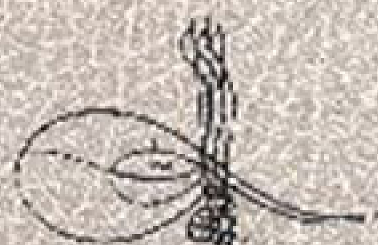
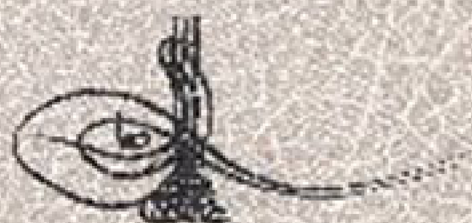
Prof. Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

OSMANLI KANUNNÂMELERİ

VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

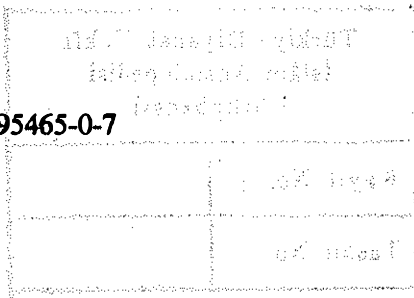

Doç.Dr. Ahmed AKGÜNDÜZ

OSMANLI KANUNNÂMELERİ VE HUKUKÎ TAHLİLLERİ

İSTANB

FEY VAKFI YAYINLARI NO: 1
İLMÎ ARAŞTIRMALAR SERİSİ NO: 1

İSBN 975-95465-0-7

Dizgi: Divan Dizgi - 511 72 75
Film Montaj: Garanti Film
Baskı: Hilâl Matbaası
Cilt: Sezgin Ciltevi
İstanbul, Aralık 1990

II. KİTAP

II. BÂYEZİD DEVRİ KANUNNÂMELERİ

II. CİLDİ TAKDİM EDERKEN

"Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Hukukî Tahlilleri" adlı 11 ciltte tamamlanacak olan eserimizin II. cildini de neşretmeye bizi muvaffak eden Allah'a hamdediyoruz. Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fâtih Devri Kanunnâmelerini ihtiva eden I. cildin, çok mühim neticeleri ortaya çıkardığını memnuniyetle ifade etmek istiyoruz. Osmanlı Kanunnâmelerinin, hukukî yani şer'î tahlilleriyle neşredilmesi, ecdadımızın ruhaniyatının sürurunu ve şâd olma duygusunu bize manen hissettirdiği gibi, ecdadı hakkında hem İslâm ve Osmanlı Düşmanı Avrupalılar tarafından ve hem de onların yerli şakşakçıları tarafından ileri sürülen dedikodulardan rahatsız olan müslüman Türk milletini ve bütün âlem-i İslâm'ı memnun ve mütehassis kıldığını, açılan telefonlardan, gönderilen mektuplardan ve de hakka ve hakikata âşık kıymetli muharrir ve ediplerimizin yazılarından anlıyoruz. Bunun böyle olacağı zaten belliydi. Zira, vicdanı tefessuh etmişler dışında, kimse ecdadının kötülüklerini zikretmekten ve güzelliklerini bilmemekten zevk duymaz. Isırmak ve zehirlemekten zevk alan tarih ve din düşmanları elbetteki bundan müstesnadır. İntisapta bir şeref vardır. Hiç bir insan, babasının barbar ve dedelerinin haydut olmasını arzu etmez. Hele bu memleketin insanları, aklen ve fikren tarihinden ve dininden tecrid edilmiş olsalar bile, kalben ve vicdanen tarihine ve dininine ciddi taraftardırlar.

Sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin değil, şu anda Osmanlı Devleti'nin mirası üzerinde kurulmuş bulunan 32 devletin de gerçek tarih kaynakları olan Osmanlı Kanunnâmeleri, başka milletlerin ilim adamları ve yabancı devletler tarafından da ilgiyle karşılanmıştır. Selanik Üniversitesi profesörlerinden ikisinin ısrarla kitabı istemeleri; Romanya ve Macaristan'daki şarkıyât enstitüsü hocalarının tebriklerini ve devam etmesi yolundaki arzularını ifade eden mektuplar göndermesi; Cambridge'deki bir ilim araştırma enstitüsünün eseri İngilizce'ye tercüme etmek üzere teşebbüse geçmesi; İslâm âleminden Arapça'ya tercüme edilmesi için ciddi tekliflerin gelmesi ve kısaca dünya ilim âleminin esere yeter derecede alaka göstermesi, bize şevk ve heyecan kaynağı olmuştur. Bütün bunlar, ecdadımızın ruhaniyatının bizimle beraber olduğu ve müslüman Türk ve hatta müslüman milletlerin Osmanlı Tarihi'nin doğru yazılması hususundaki arzularının son hadde vardığının delilleridirler. Hemen müjdeleyelim ki, Arapça tercüme işleri epeyce mesafe almış bulunmaktadır ve İngilizce tercüme işinin hazırlıkları da devam etmektedir.

Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eserin II. cildi, kapsam ve metodoloji kısmında göreceğimiz gibi, II. Bâyezid devrine ait 84 Kanunnâmeye tahsis edil-

miş bulunmaktadır. Biz, bu cildden yeterince yararlanabilmek için bazı esasları hatırlatmak istiyoruz:

MÜHİM BAZI NOKTALAR VE BİLİNMEYEN HAKİKATLER

Bu cildi mütâla'a edenler, Osmanlı Tarihi ve Hukuk nizamı ile alakalı yeni ve doğru hakikatleri öğreneceklerdir. % 70'i Latin harfleriyle olarak ilk defa tarafımızdan bu cildde neşredilecek Kanunnâmelerden bazı hakikatları söylemeden geçemiyeceğiz:

1) Geçenlerde bir doktora jürisindeydim. Jüriyi teşkil eden muhterem ilim adamları bir konuyu tartışıyordu: Osmanlı Devleti'ndeki suçluları cezalandırma ve hususan idamları icra konusunu. Bu konuda mütehassıs olan ilim adamları bile, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat fermanından önce, insanların yargılama yapılmadan ve mahkeme kararı olmadan, Padişah tarafından idam edildiklerini, hiç tereddütsüz kabul ve beyan ediyorlardı. Kendilerine asr-ı sa'âdetten beri hiç bir müslüman devletin, eski tabirle ve bu ciltteki kanunnâmelerde çokça rastlayacağınız gibi *"kadı ma'rifetinsüz"* yani mahkeme kararı olmadan, insanlara hiç bir ceza uygulayamadıklarını ve Osmanlı Devleti'ndeki bütün idam cezalarıyla alakalı mahkeme ilamı, fetva ve Padişah fermanının, Osmanlı Arşivindeki kısas ve idam dosyalarında muhafaza edildiğini kısaca bahsettim. Daha sonra tarihçilikten haberdar olmayan bir yazarın bir gazetede çıkan ve tamamen meseleleri çarpıtarak nakleden yazı dizisinden dostlar bahsetti. İşte birinci hadisedeki habersizlik ve bilmemezliği ve ikinci hadisedeki çarpıtma ve tahrifleri cevaplandırmak için, Osmanlı Kanunnâmelerine mürâca'at şart ve zaruridir. Bu ciltte yer alan farklı kanun hükümlerinden, Anadolu Eyâleti Kanunnâmelerinden Bursa Kanunnâmesindeki mevzu ile alakalı hükmün özetini beraber mütala'a edelim: *"Suçlu ve sanıkların suçları vilâyet kadısı katında sâbit olmadan, cezalarını infaz eylemeğe kalkışmak şer'i şerife ve devlet örfümüze aykırıdır. Sadece suçlu veya sanıklar, temerrüd göstererek yapılan davete rağmen mahkemeye gelmemekte ısrar ederse, cebr ile ve ancak işkence yapılmadan mahkemeye getürmek yasak değildir."* (Bursa Kanunnâmesi, md. 32-33).

2) Bu cildi mütâlaâ edenler göreceklerdir ki, dünyanın ilk Esnaf Kanunu, ilk Belediye Kanunu ve ilk Standartlar Kanunu da bizim müslüman ecdadımız tarafından hazırlanmış ve bugünün hukuk devletiyim diye övünen çoğu devletlerinden de çok ileri seviyede bu kanunları tatbik etmişlerdir. 250 maddeyi aşan Bursa İhtisâb Kanunu ve buna benzer İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunları, dünya hukuk tarihinin şeref sayfalarına altınla yazılması gereken kanun hükümlerini ihtiva etmektedirler. İsterseniz günümüzdeki ekmekçi ve fırıncıların hallerini düşünün, modern çağda yaşadığınızı unutmadan 500 sene önce hazırlanmış şu ekmek standart kanun hükmünü dinleyin: *"Ekmek 700 dirhem bir akçeye ola. İnce elekden elene ve tamam bişe ve*

ak ola ve râyihası olmaya. Etmekçiler, çaşni tuttukların narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksük olursa tahta külah uralar veyahud cerime alalar." (İstanbul ve Edirne İhtisâb Kanunnâmeleri, md. 1, 21).

Bugün en çok şikâyet edilen kahveciler ve lokantacılarla alakalı ise, isterseniz şu hükmü ibretle mütâla'a edelim: *"Aşçılar ve başçılar ve büryancılar ve börekçiler, fil-cümle taam pişirip satanlar, eyü ve pâk pişireler ve kabların pâk suyla yuyalar ve pâk bez ile sileler ve bir kerre çanak ve tabak yudukları suyla tekrar bir çanak ve bir tabak dahi yumayalar. Ve kazanların kalaysız dutmayalar ve kepçelerini dahi kalaysız dutmayalar."* (İstanbul İhtisâ Kanunnâmesi, md. 7).

3) Ve yine bu cildi mütala'a edenler anlayacaklar ki, değil insan hak ve hürriyetlerini, ecdadımızın yürekten inandığı hukuk nizamı, günümüz modern dünyasının sözlüğüne 20. asırda girebilen hayvan haklarını, asırlar öncesi bilmiş ve saygı göstermiştir. İşte Avrupa'nın insanlar hakkında dahi tatbik edemediği ve 500 sene önce hayvanlar hakkında tatbik edilen bir maddeyi şimdi beraber okuyabiliriz: *"Ve ayağı yaramaz bargiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır. Ve hamallar ağır yük urmayalar."*

Osmanlı Devleti'nin bir müslüman devlet olmasından dolayı İslâm'ın Yunus Emre'nin diliyle ifade edilen *"yaratılanı hoş gör; yaradandan ötürü"* prensibini de fevkalade titizlikle ri'âyet etmişlerdir. İşte bir kanun maddesi de bunu tanzim etmektedir: *"Bütün bu zikrolunanlardan başka her ne kim Allah u Te'âlâ yaratmıştır, hepsini muhtesib görüp gözetse gerekdir; hükmi vardır."* (İstanbul İhtisâb Kanunu, md. 58, 73).

4) Yine bu cilddeki kanunlardan anlıyoruzki, çoğunluğu sarhoşdu ve her zaman içki ile müptela idiler şeklinde ifade edilen Osmanlı Padişahları hakkındaki iddialar da temelsizdir, asılsızdır. Uygulamada bazı istisnalar bulunsa bile, Osmanlı padişahları içki ile ve gayr-ı meşru her şeyle mücadele etmişler ve bu tür çirkef şeyleri hukukî düzenlemelerle yasaklamışlardır. Bu ciltte yer alan *İçki Yasaknâmesi* bunun en bâriz misalidir.

5) Bu ve benzeri bilinmeyen hakikatlerle dolu olan ikinci cildi sizinle başbaşa bırakırken, iki hususu da hatırlatmak istiyorum: **Birincisi,** bir kısım ilim adamlarımız, hukukçular ve tarih meraklıları, I. cildi mütala'a ederken önemli bir hataya düşmüşler ve o ciltteki kanunnâmeleri Fâtih devrinin bütün hukukî düzenlemeleri diye tetkik eylemişler. Bu çok büyük bir hatadır ve bu eserin telif gayelerinden biri de, bu hatayı düzeltmeye gayret göstermektir. Zira Osmanlı Devleti ulul-emri, sadece İslâm hukuku tarafından tanzimi kendisine tefvîz edilen meselelerde kanun yapma yoluna gitmişlerdir. Bu da hukukun ancak % 20'sidir. % 80'lik kısımda kanun, fıkıh kitaplarında ifadesini bulan şer'î hükümlerdir. Bunlar fakihler tarafından tedvîn olunmuşlardır. Bu sebepledir ki, I. cildin ilk 300 sayfası okunmadan, Os-

manlı Kanunnâmeleri asla anlaşılamayacaktır. **İkincisi,** Osmanlı Devleti'ni ve ecdadımızı barbar olarak görenler, sofi Padişah denilen II. Bâyezid devrinde hazırlanan bu ciltteki 84 Kanunnâmeyi mutlaka mütala'a etmeli ve hatadan dönmenin fazilet olduğunu unutmamalıdırlar.

6) Bir diğer önemli konu da, Rumeli Eyâleti Kanunnâmeleri arasında göreceğiniz çok sayıdaki Sırbistan Ma'den kanunlarıyla alakalı bir hususdur. Bu Kanunnâmelerde, eski Sırbistan Kanunlarından önemli miktarda iktibas yapıldığını gören yerli ve yabancı bir kısım ilim adamlarımız, Osmanlı Devleti'nin bu alanlarda İslâm hukukunu terkettiğini ve yerli kanunları alarak şer'-i şerifi bir tarafa bıraktığını açıkça söyleyebilmişlerdir. Halbuki mesele asla böyle değildir. Yerinde açıkladığımız gibi, bu tür kanun hükümleri ma'denlerle alakalıdır. Gerçekten Osmanlı Devleti Sırbistan'daki ma'denlerin işletme esaslarını o bölgedeki ma'den mühendislerine yani urbarar ve vatruklara tesbit ettirmişlerdir. Zira bu bölgeler mirî arazilerdir ve mirî arazilerdeki mirîye ait ma'denlerin işletme esaslarını ulü'l-emır âmme maslahatı neyi gerektiriyorsa ona göre tanzim edebilir ve Hz. Ömer'in İran'da yaptığı gibi, İslâm'a muhâlif olmayan eski kanunları olduğu gibi iktibas da edebilir. Bunların meşrû'iyet dayanağını bilmeden meseleyi farklı yorumlamak, ilmî olamaz. Meseleyi daha iyi anlamak için yine mukaddimeyi tavsiye edeceğiz. Burada sadece dikkat çekmek istedik.

7) Böylesine büyük ve mühim bir hizmete elbetteki bazı tenkitler de tevcih edilecektir ve edilmiştir. Bunları da iki ana gruba ayırıyoruz:

Birincisi, yapıcı müsbet tenkitlerdir. Ba'zı yer isimlerini daha doğru okunması için gayret gösterilmesi ve ayın ile elifi ayırmak gibi imlâ kâidelerini tashih ve dizgide daha çok ri'âyet edilmesi gibi müsbet tenkitleri hürmetle karşılıyoruz. İnsan eseri olan hiç bir şeyin mükemmel olamayacağını tekrar ifade etmek istiyoruz. Dizgi ve tashih hatalarımn asgariye indirilmesi için elden gelen gayret sarfedilmiştir. Ancak bu işlerin zorluğunu ve hayatî hatalar yapılmamak şartıyla, tamamen hatasız çıkmasını beklemektense, cüz'î bazı hatalarla birlikte eserin tamamlanmasını tercih etmiş bulunuyoruz. Yer isimleriyle bazı ıstılahlardaki hatalar ise, bazen kasden ve bazan da farkında olmadan yapılmıştır. Osmanlı kanun yazarları bir kısım yabancı kökenli yer adlarını ve ıstılahları, aslına uygun değil de o günkü Osmanlı şivesiyle yazmışlar ve hatta harekelemişlerdir. Bazan aslına uygun olarak doğrusunu değil kullanılan şiveyi esas aldık. Meselâ aslı Novo Brdo olan şehir adını, Osmanlı Novaberi olarak okumuştur. Bütün bunlara rağmen, belgelerin sadece asıllarını vermekle kalmayıp, Türkçe kanun maddelerinin numaralarını orijinallerine de kaybettiğimizden, bu sahanın mütehassısları doğrusunu öğrenme imkânına her zaman sahiptirler. Çenemle ifade etmek istiyoruz.

İkinci çeşit tenkitler ise, meseleyi bilmemekten veya her hayırlı işe, şevk kırarak mani olma fıtratından kaynaklanan sathî tenkitlerdir. *Ermeni Ser-*

kiz Karakoç'un Tanzimat'tan sonraki kanun, nizamname, talimat ve mu'âhedeleri derlemek üzere kaleme aldığı ve Tanzimat öncesi kanunlardan sadece Fâtih'in iki kanunnamesi ile Kanunîye ait iki umumî kanunnameyi ihtiva eden 40 ciltlik düstur tarzındaki eserini, bu çalışmamızın tek kaynağı gibi gösteren iddialar gibi. Ehline ma'lum olan ve ancak safi zihinleri idlâl eden bu tür itirazlardan bir kısmını, *"Osmanlı Kanunnâmeleri Ve Bazı İtirazlara Cevaplar"* başlığı altında kitabın başında cevaplandırdık. Fâtih Kanunnâmeleri'nin sahteliği meselesi de bu kısımda cevaplandırılan sathî itirazlardan biridir.

KAPSAM VE METODOLOJİ

"Osmanlı Kanunnâmeleri" adlı çalışmamızın bu II. cildi, II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri'ne tahsis olunmuştur. Beş bölüm halinde tanzim olunan kitabın 1. Bölümü, Merkezî Ve Umumî Kanunnâmelere ayrılmıştır. 2. Bölüm, Anadolu Eyâleti Kanunnâmeleri'ne; 3. Bölüm, Karaman Eyâleti Kanunnâmelerine; 4. Bölüm, Rum Eyâleti Kanunnâmeleri'ne ve 5. Bölüm ise, Rumeli Eyâleti Kanunnâmeleri'ne tahsis olunmuştur. Her bölümdeki kanunnâmeler, eyâletin sancakları arasında alfabetik sıra nazara alınarak tasnif edilmiştir. Ayrıca her kanunun bir sıra numarası verilmiştir. Bu sıra numaraları, kitabın tek sayfalarının üst yazılarında mutlaka kaydedilmiştir. Daha sonraki ciltlerde bu cilde yapacağımız atıflarda bu sıra numaraları kullanılacaktır. Meselâ III. ciltte göreceğiniz Bâyezid-47, md. 18 şeklindeki bir referansın manası, II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri arasında yer alan 47 numaralı kanunnâmenin 18. maddesi demektir. Ayrıca, bu cildin karma indeksi de ayrıca verilmiştir. Bibliyografyadaki değişiklikler çok fazla olmadığından, ayrıca bibliyografya zikrine gerek duyulmamıştır.

Kitabın II. cildini sizlere takdim ederken, III. cildinin de dizgiye verildiği müjdesini sizlere ulaştırıp I. cildine hüsn-i teveccüh gösteren zevâta teşekkür etmeyi bir borç addediyoruz. Bu meyânda, kitabın önsözünü yazmakla kalmayıp manevî teveccühlerini hiç bir şekilde esirgemeyen ve I. cildi büyük bir alaka ile karşılayan Sayın Cumhurbaşkanımız Turgut ÖZAL'a; bu külliyattan 800 adet alarak bütün bakanlık kütüphanelerine gönderen ve kültürümüze sahip çıkmayı hayatî bir vazife addeden Sayın Kültür Bakanımız Namık Kemal ZEYBEK'e; ilmî araştırmalarımı en güzel bir şekilde yürütebilmem için gerekli şartları hazırlayan hocam ve Selçuk Üniversitesi Rektörü Sayın Prof.Dr. Halil CİN'e; kitabın basımı için hiç bir fedâkârlıktan kaçınmayan Fey Vakfı yetkililerine; kitabı kütüphanesine koymayı tarihî bir vazife addeden şuurlu milletimize; dua ve teveccühleriyle manevî yardımını esirgemeyen herkese teşekkürlerimi arzediyor ve yine *"Çalışmak bizden, muvaffak edip etmemek ise Allah'dandır"* sözümüzü ve inancımızı burada da tekrar ediyoruz.

İSTANBUL-1990 **DOÇ.DR. AHMED AKGÜNDÜZ**

KISALTMALAR

AD.	: Adâlet Dergisi
ADTCFD	: Ankara Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
AE.	: Ahkâm'ül-Evkâf
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
Anc.	: Ancien
AÜHFD.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi
b.	: bin (oğul demektir)
Bib. Nat.	: Bibliothéque Naionale
Bkz.	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Böl.	: Bölüm
C.	: Cilt
CA.	: Ceride-i Adliye
Çev.	: Çeviren
D.	: Düstur
düs.	: Düstur
d.n.	: Dip not
Ef.	: Efendi
El.	: Encyclopedia of Islam
f.	: Fıkra
Fak.	: Fakülte
H.	: Hicrî
HH.	: Hatt-ı Hümâyûn
İA	: İslâm Ansiklopedisi veya Ömer Hilmi'nin İrşâd'ül-Ahlâf adlı eseri
İFM.	: İktisad Fakültesi Mecmuası
İMŞSA	: İstanbul Müftülüğü Şer'î Siciller Arşivi
İÜ.Ty.	: İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
Krş.	: Karşılaştırınız.
Kıs.	: Kısım
Kar.	: Karar
m.	: Mesele
MC.	: Muallim Cevdet
MD.	: Muhimme Defteri
Mec.	: Mecelle
Md.	: Madde
MMD.	: Maliyeden Müdevver Defterler

MTM.	: Millî Tetebbu'lar Mecmuası
p.	: Page
R.	: Revan Köşkü Kitapları
SBFD.	: Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Sül.Küt.	: Süleymaniye Kütüphanesi
Sy.	: Sayı
t.	: teil
TD.	: Tarih Dergisi
TOEM.	: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TS.	: Ali Haydar'ın Tertîb'üs-Sunûf'u
TTD.	: Tapu-Tahrir Defteri
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
TTKZ.	: Türk Tarih Kurumu Zabıtları
TK.	: Tapu Kadastro
ty.	: Baskı tarihi yok
Vd.	: Ve devamı
Vrk.	: Varak
YEE	: Yıldız Esas Evrakı

OSMANLI KANUNNÂMELERİ
VE
BAZI İTİRAZLARA CEVAPLAR

OSMANLI KANUNNÂMELERİ VE BAZI İTİRAZLARA CEVAPLAR

I- KONUNUN TAKDİMİ

"Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri" isimli eserimizin 1. Cildinin neşredilmesi, değişik fikirlere mensup farklı meclislerde muhtelif yorumlara vesile oldu. İnsana ait her eser, mutlaka eksik doğar ve yapıcı tenkitlerle mükemmel hale gelir veya daha sonra bu mevzuda kalem oynatanlar tarafından kemal noktasına doğru götürülmeye çalışılır. Bu eser, altmış yetmiş yıldır ciddi manada ve resmî planda propagandası yapılan bir görüşü belgelerle çürütme özelliğini taşıdığından, her vesileyle neşrine gayret gösterilmiş ve ne acıdır ki, bütün ilmî platformlarda nerdeyse kazıyye-i muhkeme olarak kabul edilmiş bir fikri birden bertaraf etmesi kolay olmayacaktır. Ancak hakka ve hakikata âşık ilim ve fikir adamlarımız tarafından, eserin bu gayeye tam hizmet ettiğinin belirtilmesi, bize önemli bir teşvik unsuru olmuştur. Türkiye içinde ve dışında eserin takdirle karşılanması ve hem İngilizce'ye ve hem de Arapça'ya tercüme gayretlerine hız verilmesi dahа sevindiricidir. Müsbet ve yapıcı tenkitleri memnuniyetle karşılıyoruz. Zira bu eser yapılan tenkitlerle daha da mükemmele doğru gidecektir. Bütün bu müsbet gelişmelerin yanında, bizi en çok üzen, bu meseleye ciddi sahip çıkması ve yapılan bu hizmeti herkesden önce kendilerinin takdir etmesine inandığımız, bir iki muhterem insanın, Osmanlı Kanunnâmeleri ve dolayısıyla bu eserle ilgili garip itirazlarıdır. Her zaman önemle ifade ettiğimiz gibi, 1. Cildin birinci kısmını teşkil eden ve 10 ciltte tamamlanacak olan bu eserin bir mukaddimesi mahiyetinde bulunan 300 sayfalık bölüm okunmadan yapılan bütün tenkit ve yorumlar, maalesef hissîliğe ve peşin fikirliliğe ma'tûf sayılır. Zira Osmanlı Kanunnâmelerini, 300 sayfalık mezkûr kısım mütâla'a edilmeden değerlendirmek mümkün değildir. Kanaatimize göre şu üç hakikat da unutulmamalıdır: *Birincisi,* biz müslümanların 20. asırda müptela olduğu sathî zihinlilik hastalığıdır. Bilindiği gibi hazmedilmeyen ilim ilim değildir. Bir ilim, hazmedilmeden aktarılmaya kalkışılırsa, o zaman, ilmin aktarılması değil, hazmedilmeyen artık maddelerin kusulması mevzubahistir. Bu hastalığın bizde yaygın olduğu acı bir vâkı'adır. *İkincisi, "Arı su içer bal akıtır; yılan su içer zehir kusar"* hakikatı unutulmamalıdır. Ne acıdır ki, Osmanlı Devleti'nin İslam Hukukunu tatbik ettiğini isbat için kaleme alınan bu eser, çok az da olsa, tam tersi gayelerle de izah edilmeye çalışılmıştır. *Üçüncüsü,* Osmanlı devletini, bir İslâm devleti olarak görmek istemeyen bazı safdillerin yaklaşımını da burada unutmamak icabetmektedir.

İşte zikredilen sebeplerle ve okuyuculardan gelen ısrarlı talepler karşılığında, yapılan itirazları iki ana gurup halinde burada kısaca cevaplandırmanın zarurî ve faydalı olacağı kanaatine vardık ve orijinal belgelerle bazı meselelerin izahını zaruri gördük.

II- KARDEŞ KATLİ MESELESİ VE FÂTİH KANUNNÂMESİNE YAPILAN İTİRAZLAR

Osmanlı devletinde *kardeş katli* meselesi ve bu meseleyi gündeme getiren Fâtih'e ait bir kanunnâmenin sıhhât durumu, Osmanlı Devleti ve Osmanlı Kanunnâmelerinden bahis açılan her meclisde, akla gelen ve dermeyan edilen en büyük meseledir. Bunun en önemli sebebi, meselenin, hususan Cumhuriyet döneminde hep keyfî yorumlara tabi tutulması ve İslâm hukukunun hükümlerine göre meselenin değerlendirilemeyişidir. Burada önemle şu hususu belirtmekte yarar görüyoruz: Kitabımızın 1. Cildinde, Fâtih devrinde hazırlanmış 75 kanunnâme neşretmiş bulunuyoruz. Bu 75 kanunnâmeden 74'ünün Fâtih'e ait olduğunda, ne bir şüphe ve ne de bir tartışma sözkonusu değildir. Bazı muhterem insanların, bütün Fâtih Kanunnâmelerinin sıhhatinde şüphe bulunduğu şeklindeki izah ve beyanları, ne ilmî ve ne de mantıkî hiç bir müstenedâta dayanmamaktadır. Hakkında farklı fikirler ileri sürülen ve tartışmalı olan kanunnâme, sadece 1. Cildde 1 numara olarak neşrettiğimiz kanunnâmedir.

Kanunnâmenin ihtilâfa yol açan ve farklı fikirlerin doğmasına sebep olan asıl maddesi ise, kardeş katli meselesi ile alakalı şu maddedir: *"Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem içün katletmek münâsibdir. Ekseri ulemâ dahi tecvîz etmiştir. Anınla âmil olalar"*[1]*. Acaba bu madde ve dolayısıyla Kanunnâmenin Fâtih'e isnad tarzı nasıldır? Şayet Fâtih'e aid olduğu doğru ise, bu maddenin mana ve mefhumunun İslâm hukukundaki izahı nasıldır? Şayet bu madde sahih ve İslâm hukukuna uygun ise, Osmanlı tatbikatındaki örnekler, bu kanuna ne derece uygundur? Şer'î hükümlere ters düşen, Osmanlı tatbikatı mıdır yoksa bu kanun maddesi midir? Bütün bu ve benzeri suallerin doğru cevabı nedir? Aslında bu sorular, 1. cildin muhtelif yerlerinde cevaplandırılmıştır ve Mukaddimeyi okuyanlar, bunların cevaplarını rahatlıkla verebileceklerdir*[2]*. Ancak meselenin efkâr-ı âmmede fazlaca gündeme gelmesi ve ters yorumlanması sebebiyle derli toplu olarak burada tekrar edeceğiz.*

1- Kanunnâmenin Sıhhat Derecesi Nedir?

Sözkonusu ihtilâflı maddenin bulunduğu ve Fâtih tarafından Osmanlı idarî teşkilatını tanzim etmek üzere hazırlanan bu kanunnâmenin sıhhati tartışmalıdır. Sıhhati konusundaki fikirleri, üç guruba ayırmak mümkündür:

Birincisi, değerli hukukçu Ali Himmet Berki tarafından ortaya atılan ve hamiyetli bir şekilde, kardeş katli meselesini kötüye yorumlayanlara kesin cevap verebilmek için müdafaa edilen, bu kanunnamenin tamamının uydurma olduğu görüşüdür. Bu iddia sahipleri gayet iyi niyet sahibidirler ve kardeş katli maddesinin tamamen İslâm hukukuna aykırı olduğu varsayımından hareket ederek, Kanunnâmenin tamamının inkârı yoluna gitmektedirler. Bunların en büyük delili, kendi zamanlarında kanunnâmeye ait tek nüsha olan Viyana Kütüphâne-i Kralîsi No. 554 A.F.deki nüshada görülen şüphelerdir. Bunlara göre, bu nüsha uydurmadır ve Osmanlı düşmam batılılar tarafından uydurulmuştur[3]. *Ali Him-*

(1) **Osmanlı Kanunnâmeleri** (Bundan sonra OK şeklinde gösterilecektir). 1/328, md.37

(2) OK, 1/114-117, 311 vd.

(3) Berki, Ali Himmet, **İstanbul'un Beşyüzüncü Yıldönümü Münasebetiyle Büyük Türk Hükümdarı, İstanbul Fâtihi Sultan Mehmed Hân Ve Adalet Hayatı,** İstanbul 1953, sh. 142-148

met Berki Hoca imanından ve Osmanlı'ya olan muhabbetinden gelen bir aşk ile, hem sadece bir nüshasımn bulunmasım ve hem de kanunnâmenin üslûbunu nazara alarak, Kanunnâmenin tamamını reddetmektedir.

Bu iddia, Fâtih'i ve Osmanlı devletini müdafaada yeterli olamayacaktır. Zira, tek nüsha olan kanunnâmenin, üçüncü görüşün izahında görüleceği üzere, üç nüshası daha bulunmuştur. Üslûbuna ve Türkçesine yapılan itirazlar ise, tamamen yersizdir. Zira bu nüshaların hepsi de, Kanunnâmenin aslı ve orijinali değil, sadece ve sadece suretidir. Yani istinsâh edihniş şeklidir. Kâtibin hatalarım, orijinalini göremediğimiz kanunnâmeye hamletmek doğru değildir. Bu arada muhtevasımn tamamen Bizans'tan alındığı şeklindeki itiraz da, hiçbir ihnî değere hâiz değildir. Zira, kardeş katli dışında Kanunnâmenin diğer bütün hükümleri, daha sonraki bütün Osmanlı Teşkilat Kanunnâmelerinde tekrar edilegehniştir. Ayrıca bu Kanunnâmedeki teşkilât hükümlerinin esasları, tamamen Selçuklu ve Abbasi devletleri vasıtasıyla, İslâm hukukundaki Siyaset-i Şer'îye kitaplarından alınmıştır. Her müessesenin, hangi şer'î hükme dayandığı, 1. cildin idare hukuku ile alakalı hükümlerin şer'î tahlilinde izahı yapılmıştır. Bütün bunları biraz sonra tafsilatıyla izah edeceğiz. Ancak şunu ifade edelim ki, Kanunnâmenin elimizde orijinal ve Hizâne-i Amire'de muhafaza edilen aslı bulunmadığından, hükümlerin izahında ve kelimelerin tanziminde, her zaman kesin konuşmak da doğru değildir. Burada şunu da ifade edelim ki, kanunnâmenin nüshaları arasında 242 nüsha farkının bulunması, sıhhatine engel teşkil etmez. Zira Allah'ın Kitabından başka her kitabın, birden fazla nüshası bulunduğu takdirde, aralarında yüzlerce ve belki binlerce, ancak kelime yahut harf seviyesinde nüsha farkları bulunacağım, tenkidli basım işini (tahkik) bilenler çok iyi takdir edeceklerdir. Kur'ân'dan sonra en sahih kitap olanBuharî'de dahi nüsha farkları bulunması, haşa onun sıhhatine en küçük bir şüphe irad etmez. Kanaatimize göre, bu görüşün esasını, kardeş katli meselesinin şer'î izahını yapamama teşkil etmektedir. Fakat metni inkâr ederek bir yere varılacağı da şüphelidir. Burada zikretmemiz gereken önemli bir husus da şudur: Bazı şahıslar, konuyla alâkaları olmadığı halde, daha sonraki bütün Osmanlı Kanunnâmelerine esas teşkil eden ve sıhhatinde asla şüphe bulunmayan Fâtih'e ait ikinci Umumi Kanunnâmeyi de sahteler gurubuna sokmuş veya ikisini birbirine karıştırmıştır. 1. cildde 2 numara ile neşrettiğimiz bu kanunnâmeden bazı iktibaslada bulunarak, şer'î dayanaklarını düşünmeden ve bu kanunnâmenin tazir cezalarını tanzim ettiğini hesaba katmadan, bu maddeyi Fâtih nasıl tanzim eder? diye sual sorma cesaretine bile girmişlerdir. Halbuki o madde, hem II. Bâyezid, hem Yavuz ve hem de Kanunî'ye ait umumi kanunnâmelerin de 1. maddesidir. Konuya daha sonra döneceğiz.

İkincisi; Müsteşrik *Konrad Dilger'*e ait bulunan ve Kanunâmenin bir kısmının sonradan yazılıp Fâtih'e izafe edildiği şeklinde özetlenebilecek olan görüştür. Hem bazı üslûb ve ifadelerin Fâtih devrine izafe edilemeyecek şekilde ohnası ve hem de bazı müesseselerin, henüz Fâtih devrinde bulunmayışı iddiası, bu görüşün en irengi noktasını teşkil etmektedir[1]. Konuyla alâkalı araştırma yapan *Abdülkadir Özcan, Aydın Taneri* ve *Ahmet Mumcu* gibi ilim adamları, bir kısım iddialarına hak vererek ve bir kısım iddialarım da reddederek bu görüşü cevaplandırdıklarından ve bu ilim adamı Kanunnâmenin

(1) Konrad Dilger, Untersuchungen zur Geschichte des Osmanischen Hofzeremüniells im 15. und 16. Jahrhundert, München 1967, sh. 5 vd., 34 vd.

aslını inkâr etmediğinden, meselenin üzerinde ayrıntılı olarak durmuyoruz(1). Zaten Konrad'ın inkâr ettiği maddeler arasında, kardeş katli ile alâkalı madde de yoktur.

Üçüncüsü ise, Fâtih'e isnad edilen Kanunnâme'nin sıhhatini kabul eden ve metnin inkârı yerine maddedeki meselelerin şer'î tahlilinin yapılmasına taraf olan görüşdür. Çoğu araştırmacılar bu kanaattedirler ve bazılarının ileri sürdüğü hilâf-ı hakikat beyanların aksine, konuyla alâkalı çok ciddî bir araştırma yapan değerli tarihçi *Abdülkadir Özcan* da bunların içindedir. Bu durum hem konuyla alâkalı ilmî makalesinden ve hem de bir günlük gazetede aksi iddiaları yalanlayan beyanlarından anlaşılmaktadır. Bu görüşün gerekçeleri şunlardır:

a) Kanunnâmeyi inkâr etmekle mesele halledilmemektedir. Mühim olan meselenin şer'î izahını yapmaktır. Kanunnâmedeki metin, ileride yapılacak şer'î tahlillerden anlaşılacağı üzere, bazı Osmanlı düşmanlarının iddia ettiği gibi, şer'î hükümlere ve hukukun yüce düsturlarına aykırı değildir. Tatbikatla madde metnini karıştırmamak icabeder.

b) Kanunnâmeyi inkâr eden *Ali Himmet Berki* zamanında Kanunnâmenin tek nüshası biliniyordu. Şimdi ise üç nüshası elimizde mevcuttur. *Birincisi*, Viyana Kütüphanesi, No: 554 A.F.'de bulunan ve hem *Mehmed Arif Bey* tarafından neşir ve istinsah edilen nüshadır. Bu nüshanın istinsah tarihi, 1029/1620'dir. *İkincisi* ise, Osmanlı Reisülküttâblarından *Bosnalı Koca Müverrih Hüseyin Efendi* tarafından *Bedâyi'ül-Vakâyi'* adlı tarih kitabına derc edilen nüshadır. Müellif bu nüshayı, 1022 yani birinci nüshadan 5 sene önce, Padişaha has divandaki özel ve asıl nüshadan çıkararak istinsah ettiğini bizzat ifade etmektedir. Bizim, I. Cildde esas aldığımız nüsha da budur. *Üçüncüsü* ise, *Hezarfen Hüseyin Efendi*'nin, bazılarının iddia ettiği gibi tarih kitabına değil, Osmanlı Kanunlarını derlediği *Telhîs'ül Beyân Fî Kavanin-i Al-i Osman* adlı eserine dercettiği nüshadır. 1083/1672 tarihli nüshanın diğerlerinden farkı, kardeş katli meselesinin burada bulunmayışıdır. İtiraz edenler sadece kardeş katli meselesine değil, bütün kanunnameye ettiklerine göre, bu üç nüshanın da aynı zamanda ve aynı şekillerde, kimin tarafından ve nasıl aynı yazılarla uydurulduğunu isbat etmeleri gerekmez mi? Eğer isbat ederlerse, bizim de memnun ve mütehassis olacağımızı şimdiden ifade ediyoruz(2). Nüshalar arasındaki farkların çokluğunu, sahteliğe delil göstermek ise, çok meşhur kitapların dahi inkâr edilmesi sonucunu doğurur ve tenkidli basımın ne demek olduğunu bilmemenin alameti olarak kabul edilir. Ayrıca yukarda da belirttiğimiz gibi, bu üç nüsha da, kanunnâmenin aslı değillerdir, istinsah edilmiş suretleridirler. Elbetteki bozuk ifadeler ve nüsha farklılıkları bulunacaktır.

c) Kanunnâme, tamamen olmasa da, kısmen, hülasa olarak yahut tamamına yakın şekilde, diğer Osmanlı tarihlerinde ve kütüphanelerimizdeki kitaplarda da mevcuttur. Bunlardan bazılarını zikretmek faydalı olacaktır:

-Yavuz devrinin büyük tarihçisi *İdris-i Bitlisî*, *Heşt Bihişt* adlı tarih kitabında kanunnâmeyi, nerdeyse tam olarak geniş bir özetlemeyle vermiş ve Fâtih'e isnad etmiştir. Ayrıca, yine aynı müellifin *Kanun-ı Şehinşahî* adlı eseri de, Fâtih Kanunnâmesinin bir nevi tekrarı ve genişletilmiş şeklidir(3).

---

(1) Özcan, Abdülkadir, **Fâtih'in teşkilat Kanunnamesi Ve Nizâm-ı Alem İçin Kardeş Katli Meselesi,** İÜEF Tarih dergisi, 1980/81, sy. 33, sh. 12-13; Taneri, Aydın, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi Ve Saray Hayatı-Teşkilatı,** Ankara 1978, sh. 184 vd.

(2) Konu ile alakalı kaynaklar için bkz: OK, 1/312-313

(3) Nuruosmaniye Ktb. No: 3209, Vrk. 358/a vd.; Süleymaniye, Esad Efendi, No: 1888/2

-*Gelibolulu Ali Mustafa Efendi*'nin, Ebül-Feth Kanunu adıyla Kanunnâmeyi *Künh'ül-Ahbâr* adlı eserinde aynen nakletmesi de bu meselenin mühim delillerindendir''(1).

-XVII. yüzyılın sonlarında kaleme alınan *Tevki'î Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi* ise, bazı teferruat dışında, Fâtih Kanunnâmesi'nin aynen tekrarı mabiyetindedir.

-Bu zikrettiklerimizin dışında, nerdeyse her tarihçi, maddelerini nakletmese de, Ebül-Feth kanunundan bahsetmektedir. Biz meseleyi uzatmamak için burada tekrara girişmiyoruz(2).

Bütün bu zikredilenler gösteriyor ki, kaynakları görmeden veya görenlerin araştırmalarını incelemeden, bizim kütüphanelerimizdeki kaynaklarda, bu kanunnâmeden bahsedilmiyor demek, ilmî olmaktan da öte gülünçtür.

Netice olarak, eldeki belgeler, Fâtih'e ait bu kanunnâmenin sıhhati lehindeki görüşleri teyid etmektedir. O halde, kanunnâmenin varlığını inkâr etmek yerine, onun dayandığı şer'î esas ve hükümleri izah etmek, bizlere düşen en büyük vazife olacaktır. Burada muhtevası ile alakalı düşülen büyük bir hatayı da belirttikten sonra, kardeş katli meselesi üzerinde durmak istiyorum.

Fâtih Kanunnâmesinin muhtevasını, Bizans müesseselerinin gerçek bir restorasyonu olarak değerlendirmek büyük bir hatadır. Biz, kanunnâmedeki her müessesenin, ya *Siyaset-i Şer'iye* kitaplarındaki şer'î hükümlere dayanan Abbasi Devleti başta olmak üzere müslüman devletlerden veyahut İslâm'a muhalif olmamak şartıyla eski Türk devlet geleneklerinden etkilendiğini, mukaddimede uzun uzadıya izah ettik. Bu sebeple ayrıntıya tekrar girmiyoruz(3). Ancak şu soruları sormak istiyoruz: Abbasilerdeki *Divan'üs Saltanat* ve Divan-ı Mezâlim'in daha da geliştirilmiş şekli olan Divan-ı Hümayun mu Bizans'dan alınmıştır? Yoksa tamamen İslâmî bir gelenek olan elkâb bölümü veya kadıların dereceleri mi Bizans'dan alınmıştır? Bütün bunlar, kuru iddialardır. Osmanlı devlet teşkilatının temelinde, Abbasi Devleti gibi sadece müslüman ve Selçuklu Devleti gibi hem Türk ve hem de müslüman olan devletlerin devlet anlayışı ve siyaset-i şer'iye kitaplarının izi vardır. Şimdi asıl mesele olan kardeş katli üzerinde duralım:

2- Kardeş Katli Meselesinin Şer'î Dayanağı Var mıdır?

Bu sorunun cevabı, ilgili maddenin de izahı demektir. Önce İslâm hukukundaki suç ve cezaları görelim: Bilindiği gibi İslâm hukukunda, üç çeşit suç ve ceza vardır. A) Had suç ve cezalardır. Hırsızlık (hadd-i sirkat), iffete iftira (hadd-i kazf), içki içmek (hadd-i şirb), yol kesmek (kat'-ı tarik), zina (hadd-i zina), dinden dönmek (irtidâd) ve devlete isyan (bağy) suçlarından ibaret olan bu suçların, unsurları teşekkül ettiği takdirde, tatbik edilecek cezaları, Allah ve Resulü tarafından tesbit edilmiştir. Bunlarda mühim olan, unsurların teşekkülüdür. Unsurlardan birisi eksik olursa, had cezası tatbik edilmez; ancak ulul-emr tarafından tesbit edilecek tazir cezaları uygulanır. Mesela, dört şahidle zina yaptığı isbat edilemeyen suçluya, zina haddi tatbik edilmeyecektir. Ancak üç şâhitle zina yaptığı isbat edilen suçlu, bütün bütün cezasız da bırakılmayacaktır. İşte unsurları teşekkül etmeyen bu suçlara tatbik edilecek cezalara *tazir cezaları* denir ve ulul-emr tarafından tes-

(1) Üniversite Ktb. No: 5959. Vrk. 89/b vd.

(2) OK, 1/312-313; Özcan, 26 vd.

(3) OK, 1/203 vd.

bit edilir. **B)** Şahsa karşı işlenen cinâyet suçlarıdır ki, cezaları kısas veya diyettir. Bunların da çocu cezaları, Allah ve Resûlü tarafından tesbit edilmiştir. **C)** Tazir suç ve cezalarıdır ki, biraz önce zikredilen had veya cinayet guruplarına girmeyen (esrar içmek gibi) yahut girdiği halde o cezaların tatbiki için gerekli unsurlara sahip olmayan (üç şahitle isbat edilen zina suçu gibi) suç ve cezalardır. İşte bu bölümde ulul-emrin tesbit ettiği veya kadı tarafından takdir edilen cezalar tatbik edilecektir(1). Bu kısa mukaddimeden sonra, kardeş katli ve bunu emreden kanun maddesinin tahlilini, önce nazarî planda ele alalım, sonra da tatbikattaki örneklerin hangi guruba girdiğini beraber mütalaa edelim. Bu mütalaamızdan önce şunu da gözönüne alahm: Her hukuk sisteminde, Osmanlı Hukukunda nizam-ı âlem yani âlemin nizamı, günümüzdeki ifadesiyle kamu düzeni ve kamu yararı için vaz' edilen idam cezaları vardır. Biraz sonra açıklayacağınuz vechile, Türk ceza kanununun 125 ila 163. maddeleri arasındaki bütün hükümleri, devlete yani âlemin nizamına karşı işlenen suçları tanzim etmekte ve daha birinci maddesinde devletin toprağı ve bağımsızlığını dağıtmaya ve bölmeye ma'tuf bütün hareketleri, idam cezası ile cezalandırmaktadır. Dünyadaki bütün ceza hukuku sistemlerinde de, devlete isyan suçları, benzeri hükümlerle önlenmeye çalışılmıştır. Şimdi bu tür hükümlerin, İslâm hukukunda nasıl yer aldığını ve bu hükümlerin Fâtih'in kanunnâmesindeki hükümle nasıl bağdaştırılabileceğini açıklamaya çalışalım.

A) Bağy Suçunun Tatbiki Sonucu Kardeşlerin Katledilme Meselesi

Kardeş katli meselesinin birinci şer'î dayanağı, her hukuk nizamında bulunan devlete isyan suçudur. Biraz önce açıkladığımız gibi, devlete isyan suçu, İslâm hukukunda, had suç ve cezaları arasında yer alan *bağy* adı altında düzenlenmiş ve unsurları tahakkuk ettiği takdirde idam cezası ile cezalandırılmıştır. Bağy suçunun unsurları, devlete (imama, sultana) karşı ayaklanmak, kuvvet kullanarak iktidarı ele geçirmeyi amaçlamak *(muğâlebe)* ve açık bir isyan kasdı içinde bulunmaktır. Bağy suçunun cezaları, unsurlarının tahakkukuna göre değişir: Sultandan farklı düşündüğü halde bir isyan gurubu teşkil etmeyen ve bir yerde toplanarak baş kaldırmayanlara dokunulmamalıdır. Propaganda yaparlarsa ikaz edilirler, ileri giderlerse tazir cezaları ile cezalandırılırlar. Devlete isyan ettikleri an, savaşla yola getirilirler ve cezaları idamdır. Yalnız bunlar müslüman oldukları için, çoluk-çocukları esir edilmez ve malları ganimet sayılmaz. Bunlara verilen ölüm cezası bir had cezasıdır ve hikmeti de devleti yani nizam-ı âlemi korumaktır(2).

İşte Osmanlı hukukçuları, padişahın meşru' emirlerine yapılan her çeşit itaatsizliği, umumî rahatı ve nizam-ı âlemi ihlal edecek olan her türlü isyanı ve memlekette anarşi çıkarma hareketlerini *(fesâd bis-sa'y),* bağy suçu kabul etmiş ve buna sebep olanları da bâğî olarak vasıflandırmışlardır. Bu isyan suçunun cezasının da idam cezası olduğunu, fetvalarında açıklamışlardır. İsyan eden Padişahın kardeşi de olsa, şer'î hüküm değişmeyecektir. Mesela Yavuz Sultan Selim'in, birisi Şi'îlerle ve bir diğeri de eşkiya ile ittifak ederek Devlete isyan eden ve bağy suçunda aranan şartlara uygun bir şekilde bu suçu işleyen kardeşlerine karşı olan tutumu, tamamen şer'îdir. Fâtih'in kanun maddesindeki kardeş katlinin birinci grubunu, bu tip hadiseler teşkil etmektedir. Ancak nazariyat bu olmakla

(1) OK, 1/105 vd.

(2) Damad, **Mecma'ül-Enhür,** 1/707-709

beraber ve sözkonusu madde bu şekilde tefsir edilebilmekle birlikte, tatbikat, her zaman nazariyatı takip etmemiş, kanuna rağmen, şartlar teşekkül etmeden idamlar verilmiştir. Beşikteki bir bebeğin öldürülmesini, elbetteki müdafaa etmek yahut buna uyuyor demek de mümkün değildir. Ancak Fâtih, kanunnâmesinde böyle bir durumu da emretmemektedir.

Osmanlı tarihindeki kardeş katilleri ve idamların yarıya yakınının, bir had cezası olan bağy suçuna sokulduğunu verilen fetvalardan anlıyoruz. Ancak şunu da hatırlatmak istiyoruz ki, bazan bağy denilen had suçunun şartları teşekkül etmediği halde, araya giren jurnalcilerin ve yalancı şahitlerin beyanıyla, şeyhülislâmlardan bağy suçu imiş gibi fetva alındığı da görülmüştür. Kanunî'nin oğlu *Şehzade Mustafa* hakkındaki fetvalar buna misal teşkil etmektedir[1]. Bu konuda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan şu belgenin izahları enterasandır:

"*Buğât* yani âsiler ise, *Mülteka ve benzeri fıkıh kitaplarına göre, mevcut hükümete ve Padişaha karşı müslümanlardan bir veya birkaç kişi isyan etmeleri ve hükümetin emirlerine itaat etmemelerinden ibarettir... Müslümanlar, bağy ve isyanda ısrar ederlerse, idam olunurlar. Ancak fitneyi teskin için idamdan hafif cezalar yeterli ise, bunlar tatbik olunmalıdır. Şurası dikkat çekicidir ki, Mülteka'yı şerheden âlimler, bâğîlerin cinayetleri hakkında, çok geniş manalar vermişlerdir. Mesela Padişah'ın meşru emirlerine karşı her nevi itaatsizliği ve umumi rahatı (nizam-ı âlemi) ihlal edecek her çeşit kıyam, hareket, fitne, fesad, insanları katl, malları gasp ve devlet işlerini engelleme gibi halleri, bağy saymışlardır*"[2]. *Şimdi içinde Ebüssuud'un da bulunduğu büyük âlimlerin bu konuda verdikleri fetvalara geçelim ve orijinalleri ile birlikte zikredelim:*

"*Sultan Bâyezid nâm şehzâde hakkında verilen mevâlî'nin fetvaları suretidir:*

MES'ELE: Bir Sultân-ı âdilin ebnâsından biri tâatinden hurûc edüb ba'zı kılâ'a müstevlî olub ve ba'zı bilâdın ehline mal salub cebrle alub ve asker cem' edüb gayrı tarikle ref' mümkün olmayub kıtâla mübaşeret eyleseler ve sınub cem'iyetleri dağılıncaya değin katilleri şer'ân helâl olur mu?

EL-CEVÂB: Helâldır. Nass-ı Kur'ân-ı Azîm ile sâbit olunmuştur. Hükm-i şer'îdir ve icmâ-ı sahâbe-i kirâm dahi bunun üzerinedir. Kıtâla kâdir olanlar kıtâl ile, âciz olanlar kelâm-ı hak ile ve hayır dua ile def'-i fitne ve fesâda sa'y etmek vâcibdir.

MES'ELE: Bir tâife sultân-ı âdil tâatinden hurûc edüb ba'zı kıla'a müstevlî olub asker cem'e edüb ve ba'zı bilâd ehline mal salub cebr ile alub kıtâla mübâşeret eyleseler, anlara ihtiyârları ile mal verüb muâvenet edenler veya bunlara kılıç çekmek helâl değildir diyenler dahi anlar hükmünde olub kıtâlleri lâzımdır ve kam'ı ehl-i bağy ü fesâd emr-i vâcib ve mühim olub anların katli helâldir. Ve kâdir olanlara tekâsül ve ihmâl vebâldir. Eğer mübteğî ve müctemi' olanlar müteferrık olub fesâddan mürtedi' olmazlar ise ve onlardan bu hal ile katlolanlar azâb-ı elîm ve ikâb-ı azîme müstahak olurlar ve onlar ile kıtâl eden müslümanların kâtili gâzi ve maktûlü şehîd olub yevm-i cezâda adâdet-i Kübrâ ve mesûbât-ı azîme ihraz ederler.

"*Tarih-i mezkûrda Anadolu Kazaskeri olan Muhammed Abdülvehhâb eş-şehir bi'bn-il-Kerîm'indir.* **CEVAB-I DİĞER:** Ehl-i bağyin kıtâlı şer'an sahihdir. Nass-ı

(1) OK, 1/114

(2) BOA, YEE, 14-1540, sh. 50-51, Damad, **Mecma'ül-Enbür,** 1/707 vd.

şer' ile sâbittir. Hilafına kavl yokdur ve muâvenet edenler müfsidlerdir; cezaları hapis ve katldir.

"Sabıkan Rumeli Kazaskerliğinden munfasıl Abdurrahman Çelebi'nindir."

CEVÂB-I DİĞER: Ehl-i bağyın katli helâl olduğu Kur'ân-ı Kerîm ve Furkân-ı Azîm ve icmâ'ı ashâb ile sâbittir ve âmme-i kütüb-i fetvâda mestûrdur. El-iyâzu billâh bunları inkâr küfürdür. Ve bilcümle âmme-i müslimîn üzerine farz ve vâcibdir. Fitne ve fesâdın def'ine her ne tarik ile mümkün ise, muâvenet ve muzâheretden taksîr etmeyeler. Ve ehl-i adl cânibinden maktûl olanlar şehîdlerdir. Mahşerde zümre-i şühedâ ile haşrolunur. Ehl-i bağy tarafından maktûl olanlar gaslolunmaz ve namazları kılınmaz ve katilleri şer'ân helâl olur mu?

EL-CEVÂB: Mal ile ve kavlile ve fi'l ile muâvenet edenler, onların cemiyetlerinde bile olmayıcak darb-ı şedidden sonra tevbeleri ve salâhları zâhir oluncaya değin habs olunmak vâcib olur. Amma anlara kılıç çekmek helâl değildir, diyenler, nass-ı kâtı'ı inkâr edüb ashâb-ı icmâ'ı izâma muhâlefet etmek ile kâfir olub katilleri helâl olur. Ve anlara kılıç çekmek hemân helâl olmak mertebesinde değildir, belki kâdir olanlar kıtâlleri vâcibdir.

"Müftî-i izâm sadrül-ahali Ebüssuud'ül-enâm Hazretlerinin cevâb-ı sahihidir"

MES'ELE: Mezbûreye cevâb-ı âherdir.

EL-CEVÂB: Padişah-ı âlem-penâh-sellemehullahu te'âlâ fid-dâreyn-Hazretlerine âsî olub emrinden tecâvüz eden tâifenin ki, sûret-i fetvâda zikrolunmuşdur, anların demleri helâldir deyü tâifeden maktûl olanlar yunmaz ve namazları kılınmaz. Hak Te'âlâ katında azîm ikâba ve azâba müstahaklardır. Ve devletlû saâdetlû padişaha muâvenet edenlerden maktûl olanlar şehidlerdir. Vallâhu a'lem.

"Tarih-i mezkûrda Rumeli Kazaskeri olan Hâmid Efendi'nindir."

CEVÂB-I DİĞER: Padişah-ı âlem-penah-azze evliyâuhû ve zelle a'dâ'uhû emrinden tecâvüz ve hurûc eden taifenin su-i sanî'leri varak-ı menşûrda meşrûh ve mestûrdur. Ehl-i bağy oldukları zâhir olub ref'i fitne-i nâime lâzib ve yevm-i cezâda ehl-i nar ile haşrolunur.

(Sabıkan Anadolu kazaskerliğinden ma'zûl Ahi Çelebi'nindir)

CEVÂB-I DİĞER: Bu iki sûret-i istiftâda ketbolunan cevablar sahihdir ve Kütüb-i mu'teberede mansûs ve mestûrdur. Vallâhu te'âlâ a'lem.

(Sâbıkan Rumeli Kazaskeri Mustafa Çelebi eş-şehir bi Bostan Efendi'nindir)

CEVÂB-I DİĞER: İşbu meselelerin cevablarında zikrolunan fetvâlar cümleten sahihdir ve kâffesi kavl-i sahihdir. Kur'an-ı Azîm'de Sure-i Hucurât'da mufassaldır. Dahi nice yerlerde vârid olmuşdur ve mücme'unaleyhdir.

(Sabıkan Anadolu Kazaskerliğinden ma'zûl sinan Efendi'nindir)

CEVÂB-I DİĞER: Bu iki sûret-i istiftâda ketbolunan cevâblar sahihdir ve kütüb-i mu'teberede mansûs ve mestûrdur.

(İstanbul Kadısı Mevlânâ Mustafa Eş-şehir bi İbn-i Mimar'ındır)

CEVÂB-I DİĞER: Bu sûretlerde bizim de kavlimiz bu kavle muvâfıkdır ve cümle

dedikleri vefk-ı şer'î şerif üzerinedir (ربنا آتنا من لدنك رحمة وهيء لنا من امرنا رشدا)

(Haleb Kazâsından ma'zûl Ahmet Efendi'nindir)

CEVÂB-I DİĞER:

Sultân-ı âdilin üzerine hurûc edüb bağî olan tâifenin katli ve kıtâli helâl idüği Kütüb-i mu'teberede musarrah. Hak Celle ve Alâ'nın Kur'ân-ı Azîminde (وان طائفتان من المؤمنين اقتتلوا فاصلحوا بينهما فان بغت احديهما على الاخرى فقاتلوا التي تبغي حتى تفيء الى امر الله) deyu buyurduğu bu husûsa delil-i kâfidir. Ve Hz. Ali -kerremellâhu vechehû- icmâ'ı ashâb-ı kirâm -rıdvânullâhi aleyhim ecma'în- ile tâife-i havâric ile kıtâl eyledükleri dahi bu emre vâzılı hüccettir.

(Mısır Kâdısı Mevlâna Bâki Efendi'nindir.)

CEVÂB-I DİĞER: Hurûc alel-imam'il-hak bağy idüği muhakkakdır. Harbe kâdir olan enâma zümre-i buğat üzerine imama nusret vâcib ve cem'iyyetlerin tefrik edinceye değin fırka-i zümreyi ahz ve katl lâzib ve lâzımdır.

(Hâmid Efendi bin Muhammed'indir.)

CEVÂB-I DİĞER: Bu sûret-i istiftâya buyurulan cevabların cemî'isi şer'i mutahhara ve nâmûs-ı münevvere muvâfık ve mutâbıkdır. Vallâhu a'lem.

(Bağdad Müftüsü Yahya)[1]

[illegible]

(1) Reşid Efendi, No: 1036 Vrk. 49/b-50/a

Netice olarak bağy suçunu işliyen Padişahın kardeşi de olsa, eğer unsurları tahakkuk etmişse, gereken cezayı vermek, elbetteki şer'îdir. Ancak İslâm hukukunun hükümlerine aykırı olarak, şunun bunun tahrikiyle unsurları tam teşekkül etmeyen insanları dünyevî saltanat uğruna idam etmek, elbetteki şer'î değildir. Aksini kim iddia edebilir ki?

B- Siyâseten Katl Sonucu Kardeşlerin Katli Meselesi

Bu konunun girişinde açıkladığımız gibi, bağy suçunun unsurları tahakkuk etmediği takdirde, saltanat aleyhinde olanları, bâğî olarak kabul edip idam ettirmek mümkün değildir. Yani had cezası olarak idam cezası tatbik edilmez. Ancak unsurları tam teşekkül etmese de, kamu düzenini *(maslahat-ı âmme ve nizam-ı âlemi)* bozan bazı hareket ve fiiller, ulul-emr tarafından tazir yoluyla ve idam cezasıyla cezalandırılamaz mı? Hanefî ve Hanbeli hukukçularının çoğunluğu, maslahat-ı âmme ve nizâm-ı âlem gerektirdiği takdirde, tazir yoluyla idam cezasının verilebileceğini kabul etmişlerdir ki, buna *siyâseten katl* denmektedir. Meselâ, *livata suçu,* Hanefî hukukçulara göre, had cezasını gerektiren bir zina suçu değildir. Ancak bu, hiç suç değildir anlamına alınmamalıdır. Bu suçun cezası, ulul-emr tarafından tesbit edilir. Böylesine bir çirkef işi âdet haline getiren insanın, genel ahlâk, âdâb ve kamu düzeni icabı ta'zir yoluyla idam edilebileceğini İslâm hukukçuları kabul etmişlerdir. Aynı şekilde fiilen isyan etmese bile isyana hazırlandığı her halinden belli olan bir insanın, âmme maslahatı ve âlemin nizamı düşünülerek, tazir yoluyla idam edilebileceğini, Hanefî hukukçuların çoğunluğu kabul etmektedir[1]. İşte Fâtih Sultan Mehmed'in *"ekseri ulema tecvîz etmişlerdir"* diyerek ifade ettiği durum budur. Ancak bunun için de, fesadın tahakkuku için kesin delillerin bulunması icabeder. Eğer bir fâsık, fıkıh kitaplarında aranan fesadın kuvvetle muhtemel olması yani nizam-ı âlem şartına uymadan, sırf keyfî ve menfaati için böyle bir yola başvuruyorsa, bu, kanunun ve fıkıhçıların vaz' ettiği siyâseten katl prensibinin hatası değil, belki şer'î bir hükmün suiistimalidir ve işlenen bir günahdır. Osmanlı Hukukunda *nizâm-ı âlem, fesada sa'yedenleri men'* ve *maslahat-ı âmme* tabirleriyle ifade edilen durum, bugün devletin birlik ve beraberliği olarak ifade olunmakta ve bunun aleyhinde harekette bulunanlar, idam cezası ile mahkûm edilmektedir (TCK., md. 125 vd.). Şimdi bu hüküm, Türk ceza kanununda bulununca adalet oluyor da, Osmanlı Kanunnâmelerinde bulununca, Padişahın keyfi adam öldürmesi mi oluyor? Böyle bir iddia çifte standartlılık olur. Ancak bugün aynı madde suiistimal edilerek bazan masumların canları yakıldığı gibi, Osmanlı tarihi boyunca da, fıkıh kitaplarında aranan şartlar gerçekleşmeden infaz edilen idam kararları maalesef olmuştur. Bu suiistimal, elbetteki kötüdür ve yapanlar da manen mes'uldürler. Fâtih'in Kanunnâmesindeki hüküm ise, fıkıh kitaplarındaki ifadelere uygundur.

Üzülerek ifade edeyim ki, konuyla alâkah fıkhî malumatı, *Dede Efendi*'nin *Siyasetnâme*'sinden naklettiğimizden, bazı safdillerin, bu görüşün Dede Efendi'ye ait olduğu ve onun da böyle bir fetvaya yetkili olmadığı, olsa bile onun fetvasının ne değer ifade edeceği şeklindeki yorumlarına şahit olduk ve üzüldük. Halbuki Dede Efendi, o meselede sadece fukahanın görüşlerini nakletmektedir. Bu sebeple konuyu biraz daha derinlemesine tahkik etmek ve uygulama örneklerinden bazılarını takdim etmek istiyoruz.

Önce Hanefî fıkıhçılarının son zamandaki en meşhurlarından olan İbn-i Abidin'in izahlarını özetleyerek zikredelim.

"Ta'zir Yoluyla Katl" başlığı altında bakınız ne güzel bir özetleme yapıyor:

"Ta'zir, katl ile de olabilir. *İbn-i Teymiyye*'nin *Es-Sârim'ül-Meslûl* adlı eserinde gördüm ki, diyor: Hanefi hukukçularına göre, livata, âlet-i câriha dışında adam öldürme ve benzeri suçlar tekerrür ettiğinde, imâm yani ulul-emr suçluyu katledebilir. Âmme mas-

(1) OK, 1/125

lahatı gerektirdiği takdirde, tazir yoluyla idam cezası verme esasını, Hz. Peygamber ve ashabının tatbikatına hamleden Hanefî hukukçular, bu uygulamaya *siyâseten katl* demektedirler... Soyguncular, yol kesenler, dükkân soyanlar, cemiyetin nizamını bozarak fesad çıkaranlar, kısaca idam edilmesinde âmme maslahatı bulunanlar için de aynı hükümler geçerlidir"[1]. Delilsiz ve mesnedsiz bazı iddiaların aksine, bütün bu cezalar, ancak mahkeme kararı ve yargılamadan sonra mümkün olduğunu da, hem bütün fıkıh kitapları ve hem de Osmanlı kanunnâmeleri kaydetmektedirler[2]. İbn-i Abidin'in şu fetvası da bu meseleyi gayet açık bir şekilde vuzuha kavuşturmaktadır:

"Soruldu: Fesad çıkaran, jurnalcilik yapan, yeryüzünde fesad için koşuşturan, insanlar arasında şer ve fitne uyandıran, bâtıl yollarla insanların mallarını zabtetmeye gayret eden, insanların canlarına kıyan ve hülasa eliyle ve diliyle müslümanları her zaman rahatsız edip de bu huyundan da idam dışında hiç bir ceza ile vazgeçmeyen bir adamın hükmü nedir?

Cevap: Böyle olduğu kesin ise ve yalan söylemeleri mümkün olmayacak kadar çok müslüman da bunu tasdik ediyorsa, katledilir ve şerrini Allah'ın kullarından def' ettiği için vesile olana sevap ve mükâfât verilir"[3].

İşte bu ve benzeri fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümleri nakleden ve kaynaklarını da teker teker gösteren *Dede Efendi*'nin *Siyâsetnâme* tercümesinden bazı parçalar şöyledir:

"Nizâm-ı memleketin bozulmasına sebep olan, fitne ve fesada teşvik edenler, bu şenî' fiilleri bizzat işlemedikleri vakitlerde dahi, katledilebileceklerine fetva verilmiştir. Ayrıca ulul-emre tanınan bu siyâset hakkının tatbiki için bil-fiil fesadın tahakkuku ve sebeb-i âdî olan şahsın fil-hakika şerîr ve müttehem olması da şart değildir. Zira vukuundan evvel def'i fesâd, vukuundan sonra ref'inden daha kolay olduğu müsellemdir. Bir bid'atçının bid'atının yayılacağından korkan dindar Padişahın kulları ondan korumak ve nizam-ı âlem için, o mübtedi'i katl ve idam etmesi câizdir"[4].

"Nizâm-ı âlem için şer ve fesadını def' etmek üzere, ehl-i fesadı darb, te'dîb, nefy, tağrîb, hapis ve hatta katl ve idam tarzında ta'zir yoluyla cezalandırmak meşru' ise de, tek kişinin veya yalancıların jurnali ile bu yola girmek câiz değildir. Fesâda gayret ettiği ve sebep olduğu şer'an sâbit olmalıdır. Osmanlı Şeyhülislâmlarının fetvalarından anlaşılan da budur"[5].

Şimdi de aynı meseleyi fıkıh kitaplarındaki şartlara göre tanzim eden, Osmanlı şeyhülislâmlarına ait bazı fetvaları orijinalleri ile zikredelim:

---

(1) İbn-i Abidin, **Redd'ül-Muhtâr,** Mısır 1966, c. IV, sh. 62-65

(2) İbn-i Abidin, IV/65

(3) İbn-i Abidin, **El-Ukûd'üd-Dürriyye,** I/101

(4) Şeyhül İslam Mehmed Arif, **Tercüme-i Siyâsetname,** sh. 5-6, 25-28

(5) **Tercüme-i Siyâsetname,** 29-30

1. "Minh'ül-ısmetü vet-tevfik

Bu mes'ele beyânında Eimme-i Hanefiyeden cevâb ne vechiledir ki:

Zeyd'in âdet-i müstemirresi sâ'î bil-fesâd olduğu şer'an sâbit olub ve ibâdullaha mazarratı icabeder mevâdd-ı münkerâtın dahi kendüden sudûrı tevâtüren isbât olundukda, Zeyd-i müfsid-i merkûmun vech-i arzdan izâlesiyçün katli meşrû'mudur? Beyân buyurula.

El Cevâb: Meşrûdur; emr-i veliyyül-emr munzam ise.

Harrereh'ul-Fakîr Hacı Muhammed El-Müftî Bi Harpud -Ufiye Anhu-

Kaynak teşkil eden ibarelerin tercümesi:

"Kim bunu âdet haline getirirse, idam edilir. Zira o yeryüzünde fesad için sa'y etmektedir. Katl ile şerri def' edilir. *Dürer Ve Gurer.*"

"Gayr-i meşru işlerin katl ve idam cezası ile def'ine, imam (sultan) ve hulefâsı daha evlâdır. Zira onlar siyâseti daha iyi bilirler. *Vecîhüddin'in Meşârık'ul-Envâr* şerhinden"(1).

2. "Bu mes'ele beyâmnda Eimme-i Hanefiyeden cevâb ne vechiledir ki;

Zeyd-i vâlinin mühîn-i devlet ve bi gayr-ı hak nice kimesnelerin mallarım ahz edüb zulüm âdet-i müstemirresi olub sâ'î bil-fesad olsa, Zeyd'e ne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-Cevab: Vallahu A'lem. Emr-i veliyyül-emr ile katl olunur.

Ketebehu'l-Fakir Abdurrahim Ufiye Anh-"(2).

3. "Bu mes'ele beyâmnda Eimme-i Hanefiyeden cevâb ne vechiledir ki;

(1) Topkapı Sarayı Arşivi, No: E. 12079/18

(2) TSA, No: E.12079/7

Huddâm-i Saray-ı Hümâyûndan Zeyd, âlet-i câriha ile Amr'i amden derûn-ı Saray-ı Hümâyûnda bi gayr-ı hak cerh ve katl eylese, Sultân-ı enâm- Nasarahullâh'ül-Melik'ül-Allâm- Hazretleri Amr'in ahar diyârdan veresesi gelüb hâzır olunca tevakkuf olunduğı takdirce, câiz ki, Zeyd halâs olmağla min ba'd sâir huddâm-ı Saray-ı Hümâyun bu makûle fesada ictirâdan tehâşî etmemeleriyle nizâm-ı dâire-i Devlet-i Aliyye'ye halel tatarruk edüb bu takdirce sâir tabiatlarında fesâd merkûz olan yaramazlar ızhâr-ı fesâda tecâsür üzere olamalarıyla emn mürtefi' olub nizâm-ı âlem muhtel ve ibâdullah mutazarrır olur deyu Amr'ın veresesi zuhuruna tevakkuf buyurmayub sıyâneten lil-ibâd kâtil-i mezbûrı katl etmeği re'y buyurub vech-i meşrûh üzere *siyâseten katl* etmeleri meşru' mudur? Beyân buyurula.

El-Cevâb: Vallahu A'lem. Meşru'dur.

Ketebehu Abdullah el-Fakir -Ufiye Anh-"[1].

4. Şartları yerine gelmeyen bir olayın reddi için de şu fetvayı zikredebiliriz:

"Bu mes'ele beyânında Eimme-i Hanefiyeden cevâb ne vechiledir ki;

Bilâd-ı İslâmiyeden bir belde ahalisinden bir kaç bile kimesnelerin nefy ve iclâlarıyçün taraf-ı saltanat-ı aliyyeden fermân-ı âlî sâdır ve mübâşir ta'yin olunub mübâşir vardıkda ba'zı müfsid kimesneler bile ahalisinden kırk elli nefer kimesnelerin katline ferman gelmiş deyu halka işâ'at ve isnâ' etmeleriyle ahali bile havfe düşüb vâli-i vilâyet üzerine tecemmu' ve nefiylerine ferman olunan kimesneleri mübâşir elinden alub ferman-ı âlîye adem-i itaat gösterdik-

3

11/12079.E

4

5/12079.E

(1) TSA. No: E. 12079/11

lerinden içlerinden bazıları nush ve pend etmekle yine menfîleri mübâşire teslim edüb ferman-ı âlî icra olunsa, mezbûrlar bu mertebe ile sâ'î bil-fesâd olub şer'an katilleri lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-Cevab: Vallahu A'lem. Olmaz. Mezburlar bi gayr-vech tecemmu' ve taraf-ı saltanattan memur olan mübâşir elinden adam alub vâlilerine ve ferman-ı âlîye itaat etmedükleri içün eşedd-i ta'zir ile ta'zir ve salâhları zâhir olunca habs ve içlerinde muzırr'un-nâs olanlar re'y-i veliyyül-emr ile tağrîb ve nefy ve iclâ olunmağla iktifâ olunur. Sâ'î bil-fesadın zu'afâya zulm etmek adet-i müstemirresi olub ve mevâdd-ı zulmı ve sa'y bil-fesadı şer'an sâbit olmağa muhtâcdır.

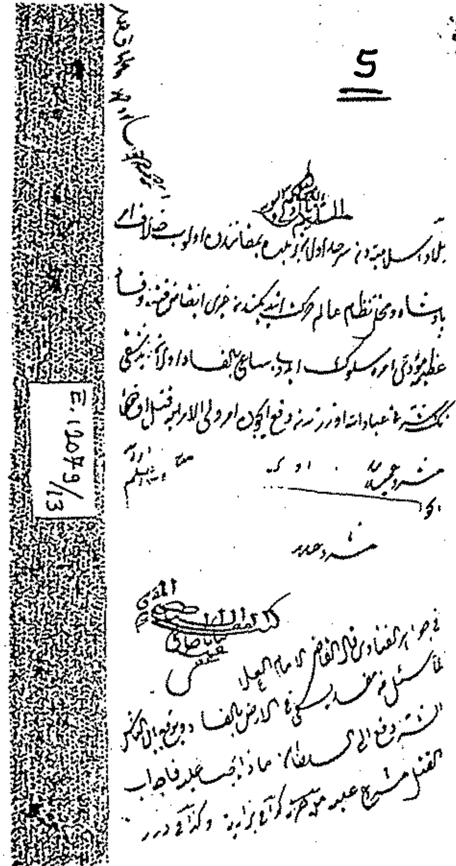
Ketebeh'ul-Fakir Abdullah -Ufiye Anh-'[1].

5. "Bu mes'ele beyânında Eimme-i Hanefiyeden cevâb ne vechiledir ki;

Bilâd-ı İslâmiyyeden serhad olan bir belde sükkânından (?) olub hilâf-ı emr-i Padişah ve muhill-i nizâm-ı âlem hareket ettiğinden gayrı ikâz-ı fitne ve fesâd-ı azîme müeddî emre sülûk edüb sâ'î bil-fesâd olan Zeyd-i şakînin şerrini ibâdullah üzerinden def' içün emr-i veliyy'ül-emr ile katl olumnak meşrû' mudur? beyân buyurula.

El-Cevâb: Vallahu A'lem. Meşrû'dur.

Ketebehu'l-Fakîr Es-Seyyid Asım El-Müftî Bi Babadağı -Ufiye Anh-'[2].

Bunlara benzer arşivlerimizde yüzlerce fetva vardır. Bütün bunlardan anlaşılmaktadır ki, siyâseten katlin de belli şartları ve şer'î hükümleri mevcuttur. Bütün yazılanlara ve nakledilenlere rağmen, Osmanlı tatbikatının hep şer'î hükümlere uygun cereyan ettiğini söylemek safdillik olur. Ne acıdır ki, bir çok idam hadiselerinde bu esaslara ri'âyet edilmemiş ve jurnalcilerin tahriki ile nice zulümlere sebep olunmuştur.

(1) TSA., E. 12079/5
(2) TSA., E. 12079/13

C- Devlet Siyaseti Açısından Meselenin Hulasası

Konuyu tarih ilmi ve devlet siyâseti açısından değerlendiren bir araştırmacının görüşlerini özetleyerek verip meseleyi bitirelim: Osmanlı Devleti'ni tehdid eden en büyük tehlike, yabancılara sığınan şehzâde veya diğer hânedan mensuplarının, tahtın mirasçısı olduklarını iddia etmeleri ve başta Bizans ve İran olmak üzere, düşman ülkelerin de bu fırsattan yararlanmak arzusudur. Osmanlı sultanları ve bilhassa Hz. Peygamber'in senâsına mazhar olan Fâtih, ülkenin parçalanıp, bunun kimlere yarayacağının ve i'lây-ı kelimetullâh hizmetinin nasıl sekteye uğrayacağının çok iyi farkında idiler. İşte onlar, böyle bir duruma fırsat vermemek için, şeyhülislâmdan aldıkları fetvalarla, kardeşlerini bile fedâ etmişlerdir. Bazan şer'î esasın tatbikinde, araya giren jurnalcilerin te'siriyle hata etmiş olabilirler. Ancak kendilerini, İslâm dinini dünyanın her tarafına yaymayı gaye edinen, ilây-ı kelimetullâhın en büyük temsilcisi kabul etmişlerdir. Fâtih'in Anadolu birliğini sağlamak gayesiyle Uzun Hasan üzerine giderken, *"vâlidem"* diye hitâb ettiği bu Akkoyunlu hükümdarının anası Sâra Hatun'a verdiği cevap çok manidardır. Trabzon üzerine giderken yollarda her türlü zahmete göğüs geren ve bazan atından inip yaya yürümek zorunda kalan Fâtih'e Sâra Hatun'un *"Oğul, ufacık Trabzon için tatlı canına bu kadar eziyet değer mi?"* şeklinde sözüne, İstanbul Fâtih'i: *"Vâlide, Seyf-i İslâm bizim elimizde, cihâd sevâbına nâil olub, Allah'ın rızâsını tahsilden başka gayemiz yoktur"* şeklinde cevablandırmıştır. *"Bu hânedânın maksad-ı a'lâsı, ilây-ı kelimetullâh'dır"* ifâdesi de Fâtih'e aittir. Netice olarak, kardeş katli meselesini, keyfî iradeyi hâkim kılmak şeklinde değil, nizâm-ı âlemi devam ettirmek için şer'î hükümlerin tatbiki tarzında değerlendirmek icabeder(1). Vatana ihânet suçunun her hukuk nizamında idamla cezalandırıldığını da unutmamak gerekir.

Netice olarak, *"siyâseten katl"*i, mahkeme kararı olmadan ve yargılama yapılmadan sırf saltanat ve dünyevî menfaat uğruna Padişahın adam öldürmesi olarak anlayanlar, bu manayı nerden çıkardıklarını isbat etmek zorundadırlar. Zira nizâm-ı âlem için siyâseten katlin, uygulamada suiistimal yapılsa bile, vatanın ve devletin birliğini tehlikeye sokacak ve emniyet ve âsâyişi altüst edecek kimselerin fesada sa'y etmelerinden dolayı verilecek bir idam cezası olduğu; hem fıkıh kitaplarında ve hem de fetvalarda uygulanması için *"şer'an sâbit"* olması yani İslâm muhâkeme usulü kâidelerine göre yargılamp suçun sâbit görülmesi şartının tahakkuku aranmaktadır. Ayrıca *"emr-i veliyy'ülemr ile katl"*'den kasıt, sadece mahkeme kararının yeterli görülmemesi ve bu tip cezaların infazında veliyy'ülemrin yani Sultanın tasdikinin de şart koşulmasıdır. Bu da önemli bir husustur. Kanunnâmelerde yer alan şu ifade, yargılama konusunda Avrupa'nın 20. asırda ulaştığı seviyeyi göstermektedir: *"Mücrim olan kimesne teftîş olunmadan veyahud üzerine zâhir olan şenâyi' şer'le ve örfle yerine varmada, sancakbeği ve subaşı ve adamları nesne alub salıvermek memnû'dur. Kendüler mahall-i töhmet ve adamları mücrim ve müstahakk-ı ikâb olur. Ve her mücrim-i müttehemin cerîmesi kâdî-i vilâyet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmedin dutub siyâset eylemek hılâf-ı şer' ve örf te'addîdir"*(2).

(1) Özcan, Abdülkadir, **Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesi**, 24-26

(2) **Hüdâvendigâr Kanunnâmesi**, md. 30 (Barkan, **Kanunlar**, 5)

Fıkıh kitaplarında yapılan bu açık izahlara ve şer'î hükümlere rağmen, bir kısım muhterem insanların *"1400 yıllık tarihimizde yazılan fıkıh kitaplarının hiç birinde böyle fetva verilmemiştir"* diyebilmek, neyin verdiği cesarettir; doğrusu biz de tesbit edemedik. Eğer bundan, Padişahın keyfi adam asması kasdediliyorsa, böyle bir şeyden ne kanunnâmelerde ve ne de fıkıh kitaplarında bahsedilmemiştir. Yapılan suiistimaller dahi, kitabına uydurularak yapılmıştır. Hem kasdedilen bu menfi manayı ve hem de suiistimalleri tasvip etmek mümkün değildir. Şunu unutmayalım ki, Osmanlı devleti ve onun kadıları ve Şeyhülislâmları, en az bizim kadar İslâm'a ve onun hukuk nizamının kaynakları olan fıkıh kitaplarına hürmet duyan insanlardır. Değerli araştırmacı *Abdülkadir Özcan*'ın yerinde tesbitleri gibi, şeyhülislâm ve diğer kadıların fetvası, kadıların kararı ve Padişahın tasdikiyle icra edilen *siyaseten katl* cezalarının fetvasını veren, kararını yazan yahut en azından *"nizâm-ı âlem içün öldürüldü"* diyen *Hoca Sa'deddin Efendiler, Bostan-zâde Yahya Efendiler,* bu sözlerini şeyhülislâmlık veyahut kazaskerlik gibi fetva ve kaza makamının en yüksek makamlarında bulunmuş kimseler olarak söylemektedirler(1).

3- Tatbikât, Nazariyata Uygun Yürümüş müdür?

Bu soruya cevap verebilmek için bazı önemli tatbikat örneklerini incelemek icabetmektedir. Ancak tatbikatta suiistimallerin yapıldığını, gayr-i meşru fiillerin ehliyetsiz bir kısım fakih ve kadılar tarafından meşrûiyet kalıbına sokulduğunu, yine tarih bize göstermektedir. İsterseniz beraberce bir göz atalım:

Şehzâde isyanları ve şehzâdeler arasındaki saltanat mücadelelerinin Osmanlı tarihinde önemli bir yer işgal ettiğini bilmeyen yoktur. Herşeyden önce şunu tebellür ettirmekte yarar vardır: Bir şehzâdenin, sultanlığını ilân etmiş bir diğer şehzâdeye karşı gelmesi ve saltanat iddia etmesi, tamamen bir bağy suçu mahiyetindedir. Ve cezası idamdır. Ancak saltanat iddiasına kalkışmadan evvel idam edilmişse, ya *siyâseten katl yani* fedasın kuvvetle muhtemel olmasından dolayı nizam-ı âlem içün yahut zulmen idam edilmiştir. Şimdi bu gözlükle hâdiselere bakalım:

a) *Osman Bey* devrinde, amcası *Dündar Bey,* aralarındaki saltanat kavgasının menfî tesirler göstermesinden, Dündar Bey'in Osman Bey aleyhinde faaliyetlerde bulunmasından ve nihâyet *İbn-i Kemal*'in ifadesiyle Bilecik Tekfur'unun yakalanmasına fiilen engel olduğundan dolayı, bâğî addedilerek idam edilmiştir. Burada *had suçu* sözkonusudur. Zira devlete isyan mevzubahistir(2).

b) *Orhan Bey* zamanında üç idam hâdisesi yaşanmıştır. Bunların her üçü de *had cezası* olarak yani *bağy* devlete isyan suçunun cezası olarak tatbik edilmişlerdir. Zira Orhan Bey'in kardeşleri *Halil* ve *İbrahim*'in Padişaha isyan ettikleri ve saltanat mücadelesine giriştikleri bir vâkı'adır. İsyan sonucunda katledilmişlerdir ve *siyâseten katl* ile hiç bir münasebeti yoktur. Orhan Bey, ayrıca kendi oğlu *Savcı Bey*'i de, bizzat kendisine isyan ettiği ve ordu toplayarak babası ile savaşmaya bile cesaret ettiği için idam ettirmiştir. Hatta Bizans velilahdı *Andronikos* ile dahi babası aleyhine ittifak kurduğunu tarih kitapları kay-

---

(1) Özcan, 20

(2) İbn-i Kemal, **Tevârih-i Al-i Osman,** Defter I, sh. 129; Aktan, Ali, **Osmanlı Hânedâm İçinde Saltanat Mücâdelesi Ve Kardeş Katli,** Türk Dünyası Tarih Dergisi, Ekim 1987, sy. 10, sh. 8

detmektedir. Bunun cezası, Orhan Bey istemese dahi, İslâm hukukunda idam cezasıdır(1).

c) *Yıldırım Bâyezid* devrinde ilk defa *siyâseten katl* veya (şayet siyâseten katlin şer'î şartlarına uyulmamışsa) bir nevi zulüm yaşanmıştır. Zira Yıldırım Bâyezid, çevresinin tahriki ile, henüz herhangi bir isyana yahut saltanat kavgasına girişmeyen kardeşi *Ya'kub*'u, ileride saltanat iddiasına kalkışmasın diye katl ettirmiştir. Osmanlı tarihçilerinin saltanat uğruna öldürülen ilk insan olarak tesbitleri doğrudur. Bazı araştırmacılar, hukukî cihetini bilmediklerinden bunu tenkid etmişlerdir. Zira daha önceki idamlar had cezasıdır ve bağy suçunun cezası olarak tatbik edilmiştir. Bu ise, ilerde fesâda sebep olur korkusuyla siyâseten katl yoluyla idam ettirilmiştir. Osmanlı tarihçilerinin tesbiti doğrudur(2).

d) Osmanlı Devleti'nin en karışık devresi olan Fetret Devrinde, *Mehmed Çelebi,* kardeşleri *İsa Çelebi* ile *Musa Çelebi*'yi, kendisine isyan ettikleri ve hatta saltanat için orduları karşı karşıya geldiği için bağy suçunun had cezası olan idam cezası ile cezalandırmıştır. Aynı şey, sonradan ortaya çıkan kardeşi *Mustafa Çelebi* için de geçerlidir. Bunların idamlarında *siyâseten katl* sözkonusu değildir. Şer'i şerifin emri olan had cezası tatbik edilmiştir(3).

e) Fâtih'in babası *II. Murad*'ın amcası *Mustafa Çelebi,* uzun süren saltanat mücadelesine girişmiş ve hatta Osmanlı ülkesinin Bizans ile paylaşılmasını da göze alarak imparator *Manuel* ile gizli ittifak dahi kurmuştur. Uzun mücadelelerden sonra yakalanarak bâğî muamelesi görmüş ve idam edilmiştir. Bu bir had cezasıdır. II. Murad'ın küçük kardeşi *Mustafa Çelebi* de, Karamanoğulları ve Germiyanoğullarının tahrikiyle Bursa'ya yürümüş ve had cezası olarak idam edilmiştir. Yani bu dönemde de, *siyâseten katl* cezası mevcut değildir(4).

f) *Fâtih Sultan Mehmed,* kendi koyduğu kanunun nizâm-ı âlem için fesâda sa'y ihtimalinin bulunması sebebiyle *siyâseten katl* müessesesini kendisi de tatbik etmiş ve küçük kardeşi *Ahmed*'i katl ettirmişti. Bu, isyan tahakkuk etmediğinden, bir had cezası değildir. Belki nizâm-ı âlem için siyâseten katl müessesesine girmektedir. Burada aranan fesâdın şer' ile tahakkuku şartının, ne derece gerçekleştiğini bilmiyoruz. Ancak Hz. Peygamber'in senasına mazhar olmuş bir Padişah'ın, şartları tahakkuk etmeyen bir cezayı tatbik edeceğine de ihtimal vermiyoruz(5).

g) II. Bâyezid devrinde kardeş katli mevzu bahis değildir. Zira tek kardeşi olan *Sultan Cem,* garip diyarda kendi eceliyle vefat etmiştir(6).

h) *Yavuz Sultan Selim,* iki kardeşini, kendisine isyan ettikleri ve bâğî oldukları için, had cezası olan idam cezasıyla cezalandırmıştır. Gerçekten *Sultan Korkut,* topladığı ordu ile Padişah'a isyan etmiş ve sonunda yakalanarak cezası olan idama şer'an mahkîm edilmiştir. Diğer kardeşi *Ahmed* ise, sadece saltanat mücadelesine kalkışmamış, ayrıca bu mevzuda Osmanlı'nın can düşmanı olan Safevî devleti ile de ittifak kurmuştur. Neticede ya-

(1) Aktan, 8-10; Hoca Sa'deddin Efendi, **Tec'üt-Tevârîh,** I/156-158
(2) Krş: Aktan, 10-11
(3) Krş. Aktan, 10-12
(4) Krş. Aktan, 12-14
(5) Krş. Aktan, 14-15
(6) Aktan, 15-16

kalanarak, had cezası olan idam cezasına çarptırılmıştır(1).

i) *Kanunî Sultan Süleyman,* rakipsiz sultan olduğu için, kardeş katli mevzu bahis olmamıştır. Ancak Kanunî, kendi çocuklarının idamına karar veren bahtsız padişahlardandır. Karısı *Hürrem Sultan* ve çevresinin tahriki ile, kendisini tahttan indirmeye azınettiği ve Padişah olmak isteği ile isyan ettiği şayiasına inanarak, bâğî vasfıyla *Şehzade Mustafa'*yı idama mahkûm eylemiştir. Bu idam kararı, görünürde bağy suçunun cezası olarak had cezasıdır. Ancak bu meselede hem fetvayı veren müftünün, hem kararı veren kadının ve hem de bunları tasdik edip icrası için emir veren Kanunî'nin, yanıldıkları veya yanıltıldıkları bir vâkı'adır(2). Diğer bir hazin tablo da *Şehzâde Bâyezid'*in idamında yaşanmıştır. Kanunî'nin iki oğlu olan Selim ve Bâyezid, 1558 yılına kadar iyi geçindikleri halde, bu tarihden sonra saltanat hırsıyla araları bozulmuştur. Aradaki jurnalcilerin tahriki ile Şehzâde Bâyezid, ordu toplayarak kardeşi Selim'in üzerine yürüdü. Bu hareketi isyan kabul edildi. İran'a iltica eden Bâyezid, sonradan kardeşi Selim'e teslim edilince, Ebüssuud'un fetvasıyla bağy suçunun had cezası olan idam cezasına mahkûm edildi. Bu hâdiseyle alâkalı örnek fetvaları yukarıda zikretmiştik(3).

j) *III. Murad,* çevrenin de etkisiyle ve *siyâseten katl* esasına dayandırarak beş kardeşini idama mahkûm ettirmiştir. Bu idam hadiseleri, had cezası mahiyetinde değillerdir. Fıkıh kitaplarında tasvir edilen siyâseten katl kategorisine girdiği de şüphelidir. Girse de, mevhûm mazarratı nazara alan çok zayıf bir görüşe dayanmaktadır.

k) *III. Mehmed,* bu konuda en pervasız ve şer'î hükümlere aykırı davranandır denilebilir. Zira elimizde kuvvetle muhtemel bir zararın olduğuna dair kesin bilgi bulunmamakla beraber, siyâseten katl müessesesinin suiistimal edildiği de bir vâkı'adır. Zira 19 tane erkek kardeşini ve basit jurnaller yüzünden kendi oğlunu *(Şehzâde Mahmud),* günahsız bir şekilde idam ettirmiştir. Bunun şer'î bir îzahını yapmak mümkün değildir. Zira herhangi bir isyan sözkonusu olmadığı gibi, fitne ve fesâdın vukuu da tahakkuk safhasında değildir(4).

l) *I. Ahmed* devrinde saltanat usûlünde ciddi bir değişiklik mevzubahistir. Artık *amûd-ı nesebî* yani Osmanlı sülalesinden en büyük olanının padişah yapılması usulü kabul edilmiştir. Gerçekten I. Ahmed vefât edince, şehzâdeleri bulunmasına rağmen, ailenin en büyük ferdi olan amcaları *Şehzâde Mustafa* tahta geçirilmiştir. Bu kâide, kardeş katli hadisesini tamamen ortadan kaldıramamışsa da, gevşetmiş ve son derece azaltmıştır(5).

İşte görüldüğü gibi tatbikattaki durum farklıdır. Bir kısmı, tamamen şer'î hükümlere uygun olarak bağy suçunun had cezasını tatbik etmekten ibarettir ve bunlara siyâseten katl demek hatalıdır ve meseleyi bilmemekten ileri gelmektedir. Zira Padişah istemese de bu ceza mukadderdir. Devlete isyan edenin cezası elbetteki idamdır. Bir kısım uygulama ise, *siyâseten katl* müessesesine yani Fâtih'in Kanunnâmesinde *"ekseri ulemâ tecvîz etmişdür"* dediği usule uygundur ve fıkıh kitaplarında şartlarına uyulmak kaydıyla açıklanmıştır. Bir diğer gurup ise, ne şer'î hükümlere ve ne de Fâtih'i Kanunnâmesinde ifade

(1) Aktan, TDTD, 1987, sy. 11, sh. 45-47
(2) Aktan, 47-48
(3) Krş. Aktan, 48-49
(4) Krş. Aktan, 49-50
(5) Aktan, 50 vd.

ettiği, fıkıh kitaplarında da tecvîz edilen siyâseten katle uymaktadır. Elbetteki bu uygulamalar, gayr-ı meşru'dur. Fâtih'in Kanunnâmesi de bunu emretmemektedir.

III- KANUNNÂMELERE YAPILAN DİĞER İTİRAZLAR VE CEVAPLARI

Kanunnamelere tevcih edilen itirazların başında kardeş katli meselesi bulunduğunu belirtmiştik. Diğer itirazları ise ayrı bir gurup altında toplamaya karar verdik. Bunları özetle ifade etmek istiyoruz.

A) Önce yapılan ve yapılmaması gereken bir hatayı izah edelim. Daha önce de işaret edildiği gibi, Fâtih devrinde hazırlanan kanunnâmelerin sadece birisine itiraz yapılmıştır. Diğerlerinin sıhhatinde şüphe yoktur ve zaten bu manada bir itiraz da mevzu bahis değildir. Bazı muhterem insanların, kitabımızın I. Cildinde 2 numara ile neşredilen kanunnameye de itiraz etmeleri ve aslı yalnız Viyana'da bulunan Kanunnâme diyerek bunu da 1 numaralı Kanunnâme gibi sıhhati şüpheli kanunlar arasına sokmaları, meseleyi bilmemekten ileri gelmektedir. Zira Fâtih'e ait 2 numaralı Kanunnâme'nin her ne kadar tek nüshası bulunsa da, II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî Kanunnâmelerinin bu kanunun aynen tekrarı mahiyetinde olması, sözkonusu iddiayı çürütmektedir. Kanunnâmenin başında görülen ve Arapça bir ibarede bulunan hatalar, tarafımızdan tesbit edilmiştir; ancak bu hatalar edip ve şâir Sultana yahut onun vezirine ait değil, belki nüshayı istinsâh eden kâtibe aittir. Zira bu nüsha asıl nüsha değil, onun bir suretidir. Zaten başında da suret olduğu yazılıdır.

B) Fâtih'e ait 2 numaralı kanunnâmeden nakledilen, aynı zamanda II. Bâyezid, Yavuz ve Kanunî'ye ait Umumî Kanunnâmelerin de 1. maddesini teşkil eden 1. maddeyi, İslâm hukukuna aykırı ve Bizans Ceza Kanunu'nun restorasyonu olarak takdim etmek ise, tıpkı *Barkan, Köprülü, Berkes* ve *Hatemî*'ler gibi, İslâm ceza hukukunu ve bu ilahî nizamın Osmanlı devletindeki tatbikat şeklini, yeterince değerlendirememek demektir. Bu görüşün cevabını 1. Cildin mukaddimesinde verdiğimiz için burada uzatmayacağız. Ancak yine de özetlemek istiyoruz. 2 nolu kanunnamenin ilk üç faslı, tıpkı diğer umumî kanunnameler gibi, ceza hukukuna aittir ve daha ziyade ta'zir cezalarını tanzim etmektedir. İslâm hukukunda üç gurup ceza bulunduğunu, had ve kısas cezalarını uygulamak için gerekli unsurlar bulunmadığı zaman, ulul-emrce tanzim edilecek tazir cezalarının devreye gireceğini daha önce belirtmiştik. Bu üç fasıldaki kanun maddeleri de, had ve kısas cezalarını kaldırmamaktadır; belki bu cezaların tatbiki için gereken unsurlar bulunmadığı takdirde, uygulanacak tazir cezaları tesbit edilmektedir. Mesela Kanunnâme'nin 1. maddesinde zina suçunun tazir cezaları yani fıkıh kitaplarında *tazir bil-mal* denilen *cürm ü cinayet* yani *para cezaları* tayin olunmaktadır. Zina suçunun unsurları tam olmadığı ve had cezaları tatbik edilemediği takdirde bu cezaların gündeme geleceği, aynı maddeyi tekrarlayan diğer kanunnâme maddelerinde, *"eğer had urulmazsa"* denilerek açıklandığı gibi, Fâtih devrindeki şer'iye sicillerinde görülen ve kitabımızın II. cildinin mukaddimesine koyduğumuz zina suçu ile alâkalı şer'iye sicil örneğinden de bunu anlıyoruz. Zaten Fâtih'in kendi kanunnâmesinde de benzeri ifadeler vardır. 16. maddede *"Eğer at uğurlasa, elin keseler; kesmezlerse 200 akçe cürm alına"* denilmektedir. Yani hırsızlık suçunun unsurları tam olursa, elin keseler yani had cezasını uygulayalar. Eğer kesmezlerse yani uygulanmazsa, bu durumda tazir cezası olarak 200 akçe para cezası alalar. 13. maddede *"Eğer adam öldürse, yerine kısas etmeseler, kan cürmi... ilh."* denilmektedir, diyelim ki,

A adam öldürdü, cezası da kısasdır. Ancak maktûlün velileri afv ettiklerinden kısas etmediler. Bu durumda mirasçı diyetini alacak ve suçlu salı mı verilecektir? Hayır. Devletin de kamu davası açarak yargılayıp tazir cezası verme hakkı vardır. Eğer kısas yapılsaydı, bu hak ortadan kalkacaktı. İşte Kanunnâme, tazir cezası olarak 400 ila 50 akçe arasında para cezasına çarptırılmasını emretmektedir. Önemle ifade edelim ki, Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eser, Osmanlı Devleti'nin bir İslâm devleti olduğunu; yukarda isimleri sayılan bazı ilim adamlarının iddialarının tersine İslâm hukukunu hayatın her safhasında uyguladıklarını ve aksi görüşlerin belgelere dayanmadığını isbat için kaleme alınmıştır. Bu gayemizi, tam tersi iddialarla ve hele Fâtih gibi bizzat İslâm âlimi olan bir Padişah'a Bizans kanunlarını restore etme isnadı ile tersine çevirmek, haksız bir itham olsa gerekdir. Ve mukaddime okunmadan Osmanlı Kanunnâmeleri'nin anlaşılamayacağı kanaatinde bizi haklı çıkarmıştır.

C) Bir diğer iddia da, Osmanlı Kanunnâmelerinin cezâî hükümler bahsinde görülen alternatifli ceza tertibinin cezada denklik ilkesine ters düştüğüdür. Bu iddia sahiplerinin İslâm hukukundaki ta'zir cezalarının, cezada denklik ilkesine uygunluk olsun diye, alternatifli olması icabeder şeklindeki esasından habersiz olduğu da görülmektedir. Bir suçu birden fazla insan işleyebilir. Ancak suçun mahiyeti aynı olmakla beraber, tazir cezalarında -had ve kısas cezalarında değil- alternatifli olarak zikredilir. Evet Osmanlı kanunnâmelerinin tazir cezaları açısından insanları, zengin, orta halli, yoksul ve fakir diye dört guruba ayırdığı doğrudur. Bunun sebebi bütün fıkıh kitaplarında ve bu arada *Molla Hüsrev*'in *Dürer Ve Gurer*'inde geçen şu şer'î hükümdür: "Ta'zir dört mertebedir: *Birincisi,* fakihler ve seyyidler gibi eşrâf'ül-eşrâf olanların tazirleridir. Bunlara sadece yaptıkları hatayı ilam yeterlidir. *İkincisi,* eşrafın taziridir. Bunlara ayrıca hapis cezası vermek icabedebilir. *Dördüncüsü,* hasislerin ve âdi insanların ta'ziridir. Bunlara ilam ile birlikte mahkemeye ceip yeterlidir. *Üçüncüsü,* evsât-ı nâsın taziridir. Bunlara ise hapisle beraber darb cezası da icabedebilir"(1). Osmanlı ulul-emri de aynı esası, servet durumuna göre tazir *bil-mal* denen para cezalarında tatbik etmiştir.

D) Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eser hakkında şu tenkit de ileri sürülmüştür: "*Bu kitapta yayınlanan bütün kanunnameler, Ermeni Serkiz Karakoç'un Külliyât-î, Kavanin adlı 40 ciltlik eserinde derlenen kanunlardır. Dolayısıyla bu hazır kitap, yeniden yayınlanmaya başlanmıştır.*" Böyle bir iddianın hakikatla uzaktan yakından ilgisi bulunmadığını, ehli olan ve kitabı mütalaa eden herkes anlar. Ancak tenkid sahibinin sözkonusu Serkis'in eserini görmeden ve iki eseri mukayese etmeden böyle bir hükme vardığına sadece hayret ediyoruz. Çünkü 40 ciltlik bu eserin içinde, ikisi Fâtih'e ve ikisi de Kanunî'ye ait olmak üzere, Tanzimat öncesi döneme ait sadece dört Kanunnâme mevcuttur. Fâtih'e ait kanunnâmeleri, Serkis Karakoç, Viyana nüshalarından istinsah etmiştir. Kanuni'ye ait kanunnâmeler ise, her yazma kütüphanede bulunmaktadır. Bizim on cildde yayınlayacağımız 760 kanunnâmeden 756'sı ve I. cildde yayınladığımız 75 kanunnâmeden 73'ü bu kitapta mevcut değildir. Ayrıca hangi kanunnâmenin nerden ve hangi kaynaktan alındığını veya daha başka hangi nüshalarının bulunduğunu, zaten her yerde dipnotlar halinde veya kanunnâmenin girişinde belirtmişiz. Acaba böylesine açık hilâf-ı hakikat bir beyânla, hedeflenen gaye nedir? Bununla uğraşmak istemiyoruz.

(1) Molla Hüsrev, Dürer Ve Gurer, II/75

Burada şunu da ifade edelim ki, Osmanlı Kanunnâmeleri üzerinde araştırma yapan ilk araştırmacı sadece biz değiliz. Neşrettiğimiz kanunnamelerden bir kısmı daha önce, Osmanlıca, Latin harfleriyle, Sırpça-Hırvatça, İngilizce, Fransızca veya bir başka dilde neşredilmiş olabilir. Zaten kimin tarafından nasıl neşredildiğini de ayrı ayrı belirtmekteyiz. Ancak şunu ifade edelim ki, ortalama % 50'si tarafımızdan ilk defa latin harfleriyle ve orijinalleriyle birlikte neşredilmektedir. Daha önce bu konuda araştırma yapan *Ömer Lütfü Barkan, Halil İnalcık,* müsteşrik karı-koca *Beldicenu, Abdülkadir Özcan, İskender Rıza* ve benzeri ilim adamlarına elbetteki şükran borçluyuz. Zaten bu çalışmamızın en son ve mükemmel eser olduğu iddiasında da değiliz. İstikbalde gelecek olan yeni nesil için, doğru tarihi yazmak ve İslâm hukuk sistemini daha yakından ve bilinmeyen bir yönüyle de tanıtmak gayesine ma'tûf bir gaye içindeyiz.

Osmanlı kanunnâmeleri serisinden sonra, Osmanlı hukukunun % 80'inini ve bel kemiğini teşkil eden ve fıkıh kitaplarında ifadesini bulan şer'î hükümleri tedvin eyleyen kanunlarını da, Mecelle de dahil olmak üzere, altı cilt halinde neşre hazırladığımızı ve müsveddelerinin tamamlamak üzere olduğunu müjdelemek isteriz.

II . K İ T A P

II. BÂYEZİD
DEVRİ KANUNNÂMELERİ
(886-918 / 1481-1512)

GİRİŞ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN COĞRAFÎ SINIRLARI

Kardeşi Cem ile uzun süren saltanat mücâdelelerinden sonra 886 Rebiülevvel/20 Mayıs 1481 tarihinde hükümdarlığı ilan edilen II. Bâyezid, sofu olarak tanınmasına rağmen, Osmanlı hukuk tarihinde önemli yeri bulunan bir şahsiyettir. Zamanında hazırlanan kanunnâmelerin sayısının 85'e ulaşması, en mükemmel şekliyle *Kanun-ı Osmanî* denilen ana kanunnâmenin onun zamanında tedvin edilmesi ve de Kanunnâmelerin bir ferman veya *menşûr* şeklinden kurtularak klâsik anlamda *eyâlet kanunnâmeleri* haline gelmesi, II. Bâyezid devrinin mühim hususiyetlerindendir. Osmanlı Kanunnâmeleri açısından böylesine önem arzeden II. Bâyezid devrine Osmanlı Devleti'nin ulaştığı coğrafî sınırları kısaca gözden geçirerek başlayalım.

Cem Sultan ile uzun süre meşgul olan II. Bâyezid, bu meseleyi hallettikten sonra birinci seferini, hem askeri ve hem de ticari açıdan ehemmiyet arzeden *Boğdan (Moldavya)* üzerine yaptı. 889/1484'de Boğdan'ın Karadeniz kapısı olan *Kili (Chilia)*'yi ve aym yılın Ağustos'unda da *Akkirman Kalesini (Cetatea Alba)* Osmanlı ülkesine kattı. Ba'zı karşı taarruzlarına rağmen Boğdan Prensi *Stefan Çel Mare,* Osmanlı hâkimiyetini neticede kabul etmek mecburiyetinde kaldı.

II. Bâyezid, Rumeli'yi sükûnete kavuşturduktan sonra, o zamanlarda Osmanlı Devleti'nin tek rakibi olan *Memlüklü Devleti* ile arası açıldı. 888-895/1483-1490 yılları arasında *Hersek-zâde Ahmed Paşa, Karagöz Mehmed Paşa* ve *Hızır Beyzâde Mehmed Paşa* gibi dirâyetli komutan ve devlet adamlarının rehberliğinde Memlûklü Devleti ile mücadele etti. Bazan gâlip ve bazan da mağlûb ayrıldığı bu mücâdele sonucunda, 888/1483'de *Tarsus* ve *Külek* Kaleleri, 891/1486'da *Adana* ve sâir Çukurova'daki bir kısım önemli merkezler, Osmanlı Devleti'nin eline geçti.

Kemal Reis vâsıtasıyla Endülüs müslümanlarımn da imdadına koşmak istiyen, ancak bunda tam muvaffak olamayan II. Bâyezid, kendisini engelleyen ve Rumeli'de hu-

zursuzluk çıkaran haçlılar ve Venediklilerle tekrar mücâdeleye başladı. *Venedik, Macaristan* ve *Polonya (Lehistan)* gibi üç büyük devlet başta olmak üzere Avrupa'ya meydan okuyan Osmanlı Devleti, 890/1485'de *Arnavud Vilayetini* 905/1499'da *İnebahtı Kalesini,* 907/1501'de *Bosna*'nın merkezi olan *Yayça*'yı, *Draca*'yı ve Ege adalarından *Midilli*'yi kendi topraklarına ilhâk eyledi.

Saltanatının son yıllarına doğru Anadolu'yu kasıp kavuran *Kızılbaş* mes'elesi yüzünden fütühâtı duran II. Bâyezid, oğlu I. Selim'e 7 Safer 918=Nisan 1512'de saltanatı mecburen devrettiğinde Osmanlı Devleti'nin sınırları epeyce genişlemişti. 8 gün eksiği ile tam 31 sene Osmanlı Devleti'ni idare eden bu padişah zamanında, Osmanlı toprakları sadece 160.000 km² genişleme kaydetti(1).

§.2- II. BÂYEZİD DEVRİNDE MERKEZDE VE TAŞRADA DEVLET TEŞKİLÂTI

II. Bâyezid devrinde merkezdeki devlet teşkilâtının esasları, kayda değmeyen çok cüz'î farklar dışında Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesindeki hükümlerle parelellik arzetmektedir. Bu sebeple merkezî teşkilât üzerinde durmayacağız(2).

Eyâlet kanunnâmeleri açısından önem arzeden taşra teşkilâtında da Fâtih devrine kıyasla ciddî bir farklılık yoktur. Bizim 23 Şevvâl 886 olarak okuduğumuz ve ancak 23 Şevval 882 olarak da okunması mümkün olan *Nişancı Rüsûm Kanunnâmesi*'ne göre, II. Bâyezid devrinde de dört eyâlet vardır. Bu belgeyi 886/1481 değil de 882/1477 olarak okusak bile, aradaki üç dört senelik fark fazla önemli olmadığından ve de II. Bâyezid devrinde müstakil bir eyâleti gerektirecek geniş fütûhât yapılmadığından, eyâlet sayısını dörtten yukarıya çıkarmak mümkün değildir. Mezkûr belgeye göre *mîr-i mirân* yani *beğlerbeği* tarafından idare edilen ve Fâtih devrindekinden farklı olarak herbirine ait elimizde kanunnâmeleri var olan II. Bâyezid devri Osmanlı Eyâletleri şunlardır. (Tafsilâtlı bilgiyi her eyâlet ile alâkalı bölümde zikredeceğimizden burada sadece isimlerini kaydedeceğiz):

I- Rumeli Eyâleti: En geniş eyâlettir ve sınırları bu dönemde genişlemiştir. Kanunnâmeleri vardır.

II- Anadolu eyâleti: İkinci büyük eyâlettir. Kanunnâmeleri vardır.

III- Rum Eyâleti: Sınırları genişlemiştir ve bir kanunnâmesi vardır.

IV- Karaman Eyâleti: Elimizde bir-iki kanunnâmesi vardır(3).

§.3- II. BÂYEZİD DEVRİ KANUNNÂMELERİ VE SİSTEMİMİZ

II. Bâyezid devri kanunnâmelerini, ayrı ayrı tahlil edeceğimizden, 85'e varan bu kanunnâmeleri neşir ve tahlil sistemimizi sadece plân olarak belirtmekle yetineceğiz. Tama-

(1) Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi,** II, 161-248; Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 108/B-111/b; Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi,* I/132-151.

(2) Bkz. Fâtih-1

(3) Paris, Bib. Nat. Turc anc. No: 85, Vrk. 297/b-298/b

men II. Bâyezid devri kanunnâmelerine ayırdığımız bu ikinci cildi, beş bölüm halinde takdim edeceğiz:

BİRİNCİ BÖLÜM: II. Bâyezid devrine ait 8 aded merkezî ve Umumî kanunnâmelere tahsis edilmiştir. Bunların başında umumî Osmanlı Kanunnâmesi gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: Anadolu Eyâleti'ne ait 21 Kanunnâmeye tahsis olunmuştur. Eyâlet Kanunnâmelerinin en tipik misâlleri bu eyâlet kanunları arasında yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Karaman Eyâleti Kanunnâmelerine tahsis edilmiştir ve sadece 2 Kanunnâmesi vardır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Rum Eyâletine ait bir kanunnâme mevcuttur.

BEŞİNCİ BÖLÜM: Osmanlı Devleti'nin bu dönemde en büyük eyâleti olan Rumeli Eyâleti'ne tahsis olunmuştur ve bu bölümde 53 Kanunnâme neşredilecektir.

Kanunnâmelerle alâkah olarak şu hususların da hatırlatılmasında yarar vardır:

I) I. cildin 300 sayfalık mukaddimesi, bu cild için de geçerlidir ve mukaddime bilinmeden kanunnâmelerin tam olarak anlaşılması mümkün değildir.

II) Son dört bölümü teşkil eden eyâlet kanunnâmeleri, hem eyâlet ve hem de sancaklar itibariyla alfabetik sıraya göre tasnif edilmiştir. Birinci cildde ve Fâtih devri Kanunnâmelerinde sadece iki eyâlete dâir kanunnâme bulunduğundan, ehemmiyetine binâen Rumeli Eyâleti takdim edilmiş ve sadece sancaklar arasında alfabetik sıralamaya gidilmişti.

III) Kanunnâmeler arası mukayesede, Fâtih devri Kanunnâmeleri için "Fâtih" kodu kullanılacaktır. "Fâtih-1/33 kodundan Fâtih devri kanunnâmeleri 2. kanunun 33. maddesi anlaşılmalıdır. Ba'zan I. cilde sayfa numarası ile atıf yapılacak ve OK. I/223 yani Osmanlı Kanunnâmeleri cilt I, sayfa 223 manasma gelen kısaltına kullanılacaktır.

IV) Bâyezid devri kanunnâmeleri ile alâkalı olarak belirtilmesi gereken önemli bir husus da, bu devirde klâsik eyâlet kanunnâmelerinin başlamış olmasıdır. Klasik eyâlet kanunnâmelerinin en önemli özelliği muhtevâ ve hükümlerinin genelde Umumî Kanun-ı Osmanî'ye benzemesi ve hatta onun hükümlerini aynen tekrar etmesi, sadece bölgeye hâs bazı mikdâr, nisbet, ölçü birimi ve hususî örf-âdetleri ihtivâ etmesidir. Meselâ, Anadolu Eyâleti Kanunnâmeleri arasında zikredeceğimiz *Hüdâvendigar Livâsı* ve *Aydın Sancağı Kanunnâmeleri,* 1 numara ile neşredeceğimiz Umumî Osmanlı Kanunnâmesinin küçültülmüş şekilleridir. Bu nokta önemlidir.

V) II. Bâyezid devri kanunnâmelerinin de tasdik makamı padişah olmakla beraber, kanun tasarılarını hazırlayanlar, yine en az ilmiyeden *"dâhil ve sahn müderrisi"* rütbesine ulaşmış *nişancı*lardır. II. Bâyezid devri kanunnâmelerinin hazırlanmasında emeği geçen nişancıları yakından tanımakda, bazı tereddütlerin izâlesi açısından zarûret vardır:

1- Kâsım Paşa İbn-i Cezeri: Rebiülevvel 886/1481'de padişahın cülûsu ile birlikte nişancılık vazifesine getirildi. 887/1482'de vezir olarak bu vazifeden ayrıldı. Acem diyarından gelmiştir ve âlim bir zattır. Akrânı arasında temâyüz ettiğinden Divan'da mühim mevkiye sahip olmuştur(1).

2- Fenarî-zâde Ahmed Çelebi (Paşa): 887/1482'de nişancılığa getirilen bu zat, 890/1485

(4) Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, IV/45-46; Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 109/a, 110/b.

yılına kadar bu vazifeyi sürdürdü. İlmiyeden âlim bir zattır ve Şeyhülislâm Şemseddin Fenarî'nin oğludur(1). Sonra vezir olmuştur.

3- Feylesof-zâde Ahmed Çelebi: 889/1484 yılında Başdefterdâr olan bu âlim zat, 891/1486'da nişancı oldu. 892/1487'de azledildi. Ulemâdan bir şahsiyettir(2).

4- Davud Paşa-i Sâni: Bazı kayıtlara göre, 893/1488'de nişancı oldu. 903/1497'ye kadar bu vazifeye devam ettiği söylenebilir(3). *Kara Davud Efendi* de denir.

5- Zağanos Paşazâde Ahmed Çelebi: 904/1498'de geldiği bu makamdan 907/1501'de ayrıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Zağanos Mehmed Paşa'nın mahdumudur. Âlim bir zattır(4). Defterdârlık da yapmıştır.

6- Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi: 907/1501'de nişancılık vazifesine getirilen bu zatın II. Bâyezid devri sonuna ve hatta 920/1514 yılına kadar aynı vazifeyi sürdürdüğü kaynaklardan anlaşılmaktadır. Babası *Tâc Bey* sayesinde ilim tahsil eylemiş ve Mahmud Paşa Medresesinde müderris iken ilm-i inşâdaki mahâretinden dolayı nişancılık vazifesine getirilmiştir. 920/1514'de Yavuz tarafından Anadolu Kazaskerliğine de getirilen bu zat, yeni kanun ve fermanların hazırlanmasında mühim rol almıştır. Bu şöhretinden dolayı *Nişancı Paşa* diye anılmış ve haklı şöhreti sebebiyle daha önce defterdârlar nişancılara tekaddüm ederken, bu kâideyi tersine çevirmiştir. Kanaatimize göre, II. Bâyezid'e ait Umumî Osmanlı Kanunnâmesini hazırlayan da bu zattır(5).

Bu zikredilenlerin dışında, II. Bâyezid devri kanunlarında rolü bulunan nişancılar arasında *Sinan Çelebi* ve *İsa Paşa* da zikrolunmaktadır. Her ikisi de âlim insanlardır(6).

---

(1) **Sicill-i Osmanî,** I/194; Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 110/b, 109/b.

(2) Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 110/b; **Sicill-i Osmanî,** I/194.

(3) **Sicill-i Osmanî,** II/324, IV/792; Es'ad Efendi, Vrk. 109.

(4) **Sicill-i Osmanî,** I/195, IV/792; Es'ad Efendi, Vrk. 110/b.

(5) **Sicill-i Osmanî,** II/68-69; Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 110/b, 116/b.

(6) Es'ad Efendi, 2362, Vrk. 110/b.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZÎ VE UMUMÎ KANUNNÂMELER

§.1- KONUNUN TAKDİMİ VE NEŞREDİLECEK KANUNNÂMELER

II. Bâyezid devrinin Fatih devrinden en önemli farkı, bu dönemde, Osmanlı Devletinin gerileme devrine kadar devam edecek olan, hususî sancak ve eyâlet kanunnâmelerinin klasik bir yapıya kavuşmuş olmasıdır. Bununla beraber, ferman, yasaknâme veya adâletnâme şeklindeki hukukî düzenlemelerin de devam ettiğini zikretmemiz icabeder. II. Bâyezid devri kanunnâmelerinin % 50'ye yakınının kitabımızda ilk defa neşredildiğini de belirtmek istiyoruz. Geriye kalan kısmının da Türkçe ciddî bir neşrinin yapıldığı söylenemez. Sayıları 84'ü bulan II. Bâyezid devri kanunnâmelerinin 76'sını alfabetik sırayla eyâletler başlığı altında neşredecek ve sancaklara göre tasnifini yapacağız. Bazılarının II. Bâyezid devrine ait olduğunda şüpheler bulunsa da yedi tanesini de, belli bir eyâlet veya sancakdan ziyâde, bütün Osmanlı ülkesini ilgilendirdiğinden, umumî ve merkezî kanunnâmeler bölümünde neşretmeyi uygun gördük.

Yayınlayacağımız yedi kanunnâmeden;

I. si, mükemmel manada Fâtih'inkinden de daha ileri seviyede *Umumî Osmanlı Kanunu*dur.

II. si, II. Bâyezid devri eyâlet teşkilâtına esas teşkil eden *Nişancı Rüsûm Kanunu*dur.

III. sü; daha sonraki umumî ve hususî kanunnâmelere de kaynaklık eden ve II. Bâyezid devrine ait olduğu şüpheli bulunan Kanunnâme-i Beytülmal-i Hâssa'dır.

IV. sü, bütün Memâlik-i Mahrûse'ye şâmil *Devşirme ve Yeniçeri Kanunu*dur.

V. si Yeniçeri ocağının kaynağını teşkil eden *Pençik Kanunnâmesi*dir. Tarihi tam belli değildir.

VI.sı, yine **Pençik Kanunnâmesi**dir ve 916/1510 tarihini taşımaktadır.

VII.sı ise, tam bir kanunnâme mahiyetinde olmasa da, savaş hazırlıklarıyla alâkalı hususî düzenleme demek olan Gazâ Fermanıdır.

§.2- II. BÂYEZİD'İN UMUMÎ OSMANLI KANUNNÂMESİ (KİTÂB-I KAVÂNİN-İ ÖRFİYYE-İ OSMANÎ) [1]

Her ne kadar ilk *Osmanlı Umumî Kanunu,* Fâtih tarafından hazırlanmış ise de[1],

(1) Fâtih-2, OK. I/346 vd.

daha sonraki umumî kanunnâmelerin % 85-90'ınını teşkil ederek çok az değişikliğe tabi tutulan asıl umumî Kanunnâme, II. Bâyezid'e aittir. II. Bâyezid'e ait oluşu ve tedvin tarihi hakkında bazı şüpheler bulunması hasebiyle, konuyu belgeler ışığında biraz daha açmak istiyoruz:

I. TARİHLEMESİ, NÜSHALARI VE HAZIRLANIŞI

1) Tariblemesi: Bazı aksi iddialara rağmen, II. Bâyezid'e ait bir umumî kanunnâme vardır. Ve bu kanunnâme, hem Yavuz'a ve hem de Kanunî'ye ait kanunnâmelere esas teşkil etmektedir. Şöyle ki;

A) Kanunî Sultan Süleyman'ın ilk saltanat yıllarında hazırlanan umumî kanunnâmenin mukaddimesinde şunları okuyoruz:

"... Merhûmân ve mağfûrân atam ve dedem -Nevverallâhu te'âlâ merkadehumâ- nazar kılmışlar ve görmüşler kim, zâlimler mazlûmlara zulm kılub hadden tecâvüz edüb re'âyânın hâli mükedder olub ve ol sebebden Kanun-ı Osmanî vaz' etmişler imiş. Yine ben dahi buyurdum ki, beğlerbeğiler ve sancak beğiler ve çeribaşılar ve subaşılar ve sipahiler, bu Kanun-ı Osmanî üzere re'âyâdan hukûk ve rüsum taleb edeler"(1)...

Zikredilen ifadelerden Kanunî'nin atası olan Yavuz'a ve dedesi olan II. Bâyezide ait bir Kanun-ı Osmanî bulunduğunu ve kendisinin de fazla değiştirmeden bu Kanun-ı Osmanîleri tatbik ettiğini anlıyoruz.

B) *Konya Koyunoğlu Kütüphanesi*nde bulunan nüsha Rebiülevvel 907/1501 tarihini açıkça ve reddedilemiyecek bir şekilde taşımaktadır. Böylece Mehmed Ârif'in, Kanunî Kanunnâmesi ile karıştırarak ileri sürdüğü iddialar, değerini kaybetmektedir. Ayrıca yine Mehmed Ârif'in de açıkladığı gibi, kanunnâmede bulunan bazı hükümler, kanunnâmenin 907 tarihinden önce tedvin edildiğini isbat etmektedir. Koyunoğlu nüshasının *Mustafa bin Ramazan* tarafından mezkûr tarihde yazıldığında şüphe yoktur. Mustafa bin Ramazan hakkında fazla bir ma'lûmâtımız yoktur; ancak müstensih olduğu ortadadır. İstinsâh işlemini 10-20 Rebiül-evvel 907 tarihinde Çarşamba günü ikindi vaktinde tamamladığını belirtmektedir(2).

C) Ba'zı araştırmacılar. Viyana mss. mixt 870, Paris 35 ve 85 ve de İstanbul Topkapı 1936 nolu yazmalarla, Koyunoğlu 69'u kıyaslamışlar ve bu kanunnâmenin II. Bâyezid devrine ait değil de Fâtih devrine ait olduğunu iddia etmişlerdir(3). Kanaatimize ve tesbitlerimize göre, her iki yaklaşım da yanlıştır. Zira, Topkapı 1936, Paris 35 ve benzeri bir çok kanunnâme nüshaları, Celâlzâde'nin tertip ettiği Kanunî'ye ait Kanunlardır. Ancak Celâlzâde'nin tanzim ettiği nüshalar ile II. Bâyezid'e ait bu nüsha arasında, ancak hükümlerin tamamı tahlil edilince anlaşılabilecek bazı farklar vardır. 124, 129 ve 156. maddelerdeki farklılıklar gibi. Bu, önemli bir husustur. Diğer tarafdan, kanunnâmenin II. Mehmed devrine ait olduğu da doğru değildir. Zira Viyana A.F. 554, Vrk. 2/b-7/b'de

(1) Millet Kütüph. Ali Emîrî, Kav. No: 74, Vrk. 1/b.

(2) Koyunoğlu, No: 69, Vrk. 66/b.

(3) Beldiceanu, N., *Code de lois coutumiéres de Mehmed II: Kitâb-i Kavânîn-i Örfiyye-i Osmanî,* Wiesbaden, 1967, sh. 9 vd. İstanbul 1329 (1911).

zikredilen kanunnâme, II. Bâyezid devrine ait 893/1487 ila 910/1504 tarihleri arasındaki kayıtları ihtivâ eden bir şer'iye sicil defteridir. II. Beyâzıd devrine ait bir şer'iye sicil defterinde *"Hâzihi Sûret-ü Kanun-ı Pâdişahî"* kaydı ile Fâtih'e ait Kanun-ı Osmanî'nin zikredilmesi, o dönemde yani mesela 893'lerde Fâtih'in kanunnâmesinin hâlâ yürürlükte olduğunu göstermektedir. O halde II. Bâyezid'e ait Kanun-ı Osmanî'nin tedvîn ve tanzim tarihi, 893'den sonra ve elimizdeki nüshanın istinsâh tarihi olan 907'den öncedir. Arada kalan 14 yıldan hangisinde tedvin edildiğini ise, kesin tesbit edemiyoruz. Ancak bu arada II. Bâyezid'in emriyle tedvin edildiği ve Fâtih'e ait olmadığı kesindir(1).

2) Yapılan izahlar, Kanunnâme'yi kaleme alan nişancı hakkında da ba'zı ipuçları vermektedir. Kanaatimize göre, II. Bâyezid'e ait olan bu Kanunnâme, o dömemin büyük kanun erbabından olan ve Sicill-i Osmanî'de: "Menâşîr ve ferâmine (ve) kavânin-i cedide ihtirâ' eyledi. Buna gelinceye kadar defterdarlar nişancılara tekaddüm ediyorlardı. Bu nişancı olunca Divan-ı Hümâyûn'da vüzerânın solunda ik'âd olunub *Nişancı Paşa ünvanını aldı*" şeklinde tavsif edilen *Tâci-zâde Ca'fer Çelebi* tarafından tahrir olunmuştur(2). Ancak bu tesbit kesin değildir.

Kanunnâmenin önemli bir kısmının Fâtih'in Kanunnâmesinden alındığı kesin ise de, yarıdan fazlasının ilk defa bu dönemde tanzim yoluna gidildiği de ortadadır.

3) II. Bâyezit devri kanunnâmesinin elimizde tarihi belli olan tek nüshası vardır. O da Koyunoğlu No: 69'daki nüshadır. İstinsâhı, *Mustafa bin Ramazan* tarafından 907/1501 tarihinde yapılmıştır. Viyana 870 nolu yazmayı da bunun bir nüshası olarak kabul etmek mümkün ise de, Topkapı 1936, Paris 35 ve 85'deki nüshaları, II. Bâyezid Kanunnâmelerinin nüshaları saymak doğru değildir. Zira bunlar, II. Bâyezid Kanunnâmesini esas alan ve Celalzâde tarafından tedvîn olunan Kanunî'ye ait kanunnâme nüshalarıdır(3). Biz Koyunoğlu nüshasını tek bir esas nüsha olarak kabul ettik ve transkripsiyon işlemini ona göre yaptık. Bu arada, Paris, 85 nolu yazmada, umumî kanunnâmenin 49. madde ve devamı ile Üçüncü Bâbın beşinci faslındaki Eflâklerle alâkalı maddeler ayrı kanunnâmeler halinde ve II. Bâyezid kanunnâmeleri arasında zikrolunmuştur(4). Biz bunlar arasındaki mukâyeselere dipnotlarda işaret edeceğiz.

II- MUHTEVASI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Tesbitlerimize göre, II. Bâyezide ait olduğu kesin olan Kanunnâmenin muhtevası hakkında mukaddimede yeterli bilgi verilmiştir. Diğer İslâm devletlerinden gelen bir gelenekle Osmanlı Devleti bir yeri feth ettiğinde ilk yapılan iş, o bölgenin tahrir muâmelesinin yapılması, sonra da o bölgeye ait kanun ve nizamların vaz' edilmesiydi. Bu suretle mahallî ihtiyaçlar gözetilerek hüsn-i idaresinin te'minine çalışılıyordu. Adlî, malî ve diğer bütün idarî nizamlarda esaslar bir olduğu halde, teferruat ve tatbikâtta, mevki, muhit, ahalinin mizacı ve kabiliyeti, arazinin verimliliği ve benzeri şeyler nazar-ı itibara alınarak bazı hükümler ta'dil olunabilir ve bir eyâletin nizamları harfi harfine diğer bir eyâlete uymayabi-

---

(1) Beldiceanu, Code de lois..., 11 vd.

(2) Sicill-i Osmanî, II/69.

(3) Mehmed Âkif, TOEM, Mukaddime; Beldiceanu, Codes de Lois..., 11 vd.

(4) Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 292/b-296/b.

lirdi. Mesela, Bosna ve Rumeli eyâletleri bir kıt'ada ve birbirine bitişik bulundukları halde, her iki eyâletde yürürlükte olan nizamların esasları bir olmakla beraber, teferrûât itibariyle yek diğerine muhâlif idi. İşte her eyâlete ve bazan her sancağa mahsus kanunnâmeler bulunması, bundan kaynaklanmaktadır. Şu anda neşredeceğimiz umumî Osmanlı Kanunnâmesinin kaleme alınmasıyla, işbu müşterek esaslar ve bunlardan sadece a'şârın muhtelif eyâletlerdeki tatbik şekli bir hukuk kodunda toplanmıştır. Bu Kanunnâmenin maddeleri, Osmanlı Devleti'nin malî, askerî ve bir kısım îdarî ve cezaî esaslarını ihtivâ etmektedir(1). Önce muhtevâsını sonra da her bâb ve faslın hukukî tahlilini kısaca özetleyelim:

Kanunnâme üç bâb, 17 fasıl ve 252 maddeden meydana gelmektedir. Bunların neleri tanzim ettiğine kısaca bakalım:

Birinci Bab, dört fasıldan meydana gelmekte ve cinâyetler yani suçlar karşılığında ülül-emrce tanzim olunan para cezaları yani cürm ve siyaset cezaları yani para cezası dışındaki ta'zir cezaları (ve ba'zan da şer'î cezaları) ihtiva etmektedir. Her faslını ele alacak olursak;

Birinci Faslı; zina ve benzeri iffete karşı işlenen suçların ta'zir cezalarını tedvîn etmektedir (md. 1-11). Bu hususda hem hadd-i zina ve hem de iffete iftira suçu demek olan hadd-i kazfin, şer'î hükümlere bırakıldığı, ancak bunların unsurları bulunmadığı yahut bu cezaların kapsamına girmediği hallerde uygulanacak ta'zir cezaları ve hususan para cezası = ta'zir bil-mal denilen cürm cezasının düzenlendiği müşâhede olunmaktadır.Bu faslın hükümleri, Fâtih'in Kanun-ı Osmanî'sindeki hükümlerine dayanmaktadır(2).

İkinci Faslı; karşılıklı dövüşme, sövüşme ve katl suçuna ait, başta para (cürm) cezaları olmak üzere ta'zir cezalarını tanzim etmektedir(mad. 12-18). Bütün bu cezaların, şer'î hükümlerin gereği olan kısas ve diyet cezalarından sonra terettüb edeceği açıkça belirtilmekte ve bu faslın esasını da Fâtih'in Kanun-ı Osmanî'sindeki aynı fasla mukâbil gelen hükümleri teşkil etmektedir(3).

Üçüncü Fasıl: İçki içme, hırsızlık, gasb ve benzeri haklara tecâvüzle alâkalı suçların, şer'î cezaları olan hadd-i şirb, hadd-i sirkat ve hadd-i kat'-ı tarîk cezaları, unsurlarının eksikliği sebebiyle, tatbik edilmediği takdirde, suçlulara uygulanacak ta'zir cezalarını ve özellikle ta'zir bil-mal demek olan cürmleri tesbit ve tanzim eylemektedir (md. 19-25). Bu bölümün hükümlerine de Fâtih'in kanunundaki ilgili maddeler kaynaklık etmektedir(4).

*Dördüncü fasıl*da ise, para cezası dışındaki *mücerred siyaset cezaları* denen ta'zir cezaları ile şer'î had cezalarının ülül-emrce icrası manasına gelen siyaset tabirinin kapsamına dâhil olmak üzere, kısas, haramîlik yani yol kesme cezası ve benzeri şer'î cezalar tanzim olunmaktadır (md. 26-40). Bu faslın hükümleri, Fâtih Kanunnâmesinde yoktur.

İkinci Bâb, her ne kadar mukaddimede altı fasıl denilmiş ise de, yedi fasıl halinde tertip olunmuştur. İkinci bâb, sipahinin hak ve görevleri, devlet hazinesine yani beytülmala kalan ra'iyyet terekeleri ve re'âyânın sipahiye ödemekle mükellef olduğu resimler

(1) Mehmed Ârif, TOEM, Mukaddime.

(2) Fâtih-2, md. 1-11.

(3) Fâtih-2, md. 12-14

(4) Fâtih-2, md. 15-19

ve ödeme şekilleri ile alakalı hükümler ihtiva etmektedir. Fasılların tahliline geçmeden şunu belirteyim ki, ikinci ve üçüncü bab, çoğu hükümleri itibariyle tımar nizamını ilgilendirmektedir. Tımar nizamında ise, tasarruf şeklini tesbit konusunda, İslâm hukuku, ülül-emre sınırlı yasama yetkisi tanımıştır. Tımar nizanunı ilgilendirmeyen hükümler ise, ya İslâm vergi hukuku hükümlerinin mahallî örf ve âdetlere adabte edilmiş şekli veyahut yine İslâm hukukunun ülül-emre sınırlı yasama yetkisi tanıdığı askerî hukuka ait meselelerdir. Her iki bölümün şer'î tahlilinin de iyice anlaşılabilmesi için, I. cildin birinci kısmundaki ilgili babislerin mütâlaa olunması şarttır. Her iki babla alâkah belirtilmesi icabeden bir diğer husus da şudur: Her iki bâbın hükümleri de, bu şekliyle Fâtih Kanunnâmesinde yoktur. Ancak Fâtih kanunnâmesinde, her iki babın konularıyla alakalı müteferrik kanun hükümleri mevcuttur. Bu tarzda ve genişlikte tertip ve tedvini, yeni ve orijinaldir(1). Şimdi fasılların tahliline geçebiliriz:

Birinci Fasıl; Tımar sahibinin görevlerini tanzim etmektedir (md. 42-53). *İkinci fasıl,* sipahinin kendine tahsis olunan tımar arazisi üzerindeki hak ve yetkilerini tanzim eylemektedir (md. 54-73). *Üçüncü Fasıl*da, şer'î bir vergi olan gümrük vergisi, örfî bir vergi olan bâc vergileri, temelini şer'î hükümler teşkil eden beytülmala kalan terekeler meselesi tanzim olunmaktadır (md. 74-98). Ba'zı hükümlerinin esasını, Fâtih kanunnâmesindeki müteferrik hükümler teşkil etmektedir. *Dördüncü Fasıl,* rüsüm-ı çift denilen ve aslen haracî arazi sayılan mîrî araziden alınan örfî kalıb giydirilmiş şer'î vergilere *(harâc-ı muvazzaf* demek olan resm-i çift ve tâbilerine), ayrıca bunların yanında araziden alınan örfî vergilere, *zekât-ı sevâim* demek olan *resm-i ağnâma* ve *resm-i âsiyab* gibi bazı örfî tekâlife tahsis olunmuştur (md. 99-106). Bunların temeli mahiyetindeki ba'zı müteferrik hükümleri de, Fâtih Kanunnâmesinde görmek mümkündür(2). *Beşinci Fasıl,* mîrî araziden alınan ve re'âyâ tarafından sipahiye verilen harâc-ı mukâseme arasındaki a'şârı ve buna tâbi ba'zı örfî vergileri tanzim eylemektedir (md. 107-123). Fâtih Kanunnâmesinde konu, *onda* ifadesiyle bir kaç maddede geçiştirilmiştir(3). *Altıncı Fasıl,* tamamen örfî vergi mahiyetinde bulunan ve bâd-ı hevâ diye ifade edilen bir gurup vergiyi düzenlemektedir (md. 124-143). *Rüsûm-ı kısmet ve kazâ* da, bu fasılda tanzim olunmuştur. *Yedinci fasıl* ise, *müsellem* ve *yaya* diye bilinen atlı ve yaya askerî sınıfın hak ve vazifelerini tanzim etmektedir (md. 144-167). Askerî hukuk ve tımar nizamını ilgilendiren bu konu da, ülül-emrin sınırlı yasama yetkisine dâhildir.

Üçüncü Babda, ra'iyyetlerin hak ve görevlerine ait idarî, askerî ve sosyal düzenlemeler yapılmıştır. Bu bâb da, her ne kadar mukaddimede altı fasıl olarak gösterilmişse de, yedi fasıl üzerine tertib olunmuştur. Bazı münferit hükümler dışında, Fâtih Kanunnâmesinde mevcut değildir. Şimdi fasılların muhtevâsını görelim:

Birinci Fasıl, Ra'iyyetlik hakkı, sınırları, arazinin mahlûliyeti, müşterekliği ve intikali gibi mevzuları tanzim etmektedir (md. 168-205). *Ra'iyyet, hâric ra'iyyet* ve benzeri kavramlar ele alınmaktadır. *İkinci Fasıl,* gayr-i müslim re'âyâya ait bazı hususî hükümleri ihtiva etmektedir (md. 206-209). Temelini Fâtih'in koyduğu hükümler teşkil eder(4). *Üçün-*

(1) Krş. Fâtih-2, md. 20-68
(2) Fâtih-2, md. 28 vd.
(3) Fâtih-2, md. 40 vd.
(4) Fâtih-2, md. 52-60.

cü Fasıl, hafif piyade asker demek olan azeb sınıfının hükümlerini tanzim etmektedir (md. 210-220). *Dördüncü Fasıl, yörük* ve *haymâneci* denilen hususî raiyyet taifelerine ait hükümleri kapsamaktadır. (md. 221-226). Bu faslın temelini, Fâtih Kanunnâmesindeki hükümler teşkil eder[1]. *Beşinci Fasıl,* askerî ve sosyal bir sınıf olan *Eflâkler*le ilgili hükümler ihtiva eder ki, bu kısım müstakil bir kanun halinde bir başka kanunnâmede vardır. Biz burada aynen zikredildiğinden müstakil kanunnâme halinde neşretmedik (md. 227-229). *Altıncı Fasıl,* Karaman Eyâletinde daha önce mevcut olup da Osmanlı idaresi gelince kaldırılan bazı bid'atlere tahsis olunmuştur (md. 230-245). *Yedinci Fasıl,* saraya ve hazineye ait olan odunun kâidelerini vaz'eder (md. 246-252).

Netice olarak ta'zir cezaları, tımar nizamı ve askerî-idarî bazı hususları tanzim eden II. Bâyezid kanunnâmesi, ülül-emre tanınan şer'î sınırı taşmadan mezkûr hususları tanzim etmekte ve geriye kalan hukukî mevzular da, meseleyi fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümlere terketmektedir. İşte II. Bâyezid'e ait umumî Kanun-ı Osmanî'nin kısaca muhtevâsı ve hukukî tahlili bundan ibârettir.

Kanunnâmenin neden hazırlandığı ise mukaddimesinde şöyle açıklanmaktadır;

"Hamd, bir ismi de Hak olan ol Melik'e olsun ki, adâlet ve ihsân ile emretmiş, ahlaksızlık ve her çeşit kötülükten nehyetmiş; sultanları âlemin nizamı için sebep halketmiş ve onların verdikleri hükümleri karada ve denizde yaşayan herkesin üzerinde nâfiz kılmıştır. Salât ve selâm sünnet kaynağının vâz'ı ve bütün insanlığın en hayırlısı olan Seyyidimiz Muhammed Mustafa'ya ve güzel ahlak, doğru yaşayış sıfatlarıyla muttasıf âl ve ashâbına olsun.

Bu hamd ve salât görevinden sonra biline ki, âlemin yararına ve bütün milletlerin ve ümmetlerin maslahatına olan Osmanlı Kanunları, derli toplu bir kod halinde toplanması için padişahın emir ve fermânı vârid olmuştur. Yüce emre imtisâl edilerek, sözkonusu kanunlar bir araya getirilmiş ve üç bâb içinde bir nice kısımlara ayrılmıştır"[2].

(1) Fâtih-2, md. 51

(2) Kanunnâme, vrk. 1/a-b

II. II. BÂYEZİD'İN UMUMÎ OSMANLI KANUNNAMESİ

KİTÂB-I KAVÂNÎN-İ ÖRFİYYE-İ OSMANÎ

BİSMİLLÂHİRRAHMANİRRAHÎM

Elhamdü l'il-Melik'il-Hakk-il-lezî ye'müru bi'l-adli ve'l-ihsâni ve yenhâ an'il-fahşâi ve'l-münker; ve ce'ale's-Selâtîne sebeben li-nizâm'il-âlemi ve neffeze alıkâmehum alâ kâffeti ehl'il-veberi ve'l-meder. Ve's-Salâtü ve's-selâmü alâ vâdı'-ıs-sürmeti Seyyidinâ *Muhammed'in'il-Mustafâ* hayr'il-beşer. Ve alâ âlihî ve ashâbihi'llezîne hum muttasıfûne bi-mekârim'il-ahlâk ve hüsn'is-siyer.

Ve ba'dü: Ayîn-i Kavâ'id-i Cihân-bânî ve Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî ki, medâr-ı salâh-ı âlem ve menât-ı cumhûr-ı kâffe-i ümemdir. Mecmû'îsi merkûm ve muharrer olub bir mücelled defter olması hususunda hükm-i kader-tüvân ve fermân-ı kazâ-cereyân vârid olmağın imtisâlen lil-emr'il-âlî cem' olunub ebvâb-ı selâseye müştemil ve her bâb dahi bir nice kısma münkasım kılındı. Bu üslûb üzere beyân olunur:

BÂB-I EVVEL, dört fasıl üzerine tertib olub *cinâyât mukâbelesinde* olan ve *cürm ü siyâsât* beyânında vaz' olundu ki, sipahi ve ra'iyyet, ve şerîf vazî' ve denî ve refî' arasında ta'yin olunan *ukûbetle* mu'âkab olur.

Fasl-ı Evvel; zinâya müte'allık cürmi beyân eyler.

Fasl-ı Sânî; tedârübde ve teşâtümde ve katl-i nefse müte'allık cürmi beyân eyler.

Fasl-ı Sâlis; şirb-i hamr ve serika ve gasb ve te'addîye müte'allık cürmi beyân eyler.

Fasl-ı Râbi'; mücerred siyâseti beyân eyler.

BÂB-I SÂNÎ, altı fasıl üzerine tertîb olub *sipahi ve beyt'ül-mala ve sipahiye re'âyâdan âid olan rüsûm* beyânında vaz' olundu.

Fasl-ı Evvel; sâhib-i tımar ahvâlin beyân eyler.

Fasl-ı Sânî; tımarında sipahi tasarrufunda olan husûsun ve bu husûsâtda tasarruf-ı sipahi ne üslûbdandır anı beyân eyler.

Fasl-ı Sâlis; bâcı ve beyt'ül-malı beyân eyler.

Fasl-ı Râbi'; rüsûm-ı çifte ve bennâke ve resm-i ağnâm ve âsiyâbı beyân eyler.

Fasl-ı Hâmis; a'şârı beyân eyler.

Fasl-ı Sâdis; bâd-ı hevâyı beyân eyler.

Fasl-ı Sâbi'; müselleme ve piyâdeye müte'allık ahvâli beyân eyler.

BÂB-I SÂLİS dahi kezâlik altı fasıl üzerine tertib olub *re'âyâya* muhtas ahvâl beyânındadır.

Fasl-ı Evvel; Ra'iyyetin ra'iyyetliğine müte'allık kazâyâyı beyân eyler.

Fasl-ı Sânî; Kefereye mahsûs ahvâli beyân eyler.

Fasl-ı Sâlis; Azeb içün ta'yin olunan kanunu beyân eyler.

Fasl-ı Râbi'; yörüğe ve haymâneye müte'allık husûsiyyâtı beyân eyler.

Fasl-ı Hâmis; eflâkler ahvâlin beyân eyler.

Fasl-ı Sâdis; bida'ı merfû'ayı beyân eyler(1).

BÂB-I EVVEL

DÖRT FASIL ÜZERİNE TERTİB OLUB CİNÂYÂT MUKÂBELESİNDE OLAN CÜRM Ü SİYÂSETİ ZİKREDER VE BEYÂN KILUR

FASL-I EVVEL

ZİNÂYA MÜTE'ALLIK OLAN CÜRMİ BEYÂN EYLER

1. Bir müslüman *zinâ* kılsa, şer' ile sâbit olsa, zinâ kılan evlü ve bay olsa ki, bin akçeye ya dahi ziyâdeye güci yetse, üç yüz akçe *cürm* alına; evsat'ul-hâl olursa ki, altı yüz akçeye mâlik ola, iki yüz akçe cürm alına; andan aşağa dört yüze güci yetse yüz akçe cürm; andan aşağa hâllü olursa elli akçe alına; andan aşağı ki, gâyet fakir ola kırk alına(2).

2. Ve eğer zinâ kılan ergen olub bay olsa ki, bin akçeye dahi ziyâdeye mala güci yetse, cürmi yüz alına; orta hâllü olub altıyüze güci yetse elli akçe alına; andan aşağa dört yüze güci yetse kırk akçe alına; gâyet fakirül-hâl olsa otuz akçe alına.

3. Eğer *evlü müslime avret* zina kılsa, şer' ile sâbit olsa, ganiyye olsa, *ganî er kınlığın* vere.

Eğer zinâ eden *dul avret olsa,* anun cürmi ergenler gibi ola, azlıkda ve çoklukda ana i'tibâr edeler.

4. Eğer avretin hâli (malı) olub eri kabul eylese, *köftehor* kınlığı yüz akçe vere; yoksul olursa elli akçe; gâyet fakir olursa kırk ya otuz akçe alına.

5. Eğer *avret pezevenklik* eylese, kadı ta'zir ede; ne mikdâr vech görür ise ağaç başına bir akçe cürm alına.

6. Ve eğer birâgûnun *evine girse, zinâ kasdına,* evlü ise evlü cürmin; eğer ergen ise ergen cürmin vere. Yukarı tafsîl üzere ki beyân olundu.

7. *Ve eğer kul ve karavaş* zinâ kılsa, hür ve hürre cürminin nısfın vere; yukaru tafsîl mûcibince baylıkda ve yohsullukda.

8. Ve eğer biragûnun *avretin öpse ya dilese,* kadı ta'zir ede; ağaç başına bir

---

(1) Bu mukaddime, yukarda verilen bilgilerden anlaşıldına göre, Celâl-zâde'ye ait değildir. Muhtemelen Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Çok az farklılıklarla, daha sonraki kanunnâmelere esas teşkil etmiştir.

(2) Bu ve daha sonraki maddelerin, zina suçuna ait had cezası uygulanamadığı takdirde devreye girecek ta'zir cezalarını düzenlediğini daha önce ifade etmiştik.

akçe cürm alına.

9. Ve eğer avret veya kız *bana zinâ kıldın* dese, bunların sözüne i'tibâr olmaya; ere and vereler; avreti kadı ta'zir ede; iki ağaca bir akçe cürm alına. Eğer avrete er ben sana zinâ kıldım dese, avret inkâr eylese, avrete and vere, eri kadı ta'zir ede, iki ağaca bir akçe cürm alına.

10. Eğer bir kişi *zinâyı bilüb kadıya demese* cürm yok; *uğurluğı bilse demese* cürm on akçe alına[1].

11. *Bu zikrolunan cerâim kâfirden sâdır olsa,* ganîsinden ganî müslümamn cürminin nısfı alına ve mutavassıt'ul-hâlinden mutavassıt'ul-hâl müslümandan alınan cürmin ve fakirinden fakir müslümandan alınan cürmin nısfı alına[2].

FASL-I SÂNİ

(TEDÂRÜBE) VE TEŞÂTÜME VE KATL-İ NEFSE MÜTE'ALLIK CÜRMİ BEYÂN EYLER

12. Ve eğer iki kişi *birbirine yapışub yakasını yırtsa,* kadı ta'zir ede, cürm yok. Eğer birbirinin saçın sakalın yolsa, sâbit olsa, ganî olsa, cürm yirmi akçe; fakir olsa on üç akçe alına.

13. Ve *baş yarılub* kan çıksa otuz akçe alına. Ve eğer kemük çıksa, *otacılu olsa,* yaran bay olsa bin akçe ya ziyâdeye gücü yetse yüz akçe cürm alına; altı yüze güci yetse elli akçe cürm alına; fakir olsa kırk veya otuz akçe alına.

14. *Ve eğer adam öldürse,* yerine kısâs etmeseler, kan cürmi bin akçeye dahi ziyâdeye güci yetse iki yüz akçe; altı yüze güci yetse yüz akçe; gâyet fakir olsa elli akçe alına.

15. Ve *eğer bir kişi okla ve bıçağile vursa,* başlu (yaşlu) olub döşeğe düşerse, uran bay olub bin akçeye güci yetse ya dahi ziyâdeye, cürm iki yüz; orta hâllü olur ise yüz akçe; fakir hallü olursa elli akçe cürm alına[3].

16. Ve *eğer birâgunun gözin veya dişin çıkarsa,* kasd ile kısas etmeseler, ganî olsa cürm iki yüz akçe, evsat'ul-hâl olur ise yüz akçe, daha ziyade aşağa olursa elli akçe; gayet fakir olursa kırk veya otuz akçe cürm alına.

17. *Sağîr oğlancıklar savaş etse,* cürm yok[4].

18- *Eğer bu kazâyâ kâfirden sâdır olsa,* nısf-ı cürm-i müslüman alına, vech-i mezkûr üzere[5].

---

(1) İlk on madde aynen Fâtih Kanunnâmesindeki gibidir ve çok az farklılıkla ayrıdır denilebilir (krş. Fâtih-2, md. 1-11). Mefhûmlar için ona bakınız. Terimlerin izahını orada yaptığımızdan burada tekrar etmiyoruz. Sadece yeni terimleri açıklayacağız.

(2) Bu madde Fâtih Kanunnamesinde farklı yerde zikredilmiştir: (Fâtih-2, md. 58).

(3) Fâtih-2, md. 12-14

(4) Fâtih-2, md. 19-20

(5) Fâtih-2, md. 58

FASL-I SÂLİS

ŞİRB-İ HAMR VE SERİKA VE GASB VE TE'ÂDDÎYE MÜTE'ALLIK CÜRMİ BEYÂN EYLER

19. *Eğer bir kişi hamr içse,* kadı ta'zir ede, iki ağaca bir akçe cürm alına.

20. Eğer ve kaz ördek uğurlasa, kadı ta'zir ede, iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eğer at uğurlasa *elin keseler;* kesmezler ise iki yüz akçe cürm alına. Yancuk veya destâr uğurlasa, *elin kesmelü olmasa, kadı ta'zir ede, iki ağaca bir akçe cürm alına. Ve eğer birâgunun tahılın uğurlasa,* ganî olsa cürm kırk akçe; orta hâllü olsa yirmi akçe; fakir olsa on akçe alına.

21. *Oğul atasından veya ata oğlundan* ya (karındaş) karındaşından ya er avretinden veya avret erinden nesne uğurlasa, kadı ta'zir ede, ağaç başına bir akçe cürm alına(1).

22. *Ve eğer yabanda sığır veya yond veya koyun bulsa,* çığırtmasa, bay olursa cürm otuz akçe; evsat'ül-hâl olursa yirmi akçe; fakir olsa on akçe cürm alına. Ve eğer çığırtsalar, ıssı bulunmasa kadıya vereler, saklaya. Sonra zâyi' olursa cürm yok, emr-i şer' nice ise oluna(2).

23. Ve eğer yoldan geçerken zulmile yoğurt ya etmek alsa, ağaç başına bir akçe cürm alına(3).

Kâfirlerden dahi müslüman cürminin nısfı alına, vech-i mestûr üzere.

24. *Ve eğer bir kişinin atı veya katırı veya öküzi* **ekine girse,** davar başına beş çomak urub beş akçe alına. Buzağu girse bir çomak ve bir akçe alına. Ve kara canavar girse canavar başına iki çomak ve iki akçe alına. Ammâ evvel hüccet edeler, eslemeyüb davarlarına tîmâr etmeyecek olursa ki, terkeye zarar ve ziyân etmiş ola, bu vechile çomaklayub tehdid edeler ve olan ziyânı tazmîn edeler ki, her kişi davarına tîmâr ede, re'âyânın terkesine ziyân olmaya.

25. Ve eğer yabanda veya köyler yanında veya davar suvarında ekilmiş galle olsa, davar uğrağı ola, *avlağu (ulağı)* edeler(4).

FASL-I RÂBİ'

MÜCERRED SİYÂSETİ BEYÂN EYLER(5)

26. *Kız ve oğlan çeken kişi*nin ve hiyânet ile bir ecnebinin evine giren kimsenin

(1) Fâtih-2, md. 15-17

(2) Fâtih-2, md. 26

(3) Fâtih-2, md. 27; mukayese için referans verilen maddelerdeki ıstılahlar, zikredilen yerde açıklandığından burada tekrar edilmemiştir.

(4) Fâtih-2, md. 49; Bu maddede, hayvanların îka' ettiği zararın tazmininin yanında sâhiplerinden alınan ceza demek olan **resm-i deşt-bânî** tanzîm olunmaktadır. (OK, I/186).

(5) **Mücerred siyâset**den iki şey anlaşılmalıdır: **Birincisi,** ülü-emrin ve Osmanlı Devletindeki tabiriyle ehl-i örfün, şer'an tahakkuk eden şer'î cezalarının infâzıdır. **"Ve avretle dutulanın şer'an siyasetin edeler"** maddesinde olduğu gibi ki (md. 26), manası, bir kadınla zina halinde tutulan erkeğe şer'î cezası olan hadd-i zinâ tatbik edile demektir. Şer'î cezaların infâzı ülül-emre ait olduğu için bu infâz yetkisine siyâset

ve avret ve kız çekmeğe varan kimesnenin içmeği (emceği) kesile. Kız ve avret çeküb *gücile nikâh etdirene* cebr ile boşadalar ve nikâh edenin sakalın keseler ve muhkem *let* edeler. Ve *avretle dutılanın* şer'an siyâsetin edeler(1).

27. Ve *adam öldüren kimesneyi* yerine öldüreler(2).

28. Ve *esir uğurlayanı* ve ayardanı ve dükkân açanı ve bir kaç kez hırsuzlığı zâhir olmuş kimesneyi *asalar*(3).

29. Ve *pezevenklik edenin* alnında dağ edeler(4).

30. Ve *bir bölük halk içinde adam ölse,* tehdîdât edüb vuranı bulduralar, bulınazlarsa ol halkı dutub Dergâh-ı Mu'allâya bildüreler. Fermân-ı kazâ anların bâbında ne vechile sâdır olur ise, mûcebiyle amel edeler(5).

31. *Köy ve mahalle içinde adam ölse* veya kârbân basılub hasâret olsa veyahud bir köy arasında uğurlık ve *harâmilik* olsa, elbetde hırsuzı buldurup çıkaralar.

32. Ve *bir kimesnenin elinde veya evinde uğurlık nesne bulunsa,* satun aldı ise satanı bulduralar ve bulmazsa, müttehem ise işkence edeler; meğer ki bulıcak kadıya getürüb teslim edeler veyahud yabanda bulduğun isbât ede. *Ammâ işkencede ihtiyât edeler ki, kabl'es-sübût telef-i nefs olmaya.* Ve eğer işkencede ölürse da'vâsı sorulmaya(6).

33. *Kârban-saraycılar* emîn ve mu'temed kimseler olub her sabah kârban-saray halkına icâzet vermeden kârbân-sarayda konan halkdan istifsâr edüb kimesnenin rızkı ve esbâbı *serika* ve *nehb* olmaduğın ma'lûm ve tahkik etdükten sonra kârbansaray kapusın açub salıvere. Eğer kârban-saraycı bu ma'nayı etdükten sonra halka destûr vermiş olub sonra kârban-saray halkından ba'zı rızkım ve esbâbım uğurlandı derse, mesmû' olunmaya. Ve eğer kârban-saraycı ol ma'nayı etmedin halka des-

---

denmiştir. **İkincisi,** ülül-emr tarafından verilen para cezası dışında icrâyı gerektiren ta'zir cezalarına da mücerred siyâset cezaları denir. 29. madde bunun en güzel misâlidir. Bu kısım, Fâtih Kanunnâmesinde yoktur.

(1) Son cümle hadd-i zinanın tatbikini ve diğer cümleler ise ta'zir cezalarını açıklamaktadır. **İçmek, emcek, imcik:** Bu kelimeler, (ايجمكى) veya (اجكى) diye yazılmış ve tam okunamamıştır. Ancak kanunnâme nüshalarından birinin hâşiyesinde "içmek deyû zekere derler" şeklinde açıklama vardır ki, bu erkeğin tenâsül uzvu demektir. (Uriel Heyd, Criminal Law, 58, dn. 3). Dizkapak altındaki kemik ile bir alâkası yoktur (Mehmed Ârif, TOEM, 7, dn. 1)

— **Let:** dövmek manasınadır.

(2) Kısas cezasını düzenlemektedir.

(3) Bu maddede, âmme nizamını zedeleyen suçları işleyenlere verilmesi gereken ta'zîr yoluyla **salb** yani **siyâseten katl** yani asma cezası düzenlemektedir. Âmme nizâmını zedeleyen suçları işleyenlere **sâ'î bil-fesâd** denmektedir. Bir fetvâ örneği şudur:

"Sâhir ve sâ'î bil-fesâd olan Zeyd, kabl'et-tevbe ahz olunsa Zeyd'e ne lâzım olur? **El-Cevâb:** Katl olunur"

(4) Alnın dağlanması bir ta'zir cezasıdır (Dede Efendi, Siyâset-i Şer'iye, Sk. Hacı Mahmud, 1914, Vrk. 22/b vd.)

(5) Bu madde, fıkıh kitaplarındaki **kasâme** müessesesini düzenlemektedir. Tamamen şer'î hükümlere dayanmaktadır (Kâsânî, Bedâyi', VII/288 vd.)

(6) Suçluluğuna karine bulunan şahısların canı telef olmayacak şekilde işkence edilmesine, bu madde müsâade etmektedir. Ancak işkencenin de meşrû' dâirede kalması şarttır.

tûr vermiş olsa, ol gece kârban-sarayda konan halkın nesnesi uğurlansa dahi uğurlandığı muhakkak olursa, kârban-saraycıya ol zâyi olan esbâbın kıymeti tazmin oluna.

Ve eğer kârban-sarayı taşradan delüb alsalar, taşradan mazınne ve müttehem olanları dutub tehdid edüb hırsuzı bulub alduğı rızkı ve esbâbı şer' ile sâhibine teslim edeler. Ve eğer içerüde olan halkın taşrada olan hırsuzla kavli ve ittifâkı olmak tevehhüm olunur ise, içerü halkdan mazınne olanları dutub şer' ile ve örfle teftiş edüb ve tehdid edüb hırsuzı bulduralar. Bulunmazsa, kârban-saray mahalle içinde olursa, mahallede uğurlık olıcak hüküm nice ise, kârban-sarayda dahi eyle ola.

34. *Yan kesenin ve adam bıçaklayanın* eğer bıçaklamak âdeti ise, elin keseler ve eğer âdeti değil ise kollarına bıçak sancub gezdüreler(1).

35. *Kişi atasın ve anasın* ve sâir akrabasından birin öldürse, emr-i şer' nice ise eyle ola.

36. *Şehirlerde ve köylerde olan evlerde od kor,* uvak devek ve esbâb yanar, şer' ile sâbit olmayub bir kimesneye töhmet etseler, tehdidât ile hırsuzı bulduralar ve eğer kasd ile etmiş olsa asalar(2).

36. *Ve yeni giyenleri* yasak edüb ilden süreler.

37. Ve *hırsuz sipahi tâfiesinden olub* siyâsete müstahak olsa, habs edüb Dergâh-ı Mu'allâya bildüreler(3).

38. Ve *eğer örfle bir kimesnenin hırsuzlığı zâhir olursa,* kadı olan ehl-i örfe hüccet vere, ehl-i örf ol hüccet mûcibince asılmağa müstahak olanı asa ve *kat'-ı uzva* müstahak olanı kat'-ı uzv ede. Kadı bu bâbda mâni' olmaya ve siyâseti te'hir etdirmeyüb günâh olan yerde siyâseti etdüre(4).

39. Ve *hırsuz tâifesi işkencede ikrar etse* ve alâim dahi ikrâr eylese, ol ikrar mu'teber ola.

40. Ve eğer bir hırsuz dutılub sâbit olsa ve bir kimesne içün *şerîkidir dese* ve ol kimesne eğer *levend ve müttehem* kimesne ise, işkence edeler. Eğer müttehem değil ise, mücerred hırsuz söziyle işkence etmeyeler. Bu kaziyye bu vechile olmağiçün Padişah hazretleri zıllullâh sene tis'a-miete Zilka'de'sinin on dokuzunda emr ettiler(5).

41. Ve *yaya (ve) müsellem ve yörük ve doğancı ve vakıf ve mülk olsun, hırsuz kaçub anlarun içine girse,* hırsuzı anlara buldurup alalar. Eğer anlar hırsuzı vermezlerse *garâmetini* çekeler ve hırsuzın alduğın anlara ödedeler. Ve eğer hırsuz bun-

---

(1) Bu maddede zikrolunan hem el kesme cezası ve hem de bıçak şancup gezdirme cezası, ta'zir cezalarıdırlar.

(2) — **Uvak-devek:** Ufak tefek demektir.

Maddede zikredilen asma cezası, **sâ'î bil-fesâd** olanlara şer'an verilmesi câiz olan bir ta'zir cezasıdır. **Siyâseten Katl** de denir.

(3) Maddedeki siyâset kelimesinden kasıt, şer'î cezalardır.

(4) Bu madde hırsıza verilecek el kesme cezasını ve benzeri şer'î cezaları açıklamakta ve tatbik yolunu göstermektedir. Tatbik yolu iki safhadır. **Birincisi,** ehl-i şer' denen Kadının hüccet vermesidir. **İkincisi,** ehl-i örf dönen mülkî makamların bu hüccet veya ilâmı infâz etmesidir.

(5) — **Levend:** Venedikliler, şark ahalisinden istihdâm ettikleri ücretli askerlere İtalyanca'da şarklı demek olan Levantiro derlerdi. Bu kelime Türklere geçerek önceleri, yaramaz ve başıboş gençlere dendi; sonradan Osmanlı Donanmasında istihdâm olunan Deryabeylerinin defterli askerine ad olarak verildi. Burada birinci mana kasdolunmuştur (TOEM, 9, dn. 3).

ların birisinden olursa, siyâseti sâir halk gibi ola(1).

BÂB-I SÂNÎ

YEDİ FASIL ÜZERİNE TERTİB OLUB SİPAHİ VE BEYT'ÜL-MAL VE SİPAHİYE RE'ÂYÂDAN ÂİD OLAN RÜSÛM BEYÂNINDADIR

FASL-I EVVEL

SAHİB-İ TIMAR AHVÂLİN BİLDÜRÜR

42. *Bin akçelik tımar yiyen (tasarruf eden) kendü cebelü;* iki bin akçelik tımar yiyen kendü cebelü *gulâm bir;* üç bin akçe yiyen kendü buruma, gulam bir; dört bin ve dört bin beş yüz ve beşbin akçelik yiyen kendü buruma, cebelü, bir gulâm, bir tengetur, beşbin beşyüz ve altıbin akçelik tımar yiyen kendü buruma, cebelü iki, tengetur bir; yedi bin beşyüz ve sekiz binlik yiyen kendü buruma, cebelü iki, gulâm bir, tengetur bir; dokuzbinlik yiyen kendü buruma, cebelü üç, çadır bir ve onbin ve onbin beşyüz ve onbir binlik tımar yiyen kendü buruma, cebelü üç, gulâm bir, çadır bir ve on ikibinlik yiyen kendü buruma, cebelü dört, çadır bir; onbeş binlik tımar yiyen kendü buruma, cebelü beş, çadır bir ve bundan yukarı olan hâsıl her üç binine bir cebelü ve bin beşyüz ikibin olana gulâm(2).

---

(1) Bazı ıstılâhların manaları şöyledir:

— **Yaya:** Bunlara piyâde dahi derlerdi. Osmanlı Devletinin başlangıcında Türklerden piyâde olarak teşkil olunmuş bir sınıf ulûfeli askerdi. Sonradan düzenleri bozulunca yerlerine Yeniçeri askerleri geçmiş ve bunlara da ulûfelerine bedel Anadolu Eyâletinde ba'zı çiftlikler tahsis edilmişti. Çiftliklerin gelirleriyle idare olunan yayalardan nevbeti olanlar, **yayabeğleri** yahut **mir-i piyâdegân** denilen âmirleri maiyyetinde sefere giderlerdi. Vazifeleri top çekmek, yolları tanzim etmek ve zahire götürmekdi. 1000/1591 tarihinden sonra ilga olunmuştur.

— **Müsellem:** Yayalarla beraber Türklerden teşkil olunan ulûfeli süvari askerlerine denirdi. Bunlar da yayaların âkıbetine uğramışlardır. Müsellemler, sadece Anadolu Eyâletinde değil Rumeli Eyâletinde de bulunurlar ve **Kızılca Müsellem** diye anılırlardı. Kızılca müsellemlerin 30 neferi bir **ocak** sayılır ve beş neferi sefere giderken gerisi **yamak** adıyla yerlerinde kalırlar idi. Eşkinci olanlar, yamaklardan **avârız-ı divaniye** karşılığında 50'şer akçe harçlık alırlar ve o senenin ağnâm resmini vermezlerdi.

— **Yörük:** Osmanlı Devletindeki göçebe ahaliye denir. Osmanlı Devleti'nin ilk günlerinde Rumeli'ye bu ahaliden geçirilmiş ve orada bulunan Kızılca müsellemler gibi kendilerine çiftlikler tayin olunarak iskân edilmişlerdi. Bunlar da **eşkinci** ve **yamak** kısımlarına ayrılır ve başlarında mîr-i yörügân adıyla âmirleri bulunurdu.

— **Doğancı:** Rumeli'de hiristiyan ahaliden ba'zıları, Saray'a mahsûs doğan beslerler ve bunlara doğancı denirdi. Bazı vergilerden muâf idiler (Mehmed Ârif, TOEM, 1329, 10, dn. 1-4).

(2) Önce maddedeki ıstılâhları açıklayalım, sonra da maddenin aslını bir başka kanundan nakledelim:

— Cebelü-bkz. Fatih-2, md. 51, dn. 1

— **Buruma:** Tımar sâhibinin başına saracağı sarığın şekli kasdolunmaktadır. Orhan Gazi, özel maiyyetine ak börk giymeği ve Divan'a gelirken bunun üzerine de burulu dülbend sarmayı emretmişti. Daha sonra tımar sahiplerine da tamim olundu. 3000 akçelik tımar tasarrufundan itibaren tımar sahiplerinin bu şekilde sarık sararak daha aşağı miktarda tımar tasarruf edenlerden temâyüz ettikleri anlaşılmaktadır.

— **Tenktür:** Farsça olan bu kelime hazinesi az ve dar çadırlara denir. Osmanlı ordusunda kullanılan çadırlar dört çeşitdi: **Sokaklı çadır, sâyebân (gölelik), çadır** ve **tenktûr.** Çadırın bezleri, hazine tabir olunan 12 kısımdan teşekül ediyordu. Tenktürda bu hazineler daha az mikdarda mikdarda bulunduğundan çadırların en küçüğü idi (Mehmed Ârif, TOEM, 11).

Şimdi bu maddenin müstakil bir kanunnâmedeki aslını zikredelim:

"1000 akçe tımar yiyen, kendü cebelü; 2000 akçelik tımar yiyen, kendü cebelü, gulâm: 1; 3000 akçelik

43. Ve *sancak beğlerinin* her beşbin akçeye cebelü ve her ellibin akçeye bir *keçîm (kecîm);* a'lâsına sâyebân iki ve kendü oturduğı bir sokaklu çadır, hazine çadır, kiler, *matbah, bir sarrâc-hâne*(1).

44. Ve *subaşıların her dört bin akçeye bir cebelü ve her otuz bin akçeye bir keçim; a'lâsına çadır iki, tengetur bir; gulâm*(2).

45. *Erbâb-ı tımar*dan şol kimesneler ki, asker-i mansûra seferler olub sefere varub itmâm-ı hidmet etmemiş ola, tımarı hâsılı *mevkufdur.* Ol tımar âhara verilüb berât yazılub ta'yîn-i tarih olunca *mâbeyninde olan mevkufçunundur*(3).

46. Ve şol kimesneler ki, *müşterek tımar* tasarruf edüb her yıl eşmelü kimesneler olursa, sefer emr olunub varub edâ-i hidmet etmemiş olursa, anın tımarının hissesine müte'allık olan hâsılı o tımar âhar kimesneye verilinceye mevkufçunundur(4).

47. Ve *şol müştereklü ki, nevbetle eşmelüdür,* sefer olub her kangısının ki, nevbeti ola, sefere eşüb kulluğun tamam etmemiş ola, tımarının ol yıllık hasılı (hissesi) mevkufçunundur. Amma nevbeti olmayan müşterekin hissesine dahl olmaya(5).

48. *Sefere varan sipahilerden* şol kimesneler ki, paşalar ve beğlerbeği ma'rifeti ile sancakbeği ağrık hıfzı içün komuş ola anın, kulluğu makbûldür(6).

49. Ve *beğler beğiler* verdüği berâtdan ki, Anadolu Beğlerbeğisine üç binlik tımar ve Rumeli Beğlerbeğisine beşbinlik tımar icâzet vermişdir. Ol mikdâr berâtı ve tarihi beğlerbeğine müfevvazdır. Padişahı-ı âlem-penâh emriyle mâdem ki, hidmetini ede, mevkufçunun ana dahli câiz değildir.

50. Ve ashâb-ı tımardan şol ki, sefere varub ma'reke olub ma'rekede bile olduysa, ammâ yaralu olub bulunmağa sebeb marazı olmuş ola veyahud muhârebede yaralu olub sonra seferden gerü mecrûh bulunup cerâhati ol sefere binefsihi varmasına mâni' olub yerine yarar âdemiyle cebelüsin göndermiş ve itmâm-ı hidmet etmiş olursa ki, sancakbeği şahâdet ede veyahud şuhûd ile isbât ede anlar dahi makbûldür, anlara dahi dahl etmeye.

---

tımar yiyen, kendü buruma, cebelü: 1; 4000 ve 4500 ve beşer bin akçelik tasarruf eden kendü buruma, cebelü: 1, gulâm: 1, tengtûr: 1; ve 5500 ve 6000 akçelik tasarruf eden, kendü buruma, cebelü: 2, tengtûr: 1; ve 7000 ve 7500 ve 8000 akçelik tasarruf eden, kendü buruma; cebelü: 2, gulâm: 1, tengtûr: 1; ve 9000 akçelik tımar tasarruf eden, kendü buruma, cebelü: 3, çadır: 1; ve 10500 ve 11.000 akçe tasarruf eden, kendü buruma, cebelü: 3, gulâm: 1, çadır: 1; ve 12000 akçe yiyene kendü buruma, cebelü: 4, çadır: 1; ve 15000 akçe tasarruf eden, kendü buruma, cebelü: 5, çadır: 1 ve bundan yukarı olan hâsıl her üç binine bir cebelü ve 1500 ve 2000 olana gulâm:" (Paris, 85, Vrk. 293/b-294/a).

(1) Maddenin asıl kanunnâmedeki ifadesi şöyledir: "Ve sancak beğlerinin her 5000 akçeye bir cebelü ve her 50.000 akçeye bir kecim; a'lâsına iki gönlelik, ednâsına bir gönlelik ve kendü oturduğı çadır: 1 sokaklu çadır hazine: 1; çadır kiler: 1; matbah 1; sarachâne: 1" (Paris, 85, Vrk. 294/a).

— **Geçim (Keçim):** Zırh ve cevşen demektir.

(2) Madden asıl kanunnâmedeki şekli şöyledir: "Ve subaşıların her 4000 akçeye bir geçim, a'lâsına çadır: 2, tengtür: 1; ednâsına çadır: 1, tengtür: 1" (Paris, 85, Vrk. 294/a).

(3) Paris, 85, Vrk. 294/a

(4) Paris, 85, Vrk. 294/a

Eşmelü: Sefere gitmeye eşmek ve sefere gidecek olana da eşmelü denir.

(5) Paris, 85, Vrk. 294/a-b; "yılhk hissesi" ohnahdır.

(6) **Ağrık:** Ordunun sefer ve hazar halindeki levâzımâtına denir ki, bugün ağırlık diye kullanılmaktadır. Eski Türkçe'de ağrık denmektedir (M. Ârif, TOEM, 12; Krş. Paris, Vrk. 294/b).

51. Ve *mevkufçu* olan kimesne, sipahilerin cebelülerine ve defterde yazılan oğlanlarına dahl edüb cebelü içün oğlandur veya oğlan içün cebelüdür deyü dahl edüb teftiş etmeye.

52. *Oğlandan veya cebelüden biri* ma'reke yerine varmadan *kaçub,* sipahi olan kimesne ma'reke yerine varınca bir adam dahi dutub bedel edüb hidmeti olana aralık vâki' oldu deyü mevkûfçu dahl etmeye.

53. *Zira cebelü oğlan teftişi, beğlerbeğine müfevvazdır,* ol teftiş eder. Şol vakit ki, beğlerbeği teftiş edüb bir kimesnede kusûr bulub beğlerbeği defterine ol tımar mevkuf yazılmış olub mevkufçular beğlerbeğiden kâğıd alub veya sûret-i defter getürüb, beğlerbeği teftişi ile anun ilmi ile olduğı ecilden mevkufçu dahl ede. Ammâ cebelü oğlan teftişine mevkûfçu dahl etmek kat'â câiz değildir[1].

FASL-I SÂNÎ

TIMARINDA SİPAHİ TASARRUFUNDA OLAN HUSÛSUN VE BU HUSUSLARDA TASARRUF-I SİPAHİ NE ÜSLÛBDIR ANI BEYÂN EDER[2]

54. *Sipahi tımarında* evvel mevkuf olan re'âyâ çiftlikleri, *bütün çift ve nîm çift ve dahi eksük, dâhil-i defter (ve hâric ez-defter)* her ne ise, sipahiye müte'allıkdır. Defterden hâric olanlara âmil dahl ve ta'arruz eylemeye[3].

55. Ve *defterde adı olmayan ra'iyyet oğullarına ve karındaşlarına,* sâhib-i tımar dalıl eylemek kanun-ı kadîmdir. Ra'iyyet oğlu (ve) karındaşı ra'iyyetdir. Hâric-i defter olmak zarar vermez. Hâricden dahl etmeye.

56. Ve Köhne Defterde mestûr olub telbîsle *mürde veya gâib* deyü yeni defterde yazılmayan re'âyâdan zinde olanlara dahi sâhib-i tımar dahl eyleye. Belki bir tımarın kadîmî ra'iyyetlerinden bir nicesi feterât sebebinden gayrı vilâyete gitmiş olsa, defter yazıldıktan sonra yine ol tımara gelse, sâhib-i tımar yine mutasarrıf ola.

57. Ve *ra'iyyetin âzâdlu kulı* dahi, sâhib-i ra'iyyet tasarrufunda olur. Hâricden kimesne dahl eylemeye. Tâ *il yazıcısı* varub ol vilâyeti yazıcak kime ra'iyyet yazılursa ol ala.

58. Ve *kadîmî koz ağaçları* ki, yohsulun çiftliği içinde olmaya, nizâ' yok, sâhib-i tımarındır. Ve şol koz ağaçları ki, yohsulun bağçesi içinde aşılaması (eşlemesi) ola veya atasının ve dedesinin aşılaması da, ondan hemân *öşür* alına. Ve şol **kâfirî koz ağaçları** ki, ra'iyyet çiftliğinde veya hudûdunda ola, ra'iyyetin ekinine ziyânı ola ve ra'iyyet anı zabt edüb hâsıl eyleye, sâhib-i tımar ile üleşeler.

59. Ve *dağlarda olan kestanelikler* ki, ra'iyyetler ve hâricler devşireler, ra'iyyetler himâyetine göre ri'âyet olunalar. Himâyetlerine nazar edüb emeklerine göre kimin tımarı ise üleşeler. Hâricden olanlar destûrsuz düşlü düşüne (tuşlu tuşuna) dahl eylemeyeler.

---

(1) Bütün bu maddeler için bkz: Paris, 85, Vrk. 294/b-295/a.

(2) Bazı nüshalarda bu başlık yerine "Matlab-ı Sipahi" veya "Kanunnâme-i Diğer" ifadeleri yer almaktadır (M. Ârif, TOEM, 14; Paris, 85, Vrk. 295/a).

(3) — **Âmil:** Araplar tarafından vâli gibi büyük memurlara âmil denir. Bu tabir ba'zan Osmanlılarda ehl-i örf denilen idare memurlarının aşağı rütbeli olanlarına da denilmişse de, yaygın olarak kullanılmamıştır (M. Ârif, TOEM, 14, d.n. 1).

Ve dağlarda kendülüğünden kestanelikler; beğlik olur. Kime tımar olunmuş ise anun hükmünde olur. Ammâ ekser budur, berâtında ve defterinde mukayyed değildir, zevâid gibidir.

60. Ve *bir süvari ra'iyyetden kabl'el-vakt rüsûm alsa,* koyun resmi ve dönüm resmi gibi vakti hulûl eylemezden öndin ma'zûl olub tımar gayra verilse, sonra varan sipahi ol ma'zûl olan süvariden ala; ra'iyyetden nesne taleb eylemeye. Ammâ ra'iyyet dahi evvelki süvari ne aldıysa isbât edüb kadıdan hüccet ah-vere ki, varub taleb ede[1].

61. Ve *beğlerbeğiler* ba'zı sipahilerin eline mektûb verüb kadılara gönderirler imiş, bu kişi ra'iyyetlerinden filan resmi kabl-el-vakt ala deyü, gerekdir ki, beğlerbeğiler ol asıl mektûb vermeyeler ve eğer eslemeyüb kanuna muhâlif mektûb verirlerse, kadılar ol mektûbla amel etmeyeler ve amel etmedikleriyle mu'âkeb olmayalar.

62. Ve eğer ra'iyyet hastalığından ya fakirliğinden ya pîrliğinden güci yetmedüğünden *çiftin bozsa* veya bıraksa, andan süvari *bennâk resmi* ala, elindeki yeri gayra vere. Çift yazılubdurursun deyü *çift resmin* taleb etmeye.

63. Ve bir ra'iyyet ki, biregûye (bir köye) ra'iyyet kayd olmuş ola, elinde olan çiftliğinin ba'zı gayrı köy sınurında vâki' olmuş ise, dahi *çift resmin ra'iyyet kayd olduğu* süvari ala; âhar süvari ba'zı yerlerin benüm sınurumdadır deyü dönüm başına akçesin taleb etmeye; hemân öşür ve *sâlârlık* ala. Eğer çiftliğinden ziyâde yer dutsa, anun için *dönüm akçesin* vere[2].

64. Ve *bir ra'iyyet fevt olsa,* çiftliği olub müte'addid oğulları kalsa, mezkûr çiftliği oğulları müşâ' tasarruf ederken biri fevt olsa, anun hissesine süvari karındaşlarından *tapu* taleb etmek câiz değildir. Amma kısmet olunub hissesi içün sâir karındaşlarından süvari tapu talep edebilir[3].

65. Ve *kurâda ev yeri tapusı,* a'lâsı elliden ziyâde alınmaya ve evsatdan kırk ya otuz alına; ednâsından yirmi veya on akçe alına.

66. *Sipahinin hâssa çiftliği* ve hâssa yeri hükmi oldur ki, tapulamağla kimesneye mülk olmaz; tapusı câiz değildir. Sâhib-i tımar olanlardan her kangısı ki, akçeye tama' edüb tapuya verse, kendü zamanında tapuya alan kimesnenin tasarrufunda olur, kendü nizâ' edemez. Ammâ kendüden sonra tımar kime müntakil olur ise, ol bozar. Kendü dahi bozarsa olur.

"Kılıç yeri tapulanmaz" demekden murâd budur ki, hilâfınca ra'iyyetlik yerlerin örfe muvâfık tapulandıkdan sonra tapulayan kimesnenin ayruk elinden almak olmaz ve tapu üzerine tapu olmaz. Nikâh üzerine nikâh olmaduğı gibi[4].

---

(1) Bu maddeler için bkz. Paris, 85, Vrk. 295/a-b; **Dönüm resmi** için bkz. OK, I/174-175; **Koyun resmi** için bkz. OK, I/155 vd.

(2) Bu maddelerde geçen **çift resmi, bennâk resmi, dönüm akçesi** ve **benzeri** tabirlerin tarifi ve şer'î tahlili için bkz. OK, I/171 vd.

(3) Ba'zı nüshalarda bu maddenin başında şu başlık yer almaktadır; "Matlab: Resm-i Tapu Berây-ı Arz-ı Müşâ ve Gayrı" = Yani müşâ ve gayr-ı müşâ' araziden alınan resm-i tapu hakkındadır. **Resm-i tapu,** malılûl mirî arazi tefviz edilirken mutasarrıfdan **muâccele** adıyla alınan belli meblağdaki peşinata denilir. (M. Ârif, TOEM, 16; OK, I/185 vd.)

(4) **Ayruk:** Artık demektir.

67. Ve *şol ra'iyyetlik yerler ki, ıssı fevt olub* veya *cilây-ı* vatan *edüb mahlûl kalur,* tımar eri kendüsi tasarruf eder; hâssa yerler gibi. Kendü çiftin sürer veya ortağa verir. Bunun gibi yerlerden el çeküb yine tapuya verse câizdir. Sipahi kendü kendüden tasarruf etmekle hâssa olmaz, fî nefs'il-emr ra'iyyetlik yerlerdir. Hatta sipahi *avârız* vâki' olsa ve çiftden çifte teklîf-i avârız olsa, ol sipahi tasarruf etdüği çiftlik bir bellü ra'iyyet adına izâfet olunub filân yerdir deyü ra'iyyetler arasında addolunmuş olsa, sipahi olan ol yer içün avârız belâsın yohsul ile bile çekmek gerekdir. Meğer ki, tûl-i zamanla müte'âkibeten defterde sipahi elinde kayd olunmuş ola; ra'iyyetlik yerler cümlesinden çıkmış ola. Bu i'tibârla havâss cümlesinden olub hâssa hükmünde ola(1).

68. *Vilâyet-i Karaman'da tekâ'üd etmiş sipahilere,* sâbıkan resm-i çift ve bennâk ve caba ve sâir rüsûm (ve) avârız kayd olunub Şehzâdeye hâs yazılmış imiş. Sonra Dergâh-ı Mu'allâ'dan resm-i çift ve bennâk ve caba ve sâir avârız eski sipahilerden ref' olunub hemân öşür ve sâlârlık ve resm-i ağnâm ver emr olundu. Ziyâde nesne taleb olunmaya.

69. Ve *bir tımarda* koyun ve kovan ve bağ ve bağçe ve âsiyâb olmayub sonradan *hâdis olsa,* öşür rüsûmı sâhib-i tımara müte'allıkdır. Ve her gâh vilâyet-i mahrûsede *avârız* vâki' olıcak, subaşıları ve tımar erleri bâkisine kendü tasarruf ola ve sâhib-i tımar bu değirmen hâssa yazılmışdır deyû almak câiz değildir. Ra'iyyetlerini kadı katına ihzâr edüb kadı yazub padişahın emrini yerine koya. Temerrüd eden kimesneleri bile koşulan kul mutî' edivere.

70. Ve *tımarda hâsıl kayd olunan değirmen harâb olsa,* sâhib-i tımar değirmen ıssına teklif ede; kudreti olmayub yapmaz ise üzerine rüsûmı sipahiye hükm edeler. Yapınağa ve rüsûmın vermeğe adem-i kudret gösterse, kadı ma'rifetiyle âhara satdıralar ki, âhar yüridüb rüsûmın vere.

71. Ve *serbest tımarlarda* müsellem ve yörügân-ı Hudâvendigâr'dan gayrı re'âyâ, dutdukları *yave (yava)* ile *abd-i âbık ve kenizin müjdeleri* sâhib-i tımarındır. Müddet-i örfiyyeleri tamam oldukdan sonra bazarlarda kadı ma'rifetiyle *bey'i men yezîd* olunub satılan kulun ve câriyenin ve devâbbın bahâları ashâbı zâhir olunca bir emîn yerde hıfz olunmak kanun-ı kadîmdir.

Müddet-i örfiyye dahi kulda ve câriyede üç ay ve devâbbda bir aydır. Bahâlusunda müddet, müddet-i âbıkdır. Ve re'âyâ dutmasında i'tibâr serbest tımaradır(2).

---

(1) — **Cilây-ı vatan:** Bir kimsenin vatanından sürgün edilmesi demektir.

— **Avârız:** Bkz. OK, I/192 vd.

(2) Osmanlı Devletindeki tımarlar, serbest olup olmaması cihetiyle ikiye ayrılıyordu: **Serbest tımarlar, rüsûm-ı serbestiye** denilen resimlerin tımar sâhibine ait olmasıyla temâyüz ediyordu. Rüsûm-ı serbestiye, resm-i arûs, cürm-ü cinâyet, köle ve câriyelerden alınan müjdelerdir. Yave buna dâhil değildir. Deftere göre amel olunur.

Bazı ıstılâhlar:

— **Yâve (Yava):** Sâhibi bilinmeden bulunan yahut tutulan ehlî hayvanlara denir. Genelde zâyi ve kayıp olan her şeye denir.

— **Abd-i âbık:** Kaçkun köle demektir.

— **Keniz:** Câriyenin kaçkununa denir.

— **Bey'i men yezîd:** Müzâyedeli satım akdi demektir. (OK, I/182 vd.; M. Ârif, TOEM, 19).

72. Ve *serbest olmayan tımarlarda kendü* re'âyâsıyle gayrun re'âyâsı dutmasında fark yokdur. Defterde bu husûs ta'yin olunmaduğı takdirce, mîrlivâya veyahud subaşılara yahud ma'mûl olı-geldüği üzere tasarruf olunur. Defter i'tibârda akvâdır; andan sonra ma'mul olıgeldüği üzere amel olunmak mer'îdir.

73. Ve *yaya ve müsellem ve yörükler* dutmaları dahi bu üslûb üzere ma'mûldür. Ammâ sancakbeğine müte'allık olduğu husûsda kendülerin sancağı beğine müte'allıkdır.

FASL-I SÂLİS

BÂCI VE BEYT'ÜL-MALI BEYÂN EYLER

74. Taşradan müslüman ve kâfir gelüb kebe ve kepenek ve gön ve yün ve bal ve yağ ve bunlara benzer her ne getürüb satılsa, kırk akçede bir akçe alına. Ve kumaş yükünden ve bez ve iplik ve çuka ve kettân ve penbe ve kalay ve kurşun ve bunlara benzer ne varsa, yükde iki akçe alına. Ve turvende yemiş yükünden bir akçe alına; yemiş bol olıcak iki üç yüke bir akçe. Ve çıra yüküne bir *sorti*'ye bir para alına. Ve eşek yüki kal'aya girse kapucı resmi bir odun alına[1].

75. Ve *sığır* satılsa iki akçe alına; satandan ve alandan. Ve kapanda tartılan davardan kantarda iki akçe alına; bir akçe alandan ve bir akçe satandan. Ve taşradan koyun getürüb boğazlayub satsa iki koyuna bir akçe alına. Ve yerlü kassâb boğazlasa dört koyuna bir akçe alına. Ve sığır boğazlanub satılsa bir sığıra bir akçe alına[2]

76. Ve *mülk* satılsa *bâc yokdur.* Ya'ni bağ ve değirmen ve ev gibi ve köylerde her ne kim satılsa[3].

77. Ve *bir gemi* yükünden otuz akçe alına. Ve bir araba soğandan dört akçe alına ve bir araba balıkdan sekiz akçe ve bir araba pirinçden dahi sekiz akçe alına.

78. Ve *bir esir satılsa* iki başdan dört akçe alına; iki satandan ve iki alandan[4].

79. *Eflâk'den ve Frenk'den ve Dubrovnik'den* ve gayrı yerlerden her ne gelse, yüzde iki akçe alına. Ve bir araba tahtadan bir tahta alına[5].

80. Ve şehre gelen *bir fuçı süciden* on beş akçe alına. Ve hınzır boğazlamaği-

---

(1) Bu maddenin ba'zı nüshalardaki başlığında "**Taşradan gelen metâ'ın resmin beyân eyler**" ünvanı mevcuttur. Bu maddenin temelini Fâtih Kanunnâmesindeki 60 ve 61. maddeler teşkil etmektedir (Bkz. Fâtih-2, md. 60-61). Ba'zı ıstılâhlara gelince;

— **Turvende:** Turfanda demektir.

— **Sorti** ve **çıra** için bkz. OK, I/356

— **Kapucı Resmi:** Gümrüklerde, pazarlarda ve kale gibi yerlerde kapıcının aldığı resme denir. Örfî bir vergi olup **resm-i bevvâbî, resm-i kapu, kapu hakkı** ve benzeri isimlerle de anılır (OK, I/223).

— **Bâc:** Burada kasdedilen mana, pazar ve panayır yerlerine gelerek alınıp satılan eşyadan alınan örfî vergi ve **bâc-ı büzürg** denilen gümrük vergisidir. Her iki mananın da kasdedildiğini belirtmemiz icabeder (OK, I/190-191).

(2) Fâtih-2, md. 61

(3) Fâtih-2, md. 66

(4) Fâtih-2, md. 61

(5) Fâtih-2, md. 63

çün beslense, hınzır başına bir akçe alına[1].

81. *Ve demür kürelerinden* Kara Deniz kenârında kum cem' edüb yuyub emekler çekerler, demür hâsıl ederler, iki mazona bir akçe alına; kime yazılmış ise. Ve âmme-i savattan (suvâddan) *Ereğli ve Konrapa* tevâbi'inde kimesnenin adına kayd olunmadı, onları sancakbeği âmilleri tasarruf ede-gelmişler, her mazona bir akçe alurlar imiş. Defterden hâric zevâid yazılmış[2].

82. *Semendire İskelesine Engerus (Engürüş) Vilâyeti'nden* gemi ile su yüzünden gelse ve gitse, bin akçelik davardan Hazret-i Hudâvendigâr'ın içün otuz akçe ve sancakbeği içün elli akçe alına. Ve tuz, her kıt'asına Padişah-ı âlempenâh içün birer akçe ve yüz kıt'ada bir kıt'a sancakbeği içün alına. Ve guzât getürdüği esirden Hudâvendigâr içün yirmi akçe alına. Kapudan dahi yirmi akçe ala[3].

83. *Emr-i Padişahla Dar'ül-Harbe akın* vâki' olıcak guzâtın atlarından beğliğe üçer akçe ve getürdükleri aktarmalardan ve sığırdan dörder akçe alına. Ve hınzırdan ikisine bir akçe.

Ve su yüzünden Engerus İli'ne *boş fuçı* gitse, on iki akçe alınub dörder akçe dahi sancakbeği ile kapudan üleşeler.

84. Ve *Tuna'da avlanan balıkdan* yirim akçelikde iki akçe Hüdâvendigâr içün ve bir akçe dahi sancakbeği ile kapudan alub üleşeler.

85. Ve *eğer illikden* zahîre gelüb Tuna'dan Semendire'ye çıksa, çuval başına bir akçe padişah içün alına ve eğer Tuna'dan Semendire'ye çıksa, iki çuval başına bir akçe alınub bir akçe dahi sancakbeği içün alına.

Ve *yağılıkdan* gelen ve giden bâzirgân gemisinden mukaddemâ bir filori alınub sancakbeği ile kapudan üleşeler[4].

86. *Ve hubûbât yükünden* ki, illikden gele, çuval başına sancakbeği içün bir akçe bâc alına. Ve bir araba tahtadan iki akçe ve at satılsa dört akçe alına ve satılmağa gelen otluk arabasından bir akçe ve odun arabasından bir akçe alına.

88. Ve illikden ve yağılıkdan su yüzünden ve kurudan fuçı ile süci gelse, satandan onbeş akçe ve alandan dahi satar ise on iki akçe alına. Ve eğer hamr şehirden taşra çıksa, fuçı başına dörder akçe alına.

87. Ve araba ile gelen tuzdan sekizer akçe ve şehirden taşra at yükünden her ne olur ise kumaşdan ve balıkdan ve gayrıdan ki, şehirde bağlanub gide, ikişe r akçe bâc alına.

---

(1) Fâtih-2, md. 53

(2) — **Demir küreleri:** Demir ma'den ocakları demektir.

— **Mazon:** Kum içinde toplanan demir elementlerinin ölçülmesine yarayan ölçü âleti. Mikdarı tesbit olunamamıştır.

— **Suvad:** Fâtih-2, md. 49/II (M. Ârif TOEM, 23, dn. 2, 3)

(3) Bu maddeden önce ba'zı nüshalarda **"Kanun-ı Vilâyet-i Semendire Ve Gayrihî"** başlığı vardır. Bu ve devamı maddeler, Fâtih Kanunnâmesinde yoktur (M. Ârif, TOEM, 23).

(4) — **İllik:** Eski Türkçe'de "il" memleket, "illü" memleket halkı, vatandaş ve "illik" de vatan ve Osmanlı Devletinde ise, sulhun hâkim olduğu dâr'ül-İslâm manasmadır (Tarama, III/2062-2063).

— **Yağılık:** Aslında yağı düşman demektir. Yağılık da, düşman memleketi yani Dar'ül-Harb manasını ifade eder. Kısaca illik dâhil-i memleket ve yağılık da hâric-i memleket demektir (Tarama, VI/4197-4198)

KANUN-I KAPAN-I SEMENDİRE

89. *Semendire*'ye gelen baldan ve yağdan ve yemişden ve peynirden filcümle me'kûlât kısmından her ne vâkî' olursa ki, mevzûnâtdan ola, kapanda vezn olmadın satılsa, at yüküne satandan dört akçe resm alına. Ve eğer vezn olunub satılsa, her kantardan ikişer akçe; demürün kantarına altışar akçe satandan resm alına(1).

KANUN-I ÂB-I MORAVA VE DERİN VE ABRİ

90. *Morava ve Derin ve Abri suyundan* gemi ile geçen atlunun atı başına bir akçe ve iki yayaya dahi bir akçe alına. Ve her arabadan tekerlek başına birer akçe ve her fuçıdan dört akçe ve at yükünden iki akçe alına. Ve sığır başına bir akçe ve iki koyuna bir akçe ve dört kuzıya bir akçe; hınzır başına bir akçe ve geçen atlu üç güne değin yine gelse, nesne alınmaz ve üç günden sonra gelse tamam resmin vere.

91. *Ve Morava suyundan sancakbeğine hâsıl kayd olunan dalyandan* hisse olunan balıkların nısfı alına ve sipahilere kayd olunan göllerde balıkdan öşür alına(2)

KANUN-I VİLÂYET-İ RUDNİK(3)

92. Undan ve buğdaydan ve arpadan ve alefden fil-cümle hubûbâta müte'allık her yükden ve satılmağa gelen koyunun ikisinden bir akçe ve *kefere küfrin*den sonra altı haftaya dek gelen nesne alınmaya; sonra ikisinden bir akçe ve bir sığırdan iki akçe ve sığır derisinden iki akçe ve diri hınzıra bir akçe, ölüsünden iki akçe ve bir yük tuz ve peynir ve bal gelse altışar akçe ve tuz pâre ile gelse dört pâresine bir akçe ve çukanın her *pastav*ından oniki akçe ve dikilmiş çuka kaftandan bir akçe ve bir yük zeyt yağından on iki akçe ve bir yük balıkdan ki, kuru ola, altı akçe ve yaş olsa dört akçe ve bir gönleklik bezden bir akçe ve kettân yükünden dört akçe ve eğer kebe gelse her kebeden birer akçe ve şalğam ve soğan yükünden ikişer akçe alına. Ve çıra yükünden bir pâre çıra alına ve odun yükünden bir ağaç alına. Ve bal mumı yükünden altı akçe (ve bir yük demüre altı akçe;) ammâ ma'den masâlihi içün gelen demürden nesne alınmaz. Ve tahta ve ağaç ve kurşun yükünden bâc alınmaz(4).

93. Bu mezkûrâtdan taşra gitse nesne alınmaz. Ammâ Sirem cânibine giden kârban Semendire sancağının her kûşesinden ibrişim veya buber veya boğasi iletseler, her yükünden sancakbeği içün birer filori ve bir zerdâve ve sansar veya kuzı

---

(1) Krş. Paris, 85, Vrk. 295/b

(2) Krş. Paris, 85, Vrk. 295/b

— **Morava:** Sırbistan'ı sulayan Tuna'nın kollarından bir nehirdir. Aslında Sırp Morava'sı ve Bulgar Morava'sı olmak üzere iki ayrı nehir vardır (Şemseddin Sami, **Kamus-ı A'lâm,** VI/4463).

— **Derin (Drin):** Arnavutluk'un en büyük ırmağıdır. Ak Derin ve Kara Derin diye iki koldan teşekkül eder (Şemseddin Sami, III/2141).

— **Abri:** Tunanın bir koludur. Krş. Paris, 85. Vrk. 295/b

(3) Ba'zı nüshalarda bu başlık yerine "**Matlab: Me'kûlât ve Gayrihî**" ünvanı bulunmaktadır.

— **Rudnik:** Sırbistanın önemli ve en eski ma'den merkezlerindendir. Semendire'nin güney kısmında yer alır. (OK, I/497-498)

(4) — **Kefere küfri:** Hiristiyanlara mahsus büyük perhiz ve bunu ta'kip eden büyük yortu demektir (M. Ârif, TOEM, 26).

— **Pastav:** Türkçe'ye Macarca'dan intikal etmiştir. Ucu yaldızlı çuka topu demektir. İstanbul ve Galata Dellâliye Kanunnâmesinde her pastav çukanın 80 arşın olduğu belirtilmiştir (Krş. Fâtih-20, md. 2).

derisinden yirmi akçe ve ol cânibden bârgir getürseler altışar akçe ve sığır getürseler ikişer akçe ve tuz getürseler her elli akçelikde dört akçe alına[1].

94. Ve (zikrolunan) *Rudnik* ve Serepriniçe ma'denlerinde veya anlara müte'allık olan ocaklarda kömür yaksalar, sipahiler ala ve eflâkler içinde yakanlardan sancakbeği ala. Ve *Rudnik* tevâbi'inde olan sancakbeği hâslarında at yüki ile hamr satılsa, yüküne bir akçe alına[2].

95. *Beyt'ül-mal* ve *mal-ı gâib* ve *mal-ı mefkûdı* mukâta'aya alan kimesneye şöyle i'lâm etmek gerekdir ki, bir yerde beytü'l-mal vâki' olsa, vâki' olduğu gibi kadı defterine yazılub *beyt'ül-malcıya* teslim oluna. Eğer vârisi ma'lûm olursa, def'i beyt'ül malcıya verilmeye. Belki *vasî* elinde altı ay mikdârı dura. Eğer vâris gelmez ise, beyt'ülmalcıya teslim oluna. Sonra vâris gelürse beyt'ül-malcıdan ala. Ve eğer vâris hâric-i memleketde olub mekânı ma'lûm olmaz ise, o kişiye *mefkûd derler.* Bir yıl mikdârı vasî elinde dura. Sonra beyt'ül-malcıya teslim ola.

96. *Mal-ı gâib ve mal-ı mefkûd deyü* beyt'ül-malile bile mukâta'aya verilen tereke-i meyyit olandır. Her evinden çıkub sefer eden kişinin değildir yahud malını emânet koyub giden kişinin malı değildir[3].

97. *Ve Konya'da* bir yılda üç kerre *pul çıkarub* vilâyete tarh ederler imiş, ol cihetden fukaraya hayf olur imiş. Gerekdir ki, Kanun-ı Sultânî mûcibince yılda bir kerre pul çıkarub sarrâflar ile şehirlere göndereler, sata; yohsullara tarh etmeyeler. Pulı bakır narhına alalar.

98. Min ba'd bu zikr olunan kavânîn mûcebince amel edeler, bu kanundan tecâvüz etmeyeler. Edenleri kuzât-ı vilâyet men' edeler. Memnû' olmayanları Dergâh-ı Mu'allâya arz edeler. Ve illâ vilâyet kadıları mu'âteb olurlar.

FASL-I RÂBİ'

RÜSÛM-I ÇİFTE VE BENNÂKE VE RESM-İ AĞNÂM VE ÂSİYÂBI BEYÂN EYLER

99. *Resm-i çift,* tamam çiftlik üzere çift kayd olunan kimesneden otuz altı akçedir. *Nîm çiftden* resm nısf-u zâlik.

*Ammâ Livâ-i Hamid'*de resm-i çift tamam çiftlik üzere kayd olunan ra'iyyetten kırk iki akçedir. Nîm çiftden nısf-u zâlik. Serbest olmayan sipahiler tîmarından yirmi yedi akçe sipahinin ve onbeş akçe sancakbeğinindir. Ba'zı nevâhîde sipahi yirmi yedi akçe aldıktan sonra sancakbeği ancak altı akçe alur ve ba'zı nevâhîde bütün çiftlüden yirmi yedi akçe sipahi ve üç akçe sancakbeği ve on akçe subaşı alur. Nîm çiftden resm nısf-u zâlikdir.

Ve *Eğridir* hisâr erenleri tımarında resm-i çift elli yedi, *hakk-ı sipahi* yirmi yedi; hisâra öşür getürmek içün onbeş ve hakk-ı sancakbeği on beş akçedir.

---

(1) — **Sirem:** Avusturya'nın İslavniya bölgesinde bir sancak merkezidir. Sirmiye (Syrmie) de denir (Şemseddin Sâmi, III/2754).

— **Filori:** Altın para demektir. Ba'zan maktû' cizye karşılığında kullanılır ve 45 akçe değerinde olur.

— **Bugasi:** Bir çeşit astar ve astarlık bez demektir (M. Ârif. TOEM, 27).

(2) Krş. Fâtih-35; OK, I/497 vd.

(3) Krş. ve bkz. OK, I/181-182

Antalya ve Karahisâr erenleri otuz akçe tamam çiftlüden ve onbeş akçe nîm çiftlüden aldıklarından sonra öşürlerin hisâra getürmek içün bütün çiftlüden altışar ve nîm çiftlüden üçer akçe dahi alurmış.

Ve Livâ-i Menteşe'de resm-i çift otuz akçe, nîm çiftden nısf-u zâlik.

Ve *Livâ-i Hüdâvendigâr*'da resm-i çift tamam çiftlik üzere kayd olunan ra'iyyetden otuz üç akçedir. Nîm çiftden resm nısf-u zâlikdir.

Ve *Livâ-i Bolu*'da resm-i çift ba'zı nevâhîde kırk altı akçedir. Ammâ serbest olmayan tımarlarda yirmi sekiz akçesi *hakk-ı sipahi* ve onsekizi *hakk-ı za'îm* ve sancakbeğidir. *Çağa ve Mengen* nâhiyesinde dahi kezâlik.

Ve *Gerede* tevâbi'inde resm-i çift otuz dört akçedir; yirmi dördi hakk-ı sipahi ve onu hakk-ı mîrlivâ ve za'îmdir.

Ve *Divân'ül-Yar (Bar)*'da resm-i çift otuz altı akçedır; hakk-ı sipahi yirmi dört ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm on iki akçe ve *Divân-ı Kara Göl* serbestdir. Hakk-ı sipahi yirim akçe ve *Divân-ı Dengirgerû'da da resm-i çift elli bir akçedir. Hakk-ı sipahi otuz üç akçe ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm on sekiz.*

Viranşehir'de ve Bolu'da resm-i çift kırk üç akçedir; hakk-ı sipahi otuz üç ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm on.

Ve *Nâhiye-i Ulus'da ve Mülk-i Feleküddin*'de resm-i çift otuz akçedir; hakk-ı sipahi yirmi dört ve hakk-ı mîrlivâ ve za'îm altı akçe. Ve *On İki Divân*'da resm-i çift otuz üç akçedir; hakk-ı sipahi yirmi iki ve hakk-ı mîrlivâ dokuz ve za'îm iki. Ve *Nâhiye-i Yedi Divân*'da resm-i çift misl-ü zâlik.

Ve *Nâhiye-i Kıbrıs*'da resm-i çift yirmi üç; hakk-ı sipahi yedi ve mîrlivâ on üç ve za'îm dahi üç.

Ve *Hıdır Beğ İli* nâhiyesinde resm-i çift kırk iki; hakk-ı sipahi yirim sekiz ve mîrlivâ ve za'îm altı.

Ve *Nâhiye-i Ereğli*'de resm-i çift otuz dört; hakk-ı sipahi yirmi beş ve mîrlivâ ve za'îm beş.

Ve *Mudurnı* nâhiyesinde hakk-ı sipahi on dokuz ve *Divân-ı Emîr Yunus* ve *Sule* ve *İlyas Beğ*'de resm-i çift on dört akçe vaz' olunmuşdur. Hakk-ı livâ üç ve za'îm on bir ve gayrı divânlarda resm-i çift on dört; hakk-ı mîrlivâ on bir ve hakk-ı za'îm üç.

Ve *Konrapa* nâhiyesinde resm-i çift on sekiz; hakk-ı sipahi on dört ve Hakk-ı mîrlivâ iki ve za'îm iki ve diğer divânlarda ve nevâhî-i Tutarga'da resm-i çift otuz üç; hakk-ı sipahi yirmi dört ve mîrlivâ altı ve za'îm üç akçedir(1).

100. *Caba bennâkden Livâ-ı Hüdâvendigâr*'da dokuz ve *Vilâyet-i Karaman*'da altı akçedir. Ammâ bir kişi defterde bennâk yazılsa elinde nîm çifte vefâ eder yer bulunsa, nîm çift resmi alınur. *Ve caba bennâk ekinlu* olsa, *ekinlu resmi* ki, on iki akçedir, ol alınur. Ad'af-ı re'âyâ ki, ba'zı nevâhîde *kara* tesmiye olunur, resmi altı

(1) Bu maddede, mîrî araziden **harâc-ı muvazzaf** karşılığı alınan **rüsûm-ı çift** tanzim olunmaktadır. Şer'î bir vergi olan bu resimler için bkz. OK, I/171 vd.

akçedir. Ammâ himâyet olunmak emr-i müstehsendir(1).

101. Ve *nesl-i re'âyâ*dan ehl-i kisb olmayan mücerredlerden nesne alınmaz. Defterlerde dahi üzerlerine nesne kayd olunmamışdır. Ammâ ehl-i kisb olan mücerredlerden mikdârlu mikdârınca resm alınur. Ve defterde mücerred kayd olunan kimesne *te'ehhül etse,* bennâk resmin verir(2).

102. *Ammâ re'âyâ kâfir olsa,* her müzevvec kâfir suvarına yılda yirmi beş akçe(3).

RESM-İ AĞNÂM

103. *Resm-i ganem,* iki koyuna bir akçe. Ammâ *Vidin Sancağı*'nda üç koyundan bir akçe alınmak mukarrer olmuşdur.

104. Koyun tamam dölini dökdükten sonra Mayıs içinde *sayılur* ve hem koyunla kuzı bile sayılmak emr olunmuşdur. Sâhib-i ra'iyyete tâbi'dir.

Koyun sayılınalu olıcak, *Vilâyet-i Karaman*'da kadılar âdemîsi bile defter eyleyüb koyun çobanı elinde bulunan koyunı her ne vechile beyân eylerse, elindeki koyunlar kimindir ve kaç koyun kendünün ve kaç koyun gayrındır? kadı âdemîsi ana göre defter eder. *Âmil* dahi ana göre resm alur.

105. *İstanbul ve Akçe Koyunlu kassâbları ve celebkeşleri* ve sâir yerler kassâbları ve çelebkeşleri, yılda bir kerre *Abril*'de ellerinde bulunan koyunların eğer o yıl içinde Abril'de resmi bitdüğüne hüccetleri bulunursa, ımmâl bunlardan tekrar koyun âdetin taleb etmeye. Eğer vech-i mezkûr üzere ellerinde hüccet bulunmazsa, satun aldıkları yeri bulı-vereler ki, anlardan alalar. Ve eğer satun aldıkları yeri bulamayub ve elinde hüccetleri dahi olmaya, resimlerin bî-kusûr kassâblardan ve celebkeşlerden alalar. Ve hem kassâblara ve çelebkeşlere tenbih oluna ki, Abril'den evvel koyun alsalar, ol yıl içinde ol koyunun resmi, bir def'a verilmiş ise hüccet alalar ve illâ *âdet-i ağnâmı* sonra benden alsalar gerekdir deyü bir mikdâr akçesin aşağa varub ol vech üzere bâzâr edeler(4).

RESM-İ ÂSİYÂB

106. *Anadolu Vilâyeti*'nin sancaklarında yıl yüriyen değirmenden *Bursa müddiyle* bir müdd buğday ve bir müdd arpa kayd olunmuşdur. Ammâ ba'zı sancaklarda mezkûr galle bahâsı yıl yüriyen değirmene altmış akçe vaz' olunmuştur, galle bahâya olıcak re'âyâya muzâyaka verilmemek içün.

Vilâyet-i Karaman'da dahi bu kanun vaz' olunmuşdur.

Ve altı ay yüriyene nısf-u zâlik. Ve vilâyet-i mezkûrede *resm-i âsiyâb tamam divânîye kayd olunub* vakıf olan kurâda vakfa hisse yazılmayub evkâf mutasarrıfları tamam resmi *icâre-i arz* deyü vakfa taleb (etmeğin) Âsitâne-i Ma'delet-penâha arz olunub nısf-ı icâre-i arz içün *vakfa ve mülke* buyurulub nısf-ı âhar *divânî*'ye

---

(1) Bennâk resmi, harâc-ı muvazzaf mahiyetinde bir vergidir. Teferruât için bkz. OK, I/172-173.

(2) Krş. ve bkz. OK, I/173-174.

(3) — **Suvar:** sipahi demektir.

(4) Bu üç maddede **zekât-ı sevâim** mahiyetinde olan **âdet-i ağnâm** tanzim olunmaktadır. (Bkz. OK, I/155 vd. Fâtih-37)

emr olundu.

Bolu Sancağı'nda değirmen hakkında fermân-ı vâcib'ül-iz'ân şöyle vâki' oldu ki, kanun-ı mukarrer üzerine yılda yüriyenden Bursa müddiyle bir müd buğday ve bir müdd arpa alına. Ve altı ay yüriyenden anun nısfı alına ve *sel değirmenlerinden* yürüdüğüne göre alına ve mukâta'a i'tibarı ref' oluna deyü kayd olunmuşdur[1].

FASL-I HÂMİS

A'ŞÂRI BEYÂN EYLER[2]

107. *Hubûbât'dan* hınta ve şa'îr kâvers (câvers) olsa, *öşür ve sâlârlık alınur. Cümlesi sekiz müdd galleden bir müdd olur. Her müdde iki buçuk kile* olur. Bâkî hubûbâtdan ki, nohud ve mercimek ve bakla ve penbe ve kettân, anlardan hemân *öşür* alınur, sâlârlık alınmaz[3].

108. *Rumeli'*nde re'âyâ kefere olduğı yerlerde tahıl öşri eğer demedden alınursa yüz demedden on demed *(onda)* ve üç demed *sâlârlık* alınur. Ve eğer onda çâçdan alınursa, yüz kilede on kile (onda) ve iki buçuk kile sâlârlık alına. Ve panbukdan yüz *ledre*den on ledre onda ve üç ledre sâlârlık alınur. Ve kettândan yüz demedden on demed (onda) ve üç demed sâlârlık alınur, illâ kettânı yumuşadıvere. Gönülden ve za'ferândan onda var, sâlârlık yok[4].

109. *Vilâyet-i Semendire'*de bir ra'iyyet yazıldığı köyde zirâ'at eylese, cemî'-i hubûbâtdan hemân öşür verir; sâlârlık *baştina*dan baştinaya harmanda buçuk *lokna* arpa verir[5].

110. Ve *vilâyet-i Karaman'da Aksaray ve Ürgüb* kadılıklarında ve *Anduğı* nâhiyesinde gallâtdan *mâlikâne ve divânî* deyü iki öşür alınur; bir öşür verir kurâ dahi vardır. *Ereğli* kadılığında bir öşür vakfa ve nısf-ı öşür divânîye kayd olunmuştur. Ve Konya kadılığında iki karyeden ve nefs-i şehir sınurunda ekilen gallâtdan *su basar* deyü iki öşür alınur. Gayrı kurâsından öşür ve sâlârlık alınur.

(Ve sâlârlık) bir müdd galleden iki kile öşür alındıkdan sonra buçuk kile dahi alınur. Bu mezkûrlardan ziyâde *yemlik* içün ve gayrı husûs içün nesne alınmaz. Ve

---

(1) Bkz. OK, I/189-190.

— **Müd:** Osmanlı Devletinde eskiden her biri dörder şinikden meydana gelen 20 kileye müd deniyordu. Müd, Araplar tarafından da kullanılmış ise de, mikdârları eşit değildi. Bursa müddi, İstanbul müddi ve Edirne müddi de birbirinden farklıydı. Fıkıh kitaplarında müdd-i Irakî ve müdd-i Hicazî diye iki çeşit müd vardır. **Birincisi,** 1 müd = 2 rıtldır. **İkincisi,** 1 müd = 1.1/3 rıtldır. Bir diğer görüş de normal bir insanın iki avuç dolusu meblağ diye açıklamıştır. Osmanlı müdleri ise, kanunnâmelerde tarif edildiği şekliyledir (Mütercim Âsım, Kamus, II/21-22; M. Ârif, TOEM, 31).

Krş. Fâtih-2, md. 42.

(2) — **Öşür ve sâlârlık** için bkz. OK, I/176 vd.

— **Gâvers:** Arapçadır, kara darı demektir.

(3) Krş. Fâtih-2, md. 35

— **Ledre:** OK, I/352; M. Ârif, TOEM, 32

— **Onda:** Türkçe öşrün karşılığıdır.

(4) — **Baştina:** İslavca tarla demektir. Osmanlılar, baştinayı Rumeli Eyâletindeki çiftlikler için kullandıkları gibi, hiristiyan ahalinin ellerinde bulunan bağı bahçe ve tarlanın hepsine birden de baştina derlerdi.

— **Lokna:** Bir ölçek çeşidi (M. Ârif, TOEM, 32).

vilâyet-i mezbûrede öşr-i kettân köhne defterde öşür ve sâlârlık kayd olmuşdur. Yine ol mûcebce alına. Ammâ tohum ra'iyyete verile. Ra'iyyet dahi kettânı yumuşadıvere[1].

111. Ve *Vilâyet-i Rum*'da arpadan ve buğdaydan ve darudan her cinsi ayru ayru hesâb eylerler; beş müd çıkıcak heman bu üslûb üzere alurlar. On müdde yetişicek üç kileden ziyâde nesne alınmaz. Ve bir kişinin çaçı (çeçi) on müdden ziyâde olursa, hemân üç kile alınur, artuk alınmaz. Beş müdden eksük olandan nesne alınnaz. Vilâyet-i mezkûrede kanun bu üslûb üzere cârîdir.

112. *Ammâ Livâ-i Bolu*'da *Çağa*'da ve *Mengen*'de ve *On İki Divan*'da ve *Kıbrıs'da* ve *Ereğli*'de müdde üç kile alınur. Ve *harman hakkı ve sâlârlık* alınmaz. *Viranşehir ve Borlu ve Ulus (Alus) ve Mülk-i Feleküddin ve Yedi Divan ve Hıdır Beğ İli* nâhiyelerinde müdde iki buçuk kile alınur, resm-i harman ve sâlârlık alınmaz.

ÖŞR-İ BAĞ VE ÇAYIR

113. *Bağ dönümüne* ba'zı vilâyetde on akçe ve ba'zı vilâyetde beş akçe alınur. Ve hadâikdan ve harîmlerden dahi öşürlerine göre *kesim* alınur. Ammâ ba'zı yerlerde bağın dönümüne yedişer ve ba'zı yerlerde sekizer ve ba'zı yerlerde onar akçe alınur.

Bağdan ve bağçeden *öşr-i hâsıl* alınmak kanuna *mutâbıkdır.* Ammâ reâyâya tahlîs-i öşürde muzâyaka olunub def'-i muzâyaka içün öşür mikdârına bedel meblağ tahmin olunub *harâc* i'tibâr olunmuşdur.

Ve bağdan *dönüm akçesi* alınmayan yerlerde üzüm ve gayrı fevâkih ve bostan yetişicek, üzerine emîn adamlar iledüb kıymete dutdurub öşrin alalar. Dönüm alınan yerlerde üzüm kesüldüği vakit alına; kabl'el-vakt taleb olunmaya.

Vilâyet-i Menteşe'de bağ dönümiyle dönümden dönüme a'lâsı sekiz ve ednâsından dört akçedir. Ammâ *Vilâyet-i Karaman*'da galleden iki öşür alınan yerlerde bağlardan (ve) bağçelerden bir buçuk öşür alınurmuş. Sonra Dergâh-ı Mu'allâya arz olıcak bir öşür alınmak mukarrer buyurulmuş[2].

114. *Tımar ve mülk ve vakıf olan kurâda* hemân bir öşür alına. Ammâ vakıf olan karyelerde öşür tamam vakfa alına. Ve vakıfdan gayrıda bir öşür alınub nısıf mâlikine ve nısıf divânîye ola. *Sâlârlık* deyü nesne alınmaya.

115. Ve *kâfirin bağı* olub şire hâsıl olan yerlerde, eğer şehirde ve eğer köyde, subaşı ve suvari iki ay *menopolye* dutub sücisin satalar; narhdan ziyâde güc ile kâfir üzerine bırakmayalar. Subaşı veya suvari menopolye dutmak isteyicek kâfirün fuçıların ve küplerin mühürleyeler. Bunların şiresi satılmayınca hiç kimesne *süci* satmaya. Ve iki ay menopolye içün yılun kangı ayın ihtiyâr ederler ise, o kâfirden

---

(1) **Mâlikâne** ve **divanî** tabirleri için bkz. OK, I/147-148.

(2) Bu maddede vuzûha kavuşturulması gereken bazı hususlar vardır:

1) **Kesim:** Maktû' nakit manasını ifade eder.

2) **Tahlîs-i öşür:** Öşrün hâsılâttan aynen alınması demektir. Ba'zı nüshalarda görüldüğü gibi teklif-i öşür değildir. Bu zor olduğundan harâç bedele bağlanmıştır.

3) **Dönüm akçesi** ve benzeri tabirler için bkz. OK, I/178 vd. (El-Müncid, (خلص) maddesi; yanlış bir değerlendirme için bkz. M. Ârif, TOEM, 34, dn. 1).

alınan *ondayı* ol aylarda satalar. Eğer bir subaşının ya suvarinin bu iki aydan sücisi artsa, güc ile kâfir üzerine dökmeye. Meğer ki kâfir il narhına râzı olub ala[1].

116. Ve *kâfir şiresin koritasına* koyub sıkmak isteyicek def'al-vakte yer bırakmayub sıkmağa destûr vereler ve destûr içün nesne almayalar; şiresin sıka, zâyi' olmaya.

Ve kâfir *cibresin* sıkıcak üzerine duran adam ol cibreyi araya, basılmaduk olursa basduralar. Cibrelerde üzüm kalmadı ise su koyub sıkub kabına koysa andan onda ve sâlârlık alınmaya[2].

117. Ve *şirede yüz medrede on medre onda ve üç medre sâlârlık* alınur. *Ammâ Vilâyet-i Semendire*'de bir ra'iyyet yazıldığı yerde bağ dikse, öşrin yedikten sonra otuz medrede bir medre salârârlık verir. Eğer âhar tımarda bağ dikse öşrin sâhib-i zemine verüb sâlâriyeyi kendü sipahisine verür. Ve bir ra'iyyet bir gayrı sipahinin ra'iyyetinden bağ alsa, öşrin ve sâlârlığın dahi ol yer sâhibine verir. Ve kâfir fuçısın açub sücisin satıcak *Edirne medresi* ile elli medrede bir medre alına[3].

118. Ve *şol çayırlar ki,* her yıl korunub çayır ola-gelmişdir, her kiz zirâ'at olunmaz. Anun gibilerden ki, çok otluklar hâsıl olur, yohsul tasarrufunda olsa, örf-i padişahî *öşür* vereler. Vilâyet-i mezbûrede her ra'iyyet (baştinadan) baştinaya harman vaktinde birer araba otluk ve bujikde birer araba odun verirler. Mevsimlerinde otluk ve odun almasalar, yedişer akçe otluk içün ve üçer akçe odun içün alınur. Ve zikrolunan vilâyetde müslüman bağlarının her dönümüne dört akçe alınur[4].

119. *Livâ-ı Vidin*'de her müzevvec kâfirden defterde *otluk resmi* beşer akçe ve *bostan resmi* ikişer akçe yazılub tımar erinin üzerine hâsıl bağlanmışdır. Üslûb-ı defter tağyîr olunmasun içün yeni defterde müzevvec yazılub hâne hesâb olunan bir müzevvec ra'iyyet, defteri mûcibince hâneden hâneye otluğı olan bir araba otluk ve otluğı olmayan bir araba otluk içün beşer akçe vereler. Ve *ra'iyyet oğlanlarından* şol ki, yeni defterde müzevvec yazılmayub defterden sonra tezevvüc edüb gerü babasıyle olub intifâ'ı babası çiftliğinden ve babası baştinasından ola, il yazılub defter olunca alâ hidetin *resm-i otluk* ve *resm-i bostan* alınmaya. Ammâ ispençesi alına. Meğer şol kimesne ki, defterden sonra tezevvüc edüb babasından ayrılub başka *dirlik* ve düzen edüb ma'îşeti ayru ola, anun gibiden dahi otluğı olan bir araba otluk ve olmayan beş akçe ve resm-i bostan ikişer akçe alına[5].

ÖŞR-İ KOVAN

120. (Kovan) durduğu yere tâbi'dir. Kimin yerinde bal eylerse, öşür anundur. Şol yerde ki, defterde akçe yazılmışdır, alunur. Ve şol yerde ki, akçe yazılmamışdır, öşür eyülü yatlulu on kovanda bir kovan alına. Ammâ def'an lit-tazyîk ba'zı mevâ-

---

(1) Krş. Fâtih-2, md. 53.

(2) — **Korita:** Islavca olan bu kelime, Rumeli'nde kullanılan bir kab çeşididir (M. Ârif, TOEM, 35)
— **Cibre:** Suyu alınan üzüm ve sâir meyve posalarına denir.

(3) — **Medre:** 10, 256 litrelik hacim ölçüsü (Bkz. OK, I/423, dn. 2 Krş. M. Ârif, TOEM, 35).

(4) Krş. OK. I/179; — **Bujik:** Milâd-ı İsa (Bkz. M. Ârif, TOEM, 36).

(5) Krş. OK, I/178-179.

zı'da öşürden bedel akçe ta'yin olmuşdur.

*Livâ-i Hamid'de ve Livâ-i Hüdâvendigâr'*da ve *Livâ-ı Ankara'*da kovan öşri sâhib-i ra'iyyet üzerine kayd olunmuşdur. Amınâ öşr-i aselden bedel her kovandan iki akçe ve ba'zı vilâyetde iki kovandan bir akçe alınub ve ba'zından kovan başına bir akçe ve ba'zı vilâyetde bir ra'iyyetin âhar sipahi yerinde kovanı olsa, sâhib-i arza iki ve üç kovana bir akçe vere ve sâhib-i ra'iyyete iki kovana bir akçe verir.

Ve *Bolu Sancağı*nda *kovan hakkı* evâilde yere tâbi' i'tibâr olurmuş; hâliyâ ra'iyyete tâbi i'tibâr olunub hükm-i hümâyûn erzânî kılınmışdır. Yer ıssına *yaylım ciheti* deyü kovanlıkdan hâline göre buyurulmuşdur. Koyun âdeti gibi ki, ra'iyyete tâbi' olunur ve kışladuğı yere *kışla hakkı* verilür. Amınâ Livâ-i Hamid'de *otlak resmi* deyü sâhib-i arz ba'zı yerde dört kovandan ve ba'zı yerde üç kovandan resm-i otlak deyü bir akçe alur.

Ve *Vilâyet-i Karaman'*da kovan kimin tımarında bal eylerse, öşri ol tımarın sâhibine buyurulmuşdur. Her bir kovan başına iki akçe resimdir. Ve şol karyeler ki, vakıf ola, bir akçesi vakfa ve bir akçesi divâniyedir. Ve şol karyeler ki, mülk ola, bir akçesi mülk içün ve bir akçesi divânîyedir. Amınâ alınan akçe öşür mikdârı bal eyleyen kovandan buyrulmuşdur. Hiç bal eylemeyen kovandan emre muhâlif nesne taleb olunmaya.

121. Ve *yerlü kayalardan ve yerlü arılardan* her yıl bal alurlar imiş. Vâki' olan yerlerde sipahiler üzerine hâsıl bağlandı. Ve defterde kayd olunmayan mevkukfçularındır.

122. Ve *dağlarda balcılar olub* ağaç delüğünden buldukları ve henüz vâki' olmuş kaya kovuğunda buldukları, *sayd* kabilindendir.

123. Ve *ba'zı mevâzı'da öşr-i kovan* şöyle ki, kovan durduğı yer sancak beğine müte'allık yer ola, öşr-i kovanın sülüsânını sâhib-i ra'iyyet ve sülüsini sancakbeği alur(1).

FASL-I SÂDİS

BÂD-I HEVÂYI BEYÂN EYLER(2)

124. *Bâd-ı hevâ* deyü, defterde kayd olunan *resm-i arûs ve cürm ü cinâyet ve çiftlik tapusı ve ev yeri tapusı ve hâricden kışlayanlarun dütün resmidir. Serbest* olmayan tımarların nısfı sâhib-i ra'iyyetin ve nısfı hâricden dahl eden sancakbeğlerinin veyahud hâricden dahl eden subaşılarınındır. İkisi bile dahl etdüği yerde her birisi rubu' tasarruf ederler.

Resm-i ğanem ve *resm-i arûsiyye* kayd olunan yerlerde dahi bu tarîk üzere dahl ederler. *Gerdek değüri* ve *yer tapusı* Bolu Sancağında başka tımar erinindir. Sancakbeğinin ve subaşınundur. Sâhib-i tımarın dahli yokdur. Meğer ki, serbest ola veya hâs kayd olunmuş ola.

125. Ve *resm-i arûsâne,* cihâzlu kızdan altmış ve avretden kırk akçe; fakîreler-

---

(1) Krş. OK, I/179-180; Fatih-2, md. 41

(2) Bâd-ı hevânın mahiyeti ve çeşitleri için bkz. OK, I/184-186

den nısf-ı resm-i ganiyye ve mutavassıt'ul-hâlden beyne beynedir. Avretin nikâhında ve resm-i arûsânesinde toprak mu'teberdir. Gerdek resmi bâkire kızdan ra'iyyet sâhibinindir, ana hükm oluna. Ve eğer *suvarinin kızı* çıksa, *gerdek değürin* subaşı ala; subaşılık eli altında ise ve illâ sancakbeği alur. *Yörük*de lâ-mekân olduğu sebebden atasına tâbi' olmakda bâkire ile seyyibe birdir.

126. Ve *resm-i nikâhın* dahi a'lâsı bir dinâr ve ednâsı on iki akçedir ve mutavvassıt'ul-hâl nâkihle menkûha hallerine göre alınur. Ve bir kimesne kendü mutallakasın nikâh etse, resm-i nikâh alınur; ammâ resm-i gerdek alınmak kanuna muhâlifdir.

127. Ve *resm-i mekâtîb* dahi eimme-i müctehidînden vâki' olan akvâl-i mütehâlife üzere alınurdı. Sonradan on yedi akçe ta'yin olub *resm-i kısmet-i mevâris* binde yirmi akçe üzere mukarrer kılındı(1).

DER BEYÂN-I SEFER

128. *Sefer-i sultanîye eşen sipahi,* eşerken ve tekâ'üd etdikden sonra mâdam ki mezkûr mütekâ'id âhara ra'iyyet yazılmış olmaya, *askerîdir.* Ve Hüdâvendigâr *kulları ve câriyeleri,* mâdam ki askerînin (taht-ı nikâhında olalar, ba'del-i'tâk anlar dahi askerîdir.)

Ve *kazâ ve tedrîs ve meşîhat ve tevliyet ve nezâret* ve sâir anlarun emsâli menâsıbdan, şol ki, atebe-i ulyâya mülâzemet ile verilür, anlarun dahi (ehli) askerîdir.

Ve *askerînin evlâdından* şol ki, bir derecede ola ve kimesneye ra'iyyet yazılmış olmaya ve zevcâtı ki, bil-fiil taht-ı nikâhında ola ve askerînin kulları ki, ba'del-i'tâk ehl-i asker hizmetinde olalar ve ma'îşetleri ehl-i askerden ola ve kimesneye ra'iyyet yazılmış olmaya ve şol ra'iyyet kızı ki, sipahiye nikâh olunub mâdam ki sipahinin taht-ı nikâhında olalar, askerî hükmündedir(2).

129. *Bu zikrolunan kimesnelerin rüsûm-ı kısmetleri,* kazaskerindir. *Kazasker (kassâmı)* kısmet edüb rüsûm-ı kısmeti kazasker içün alına. Ammâ askerî, nikâh ve itâknâme ve hüccet bâbında muhtârdır; her kangı cânibe dilerse ana rücû' ede ve her kime mürâca'at ederse resmin ana vere.

130. Ve *doğancı ki,* berât-ı hümâyûnla bil-fiil doğancılık hizmetinde ola, kimesnenin ra'iyyeti olmaya ve *eşer yaya ve müsellem ve canbaz ve yörük ve tatar ve voynuk* tâifeleri dahi *askerî*dir. Ve lâkin anlardan şol ki, ganî olub resm-i kısmetleri yüz ve yüzden ziyâde ola, kazaskerin ve yüzden aşağısı vilâyet kadılarınındır.

Ve bunlarun evlâdından şol ki, gerü bunların silkinde ola (ve zevcâtı ki) bil-fiil taht-ı nikâhlarında ola, anlarun hükmi dahi bunların hükmi gibidir.

131. Ve *doğancı ki,* bir kimesnenin ra'iyyeti olub rüsûm-ı ra'iyyeti sipahiye bil-fiil edâ edüb doğancılığı berât-ı hümâyûn ile ya çiftlik tasarruf etmekle veyahud

(1) Bu maddelerde geçen ta'birler için bkz. OK, I/191.

(2) Bu maddenin başında ba'zı kanunnâme nüshalarında **"Resm-i Kısmet Beyânındadır"** şeklinde bir başlık bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, diğer müslüman devletlerin yaptığı **erbâb-ı seyf** = kılıç erbâbı ve **erbâb-ı kalem** = kalem erbâbı ayırımı yerine, askerî ve re'âyâ ayırımı yapmıştır. Bu madde ve devamında kimlerin askerî sayıldığı, resm-i kısmet açısından teker teker sayılmaktadır (OK, I/191, 210).

avârızdan mu'âfiyet ile ola, *askerî değildir,* sâir halk gibidir.

132. Ve *sipahi kulı* âzâdlu olub sipahi hizmetinden ferâğat edüb huzûr ihtiyâr eyleyüb kâsibler silkine münselik olsalar ve *benüm câriyelerümden* ve sipahi kızlarından şunlar ki, ra'iyyet tâifesine nikâh olunub ra'iyyetin taht-ı nikâhında olalar ve *kethüdâlar* ve rüsûmdan ve avârızdan mu'âf olanlar, mücerred ellerinde berât olmağla askerîde dâhil değillerdür.

133. *Menâsıbdan şol ki, mücerred kuzât i'lâmı ile verilür,* mülâzemete tevakkufı yokdur -cüz' ve tesbih ve sâir vezâif gibi- anlarun ashâbı dahi yaya ve müsellem ve canbaz ve tatar yamakları ve yağcı ve küreci ve kadı nâibleri, sâir halk gibidir. Bu mezkûrların rüsûm-ı kısmeti ve hücceti ve nikâhı, vilâyet kadılarınındır.

134. Ve *askerînin zevcâtı,* askerî vefât etdikten sonra dul iken vefât etseler, ataları askerî ise kendüleri dahi askerîdir. Ve eğer ataları şehirlüyse veya re'âyâ tâifesinden ise, anlar dahi eyledür.

135. *Menâsıbdan şol ki,* yevmî üç akçe ve üçden ziyâde ola, anlarun sâhiblerinin rüsûmı rüsûm-ı askerîden ma'dûd olub kazasker kassâmları kısmet ederler ve rüsûmın kazasker içün alurlar.

136. Ve *şol mansıb ki,* yevmî üç akçeden aşağa ola, anlarun ashâbının rüsûm-ı kısmeti vilâyet kadılarınındır. Vilâyet kadıları kısmet edüb anlar ala.

137. Ve *ba'zı vakit verese sabî veya sabiyye olsa,* terekeyi kısmet etdirmemek isterlermiş veya ba'zı kimesneler meyyit ile terekede müşterek olsalar, gerü nizâ' olur imiş, bunlar dahi kanun-ı mezkûr mûcebince askerî kısmetinde dâhil olduklarından sonra bunları dahi kazasker kassâmı kısmet edüb resmin kazasker içün alalar ve müşterek olan malın şerîk-i âhar hissesi eğer askerîden değil ise, ifrâz olunub bâkîsi askerî kısmetinden ise taksim olub resm-i kısmeti kazasker içün alına.

138. Ve *Karaman kadıları,* bir kadılıkdan ma'zûl olsalar, ellerinde olan *sicillâtı* sonra gelen kadıya teslim eylemeyüb alub giderler imiş; teslim eylemeği ilhâh edeler. Tâ kim müslümanların umûrı muhtell olmaya.

RESM-İ AĞ

139. Vilâyet-i Karaman'da köhne defterde göller kenarında olan ba'zı kurâda bir mikdâr akçe yazılmışdır. Her yıl ol karyelerden balık avlansun veya avlanmasun, ber-vech-i maktû' o yazılan meblağı alurlar imiş. Kanuna muhâlif olduğı sebebden *öşr-i mâhî kayd olundu. Ne mikdâr avlanursa öşürlerin alalar ziyâde te'addî etmeyeler*[1].

RESM-İ OTLAK

140. Kadîmden korunub otlağı resmi alınu-gelmiş yaylakların örf-i Sultanîye muvâfık defterde yine *resm-i otlak* kayd olundu ise, anı alalar. Anlarun mâadâsı çayırlardan ve kırlardan ki, ba'zı mevâzı' *haymâne tâifesine yurd* ve ba'zı şehirlüye hâssa ve ba'z-ı âhar sipahilere tımar kayd olunmuşdur ve ba'zı halî ve hâric-i def-

(1) Bkz. OK, I/192.

terdir ki, anlarun gibi yerlerden ummâl ve sipahiler otlak resmin alurlar imiş. Kanuna muhâlif ve defter-i atîkden hâric olduğu sebebden anlara resm-i otlak kayd olunmadı, almayalar. Koyun resmi alındıkdan sonra nesne taleb olunmaya.

141. Ve *resm-i otlak evvelden kayd olunan yerlerden âdet-i kadime üzerine her süriden* bir orta koyun alalar. Ve resm-i otlak evvelden otlak resmi kayd olunan yerlerden alınub kayd olunmayan yerlerden alınmaz. Ve hâricden sancağa gelen koyundan resm-i otlak, a'lâ süriye bir koyun bahâsı yirmi akçe ve evsatdan bir koyun bahâsı on beş akçe ve ednâ süriden bir koyun bahâsı on akçe ala. Yirmiden ziyâde alınmak şer'an ve örfen câiz değildir[1].

RESM-İ KIŞLAK

142. Bir tımarda hâricden koyun gelüb kışlasa, ağırca Süriden bir şişek koyun alına ve alçak süriden altı akçe alınur, ziyâde nesne alınmaya[2].

RESM-İ BEZİRHÂNE

143. Karaman defterinden gayrıda bulunmadı. Anda dahi bu üslub üzere yazılmış ki, *Vilâyet-i Kayseriye*'de cârî olan kanun üzere yılda yirmi beş akçe kayd olundu; ziyâde taleb olunmaya[3].

FASL-I SÂBİ'

MÜSELLEME VE YAYAYA MÜTE'ALLIK AHVÂLİ BEYÂN EYLER[4]

144. *Teke İli*'nde olan *müsellemler,* defter-i köhnede dört beş kimesne *baş müsellem* yazılub be-nevbet asker-i mansûra mülâzemet ederler imiş. Bir nice kimesneler bunlara ra'iyyet kayd olunub müşterek olan kimesnelerden birinin nevbeti vâki' olıcak müsellemlik yerde vâki' olan galle ve bağ ve kovan öşürlerin ve değirmen resmin ve ra'iyyet yazılan hânelerden kırkdan ve elliden akçelerin alub asâkir-i mansûreye mülâzemet ederler imiş. Sonra vilâyet-i mezkûre Dergâh-ı âlem-penâhden yazılmağa emr olıncak müsellemler teftiş olunub ba'zı ocakda onbeş hâne ve ba'zında kırk elli hâne ra'iyyetler bulunub müştereklüden sefere giden kimesne bu ra'iyyet yazılan hâneler murâdları üzere ba'zından ekser ve ba'zından ekall harclık alub te'addî ederler imiş. Bunların kaziyyeleri Dergâh-ı Mu'allâya arz olundukda, her *ocakda* on beş hâneden noksân olanın itmâm edüb ve ziyâde olan on beş hâneye bir *eşkünci* vaz' olunmak mukarrer oldu.

Ve *resm-i çift* ta'yin olunub kimesneye zulm ve te'âddî olmasun deyü her ocağın noksânı tamam olub ve ziyâdesine on beş hâne hesâbı üzere birer eşkünci vaz' olunub ra'iyyet yazılan kimesnelere tamam çiftlüsüne otuz ve nîm çiftlüsüne on beş ve bennâke oniki ve ehl-i kisb olan mücerredlere altı ve iki koyuna bir akçe takdir olundu. Ve müsellemlerin koyun bâcıyla bâd-ı hevâlarının nısfını ve tamam çiftlü-

---

(1) Bkz. OK, I/186-187

(2) Bkz. OK, I/186-187

(3) — **Resm-i Bezirhâne:** Bezirhâne denilen bulgur değirmenlerinden alınan resme denir, Ünal, Mehmet Ali, XVI. Yüzyıl da Harput Sancağı, Ankara 1989, sh. 141-142

(4) Bu bölümün hükümlerini mukayese ediniz: Fâtih-74, OK, I/631, Ayrıca bkz. Bu kanun md. 41

den altışar ve nîm çiftlüden üçer akçe ba'zı yerden *alaybeği* ve ba'zı yerden subaşılar ve ba'zı yerden *çeribaşıları* alub bâkî rüsûmla koyun âdetinün ve bâd-ı hevânın nısfı müsellem eşküncülerinindir(1)

145. Ve *Livâ-i Hamid*'de her müsellem ocağında sekiz dokuz nefer kimesne birbirine *yamak* kayd olunub (be) nevbet asker-i mansûra mülâzemet ederler imiş. Bir *müsellem ki, defterde yamak kayd olunmuşdur,* birden ikiden hidmete yarar oğulları ve karındaşları kendülerle olurlar. Anlar dahi yamak kayd olunub nevbetlerinde hidmet ederler. Ve bir yamak ki, pîr-i fânî veyahud ma'zûr olub sefere iktidârı olmasa ve yarar oğlu dahi olmasa hidmet mikdârınca harclık verir.

146. Ve *bir ocakda müsellemin kanun-ı kadîm üzere birer çiftlik yerleri* vardır. Ol çiftlikde vâki' olan gallâtdan ve bağdan ve bağçeden ve değirmenden kimesneye öşür ve rüsûm vermezler. Yer satılmak ve tapuya verilmek câiz değildir. Ve koyunları âdetine ve bâkî rüsûmlarına kimesne dahl etmez. Ve eğer sipahi yerinde zirâ'at etseler, öşürlerin ve iki dönüme onar akçe resm verirler.

147. *Sefer veya hidmet vâki' olsa,* hidmete gidecek yamak, sâirlerinin ganîmetlerinden elli akçe ve altmış ve mutavassıt'ul-hâlden otuz ve kırk akçe ve ednâsından yirmi veya on akçe *harclık* alur. Ve koyunları ve kovanları varsa, rüsûmını ol müsellemlik yerde olan gallenin öşrin alan alur. Ve illâ ihtiyârları ve rızâları ile birbirinden nesne almayub nevbeti olan kendü harclığı ile gider.

148. Ve *müsellemin bâd-ı hevâsını,* alaybeği ile çeribaşıları bi-tarîk'il-münâsafe tasarruf ederler imiş. Şimdiki hâlde müselleme müstakil sancakbeği nısf alınub alaybeği hissesin sancakbeği tasarruf eder.

149. Ve *müsellem eşküncilerine* ba'zı yamaklarından ellibeş akçe harclık vaz' olunmuşdur. Çiftlikden olan hâsılı her kangısı eşer ise ol tasarruf edüb eşmeyenlerden sâir yamaklar gibi ellişer akçe harçlık ales-sevâ tasarruf ederler.

150. *Müsellemlerin ve yamakların gerdeği değüri ve kınlığı,* sancakbeğine kayd olunmuşdur. Çeribaşılarının nısfı kendülerin ve nısfı sancakbeğlerinindir. Yamak mücerred olsa yirmi beşer akçe harclık verir.

151. Ve *nefs-i Semendire'de müsellem* kayd olanlar, öşür vermezler. Ammâ bağlarından hâsıl olan hamrden fuçı başına sancakbeği içün on ikişer akçe verirler. Ve şol müsellemler ki, bir yerde bağları vardır, yer ıssına öşürlerin verdikten sonra hamrin şehrine getürse, fuçı başına altışar akçe öşür resmi alınur.

AHVÂL-İ PİYÂDEGÂN

152. Her ocakdan altı yedi nefer kimesne birbirine yamak kayd olunub benevbet asker-i mansûra hidmet ederler. Bir yamak yazılan yayanın birden ikiden hidmete yarar oğulları ve karındaşları kendüler ile olurlar. Anlar dahi yamak yazılub nevbetlerinde hidmet ederler.

153. *Yayalık* kanun-ı kadîmi üzere birer çiftlik yerleri vardır. Ol yerde olan gallenin ve bağın ve değirmenin öşrine ve resmine kimesne dahl etmeyüb kendüler ta-

---

(1) — **Çeribaşı:** Müsellemlerin, aşağı yukarı bir nâhiyelik bölgede bulunanlarımn en yakın âmirine denir.
— **Alaybeyi:** Müsellemlerin bir kazâ çevresindeki âmirlerine denir (Sertoğlu, Osmanlı Lügati. 14).

sarruf ederler. Ammâ ol yerün satılması ve tapuya verilmesi kat'â câiz değildir. Ve koyunları âdetin dahi vermezler.

154. *Bir yaya ki, pîr-i fânî ve müflis* olub sefere iktidârı olmasa, alâ kaderihî gidene harclık verir. İllâ pîr veya ma'zûr olub ganî olub kendü varmağa kâdir olmaya, yerine bedel tutar.

155. Ve yayalar *sipahi yerinde zirâ'at etse,* öşürlerin verüb iki dönüme bir akçe (pîr) *resmi*n verirler.

156. Ve *yaya sancağıbeği* kendüye müte'allık olan yayalardan her ocakdan *buğday ve arpa akçe* ve sefere varmayub yerine bedel tutan yayalardan *bedel akçesi* deyü otuz akçe alur.

157. Ve mezkûr sancakda olan yayaların *cürm ü cinâyetine ve gerdek değürine* ve yayalar dutduğı vaşak ve kaplan derisine, sancak beği mutasarrıfdır.

158. *Yayabaşlarına* müte'allık olan yayalardan yayabaşları her ocakdan *buğday ve arpa akçesi* deyü kırk akçe alur; yayanın bâd-ı hevâsına yayabaşlarının dahli yokdur. Ve yayanın resm-i cürm ü cinâyeti ve resm-i arûsı ve ocak tahılı, yaya sancağı beğinindir, ol mutasarrıf ola.

159. Ve *yayanın bedeli* mutlaka câizdir. Ve yayasancağı beği kendü adamlarına *yaya akçesi*n alıverüb bedel etmek olmaya.

160. Ve yayaya sefere varmadın deyü veya sefere geç geldin deyü ve pîrsin ve oğlansın, bedelin kabûl etmezin deyü ve *mukaddemlik ve sakalık ve boğasi ve beğendik akçesi* deyü akçeların alurlar imiş. Ol nesneler bid'atdır, kanun değildir.

161. Ve *yaya tâifesi gaybet-i münkatı'a ile gâib* olub ele girmek mümkün olmayub ol cihetten ocakda yaya bir dahi olursa, çiftliğinin cemî'isini ana teslim edüb ol cümlenin kulluğın ol bir kişi ede. Ammâ yamağının vefâtı veyahud gaybet-i münkat'ıa ile gâib olduğu ma'lûm olmayub bulunmak ihtimâli olsa, eğer *has yaya*dan ise bulmak ve nevbetinden ana teklîf-i hidmet etdürüb eşdirmek, yaya sancağı beği üzerinedir. Ve eğer hâs yayadan olmayub yayabaşına müte'allık yaya ise, mâdam ki, vefâtı veya gaybet-i münkatı'a ile gâib olduğı ma'lûm olmaya, bulmak ve nevbetine sürmek yayabaşının üzerine lâzımdır[1].

162. Ve yerlü yayalardan her kangısının *çiftliklerin koyub kaçsa,* sancakbeğine vâcibdir ki, ol kaçan yayayı her kanda ise bulub dutub gerü yerine getüre. Ve ol vilâyetin kadıları sancakbeğinin sûret-i defterinde mestûr olan yayalardan tımarda ve mülkde ve vakıfda fil-cümle her kanda ki varsa, anlar dahi kaçan yayanın göçürüb yerine getürmesinde mu'âvenet eyleyeler; ihmâl ve müsâhele etmeyeler. Ve illâ mu'âkab olurlar. Ve hem yasak edeler ki, yayaya kimesne mâni' olmaya ve gizlemeye ve aralarına girmeye. Ve illâ yayaya olacak siyâset anlara olur. Ammâ sancakbeği adamı dahi yayayı bulduğu yerden göçürüb alub gidüb yazulduğı çiftliğe iledüb nevbetinde kulluğun etdüre; akçesin alub salıvermeye. Eğer bunun gibi olursa, kadılar men' ede. Memnû' olmazsa yazub Dergâh-ı Mu'âllâya bildüreler, hakkından geline. Ve eğer kadılar ihmâl edüb bildirmeyecek olurlarsa, mansıbları alınmağla olmayub envâ'-ı belâya uğrarlar.

(1) — **Gıybet-i munkat'a:** Bir şahsın gaib olub ölüm yahut diriminden haber alınamaması demektir.

163. *Sancak çalıcısı (ve) sancakdârı* yayadan olsa câizdir. Ve yaya sancağı beğine müte'allık yaya ve *kaçkun* bâbında dahi kanun şunun üzerine mukarrer kılınmışdır ki, yaya sancağında dutılan yaya ve kaçkun yaya sancağı beğinindir.

164. Ve sefere varmayan yayanın yasağı kuzât ma'rifeti ile teftiş olunub şol yaya ki, sefere geldikden sonra hidmet tamam olmadın destûrsuz kaçub gitmiş ola veyahud sefere gider iken yolda dönüb kaça, bunun gibi işi âdet edinib iki üç def'a etmiş ola, anı *salb edeler.* Ve şol yayadan ki, bunun gibi müte'addid vâki' olub âdet edinmiş olmaya, anun gibilerün dahi kadı ma'rifetiyle kiminin *burnun* ve kiminin *kulağın keseler*(1).

165. Ve şol yaya ki, *sefere ve kulluğa geç gele,* anların sakalın keseler(2).

166. Ve *yayanın yasağına* hiç ehad mâni' olmaya ve arasına girmeye ve illâ envâ'-ı belâya uğrar. Ve siyâsete müstahak olan yayaya zikrolunan mûcebce siyâset edeler, nesnesin alub salıvremeyeler. Ve yayanın siyâsetinden şol ki, kulluk kusûrı içün siyâsetdir, yaya sancağı beğinindir, atlu sancağı beğinin ana dahli yokdur. Ammâ yayanın şer'î günâhı olub galîz günâh olub siyâsete müstahak olsa ki, *salb etmek*dir *veya kat'-ı uzuvdur,* kuzât hükm edüb hüccet verdikten sonra *siyâset atlu sancağı beğinindir.* Ammâ yaya sancağı beği ma'rifeti ile ede. Dahi yayadan kınayub cürm ü cinâyet almaya(3).

167. *Müsellemde dahi* bu siyâset câridir.

BÂB-I SÂLİS

KEZÂLİK YEDİ FASIL ÜZERİNE TERTÎB OLUB RE'ÂYÂYA MUHTASS AHVÂL BEYÂNINDADIR; VAZ' OLUNDU

FASL-I EVVEL

RA'İYYETİN RA'İYYETLİĞİNE MÜTE'ALLK KAZÂYÂYI BEYÂN EYLER

168. Bir *Ra'iyyet fevt olub* sağîr oğlu ve çiftliği kalsa, sağîr çiftlüğün uhdesinden gelmeyicek atan çiftliğidir deyü sipahi *resm-i çift* taleb etmeye. Sağîr yarayınca âhara verüb zirâ'at etdürüb kulluğun çekdüre. Hatta teftişde sağîrün velileri çiftlüğün hakkından gelürüz deyü taleb edenlerin üzerlerine kayd oluna ve başaramazız deyü kabul etmeyenlere yazılmayub sağîr yarayınca sürmeğe mültezim olanlara yazıla. Sağîr çifte yaradıkdan sonra atası çiftliği her kimin elinde bulunursa tapuya dahi almışsa, hâsılını tasarruf etmiştir; kanun üzere çiftlik yine sağîre hüküm oluna. Ve öksüzden tapu alınmak yokdur. Zira atasından kalmışdır.

169. Ve *resm-i zemin* be-gâyet hâs penbe biter veyahud su basar yerden iki dönüme bir akçe ve evsat yerden üç dönüme bir akçke ve ednâ yerden beş dönüme bir akçe.

170. (Hâs yerden yetmiş seksen dönüm ve evsat yerden yüz dönüm) ve ednâ

(1) Bu maddenin başında bazı kanunnâmelerde "**Siyâset-i Piyâdegân**" başlığı bulunmaktadır ki, yayaların işledikleri suçların cezasının tatbiki ve yetkili makam manasını ifade eder. Gerçekten müte'âkib maddeler de yaya ve müsellemlere ait şer'î had, kısas ve ta'zir cezalarını açıklamaktadır. Salb cezası, bağy suçunun cezasıdır (Bkz. Fâtih-2, md. 39).

(2) — **Kulluk:** Bkz. Fâtih-2, md. 29, OK, I/171-172

(3) — **Atlu Sancağı Beği:** Müsellem beğlerine denir.

yerden yüz otuz ve yüz elli dönüm yer, bir çiftlik i'tibâr olunur.

171. Ve bir ra'iyyet zirâ'ate kâbil yerin *üç yıl boz komak* sipahiye zarardır. Ol zarar def'i içün üç yıl boz kalan yeri sâhibinin elinden alub gayrı kimesneye tapuya vermek örfen câizdir. Ammâ dağ ve kır yerler olub veyahud su basub her yıl zirâ'ate kâbil olmayub boz kalsa, alub gayra vermek memnû'; zira zürrâ' tarafından taksîrât-ı mütevâliye olmamışdır(1).

172. Ve *ra'iyyetin çift öküzi maslahatı içün ve harman yeri içün* bir kaç dönüm yeri boz koyub *mer'â* edinmek memnû' değildir. Bu sebeble ne kadar zaman boz kalsa tapuya verilmez. Kadîm'üz-zamandan şehirlünün ve ehl-i kurânın davarları örüsi içün vaz' olunan yerlerün ekilmesi ve korunması zarar-ı âmm olduğu sebebden def' ve men' olunmuşdur(2).

173. Ve *avret yerin* boz komayub öşrin ve rüsûmın edâ etse, elinden almak hayfdır.

174. Ve defterde mestûr olub hâsıl yazılan çiftliklerden *mahlûl olub reâyâ* arasında nâ-bedîd olsa, ihyâsına ve rüsûmuna mültezim olan ra'iyyete verilüb her kimin elinde ol çiftlikden yer bulunur ise, hâkim'ül-vakt olan hükm edüb alıverüb ol çiftliği ihyâ etdüre. Eğer tapuya dahi derler ise, da'valarI mesmû' olmaya.

175. Ve *ra'iyyetden tekrar öşür* sol kimesneden alınur ki, kendü sipahisinin tımarındaki çiftliği terk edüb varub gayrı yerden zirâ'at ede. Ammâ sipahisinin tımarından zirâ'ate kâbil yeri olmaduğı takdirce gayrı yerde zirâ'at eden kimesneden tekrar öşür almak hayf-ı nâ-ma'rûfdur. Kâfirde dahi bu kanun cârîdir. Öşr sâhib-i arzındır. Ammâ *Vilâyet-i Semendire*'de bir ra'iyyet eğer yazıldığı yerde zirâ'at etmeyüb gayrı yerde zirâ'at etse, nısf-ı öşür sâhib-i zemine ve nısf-ı âharı bedel-i sâlâriye ile bile kendüsüne verir.

176. Ve *çift kayd olunmayanlar,* çifte ve çiftlüğe mâlik olsalar, resm-i çift alınur. Bu bâbda i'tibâr çiftlik mikdârınadır. Çiftlik mikdârından ziyâde yer tasarruf eden kimesne ziyâdeye nisbet hâric ra'iyyet gibi resm verir.

177. *Pîr olub veyahud fakr u fâka* ârız olub çifti ve çiftliği elinden giden kimesneden resm-i çift alınmak hayf-ı sarîhdir. Husûsa ki, elinden giden kimesneden yer ma'mûl olub rüsûm-ı çifte noksân gelmemiş ola.

178. Ve sipahiden çiftlik dutan re'âyâdan resm, tamam çiftlüden *tamam çift resmi* ve nîm çiftlüden nısıf resmi alınub nısıfdan ekall olan yerlerden eğer *arâzi-i sakyden* olub veyahud eyü hâs yerler olsa, her yıl zirâ'at olub hâsıl verse, iki dönüme bir akçe resm alınur. Eğer mutavassıt olsa, üç dönüme bir akçe alınmak kanuna mutâbıkdır(3).

179. Zira hâs yerden yetmiş ve seksen yer ve mutavassıt'ul-halden yüz dönüm ve ednâ yerden yüz otuz ve yüzelli dönüm yer bir *çiftlik* i'tibâr olunur. *Dönüm* dahi hatevât-ı müte'ârefe ile tûlen ve arzen kırk hatve yerdir.

(1) — **Boz Komak:** Bir tarlanın üretimini artırmak gayesiyle yapılan dinlendirme ameliyesine boz komak denildiği gibi boz konan tarlaya da boz denir (M. Ârif, TOEM, 50).

(2) — **Örü: Mer'a yahut etrafı duvar veya ait gibi şeylerle çevrilmiş yer** (M. Ârif, TOEM, 51).

(3) — **Arâzi-i Saky:** Çeşitli yollarla sulanabilen araziye denir.

180. Resm-i çift ve bennâk levâhıkı ile evâilde *harman vaktinde* alınur imiş. Şimdiki hâlde Mart ayında alınmak kanun-ı mukarrer olunmuşdur.

181. Ve *şehirlerde halkından* şehir sınurında ekin ekseler, bu husûsda emr-i âlî şöyle sâdır olmuşdur ki, vakıf ve mülk olan yerden gayri tımar olan yerde ekseler, bütün çiftden ne kadar yer dutarlarsa mikdârınca çift resmin vereler. Ammâ çiftliği bozub ferâğat ederse, çift resmi yazılmanuşdır.

182. *Vilâyet-i Karaman'da şehzâdeye hâssa kay olunan gallelerden ortakçı olanlara* beğlikden tohum verilüb andan hâsılın münâsafe edeler. Meğer kim, kendü tohumu ile ekmeğe taleb eyleye. İhtiyârlarıyla taleb etmeyince cebr olunmaya.

Ve ortakçılar nısıf hâsılın beğliğe verdikleri cihetden Memleket-i Osmaniye'de mutlaka avârız-ı divâniyeden mu'âflardır. Beğler beğiler ve kadılar eslemeyüb anları avârıza bile katarlar imiş; anlardan avârız merfû'dur, avârıza katmayalar.

183. Ve *şehirlerde olan kile resmi* resm-i tımar kayd olunmayub elçiler içün ve kapudan gelen kullar içün ta'yîn olundu. Ellerinde olan hükümleri mûcebince ol akçeden kadı ma'rifetiyle harc edeler ve bâkî kalursa sâhib-i tımar mutasarrıf ola.

184. Ve *elçiden* her kangısının elinde hükm-i hümâyûn olub anun içinde yemekden ve yemden ve ulakdan ve kılavuzdan ve gayrından her ne kayd olunmuşsa, anı vereler, ziyâde nesne vermeyeler. Ve eğer nesne emr olunmadı ise, hemân onda vereler. Her ne hâcet olursa kendü yanlarından satun alalar, kimesneye zahmet vermeyeler, ederse Dergâh-ı Mu'âllâya i'lâm edeler.

185. Ve ra'iyyet ki, kendü gitse *damı ve çulı sipahinindir.* Suvari kovsa damı ve çulı ra'iyyetindir.

186. Ve *bir ra'iyyet fevt olub* oğlu ve kızı kalsa, cemî'i çiftlik oğlu elinde ola, kızına hisse yok; kızı dahi benüm de hissem vardır deyü hisse taleb etmeye.

187. Ve *ra'iyyet sipahi öşrini anbara iletüb* ve hisâr erenlerinin hisâra iletmek, re'âyâ üzerine bid'at-ı ma'rûfedir. Ammâ mesâfe bir günlükden ziyâde olsa, def'an lil-harec teklif olunmaya deyû emr olunmuşdur. Ve ortakçılara hâsıl götürmek teklif olunmaya. Hemân köylerinde olan anbara iledeler. Kanunnâmelede ra'iyyet suvarına *ev yapıvermek* re'âyâya teklif olunmuşdur.

188. Ve bir ra'iyyetin elinde çiftliği olsa Bursa müddiyle *dört müdd tohum ekmek her yıl borcudur.* Hiç ekmedüği yılda ekmedüği içün elli akçe alına. Bursa müddiyle iki müd ekse yirmi beş akçe alına ve alâ hâzâ. Ammâ dört müdd tohum tamam ekdikten sonra gayrı san'at işlerse dahi ta'arruz olunmaya.

189. Ve *tımar erleri ve ummâl harman ölçmekde* nesne alınak içün te'hir ederler imiş. Ol bâbda bir hafta tevakkuf ederler. Eğer gelüb ölçmezlerse köyün imâmı ve kethüdâsı ve yarar adamları ma'rifeti ile ölçüb anbara koya. Tımar eri ve âmil benüm ma'rifetimsiz ölçdün deyü ol kimesneyi incitmeyeler. İncidirlerse kadı men' ede.

190. Ve ba'zı re'âyânın çiftlikleri deftere yazulduğundan tefâvüt-i fâhiş ile ziyâde olsa, şöyle ki, bir çiftlik yazılanın yeri bir buçuk çiftlik olsa, nîm çift yazılanın yeri bir çiftlik olsa, defterden ziyâde resmine iltizâm gösterüb hakkından gelürse

dahl olunmaya, ibkâ oluna; resmine mültezim olmazsa, ziyâdesi kadı ma'rifetiyle çiftliği olmayana verile. Ve ba'zı yerlerde çiftlik kalîl olub yukarıda zikrolunan çiftlik mikdârından eksik vâki' olub ammâ olanca yeri hâsıllu olduğı ecilden köhne defter mûcebince bütün çift (kayd) olunmuşdur, çiftlüğüm eksükdür deyü nizâ' ederlerse mesmû' olmaya, defter mûcebince amel oluna.

191. Ve *mescid vakfın tasarruf eden eimmeden* resm-i çift ref' olunub defterde hâsıl yazılmamışdır. Avârız hod mutlaka eimmeden merfû'dur. İmam oldukları zamanda teklif-i avârız olunmaya.

192. Ve *vakıf yerlerde* oturan ra'iyyetlerin üzerlerine *divânî* dahi vaz' olunmuş ola, *câbî-i vakf* olan hizmetlerin ölçüb öşürlerin ihrâc eylemeyince ra'iyyet hâsılım harman yerinden götürmeye. Eğer götürürlerse tehdid ve yasak oluna, vakfın hâsılı zâyi' olmaya(1).

193. Ve *hâriciyyât emri* Padişah-ı âlem-penâh hazretlerine arz olunub şöyle buyurulmuş ki, hâricden eken kimesneler, (kim) gerekse olsun, ekdikleri yerlerün sâhib-ı tımarlarına tamam re'âyâ gibi rüsûm-ı örfiyye vereler. Ve çeçleri ölçülüb müdde iki buçuk kile alınan yerlerde bunlar dahi iki buçuk kile vereler ve üç kile alınan yerlerde bunlar dahi üç kile vereler. Fil-cümle mukâta'a i'tibârı bil-külliye mürtefi' olub avârız olsa dahi eğer sipahi yerine göre bî-nizâ' belâsın çekerler.

Re'âyâdan imtiyâzları gerdek değüri sûretinde ve ahz ve terk ihtiyârlarında olmak emrinde zâhir ola(2).

194. *Her hâric ki,* bu cihetle elindeki yerün belâsın çeke, sâhib-i tımar olan anun yerine hâricsin deyü nizâ' edüb elinden almaya. Meğer ki, ra'iyyetin yere zarûreti ola. İşbu ma'nâca ki, adına yer yazılmış ola, ammâ elinde her kiz yeri olmaya. Hattâ tekmîl-i nâkıs hâriciyyâta ta'arruz etmeğe sebeb olmaz. Ve ra'iyyet adına yer ki, yazılmışdır, az eğer çok, yazılan yazuya göre belâsın çekmek gerek. Ve noksânın tekmîl içün hâric elinden yer alub ana vermek olmaz. Mahlûlâtdan ve bucakdan ve dağdan ve taştan ve bozdan tekmîl olunsa olur. Ekser budur ki, anun gibi elinde yeri az olub adına yer yazılan ihtiyârı ile elümde bu mikdâr yer vardır deyü yazdırmışdır. Sonra kavga edüb yazılan mikdâr yer dutmağiçün, ol sebebden kavgasına i'tibâr olunmaya.

195. *Ammâ şol hâricler ki,* ra'iyyetlik olı-gelen mezâr-i zâri'lerinden zarûret vaktinde satun alub veya sipahiden tapulayub ya defter vaktinde ednâ münâsebet ile adına yazdırıb *mer'â ve koru* edinmiş ola ve sâhib-i tımar olana evâilden olıgelen menfa'at yetişmez ola ve nakidden ve galleden mu'teddün bih nesne vâsıl olmaz ola, anun gibilere ta'arruz olunub elinden alınub ra'iyyete verilse olur.

196. Ve *tımarlardan müteferrık olan re'âyâyı* cem' etmek kanundur. Ammâ on yıldan ziyâde mütemekkin olanı kaldırmak ref' olunmuşdur. Ve şehirde yirmi yıl mütemekkin olanı oturduğu şehre yazılmak buyurulmuşdur. Ve **İstanbul'da** bir kimesne mütemekkin olsa, göçürmek memnû'dur.

197. *Sürgün kızını* yine sürgüne nikâh edeler; âhara vermeyeler. Sürgün tâifesi

(1) — **Câbi-i Vakf:** Vakıf tahsildarı demektir.

(2) — **Hâriciyyât:** Hâric ez-defter olan ra'iyyeler demektir.

hârice varub beğlikden veya gayrı yerden iş dutmak ve amel almak olmaya ve isterlerse kabûl olunmaya. Ve sürgün için ahkâm-ı şerife yazılmalu olıcak kâğıdı Padişah Hazretlerine arz oluna.

198. Ve *ra'iyyet neslinden bir kimesne bir şehirde on yıl tavattun etse,* ammâ bi husûsihî re'âyâ defterinde mukayyed olmasa, anun gibi kimesne ra'iyyet defterine koyar olunmayub şehirlüye ilhâk şehir üzerine yazılmak (kanun-ı) cedîd olmuşdur.

199. *Ammâ Semendire* vilâyetinde yerlerinden kalkub perâkende oturan re'âyâdan sipahiler muhayyerdir; dilerse mahalline göre tamam öşür veya nısf alur ya *çift bozan resmi* altmış beşer akçe alur.

200. Ve *derbend* beklemeyüb âhar köyde oturan derbend kâfirleri dahi sâir re'âyâ gibidir.

201. Ve *sipahilere hâssa kayd olunan çayırların* ra'iyyetleri biçüb yerinde yığarlar, evine getürmezler.

202. Ve bir ra'iyyetin *hınzırları* sipahi köyünde yürüse, resminin nısfın kendü sipahisi ve nısf-ı âlıarın sâhib-i zemin alur. Ve boğazladuğı vakit hınzır başına tımar erine birer akçe vere.

203. Ve sipahilere *eflâkden* (ve) *voynukdan* mezra'aları içün yazılan akçe harman vaktinde alınur.

204. Ve her sancakda dutılan vaşak ve kaplan derileri sancakbeğine müte'allıkdır. Meğer ki, yaya ve müsellem dutmuş ola. Anlarun dutdukları, kendü sancağı bcğinindir.

205. Ve dağlarda ve ormanlarda bitmiş *hodâî ağaçlar,* sâhib-i tımar ve sâhib-i mülk destûrı ile bir nesnecik teşrîf edüb aşılasalar, ol aşılayamn mülkü olur. Yıldan yıla kendü devşire, öşrin vere, gayrılar anun izinsiz dahl etmeye.

Ve dağlarda ve ormanlarda bitmiş *odunlar ve otlar ve hodâî yemişler* ki, aşılanmışdır, mübâh'ul-asldır, kim devşirse anundur. Meğer korunub zabt olunub becermekle hâsıl olmuş ola, kimin tararrufunda ise ol devşirir, gayrılar ana dahl etmeye.

FASL-I SÂNÎ

KEFEREYE MAHSÛS AHVÂLİ BEYÂN EYLER(1)

206. Suvari üzerine hâsıl yazılmış her kanda *beğlik bağ* var ise, ra'iyyetleri yılda üç gün işleyeler; beğlik bağ olmayan yerde işlemeyeler.

207. Ve kâfirden Defter-i Sultânî mûcebince hakların aldıkdan sonra *atların* gücile ulağa dutmayalar ve kendülere gücile iş işletmeyeler.

208. Ve tımardan ra'iyyet olmayub hâricden zirâ'at eden kâfirler, öşürlerin sâhib-i tımarın köyde olan anbarına iledeler.

209. Dar'ül-harbden gelen kefereden bir kimesne benim *Memâlik-i Mahrûsemde vefât edüb* ba'de edâ'id-deyn terekesi kalsa, ol tereke kadı ma'rifetiyle yazılub def-

(1) Krş. Fâtih-2, md. 52 vd.

ter olub zabt oluna. Eğer meyyit-i mezbûr içün da'vâv-ı verâset veya da'vây-ı vasiyyet olub müslüman şâhide zarûret olub kâfir şâhid olub vasiyyete veya verâsete şehâdet olmuş ise mukarrer dutula, nizâ' olunmaya. Ve eğer da'vây-ı verâset ve vasiyyet olmazsa, ol tereke ne kadar var ise, kadılar ma'rifetiyle zabt ve hıfz olunub ol kimesnenin vilâyetinden ol terekenin talebi içün adam gelicek gelen adam ve mektûb, kadılar yazduğı tereke tefteriyle Dergâh-ı Mu'allâya arz olunub kapudan emr edüb teftiş olunub gelen adam ol vefât eden kimesnenin vilâyetinden olub ve kâğıt dahi anların beğleri kâğıdı olub ol maslahat içün geldüği zâhir olıcak hükm-i şerif verilüb ol terekeyi gelen adama teslim olunub gönderile. Ve hem kefere-i mezkûre müteveffâ olduğı yerde kuzât kısmet edüb miraslarına karışub harbî kâfir terekesinden *resm-i kısmet* almak isterler imiş, almayalar.

FASL-I SÂLİS

AZEB İÇÜN TA'YİN OLUNAN KANUNU BEYÂN EYLER(1)

210. Her bâr Memâlik-i Mahrûse'den azeb *yazılmalu olsa,* kadılar ve subaşılar ol husûs içün varan hükm-i şerifin mazmûnuna nazar edüb *reisler ve odabaşılar ve alemdârlara ve azebe* her ne buyrulmuş ise, emr-i şerif mûcebince bî-kusûr verile; hatt (hıfz) ve naks olunmaya.

211. Ve *yazılacak azeb bâbında* dahi her yıl her mahalle azeb buyruldukça yoklayub ve mahalle imâmı ve kethüdâsı ma'rifeti ile ta'dad edüb ve her birinin kudretini ma'lûm edinüb fakirin ve pîrin dahi tahkik edüb kapudan verilen akçeden gayrı halk verecek akçe ki, her azeb içün nihâyet üç yüz akçedir ki, faraza bir mahalleden on azeb çıkınalu olsa üç bin akçe olur. Eimme-i mahalle bil-fiil berât-ı hümâyûnla mansûb olan ehl-i mansıb istihsâ olundukdan sonra ne mikdâr kimesne kalur ise, ol mikdâr meblağı ol kimesnelere hâllü hâline ve kudretlü kudretine göre salınub alına. Dul avretden nesne alınmaya ve pîrlerün fakirin ve ganîsin teftiş edüb bilüb andan dahi hâline göre taleb kılına. Ve hiç bir kimseye hâlinden ve haddinden ziyâde nesne teklîf ve tevcîh olunmaz ve kimesneye meyl ve muhâbâ edüb aparlamak ve kudretlü kimesneleri ri'âyet edüb andan sehl nesne alub bâkîsin sâirîne tahmîl etmek olmaya.

212. Ve eğer bir mahalle halkından az eğer çok avârız meûneti için kaçu b avârızdan emîn mahal bulub varub anda iltica eder(se), mahallesi halkının bil-fiil mevcûdundan add edüb hâline ve haddine göre müteveccih olunan taleb kılınub alına.

213. Ve *nefs-i azebde dahi azebliğe kâbil kimesneler* ki, mukâteleye ve muhârebeye kavî ve kâdir yiğit kimesnelerdir, elbette anlar yazıla. Oğlandan ve pîrden ve mârız-i ma'lûlden hiçbir ferdi azebe yazmayalar.

214. Ve *hem azeb yazılmak* aded-i hâne i'tibariyle olub faraza yirmi hâneye

(1) — **Azeb:** Kelime manası evli olmayan veya henüz evlenmemiş bulunan bekâr erkekdir. XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar, eyâlet askerlerinden hafif piyâde kısmına denirdi. Sonraları Anadolu beyliklerinde donanma hizmetinde kullanılan askere bu ad verildi. Azeblerin bir kısmı kale muhâfazasında kullanılırdı. Bunlar, kale muhâfızlarının yaya kısmıydı, bekârlardan müteşekkil olup kalelerin içinde otururlardı. Atlı olanlarına **Fârisân** denirdi. Bir kısmı ulûfeli ve bir kısmı da tımarlı idiler. Bahriye azeblerinin âmirlerine **reis**, hafif piyade olanlarının reislerine **odabaşı** ve kale muhâfızı azeblerinin âmirine de **alemdâr** denirdi (Sertoğlu, 26).

bir azeb düşse ol mahallede ol yirmi aded kimesnenin içinde bir (her) yararın azeb-liğe ta'yin edüb yazub bâkî on dokuzun ana *harçlıkçı* edüb ol on dokuz kimesne-den ne mikdâr akçe alınmalu ise alub azebin kendü ârızası akçesin dahi mahsûb dutub azeb çıkınalu olıcak aynı ve husûsu ile icâb ve teklif ile anı çıkaralar.

215. Ve *azebe emirden ziyâde akçe verilüb* halkdan ziyâde nesne alınmak fesâ-dının sebebi ki, azebi hâricden yazub râzı edemeyüb ziyâde nesne vermeğe müeddi olınakdandır. Ol nesne âdet değil, bid'atdır, anı bil-külliye merfû' ve metrûk bilüb ol ma'nâya rızâ vermeyeler. Meğer ki, ol yirmi aded kimesnede azebliğe yarar ki-mesne bulunmaya, ol vakit hâricden bir yarar yiğit yazub boyunlayalar ve çıkınalu olıcak icâb edüb çıkaralar[1].

216. Ve kimesnenin yalın yüzlü oğlunu ve kulını yazmayalar. Ve her kişi ki, yazarlar, yazdıkları yerde muhkem boyunlayalar ki, sâbit ve ganî kimesneler ola, anlardan kefil alub andan yazalar. Tâ ki, azeb hidmetin tamam etmedin gidüb ve-yahud gaybet edicek azebe verilen kefilden taleb oluna, almakda usr olmaya.

Ve bir def'a yazılanı kat'â tebdil ve tağyîr olunmaya. Meğer ki, yazılub ta'yin olundukdan sonra vefât ede veya hasta ola, sefere iktidârı kalmaduğı alet-tahkik ma'lûm ola, ol vakit zarûridir.

217. *Azebe verilen akçe* ne mikdâr ise, bi-temâmihî alub bir kimesneye dahi verüb yazub gönderile. Ve *azeb ağaları* bu husûs içün kuzâtdan hüccet alalar. Tâ ki, hîn-i ihtiyâcda ihticâc oluna.

218. Ve *azeb ulûfesinden ağalar ve kâtibler* aldıkları akçe içün halkdan gerü azdan ve çokdan akçe alınmaya. Ve *teslim akçesi* deyü kimesneden bir ve bir habbe almayalar. Ve her azeb içün mahalleden alınan bil-külliye mensî ve metrûk olub alınamya.

219. Ve *azeb reislerinün* ki, âdet bir yek renk hil'atdır, hazinedârlığı ve çavuş-luğı resmi her hil'atdan ellişer akçedir. Reisler kendü yanlarından vere, kimesneden almaya.

220. Ve *azeb,* kadılar ve subaşılar huzûrunda yazıla, gâibâne mahallâtda ve gayrı yerlerde yazılmayub azeb ağaları ve yazan ümenâ ve kâtibler ve kullar, kendü muk-tezâsınca iş etmek olmaya.

Ve her kadılıkdan ki, azeb yazılur, *iki defter* olub biri kadılarda durub ve biri Dergâh-ı Mu'allâya gelüb hizâne-i âmireye teslim oluna. Tâ ki, azeb yoklanmalu veya kefil taleb olunmalu olıcak, eğer kadılarda duran deftere ve eğer Dergâh-ı âlem-penâha teslim olan deftere nazar olunub anunla amel oluna. Ve eğer azeb gitmek ve gaybet etmek vâki' olub azebin akçesi kefilden alınmalu olsa, ol defterle alına ve hem tebdîl ve tağyîre mecâl ve ihtimâl kalmaya.

FASL-I RÂBİ'

YÖRÜĞE VE HAYMÂNEYE MÜTE'ALLIK HUSÛSİYYÂTI BEYÂN EYLER[2]

(1) — **Boyunlamak:** Taabhüt ve kefâlet altına almak manasında kullanılmıştır (M. Ârif, TOEM, 60).

(2) **Yörük,** Anadolu ve Rumeli Eyâletinde iskân edilen ve harp zamanlarında geri hizmetlerde kullanılan askerî bir sınırdır. 30 kişilik ocak şeklinde tımara sahiptirler. Konar göçer insanlardır. Her bölgede yö-

221. *Yörükde dahi resm-i ğanem* yerlü gibi iki koyuna bir akçedir. Ve yörükden *resm-i kara* on iki akçedir. Ve yörüğün koyunı kırılub hiç kalmasa veyahud yirmi dört adedden ekall kalsa, bunlara dahi *kara* deyü on iki akçe alınur ve koyun bâcı alınmaz (1)

222. Ve *eğer sipahiden yer dutub zirâ'at etse,* öşür ve sâlârlık verdikten sonra *resm-i boyunduruk* deyü on iki akçe verüb ziyâde nesne vermez. Zirâ ziyâde resm verdüği takdirce tekrar resm alınub kanun-ı kadîme muhâlif hayf olur. Bu kaziyye mirâren teftiş olunub emr-i padişahî ile mûceb-i mezkûr üzere mukarrer olunmuşdur (2)

Ve yörükler sancakbeği ve tımar eri yerinde zirâ'at ederlerse, tamam çiftlüden on iki akçe ve nîm çiftlüden altı akçe resm alınur. Ve otlak resmi yerlüdeki gib a'lâ süriden yirmi; evsatdan on beş; ednâdan on akçedir. Ve *resm-i ağıl* her ağıldan ikişer akçe sancakbeğine verirler.

223. Ve *yörük tâifesinin rüsûmı* evâilde kuzı kırkımında alınurmış, şimdi Abril ayında alınmak kanun-ı mukarrer olmuşdur.

224. Ve *Tonuzlu Karaağacına* hâricden yaylayu-gelen *karaca koyunludan* ve yörüklerden onar akçe resm-i otlak ve koyunı olmayanlardan ikişer akçe alınub sancakbeği ile subaşı bi-tarîk'il münâsefe tasarruf ederler (3).

225. *Vilâyet-i Karaman'da mecmû-ı haymâne* sâbıkan şehzâdeye hâs olmuş imiş; ba'zına *at akçesi* vaz' olunub ve ba'zına olunmamış. At akçesi vaz' olunmayanlardan üzerine kayd olunan yurdlarına ekinlüden öşr-i galle ve resm-i çift ve bennâk ve caba ve resm-i ağnâm ve resm-i arûs ve cürm ü cinâyet yazılmışdır. Yurdlarında zirâ'at edecek yerleri olmayub âhar yerde zirâ'at etdikleri yerden öşürlerini yer ıssına ve resm-i çift ve bâkî rüsûm hâssa verilmek kayd olunmuşdur. Ve Avârız dahi verirler.

Ve at akçesi vaz' olunan tevâifden resm-i çift ve bennâk ve caba ve kendülere yurd yazılan yerlere ekdikleri at çekdikleri mukâbelesinde afv olunub avârız vermek dahi ref' olunmuşdur. Hemân *at akçesi,* at başına üçer yüz akçe ve cürm ü cinâyet ve resm-i arûs ve resm-i ğanem verirler.

226. *Ammâ at çekenler ve at çekmeyenlerden ba'zı cemâ'at, hâslardan ifrâz olunub tımara verilmişdir.* At çekenlerden tımara verilenlerin akçesi ref' olunub anun mukâbelesinde yurdlarında ekdüklerinin öşürlerin vermek ve koyunı olmayanlardan bennâk ve avârız kayd olunmuşdur. Çekmeseler, tımara verilenler, hemân hâssa kayd olunduğı rüsûmla tımara kayd olundu. El'ân at akçesi verenlerden *Turgud ve Bayburd ve Eski İl* kabilinden kalmışdır. Ve at çeken kabilinden taifede mevcûd olan cemâ'ate bâkî kalan at akçesi te'âdül tarîki ile tevzî'-ı cedîd olam emr olunmuş imiş. Ve at çekmeyen kabilelerin rüsûmı, oturak re'âyâ rüsûmı gibidir.

---

rükbeği veya **mîr-i yörügân** denilen zeâmet sahibi âmirleri vardır. Bu yörükler gibi konar-göçer olan ve umumiyetle çadırlarda yarayan Karaman Eyâletindeki bir guruba **haymâne tâifesi** yani çadırda yaşayan yörük tâifesi denmiştir (Krş. Sertoğlu, 370; Pakalın, Hayme maddesi).

(1) Resm-i kara için bkz. OK, I/173-174

(2) Resm-i boyunduruk'un çifte akçesi manası için bkz. OK, I/175

(3) — **Tonuzlu:** Denizli demektir.

FASL-I HÂMİS

EFLÂK AHVÂLİN BEYÂN EYLER[1]

227. *Brançuva ve Vidin eflâkleri,* öşür ve harâç ve ispenç vermezler ve cemî'-i avârızdan mu'âf ve müsellemlerdir. Ve resm-i gerdek dahi vermezler. Cürm ü cinâyet verirler. Sancakbeğine verilen cürm ü cinâyetin öşrin *knezler* alurlar.

Ve mezkûr eflâkler beş eve bir *gönder* verürler: ihtiyâtlu yerlerde karavul beklerler; düşman olıcak cemî'-i eflâkler atlanur, yoldaşlık ederler ve dütünden dütüne sancakbeğine yılda seksen akçe vererler[2].

228. Ve *Semendire eflâkleri* harâç ve ispenç ve öşür ve âdet-i ağnâm ve resm-i arûsî ve sâir rüsûmdan nesne vermeyüb mîlâd-ı *İsâ* -aleyh'is-selâm- ki, ana *bujik* derler, hâneden hâneye birer *filori* içün kırk beşer akçe ve bir koç bahâsı verürler, on beş akçe. Ve elli filoriye ki, bir *katona* derler, bir *çerge* ve iki koç ve iki tekerlek peynir ve iki ip ve üç yular içün üçer akçedir. Cümle altmış üçer akçe olur. Bujikde anı verüb ilk yaz *Hıdır-İlyas* güni dediklerinde filori ve bir zamanda bir kuzulu koyun bahâsı içün yirmi akçe cem'an seksen akçe verirler.

Ve beş filoriye biri *voynuk hidmetin* edüb ihtiyâtlu yerleri nevbetle bekleyüb akın vâki' olıcak eve birisi sefere çıkar.

Sancakbeğine elli (eve) bir *komorniçe* ki, hizmetkârdır, altı ay kulluk ederler; kanun üzere cürm ü cinâyet verirler ve alınan cürmin öşrin knezleri alur. Çıra ve tahta getürmeyüb hisâr beklemezler. Ve sancakbeğinin eflâkler içinde ve gayrı yerde evini yapmazlar ve otluğın biçmezler ve odun getürmezler.

Ve *premikürlerin* günâhsız premikürlüği alınmaz ve aralarında şart mu'teber olunmayub fil-cümle avârız-ı divâniye ve tekâlîf-i örfiyyeden mu'af ve müsellemlerdir. Ve tuzcı aralarına girmez[3].

229. *Eğer voynuk ve eflâk tâifesi,* yazulduğı köyden gayrı sipahi tımarında zirâ'at eylese, rusf-ı öşür verir. Kendü bağından tahsîl etdüği hamrin kangı sipahinin tımarında satarsa her fuçıdan dörder akçe verüb eğer hâricden alub satarsa anlar dahi ra'iyyet gibi fuçı başına on beş akçe verir[4].

FASL-I SÂDİS

BİDA'-I MERFÛ'AYI BEYÂN EYLER[5]

---

(1) Eflâklerle ilgili bu kanunun esâsını Fâtih devri kanunnâmeleri sırasında zikrettiğimiz 42 nolu kanunnâme teşkil etmektedir. Krş. OK, I/527-529

(2) — **Knez:** Islavca prens demek olan Knez kelimesinden alınmıştır. Eflâklerin reisi yani muhtarları manasını ifade eder (OK, I/147, 501; M. Ârif, TOEM, 63).

— **Dütünden dütüne:** Evden eve demektir (M. Ârif, TOEM, 64).

— **Gönder:** Ucuna öteberi takılan uzun sırık ve sopa. Voynuk hizmetine ait bir tabir. Sancak gönderi ve mızrak gönderi gibi (Sertoğlu, 124).

Krş. Fâtih-34, 42; OK, I/494-495, 527-529.

(3) Bu maddedeki ta'birler için bkz. OK, I/494-495, 527-529; Fâtih-34, 42

(4) Eflâklerle ilgili bu hükümler için ayrıca bkz. Paris, 85, Vrk. 295/b-296/a.

(5) — **Bida'-ı Merfû'a:** Bida', bid'atın çoğuludur; bid'at kelimesi ise, şer'a, akla ve örfe muhâlif yeni

230. *Konya bağları* evâilde birbirin beklemeğe muhtâc olmuş, ol cihetden *çavuşlar* bekleyüb her dönümünden birer akçe ve her harmandan birer kile galle takdir olub almışlar. 01 zamandan berü âdet olundu. Simdiyadeğin beklemeden dahi alurlar imiş, *bid'ât olduğı* sebebden ref' olundu.

231. Ve Konya bağlarının her dönümüne otuz akçe alınur imiş. Evâilde *mîrâblığı (mîzâblığı)* mukâta'aya alan kimesne bağları suvarıcak vakitte şehirlü ittifâkıyle emîn adamlar çıkarub su kısmına mütevelli kılınurmış; her dönüme evâilde dörder akçe *mîrâblık resmi* alınurmış. Sonra su kısmetine âmil kendü mütevelli olub resimde asıl kanundan tecâvüz edermiş. Ve hem bağların suvaracak vaktinde tertîbleri var imiş. Ziyâde resm veren kişiye vaktinde nevbeti gehneden nevbet verirler imiş. Su az olduğı yerlerde sonra hâdis olan bağlara zarar olacağiken kadîm bağlara ki, *şirb* anlarındır, anlara zarar olurmuş. Eyle olsa yine evvelki gibi şehirlü ittifâkıyle emîn müslümanlar mütevelli nasb olunub suyu kısmet etmek emr olundu. Tâ ki, kimesneye zarar olmaya. Sonra hâdis olan bida' ref' olundu.(102)

232. Ve *mîrâblığı* amele alan kimesne, ba'zı kimesnelere *bostan ekdürüb* sülüs-i hâsılın kendü alub sülüsânın bostancı almak kavl eylermiş. Bu sebeble bağlarun *hakk-ı şirbi* zâyi' olurmuş. *Karaman oğlu* zamanında mezkûr suyla hemân üç bostan suvarırlar imiş; birisi *dizdâr* ve birisi *hatun* ve biri *Merhûm Mevlânâ Celâleddin* Hazretlerinin türbe-i mutahharası içün ekilürmiş. Bâkîsi bağlara ve çeşmelere ve hammâmlara sarf olur imiş. Ve *Cem Sultan* kal'adan taşra bir köşk yapub asıl sudan köşküne gelmeğe bir mikdâr su alub köşk havâlisinde bağ dahi eder imiş. Sonra ol bahâne ile köşke nâzır olan kimesneler asıl sudan çok alub ayırub yolda bostanlar ihdâs edüb harc ederler imiş. Müslümanların hammâmlarına ve çeşmelerine hayli noksânla zarar olur imiş.

Eyle olsa mîrâblık edenler ve köşke nâzır olanlar men' olunub âdet-i kadîmeden tecâvüz etmeyeler. Eslemeyenleri kâdî-i şehir olan Dergâlı-ı Mu'allâya arz ede.

233. Ve *Konya askeri bezzâzistân dükkânlarından* aydan aya her birinden birer akçe alurlar imiş. İçinde bezzâzistâncı var iken; asker bekledikleriné ihtiyâçları yoğiken ahâli-i bezzâzistân talebleriyle ref' olunmuş; mukarrer kılındı.

234. Ve *Konya'da muhtesib olan kimesneler,* yemek esbâbın satan dükkân ehlinden her haftada *haftalık* deyü ikişer akçe alur imiş ve habbâz işledüği gün iki akçe alur imiş ve kassâbdan her günde ba'zından ikişer akçe alur ve bir tulının peynirden iki akçe bid'at alub andan satdurur imiş. Kadı katında verilen narhı gözedüb eksüğin dutub cürm almağa meşgûl değül imiş. Belki kesim eyler imiş. Bunlar bid'at (ref') olduğu sebebden ref' olundu. Gerekdir ki, kadı ma'rifetiyle narh verilüb muhtesib olanlar gözede, eksük satandan iki dirheme bir akçe cürm alına, ziyâde nesne alınmaya ve kimesneden (kesim) alınmaya. Fil-cümle bu umûrdan tecâvüz olunmaya.

ve ihdâs olunan şeylere denir. Bu bölümde çoğunluğu Karaman Eyâletinde olmak üzere, bir kısım bid'atlerin padişah emri ile kaldırıldığı beyân olunmaktadır ki, kaldırılan bu bid-atlere bida'-ı merfû'a denmiştir. (Barkan, **Kanunlar**, 42 vd.)

(1) — **Mîr-âblık:** Konya bâğ ve bahçelerini sulayan suyun taksim ve idare işlerine bakan âmir yani su beyine denir.

— **Hakk-ı şirb:** Arazi'yi sulama hakkı.

235. Ve *Çelebi Sultan halkı ve Karaman ve Hamid sipahileri,* Konya'ya gelicek cebr ile şehirlünün evlerine konmayalar, ihtiyârları ile konalar. Ol bâbda kadılar cebr ile konmak isteyeni men' edeler. Ve eslemeyeni yazub Dergâh-ı felek-iştibâhıma arz edeler.

236. Ve *şehirlerde ve köylerde davar alınub satılurmış, boyun taleb olunmazmış,* ol cihetden uğurlık davar satmak âsân olurmış. Eyle olsa boyunsuz davar alınmaya; alel-husûs şübhelü yerden ola. Şübhelü yerden boyunsuz davar alanı te'dîb edeler.

237. *Kimesne mücrim ola, nâib* kanun üzere cürm aldıkdan sonra bir cürm dahi subaşı alurmış ve bir cürm dahi *asesler ile asesbaşı* alur imiş. Nâibden gayrı kimesne cürm almaya.

238. Ve *abd-ı âbık dutulsa* yavacı (yuvacı) olan abd-i âbıkı dutub götürene yirmi akçe vermek âdet olmuşdur. Âbıkın mevlâsı gelicek bir günlük yoldan kaçmışa otuz akçe; iki günlük yoldan kaçmışa altmış; üç günlük yoldan kaçmışa ve dahi ziyâde yoldan kaçmış yüz akçe *muştuluk* verir. Ve kulun kadı takdir eyledüği nafakasın verir. Bunlardan gayrı abd-i âbık dutub getürene verdüği yirmi akçeyi âbıkın mevlâsından alur imiş. Merhûm Hudâverdigâr -tâbe serâhu- ol yirmi akçeyi *yavacı (yâveci)* yanından emr eylemişdir. Anun üzerine mukarrer olundu.

239. Ve *Çelebi Sultanlar cânibinden harâç cem'* etmeğe varan kimesne yanınca bir nice kişi bile çıkub yüriyüb atların yemledüb ve müft yemek ve hamr alurlar imiş ve *mürdelerin* çıkarınağa dahi kanun konulmamış, her gelen çıkardım der imiş. On yıllık mürdenin harâcın verürüz deyü şikâyet eylemişler. Gerekdir ki, harâç cem'ine varan kimesneler, akçesiz nesne almayalar. Ve üç yılda bir teftiş eyleyüb mevcûd bulunan *nev-yaftesine* harâc vaz' edüb ne kadar mürdesi varsa defterden çıkaralar. Ve kanundan tecâvüz olunmaya.

240. Ve *ol yerlerün ekser sipahileri* evlerinden taşra çıkıcak kondukları yerde cebr ile yem ve yemek alurlarmış, yasak oluna.

241. Ve *Çelebi Sultan kulları* dahi bir hidmete emr olunsalar, hükmi kadıya göstermeden, kadı sormadan, kendüler nice dilerse edüb giderlermiş. Ve hırsuzlıkla müttehem olan kimesneleri ummâl ve subaşılar kadı katına iletmeden kimesneden cürm alurlar imiş. Ol sebebden hırsuzlar kadılara ma'lûm olmayub hakkından gelinmez imiş. Ol bâbda ummâla ve nüvvâba yasak olundu ki, kadı katına iletmeden kimesneden cürm almayalar. Ve Çelebi Sultan kulları kadı ma'rifetinsiz nesne almayalar. Ve mütemerridleri mutî' eyleyivere ve kadıyı ta'tîl edüb işe kendü mübâşir olmayalar.

242. Ve *Konya civârında bir süpürgelik yer var* imiş, şehir halkı andan fâidelenürmiş. Bir def'a anun içinde tavşan bulunmuş, andan sonra varub süpürgelik alan kimesneyi kullar koruya girdün deyü incidirler imiş. Gerekdir ki, evvelden müslümanlar müntefi' oldukları yerden men' olunmayalar.

243. Ve *Karaman Vilâyetinin ba'zı hırsuzluğla müttehem olmuş kişileri, bir vilâyetin* cerâimi veyahud koyunı âdetin mukâta'aya alurlarmış. Kendüleri emsâli bir nice hırsuzları kefil yazdurub on beş yirmi mikdâr kişi olub il üzerine çıkarlar imiş. Kondukları köyden cebr ile koyun ve kuzı ve at yemi ve etmek alurlar imiş ve ol

köyde bir kişi bir kişiden fil-cümle şikâyet etse, kadıya iletmeden, suçı sâbit olmadan ayağından asmağla ve envâ‘ı tehdidâtla alabildikleri mikdâr akçesin alurlarmış. Kadı da'vet eylese temerrüdlük edüb varmayub bir köye varurlarmış. Gerekdir ki, anun gibi töhmetlüye iş vermeyeler ve âmillere yasak oluna ki, kadı ma'rifetinsüz kimesneyi dutmayalar ve akçesiz yem ve yemek almayalar. Eslemeyenleri kadılar yazub Dergâh-ı Mu'allâya arz eyleyeler.

244. Ve *ba'zı kasabâtda* hâslar gallesi satılmağiçün bir nice bazar dutu'b re'âyâ gallesini satdırmazlarmış. Ol husûs dahi ref' olundu.

245. Ve *Semendire* şehir halkının bağlarından hâsıl olan *hamri* şehre getüricek her fuçıdan iki akçelik hamr alurlar imiş ve öşrin verdikden sonra fuçıdan fuçıya ikişer akçe dahi alur imiş. *Süleyman Paşa* zamanından berü âdet-i bid'at olmağın deftere hâsıl bağlanmayub emr-i padişah ile ref' olundu.

FASL-I SÂBİ'

ODUN İÇÜN VAZ' OLUNAN KANUNU BEYÂN EYLER(1)

246. *Dâr'üs-Sa'âde ve Matbah-ı Âmire maslahatı içün* her yıl *İznikmîd kadılığından* yirmi bir bin *vezne* ve *Yalova* kadılığından dokuz bin vezne ve *Ganivize* kadılığından iki bin vezne odun mukarrer kılınmışdır. Ve her kadılıkların halkı zikr olunan mikdâr odunı tevzî'i mezkûr üzere vaktinde kesdürüb ihzâr edüb yalıya iledüb hâzır edüb odun maslahatı içün varan gemilere (kimesnelere) mütehammil olduğu mikdâr odunı yükledüb göndereler. Ve her kadı kendü kadılığına ta'yin olunan odunı evvelden odun emrine mübâşeret (ede) gelen kimesnelere teklif edüb getürdeler. Ve her kadılığa ta'yin olunan mikdâr odun bir aya, nihâyet iki aya değin kesilüb gelüb bunda teslim oluna, ol mikdâr vakitden tecâvüz etmeye(2).

247. Ve *beğlik içün odun kesilmek ve alınmak,* hemân Saray-i Âmireye mahsûs ola. Hiç bir ferd içün beğlik adına odun verilmeye. Ve paşalardan ve beğler beğilerden ve kapu ağalarından ve gayrından vazî'den ve refî'den her kime ki, odun hâceti olursa, kendü akçeleriyle tîb-i hâtır ile odun satan kimesnelerden alalar; kimesneye cebr ve îcâb etmeyeler.

248. Ve *odun iskelelerinde İstanbul veznesiyle* bir vezne düzilüb her bâr ki, odun içün bunda gemi vardukça gelecek odunı vezne ile vezn edüb yükledeler.

249. Ve *odun içün Hizâne-i Âmire*'den gönderilen akçe ki, (her) vezne ikişer buçuk akçeye mukarrer olmuşdur, ol akçeyi odun kesüb indüren rençberlere bî-kusûr verilüb dahi gönderile.

250. Ve her gemiye ne mikdâr odun verilürse, her kadı odun içün gemi ile varan kimesnelere hüccet vereler ki, bunda gelicek ana göre yoklana.

251. Ve *hem Dâr'üs-Sa'âde* içün bin beş yüz vezne palamud odunı sarf ve harc

(1) Saraya lâzım olan odunların te'min kâidelerini beyân eden hükümlerdir. Yetkili şahıs, Dâr'üs-Saâde Ağasıdır.

(2) — **Vezne:** Ölçek demektir.

— **Ganivize:** Gebze olabilir, tam okunamamıştır.

olur. Bundan varan vezne ile tevzî olunan mikdârı palamud odunı mezkûr kadılıklara beşer yüz vezne tevzî'i mukarrer olub palamud odunundan kesdirüb bâkîsin sâir odundan edüb iki vezneyi tekmîl edeler.

252. Ve beğliğe alınan ve sâir halk içün satılan odun içün her vezneye ikişer buçuk akçe mukarrer kılınmışdır.

Temet'il-Kitâb bi avn illâhil-Melik-il-Vehhâb. Ketebe El-Fakir-ül-Hakîr el-Muhtâc ilâ rahmettillâhi Te'âla Mustafa bin Ramazan- Ğaferallâhu lehû ve li vâlideyhi ve ehsane ileyhimâ ve ileyhi fî Evâsıt-ı Rebî'il-evvel yevmi Çehârşanba fî vakt'il-asri tarih sene 907 H[1].

(1) Kanunnâmenin sonundaki Arapça ibârenin Türkçesi şöyledir:
"Melik-i Vehhâb olan Allah'ın inâyetiyle kitap tamamlanmıştır. Bu kitabı Allah'ın rahmetine muhtâc olan Ramazan oğlu Mustafa yazmıştır -Allah kendisinin ve ana-babasının günahlarını affetsin-. Yazma işi 907 senesinin Rebiül-evvel ayının ortalarında bir Çarşamba gününün ikindi vaktinde sona ermiştir."

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

كتاب قوانين عرفيه عثمانى
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الملك الحق الذى يأمر بالعدل والاحسان وينهى
عن الفحشاء والمنكر وجعل السلاطين سببا لنظام العالم
ونفذ احكامهم على كافة اهل الوبر والمدر والصلوة و
السلام على واضع السنة سيدنا محمد المصطفى خير البشر
وعلى اله واصحابه الذين هم متصفون بمكارم الاخلاق
وحسن السير وبعد اشبو قواعد جهانبانى وقوانين
عرفيه عثمانى كه مدار اصلاح عالم ومناط جمهور
امم در مجموع مرقوم ومحرر اولب بر مجلد دفتر اولمق
خصوصنده حكم قدر توانى وفرمان قضا جريان

fol. 1v

وارد اولمغين امتثالا للامر العالى جمع اولنوب ابواب
ثلثه يه مشتمل وهر باب دخى بر نيجه فصله منقسم قلندى
بو اسلوب اوزره بيان اولنور باب اول دورت فصل اوزرنه
ترتيب اولنب جنايات مقابلنده اولندوجرم و
سياسات بيانندى وضع اولندیكه سپاهى و رعيت
وشريف و وضيع ودنى ورفيع ارالرنده تعيين اولناه
عقوبتله معاقب اولنور فصل اول زنايه متعلق جرم بيانن
ايلر فصل ثانى تضاربده وشتاعنده وقتل نفسه متعلق
جرم بيانن ايلر فصل ثالث شرب خمر وسرقه
وغصب وتعديه متعلق جرم بيانن ايلر فصل رابع
مجرد سياستى بيانن ايلر باب ثانى التى فصل

fol. 2r

اوزرنه ترتيب اولنوب سپاهى وبيت المال وسپاهيكه
رعايادن عايد اولان رسوم بيانندى وضع اولندى
فصل اول صاحب تيمار احوالن بيان ايلر فصل
ثانى تيمارنده سپاهى تصرفنده اولان خصوصات وبوا
صاحبده تصرف سپاهيكه اوسلوبنده ندر انى بيان ايلر فصل
ثالث باج وبيت المال بيانن ايلر فصل رابع رسوم
حصد وبناك ورسم غنم واسباب بيانن ايلر فصل
خامس اعشار بيانن ايلر فصل سادس باد هوا بيان
ايلر فصل سابع مسلم وپياده متعلق احوال بيان ايلر
باب ثالث دخى كذلك التى فصل اوزرنه ترتيب
اولنوب رعايايه مختص احوال بياننده در فصل
اول

fol. 1r

اول رعيتك رعيتلكنه متعلق قضايى بيانن ايلر فصل
ثانى كفره يه مختص احوال بيانن ايلر فصل ثالث عرب
وچنگانه تعيين اولنان قانون بيانن ايلر فصل رابع يوركه
وخيمايه متعلق خصوصيات بيانن ايلر فصل
خامس بدع مرفوعه بيانن ايلر فصل سادس فلاقلر
احوالن بيان ايلر باب اول دورت فصل اوزرنه ترتيب
اولنوب جنايات مقابلنده اولنان جرم وسياستى ذكر
ايدر وبيان قلور فصل اول زنايه متعلق اولان جرمى
١ بيان ايلر بر مسلمان زنا قلسه شرعله ثابت اولسه زنا
قلان اولو وباى اولسه كه بيك اقچه يه يادخى زياده
كوچى يتسه اوچيوز اقچه جرم الته اورتا الحال

fol. 2r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 2v

fol. 3r

fol. 3v

fol. 4r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 4v°

fol. 5r°

fol. 5v°

fol. 6r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

جبرله بوشنه لر و نکاح ایله نك صقالن کسلر و محکم
لت ایله لر دعوز تله طوتلانك شرعا سیاستن ایله
٢٧ لر و آدم الدرن کمسنه بیرنه الدرلر و اسیر اغوز
٢٨ لیانی و ایاردی و دکان اچانی و برنج کز خرسوز
٢٩ لغی ظاهر اولمش کمسنه اصلدر و یوزونك الدك ایدنلك
٣٠ الندن طاغ ایله لر و بر بولالر خلق اچنده آدم الدك
تهدید ات ایدب ویا یری بولدره لر بو لر اولرسه اول
خلق طلب ذکاه معاریه بیلدره لر فرمان قضا اتلرك
باینده و جهله صادر اولرسه موجبی ایله عمل ایله لر
٣١ کوی و محله اچنده آدم السه و یا کاروان بار ملوب
خسارت اولسه و یا خود بر کوی اراسنده اغرلق و

fol. 6v°

حرامیلر

٣٢ حرامیلق اولنه البته خرسزی بولدرب چقاره لر ویر
کمسنه نك النده ویا اوینده اوغرلق شیء بولنسه صاتون
الدم دیسه صاتنی بولدره لر و بولمزسه متهم ایسه اشکنجه
ایله لر مکر که طوغری قاضیه کتوروب تسلیم ایلیه لر و یاخود
یا بنده بو تهمتی اثبات ایلیه اما اشکنجه ده احتیاط ایده
لر که قبل الثبوت تلف نفس اولمیه و اکر اشکنجه ده اقرار
٣٣ دعواسی صورلمیه کاروانسرایلرده امین و معتمد
کمسنه لر اوله هر صباح کاروانسرای خلقنه اجازت
ویرمدن کاروانسرای قپوسین آچوب خلقدن استفسار ایدب
کمسنه نك رزقی و اسبابی سرقه و نهب اولدیغی معلوم
و تحقیق ایتدکدنصکره کاروانسرای قپوسن آچوب صالی

fol. 7r°

ویره اکر کاروانسرایجی بو معنایی اتدکدنصکره
خلقه دستور ویرمش اولوب صکره کاروانسرایه خلقدن
بعضی رزقم و اسبابم اوغرلندی دیرسه مسموع اولمیه
و اکر کاروانسرایجی اول معنایی اغلیوب دستور ویرمش
اولسه اول کاروانسرایده قونان خلقدن بر نسنه اوغر
لنسه دعوی اوغرلندوغی محقق اولرسه کاروانسرایجیه
اول ضایع اولان اسبابك قیمتی تضمین اولنه و اکر
کاروانسرای طشره ده دکلدر السارق طشره دن طلنه و متهم
اولنلری طوتوب تهدید ایله خرسزی بولوب الدن
غیری رزق و اسباب شرع ایله صاحبنه تسلیم ایله لر
و اکر اچرده دن اولنن خلقك طشره ده اولن خرسزو

ذلیه

fol. 7v°

زلیه قولی و اتفاق اولنق توهم اولنورسه اچرو خلقدن
متهم اولنلری طوتوب شرع ایله و عرفله تفتیش ایدب و
تهدید ایدب خرسزی بولدره لر بولنمزسه کاروانسرای
سرای محله اچنده اولورسه محله اوغرلغی اولمق حکم
٣٤ ایدب کاروانسرایده دعوی ایله اوله بیان کسانك وادم
بیچا قلیلك اکر بچاقلق عادت ایسه اول کسلر و اکر
عادتی دکل ایسه قولرنه بچاق صوقوب کزدره لر
٣٥ حکیملر اتباسی و ایتاسی و سایر اقرباسندن بولنان الدرسه
٣٦ امر شرع موجبنجه ایسه ایله اوله شهرلرده و کویلرده اولان
اولیا اودالری و اوقاف دوکلری و اسباب سنان شرع ایله ثابت
اولیوب بولکنلر نعمت اتسلر تهدید ایله خرسزو

fol. 8r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

٣٧

٣٨

٣٩

٤٠

٤١

fol. 8v

fol. 9r

٤٢

٤٣

٤٤

٤٥

fol. 9v

fol. 10r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

٤٦ تعیین تاریخ اولنجه مابیننده اولان موقوفلکلر دخی اول
کمسنه که مشترک تیمار تصرف ایدوب اشملو کمسنه‌لر اولونه
بفرامره اولنوب وارد بادراکه خدمت اتمامش اولورسه
انک تیمارینک حصه‌سنه متعلق اولان حاصلی ارباب تیمارلرک
٤٧ کمسنه‌یه و بریلنجه موقوفلکلر دخی مشترکلوکه نوبتیله
اشملولر سفره اولوب هر قنغیسنک که نوبتی اوله سفره اشوب
تولکوعن تمام اغماض اولنه تیمارینک اول یللق حاصلی
موقوفلکلر اما نوبتی اولمیانه مشترکلک حصه‌سنه دخل
٤٨ اولمیه سفره وارن سپاهیلردن شول کمسنه‌لر که پاشالر
و بکلربکی معرفتیله سنجاق بکی اغریق محافظه ایچون قومش
٤٩ اوله انوک تیمارلری مقبوللرد و بکلربکیلر و بردکی براتلر

اناطولی

fol. 10v°

که اناطولی بکلربکیسی اوچ بیکلک تیماره دکین بکلربکیسی
بشر بیکلک تیماره اجازت و یرلمشدر اولمقدار برات و تاریخ
بکلربکیه مفوضدر پادشاه عالم پناه امریله مادامکه
٥٠ خدمتین ایده موقوفلکلک اکه دخل جایز دکلدر و اصحاب
تیماردن شولکه سفره وارب معرکه اولب معرکه کون بیله الدسه
اما یرالرا اولوب بولمغه سبب مهزا اولمش اوله و یا خود
محاربه‌ده یرالرا اولب عسکر سوزده کرد مجروح بولنب
جراحتی اول سفره وارمغه منفیه وارمسنه مانع اولب
یرنه برآدمیله جبلوسن کوندرمش و اتمام خدمت
اتمش اولورسه سنجاغی بکی شهادت ایده و یاخود
نهودیله اثبات ایده انلردخی مقبوللردر انلره دخی دخل

fol. 11r°

٥١ اغیمه و موقوفجی اولان کمسنه سپاهیلرک جبلولرنه
و دفترده یازلان اوغلانلرنه دخل ایدوب جبلو ایچون
اوغلانندر و یا اوغلانی ایچون جبلودر دیو دخل ایدب
٥٢ - تفتیش اغیمه اوغلانندر و یا جبلودر برمعرکه یرنه وار
مادن قاچوب سپاهی اولان کمسنه معرکه یرنه وارنجه
برآدم دخی لونتب بدل ایدوب خدمت اولانه ارالق
٥٣ واقع اولدی دیو موقوفجی دخل اغیمه زیرا جبلو اولان
تفتیشی بکلربکیه مفوضدر اول تفتیش ایده شول وقتکه
بکلربکی تفتیش ایدوب برکمسنه قصور بولب بکلربکی
دفترنه اول تیمار موقوف یازلمش اولب موقوفجیلر
بعضلر بکلردن کا غدالب و یا مورث دفترکتورب

بکلر

fol. 11v°

بکلربکی تفتیشیله انک علمیله اولدغی اجلدن موقوفجی دخل
ایلیه اما جبلو اوغلان تفرقه‌سنه موقوفجی دخل اتمک قطعا
جایز دکلدر فصل ثانی تیمارندن سپاهی تصرفنده اولان
خصوصلک و بوخصوصلرده تصرف سپاهی نسلو یدر انی
٥٤ بیان ایدر سپاهی تیمارنده اولان موقوف اولان رعایا
چفتلکلری شول چفت و نیم چفت و دخی اکنک داخل
دفتر هرنه ایشه سپاهیه متعلقدر دفتردن خارج
٥٥ اولنلره عامل دخل و تعرض ایلمیه و دفترده اولی اولمیانه
رعیت اوغلانلرنه و قرنداشلرنه صاحب تیمار دخل ایلیه
قانونقدیمدر رعیت اوغلی قرنداشی رعیتدر خارج
٥٦ دفتر اولمقدر و برمزماجدن دخل اغیمه کمنه

fol. 12r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 12v°

fol. 13r°

fol. 13v°

fol. 14r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

بری فوت اولسه آنك حصه سنه سوری قرنداشلره
ندن طاپو طلب ایتمك جایز دكلدر اما قسمت اولنوب
حصه سیچون سایر قرنداشلر ندن سوری طاپو طلب
٦٥ ایدهبلر و قراده او یری طاپوسی اعلاسی اللیدن
دن زیاده النمیه و اوسطدن قرق یا اوتوز آلنه
٦٦ ادناسندن بکرمی یا اون آقچه آلنه سپاهینك خاصه
چفتلکی دخی خاصه یری حکمی اولدیکه طاپولسه کیسنه
ملك اولمز طاپوسی جایز دكلدر صاحب تیمار اولانلر
دن هر قنغیسی آقچه طمع ایدوب طپویه ویرسه
کندو زمانینده طپویه الن کیسنه تصرف ایدر اولر
کندو نزاع ایدهمز اما کندودن صکره تیماره

منتقل

fol. 14v°

منتقل اولورسه اول یره کندو قبوزسه اولور قلیچ یری
طپولنمز دیمکدن مراد بو ذکر اولان خلاف نجه رعیتلك یر
لرك عرفه موافق طپولنمدقدن صکره طپولیاکه
کیسنك ایریقی الندن الماوالمز و طپوایله ویرنه طپواولمز
٦٧ نكاح اوزره ویرنه نكاح اولمدغی کبی و شول رعیتلك یرلرکه
اسی اولوب و یا جلای وطن ایدوب محلول قلور تیمار
اری کندوسی تصرف ایدر خاصه یرلر کبی کند چفتنه
سورر و یا ارتاغه ویرر بونلك کبی یرلرده اول جکوب
ینه طپویه جایزدر سپاهی کندو کندودن تصرف ایلکله
خاصه اولمز فی نفس الامر رعیتلك یرلرندر حتی
سپاهی عوارض واقع اولسه و چفتده چفته تکلیف

fol. 15r°

عوارض اولسه اول سپاهی تصرف ایتدکی چفتلك
یرلرلو رعیت اوزرنه اضافت اولنوب فلان یردر دیو
رعیتلر اراسنده عدد اولنمز اولسه سپاهی اولان اول یر
ایچون عوارض ویلمسن بخصوصله چکمك کرك دور
مکرکه طولو زمانلردن متعاقبة دفترده سپاهی النده اولنی
اوله رعیتلك یرلر جمله سنده چقمش اوله بو اعتبار اوله
٦٨ خواص جمله سنده اولب خاصه حکمنده اوله دولابنی قر
مانده تقاعد ایتمش سپاهیلر سابقا رسم چفت
و بناك و جبا و سایر رسوم عوارض قید اولنوب شهزاده
یه خاص یازلمش ایمش حکم درکاه معلادن رسم
چفت و بناك و جبا و سایر عوارضاتی سپاهیلردن

رفع

fol. 15v°

رفع اولنوب همان عشرلری و سالارلق و رسم اغنام و بو
٦٩ امرا اولندی زیاده سنه طلب اولنمیه و بر تیمار ده
فیوج و قوان و یا آقچه و اسباب و لیموب صکره دنها
دیت اولسه عشر رسومی صاحب تیماره متعلقدر وهم
کاه ولایت محرر و سندی عوارض واقع اولیجاق مونا
سپاهی و تیمارارلری باقیه کندو تصرفا اولدوه صاحب
تیمار بو ذکر اولنن خاصه یازلمشدر بولالمو جایزدکلدر
رعیتلرینی قاضی قاتنه احضار ایدوب قاضی یازوب
یا و رسالت امرینی برنه ویره نمزلر ایدیلکلری بیله
٧٠ قوشلادقلری مطیع ایدردی و تیمارده حاصل قیداو
لنان ذکر من خراب اولسه صاحب تیمار ذکر من

fol. 16r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 17r°

fol. 16v°

fol. 18r°

fol. 17v°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

٨١ ایچون بیلك خنزیر باشنه بر آقچه آلنه دیو مرقوم اولنمش
قره دکز کنارنده قوم جمع ایدوب یوب امکلر چکرلر
دم صاحبی ایدنلر کی مادام بر آقچه آلنه بیمه یاز اولنمش
اینه دعا مسلمانلری کلی و قوللر بر قواعدلری
کشتلك ادوب قیندا اولنمدی انلری سنجاق بکی عاملر
تصرف ایله کلمشلردر مادام بر آقچه اولور لرمش
٨٢ دکزدن خارج دکر ایدنلر یازلمش سمندره ایکلیندن
الکروش ولایتندن کیله صویوزندن کلسه و کیتسه
یالق آغلیلری واریز حضرت خداوندکار ایچون
اون آقچه دو سنجاق بکیچون الی آقچه آلنه و طورلر
قطع سنه پادشاه عالم پناه ایچون برر آقچه ویرن

قطعه

fol. 18v°

قطعه بر قطعه سنجاغی بکلری ایچون آلنه دیو غزات کنزدکی
اسیرده حضرت خداوندکار ایچون یکرم آقچه آلنه قپودان دخی
٨٣ یکرم آقچه آله امر پادشاهیله دارالحرب اچیق واقع
اولیجق غزا ایتدکلرنده بکلکه اوچر آقچه دکنوز دکلرکی
اقتالمزرده و صیوزده درزر آقچه آلنه و خنزیردن
الیسه بر آقچه و صویوزندن الکروس الینه بوتورکی کتسه
اون ایکی آقچه النوب درزر آقچه دخی سنجاق بکیله
٨٤ قپودان اولنلر و تونادن اولنلر بالقدن یکرمی آقچه
لوندن ایکی آقچه حضرت خداوندکار ایچون ربع آقچه داخی سنجاق
٨٥ بکیله قپودانلر الدیب ولنلر و اکرا ایلی لکدن زخیره کلوب
تونادن سمندره یه چیقسه جوال باشنه بر آقچه پادشاه

fol. 19r°

ایچون آلنه داکر تونادن سمندره یه چیقسه اکر جوال
باشنه بر آقچه آلنب بر آقچه دخی سنجاق بکی ایچون آلنه
ویا علوفدن کلان ورکدن بازرکان کمیسندن مقدما
٨٦ برقلوری الینب سنجاق بکی ایله قپودانلر وه
حبوبات یوکیدن کله ایلی لکدن کلان جوال باشنه بر آقچه
باج آلنه و تر عربه تختنه دن ایکی آقچه و آت صاتلسه
درت آقچه آلنه و صاتلمغه کلن اوتلق عربه سندن
٨٧ بر آقچه واوردن عربه سندن بر آقچه آلنه دعربیله کلان
لوزدن سکز آقچه و شهردن طشره کیدن آت یوکندن
هر نه اولورسه تماشندن ویا لیقدن و غیریدن بر شهر
٨٨ ده باغلیب کلن اکثر آقچه باج آلنه وایلی لکدن ویا
علفدن

fol. 19v°

علوفدن صویوزندن و قورودن و خیله سوچی کلسه صنانده
اون بش آقچه والاندن دخی صنرسه اون ایکی آقچه آلنه و
اکر حیزر شهردن طشره چیقسه وچوال باشنه درزر
٨٩ آقچه آلنه قانون قپانی سمندره سمندره یه کلن باللردن و یاغدن
و پیشدن و پینردن فی الجمله ماکولاتدن قسمندن
هر نه واقع اولورسه کومور ونا تدن فیاندن وزنا و ملقدن
صاتلسه آت یوکینه صناندن درت آقچه رسم
النه اکر وزن اولنب صاتلسه هر قنطاردن ایکیشر
آقچه دمورك قنطارندن النشر آقچه صنانده رسم النه
٩٠ قانون آب موری و دردین آبری موری و دردین
وا بری صویندن کمیله کچن اتلونك ایکی باشنه بر

fol. 20r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

٩١

٩٢

صکره

fol. 20v

fol. 21r

٩٣

٩٤

٩٥

سپاهیلر

fol. 21v

fol. 22r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

اولكيشيه مفقود ديرلر بر يل مقداري دخي النه طورر صكره
٩٦ بيت المالجيه تسليم اوله مال غائب ومال مفقود ديو بيت
المال ايله بيله مقاطعيه ويرلز تركهٔ ميت اولا اندر هر
٩٧ اوزنده چفت سور ايدن كيشينك دكرلري وقوينله
بر يللك اوچ كره يول چقوب ولايته طرح ايدرلرمش
اول جهتدن قورايه حيف اولورمش كه كندلكه قانونه
سلطاني موجبنجه يلده بر دفعه چقوب صمرانلر ايله
شهرلره كندولر متاع مخصوصلري طرح ايتميلر بعده بازارنر
٩٨ قنه آلالر من بعد بو ذكر اولنان قوانين موجبنجه
عمل ايدلر بو قانوندن تجاوز ايدنلر قضاة
ولايت منع ايدلر ممنوع اولميلرسه درگاه معلايه
عرض

fol. 22v°

عرض ايدلر تا الا ولايت تا ضيلري معاتب اولالر
? فصل ثالث رسوم چفته وبناكه ورسم اغنام
٩٩ آسياي بيان ايدر رسم چفت تمام چفتلك اوزره قيد
اولنانلر كيسندن اوتوز آلتي آقچه در نيم چفتدن رسم
نصف ذلك اما لواي حميدده رسم چفت تمام چفتلك
اوزره قيد اولنان رعيتدن قرق ايكي آقچه در نيم چفتدن
نصف ذلك مرتبت اولنان سپاهيلر تيمارنده يكرمي
يدي آقچه سپاهينك واون بش آقچه سنجاق بكينكدر
بعض نواحيده سپاهي يكرمي يدي آقچه آلدقدن صكره سنجاق
بكي آلتمش آلتي آقچه آلور وبعض نواحيده بتون چفتلودن
يكرمي يدي آقچه سپاهي واوچ آقچه سنجاق بكي واوتوز آقچه

fol. 23r°

صوبانلو الور نيم چفتدن رسم نصف ذلكدر وآكرديز
حصاري ارنلري تيمارنده رسم چفت اللي يدي آقچه حق سپاهي
يكرمي يدي حصار عسكري كتوز مكحوت اون بش وحق سنجاق
بكي اون بش آقچه در اناطوليه دفتر حصار ارنلري اوتوز
آقچه تمام چفتلودن واون بش آقچه نيم چفتلودن آلدقدن
صكره عزبلردن حصار كتوز مكحوت بتون چفتلودن الترر و
نيم چفتلودن اوچ آقچه دخي الورمش ولواي منتشاده رسم
چفت اوتوز آقچه نيم چفتدن نصف ذلك ولواي حميد
وندكارده رسم چفت تمام چفتلك قيد اولنان رعيتدن
اوتوز آقچه نيم چفتدن رسم نصف ذلكدر ولواي
بوليده رسم چفت بعض نواحيده قرق آقچه در اما مرتبت
اولميان

fol. 23v°

اولميان تيمارلرده يكرمي سكز آقچه سي حق سپاهي واون
سكزي حق زعيم وسنجاق بكيدر چقار متكن ناحيه
سنده دخي ذلك وكرده ده نوا بعينه رسم چفت اوتوز درت
آقچه در يكرمي دردي حق سپاهي واوني حق ميرلوا وزعيم
در وديوان ايلياده رسم چفت اوتوز آلتي آقچه حق
سپاهي يكرمي درت حق ميرلوا زعيم اون ايكي وديوان قره
قولي مرتبت در حق سپاهي يكرمي آقچه ديوان ذكر كرده ده
رسم چفت اللي بر آقچه در حق سپاهي اوتوز اوچ وحق مير
لوا اون سكز ويران شهرده وبوليده رسم چفت قرق
اوچ آقچه در حق سپاهي اوتوز اوچ وحق ميرلوا وزعيم اون
وتاجيك اولسدر ملك فلك الدين ده رسم چفت

fol. 24r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

١٠٠

fol. 24v°

fol. 25r°

١٠١

١٠٢

١٠٣

١٠٤

١٠٥

fol. 25v°

fol. 26r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

١٠٦

fol. 27r

fol. 26v

١٠٧

١٠٨

١٠٩

١١٠

fol. 28r

fol. 27v

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 29r

fol. 28v

fol. 30r

fol. 29v

Kavânîn-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütbh. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

١١٦

١١٧

١١٨

fol. 30v

fol. 31r

سالارلو

١١٩

١٢٠

fol. 31v

fol. 32r

ايلچى

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

بعضنده قواده بارسنه بر اقچه و بعضی ولایتده بر زعیمك
اخر سپاهی یرندن قوانی اولسه صاحب ارضه ایکی و اوچ
قوانه بر اقچه ویریر و صاحب رعیته ایکی قوانه بر اقچه ویرر
و بولی سنجاغنده قوان حقی ادا ایلدی یره تابع اعتبار اولنر
متن حالیا رعیته تابع اعتبار اولنوب حکم همایون ارزانی
قلنمشدر یرانسه بابلم جمعی دیو قوانلودن حاصله کوره
بیورلمشدر قوان عادتی بکه رعیته تابع اولنور و
قشلاغی یره قشلاق حقی ویریرلر اما الوای حمیدده اوتلاق
رسمی دیو صاحب ارض بعض یرده درت قوانلو و بعضی
۱۲۳ بر قوانه اوچ قوانه رسم اوتلاق دیو بر اقچه الورلر و ولایت
قرماندن قوان کیمك تمارندن بال ایلرسه عشری اول تمارك

fol. 32v°

صاحبنه

صاحبنه بیورلمشدر هر بر قوانك بارسنه ایکی اقچه رسمدر و
شول قریه‌لرکه وقفدر اله بر اقچه وقفه و بر اقچه دیواندر
و شول قریه‌لرکه ملکدر اله بر اقچه ملك اربابنه و بر اقچه دیوانه در
اما الوای اقچه عشر موداری بال الیلر قوانده بیورلمشدر
۱۲۱ هیچ بال الیمین قوانندن مخالف سنه طلب اولنمیه دیو
لوحلردن دیرلو ارولردن دنه بال الوینلمشدر
نیع اولان یرلرده سپاهیلر اوزرینه حاصل بغلنمیوب و دفتر
۱۲۲ ده قید اولنیان موقوفلر کندر و ماعلوده بالجمله اولب
اعاجلر کندن بولدقلری و هوزر را نیع اولمش تبا
۱۲۳ نور و غنده بولدقلری صید قبیلندندر و بعض مواضعده
عشر قوان شو بکلی قوانده درد و غی بر سنجاق بکینه متعلق

fol. 33r°

براوله عشر قوانك ثلثانی صاحب رعیت و ثلثی سنجاق
۱۲٤ بکی الور **فصـل** سادس باد هوای بیان ایلر باد هوا
دیو دفترده قید اولنان رسم عروس و جرم جنایات
و چفتلك طبوسی و اریری طبوسی و خارجده قشلیانلرك
دتونی رسمی و رسم تبا و الیان تمارلرك بنفسه طالب
رعایانك و بعض خارجدن دخل ایدن سنجاق بکلر
نك و یا خود خارجدن دخل ایدن سوباشیلر مکدر
اکسی بله دخل ایتدکی یرده هر بریسی دبغ تصرف ایدر
لر رسم غنم و رسم عروسیه قید اولنان یرلرده
دخی بو طریقه اونه دخل ایدرلر شکرده دکوری
و یر طبوسی بولی سنجاغنده باشغه تمارلرکدر

fol. 33v°

سنجاق

سنجاق بکینك و سوباشینك در صاحب تمارك دخلی یقدر مکر
۱۲۵ که سر بست اوله و یا خاص قید اولنمش اوله و رسم عروسانه
جهازلو قزدن التمش و عورتدن قرق اقچه قصبه‌لردن نصف
رسم غنیه و متوسط الحالدن بیگ بیگدر بر تو عورتك
نکاحنده و رسم عروسانه سنده طلاق معتبردر کرد ک
رسم باکره قزدن رعیت صاحبنکدر اکا حکم اولنه و اکر
سوری نك نزدی چقسه کزدك دکورنی سوباشی اله صوبا
شلق ایلی لتسندر ایسه و الا سنجاق بکی الور بوره کدلا
مکان اولدغی جهتدن اناسنه تابع اولمقدن باکره ایله
۱۲٦ ثیبه برددر و رسم نکاحك دخی اعلاسی بر دینار و ادناسی
اون ایکی اقچه‌در متوسط الحال ناکحه منکوحه حالرینه کوره

fol. 34r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

الیوردو بر کمسنه کندونک مطلق بن نکاح ایتسه رسم
١٢٧ نکاح الینور اما رسم کردک النماز قانونه مخالفدر رسم
مکاتب دخی الینمز مجتهدین دن واقع اولان اقوال مختلفه
الیوردی صکره دن اوله بیدی الجمله تعیین اولنب رسم قسمت
١٢٨ مولانا بکیله بکرمی اقچه اخذ ایتمز مقرر قلندی دریالی سکر
سکر سلطانیه اشن سپاهی اشرکن و متقاعد ایتدکده عسکر
مادام که مذکور متقاعد اخر رعیت یرلرن اولمیه عسکریدر
وحقا ونلر کار قولاری دجاریلرکه مادام که عسکر یلک ه
وقضا وتدریس ومشیخت وتولیت ونظارت وسایر
انلرک امثالی مناصبنده شول که عتبو علیایه ملازمت ایله
ویرلور انلرک دخی عسکریدر وعسکریلک اولادینه دن
شول که

fol. 34v

شول که یوره رجحن اولاد وکمسنه رعیت یازلش اولمیه و
ذرجانیکه بالفعل تحت نکاحنده اولان عسکریلک قولرکه
بعد الاعتاق اهل عسکردن متبده اولان وممیشدرو اهل
عسکردن اولاد وکمسنه رعیت یازلش اولمیه دخی رعیت
قریه یکدن سپاهی نکاح اولنب مادامکه سپاهینک تحت نکاحه
١٢٩ حینده اولانلر عسکری حکمنده در بو ذکر اولنان کمسنه
لرک رسوم وتکالیف قامی عسکرلر قاضی عسکر حجت
ایدب رسوم قسمتی قاضی عسکر ایچون اله اما عسکری
نکاح وعتقنامه وحجت باینده مختاردر هر قنغی جانبه
ملرسه اکا رجوع ایلر وهر کیمه مراجعت ایدرسه رسمی
١٣٠ اول کسه ویره وکناجکه برات همایون ایله بالفعل طو

fol. 35r

غایتلو خدمتنده اوله کمسنه رعیت اولمیه وانسریا
ومسلم وجانبازی ویورک وتاتار ویتونی طایفه لری
دخی عسکریدر ولکن انلردن شول که غنی اولب رسم
قسمتلری یوز ویوز دن زیاده اوله قاضی عسکرکدر و بونلر
دن اشغالی ولایت قاضیلرینکدر و بونلرک اولادینده
شول که بونلرک سلکنده اولا اختلال نکاحلرنده اوله ه
١٣١ انلرک حکم دخی بونلرک کیدر و طوغانجی که بر کمسنه
رعیتی اولب رسوم رعیتی سپاهیه بالفعل ادا ایدب طو
غانجلق برات همایون ایله یا جفتلک تصرف ایتکله و یا
عوارضدن معافیت ایله اولا عسکری دکلدر سایر
١٣٢ خلق کبیدر سپاهی قوللی اوا اولوا اولب سپاهی خدمتنده

fol. 35v

واعتبار ایدب حضور اختیار التیب کاسبلر بنکره منال
اولسلر دیم تجار یرلرمده دسپاهی ترلرنده شولرکه رعیت
طایفه سی نکاح اولب رعیتک تحت نکاحنده اولادوکنداً
لرور رسومندن وعوارضدن معاف اولنلر جمره الارنکه
١٣٣ برات اولمغله عسکرین داخل دکلدر مباشیلردن
شول که مجرد قضات اعلاملریله و برلور ملازمت توقیع
جزو وتیمیخ وسایر وظایف کی انلرک اصحابی بیاوه ومسلم
وجانبازان وتاتار عانلرک بازار کی وکوی جی وقاضی نا
یبلرک سایر خلق کیدر بو مذکورلرک رسوم قسمتی
١٣٤ وحجتی ونکاحی ولایت قاضیلر کلدر وعسکریلک
ذرجانیکه عسکری وفات ایتدکدن صکره طول ایکن وفات

fol. 36r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

١٣٥

١٣٦

١٣٧

١٣٨

١٣٩

fol. 36v

fol. 37r

١٤٠

١٤١

١٤٢

fol. 37v

fol. 38r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

یوردلرینه ولجاق سوریده التشر اقچه الورلر زیاده سنه النمیه
١٤٣ رسم بزرخانه فرمان دفترندن غیریده بولندی اندن دخی بوالوب
لرر بازارلق ولایت قیصریه جاریدر لالانه فکون اذن بیلدیکم
بش اقچه قید اولندی زیاده طلب اولنمیه فصل سایغ ه
١٤٤ مسلم دباباید مسلمان حوادیانایلر تکه ایلنده اولان مسلملره
دفتری کهنده یزرکنده باش مسلم یازیلوب بونی بتی عسکر منصوره
ملازمت ایدهلرمشی وبجه کسنلر بونلر رعیت قید اولوب
متروک اولان کسنلردن بریسنک نوبتی واقع اولجق مسلملر
یبرده واقع اولان غله وباغ ودکانا عشرلرین ویرمکمن رسمی
ورعیت یازلن خانلره زقدن والیلرده اقچه لرین الوب سا
یر منصوره یه ملازمت اولورمش صکره ولایت مذکوره ده در
کاه

fol. 38v°

کاه عالم پناهدن یازلدقده امرا لجاق مسلملر تفتیش اولنوب
بعضی اوجاقده اون بش خانه وبعضنده قرق الی خانه رعیتلر
بولنوب متصرف اولودن سوزی کیله کسنه بو رعیت یازلن خانلر
مرادلری اوزره بعضنده اکثر وبعضنده اقل خرجلق الوب
تعدی ایده کلمش بنلرک قضیلری درکاه معلایه عرض
اولندقده هر اوجاقده اون بش خانه دن نقصان اولنلری اتمام
ایدلب وزیاده اولنه اون بش خانه یه زیاده سنکی وضع اولنماق
مقرر اولدی ورسم چفت تعین اولنب کمسنه ظلم وتعدی
اولنموندیو هر اوجاغک نقصانی تماما اولب وزیاده سنه اون
بش خانه حسابی اوزره ارتانکی وضع اولنب رعیت یازلن
کسنلره تمام چفتلوسنه اوتوز ونیم چفتلوسنه اون بش

fol. 39r°

ویناکدار اوزایکی واهل کسبدلان مجردلره التی وایکی قیونه بر اقچه
اولندی ومسلملرک بونی باجیلهلرهر الرینک نصفی ونمام
چفتلودن التمشر ونیم چفتلودن اوتوز اقچه بعضی یرده التی بکی
وبعضی یردن صوباشیلر وبعضی یردن جریباشیلری الوب بلقیه بو
مله قیون عادتینک وباجیهلرک نصفی مسلم التونجیلر الگلدرز و
١٤٥ لرایی جیده هر مسلم اوجاغندن سکزملفر زرکنده بربرنماق قید
اولنوب نوبت عسکر منصوره ملازمت ایدهلرمش بو مسلمکه
دفترده بماق قید اولنمندر بونلر ایکیده خدمته برابر اولملرر
قرندشلری کندولرله اولورکا انلر دخی بماق قید اولنب نوبتلرنده
خدمت ایدهلر برعاق که یعنی دیامعذور اولب سوزه
اقتدارلری اولمیه برادر اوغلی دخی اولمیه خدمت مقدار بجه
خرجلو

fol. 39v°

١٤٦ خرجلو دیرلر وبر اوجاقده مسلمک نانوده ندیم اوزره برنز
چفتلک یرلری وار دراو چفتلکده واقع اولان غلاتده وباغچهدن
دگرمندن کسه عشر ورسوم ویرمزلر بو رضالقلو ولجوته
ویرلدک جایزدکلدر دیوانلری عادتیه وباجی رسوملرینه
کسنه دخل ایتمز واکر سپاهی یرندن زراعت ایتسلر عشر
١٤٧ لرین وایکی دونمه اوز اقچه رسم ویررلر سوزیا خدمت
واقع اولسه خدمته کدجک یماق سایرلرینک ه
غیبلرندن الی اقچه والتمش متوسط الحالدن اوتوز وقرق
اقچه وادناسندن یکرمی اقچه ویا اون اقچه خرجلق الورلر
دیوانلری وقوانلری وباجی رسوملرینی اول مسلملک
یرده اولان غلهلک عشرینی الان الورزلا اختیارلری

fol. 40r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

ورشالري ايله بر برندن نسنه المطلوب نوبتي اولان كندو خرجلغي
١٤٨ ايله كيدلر و مسلمانلرك بازهواسين الكيكلديريبانلرين بطريق
الجماعة تصرف ايدرلرمش شمديه دك الان مسلمه ستيهل سنجاق
بكي نصف النوب الاب بكه حصه بر سنجاق بكي تصرف ايدر
١٤٩ ومسلم اشلو بجارلرينه بعضي ماقلرندن الالي بيزلغه خرجلو ومع
اولمويدلر جنككده اولن حاصلي هر قنقيسي اسنرسه اول تصرف
ايدلب اشمدنلردن سائر ماقلري الالنز الجه خرجلو على الدوام ترك
ايدنلر مسلملرك ويماقلرك كردكده كري وقبلي سنجاق بكنه
١٥٠ قيد اولنمدلر جه باشلرينك نفي كندولرك و نفيي سنجاق
١٥١ بكلرنكلدر عاقي مجرد اولنه بكرمي بش الجه خرجلو ورنزر ونفس
سمديه ده مسلم قيد اولنلر عشر ورمزلر اما باغلردن ده

حاصل

fol. 40v

حاصل اولن خمردن قولي بلشه سنجاقبكيچون اون الكسنزلقجه ورورلر
ومسلملر كه برنده باغلري واردر برادسنه عشرلرين ور
كدنده كر خمرينا شهر كتورسه نيه باشنه الكيزالتجه عشر رسم
١٥٢ الورلر اصوادليباذگانه قرا اوجقدن التي بيدي نوكنده بر بريسه
يماقي قيد اولب نوبت عسكري مصمي خدمت ايدرلر
برعمي يازلان يماقك بردن كيده خدمته برا اوغلري
وقرنداشلري كندولرله اولورلر نلردخي يماقي بازنوب نوبتلرنه
١٥٣ خدمت ايدرلر باليقي قانون قديم اوزره بر چفتلك يرلري واردر
اول يرده اولن غلتلك وباغلك ذكر مثالك عشرين وير
رسمنه كسنه دخل اتمز كندولره تصرف ايدرلر
اما اول يرلك برحصلي ولا يويه ويرلمي قطعا جايز كلدر

fol. 41r

١٥٤ وقيونلري عادتين دخي ويرمزلر بر يياده بر فاني ومفلس
اولوب سفره ايتديكي اولمسه على قدره كدنه خرجلق ويرلر
الا بيز ويا معتمد اولب غني اولب كندو دارمغه قادر
اولميه بر نه بدل دنتر و يياده لر سپاهي يرندن زراعت
١٥٥ اتسه عشرلرين ويروب ايكي دونمه بر الجه رسم ويرلر
١٥٦ ويا سنجاق بكي كندويه متعلق اولان يياده لردن هر
اوجاقدن بغدايي واريه الجي ديو قرق الجه رسم وار
ميوب يرنه بدل طوتن يياده لردن بدل اقجسي ديو اوتز
١٥٧ الجه الور و مذكور سنجاقده اولن يياده لرك جرم
جناياتنه وكرك ذكر اولنه و يياده لر طوتديغي اوتلك
وقيلان درسنه سنجاقبكي متصرفدر يايه باشلرينه
١٥٨

متعلق

fol. 41v°

متعلق اولان يياده لردن يياباشلري هر اوجاقدن بغدايي
واريه الجي ديو قرق الجه الور يياده نك باد هواسنه يا
باشلرينك دخلي يوقدر يياده نك رسم جرم وجناياتي و
رسم عروسي واوجاق تحصيلي يياسنجاقي بكيلدر اول متصرف
١٥٩ اولور و يياده نك بدلي مطلقا جايزدر ويياسنجاقي بكي كند
١٦٠ ادملرينه يياالجسن الورلر بدل اتمك اراده ايله يياسفره وار
مدكه ديو ويياسفره كيجه كلدك ديو برندن اغلادن
بدلك قبول اتمزلردي ديو مذكورلك وسقالق ديو بنماسي
و يكندن اقجه ديو اقچه لرده الورلرمش اول نسنه لر بدعت
١٦١ در قانوندن دكلدر ويياده لر غيبت منقطع ايله غايب
اولوب اذا كر مكان معلوم اولوب اول جهتدن اوجاقلو

fol. 42r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

يا بر دخی اولورسه چفتلك جمیعنی اکا تسلیم ایدوب
اول علفك قولوغنی اولدر کیمسنه ایلن اما باغنك وفات ویا خود
غیبت منقطعه ایله غایب اولدیغی معلوم اولمیوب بولنمق احتمالی
اولسه اگر خاص بیادهنك ایسه بولمق و نوبتنده اکا تکلیف
خدمت ایدوب اشلدمك بیا سنجاغی بکی اوزرنه در
واگر خاص بیاده نك اولمیوب بیاباشنه متعلق بیا ایسه مادامکه
وفات غیبت منقطعه ایله غایب اولدیغی معلوم اولمیه بولمق
۱۶۲ و نوبتنه سورمك بیاباشنك اوزرنه لازمدر ویرلو بیالر
دن هر قنقیسی چفتلکلرده قویوب قاچسه سنجاغی بکنه ویا
چندرکه اولکچی بیای هر قنده ایسه بولوب دوشب کرو یرینه
کتوره واول ولایتك قاضیلری سنجاغی بکینك معونتی دفعه

fol. 42v°

زن مسطور اولن بیالرده تیمارده و ملکده دخی فی الجمله
هر قنده کیم وارسه انلر دخی بیانك چوب کزمسنه
معاونت ایلیلر اهمال ادن ساهله اتیللر و الا معاتب اولورلر
دخی بیانی ایلکه کیم بیایه کسه مانع اولمیه دکرلیه دار الارته
برمیه و الا بیا ایداولاجق بیاست انلر اولور اما سنجاغی
بکی ادمی بیایی بولدیغی یرده نکو ربك الوب کیدوب باراله
چفتلکنه ایلدوب نوبتنده قوللغن ایتدره احیانا اولوب
صاورمیه اگر بونك سببی اولورسه قاضیلر منع ایده ممنوع
اولمزسه بازوب درگاه معلایه بلدره لر حقنده کلنه اگر
قاضی اهمال ایلیوب بلدرمیجك اولورسه منصبلرندن العزله
۱۶۳ اولیوب انواع بلایایه اوغرارلر سنجاغی جابجبی سنجاغی داره

fol. 43r°

متعلق

اولسه جایزدر دیبا سنجاغی بکنه تابع اولوا قاچغون بولنده دخی
قانون شونکله اوزرنه مقرر قلنمشدر که بیا سنجاغی عندالطلب
۱۶۴ تلا ایتمیوا قاچغون بیا سنجاغی بکنلادر و سفره وارمیان بیا
نك بیالری قضات معرفتیله تفتیش اولنبت نوزل بیالك
سوزلدن کلدکدن صکره خدمت تمام اولنلرده دستور ویرز
لجوب کیمسنه اولسه و یا سفره کیدهسی بولنده دونوب چقه بونك
کبی اتیاد ایدوب نهایت دفعه اتمش اوله اوز صلب
ایدلر و شوله بیا دنکه بونك کبی متعدد واقع اولوب عادت
ایدنمش اولیه انك کبیلرك دخی قاضی معرفتیله کیمنك
۱۶۵ یورتنی و کیمنك قولاغنی کسلر و شوله بیا که سفره وقتی اولقه
۱۶۶ کیچ کله انلرك صقالنی کسلر و بیانك بساغنه هیچ احد مانع

اولمیه

fol. 43v°

اولمیه واراسه برمیه و الا انواع بلایایه اوغرر و سیاسته مستحق
اولان بیایه ذکر اولنان موجبنجه سیاست ایدرلرسه الوب
صاورمیه لرویانك سیاستندن نوعا کلدیکی الفوا قصوری
ایچون سیاستدر بیا سنجاغی بکندر انلو سنجاغی بکلنك اکا
دخلی یوقدر اما بیانك شرعی کناهی اولوب غلیظ کناه
اولوب سیاسته مستحق اولسه که صلب اتکلدر یا قطع
عضودر قضات حکم ایدوب حجت ویردکدن صکره سیاست
انلو سنجاغی بکنکدر اما بیا سنجاغی بکی معرفتیله ایله دخی
۱۶۷ بیلدنرفنا یب جرم جنایت المیه مسلمه دخی بو سیاست
جاریلر در باب ثالث کذلك ییدی فصل اوزرنه در تر
تیب اولوب رعایایه مختص احوالی بیانیده در وضع اولنمی

fol. 44r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

فصل اول رعیتك رعیتلكنه متعلق قضایا بیان

١٦٨ ایلر بر رعیت فوت اولوب صغیر اوغلی ده چفتلكی قالسه
صغیر چفتلكك عهده سندن كلمیجك اتاك چفتلكدر دیو
سپاهی رسم چفتلكیه صغیر یرایجه آخره ویروب زراعت
ایتدروب قولمغین جملدر حتی تفتیشده صغیرلر اولدیلر
چفتلكك حقندن كلورز دیو طلب ایدنلرك ازرلرنه
قید اولنه و باشرمازز دیو قبول ایتمینلره یرلیه صغیر
یرایجه سرمكه ملتزم اولنلر یرله صغیر چفته یرادقدن
صكره اتاسی چفتلكی هر كمك الندر بولنرسه الیویره دیمی
المیش ایسه حاصلنی تصرف ایتدکده قانوندر ازره چفتلك
بینه صغیره حكم اولنه و اوكنده طبوا الیمق یقدر زیرا اتاسی

fol. 44v°

١٦٩ سنده قالمشدر و رسم زمین بغایت خاص پنبه یتر و باغ و
صو بحر یرده ایکی دونم بر لفچه و اوسط یرده اوچ دونم
١٧٠ بر لفچه و ادنا یرده یوز اوتز دونم الی دونم یر بر چفتلك
١٧١ اعتبار اولور دیو رعیت زراعته قابل یرده اوچ ییل
یوز قوماغی سپاهیه ضرردر اول ضررده قیمتوه اوچ
ییل یوز قلدیری صاحبندن الینه اولوب غیره كشیده
طبویله ویرمك عرف یاپیده اما الماغ و غیر یرلر اولوب
دیاخود صو یا صیت هربل زراعته قابل اولمیب یوز
قلسه الوب غیره ویرمك ممنوع زیرا اول زراع مرفهد
١٧٢ تقصیرات متوالیه اولمشدر رعیتك چفت الوری
مصلحتی ایچون و خرمنی یری ایچون بر لفچ یری بوز قیوب

fol. 45r°

مزرعی ایتمك ممنوع دكلدر بو سببله تقدیر بوز قلسه طبویه
ویرلمز قدیم الزماندن شهرلونك واهل قرانك طوارلری
اوتلاق ایچون وضع اولنان یرلرك اكلماسی و قوروغی
١٧٣ ضرر عام اولدیغی سببدن دفع و منع اولنمشدر رعیت
یرندن بوز قومیب عشر و رسومن ادا اتسه الندن
المق حیفدر و دفترده مسطور اولوب حاصل باز لنه
١٧٤ چفتلكلردن خلو اولبنجا باراسنده نایدید اولسه
احیاسنه و رسومنه ملتزم اولان رعیته ویرلوب هر
كمك النده اوله چفتلكدن بر بولنرسه حاكم الوقت
اولان حكم ایدوب الیویروب اول چفتلكی احیا ایتدره
اگر طبویه الدی دیر لرسه دعویلری ممنوع اولمیه

ور

fol. 45v°

١٧٥ و رعیتدن تكرار عشر قول كیسنلردن الینورکه كندو
سپاهیسنك تیمارنده كی چفتلكی ترك ایدوب غیر یرده
زراعت ایده اما سپاهینك تیمارنده زراعته قابل یری
اولمدیغی تقدیرجه غیر یرده زراعت ایدن كیسنه دن
تكرار عشر المق حیف نامعروفدر كافرده دخی بو قانون
جاریدر عشر صاحب ارضكدر اما ولایت سمندرده
بر رعیت اگر یازلدیغی یرده زراعت ایلیوب غیر یرده
زراعت اتسه نصف عشر صاحب زمینه و نصف اخری
١٧٦ صاحب بدن سالاریه یله كندیسنه ویرز رعیت چفت
اولنیانلر چفتنه و چفتلوكا مالك اولسلر رسم چفت
الینور بو بابده اعتبار چفتلك مقدارنله چفتلكه

fol. 46r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

مقدارلندن زیاده یر تصرف ایدن کسنه زیادهیه نسبت خرا

١٧٧ بر رعیت کبی رسم ویرلر یبر اولوب یاخود نفر یا مه عارض

اولب چفتی و چفتلك ایلندکده کسنده رسم چفت آلنمق

خیف مریح در خصوصا که ایلدن کده کسنده بر معزول

١٧٨ اولوب رسوم چفته نقصان کلماش اوله و سپاهیدن

چفتلك طلوتان رعایادن رسم تمام چفتلودن تمام چفت

رسم و نیم چفتلودن نصف رسمی آلب نیمفندن آز اولنلر

یرلرندن اکر آزلقی تقیدن اولوب و یاخود ایو غامی یرلر

اولسه هر ییل زراعت اولب حاصل ویرسه ایکی دونمه

بر اقچه آلنور اکر متوسط اولسه اوچ دونمه بر اقچه آلنمق قانونه

١٧٩ مطابقدر زیرا اعلی یرده یتمش و سکز دونم بر کره

متو

fol. 46v

متوسطنده آلتمش یوز دونم و ادناسی یرده یوز اوتز و یوز

اللی دونم یر بر چفتلك اعتبار اولنور دونم دخی خطوات

١٨٠ متعارفه ایله طولا و عرضا قرق خطوه یردر رسم چفت

و بناك لر احتیاله اوا ایلدکه خرمن دفتنده آلنور منش

شمدیکی حالده مارت ایندکده آلنمق قانون مقرر اولمشدر

١٨١ دمشهلرده خلفدن شهر سور لرنده اکین اکنلر بو خصوصده

امر عالیشان ایله صادر اولمشدرکه وقف و ملك اولان یرده

غیری تیمار اولان یرده اکنلر بتون چفتدن نقدر یره

درت لرسه مقدار نجه چفت رسمین ویره لر اما چفتلك

١٨٢ یوز زب زراعت ایدرسه چفت رسمی یازلمشدر ولا

یت فرمانلر شهر اذن خاصه قیداولیاند غله لردن اولر

fol. 47r

آلنمق اولان لره بکلکدن تحریر و برات ایله حاصلن مثا

صفه ایدرمکر تندخی ایله اکلمکه طلب ایلیه اختیارلریله

طلب اتمنجه جبرا اولنمیه وادرتا قیلر نصف حاصلن

بکلکه ویره دکلری جهتدن مملکت عثمانیه ده مطلقا عوارض

دیوانیه دن معافلردر بکلربکیلر و قاضیلر اسلوب

انلری عوارضه بله تنار لرمش انلردن عوارض مرنوع

١٨٣ در عوارضه قنبالر و شهرلرده اولانلر کله رسم تیمار

قیداولنمیوب الحالیه اجرت ویرودن کلن تولرا اجون

تعین اولندی الکرتده اولن حکملری موجبنجه ارزاق

قاضی معرفتیله خرج ایده لر و بانی تلورسه صاحب تیمار

١٨٤ متصرف اوله و آلجیدة هر تنسلك ایلدن حکم همایون

fol. 47v

اولوب

اولوب انلك اجنده اکرده و بیده وار اولقدنه و قلاوردنه

وغیرلندن هر نه قیداولنمش ایسه ای ویره لرز بادشنه

دینمیالرز اکرتشه امر اولندیسه همان اداده ویرولرهرنه

حاجتی اولورسه کندو یانلرنده صونولار کنسیه رحمة

١٨٥ دینمیلر ایدرسه درکاه معلایه اعلام ایدلر ورعیتکه

کندو کیشه طامو و چولی سپاهیکدر سور بر قوسه

١٨٦ طامی و چولی رعیتکدر و بر رعیت کوت اولب اوغلی

و قزی قلسه جمیع چفتلك اوغلی ایلنده اوله قزینه حصه

یوق قزی دخی بتم اده چفتم وارد دیو طلب اتمیه

١٨٧ و رعیت سپاهی عزیز بنا اولب و حصارلرک حصاره

اولنلك رعایا اوزرینه بدعت معروف اولمز اما مانت

fol. 48r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

بر كوننكلكدن زياده اوله دفعاً للحرج تكليف اولنميه ديو امر
اولنمشلردر اكر تانجيه ده حاصل كوررلرنك تكليف اولنميه
همان كويلرندن اولان انبارلر ايله لرنه ... نامارده رعيت
188 سوريله اوبا يورمك رعايايه تكليف اولنمشدر ديو تذكر
عشر الندن چفتلك اولسه بورسه مد ايله درت مد خم
اكلمك هر يل بورجدر هيچ اكمدكي بيله اكديكي
الا الجه الندبورسه مد ايله اكي مد اكسه يكرمي بش اقچه
الينه و على هذا اما درت مد خم تمام اكلدكده عشري
189 صنعتناسلرسه دخي تورها اولنميه و تيمارلري بر
عمال طرفندن اولجلدده سنه الملعوث تاخير ايدرلرمش
اولد بابلي برهنه نو قتر ايله لر اكر كلب رجم لرسه كو
يك

fol. 48v

يك امامي وكتخدالري ويرار ادملري معرفتيله اولجب
انبار قويه تيمارلري و عاملري تيم معرفتيمزله اولجدك ديو
190 كيله اختيارلر ايدرلرسه قاضي منع ايده و بعض رعايانك
چفتلكلري دفترده يازلدغندن تفاوت فاحشله زياده اولسه
نوبلكه برچفتلك يازلانك يري بربوچق چفتلك اولسه
ييم چفت يازلانك يري برچفتلك اولسه دفترده زياده
رسمنه التزام كوسترب حونتدن كلورسه دخل اولنميه
ابقا اولنه رسمنه ملتزم اولمزسه زياده سي قاضي معرفتيله
چفتلكي اولنميه و يرله و بعض يرلرده چفتلك قليل اولب رعايا
رودن ذكر اولنان چفتلك مقدارندن اكسك واقع اولب
اما اوله بجه يري حاصللي اولدغي اجلدن كهنه دفترده

fol. 49r

موجبنجه بتون چفت اولنمشدر چفتلكم اكسكدر ديو نزاع
ايدرلرسه ممنوع اولنميه دفتر موجبنجه عمل اولنه
191 ومسجد و وقفين تصرف ايدن ائمه دن رسم چفت رفع
اولنب دفترده يازلمامشدر عوارض خود مطلقا ائمه دن
مرفوعدر امام اولدقلري زماندن تكليف عوارض اولنميه
192 وقف يرلرده اوتوران رعيتلرك اذارلرينه ديواني كبي
وضع اولنمش اوله جابي وقف اولاتخذ مثلري بن اولجوب
عشرلرين اخراج ايلمسنجه رعيت حاصلي خرمندن برندن
كتورميه اكر كتورررلرسه تهديد و سياق اولنه وقفك
193 حاصلي ضايع اولنميه و خارجيات امر پادشاهي عام صدر اولنه
عرض اولنب شويله بيورلمش كه خارجدن اكن كمسنلره

كركسه

fol. 49v

كركسه اولنون اكديكلري يرلرك صاحب تيمارلري نه تمام
رعايا كبي رسوم عرفيه دررلر و جملري اولجب مدبرك
بوچق كله النان يرلرده تيلر دخي اكي بوچق كله ديرلر و اوچ
كله النان يرلرده تيلر دخي اوچ كله ديرلر في الجمله مقاطعه
اعتباري بالكليه مرتفع اولب عوارضا اولسه دخي اكر تيماري
يرينه كوره نزاع بلا اين چكرلر رعايادن امتيازلري
كردك كوري صورت شد واخذ و ترك اختيارلرينه
194 اولغين امرندن ظاهر اوله هر خارجكه بر جمله الندكي بلا اين
چكه صاحب تيمار اولادر اونك يرين خارجيني ديو نزاع ايلديب
الويدن الميه مكر كه رعيتك يري مرود في او لا ابنو معناجه
كه ادم يرياد ... اوله اما النده هر كز يري اولميه حتى

fol. 50r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 50v

fol. 51r

fol. 51v

fol. 52r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 52v°

fol. 53r°

fol. 53v°

fol. 54r°

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

لب الينه طوله عوض اولندقده الفيه ويرلرك نيزن
دغى بن تقسيم ايدوب بلب اندن حالنه كوره طلب تليه
وهيج بركيمه حالندن وحدندن زياده سنه تكليف
ونوجيه اولنمز وكيفيه ميل ومحابا ايدوب بولنق
دتندنلوكيسنلرى رعايت ايدوب اندن سهل سنه الوب
٢١٢ باقين سايرنه تحميل ايلمك اولنميه واكر برمحله خلقندن
اذا كرجقوا عوارضه متونوايچون ناصوب عوارضنده امين
تحل اولوب وارباب الجبايه ايدر محلى خلقنك بالفعل مو
جود نلكى عدد اينه حالنه وحدنه كوره متوجه اولنان
٢١٣ طلب قلب الذ ونقص عن ابنه دخى عزتلله نايل كسنلر
كه مقاتليه ومحاربيه دوكيو وقادر بيكت كسنلردر

fol. 54v°

البته

البته اندريانه اله اوغلاننده وبيرزدن مريض معلول اولد
٢١٤ هيچ برفرد عربه يازيلميلر وهم عرب يازلمق عدد
خانه اعتبارله اولوب فرضا بكرمى خانه يه برعرب ه
ادرتنسه اول محلك يكرمى عدد كسنلك اجنلنه هر برارذ
عزتلله تعيين ايدوب يازب باقى اوننه طوقوزن الا خرجلق
ايدوب اوذ اون طقوز كسنهدن نه مقدار الملوا يسه الوب
عربك كندي عوارضنه سي اقچه دخى محسوب طوتب عرب
جقملو اولميق عنبوده خصوصيله اعجاب وتكليفله جقرلر
٢١٥ وعرب امرندن زياده سنه الفق ناردنك سبب كه عربي
خارجده يازب راضي ايده ميب زياده سنه وبرمكله
مودي اولمدنلر اول سنه عادت دكل بدعتدر اي

fol. 55r°

بالكليه مرفوع ومتروك اولوب اولى معنايله رضا ويره
ميلر مكركه اول يكرمى عدد كسنلك عزتلله يرنه بولنميه
اول وقت خارجدن بربرادر بكيت يازب بولنلر و
٢١٦ وحقيقا اولاحق ايجاب ايدوب جقلرنه دكنك يالك
يوزلى اوغلى وقولى يازيلملر وهر كيمسه يوزلر
يرده فلاني يرده كه حكم بوينلمه رانايت وغير كسنلر
اوله انلردن كفيل الوب اندن بزلرتاكه عرب خدمت
منن تمام ايتمدن كدنمه وياصوم عيب ايدجك عربه
ورلن كفيلاند طلب اوله المالقن عزتا اولمية وبر دفعه
يازلدى قطعا تبديل وتغيير اولنميه مكركه يازلدن تعيين
اولندقدن صكره وفات ايله ويا خسته اوله سفره اقتدار

fol. 55v°

فالمدعي

٢١٧ فالمدعي على التحقيق معلوم اولدا اول وقت مرو يدلر عربه
ويرلن اقچه عنقارسه بتمامه الوب بركيسنه دخى ويرب
يازب كتدله ايله دعرب اغالرب بوخصوص ايچون قضا ايدن
٢١٨ حجت الالرتاكه احتياجده احتجاج اوليه وعرب علوفه
سندن اغالرو كاتبلر الدقلرى اقچه ايچون خلقدن كرو ارزد
رجوعلنه اقچه المية وتسليم اقچى دبوكسنده براقچه دخى
حبه الميلر وهر عرب ايچون مخلفتنا اولان بالكليه منعي
٢١٩ ومتروك اولوب النيه وعرب ويرنلرى تك كه عادت
بربيكرنك خلعتنه منهيا اولمى وجا ونشليق رسمى
هر خلعتنن اليسر اقچه دبنلركندويا بلرندن ويره
٢٢٠ كندنن اليه وعرب نامنلر دبوبا يلر صوبرنه يازله

fol. 56r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

غابانه محلّی و غیری یرلرده یازلوب عزب اغالرک ویا
زن امنا و کاتبلر و قوللر کندو منقضا سنجه ایشلرلک
اولمیه و هر فاضلوقدن کم عزب یازلرلکی دفتر اولنوب بری
فاضله طوروب بری درگاه معلایه کلوب خزینه عامره یه
تسلیم اولنه تا که عزب یوقلنملو و یاکوکیل ملتبا المملو ایجاب
اگر فاضلرم درن دفترده کردرگاه معلایه تسلیم اولان
دفتره نظر اولنوب توکله عمل اولنه و کر عزب کیمک و
غیب اغلک واقع اولوب عزبلک اقچه کفیللردن الینملو اولنه
اول دفتر ایله النه دهم تیلیمر ایله و تعیین فعال دا خیال
قالمیه **فصل** رابع یرلرک خبینه متعلق حضورسیاک
۲۲۱ بیان ایلر یورکلر دخی یرلویکی رسم غنم ایکی قیونه بر

اقچه در

fol. 56v

اقچه در یورکلدن رسم قیشلاق ایکی اقچه در و یورکلر قیوب
قیرلب هیچ قلمه و یا خود بکرم عددن اقل اوله یونلرده
۲۲۲ دخی قره دیو اون ایکی اقچه الور دیوب باجا الینمز و اکثر
سپاهیدن یرطوتوب زراعت ایشه عشر و سالارلو دی
کلدن عشر رسم یوندن دخی دیو اون ایکی اقچه دیو رز
بادشته و یحمد زیاده و یکیلی تقدیرجه کتکرا رسم
الینب قانونی تدیمه مخالف حیف اولور تو قضیه میرا تا
تفتیش اولنب امر پادشاهیله موجب مذکور اوزره مقرر
اولنمشدر یورکلر سنجاغی بکی و تیمارلری یورتلن زرا
عت ایدرلرسه تمام جفتلودن اون ایکی اقچه و نیم جفتلودن
التی اقچه رسم الور و اوتلاق رسمی یرلوده کی کب اغل

fol. 57r

سوریلدن بکرم اوسطلدن اوتنبن ادنادن اون اقچه در
۲۲۳ و رسم اغل هر اغلدن اکثر اقچه سنجاق بکیله دردرلر و
یورکلر ها بعینک رسوم اربابینه توزیع فرقیمدن النور مشر
۲۲۴ شمدی ایرد اینده الینی قانون مقرر اولمشدر و طوکرلو
زرا اغاجینه خارجدن یاپلاکولکلر درجه قوینلودن
ویورکلردن اون اقچه رسم اوتلاق دیو الیابلره
اکثر اقچه الوب سنجاق بکیله سوباشی بطریق المناصفه
۲۲۵ تصرف ایدرلر ولایت ترمانده مجموع خیمانه سالیقا
تهر ادنیه خاص اولمش امین بعضیه آت اقچه سی وضع اولنب
و بعضیه اولماشات اقچه وضع اولنیان لردن اوزرینه
قید اولنبان یورکلرینه الینور حق غله و رسم جفت

و بناک

fol. 57v

و بناک و جبا و رسم اغنام و رسم عروس و جرم جنایت
یرلرنده یورکلرنده زراعت ایدجک یرلری اولمیوب
امرلرده زراعت ایدکلری یردن عشرلرن اله و رسم
جفت و باقی رسوم خاصه و یرلمک ینه اولمشدر و عوارض
دخی یورکلره و آت اقچه سی وضع اولنان طوایفدن رسم جفت
و بناک و جبا و کندلر یورد یازلان یرلره اکدکلری آت
چکدکلری مقابلنده عفو اولنب عوارض و یرمک دخی
رفع اولنمشدر عماننان اقچه ات باشنه اوچر یوز اقچه
۲۲۶ جرم جنایت و رسم عروس و رسم غنم دیرلر اما آت چکنلر
ات چکمیلردن بعض جماعت خاصلردن اوزرا اولنب
تیماره ویرلمشدر آت چکنلردن تیماره ویرلنلرک اقچه

fol. 58r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

رفع اولنب اوتوز مقابلسنده بوزرد لرندن آلدقلری عشر
لرن ورمك وتيولي اولنلردن بتاك دعوا عوارض قيد اولـ
لنمدن چكمسك تيمار ويرلنلره همان خاصه قيد اولندوغي
رسوملرينه تيمار قيد اولندوغي لاكن اناث الجنس ويرلردن
طوغورد بايبوردد واكي ايل قبلندن تا المنده دارند چكن
قبلندن هرنه ابقده موجود اولا ابجماعته بادي فلان ايتلك
تعادل طريقيله توزيع جديد اولنوام اولنمز امش وانت
چكمن قبلهلرك رسوم اوترات دعاياد رسوم كبيد
٢٢٧ فصل خامس ابلاقن احوالن بيان ايلر برايجودر
دني ابلاقلري عشر وخراج وارسنجه ورمزلر جميع عوارض
دن معاف ومسلملردر رسم كردك دخي ورمزلر جرائم

جنايت fol. 58v

جنايت ورزلر سنجاق بكلرينده جرم جنايتك عشرين
كنزلر الورلر ومذكور ابلاقلر بتراو بركنده ورزلر احتياط
لو برلرده قراول بكلر دشمن اوليجق جمع ابلاقلر اتلرن بولد
ماشلوايدرلردر تندن دوشه سنجاق بكنه بلد سكسان
٢٢٨ اقچه ويرلرد سمنديه ابلاقلري خراج واسپنجه ودعشرو
عادت اغنام ورسم عروس وسائر رسوملرندن سنه ومن
ميلاد عيسى عليه السلام بوتاريخه دك ورزلرخانه د خانيه بزر
قلوري اجون قرق بش اقچه ديرقوچ بهاسي ويدرلرا اون بش
اقچه والي قلوري كه بو قانون ندرلر برخرج كه ذكر قوچ ذكري
تكرارك ببينم ذكرايب داخ بولارحچين ادجر اقچه در جمله
التمش ادجر اقچه اولور بونز بيكدى ديرتب الك ياز حضر الناس

fol. 59r

كوني ددكلرندن قلوري دبر زمانن برقوز لوقيون بهاسي
بيكون اقچه جماسكاه اقچه ويدرلر دبن قلوري بيرى وبيتون
خدمتين ايدب اختيالملوبري نوبتيله بكلب واقعه واقع
اولجاق اوبريسي سفره چقر سنجاق بكنه الي برقونيجه كه
خدمتكاردر الني لي ولوى ايلاركانوناوره جرم جنايت ورزلر
والباتي جرمك عشرين كيتزلرى الور چند وتحته كوتورمبوب حصار
بكلرلر وسنجاق بكيسنك ابلاقلرا چنين دعتر بره اوپي
يابمزلر وارنلوغين يميلر واودن نوزمزلر ودرزمكرلرك
برمكررلكي الفز وارالرندن شروط مروت اولنمور خي الجمله
عوارض ضروبابد وتكاليف عرفيدن معاف ومسلملردر
وطورجي ارالرينه كرمز اكرديتوي وابلاقن طابيفتي برلدلي ٢٢٩

كويان fol. 59v

كونلرد غيري سپاهي تيمارندن زراعت ايلسه نصف عشر ورزلر
كنديباغندن تحصيل ايدكدن خمرين تيمور سپاهيلك تيما
دني منارسنه هر يلده دورت اقچه ورلب اكر خارجدن
اولب منارسنه انلر مثلي رعيت كبي خرچ باشنه اون بش
اقچه ويرلر فصل سادس بدع مرفوعه بيان ايلر
٢٣٠ قونيه باغلري ارابلري بربرن بكلمكه محتاج اولمزار اوله
جهتدن جاوشلره بكلتب هر دونمدن بر اقچه ده مندن
برد كلة غله تقدير اولب الميلرار ايمانده بروعادت
اولنوب تجديد بركن بگلمدن صكره الورلرمش بدعت
٢٣١ اولدوغي سببدن رفع اولندي وقونيه باغلرينك هر
دونمدن اوتوز اقچه الورلرمش ارابلدن ميرابلق مقابلنه

fol. 60r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

٢٣٢

fol. 61r

fol. 60v

٢٣٣

٢٣٤

٢٣٥

٢٣٦

fol. 62r

fol. 61v

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

[illegible]

fol. 62v

fol. 63r

[illegible]

fol. 63v

fol. 64r

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

fol. 65r

fol. 64v

fol. 66r

fol. 65v

Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, Konya Koyunoğlu Kütb. No: 69, Vrk. 1/b-66/b

تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب كتب فقير الحقير
المحتاج الى رحمة الله تعالى مصطفا بن رمضان غفر الله
له ولوالديه واحسن اليهما واليه في اواسط ربيع
الاول يوم چهارشنبه في وقت العصر تاريخ
الخط باقي والعمر فاني والعبد عاصي والرب غاني
خيره يازسين نتربني اتك كرامن كاتبين
كيم دعا ايله اكرسه اشبو خطوك كاتبين
ملول اولمه كوكل اول درلغندن صاغلق بكلر جهاندن ور الفندن
ملول اولمه كوكل كندو كمكل يا الفن
ابو بازلجينو صاغ اولدين باشن

fol. 66v

§.3- 1481 TARİHLİ NİŞANCI RÜSÛM KANUNNÂMESİ (2)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Elimizde tek nüshası bulunan ve tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşredilen bu kanunnâme, Paris Bib. Nat. No: 85, Vrk. 297/b-298/b de bulunmaktadır. Osmanlı Devletinde Divan-ı Hümâyûn'un tabii üyelerinden olan ve Fâtih Kanunnâmesinde Salın müderrislerinden olması şart koşulan *nişancılar,* başlangıçta hukukî düzenlemelerin hazırlanmasından, devletin yazılı işlemlerinin yürütülmesinden ve teşrifât usûllerinden sorumlu idiler. Bütün kanunnâme, yasaknâme, berât ve hükümler, bunlar tarafından kaleme alınmaktaydı[1]. Yaptığı bu işlere karşılık, devletin tesbit ettiği resmleri alıyordu. İşte bizim 886/1481 diye okuduğumuz, ancak 882 diye de okunabilecek olan bu Kanunnâme, nişancının hangi makamlardan ve işlerden, ne kadar meblağ resm alacağını tayin eden bir hukuki düzenlemedir. Bu hukuki düzenlemenin asıl önemi, alınacak resimlerin mikdârından ziyâde, Osmanlı merkez ve taşra teşkilâtının bir şeması gibi olmasıdır. Kanunnâme yoluyla, o dönemde Osmanlı Devletinde, merkez-i hükûmette vezir, kazasker ve defterdârların ehemmiyetini; Anadolu, Rumeli, Rum ve Karaman olarak dört beylerbeyliğinin varlığını ve benzeri bilgileri öğrenebiliyoruz.

Ba'zı kelimelerini tam okuyamadığımız bu kanunnâmenin şer'î dayanağı, âmme maslahatı gözetilmek şartıyla ülül-emre idare hukuku alanında tanınan sınırlı yasama yetkisidir[2].

II- NİŞANCI RÜSÛM KANUNNÂMESİ

Nişancıdan alınan rüsûmdur ki, beğliğe zabt[3] olunur, zikr olan mûcebince mukarrer ola.

Tahriren fî 23 Şevvâl el-Mükerrem sene sittin ve semânîn ve semâne-mi'ete.

1. An *vezâret: resm-i berât* 10.000; *resm-i kitâbet* 2.000
2. An *mîr-i mîrân-ı Rumeli;* resm-i berât 10.000; resm-i kitâbet 200
3. An *mîr-i mîrân-ı Anadolu:* resm-i berât 10.000; resm-i kit'abet 2.000
4. An *kâdîasker:* resm-i berât 2.000; resm-i kitâbet 200
5. An *defterdâr:* resm-i berât 200; resm-i kitâbet 200

---

(1) Akgündüz / Cin, **Türk-İslâm Hukuk Tarihi,** İstanbul 1990, c.I, sh. 245-246

(2) OK, 1/76-77

(3) **Beğlik:** Devlete, saraya ve Divan'a ait olan şeylere denir. Beğlik hissesi, beğliğe alınmak ve beğlik arazi gibi tabirler bu kelimenin mirî karşılığında kullanıldığını göstermektedir. Burada ise, divan sicillerini tutan, ferman ve berâtları yazan, kısaca beğliğe ait resmî yazışmaları yürüten beğlikçi tarafından tahsil olunan rüsûm kasdolunmaktadır (Pakalın, I/221).

6. An *mîr-i mîrân-ı Vilâyet-i Rum:* resm-i berât 5.000; resm-i kitâbet 1.000.

7. An *mîr-i mîrân-ı Vilâyet-i Karaman:* resm-i berât 5.000; resm-i kitâbet 1.000(1).

8. An *lalahây-ı Çelebiyân:* resm-i berât 800; resm-i kitâbet 200. *Defterdârân-ı Çelebiyân:* resm-i berât 600; resm-i kitâbet 100(2).

9. Ve *kethüdây-ı Vilâyet-i Rumeli:* resm-i berât 700; resm-i kitâbet 150; ve *defterdâr-ı tımar-ı Rumeli:* resm-i berât 600; resm-i kitâbet 100; ve *kethüdây-ı Vilâyet-i Anadolu:* resm-i berât 700; resm-i kitâbet 100; ve *defterdâr-ı tımar-ı Vilâyet-i Anadolu:* resm-i berât 600; resm-i kitâbet 100(1).

10. Ve *mîr-livây-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli:* resm-i berât 1.000; resm-i kitâbet 200; Ve *ze'âmet-i Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli:* resm-i berât 500; resm-i kitâbet 100.

11. An *tımar-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli:* 20.000'den ziyâde olandan, resm-i berât 400; resm-i kitâbet 50; 20.000'e gelince, resm-i berât 30; resm-i kitâbet 5.

12. *Mîrlivây-ı voynuk:* resm-i berât 600; resm-i kitâbet 50; *mîrlivây-ı piyâdegân:* resm-i berât 600; resm-i kitâbet 50.

13. Ve *ze'âmet ve ihtisâb-ı Edirne ve İstanbul ve Bursa,* ze'âmet: resm-i berât 600; resm-i kitâbet 100; ihtisâb, resm-i berât 600; resm-i kitâbet 100; ihtisâb-ı sâir, evsat: resm-i berât 300; resm-i kitâbet 50; ednâ, resm-i berât 150; resm-i kitâbet 25(4).

14. An *dizdârân* ki, tımarla ola, a'lâ, resm-i berât 400; resm-i kitâbet 50; evsat, resm-i berât 300; resm-i kitâbet 30; ednâ, resm-i berât 150; resm-i kitâbet 20(5).

---

(1) Bu maddelerden iki husus anlaşılmaktadır: **Birincisi,** vezirlik ve beylerbeyliği gibi makamlara tayin olunanlardan iki çeşit resim alınmaktadır: **a) Resm-i Berât:** Berât verilen şahıs veya makamdan alınan ve genellikle beğliğe ait olan vergidir. **b) Resm-i Kitâbet:** Berât ve benzeri resmî evrâkın kâtiplerce yazılması karşılığı alınan vergidir. **İkincisi:** Bu kanunnâmeden, II. Bâyezid devrinde dört **mir-i mîrân** yani beylerbeyilik makamı bulunduğunu da anlıyoruz. Ayrıca bu kanunnâmede bahsi geçen devlet teşkilâtı kadrosu ile Fâtih Kanûnnamesi arasında ciddi bir farklılık olmadığını da görüyoruz (Krş: Fâtih-1, md. 1, 6, 12, 14).

(2) — **Çelebi:** Allah demek olan Çalap kelimesinin î nisbet ekiyle yumuşatılmış şeklidir. Allah adamı ve dindar demektir. Terim olarak Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde padişah oğullarına ve Mevlânâ Celâleddin soyundan gelenlere denir. Sonradan kültürlü ve terbiyeli insanlara da bu ünvan verilir olmuştur. Burada Padişah oğlu demektir. Çelebi'lerin emrinde iki memur olduğunu görüyoruz:

Birincisi: Lala'dır ve şehzâdelerin ta'lim ve terbiyesiyle meşgul olanlara denir. **İkincisi,** çelebilere ait hasların muhâsebesini yürüten defterdârdır (Sertoğlu, 72, 198). Bu ünvanlara, Fâtih Kanunnâmesinde rastlanmadığına dikkat çekmek istiyoruz.

(3) — **Kethüdâ:** Aslı Farsça'dır ve güvenilir adam, görevli memur manalarını ifade eder. Burada Anadolu ve Rumeli Beylerbeyinin maiyyetinde onların işlerini tedvire memur şahıslar kasdedildiği ortadadır (Sertoğlu, 183, Fâtih-1, md. 18)

— **Defterdâr** için bkz. F-1, md. 4, 8-11, 16).

— **Mirlivây-ı Voynuk:** Voynuk denilen bir askerî grubun sancakbeyine denir. Bunların husuŝî Kanunnâmesi, I. cildde belirttiğimizin aksine, daha sonra neşredilecektir (OK, 1/506, d.n. 1).

— **Mîrlîvây-ı Piyâdegân:** Bkz. Fâtih-2 md. 39 ve OK. I/352, d.n. 4

(4) Bu maddeden İstanbul, Bursa ve Edirne ihtisâblarının izel bir öneme hâiz oldukları anlaşılmaktadır ki, zaten ilerde zikredeceğimiz husûsî kanunnâmeler de bunu göstermektedir.

(5) **Dizdâr** için bkz. OK, I/147

15. An *ser asesân,* a'lâ, resm-i berât 200; resm-i kitâbet 30; sâire, resm-i berât 100; resm-i kitâbet 20.

16. *Yaya* ez ednâsından, resm-i berât 200; resm-i kitâbet 40; ra'iyyet ez ednâsından, resm-i berât 100; resm-i kitâbet 20.

17. *Hammam* bina olmasına, resm-i berât 300; resm-i kitâbet 60; *başhâne* binâ olmasına, resm-i berât 100; resm-i kitâbet 20.

18. *Yasaknâme,* resm-i berât 1.000; resm-i kitâbet 20; sancak yazmağa varandan, resm-i berât 1000; resm-i kitabet 200; *şikâyet mektubları*ndan ki, paşalardan yazalar, resm-i berât ma'a kitâbet 24; *kassâmcı*dan(?): 20; akçe teslimden ki, hüccet alalar: 20.

19. *Ulûfât ve vazife-hârân-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli* ki, defterdârlar tezkiresinden berâtlar yazılur, *tevliyet* olsun ve *hitâbet* olsun ve *hisâr erenleri* olsun ve dahi bunun emsâli ki, ulûfelidir, yevmî ne mikdâr akçe olursa, bir aylık resm-i berât alına ve 10 akçe resm-i tezkire alına(1).

20. *Âdet-i resm-i nişan* ki, berâtları kâdîasker efendi ma'rifetiyle yazarlar.

An *kazâ-i Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu Edirne ve İstanbul ve Bursa:* 500

Sâir, a'lâ 400; evsat 300; ednâ 200

An *müderris:* a'lâ 200; saîr 100

An *tevliyet:* a'lâ 200; sâir 100

An *meşîhat:* a'lâ 150; evsat 100; ednâ 50

Hitâbet: a'lâ 100; sâir 50

İmâmet: A'lâ 100; sâir 50

İhtisâb: a'lâ 200; sâir 100.

21. *Kanunnâme:* 50; *kethüdâlık:* 50; *tımar-ı mahlûl:* 100; şikâyet mektublarından 12.

22. *Âdet-i emîriye:* an mîr-i mîrân 10.000; ve mîr-livâ 2.000 ve ze'âmet 500.

24. *Âdet-i çavuşiyye* nısf: mîr-i mîrân 5.000; mîrlivâ 1.000 ve ze'âmet 250

(1) — **Ulûfe:** Maaş demektir: Bkz. Fâtih-2, md. 50

— **Vazîfe-hârân:** Vazife, daha ziyâde vakıfların gelirinden tevliyet, hitâbet ve benzeri görevler karşılığı verilen maaş ve tahsisâtlara deinir. Bunları alanlara ise vazife-hârân veya ehl-i sezâif adı verilir: Krş. Akgündüz, **Vakıf Müessesesi,** 268 vd.

— **Tezkire:** Burada beylerbeyi veya defterdârlar tarafından verilen ve berâtlara esas teşkil eden resmî yazı demektir.

Nişancı Rüsûm Kanunnâmeisi, Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 297/b-298/b

چقفنه اندن چقوب مسیل برده چو مهرا ابرشم بو شرط مرعی دکل ایسه دلوسه تصرف
اتسون اکر بر قیو قازلوب طفرو نقب اوزرینه ازنسه که نقبه طفرو کلان نقب اسی اکه
متصرف اولور اما نقبه کلان چو مهراینشه قیو اسنک اولا عادت اوزره اوبلجی ویرالر
اکر جوهر ارشحاری نقبه طفرو کلسه نقب اسی الا اول قیویه نقدار اغز خرج اولنور
بهاسن ویرنلر بالتمام اطرافینه طغرو کلسه که اکه شاهات دیولر یعنی دپسوز قیو
دیلک اولور ذکر اولندوکی اوزره یدن وجمیع قیولری نقیدن بیکلر الر نقب اصتی اکا
مانع اولمیه وصوی داخی وارسه اول قیولرک اله طقوز یوکده بر یوکی حصه قیوجی
باشلو دیلک یعنی ویدار ایسه مهرنوا حکامنه قیوجیلر وعیوب فی الخلاف اید
کمه بش یوز بر یع الیو نلت قیوجی باشینک تلثان عاملک اولی قیوده جوهر وجوخلردن
جوهر اوغرلنسه ارجلد اوغرلدقلری الارنده الوب تلث تلثان ایدروب ثلث قیوجی باشنک
وثلثان عاملک اوله طشره دن کمسه بر قیویه اغزندان جوهر الوب یونده نیم دعوی یم
واردیو قیوجی باشینک مهرین الوب فصل خصومت ایده بین مهر عونسه بوزندن
قیوجی باشینه جرم بیوکلی عاملک حتی یوق و قیوجی باشی قیودن طرفی قیوجیلر اورن
اوناجلمدن زیاده نسنه حکم ایتمیه

نشانجیدن الندان رسوم درکه بکلکه ضبط اولنه ذکر اولان موجبه مقرر اوله
تحریرا فی ۳ م شوال المکرم سنه احدی وثمانین وتسعمائه

۱ عن وزارت — رسم / برات / اون بش — کمابیش / کل بیک
۲ عن میرمیران — دوم ایلی — مهم بولی / اون / ایکی — کمابیش / کل اسک
۳ عن میرمیران — اناطولی — رسم / اون بش — کمابیش / کل بیک
۴ عن قاضی عسکر — رسم / کل بیک — رسم کماس / الی آلتون
۵ عن دفتردار — رسم / کل اسک — رسم کماس / الی آلتون
۶ عن میرمیران — دوم / والاسی — رسم / بش یوز — رسم کماس / بیک

Nişancı Rüsûm Kanunnâme'si, Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 297/b-298/b

٧ عمل [illegible] ولایت قرمان

٨ عمل الایبکی — حلب [illegible] — رسم برات — رسم کتابت

دفتردار — حلب — رسم برات — رسم کتابت

٩ وکتخدای ولایت روم ایلی — رسم برات ٧٠٠ — رسم کتابت ١٥٠

ودفتردار تیمار روم ایلی — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ١٠٠

وکتخدای ولایت اناطولی — رسم برات ٧٠٠ — رسم کتابت ١٠٠

١٠ ودفتردار تیمار ولایت اناطولی — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ١٠٠

ومیرلوای ولایت اناطولی وروم ایلی — رسم برات ١٠٠٠ — رسم کتابت ٢٠٠

وزعامت ولایت اناطولی وروم ایلی — رسم برات ٥٠٠ — رسم کتابت ١٠٠

١١ عمل [illegible] ولایت اناطولی وروم ایلی — رسم بکلربکی زاده — اولادلری — رسم برات — رسم کتابت ٥٠ — [illegible] ٢٠ — ٤٠٠

١٢ میرلوای — [illegible] — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ٥٠

میرلوای [illegible] — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ٥٠

١٣ وزعامت [illegible] ادرنه [illegible] وبروسه — زعامت — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ١٠٠ — احسان — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ١٠٠

احسان — اوسط — رسم برات ٣٠٠ — رسم کتابت ٥٠ — ادنی — رسم برات ١٥٠ — رسم کتابت ٢٥

١٤ عمل [illegible] — اعلی — رسم برات ٦٠٠ — رسم کتابت ٥٠ — اوسط — رسم برات ٣٠٠ — رسم کتابت ٣٠ — ادنی — رسم برات ١٥٠ — رسم کتابت ٢٠

١٥ عمل [illegible] — اعلی — رسم برات ٢٠٠ — رسم کتابت ٣٠ — سایر — رسم برات ١٠٠ — رسم کتابت ٢٠

١٦ [illegible] ازادنامه‌سیدر — رسم برات — رسم کتابت

رعیت ازادنامه‌سی — رسم برات ١٠٠ — رسم کتابت ٢٠

١٧ [illegible] بنا اولنسه — رسم برات — رسم کتابت

١٨ بتخانه بنا اولنسه — رسم برات ١٠٠ — رسم کتابت ٢٠

یاساق نامه — رسم برات ١٠٠ — رسم کتابت ٣٠

سنجاق [illegible] — رسم برات ١٠٠٠ — رسم کتابت ٢٠٠

Nişancı Rüsûm Kanunnâmesi, Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 297/b-298/b

§.4- BEYTÜL-MAL KANUNNÂMESİ (3)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ

Beytül-mal-i Hâssa Kanunnâmesi adıyla neşrettiğimiz bu hukukî düzenlemenin elimizde beş nüshası vardır. Beş nüshada da kesin tarih belli olmadığından, sadece ifade ve kanun metnindeki ba'zı karinelerden II. Bâyezid devrine ait olduğu anlaşılmaktadır. Zira kanun metninde Fâtih devrinde yapılan aynı mevzudaki düzenlemelere atıflar yapılmaktadır. Elimizdeki nüshaların dökümü şöyledir:

I. nüsha, *Topkapı R. 1935, Vrk. 96/b-97/b*'de bulunmaktadır ve bizim de esas nüshamızı teşkil etmektedir.

II. nüsha, *Topkapı, R. 1936*'da bulunan benzeri nüshadır.

III. nüsha, *İ.Ü. Ty. No: 2753, Vrk. 41/a-42/b*'de bulunan nüshadır.

IV. nüsha, *Viyana, 870*'de bulunan ve Mehmed Ârif tarafından TOEM'de neşredilen nüshadır(1).

V. nüsha ise *Paris, Bib. Nat. No: 35*'de bulunan ve *Topkapı*'dakilerin benzeri olan nüshadır.

Biz beş nüshayı da gözönünde bulundurarak, bu Kanunnâmeyi Latin harfleriyle ilk defa neşredeceğiz.

Kanunnâmenin şer'î dayanağı iki meseledir:

Birincisi; devletin mirasçılığı meselesidir.

Bilindiği gibi eski hukukumuzda mirasçı olmayanların mirasçısı devlettir. Dolayısıyla mirasçı bırakmadan vefât eden şahısların bütün mal varlıkları, devlete intikal etmektedir. Özellikle esir olarak veya devşirme usulü ile Yeniçeri Ocağına kaydedilen yahut Padişahlara ait hâslarda çalışanlar, genellikle mirasçı bırakmadan vefat ettiklerinden, terekeleri beytülmala intikal etmektedir. İslam bütçe hukukunun gelir-gider dilimlerinden biri de beytül-mal hazinesidir. Osmanlı Devletinde buna *Beytül-mal-i Hâssa* adını verirler. Çünkü ülül-emr burada toplanan gelirleri, âmme maslahatı çerçevesinde sarfetme yetkisine sâhibdir. İşte bu beytülmâlın gelirlerini tahsil ve masraflarını tayin hususunda, ülül-emr geniş yetkiyle mücehhez kılınmıştır. Bu yetkinin esaslarını tanzim eden ilk hukuki düzenleme Fâtih devrinde yapılmıştır. *Anadolu Eyâleti Beytülmal Kanunu, Mihaliç Kanunu* ve benzerlerinde konuyla ilgili hükümler yok değildir.(2)

İkincisi; harplerde esir alınan, ancak sonradan padişahın iradesiyle âzâd edilen *ortakçı kullar* gibi kul tâifesinin, padişah veya âzâd eden diğer yetkililer, asabesi bulunmadığı takdirde, *asabe-i sebebiye* olarak mirasçıları statüsünü kazanmaktadırlar. Bu açıdan, *ashâb-ı ferâiz* veya *asabe-i hakikiye* gurubuna dahil olmayan yakın hısımları bulunsa bile, bu şahısların mirasçısı yine devlet olmaktadır(3).

Her iki şer'î hükme dayanarak devlet hazinesine kalan tereke veya bir diğer ta'birle

(1) TOEM, 1329, sh. 70-72

(2) Krş. OK, I/575-576, 611-612, 615-616; Fâtih-68, md. 13-14, 69, md. 1-3; Ayrıca bkz. I. Cild, Giriş, 181-182

(3) Cin/Akgündüz, **Türk-İslâm Hukuku Tarihi,** c.II, sh. 133, 137

muhallefâta nasıl muâmele yapılacağını, kanunnâme tanzim etmiş bulunmaktadır.

II. KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ BEYT'ÜL-MAL-I HÂSSA

Vech-i tezkire oldur ki:

1. Memâlik-i Mahrûsemde mansıbı ve ciheti olanlardan ve anlarun müte'allıkâtından *fevt olub terekeleri beyt'ül-mâl cihetiyle veya usûbet sebebiyle kapuma müteveccih olsa,* bunlarun gibilerin *muhallefâtı* kalîl ve kesîr her ne kadar olur ise, âmile mukâta'aya verilmiş değildir ve kapuma ciheti olmayanlardan dahi şunlar ki, cümle terekeleri kadı defterinde on bin veya on binden ziyâde ola, *medyûn* olsun olmasun ve terekelerin düyûn ihâta etsün etmesün, anlarun dahi beyt'ül-malı âmile satılmış değildir[1].

2. Eyle olsa bu zikrolunan *tavâif in muhallefâtı* bâbında merhûm *Sultan Muhammed Hân* -Tabe serâh- zamanında kanun-ı mukarrer bu idi ki, bunların gibilerün terekelerinden *guremâ* da'vây-ı deyn eyleseler, elliden ve altmışdan ve yüzden iki yüzden iki üç bine varınca anda *beyt'ül-malcı*lar veyahud *vasî-i meyyit* veya kıbel-i şer'den nasb olunan vasî muvâcehesinde, vilâyet kadıları teftiş edüb mu'addel ve müzekkâ *şâhid*ler ile şer'an sâbit ve zâhir oldukdan sonra, meyyitin terekesi içinden anda verüb edâ edüb ba'dehû ale't-tafsîl Dergâh-ı mu'allâma i'lâm ederlerdi. Mâ'adâsı *Âsitâne-i* ma'delet-penâhıma irsâl olunurdu[2].

3. Ve bir kimesne üç bin veya üç binden ekser on binden ekall deyn da'vâ eylese, vülât-i vilâyet ve kudât-ı memleket ber-mûceb-i *şer'i kavîm* şâhidlerin anda istimâ' tamam *ta'dîl ve tezkiye* etdikten sonra kabl'el-hükm nakl-i şehâdet Dergâh-ı mu'allâma *kadıaskerlerim* istimâ' eyleyüb, şol ki, muktezây-ı şer'i mutahhardır, yerine korlardı. Ammâ şol ki, müstakil bir şahıs on bin veya on binden ziyâde ola, anları kudât istimâ' eyleyüb müdde'îleri şâhidleriyle *Âsitâne-i* sa'âdete gönderüb bunda kapuda istimâ' olunub, gerü emr-i şer' ri'âyet olunurdı. Sonra bu kanun ri'âyet olunmayub bunların gibilerin terekesinden da'vây-ı deyn edenleri, kalîlen kâne kesîran, cemî'isi şâhidleriyle Dergâh-ı mu'allâya irsâl oluna, kudât-ı vilâyet istima' etmeye deyü emr olunub bu sebebden müslümanlar bundan ziyâde mutazarrır olub her husûsda şâhidleriyle kapuma gelmekde fevk' al-hadd usr ve zarûret çeküb rencîde oldukları benim izz-i huzûruma arz olundukda müslümanlara mezîd-i inâyet ve

---

(1) Bu madde, Osmanlı Devletindeki müsâdere meselesini yanlış yorumlayan veya kasden ithâm yoluna giden bir kısım araştırmacılara ciddî cevap teşkil etmektedir. Bu maddeden anlaşıldığına göre, Osmanlı Devletinde bütün devlet memurlarının terekeleri devletçe müsâdere edilmemekte, belki terekelerine beytülmal yolu ile veya asabe-i sebebiye tariki ile devletin şer'an mâlik olduğu görevlilerin malvarlığına el konmaktadır. **Muhallefât,** tereke demektir: Krş. OK, I/181 vd.; Damad, Mecma'ül-Enhür, I/720-722, II/748; Benzeri hükümler için bkz. OK, I/575-576, 611-612.

— **Medyûn:** Borçlu.

(2) Bu maddede Fâtih devri kanunlarına atıf yapılmaktadır. Krş: OK, I/575-576, 611-611, 615-616.

— **Gurema:** Alacaklılar demektir.

— **Vasiyy-i meyyit:** Bizzat meyyitin sağlığında kendisi tarafından (vasiyy-i muhtâr) yahut, mahkeme tarafından (vasiyy-i mansûb), tereke işlerini takip etmek üzere tayin edilen memur demektir (Kadri Paşa, **Ahkâm-ı Şer'îye,** md. 435 vd.)

merhamet eyleyüb bu bâbda sonradan ihdâs olunan kaziyyeleri ref' eyledüm.

4. Ve buyurdum ki, min ba'd bu husûslarda merhûm **Sultan Muhammed Hân** -Aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân- zamanında cârî olan kanun üzre kudât-ı vilâyet âmil olub zikr olunan kimesnelerin muhallefâtından umûmen da'vây-ı deyn etdiklerinde, şunlar ki, *perâkende ve hurde düyûndur* ve müteferrik kimesnelerdir, yüz, iki yüz, beş yüz veyahud bin nihâyet üç binden ekall ola, bunların gibilerin, siz ki kadılarsız, siz ki kendü nefsiniz ile mübâşir olub alâ vech'il-istiksâ ber-mûceb-i şer'i kavîm anda beyt'ül-mal zâbıtları varsa, anlarun muvâcehesinde ve illâ vasî-i meyyit veya vasî-i şer' huzûrunda teftiş edesiz. Şöyle ki, mu'addel ve müzekkâ şâhidler ile sâbit ve zâhir olub kat'â şübhe olmaya, anlarun gibi perâkende düyûnı anda hükm edüb meyyitin terekesinden verüb edâ edesiz ve yazub alet-tafsîl arz edesiz(1).

5. Ammâ şol kimesne ki, müstakil üç bin veya üç binden ziyâde on binden ekall deyn da'vâ eylese, anlarun gibilerün şâhidlerin anda siz kendü nefsiniz ile şer'i şerif muktezâsınca istimâ' edüb tamam şer'ân zâhir olub şübhe kalmaduktan sonra hükm etmeyüb hemân *nakl-i şehâdet* verüb mufassal arz edesiz ki, bunda *Âsitâne-i Sa'âdetimde kadıaskerlerim* şer'le teftiş eyleyüb her ne vechile zâhir olursa, ana göre âmil olasız(2).

6. Ammâ şol kimesne ki, on bin veya on binden ziyâde *alım da'vâ eylese,* kanun-ı kadîm üzre müdde'îleri şâhidleriyle kapuma gönderesiz ki, bunda istimâ' olunub hak yerine vara. Bu bâbda bir dürlü dahi olmaya.

7. *Kudât-ı memleket* bu üslûb üzre âmil olub *hurde deyn ve vesâyâ* ki, üç binden ekall ola, anda ba'des-sübût tenfîz eyleyüb arz edeler ve on binden ekall olanı ba'des-sübût kabl'et-tenfîz ves-sarf arz edüb, on bin ve on binden ziyâdesin istimâ' etmeyüb şâhidleriyle müdde'îleri Dergâh-ı mu'allâma göndereler.

8. Ve lâkin bu husûslarda ziyâde ihtimâm ve teyakkuz üzre olub hileden ve tezvîrden ve şuhûd-i zûrdan ve şer'ân makbûl'üş-şehâdet olmayan kimesnelerin şahâdetlerinden ihtirâz edesiz ki, kimesneye tezvîrle mal verilmeye. Ve illâ sonra hilâfı zâhir olub anun gibi tezvîr ile veya şer'an makbûl'üş-şehâdet olmayan kimesneler şehâdetleriyle kimesneye mal verilecek olur ise, müstahakk-ı itâb ve ikâb vâki' olursız, şöyle bilesiz.

9. Ve *hâliyâ emr-i şerifim budur ki, min ba'd Dergâh-ı mu'allâmda isbât-ı verâset* eden kimesnelerin akçeleri verilmelü oldukda, gerek *Hazine-i Âmiremden* verilsün gerek *beyt'ül-mal emînleri* ellerinde olan akçeden verilsün, *vezzân* tartub mikdârı ma'lûm oldukdan sonra *Divân-ı Âlîde* paşaların vye kadıaskerlerin huzûrlarında *Hazine-i Âmirem Defterdârları* ma'rifetiyle verilüb deftere kayd oluna(3).

Tahriren fî...

(1) — **Perâkende Ve Hurde Düyûn:** Miktarları 3000'den aşağı olan küçük borçlara denmektedir.

— **Vasi-i Şer':** Kadı tarafından tayin edilen vasiyy-i mansûb demektir.

(2) — **Nakl-i Şahâdet:** Şâhidlerin şahâdetlerinin mahkemede dinlenip tesbit edildikden sonra, hükme medar olmak üzere, bir başka kadıya gönderilmesine denir. Bu şer'î hükmün esasını, "kitâb'ül-kâdî ile'l-kâdî" müessesesi teşkil etmektedir: Bkz. Ali Haydar, **Dürer'ül-Hükkâm,** IV/729 vd.

(3) Bu madde, tamamen şer'î hükümlere uygun olarak, mirasçı olduğunu isbat edenlere haklarının verilmesi hususunda kesin hüküm ihtivâ etmektedir: Krş. OK, I/181 vd.

Beytül-Mal Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 96/b-97/b

Beytül-Mal Kanunnâmesi, Topkapı 8. 1935, Vrk. 96/b-97/b

سعادتلو قاضی عسکرلرم مؤثرها تفتیش المیراث ده دخی جهلا
٦ ظاهر اولور دیلر الا کوره عادل دلالتکز اما عدول کمسنه که
اون ایکی و یا اون ایکیدن زیاده آقچه دعوی ایلر قانون قدیم
لدر متحمل شاهدلر ایله قایمه کوندرر که کیرونیه استماع
٧ اولنور حق یره واره ویا ایچوریلورلوی اولیه قضاة
ممالکت یوسلوبلرنه عادلدلر حرمه دینی و وصایا کرادیه
ایکیدن ایچری ولدان بعد الثبوت ضبطه المیراث من ابن لر و
اون ایکیدن آشاغی اولانی بعد الثبوت قبل التنفید والعرف
عرفا برد ایلیه اون ایکی و اون ایکیدن زیاده سن استماع ایتمیه
٨ شاهدلر ایله مدعیلری درکاه معلایه کوندرهلر و لیکن بو
خصوصلرده زیاده استماع و تیقظ اوزره اولهلر حیله دن و
تزویردن و شهود زوردن و شرعا مقبول الشهاده اولمیان
کمسنهلرک شهادتلرینه اعتبار ایتمیهلر که کمسنه تزویر ایله مال
دیرلیه والا قاضیلر ملوم فی الطلعه اولوب اولکسی تزویر ایله
ویا شرعا مقبول الشهاده اولمیان کمسنهلر شهادتیله کمسنه
مال دیرلک دلوارده جمیع عتاب و خطاب واقع اولور دینیه
٩ مؤبدا ایکز وقتا کیا ادی شرعیه یوریکز من بعد درکاه معلایه
اثبات وراثت اولن کمسنهلرک ایچلری دیرلدو اولمق کرک خزینه
عامرهدن دیرلمیه کرکن بیت المال امینلری الاولیاء الملاد
ایچون دیرلسون منتهای طارقیب متداری مملوء ایلرده نمک
دیوان عالیمه بانالرکی دفاتر عسکرلرک حقی دلرتی خزینه
عامره دفتردارلری معرفتیله دیرلوب دفتر قیداوله
کریم م

§.5- DEVŞİRME KANUNNÂMESİ (4)

I- HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Savaş esirlerinin beşte birinin devlete kalması şeklindeki İslam hukuku prensibine dayanan yeniçeri teşkilâtı, daha sonra çeşitli usûllerle genişletilmiştir. Özellikle Fâtih devrinden itibaren hıristiyan teb'anın, yaşları kanunen belirlenen birden fazla erkek çocuklarından yalnız bir tanesinin Osmanlı ordusuna alınması esas kabul edilmişti. Bunun için bir devşirme yani yeniçerilik için acemi oğlan toplama kanunu düzenlendi. Bu kanunla başdan başa gayr-i müslim olan Rumeli halkı tedricî bir şekilde müslümanlaştırılacak ve aynı zamanda müslüman olan yeni ordularla Osmanlı devleti desteklenmiş olacaktı. Acemi Ocağının temelini teşkil eden bu kanun elimizde mevcuttur. Bu kanunun kesin tarihi belli değildir. Ancak en az II. Bâyezit devrinde hazırlandığı şüphe götürmez bir gerçektir[1].

"Kanunnâme ki, Yeniçeri Oğlanın Cem' Eylemek İçün Nişân-ı Hümâyûn Verilür" diye kaynaklarda tanıtılan bu kanunun elimizde dört nüshası mevcuttur:

*I.*si, *Topkapı R. 1935, vrk. 87/b-88/b'*deki temel nüshadır.

*II.*si, *İ.Ü.Ty. 2753, Vrk. 47/a-48/b* deki nüshadır.

*III.*sü ise, yine *Topkapı R. 1936'*daki I.nin aynısı bir nüshadır.

*IV.*sü, *Paris, Bib. Nat. No: 35'*deki nüshadır.[2]

II. KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME Kİ YENİÇERİ OĞLANIN CEM' EYLEMEK İÇÜN NİŞÂN-I HÜMÂYÛN VERİLÜR

Nişân-ı şerif-i âlîşân hükmi oldur ki: Kadîm'ül-eyyâmdan *Memâlik-i Mahrûsemde yeniçeri içün oğlan almak* kanun ve âdet-i mu'tâd olduğu ecilden filân kadılık ki, bu kadar hâne ve filân kadılık ki, bu kadar hânedir ilh. kırk hâneye bir oğlan hesâbınca bu kadar nefer ve bu kadar nefer cem'an bu kadar nefer oğlan cem' olmasın emr edüb Kudvet'ül-emâcid ve'l-ekârim, hâv'il-mehâmid ve'l-mekârim filân -Zîde kadrühû- nun kemâl-i emânetine ve vüfûr-i istikâmetine i'tikâd ve i'timâd eyleyüb *emîn* ta'yîn eyleyüb ve Dergâh-ı mu'allâm *yayabaşları*ndan Kudvet'ül-emâsil ve'l-akrân filân -zîde kadrühü- yu dahi bile koşub ellerine işbu hükm-i cihân-mutâ' ve lâzım'ul-ittibâ'ımı verdim ve buyurdum ki:

1. Te'hîr etmeyüb zikrolunan kadılıklara varub her kadılıkda ili ve güni tenbîh edüb çağırdub te'kîd eyleyüb kurâda ve bilâdda hâslarda ve evkâfda velhâsıl hiç

(1) Molla Hüsrev, **Dürer Ve Gurer,** I/285-286. Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları,** I/13 vd.;

(2) Krş. 943 tarihli benzeri bir Kanunnâme için, Veliyyüddin Efendi, No: 1970, Vrk. 68; 1969, vrk. 123/6

bir karyeyi aparlamayub kefere-i re'âyânın ne kadar oğlanı varsa babaları ile cem' edüb yanıma getürdüb ve bizzât nazar edüb görüb kangı kâfirin ki, müte'addid oğulları ola, içinden bir yararın ki ,sinnde on dört on beş yaşında nihâyet on yedi on sekiz yaşında ola, *yeniçerilik* içün yazub alub zabt ve hıfz eyleye. Ammâ müte'addid oğlu olmayanın oğlın almaya ve müte'addidin birin aldıktan sonra bâkîsin babasına göndere, ziyâde hayf ve ta'arruz eylemeye.

2. Ve emrim üzere bir oğlanı alub yazdıkdan sonra tebdîl etmeye. Ve her oğlan ki, alınur, kendü adın ve atası adın ve köyi ve sipahisi adın ve oğlanın hilyesin ve evsâfını mufassalan deftere bile kayd eyleye. Gaybet edecek olursa, deftere rücû' olunub kim idüği ve k ndan idüği ma'lûm olub suhûletle gerü ala getürile. Ve anun gibi cem' olunduğu esnâda telbîsle hâricden *levend* dahi katarlar imiş. Key ihtiyât edüb kat'â levendden kimesne katılmayub yerlü raiyyet kâfir oğlanlarından cem' ede; hileden ve telbîsden ihtirâz eyleye.[1]

3. Ve buyurdum ki, yeniçeri oğlanı cem' olub yüz ve yüz ellişer nefere yetişdükçe defter ile mu'temed adamıma koşub ve kadılar dahi bile mu'temed adam koşub ve ol vilâyetlerde ve *voynuk* olan yerlerde voynuk; voynuk olmayan yerlerde *müsellem*den ve sipahi adamlarından anların maksûduna kifâyet edecek mikdârı kimesneleri bile koşub *İstanbul'da Yeniçeri Ağası*na göndereler ki, yolda ve izde tamamı mahfûz ve mazbût olub kimesnesi gitmek ve gaybet eylemek ihtimâli olmaya.[2]

4. Ve hem *yeniçeri oğlanı* yazıldıkda iki defter yazub biri kendüde durub ve biri karşu yeniçeri oğlanını gönderdüği adamla bile göndereler ki, yeniçeri oğlanın yeniçeri ağasına defter ile teslim ede. Sonra defterleri birbiriyle mukâbele olunub görilüb yeniçeri oğlanı tebdîle ve tağyîre mecâl ve ihtimâl olmaya.

5. Ve buyurdum ki, oğlan koşub gönderdüği adamıma te'kîd eyleyüb ısmarlaya ki, oğlanları *İstanbul*'a getürürken eğlemeyüb ve kimesneden bir akçe ve bir habbe nesne almayub ve ta'arruz etdirmeyüb doğru yoldan getüre ve yolda konakların şaşırmayub bir köye tekrâr koymayalar ki, köy halkına yeniçeri oğlanına etmek vermekde ve evine iledüb zabt etmekde ziyâde muzâyaka lâzım gelmeye.

6. Ve ol kadılıkların kadıları ve nâibleri ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve köy kethüdâları, bu bâbda kemâl-i mu'âvenet ve müzâheret edüb taht-ı hükûmetlerinde olan re'âyâda ne mikdâr oğlan var ise, cemî'isin bîkusûr mezkûrun yanına ihzâr eyleyüb göstereler.

7. Hiç bir ehadin oğlu *evinde alıkonmak ve gizlenmek ve kaçurmak* ve sâir vechile telbîs ve tedlîs etmek olmaya ve gereği gibi sakınalar ki, bu husûsda müşârün ileyh veya adamları velhâsıl bu maslahata mübâşeret eden kimesneler, aslâ ve kat'â bir ehadden bir akçe ve bir habbe nesne almayalar. Emr-i şerifime muhâlif her kim tımarında veya köyünde bir oğlan gizleyüb müşârün ileyhe göstermemiş ola veya kaçurmuş veya hile edüb hâricden levend katmış veyahud nev'ân ihmâl

(1) **Levend:** Burada dışarıdan alınan bekâr ve serseri genç manası kasdedilmiş olabilir. Zaten Farsça manası da budur. Yoksa bahriyedeki askerî sınıf manası kasdolunmamaktadır. (Krş. OK, I/393, d.n. 3)

(2) Müsellem ve voynuk tabirleri için bkz. OK, I/352, d.n. 4; 146, 506.

ve müsâhele etmiş olursa, her kim ise kat'â mecâl vermeyüb *siyâset* etdüririn, bilmiş olalar.

8. Ve bu husûs emr-i hatîr ve mahall-i ihtimâm ve hüsn-i tedbîr olmağın gerekdir ki, mezkûrlara ol vilâyetde olan kadılar ve subaşılar ve yerlerine duran adamları ve köy kethüdâları, bi-enfüsihim hâzırûn olub oğlanı görmesinde ve almasında ve kimin oğlu alınduğında ve evsâf ve hilyesinde anların dahi vukûfı ola, nev'an hile ve tezvîr karışmaya. Bu dahi şol ki, câdde-i emânet ve tarîk-i istikâmetdir, sülûk edüb hilâf-ı me'mûr nesne zuhûr bulursa, mûcib-i itâb ve ikâbdır. Ana göre ihtiyât edüb emr-i şerifimle amel edeler.

Şöyle bileler, alâmet-i şerif-i âlem-ârâya i'timâd kılalar.

Tahrîren fî...

Devşirme Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 87/b-88/b

Devşirme Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 87/b-88/b

بو خصوصده شا راه دیانتلری واطاعتلری بو مصلحته مباشرلق ایدن

کمسه‌لر امثالی وقطعی بر کمسه‌نی یاتوجی ویرجنسنده امثاللر امرینه

مخالف هر کیم تمایز ویره داوستو ویا کورینا برادرملرلکی لبوبعا بیله

کوسترمیش اوله ویا قاچورمیش ویا صیانت ایدوب غلظ وعده ده لونده تاتمش

یاضوده نوعما لها لی ومه ملک اتمش اولورلرسه هر کیم لیه قطعا قبالنه [illegible]

8 سیاستلری تربیت بلیغ اولنه لر. و بو خصوصده امرلرندن وعملده استعمال اهتمام

اولنماغه کوکه رکه مذکورلر اوله و اوله ینه اولماغه قانیلره درسو بابیله

دیرلر نه دو رلرلقلری دکوی کر حفظ اری باشنسه ماموردلیه

اونلرده کوره سنه واکمه سنه وکمیکل دعلی الیده ممنته واوصاف

دعلیه سنه انی کن وبلنی دقیق اولاندره عاهیا و تذدیه تا رشمیه بولین

مثوبکا جالیه یره امانت وطریق استغنا مستریلو کله دلیه طرف ایموده

زنطره ریدلورلیه موجب عتاب ریدرکا کوره ستادلوه ایدوپ ایمه

عمال امیه لرستری اعلاوه مستو نجهعا لم اداید احتیاط طلبلر کورلمه

م

§.6- PENÇİK (PENÇYEK) KANUNNÂMESİ (5,6)

I- HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Bilindiği gibi İslâm hukukuna göre esirler de ganimetlerden sayılmaktadır. Ganimetin beşde biri ise, devlete aittir. Devlet, bu beşte birlik hakkında, kamu yararına uygun olarak istediği gibi tasarrufda bulunur. İşte genel olarak Osmanlı hukukunda devletin bu beşte birlik Kur'an'la sâbit olan hakkına Farsça olarak Penç-yek (1/5) adı verilmiştir. İslâm hukukuna göre, savaşlarda elde edilen esirler hakkında yapılacak muâmele hususunda devlet başkanı şu seçimlik haklara sâhiptir: *1)* Savaş hukukunun gereği ve İslâmiyeti yaymak gâyesiyle gerekiyorsa devlet reisi onları öldürtebilir. *2)* Müslümanlara hizmet etmeleri için onları köle olarak kullandırabilir. *3)* Onlarla zimmîlik andlaşması yapabilir. 4) Hanefi mezhebinde tartışmalı olmakla birlikte, bedel (fidye) karşılığı onları salıverebilir[(1)]. I. Murad, büyük hukukçu Karamanh Rüstem'in teklifi ve Çandarlı Kara Halil Efendi'nin meşrûiyetini izahı üzerine, harpte esir alınan erkeklerden beşte birini devlet heşâbına ve asker ihtiyâcını karşılamak üzere almayı kanun haline getirmiş ve bu tarihden sonra, bu usule yanlış telâffuzla *pençik* adı verilmiştir. Devlet askerliğe elverişli olmayanlardan da *pençik resmi* alınmış, asker olarak alınanlara *pençik oğlanı* denmiştir. *Toyca* denilen akıncı subaylarının ve akıncıların aldığı esirler, *pençikçi* denilen bir memur tarafından toplanıyordu. Acemi ocağının temelini bu pençik oğlanları teşkil ediyordu. Asker olarak alınmayan erkekler de *şirhor* = meme emen; *beççe* (3 ile sekiz yaşında); *gulâmçe* (8 ilâ 12 yaşında); *gulâm* (ergen); *sakallı* ve *pîr* diye sınıflara ayrılıyordu. Kadınlar ise *ümm-ül-veled, mâriye, duhter, acûze, fertûte* (çok ihtiyar); *ma'yûbe, bîmâre, yekdest* ve *yekçeşm* gibi sınıflara ayrılmışlardı[(2)].

Pençik resmi 764/1363 yılında ihdâs edilmiştir. Pençiklerle ilgili olarak II. Bâyezit devrine ait elimizde iki kanun mevcuttur:

Birincisi; *Pençik Kanunnâmesi* diye kanun mecmualarında zikredilmektedir. Elimizde altı nüshası bulunan bu kanunnâmeden, 916/1510 tarihli ikinci kanunnâme bahsetmektedir. O halde bu kanunnâme en az 916/1510 tarihinden daha önce tanzim edilmiştir. Bunun altı nüshası vardır:

I. si *Topkapı R. 1935, vrk. 108/b-109/a*'daki temel nüshadır.

II. si yerine *Topkapı. R. 1936*'daki benzeri nüshadır.

III. sü *İ.Ü. Ty. 2753, vrk. 49/b-50/b*'daki nüshadır.

IV. sü *Sül. Kütp. Reisülküttâb, No: 1004, vrk. 23/a-b*'deki eksik ve hatalı nüshadır.

V. si, *Paris, 85, Vrk. 249/b-250/a*'daki nüshadır ve diğer nüshalarından farklıdır. *''Pen-*

(1) Molla Hüsrev, **Dürer-ül-Hükkâm,** I/285-286

(2) Uzunçarşılı, **Kapıkulu Ocakları,** I/6 vd.

çiklere Verilen Kanunnâme Sûretidir" ünvanını taşıyan bu nüshanın farklarına da işâret ettik.

VI. sı, *Paris, 35'de bulunan* ve Topkapı Sarayı nüshalarına tıpatıp benzeyen nüshadır.

Biz altı nüshayı da nazar-ı itibara alarak, tesbitlerimize göre ilk defa bu kanunu neşredeceğiz.

İkincisi; 916/1510 tarihli *Pençik Kanunnâmesidir.* Bu Kanunnâmenin, tesbit edebildiğimiz kadarıyla, tek nüshası vardır. O da Âtıf Efendi, No: 1734, vrk. 36/a-37/a'daki nüshadır.

Şimdi her ikisini de zikredelim.

II- I. PENÇİK (PENÇ-YEK) KANUNNÂMESİ'NİN METNİ

KANUNNÂME-İ PENÇİK

1. *Uç beğleri,* akıncı ve sâir yiğit ve *yeğil* cem' edüb gazâ niyyetine *Dâr'ül-harb*'e seğirtmek *akın*dır.

Ve uç beğleri, kendüler eşmeyüb adamlarına akıncı ve sâir yiğit ve yeğil koşub göndermek, eğer eşen kimlesneler yüz ve yüzden ziyâde olursa, *harâmilik*dir. Bu iki kısımdan *penç-yek* alınur.

Ve eğer uç beğleri, kendüler eşmeyüb adam gönderüb eşen adam yüzden eksük olursa, *çete*dür; *penç-yek* alınmaz.(1)

2. Ve uç beğlerinin ve *pençikçilerin ve toycaların* ağırlığı bâbında dahi kanun budur ki; şol vakit ki, emir ile akın ve harâmilik ola, ol akından ve harâmilikden çıkan oğlanlardan akın beğlerinde ve toycalarda ve akıncılarda ve sâir yiğit ve yeğilde ne mikdâr oğlan varsa, cem' olub dahi pençikçi ma'rifetiyle yazılub defter olub dahi akın beği ol akında kendü kisbi ile çıkarduğı oğlandan yirmi oğlanla ağırlana. Ve pençikçiler, kendü kazancı ile çıkarduğı oğlandan beşer oğlanla ağırlana. Ve toycaların ma'lûm ve mu'ayyenleri kendü kisbleriyle çıkarduğı oğlandan birer oğlan-

---

(1) Paris, Bib. Nat. No: 85'deki nüshada Kanunnâme şöyle başlamaktadır: "Nişan-ı Hümâyun yazıla ki; Hâliyâ Pençikçibaşı Yusuf Dergâh-ı Mu'allâm'a adam gönderüb kanunnâme taleb edüb, ben dahi işbu kanunnâmeyi verdim ve buyurdum ki;..." Maddenin sonunda ise şu ifâdeler yer almaktadır: "Min ba'd dahi bu üslûb üzere amel oluna, bir dürlü dahi olmaya." (Krş. Vrk. 249/b)

Maddedeki ıstılâhların kısaca ma'nası şöyledir:

— **Uç Beği:** Uclarda bulunan sancak beğlerine denir (Sertoğlu, 348).

— **Akıncı:** Osmanlı Devletinde nizamlı hafif süvari kuvvetlerine verilen isimdir.

— **Yiğit ve Yeğil:** Her ne kadar benzeri bir terkibe, Tarama Sözlüğünde, **"yiğit-yiğli"** okunarak, gerek sıhhatte gerek hasta manası verilmişse de, bunun doğru olmadığı kanaatindeyiz. Yiğit'in manası bellidir. Yeğil ise, yakın seslisi yeğin gibi, belki de onun farklı telâffuz edilmiş bir şekli olarak üstün kuvvetli ve baskın manalarını ifade ettiği kanaatindeyiz. Zira bütün nüshalardaki yazılışı aynıdır (يكيل). (Bkz. Tarama Sözlüğü, VI/4477 vd., 4595).

— **Dar'ül-Harb:** İslâm diyarı olmayan topraklara denen fıkhî bir terimdir.

la ağırlana. Ve alçak hâllü toycalar dahi iki kişi bir oğlanla ağırlana(1).

3. Ve *ağırlıkdan ziyâde gelen oğlan, on* yaşından on yedi yaşına varınca alına. Ve eğer on yedi yaşından tecâvüz edenlerün dahi ba'zında kâbiliyet olursa, ol dahi alınub *esîr sâhibine* her oğlan içün *Hizâne-i Âmire*den üç yüz akçe verile.

4. Alınacak oğlan *ma'lûl ve ma'zûr ve marîz* olmaya ve oğlanlık âsârı gâlib olub mültehî olmaya(2).

5. Ve *pençik oğlanı* alınmalu olıcak, sancak beği ve toycalar mu'âvenet edeler, kimesne mâni' olmaya(3).

6. Akından ve harâmilikden alınan oğlanlarun beğliğe alınacağı alınub tamam oldukdan sonra *il beği* çıkub gelince mu'âvenet edüb bekleyecek yerde bekleyeler ve götürecek yerde götüreler. Ve *toycalar* yağıda oğlan kaçurmak vâki' olursa, arz edeler; ne emr olursa anunla âmil olalar(4).

7. Ve her kişi ne vechile ağırlanmalu ise, kendü kazancı ve kisbi ile ağırlana, âher kimesnenin *esirin* kendü adına edüb anunla ağırlanmaya(5).

8. Ve *pençikçiler pençik oğlanın* cem' etmelü olıcak, akında olan akın beği cem' ede. Ve ne kadar oğlan cem' olursa, bir defter pençikçi ve bir defter dahi akıncı beği yazub pençik oğlanı Dergâh-ı mu'allâya gelicek ikisinin dahi defteri ve adamı bile gele. Ve eğer akın beği hâzır olmazsa, yerine duran adamı ma'rifetiyle cem' olub ve anun ma'rifetiyle yazılub pençik oğlanı gelicek hem anun defteri ve adamı ve hem pençikçinin defteri ve adamı gelüb bile getüre.

9. Ve akında vâki' olan *davar armağanı* bâbında kadîmden kanun âdet ne vechile cârî olı-gelmiş ise, gerü eyle ola(6).

Şöyle bileler.

---

(1) — **Pençikçi:** Alınan esirlerin ve toplanan acemi oğlanlarının kendisine teslim edildiği bir memur.

— **Toyca:** Akıncı subaylarına denir.

— **Ağırlık:** Akıncı ve toycaların acemi oğlan derleme gayreti karşılığında kendilerine verilen bedel. Kanunnâme maddesinden de açıkça anlaşılmaktadır (Tarama, I/41).

(2) — **Mültehî:** Sakalı çıkmış genç demektir.

(3) Paris 85'deki nüshada bu maddenin sonunda şu fazlalık vardır: "Eslemeyeni Sancak Beği segide; ziyâde temerrüd edeni yazub bana bildüreler, ben hakkından gelem." (Krş: Vrk. 250/a)

(4) V. nüshada "**il beği çıkub gelince**" ifadesi yerine "**illiği çıkınca**" ifadesi yer almaktadır. Kanaatimize göre bu daha doğrudur. Zira "illik" dâhil-i memleket, "yağı veya yağılık" da hâric-i memleket demektir. Maddenin manası bu tercihe daha yakındır. (Krş. Vrk. 250/a)

(5) Dikkat edilirse, acemi oğlanlar hep esirlerden toplanmakta şer'î esaslara uyulmaktadır.

(6) V. nüshada "**davar armağanı**" ta'biri yerine "**toycalar armağanı**" ifadesi yer almaktadır ve daha doğru gibi gelmektedir (Vrk. 250/a).

V. nüshada fazladan 10. madde de mevcuttur. Şöyle ki:

"**10.** Ve buyurdum ki, uc beğleri ve toycalar ve pençikçiler, bu kanunu müsellem ve mukarrer dutalar; mazmûnı ile amel edeler; tağyîr ve tebdîl ve muhâlefet etmeyeler. Her kim ki, tağyir ve tebdîl ve muhâlefet ederse, envâ'-ı ukûbetle mu'âkab olur, şöyle bileler." (Krş. Vrk. 250/a)

III- 916/1510 TARİHLİ PENÇİK KANUNNÂMESİNİN METNİ

SÛRET-İ KANUNNÂME-İ PENÇİK

Kudvet'ül-ulemâ'il-izâm, üsvet'ül-fudalâ'il-fihâm, mübeyyin'üş-şerâyi' ve'l-ahkâm, el-mahsûs bi-inâyet'il-Melik'il-Allâm *İstanbul Kadısı Mevlâna Seydi* -Dâmet fedâilühû- ve İftihâr'ül-ümenâ'il-muharrirîn *Pençik Emini Muhyiddin* -Zîde kadruhû- tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki; Sen ki eminsin. Hâliyâ kapuma mektûb gönderüb iskeleye gelen *üserânın pençiki* husûsunda *Kanunnâme* taleb etmişsin. İmdi bundan evvel *İnebolu İskelesi*nde Kanunnâmeye ihtiyâc olub kanunnâme olub tezkire gönderilüb *İstanbul Pençiği*nin kanunnâmesi sûreti taleb olundu. Ol dahi sûreti gönderüb ana göre İnebolu İskelesine Pençik Kanunnâmesi yazılub gönderilüb sûret-i ahkâmda kayd olunmuş idi. Asıl İstanbul Kanunnâmesinden müstahrac olduğu sebebden Anadolu alıkâmında bulunub yazılub gönderildi. İmdi pençik husûsunda olan kanun-ı kadîm budur ki[1]:

1. *Şîr-hor beççe*den üç yaşına değin onar akçeden otuz akçeye varınca alınur. Ve üç yaşından sekiz yaşına varınca yüz akçe alınur. Bunun gibilere *beççe der*ler[2].

2. Ve sekiz yaşından on iki yaşına varınca yüz yirmi akçeden ikiyüz akçeye varınca alınur. Bunun gibilere *gulâmçe* derler. Ve *bâliğ* olmuş gulâmdan ikiyüz elli akçeden ikiyüz seksen akçeye değin alınur[3].

3. Ve *sakallu* kâfirden dahi ikiyüz elli akçeden ikiyüz yetmiş akçeye değin alınur. Ve *pîr* kâfirden yüz elli akçeden ikiyüz akçeye değin alınur.

4. Ve mezkûr kâfir pîr veya *fertûte* olacak olursa, yüz otuz akçeden yüz elli akçeye değin alınur. Ve dahi gulâm veya kâfir *yek-çeşm veya yek-dest* olursa, yüz otuz akçeden yüz elli akçeye değin alınur[4].

---

(1) Bu madde pençik oğlanları konusundaki şer'î izahımızı açıkça desteklemekte ve hukukî düzenlemenin gayesini izah eden "**Hâliyâ kapuma mektûb gönderüb iskeleye gelen üserânın (esirlerin) pençiki husûsunda kanunnâme**" ifadesiyle de meseleyi te'yîd eylemektedir. Bu kanunnâmenin "**Kanun-ı kadîm**" diye bahsettiği de, bir önceki kanundur.

— **Mevlânâ Seydi:** Bu zat, 916'da İstanbul Kadısı olan Seydi Ahmed Efendi'dir. Karamanlı İdrîs'in oğludur. Alâaddin Arabî'nin talebesidir. 918'de Anadolu Kazaskeri olmuş ve 919'da azledilerek Salın müderrisliğine getirilmiştir. **(Sicill-i Osmanîn III/120-121). İstanbul kadısının kontrolü altında kaleme alınan bir hukukî düzenlemenin, şer'î hükümlere muhâlif hükümler ihtiva ettiğini iddia etmek, her halde tartışılabilir bir kanaattir ve fîhi nazar bir iddiadır.**

(2) — **Şir-hor beççe:** Meme emen çocuk.

— **Beççe:** 3 ilâ sekiz yaşları arasındaki çocuklar.

(3) — **Gulâmçe:** 8 ilâ 12 yaşları arasındaki çocuklar.

— **Gulâm:** Bülûğa ermiş ergen.

(4) — **Fertûte:** Çok yaşlı kadın.

— **Yek-çeşm:** Tek gözlü insan.

— **Yek-dest:** Tek elli insan.

5. Ve dahi *ümm'ül-veled* câriyeye yüz yirmi akçeden yüz elli akçeye değin alınur. VE dahi *mâriye ve acûze ve duhter ve ma'yûbe ve bîmâre ve fertûte veyahud yek-dest ve yek-çeşm* olacak olursa, bu zikrolunanı emsâli mûcibince alınur[1].

6. İmdi buyurdum ki, hükm-i hümâyûnum varduğı gibi siz dahi bu zikrolunan *Kanunnâme* mûcebince amel edüb üslûb-ı mezbûr muktezâsınca pençik alub her birin ayru ayru cins cins müfredâtiyle yazub alınan akçeyi her neferin altına kayd edüb mufassal defter edesin. Hâric-i defter nesne komayasın. Bu bâbda tamam ihtimâm edüb mal-i pâdişahîyi tahsîl edesin.

7. Ve sen ki, kadısın, bu Kanunnâmenin sûretin sicillâta kayd edesin. Zâyi' olmayub dâimâ mûcebiyle amel oluna. Ve ba'd'en-nazar bu hükmi emîn-i mezbûrun elinde ibkâ edesin. Her kim emîn olursa, anlar hıfz edeler.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

Tahrîren fil-yevm'is-sâdis şehri Şevvâl'il-mükerrem sene sitte-aşere ve tis'a-miete (916)

(1) — **Ümm'ül-Veled:** Efendileriyle olan münâsebetlerinden çocuk sâhibi olmuş câriyelere denir ve bu çocuk sebebiyle hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. (Krş. Molla Hüsrev, **Dürer,** II/19 vd.)

— **Mârîye:** Rumca kız çocuğuna denir.

— **Acûze:** İhtiyar kadın demektir.

— **Duhter:** Kız çocuk manasına.

— **Ma'yûbe:** Ayıblı ve kusurlu kadın.

— **Bimâre:** Hasta kadın.

— **Fertûte:** Çok yaşlı kadın.

Pençik Kanunnâmesi, Topkapı 1935, Vrk. 108/b-109/b

Pençik Kanunnâmesi, Âtıf Efendi, No: 1734, Vrk. 36/a-37/a

II. Pençik Kaunnâmesi
(Âtıf Efendi, No:1734, vrk.36/a-37/a)

صورت قانوننامهٔ پنجیك

قدوة العلماء العظام اسوة الفضلاء الفخام مبین الشرایع
والاحكام المخصوص بعنایة الملك العلام استانبول قاضیسی
مولانا سیدی دامت فضائله وافتخار الامناء المحررین
پنجیك امینی محی الدین زید قدره توقیع رفیع همایون واصل
اولیجاق معلوم اوله كه سنكه امین سن سابقا یومیه مكتوب كوندروب
اسكلیه كلان اسرانك پنجیكی خصوصنده قانوننامه طلب
اتمش سن امدی بوندن اول اینه بولی اسكلهسنده قانون
نامهیه احتیاج اولوب قانوننامه طلب اتدكلری سببدن
پنجیك كاتبی اولوب فوت اولان مصطفی ده قانوننامه اولوب
تذكره كوندریلوب استانبول پنجیكنك قانوننامهسی
صورتی طلب اولندیغی ولدخی صورتی كوندریلوب كما كوره
اینه بولی اسكلهسنه پنجیك قانوننامهسی یازیلوب
كوندریلوب صورت احكامده قید اولنمشیدی اصل استانبول
قانوننامهسندن مستخرج اولدوغی سببدن اناطولی
احكامنده بولنوب یازیلوب كوندرلدی امدی پنجیك
١ خصوصنده اولان قانون قدیم بودركه شیرخوره بچهدن
اوچ یاشنه دكین اونر اقچهدن اوتوز اقچهیه وارنجه آلنور
واوچ یاشندن سكز یاشنه وارنجه یوز اقچه آلنور بونلك
٢ كبی لره بچه دیرلر وسكز یاشندن اون ایكی یاشنه وارنجه
یوز یكرمی اقچهدن ایكیوز اقچهیه وارنجه آلنور بونلك كبی لره
غلامچه دیرلر وبالغ اولمش غلامدن ایكیوز اللی اقچهدن
٣ ایكیوز سكسان اقچهیه دكین آلنور وصقاللو كافردن دخی ایكیوز
اللی اقچهدن ایكیوز یتمش اقچهیه دكین آلنور وپیر كافردن
٤ یوز اللی اقچهدن ایكیوز اقچهیه دكین آلنور ومذكور كافر پیر
ویا فرتوت اولاجق اولورسه یوز اوتوز اقچهدن یوز اللی
اقچهیه دكین آلنور ودخی غلام ویا كافرك ایكی چشم ویا ایكی
دست اولورسه یوز ویوز اقچهدن یوز اللی اقچهیه دكین آلنور
٥ ودخی ام الولد جاریهیه یوز یكرمی اقچهدن یوز اللی اقچهیه دكین
آلنور ودخی جاریه وعجوزه ودختر ودخترك ومعیوبه
وبیماره وفرتوته ویا خود بر دست وبر چشم اولاجق
٦ اولورسه بو ذكر اولنان امثالی موجبنجه آلنور امدی بیوردم كم
حكم همایونم واردوغی كبی سزده دخی بو ذكر اولنان قانوننامه
موجبنجه عمل ایدوب اسلوب مزبور مقتضاسنجه پنجیك آلوب
هر بیرین آیرو آیرو وجنس جنس مفرد اتله یازوب آلنان
اقچهیی هر نفرك آلتنه قید ایدوب مفصل دفتر ایدوب خارج
دفترنسنه قومیهسن بو بابده تمام اهتمام ایدوب دایما
٧ پادشاهی تحصیل ایدهسن وسنكه قاضیسن بو قانون
نامهنك صورتن سجلاته قید ایدهسن ضایع اولمیوب
دایما موجبیله عمل اوله وبعد النظر بو حكمی امین مزبورك
الندن ابقا ایدهسن هر كیم امین اولورسه انلر حفظ ایدهلر
شویله بیله لر علامت شریفه اعتماد قلهلر تحریرا فی الیوم الحادی
عشر شهر الكریم سنه سبع عشر وتسعمایه

§.7- 889/1484 TARİHLİ BİR GAZÂ FERMANI (7)

Bilindiği gibi, İslâm hukukunda halife veya sultanın görev ve yetkilerinden biri de, cihâd ilân etmek ve eli kılıç tutan müslümanları cihâda da'vet etmektir. İşte Osmanlı Sultânı II. Bâyezid'in bu yetkisini kullandığı bir gazâ fermanını burada neşrediyoruz(1).

Neşrettiğimiz gazâ fermanının elimizde tek nüshası vardır ve Bursa Şer'iyye Sicilleri, A/4, sh.87'de bulunmaktadır. İlk defa neşrettiğimiz bu fermanının ba'zı kelimelerini tam okuyamadık.

GAZA FERMANI
SÛRET-İ HÜKM-İ PADİŞAH

Mefâhir'ülkudâti vel-hükkâm mübeyyinü menâhic'il-müslimîn vel-İslâm Kudât-i Memâlik -Zâdellâhu fedâilehum- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

1. Şimdiki hâlde Cenâb-ı Hak -Azze Şânuhû- Dergâhından isti'ânet ve Hazreti Resûlün -Aleyh'is-salâtü ves-selâm- ref'-i müreffa'-ı fütûh-bahşdan istimdâd edüb ulu gazâya niyyet ettim. İnşâallâhurrahman iftitâhı mübarek ve ihtitâmı fütûhâta makrûn ola.

2. İmdi gerekdir ki, her birinüz taht-ı hükûmetinizde olan yerlerde çağırdub i'lâm ve i'lân edesiz. Gazâdan ve cihâddan hulefâlu (?) olan kimesneler ve *doyumluk* taleb eden kimesneler ve yarar yoldaş olur kılıcıyla etmek çıkaran kimesneler ve yoldaşlığı ile tımar almak isteyenler, âlât-ı harbleri ve esbâb-ı ceyşleri ile gelüb bu mübârek gazâda benimle bile olub mesûbât-ı gazv u cihâddan mahzûz ve behremend olub doyumluklar bulalar ve mal-ı ganimet kazanalar. Ve yoldaşlık edenler her birisi yoldaşlığına göre benden kıymetler ve inâyetler göreler. Ve tımara tâlib olanlara tımardan ve dirlikden himmet ve inâyet edem. Benüm avâtıf-ı hüsrevânemden mer'î ve mahzûz olalar.

3. Ve bu yıl kimesnenin kazancından *penç-yek* alınmaz, ana göre amel edeler.

Tahrîren fî evâil-i Rebîülâhir li sene tis'in ve semânîne ve semâne-mi'ete

Bi Yurt-ı Devletlu Kabaağaç.

---

(1) Cin/Akgündüz, Türk-İslâm Hukuk Tarihi, I/211

Gazâ Fermanı, Bursa Şer'iyye Sicilleri, A/4, sb. 87

İ K İ N C İ   B Ö L Ü M

ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE ANADOLU EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Anadolu Eyâleti, Osmanlı Devletinin ilk eyâletidir. Fâtih devrindeki mu'tenâ yerini ve protokoldeki ikinci sırasını, II. Bâyezid devrinde de muhâfaza etmiştir. II. Bâyezid devrinde *Paşa Livâsı,* yine hep *Kütahya Sancağı* olmuştur.

Anadolu Eyâleti'nin sancakları hakkındaki bilgilerimiz, Fâtih devrindekinden farklı değildir. Yani II. Bâyezid devrindeki Anadolu Eyâleti sancaklarını alfabetik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1- Alâiyye (Alanya) Sancağı

2- Ankara Sancağı

3- Aydın Sancağı (Aydın-Eli)

4- Biga Sancağı

5- Bolu Sancağı

6- Hamid Sancağı (Hamid-Eli)

7- Hüdâvendigâr (Bursa) Sancağı

8- Kângırı (Çankırı) Sancağı

9- Karasi Sancağı (Karasi Eli=Balıkesir)

10- Kara Hisâr-ı Sâhib Sancağı (Afyon Karahisâr)

11- Kastamonu Sancağı

12- Koca-İli Sancağı,

13- Kütahya Sancağı (Paşa Livâsı)

14- Menteşe Sancağı (Muğla)

15- Saruhan Sancağı (Manisa)

16- Sultanönü (Eskişehir) Sancağı

17- Teke Sancağı (Teke Eli=Antalya)

17 Sancağın hepsine ait kanunnâme elimizde mevcut değildir. Anadolu Eyâletine ait 21 Kanunnâmeden bazıları bütün eyâlete ve ba'zıları da sancaklara aittir[1]. Şimdi bu 21 kanunnâmeyi görelim:

(1) Krş. OK, I/569-570

§.2- ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

Bu başlık altında sadece belli bir sancağa ait değil, ba'zan bütün Anadolu Eyâletine ve ba'zan da Anadolu beylerine yazılmış olmakla beraber bütün Osmanlı ülkesine şâmil kanunnâmeleri zikredeceğiz. Bütün Anadolu Eyâletini ilgilendiren elimizde dört tane kanunnâme vardır. Sırasıyla görelim.

I. ANADOLU EYÂLETİNDEKİ HAREMEYN EVKÂFI İLE ALÂKALI NİZAMNÂME (8)

1- Hukuki Tahlili Ve Nüsbaları

Bilindiği gibi, İslâm hukukunda yargı erkine sahip olan kadıların bütün vatandaşlar ve mallar üzerinde olduğu gibi, vakıf malları üzerinde de *velâyet-i âmme*den doğan bir kontrol ve teftiş salâhiyeti vardır. Hatta vakıf mütevellileri, ayrı bir nâzırı bulunsa da, bazı tasarrufları yapabilmek için, velâyet-i âmme sâhibi olan hâkimlerin re'ylerini almak mecburiyetindedirler. Kadılara ve daha doğrusu velâyet-i âmmeye tanınan bu nezâret yetkisi, ba'zan kadılar tarafından ve ba'zan da doğrudan ülül-emr tarafından yetkili kılınan ba'zı organlar tarafından kullanılabilir[1]. İşte bu nizamnânme, sözkonusu *nezâret* ve *teftiş hakkı*nın nasıl kullanılacağına dâir ülü-emrin talimâtını hâvî bir hukukî düzenlemedir.

Bu nizamnâmeden, Mekke ve Medine fukarasına yahut aralardaki diğer hayır cihetlerine yapılan vakıflar demek olan *Haremeyn Evkâfı*nın, Haremeynin Osmanlı Devleti'nin eline geçmesinden önce de Anadolu'da var olduğunu, ayan beyân bize göstermektedir.

Anadolu Eyâletindeki bütün Haremeyn Evkâfını ilgilendiren bu hukukî düzenlemenin, *Bursa Şer'iye Sicilleri No: A 7/7, Vrk. 62/b*'de bulunan tek nüshası mevcuttur ve tarafımızdan ilk defa neşredilmektedir. Beğ sancağı kadılarına hitaben yazılan nizamnâme, 10 Ramazan 893/1488 tarihini taşımaktadır.

2- Anadolu Eyaletindeki Haremeyn Evkâfı İle Alakalı Nizâmnâme Metni

SURET-İ HÜKM-İ PADİŞAHÎ -HULLİDET HİLÂFETUHU-

Mefâhiru kudât'il-müslimin ekâbiru vulât'il-muvahhidîn *Beğ Sancağı Kadıları* -Dâme fadluhum-tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

Şimdiki hâlde *Mekke* ve *Medine-i Şerife*'nin -Şerrafehumallâh- Beğ Sancağı kadılıklarında vâki' olan evkâfına *mütevelli* ve *câbi* olanların evkafın zabtı bâbında hayli ihmâlleri ve tazyî'âtları var ve sâir hademenin dahi hayli taksîrâtları var deyû arz olunduğı ecilden, hâliyâ emr-i hümâyûnum şöyle cârî olmuşdur ki[2]:

---

(1) Ömer Hilmi, Ahkam'ül-Evkâf, m. 308; Akgündüz, Vakıf Müessesesi, 277

(2) — **Mütevelli:** Vakıfların idaresinden sorumlu olan vakıf görevlilerine denir ve ülül-emrin bunlar üzerinde nezâret hakkı mevcuttur. Bu nezâret hakkını kadılar vâsıtasıyla kullanır (Akgündüz, *Vakıf,* 224 vd.)

— **Câbi:** Vakfın gelirlerini tahsil eden görevliye denir (Akgündüz, *Vakıf,* 239).

1. Hükm-i şerifimle kulum Karagöz anda size vusûl buldukda, gerekdir ki, her birinüz taht-ı kazânızda göresiz; Mekke ve Medine-i Şerîfe'ye -Şerrafehumallâh- ne kadar vakıf olmuş mezâri' ve kurâ ve çeltük arkları ve dükkânlar ve evler ve gayrı her ne varsa, cemî'isin teftiş edüb ma'lûm edinesiniz.

2. Teftişinizle tamam ma'lûm ve zâhir oldukdan sonra, her birinüz taht-ı kazânızda vâki' olan evkâfın ma'lûmunuz olduğu üzere hâsılın *nakid*den ve *gallât*dan ve gayrı cüz'î ve küllî her neleri vâki' olursa, nakid olanı nakid ile ve gallâtı aynı ile mütevelli ve câbî olanlar ma'rifetiyle zabt edüb ve hubûbâtı *narh-ı cârî* üzere satub nakd edüb veyahud *kısta* verüb hâsıl olan akçeyi mühürleyüb bir emin yerde emânet koyasız(1).

3. Ve mübâşeretiniz ile her ne zabt olunursa, vâkı'ı üzere mufassal defter eyleyesiz. Ve defterlerinizi Dergâh-ı Muallâma arz edesiz. Nice emreder isem ana göre amel edesiz.

4. Dergâh-ı Mu'allîmdan emir olmayınca, mütevelli ve câbî olan kimesnelere bir akçe ve bir habbe vermeyesiz. Meğer ki, cihet-i tevliyet ve cibâyet ve gayrı vezâif ve sâlyâne ve cerre ola. Bunların gibi lâzım olanları veresiz.(2)

5. Ve emrim şöyledir ki, mütevelli olan kimesne, her yıl gelüb evkâf-ı mezkûrenin muhâsebesini arz ede ve yazduğı muhâsebeyi sizin mühürlü defterinizden yazdura. Şöyle ki, sizin defterlerinüz ile yazdurmayalar, muhâsebesi makbûl olmaz.(3)

6. Ammâ gerekdür ki, her biriniz taht-ı hükûmetinüzde vâki' olan evkâfın hâsılından cüz'î ve küllî her ne hâsıl olursa, zabta gelmedük nesne komayasız. Şol ki, kemâl-i ihtimâm ve sa'y ve ikdâmdır, muzâheret gösteresiz, ihmâl ve tekâsül etmeyesiz.

7. Ve mütevelli ve câbî olan kimesneler, sizin ma'rifetinüz olmadın bir akçeye ve bir habbeye dahl ve ta'âruz etmeyeler. Hâsılın zabtı sizin ola; hemân mütevelli ve câbî olanların ma'rifetleri ile ola. Şöyle ki, mütevelli ve câbî olanlar hâsıldan nesneye mutasarrıf oldukları istimâ' olunursa, sizden bilinür, mansıbınız almağla olmayub itâb-ı azîme müstahak olursuz, ana göre amel eyleyesiz.

8. Ve bu hükm-i şerîf her kangınızun taht-ı kazâsına dâhil ve vâsıl olursa, hükmin sûretin alub hıfz edesiz ve sicillâta kaydedesiz. Ve hüküm size vusûl bulduğuna varan kulun eline hüccet veresiz ki, bunda ma'lûm ola.

9. Bu bâblarda gereği gibi mukayyed olub bu hükm-i cihân-mutâ'ın fahvâsı ile amel edüb bir dürlü dahi eylemeyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren Fî âşir-i Ramazan'il-Mübârek li seneti selâsin ve tis'îne ve semâne-mi'ete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

---

(1) — **Kıst:** Taksitle satış demektir.

(2) — **Cihet:** Mütevellilik (tevliyet), gelirleri tahsil (cibâyet) ve imamlık gibi vakıf müesseselerine ait görevlere (hidemâta) cihet denir ve bu görevlerin sahiplerine ise **erbâb-ı şe'âir, ashâb-ı cihet** ve **hademe-i vakıf** ta'bir edilir (Akgündüz, **Vakıf,** 263 vd.)

(3) Vakfın muhâsebesi ile alâkalı şer'î esaslar için bkz. Akgündüz, **Vakıf,** 250 vd.

Haremeyn Evkâfı Nizamnamesi, bursa Şer'iye Sicilleri, No: A 7/7, Vrk. 62/b

II. ANADOLU EYÂLETİ PUL YASAKNÂMESİ (9)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Anadolu Eyâletinin tamamını kapsayan kanunnâmelerden biri de, Anadolu Vilâyeti pulını dutan âmile verilen *Pul Sikkesi Yasaknâmesi*dir. Bu yasaknâme, daha önce Fâtih zamanında hazırlanan ve yine Anadolu Eyâletine ait olan *Gümüş ve Eski Akçe Yasaknâmesi* ile *Gümiş Yasaknâmesi*nin bir te'yidi mahiyetindedir. Yasaknâmenin meşrûiyet dayanağı, İslâm hukukunun ülül-emre *sikke darbı* konusunda tanıdığı teşrî'î ve idarî salâhiyetdir[1].

Yasaknâme'nin *Bursa Şer'iyye Sicilleri, A7/7, Vrk. 105/a*'da bulunan tek nüshası vardır ve tesbitlerimize göre tarafımızdan ilk defa neşrolunmaktadır. Yasaknâme, 26 Receb 893/1488 tarihini taşımaktadır.

2- Anadolu Vilayeti Pul Yasaknamesi'nin Metni

PUL SİKKESİ HAKKINDA

Nişân-ı hümâyûn ve fermân-ı meymûn -enfezehullâhu ilâ yevm-i yüb'asûn- oldur kim;

Şimdiki hâlde Anadolu Vilâyeti pulın dutan âmil Dergâh-ı Mu'allâma gelüb *Yasaknâme* taleb eyledüği ecilden işbu hükm-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki:

1. Varub emrim üzere bir sikke edüb üç yılda üç sikke ola, ziyâde olmaya. Mezkûr sikke ile olan pulla satu-bazar ve mu'âmele edeler[2].

2. Ve mezkûr Anadolu şehirlerinde ve bazarlarında fil-cümle pul bulunan yerlerde ve kasabalarda eski pul battâl etdüre. Eski pulla kimesne satu-bazar ve mu'âmele eylemeye. Edecek olurlarsa ol vilâyetin kadısı ma'rifetiyle yasağım ne ise, kulum hall ile yerine koyulub hakkından geline.

3. Ve olı-gelen yasağım arasına kimesne girmeye ve mâni' olmaya. Temerrüd edenleri segideler, eslemeyenleri yazub kapuma bildüreler ki, gereği gibi siyâset edüb hakkından gelem.

4. Ve ol yerlerün sancağı beğleri ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran âdemîleri ve il kethüdâları, malum bâbında mezkûr kuluma gereği gibi mu'âvenet eyleyeler, ihmâl ve musâhele eylemeyeler. Mal benimdir, şimdi teğâfül ve tekâsül eylemeyeler. Ve illâ müstahakk-ı itâb ve ikâb olurlar.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd edeler.

Hurrire Fil-yevm'is-sâdis ve'l-işrîne min Receb senete 893

Bi Makâm-ı Kostantıniyye

---

(1) Krş. Fâtih-54, 55, sh. 570 vd.

(2) Pul'un mahiyeti için bkz: OK, I/401-402

Pul Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 105/a

III- SELÂTİN VAKIFLARIYLA ALÂKALI FERMAN (10)

10-20 Zilka'de 903/1498 tarihini taşıyan bu ferman, *Selâtin vakıflarına, ismen zikredilmedikçe avârız vergisi* tarholunmaması icap ettiğini hükme bağlamaktadır. Selâtin vakıflarından kasıt, Osmanlı Sultanlarına ait vakıflar demektir ki, fermanda bunlar, *Orhan Gazi, Murad Hüdâvendigâr, Yıldırım Bâyezid* ve *Sultan Hânımı, II. Murad* ve *Hazret-i Emir vakıfları* olarak ifade edilmektedir[1].

Fermanın elimizde tek nüshası vardır ve o da *Bursa Şer'iyye sicilleri, No: A 17/16, Vrk. 49/b* de bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre, ilk defa neşrediyoruz.

SELATÎN VAKIFLARIYLA ALÂKALI FERMAN

Mefâhir'ul-kudâti vel-hükkâm mübnü'ş-şerâyi'i vel-ahkâm ma'âdin'ül-fadli vel-yakîn Mahrûse-i Bursa ve sâir Anadolu Vilâyeti Kadıları -Dâme fadluhum- ve mefâhir'ül-emâcidi vel-ekârim Merhûm dedem *Gâzi Orhan* ve *Gâzi Hüdâvendigâr* ve *Bâyezid Hüdâvendigâr* ve Sultan ve *Murad* ve Hâtûnu ve *Hazret-i Emir* -Nevverallâhu merkadehum- evkâfı mütevellileri -Dâme mecdühum- tevki'i refî'i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

1. Bundan evvel sefer-i hümâyûn masâlihiyçün Memâlik-i Mahrûseme *avârız* salınub ahkâm-ı şerife îsâl olundukda kayd olunurdu ki, *evkâf* ve *emlâk* denilmeyüb benlü ve bensüz demeyüb eğer azebdür ve ger gayrı husûsdur salub çıkarub îsâl edesiz deyû emr olunurdu[2].

2. Hâliyâ *evkâf-ı selâtîn* el-yevm mezîd-i ehemm(!) olmağın buyurdum ki, anlara hiç bir vechile teklif-i avârız olunmaya. Meğer ki, benden hükm-i hümâyûn vara, husûsî ala. Evkâf-ı Selâtîne dahi teklîf-i avârız eyleyesiz denülmeyicek(!) evkâf ve emlâk denilmeyüb salub sarasız demekle teklîf-i avârız etmeyesiz. Belki her biri esâmîleri ile *ifrâd biz-zikr* olunmayınca salmayasız. Şöyle bilesiz[3].

Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Zilka'de sene selâsin ve tis'a-miete.

Bi Makam-ı Kostantınıyye

(1) Krş. Fatih-59, sh. 584

(2) — **Benlü ve bensüz:** Nişan koymak manasına gelen benlemek kökünden olma ihtimali vardır. "Hiçbir ayırım yapılmadan" manasını ifade eder (Krş. **Tarama,** I/509).

(3) — **İfrad biz-zikr:** Usûl-ı fıkıhda kullanılan tefsir kaidelerindendir. Bir şeyin ismi ile müstakil olarak, zikredilmesine denir. Buradaki mana çok açıktır.

Selâtîn Vakıfları Hakkında Ferman, Bursa Şer'iye Sicilleri, No: A, 17/16, Vrk. 49/b

[illegible]

2 [illegible]

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

[illegible]

IV- EBÛ EYYÛB'ÜL-ENSÂRÎ EVKÂFI İLE ALÂKALI BİR FERMAN (1)

13 Şa'ban 906/1501 tarihini taşıyan bu ferman, Osmanlı ülkelerinde bulunan mezkûr sahabinin mezarına ve külliyesine ait vakıfların avârız-ı divaniyeden muâf tutulmasına dâir hükümler ihtiva etmektedir. Fermanın *Bursa Şer'iye Sicilleri, No: A-18, Vrk. 1/a*'da bulunan tek nüshası elimizdedir. Tesbitlerimize göre ilk defa neşrediyoruz.

EBÛ EYYÛB'ÜL-ENSÂRÎ EVKÂFI HAKKINDA FERMAN

Mefâhiru kudât'il-müslimîn ekâbiru vulât'il-mü'minîn *Anadolu Vilâyeti Kadıları* -Dâme fadluhum- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak mâ'lûm ola ki;

1. Sâbıkan Merhûm ve mağfûrunleh babam *Muhammed Hân-* Tâbe serâh- *Hazret-i Ebî Eyyûb-i Ensarî- Aleyhi' rahmet'ül- Bârî'-nin Mahrûse-i Kostantınıyye'de olan mezarına müte'allık evkâfın re'âyâsı avârız-ı divâniyyeden mu'âf ve emîn olmağiçün hükm-i hümâyûn vermiş imiş.*

2. Hâliyâ ol hükm-i hümâyûnı vakfın mütevellisi atebe-i ulyâma getürüb arz edüb tecdîd olunmasın taleb ettükleri sebebden tecdîd-i hükm edüb buyurdum ki:

3. Anun evkâfının re'âyâsın *ulakdan ve suhra*dan ve *cerehor*dan ve *sekbân*dan ve *hisâr yapma*sından ve *azeb*den ve *kürekçi*den ve *nüzûl*den ve sâir *avârız-ı divânî*den ve *tekâlîf-i örfiyye*den emîn ve mu'âf tutasız, teklîf-i avârız etmeyesiz(2).

4. Eğer *"benlü bensüz demeyeler"* deyû Dergâh-ı Mu'allâmdan hüküm dahi varırsa, anları üşendirmeyesiz.

5. *"Fil-cümle evkâf-ı selâtîn re'âyâsı ri'âyet olunmayub anlardan dahi alına"* deyû sarâhaten hükm-i hümâyûn göderrilmeyince bunları avârıza katmayasız. Şöyle bilesiz.

6. Ve ba'den-nazar bu hükm-i hümâyûnumu evkâf-ı mezbûre re'âyâsı ellerinde ibkâ edesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe üzere i'timâd kılasız.

Tahrîren fil-yevm'is-sâlis aşer Şa'ban min şuhûr-i sene sittin ve tis'a-miete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

---

(1) Krş. Bâyezid-10, Fâtih-59

(2) Bu maddede **avârız vergileri** teker teker sayılmıştır. Başta savaş harcamaları olmak üzere, devletin ânîden beliren ve büyük masrafları gerektiren bir kısım kamu hizmetlerini ifa edebilmek için vaz' edilen vergiler demek olan avârız vergisinin, bu maddede zikrolunan ve vakıf re'âyâsının mu'af olduğu başlıca çeşitleri şunlardır:

— **Ulak:** Devlet tarafından bir yerden bir yere gönderilen seri habercilik hizmeti. Bu hizmete bedel, ba'zan **ulak resmi** alınırdı. Buna **ulakıye** denirdi.

— **Subra:** Bedelsiz olarak bazı devlet hizmetlerini ifaya denir.

— **Cerrebor:** (Bkz. OK, I/406, d.n. 5)

— **Sekbân:** (Bkz. OK, I/354, 217.

— **Nüzûl:** Zahire temin görevi (OK, I/192-194)

Ebu Eyyûb'ül-Ensarî Evkâfı Hakkında Ferman, Bursa Şer'îye Sicilleri, No: A/18, Vrk. 1/a

§.3- ANKARA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Osmanlı Devleti zamanında da Anadolu'nun en büyük ve ma'mur şehirlerinden olan Ankara, uzun süren Roma hâkimiyetinden sonra, Harun Reşid ve Mu'tasım Halifeler tarafından İslâm ülkesi haline getirilmiştir. Ancak bu uzun sürmemiş ve Selçuklulara kadar yine Bizanslıların elinde kalmıştır. Nihâyet *Murad Hüdavendigâr,* 762/1360 tarihinde Ankara'yı fethederek Osmanlı ülkesine katmıştır. Timur olayı sebebiyle Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmış ise de, bu hâl fazla sürmemiş ve kısa zamanda mühim bir Osmanlı sancağı haline gelmiştir. 1360'dan 1451'e kadar, aradaki inkıtâ' dışında, Anadolu Eyâleti'nin paşa sancağı olmuştur[1].

Bu sancağın önemli kazâ merkezleri arasında, II. Bâyezid devrinde, Ankara merkez, Ayaş, Çubuk, Yabanâbâd, Bâlâ, Murtaza-âbâd ve Beğbazarı kazaları bulunmaktadır[2]. Ankara sancağı ile alâkalı elimizde sadece Beğbazarı kazâsına ait bir kanunnâme bulunmaktadır. Şimdi onu görelim:

II. BEĞ-BAZÂRI KANUNNÂMESİ (12)

Tek nüshası, **Paris Bib. Nat. No: 39, Vrk. 144/a- 145/b**'de bulunan, hem Türkçe metni ve hem de Fransızca tercümesi neşredilen bu hukukî düzenlemede, müsellemlerin çeltükleri ile alâkalı ba'zı hükümler tanzim olunmaktadır[3]. Tedvîn tarihi belli değildir; ancak II. Bâyezid devrine ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Beğbâzarı, Ankara'ya 8 km uzaklıkta bir kazâ merkezidir. O tarihde Ankara Sancağına bağlı bir kazâ merkezi olduğu kanun metninden anlaşılmaktadır[4].

BEĞ-BAZAR KADISINA [HÜKM-İ] HÜMAYUN

İftihâr'ul-kudâti ve'l-hükkâm *Mevlânâ Beğ-bazarı kadısı*-Dâme fadluhû- tevkî'-i refî'-i hümâyün vâsıl olıcak ma'lum ola ki,

1. Mezkûr kadılukda *Kabakalar* nâm karyeden *Mustafa oğlu Halil* ve *Gülic* adlu köyden *Muhammedî* ve *Hacı Ya'kub* ve ol köyden *Heman* nâm *müsellem*ler Dergâh-i mu'allâma gelüb kadîmden müsellemlük içün tasarruf ede- geldüğümüz yerlerümüz var idi, çeltük ekilmiş yerler idi. Hudâvendigâr - Tayyebellâhu serâhu - zamanında cemî' yerlerün çeltükleri hâs olduğunda çeltük ekilür yerler deyü ol bizüm müsellemlik yerlerümüzi dahi alub beğlik *çeltük*lere katmışlardı. Şimdiki- hâlde

(1) Şemseddin Sâmi, **Kamus-ı A'lâm,** I/439 vd; OK, I/569

(2) Veliyyüddin Ef. No: 1969, Vrk. 82/a vd.

(3) Beldiceanu, **Actes**, sh. 153-154; İnalcık/Anhegger, Kanun No: 59

(4) Şemseddin Sâmi, **Kamûs'ül-A'lâm,** II/1332

re'âyâya umûm inâyet olduğı sebebden biz dahi ol yerümizi taleb ederüz deyü bildirdiler[1]

2. Buyurdum ki, teftiş edesin, göresin, dedükleri yerler kadîmden arz etdükleri gibi kendülerün tasarrufunda olub sonra çeltük ekilü-geldüğünden ötürü beğlik çeltüklere katılmış ise, yerlerin mezkûrlara veresiz.

3. Madam *ki çeltük* ekilmekten hâlî ola, mezbûr müsellemler hubûbât eke, kimesne mâni' olmayalar, *beğlik çeltük* ekilü- olıcak ber karar-i sâbık çeltük zirâ'at oluna, bizüm yerümüzdür deyü mezkûr müsellemler nizâ' etmeyeler, beğlik çeltük ekile.

Şöyle bilesiz, bir dürlü dahi eylemeyesiz, alâmete i'timâd kılasız.

(1) **Çeltük:** Pirinç bitki ve ürününe dendiğini biliyoruz. Fâtih devri çeltük yasaknâmeleri için bkz. ve krş. OK, I/408-410, 558, 589

Beğ-bazarı Kanunnâmesi, Paris, Bib. Nat. No: 39, Vrk. 144/a-145/b

اولدقلوم كركجه حقندن كله بو بابده
جميع احد كائنا من كان مانع اولوب مداخل
قلميه‌لر ديو تحريرا في اواخر القعدة سنه
ست وثمانين وثمانمائه بك بازار قاضيسنه همايون
افتخار القضاة والحكام مولانا بك
بازاري قاضيسي دام فضله توقيع رفيع
همايون واصل اولجق معلوم اوله كه
١ مذكور قاضيلقده قپاقلار نام قريه‌دن
مصطفى و علي خليل و كوچ ادلو كويدن
سبيدن بر داخي اول يرومزي طلب
٢ ايده زده بو بلده ديلر بيوردم كه تفتيش
ايدين كوره‌سين ديدكلري يرلر قديمدن
عرض ايتدكلري بكي كندولرك تصرفنده اولن
صكره چلتوك اكيلو كلدكدن او نوري
بكلك چلتوكلره قاتلمش اينه يرلرين مذكور
٣ لره ويره بيرما دامكه چلتوك اكيلمكدن
خالي اولدقلرين بو مسلملر حبوبات اكرسنه
ناتلوپلر بكلك چلتوك اكيلو اولجاق برقرار

اكه كوره عمل ايدوب جميع وجهله كمركدن
ومنع بكدن نسنه كتم ايتميه‌لر اما مذكور
عامله استانبول قانوني اوزره ويرلكده
اكر اول ديارده زياده التوكلدبيه كرو
اول وجه اوزره الندوا اول خصوصده
بونلردن اول عامل اولان هر نيه متصرف
اولديه بونلرده اجي اول الونا اوزره
متصرف اولالر و مذكور اسكله‌لرده
اولان اسلرنسنه كزلميه‌لر شولدكيم واقع
محميي وحاجي سيموب واول كويدن
همان نام مسلملردركه مسلمه كلوب
قديمدن مسلملك ايجون تصرف ايده كلدكلري
يرلرومزرع زايدي چلتوك اكلمش يرلريدي
حدا و تدكار طاب الله ثراه زمانندن جميع
يرلرك چلتوكلري خاص اولدوغنده چلتوك
اكلور يرلردي بو اولعزم مسلملك يرلرزي
داخي اول بكلك چلتوكلره قاتمشلردي
غمدكچالده رعايا عموم غنايات ولكن

Beğ-bazarı Kanunnâmesi, Paris, Bib. Nat. No: 39, Vrk. 144/a-145/b

سابق چلتوك زراعت اولنه یرم یرو مزردر
ادی بو مذکور مسلملر زراع ایتمیه لر بکلك بچلتوك
اکله سونله بلکه برد و رلود اچون ایلمبایر ملامته
اعتماد قلمیز التونر یاقنامسی صورلودر
بوندن اول استانبول وادرنه و سیروزده اولن
فلوری ضربخانه لرینك یساقنامه لرنده قبول اولن
ایدیکه التونجیلر و قیومجیلر و صرافلر هر شهرده
نه مقدار التون الورلر و صاتارلر بیسه ضربخانه
کتوروب غیریده صاتمیه لر اگر [illegible]

عیاردی ادی التون اولورسه یوز مثقال التوندن
یوز یکرمی طقوز فلوری کسلوب یوز یکرمی بر
فلورسین ایتسنه ویرب درت فلوریسی ضربخانه
رسیم الالر نرخ بودر اوله اما کتوردکلری
التونکم عیاری اولوب یرامزسه خلاصیه
قیوب ینوره لرتاکه فلوریه یارار اوله و
التونی ضربخانه‌یه ویره لر فی الجمله استانبولك
وادرنه‌نك و سیروزك و غیری یرلرك
التونجیلری مذکور عاملدن غیری کیمسنه‌یه

§.4- AYDIN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Anadolu Eyâleti'nin mühim sancaklarından olan *Aydın Sancağı*'na dâir Fâtih devrinde de iki kanunnâme zikretmiştik. Ancak bu kanûnnamelerden birisi, bütün Aydın Eli'ndeki *susam yasağı* ve diğerleri de *Foça sabunhânesi* ile alâkalıydı. Tire, İzmir, Çerme, Ayasuluğ (Selçuk), Gözihisâr, Sultan Hisârı, Kestel, Yeni şehir, Foça, Alaşehir ve Sart gibi önemli kazâ merkezleri bulunan Aydın Sancağı'nın ilk defa sancak kanunnâmesi mahiyetindeki kanunu, II. Bâyezid zamanında hazırlanmıştır. Elimizde Aydın Sancağı ile alâkalı, II. Bâyezid devrine ait iki ayrı kanunnâme mevcuttur[1]. Her ikisini de, tesbitlerimize göre, ilk defa neşretmiş olacağız:

II- AYDIN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (19)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Osmanlı Devleti'nin bütün bölgelerinde tatbik edilen idarî, malî, adlî ve sâir nizâmların aynı esaslara yani İslâm hukukunun vaz'ettiği şer'î hükümlere dayandığına, ancak hem bazı şer'î hükümlerin mahiyetinden ve hem de uygulamada mevki, muhit, insanların mizacı ve toprağın verimliliği gibi sebeplerden dolayı, umumî kanunnâmenin, sancak ve eyâletlere ayrı ayrı ayarlanarak hususî sancak ve eyâlet kanunnâmelerinin meydana getirildiğine daha önce işaret etmiştik. İşte bunun ilk ve en mükemmel örneklerinden biri, *Aydın Sancağı Kanunnâmesi*dir. Bu kanun, bir numara ile neşrettiğimiz II. Bâyezid'e ait *Umumî Osmanlı Kanunnâmesi*'nin özeti ve Aydın Sancağı'na uyarlanmış şeklidir. Gerçekten kanunnâmenin 1 ilâ 25. maddelerinde tımar nizâmının esasları ve hususan *harac-ı muvazzaf* demek olan *çift akçesi* ile tabi'leri üzerinde durulmaktadır. 26 ila 36. maddeler arası, *harâc-ı mukâsemeyi* karşılayan *öşür* ve *sâlâriye;* 38. madde ile 40. maddeler arası, bazı örfi vergiler *(değirmen* ve *kovan resmi),* daha sonra ise, *resm-i âgnâm* (md. 41-45), bâd-ı hevâ vergileri (md. 46-51) ve bâc mikdârları (md. 52 vd.) tanzim olunmaktadır. Netice olarak, çok az ve o mahalle hâs bazı hükümler dışında, umumî kanunnâmenin hülâsası mahiyetindedir[2].

Aydın Sancağı'nın klasik anlamda ilk kanunnâmesi budur ve II. Bâyezid devrinde hazırlanmıştır. *Barkan*'ın neşrettiği ve Kanunî zamanına ait olan Kanunnâme'nin aslını da bu kanun teşkil etmektedir. Biz onu, Kanunî devrinde neşredecek ve aradaki farklara da işaret edeceğiz[3]. Kanunnâmenin ne zaman ve kim tarafından yazıldığını ise, sonuna

(1) Krş. Fâtih-63, sh. 592-594; Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Vrk. 84/b vd.

(2) Krş. Fâtih-2, Bâyezid-1, Umumî Osmanlı Kanunnâmeleri.

(3) Krş. Barkan, **Kanunlar**, 6 vd.

düşülen Arapça şu kayıttan öğreniyoruz:

"Bu, Aydın Sancağı Kanunnâmesi'nin sûretidir. Sultan Bâyezid bin Sultan Muhammed Hân tuğrasını taşıyan tapu defterinden çıkarılmıştır. Aslından, fazlasız ve eksiksiz naklolunmuştur. Tahrir eden Tire Kadısı Zeynelâbîdin bin Muhammed Şah el-Fenarî'dir"(1).

Yukarıdaki kayıttan Kanunnâmenin II. Bâyezid devrinde hazırlandığı kesinlik kazanmaktadır. Ancak kesin tarih belli değildir ve orijinal nüsha elimizde yoktur. Onun sûreti ve istinsâh edilmiş şekli, *Nuruosmaniye Kütb. No: 4094, Vrk. 35/a- 41/b*'de bulunmaktadır. Ve tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır.

Kanunnâmeyi tahrir eden zat, *Muhammed Şah Fenarî* isimli Osmanlı allâmesinin oğlu *Zeynüddin Muhammed*'dir. Uzun yıllar selâtin vakıflarının mütevelliliğini yürüten bu ilim adamı, önce Tire, sonra Şam, sonra da Haleb Kadılığına tayin edilmiş ve 926/1520 tarihinde Haleb Kadısı iken vefat etmiştir. O halde kanunnâmenin muharriri İslâmî ilimlere vâkıf bir kadıdır(2).

2- Kanunnâmenin Metni

HÂZİHÎ KANUN-I VİLÂYET-İ AYDIN(3)

FASL-I EVVEL

RE'ÂYÂDAN RÜSÛM BEYÂNINDADIR

1. Re'âyâdan *resm-i çift* martda alınur. *Tamam çift*den otuz üç akçe; *nîm çift*den on altı buçuk akçe ve *bennâk*'den on ikişer akçe ve *kara*dan altışar akçe ve atası yanında olan re'âyâ'nın *mücerred* oğullarından resm alınmaz. Meğer ki, vilâyet yazıldıktan sonra atası fevt olub atasının yeri kendüye intikal ede. Ol vakit tasarruf etdüği yerün resmin vire. Veyahud atası hayâtda iken teelıhül idüb başka evlerse ol vakit bennâk resmin vire. Defterde mücerred yazıldım dimek fayda virmez, ana 'itibâr etmeyeler(4).

2. Ve bir sipahi'nin tımarında âhar sipahi'nin rai'yyeti veyahud bir gayrı kimesne yer zirâ'at itseler, hâric ra'iyyet kısmındandır. A'lâ yerde iki dönüme bir akçe ve evsat yerde üç dönüme bir akçe ve ednâ yerde dört dönüme bir akçedir; ziyâde ve nâkıs olmaya.

(1) Nuruosmaniye, No: 4094, Vrk. 41/b

(2) **Şakaik-i Nu'maniye**, I/400

(3) Bu kanunnâme, II. Bâyezid'e ait 1 numara ile bu ciltte neşrettiğimiz Umumî Kanun-ı Osmanniye'nin, Aydın Sancağı'na, kısaltılarak uyarlanmış şeklidir. Bu sebeple, şer'î dayanağı ve hukukî tahlili konusunda aynı esaslara tâbi'dir. Netice olarak meselenin üzerinde fazla tafsilâtlı bir şekilde durmayacağız. Zaten eyâlet ve sancak kanunnâmelerinin tipik özelliği de budur. Sanki, Umumî Kanun-ı Osmanî anayasadır; bu kanunnâmeler de ona aykırı düşmeyecek şekilde hazırlanmış hususî kanunnâmelerdir.

(4) Kanunnâme'nin 1 ila 26. maddeleri arası mîrî arazi ve bu araziden alınan şer'î ve örfî tekâlîfe ve özellikle de **harâc-ı muvazzaf** demek olan çift nesmi ve mülhakâtına tahsis olunmuştur. Bu maddeler, umumî kanunnâmede yer alan Tımar Sâhibinin Ahvâli (md. 42-53), Sipahi ile tımar arasındaki hukukî statüleri (md. 54-73), çift resmi ve mülhakâtı (md. 99-102), ra'iyyetlikle alâkah mes'elelere (md. 168-205) dair kanun hükümlerini esas almaktadır.

3. Şehirlerde *şehir halkı* olan kimesneler şehirlerinde çiftlik tasarruf etseler, bütün çifden ve nîm çifden ne kadar yer tasarruf olursa, mikdârınca çift resmin vereler, şehirlüyin çift resmin vermezin demek fâide vermez. I'tibâr arzadır. Ammâ şehirlü çiftinden ferâgat ederlerse, çift resmi taleb olunmaya. Ol sebebden ki şehirlüye çift resmi yazılmamışdır.

4. Ve vakıfda ve mülkde re'âyâdan gayrı her kim yer tasarruf ederlerse, kanun üzere sâhib-i vakfa ve sahib-i mülke resmin vereler.

5. Ve bir *ra'iyyet fevt olub sağîr oğlu ve çiftliği kalsa, sağîr çiftliğün (hakkından) gelmeyicek atan (çiftliği)dir sipahi resm-i çift taleb eylemez. Sağîr yarayınca âhara verüb zirâ'at etdirüb kulluğın çekdirmek kanun-ı padişahîdir. Lâkin Livâ-i Aydın'*da bunların emsâli yetimlerin atalarından kalan yerlerini sipahi âhara tapuya verüb *hakk-ı kararı* bir mıkdâr akçe alurlar imiş. Vilâyet kadıları dahi ol kimesnelere hüccet verirler imiş; ataları yerinden mahrûm olurlar imiş. Bu asıl vâki' olduğı yerde hüccet-i kadı'ya amel etmeyüb çok yetimler velileri talebleri ile ataları yeri *Kanun-ı Sultanî* üzere defter-i cedid girü kendü üzerlerine yazıldı. Tapulayan kimesneler sipahiye hakk-ı karar verdikleri akçeyi taleb etmek isteyicek kime verdün ise anlardan taleb eyle deyü havâle olındı.

6. Ve *yetimlerden* ataları yeri için tapu *alınmak* yokdır.

7. Ve bir ra'iyyet zirâ'ate kâbil yerini *üç yıl boz komak* sipahiye zarardır. Def'i içün üç yıl boz kalan yeri sâhibinin elinden alub gayrı kimesneye tapuya vermek örfen câizdir. Ammâ yerün sâhibi el verdüği tapuyı gerü kendü vericek *sâhib-i timâr* âhara vermeyüb kendü kendüye vere. Meğer ki, kendüsi zirâat etmeye. Ol vakit âhara vermek örfen câizdir.

Ammâ *dağ ve gayrı yer* olub veyahud su basub veyahud çeltüği korınub zirâ'ate kâbil olmayub boz kalsa, alub gayra vermek memnûndır. Zira ra'iyyet tarafından taksirât vâki' olmamışdır.

8. Ve bir ra'iyyet *çifti öküzi maslahatı içün veyahud harman yeri içün bir dönüm yeri boz komak* ve mer'a edinmek memnû' değildir. Bu sebeb ile ne kadar yer ki, boz kalsa, ol mikdâr yer tapuya verilmez.

9. Ve kadîm'üz zamandan şehirlünin ve ehl-i kurâ'nın davarları örüsi içün vaz' olınan yerlerin ekilmesi ve korunması zarar-ı 'âmdır. Ol cihetden def' ve men' olundu.

10. Ve bir *hâtun kişi* ki, bir tımarda yer satun alub tasarruf etse, etdüği yerün öşrin ve rüsûmın sâhib-i tımara edâ eyledikden sonra gelen sipahi hâtun kişiye yer yokdır demek itibarı üzere elinden alınmaya. Ammâ bir yer ki mahlûl olsa bir hatun kişi el verdüği tapuyı ben verürin dise, avrete yer vermek emr-i padişahî'de yokdır.

11. Ve *müteveffâ olan ra'iyyetin oğlı kalmayub kızı kalsa, kızı atasından kalan yerin hakkından gelürin dese, sipahi atası yerin kıza vermek memnû'dır, vermeye, âhara tapuya vere.*

12. *Ve ra'iyyetden tekrar öşür* şol kimesneden alınur ki, kendü sipahisinin tımarındaki çiftliğin terk idüb varub gayrı yerde zirâ'at ede. Anun gibiden tekrar öşür alına. Ve illâ üzerine yazılan yerini eküb biçüb tamam hakkından geldikden sonra âhara verüb zirâ'at etdüği yerden tekrar öşür alınmak hayfdır.

13. Ve *çifti olmayan kimesneler*den sonra çifte ve çiftliğe mâlik olsalar, *resm-i*

çift alınur. Zirâ i'tibâr arzadır.

14. *Ve Çiftlik* bâbında ve dönümde mikdâr, hâs yerde altmış dönüm ve mutavassıt-ül-hâl olan yerde seksen dönüm ve ednâ yerde yüz otuz dönüm ve yüz elli dönüm çiftlik i'tibâr olınur.

15. Ve bir ra'iyyet ki bütün çift yazılsa veyahud nîm yazılsa, tasarrufında olan yer tafsîl olunan mikdârından ziyâde olsa, anlarun gibiden ziyâdeye nisbet *hâric ra'iyyet* gibidir resm verür.

16. *Dönüm* dahi tûlen ve arzen kırk hatvedir.

17. Ve bir *ra'iyyet ki bennâk yazılmış olsa,* elinde beş on dönüm mikdârı yeri olsa, anlarun gibi kimesneler hem *bennâk resmin* verürler ve hem tasarruflarında olan yerlerden mikdârınca hâric ra'iyyet gibi dönüm akçesin sipahiye verürler. Hususâ ki, Livâ-i mezbûrede kıymetlüdir. Ekser bennâk kaydolınan kimesnelerin tasarruflarından beşer ve onar dönüm yer bulınub bu mıkdârlu yere bir çift ve nîm çift kaydolınmak münâsib görülmeyüb bu.minvâl üzere vaz' (def' ve men') olındı.

18. *Hâliyâ livâ-i Aydın'*da ba'zı re'âyâ ki, defder-i sultanî'de tamam çift kaydolunmuşdur. Çift kaydolunan ra'iyyet fevt olsa, beş altı nefer oğlanları kalsa ki cümlesi dahi evlenmiş veyahud mücerredleri dahi tamam kisbe kâdirlerdir, Kanun-ı padişahî bunın üzerinedir ki, fevt olan re'âyânın ne mikdâr oğulları varsa, atları çiftliğine *müştereklik tarîkiy*le mutasarrıflardır, vermek bâbında şol ki bennâk kaydolınmuştur, *resm-i kara* vere. Resm vermek bâbında şol ra'iyyet ki, vefat etdi, iki oğlu kalmıştır, çiftliği bahş olunub iki oğluna taksim olub yazıldı ve bâki evli oğlanlarını bennâk ve kisbe kâdir mücerredlerinden altışar akçe kara kayd olundu. Ve rüsûmların vermek bâbında şol ki, bennâk kaydolunmuştur, resm-i kara vere. Ve bennâk ile kara kaydolunup resimlerin veren, karındaşları ki, ataları yerlerinden kendüler hissesine ne mikdâr yer düşerse, bir biri arasında rızalaşalar.

19. *Ve bir ra'iyyet ki, fevt olsa, mü'teaddid oğlı kalsa,* ataları yerlerine müşâ' ve müşterek mutasarrıf iken cümleden biri fevt olsa, vefat edenin oğlı kalsa, hissesi oğlına intikâl eder. Ve oğlı kalmasa karındaşının yeri karındaşına intikâl etmez. Anun gibi olıcak müteveffânın hissesi ecnebiye verilmeye; el verdüğin gerü karındaşları verse, karındaşlarına verile. Meğer ki, karındaşları zira'at etmeyeler. Ol vakit sâhib i tımar kime verürse vere. Ve sipahi dahi karındaş hissesin karındaşına vermek hakk-ı kararı mu'terif ile ola. Muvâza'a ile ziyâde akçeye almaya.

20. Ve bir ra'iyyet ki, *defterde çift* yazılmış olsa, ol ra'iyyet fevt olsa, oğlı var, kendü oğlı var, amama ra'iyyet hayatta iken oğlu atasından evvel vefât etse, müteveffânın yeri *oğluna intikal etmek* nice kanun ise *oğlu oğluna intikal etmek dahi kanundur. Anın gibi vâki' olıcak oğluna deden yeridir, atan yeri değildir, sipahi dahi dahledüb elinden almaya. Ve resm taleb etmeye.*

21. Ve bir ra'iyyet *defterde bennâk yazılmış olsa,* sonra çifte kudreti olub çifte mâlik olsa, âhar ra'iyyetin çiftliğini tapulayub alsa, ol alduğı yerün resmin vere. Zirâ alduğı yer resimlüdür. Defterde bennâk yazıldım deyü heman *bennâk resmin* vermek sipahiye zarardır. Şol vakit ki, sonradan vilâyet yazıla, ol kişinin bennâkliği ref'olınub çift yazılınca, ol vakit bennâklik ref' olunub çift resmin vere.

22. Zirâ i'tibâr arzadır. Defterde mücerred yazıldım deyû fayda vermez.

23. Ve bir ra'iyyet ki, *defterde bennâk kaydolunmış olsa, vefat etse, bir nice yetişmiş oğulları kalsa,* kisbe kâdir olsalar, anlar *resm-i kara* altışar akçe vereler ve evlendikten (sonra) *bennâk resmi'n* vereler.

24. *Ve defterde hâssa kaydolınan yerlerden rubu' alınmak* kanun-ı kadîmdir. Kemâkân mukarrerdir. Anlarun gibi yerlerde bağ ve bağçe itseler, bağın ve bağçenin dahi hâsılından rubu' alınur. Ve hâssa kaydolan yerler tapuya verilmek kanun-ı padişâhîye muhâlifdir. Meğer ki, sipahi zamanında tapuya vere, bir âhar sipahi dahi gelicek tapusın ref'idüb girü *hâssalık tarîki* ile rub'ına verür ve re'âyânın sipahiden tapuya aldım dimek fayda vermez.

25. *Ve yaya ve müsellem ra'iyyete müte'allik yer tutsa,* hâric ra'iyyet kısmındandır. İki dönüme bir akçe verir. Kanun-ı mukarrer budur.

26. (Buğdayda) ve arpada ve daruda ve alefde ve çavdarda ve *kasîl*de öşürle *sâlâriye* dahi alınur. Her müd'de iki buçuk kile.

27. Ve sâlâriye alındıkdan sonra sipahi ve eğer âmil *yemlik* deyü her harman başına bir nice ölçek tahıl alurlar imiş. Ve Sâlâriye hod yemlik mukâbelesindedir. Yemlik almak re'âyâdan hayfdır. Emr-i pâdişahî ile men' ve ref' olundı.

28. *Ve penbeden on (vukıyyede bir) vukıyye alınur.*

29. *Livâ-i Aydın'ın* vukıyyesi üçyüz dirhemdir.

30. Burçakda nohudda ve mercümekde ve susam ve böğrülce ve baklada ve maş ve çörek otında onda bir *öşür* alınır. Ve ketânde dahi onda bir öşür alınur. Ve ketan tohumından öşür alınmaz. Zirâ rencber ketânı sipahiye bişürivermek hizmeti değildir; ketân tohunu, öşri mukabelesinde re'âyâ ketâm sipahi'ye bişüri vermekdir.

31. Ve kendirde on demedde bir demeddir. Ve kurı üzümden onda bir öşür alınur.

32. Ve pekmezden onbeşde bir alınur. Zirâ ki, *odun harcı* vardır.

33. Ve reâyâ dahi sipahi'ye *şire* al deyü teklif etmeye. Zirâ ki, şire alınalu olicak sipahi zabtedemeyüb tımara ziyâde taksirât olur.

34. Bâdem ve zeytun ve emrud ve incir ve turunç ve enârdan ve şeftalu'dan ve bunların emsâli *ağaçdan biten fevâkih*den vakti gelicek emin kişiler üzerine varub kıymete dutub öşrün alalar.

35. Bağ ve bağçe arasında ot bitüb satılırsa, on akçede bir akçedir.

36. Ve bağlarda *vâki' olan sebzevâtdan* öşrlerine göre bir mikdar *kesim* alınur.

37. Ve şîr-revgan ameldir ve zeyt amel değildir(1).

38. Ve *değirmenler*den bir *yıl yürüyen*den altmış akçe ve *altı ay yürüyen değirmen*den otuz akçe alınur. Ve andan aşağı her ayda beş akçe hisâbı üzere alınur. Defterde şöyle yazılub bağlandı(2).

---

(1) Kanunnâmenin 26 ilâ 37. maddeleri arası, **harâc-ı mukâseme** demek olan öşür ve mülhakâtını tanzim eden ve umumî kanunnamede yer alan a'şâr (md. 107-119) maddelerini aynen ve mahallî ba'zı farklılıklarla özetlemektedir. Farklı bir madde yoktur.

(2) Bkz. ve krş. II. Bâyezid-I, md. 106 (Kısaltılmış şeklidir).

RESM BÂBINDA

39. Bir *kovan*a iki akçe resm bağlanmışdır. Bu ra'iyyet kangı toprakda ra'iyyet kayd olunmışsa, *kovan resmi* dahi ol ra'iyyet yazıldığı köyin sipahisine hâsıl kaydolınmışdır. *Livâ-i Aydın*'ın re'âyâsı ekseriyâ kovanların asıl yazıldıkları yerden kaldırub bir âhar sipahinin tımarında koyub kovan kangı toprakda bal eylerse resm anda vermek üzere bal eyledüği yerde dört kovana bir akçe vermek maslahatı içün tımar kovanların göçürme ederler. Asıl ra'iyyet yazılduğı yerde sipahi re'âyâsından yazılduğı üzere hâsıl kaydolunan kovan resmin taleb eyledikde, senün toprağında kovanım bal eylemez, sana ne vereyin deyü te'allül eder. Bu takdirce kovan resminden hâsıl kayd olunduğı tımara ziyâde naks lâzım geldi. Ol sebebden Âsitâne-i Devletde bu tafsîl arz olınub şöyle mukarrer olundı ki; bir kovan balına iki akçe resim bağlana, bir akçesin ra'iyyet kaydolunduğu yerde vere ve bir akçesin kimin toprağında bal eylerse ol bal eylediği toprağın sipahisine vere. Ol sipahi kovan başına ikişer akçe dahi ben alırın demeye. Heman kovan başına bir akçe alınub, ziyâde alub te'âddî olunmaya. Ve kovanı olan ra'iyyet kovanın göçürmeyüb yazılduğı yerde balın alursa, kovan başına ikişer akçe dahi sahibine vere(1).

40. Ve *re'âyâ ra'iyyetlik yerlerin birbirine satmaklık ve almaklık* (hilâf-ı) kanundır. Ol bâbda hükm-i padişahî şöyle buyurulmuşdur: anlarun gibilerin dahi sipahi ma'rifetinsiz yerlerin birbirine satub almayalar. (Alana ve) satana muhkem tehdid oluna. Meğer ki, sipahi ma'rifetile bir mikdâr *hakk-ı karar* alub verürse câizdir. Aldığı akçenin öşrini sipahi alır.

41. *Resm-i ağnâm* babında kuzulı koyuna iki koyuna bir akçedir. Koyun tamam dölün döküb ayrıldıkdan sonra mâh-ı Abrilde alınur. Kanun-ı mukarrerdir(2).

42. Ve *yörüğin kışlası bâbında* şol yürüğün ki, gelüb, kangı tımarda kışlarsa *resm-i kışlak* üçer akçe alınur. Ve *otlak resmi* dahi kangı tımar sınurında otlarsa, sahib-i tımar *resm-i otlak* on yedişer akçke alur, kanun-ı kadîmdir. Ammâ subaşılar ve *serbest olan tımarlarun* re'âyâların gerü kendüler tımarlarında kışlayan ve otlayan koyundan resm-i kışlak ve resm-i otlak alınmaz.

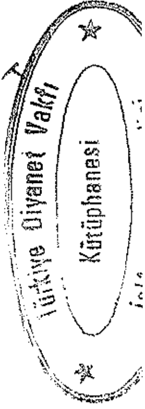
43. Ve *âhar sancakdan gelüb bir tımarda yurd idinüb kışlayanlar*dan *resm-i duhân* üç akçe alınur. Ve eğer kışladuğı yerde bağdan ve bağçeden veyahud bir mikdâr yer zirâ'at idüb toprak sipahisine öşür ve *resm-i zemin* verürler ise, anlarun gibiden resm-i duhan alınmaz. Ve hemçünan *yörük* bu kısımdandır, kışladuğı tımarda yer tapulayıp sahib-i tımara hâsıl verürlerse, kışla resmin vermeyeler. Ammâ otlak resmin virürler.

44. Ve *karaca koyunlu* demekle meşhur kimesneler padişahımız -E'azzellâhu ensârehû- Hazretlerine müte'allik yörükler vardır. Mezkûr yörüklerin *resm-i ağnâmı* hâssa-i hümâyûn için zabt olınur. Defter-i atikde şöyle zikr olunmuşdır, şol kimesnenin ki, *resm-i ğanemleri* otuz üç akçeden eksik ola, anlarun gibiden hemân otuz üç akçe alınur. Ve şunlar ki, koyunları resmi otuz üç akçeden ziyâdedir, anların iki koyununa bir akçe alına, ziyâde ve noksân olmaya. Ve şunlar ki, koyunları

---

(1) Krş. II. Bâyezid-1, md. 120-123

(2) Krş. II. Bâyezid-1, md. 103-105

yokdır, on ikişer akçe vere. Ve ednâ olanlar altışar akçe *kara resmin* vere ve *resm-i ağıl* üçer akçe vereler. Ve ol tâifenin *resm-i ('arûsâneleri)* ve *cürmü cinâyetleri ve bâd-i havâları* ve *kaçkunlar* dahi bilkülliyye hâssa-i hümâyûn içün alınur.

45. Ve *Ayasloğ* ve *İzmir* tevâbi'inde olan *buğurcı 'arablar* vardır; zaman-ı sâbıkda *buğur hizmetin* iderler imiş. Sonra buğur hizmeti ref' olunıb evden eve sekiz akçe vaz' olunub hâliyâ bu üslûb üzere mukarrer; hâssa-i hümâyûn için zabt, bir dürlü olunmaya.

46. *Harâc-ı bâğât* bâbında evvelde her dönümde altışar akçe alınurmuş. Sonra *Mehmed Paşa Aydın ilini* tasarruf ederken öşür alınmak murâd edinmiş. Ol cihetden müslümanlar rızâlarıyla her dönümden on birer akçe vaz' olunmuş. Ol zamandanberü nefs-i şehirde her dönüme on birer akçe alınur ve sâir yerlerden evvelden nice alınu-gelindi ise öyle alınur.

47. Ve *yava husûsında serbest olan tımarlarda* şol tımarda ki, *ibâret-i yava* kaydolınmış ola, anun gibi tımarda vâki' olan yava kaydolunan sâhib-i tımar alur. Ve yava kaydolunmayan tımarlarda vâki' olan yava bilkülliye sancak beğine mahsûsdur. Anlarun gibiden hâss-ı padişâhîden olanlardan gayrısını sancak ala deyü Aydın sancak beği olanlara hükm-i şahî verilmişdir. Ve yaya ve müsellem ve sipahi, toprağında *yava kul kenizek* dutsa, ol dahi külliyyen atlu sancağı beğinindir. Meğer ki, yaya ve müsellem yayalık ve müsellemlik yerde dutalar. Ol yaya dutduğı *yaya sancak beğinin* ve müsellem duttuğı *müsellem sancağı beğinin*dir.

48. Ve *resm-i 'arûsâne* kadîm-ül-eyyâm'dan serbest olan tımarlarda müstakil sâhib-i tımar tasarruf idegelmişdir. Ol sebebden üslûb-ı sâbık üzere girü 'arusâne müstakil sâhib-i tımara kaydolundı. Sipahi üzerine kaydolunan resm-i 'arûsâneye sancak beği ve subaşılar tarafından dahlolunmaya. Ve bir ra'iyyetin kızı çıksa *resm-i gerdek* kız oğlandan altmış akçe ve seyyîbeden otuz akçedir. Ve bir def'a üzerinden nikâh geçürdükden sonra hatun kişi hangi toprakda nikâh olınursa gerdek resmi nikâh olduğı toprakda alına deyü. Ve *yörük taifesi*nin toprağı yokdır. Eğer kızoğlandır ve eğer seyyibedir her ne toprakda nikâh olunursa *resm-i nikâhı* yörüğün sipahisi alur. Ve bunın üzerine yörüği tasarruf iden sipahiler ellerinde hükm-i padişâhî dahi vardır. Ve sipahiler kızları çıksa *gerdek resmi* sancak beğinindir.

49. Ve *ra'iyyete müte'allık olan resm-i ğanem* âhar sancaklarda serbest olmayan tımarın sipahileri ile subaşıları *munâsafa tariki*yle üleşürler. Subaşıları olmayan yerde sancak beğleri sâhib-i tımarla nısıf üleşürler. *Cürm ü cinâyet* dahi kezâlik. Ammâ livâ-i Aydın'da serbest olmayan tımarlarun re'âyâlarının resm-i ğanemleri ve cürm ü cinâyetleri subaşılar ile sancakbeğleri nısıf üleşürler, kanun-ı kadîm budur; *serbest olan tımarlarun* resm-i ğanemleri ve cürm ü cinâyetleri sancak beği ve subaşıları tarafından dahlolunmaz.

TAFSÎL-İ SERBEST VE KAPAN İÇENDÜR

50. Alay beğliği ve subaşılık ve çeribaşılık bunlardan fil cümlesi ve çerisürücülük ve emîr-i 'alemlik ve dizdârlık ve tımar çavuşlaru (bunlardan ma'adâsının) serbest değildir. Meğer ki bir tımar yazıldıktan sonra subaşılık tımarına ilhâk olına, Ol vakit ol tımarı subaşı tımarına munzam olmakla serbest olur. Sonra subaşılardan ifrâz olunub girü tımarlığa verilicek serbest olmaz, gerü tımarlığı hâli üzere tasarruf olına.

51. Ve (bir) kimesne *mutallakasına tekrar nikâh etmelü* olsa, *gerdek resmin* almak kanuna muhâlifdir, alınmaya. Ammâ *resm-i nikâh* alınur(1).

52. *Kapanda çekilen davar* ki, bal ve sâde yağ ve şîr-revgandır ve penbe ve şab ve kızıl boya ve kayısı ve bâdem ve bunlarun emsâli nesneler olsa, nefs-i şehirde Kanun budur:

Batmanda üç rubu' satandan, yarım akçe alandan alınur. Ve dahi üzüm ve erik ve emrud ve kolye taşı ve fıstık ve Sofya temüri ve incir ve keçi boynuzı ve zerdâlü bunlarun emsâli nesneler olsa, buçuk satandan ve rubu' alandan alınur(2).

53. Ve mecmu' kapanda çekilen davarda, her ne olursa, az eğer çok *kapan resmi* alınur; *yük bâcı* alınmaz.

Ammâ *İzmir kapanında* bunın hılâfıdır. Şol meta'ın ki, *gümrük* alınur, kantarda buçuk alına. Ve şol meta'ın ki, gümrüği alınmaz, anın gibide bir akçe alandan ve bir akçe satandan alına.

İzmir'de dahi mecmu' kapanda çekilen davarda her ne olursa andan dahi kapan resmi alınur, yük bâcı alınmaz.

54. Ammâ *kapana gelen me'kûlâtdan* kapana gelmeksüzin müslümanlar biri biriyle rızâlaşub *götürü* yük alurlar, andan da *kapan resmi* kanunları üzere alınur. Ve illâ kapana gelmedi deyü resm alınmıyıcak resm-i kapana zarar gelür. Ekseriyâ halk kapan resmi vermemek içün muvâza'a iderler.

55. Ve *İzmir iskelesinde gemiye girmek içün gelen kurı armudın* kilesinden ve zeytun yükünden *gümrük* alınmayub *bâc* deyü ikişer akçe alınur. Ve pekmez yükünden bir akçe alınur.

56. Ve şehir civârında ekilen *bostanlardan* bâc alınmaz. Bazarda bahâya dutulub kırk üç akçede bir akçe alınur.

57. Ve at ve katır ve kul ve câriye satılsa dört akçe alınur, iki akçe satandan, iki akçe alandan. Ve deve satılsa dört akçe alandan ve dört akçe satandan alınur. Ve har ve sığır satılsa, bir akçe alandan ve bir akçe satandan alınur. Ve koyun ayakdan satılsa dört koyuna bir akçe alınur, alandan nesne alınmaz.

58. Bir şehirden kasab koyunı getürüb boğazlasa, on koyuna bir akçe alınur. Ve taşradan kasab koyun getürse, satsa, andan dahi on koyuna bir akçe alınur. Ve sığır boğazlansa, bir sığıra bir akçe alınur.

59. *Resm-i gümrük* müslümanlardan yüzde iki akçedir ve harâçgüzârda yüzde dört akçe ve *harbîde* yüzde beş akçe alınır.

60. Ammâ kapan önüne *böğrülce* gelse, kile ile ölçülüb alınur. Âhar yere satılmağa alub gitseler, anun gibiden kanun üzere müdde bir kile hisâbı üzere bâc alınur.

Ve şol böğrülce ki, kileden geçmeyüb yük ile gemiye girse, anun gibi olıcak *bâcdâr* nesne almayub *gümrük* alına.

---

(1) Krş. II. Bâyezid-1, md. 71-73

(2) Krş. II. Bâyezid-1, md. 74-93; 61. maddeye kadar benzeri hükümler, Aydın'a hâs bazı özellikleriyle birlikte zikrolunmuştur.

61. Ve *livâ-i Aydın iskelelerinde* kanun böyle câridir ki, hâric memleketden me'kûlât kısmından gayrı deryâ yüzinden Venedik metâ'ı gelse, müslüman eğer kâfir yüzde beş akçe alınur. Ve şekerden müslüman eğer kâfir yüzde beş akçe verürler.

62. Livâ-i Aydın'da hâssa-i padişahîye müte'allik olan *çeltük* ekilse, şimdiyedeğin vâki' olan kanun buymış ki, *beğlik hisseden* sipahi öşür alub *rençber* hissesinden öşür alınmazmış.

Hâliyâ emr-i padişahî bunun üzerine mukarrer oldu ki; sâir vilâyetde olan kanun üzere sipahi tımarına ekilen çeltükden beğlik hisseden öşür alınmayub rençber hissesinden alına. Ve Ammâ sancakbeği ve subaşılardan ve erbâb-ı tımar çeltükleri ki, her kangı tımarın sınurına ekilse, hem rençber ve hem sâhib-i tımar hissesinden ikisinden dahi öşür alına. Hâss-ı Padişahîye müte'allik olan çeltüklere kıyâs olınub eğer sancakbeği ve eğer subaşı ve eğer erbâb-ı tımar kendilere müte'allik olan hisseden öşür vermezüz dimeyeler. Bu emir hemen hâss-ı padişahî çeltüklerine mahsûsdır.

63. Ve *rençberlerden resm-ı tîn* deyü her kürekçi başına ba'zı arklarda altmış ve ba'zı arklarda onbeşer akçe alınurmuş. Bu husus dahi Âsitâne-i Devlete arzolundu; rençberlerden hem öşür alınub ve hem resm-i tîn alınmak hayfdır min ba'd alınmaya deyü emr-i padişah vârid olduğı sebebden, eğer hâssa-i padişahiye müte'allik çeltükde ve eğer sancak ve eğer subaşılar ve eğer erbâb-ı çeltükleri kürekçilerden emr-i hümâyûn ile resm-ı tîn alınmak ref'olındı. Minba'd alınmaya deyû ahkâm-ı şerife nâzil oldu[1].

Hâzihî Sûret-ül-Kanun-il-cârî fi Livâ-i Aydın uhricet min Defter-il-Hizânet-il-Âmiret-il-Ma'neviyye bi ünvan-is-Sultân-il-A'zam a'nî el-merhûm Sultan Bâyezid Hân bin Muhammed Hân -Eskenellâhu Te'âlâ fi a'la'l-cenneti- nukılet minel-asli bilâ ziyâdetin ve noksân. Harrereh-ul-Fakir Zeynülâbidin bin Muhammed Şah El-Fenarî el-kâdî bi Medinet-i Tire el-mahmiyye[2].

---

(1) — **Resm-i tîn:** Çamur resmi demektir ve arkların ta'mir ve ıslâhı karşılığında verildiği anlaşılmaktadır.

(2) Kanunnâmenin sonunda yer alan Arapça ibarenin tercümesi şöyledir:

"Bu, Aydın Livâsı'nda uygulanan Kanunnâmenin sûretidir. Sultan Muhammed Hân oğlu Sultan Bayezîd Hân Tuğrasını taşıyan Hizâne-i Âmire Defterinden çıkarılmıştır. Aslından ziyâde ve noksan olmaksızın aynen alınmıştır. Bu kanunnâmeyi, Tire Kadısı ve Muhammed Şah Fenerî'nin oğlu **Zeynelâbidin** tahrir eylemiştir."

Dikkat edilirse, miktar ve usullerde farklılık arzeden mevzular kanunnâmeye derc olunmuştur. Hiç farklılık arzetmeyen yahut Aydın Livâsını ilgilendirmeyen hususlar zikredilmemiştir. İlgilendirdiği halde bu kanunda zikredilmeyen konularda, umumî Kanun-i Osmanî geçerlidir.

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübb. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

اولادندن شولكه بر درجه اولا وكسنه رعيت يازلمش اولميه وزوجاني كه بالفعل
تحت نكاحنده اولا. وعسكرينك قوللريكه بعد الاعتاق عسكري خذمتنده اوللر
وكسنه رعيت يازلمش اولميه وشول رعيت قزيكه سپاهيه نكاحلو اولوب دائما
سپاهينك تحت نكاحنده اولا عسكري حكمنده در. بوذكر اولنان كمسنه لرك
رسوم قسمتلري خاص عسكرم در. اما سابقا عسكري طايفه سي نكاح وعتاقنامه
وحجت بابنده مختار لر ايدي هر قنغي جانبه وارر لر ايسه اكا رجوع ايدب وهر
كيمه مراجعت ايدر لر ايسه رسمين اكا وير لر ايدي الحالة هذه عسكري
طايفه سينك رسوم نكاحي وعتاقنامه لري بو دفعه قاضي عسكرلكدر ورسم
حجتلري وكتابت نامه لري بر قرار سابق تنقي جانبه مراجعت ايدر لر ايسه آنلرك
اولمليه امر اولنمشدر. وطغانجي برات مايوتمله بالفعل طوغانجلق خذمتنده
اولان كمسنه نك يازلو رعيتي اولميه وآتش بابا ومسلم وجنبان ويورك وبينوق
وتاتار طايفه سي دخي عسكريدر لكن آنلرده شويلدركه عني اولب رسم قسمتلري
يوز ويوزدن زياده اولا قاضي عسكرلكدر ويوزدن اشاغه سي ولايت
قاضيلرينك در وبونلرك اولادندن شونلركه كرو بونلرك سلكنده اولا
بركسنه رعيت يازلمش اولميه وزوجاني بالفعل تحت نكاحنده اولالر آنلرك
حكمي دخي بونلرك حكمي كبي در وشول طوغانجي كه بر كمسنه نك رعيتي اولب رسوم
عرفيه سن سپاهيه بالفعل ادا ايدب طغانجلق خذمتن بالفعل برات همايونمله
ويا خود چفتلك تصرف اتمك ايله ويا عوارضدن معاف اولمق ايله اولا عسكري دكلدر
وسپاهي قولي آزاد اولوب سپاهي خذمتندن فراغت ايدب حضور اختيار ايدب
كاسبلري سلكنه منسلك اولا. وبنوم جاريه لرمدن وسپاهي قزلرندن شونلركه
رعيت طايفه سنه نكاح اولنوب رعايانك تحت نكاحنده اولا. وكذا الرورسوم

عوارضدن معاف اولنلردن مجرد اللرنده برات اولماغله عسكريده داخل دكلدر
ومناصبدن شونلركه قاضي القضاة اعلاميله اولور ملازمته توقفي يوقدر جزء
وتسبيح وساير خطابت كبي آنلرك اصحاب دخي بابا ومسلم وجانباز وبينوق وتاتار
وبائعي سي در وقاضي نايبلري ساير خلق كبيدر وبو مذكورلرك رسوم قسمتي
ولايت قاضيلري الالر وعسكرينك زوجاني طول ايكن اولسه اتالري عسكري ايسه
كندولر دخي عسكريدر ومناصبدن شولكه اوچ واوچ اقچه دن اولا آنلرك صاحبلرينك
رسوم عسكريدن معدود در وشولكه يومي اوچ اقچه دن اشغه اولا اصحابنك
رسوم قسمت ولايت قاضيلرينكدر وبيوردمكه بعد اليوم اشبو قانون نامه
همايونمله عمل اولنوب خلاف قانون ايش اولنميه مخالفت ايدنلرك حاكم الوقت
اولنلر منع ودفع ايدلر ممنوع اولميه نلري يازب دركاه معلامه عرض ايدلر
علامت شريفه اعتماد قلالر م

هذا قانون ولايت ايدين

١ فصل اول رعايادن آلنان رسوم بياننده در. رعايادن رسم چفت
مارتده آلنور تمام چفتدن اوتوز اوچ اقچه ونيم چفتدن اون آلتي بچق اقچه وبناكدن
اون اكي شر اقچه وقره دن آلتشر اقچه واتلسي يانده اولان رعايانك مجرد اوغلانلرندن
رسم آلنمز. مكركه ولايت يازلدقده ن صكره اتاسي فوت اولوب اتاسنك يري
كندويه انتقال ايده اول وقت تصرف ايدوكي يرلك رسمين ويره ويا جود اتاسي حياتده
ايكن تاهل ايدب باشقه اولورسه اول وقت بناك رسمين ويره ودفترده مجرد يازلدم
٢ ديلك نايده ويرمزاكا اعتبار اتميه لر. وبر سپاهينك تمارنده آخر سپاهينك
رعيتي ويا خود بر غيريسي كمسنه يرزراعت ايتسلر خارج رعيت فسمند ندر. اعلا

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübh. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübh. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübh. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

٢٦ وررقانون مقرر بودر   وآرپه ده وطاروده وعلفده وچاوده
٢٧ وقاصلده عشر سالاریه دخی آلنور هر مده ایکیجك کله سالاریه آلندقدن
صکره سپاهی واکر عامل برکلك دیو هر خرمن باشنه برنچه اوچك تخیل آلورلر
وسالاریه خود بملك مقابله سندر دیملك آلنور رعایادن چندر امیرادشاهی
٢٨ ایله منع ورفع اولندی وپنبه دن اون وقیه آلنور لوا آیدینك وقیه سی
٢٩ اوچ یوز درهم در بورچاقدن ونخوددن ومرجمکدن وسیسامدن وبورکلجه وبقلادن
٣٠ وشبین وچورك اوتندن اونده برعشر آلنور وکتاندن دخی اونده برعشر آلنور وکتان
کتان تخمندن عشر آلنمان زیرا تجربه کتانی سپاهیه بشری ورمك خدمتله کلمز
٣١ کتان تخمی عشر مقابله سنده رعایا کتانی سپاهیه بشوری ورمکدر وکتندر
٣٢ اون مده برمددر وقوری اوزمدن اون برعشر آلنور ویکرمدن اوتلری
برآلنور زیرا که اوده نخرجی واردر وکونتره اون درتدن برآلنور زیرا که
٣٣ اونك داخی اودون ونشتشه خرجی واردر ورعایا دخی سپاهیه شیره آل دیو
تکلیف اتیه زیرا که شیره آلماله اوبجاق سپاهی ضبط ایدن میوب تماره زیاده
٣٤ تقصیرات اولمه بادام وزیتون وامرود واجنیر وتوریج وانار ودن وشفتالودن
وبونلرك امثالی اغاج دن بتن فواکهدن وتقی کلجك امین کشی براو وریسه
٣٥ وارب بیت طوتب عشرین الالر باغ وباغچه اراسنده اوت بتوب صاتلور
٣٦ اون اقچه براقچه در وباغلرده واقع اولان سبزواتدن عشرلرینه کوره …
٣٧ مقدار کسم آلنور وشیره غن عملده وزیت عملده کلدر ودکرمنلو دن …
٣٨ یورتندن التمش اقچه والتی آی یورتندن اوتوز اقچه آلنور و … سعا
هر آیده بشر اقچه حسابی اوزره آلنور دفترده شیله یازلب بغلندك
٣٩ دیمم بایندر بر قوانه اکی اقچه رسم بغلنمشدر بر رعیت فتوطپراقده

رعیت قیداولنمش ایسه قوان رسمی دخی اول رعیت یازلدوغی کویك سپاهسنه
حاصل قیداولنمشدر لوا آیدینك رعایاسی اکثریا قوانلرن اصل یزده قلدی
یزدن قلدرب برآخر سپاهینك تمارنده قیوب قوان قنق طپراقده بال ایلرسه
رسم آنده ورمك اوزره بال ایلدوکی یرده درت قوانه براقچه ورمك
مصلحتی اچون تماد قوانلرن کوچرمه ایدرلر اصل رعیت یازلدوغی یرده سپا
رعایاسندن یازلدوغی اوزره حاصل قداولنان قوان رسمین طلب ایلدکده
سنك طپراغکده قوانم بال ایلمز سکانه ویریر دیو تعلل ایدر بو تقدیرجه
قوان رسمندن حاصل قیداولندوغی تماده زیاده نقصان لازم کلدی اولنبیدن
آستانه دولتده بو تفصیل عرض اولنب شیله مقرر اولندیکه برقوان بالنه
اکی اقچه رسم بغلنه براقچه سن رعیت قیداولندوغی یرده وره وبراقچه سن
کمك طپراغنده بال ایلرسه اول بال ایلدوکی طپراغك سپاهسنه ویره اول
سپاهی دخی قوانك نیم طپراغنده در قوان باشنه اکشر اقچه دخی آلورن دیمیه
بمان قوان باشنه براقچه آلنوب زیاده تعدی اولنمیه وقواتی اولان رعیت
قوانن کوچرمیوب یازلدوغی یرده قالن آلورسه قوان باشنه اکشر اقچه دخی
٤٠ صاحبنه وره ورعایا رعیتلق یرلرینی بری برینه صاتمق لق والمقلق قانونده
ولمایوب حکم پادشاهی شوبله بیورلمش دره آنلرك کبی لرك تواخ سپاهی
عرضنسز یرلرین بری برینه صاتوب الالر صاتنه محکم تهدید اولنه
کرکه سپاهی معرفتیله … آلوب ورسه خایندر وآلدغی
٤١ … عشر سپاهی آلور رسم … اکی … برلیقی
… دولت کوب … صکره ماه آیرلده آلنور … معرده
٤٢ وبوركك وتلاسی پابندن شول یورکك کم کلوب قتقی پیارده تلا وسنه

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübb. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütübh. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

Aydın Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmanlye Kütübh. No: 4094, Vrk. 35/a-41/b

مثلا خارج مملکتدن مأکولات قسمندن غیری دریا یوزندن و دنیک متاعی
کلسه مسلماندن اکر کافر یوزده بش اقچه آلنور وشکردن مسلماندن اکر
٦٢ کافر یوزده بش اقچه ویررلر ولوای آیدنک خاصهٔ پادشاهیه متعلق اولان
چلتوکلر اکلسه شدیده دکن واقع اولان قانون بو ایمش که بکلک حصه‌دن
سپاهی عشر آلوب رنجبر حصه سندن عشر آلنمز ایمش حالیا امر پادشاهی بونلک
اوزرینه مقرر اولدیکه سایر ولایتده اولان قانون اوزره سپاهی تیمارینه اکلن
چلتوکدن بکلک حصه‌دن عشر آلنمیوب رنجبر حصه سندن آلنه و امّا سنجاق
بکی و سوباشیلردن و ارباب تیمار چلتوکلری که هر قنقی تیمارک سنورینه اکلسه
هم رنجبر و هم صاحب تیمار حصه سندن اکلسندن دخی عشر آلنه خاصهٔ پادشاهیه
متعلق اولن چلتوکلره قیاس اولنوب اکر سنجاق بکی و اکر سوباشی و اکر ارباب
تیمار کندولره متعلق اولان حصه‌دن عشر ورمزز دیمیه‌لر بو امر همان خاصهٔ
٦٣ پادشاهی چلتوکلرینه مخصوص در و رنجبرلردن رسم طین دیو معزکوردکی باشنه بعض
دفترلرده ثبت و بعضلرنده دفترلرده اون بش اقچه آلنور ایمش بو خصوص دخی آستانهٔ
دولته عرض اولندی رنجبرلردن هم عشر آلنوب وهم رسم طین آلنماق حیفدر دیمکن
بعد الیوم دیوان پادشاهیده وارد اولدوغی سببدن اکر خاصهٔ پادشاهیه متعلق
چلتوکده اکر سنجاق و اکر سوباشیلر و اکر ارباب تیمار چلتوکلری کوزلکلرنده
امر همایون ایله رسم طین آلنمق رفع اولندی من بعد الیوم دیوان احکام بو بابده
نازل اولدی هذه صورة القانون الجاری فی لواء آیدین
اخرجت من دفتر الخزانة العامرة المعنونة بعنوان السلطان الاعظم اعنی
المرحوم سلطان بایزید خان بن محمد خان اسکن الله تعالی فی اعلی الجنان نقلته
من الاصل بلا زیادة ونقصان حرره الفقیر زین العابدین ابن محمد ... المعاذی
القاضی بمدینة تیره المحید

III- AYDIN-ELİ SİYÂSETNÂMESİ (14)

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Tek nüshası *Viyana, A.F. 554, vrk. 65/a-b*'de bulunan Aydın Sancağı ile alâkalı bir diğer hukukî düzenleme de, *Aydın-Eli Siyâsetnâmesi*'dir. Burada siyasetnâme, şer'î cezaların tatbikini emreden yahut tatbik edilecek *siyâset* yani *ta'zir cezalarını* ihtiva eden hukuki düzenleme manasını ifâde etmektedir. Gerçekten 19 maddelik bu Siyasetnâmede, II. Bâyezid'e ait umumî Osmanlı Kanunnâmesinin ilk dört faslı (yani I. Bâbı) özetlenmiş veya şer'î cezalar hatırlatılarak tatbiki istenmiş veyahut da şer'î cezalar için istenen unsurlar bulunmadığı takdirde uygulanacak olan ve ülül-emrce tesbit edilen ta'zir cezaları tayin edilmiştir[1]. Bizce önemli olan husus, siyaset kelimesinin, şer'î cezaların ehl-i örfce tatbiki yahud ülül-emrce para cezası dışında tesbit edilen ta'zir cezalarının *(içmek kesmek* gibi) kasdedilmiş olmasıdır.

Şimdiye kadar yayınlandığını tesbit edemediğimiz bu Siyasetnâme, 1-10 Cemâziyelûlâ 898/1493 tarihinde hazırlanmış ve *siyâset* demek olan tatbik ve icrâyla alâkalı olduğundan *Aydın-İli Sancağıbeği Hüsnü*'ye gönderilmiştir.

2- Siyâsetnâme'nin Metni

SÛRET-İ SİYÂSETNÂME-İ SULTANÎ

Nişân-ı şerif-i hümâyûn ve münif-i tuğray-ı meymûn -la zâle nâfizen ila yevmi yüb'asûn- hükmi oldur ki:

1. Şimdiki hâlde kudvet'ül-ümerâ'il-kirâm, zübted'ül-küberâ'il-fihâm el-müeyyed bi te'yidillâhil-Melik'il-Allâm *Aydın-ili Sancağı beği Hüsnü,* ol sancakda vâki' olan *hırsuzlar* içün Dergâh-ı Ma'delet-penâhımdan *siyâsetnâme* taleb etdüği sebebden ben dahi bu siyâsetnâmeyi müşârünileyhe verdim ve buyurdum ki;

2. Ol sancakda olan kadılar ma'rifetiyle mezkûr sancağa müte'allık olan *hırsuzları* teftiş edüb *şer'an zâhir olan yerde emr-i şer' nice ise eyle ola*[2].

3. Ve şol yerde ki, şer'le sâbit olmayub örf ile ola, mezkûr siyâsetnâme mûcibince hırsuzun hakkından geleler.

4. Meselâ bir kimesne *bir kimesnenin gece ve gündüzde evine girse,* hırsuzluğ ile girdüği sâbit ola, *avret çeken gibi siyâset* oluna ve avretle dutulanın *içmiği kesile*[3].

5. Ve *pezevenklik* dâmiâ âdeti ve san'atı ola, *burnı kesile* ve illâ *eşeğe bindürüb teşhir oluna.* Avret ve kız çeken oğlan kimesnelerün içmiği kesile[4].

6. Ve *esir uğurlayanın* siyâseti uğrılar siyâseti gibi ola[5].

---

(1) Krş. Bâyezid-1, ilk 4 fasıl.

(2) "...**şer'an zâhir olan yerde emr-i şer' nice ise eyle ola**" ifadesi, unsurları bulunduğu takdirde **hadd-i sirkatin** tatbikini emretmektedir. Unsurlardan biri eksik olduğu takdirde ise örfî cezalar da denen ta'zir cezaları gündeme gelecektir: (Krş. II. Bâyezid-1, md. 19 vd., 38)

(3) İçmik'den kasıt, erkeğin tenâsül uzvu olduğunu daha önce belirtmiştik. (II. Bâyezid-1, md. 26)

(4) II. Bâyezid-1, md. 5, 29

(5) II. Bâyezid-1, md. 5, 29

7. Ve *adam öldürene kısas.* Ve bir bölük halk içinde adam ölse, fesâd olsa, tehdid edüb bulduralar. Ve köy ve mahalle içinde adam ölse, fesâd olsa, *diyet* salub alalar. Ve bir nice köy arasında fesâd olsa, uğrılık ve harâmilik olsa, diyet salub bildüreler(1).

8. *İşkence* ile ikrar edene kadı araya girmeye; ikrar ettüği nesneyi bulduralar veyahud ödede(2).

9. Ve bir kimesnenin evinde veya elinde *uğurluk davar* bulunsa, satın aldıysa satanı bulduralar; satanı bulmazlarsa müttehem gibidür, hırsuz olur(3).

10. Ve *işkencede ölenin* da'vasını sormayalar.

11. Ve adam bıçaklayanın âdeti ise, elini keseler. Ve uğurluk eden ve dükkân açanı asalar(4).

12. Ve bir nice köy arasında konan kârbanın davarın uğurlasalar, kim ettüği bilinmese, tehdidât edüb hırsuzı bulduralar veyahud *diyet* salalar.

13. Ve kârbanda kârban konsa, delseler nesnelerin alsalar, *kârbansaraycıya* bulduralar(5).

14. Ve bir kişi atasını ve anasını ve karındaşını veya oğlunı ve kızını öldürse, *emr-i şer'* ne ise eyle ola(6).

15. Şehirlerde ve köylerde od korlar, ufak devek yanar, şer'le sâbit olmazsa, bir kimesneye töhmet etseler, tehdîdât ile bulduralar, edenin hakkından geleler(7).

16. Ve *kız çeküb gücile kâbın koyub avret edene* gücile boşadalar; o kâbın koyan dânişmendin(?) âdeti ~~değil~~ ise, *sakalını keseler* ve âdeti değil ise *ta'zir* edeler.

17. Kız çeken kimesneleri zindana koyalar, andan aşağarlık ceza edeler ve(8).

18. Ve hırsuz sipahi tâifesinden olursa, *hırsuzlar siyâseti* gibi ola. Ve örf ile bir kimesnenin hırsuzluğı zâhir olursa, kadı aradan çıka, mezkûr siyâsetnâme mûcibince hırsuz hakkından geleler.

19. *Yaya* olsun ve *müsellem* olsun ve *yörük* ve *doğancı* ve *vakıf* ve *mülk* ve gayrı olsun bir hırsuz çıkub bunların içine girse, hırsuzı bulub vereler. Ve eğer hırsuz bunlardan olursa, siyâseti anun hırsızlar siyâseti gibi ola(9).

Alâmet-i şerife üzere i'timâd edeler.

Tahriren fî evâil-i Cemâziyelûlâ sene (898)

---

(1) II. Bâyezid-1, md. 7, 30 vd.

(2) II. Bâyezid-1, md. 39

(3) II. Bâyezid-1, md. 32

(4) Buradaki *asma cezası, siyâseten katl* gurubuna girer ve bir ta'zir cezasıdır. (II. Bâyezid-1, md. 34)

(5) 12 ve 13. maddeler için krş. II. Bâyezid-1, md. 33

(6) II. Bâyezid-1, md. 14

(7) II. Bâyezid-1, md. 36

(8) II. Bâyezid-1, md. 26

(9) II. Bâyezid-1, md. 40

Aydın-Eli Siyâsetnâmesi, Viyana, A.F. 554, Vrk. 65/a-b

صورت سیاستنامه سلطانی

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

8 [illegible]

9 [illegible]

10 [illegible]

11 [illegible]

12 [illegible]

13 [illegible]

14 [illegible]

15 [illegible]

16 [illegible]

17 [illegible]

18 [illegible]

19 [illegible]

§.5- BOLU SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Anadolu Eyâleti'nin mühim sancak merkezlerinden olan *Bolu,* 1326'da Orhan Gazi zamanında Umur Bey tarafından fethedilmiş ve birara elden çıkmış ise de 1354'de tekrâr istirdâd olunmuştur. Merkez *Bolu, Mudurnu, Konrapa, Mengen, Yörük, Gerede, Viranşehir, Amasra* ve *Taraklu-Burnı* önemli kazâ merkezlerindendir. Bolu, mülkî açıdan bir sancak merkezi olduğu gibi, ayrıca *müsellemân-ı Bolu* denilen Osmanlı atlı askerlerinin de kumanda merkezidir. II. Bâyezid devrinde, Bolu Sancağı'ndan ziyâde müsellemân-ı Bolu'yu ilgilendiren ba'zı kanun hükümleri sözkonusudur[1].

II- 908/1502 TARİHLİ BOLU YAYA VE MÜSELLEMLERİ KANUNU (15)

1- Hukuki Tahlili Ve Nüshaları

Başlangıçta Osmanlı Devleti'nin ilk muntazam askerini teşkil eden *yaya* ve *müsellem*ler, XV. yüzyılın ortalarına doğru Yeniçeri Ocağı'nın te'siriyle geri hizmet kıt'aları haline gelmişlerdir. Yayalar ve müsellemler, Anadolu Eyâleti'nin belirli sancaklarında bulunur ve altı aydan altı aya nöbetle hizmete gelirlerdi. Müsellemler de bunların süvari kısmı idiler. Müsellemlerin Anadoludakileri müslümanlardan teşekkül ederdi. Şimdi, Anadolu Eyâletine bağlı Bolu Sancağında bulunan yayalar ve müsellemlerle ilgili kanun hükümlerini nakledeceğiz. Elimizde *BOA. TTD. 33 M.* de bulunan ba'zı kanun hükümleri var. Bu defterin başında konu şöyle açıklanıyor: "Bolu livâsı piyâdegânının isimlerini ihtiva eden bu defter, *Sultan Bâyezid bin Sultan Muhammed Hân*'ın emir ve fermâniyle tahrir edilmiştir. Tahrir işini defter emini Yusuf bin Abdullah ve Kâtip Pîrî bin İbrahim yürütmüştür. 10-20 Rebi'ül-âhir 907"[2]. Bu defterde üç tane kanun vardır: *Müsellem ve yaya kanunu* (sh. 2); *sefer hizmeti kanunu* (sh. 4); Su yolu kanunu (sh. 6). *Barkan*'ın neşrettiği Kanunî devrine ait 1528 tarihli Kanunnâme dışında neşredilmiş kanun bulunmadığından, bu Kanunnâmeyi, tesbitlerimize göre ilk defa neşrediyoruz[3].

2- 908 Tarihli Bolu Yaya ve Müsellem Kanunlarının Metni

1. El-Hâletü hâzihî şöyle buyurdum ki; mezkûr sancaklıkda yazılan *müsellem ve yayalardan* şunlar ki, kadîmden *Amasya*'da olan imâret evkâfına müte'allık olan köylerde oturub ve kendüler vakıf içinde olub ve yayalık ve müsellemlik yerleri dahi vakıf içinde ola, anun gibileri yayalık ve müsellemlik defterinden ihrâc edüb an-

---

(1) Veliyyüddin, 1969, Vrk. 85/d; Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi,** 308-309; Şemseddin Sâmi, **Kâmûs'ül-A'lâm,** II/1395 vd.

(2) BOA. TTD. 33 m. sh. 5

(3) Krş. Barkan, **Kanunlar,** 28 vd.

ları vakfa ra'iyyet yazub anlar dahi bundan böyle ra'iyyet olub anda oturub *ra'iy-yet resmin* vereler.

2. *Ve şol yayalar ve müsellemler* ki, kendüler hâricde olub ammâ tasarruf etdükleri yerleri vakıf içinde dâhil olub vakıfda yer tasarruf edüb yayalık ve müsellemlik edeler, gerekdir ki, ol vakıf içinde olan yerleri vakfa yazub anun gibi hâricde olan yayalar ve müsellemleri gerü hâricde gayri ocağa yaya ve müsellem yazasız.

3. *Ve şol müsellemler ve yayalar* ki, evleri ve yerleri hâricde olub ammâ kendi ihtiyârlariyle bir sûret ile gelüb vakfa girüb bir yıl yahud daha ziyâde müddet ola ki varub vakıf içine girüb vakıf içinde oturalar, anun gibiler kendü yerlerin koyub vakfa girmek benüm emrim değildir. Anları vakıfdan ihrâc edüb gerü yerlerinde yaya ve müsellem yazub anun üzerine mukarrer edesiz.

Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife i'timâd edeler.

(Tahrîren fî evâbir-i Muharrem'il-haram sene semânin ve tis'a-miete; BOA. TTD.33M.sh. 2)

4. *Zikrolan piyâde tâyifesinin sefer-i mübârek hizmeti içün* bedel göndermeleri ba'zı zamanda tecvîz ve ba'zı ahyânda men' olunub ummâl ve yasakçı ta'arruzundan emîn olmadukları sebebden, Âsitâne-i Sa'âdete arz-ı hâl edüb Dergâh-ı mu'allâdan mezîd-i merhamet zâhir olub bedelleri tecvîz buyurulmuş. Ber mûceb-i emr-i şerif deftere sebt olunmuş. Zikrolan bedellerden *bedel akçesi* alınmak âdeti var imiş. El-hâletü hâzihî zikrolan bedel akçesi fermân-i Pâdişâhî birle ref' olunduğu sebebden mezkûr bedel akçesinden gayrı sancak beğine yayalardan âid olan mahsûl hâs piyâde âhirinde ve yaya başlarına âid olacak mahsûl yayabaşılıklarının âhirinde mahsûb olub sebt ve kayd olunmuşdur. Ve yayaların ocaklarının mahsûlı yaya tahılından bâkîsi her çiftliğin âhirinde kayd olunmuşdur.

5. Ve âdet-i kadîme üzerine yaya ocaklarından alım-gelen *galle* hususunda hükm-i Pâdişâhî bunun üzerine câri olmuşdur ki, ayniyle galle taleb edüb alalar; bahâsı içün akçe taleb etmeyeler.

(BOA. TTD. 33M. sh.4)

6. *(Müsellem Su Yoluna Mukarrer emr olundu. Fî 26 Safer): Bolu Sancağın'*-dan beş nefer *yaya, Kastamonu* hisârına burya düzüb ve su yoluna meremmet edüb sefere eşmeyeler deyü Bolu Sancağı'nın piyâde defterine kayd olunmuş. Hâliyâ mezkûrlar içün Kastamonu Sancağı Beği ve kadısı ve dizdârı, kat'â su yoluna meremmet etmeyüb su yolu harâb ve muhtell ve muhtâc-ı meremmet olub ve hem zikrolunan piyâdeler âher sancakda olub defter ile tayin olunan beş nefer yaya sefere eşüb ve Kastamonu sancağı müsellemlerinden beş nefer müsellem mezkûr su yoluna ta'yin olunub sefer hizmetinden afv olunmasını taleb etmişler, ne buyurulur?

Zikrolan beş nefer yaya sefere eşmek emr olundu. Bunların yerine Kastamonu müsellemlerinden beş nefes müsellem *buraya* hizmete emr olundu.

Fî 26 Safer 922 (BAO.TTD.33M.sh. 6)

Bolu Yaya Ve Müsellemleri Kanunu, BOA, TTD No: 33 M, sh. 2, 4, 6

دفتر اسامی پیادگان لوای بولی که بفرمان اعلای
حضرت سلطنت پناهی خلافت دستگاهی ظل
الهی سلطان ابن السلطان بایزید خان ابن سلطان
محمد خان ابن سلطان مراد خان خلد الله ملکه و سلطانه
واوضح علی العالمین بره و احسانه تحریر کرده شد
بمباشرت اضعف العباد یوسف بن عبد الله المفتقر
الی رحمة ربه الرؤف وبقلم کاتب یحیی بن ابراهیم
المحتاج الی رحمة ربه الرحیم فی اواسط شهر
ربیع الآخر من شهور سنه سبع و تسعمائه

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

[illegible]

6 [illegible]

[illegible]

§.6- HAMİD-ELİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Hamid-eli, Anadolu'nun Güneybatı tarafında bir bölge adadır. Selçuklu Devleti beylerinden *Hamid Bey*'in ismiyle isimlendirilerek *Hamid Eli* denmiş ve I. Murad zamanında bu bölge Osmanlı Devletine ilhâk edilmiştir. *Isparta* veya *Hamidâbâd* denen şehir, Hamid Sancağı yahut diğer adıyla Hamideli'nin merkezidir. *Eğridir, Afşar, Barla, Yalvaç, Uluborlu, Gönen, Keçiborlu, Burdur, Karaağaç* ve *Gölhisâr* gibi kazâ merkezleri bulunan *Hamidâbâd,* uzun yıllar Hamidoğullarının merkez-i hükümeti olmuştur(1). Hamideli Sancağına ait elimizde iki ayrı kanunnâme vardır; ancak bunlar klasik sancak kanunları değildir.

II- HAMİD-ELİ CÜLLÂH YASAKNÂMESİ (16)

1. Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Husûsan Isparta ve Denizli'de dokunan ve Osmanlı zamanında da revaçta olan Amerikan bezine benzeyen bir bez vardır. Kaput bezini de andıran bu beze *bogasi* denmekte ve bez dokuma ve iplik işleri ile uğraşanlara ise *cüllâh* adı verilmektedir. Farsça bir kelimedir. Bu Yasaknâme'de ülül-emr, âmme maslahatına dayanarak, dokuma ve iplik işini bir düzene sokmaktadır(2).

10-20 Cemâziyelevvel 913/1507 tarihinde tedvîn edilen bu Yasaknâmenin, *Bursa Şer'iye Sicilleri, A. 33/21, Vrk. 177/a*'da yer alan tek nüshası vardır. Tesbitlerimize göre, ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır.

2- Hamid-Eli Cüllah Yasaknâmesi'nin Metni

Mefâhir'ül-kudâti vel-hükkâm ma'den'ül-fedâili vel-kelâm *Hamid Eli Sancağı Kadıları* -Dâme fadluhum- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

1. Şimdiki hâlde Dergâh-ı Mu'allâmda şöyle arz olundu ki; *Hamid eli Vilâyetinde* bundan evvel *boğasi* yedi buçuk *arşun* ve *astar* sekiz arşun olub anın üzerine işlenüb alınur satılurdu. Hayli zamandan berü ol vilâyetin *cüllâh*ları telbîs edüb âdet-i kâdimeden eksük işleyüb âmme-i nâsa zarar ederler imiş. Fil-vâki' *ehl-i hıbre*den ve boğasi ve astar bey' ve şirâ eden kimesnelerden Divan-ı .... yanımda cem' olub kadimden ol vaz' ile işlenüb şimdiki hâlde eksük işlendüğini ta'yin ve tahkik

(1) Şemseddin Sami, **Kamûs'ül-A'lâm,** III/1988; Veliyyüddin Ef. 1969, Vrk. 82/b

(2) Mütercim Âsım, **Bürhân-ı Kâtı' Terc.,** c.I, sh. 99; Pakalın, I/237-238

eylediler.[1]

2. İmdi hükm-i şerifim varduğı gibi her birinüz taht-ı kazânızda olan cüllâhları ve *astar* ve *boğasi* alub satanları ve sâir ehl-i hıbri cem' ve ihzâr edüb te'kîd ve tehdîd edesiz ki, min ba'd boğasiyi yedi buçuk arşun ve astarı sekiz arşun işleyeler.

3. Eğer cüllâhda eksük bulunursa paralayasız; eğer cüllâhdan alub satanlarda eksük bulunursa pâre edesiz. Eğer varub satun alan tâcir tâifesinin dahi bulunursa paralayasız.

4. Ve *Mahrûse-i Bursa*'ya hüküm verilmiştir ki, tâcire tâifesi boğasi astarı getürseler, zirâ'a çeküb boğasi yedi buçuk gelmezse paralayalar ve astar sekiz arşun gelmezse paralayalar.

5. Ve *İstanbul İskelesi*nde bu vechile emrolunmuşdur; eğer *cüllâh tâifesi* kadîmden boğasinin arzı eksük olurdı, şimdi artukdur deyû telbîs ederlerse, ana i'tibâr etmeyüb tûlun evvelki vaz' üzere edesiz; gâyetini arzını dahi evvelki vaz' üzere edeler.

6. Şöyle bilesiz; bu emrim mühimdir(?), tamam ikdâm edesiz. Öyle ki, ihmâl olunub yine ettikleri üzre edeler, muhkem itâbıma müstahak olurlar. Şöyle bilüb ana göre tedârik edesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fi evâsıt-ı evvel'il-Cemâziye li sene selâse aşere ve tis'a-miete.

Bi Makâm-ı Kostantiniyye

---

(1) — **Boğasi:** Amerikan bezine benzeyen ve kaput bezini de andıran bir çeşit bezdir. Pamuk ipliğinden dokunur. Astarlık seyrek bezlere de denir (Pakalın, I/237-238).

— **Cüllâh:** Dokumacı ve iplikçi.

Hamideli Cüllâh Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A. 33/21, Vrk. 177/a

III- 904/1498 TARİHLİ HAMİD SANCAĞI TIMAR KANUNLARI (17)

Bugünkü Isparta'ya eskiden *Hamid Sancağı* denmektedir. Osmanlı topraklarına ilhak edildikden sonra, bu sancağın 904/1498 tarihinde II. Bâyezid zamanında önemli bir tahriri yapılmıştır. *BOA. TTD. 30 (40) nolu Tapu Defteri,* Hamid Sancağının nüfusu, geliri, hâs ve tımarları ile beraber, özellikle serbest tımarlarla alakalı önemli kanun hükümlerini de ihtivâ etmektedir. Biz bunları aynen zikredeceğiz(1). Bu hükümler, Umumî Kanunnâmeyi te'yid eder mahiyettedir.

904 TARİHLİ HAMİD SANCAĞI SERBEST TIMAR HÜKÜMLERİ

1. *Serbest olmayan* sipâhî tımarından bütün çiftlüden on ikişer akçe subaşı ve üçer akçe sancak beği ve nîm çiftlüden altışar akçe subaşı ve birer buçuk akçe sancak beği alur(2). Ve *resm-i ganemden ve bâd-i hevâ*dan nısıf sancak beği ile subaşı alur; nısf-ı âher sipahilerindür. Ve hâricden yaylayu gelen *kıraç koyunlu*dan ve gayrı *yörüklerden* ağıldan ağıla onar akçe *otlak resmi* ve koyunı olmayan kimesnelerden ikişer akçe otlak resmi alınub nısfın sancak beği ve nısf-ı âherin subaşı alur imiş. Ve za'îm-i mezkûrun hâssa köyleri serbestdir. Sancak beği dahl etmez.

2. *Serbest olmayan tımarlardan Keçiborlu* ze'âmetinden bütün çiftlü ra'iyyetden üçer akçe sancak beği, on ikişer akçe subaşı alur. Ve nîm çiftlüden birer buçuk akçe sancak beği ve altışar akçe subaşı alur. Ve resm-i ganem ve bâd-i hevânın nısfın sancak beği ve subaşı alub tasnîf ederler. Nısf-ı âherin sipahiler alur. *Gönen* nâhiyetinden zikrolan rüsûmı tamam sancak beği alur.

Orijinalleri

(BOA,TTD. 30(40), sh. 13, 15)

(1) BOA, TTD. 30 (40), sh. 13, 15, 17

(2) Serbest olan ve olmayan tımarlar hakkında bkz. OK, I/184, 203

§.7- HÜDÂVENDİGÂR (BURSA) SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

Bursa, II. Bâyezid devrinde de ehemmiyetini sürdürmektedir. *İnegöl, Domaniç, Yenişehir, Sögüd, Yarhisar, Sivrihisâr, Beğbazarı, Göynük, Mihaliç, İkizce, Geyve, Göl, Taraklu Yenicesi, Aydıncık, Akyazı, Bergama, Mudanya, Ermeni Pazarı, Tuzla* ve *Gönen* kazaları mevcuttur. Fâtih devrinde yedi muhtelif konulara ait kanunnâmesi bulunan Bursa'nın II. Bâyezid devrinde, başta klasik sancak kanunnâmesi ve ihtisâb kanunnâmesi olmak üzere on kanunnâmesi vardır. Bunlardan özellikle ilk ikisi çok önemlidir. Zira birincisi, ilk klasik sancak kanunnâmelerinden olma özelliğine; ikincisi ise, dünyanın ilk *standardlar kanunu, belediye kanunu* ve *esnâf kanunu* olmak gibi mümtâz vasıflara sâhib bulunma hususiyetine hâizdir[1].

I- 892/1487 TARİHLİ HÜDÂVENDİGÂR SANCAĞI KANUNNÂMESİ (18)

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Tire Kadısı Zeynüddin'in tahrir ettiği *Aydın Livası Kanunnâmesi*nin tarihini tam bilmediğimizden, belki de Osmanlı hukuk tarihinin ilk geniş anlamda klasik sancak kanunnamelerinden olan bu Kanunnâme, Umûmî Osmanlı Kanununun küçük bir nümûnesi özelliğini taşımaktadır. Umumî Osmanlı Kanunnâmesi hakkında söylenenler, çok az farklarla bunun hakkında da geçerlidir. *"Osmanlı tapu-tahrir defterlerinin esasını ve padişahdan sâdır olan hükümlerin kaynağını teşkil eder. Kendisiyle amel olunan şer'î kanunların ve örf-âdete dayanan örfî rüsûmun kâidelerinin tafsilini beyân eder"* diye başlayan kanunnâme, 34 maddedir. 1 ila 11. maddeler arasında *harâc-ı muvazzaf* demek olan *çift akçesi* ve tevâbi'i, daha sonra sırasıyla, *zekât-ı sevâim* demek olan *resm-i ganem,* (md.12-14), *harâc-ı mukâseme demek olan öşür* ve tevâbi-i (md.15-23), *örfî vergiler* (24-26), *tımar çeşitleri* (md. 27-29), ve *şer'î-örfî cezalar*la ilgili hükümler (md. 30-33), umumî kanunnâme esas alınarak ve bu sancağa uyarlanarak telhîs olunmuştur[2]. Kısaca, umumî kanunnâmenin meşruiyyet dayanağı ne ise, bu kanunnâmenin de odur. Bu sebeple kısa kesiyoruz.

Anadolu Eyâletinin en önemli livalarından biri ve Osmanlı Devleti'nin ilk payitahtı olan Bursa'ya eskiden *Hüdâvendigâr Livâsı* denmektedir. Hüdâvendigâr livâsı ile ilgili, II. Bâyezid döneminde çok önemli hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Bunların başında 892/1487 tarihli Kanunnâme gelmektedir. Hüdâvendigâr Livasının kanunnâmesini ihtiva eden üç tane mufassal defter elimizde mevcuttur: Bunları sırasıyla görelim:

1. si BOA. TTD. No: 23 (808) nolu mufassal defterin sh. 1-3'de yer alan nüshadır. II. Bâyezid devrine ait olan bu nüsha Hakân'a mahsus defterin başında yer almaktadır. Defterin içinde II. Bâyezid'in mühriyle mühürlü iki tevkiî hâşiyesi de yer almaktadır. Bi-

(1) Bkz. Fâtih-64-73, sh. 595 vd.

(2) Krş. Fâtih-2, Bâyezid-1

raz sonra zikredeceğimiz gibi, bu nüsha daha sonrakilerden II. ciye % 100, III. cüye ise % 90 kaynaklık etmiştir. Başındaki Arapça ibârede aynen şöyle denmektedir: *"Hüdâvendigâr Livasının re'âyâ isimlerini ihtivâ eden mufassal defterdir. Sultan Bâyezid bin Muhammed bin Murad Hân'ın emr-i şerifi gereği Muhammed Kulları eliyle kaleme alınmıştır. Tahriri 10-20 Safer 892/1487 tarihinde sona ermiştir"*[1]. Bu kanunnâme, *Ömer Lütfü Barkan* tarafından neşredilmiştir[2].

II. si, Kanunî Sultan Süleyman devrine ait *BOA. TTD. No: 111 (376)* nolu defterdeki nüshadır. Bu nüsha aynıyla II. Bâyezid devri nüshasından istinsâh edilmiştir. Defterin başındaki Arapça mukaddimede kısaca şöyle denmektedir: "Bütün re'âyânın isimleri, vakıflar, mülkler, hâslar ve diğerleri, tarlaların mahsûlleri, gelirlerinin şer'î hakları ve örfî rüsûmu kısaca *Hüdâvendigâr Livası*na ait her şey tahrir edilmiştir. Bu tahrir *Sultan Süleyman*'ın emriyle ve babası za'îm olan *Hasan bin Karagöz*'ün ma'rifetiyle 1-10 Muharrem 928 yılında tamamlanmıştır."[3] Bu nüsha sadece okumada mukayese için gözönüne alınmıştır.

III. sü, Tapu Kadastro arşivinde ve 67 nolu defterde yer alan *II. Selim* devrine ait bir nüshadır. Bu nüshada bir kısım ilâveler yapıldığından yapılan eklemeleri yerinde göstereceğiz[4].

Kanunî devri mufassalına göre kanunnâmenin uygulandığı nâhiyeler şunlardır:

Bursa merkez, İnegöl nâhiyesi, Germec, Yarhisar, Ermene, Domaniç, Yenişehir, Söğüt, Gül (Gölbazarı), Yenice Taraklu, Göyük, Karagöz, Bağbazarı, Karahisar (Nallu), Mihaliçhisarı, Akçeşehir, Seferihisar, Mihaliç, Kirmasti, Toyhisar, Aydıncık, Gönen, Tuzla, Kebsud, Taşeli v.s. nâhiyeler[5].

2- 892/1487 Tarihli Hüdâvendigâr Livası Kanunnâmesinin Metni

Beyân-ı tafsîl-i kavânîn-i şer'iyye-i müte'âmile ve kavâ'id-i rüsûm-ı örfiyye-i müte'ârife ki, mebânî-i defâtir-i Osmâniye ve meâhız-ı ahkâm-ı Sultâniyedir. Nüvişte bûd berây-ı mûceb ki zikrolunur[6]:

1. *Resm-i çift, tamam* çiftlik üzre *çift* kayd olunan ra'iyyetden otuz üç akçedir. *Nîm çiftden* resim nısf-u zâlik. Nîm çiftlikden ekall yer tasarruf eden *bennâk*den ki, *ekinlü* kayd olunmuşdur, resim on iki akçedir. *Caba bennâk*den dokuz akçedir. Ez'af-ı re'âyâya himâyet olunmak emr-i müstahsendir.

2. *Nesl-i re'âyâ*dan ehl-i kisb olmayan *mücerredler*den nesne alınmaz; defterlerde dahi üzerlerine resm kayd olunmamışdır. Ammâ *ehl-i kisb olan mücerred*lerden mikdârınca resm alına deyü emr olunmuşdur. Defterde mücerred kayd olunan kimesne teehhül etse, *bennâk resmi* alınur.

---

(1) BOA, TTD. 23 (808), sh. 1

(2) Barkan, *Kanunlar,* sh.1-6

(3) BOA, TTD, 111 (376), sh.1-6

(4) TK. TTD. No: 67, sh. 1-3

(5) 111/3; Krş. Şemseddin Sami, 3/20251

(6) Mukaddimenin izahı, kanunnâmenin mahiyeti hakkında açık ve net bilgi vermektedir. Şöyle ki: "Amel edilen şer'î kanunlar ve örfî rüsûma dâir kâidelerdir ki, Osmanlı defterlerinin temelleri ve sultan tarafından verilen hükümlerin kaynaklarıdırlar. Aşağıdaki şekilde yazılmıştır ki, zikrolunur:"

3. *Ve caba bennâk, ekinlü* olsa *ekinlü resmi* alunur. Ve çift kayd olunmayanlar çifte ve çiftliğe mâlik olsa, *resm-i çift* alınur. Bu bâbda i'tibâr, çiftlik mikdârına dâyirdir. Çiftlik mikdârından ziyâde yer tasarruf eden kimesne ziyâdeye nisbet *hâric ra'iyyet* gibi resim verir(1).

4. *Pîr olub veyahud fakr ü fâka ârız olub* çifti ve çiftliği elinden giden kimesneden resm-i çift alınmak hayf-ı sarîhdir. Husûsâ ki, elinden giden yeri ma'mûl olub rüsûm-ı mukayyedeye naks gelmemiş ola.

5. *Ve hisâr eri,* tımarında çift kaydolunan ra'iyyetden kanun üzre resm-i çift alındıkdan sonra *resm-i saman ve odun* deyü altı akçe ve nîm çiftden üç akçe ziyâde alınmak kanun-ı mukarrer olub defterde sebt olunmuşdur.

6. *Sipahîden çiftlik dutan hâric re'âyâ*dan *resm-i zemîn,* tamam çiftlikden tamam çift resmi ve nîm çiftlikden nısıf resim alınub nısıfdan ekall olan yerlerde, eğer *arâziy-i sakiyye*den olub veyahud eyü hâs yerler olsa ki, her yıl zirâ'at olunub hâsıl verse, iki dönüme bir akçe resm alınur. Ve eğer mütavassıt'ul-hâl olsa, üç dönüme bir akçe ve eğer ednâ olsa dört beş dönüme bir akçe resm alınmak kanun-ı resme mutâbıkdır(2).

Zira hâs yerden yetmiş seksen dönüm ve mutavassıt'ul-hâl yerden yüz dönüm ve ednâ yerden yüz otuz ve yüz elli dönüm yer *bir çiftlik* i'tibâr olunur. *Dönüm* dahi, hatevât-ı müte'ârefe ile kırk hatve yerdir, tûlen ve arzen.

7. *Resm-i çift ve bennâk,* levâlukiyle evâilde *harman* akibince alınur imiş. Şimdiki hâlde *mart* ayında alınmak kanun-ı mukarrer olmuşdur. Ve *rüsûm-ı âsiyâb* dahi ol vakitde alınur.

8. Ve ra'iyyetden *tekrar öşür,* şol kimesneden alınur ki, kendü sipahisinin tımarındaki çiftliği terk edüb varub gayrı yerde zira'at ede. Ammâ sipahinin tımarında zirâ'ate kâbil yeri olmaduğı takdirce, gayrı yerde zirrâ'at eden kimesneden tekrar öşür almak hayf-ı nâ-ma'rûfdur.

9. *Ra'iyyet ki yerlü olub müteferrik olsa,* göçürüb yerine götürmek kanun-ı kadîmdir. Ammâ on beş yıl bir yerde mütevattın olan kimesneyi göçürüb getürmek men' olunmuşdur. Husûsâ ki, bennâk ola, her nerede olursa resimi verdükden sonra kaldırmak memnû'dur.

10. Ve bir şehirde ra'iyyet neslinden bir kimesne on beş yıl tavattun etse, ammâ bi-husûsihî defter-i re'âyâda mukayyed olmasa, anun gibi kimesne ra'iyyet olmayub *şehirlü*ye ilhâk olunmak emr olunub kanun olmuşdur(3).

11. *Yörükde ve yerlüde resm-i ğanem,* iki koyuna bir akçedir. Koyunla kuzu bile sayılmak kanun olmuşdur. Ve koyunı olmayan yörükden *resm-i kara* on iki akçedir. Yörüğün koyunu kırılub hiç kalmasa veyahud resm-i ğanem resm-i kara mik-

---

(1) İlk üç maddedeki tabirlerin izahı için mukaddimeye bakınız. OK, I/169 vd.; Ayrıca II. Bâyezid-1, md. 99 vd.

(2) **Arazi-i Sakıyye:** Nehir suyu ile sulanan arazi demektir. (El-Müncid, (سقى) maddesi).

(3) 4 ilâ 10. maddeler arasındaki hükümler için bkz. II. Bâyezid-1, md.; 168-205

dârınca olsa, anların gibilerden *resm-i kara* deyü on iki akçe alınur[1]

12. Eğer *yörük* bir sipahiden *yer dutub zirâ'at etse, öşür ve sâlârlık* verdükden sonra *resm-i boyunduruk* deyü on iki akçe verüb ziyâde resm vermez. Zira ziyâde resim verdüği takdirce, tekrar resim alınub kanun-ı kadîme muhâlif hayf vâki' olur. Bu kaziyye mirâren teftîş olunub emr-i Pâdişâhî ile mûceb-i mezkûr üzre mukarrer kılınmışdır[2].

13. *Yörük tâyifesinin rüsûmı,* evâilde kırkılıcak alınur imiş. Şimdi *Abril* ayında alınmak kanunu üzre ma'mûldür.

14. *Ağıl resmi,* her süriden üç akçe alınu-gelmişdir.

15. *Hubûbâtdan* ki, hınta ve şa'îr ve alef ve *gav-res (gav-rek)* ola, *öşür ve sâlârlık* alınur. Cümlesi sekiz *müdd* galleden bir müdd *olub her bir müdd de iki buçuk kile olur.* Ve bâkî hubûbatdan ki, nohud ve mercimek ve bakla gibi ve penbe ve ketan gibi hemân öşür alınur, sâlârlık alınu-gelmemişdir[3].

16. *Sipahî gallâtını* anbarına iletüb hisâr erinin kal'aya iletmek, re'âyâ üzerlerine bid'at-i ma'rûfedir. Amma bir günlük mesâfeden ziyâde olsa, def'an lil-harec teklîf olunmaya deyü emr olunmuşdur.

17. *Arâziy-i öşriyeden* zirâ'ate kâbil yerler bilâ mâni' *boz kalsa,* tımara zarar olduğı takdirce ref'-i zarar içün sâhibinin elinden alınub gayrı kimesneye tapuya vermek örfen tecvîz olunur. Ammâ dağ ve kır yerler olub veyahud su basub her yıl zira'ate kâbil olmayub boz kalsa, alub gayrı kimesneye vermek memnû'dur. Zira zürrâ' tarafından taksîrât-ı mütevâliye olmamış olur. Ra'iyyetin çifti öküzi maslahatı içün ve harman yeri içün bir kaç dönüm yeri boz koyub mer'â edinmek memnû' değildir. Bu husûslar içün tekrar hükm-i padişahî vârid olmuşdur.

18. Kadîm'üz-zamandan şehirlünün ve ehl-i kurânın davarları örüsi içün olan mer'âların ekilmesi ve korunması ve tapuya verilmesi zarar-ı âmm olduğı ecilden, def' ve men' olunmuşdur.

19. *Öksüz tapusı,* bid'at-ı merdûde-i memnû'adır. Atasının yeri mülk-i mevrûsı gibi i'tibâr olmuşdur. Yetimin atasından kalmış yeri ma'mûl olmadığı takdirce gayrı kimesneye teslim olunsa, yetim bâliğ olıcak taleb etse, gine yetime emr olunur[4].

---

(1) II. Bâyezid-I, md. 103 vd.

— **Resm-i Kara:** Koyunı olmayan yörükden alınan resimdir ki, burada 12 akçedir (OK, 1/173).

(2) II. Bâyezid-I, md. 221 vd.

(3) II. Bâyezid-I, md. 107 vd.

— **Gavres** (گاورس): İki manaya muhtemeldir: **Birincisi,** Farsça sığır yemi anlamındadır ve gâv-res diye kunur. **İkincisi** ise, gâvrek diye okunur ve gebre otu anlamına gelir **(Bürhân-ı Kâtı' Tercümesi** (گاورس) maddesi). Ayrıca kavres, kara darı demektir ki, cavres diye de telâffuz edilir.

(4) — **Öksüz tapusu:** Mirî arazi mutasarrıfı vefat ettiğinde, geride zirâ'ate kâdir olamayan küçük oğlu kalsa, arazisi başkasına verilir. Ancak küçük çocuk bâliğ olunca, arazi kendisine iâde edilir ve **tapu** denilen **mu'accele** öksüzden alınmaz. Çünkü arazi, tapu hakkı değil intikal hakkı sâhibi olan bir şahsa verilmektedir. Ba'zı bölgelerde bu çocuklar bülûğa erince, arazi kendisine tapu hakkı sahibi olarak ve belli bir mu'accele alınarak verihnek âdet haline gehniştir ki, buna **öksüz tapusı** denmektedir (Krş. **II.** Bâyezid-I, md. 168).

20. *Avret* tasarruf etdüği yeri boz komayub öşrin ve rüsûmın edâ etse, elinden almak kanuna muhâlifdir.

21. *Ve bir ra'iyyet müteveffâ* olub oğlanları kalsa ki, ba'zı çift ve ba'z-ı âher bennâk kayd olunmuş ola, atalarının yerini *iştirâkle tasarruf* edüb resm-i çift ve resm-i bennâk cümlesi arasında iştirâkle edâ olunmak riâyeten lil-adâlet emr olunmuşdur.

22. *Hâric ra'iyyet resm-i tapu*yla tasarruf etdüği yerler ba'zı zamanda alınub ra'iyyete verilmeğe emrolunmuş idi. Sonra resm-i tapu mukarrer olub hâricle ra'iyyet arasında tercîh ve tereccüh men' olunmuşdur.

23. *Bağdan ve bağçeden öşr-i hâsıl* alınmak kanun-ı şer'a mutâbıkdır. Ammâ re'âyâya tahlîs-i öşürde muzâyaka olub ref'-i muzâyaka içün öşür mikdârına bedel tahmîn olunub *harac* i'tibâr olunmuşdur. Etrâf-ı memâlikde bi-haseb'il-hâsıl bağ dönümüyle her bir dönümden ba'zı vilâyetde on akçe ve ba'zı vilâyetde beş akçe ve ba'zı vilâyetde üç akçe alını-gelmişdir. *Hadâyik*den ve *harîm*lerden öşürlerine göre *kesim* alınur. Köhne defterlerde dahi bu i'tibâr üzre mukayyed olub şimdi defter-i cedidde gine ol mûceb üzre hâsıl akd olunmuşdur(1).

24. Ra'iyyetden *öşr-i asel,* bu sancakda sâhib-i ra'iyyet üzerine kayd olunmuşdur. Ammâ öşr-i aselden bedel her bir kovandan bi-haseb'il-hâsıl ba'zı vilâyetde iki akçe ve ba'zı vilâyetde bir akçe alınur imiş. Şimdi gine ol mûceb üzre kayd olunmuşdur(2).

25. *Resm-i arûsâne,* cihâzlu kızdan altmış akçe ve avretden kırk akçe; fakîrelerden nısf-ı resm-i ganiyye ve mutavassıt'ul-hâlden beyne beynedir. Yerlüde avretin *resm-i nikâhı*nda ve *resm-i arûsânesi*nde toprak mu'teberdir. Ve yörükde lâ-mekân olduğı sebebden atasına tâbi' olmakda bâkire ile seyyibe birdir.

Ve *resm-i nikâh* dahi a'lâsı dinar ve ednâsı on iki akçedir. Ve mutavassıt'ul-hâl nâkihle menkûha hâllerine göre alınur. Ve bir kimesne ki avretin *tatlîk* edüb gine nikâh etse, *resm-i nikâh* alınur. Ammâ *resm-i gerdek* alınmamak örf-i ma'rûfdur.

26. *Resm-i mekâtîb* dahi, eimme-i müctehidînden vâki' olan akvâl-i mütehâlife üzre alınur idi. Sonra yedi akçe tayin olunub *resm-i kısmet-i mevârîs* dahi binde yirmi akçe alınmak üzre mukarrer kılındı(3)

27. Ve bu sancakda *resm-i otlak* kaydolunan yerlerden koyun sürüsünden resm-i otlak alınub, kaydolunmayan yerlerde resim alınmaz. Ve bir vilâyetden varub bir yerde kışlağı olan koyun sürüsinden mikdârlu mikdârınca *resm-i kışlak* alınur.

28. Vilâyet-i mezbûrda dutılan *vaşak ve kaplan derileri,* sancak beğine müte'allıkdır. Meğer kim *yaya ve müsellem* dutmış ola; anlarun dutdukları sancağı beğlerine müte'allıkdır.

---

(1) Krş. II. Bâyezid-1, md. 107 vd.

(2) II. Bâyezid-1, md. 120 vd.

(3) II. Bâyezid-1, md. 124 vd.

29. Serbest tımarlarda yaya ve müsellem ve yörügân-ı hüdâvendigârdan gayrı re'âyâ, dutdukları *yaya ve abd-i âbık ve kenizek cu'lleri,* sâhib-i tımarındır. Müddet-i örfiyyeleri tamam oldukdan sonra bazarlarda kadı ma'rifetiyle *bey'-i men yezîd olunub satılan kulın ve câriyenin ve devâbbın bahâları ashâbı zâhir olunca bir emîn katında hıfzolunur. Müddet-i örfiye* dahi kulda ve câriyede üç aydır ve devâbda bir aydır; bahâlusında müddet nısf-ı müddet-i abd-i âbıkdır. Re'âyâ dutdığında i'tibâr serbest tımaradır. *Serbest olmayan tımarlar*da kendü re'âyâsiyle gayrın re'âyâsı dutmasında fark yokdur. Defterde bir hûsusa tayin olunmaduğı takdirce, mîr-livâya veyahud subaşılarına veyahud ma'mûl olı-geldüği üzere tasarruf olunur. Kuyûd-ı defter i'tibârda akvâdır. Andan sonra ma'mûl olduğı i'tibâr mer'îdir. Ve yaya ve müsellem yörükler dutmaları dahi bu üslûb üzere ma'mûldür. Ammâ sancak beğine müte'âllık olduğı husûsda kendülerin sancağı beğine müte'allıkdır.

30. *Serbest tımarlarda* cemî' *cerâyim-i re'âyâ* sahib-i tımarındır. Serbest olmayan tımarlarda nısf sâhib-i ra'iyyetin ve nısf-ı âher hâricden dahl eden sancak beğinin veyahud subaşılarındır. İkisi bile dahl etdüği yerde her birisi rubu' tasarruf ederler. Ammâ bu sancakda ikisi bile dahl eder husus yokdur. Resm-i ğanem ve resm-i arûsiye dahi kaydolunan yerlerden bu tarîk üzere dahl ederler.

31. *Harâmiye ve uğrıya ve kanluya ve sâyir hırsuzlara,* bi-haseb'il-merâtib *siyâset* eylemek medâr-ı nizâm-ı memleket ve menât-ı emn-i vilâyet olan *atlu sancağı beğinindir.* Ammâ bir sebeble *şer'an ve örfen* affolunsa, *bedel-i siyâset* akçe almak kanun-ı kadîme muhâlifdir. Siyâset olunan kimesneden *cürm* alınmaz. Ammâ affolunduğı takdirce cürümlemek sâhib-i ra'iyyetindir[1].

32. *Cürüm dahi,* bi-gayr-ı hak *katl-i nefs* eden kimesneden a'lâsından üç yüz akçe ve mutavassıt'ul-hâlden iki yüz ve ednâsından yüz akçedir. Ve göz çıkaran kimesneden yüz elli akçe ve baş yarılub kemük çıksa ve diş çıksa ve bıçağla mecrûh edüb döşeğe düşerse yüz akçe ve el düşürse nısf-ı cürm-i nefsdir. Ve bunlardan mâdûn şenâyi'de ki, *ta'zir* ve te'dib lâzım ola, otuz akçe ve kara berenin cürmi on akçe alınmak örf-i ma'rûfdur[2].

33. *Mücrim* olan kimesne teftiş olunınadın veyahud üzerine zâhir olan şenâyi' şer'le ve örfle yerine varmadın sancak beği ve subaşısı ve adamları nesne alub salıvermek memnûdur. Kendüler mahall-i töhmet ve adamları mücrim ve müstahakk-ı ikâb olur.

34. *Ve her mücrim-i müttehemin* cerîmesi kâdî-i vilâyet katında veya müfettiş huzurunda sâbit ve zâhir olub ehl-i örfe teslim etmeden dutub *siyâset* eylemek, hilâf-ı şer' ve örf te'addîdir. Ammâ mücrim ve müttehem olan kimesne *mütemerrid* ve mu'annid olub da'vet ile mahkemeye gelmekden imtinâ' eylese, berây-ı ta'zir cebr ile bilâ-ta'zîb mahkemeye getürmek memnû' değildir.

---

(1) Krş. II. Bâyezid, md.1 vd.

— **Bedel-i Siyâset:** Ba'zı ehl-i örfün yani mülkî idarecilerin, şer'î cezaları tatbik görevi karşılığında suçludan aldıkları paraya denir ve yasaktır. (Bkz. BOA, **Mühimme,** No: 3, **Hüküm** 120, 1399; OK, I/128).

(2) II. Bâyezid-1, md. 14 vd.

Fil-cümle her kaziyye ki, kazâyây-ı örfiyye den kudât-ı vilâyet ma'rifetleriyle olub hem ümerâ-i izâm ve a'vine ve hüddâm-ı Hüdâvendigâr yasağiyle mûceb-i şer'a mutî' ve muktezây-ı örfe münkâd olmak menât-ı tenfîz-i ahkâm-ı hükkâm ve şart-ı ri'âyet-i intizâm-ı beynel-enâmdır[1].

35. Ve bir tımarda ki, kovan ve koyun ve bağ ve bağçe ve âsiyâb olmayub sonra hâdis olsa, öşür ve rüsûm sâhib-i tımara müte'allıkdır.

(1) Bu ve bir önceki madde, Osmanlı ceza yargılamasına ilişkin çok mühim esasları ihtivâ etmektedir. Bunlardan en önemlisi, yargılama yapılarak karar verilmeden, suçlunun cezalandırılamayacağı esasıdır. Hatta madde, kaçma ve benzeri tehlikeler olmadıkça, kadı kararı olmadan tutuklamaya dahi müsaade etmemektedir. Suiistimaller dışında, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi yargılamasız insanların asıldığını veya mallarının gasbedildiğini iddia edenler, bu maddeleri görünce hatalarını anlamaları ümidiyle bu notları düşüyor ve maddeleri tekrar tekrar okumalarını tavsiye ediyoruz.

Hüdâvendigâr Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD, No: 23 (808), sb. 1-3

892 Tarihli Hüdâvendigâr Kanunu
(BOA.TTD.No:23(808), sh.1-3)

Kanunun Yargı Çevresi
(BOA.TTD.111(376), sh. 3)

Hüdâvendigâr Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD, No: 23 (808), sh. 1-3

[illegible]

II- 907/502 TARİHLİ BURSA İHTİSÂB (BELEDİYE VE STANDARDLAR) KANUNNÂMESİ (19)

1- Hukukî Tahlili

II. Bâyezid devrine ait en mühim kanunlardan birisi şüphesiz ki, *Bursa İhtisâb Kanunnâmesi*dir. Bu kanunnâme, dünyanın en mükemmel ve geniş belediye kanunu olmakla kalmamakta, aynı zamanda dünyada ilk gıda maddeleri nizamnâmesi, ilk standardlar kanunu, ilk çevre nizamnâmesi ve kısaca asrına göre çok hârika bir hukuk kodudur. Bunun mükemmelliği elbetteki, aslı olan İslâm hukukunun mükemmelliğinden gelmektedir. Zira kanunnâmedeki hükümler, İslâm hukukunun hisbe ile alâkah şer'î hükümlerinin günlük hayâta uyarlanarak kanun maddeleri haline getirilişinden ibarettir. Bu iş, hem Osmanlı örf-âdetlerini ve hem de İslâm hukukunu çok iyi bilen *Mevlânâ Muhyiddin* tarafından yapılmıştır

Her ne kadar, I. cildin giriş kısmında hisbe ve ihtisâb müessesesi ile alâkah kısa ma'lûmât verilmiş ise de, kanun hükümlerinin ve icrâ tarzının daha iyi anlaşılması ve bunu takiben İstanbul ve Bursa İhtisâb Kanunnâmelerinin de zikredilecek olması hasebiyle, İslâm kamu hukuku eseri olan *Ebu Ya'la El-Ferrâ'*ya ait *El-Ahkâm-üs-Sultâniyye* adlı eserden ihtisâbla alâkah şer'î esasları özetlemeyi uygun buluyoruz:

"HİSBE MÜESSESESİNİN ŞER'Î HÜKÜMLERİ

Hisbe, terkedildiğinde ma'rûfu emr, irtikâb edildiğinde münkeri nehy etmek demektir. Aslında her müslümanın görevi olması gerekse de, bu vazifeyi Allah için yapan *mutatavvı'* ile resmî devlet görevlisi olarak yapan muhtesib arasında dokuz fark vardır: *1)* Bu vazife, muhtesibin devletin görevlisi olarak zaruri görevidir. Diğerlerine ise farz-ı kifâyedir. *2)* Muhtesib, bu görevi ifa için tayin edilmiştir. Diğerlerinde tayin sözkonusu değildir. *3)* Muhtesibin bu vazifesi, görev alanı olduğu için, kendisine görevli olmayan şahıslar müdâhele edemiyecektir. *4)* Hisbe görevini ifaya, muhtesib çağrıldığında gitmek ve şikâyet vâki olduğunda bakmak mecburiyetindedir. Diğerleri mecbur değildir. *5)* Bertaraf etmek üzere, muhtesibin araştırma ve soruşturma yapmak hakkı ve vazifesidir. *6)* Kötülükleri gidermek için kendisine zabıta gibi görevli yardımcılar alabilir. *7)* Had ve kısas cezalarına müdâhele etmemek kaydıyla, muhtesibin, çirkin şeyleri önlemek üzere ta'zir yetkisi vardır. Başkalarının bu yetkisi yoktur. *8)* Beytülmaldan bu görevi karşılığında maaş alabilir. *9)* Şehir hayâtının nizama sokulması hususunda, şer'î hükümlere karışmamak şartıyla örfî hususlarda ictihâd ve takdir hakkı vardır.

MUHTESİBİN ŞARTLARI

Âdil, dindar, ciddî, otoriter ve suçlarla alâkah bilgisi olan tecrübeli birisi olmalıdır. İçtihad yapabilecek kadar âlim olup olmaması bile tartışılmıştır.

YARGI ORGANLARIYLA MUKAYESESİ

Hisbe vazifesi, divan-ül-mezâlim denilen yüksek mahkemelerle şer'iye mahkemeleri arasında bir vâsıta ve ara organ mahiyetindedir.

A) Mahkemelerle benzer olduğu iki husus vardır: **Birincisi,** belli davalara has

olmak üzere, mahkemeye şikâyet olunduğu gibi, *hukuk-ı âdemiyyîn* denilen şahsî haklar hususunda, muhtesibe de müracaat câizdir. Belli davaları üç ana gurupta toplamak mümkündür: *a) Ölçü-tartıdaki hile ve noksanlık davaları. b) Ticari muâmelelerdeki hile ve aldatma davaları. c) Hileli iflas ve borçlunun temerrüdü, kasden borcunu gecikdirmesiyle alâkalı alacak davaları.* **İkincisi:** Bakması için kendisine yetki verilen davalarda davalıyı ilzâm edebilir.

B) Mahkemelerden eksik olduğu cihetleri de iki gurupta toplayabiliriz: **Birincisi,** yukarda zikredilen istinâî davalar dışında başka davalara bakamaz. **İkincisi,** muhtesib ancak ikrar ve itiraf edilen haklarla ilgili davalara bakabilir. İnkâr işin içine girince, o da'valara bakamaz. Yani niza'sız yargıda belli davalarda yetkili, ancak niza'lı davada yetkili değildir.

C) Kadıdan fazla olarak sahip bulunduğu yetkilerini de şöyle özetleyebiliriz: kadı, ancak da'va açıldığı ve hasımlar geldiği takdirde davaya bakar. Muhtesib ise, arama, araştırma ve soruşturma hakkını, şikâyet ve dava vuku' bulmadan da kullanabilir.

YÜKSEK MAHKEMELERLE (MEZÂLİM) MUKÂYESESİ

A) Birleştikleri noktalar ikidir: **Birincisi,** her ikisi de kolluk kuvvetleriyle destekli ve otoriterdirler. **İkincisi,** her ikisi de, bozukluğun giderilmesi için her çeşit ıslâh tedbirlerini almaya yetkilidirler.

B) Ayrıldıkları noktalar da ikidir: **Birincisi,** mezâlim mahkemeleri, kadıların âciz kaldıkları büyük davalara bakarlar. Muhtesibler ise, kadıları meşgul etmemesi gereken küçük davalara bakarlar. Mezâlim divan reisi, hem mahkemelere ve hem de muhtesiblere; kadılar ise sadece muhtesiblere müdâhele edebilir. **İkincisi,** mezâlim divanı, mahkeme gibi hüküm verebilir, muhtesib hüküm veremez.

EMR-İ BİL-MA'RÛF NEDİR?

*Emr-i bil-ma'rûf*u üç ana guruba ayırmak icabeder:

Birinci gurup: *Hukukullâh* yani Allah hakkı olarak bütün cemiyeti ilgilendiren konularda ma'rûfu emir yetkisidir. Cuma namazının kılınmasını, câmilerde cemaatle namazların edâsını ve ezân okunmasını emretmek gibi.

İkinci gurup: *Hukuk-ı ibad* denilen kul haklarıdır. Bunlar da kamu hakları ve özel haklar olmak üzere iki ana guruba ayrılır: *Birincisi,* beldenin suyunun kesilmesi, surunun yıkılması, yolların temizliği ve imarı gibi kamuya ait işlerdir. Bunların, ya beytülmal veyahut belde halkının imkânlarıyla ta'kibi icabeder. *İkincisi* ise, borçların geciktirilmeden ifası, vasiyet, nafaka hakkı, vedîalar ve benzeri hususî haklardır. Bu ve benzeri haklarda suçluyu hapsetme hakkı yoktur. Zira hapis, mahkeme kararını icabeder.

Üçüncü gurup ise, hukûk-ı ibad ve hukûkullâh arasında müşterek olan karma haklardır. Kadınların iddetlerine riâyetlerini teftiş, köle ve câriyelerin haklarını müdâfaa ve *hayvan haklarını himaye,* verilecek misâllerin başında gelmektedir.

NEHY ANİL-MÜNKER NEDİR?

Bu da üç guruptur:

Birinci Gurup, hukukûllâha dâhil olanlardır. Bunları da üç kısma ayırabiliriz. *Birincisi,* ibâdetlere ait münkerâttan nehydir. Oruç yiyenlerin te'dibi ve muâhezesi, zekât vermeyenlerin ta'kibi, ehliyetsiz vaiz ve fakihlerin görevden azli ve benzeri hususlar gibi. *İkincisi,* haramlara ait yasaklamalarıdır. İnsanları, günah ve yasaklara sevkeden yer ve şeylerden men'; bunun için önce ihtar, sonra te'dib; müslümanın içkisini dökerek imhâ; yasak oyun âletlerini kırmak ve meyhâneleri kapatmak gibi. Ayrıca gizli irtikâb edilen harâmları da arama ve soruşturma yapma yetkisi vardır. Gayr-i meşru' olan hukukî muâmeleleri de yasaklayabilir. Bütün fıkıhçıların yasak, bâtıl ve fâsid olduğunu kabul ettiği muâmeleleri engelleyebilir. İhtilâflı olanlara müdâhele edemez. *Üçüncüsü,* hukukî muâmelelere ait münkerâtı nehyetme yetkisidir. Mebî'in hâlis olmaması, semende hileye gidilmesi ve benzeri kötülükleri engellemelidir. Hile, fesâd ve suiistimal yasaktır.

İkinci Gurup: Hukuk-ı ibada dâhil olan münkerâtı nehiydir. Komşuluk hukuku, tarla ve bahçe ihtilâfları vesaire gibi. Bu çeşit hâllerde, haksızlığa uğrayanın şikâyet etmesi durumunda muhtesip müdâhele edebilir, yoksa edemez. Çarşı pazardaki esnâfın kontrolü ise bunun istisnâsını teşkil eder.

Muhtesibin kontrolü altında bulundurması gereken *ehl-i hirfeti* de üç kısma ayırabiliriz: *Birincisi,* yaptığı işin tam veya kusurlu olup olmadığı kontrol edilen esnafdır ki, doktor, baytar ve muallimler bunlara misâldir. *İkincisi,* hâinliği ve eminliği kontrol edilmesi gereken esnâfdır ki, boyacılar, terziler buna misaldir. *Üçüncüsü,* yapılan işin kaliteli ve kalitesiz olması açısından kontrole tâbi' olan esnafdır ki, bütün esnaf bu kontrole dâhildir.

Üçüncü gurup, hukukullâh ile hukuk-ı ibâd arasında müşterek olan karma haklardır. İnsanların evlerini gözetlemekten men', gayr-i müslimlerin mesken, elbise ve yiyecekleri ile alâkalı yasaklar, bunlara misâl verilebilir"[1].

Zikrettiğimiz hususlar, özetin de özeti mahiyetindedir. Ve meselâ *İbn'ül-Uhuvve*'nin *Me'âlim'ül-Kurbe Fî Ahkam'il-Hisbe* adlı eseriyle, kanunnâmelerin hükümlerini mukâyese ederseniz, kitaptaki şer'î hükümlerin kanun maddeleri haline getirildiğini görürsünüz[2].

2- Nüshaları Ve Hazırlaşı

II. Bâyezid devrinde hazırlanan ve asırlarca yürürlükte kalan ihtisâb kanunlarından en önemlisi, *907-1502 tarihli Bursa ihtisâb kanunu*dur. Kanunun sonunda 10-20 Zilhicce 907/1502 tarihi bulunmaktadır. Bu kanunnâmede eski ihtisâb kanunundan açıkça zikredilmekte, bir yerinde *"merhûm Sultan Mehmed zamanında tanzim edilen kanun"* ifadesi kullanılırken diğer bir yerinde de bunun tarihi ya'ni 890/1485 tarihine atıf yapılmaktadır. Bursa Şer'iye sicillerindeki bir kayıtda da Yavuz Sultan Selim tahta geçtiği zaman bir hüküm göndererek babası zamanında Bursa'da ihtisaba dair verilmiş olan emirlerin yürürlükte olduğunu bildirmesi bizim için çok önemlidir[3] *Bursa Îhtisâb Kanunnâmesini* kaleme alan kuvvetle muhtemeldir ki, Edirne ihtisab kanununu yazan *Yaraluca Muhyîddin*'dir. Bu zat, Fâtih devrinde Edirne kadılığına kadar yükselmiş, sonra II. Bâyezid'in

(1) El-Ferrâ, **El-Ahkâm'üs-Sultâniyye,** 1938, sh. 268-292

(2) Mısır, 1976

(3) Barkan, ihtisab kanunları, Türk Tarih Vesikaları, c.I, sy. 5, sh. 328 vd.; c. II, sy. 7, sh. 15 vd.

hocalığını yapmış ve II. Bâyezid padişah olduktan sonra yeniden Edirne kadılığına getirilmiştir. Edirne kadısı iken bu kanunları kaleme alan *Mevlânâ Muhyiddin,* kanunların şer'i şerife aykırı olmaması için elinden geleni sarfetmiştir. Gerçekten bu konular, eski hisbe kitaplarının bir özetidir(1).

*Bursa İhtisâb Kanunnâmesi'*nin elimizde dört nüshası mevcuttur. *I.si Topkapı R.1935 Vrk. 43/b* vd.daki nüshadır ve padişah nüshası denilebilir. *II.si yine Topkapı R.1936'da* bulunan nüshadır. Bu, birincinin aynısıdır. İkisini nazara alarak, *Ömer Lütfi Barkan* hocamız, sözkonusu kanunnâmeyi neşretmiştir(2). *III.sü Âtıf Ef.No: 1734, Vrk. 211/a* ve devamındaki nüshadır. *IV.sü de, Paris, 35, Vrk. 70/b- 93/a'*daki nüshadır. Bu son nüshanın Fransızca tercümesi de yayınlanmıştır(3).

3- 907 (1502) Tarihli Bursu İhtisâb Kanunnâmesinin Metni

KANUNNÂME-İ İHTİSÂB-I BURSA

Sûret-i defter oldur ki: dergâh-ı gerdûn-iktidardan hükm-i hümâyûn vârid olub *Bursa'da* olan *ehl-i hirefi* ve *ehl-i hibre*lerin ihzâr edüb her hirfetde alınan ve satılanın ve işlenen *akmişe-i mütenevvi'anın ve melbûsâtın ve mebî'âtın* fil-cümle *cemî'i narhıyyâtın nev'inin her zamanda narhı nice idüğün* fürâdâ yazub mufassal defter edüb ve yümn-i ikbâlle ben serîr-i saltanata cülûs edeliden berü her husûsın narhı nenin üzerine cârî olıgelmişdir, ol vakıtdan berü nehc-i vâhid üzere midir veya tağyîr olunmış ve sebeb-i tagyîr nedir ve el'ân nenin üzerine 'amel olunur cemî'i cüz'iyyâtına ve külliyâtına vâkıf olub aslâ mübhem ve nâ-ma'lûm emir komayub dakika fevt etmeyüb yazub tafsil edesiz ki *günderdüğüniz defter kanunnâme olub* vakt-i hâcetde ana müraca'at etmeğe kâbil olub nev'an noksan olmaya deyü emr olunmış(4).

İmtisâlen lil-emr-il-'âli -Lâ zâle âliyen- her hirfeti ve ehl-i hibreleri başka başka ihzâr olunub *narhıyyâtın* her birisinde *narh-ı kâdîm* nice icra ve hal mukarrer midir ve mütegayyir midir ve sebeb nedir ve ne zamandan berüdir deyü istifsâr olunıcak, etdiler ki, hiç bir hirfetde *kanun-ı kadîmden* eser kalmamışdır. Mecmu'i narhıyyât beş altı yıldan berü tamam mütebeddil ve mütegayyir olmuşdur. Kat'â narhla 'amel olunmaz. Eyle olsa evvelâ(5);

1. *Etmekcilerin* teftîşine şürû' olunub *kanun-ı kadîmlerinden* sorulıcak etdi-

(1) Şemseddin Sami, **Kamûs'ül-A'lâm,** 6/4234; *Sicill-i Osmanî, c.4*

(2) *Barkan,* **İhtisâb Kanunları, Türk Tarih Vesikaları,** c.II, sy. 7, sh. 15 vd.

(3) Beldiceanu, Recherche..., 207 vd.

(4) Mukaddimeden anlaşıldığına göre, bu kanunnâmenin vaz'ında ihtisâb kâideleri esas alınmış olmakla birlikte, mahallî örf ve âdetler de ihmâl edilmemişdir.

— **Ehl-i hirfet:** San'at ve zanâ'at erbabı kimseler.

— **Ehl-i hibre:** Ehl-i vukuf, bilirkişi ve uzmanlar.

— **Akmişe-i mütenevvi'a:** Çeşitli kumaşlar.

— **Melbûsât:** Giyim eşyaları.

— **Mebî'ât:** Satım akdinin konusunu teşkil eden her şey.

— **Cemî'i narhiyyât:** Narha tâbi' her şey.

Yine mukaddimeden anlaşıldığına göre, uzman ve san'atkârların hazırladığı lâyiha olduğu gibi kanunlaşmıştır. Kanunnâme metninde görülen ba'zı gayr-ı hukukî ta'birler bundan kaynaklanmaktadır.

(5) **Kanun-ı Kadîm'**den kasıt, Fâtih devri kanunudur. (Krş. OK, I/378 vd.)

ler ki, her zamanda buğdayın ucuzlığuna ve kızlığına göre *hâkim-ül-vakt* emriyle ehl-i hibreden mu'temed ve sika kişiler *çaşni tutarlardı.* Dört beş yıl vardır ki, etmekciler hükm getürüb mazmûnında a'yan-ı şehirden bir kaç sika hâkim-ül-vakt ma'rifetiyle çaşni dutub şöyle mukarrer olınmış ki: *Bursa müddiyle buğdayın* a'lâsı yüz on akçeya, ziyâde evsatı yüze, ednâsı seksen beş akçeye olsa, *etmek* yedi yüz dirhem bir akçeye olub bahâdır ziyâde ya noksan olsa bu kıyas üzere ana dahi tayin oluna.

Bi-şart-i ân ki, ince elekden elene ve tamam bişe ve ak ola ve râyihası olmaya. Ammâ bu şerâyit bil-fi'l 'aceb mu'teber ve mukarrer midir deyü imtihânen bir kaç yerden etmek getürüldi; kimi çiğ ve kimi kara ve ba'zı eksik bulunub, sebebinden su'al olunıcak cema'at-i kesîre etdiler ki, her gün her furundan gâh çiğ ve gah eksük deyü beşer onar akçe igmaz-ı' ayn iderler. Hattâ *muhtesib oğlanları,* furundan akçe almasun deyü hüküm dahi gelmişdir, 'amel etmezler ve kemâkân akçeler alurlar, eksüğin ve 'aybın ketm ü setr ederler. Aldıkları akçeyi sûretâ *cerîme* deyü alurlar, hakikaten eksüğe ve 'ayba ruhsat verirler dediler. Öyle olsa el'ân muhtesib olana, bu mezâlime ve mehâyife vukûfın var mıdır denicek, ben henüz geldim bu hususları bilmezin, *kâtibim* ve *kethüdâm* eskiden kalmışdır, anlara sorun dedi. Anlara sorulub bu kadar çiğ ve kara ve eksük nedir, niçün gözlemezsiz deyicek, bu def'a günahımızı 'afv idin, münba'd ihtimam edelim, gözliyelim, gayrı vâkı' olmaya dediler. Te'kîd ile ısmarlandı. İmdi minba'd gafil olmayub *şer'den ve kanundan hâric* iş etmek câiz değildir denildi. Az vakt içinde evvelkiden ziyade fesâdları zâhir oldu. Ba'dehû merrâtla yine tekîdât olundı. Kat'â mültefit olmayub şer'a ita'at ve kanuna ri'ayet itmediler[1].

2. *Kirdeciler ve ehl-i hibreleri* meclise hâzırûn olub *narh-ı kadîmlerinden* istifsâr oludukda şöyle ma'lûm oldu ki, kadîm'ül-eyyâmdan her zamanda etmek vezninden kirde yüz elli dirhem eksük işlenü gelmiş. Şol şart üzere kim, unı etmek unından arı ola, ince elekden elene, yüzinde bikader' il-hâce haşhaşı ola ve gevrek bişe. Ve *yağlu kirde,* kirdenin nısfı olıgelmiş. Ammâ bi-şart-i ân ki, bir kilesine bir *vukıyye* tatlu yağ koyulub üstüne haşhaş ekilüb arı undan işlene. Elhâmetü hâzihî mütebeddil ve mütegayyir bulundı. Sebebi ve zamanı dört beş yıldan berü akçe alub gözedilmedüği zâhir ve mübeyyen oldu. Minba'd narh-ı kadîm üzerine işlen denüldi[2].

3. *Ve çörekde narh-ı kadîm,* etmek vezninin nısfı olub ağ undan ola. Ve bir kilesine bir vukıyye yağ koyulurmış, hîn-i teftişde müteğayyir bulundı. Bunın dahi sebebi ve zamanı sâbıkta zikr olunan gibi dört beş yıldan berü *akçe alub fereğat etmek.* Gerü narh-ı kadîm üzere mukarrer kılındı.

4. *Ve soğan* evâilde dört buçuk vukıyye bir akçeye olub dükkân ehli dört vu-

---

(1) Krş. İbn'ül-Uhuvve, **Ma'âlim'ul-Kurbe Fî Ahkâm'il-Hisbe,** Kahire 1976, sh. 154-155; Kavakçı, Yusuf Ziya, **Hisbe Teşkilâtı,** Ankara 1975, sh. 94-95

— **Çaşni Tutmak:** Çaşni, lezzet demektir. Dilimize çeşni diye geçen bu kelime, ihtisâb terimi olarak, belediye tarafından ekmeğin cinsinin tesbiti için yapılan denemeye denir (Pakalın, I/331).

— **Müdd:** Yaklaşık 1.053 Lt.'lik hacim ölçüsü. Ancak Bursa müddü farklı olabilir. Nitekim sancak kanunnâmesinde 2,5 kile diye açıklanmıştır. Zira mahalline göre farklılıklar arzediyordu. Mesela, Kütahya müddü 20, Diyarbakır müddü 16, Siverek müddü ise 8 İstanbul kilesi idi. 8 Konya müddi = 12 Bursa müddidir (Barkan, **Kanunlar,** 31, 46-47, 106).

(2) — **Kirde:** Pide ve özellikle de acem pidesi demektir

kıyye satar imiş. Ve saplı soğan beş vukıyye olub ve güz aylarında buçuğar vukıyye eksik olub ve kış aylarında getüren iki buçuk vukıyye satub ehl-i dükkân iki vukıyye satarlar imiş. Bu kanun dahi bilkülliyye müteğayyir olundı. Sebebi teğayyür ve zamanı mâ zükire'l'ân. Gerü narh-ı kadîm üzere 'amel olunsun denildi[1].

5. *Kassâblar* ve ehl-i hibreleri ve ba'zı a'yân-ı şehir dahi ihzâr olınub *et narhına* müteallık olıgelen kanundan suâl olıcak, sikât-ı müslimînden bir nice mu'temedün 'aleyh kimesneler etdiler ki, kadîm'ül-eyyâmdan *koyun etinin* narhı her yıl fusûl-i selâsede üç nevi' üzere olub, evvel iki yüz elli dirhem olurdı. Sonra üçyüz dirhem, şitâda iken yüz dirhem olurdı. Dört beş yıl var ola ki, aslâ üç yüz dirhem satılmaz. Heman iki yüz dirhem ve iki yüz elli dirhem satılur.

Üç yüz dirhem satılmamağa kassâblardan sebeb sorulıcak cevabında *bir kaç sebeb* beyân etdiler: *Biri* bu kim sâbıkâ *Gelibolu*'da her koyun başına *iskele resmi* birer akçe alınurdı. Şimdi dört akçe alurlar. *Ve hem Bursa'da* olan *selâtîn 'imaretlerinin* ve ba'zı ekâbirin Bursa'ya mahsus yılda altmış bin koyun hisseleri vardı. Şimdi ol hisseler beğlik oldu. *Ve bir sebeb* dahi bu kim, bize bir hüküm verilmişdir deyü bir hükm-i şerif ibrâz eylediler. Mazmûnında *Dâr'ül-feth İstanbul'da* koyun eti üç yüz elli dirhem olıcak Bursa'da üç yüz dirhem ola. Üç yüz olsa Bursa'da iki yüz elli dirhem ola. Mâ-hasal her zamanda İstanbul narhından elli dirhem eksik ola deyü emr olunmuş. Öyle olsa müslümanlar dahi etdiler ki, *iskele resmi* ziyâde olalı takriben on beş yıldır; üç yüz dirhem bir akçeye satılmaz olalı ancak dört beş yıldır. Ve altmış bin hisse dedüğiniz dahi eğerçi 'imaret ve ba'zı ekâbire ihtisası fevt ve zâil oldı. Ammâ beğlik olması girü Bursa'ya gelmesine münâfi değildür. Kemâkân her yıl ol mikdar belki ziyâde geliyor ve narh ekseriyâ kıllete ve kesrete dâirdir. Gâhi *İslâmbol*'dan bunda koyun ziyâde gelür. Ve gâh olur ki, nice def'a ve nice müddet İslâmbol'da üç yüz elli dirhem bir akçeye oldı, bunda üç yüz etmedünüz. Eğerçi sûretâ bir hükümdir almışsız ve lâkin dört beş yıldır kat'â hükümle 'amel etmedünüz. Heman muhtesible ittifak ve muvâza'a edüb üç yüz dirhem bir akçeye olacak mevsimde muhtesibe meblâğ-ı 'azîm verüb iki yüz ve iki yüz elli dirhem satub müslümanların hakkını vermeyüb hayf edersiz dediler. Filvâkı' bu husûsda bâ'is ve sebebi kavî muhtesibin meblağ-ı 'azîm alduğı idüği ma'lûm oldı.

Ve hem müslümanlar etdiler ki, bu zikr olunandan gayrı dört beş yıldır bir hayf dahi ihdâs olunmışdır. Kadîmden *keçi eti* her mevsimde koyun etinden elli dirhem ziyâde olurdı. Şimdiki hâlde her keçi başına muhtesib iki akçe alur, koyun narhına satınağa rıza verür. Koyun etiyle keçi etini müslümanlara beraber satub hayflar ederler. Her *bâri kanârelere* keçiler tevzi' olunsa *muhtesib oğlanları* âşikâre her kanâreye girüb keçileri sayub her keçi başına ikişer akçe alurlar. Koyun narhına satmağa icâzet verürler. Hattâ bir nicesin zaman-ı karîbde câ-becâ gözümizle gördük deyü yüz mikdarı müslümanlar muhtesib ve hademesi yüzlerine şehâdet etdiler. Kasablara ne dersiz, bunca müslümanlar yalan mı söylerler denicek yalan söylemezler, vâkı'ın söylerler, muhtesib tarafı tamam olub bize rıza vermese ne canımuz vardı keçi etin koyun narhına satabileydik deyü muhtesibin yüzine karşu kasablardan ba'zı

(1) — **Vukıyye: 400 dirhemlik ağırlık ölçüsüdür. Kıyye veya okka da denir. Mikdârı beldelere göre değişebilir. Mes.ala, Aydın vakıyyesinin 300 dirhem olduğu, Kanunnâmesinde belirtilmiştir (md. 29).**

dahi i'tiraf itdiler[1].

6. *Ve bazarcılar* dahi ihzâr olınub ehl-i hibresinden ve sâir şehır halkından *fevâkih cinsinden* kanun-ı kadîm istifsâr olundukda etdiler ki, evâilde bazar yerine her ne cins meyve gelse, *şehirlü ve bazarcı* olsun her kişi mürâdınca alurdı. Dört beş yıl var ola, bazarcılar ittifak idüb şehre gelen fevâkihi ve etraf-ı şehirde olan bağ ve bağçe ve bostanları yerlü yerine *götürü tutub* alub meyvelerin dükkânlarına getürüb zabt etdikden sonra, muhtesib ittifakıyle her birine bir narh olınub getürüb mahkeme sicilâtına kayd etdirürler. Ammâ taşrada kendüler mürâdlarınca satub muhtesible bitürmişler didiler[2].

Bu halkın sözleri sıhhati ma'lûm olmağ içün *sicillâta nazar olundı* ve imtihan içün bazardan ba'zı fevâkih getürdilüb görüldi. Halkın dediklerine muvâfık bulunıcak, bazarcılara suâl olınub niçün eksük satarsız denüldi. Muhtesib hâzır iken yüzine karşu bunların ma'rifetiyle sataruz dediler. Öyle olsa muhtesibe bu halkın dedikleri ma'lûm oldı, cemî'i vâkı' imiş, niçün gözlemezsiz, eksük satılanı gözlemek hod hidmetinüzdir dedikde, evvel ben bî-haberin deyü inkâr edüb sonra yine ol meclisde ben de geldim şöyle buldum, *ya beğlik akçeyi ne yerden versem gerekdir* dedi. Ve kâtibi ve kethüdâsı dahi, belî, eksük satarlar deyü i'tiraf etdiler.

7. Ve bazarcılardan ba'zı etdiler ki, *muhtesibin terâzu götüren ademîleri,* her dükkândan yevmî gâh buçuk ve gâh bir akçe ve gâh iki akçe alurlar. Akçeden gayrı yemişlerin her cinsinden birer destimal yemiş dahi alurlar. *Kanunnâmede* ve hükümlerinde var mıdır görün dedikleri cihetden teftiş olundı. Kanunnâmelerinde ve hükümlerinde yok. Bu dahi zikr olınan mehâyifden gayrı bir hayf-ı zâid idüği ma'lûm oldu. Febil-cümle cemî'i fevâkihin narhları fürâdâ tefahhus olundı. Mecmû'ı *kanun-ı kadîme ve ihtisaba mute'allık ahkâm-ı şerîfelere* tamam muhalif ve mütegayyir ve muhtel bulundı. Hâliyâ bu husûs içün vârid olan hükm-i şerîf mûcibince ihtilâf ve ihtilâl olan narhlarda zamana ve mebî'âta göre hadd-i i'tidâl üzere ehl-i hibre ve bâyi' ve müşteri ittifaklariyle narh vaz' olundı. İşbu mûcebce ki, zikr olunur.

8. *Kirasın* ibtidâsı yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve üç günden sona İki yüz dirhem bir akçeye, dahi sonra iki yüz elli dirhem bir akçeye, her üç günden sonra yüz dirhem ziyâde ola. Âhir iki vukıyye bir akçeye ola[3].

9. Ve *yaş zerdalünin* evveli iki yüz dirhem bir akçeye, üç günden sonra üç yüz dirhem, sonra geldüğine kıyas-ı mezkûr üzere narh verile.

10. *Yaş erük,* ibtidâsı iki yüz dirhem, üç günden sonra beşyüz dirhem tâ altı yüz dirhem bir akçeye olunca.

11. Ve gök başlu emrudın narhı dahi kezâlik. Ve *inesi emrudının* evveli altı yüz dirhem ve beş günden sonra iki vukıyye bir akçeye ve sonra bu kıyas üzere narh verile. Ve *hocaoğlu nâm emrudın* evveli altıyüz dirhem ve beş günden sonra iki vukıyye bir akçeye ve sonra bu kıyas üzerine narh verile. Ve *çarhallu emrudın* ibti-

(1) — **İskele Resmi:** Bazı limanlarda **ayak bastı parası** adıyla yolculardan ve eşyadan alınan resme denir. Mikdarı iskeleye göre değişir (Pakalın, II/84). (Krş. OK, I/378-379; Kavakçı, 95; İbn'ül-Uhuvve, 167 vd.)

— **Kanâre:** Etleri yenen hayvanların kesildiği mezbahaya denir.

(2) — **Fevâkih:** Meyveler demektir.

(3) **Kiras:** Kiraz demektir.

dâsı iki vukıyye, üç günden sonra bin dirhem bir akçeye, tâ üç buçuk vukıyye bir akçeye olunca. Ve *urunkuş emrudın* evveli iki yüz dirhem ve üç günden sonra üç yüz dirhem ve gerü dört günden sonra bir vukıyye ve nihâyeti altı yüz dirhem bir akçeye ola. Ve *zerümurî emrudın* evveli bir kıyye, beş gün sonra altı yüz dirhem, sonra bu kıyas üzere narh verile. Ve *merendî emrudın* ibtidâsı üç yüz dirhem, beş günden sonra beşyüz dirhem ve âlâ hâz'el-kıyâs sonra narh verile. *Bey emrudının* yüki seksen altı akçeye olıcak, iki yüz elli dirhem bir akçeye ala. Ve ba'dehu alâ hâz'el-kıyas narh verile. Ve *sultanî emrudın* evveli beşyüz dirhem, beş günden sonra altı yüz dirhem, nihâyet iki vukıyye bir akçeye ola. *Ve şekerî emrudın* ibtidâsı üçyüz dirhem, beş günden sonra beş yüz dirhem, âhir altı yüz dirhem. Ve *türkî emrudın* evveli bin dirhem, sonra geldüğine göre alâ hâz'el-kıyâs narh verile. *Sabunî emrudın* ibtidası bir vukıyye, sonra altı yüz, nihayet iki vukıyye ola. Ve *yer basmaz emrudın* evveli üçyüz dirhem ve beş günden sonra altı yüz dirhem, haftasından sonra iki vukıyye bir akçe ola. Ve *kara morî emrudın* ibtidâsı bir vukıyye, beş günden sonra beş yüz, âhir altıyüz dirhem bir akçeye ola. *Bozdoğan emrudın* evveli bir akçeye, üç günden sonra altı yüz dirhem, sonra sekiz yüz dirhem, nihâyet dört vukıyye bir akçeye ola deyün(1).

12. Ve *Akşehir'in bedkânî elması,* deve yükü yüz akçeye olsa, üç yüz elli dirhem bir akçeye ola. Sonra bu kıyas üzerine narh verile. Ve şehr-i mezkûrın *ekşi elması* bir vukıyye bir akçeye ola. Bu mezkûr mu'tâd geldüği üzerinedir. Ammâ ziyade ve noksân olsa, ana göre narh verile, Ve şehri *Canı-göyni elmanın* katır yüki yetmiş akçeye olıcak üç yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve ba'dehû alâ haz'el-kıyâs narh verile. Ve *gülâbî elmanın* ibtidâsı üçyüz dirhem ve üç günden sonra bir vukıyye, nihayet altı yüz dirhem bir akçeye ola. Ve *miskî elmanın* yüki yüz akçeye olıcak iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Yüki yüz ona olıcak iki yüz yiğirmi beş dirhem bir akçeye ola. Yüki yüz yigirmiye olsa iki yüz dirhem bir akçeye ola.

13. ve *şeftalûnun* evveli bir vukıyye bir akçe ola. Üç günden sonra altı yüz dirhem ve nihâyet iki vukıyye bir akçeye ola.

14. Ve *yalı enârının* yüki yigirmi akçeye olsa altı yüz dirhem bir akçeye ola. Yigirmi beşe olsa beşyüz dirhem, yüki otuza olsa bir vukıyye bir akçeye ola. Ve *yalı milisi'nin* bir vukıyye bir akçeye ola. Meğer ki ziyâde ve noksan ola. Ol vakit geldüğine göre narh verile, kıyâs-ı mezbûr üzere. Ve *Birgi enarının* yüki yüz kırk akçeye olsa, iki yüz seksen dirhem bir akçeye ola. Yüki eksüğe ve artuğa olsa, narh bu kıyâs üzere ziyâde ve naks oluna(2).

15. Ve *Aydın ili üzüm*inin alacası iki güne varınca iki yüz dirhem, iki günden sonra üç yüz dirhem bir akçeye ve şehir üzümünün ibtidâsı gelicek Aydın ili üzümünün bir vukıyyesi bir akçeye ola. Sonra ziyâde ve noksânına göre narh verile. Ve *şehrî Medrobolid* evvel iki yüzdirhem, üç günden sonra üçyüz dirhem, haftasından sonra bir vukıyye ve sonra beşyüz ve altı yüz dirhem ve gâhî ziyâde olsa iki vukıyye dahi satılır. Ammâ her zamanda medrobolidden gayri üzüm on gün geçdüğünden sonra iki yüz dirhem her akçelikda ziyâde ola deyü narh vaz' olundu.

---

(1) — **Emrud:** Armut demektir ve bu maddede armudun bütün çeşitleri ele alınmıştır.

(2) — **Enar:** Nar demektir.

— **Birgi:** Anadolu'nun Aydın bölgesinde bir yer adıdır.

Bu zikr olunan narhların mecmu'ına bazarcılar tîyb-i hâtır ile râzı olub minvâl-i mezbûr üzere satmağa mültezim oldılar.

Ve *Ulubâd üzümü*nün evveli üçyüzdür. Ve nihâyet üç vukıyye bir akçeye ola. Ve medrobolidin âhir vaktinde yüki yetmiş akçeye olsa, üç yüz dirhem bir akçeye ola, Ulubâd bir vukıyye bir akçeye ola[1].

16. Ve *incir-i ter* ibtidâsı iki yüz dirhem bir akçeye ola; üç günden sonra bir vukıyye bir akçeye ola. Ve gerü üç günden sonra altıyüz dirhem bir akçeye ola. Tâ âhir olunca her üç günde iki yüz dirhem ziyâde ola[2].

17. Ve *kızılcık* evvelâ iki yüz dirhem bir akçeye ola. Sonra iki vukıyye ola.

18. Ve *Güzel Hisarın nârenci* iki yüz seksen dirhem bir akçeye ola[3].

Ve *Midillü nârenci* bir vukıyye bir akçeye ola.

19. Limon yüki yüz seksen akçeye olıcak iki yüz seksen dirhem bir akçeye ola.

20. Ve *aşlama kestâne* kilesi on dört akçeye olsa iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Sâyir kestâne kilesi sekiz akçeye olıcak bir vukıyye bir akçeye ola.

21 Ve *Karaburun zeytuni* ve *Çekeşde zeytunın* iki yüz dirhemi bir akçeye ola. Ve yalı zeytununın vukıyyesi bir akçeye ola.

22. Ve *taze kablu fınduğın* bir vukıyyesi bir akçeye ola. Kabsuzı iki yüz dirhem bir akçeye ola. Mevsimi geçdikden sonra yüz yiğirmi beş dirhem bir akçeye. Ve cevizin müddi seksen akçeye olsa, kilesi dört buçuğa satıla.

23. Ve *muşmulanın* hamı kilesi beş akçeye ola. Dört günden sonra kilesi dört buçuğa ola. Sonra dört akçeye ola. Ve üç günden sonra bir vukıyye bir akçeye ola. Ve gerü üç günden sonra altı yüz dirhem bir akçeye nihâyet iki vukıyye bir akçeye ola.

24. *Marulın* ibtidâsı sekiz dane bir akçeye ola. Üç günden sonra on altı adet bir akçeye ola, sonra yiğirmi dört bir akçeye ola.

25. Ve *besâtîne* müte'allık *kanûn-ı kadîm*den ehl-i hibreye ve a'yân-ı şehre su-al olundukda şöyle cevab verdiler ki, sâbıka *kanûn-ı kadîm* böyle idi ki; kavun ve karpuz ve gayrihâ bazar yerine getürdüklerinde şehir halkından safâsı olanlar mürâd oldukça alub temettü' ederlerdi. Hâliyâ dört beş yıldırki, bunda bazarcılar ittifak edüb bağ ve bağçedeki zulümleri gibi *kavun ve karpuz ve hıyâr bostanlarını alub zahîre ederler,* bir kaç dükkâna mahsus kılub tedricle murâdları üzerine satub mahsûlin ağa ve hademesi birle bilece görüb her husussda müttefik olduklarıyçün müslümanlara zarar ve te'âddî vakı' olur, akçeleri pul yerine geçer deyü begâyet tazarru' etdikleri cihetden minba'd kanûn-ı kadîm üzere edilsün denildi. Eğer bu emrin ibkasıyçün hükm-i hümayûn irsâl olınur ise begâyet mahallinde vâki' olub kanûn-ı kadîm icra olunub müslümanların vech-i ma'îşetine ve Hazret-i Hüdâvendigârın halledallahu mülkehû ve ebbede devletehû ilâyevm'il-kıyâm - hayır du'âlarına sebeb ola.

26. Bu zikr olunan *fevâkih-i arziyye*den mukaddemâ *hıyar* gelüb kadîmden ev-

---

(1) — **Ulubad:** Bursa'ya bağlı bir bölge adıdır. Mihaliç Kazâsının 5 km. kuzeyinde bir kasaba merkezidir (Kamûs'ul-A'lâm, 11/1099)

(2) — **İncir-i Ter:** Taze incir.

(3) — **Güzelhisâr:** Aydın'a bağlı bir kasaba.

velâ dört dane bir akçeye olub, haftasından sonra sekizi bir akçeye olub, ikinci hafta on altı dane, üçüncü hafta yiğirmi dört adet bir akçeye dördünci hafta otuz iki dane bir akçeye olurdı. Geldikçe taze taze satılurdı. Ammâ şimdiki halde yiğirmisi otuzu bir akçeye olacak vakitde sâbıkan zikr olunan fesâd gibi zahîre edüb, tedricle satmak kasd edüb, birisin ikisin nihâyet dördün beşin bir akçeye satarlar. Tâ sararub ekle kâbiliyeti fevt olmalu olınca mevsim muktezâsı vücud bulmaz. Dâimâ görmek gözetmek hidmeti olan kimesneler, her birinden her gün akçeler alub iğmâz-ı ʻayn etdikleri ecilden, müslümanlar tâze hıyar görmez. Bir nice günden kalmış üzerine nâpâk sular saçılmış ve buruşmış hıyarı tûtiyâ gibi satarlar. Gâh olur ki bir iki binini çok hıfz olınduğı sebebden yabana dökerler, narha göre satılmaz. Sâyir meyvalarda olunan *gabn-i fâhiş* gibi bunda dahi müslümanları mağbûn ederler deyü cemaʻat-i müslimîn şikâyet etdikleri içün, buna dahi kanun-ı kadîm üzere narh vazʻ olunub şerâiti riʻayet olınsun denildi(1).

27. Ve *Engüri kavunının* ibtidâsı iki vukıyye bir akçeye ola, üç gün sonra üç vukıyye bir akçeye ola ve altı günden sonra altı vukıyye bir akçeye ola, nihâyet sekiz vukıyye bir akçeye ola. Ve *Karaca kavun* ibtidâsı iki vukkıye bir akçeye ola, üç günden sonra üç vukıyye, altı günden sonra dört vukıyye, sonra altı vukıyye, Ve *Kaya kavununın* evveli üç vukıyye bir akçeye ola, altı günden sonra beş vukıyye, sonra sekiz vukıyye, nihâyet on akçeye ola.

Ve *karpuzın* ibtidâsı dört vukıyye bir akçeye ola. İki günden sonra altı vukıyye bir akçeye ola.

Kavun-ı devlek evveli üç vukıyye bir akçeye ola. İki günden sonra dört vukıyye bir akçeye ola. Altı günde sonra beş vukıyye bir akçeye ola. On günden sonra yedi vukıyye bir akçeye ola.

Ve zikr olınan kavunın ve karpuzın ibtidâen narhı nice ise son narhı dahi öyle ola. Ve tamam resîde olmadın bazara ham gelmeye. Her kim getürür ise hâkim olan hakkından gele.

Kavun ve karpuzda Kanûn-ı kadîm budur ki, hâliyâ siʻr-i mezkûrden eser bulınmadı. Sebeb-i tağyîrinden suâl olunıcak sâbikan zikr olunan cevâblar gibi bunda dahi kesim verürler muradlarınca satarlar. Ammâ *kesim* deyü almaz, her iki günde bir eksük satdın deyü beş on akçe alub fâriğ olur, satan nice dilerse öyle satar, kimesne gözlemez deyü sikât-ı müslimînden cemâʻat-i kesîre şehâdet etdiklerinde *sicillâta nazar olunıcak* halkın şehâdetlerine muvâfık bulunub zamân-ı tağyîr beş yıl idüği ma'lûm olub deftere kayd olundı(2).

28. Ve *gök baklanın* ibtidâsı iki vukıyye bir akçeye ola. Beş günden sonra iki buçuk vukıyye bir akçeye ola.

29. Ve *aş kabağına* üç güne değin narh olmaya. Üç günden sonra üç vukıyye bir akçeye ola. Haftasında dört vukıyye. İkinci haftada beş vukıyye, üçüncide altı vukıyye, dördüncide sekiz vukıyye bir akçeye ola. Kabak sekiz vukıyye bir akçeye

---

(1) — **Gabn-i Fâhiş:** Ivazlar ve bedeller arasında aşırı derecede yani mecelle'nin ifâdesiyle urûzda 1/20, hayvanlarda 1/10, akarda 1/5 ve daha çok nisbetsiz bulunmasına denir.

(2) — **Kavun-ı Devlet:** Bostan bozumu sonunda toplanan artık kavun.

— **Engüri Kavum:** Ankara kavunı demektir.

olıcak *koruk* bin dirhem bir akçeye ola. İbtidâsı üç güne dek iki yüz dirhem, haftasında üçyüz dirhem, ikinci haftada vukıyye, üçüncide altıyüz dirhem, dördünci hafta sekiz yüz dirhem koruk bir akçeye ola. Ve lâkin koruk hâceti olanlara koruk satalar ve kabak isteyene kabak satalar. Koruğı kabak ile sataruz demeyeler.

30. Ve badincan üç güne değin on dâne bir akçeye ola. Haftasında yiğirmi dört dâne bir akçeye ola, ikincide kırk, üçüncüde altmış, dördüncide seksen badincan bir akçeye ola.

31. Ve *havuç* dört vukıyye bir akçeye ola.

32. Ve *kelem* ibtidâsı dört vukıyye bir akçeye ola. On günden sonra altı vukıyye bir akçeye ola. Yiğirmi günden sonra sekiz vukıyye bir akçeye ola. Kanûn-ı kadîm dahi budur. Hâliyâ meteğayyir, sebeb-i teğayyüri ve zamân-ı teğayyüri kemâ-sebakdır(1).

33. Ammâ mezkûr *sebze-furûrşlar* müçtemi' olub dediler ki, şimdiki halde biz gerü *narh-ı kadîm* üzere satınağa râzıyuz. Minba'd mültezim olalım ve lâkin kadîmden kabak ve koruk ve havuç gibileri biz satageldikdi, dört beş yıl mikdârı var ki, *bazarcılar* dahi bizimle bile satar oldı. Bu sebebden alduğumuzı iki bahâsına alurız, bizzarûrî bahâlu satarız dedikleri cihetden, bu cinsi kanûn-ı kadîm üzere gerü sebze-furûş tâifesi satalar denildi(2).

34. *Helvacılar* ve ehl-i hibre meclise hâzır olduklarında şöyle dediler ki, kadîmde *karma bademî helvanın* vukıyyesi yedi akçeye ve sâyir helvanın vukıyyesi altıya ve *hanegî helva*nın vukıyyesin ehl-i dükkân dört buçuğa ve ayağ üzerine satan dört akçeye satub ve *üzüm helvasının* vukıyyesi üç buçuğa, taşradan getüren üç akçeye satardı. Vakt-i teftişde her biri müteğayyir bulundı. Sebeb-i teğayyür ve zamân kemâ zükire. Şimdiki hâlde narh-ı kadîm üzere mukarrer kılındı, riâyet olunur ise(3).

35. Ve *pâlûdeciler* üzimin batınanın on beş akçeye aldıklarında bir vukıyye bâdem, dört akçe zağferân, altı akçelik nişasta koyub ve üç akçe *ücret-i hidmetkâr* harc olıcak *si'r-i pâlûde* iki yüz yiğirmi beş dirhem bir akçeye olurdı deyü ehl-i hibre takrir etdiklerinde tefahhus olınub müteğayyir bulundı. Sebebi mâ-sebak. Gerü narh-ı kadîm üzere ibkâ olundı(4).

36. Ve *şerbet* narhı üzüm üç yüz elli dirhem bir akçeye olıcak şerbet beşyüz elli dirhem bir akçeye olur. Üzüm bir vukıyye olsa şerbet yedi yüz dirhem olurmış. Bu dahi müteğayyir bulundı. Sebebi mâ-merre. Hâliyâ 'âdet-i kadîm üzere mukarrer kılındı.

37. *Bakkallar* ve ehl-i hibreleri ve a'yân-ı şehir meclise ihzâr olunub *kapan*da alınub satılamn narhından suâl olunıcak cevap şöyle verdiler ki, sâbıkan kanûn şöyle idi ki, haftada bir gün muhtesib âdemîsi şehirlüden ba'zı sika kimesne ile kapana gelüb baldan ve yağdan ve gayrıdan her ne var ise *onu onbir üzerine narh verüb*

(1) — **Kelem:** Lahana ve kapuska demektir. Anadolu'da kullanılır.

(2) — **Sebze-fürûş:** Sebze satan, manav.

(3) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 103-104

(4) — **Pâlûde:** Farsça bir kelimedir ve nişasta ve şekerle yapılıp soğuk yenen pelteye denir (Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 104)

sicillâta kayd etdirüb narha muhalif kazıyye bulıcak günahına göre hakkından gelinürdi. Zâhiren dört beş yıl vardır ki, kanûna ri'ayet olunmayıb her bakkal murâdları üzere alub satar. Sebebi yukarıda zikrolunan gibi *akçe alub sükût etmekdir* dediler. Şimdiki halde her mevsime göre om onbir üzerine gerü narh ta'yin olundı[1]. İşbu üslûbca ki zikr olınur:

38. *'Asel-i musaffânın* batınam doksan akçeye olsa vukıyyesi beş buçuk akçeye ola. Ve batınam seksen akçeye olsa vukıyyesi beş akçeye ola. Yetmişe olsa vukıyyesi dört akçeye ola[2].

39. Ve *revgan-i sâdenin* batınam yüz otuz akçeye olıcak vukıyyesi sekiz akçeye ola. Ve batmanı yüz yiğirmi akçeye olsa vukıyyesi yedi akçeye ola. Ve batınam yüz akçeye olsa vukıyyesi altı buçuğa ola.

Ve *şîr-revgan yağının* batınanı altmış akçeye olsa vukıyyesi dört akçeye ola. Yetmiş akçeye olsa vukıyyesi dört buçuğa ola. Batınam elliye olsa vukıyyesi üç buçuğa ola[3].

40. Ve *kayısı-i Emîr Alinin* batınam yetmiş akçeye olsa vukıyyesi dört akçeye ola. Ve *garbî kayısının* batmanı elli akçeye olsa vukıyyesi üç buçuk akçeye ola.

41. Ve *kızıl üzümin* batınam on sekiz akçeye olıcak üç yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *kara üzümin* batınam on dört akçeye olsa dört yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *beylerce üzüminin* batınam on beş akçeye olsa dört yüz dirhem bir akçeye ola. Ve *şidye üzümünün* batınam on beş akçeye olsa ol dahi dört yüz dirhem akçeye ola. Ve *kuru incirin* a'lâsı üçyüz dirhem bir akçeye ola.

42. Ve *amaskine erüğin* batmanı yiğirmi beş akçeye olsa iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *kara arslanî erüğin* batınam yiğirmi akçeye olıcak üçyüz dirhem bir akçeye ola.

43. Ve *Akşehir emrudının* yarımının batmanı yiğirmi beş akçeye olsa iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *Aydın İli emrudının* batmanı on dört akçeye olıcak dört yüz elli dirhem bir akçeye ola.

44. *Karaman zerdalüsının* batınam otuz akçeye olsa ikiyüz elli dirhem bir akçeye ola. *Aydın İli* zerdalüsımn batmanı yiğirmi beş akçeye olsa iki yüz elli dirhem bir akçeye ola.

45. *Köfterin* batınam yiğirmi sekiz akçeye olsa iki yüz yiğirmi beş dirhem bir akçeye ola. Ve *bestilin* batınam yiğirmi beş akçeye olıcak iki yüz elli dirhem bir akçeye ola[4].

Ve *bademin* batınam altmış akçeye olıcak vukıyyesi dört akçeye ola.

Ve *pastanın* batınam altmış akçeye olıcak yüz dirhem bir akçeye ola.

Ve *bekmezin* batmanı yiğirmi beşe olıcak ikiyüz elli dirhem bir akçeye ola.

---

(1) Krş. Kavakçı, **Hisbe**, 101-102

(2) — **Asel-i musaffâ:** Saf bal.

(3) — **Revgan-ı Sâde:** Sade yağ.

— **Şîr-revgan:** Susam yağı.

(4) — **Köfter:** Üzüm şiresinden yapılan kalın pestile denir. Bestil karşılığı olarak da kullanılır. (Tarama, I/524)

Ve *koz içinin* batmanı kırk üç akçeye olsa vukıyyesi üç akçeye ola.

Ve *ağda* evvelâ iki yüz dirhem bir akçeye ola. Sonra iki yüz elli dirhem bir akçeye ola.

Ve *nişasta* ve *keş* vukıyyesi dâimâ bir akçeye ola.

Ve *leblebüyi* hâricden getüren bir vukıyye elli dirhem bir akçeye satub ehl-i dükkân bir vukıyye bir akçeye vire.

46. *Sofya ve Karaman peynirinin* kantarı doksan akçeye olıcak yüz elli dirhem bir akçeye ola. *Eşme peynirin* narhı iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *Midillü peynirinin* narhı iki yüz elli dirhem bir akçeye ola. Ve *lor peynirinin* vukıyyesi iki akçeye ola. Ve *teleme peynirinin* ibtidâsı üç yüz dirhem bir akçeye ola, sonra geldüğüne göre ziyâde oluna.

47. *Tavukcılar* ve a'yân-ı şehir ihzâr olunub kanûn-ı kadîmden suâl olındukda cevab verdiler ki, *İslâmbol'da çiğ tavuk* yüz dirhem bir akçeye ola. Ve *Bursa'da* doksan dirhem bir akçeye olub mâ-hasal on dirhem mâbeyn olurdı deyicek, sicillâta dahi nazar olunub seksen dirhem bir akçeye bulındukda gerü bunın üzerine mukarrer kılınub, kendüler bu *si'r* üzerine satmazız dedüklerinde, zamân-ı sâbıkda bu narh üzerine satardınız, alel-husûs hâlıyâ dahi mültezim oldunuzdı. Gerü muhalefetin ma'nâsı nedir deyicek, cevab verdiler ki, sâbıkan şol vech üzerine satardık ki, bir nice kimesneler ile cem' olunub ba'zımız satun alub ve ba'zımız pâk idüp ihtisab hidmetinde olan hademeye iki günde bir yedi akçe verürdik, müradımız üzere satardık deyü *Ömer bin Mehmed ve Hasan bin Hüseyin ve Çakır bin Abdullah* nâm tavukcular, dört beş yıldan berü akçe verü geldiklerine ikrar ve i'tiraf etdikleri sebebden tağyirin sebebi ve zamânı ma'lûm olub hâliyâ narh yetmiş dirhem bir akçeye mukarrer oldı. Mâdâm ki, koyun etinin narhı ikiyüz dirhem ola ve her bârî ki, iki yüz elli dirhem bir akçeye ola, seksen dirhem tavuk eti bir akçeye ola. Vaktâ ki, üçyüz dirhem bir akçeye ola, doksan dirhem tavuk eti bir akçeye ola deyü narh ta'yin olundı.

48. Ve *yumurta* şitâda on dane bir akçeye ola. Evvel baharda on dört bir akçeye, ağustosta on altısı bir akçeye olurmış. Sonra müteğayyir olmış, Sebeb-i tağyîr ve zamanı kemâ zükire. Gerü kadîmi üzere mukarrer kılındı.

49. *Balıkcılar* ve ehl-i hibre ve şehir halkı ihzâr olınub kanun-ı kadîmlerinden suâl olundukda şöyle ma'lûm oldı ki, evâilde bir yük balığa iki akçe *bac* verdiklerinden sonra, koyun eti narhı iki yüz elli dirhem bir akçeye olduğı tarihde *sazan balığı* bir vukıyye bir akçeye; *yayın balığı* beş yüz dirhem; *turna balığı* altı yüz dirhem; *İznik'in ak balığı* bir vukıyye bir akçeye idi dediler. Gerü bunın üzerine mukarrer kılındı. Ve lâkin ilâ hâz'el-yevm amel olınmazdı. Sebeb-i tağyîr dört beş yıl varki, balığın her yüküne zikr olunan iki bac akçesinden gayrı mukarrer on beş akçe vaz' olunmış, minba'd hemen *bac akçesin* verin, hâdisi vermen, narh-ı kadîm-i mezbûr üzere satın denildikde evvelâ mültezim olmışlardı, sonra kabul etmeyüb noksan üzere satarlar[1].

50. *Aşcılar* ve ehl-i hibre ve a'yân-ı şehir meclise hâzır olub et'ime cinsinden

(1) Krş. Kavakçı, Hisbe, 98 vd.

istifsâr olundukda, şöyle cevap verdiler ki, kadîmde et iki yüz elli dirhem bir akçeye olıcak yahni çiğ etin nısfı olub ve şorbayla olsa et narhının rub'i bir akçeye olub ve *tava büryanın* vukıyyesi üç buçuğa ola, *Asma koyun büryanı* vukıyyesi dört akçeye olub ve *köfte kebabı* soğandan gayrı doksan dirhem bir akçeye ve kemiklü *tennûr kebabı* yüz yiğirmi beş dirhem bir akçeye olub; *şiş kebab* yüz on iki buçuk dirhem bir akçeye olurdı. Sonra bil-külliyye müteğayyir olmış, tağyîrün sebebi ve zamânı kemâ sebakdır. El-hâletü hâzihî narh-ı kadîm mukarrer kılındı, eğer icrâsına hükm-i şerif mukârin olur ise(1).

51. *Ve börekcilerin* ehl-i hibrelerinden narh-ı kadîm soruldukda dediler ki, evâilde koyun etinin narhı iki yüz elli dirhem bir akçeye olduğu tarihde, bir akçelik böreğe yetmiş dirhem et ve on dirhem soğan ve yüz dirhem hamîr cem'an yüz seksen dirhem olub ve bir kile un hamîrine bir vukıyye sâfi yağ ve bir akçe biber koyulurdı. Sonra müteğayyır olmış. Sebebi ve zamânı mâ-merre. Şimdiki halde kanûn-ı kadîm üzere ibkâ olundı.

52. *Başcılar* ehl-i hibresiyle ihzâr olunub kanûn var mıdır nicedir deyü suâl olundukda, şöyle zâhir oldı ki, ilâ yevminâ hâzâ başlara narh verilmez imiş. Öyle olsa ehl-i hibre ve sâir müslümanlar *çaşni dutulsun* deyü narh taleb etdikleri cihetden, ehl-i hibreden mu'temed ve sika kişiler ile çaşni tutulub narh vaz' olundı ki zikr olunur:

ÇAŞNİ-İ RÜÛS

Her günde tahminen altıyüz 'adet baş satılub yüzi parçasiyle kırkar akçeden bahâ iki yüz kırk akçe ve mezbur rüûs bey' olundığı dükkânlara kira yevmî iki yüz iki akçe ve on altı yük odun bahâsı doksan altı akçe ve hidmetkârlarına ücret ta'âmiyle iki yüz kırk akçe, etmek bahası seksen akçe ve nemek ve sirke bahâsı onaltı akçe, *ücret-i sercin* otuz akçe gidüb mecmu' dükkânlarda takriben *harc-ı yevmî* cem'an dokuz yüz yedi akçe oldı. Ve satıldıkda dört paça etmeğiyle bir akçeye ve bir baş sirke ve etmeğiyle bir akçeye satıldığı takdirce, bin ikiyüz akçe hâsıl olub onaltı nefer başcıya bir günde iki yüz doksan üç akçe fâide âid oldu. Bu zikr olunan narh et iki yüz dirhem bir akçeye olduğı zamandadır ki, dört ay bu narhla amel olınur. Ve dört ay dahi yüz başı ve dört yüz paçayı yiğirmi beş akçeye alurlarmış. Bu tarihde bir baş, sirkesi ve yağı ve tiridi ve bir pulluk etmeğiyle altı pula ola ve dört ay yüz başı paçasiyle on altı akçeye alurlar imiş. Bu takdirce etmeğiyle ve tiridiyle beş pula alub ve paça her fasılda etmeğiyle dördi bir akçeye mukarrer kılındı(2).

53. *Kadifenin ve kemhânın ve taftanın ve sâir akmişe-i mütenevvi'anın* kanûn-ı kadîminden ehl-i hibresine suâl olıcak, mukaddemâ kadifenin ahvâli beyânında dediler ki, kadife *meşdûdı*na beş vukıyye, *lök ve havının* her dirhemine üç dirhem lök verirlerdi. Dört beş yıl mikdarı vardır ki, meşdûde üç vukıyye ve havın dirhemine bir buçuk nihayet iki dirhem lök verdikleri ecilden renge tağyir lâzım gelüb bedrenk olıcak çivide çekdiler. Adına *çerde* dediler. Ammâ sâbıkan çerde dedikleri

---

(1) Krş. Kavakçı, Hisbe, 99 vd.

(2) — **Çaşni-i ru'ûs:** Başçıların kullandıkları başların çaşniye yani denemeye tâbi' tutulmasına denir. (Konu ile alâkalı şer'î hükümler için bkz. ve krş: Kavakçı, Hisbe, 98).

— **Nemek:** Tuz demektir.

bu değildi, belki çerde ana derlerdi ki, mezbûr meşdûde beş vukıyye lök ve hav'ın dirhemine üç dirhem löki tamam verdiklerinden sonra çividi ezüb sâfi idüb suyuna çeküb çerde derlerdi. Müntehâ kırmızı renk olurdı. Hâliyâ lök tansîf olunub heman ezilmiş çivide çeküb bir mühmel renk olur, kırmızı ile menefşe mor ortasında(1).

Bu ma'nânın sebebinden kadifecilerden istifsâr olundıkda cevab virdiler ki, biz löki ber âdet-i kadîme verürüz, îllet *sabbâğlardadır* deyicek, boyacılar ihzâr olınub aslı sorulıcak, hâşâ ki, biz böyle edevüz. Hemân kazıyye ehl-i hibre dedüğidir, siz nice derseniz biz öyle boyarız. Hattâ kızıl boyayı löke halt etdiririz deyü muvâcehe-ten şehâdet edicek, ehl-i hibre olanlar kızıl boyanın vukıyyesi iki akçeye lök vukıy-yesi doksana yüze pes kalb değil midir didiklerinde, cemî'isi şehâdet edüb *kalbdır* dididiler(2).

Çünki kalbdır, niçün men' olunmaz deyicek, bunın mâ'adâsının adem-i men'ine sebeb ne ise buna dahi sebeb oldır denildikten sonra, mezbûr kadifeciler lök tamam verildüğine sebeb bunı beyan etdiler ki, evâilde lökin vukıyyesi yiğirmi beşe otuza olurdı, 'âdet-i kadîme üzere lök harc ederdik. Bir kaç vakitdir ki, üç dört kimesne varub şehre ne kadar lök gelse gayrı kimesneye aldırmayub ziyâde bahâya çıkarub bil-külliyye kendüler alub zahîre ederler, tedrîcle müslümanlara ziyâde bahâya satarlar deyü şehâdet etdikleri ecilden, ol lök alan lökciler bir iki def'a men' olundı, men' olunmadılar. Ve mezbûr kadifenin tarâvetinin tağyîrinden suâl olınacak a dem-i tarâvetine sebeb beyân edüb dediler ki, *hamcılar* tâifesi vardır ki, her kumaşın *potın* ve *meşdûd*ın anlar işlerler, mîzandan *ibrişim* aldıklarında bir mikdar bahâlusun alurlar ki, ana *saravay* derler. Ve bir mikdâr alçak bahâlusın alurlarki, ana *tilan* ve *kenar* derler sarfa kasd idüb a'lâyı ednâya halt edüb ba'zın *pot* ve *meşdûd* ve hav iderler. Harîrin bahâlusı be-gâyet ince olur, tiz bişer, rengi tiz kabul eder ve ednâsı yoğun olur, geç bişer, rengi ince kadar kabul etmez. Renkde ihtilâf olıcak tarâvet mün'adim olur deyicek, bu ma'nâ men' olundı ki, minba'd halt olunmayub cinslü cinsiyle ola denildi(3).

Ve bir sebeb dahi adem-i tarâvetine bunu dediler ki, evâilde hamcılar hav işle-dicek dolabcılara her teli bükdürürlerdi, rengi mavi olub haylı tarâvet bulurdı. Bir kaç yıldır ki, telin birin bükdürüb birin bükdürmeyüb *dolab ücretinin* nısfı yanlarında kalsun deyü sarfa fikr ederler, ol bükülmeyen teller tiz fesâda varub ihkâm dahi bulunmaz dediler. Hâliyâ âdet-i kadîme üzere 'amel olunsun denildi ve tağayyürin sebebi mâ-zükiredir.

(1) — **Kemhâ:** Bir çeşit ipekli kumaş, havsız kadife. Dokundukları yere göre isim alırlar; Bursa kemhâsı, kemha-i frengî gibi. Bu kumaşı dokuyanlara **kemhâcı, sandalcı** ve **dibacı** derler (Pakalın, II/241).

— **Lök:** Kızıl boya, boyacılıkta kullanılan bir madde.

— **Hav:** İnce tüy, pürüz. Kadife havı gibi (**Kamus-ı Osmanî,** ilgili maddeler).

— **Çerde:** Çivide çekilen kumaşa denir.

— **Meşdûde:** Kumaşın bükülmüş iplik kalıbı veya düğümleri

(2) — **Sabbâğ:** Boyacı demektir.

(3) — **Pot:** Üç dört tel ipekden bükülmüş iplik; Kırma; Dikişde iki tarafdan biri fazlaca gerilip diğeri gevşek bırakılmakla meydana gelen şişlik ki, buna pot yapmak denir (Kamus-ı Osmanî).

— **Saravay:** Pahalı ipek.

— **Tilan-Kenar:** Ucuz ipek.

54. *Ve müzehheb kadife telinden* suâl olunıcak dediler ki, zamânı-ı sâbıkda müzehheb kadifenin kırk beş ve elli teli bir dirhem olub kumaşı muhkem ve hem mücellâ ve mutarrâ olurdı. Takriben beş altı yıl vardır ki, tedrîcle telin altınışı yetmişi bir dirhem olur ak; yüz tel bir dirhem olduğı cihetden kumaşda sebât ve tarâvet bulunmaz oldı.

Ve bundan gayrı evâilde yüz dirhem gümişe bir miskal hâs *firengî flori altun* urulurdı, şimdi kem altundan buçuk miskal nihâyet bir dirhem altun ururlar, bu sebebden evvelki gibi müzehheb kadifede dahi ihkâm ve tarâvet kalmadı dediklerinde, bu husûsda dahi kanun-ı kadîm mer'i olsun denildi ve sebeb-i teğayyüri ve zamânı mâ-sebak idüği ma'lûm oldı.

55. Ve *kemhâ-yı dolabî ve tâb-dehî yek-renk kemhâlardan* suâl olundukda, kanûn-ı kadîm üzere bunların meşdûdı yedi bin tel olurdı, dört beş yıl var ki, bin telin içinden çıkarub altı bin tel işlerler imiş, tel eksik olıcak lâ cerem enin dahi naks etdiler. Sebebi mâ-zükire. Ammâ şimdiki hâlde kanûn-ı kadîm gibi gerü yedi bin tel olub eni dahi yerinde olsun denildi, eğer gözlerler ise.

Ve *gülistanî kemhâdan* sorulıcak şöyle dediler ki, kemhâ-i gülistanînin evâilde meşdûdı yedi bin tel olub ve *peşurı (pişveri)* bin yüz elli tel olub cem'an sekiz bin elli tel olurdı. Yiğirmi beş yıl var imiş ki, anın dahi bin teli naks olınmış. Bazı kimesne gerü evvelki gibi tamam işler ve ekserî noksan üzere işler. Ammâ müslümanların bundan incinmesi yok. *Harc-ı bâbî* olduğı ecilden bahâsiyle satılur alınur. Ol teli eksük olan harcı dahi halka gereklüdir dendiği sebebden 'alâ hâlihî ibkâ olınub mâcerânın 'arzı emr olundığı cihetden mâ-vaka'a deftere ketb olundı. Ammâ muhtesib âdemleri mezkûr gülistâncıları eksükdir deyü dâima tutub cürm alurlar[1].

56. *Vâle* cinsinin kanûn-ı kadîminden suâl olunıcak şöyle cevap verdiler ki, kadîm'ül-eyyâmda vâlenin meşdûdı bin altı yüz tel olub potı eğrilmiş olurdı. Zikr olunan tarihden berü kiminin meşdûdı ikiyüz tel ve kiminin üç yüz dörtyüz tel ve ba'zının altıyüz, ba'zısı hûd sekiz yüz telin ihrâc idüb sekiz yüz telle işleyüp ve potım ekserî tâbsuz işler olmışlar. Öyle olsa muhtesibe sebebinden suâl olınub *vale ve tafta* hususunda mirâren ahkâm-ı şerîfe gelüb teli tamam olub ve potı tâblu ve eni yerinde ola deyü emr olınmışdır, niçün gözlenmez deyicek, henüz geldim bîhaberin deyü cevap verdikde günah vâlecilere müteveccih olıcak, valeciler dahi dediler ki, biz eksük işledüğümiz bunların ma'rifeti iledir, bunlara her birimiz dâim akçe verürüz, eksük işlerüz, bunlar dahi görürler, mukayyed olmazlar dediklerinde, bu şahidler düzmedi yalan söylerler deyü muhtesib bu şahidleri tekzib edicek, tahminen beş altıyüz mikdarı müslümanlar yüzine karşu dediler ki, şehirde binden ziyâde eksük tezgâhlar vardır, mecmû'ından akçe alursız, mukayyed olmazsız, niye inkâr edersiz deyicek muhtesib dahi i'tiraf edüb ben dahi geldim, böyle buldum deyü cevab-ı sâbık gibi yâ beğlik akçeyi nereden virsem gerekdir dedi.

Ve *mufarrak vâlenin* dahi *sâde vâle* gibi meşdûdı bin altı yüz ve potı tâblu ve telinin altunı gür olurdı. Bir kaç yıldır ki, meşdûdı ve eni eksük ve teli kem ve kır-

---

(1) — **Kemhây-ı Dolabî:** Telleri büktürülmüş kemhaya denir (Bkz. md. 53).

— **Tab-dehî yek renk kemhâ:** Saf ipek ve tek renk kumaş demektir.

— **Gülistânî Kemhâ için** bkz. Reşîdüddin, mektûbât-ı Reşîdüddin Fadlullâh (Ed. Hân Bahâdır Muhammed Şâfî; Lahor 1947, sh. 187

mızısı lök ile boyanmayub kızıl boya ile boyanur imiş. Minba'd gerü 'âdet-i kadîme üzere olsun denildi. Ve sebeb-i tağayyür mâ-sebak.

Ve *vâle-i musannef* evvelden teli iki bin ikiyüz olub ve eni sâyir valeden rubu' kem olurmuş. El-hâletü hâzihî kemâkân mukarrer bulınub ibka olundı(1).

57. *Ve çifte taftanın* meşdûdı bin sekiz yüz çifte tel olub ve eni beş rubu' girihde olurdı. Ve el âyesiyle taftanın yüzine zamk sürülürdi, pürüzi yatsun deyü. Tarîh-i mezbûrdan berü bunun dahi meşdûdından kimi ikiyüz ve kimi üç yüz ve dört yüz tel çıkarub teline noksân gelüb seyrek olıcak lâ-cerem zamk suyına tuz katub sürerler imiş ki, sık göziksün deyü. Sebebi mâ-zükir-el'ân. 'Âdet-i kadîme üzere olunsun denildi, manzûr ve mer'î olur ise(2).

Ve bir nevi' tafta dahi ki, *du-hezârî* derler, kadîmden meşdûdı iki bin tel ve eni beş rubu' ve girihdi. Hâliyâ kiminin ikiyüz ve kiminin üçyüz teli eksük bulınub gerü kadîmi üzerine olsun denildi. Teğayyürün sebebi ve zamanı kemâ zükire.

Ve bir nevi' dahi *yektâ tafta* derler, evâilde meşdûdı bin altı yüz tel olurdu. Tarîh-i mezbûrdan berü mütebeddil ve müteğayyir. Sebebi mâ-sebak. Hâliyâ kanûn-ı evvel üzere kılındı, 'amel olınub nazar olunur ise.

58. *Atlas-ı şehrînin* kadîm-ül-eyyâmda meşdûdı dört bin iki yüz tel olurdı. Eni buçuk arşın ziyâdece olurdı. Sonra merhum *Sultan Mehmed*- tâbe serâhu-zamânında altı ve yedi yüz telin gidermişler imiş. El'ân teftiş olundukda üç binden eksük bulınub üç bin beş yüz tele ve eni buçuk arşun girihe mukarrer kılındı, mer'î olur ise.

Sultanî kırmızının meşdûdı, evvel iki bin iki yüz tel olub rengi lök kırmızısı olurdı derler. Hâliyâ meşdûdı bin altı yüz tel ve rengi dahi müteğayyir bulundı, sebebi ve zamânı mâ-zükire. Kadîmi üzere mukarrer kılındı.

Metonun meşdûdı kadîmde üç bin altı yüz ve buçuk arşun bir rub'u olurdı dediler. El-hâletü hâzihî altı yüz ve ba'zı bin tel eksük bulunub 'âdet-i kâdime üzere olsun denildi. Sebeb-i tağyîr ve zamânı kemâ-sebak(3).

Bürüncük meşdûdı bin sekizyüz tel olub potı ve meşdûdı be-gâyet eğrilmiş olurdı, ba'd'et-teftiş iki yüz teli eksük bulınub ve potı eğrilmemiş bulınduğı cihetden kanûn-ı kadîm üzere olmak vecih görüldi. Bunun dahi sebebi mâ-sebak.

Mezkebciler ve ehl-i hibre ihzâr olunub kanun-ı kadîm sorulıcak dediler ki mezkebin meşdûdı sâbıkan sekizyüz tel idi. Hâliyâ ikiyüz elli teli eksük olub şimdiden sonra tamam işlensün dendi. Sebebi ve zamanı mâ-merre(4).

---

(1) — **Vale:** İnce kumaş (Tarama, VI/4142).
— **Du-Hezârî:** İkibin telli ince kumaş.
— **Yektâ Tafta:** 1600 telli ince kumaş.
— **Vâle-i Musannef** için bkz. Reşîdüddin, 186

(2) — **Girihde** (گره‌ده): Düğümlü manasını ifade eden Farsça bir kelimedir (**Bürhân-ı Kâtı'**)

(3) — **Meton:** Modon aslıdır. Mora yarımadasında bir köy adıdır (Beldiceanu, Recherche......, sh. 231-232)

(4) — **Mezkebçi:** Zükbe, çocuk demektir. Mezkebçi ifadesi de, çocuk elbiselerini imal edenler manasını ifade ediyor olmalıdır (Bkz. El-Müncid, زكب maddesi).
— **Bürüncek:** Perdelik ve örtülük amacıyla kullanılan ince tül kumaşdır ki - bürüıncek de denir (Tarama, I/743). Kadınların başiarına sardığı ve boyunlarına örttüğü şeye de denir.

59. Hayyâtlar ve ehl-i hibreleri bi-ecma'ihim meclise hâzır olub *elbiseye müte'allık kanûndan* istifsâr olınıcak şöyle ma'lûm oldu ki, *bazarî kaftan*ların arşun çeyrek boyı olıcak eteği iki arşun bir çeyrek ola. Ve beli ve koltuğu beş rubu' ola. Ve yen ağzı buçuk çaryek ve uzunı bir arşun olub ard eteğiyle ön eteği beraber ola ve yaka uzunı buçuk arşun ve eni buçuk çaryek ve girih olub ve sincifi boyunca bir cins ola ve astarı dahi bir nevi' ola(1).

Ve *kaftan* boyı arşun buçuk çaryek olıcak eteği iki arşun buçuk çaryek ve beli çaryek ve girih ve yen ağzı üç girihden ziyâde ola. Ve yen uzunı arşundan girih eksük ola. Ve yaka uzunı buçuk arşundan girih eksük ve eni buçuk çaryek denlü ola. Ve her kaftanın yüzi *teğel* dikile ve eteği *mintaka* ola. Ve kaftanın boyı arşundan rubu' olıcak, eteği iki arşundan rubu' eksük ola. Ve beli buçuk arşun ola. Ve koltuğı dahi buçuk arşun ola. Ve yen ağzı üç girihden artucak ola. Ve yen uzunı arşundan rubu' eksük ola. Ve yaka uzunı buçuk arşundan rubu' eksük ola. Ve eni *çaryekden* eksük ola. Ve kaftanın boyı arşun olıcak eteği iki arşun ve beli arşundan daha eksük ve koltuğu çaryekden girih eksik ve yeni ağzı üç girih ola.

Ve *çuka kuşak kaftanı ki,* boyı arşun rubu' olıcak eteği iki arşun ola. Ve beli çaryek ve koltuğu üç rubu' ola. Ve yeni arşundan buçuk çaryek eksük ve yeni ağzı üç girih ola.

Ve *çuka narhlarından* sorulıcak, *çukacılar* şöyle cevab virdiler ki, kırk elli nevi' çukadır, kangı birine narh verilsün deyicek deftere böyle yazalım mı deyicek yazın deyü cevab verdiler.

Ve *bazârdûzlar* dikdikleri kaftanların boyları ve etekleri kat'â kanûn-ı kadîme muvâfık bulınmadı. Sebebi ve zamânı zikr olunandır. Ammâ mezkûr bazardûzlar şöyle şikâyet ettiler ki, evâilde *Karaman* ve *Hamid İli* buğasılarının hanı yedi buçuk arşun ve yınmuşı yedi arşun olurdı. Üç dört yıl varki, gelen buğasılar aslâ tamam gelmez cemî'i eksük gelür. Bu cihetden kaftan ked olub tamam olmaz, 'âdet-i kadîme üzere biçmeğe vefâ etmez didiler(1).

60. *Kürkçüler* ve ehl-i hibreleri meclise hâzır olub kürke müte'allık kanûn sorulıcak dediler ki, kadîm'ül-eyyâmdan samurın ve zerdâvenin ve sansarın her bedeni kırk dane olurdı ve vaşak postının on sekizinden bir def'a olub bir def'adan üç beden olub bir sırt bir nâfe bir paça olurdu. Ve post-ı dilgünin kırkından bir beden ve post-ı berrenin tahtası uzunı üç çaryek olub yukarı başı buçuk arşun ve eteği buçuk arşun rubu' olurdı deyicek teftiş olunub uzunından üç rubu' ve eteğinden girih eksik bulundı. Ve samur bedeni yiğirmi sekiz dâneden bulundı geru tamam olsun denildi. Ammâ mezkûr kürkçiler şikâyet edüb dediler ki, bundan evvel her ne cins post gelse hırfetimizden gayrı kimesne alamazdı. Beş altı yıl vardır ki, bazarcı gibi ve 'attar gibi gayri hirfetten dahi alur oldular. Halimiz arz olınsun dedikleri sebebden deftere kayd olundı.

---

(1) Krş. Kavakçı, Hisbe, 107 .

— **Hayyât:** Terzi demektir.

— **Çaryek:** Dörtte bir manasını ifade eder. Türkçe'de çeyrek denir.

— **Bazardûz:** Bazarcılar veya elbise tamir eden terziler.

— **Ked:** Zahmetli ve masraflı demekdir.

61. *Gönülciler* de sâbıka kanûn yoğimiş. Vâkı'â bezin enlerinde ihtilâf olmağın vaz'-ı narh mümkin olmadı. Ammâ hisabda onı on bir üzerine satıla denildi(1).

62. *Cüllâh* taifesi ihzâr olınub beledî narhından tefahhus olunıcak şöyle ma'lûm oldu ki, evâilde *beledînin meşdûdı* bin altı yüz tel ve uzum üç arşun bir çaryek ve eni buçuk arşun ve rubu' olub hâliyâ teftişde meşdûdından üçyüz tel ve eninden girih eksük bulundı. Sebebi ve zamanı mâ-sebak. Minba'd teli ve eni tamam olsun dindi(2).

63. *Ve kara buğra futanın* meşdûdı yiğirmi iki çile ola. Her çilesi seksen tel ve boyası çivit boyası olub uzunı bir buçuk arşun buçuk çaryek, eni bir arşun ve rubu' olurdı dediler. Hâliyâ teftiş olunıcak uzunından altı çile eksük ve eninden dahi eksük bulınub ve boyası dahi çivit karaboyayla boyanmış bulunub sebeb-i tağyîrinden suâl olunıcak, gayrı yerden gelen futalar bu üslûb üzere olmağın biz dahi böyle etdik dediler. Ammâ sebeb-i sahîhi mâ-zükire. Ve *karyağdı ve gülistânî ve zerdûzî futaların meşdûdları* dahi evâilde on altı on yedi çile olub hîn-i teftişde iki çile eksük bulınub sebebi sorulıcak, buna dahi taşradan eksük çilelü futa gelüb eksüğe satulduğına sebeb beyân etdiler. Ammâ sebebi kemâ-zükire. Ve şikâyet edüb dediler ki, bundan evvel taşradan ne kadar iplik gelse hirfetimizle bazara varub getürenden bahâsiyle alurdık. Şimdiki halde iplik bazarında olan ehl-i dükkân ipliği biz varmadan alurlar, biz varub bulımazız. Nâçâr ehl-i dükkândan onı on iki üzerine belki dahi ziyâde ıssı verüb alurız, halimiz arz oluna dedikleri içün deftere sebt olundı. Ve hamamcılar dahi zikr olunan futaların adem-i tûlinden ve arzından şikâyet edüp müslümanların bellerine ermez, keşf-i avret olunur dediler(3).

64. *Çizmeciler* ve ehl-i hibre ve a'yân-ı şehir âmme-i müslimînle meclise hazırûn olub *çizme ve başmak* alıvali tefahhus olundukda, zamân-ı sâbıkda mu'teddün bih kanûn ve narh bulunmayub hâliyâ 'alel-ittifak şöyle narh vaz' olundı ki, yiğirmi iki akçeye alınan *kırmızı sahtiyanın çizmesi* otuz akçeye ola. Ammâ *konci* tamam olub ve göni sağrı ve üç katar kebkebi olub ince bezle ve yoğun iplikle dikilmiş ola. Ve on altı akçelik sahtiyanın çizmesi esbâb-ı mezbûre ile yiğirmi dört akçeye ola. Ve on ikişer akçelik sahtiyanın çizmesi yiğirmi iki akçeye ola. Ve sahtiyan *iç edük* on dörde ola. Dahi eyüsi onbeşe ola. Eğer tablalu olsa nev'-i mezburdan iki akçe ziyâdeye ola. Ve *Şirvanî sahtiyan başmak* ki, göni sağrı ve sahtiyan astar sağrı ökçe atgı kenar-ı ökçe ve burun na'lçalu ola. Ulu ayak olsa narhı yiğirmi bir akçeye ola. Ulu orta olsa onsekiz akçeye ola. Orta ayak olsa onbeşe ola.

Ve *mutlak başmak* ki, sağrı gön ve üç katar kebkeb sahtiyan astar sağrı, ökçe ulu, orta ayak olsa, narhı on sekiz akçe ola. Ve orta ayak onbeşe ola. Ve sağrı başmak ulu orta olub zikr olunan esbâbla olsa, otuz iki akçeye ola. Orta ayak yiğirmi altı akçeye ola. Meşini beş akçeye alına meşinin iç edüği yedi akçeye ola.

Ve *sağrî şirvanî başmak* ki, esbâb-ı mezkûre ile olub ulu ayak olsa, narhı yiğirmi yedi akçeye ola. Orta ayak yiğirmi iki akçeye ola. Ve gönün karnını gön yerine

(1) — **Gönülci:** Burada gönlekçi yani gömlekçi manasını ifade etmektedir (Tarama, II/1757 vd.)

(2) — **Cüllâh:** İplikçi ve dokumacılar demektir.

(3) — **Futa:** Önlük demektir. Çoğunlukla koyu al renkte dokunur. İpekden olanları da vardır. İş görüldüğü zaman üstlerinin kirlenmemesi için belden aşağı bağlanır (Pakalın, I/637; Tarama, III/1609).

çizmeye başmağa dikmeyeler, heman iç edüğe tabla dikeler.

Yeniçeri pabucı su sığırı gönü ve sahtiyan peşti alınlu ve astarlu, ulu ayak olsa narhı on yedi akçeye ola. Ve orta ayak on dört akçeye ola. Ve göni kara sağrı göni olub üç katlar kebkeb olsa, on altı akçeye ola.

Ve *firengî sağrı pabucı* sağrı gön astarlu ve alınlu ayak olsa, narhı on beş akçeye ola. Orta ayak on dört akçeye ola.

Ve *karasığır firingisi* ulu orta ayak olub sağrı gön astarlu ve kebkeblü olsa, narhı on bir akçeye, orta ayak dokuz akçeye ola.

Ve *deste pabucı* ulu orta ayak narhı on bir akçeye, battal ayak narhı yiğirmi akçeye, ulu ayak narhı onbeş akçeye, kiçi ayak sekiz akçeye, zennânesi yedi akçeye ola. Ve bir nevi' firengî karasığır göni boyun ve sırt olub astarlu alınlu olsa yedi akçeye ola. Ve firengî kulaklu ulu ayak astarlu alınlu olsa yedi akçeye ola. Ve sağrı gön olsa narhı oniki akçeye ola. Orta ayak sekize, kiçi ayak altıya ola. Meşin kiçi ayak beş akçeye ola. Ednâsı dört akçe ola[1].

65. Ve *fermûde kaftan dikicileri* ihzâr olınub narh-ı kadîmlerinden suâl olındukda, muhtesib-i sâbık tahvîlinde Âsitâne-i Devletden narha müte'allık hüküm vârid olmuşdır deyicek, ol hükm taleb olunub bulunmadı. Mezkûr muhtesib içün galibâ bile alub gitmişdir dediler. Ve eski hayyâtlar dahi hakikat-ı hâli keşf etmedikleri cihetden kanûn-ı kadîm ma'lûm olınayub mâ-cerâ arz içün deftere sebt olundı.

66. *Mûytâblar* ehl-i hibre şöyle cevab verdiler ki, evvel *çulın* tûli on iki karış olurdı. Hâliyâ teftiş olundıkda sekiz dokuz karış bulundı, gerü uzunı on iki karış olsun dediler. Ve eni sekiz karış olsa, narhı otuz iki akçeye ola. Koyu siyah ve sık ola. Ve uzunı on bir karış ki, arşunda çaryek eksük ola. Ve eni bir buçuk arşun olsa, narhı yiğirmi sekiz akçeye ola. *Ve siyah torba* ki, uzunı ve eni üçer karış olub eğirme bağla olsa, narhı beş akçeye ola. Ve *boz torba* ki, uzunı eni üç karış eğirme bağla olsa, narhı dört akçeye ola. Ve *merkeb torbası* uzunı ve eni iki buçuk karış ola üç akçeye ola.

Ve *harar* ki *Bursa müddiyle* bir müdden ziyâde ala ve ağzı kulaklu bağlana, narhı on sekize. Ve *seyishâne çuvalı* yakasız olub uzunı onbir karış ve eni sekiz karışdan ziyâdece ve siyah olsa, narhı yiğirmi beş akçeye ola.

Ve *tenk post kolanı* beş akçeye, a'lâsı altı akçeye ola. Ve dahi ziyâde emeklü kolan olsa bahâsı da ziyâdece ola. Ve *pâbend* içün bükülen ip on kat olsa a'lâsı üç akçeye ola denildi[2].

---

(1) Şer'î hükümlerle mukâyesesi için bkz. Kavakçı, **Hisbe,** 109 vd.

— **Başmak (Paşmak):** Ayakkabı demektir ve ayakkabıcıya da başmakcu denir (**Tarama,** I/448 vd.).

— **Sahtiyân:** Dabaklanmış cilâlı deriye denir.

Edük: Koncu kısa çizme, konçlu mest manalarını ifade eder (Tarama, II/1385 vd.)

— **Sağrı:** Hayvanın sağrı yerinden yani beliyle kuyruğu arasındaki dolgun ve yuvarlakça olan tarafından çıkan kalın deriye denir (**Kamus-ı Türkî**).

— **Konc:** Edik, fotin, çorap gibi ayağa giyilen şeylerin topukdan yukarı baldıra doğru çıkan kısmı (**Tarama, IV/2630**).

(2) — **Mûytâb:** Farsça olan bu kelime Türkçeye mutaf olarak geçmiştir. Daha ziyâde kıldan çul, pay-

67. *Serrâclarda* kadîmden mukarrer kanûn yok imiş. El-hâletü hâzihî ehl-i hibre ittifakıyle işbu mûcebince narh vaz' olundı. İki kat dikilmiş *yular* sekiz akçeye ve başluğı iki kat yular altı akçeye ve bir kat yular beş akçeye ve ednâsı dört akçeye.

Ve sağrı şakaklu *oyan* damak gâmlu ola, narhı otuz sekize, Balıkesir'den gelen moğalî oyan sekiz akçeye, ednâsı yedi akçeye. Evâilde Bulgarî ve sagrî oyanın astarı dahi bulgarî olur imiş, dört beş yıldan berü gönden eder olmışlar. Men' olınub gerü bulgarîden olsun denildi(1).

68. Ve *na'lbandlara* müte'allık kanûn-ı kadîm tefahhus olıcak ma'lûm oldu ki, yiğirmi beş yıldan berü bir at geyimi altı akçeye, katır na'li dört akçeye ve üç akçeye olur imiş. Ve kadîmden kanûn böyle imiş ki, bir na'lband davar ayağına mıh değürse gerü eyü olınca ol na'lband tımar ide. Yem harcı davar ıssı yanından olur imiş. Ber karar-ı sâbık mukarrer kılındı(2).

69. *Kasîl* evvelâ şehre gelicek her bağı birer vukıyye on iki bağ bir akçeye olub beş günden sonra on dört bağ ve gerü üç günden sonra âhir olunca yiğirmi dört bağ olub her bağı mukarrer bir vukıyye olur imiş. Tarih-i mezbûrdan berü terâzu götürülüb kanûn-ı kadîm mürtefi' olmış. Sebebi mâ sebak(3).

70. Ve *yonca* hususında kanûn-ı kadîm böyle imiş ki, evvel biçini her bağı birer vukıyyeden yiğirmi dört bağ olur imiş, otlu olduğıçün, Ve ikinci biçini her bağı birer vukıyye yiğirmi bağ olub âhir olunca bunun üzerine satılur imiş. Sicillâta dahi nazar olundukda bi'aynihî buna muvâfık bulundı. Ammâ dört beş yıl var imiş ki, bir vukıyye yoncayı iki üç bağ edüb telbîsen yiğirmi ve yiğirmi dört bağ ederler imiş. Ammâ vukıyyede bi-cehdin on onbir vukıyye satılur imiş. Yoncacılardan sebeb-i tağyir sorulıcak, şimdi şehir evvelkiden ma'mûrdır, yonca çok harc olur dediklerinde, şehir halkı dediler ki, eğerçi şimdi şehir ma'mûrdır ve lâkin yoncalıklar takriben on evvelki kadar olmuşdır, bu dedügünüz özür olmaz dediler. Öyle olsa ehl-i hibre ma'rifetiyle hadd-i vasat üzere narh vaz' olınub evvel biçini yiğirmi bağ ve her bağı birer vukıyye ola ve ikinci biçini on sekiz bağ ve her bağı birer vukıyye ola denildikde, yoncacılar dahi kabul edüb satınağa mültezim olmuşlardı. Sonra gelüb bu mikdar satamazız deyicek, kadîmden hod yiğirmi ve yiğirmi dört vukıyye satılurdı, şimdi eksüğe niçün râzı olmazsız, sicillâtda mestûr olan narh yalan mıdır dendi. Sicillât vâkı'dır ol mikdar narh verilürdi, ammâ ihtisab hidmetinde olanlar her iki günde bir eksük satdınuz deyü bir mikdar akçemiz alub irhâ-i 'inân edüb tecâhül iderlerdi, mürâdımız üzerine on oniki vukıyye satardık dediler. Sebebi ma'lûm olub hâliyâ verilen narh üzere satılsun denildi.

---

bend ve benzeri şeyler dokuyan yahut satan esnâfa denir. Ayrıca keçi kılı veya benzeri şeylerden örülmüş mensûcâta da bu ad verilir (**Kamus-ı Osmanî, Bürhân-ı Kâtı'**).

— **Pâbend (Paybend):** At ve benzeri hayvanların yürümelerini engellemek için kıldan ma'mûl iki veya çift olarak dört ayağına atılan bağ demektir (**Kamus-ı Türkî, Bürhân-ı Kâtı'**).

— **Harar:** Büyük çuval, haral.

(1) — **Oyan (Uyan):** Dizgin, gem ve yular manalarını ifâde eder (**Tarama,** VI/4025 vd.).

(2) Şer'î dayanağı için krş. Kavakçı, **Hisbe,** 123 vd.

(3) — **Kasîl:** Hayvanlara yedirilmek üzere yeşil iken ve yeni başak bağladığı vakit sökülen arpa, mısır ve benzeri bitkilere denir (**Kamûs-ı Türkî**). Türkçe'de hasîl de denir. Aslı Arapça'dır.

71. *Çul içerüği keçe* bir buçuk vukıyye olub işleyen dört buçuğa ve kavaf beşe sata.

72. Ve *basma teğelti* bir vukıyye olub bişmiş olsa üç akçeye ola(1).

73. *Bidore tahtasının* uzunı bennâ zirâ'iyle iki zirâ' olub ve yüz tahtada kapağı yiğirmi dane olub ziyâde olmaya. Beş bidore ve dört bidore deyü satılan ağaç dedikleri gibi tamam ola, eksüği tamam deyü satmayalar.

Ve *bıçkı tahtasının* uzunı sekiz karış ve *turra tahtası* dokuz karış ve *zar tahtası* on iki karış ola. Kadîmde dahi böyle imiş, Sonra bil-külliyye müteğayyir olmiş. Sebebi mâ-sebak. Hâliyâ kanûn-ı mezkûr üzere mukarrer kılındı.

74. Ve *hamallar* na'lsuz at istihdâm etmeyüb ve dağ yükünün iki yükünden ziyâde götürmeye.

75. Ve *katır odunının* uzunı üç karış ve deve odunı altı karış olur. Dağdan nice yükledirler ise şehre öyle gelürdi. Hâliyâ bölünüb ve kısa kesilürmiş. Men' olınub bu kanûn-ı kadîm mukarrer kılındı, gözedilürse. Sebeb-i tağyir, devecilerden her şehre geldiklerince muhtesib âdemîsi akçeler aldıkları idüği ma'lûm oldı.

76. *Kuyumcılar* ihzâr olınub kanûn-ı kadîm sorulıcak ehl-i hibre şöyle cevab verdiler ki, ayar husısında dergâh-ı mu'allâdan hükm-i hümayûn vârid olub mazmûn-ı şerîfinde gümüş cinsinden her ne işlense seksen ayarı ola, bundan eksük olmaya deyü emr olunmuşdır dediklerinde, vâkı'â minvâl-i mezbûr üzere hüküm bulunub ve bil-fi'l işlenen işler tefahhus olundıkda, gümüş lehimlü bakır düğmeler bulundı. Biz işlemeziz, *İslâmbol* kuyumcıları işler, yolcı alur bundan getürür, biz yolcudan alurız dediler. Ve kuyumcıların münâsefe üzere işlenmiş kendü işleri bulunub bozdurulub sızdırıldı. Ve kadîmde kuyumcıların kafesde altun ve gümüş satılurmış. Gerü heman ikisi ola ve işledikleri altunın *miskali* altmış akçelikden eksük olmaya. Evâilde böyle imiş, hîn-i teftişde eğerci müteğayyir bulundı, sebebi ma'lûm ve lâkin kanûn-ı kadîm üzere olsun deyü te'kid olundı(2).

77. *Kazancılar* kadîmde eski avadanlığı kalaylayub yeni deyü satmayub ve yeni avadanlığı demir kulpla bakır narhına satmazlar imiş ve sattıkların onun on bire satarlar imiş. Hâliyâ müteğayyir bulınub gerü kanûn-ı kadîm üzere mukarrer kılındı(3).

78. *Takyeciler* ihzâr olınub kanûn-ı kadîm sorulıcak dediler ki, *altunlı takyeye* tafta astar dikerlerdi. Ve terekliğe giden zennâne takyenin astarı dülbend olub ve şehrî zennânenin yektâ tafta olub ve dört akçelik *arakiye*nin kenarı mıntaka dikilüb ve *ak arakıyye* eski boğasiden ve eski bayramî'den dikilmezdi. Ve *ferâcenin* sincifi içinden dikilirdi. Şimdi dikmeyüb heman çirişle yapışdırırlar dediklerinde, teftiş olunub her birinden görilecek, vâkı'a ehl-i hibre dedüği gibi mecmu'ı kadîme muhalif bulundı. Sebeb-i tağyir ve zamanı mâ-zükire, Haliyâ kanûn-ı sâbık mukarrer kılındı.

79. *Hallâçlar* evâilde yüz dirhem penbeye buçuk akçe alurlar imiş. Ve fermûde

---

(1) — **Teğelti:** Eyer altına konulan keçe demektir (**Tarama,** IV/3783 vd.).

(2) Şer'î dayanağı için krş. Kavakçı, **Hisbe,** 123-125

— **Miskâl:** Ağırlık ölçüsüdür. 1 miskal = 20 veya 24 kırat = 4.81125 gr.

(3) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 125

kaftanın yüz dirhemine bir akçe ücret alub dükkân önünde satılan penbeyi onın onbire satarlar imiş. El-hâletü hâzihî kanûn-ı kadîm mukarrer bulunub alâ-hâlihî ibkâ olundı[1].

80. *'Attarlara* kadîmden narh verilmek âdet değilmiş. Ammâ zâ'ferânın yüz dirhemine evvel beş dirhem şîr-revgan katarlar imiş. Bazı attâr dirhemde artuk gelsün deyü yağı ziyâde katar imiş. Men' olunub kanûn-ı evvel mukarrer kılındı.

Ve şöyle vech görüldi ki, satılan şeker kellesinin kağıdı nihayet üç kat ola ve şeker ununı pâre ile kâğıda sarub kelle deyü satmayalar. Ve *her sattıklarını on akçede bir akçe ziyâde satalar,* ziyâdeye satmayalar[2].

81. *Sütçi ve yoğurtçı* ihzâr olunub narhdan istifsâr olundukda şöyle zâhir oldı ki, süt mevsiminde *koyun eri* ve gayrı şehre süt getürüb mahalle mahalle satub kimin şehirlü ve kimin yoğurtçılar alub ibtidâsında altı yüz dirhem bir akçeye, haftasında iki vukıyye, ikinci haftada bin dirhem, sonra dört vukıyye bir akçeye satarlardı. Ve *koyun yoğurdı* evvelâ bir çanak bir akçeye olub içinde yoğurdı bir vukıyye olur imiş. Haftasında iki çanak ve altı günden sonra üç çanak bir akçeye ki, içinde yoğurdı üç vukıyye ola. Ve *sığır yoğurdı* ki, büyük çölmek bir akçeye olub her çölmek iki vukıyye yoğurt alurdı dediler. Teftiş olunıcak kanûn-ı kadîm-i mezkûrdan eser bulınmayub sebeb-i tağyîri esbâb-ı sâbıka idüği ma'lûm olduktan sonra narh-ı kadîm gerü mukarrer kılındı ki, şehre süt getürenler dahi evvelki gibi mahalle mahalle gezüb satalar. Kimin şehirlü ve kimin yoğurtçılar alalar. Ve yoğurtçı dükkânı üç yerde ola. Ve şehirden taşra süt götürenlere karşu çıkub südi taşradan almayanlar[3].

82. Ve *Çilingirler* ihzâr olunub tefahhus olundukda narh-ı kadîm üzere mukarrer bulunub alâ-hâlihi ibkâ olundı.

83. Ve *bennâlar* tefehhus olundukda hükm-i şâhî bulunub üstâd bennâya yevmî oniki akçe emr olunmış, giru mukarrer kılındı. Ve şakirdlerine kâmil olmayınca üstâd ücretin alıvermeyeler[4].

84. *Kerpiççiler* ihzâr olunub kanûn-ı kadîm soruldukda şöyle ma'lûm oldu ki, kuzısı beş vukıyye ve anacı sekiz vukıyye olur imiş. Hîn-ı teftişde müteğayyir bulundı. Sebebi ve zamânı mâ-sebak. Geru kanûn-ı kadîm üzere ibkâ olundı.

85. Ve *makbere kazıcılar* soruldukda, er kişi makberesin göğse gelince kazarlar imiş ve havâtîn makberesin omuza gelince sekiz akçeye kazarlar imiş. Ve ücret a'lâya onbeş, fukarâya on ve sekiz akçe olub ziyâde alınmaya. Ve âharin taşın birine dahi satmayalar.

86. *Galle bazarının ahvâli* teftiş olundukda *muhtesib kethüdâsına* sika âdem koşub müzur vezn edicek, her müzurda iki yüz kırk yedi dirhem eksük bulınub bir müdde bir kile ve seksen sekiz dirhem eksük bulundı. Üzerlerinde muhtesibin mühri ve tamgası mevcud, bunca zamandan beru noksânına mukayyed olmazlar imiş.

---

(1) Krş. Kavakçı, **Hisbe** 107-108

(2) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 115 vd.

(3) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 105

(4) — **Bennâ:** Yapı ustası demektir.

Ve galle bazarı halkının kileri 'ayar olundukda cemi'isi tamam bulunub belki ba'zı ziyâdece dahi bulındı. Ammâ *muhtesib oğlanları* iki üç günde bir kileleriniz eksükdir deyü nâ-hak yere haylı akçemiz alurlar deyu şikâyet etdiler.

Ve bundan gayrı evâilde bakla ve nohud ve böğrülce ve sâir hububât ne var ise doğrı *galle bazarına* gelüb narhı ve bahâsiyle galle bazarının halkı alub gerü onın üzerine satarlar imiş. Dört beş yıldan beru yukarda zikr olunan bostanı ve meyvaları götüri alub zahîre edüb satanlar bu cins hububâtı dahi galle-furûşa aldırmayub kendüler alub neye dilerler ise satarlar imiş. Men' olınub hububâtı ve gayrını evvelden alıgelen alsun, gayrı hirfet ehli almasun deyü te'kîd olundı, 'amel olunır ise[1].

87. *Ve pirinççilerde* kanûn-ı kadîm böyle imiş ki, her hafta muhtesib âdemi ba'zı sika kişiler ile pirincine göre onın onbir üzerine narh verirler imiş. Dört beş yıldan beru muhtesib bir mikdar akçenin alub mukayyed olmazlar imiş. Pirinççiler insafına göre satarlar imiş. El-hâletü hâzihî gerü âdet-i kadîme üzere olsun denildi, eğer amel olunır ise.

88. *Debbağlar* ve ehl-i hibreleri ihzâr olunub kanûn-ı kadîmlerinden sorulıcak şöyle cevab verdiler ki, kadîm'üz-zamanda göne ve sahtiyâna ve meşine havucı ve yağı ve *kerdeme*sin tamam iderlerdi. Dört beş yıl var ki, etmez oldılar. Bu cihetden gön ve sahtiyân tez helâk olur. Zirâ yağsuz gön ıssı günde kurur ve çatlar, ıslanıcak su gerür, âmme-i nâsa zarardır denicek, şimden sonra kanûn-ı kadîm üzere olsun denildi.

Ve koyun ve keçi yabanda yürürken derisini debbağlara bey' ederler imiş. Şer'î değildir deyü bu dahi men' olundı.

Ve narh-ı kadîm şöyle ma'lûm oldı ki, sahtiyânın a'lâsı kırmızı olub yarası olmasa yiğirmi akçeye ola. Ve neftî ve ciğerî ve gayrı heft renk ki, al'â olub yarası olmaya, onaltı akçeye ola. Ve ednâsı on iki akçeye ola, herne renk olursa. Ve azınan meşinin narhı altı akçeye ola. Evsatı beş akçeye ve dört buçuğa ola. Ednâsı dört akçeye ola. Ve kuyruklu koyun meşininin narhı, a'lâsı olsa dört akçeye, ednâsı üç akçeye ola. Ve karasığır ineği gönünün hamı on iki akçe, dibâğat edilmişi yiğirmi beş akçeye. Ve karasığır öküzi gönünün hamı doksan akçeye ve dibâğat olunmuşı yüz otuz akçeye ola. Ammâ bu zikrolunan narhların her birisi müteğayyir bulunub geru narh-ı kadîm üzere mukarrer kılındı[2].

89. Ve *mumcılar* ehl-i hibreleriyle ihzâr olınup narh-ı kadîmden suâl olunıcak cevâbında dediler ki, koyun eti iki yüz elli dirhem bir akçeye olıcak ham yağ batmanı otuz ikiye ve otuz üçe olub ve mum vukıyyesi üç buçuk akçeye olub ve sabun vukıyyesi üçden rubu' eksüğe ve *çırak yağı* vukıyyesi üç akçeye ve ciğer yağı vukıyyesi iki buçuğa, *işkenbe yağı* vukıyyesi iki akçeye olurdı dediler.

Vâkı'â sicillâta dahi nazar olundıkda ehl-i hibrenin ahvâline muvâfık bulun-

(1) — **Galle Bazarı:** Tahıl pazarı demektir.

— **Müzur** için bkz. OK, I/515, dn.1

Şer'î dayanağı ve ihtisâb hükümleri için bkz: Kavakçı, **Hisbe,** 93 vd.

(2) — **Kerde** veya **Kerdeme:** Bir çeşit tere otu.

dı. Ammâ *sene hamsin ve tis'îne ve semâne mie'den* beru *(895-1489)* ilâ yevminâ hâzâ her yılda batmanı dört beş akçe ziyâdeye çıkarak hâliyâ hem yağın batmanı elli akçeye olmış ve mum vukıyyesi beş akçeye ve çırak yağı dört buçuğa ve diğer yağı dört buçuğa ve ciğer yağı dört akçeye ve işkenbe yağı üç buçuk olub tamam müteğayyir olmağın gerü narh-ı kadîmin icrâsı kasd olunıcak, mumcılar ve sabuncılar, biz narh-ı kadîm üzere satamazız, zirâ kasablar yağı evvelkiden bahâya satarlar dedikleri ecilden, hadd-i i'tidâl üzere işbu mûcebince narh verildi ki, zikr olunur:

Evvelce baharda yağın batmanı kırk akçeye olub mum vukıyyesi dört akçeye ola. Yaz ortasında yağın batmanı otuz altı akçeye olub mumın vukıyyesi üç buçuğa ola. Ve kışın yağın batmanı kırk dört akçeye olub mumın vukıyyesi dört buçuğa ola. Ve sabun narhı her zaman muma tâbi' olub mum bahâsından bir vukıyyede üç rubu' eksüği ola. Eğer icrâ olunub teğayyür geru vücud bulmazsa.

90. Ve *tuzın* narhı sorulıcak şöyle ma'lûm oldı ki, tuz vefreti vaktinde dört vukıyye bir akçeye olur. Kılletinde üç vukıyye, şitâda iki vukıyye ola. Ammâ getürenler ehl-i dükkândan her zamanda buçuk vukıyye eksük satılurmış. El-hâletü hâzihî bu dahi müteğayyir bulundı. Sebebi mâ-sebakdır. Gerû narh-ı kadîm mukarrer kılındı.

91. Ammâ bu zikr olunan kavânîn-i kadîme hîn-i kabulde vâkı' olub icrâsı ve ibkâsı kasd olunub bu mehâyif-i hâdisenin müslimîn üzerinden def'i himmet ohnur ise, her narhda olan sebeb-i teğayyürin men'ine emr-i 'âlî mukârin olub 'indallah müsâb oluna.

Tahrîren fî evâsiti Zilhicce sene seb'a ve tis'a-mie (907/1502)

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

الا قومن متبدل و متغیر اولدیغی سببی و زمانی درت بش
ییلدن برو اتمک آلتون کوزدلمیوب اتمک ظاهر و بیتر اولدی من
٣ بعده نرخ قدیم اوزره اتمک ویرلدی دفترکی نرخ
قدیم اتمک در زنکی بغدای اولور ایکن اون درت اولور و کیله سنه
بر وقیه یاغ قویلورمش حین تفتیشده متغیر اولدیغی بونک دخی
سببی هم زمانه سابقا ذکر اولنان کبی درت بش ییلدن برو اتمجیه
٤ الوب فراغت ایتمکدر و نرخ قدیم اوزره مقرر قلنمشدر و صوغان
اولیله درت چوق دقیه بر اقچیه اولور دکان اهلی درت دقیه
صاتار ایمش و صاباو صوغان بش دقیه اولوب دکوزانلرن
چوغا رو قیه الکشک اولوب و قیزلمدینه کوردن اکی بچوق
دقیه صاتوب اصل دکان اکی دقیه صاتارلار ایمش بو قانون
دخی بالکلیه متغیر اولدیغی سبب تغییر و زمانه ذکر اولنان
٥ کونرخ قدیم اوزره عمل اولنسون دنلدی فقط بر
واهل حرف و بعض اعیان شهر دخی احضار اولنوب رات
نرخنه متعلق اولنلردن قانوندن سؤال اولندقده ثقات
مسلمیندن برجمع معتمد علیه کمسنه لر ایتدیلر که قدیم الایامدن
قیون اتمک نرخی هر ییل فصولنده اوچ نوع لزره اولوب
اول ایکیوز اللی درهم مکرر اوچیوز درهم نتاده ایکیوز درهم
اولدی درت بش ییل وار اولالی اصلا اوچیوز درهم صاتلمز
اولدی همان ایکیوز اللی و ایکیوز درهم صاتلورا و اوچیوز
درهم صاتلمیاغه قصابلردن سبب صوردیلر جوابنده برتاج
سبب بیان ایتدیلر بری بودر کم شام اطاکلبولیجه هر قیون باشنه
اسکلدرجی بر اقچه الوردی شمدی درت اقچه النورلر
و هم بروشاده اولان سلاطین عمارتلرینک و بعض اکابرک
بروشه مخصوص طبخ التمش بیک قیون حصهلری واریدی
شمدی اول حصهلر بیکلک اولدی و بو سبب دخی بودر که بر حکم
ویرلمشدر دیو بر حکم شریف ابراز ایتدیلر مضمونی دائم

استانبولده قیون اتی اوچیوز اللی درهم اولمیاق بر زمانک
اوچیوز درهم اولا اوچیوز اولسه بروشه ده ایکیوز اللی
درهم ایتمک ماحصل هر زمانده استانبولک نصفندن اللی درهم
اکسوک اولوردی بو امر اولمش ایکن اولسه مسلمانلر دخی ایدیلر که
اسکلدرجی زیاده اولالی تقریبا اون بش ییلدر اوچیوز درهم
بر اقچیه صاتلمز اولالی دخی درت بش ییلدر و التمش بیک حصه
دکوکره دخی اگرچه عمارت و بعض اکابره اختصاصی فوت
و زائل اولدی اما بیکلک ادنایی کو بروشه یه کلمه سنه مانع
دکلدر کماکان هر ییل و لمعتاد بیل زیاده کلی بو ورد نرخ
اکثریا قلت و کثرت تردد اوزره استانبولدن بو نرخ قیون
زیاده کلور وکا اولور که نیجه دفعه و نیجه مرت استانبولده
اوچیوز اللی درهم بر اقچیه اولدی بو نرخ اوچیوز ایمدکوزه
اگرچه موثرا بو مکدر المش بیک ولیکن درت بش ییلدر قطعا
حکمی عمل ایتدکوزه همان محتسبله اتفاق و مواضعه ایدوب
اوچیوز درهم بر اقچیه اولاجاق موسمده محتسب مبلغ عظیم ویروب
ایکیوز و ایکیوز اللی درهم صاتوب حکاملرک حقیقی دیریموب
حینا دریغ دیدلر فی الواقع بو خصوص دخی باعث و سبب
قوی محتسبک مبلغ عظیم الدیغی اولدیغی معلوم اولدی و هم
مسلمانلر ایتدیلر که بو ذکر اولنانلردن غیری درت بش ییلدر بر
صیفی دخی احداث اولنمشدر قدیمدن کجی اتی هر وجهله قیون
اتندن اللی درهم زیاده اولوردی شمدی کجیاته هر کجی باشنه محتسب
ایکی اقچه الورلر قیون نرخنه صتمغه رضا ویرلر قیون اتیله کجی
اتی صاتلانلر برابر صاتوب صنلرادرلر هر یاری قیان لرزه
کجیلر توزیع اولنسه محتسب اوغلانلری آشکاره قصابلره کیروب
کجیلری قصابلر هر کجی باشنه ایکیشر اقچه الورلر قیون نرخنه
صاتمغه اجازت ویردلر حتی بر نیجه سن زیان قیلمجابجا
کورنملر کوردک دیو بو مقداری مسلمانلر محتسب ضررنه ی

Bursa İhtisâb Kauunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

یوزلرینه شهادت ایتدیلر قصابلرینه نو درسز بویله مسلمانلر
بلایمی سویلیورلر دیمکله اندن سویلیرلر و انلر سویلیرلر محتسب
طریقی تمام اولمیجه رضا ویرمشلر ایمش و اوردی که ایتدیلر
وضعنه مقابل ایدیکم دیو وضعنک یوزنه قارشو قصابلرین بعضی
٦ ولقی اعتراف ایتدیلر   و بازارجیلر دلقی اظهار اولنوب
اهل خبره مندن دنایر شهر خلقندن فواکه جنسندن قانون
قدیم نه نسنه اولندیغن ایدیلوکه اوایلدن بازار ویره هر جنس
میوه کلسه شهرلو و بازارجی اولسون هر کیشی مراد ایتدوکی ویردی
درت بش ییل وار اولدی بازارجیلر اتفاق ایدوب شهره کلان
فواکهی و اطراف شهرده اولان باغ و باغچه و بوستانلری برلر
برینه کوترو طوتب الوب جمله لرینی دکانلرینه کتوروب ضبط ایدرلر
محتسب اتفاقیله هر برینه بر نرخ اولنوب کتوروب حکمه سجلاتنه قید
ایدرلر اما اطش ده کسدوکو مرادلرینه مانع محتسبلر بیورشلر
دو درلو خلقک جوزاری محتی معلوم اولمغین عدالته نظر
اولندی واشیا بچون بازاردن بعض فواکه کتورنه ولینکوردی
خلقک دخی کلوب موافق بولنماق بازارجیلر سؤال اولنوب
نیچون الکوک قصابر دیرز دندی محتسب حزلکی یوزنه قارشو
بولوک معرفتیله صاتارز دیدیلر اول ایلداوسه محتسبه بو خلقک دکارلر
معلوم اولدی جمیعی واقع ایش نیچون کوزلرنی آلکل صاتدیلر
کوزلمک جوفه ضرر ... زدیکم اول جنس ... دیو
انکار ایدوب صکره اول مجلسدن ... کلدم سؤیلیو بولدم
بکلک اقچه ... ویرسم کوکدردی دکانی دکنوب
٧ دخی بلیکسک صاتارلر دیو اعتراف ایتدیلر و بازارجیلر بعض
ایتدیلرکه محتسبک اذنه کوترن کوسیلوب هر دکاندن بو
کابچوق دکاندن اقچه دکانی ایکی اقچه الورلر انجه دن غیری
بیلدرک هر جنسدن بر ... دنعال ... و اورلار ... نرخ
نامه ده ... واسیه کوردک ... جهتدن نیش

اولندی قانون نامه لرنده ومحکمه لرنده یوق بعدلقی ذکر اولنان
مابینده عیزی بو صنف رایبلره که معلوم اولدی قباحت
جمیع فواکهک نرخلری قوالری تخمین اولنوب مجموعی قانون
قدیم واهمال بتعلق احکام شرعیه لره تمام مخالف ومغایر
ومختل بولندی حالیا بو خصوصه مخصوص وارد اولان حکم شریف
موجبنجه اصلاح واصلاح اولنن نرخلرده زمانه مناسبیله
کون حد اعتدال اوزره اهل خبره وبایع ومشتری اتفاقیله
نرخ وضع اولندی ایشبو موجبه که ذکر اولنور
٨ کراسک ابتدایی یوز اللی درهم بر اقچه یه ده اوچ کون کچدکدن اکیوز
درهم بر اقچه یه ولقی صکره اکیوز اللی درهم بر اقچه یه هر اوچ کون
صکره یوز درهم زیاده اوله آخر ایکی وقیه بر اقچه یه اوله
٩ دیا شی رزرد الونک اولی اکیوز درهم بر اقچه یه اوچ کوندن صکره
اوچیوز درهم صکره کلدوکچه ... ندکوردن نرخ
١٠ ویرلیه   و باش اوردکک ابتدایی اکیوز درهم اوچ کوندن
١١ صکره بشیوز درهم تا التی یوز درهم بر اقچه یه اولنیجه   و کرکه
باشلو اوردک نرخی دلقی کذلک   واسیبی اوردکک اولی
التی یوز درهم و بیش کوندن صکره ایکی وقیه بر اقچه یه وصکره بو
قیاس اوزره نرخ ویرله   و ... اوردک ابتدایی ایکی
وقیه اوچ کوندن صکره بیکی درهم بر اقچه یه تا اوچ بچوق وقیه
بر اقچه یه اولنیجه   واور نعوش ... ابتدایی اکیوز درهم
واوچ کوندن صکره اوچیوز درهم وکرو درت کوندن صکره
بروقیه نهایتی التی یوز درهم بر اقچه یه اوله   و ... دموعی
اوروکک اولی بر وقیه بش کوندن صکره التیوز درهم صکره
بو قیاس اوزره نرخ ویرله   و ... امرودک ابتدایی اوچیوز
درهم بش کوندن صکره بشیوز درهم وعلی هذا القیاس صکره
نرخ ویرله   بکلامرودنک بویکی هکسان التی اقچه دلیماق
اکیوز اللی درهم بر اقچه یه اوله وبعد علی هذا القیاس نرخ ویرله

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

قابلوقندونک قابلیه بر وقیه‌سی بر اقچه‌یه اوله قاپوزی
اکوز درهم بر اقچه‌یه اوله ودیمی کیچه‌کردن هکی یوز یکرم
بش درهم بر اقچه‌یه وجوزک مثقالی بکن اقچه‌یه اوله
٢٣ کیله‌سی درت بچوغه صاتله ومشمله قیصی کیله‌سی بش
اقچه‌یه اوله درت کوزنه‌کی کیله‌سی درت بچوغه اوله
هکی درت اقچه‌یه اوله ومذکور مشمله‌نک اولکی اولا
اوچیوز درهم بر اقچه‌یه اوله داوچ کوزنه‌کی بر وقیه
بر اقچه‌یه اوله دکر واوچ کوزن هکی التیوز درهم بر
٢٤ اقچه‌یه اوله نهایت اکی وقیه بر اقچه‌یه اوله ونار دولک
ابتداسی یکرمی دانه بر اقچه‌یه اوله اوچ کوزن هکی اون الت
عدد بر اقچه‌یه اوله هکی یکرمی درت بر اقچه‌یه اوله
٢٥ وبنا ایسه متعلق قانون قدیمدن اصل [illegible] واعیان شهر
سؤال اولندقده متوالی جواب ویریلدوکی سابقا قانون قدیم
بودر ایدی که قاوون وقاربوز وغیرها بازاره کتوریلوب
شهر خلقندن منفعتی اولانلر [illegible] اولوب [illegible]
حالیا درت بش [illegible] بر [illegible] بازاره [illegible]
باغ وباغچه [illegible] کبی قاوون وقربوز [illegible]
بو [illegible] دکانه مخصوص [illegible]
[illegible] اغا [illegible]
[illegible] مسلمانلر
[illegible]
[illegible] قانون قدیم [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
٢٦ یوم القیام [illegible]
[illegible]

هکی [illegible] بر اقچه‌یه اولوب [illegible] اون الی [illegible]
[illegible] یکرمی درت [illegible] بر اقچه [illegible]
بر اقچه‌یه اولوردی [illegible]
[illegible] بر اقچه‌یه اولامق [illegible] ذکر اولنان
[illegible]
اکینی نهایت [illegible] بش بر اقچه‌یه [illegible]
قالیتی [illegible]
دایا کورمک کوزنه‌کی [illegible] هر کون
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
اردر دیو جماعت مسلمین شکایت [illegible]
قدیم [illegible] وضع اولنوب شرایطی رعایت اولنسون دیدیلر
٢٧ وانکوری قاوونک ابتداسی اکی وقیه بر اقچه‌یه اوله واوچ کوزن
هکی اوچ وقیه بر اقچه‌یه اوله والتی کوزنه‌کی التی وقیه بر
اقچه‌یه اوله نهایت سکز وقیه بر اقچه‌یه اوله وقراجه قاوون
ابتداسی اکی وقیه بر اقچه‌یه اوله اوچ کوزن هکی اوچ وقیه التی
کوزن هکی درت وقیه هکی التی وقیه وقیا قاوونک
اولی اوچ وقیه بر اقچه‌یه اوله التی کوزن هکی بش وقیه هکی
سکز وقیه نهایت اون وقیه بر اقچه‌یه اوله وقاربوزک
ابتداسی درت وقیه بر اقچه‌یه اوله اکی کوزن هکی التی وقیه بر اقچه‌یه
اوله [illegible] التی کوزن هکی سکز وقیه بر اقچه‌یه اوله قاوونی
دولکی اولی اوچ وقیه بر اقچه‌یه اوله اوچ کوزن هکی درت وقیه
بر اقچه‌یه اوله التی کوزن هکی بش وقیه بر اقچه‌یه اوله اون کوزن
هکی بری وقیه بر اقچه‌یه اوله وذکر اولنان قاوون وقاربوزک

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

اوزرینه نرخ ویریب سجلاته قید ایدرب بر نسخه‌سن قانون قضیه‌سی
بویابده کناهنه کوره قصدن کلنوردی ظاهر اولورسه بیش
ییل دا اودر که بو قانونه رعایت اولنمیوب هر بیش المرلو کی
لرزه الوب صادسبی بوقاردوده ذکر اولنان بکی الجی اوتوب
سکوت ایدکه رده‌لر شهرکیان هر بوسیمه کوره ادنی اوزن بر
اوزرینه کیو و نرخ تعیین اولندی اشبو اسلوب که ذکر اولنور
٣٨ علی حقانک بتمانه قنانا اقچه اولسه وقیه‌سی بیش کویه
اقچه اوله وبتمانی سکز اقچه اولسه وقیه‌سی بیش اقچه اولدقده
٣٩ اولسه درت اقچه اوله وروغن ساده‌نک بتمانی یوز اوتوز
اقچه اولدیغی وقیه‌سی سکز اقچه اوله وبتمانی یوز یکرمی اقچه اولسه
وقیه‌سی یدی اقچه اوله وبتمانی یوز اقچه اولسه وقیه‌سی التی
بچوغ اوله وشیر وغن یاغنک بتمانی التمش اقچه اولسه
وقیه‌سی درت اقچه اوله التمش اقچه اولسه وقیه‌سی درت بچوغه
اوله بتمانی اللی اولسه وقیه‌سی اوچ بچوغ اوله
٤٠ ودنا بیننی ایر علی یکن بتمانی قمش اقچه اولسه وقیه‌سی درت اقچه اوله
دعنه تابسی یکن بتمانی اللی اقچه اولسه وقیه‌سی اوچ کوچ اقچه اوله
٤١ وتزل اوزنک بتمانی اون سکز اقچه اولدیغی اوجیوز اللی درهم
بر اقچه اوله وقره اوزمک بتمانی اون درت اقچه اولسه
درتیوز اللی درهم بر اقچه اوله وبکاوه اوزمنک
بتمانی اون بیش اقچه اولسه درتیوز درهم بر اقچه اوله
وبشده اوزمک بتمانی اون بیش اقچه اولدیغی اولدقده درتیوز
درهم بر اقچه اوله وقوری انجیرک اعلاسی اوجیوز درهم
٤٢ بر اقچه اوله واما سکز اوزمک بتمانی یکرمی بیش اقچه اولسه ایکیوز
اللی درهم بر اقچه اوله وفی ارسلانه اوزمک بتمانی یکرمی
٤٣ اقچه اولدیغی اوجیوز درهم بر اقچه اوله وامشهور مردکی
بادمک بتمانی یکرمی بیش اقچه اولسه ایکیوز اللی درهم بر اقچه اوله
وآیرو بابی امرودنک بتمانی اون درت اقچه اولدیغی درتیوز

٤٤ اللی درهم بر اقچه اوله قرمان زرد الوسنک بتمانی اوتوز
اقچه اولسه ایکیوز درهم بر اقچه اوله آیدین الی زرد الوسنک
بتمانی یکرمی بیش اقچه اولدیغی ایکیوز اللی درهم بر اقچه اوله
٤٥ کوفتنک بتمانی یکرمی سکز اقچه اولسه ایکیوز یکرمی بیش درهم بر اقچه اوله
وبستنک بتمانی یکرمی بیش اقچه اولدیغی ایکیوز اللی درهم بر اقچه
اوله وبادامک بتمانی التمش اقچه اولدیغی وقیه‌سی درت
اقچه اوله وبستنک بتمانی التمش اقچه اولسه یوز درهم بر اقچه
اوله وبکمزک بتمانی یکرمی بیش اولدیغی ایکیوز اللی درهم بر اقچه
اوله وتورایکنک بتمانی قرق اوچ اقچه اولسه وقیه‌سی
ایکی اقچه اوله وآغدا اولا ایکیوز درهم بر اقچه اوله مکه
ایکیوز اللی درهم بر اقچه اوله ونشاسته دکش وقیه‌سی
دایما بر اقچه اوله وبلادورینی قاردن کتورن بر وقیه
اللی درهم بر اقچه‌یه صاتوب اهل دکانلره بروقیه بر اقچه‌یه صاته
٤٦ صوقید وقراتان بیز یکی قنطاری طقسان اقچه اولدیغی یوز اللی درهم
بر اقچه اوله اشبو بیزک نرخی ایکیوز اللی درهم بر اقچه اوله
وصدقتو بیزیک وقیه‌سی ایکی اقچه اوله وتوره بیزیک وقیه‌سی
ایکی اقچه اوله وتلمه بیزک ابتداسی اوجیوز درهم بر اقچه اوله
صکره کلدوکه کوره زیاده اولنه
٤٧ تاو قیلر واعیان شهر احضار اولنوب قانون قدیمدن سؤال اولندقده
جواب ویردیلرکه اسلامبولده چیکتاری یوز درهم بر اقچه اوله
بروساده لطفان درهم بر اقچه اولوب معلا اغلان درهم ماین
اولوردی دیدکلری سجلاته دخی نظر اولنوب سکسان درهم بر اقچه
٤٨ بولنده قنده کمده بو بمثابه نه مقرر قلنوب کمه ذلری بیسعرلرنرخ الزام
کوستردکلری نرخلری بعد ایام بنی بونرخ اوزرینه صاتمزز دیوکلوب
زمان سابقده بو نرخ اوزرینه صاتاردق کوز علی الخصوص حالا دخی
قتهم اولدکوز دی کردوکی الکن معنیسی نه دیک جواب ویرمیکه
سابقا شول وجهله ارزانلق ایدی که بو نرخه یکسنلر ایا جمیع اولب

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

بعضیلر صاتون الوب و بعضیلر پاک ایدوب حساب قدمنی
اولان قدمه برابر کوندن بر بدی اقچه ویررد کرلهو [illegible]
مثاقیل دیو عمر بن محمد و حسن بن حسین و حاجی بن عبد
نام ناو قچیلر درت بش ییلدن بر اقچه ویرد کلدکلرینی
واعتراف ایتدکلری سببدن تغیر لر سببی و زمانی معلوم اولمیوب
حالیا نرخ یتمش درهم بر اقچیه مقرر اولدی مادام که [illegible]
اتمک نرخی اکیوز درهم اوله دهر بار که اکیوز اللی درهم
بر اقچیه اوله سکسن درهم نان اتی بر اقچیه اولدوغی که اوچیوز
درهم بر اقچیه اوله طقسان درهم نان اتی بر اقچیه اوله دیو
تعیین اولندی و [illegible] نان دارو بر اقچیه اوله
بهالیه اون درت بر اقچیه اغوز سنوس اون التی بر اقچیه اوله
صکره متغیر اولمش سبب تغیر و زمانی کما ذکر کور و قدیمی اولنه
٤٩ مقرر قلندی باتفاق و اهل خبره و شهر خلقی احضار اولنوب
قانون قدیملردن سؤال اولندقده قولبه معلوم اولدی که اول
بریوکی بالغه الی اقچه باج ویرد کلرندن صکره نیو زالی نرخ
اکیوز اللی درهم بر اقچیه اولدوغی تاریخ سازان بالغ
بر وقیه بر اقچیه بالغ بالیغی [illegible] درهم طوزالی بالیغی اللی
درهم ازیتکلوق بالغی بر وقیه بر اقچیه ایدی [illegible]
بو کلازدن مقرر قلندی ولکن الی هذا الیوم [illegible]
سبب تغیر درت بش ییل وارکه بالغک هر یوکنه ذکر اول
الی باج اقچه سندن غیری مقرر اولن بش اقچه وضع اولنمش
بعضیلر باج اقچه بش ویرد کلری [illegible] و بیکن نرخ قدیمی
[illegible] اول متهم اولسلردی صکره [illegible]
٥٠ ایلیوب نقصان [illegible] اتفاقیله واهل
واعیان شهر مجلسه حاضر اولب اطعمه جنسندن استفسار اولندقده
سؤاله جواب ویروبلرکه قدیمدن اکیوز اللی درهم بر اقچیه اولوب
یکی [illegible] تعیین اولوب [illegible] اولسات نمک دیو

بر اقچیه اولب و ماده بوبالک وقیه سی اوچ بچوغه اوله
آلمه قیون بوبانی وقیه سی درت اقچه اولوب دکوفته کبابی
صوغاندن غیری لقمان درهم بر اقچیه و [illegible]
کبابی یوز یکرمی بش درهم بر اقچیه اولوب شیش کبابی یوز اون
التی بوق درهم اولوردی صکره بالکلیه متغیر اولمش تغییرک
سببی و زمانی کما سبق در الحال [illegible] نرخ قدیم [illegible] مقرر قلندی
اکر اجراه [illegible] حکم شریف مقارن اولورایسه و [illegible] اهل
٥١ خبرلرندن نرخ قدیم صورلدقده دیدلرکه اول ایلندن قیونک اتمک
نرخی اکیوز اللی درهم بر اقچیه اولدوغی تاریخ بر اقچلق بوزک
یتمش درهمات و اون درهم صوغان ویوز درهم [illegible]
بوز سکسن درهم اولوب و [illegible] بر وقیه صاغ یاغ
و بر اقچه لیک [illegible] صکره متغیر اولمش سببی و زمانی
ماتقدم کبی اوله قدیمی اوزره ابقا اولندی باتفاق اهل
٥٢ خبره احضار اولنوب قانون قدیم [illegible] وردیو سؤال
اولندقده [illegible] هذا باشلی نرخ ویرلمش
ایدی اولسا اهل خبره و [illegible] حاشی [illegible] دیو نرخ
طلب اتدکلری جهتدن اهل خبره دن معتمد و ثقه کمسنلر ایله
حاشی طولویب نرخ وضع اولندی که ذکر اولنور

حاشی رؤس

هر کون تخمینا الیوز عدد باش صاتلوب یوزی باجه سیله
توقراقچه دن بها اکیوز قرق اقچه و مزبور رؤس بیع
اولندیغی دکانلره کرایه یکرمی اقچه و اون التی بوک
اودون بهاسی [illegible] اللی اقچه و خدمتکارلره اجرت طعامیله
اکیوز قرق اقچه اتک بها سکسن اقچه و تمک و سرکه بها سی اون
التی اقچه اجرت [illegible] اقچه کیده جمعی مجموع دکانده
تقریبا خرج [illegible] طقوز یوز یدی اقچه اولدی وصاتلدقده
درت باش اتکیله بر اقچیه و بر باش سرکه و اتکیله بر اقچیه صاتلدوغی

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

تقدیرجه بیك اكیونز اقچه حاصل اولوروبوندن آلتی نفر باشچی یه
بركونی اكیونز لقندن اوچ اقچه قایوم عاید اولدی بوذكر
اولنان تسعیرات اكیون دردرهم بر اقچه اولدوغی تقدیرجه درلر
درت آیی بو وزن خلد عمل اولنور ودرت آیی دلمی بو وزنه
ودرتیو زن باجه یی یكرم بش اقچه آلورلر ایمش بو تار عینی
بر باش سركه سی و یاغی و تربیه سی و بر بو تقوین اتمكیله
آلتی یوله اوله ودرت آیی بو وزن باشی پاچه سیله اون آلتی اقچه
آلورلر ایمش بو تقدیرجه اتمكیله و تربیه باشی بوله اولوب باشی
هر قولا اتمكیله دردی بر اقچه مقرر قلندی

٥٣ قدیمدنبرو كتانی و كتانه تنی و سایر اقمشه متنوعه یكی قانون
قدیمدن اهل خبره سؤال اولندیغی مقدما قدیمدن بری اصول
بیانندن دیدلر كه قریبده مشدود وه نه بیش وقیه لوك دفاوكی
هر درهمنه اوچ درهم لوك دیو دیلدی درت بش یل مقداری
واردركه مشدود ده اوچ وقیه دفاوك درهمنه بر بچوق درهم
نهایت ایكی درهم لوك دیو كلوری اجلدن دنكه تغییرلادرلر
بو ربكن اولدیغی چوبین چكه لو آدنه چرده دیدلر اما شابا
چرده ده كلوری بودكلدی بلكه چرده اكادیرلودی كوزبو
مشدود ده بیش وقیه لوك دفاوك درهمنه اوچ درهم لوك تمام
دیو كلورندن ایكی چوبیدی اذوب صافی ایدوب صودیه چكوب
چرده دیرلودی منتهاقرزی دنكلو اولوردی حالیا لوك
تنضیف اولنوب همان اذلمش چوبین چكوب برقهل ایكی اولور
قرمزی الدنمش یوراوده شنوع بومعنی نك حسبیله قریبده جیلردن
استفسار اولندقی جوابنده دیدلركه بیزلوكی بوعادت قدیمه
ویردوز علتی متاعلرده در دیكل بویا جیلر احضار
اولنوب اعلی حیوریانق هانیاكه بز بویلیاده وزیمان قفیه
اهل خبره دیو وكیده رسنه بجه دیو شاكوز برابله بویادوزحی
تونل بویاكیوكه غلط اندوریمزدیو مولهجه شهادت ایتمكله

اهل خبره اولانلر قزل بویانك وقیه سی ایكی اقچه لوك
وقیه سی التی یوزن بش قلبه كلمز دیدكلوینی جمیعی
شهادت ایدوب قلبدر دیدلر چونكه قلبه دنچون منع اولنمز
دیمك بونك باعدانك عدم منعنه سبب نه در بوكا دكجه سبب
اولدی دینلدكدن صكره مزبور قدیمده جیلر لوك تمام دیرلمه
سبب بونی بیان ایدیلر كه اوالی لونكی وقیه سی كه بیشه
ادتون اولوردی عادت قدیمه اذده لوك خرج ایدردكه
برقاچ وقتدركه اوچ درت كسنه وار دب شهره نقدر لوك
كلسه غیری كمسنه آلدرمیوب صاتاده نهایه چقاردب ایكلیه كیدرلر
الوب ذخیره ادرلرتدریجله مسلمانلره زیاده بهایه صاتارلر
دیو شهادت اندكلری اجلدن اول لوك آلان لوكجیلر برایكی
دفعه منع اولندی منع اولنمدیلر وبو رقدیمده كی طراوتنك
تغییرندن سؤال اولندیغی عدم طراوتنه سبب بیان ایدوب
دیدلركه قاجیلر طاینجی واردكه هر قاشنك بوتن ده
مشدود دن الدانشلرلرمیزاندن ایرشیم الدقلرندن بو مقدار
بهالو سیم الورلركه انكایلادن دكاندرلرصرفه تحصیل ایدوب
لعلاجه لونی غلط ایدوب بعضین بوتنده مشدود وفا ودرلر
هر بیركه بهالو سیی بغایت ایجاد اولور تیز بیشار دنكی تیز قبول
ایدر ولفاسی بوعون اولوركیچ بیشار دنكی بجه تدریج قبول
اتمز دنكن اضدادفاولدیغی طراوتی منعدم اولور دیمك
بومعنی لعی منع اولنمدی كه من بعد غلط ادنیا یوب جیلو
جنبیله اوله و نلدی وبوسبب دلمی عدم طراوتنه بونی
دیدلركه اوالی قاجیلر طاوانده یك طورا بجیلر هر تلی ٥
بوكده ودرلودی دنكی بهادی ادلب خلی طراوت بولوردی بو
قاج بیلدركه تیكل بورنیوكر ودب بریچ بوكده سبب طراوتی
اجزنكك لفیفی یاللوزه قالسون دیو قرفه فكرایدرلرادولسه
بوكتانی تیلاتی تیز فشاده واوپراحكام دخی بولنمزدولنز

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

ودخی یوز تیل چقاروب تیله نقصان کلوب بیوک اولمغه لاجرم
منع صونیله طوز قانونی صوردرلر ایمش که بیتی کوزکشون دیو
سبب مذکورالان عادت قدیمه لرنه اولنسون دیدی مسطور
وموجب اولورایسه دخی بو نوع تفته دلفی که دوقوزدرادی
دیرلر قدیمدن مشدودی الی بیک تل وایکی بیتی دیو ویرکوری
حالیا کیمنک الیوز وکیمنک درت یوز تیلی الکسوک بولنوب کیرو
قدیمی اوزره اولسون دیدی تغیرک سببی وزمانی کما ذکر
دخی بو نوع دلفی که بیکا تفته دیرلرادی مشدودی
بیک الیوز تیل اولوردی تاریخ طقوزیوزدن برو مبدل ومتغیر
سببی یابیق حالیا قانون اوکلرنه قلندی عمل اولنور نظر
٥٨ اولنورایسه اطلس شهریکی قدیم الایامده مشدودی
درت بیک الیوز تیل اولوردی اینی بچوق ارشون کرهدن
زیاده اولوردی ملک مرحوم سلطان محمد طاب ثراه زماننده
التی ویدی یوز تیلی کیدرمشلر اینی الآن بیش ودلندقده ٥
اوچ بیکدن الکسوک بولنوب اوچ بیک بیشیوز تیله واینی بچوق ارشون
کرهده مقرر قلندی موجب اولورایسه سلطانی قرمزی بیک
مشدودی اول الی بیک الیوز تیل اولوب زیکی یوک قرمزیسی
اولوردی دوه حالیا مشدودی بیک الیوز تیل ودکی دلفی
متغیر بولندی سببی وزمانی مذکور قدیمی اوزره مقرر قلندی
متوکل مشدودی قدیمده اوچ بیک الیوز تیل واینی بچوق ارشون
برده اولوردی دیدیلر حالا اکثری التی یوز وبعضی بیک تیل
الکسوک بولنوب عادت قدیمه لرنه اولسون دیدی سبب تغیر
وزمانی کما سبق بورنیک مشدودی بیک بکر یوز تیل
اولوب یوق دخی مشدودی بغایت اکرلمش اولوردی دنلوکم
بعد التفتیش الیوز تیلی الکسوک بولنوب دیوبی اکرلمش بولندقده دخی
جهتدن قانون قدیم لرنه اولق ویم کوردیلر بوبکل دخی سببی
کما سبق قرمزی کیجلر واهل خبره احضار اولنوب قانون قدیم

مورلیجاق ددلرکه قرمزی کبک مشدودی سابقا سکز یوز تیلدی
حالیا اکثری التی تیل الکسوک بولنوب شهر یوزندن تمام اشلنمون
٥٩ دنلدی سببی وزمانی ماتقدم قمانلر واهل خبره لری
بالجمله مجلسه حاضر اولوب البسه یه متعلق قانونی استفسار اولنق
سویلجه معلوم اولدیکه بازاری قماشلرک ارشون چاریک بوبی دکی
الکی الکی ارشون برچاریک اوله وبلی وقولدغی بیشر دیو اوله
ویکی آغزی بچوق چاریک واوزونی برارشون اولوب آنوکیله
اوکا الکی برابر اوله وبقیا اوزونی بچوق ارشون واینی بچوق چاریک
دکره اولوب ودستجنی بوبینه برقیش اولا وآستاری دخی برنوع
اوله وقفتانک بوبی ارشون بچوق چاریک اولیجاق
الکی الکی ارشون بچوق چاریک وبلی چاریک دکره ویکی آغزی
اوچ کرهدن زیاده اوله وبکلی ودوزنی ارشوندن کرو اکرلا دله
وبقیا اوزونی بچوق ارشوندن کرو اکوک واینی بچوق چاریک
دکلو اوله ودخی قفتانک یوزی تکل دیکیله وایکی بنطه اوله
وقفتانک بوبی ارشونی دیو اولیجاق الکی الکی ارشوندن دیو اکسک
اوله وبلی بچوق ارشون اوله وقولتوغی دخی بچوق ارشون اوله
ویکی آغزی اوچ کرهدن آرتوجاق اوله وبکلی اوزونی ارشوندن
دیو اکسک اوله وبقیا اوزونی بچوق ارشوندن دیو اکسک اوله وای
چاریکدن اکسک اوله وقفتانک بوبی ارشون اولیجاق الکی الکی
ارشون وبلی بچوق ارشوندن دیو اکسک وقولتوغی چاریکدن
کم اکسک ویکی آغزی اوچ کز اوله دجوقه قوشانی مثنانی که
بوبی ارشون دیو اولیجاق الکی الکی ارشون اوله وبلی چاریک وقولتوغی
اوچ دیو اوله ویکی ارشوندن بچوق چاریک اکسک ویکی آغزی اوچ کز اوله
دجوقه وظفر زنی مورلیجاق جوقه جیلر سویله دولیز دوه برکه
قرق اللی نوع جوقه در قتنی بونه نرخ ویرلسون دیمکله غیر بویله
یازلمی دلیجک بازک دیو جواب ویردیلر وبازار دوزنلر
دکلو کیمری قماشلرک بوبری واتکاری قدیما قانون قدیمه موافق بونمدی

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

سببی دخی بو ذکر اولنانلردر اما مذکور بازارده وزانلر شویله
شکایت ایلدیلرکه ادا ایله قزان و حمید ایلی بوغاسیلرینک غایتی
بدی بچوق ارشون و بوغاسینی بیری ارشون اولوردی اول
درت بیل و اوکم کلن بوغاسیلر اصلا تمام کلمز جمیسی اکسوک کلور
بو جهتدن نشانلنکه اولوب تمام اولمز عادت قدیمه اوزره بچکیه
٦٠ دخی التزام ایدرلر   کورکچیلر واصل خبرلری کلیسه حاضر
اولوب کوردکه متعلق قانون سؤال اولندقده دیدیلرکه قدیم الایامدن
سمور دکه و دزدیه و اکیندن و مشاکاک هر برینی قرق دانه اولوردی
و دونی پوستنک اون سکز دانه بر دفعه اولوب بر دفعه دخی ایچ
بدن اولوب بر صرتی بر نافه بر باصه اولوردی   و پوستینلکونک
قرقندن بر بدن   و پوست بهالک تخته‌سی اوز و یکی اوچ پاره‌لک
اولوب بو قدر بابنی بچوق ارشون و ایکی بچوق ارشون اولیه اولله
دیمکله تفتیش اولنوب اولدقلرندن اوچ ربع و ایکنجی کی اکسک بولنوب
و سمور بدنی یکرمی سکز دانه‌دن بولدیلر و تمام اولمیوب دیدی
اما مذکور کورکچیلر شکایت ایدوب دیدیلرکه بوندن اول حمزه‌بیک
پوست کلسه حرفتمزدن غیری کمسنه آلمزدی بیت المال واردر که
بازاری کبی و عطارلر کبی غیری حرفتدن دخی آلورلر اولنلر حاکمه
عرض اولنسون دکلری سببدن دفتره قید اولندی
٦١ کمکچیلرده سابقا قانون یوغمش واقعا بزکا ایلرندن اخلاف
ارلمیش و صنع نرخ کرکلی ایله اما حسابیه اوقیه اون بر اوزره
٦٢ صاتلر دیدی   حلاج طایفه‌سی احضار اولنوب تفتیش
نرخندن تفحص اولندقده سؤال معلوم اولدیکه اوایلده پنبه‌یی کن شدی
یکلی الیور زنبیل و اوز دنی اوچ ارشون بر چارک و ایچی بچوق ارشون
دیریم اولوب حالا تفتیش مشدودندن اوچ یوز زنبیل و ایچنده
کن اکسوک بولندی سببی دخی سابق من بعد بیلی و اینی تمام
٦٣ اولسون دیدی   دخی بو عزبوزه بکن مشدودی یکرمی
ایکی چلاوله موصیله بی سکان زنبیل و بوبایی چوبت بویایی اوله

اوزونی بر بچوق ارشون بچوق چارک اینی بر ارشون و درت بیغ اولوردی
دولر حالا تفتیش اولندی اوزونندن الی جمله اکسوک و اینندن
دخی اکسک بولنوب و بوبایی دخی جوبیرتو بوبایله بویانمش بولنوب
سبب تغییرندن سؤال اولندقده غیری یرده کلان قوماشلر بولنوب
ارزان اولمغین بز دخی بویله ایتدک دیدیلر اما سبب صحیحی کما ذکر
رقابت ایمدی و کلستان درز ردوزی قوت ارکن مشدودلری
دخی و ایله اون الی اون بیری چیله اولوب حین تفتیشده ایکی
چیله اکسوک بولنوب سببی صورلندقده بوکا دخی طرزدن الکسک
چیله‌لو قوته کلوب اکسوکه ماندو وغنه سبب ایتدیلر اما
سببی کما ذکر و شکایت ایدوب دیدیلرکه بوندن اول طرزدن
تفتیش ایلک کلسه حرفتمزله بازاره وارد اولسه ... شهبا سبیلا
آلوردق شیمدی ایسه ایلکیلر بازاره اولان اهل دکان ایلکی
بزه وارمادین آلورلر بیز واروب بولمیاز ناچار اهل دکانک
اولی اونا ایکی از ونه بکا دخی زیاده امتی ویره‌لکورز حاکمه
عرض اولنسون دیدکلری ایچون دفتره ثبت اولندی و حماملر
دخی ذکر اولنان قوانینکه عدم طولندن و عرضندن شکایت
ایدوب حماملرک پشتمالی از در کشف عورت اولنور دیدیلر
٦٤ بزرجیلر و اهل خبره و اعیان شهر عامه مسلمینک مجلسده حاضر اولوب
بزره و بشمق احوالی تفحص اولندقده زمان سابقده معتبره قانون
و نرخ بولنمیوب طالبا علی الاتفاق شویله نرخ وضع اولندی که
یکرمی ایکی اقچه‌یه التی قوترو سختیانک جزمه‌سی اتوز اقچه‌یه اوله
اما قوجه تمام اولوب دکونه صوری و اوچ قطار ککبی اولسه ایچیه
بیله دیو عزن ایلکا دکلمش اوله   و اون الی اقچه‌لیق سختیانک
جزمه‌سی اسباب حرنوره ایله یکرمی درت اقچه‌یه اوله   و اون ایکیشر
اقچه‌لیق سختیانک جزمه‌سی یکرمی ایکی اقچه‌یه اوله   و سختیان ایچ اوزک
اون درده اوله دخی ابو سیاه ذو جشه اوله الکر تابلا و اوله
نرخ مزبوره اکا اقچه زیاده‌یه اوله   و شیروانی سختیان

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

[illegible]

٦٥ [illegible]

٦٦ [illegible]

٦٧ [illegible]

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

بر آقچه اولا ایدی بلغاری و صغری دباغ استاری دباغی
بلغاری اولور ایمش درت بش ییلدن بر و کوندن ادرار اولنمزمیش
٦٨ اولوب کبی و بلغاری بیدر ایدی اولسون دیدی و نعلبندلر منعی
قانون قدیم تفحص اولندقده معلوم اولدی که یکرمی بش ییلدن بر و برات
کیمیالت آقچه آت نعلی بش آقچه مرکب نعلی درت آقچه و ایو آقچه
اولورمش دقت بیدن قانون بو ایمش که بر نعلبند طوار ایاغی غمز
دکورسه کرو ایو اولمیه اول نعلبند تمام ایده یم غریمی طوار اهلی ثمنینه
٦٩ اولور ایمش بر قرار سابق مقرر قلندی قامل اولاسنی
کلوک هر باغی بر وقیه اون ایکی باغ بر آقچه اولوب بش کونده مکی
اون درت باغ دکرو اوچ کونده مکی اون الی باغ داد کونده مکی
آخر اولنجه یکی درت باغ اولوب هر باغی مقرر بر وقیه اولور ایمش
تاریخ مزبورده بر قرار دکو قولوب قانون قدیم بالکلیه منع اولنمش
٧٠ صبوجلر بیق دیوکجه خصوص قانون قدیم بو ایمش که
اول کبی هر باغی بر وقیه دن یکرمی درت باغ اولور ایمش اولمیه
اول وقتیده اولا الی جیبی هر باغی بر وقیه یکرمی باغ اولور اوقات اولنجه
بونکار ازد تر ما تعور ایمش سجلاته دلفی نظر اولندقده بینه بوکا موافق
بولندی اما درت بش ییل وار ایمش که بر وقیه بوکه یکی ایکی اوچ باغ اولوب
تمام یکرمی دیکر درت باغ اولور ایمش اما وقیه بجهد اوتوز
بر وقیه بهایی اون ایکی وقیه تعور ایمش بونه جیلر بو سبب تغییر
سوریلیق سندی شهر اولمکدن تعوز زده بو یکه چوق حرج اولوردی کلمدی
شهر خلقی درکر اگرچه شهدی شهر معمور در ولکن بوجیلر لیلری تقریبا
اون ایکی قدر اولمشدر بو دیکو کرکه عذر ایلمز دیدلر اما اول
اصل ضرر معرفتیله حد وسط اوزره نرخ وضع اولنوب اوقه ایکی یکرمی
باغ و هر باغی بر وقیه اوله داکی یکرمی ادن نکر باغ و هر باغی بر
وقیه اوله دیدکی بوجیلر دلفی قبول ایدوب جمله ملتزم اولدیلر
صکره کلوب بو مقدار زیاده ضرر [illegible] دیکر [illegible]
وقیه ما تعور دی شهری اکسوک [illegible] سجلاته مسطور

اوله تا نرخ بلا تغییر دیدی سجلات و اتحد اول مقدار نرخ
ویرلودی اما احتساب ضرر شرع اولانلر هر ایکی کوندن بر اکسک
ضابطلری زدیو بر مقدار الجزا آلوب رضا اینه عنان ایدوب نجی اصل اولدی
مرلومزاولر زار اون اون ایکی وقیه صاروق دو بلر سبب معلوم اولمیه
٧١ حالیا ویرلیه نرخ اوزره مالکون دیدی جمل ایجرد کبی
کیچه بر یوق وقیه اولوب اثنان درت یوغرد وقواف بش مثال
٧٢ و بچه تکلکی بر وقیه اولوب بش فلس ایله اوچ اقچه اوله
٧٣ بیوده تخته نکر اوزونی بتا ذراعیله ایکی ذراع اولوب دیو تخته
تباخی بکیم دانه اولوب قبی اولمیش بیوده ده درت بیوده دیو
ساتلدی اما ده دکملری کبی تمام اوله اکر کیکی تمام دیو صاتیلر
و بچی تخته نسکلی اوزونلکی قارش ودلی تخته سی طقوز قارش ویار
تخته سی اون ایکی قارش اوله قدیم دلقی بو ایمش مکی بالکلیه متغیر
اولمش صبی [illegible] حالیا قانون مذکور اولدی مقرر قلندی
٧٤ و حالیا نعلچیلرزات استعمال ایتدوکلری طاغ بولکلر ایکی بولکدن زیاده
٧٥ کوترمه دکانلرده دنکلیدزو زیاده قرش و دوه اولی
الی قرش اولورلرده بونجه بو کلدر لرلیه شهر ایله کلودوی حالیا
بولنور قصه کسلو [illegible] منع اولنوب بر قانون قدیم مقرر قلندی
کوزدلوره سبب تغییر در جیلر [illegible] شهر کلدکلرنه محبت
٧٦ اتکمکجیلر ایدوکه معلوم اولدی قیومجیلر احضار اولنوب
قانون قدیم صوروبیحق اهل شرع شویله جواب ویردیلر که عیار خصوصنده
درکاه معلادن حکم همایون وارد اولیوب مضمون شریفنده کومش جنسنده
هر بر اسلانه سکه عیاری اوله بونده اکسک اولمیه دیو امر اولنمشدر
دکلرنده واقعا منوال مزبور اوزره حکم بولنوب بالفعل [illegible] اشلر
تفحص اولندقده کومش بهالو یا [illegible] بولدی بیراشلمزدی امام مزوله
قیومجیلری اشلر بولنجق [illegible] بر [illegible] یوز [illegible] اوتوز درلر
و قیومجیلر کنا صنعه اوزره [illegible] واسطری بولنوب بوزدیلوب
صرف ایلدی وقدیمه قیومجیلر که [illegible] الوتن و کومش [illegible]

Bursa Ihtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

[illegible]

٧٧

٧٨

٧٩

٨٠

٨١

٨٢

٨٣

٨٤

٨٥

٨٦

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

87

88

89

90

Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 43/b vd.

اوله اما کتورنلر اصل دکاندن بر زماندن کوچوک دقیه اکوک
مامول ایمش الحاله هذه بعضلرینک متغیر اولدیغی سببی ماسبق در
٩١ کوردیکی قدیم مقرر قلندی اما بو ذکر اولنان قوانین قدیمه
جیز قبول دائم اولوب اجراسی وابقاسی قصد اولنوب بو محله
حادثه‌نک مطلبی اذن دیرن دفتر ثبت اولنسونلر هر نه ضرور اولن
سبب تغییرک منعنه امر عالی صادر اولیغه استغنا ایدلنه کم
کثرتلنه اولسه دنیاده بر سبع دنعا ؟

III- 913/1507 TARİHLİ İÇKİ YASAKNÂMESİ (20)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Günümüzde, Osmanlı Devletine cephe alan belli mihrâklar ve karanlık güçler, iki kol halinde, en uzun ömürlü İslâm Devleti olan şanlı devlete hücum etmektedirler: *Birinci kol,* İslâma düşmanlıklarını açıkdan ortaya koyamayan ve bunu Osmanlı düşmanlığı adı altında yürüten din ve tarih düşmanlarıdır. Bunlar, kusurlarıyla birlikte, İslâmı, hayatın bütün safhalarında yaşayan ve yaşatmaya çalışan Osmanlı Devleti'ni tenkid etmekle, açıkdan yapamadıkları İslâm düşmanlığını da böylece yapmış oluyorlar. Bu gurubun başını, aslen gayr-ı müslim olan azınlık mensuplarının ve bir kısım dönmelerin çekmesi çok dikkat çekicidir. *İkinci kol* ise, altıyüz sene, İslâmı neşretme hizmetinde Osmanlı Devleti'ne ayak bağı olmuş olan ve İslâmı kendi sâfiyetinden çıkarmaya çalışan komşu bir devletin fikir propagandalarına kanan ve tarihimizi tam bilmeyen saf müslümanlardır. Her iki kolun da ellerinde koz olarak kullandıkları en önemli mevzûlardan biri, Osmanlı padişahlarının ve Osmanlı Devleti'nin, İslâm dininin, içki yasağı ile alâkah hükümlerini hiçe saymaları ve aşırı bir içki müptelâsı olmaları şeklindeki iddialardır. Asıl belgeye geçmeden önce şu hakikatların bilinmesi icabeder:

A) Osmanlı Devletini teşkil eden fertler ma'sum değildir. İçlerinde Fâtih ve II. Abdülhamid gibi *"veliyyullah"* denilen fertler bulunduğu gibi, içki ve benzeri günahları irtikâb eden şahıslar da bulunabilir. Nazarî plânda Osmanlı Devletinde İslâmın bütün düsturlarının kabul edilerek tatbik edildiği bir vakı'adır. Ancak tatbikatta bu esaslara muhâlefet edenlerin bulunduğu da bir gerçektir. Her ikisini de inkâr etmek mümkün değildir. Her şeyde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin de hasenâtı vardır, seyyiâtı da vardır. Ancak 600 sene boyunca hasenâtının seyyiâtına ağır bastığı bir gerçekdir ki, kader-i İlâhi bu uzun süre içinde İslâmın bayraktarlığı ünvanını onlara ihsân etmiştir. Seyyiâtı hasenâtına ağır basınca da, bu şerefli ünvan yine kaderin hükmiyle ellerinden alınmıştır. En kötü zamanlarında bile, değil içki gibi İslâmın açık bir hükmüne, içtihadî meselelerde dahi şer'î hükümlere ri'âyet etmek için elden gelen gayreti gösterdiklerini, sayıları milyonları bulan arşiv belgeleri isbat etmektedir.

B) Maalesef, Osmanlı tarihi ve edebiyatında geçen bazı tabirler, Osmanlı Devleti'nde içkinin tamamen serbest olduğu mânâsına gelecek şekilde te'vil ve izah edilmek istenmektedir. Bu tâbirlerden bazılarına dikkat çekmek istiyoruz, *"Îş ü işret"*, bunların başında gelmekte ve tarihlerdeki *"pahişah, îş ü işreti severdi"* tarzında geçen ifadeler, içki ve sefahet hayatı yaşardı şeklinde yorumlanmaktadır. Halbuki bu ifadenin asıl mânâsı, îş= yaşama, işret= keyifli hayat ve eğlence demektir. Yaşamanın tadını çıkarma ve keyifli hayat, meşrû' dairede olduğu gibi, gayr-i meşrû' dairede de olabilir. O halde, bu tâbirleri, başka karîne olmadan gayr-i meşrû' hayat diye izah etmek, peşin fikirlilik olur. Ancak Yıldırım Bâyezid gibi bazı devlet adamlarının içki içtiğine açık delil varsa, bunu başka mânâlara çekmeye çalışmak da doğru olmaz. *"Sâkî"* de bu kelimelerdendir. Kelime mânâsı, keyif meclislerinde kadehle içilecek şeyleri takdim eden şahsa denir. Ancak, mevlidde şerbet dağıtana sâkî dendiği gibi, meyhânede şarap dağıtana da aynı ad verilir. Sâkî kelimesini, her yerde, içki kadehini dağıtan diye açıklamak, elbetteki peşin fikirliliktir. Osmanlı Sarayında sâkîler elbette vardır. Ancak bunların, içki kadehlerini dağıtan ve dolduran kişiler olduklarını, serbestçe içki dağıttıklarını ve bunun açık bir şekilde yapıldığını söylemek insafsızlık olur. *"Şarap"* kelimesi de öyledir. Aslında her çeşit içki demek

olan bu kelime, günümüzde, haram olan ve Arapça'da hamr kelimesiyle ifade edilen içki karşılığında kullanılmaktadır. Halbuki Osmanlı döneminde, şerbet ve su da dahil olmak üzere bütün içilecek şeylere yani bugünkü karşılığıyla meşrubâta şarap dendiği bir vâkı'adır. İslâm hukukunun yasakladığı sarhoşluk verici içkileri içenlere, *hadd-i şirb* denilen şer'i cezayı uygulayan devlet adamlarının, kendilerinin, gizli demiyoruz, açıkça bu fiili işlemeleri mümkün değildir.

C) Türkler müslüman olduktan hemen sonra, İslâma muhâlif olan bütün âdetlerini de kâideten ve nazarî olarak tamamen terketmişlerdir. İslâmın te'siri altında ve ilk müslüman Türk Devleti olan Karahanlılar devrinde (X.asır) kaleme alınan *Kutadgu Bilig*'deki şu cümleler, bunun en bâriz misâlidir: "Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalıdır; bu iki hareket yüzünden, sonunda ikbâl elden gider. Dünya beyleri şarabın tadına ulaşırlarsa, memleketin ve halkın bundan çekeceği zahmet çok acı olur. Bey içki içer ve oyunla vakit geçirirse, memleket işini düşünmeğe ne zaman fırsat bulur?"(1). Daha sonraki müslüman Türk devletlerinin içki hakkındaki tutumlarını ise, kendilerine resmî hukuk kodu olarak kabul ettikleri fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümler ortaya koymaktadır.

Osmanlı hukukçuları, içki hakkındaki hükümlerde İslâm hukukçularının kabul ettikleri esasları aynen benimsemişlerdir. Bütün İslâm hukukçuları ise, başta şarap (hamr) olmak üzere, sarhoşluk verici içkilerin azının ve çoğunun haram, yani kesin olarak dinen yasak olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak İslâmın tesbit ettiği ve had denilen cezayı gerektirecek içki içme suçunun târifinde farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İmam-ı A'zam Ebu Hanife'ye göre; az veya çok şarap (hamr) içmek yahut sarhoş edecek kadar diğer içkileri kullanmak, had cezasını gerektiren bir suçtur. Diğer İslâm hukukçuları ise, her çeşit içkiyi, az veya çok içmenin had cezasını gerektiren bir suç olacağını açıklamışlardır. Osmanlı Devleti'nde tercih edilen birinci görüşe göre had cezasını gerektiren *içki içme suçu*nun (ki buna *şirb* denmektedir) iki unsuru vardır: *Birincisi,* az da olsa şarap içmek veya diğer içkileri içerek sarhoş olmaktır. Yani bütün içkilerin haram olduğunda ittifak etmekle beraber, had cezasını gerektirecek suçun teşekkülünde küçük bir görüş ayrılığı vardır. *İkincisi,* cezâi kasıd ve irâdedir. Zorla içirilen içkiler, had cezasını gerektirmez. Bu unsurlardan biri eksik olduğunda, had cezası tatbik edilmez; ancak devletin tesbit ettiği ta'zir cezaları uygulanır. Had cezası ise (ki buna *hadd-i şirb denir),* eksik ve fazla olmadan içki içene sopa ile seksen kırbaç vurmaktır(2).

Osmanlı Devleti'nin son on yılına kadar, bütün müslüman Türk Devletlerinde, İslâmın içki için tesbit ettiği had cezası (hadd-i şirb) aynen tatbik edilmiştir. Bunu şer'iye sicillerinde görmek mümkün olduğu gibi, Osmanlı Kanunnâmelerinde de görmek mümkündür. Osmanlı Devletinde konuyla ilgili şer'î hükümler, Avrupalı bir hukukçunun diliyle, "1840 tarihine gelinceye kadar, mer'î olmuşdur. Gerçi bu hükümler, tatbikatta tam icrâ olunmadığı da söylenebilirse de, nazariyâtta kuvvetine riâyet olunmuştur"(3). Araştırmalar, Osmanlı Devletinin son on yılına kadar bu tatbikatın devam ettiğini göstermektedir. Ancak Osmanlı Devletinin son yıllarında kabul edilen Men'-i Müskirât Kanunu, içki içenlere verilen cezaları, alternatifli olarak düzenlemiş ve bunlardan birini de *hadd-i şer'î*

(1) Yusuf Has Hâcib, **Kutadgu Bilig,** 157-158 (Reşid Rahmeti Arat yayını).

(2) **Kur'ân,** Mâide, 90; Molla Hüsrev, **Dürer ve Gurer,** II/69-70; Udeh, **Et-Teşrî'ül-Cinaî,** II/496 vd.

(3) BOA, YEE. 14-1540, sh. 54.

olarak zikretmiştir. Bu kanun, devletin içinde ve dışında çok büyük tartışmalara yol açmıştır[1].

Osmanlı padişahları, çok az istisnalar dışında, hem fiilen ve hem de kavlen İslâmın getirdiği içki yasağına uymuşlar ve bu yasağa uyulması için gerekli hukukî tedbirleri almışlardır. Bunlardan II. Bâyezid'e ait olan bir içki yasaknâmesini şu anda neşredeceğiz. Bu yasaklama tek nüsha olub *Bursa Şer'iye Sicilleri, A 33/21, vrk. 338/b*'de bulunmakta ve tesbitlerimize göre tarafımızdan ilk defa neşrolunmaktadır.

2- İçki Yasaknâmesinin Metni

Eşref'ül-ümarâ'il-kirâm efham'ül-küberâ'il- fihâm zül-kadri ve'l-ihtirâm el-müeyyed bi te'yîdât'il- Melik'il-Allâm *Hüdâvendigâr Sancağıbeği Muhammed* -zîde kadruhû- ve mefâhir'ü kudât'il-müslimîn ma'âdin'ül-fadli ve'l-yakîn vereset'ül-enbiyâ'i ve'l-mürselîn mezkûr sancak kadıları -zîdet fedâiluhum- tevkî'i refî'i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki;

1. El-hâletü hâzihî Dergâh-ı ma'delet-penâhıma arz olundu ki, ol vilâyetlerde şehirlerde ve kurâda ve kasabâtda ve velîmelerde ve cem'iyyetlerde alâniyeten *şirb-i hamr* ve *tenâvül-i müskirât* ve envâ'ı fesâdât ve şenâ'ât olunub mecâlisde envâ'ı melâhîye ve ma'âsîye ve menîye irtikâb olunub şe 'âir-i İslama ri'âyet olunmayub fesekanın bu misillû kabâyihinden ve şenâyi'inden müslümanlar hususan ulemâ ve sulehâ ziyâde müte'ellim ve müte'essir olub bî huzur olur imiş[2].

2. Eyle olsa, emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker cümle-i vâcibâtdan olduğu sebebden bu münkerâtın nehyi içün dârende-i fermân-ı âlî-şân kulum ulûfeci *Hamza* ile size hükm-i hümâyûn gönderüb buyurdum ki;

3. Varub vusûl bulıcak bu bâbda taman ihtimâm edüb sen ki, Sancak beğisin, kudâta gereği gibi mu'âvenet ve muzâheret edüb ve siz ki, kadılarsız, kendü nefisleriyle mübâşir olub her birinüz taht-ı kazânız halkına şehirlerde ve karyelerde ve kasabalarda gereği gibi te'kîdât ve tehdîdât ile yasak edesiz ki, mim ba'd bunların hiç birinde feseka cem' olub alâniyeten fısk u fücûr eyleyüb lehv ile ma'âsîye irtikâb ve menâhîye mübâşeret edüb şe'âir-i İslamı kemâ yenbeğî ri'âyet edeler.

4. Ba'det-te'kîd vet-tehdîd eslemeyüb velîmelerde ve sâir cem'iyyetlerde feseka ve fecere cem' olub şirb-i müskirât ve izhâr-ı fesâdât lehvile münkerâta irtikâb ederlerse, anların cem'iyyetlerin bozub ve dağıdub ve kendülerin dutub getürdüb *had* lâzım olanları tahdîd ve ta'zir lâzım olanları *ta'zir* ve *teşhîr* ve *te'dîb* ve *habs-i medîd* eyleyüb müntehî haklarından gelesiz ve dâimâ bu emr-i şerifi icra ve ri'âyet

(1) Cin/Akgündüz, **Türk-İslâm Hukuk Tarihi,** I/267-68.

(2) — **Velime:** Düğün ziyâfetleri.

— **Şirb-i Hamr:** Şarap içme suçunu ifade etmektedir.

— **Tenâvül-i müskirât:** İslâm hukukçularının ekseriyetinin görüşüne uygun olarak, bütün sarhoşluk verici maddelerin kullamlması yasaklanmıştır.

— **Melâhî:** Gayr-ı meşru eğlenceler.

— **Ma'âsî:** Ma'siyetler.

— **Feseka:** Fâsıklar, Allah'ın emir ve yasaklarını çiğneyenler.

edesiz[1].

5. Ve şunlar ki, eslemeyüb ziyâde muhâlefet ve inâd ve temerrüd ve fesâd edeler, anları ad ile yazub bâb-ı felek-âşiyânıma arz edesiz. Anların bâbında fermân-ı kazâ-cereyân ne vechile sâdır olursa, ana göre âmil olub emr-i münîfi yerine koyasız.

6. Ve sen ki, sancak beğisin, sen dahi dâimâ bu hususı görüb ve gözedüb emrime muhâlefet edenleri kudât ma'rifetleriyle sekidüb hükm-i şer'i şerîfe ri'âyet ve emr-i hümâyûnumı icrâ ve ikâme edesiz.

7. Ve ol vilâyetlerin subaşıları ve yerlerine duran âdemîleri dahi bu bâbda kudâta mu'în ve zahîr olub bu misillü füsûkun ve fücûrun def'inde ve ref'inde kudâtla bile mübâşir olub kimesneye velîmelerde ve cem'iyyetlerde fısk u fücûr etdürmeyeler; edenleri mecâlis-i kudâta getürüb anlar dahi şer'le vücûh-ı mezkûrelerin haklarından geleler.

8. Ve siz ki, kâdîlersiz, her birinz bu hükm-i hümâyûnun sûretini sicilâtınıza kayd edüb dâimâ bu emr-i şerifimi icrâ edesiz; ihmâl ve müsâhele eylemeyesiz ve illâ her kangınızdan bu bâbda ihmâl ve müsâhele istimâ' olunursa, azl ile komayub azâb-ı azîm ve ikâb-ı elîmle mu'âteb ve mu'âkab olurlar, bilmiş olasız.

9. Ve bu hükm-i şerifim varub size vusûl bulub emr-i hümâyûna imtisâl olunduğun her biriniz yazub mezkûr kulunıla kapuma i'lâm edesiz. Elbette i'lâm etmeyince olmayasız.

Şöyle bilesiz ve alâmet-i şerife-i âlem-ârâya i'timâd kılub i'tikâd edesiz.

Tahrîren fî evâhir-i Ramazan'il-Mübârek li seneti selâse-aşere ve tis'a-mi'ete.

Bi Makâm-ı Kostantıniyye.

(1) Bu madde, Osmanlı Kanunnâmelerinin şer'î ceza hükümlerine aykırı olduğunu iddia edenlere açık bir cevaptır. Zira had cezasını hak edenlere o cezanın tatbikini, yoksa ta'zir cezası uygulanmasını açıkça emretmektedir.

İçki Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 33/21, Vrk. 338/b

[illegible]
[illegible]
[illegible]
١ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٢ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٣ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٤ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٦ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٧ [illegible]
[illegible]
٨ [illegible]
[illegible]
[illegible]
٩ [illegible]
[illegible]
[illegible]

IV. BURSA ESİR BAZARI YAKAKNÂMESİ (21)

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Esirpazarı, köleler ve câriyelerin eşya gibi alınıp satıldığı pazarlara denir. İstanbul'da esirpazarı Tavuk Pazarı civarındaydı. Taşrada da esir pazarlarının olduğunu, şimdi neşredeceğimiz Yasaknâme'den anlıyoruz. Esirci pazarlarında iki resmi görevli bulunuyordu: *Birincisi,* köle ve câriye satışıyla alâkalı, teşekkülün reisi olan esirciler şeyhidir. *İkincisi* ise, bunun yardımcısı durumunda olan esirciler kathüdâsıdır[1].

Yasaknâmenin hukukî dayanağını, fıkıh kitaplarındaki kölelikle ilgili şer'î hükümler teşkil etmektedir. Osmanlı devletinde köle ve câriyelerin pazara getirilerek satılma usulü, şer'î hükümler dâiresinde, 1263/1847 tarihinde esir pazarının iptaline kadar devam etmiştir[2] İlk defa neşredeceğimiz 894/1489 tarihli *Esir Pazarı Yasaknâmesi'nin Bursa Şer'îye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 136/b*'de tek nüshası vardır.

2- Bursa Esir Pazarı Yasaknamesi'nin Metni

SURET-İ HÜKM-İ SULTANÎ

İftihâru kudât'il- müslimîn evcehu vulât'il- mü'minîn vârisü ulûm'il-enbiyâi vel-mürselîn huccet'ül-hakkı ecma'în Bursa Kadısı -Dâme fadluhû- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

Bundan akdem Bursa'da vâki' olan *esir bazarı kethüdâlığın* mukâta'aya dutan Bâlî Dergâh-ı Mu'âllâma gelüb bana mukâta'aya verilmiş esir bazarı kethüdâlığıdır; ammâ anda *Kâsım* nâm bir *kethüdâ* dahi vardır ki, rüsûmın ol dahi beraber alur, andan işe zarar vardır deyû arz edicek, sâbıkan Bursa Kadısı olana hükm-i şerîf irsâl olunmuş idi ki:

1. Ol *kethüdâ*ları ihzâr edüb teftiş edüb göresiz; asılda ol kethüdâ alduğu nenin gibi rüsûmdur, âdeten kethüdâdır, âmiline verilmişdir; ol kethüdâ dahi nedir? Ne tarihden nasb olunmuşdur. Asıl nedir? Ma'lûm edinüb aslı ile yazub arz ede idi.

2. Hâliyâ kapuma mektûb gönderüb mezbûr âmilin mukâta'aya alduğı esir bazarı kitâbeti yapmış; ammâ Defter-i Hâkânîde esir bazarı kethüdâlığı âdeti yok deyû kayd olunur imiş. Ve sâbıkan Dergâh-ı Mu'allâdan Birâder Kâsım demekle ma'rûf bir kimesneye dahi nişân-ı şerîf ile *esirciler dellâlları kethüdâlığı* sadaka olunmuş. Esir bazarı oldukda rızâlarıyla birer akçe verürlermiş ki, rüsûmda mezkûr âmilin duttuğı işe ta'allukı yoğimiş.

3. Eyle olsa, bu husûsda Hizâne-i Âmirem defteriyle amel olunub emr eyledim ki; mezbûr âmilin mukâta'aya alduğı ber karar-ı evvel mukarrer olub ve dellâlları dahi ber karar-ı sâbık yerlerinde olalar.

4. Ammâ mezbûr Kâsım anda dellâllara ket'â kethüdâ olmaya ve kethüdâlık deyû akçe min ba'd *rençber*lerden ve *dellâl*lardan alınmaya.

---

(1) Pakalın, I/553-554

(2) Kölelik müessesesi için bkz. Cin/Akgündüz, **Türk-İslâm Hukuku Tarihi,** II/27-29

5. Ve âmilüm dahi şimdiyadeğin ne alu-geldiyse, gerü hemân ol alına, mezbûr kethüdâ Kâsım alduğı alınmaya. Ve şimdiden sonra esir bazarında dellâllerden ve âmillerden gayrı kimesne dahi kethüdâ olmaya.

6. Ve yohsullardan alduğı bid'atı dahi ref' ettim. Gerekdir ki, halka tenbîh edesiz ki, gâfil olub zulm ile tekrar akçeleri alınmaya. Fil-cümle hemân âmile âid olacak rüsûm alına, andan gayrı bir habbe alınmaya.

7. Mezbûr Kâsım olsun ve gayrı olsun, şimdiden sonra ol yere dahl ve ta'aar-ruz (eylemeye). İşte bu mühim içün kulum İlyâs irsâl olundu. Ve illâ min ba'd dahi istimâ' olunur, senden bilinür.

8. Ve ba'd'en-nazar bu hükm-i şerifimi hıfz edüb sûretini sicillâta kayd edesiz. Bu bâbda gereği gibi ihtimâm edesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd edesiz.

Tahrîren Fî ' râb'î min şehr-i Safer'il-Muzaffer Sene Erba'in ve tis'îne ve semâne-mi'ete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

Esir Pazarı Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 136/b

V- PUL DARBHÂNESİ YASAKNÂMESİ (22)

Bursa'daki pul darbhânesi ile alâkalı bu Yasaknâme'nin şer'î dayanağını ülül-emrin darb-ı sikke konusunda sâhip olduğu teşriî salâhiyet olduğunu defalarca belirtmiştik. Bunun kaynağını teşkil eder bazı hukukî düzenlemeleri de, hem Fâtih devri kanunnâmeleri arasında[1] ve hem de II. Bâyezid devri Anadolu Eyâleti kanunnâmeleri arasında zikretmiştik.[2] Bursa'daki pul darbhânesine hâs olan bu yasaknâme, 894/1489 yılında tedvin edilmiştir ve şimdiye kadar yayınlanmayan tek nüshası, *Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 337/a*'da bulunmaktadır.

BURSA PUL DARBHANESİ YASAKNAMESİ
SURET-İ HÜKM'İ S-SULTAN

Akdâ kudât'il-müslimîn encebü vulât'il-mü'minin vâris'ül-enbiyâi ve'l-mürselîn hüccet'ül-hakkı alel-halkı ecma'în Bursa Kadısı Mevlânâ Muslıhuddin -Dâme fadluhû-tevkî-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. Anda Bursa'da vâki' olan *Pul Darbhânesi*nde eski pulı cem' edüb toplayub üzerine yeni sikke uruldığı, bakırdan sikke kesilen pula halt edüb isti'mâl olunmağın *kallâb*lar yol bulub şehri anun gibi pul ile doldurub Darbhânede kesilen pul isti'mâl olunmaz kalur; bundan mal-ı Padişahîye hayli zarar vâki' olur deyû arz olundu[3].

2. İmdi gerekdir ki; hükm-i hümâyûnum vardukda *âmile* ve *pul kesen üstâd*lara tenbîh ve te'kîd edesiz ki, min bâ'd eski pulı toplayub üzerine yeni sikke urmayalar; cemî' pulı yeni bakırdan keseler, bir dürlü dahi eylemeyeler.

3. Ve *bazar emîn*i kendü kullarından âmil ve emîn ma'rifeti olmadın pulı arturlar imiş, bundan dahi malıma haylî zarar olur imiş, buna dahi yasak ve te'kîd edesiz ki, emîn ve âmil ma'rifeti olmadın kendü kavillerinden ehl-i bazar pulı arturmayalar.

4. Ve ba'zı kimesnelerde pul bahâsından olan alımları âmil olan emîn ma'rifeti olmadın cem' edüb bel' eder imiş, imdi anun gibi alımları âmil kendü kolayına cem' etmek emrim değildir. Cemî' vâki' olan alımlar emînim ma'rifetiyle cem' ve zabt olunub defter olub bir akçe ve bir habbe emîn defterinden hâric olmaya. Bu husûsda tamam ihtimâm oluna. Şöyle ki, âmil anun gibi alımları kendü kolayından emîn ma'rifeti olmadın inâd edüb cem' ederse, yazub arz edesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd edesiz.

Tahrîren fî râbi-i Zilkâ'de min sene erba'in ve tis'îne ve semâne-mi'ete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

(1) Krş. OK, I/570 vd.

(2) Krş. II. Bayâzıd-9

(3) Krş. OK, I/570-574; Fâtih-54-55

Pul Darbbânesi Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 337/a

صورت حكم السلطان

VI- BURSA MÎZÂNI YASAKNÂMESİ (23)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Mîzan kelimesinden burada kasdolunan *mizân-ı harir*dir. *Mizan-ı harir* ise, *ipek kapanı* demektir. Zaten mizanın kelime manası; terazi, tartı âleti ve benzeri şeylerdir. Osmanlı Devleti'nin değişik yerlerinde mizan-ı harir bulunduğunu ve satılmak üzere gelen ve getirilen ipeklerin burada satıldığını ve *vezzân* denilen kantarcının tartma görevi karşılığında taraflardan *resm-i mizan* adıyla bir resm aldığını, konuyla ilgili hukukî düzenlemelerden anlıyoruz(1). Mizan-ı harire, *ibrişim terâzusu* da denir ve *Bursa İbrişim Terâzûsu* ile alâkalı bir yasaknâme, Fâtih devri kanunnâmeleri arasında neşredilmiştir(2). Yasaknâmenin meşrûiyet dayanağını, âmme maslahatı ve hisbe esaslarıyla dellâliye ile alâkalı şer'î hükümler teşkil etmektedir.

27 Muharrem 895/1489 tarihinde tanzim olunan bu yasaknâmenin *Bursa Şer'îye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 387/a*'da bulunan tek nüshası vardır ve tesbitlerimize göre tarafımızdan ilk def'a neşrolunmaktadır.

2- Bursa Mizanı Yasaknamesi'nin Metni

HAZA SURET'ÜL-HÜKM'İS-SULTANÎ

Akdâ kudât'il-müslimîn encebü vulât'il-mü'minîn vâris'ül-enbiyâi ve'l-mürselîn hüccet'ül-hakkı alel-halkı ecma'în *Bursa Kadısı Mevlânâ Muslıhuddin* -Dâme fadluhû tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. Bundan evvel Bursa'da vâki' olan *mîzân-ı harir*de bid'at ihdâs olunub yoksullara hayf ve zulm ve te'addî olduğı sene *tis'îne ve semâne-mi'ete* tarihinde Dergâh-ı ma'deletpenâhımda istimâ' olundukda, teftîş etdürüb ol bid'at-ı muhdesât ref' olunub kanun-ı kadîm üzere bâyi'den ve müşteriden her *vezn*de yüz *akçe resm-i mîzân* alındıkdan sonra, a'lâ taydan on akçe ve ednâsından yedi akçe alasız ve müşteriden dahi bu minvâl üzere *dellâliye* alınub nısfı *beğlik* ve nısf-ı âharı dahi *vezzân* ile *dellâl*lar arasında taksim olunub bundan ziyâde *resm-i vezzân* ve *hammâliyye* ve *taş akçesi* deyû kimesneden bir akçe ve bir habbe alınmaya deyû emr olunmuş idi(3).

---

(1) Krş. OK, 1/450-451; Pakalın, 11/548

(2) Krş. Fâtih-64, sh. 595 vd.

(3) Kanunnâmenin atıf yaptığı eski hukukî düzenleme için bkz. OK, 1/595-599

— **Resm-i Vezzân:** İpek kapanında görevli kapancı tarafından alınan resme denir. Bu yasaknâme ile kaldırılmıştır. **Vezzân âdeti** de denir.

— **Hammâliye:** Kapandaki hamalların aldığı ücretdir.

— **Taş akçesi:** Kapana gelen ipek yükünden muhtesib tarafından alınan bir akçeye denir. (Barkan, **Kanunlar**, 38/17) Zaten 3. maddede de her vezn (yük) de bir akçe alandan ve bir akçe satandan alınan resm diye tarif edilmiştir.

2. Sonra ol bida'ı medfû'a ve mehâyif-i merfû'a gerü tekarrür edüb yohsullara hayf etdürürler deyû arz olundukda, bu husûsı teftîş etmek içün *Mevlânâ Yegân-zâde*'ye hükm-i hümâyûn ve kul irsâl olunmuş idi(1).

3. Hâliyâ sûret-i defter edüb *cihet-i vezzân* ve *hammâliyye* birbiri üzerine tahminen yevmî ikiyüz akçe mikdârı olur. Ve tekarrür olunan bida'ı muhdese ki, bir veznde *taş akçesi* deyû bir akçe satandan ve bir akçe alandan ve her at yükünde altı akçe ve deve yükünde sekiz akçe hammâliyye ve bundan aşağa da beş *ledre*den otuz ledreye varınca mâbeynindeki a'dâddan dahi gerü taş ve hammâliyye akçesi alınur imiş. Ve bundan gayrı dahi *huddâm ağırlığı* ve *duvalığı* tekarrurun mâ iken alınur. Ve hamâllığı âmil olan mukarrer oldukdan sonra hammâl olanlar, ibrişim sâhibinin evine ilettüğün tekrar ekall birer ikişer akçe dahi gerü hammallık alurlar imiş deyû arz eylemiş idi(2).

4. Min ba'd emr-i şerîfim bu üzere cârî olmuşdur ki, mîzân-ı mezbûrda kanun-ı kadîm-i müte'âref ve resm-i ma'rûf-ı mütesâdef ilâ yevminâ hâzâ min sevâbık'ız-zaman ri'âyet olunub amel olı-gelmişdir ki, bir vezne ibrişüme mukarrer *resm-i mîzân* iki başdan yüz akçe ve sonra gerü bey' olunıcak müşteriden elli akçe mukarrerdir.

5. Ve dellâliye ki, a'lâ taydan on akçe ve ednâsından yedi akçedir, iki tarafdan alınur imiş; nısfı beğlik içün zabt olunub nısf-ı âharının yevmî altı akçesi vezzâna verilüb dokuz akçe üç nefer terâzû ve hizmetkârlarına verile. Ve bundan gayrı mîzânda sekiz nefer dellâl nısf-ı âharın bâkîsinden mîzânda emîn olan kimesne elinden hisselerini alub alel-istikamet vel-adâlet hizmet edüb hiç kimesneye hayf ve zulm etmeyeler.(3)

6. Ve dahi emr-i şerîfim budur ki, *tüccârın* ve sâir *rençber*lerin yüklerine kimesne dahl etmeye ve hammâliyye deyû anlardan kat'â bir akçe taleb olunmaya.

7. Ve *tüccâr tâifesi* yüklerin her kime dilerlerse getürdüb mîzâna geldikden sonra kime verilürse tahmîl edüb alub gideler. Hiç vechile âmil olanlar ve *huddâm-ı mîzân* ve dellâllar ve gayrılar yüklerine dahl ve ta'arruz etmeyeler.

8. Ve *taş akçesi* ve *vezzân âdeti* deyû her vezneden aldukları bid'at-ı hâdise ki, alandan ve satandan birer akçe imiş, min ba'd ol husûs içün asla bir akçe almayalar.

9. Ve şöyle gerekdir ki, rüsûm-ı mukarrere ve bida'ı mezbûre ki, ref' olunmuşdur, tavâif-i tüccâr ve mîzâna müte'allık emîne i'lân ve tenbîh oluna ki, yüke göre amel olub kimesneye bir akçe ve bir habbe vermeyüb devlet ve ma'delet-penâhıma du'â edeler.

---

(1) **Mevlânâ Yegân-zâde**'den kasıt, bir süre için Bursa müftülüğü yapan ve 909 hicrî tarihinde vefat eden **Alâaddin Ali** olabilir (**Sicill-i Osmanî**, III/488).

(2) Bu maddede önemli ıstılâhlar izah edilmekdedir.

(3) Dellâliye için bkz. OK, I/430 vd. 435 vd. (Dellâliye Kanunnâmesi).

10. Ve emr-i hümâyûnum budur ki, Bursa'ya *kadı* olanlar, bu husûsiyyâta dâim nâzır olub üç ayda bir kerre tüccâr ile ehl-i mîzân beraber edüb zikr olan rüsûm ne vechile olunduğın teftîş edüb zulm edenleri hakkından gelüb gereği gibi tehdid ve yasak ettikden sonra mufassal yazub Dergâh-ı Mu'allâma arz eyleyesiz kim, *cilây-ı vatan* ettirmek ile komayub azîm belâlara giriftâr edem, şuna göre amel edüb bir dürlü dahi olunmaya[1].

11. Ve bu husûsı *Hizâne-i Âmirem defterlerinde* kaydolunmuşdur, ana göre amel edüb emr-i hümâyûnuma imtisâl edesiz. Ve bu hükm-i şerîfi mufassal sicillâta kayd edüb tamam oldukdan sonra hükmin sûretin anda mîzânda koyalar ki, dâim anda durub mazmûn-ı şerîfi ile amel edeler. Şöyle bilesiz, alâmeti-i şerîfe i'timâd edesiz.

12. Ve hükm-i hümâyûnımı nişân-ı şerîfimle Bursa'ya *kethüdâ* olanlar elinde ibkâ edesiz. Vakt-i hâcetde andan alub mazmûniyle amel edesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife üzere i'timâd edesiz.

Tahrîren fî's-sâbi' vel-işrîne min Muharrem'il-Harâm sene hamsin ve tis'îne ve semâne-mi'ete

Bi Makâm-ı Kostantıniyye

---

(1) — **Cilay-ı Vatan:** Vatandan sürgün etme cezasıdır.

Bursa Mîzânı Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 387/a

VII- BAŞHÂNE YASAKNÂMESİ (24)

Başhâne, kelle-paça satılan veya pişirilen yerlere denir. Başçı, kelleci ve paçacı demekdir. Başhâneye gelen küçük ve büyük kellelere serçin ve bunlardan alınan resme de *serçin resmi* denir. Ayrıca canavar resmine de serçin denirse de, burada bu mana kasdolunmamaktadır[1]. Âmme maslahatı esas alınarak tanzim olunan ve her yeri tam okunamayan bu yasaknâmenin daha ziyâde hayvanlardan alınan örfî rüsûmu düzenlediğini, tek nüshası *Bursa Şer'iyye Sicilleri, A 7, Vrk. 471/a*'da bulunan bu hukukî düzenlemenin ilk defa tarafımızdan yayınlandığını belirtmek istiyoruz. Yasaknâmenin tanzim tarihi 895/1489 yılıdır.

BAŞHANE YASAKNÂMESİ
SURET'İL-HÜKM'İS-SULTANÎ

Mefhar'ül-ulemâi'l-mütebahhirîn merci'ul-fudalâ'il-müteverri'în vârisu ulûm'il-enbiyâi ve'l-mürselîn... Mevlânâ El-Hâkim bi Bursa -Edâmellâhu fedâilehû- ve mefhar'ul-ümerâ Sancak beği yerine duran subaşı -Zîde kadruhû- tevkî'-i refî' vâsıl olacak ma'lûm ola kim;

1. Şimdiki hâlde merci'ul-ulemâ'il-muhakkıkîn mesned'ül-fudalâ'il- müdakkıkîn vârisu ulûm'il-enbiyâi vel-mürselîn *Kâdîaskerim Mevlâna Alâaddin* - Edâmellâhu fedâilehû- Mahrûse-i Bursa'da *başhâne* ve *kanât* yapdırmağiçün icâzet taleb ettüği sebebden icâzet verdüm[2].

2. Gerekdir ki, *sercin*e ısmarlayasız. Başdan bunlarun hissesine ne düşerse her gün başhânelerine teslim ede. Bir dürlü dahi olmaya.

3. Ve ba'd'en-nazar bu hükm-i şerîfi müşârünileyhin âdemîleri elinde ibkâ oluna. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe üzere itimâd edesiz.

Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebî'ül-âhir sene hamsin ve tis'îne ve semâne-miete.

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

---

(1) Krş. OK, I/189

(2) Kazasker Alâaddin'den kasıt, Bursa kadılığı da yapan ve 905 hicrî tarihinde vefat eden Fenarîzâdelere mensup **Alâaddin Fenârî** olabilir. (Krş. **Sicill-i Osmanî**, III/488).

Başhâne Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7, Vrk. 471/a

صورت رساله الحاكم [illegible]

محل العلماء المتبحرين مرجع الفضلاء المتورعين

مولانا الحاكم بروسا كوانمك فضايلى ومفخر الامرا سنجاق بكى بيرنه طوراق سوباشى زيد قدره [illegible]

دولتلو ومعلوم اوله كم شهر بكى مرجع العلماء المحققين مسند الفضلاء المدققين وارث علوم الانبياء و

[illegible] عسكرم مولانا علاء الدين دام فضايله محروسه بروساده باشخانه وقفنا [illegible] يا بدر [illegible] اجا

[illegible] تردو كى سيدن اجازت ويردم [illegible] كيمسنه اخمر [illegible] باشدن بونلرك حصه سنه نه دشرب

[illegible] باشخانه لرنه تسليم اده بيدر لوكرفي اوكميه و بعد الشهر بوحكم شريفي [illegible]

[illegible] شريف اعتماد ادوب [illegible] اوائل شهر ربيع الآخر سنه [illegible]

[illegible]

VIII- EYYÛB-I ENSÂRÎ VAKIFLARI HAKKINDA FERMAN (25)

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'a fethetmek üzere gelip de şehid düşen Eyyûb-ı Ensârî külliyesine, sadece İstanbul içinde değil, taşrada da önem verildiğini ve onun mukaddes hâtırasının yaşatılması için vakıflar yapıldığını görüyoruz. İşte *Bursa Şer'iyye Sicilleri, A. 34/20 Vrk. 54/a*'da bulunan ve şimdiye kadar yayınlanmamış bulunan bu ferman, Bursa'da bulunan Eyyûb Ensârî vakıflarının korunması ve gözetilmesi hususunda, başta vakıf tahsildârları demek olan *câbî*ler olmak üzere, ilgili şahıslara bir ta'limatnâme mâhiyetindedir. Fermanın tanzîm tarihi, 17 Zilka'de 913/1508 yılıdır.

EYYUB-I ENSÂRÎ EVKAFI HAKKINDA FERMAN
SURET'ÜL-HÜKM'İR-REFÎ'İS-SULTANÎ-HULLİDE MÜLKÜHÛ-

Akdâ kudât'il-müslimîn evlâ vulât'il-muvahhidîn vâris'ü ulûm'il-enbiyâi ve'l-mürselîn Mevlânâ El-Hâkim Bursa -Zîdet fedâlihû- tevkî'i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. *Hazret-i Eyyûb-ı Ensârî* -Aleyhi rahmet'ül-Bârî-*evkâfı* müteferrık ve perâkende yerlerde olub *mütevelli* olanlar ve *câbî*ler dâimâ köylerin üzerinde hâzır olmak emr-i asîr olduğu içün vakfın malı kemâ hüve hakkuhû zabt olunmayub hayli tedennî etmişdir. İmdi Hazret-i Eyyûb'un evkâfının hizmeti ve malın görüb gözedüb zabt ettirmesi Vilâyet Kadılarına vâcib ve lâzımdır. Hazret-i Eyyûb'un evkâfı tedennî etmek kat'a câiz değildir.

2. Eyle olsa buyurdum ki; zikrolan evkâfdan anda *Bursa Kazâsı*nda olan *Masharacı* (?) *köyü*ne nâzır olub *öşr-i gallât*dan ve hukûk ve sâir rüsûmdan kalîl ve kesîr ne vâki' olursa, müfredâtla defter edesiz ve câbîler dahi defter edeler.

3. Ve vakfın zabtını ve malını *câbî*lere inanmayub sa'y edüb yarar kimesneler bulub ve yarar kefîl bil-malların alub köyün hâsılın âdet ve kanun üzere satasız, satmasız olmayasız. Ve satıldıkdan sonra dahi defter etmekden ferâğat etmeyesiz. Emrim üzere defter edüb zabt edesiz. Ve câbîler dahi defter edüb malı zabt edeler, arada nesne fevt olmaya. İnşâallâh senin sa'y-i cemîlinle vakf-ı mezkûr sâl be-sâl terakkî edüb mal zabt oluna, arada nesne fevt olmaya.

4. Ve zikrolan köy min cemî'il-vücûh *serbest*tir; yavasına ve kaçkununa ve köyde olan yava kâfirlere ve haymânelere ve beytülmala ve mal-i mevkûfa ve mal-ı gâibe âmilleri ve subaşıları ve gayrı aslâ ve kat'â dahl ettirmeyesiz. Cüz'î ve küllî ne vâki' olursa, vakıf içün zabt oluna, şöyle bilesiz[1].

5. Ve bu hükm-i hümâyûnumu sicillâta kayd ettikden sonra aynı ile mahkemede zabt ettiresiz ki, kadılar mûcebi ile amel edeler. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fil-yevm'is-sâbi'a aşer min Zilka'de sene selâse aşer ve tis'a-miete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

---

(1) Bu maddede serbest kelimesinin ıstılahî manası, çok güzel bir şekilde açıklanmaktadır.

Eyyûb-ı Ensârî Vakıfları, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 34/20, Vrk. 54/a

IX- HIRSIZLARIN TEVKÎFİ İLE ALÂKALI FERMAN (26)

Osmanlı ceza usul hukukuna ait olan bu hukukî düzenleme, 10-20 Muharrem 889/1484 tarihinde tanzim olunmuştur. Tek nüshası *Bursa Şer'iyye Sicilleri, A.4, Vrk. 29/a*'da bulunmakta ve tesbitlerimize göre, ilk defa tarafımızdan neşr olunmaktadır.

HIRSIZLARIN TEVKÎFİ İLE ALAKALI FERMAN
SÛRET-İ HÜKM-İ PADİŞAH -HULLİDE MÜLKÜHÛ-

Mefâhir'ül-kudâti vel-hükkâm mübeyyinû'ş-şerâyi'i vel-ahkâm *Hüdâvendigâr Sancağı Kadıları* -Dâme fadluhum- ve mefâhir'üz-zu'amâ vel-emâcid Subaşıları ve Sipahileri -Zîde kadruhum- ve yerlerinde duran âdemîleri, tevkî'i refî'i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. Şimdiki hâlde şöyle arz olundu ki; ol sancakda bâ'zı *hırsuz*lar zâhir olurmuş, dutub ele getürmesinde mukayyed olmazlarmış.

2. İmdi buyurdum ki, her kangınuzın taht-ı hükümetinde ki, anun gibi hırsuz ve müttehem olursa, dutub iftihâr'ül-ümerâil-ızâm *Sancak Beği Ahmed Paşa*'nın âdemîsine teslim edesiz. Ve hırsuzı yataklarına ve duraklarına ve akrabasına teklîf edüb buldurub ihmâl ve tekâsül etmeyesiz.

3. Ve sancak beği sizden mu'âvenet taleb ederse, tamam mu'âvenet ve muzâheret edesiz. Her kangınuzdan ki, nev'en ihmâl ola, mansıbınuz almağla komayub tamam azîm belâma uğrayub ikâba müstahak olursuz. Şöyle bilesiz.

Tahrîren fî evâsıt-ı Muharrem'il-Harâm li sene tis'in ve semânîne ve semâne-miete.

Bi Makâm-ı İstanbul

Tevkîfle Alâkah Ferman, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 4, Vrk. 29/a

X- KULLUK (SALGUN) FERMANI (27)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Bu hukukî düzenlemede, *kulluk* ve *salgın* ta'birlerinden kasıt, her çeşit avârız-ı divaniye yani avârız vergisidir. *Avârız vergisi,* Osmanlı Devleti'nin fetih devrelerinde fevkalâde hallerde ahaliden tahsil olunan gayr-ı mukannen bir vergi idi. Sonra kanunlarla tanzim ve tedvin olunarak belli bir şekil kazandı. Kanaâtimize göre, avârız vergisine şekil kazandıran hukukî düzenlemelerden biri de, *Bursa Şer'iye Sicilleri, A.4, vrk. 409/a*'da bulunan 10-20 Cemâziyelevvel 890/1485 tarihli *Salgun Fermanıdır*(1).

2- Kulluk (Salgun) Fermanı'nın Metni

SURET-İ HÜKM-İ PADİŞAHÎ -HULLİDET HİLAFETÜHÛ-

Akdâ kudât'il-müslimîn encebü vulât'il-mü'minîn ma'den'ül-fadli vel-yakîn Mevlânâ el-Hâkim Bursa- Dâmet fedâiluhû- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. Şimdiki hâlde Rum-Eli'nde iş ve maslahat duyulub Vilâyât-ı Mahmiyye'den her bir yere bir *kulluk* emr olunub Anadolu'dan her eve on beş akçe emr ettürüb Kazây-ı Bursa'dan dahi her eve on beş akçe emr ettim ki; salınub çıkarılub Dergâh-ı Mu'allâma teslim olunub masârifine sarf oluna.

2. Eyle olsa *Nefs-i Bursa* eski *salgun defteri* mûcebince beş bin *hâne* tahmin olunmuşdur. Ve Nâhiye-i Bursa yediyüz otuzüç hânedir. Her hâneye on beş akçe hesâbı üzre cümle Nefs-i Bursa'yla nâhiyesine 85.500 akçe müteveccih oldu.

3. Eyle olsa gerekdir ki, sen ki, kadısın, kendü nefsine mübâşir olub her hâneye beş akçe hesâbı üzere ol kadılığa ne mikdâr akçe müteveccih olursa, baylu yohsullu hâllü hâllerine göre salub çıkarub varan kulum *Silahdar Mustafa* ve senün emîn ve yazar adamun ile gönderesiz. Mahfûz ve mazbût getürüb Dergâh-ı Mu'allâma teslim edeler.

4. Ammâ ihtiyât edesiz, *hâne ayartlanmaya* ve kimesneye meyl ü *muhâbâ* ve emr-i hümâyûnumdan hâric zulüm ve te'addî olmaya. Ve varan kul, halkdan bir akçe ve bir habbe almaya. Ve tamam gele, eksük gelmeye. Sonra i'timâd ettüğüm adamlar gönderüb teftîş ettirsem gerekdir. Eğer hilâf-ı me'mûr bir emr zuhûr bulunursa, itâba müstahak olursuz.

Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe üzere i'timâd kılasız.

Tahrîren Fî evâsıt-ı Cemâziyelevvel sene tis'în ve semânemi'ete.

Bi Makâm-ı Edirne

---

(1) Krş. OK, I/192 vd.; M. Ârif, TOEM, 17, dn. 2; Pakalın, **Kulluk** ve **Avârız** maddeleri.

Salgun Fermânı, Bursa Şer'iye Sicilleiri, A 4, Vrk. 409/a

§.8- KÜTAHYA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Kütahya, 1378 yılında Germiyanoğullarından Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bu sebeble *Germiyân sancağı* da denir. Fâtih tahta çıkınca, Anadolu Eyâleti'nin merkezini, Ankara'dan Kütahya'ya nakletmiş ve Kütahya'nın bu statüsü, XIX. asra kadar devam edegelmiştir. Anadolu Eyâleti'nin merkezi olan Kütahya'nın önemli kazâ merkezleri arasında, *Denizli, Uşak, Eğrigöz, Honaz, Şeyhli, Simav, Tavşanlı, Gediz* ve *Emrudlu* gibi yerler bulunmaktadır. Iı. Bâyezid devrinde sadece Gediz Şabhânesi ile alâkalı bir hukukî düzenleme mevcuttur[1].

II- GEDİZ ŞABHÂNESİ YASAKNÂMESİ (28)

Gediz, Kütahya'nın 77 km batısında ve Gediz Irmağının kenarında olan bir kazâ merkezidir[2]. 21 Ramazan 893/1488 tarihinde tanzim olunan *Gediz Şabhânesi Yasaknâmesi* ise, sözkonusu şabhânede üretilen şâbla ilgili, âmme maslahatma dayanan esasları tanzim eylemektedir. Bilindiği gibi *şabhâne,* şab ocağı ve şab fabrikası manalarını ifâde eder. Sözkonusu yasaknâmenin tek nüshası, *Bursa Şer'iye Sicilleri, No: A7/7, Vrk. 78/b*'de bulunmakta ve tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır.

GEDİZ ŞABHANESİ YASAKNAMESİ
SÛRET-İ HÜKM-İ PADİŞAHÎ -HALLEDELLAHÜ MÜLKEH'UL-ÂLÎ

İftihâr'u kudât'il-müslimîn evlâ vulât'il-muvahhidîn vâris'ül-enbiyâi ve'l-mürselîn hüccet'ül-hakkı alel-halkı ecma'în *Bursa Kadısı Mevlânâ Kıvâmuddîn* - Dâme fadluhû- tevkî'i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim [3].

Bundan evvel *Kütahya Sancağı*'nda vâki' olan Gedüz Şabhânesin sene *tis'îne* ve *semâne-mi'ete* Şevvâl Gurresinden üç yıla *Saru Bâyezid* ve *Menteşe* ve *Emre nâm* âmiller mukâta'aya alub tahvîlleri sene *selâsin ve tis'îne ve semânemi'ete* Ramazan gâyetinde tamam olur. Hâliyâ emr-i şerîfim bu vech üzere cârî olmuşdur ki:

1. Mezkûrân âmillerin tahvîlleri içinde satılan *şab*dan gayrı *tahvîl*leri tamam oldukdan sonra bir akçe ve bir habbelikşab satılmaya ve ol yerde kat'â *Karahisâr* ve gayrı yerlerin dahi şabı satılmaya.

2. Hükm-i şerîfim ile kulum *İbrahim* anda vusûl buldukda *Bursa muhtesibi* ve *şehir kethüdâsı* olan ihzâr edüb kemâ yenbeğî mukayyed olub teftiş ve tefahhus

(1) Şemseddin Sâmi, V/3910-3912; Veliyyüddin Efendi, 1969, Vrk. 83/b

(2) Şemseddin Sâmi, V/3831-3832

(3) **Mevlânâ Kıvâmüddin**'den kasıt, 910'da vefat eden Kıvâmüddin Kâsım Efendi olabilir. Daha sonra İstanbul kadısı olmuştur (**Sicill-i Osmanî, IV/62**).

edüb göresiz. Âmillerden ve âmil adamlarından ve âmillerin *kavvâf*larından ve gayrından her kimin elinde mezbûr âmiller tahvîllerinden satmak içün *Gedüz şabı* bulunursa, cemî'isin zabt edüb bir emîn ve mahfûz yerde emânet koyub mühürleyesiz. Ve andan gayrı ol yerde *Karahisâr* ve gayrı yerden satılmak içün ne kadar şab gelmiş ise, anı dahi zabt ve hıfz edüb mühürleyesiz(1).

3. Ve ol yerlerde yasak edesiz ki, zikr olan âmillerden ve adamlarından ve kavvâflarından ve gayrından mezkûrân âmiller tahvîllerinden kat'â şab satılmaya. Ve *Karahisâr* ve gayrı şabından dahi bir akçelik şab satılmaya. Ol husûs içün *Gedüz Şabhânesi*ne kadı ve kul irsâl olunmuşdur ki, âmiller tahvîlinden ne kadar bâkî kalmış şab varsa, ma'lûm edüb zabt edüb mühürleye; aşçılar ve gayrı elinde dahi ne kadar şab varsa mühürleye, bir akçelik sattırmaya.

4. Ve *Rûm Vilâyeti*ne dahi hükm-i hümâyûn irsâl olunmuşdur ki, kat'â *Karahisâr* şabı Rûm Vilâyetinden aşağa inmeye.

5. Siz dahi ana göre amel edüb emr-i şerîfime imtisâl eyleyüb ne kadar *Gedüz* şabı ve *Karahisâr* ve gayrı şab bulunub mühürlenüb zabt olunursa, mufassal yazub arz edesiz.

6. Ve bu husûs sen ki, *kadı*sın, sana ve *muhtesib*e ve *şehir kethüdâsı*na emr olunmuşdur. Sen ki, kadısın, muhtesib ve kethüdâ üzerine nâzır olub mukayyed olasın ki, emr olunan şâbdan bir akçelik şab satılmaya.

7. Sonra her üç ayda bir *teftiş* emr ederin. Şöyle ki, âmillerin tahvillerinden ve aşçılardan satmak içün *Gedüz şâbı* buluna veyahud *Karahisâr* ve gayrın şabı buluna.

8. Sen ki, kadısın, mahall-i itâb olursun, ana göre amel edesin. Ve sen ki, *muhtesib* ve *kethüdâ*sın, mansıbınuz almağla komayub azîm belâlara uğradırın, şöyle bilesiz.

9. Ve bu husûs ol yerde ne vech üzere cârî olursa ve muhtesib ve kethüdâ ne vech üzere tenbîh olunursa ve ne kadar şab mühürlenürse ve her kimin elinde bulunub mühürlenürse, alâ vech'it-tafsîl mufassal yazub arz edesiz, bir dürlü dahi eylemeyesiz. Ve bu husûs *Hizâne-i Amirem defterleri*ne sebt olmuşdur, onat vechile mukayyed olub dakika fevt eylemeyisiz ki, bir def'a dahi hüküm ve kul varmalu olmaya.

10. Ve ba'd'en-nazar bu hükm-i şerîfi *sicillât*a mufassal yazub ve şehir kethüdâsı elinde ibkâ edesiz ki, dâim bu hükm-i şerîf ile amel oluna. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe üzere i'timâd edesiz.

Tahrîren Fil-yevm'il-hâdî vel-işrîne min Ramazan li seneti selâsin ve tis'îne ve semâne-mi'ete

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

(1) — **Karahisâr:** Halk arasında Şebin Karahisâr diye bilinen Kelkit havzasındaki bir bölgedir. Sivas Vilâyetine bağlıdır. Bu adını, çevresindeki şab ma'denlerinden almıştır (Şemseddin Sâmi, Kamus'ül-A'lâm, V/3624-2626).

Gediz Şâbhânesi Yasaknâmesi, Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 78/b

§.9- MENTEŞE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Merkezi *Muğla* olan *Menteşe Sancağı,* Anadolu Eyâleti'nin büyük sancakları arasında yer alır. Daha önceki hâkimi olan Menteşoğulları, Menteşe Sancağı'nı Bizans'dan feth etmişlerdir. 1390'da ise Menteşe Beyliği, Yıldırım Bâyezid tarafından Osmanlı Devleti'ne savaşsız ilhâk edilmiştir. II. Murad devrinde ise tam bir Osmanlı Sancağı haline getirilmiştir. *Beçin, Bozöyük, Tavas, Mekri, Milas, Muğla, Bodrum, Kemer* ve *Ağırdos,* önemli kazâ merkezleri arasındadır[1].

II- MENTEŞE SANCAĞI KANUNNÂMESİ

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Her ne kadar kesin tarihi belli olmasa da, ancak Yavuz devrine ait bir *adâletnâme*'de kendisinden bahsolunması ve II. Bâyezid devrinde hazırlandığı kesin olan Aydın Kanunnâmesinden sonra aynı nüshada kaydedilmiş bulunması hasebiyle, II. Bâyezid devrinde tedvîn edilmiş olması kuvvetle muhtemel olan *Menteşe Sancağı Kanunnâmesi,* klasik bir sancak kanunnâmesidir. *Nuruosmaniye, No: 4094, Vrk: 41/a-43/b*'de bulunan tek nüshası tarafımızdan ilk defa neşrolunacaktır.

Kanunnâme, *Umumî Osmanlı Kanunnâmesi*nin özeti mahiyetinde bulunduğundan, ayrıca hukukî tahliline gerek görmüyoruz. Ancak Kanunnâmenin başında ve sonunda yer alan kayıtları, konu ile ilgili kısa ma'lûmât verebilmek için sadeleştirerek takdim ediyoruz:

Başındaki kayıt: *"Menteşe Livâsı Kanunnâmesidir. Belki umum Osmanlı ülkesine şâmildir. Osmanlı ülkesinde kendisiyle amel olunan şer'î kanunlar ve örf haline gelen örfî rüsûmun kâidelerdir ki, Sultan'ın hükümlerine esas teşkil eder"*[2].

Sonundaki kayıt: *"Bütün örfî meselelerde vilâyet kadılarının kararı ve Padişah'ın hâdimleri ve beylerinin infâz ve yasağı ile, şerî'ata itâatkâr ve örfe uygun hareket etmek, hükümlerin nizamına vesile olacaktır; şer'-i şerife ri'âyet ise, avâm ve havâs bütün tebe'anın intizâmını te'min edecektir"*[3].

43 maddeden oluşan kanunnâme, II. Bâyezid devri Anadolu Eyâleti Kanunları arasında ideal olan üçüncü sancak kanunnâmesidir (Diğerleri Aydın ve Hüdâvendigâr).

(1) Şemseddin Sâmi, VI/4441-4443; Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi, II/314-315; Veliyyüddin Efendi, 1969, Vrk. 83/b-84/b

(2) Nuruosmaniye, 4094, Vrk. 41/a

(3) Nuruosmaniye, No: 4094, Vrk. 43/b

Bu kanunnâmeyi Aydın ve Hüdâvendigâr kanunnâmeleri ile mukayese ederseniz, ba'zı vergi mikdarları dışında, aralarında ciddî farklılıkların olmadığını göreceksiniz. Bu sebeble hukukî tahliline ayrıca girmedik ve ıstılâhları dipnotlarda izah yolunu tercih etmedik.

2- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ LİVÂ-İ MENTEŞE

(Bel âmmün fi cemî'i Vilâyet'il-Osmâniyye "El-Kavânîn'üş-Şer'iyyet'ül-Müte'âmile vel-Kavâ'id'ür-Rüsûm'il-Örfiyyet'il-Müte'ârife Fî Ahkâm'is-Sultâniyye" nüvişte bûd ber ân mûceb ki zikr mî şeved).

1. *Resm-i çift, tamam çiftlik* kaydolunan ra'iyyetden otuz üç akçe alınur ve *nîm çift*den resm nısf-u zâlik alınur. Nîm çiftten ekal yer tasarruf eden *bennâk*den ekinlu kayd olunmuş(dan) resm on iki akçedir ve *caba bennâk*den dokuz akçe alınur. Ez'af-ı re'âyâ himâyet olunmak emr-i müstahsendür.

2. *Nesl-i re'âyâ*dan asl olmayan *mücerred*lere nesne kayd olunmamışdır. Ammâ ehl-i kesb olan mücerredlerden, mikdârlarınca resm alına deyû emr olunmuşdur. Ve defterde mücerred kaydolunanlar te'ehhül etseler, *bennâk resmi* alınur ve caba bennâk ekinlu olsa, *ekinlu resmi* alınur.

3. Ve çift kayd olunan kimesne, *çiftlik mikdârından ziyâde yer tasarruf* eylese, ziyâdeye nisbet *hâric ra'iyyet* gibi resm verür.

4. Pîr olub veyahud fakr u fâka ârız olub *çift ve çiftlik elinden giden kimesne*den resm-i çift alınmak ziyâde hayfdır. Husûsan ki, elinden giden yer bir âhar elinde ma'mûr olub resm-i mukayyedine naks gelmemiş ola.

5. Hisâr eri tımarında çift mukayyed olunan ra'iyyetden kanun üzere resm-i çift alındıkdan sonra *resm-i saman* ve *odun* deyû altı akçe alına.

6. Ve resm-i çiftden üç akçeden ziyâde alınmak (men') olunub defterlere çift üç akçe sebt olunmuştur.

7. Sipahi çiftlik hâric re'âyâdan *resm-i zemin* tamam çiftlikden tamam çift resmi ve nîm çiftlikden nîm çift alınur. Ve nısfdan ekal olan yerlerden eğer evsat araziden olub veyahud eyü hâs yerlerden olub ki, her yıl ekilür olub zirâ'at hâsıl vere, iki dönüme bir akçe ve eğer ednâ olsa dört dönüme bir akçe ve beş dönüme bir akçe olmak kanun-ı resm-i mutâbıkdır.

8. Zira hâs yerden yetmiş seksen dönüm, mutavassıt'ul-h'âl yerden yüz dönüm, dahi ednâ yerden yüz elli dönüm bir *çiftlik* i'tibâr olunur. Ve *dönüm* dahi hatavât-ı sikâtla kırk hatvedir.

9. Resm-i çift ve bennâk, evâilde harman akibince alınur imiş. Şimdiki hâlde Mart ayında alınmak kanundır. Ve *resm-i âsiyâb* dahi ol vakitde alınur.

10. Ve ra'iyyetden *tekrar öşür* şol yerde alınur ki, kendü sipahisi yerin terk edüb gayrı yerde zirâ'at eden kimesneden tekrar öşür alınmak hayıfdır; şol vaktın ki, sipahisinin yerinde zirâ'ate kâbil yer olmasa.

11. Ra'iyyet yerlü olub müteferrık ola, geçürüb yerine getürmek kanun-ı kadîmdir. Amma yıl bir yerde mutavattın olan kimesneyi yerine getürmek men' olun-

muşdur. Husûsan bennâkleri her ne yerde olursa, resm ve öşür verdüğünden sonra kaldırmak memnû'dur.

12. Ve bir şehirde ra'iyyet neslinden bir kimesne *on yıl mutavattın* olsa, ammâ defterde kayd olunmasa, anun gibi kimesne ra'iyyet olmayub *şehirlüye* ilhâk olmak emr olunub kanun olmuşdır.

13. *Yörük*de ve *yerlü*de *resm-i ğanem*, iki koyuna bir akçedir. Koyun ile kuzu bile sayılmak kanun olmuşdur.

14. Ve koyunu olmayan yörükde *resm-i* kara on iki akçedir. Yörüğün koyunu kırılub hiç kalmasa veyahud ğanem kara mikdârınca olsa, anların gibilerden resm-ı kara deyû on iki akçe alınur.

15. Ve eğer *yörük tâifesi* sipahi yerinden yer dutub zirâ'at etse, *öşür* ve *sâlârlık* verdüğünden sonra *resm-i boyunduruk* deyû on iki akçe verür, ziyâde nesne vermez. Zira ki, ziyâde nesne verdüği takdirce tekrar resm alınub kanun-ı kadîme muhâlif hayf vâki' olur. Ve bu kaziyye mirâren teftiş olunub mezkûr emr-i Padişahî üzere mukarrer kılınmıştır.

16. *Yörük tâifesinin resmi,* evâilde kuzı katılacak alınur imiş; şimdiki hâlde kanun Abril ayında alınmak mukarrer olmuşdur.

17. Ve *ağıl resmi* her süriden üç akçe alınur.

18. *Hubûbâtdan,* hınta ve şa'îr ve gâversden evvelâ *öşür-sâlârlık* alınur. Cümlesi sekiz müdd gallede bir müdd galle alınub her müdde iki buçuk kile olur. Bâkî hubûbâtdan ki, nohud ve mercimek ve bakla ve penbe ve kettân gibi öşür-sâlârlık alınmayu-gelmişdir.

19. *Sipahi gallesin anbarına iledüb* ve hisâr erinün kal'asına iletmek re'âyâ üzerine mergûb ve ma'rûfdur. Ammâ bir genlikden ziyâde olsa, def'an lil-harec deyû teklîf olunmaya deyû emr olmuşdur.

20. *Arâzi-i öşriyye*den zirâ'ate kâbil yerler, bilâ mâni' *üç (yıl) boz* kalsa, tımara zarar olduğı takdirce, def'i zarar içün sâhibinin elinden alınub gayrı kimesneye tapuya vermek örfen tecvîz olunur. Ammâ dağ ve gayrı yerlerde yahud su basub her yıl zirâ'ate kâbil olmayub boz kalsa, gayrı kimesneye tapuya vermek memnû'dur. Zira zürrâ' tarafından taksîrât-ı mütevâliye olmamışdır.

21. *Ra'iyyetin çifti öküzi maslahatı içün* ve *harman yeri maslahatı içün* tekrar hükm-i şahî vârid olmuşdur. Kadîm üz-zamandan şehirlünün ve ehl-i kurânın davarı örüsiyçün olan mezra'anın ekilmesi ve korunması ve tapuya verilmesi zarar-ı âmın olduğı ecilden ref' ve men' olundu.

22. Ve *öksüz tapusı* bid'aten memnû'dur. Atasının yeri ana mülk-i mukarrerdir. Yetimin atasından kalmış yeri ihyâ olmaduğı takdirce, gayrı kimesneye teslim ede; yetim bâliğ olunca; bâliğ olıcak yine taleb etse yetîme emr olunur.

23. *Avret tasarruf ettütği yer*de boz komayub öşrün ve rüsûmın edâ etse, elinden alınmak kanuna muhâlifdir.

24. Ve bir *ra'iyyet fevt olsa,* müte'addid oğlanları kalsa, ba'zı çift ve ba'zı bennâk kayd olunmuş ola ki, atasının yerinden hisse taleb eylese, ri'âyeten lil-adâlet ben-

nâke bundan hisse verüb resm-i çift ve bennâk cümlesi arasında edâ olunmak emr olunmuşdur.

25. *Hâric ra'iyyet,* resm-i tapuyla tasarruf ettüği yerler ba'zı zamanda alınub ra'iyyete vermek emr olunmuştur. Sonra *resm-i tapu* mukarrer olub hâric ra'iyyet ile ra'iyyet arasında tercih men' olunmuşdur.

26. *Bağdan ve bağçeden öşr-i hâsıl* şer'a mutâbıkdır. Ammâ re'âyâya *tahlîs-i öşür*le muzâyaka olur. Def'-i muzâyaka içün öşür mikdârı bedel tahmin olunub *harâc* itibâr olunmuşdur.

27. Etrâfda bi-haseb'il-hâsıl *bağ dönümü* ile her dönümde ba'zı vilâyetde beş akçe ve ba'zı vilâyetde on akçe ve ba'zı vilâyetde üç akçe alını-gelmişdir. *Hadâyık*dan ve *harîm*den öşürlerine göre *kesim* alınub köhne defterde dahi ol i'tibâr üzere olub defter-i cedide ol mûceb üzere hâsıl bağlanmışdır.

28. Ra'iyyetden *öşr-i asel,* sâhib-i ra'iyyet üzere kayd olunmuşdur. Ammâ aselden bedel her kovandan bi-haseb'il-hâsıl ba'zı vilâyetde iki kovana bir akçe ve ba'zı vilâyetde bir kovana bir akçe alınur imiş. Şimdiki hâlde yine ol mûceb üzere kayd olunmuşdur.

29. Ve bir tımarda kovan ve koyun ve bağ ve bağçe ve esbâb olmayub sonradan hâdis olsa, öşri ve rüsûmı sâhib-ı tımara müte'allıkdır.

30. *Resm-i arûsâne,* cihâzlı kızdan altmış akçe ve avretden kırk akçe ve fakirden resm-i nısf-ı ganî arûsiyyesi ve mutavassıt'ul-hâlden beyne ve beynedür.

31. Her bir yerde avretin *resm-i nikâhı*nda ve resm-i arûsânesinde toprak mu'teberdir. Ve yörüğân lâ-mekân olduğı sebebden atasına tâbi' olmakda ve *seyyibe* birdir.

32. *Resm-i nikâh,* a'lâsı bir dinardır ve ednâsı on iki akçedir ve mutavassıt'ulhâl nâkih ile menkûha hâllerine göre alınur. Ve bir kimesne ki, avretine talâk verse, ba'dehû yine nikâhlanmak dilese, resm-i nikâh alınub *resm-i gerdek* alınmak gayr-ı ma'rûfdur.

33. Ve *resm-i mekâtîb* dahi müctehidînin akvâl-i muhtelife mûcebi üzere sonradan yedi ta'yîn olunubdurur. Ve *resm-i kısmet* dahi binde yirmi akçe almak üzere mukarrer kılındı.

34. Ve bir sancakda *resm-i otlak* kayd olunan yerlerde koyun sürüsünden resmi mikdârınca alınur. Ammâ kayd olunmayan yerlerde resm-i otlak alınmak hilâf-ı kanundur. Ve bir vilâyetde varub bir yerde kışlağı olan koyun sürüsünden mikdârınca *resm-i kışlak* alındığı üzere defterde kayd olunmuşdur; eğer oturduğı yerde öşür vermez ise.

35. Vilâyet-i mezbûrede *vaşak* ve *kaplan derileri* sancak beğine müte'allıkdır. *Serbest tımar*larda yaya ve müsellem ve yörügân-ı Hüdâvendigâr'dan gayrı re'âyâ duttukları *yava* ve *abd-i âbık* ve *kenizin cu'l*leri âhara kayd olunmaduğı takdirce sâhib-i tımarındır.

36. *Müddet-i örfiyye*leri tamam oldukdan sonra kadı ma'rifeti ile bazarlarda *bey'-i men yezîd* olub satılan kulun ve câriyenin ve devâbbın ashâbı zâhir olunca, bir emîn katında hıfz olunmak kanun-ı kadîmdir.

37. *Müddet-i örfiyye*leri *kul*da ve *câriye*de üç aydır ve *devâbb*ın bir aydır. Ve bahâlu bahâsına göre müddet-i sâbıkada re'âyâ tuttuğundan sonra serbest tımarda i'tibâr kendü re'âyâsınadır. Serbest olmayan tımarda kendü re'âyâsı ile gayrı re'âyânın dutmasında fark yokdur. Defterde her husûs bi- aynihî olmaduğı takdirce, mîr-livâya veyahud subaşılarınadır veyahud ma'mûl olduğı üzerine tasarruf olunur, defter akvâdır.. Andan sonra ma'mûl olı-geldüği üzere olmak mer'îdir. Yaya ve müsellem ve yörügan dutmaları dahi bu i'tibâr üzeredir, ma'mûldür. Ammâ sancakbeğine müte'allık olduğı husûs kendülerin sancaklarınadır.

38. *Serbest tımar*larda cemî' *cerâyim-i re'âyâ* sâhib-i tımarındır. *Serbest olmayan* tımarlarda nısfı sâhib-i ra'iyyetindir ve nısf-ı âlıarı hâricden olan sancak beğinindir veyahud subaşılarınındır; ikisi bile dahl eder, birbirisi rubu' tasarruf eder. Ammâ sancakda ikisine bile dahl eder husûs yokdur. Resm-i ğanem ve resm-i arûsiyye kayd olunan yerlerde bu tarîk üzere dahl ederler cerâyimine.

39. Ve *uğruya* ve *kanluya* ve sâir *hırsuz*lara bihaseb'il-merâtib *siyâset edilmek*, medâr-ı nizâm-ı memleket beğinindir. Ammâ bir sebeb ile şer'an ve örfen afvolunsa *bedel-i siyâset* akçe almak kanuna muhâlifdir; siyaset olunandan cürm almak yokdur. Ammâ afv olduğı takdirce, cürm sâhib-i ra'iyyetindir.

40. *Cürm* dahi, bigayr-ı hak *katl-i nefs* eden kimesneden a'lâsından üç yüz akçe; mutavassıt'ul-hâlden iki yüz akçedir. *Göz çıkaran*dan ve *el düşüren*den nısf-ı cürm-i nefsdir. Ve *baş yarılub sökük çıksa* ve *diş çıksa* ve bıçağ ile kılıç ile ve bâkî âlet-i harb ile *mecrûh* olub döşeğe düşse, yüz akçedir. Bunlardan mâdûn cerâyimden ta'zîr ve te'dîb lâzım ola, otuz akçedir ve on akçe almak örf-i ma'rûfdur.

41. Ve *mücrim* olan kimesne teftiş olunmadan veyahud üzerine zâhir olan şenâyi' yerine gelmeden sancak beği ve subaşı ve âdemîleri nesne alub salıvermek memnû'dur ve kendüye mahall-i töhmetdir.

42. Ve her mücrimin ve müttehemin cerîmesi kadı katında veya muhtesib katında zâhir olursa ehl-i örfe teslim etmeden siyâset etmek şer'an ve örfen muhâlifdir ve te'addîdir. Ammâ mücrim ve müttehem olan kimesne mütemerrid olub mahkemeye gelmekden ictinâb(?) eylediği takdirce, cebr ile mahkemeye getürmek memnû' değildir.

43. Fil-cümle kazâyây-ı örfiyyeden kasaba-i kudât-ı vilâyet ma'rifetiyle olub ve hem ümerâ-i ızâm ve... ve hüddâm-ı Hüdâvendigâr yasağiyle mûceb-i şer'a mutî' ve muktezây-ı örfîye münkâd kılmak menât-ı kayd-ı alıkâm ve şer'â ri'âyet intizâm-ı beyn'el-havvâss vel-avâmmdır.

Menteşe Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütb. No: 4094, Vrk. 41/a-43/b

قانوننامهٔ لواء منتشا بلعام في جميع الولاية العثمانية القوانين
الشرعية المتعامله والقواعد رسوم العرفية المتعارفة في احكام السلطانية نوشته
١ بود بران موجب كه ذكر مى شود رسم چفت تمام چفتلك
قيد اولنان رعيتدن اوتوز اوج اقچه آلنور ونيم چفتدن رسم نصف ذلك آلنور
نيم چفتدن اقل يره متصرف ايدن بناكدن اكنلو قيد اولنمش رسم اون اكى اقچه
٢ وخانناكدن طقوز اقچه آلنور اضعف رعايا حمايت اولنمق امر مستحسن دور بنيله
رعايادن اصل اوليان مجرد لرسنه قيد اولنمامشدر. اما اهل كسب اولان مجردلر
معدار لرينجه رسم آلنه ديوا امر اولنمشدر ودفترده مجرد قيد اولنان لر تأهل ايتسه
٣ بناك رسمى آلنور وبناك اكنلو اولسه اكنلو رسمى آلنور وچفت قيد اولنان كمسه
چفتلك مقدارندن زياده يره متصرف ايلسه زياده نسبت خارج رعيت كبى رسم ويره
٤ يره اولب وياخود فقر وفاقه عارض اولب چفت وچفتلك اليندن كيدن كمسنه دن
رسم چفت آلنماق زياده حيف در خصوصا كه اليندن كيدن يربر آخر الندن معمور
٥ اولب رسم مقيد نه نقص كلمامش اولا حصار ارى تمارنده چفت مقيد اولنان
رعيتدن قانون اوزره رسم چفت آلندقدن صكره رسم صمان واودون ديو
٦ الت اقچه النه وبيم چفتدن اوچ اقچه دن زياده آلنمق اولنوب دفترلره چفت
٧ اوچ اقچه سبت اولنمشدر سپاهى چفتلك خارج رعايادن رسم زمين تمام چفتلكدن
تمام چفت رسم ونيم چفتلكدن نيم چفت آلنور ونصفدن اقل اولان يرلردن
اكر اوسط اراضى دن اولب وياخود ايو خاص يرلردن اولب كه هر يل اكلور اولسه
زراعت حاصل ربع اكى دونمه بر اقچه واكر ادنى اولسا درت دونمه بر اقچه
٨ وبش دونمه بر اقچه اولمق قانون رسم مطابق دور زيرا خاص يردن يمش سكسن
دونم متوسط الحال يردن يوز دونم دخى ادنى يردن يوز اللى دونم بر چفتلك دن

مثلا خارج مملكتدن ماكولات قسمندن غيرى دريايوزندن ودينك متاعى
كلسه مسلمان اكر كافر يوزده بش اقچه آلنور وشكردن مسلمان اكر
كافر يوزده بش اقچه وررلر ولواء آيدين خاصهٔ پادشاهيه متعلق اولان
جلتوك اكلسه شمديه دكن واقع اولان قانون بويمش كه بكلك حصه دن
سپاهى عشر آلوب رنجبر حصه سندن عشر آلنمز ايمش حاليا امر پادشاهى بونلك
اوزرينه مقرر اولديكه ساير ولايتده اولان قانون اوزره سپاهى تيمارينه اكلن
چلتكدن بكلك حصه دن عشر آلنيوب رنجبر حصه سندن آلنه. واما سنجاق
بكى وسوباشى لردن وارباب تيمار چلتوكلرى كه هر قنغى تيمارك سنورنده اكلسه
هم رنجبر وهم صاحب تيمار حصه سندن اكسندن دخى عشر آلنه خاصه پادشاهيه
متعلق اولان چلتكلره قياس اولنوب اكر سنجاق بكى واكر سوباشى واكر ارباب
تيمار كندولره متعلق اولان حصه دن عشر ورمز ديميه لر بو امر همايون خاصهٔ
شاهى چلتوكلرينه مخصوص در. ورنجبرلردن رسم طين ديو مز كوركجى باشنه بعض
دقلرده النمش وبعضا رقلرده اون بش اقچه آلنوريمش بو خصوص دخى آستانهٔ
دولته عرض اولندى رنجبرلردن هم عشر آلنوب وهم رسم طين آلنماق حيفدر من
بعد آلنميه ديو امر پادشاه واريد اولدوغى سببدن اكر خاصهٔ پادشاهيه متعلق
چلتوكده اكر سنجاق واكر سوباشى لر واكر ارباب تيمار چلتوكلرى كوركجى لرده
امر همايون ايله رسم طين آلنمق رفع اولندى من بعد آلنميه ديو احكام شريفه
نازل اولدى هذه صورة القانون الجارى في سنجق منتشا
اخرجت من دفتر الخزانة العامرة المعنونة بعنوان السلطان الاعظم اعنى
المرحوم سلطان بايزيد خان بن محمد خان اسكن الله تعالى اعلى الجنة نقلت
من الاصل بلا زيادة ونقصان حرره للفقير زين العابدين بن محمد شاه الفنارى
القاضى بمدينة تيره المحيد

Menteşe Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütb. No: 4094, Vrk. 41/a-43/b

Menteşe Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütb. No: 4094, Vrk. 41/a-43/b

Menteşe Sancağı Kanunnâmesi, Nuruosmaniye Kütb. No: 4094, Vrk. 41/a-43/b

٤٠ جرم دخی بغیر حق قتل نفس ایدن کسنه دن اعلاسندن اوچ یوز اقچه متوسط
الحالدن ایکی یوز اقچه در کوز چقارندن وال دوشرندن نصف جرم نفسدر
و باش یارلب سکوك چقسه ودش چقسه وبچاغله قلیچ ایله وباقی آلت حربله
مجروح اولب دوشکه دوشسه یوز اقچه در بونلردن مادون جرایمدن تعیین بر
٤١ وتادیب لازم اولا اوتوز اقچه در واون اقچه آلمق عرف معروفدر ومجرم اولان
کسنه تفتیش اولنمادن ویاخود اوزرینه ظاهر اولان شنایع بر بینه کلمدن سنجاق
بکی وسوباشی وآدمیلری نسنه آلوب صالیویرمك ممنوع در وکندیه تحمیل
٤٢ تهمت در وهر مجرمك ومتهمك جریمه سی قاضی قتنده ویا محتسب قاتنده ظاهر
اولنسه اهل عرفه تسلیم اتمدین سیاست اتمك شرعا وعرفا مخالفدر وتعدیدر
اما مجرم ومتهم اولان کسنه متمرد اولب محکمیه کلمك ایله وعده ایلدوکی تقدیرجه
٤٣ جبر ایله محکمیه کتورمك ممنوع دکلدر فی الجمله قضایای عرفیه دن قضیه
قضاة ولایتك معرفتیله اولوب وهم امراء عظام واعیان وخدام خداوندکاری غالبا
موجب شرعه مطیع ومقتضای عرفیه منقاد اولمق مناط قید احکام وشرعه رعایت
انتظام بین الخواص والعوام در صورت حکم شریف سلطانیلریله برای نشر ولایت
نشان شریف عالیشان سلطانی وطغرای کیتی ستان خاقانی نفذ بالعون
الربانی والمن السبحانی حکمی اولدرکه شمدیکی حالده معدلت پادشاهانه مدن جمیع
برای ولایت وجمله رعایای مملکت اماکن ومساکن وقضا سنوك خصوصیات
واطوار واوضاعنك کیفیاتیله وماقد ابدال وارباب تیمار محصولاتی ورعیته ولا
علم اولمق خصوصا مخالف دفتر ومغایر قانون رعایادن آلنان اموال تغیر اولنمدیه
واصحاب تیمارله رعایا ارا سنده مخاصمه نك کثرت شکایتلرندن وحمایه ولایت اجرت
الدرینه تکلیف عوارض اولنمدقده مقدار خانه لرینه واوقاف متعلقین احوالنه ومصادره

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARAMAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE KARAMAN EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Karaman Eyâleti, Fâtih zamanında ve 872/1468'de Karaman Beyliğine son verilerek kurulmuştur. İlk Karaman Beylerbeyi de *Sultan Mustafa*'dır. Karaman Eyâletinin ilk kuruluş yıllarında altı sancağı vardır ve sırasıyla şunlardır:

1- Aksaray Sancağı

2- Beyşehri Sancağı

3- İç-il Sancağı

4- Kayseri Sancağı

5- Konya Sancağı (Paşa Sancağı)

6- Niğde Sancağı

Fâtih'in oğlu Sultan Mustafa'nın 879/1474'de vefâtı üzerine, *Cem Sultan,* Karaman Valiliğine tayin edilmiştir.

Karaman Eyâletinin ilk tahriri, 906/1500 tarihinden evvel *Mevlânâ Vildan* isimli bir ilim adamı tarafından yapılmıştır. Mevlânâ Vildan, *Mevlânâ Muhammed bin Yenlik* adındaki bir âlimdir. Hem Fâtih'in hem de II. Bâyezid'in takdirlerini toplayan bu ilim adamı, Fâtih zamanında sırasıyla Gelibolu Kadılığı, Bursa Kadılığı ve Anadolu Kazaskerliğine kadar yükselmiştir. 891 senesinde Rumeli Kazaskerliğine getirilmiş ve 893/1488 yılında vefat etmiştir(1).

Önemle ifade edelim ki, Mevlânâ Vildan'ın kaleme aldığı bu tahrir defteri ve mukaddimesindeki kanunnâme elimizde yoktur. Daha sonraki bütün tahrirlerde, 924'de *İbn-i Kemal* tarafından yapılan tahrir de dâhil olmak üzere, Mevlânâ Vildân'ın kaleme aldığı kanunnâmeye atıf yapılmıştır. Bu kanunnâme, bu zamana kadar bulunamamış ve dolayısıyla tam olarak yayınlanmamıştır. Ancak hem 906/1500 tarihli *Kayseriye Kanunnâmesi*nin ve hem de II. Bâyezid'e ait Umumî Kanunnâmede yer alan "Bida'ı Merfû'a" kısmının (III. Bab, 6. Fasıl), Molla Vildâna ait bulunması, sözkonusu kanunnâmenin 893 yılından evvel, ancak II. Bâyezid devrinde hazırlandığını isbat etmektedir. *Paris, Bib. Nat. No: 85, Vrk. 207/a-222/a*'da bulunan *Karaman Eyâleti Kanunnâmesi,* bütün parçalarıyla *Mevlânâ Vildan Kanunnâmesini* ihtivâ etmektedir ve Yavuz Devri Kanunnâmeleri yani kitâbımızın III. cildinde neşredilecektir(2). Biraz sonra zikredeceğimiz *Kayseriye Livâsı Kanunnâmesi* de, Mevlânâ Vildan'ın hazırladığı kanuna dayanmaktadır. Bu mes'ele üzerinde fazlaca durmamızın sebebi, Karaman Eyâleti'nin hukukî hayatının bel kemiğini, Mevlânâ Vildan'ın çalışmalarının teşkil etmesidir.

---

(1) **Şakâyık Tercümesi,** 1/215-217

(2) Krş. BOA, TTD, 33/2-3, 63/3-4, 69/272, 664; Barkan, *Kanunlar,* 39 vd.

§.2- KAYSERİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (30)

I- NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHİLİLİ

Fâtih devrinde Osmanlı topraklarına katılan Karaman Eyâletine bağlı kazalardan birisi de *Kayseriye sancağı*dır. Ancak buradaki isyanlar sebebiyle bu bölgenin ciddi manada tahriri, tam olarak yapılamamıştı. Osmanlı Devleti, buraları tamamen feth etdikden sonra, 906/1500 senesinde Karaman Eyâletinin tahriri ile vergilerini tesbit etmek üzere, eskiden Cem Sultan'ın Kedhüdâlığında bulunmuş olan *İbn-i Hatîb*'i il-yazıcı olarak gönderdi. Bu il-yazıcı, her tımarı bir misli arttırarak tahririni yaptı ve kanunnâmesini de defterin başına koydu(1). Kayseri Livâsına ait kanunnâmenin elimizde birden fazla nüshası mevcuttur. Bunları kısaca tanıyalım:

(I) nolu nüsha, **BOA, TTD, No: 33(68), vrk. 2-3'**deki nüshadır. Bu nüsha orijinal bir nüshadır ve kanunnâme ile başında bulunduğu Kayseri mufassalının nasıl ve kim tarafından tahrir edildiğini bildiren bir de tanıtıcı yazı ihtiva etmektedir. Aynen şöyle deniyor: *"Bu defter, Kayseriye Livasının tımar ve emlâkinin mücmel ve mufassalıdır. Sultan Bâyezid bin Muhammed'in fermanı ile İbn-i Hatîb diye meşhur olan Nasuh oğlu Haydar oğlu Fakir oğlu Ubeyd ve kâtip Ali tarafından yazılmıştır. 906 tarihinde"*(2):

Bu defterde üç önemli kaynak vardır: *Birincisi,* Kayseriye Kanunnâmesidir. *İkincisi,* Kayseriye emlâki ile ilgili kanun hükümleridir. *Üçüncüsü* ise, Kayseriye'nin sınırnâmesidir. Biz ikisini de zikredeceğiz (*Kanunnâme,* sh. 2-3; *Sınırnâme,* sh. 171; *Emlâk kan.* sh. 175).

(II) nolu nüsha, *BOA'de 38 (1006) nolu TTD*'de bulunması gerekirken burada yer almamıştır. Defterin tarihi belli değildir. 888 olduğu tahmin edilmektedir (sh. 108). Ancak bu defterde sınırnâme (sh. 95-96) ve emlâk kanunu (sh. 131) hiç bir farklılık arzetmeden yer almaktadır.

(III) nüsha *Topkapı R. 1935, vrk. 155/b-156/a*'da yer alan nüshadır. Bunun bir benzeri (IV. nüsha), *İÜ. Ty. 2753, vrk. 98/a-99/a*'da bulunan nüshadır. Her ikisi de 951 tarihinde, II. Bayezid devrindeki aslından intinsâh edilmiş ve sonlarında da *"Sûret-i defter-i atîk-i kanunnâme-i Sultanî budur ki naklolundu. Tahrirenfi evâil-i Muharrem'il-Harâm sene 951"* ifadesi yazılıdır. *976 (806) nolu (BOA) Kayseri Mufassalı*nın başında da bu kanunnâmeye işâret edilmiştir. Ayrıca Kanunî devrinde kanunnâmeyi tamamlayıcı iki ferman gönderilmiştir. Konuya Kanunî devrinde tekrar döneceğiz(3).

Kanunnâmenin hukukî tahlili kolaydır. Zira klasik bir sancak kanunnâmesi olması gereken bu hukukî düzenleme, çoğu konularda, *Mevlânâ Vildan*'ın hazırladığı *Karaman Kanunnâmesi*ne atıf yapmış ve sadece Kayseri Sancağına ait hususî ve istisnâî konularda hükümler sevketmiştir(4). 10. maddede mesele bütün veçheleriyle açıklanmıştır. Kayseriye Kanunnâmesinde zikredilen hususlar, Karaman Eyâleti âdetine ters düşen mevzulardır. Bu ters düşme, sadece mikdar ve nisbettedir; esasda değildir. *Mâlikâne-divanî* nizâmı, şer'î ve örfî ba'zı rüsûmun mikdârları ve tımarların serbest olup olmayışına göre durum-

(1) Uzunçarşılı, **Tarih,** II/109

(2) BOA, TTD, 33/6; Barkan, **Kanunlar,** 56-57

(3) BOA, TTD, 976, Vrk. 1

(4) Md. 10

ları ve benzeri konuları tanzim eden kanunnâme, yine Umumî Osmanlı Kanunnâmesini esas almıştır.

Şimdi neşredeceğimiz kanunnâme daha önce, Barkan tarafından yayınlanmıştır[1]. 11. madde ise, ilk defa neşrolunmaktadır.

II- 906/1500 TARİHLİ KAYSERİYE LİVÂSI KANUNNÂMESİNİN METNİ

KANUN-I LİVÂ-İ KAYSERİYYE Kİ DERÛN-I DEFTER MESTÛR EST KANUN-I LİVÂ-İ KAYSERİYE DER VİLÂYET-İ KARAMAN

1. Vilâyet-i mezbûrenin ba'zı kurâsı *vakıf* ba'z-ı âheri *mülk* olub kadîm'ül-eyyâmdan *eshâb-ı evkâf ve emlâk bir öşür* aldıklarından sonra *divânî* deyü tımar içün gallâtdan, ketanden ve bağdan ve bağçeden bir öşür dahi alınu-gelmiş. Defter-i atîk mûcebince gine mukarrer sebt olundu[2].

2. Zikrolan *iki öşür* alındıklarından sonra *şahnelik ve yemlik ve harman arpası* deyü bir mikdâr galle dahi alurlar imiş, köhne defterde kaydolunmamış. *Rum âdeti* üzerine alınu-gelmiş. Devlet eşiğine arz olundu. Köhne defterden hâric olduğu sebebden *Karaman*'da iki öşür alınu-gelen yerler, âdeti üzre mukarrer kılınub iki öşürden ziyâde şahnelik ve yemlik ve harman arpası ref' olundu. Ol cihetden yeni defterde dahi hâsıl yazılmadı[3].

3. Ve *bütün çift resmi* elli yedi akçe, *nîm çift* yirmi sekiz buçuk akçe, *bennâk resmi* on sekiz akçe, *caba resmi* on iki akçedür. *Bennâk* dedükleri, çifti olub nîm çiftlükden eksük yeri olandır. *Caba* oldur ki, çifti ve hiç yeri olmaya[4].

4. Ve *serbest olmayan tımarlardan Karaman Kanunu* hilâfınca bütün çiftden on beş akçe, nîm çiftden yedi buçuk akçe, bennâkden ve cabadan beşer akçe, sancak beği hâslarına kayd olunub sancak beği içün zabt olınu-gelmiş. Gine mukarrer yazıldı.

5. Ve *keferesi* kadîmden yirmi altışar akçe *harâc* verüb sâyir rüsûmı müslümanlar gibi verü-gelmişler. Çift resmi ziyâde olub ve kadîmden yirmi altışar akçe verü-geldikleri ecilden, harâcları gine hâli üzerine ibkâ olundu. Ve harâc veren *mücerred* oğullarına *resm-i caba* kaydolundu. Müslümanların mücerred oğullarına resm vaz' olunmadı; mâdem ki ataları hırzında olalar, nesne taleb olunmaya.

---

(1) Barkan, Kanunlar, 56-57

(2) Bu maddede **mâlikâne-divanî** sisteminin esasları özetlenmektedir. Mahiyeti için (Bkz: OK, 1/147 vd.)

(3) — **Şahnelik:** Moğolca'da şahne, subaşı, inzibât ve asayiş memuru ve ba'zan da vali, muhassıl ve a'şar memuru manalarını ifade eder. Şahnelik ise, sancakbeyinin adamları tarafından re'âyânın verdiği öşrün mikdarına göre değişen ölçeklerde alınan bir örfî teklifdir. (**Tarama, V/3644**; Barkan, **Kanunlar,** 117/2, 147/12, 155/2, 160/15).

— **Yemlik:** Yine sancakbeği veya adımları tarafından her harmandan bir veya iki kile mikdarında alınan örfî bir teklifdir (Barkan, **Kanunlar,** 117/2).

— **Harman Arpası:** Harman zamanında her harmandan aynen alınan ve yemlik mahiyetinde olan örfî bir teklifdir. Nakden alınırsa, **harman akçesi** adı verilir (Barkan, **Kanunlar,** 116/7).

(4) 3 ilâ 9. maddelerarası hükümler Umumî Kanunnâmeden, ba'zı mikdarlar dışında aynen iktibâs olunmuştur. Bu sebeple ıstılâhlar üzerinde durmuyoruz.

6. *Ve koyun resmi* Vilâyet-i Karaman kanunu üzerine koyun dölini dökdükten sonra Mayıs'da koyunla kuzusunı bile sayub ikisine bir akçe resm alalar, ziyâde nesne almayalar.

7. Ve *serbest olmayan tımarlar*da, nısf-ı *resm-i ağnâm* sâhib-i tımara, nısf-ı âher sancakbeğine kayd olunmuşdur. Anımâ *yörüklerden* tımara ekser-i hâsıl *koyun âdeti* olub ve *tımarları* tasarrufunda olan yörüklerden sancak beğleri koyun resmi alıgelmediği ecilden, tımar olan yörüklerin koyunları resimden sancak beğine hisse yazılmadı. Tamam *resm-i ağnâm*ları tımara kayd olundu. Hemân tımar olan yörüklerden sancak beğine nısf-ı *resm-i arûs* ve nısf-ı *cürm ü cinâyet yazıldı;* hilâf-ı defter te'addî olunmaya.

8. Ve *kovandan* iki akçe alınub bir akçe *tımara* ve bir akçe *vakfa* ve *mülke* alına. Anımâ alınan akçe *öşür* vâki' olacak mikdâr bal eyleyen kovandan alınmak buyuruldu. Hiç bal eylemeyen kovandan nesne taleb olunmaya.

9. Ve *değirmenin* nısf-ı resmi *dîvânîye,* nısf-ı âher *mâlikâneye* alına.

10. Ve sâyir *rüsûm-ı re'âyâ ve resm-i kışlak ve resm-i otlak ve resm-i bezirhâne* ve hâricden ekenlerin rüsûmı ve emvâl-i re'âyâ ve sâyir husûsiyyât ki, defter-i cedîdde mestûrdur. *Mevlânâ Vildân* yazdığı *Kanunnâme* altında *Karaman Mufassal Defteri* evvelinde bitemâmihâ meşrûhdur. Ol kanunnâmede mezkûr olan kavânîn *Livâ-i Kayseriye*'de dahi icrâ oluna. Hemân bu defterde yazılan mezkûr kaziyyeler, Karaman Vilâyeti âdetine muhâlif olanlardır. Bâkî umûrda ol defterde yazılan Kanunnâme mûcebince amel oluna(1).

11. *Emlâk-i Vilâyet-i Kayseriyye:* Vilâyet-i mezbûre kadîm'ül-eyyâmdan *iki baş mutasarrıf olunub bir başı dîvânî* tımara ve *bir başı mâlikâneye* zabt olunur imiş. Mâlikâne hissesinin ba'zı vakıf ve ba'zı mülk olub memleket feth oldukdan evkâfa ve emlâke nesh târî olmayub vakfiyyet ve mülkiyyet tarîkiyle tasarruf olunurmuş. Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi ber-karar-ı sâbık mukarrer emr eyledi deyü *Defter-i Köhne*de mestûr olan gine ber-karar-ı sâbık mukarrer.

---

(1) — **Resm-i Bezirhâne:** Anadolunun doğu bölgelerinde bulgur değirmenlerine **bezirhâne** denir. İşte bezirhânelerden alınan maktu' resme resm-i bezirhâne denmektedir (Ünal, Mehmet Ali, **XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566),** Ankara 1989, sh. 141-142, Barkan, **Kanunlar,** 47/23).

Burada önemle şunu da ifade edelim ki, **Kayseriye Kanunnâmesi**'nin atıf yaptığı ve II. Bâyezid devrinde Mevlâna Vildân tarafından kaleme alınan Karaman Eyâlet Kanunnâmesi'nin ilk ve orijinal nüshasını elde edemediğimiz için buraya kaydedemedik. Ancak **İbn-i Kemal'in Yavuz döneminde yaptığı tahrirde kaydettiği fazlalıklarla birlikte, şu anda elimizde bulunan tek nüshayı III. cildde neşredeceğimizi burada hatırlatmak istiyoruz.**

Kayseri Sancağı Kanunnâmesi, BOA, TTD, No: 3, Vrk. 2-3, 6, 175

[illegible]

[illegible]

Defterin Mukaddimesi
(33/6)

[illegible]

Emlâk Kanunu
(33/175)

[illegible]

§.3- KONYA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Konya, Karaman Eyâleti'nin paşa sancağı ve Selçuklu Devleti ile Karamanoğullarının eski taht şehridir. Bir çok Osmanlı şehzâdesi burada vâlilik yapmıştır. Sultan Mustafa ve Cem bunların başında gelir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Konya sancağının ilk kanunnâmesi, 893 yılından evvel *Mevlânâ Vildan* tarafından hazırlanmıştır. Bunun aslı elimizde bulunmadığından, üzerinde kısmî ta'dilât yapılmış nüshasını, Yavuz devri kanunnâmeleri arasında zikredeceğiz. Şimdi temeli bu kanunnâmedeki ortakçılara dâir hükümlere dayanan[1]. *Konya hâslarına* dâir bir *Yasaknâmeyi* neşredeceğiz.

II- KONYA HÂSLARI YASAKNÂMESİ (31)

7 Rebiülâhir 894/1489 tarihinde hazırlanan ve tek nüshası, *Bursa Şer'iye Sicilleri, A 7/7, Vrk. 213/a'*da bulunan Yasaknâme, tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır. Meşrûiyet dayanağını, ulül-emrin mirî arazi üzerinde sahip olduğu, âmme maslahatına dayalı tasarruf hakkı teşkil etmektedir.

KONYA HASLARI YASAKNÂMESİ

Nişân-ı hümâyûn ve fermân-ı meymûn -Enfezehullâhu ilâ yevm-i yüb'asûn- hükmi oldur kim;

1. Bundan evvel Ferzend-i es'ad eşbeh-i emced nihâl-i ağsân-ı saltanat ve hilâl-i âsumân-ı rif'at dürr-i sadef-i hilâl der-i felek-i ikbâl el-mü'eyyed bi te'yîdillâh'il-Melik'il-İlâh Oğlum Şehinşâh -Tâle bekâhu-ya hâsıl kayd olan *Konya Hâsları ortakçılarından* ba'zı mahsûlın ref' edüb andan bedel *erba'in ve tis'îne ve semâne-mi'ete* Rebî'ülevvel'inin dokuzuncu gününden sâbık *Bursa mîzânından* ta'yîn eylediğüm üçyüzbin akçe *sâlyâne* üzerine elli bir akçe dahi ziyâde eyledim ve;

2. Buyurdum ki; Ba'del-yevm zikr olan ortakçılardan ba'zı ulak (?) ba'zı mahsûl taleb olunmayub zikrolan elli bir akçe andan bedel mezkûr mîzândan sâl-be-sâl alub mutasarrıf ola.

3. Ve mîzân-ı mezbûrun şimdiki emîni ve âmili ve şimdiden her kim emîni ve âmili olur ise, bu hükm-i şerîfim ile amel edüb sâbık tayîn olunan üçyüz bin akçeyi *sâlyâne*den gayrı bu zikrolunan mahsûlden bedel ellibin akçe dahi sâl besâl bî-kusûr verüb hükm-i cedîd ve pervâne taleb eymeyeler.

Şöyle bileler, alâmet-i şerîfem üzere i'timâd edeler.

---

(1) Paris, Bib. Nat., 85, Vrk. 216/b-217/a

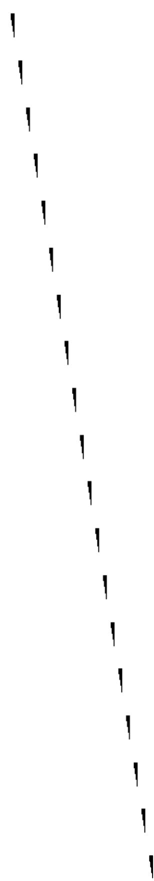
Tahrîren Fî yevm'is-sâbi'i min şehr-i Rebî'ül-âhir min şuhûr-i sene erba'in ve tis'îne ve semâne-mi'ete.

Bi Makâm-ı Kostantınıyye

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RÛM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE RÛM EYÂLETİ VE SANCAKLARI

II. Bâyezid devrinde, 801/1398'lerde teşekkül eden *Rûm Eyâleti*'nin Fâtih Sultan Mehmed zamanında kazandığı yeni şekil pek değişmemiştir. II. Bâyezid de Rûm Eyâletine bağlı *Amasya sancağı*nda vazife yapan vâlilerdendir. Eyâletin merkezi, 1520'ye kadar *Tokat* yahut *Amasya*'dır. Fâtih devrindeki hali fazla değişmediğinden, II. Bâyezid devrinde *Eyâlet-i Rûmiyye-i Suğra* da denen Rum Eyâleti'nin belli başlı sancakları şunlardır:

I) Eskiden beri Rûm Eyâleti Sancağı olanlar:

1. Amasya Sancağı
2. Canik (Samsun) Sancağı
3. Çorum Sancağı
4. Karahisâr-ı Şarkî Sancağı
5. Sivas Sancağı
6. Tokat Sancağı

II) Sonradan ilhâk olunanlar:

1. Bayburd Sancağı (Kısa bir süre)
2. Divriği Sancağı (Kısa bir süre)
3. Elbistan Sancağı
4. Gerger Sancağı (Kâhta ve Behisni ile beraber)
5. Kemah Sancağı
6. Kırşehir Sancağı
7. Malatya Sancağı
8. Maraş Sancağı
9. Trabzon Sancağı

Bunların çoğunluğu, daha sonraki dönemlerde, Rûm Eyâletinden alınarak Karaman, Erzurum veya Diyarbekir Eyâleti gibi yeni kurulan eyâletlere ilhâk olunmuştur(1). Rûm Eyâletiyle alâkalı olarak, II. Bâyezid devrinde elimizde tek hukukî düzenleme vardır.

---

(1) Veliyyüddin Efendi, 1969, 84 vd.; Gökbilgin, Tayyib, XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rûm, VD, Ankara 1965, c. VI, sh. 51 vd.

§.2- SAMSUN (CANİK) SANCAĞI KANUNNÂMELERİ (32)

I- GENEL DURUM

Rûm Eyâyeti'nin en eski sancak merkezlerinden olan *Canik* yani bugünkü *Samsun,* Karadeniz Osmanlı sâhillerinin en işlek iskelelerinden biridir. Ayrıca Bağdat'a uzanan caddenin de başlangıcı olması hasebiyle, çevresinde de *Sinop* gibi işlek daha başka iskeleler de vardır. Diğer tarafdan Sivas, Ankara ve Ma'mûret'ûl-Aziz gibi Anadolu'nun iç taraflarında bulunan ba'zı vilâyetlerin dahi ticareti, ekseriyâ Samsun vâsıtasıyla icrâ olunur. Sancakbeğliği uzun süre, *Canik Hânedânı* fertlerine münhasır kalmıştır. Daha sonraları Trabzon Eyâletine bağlanmıştır(1).

II- SAMSUN VE SİNOB İSKELELERİ KANUNNÂMESİ (32)

Tek nüshası *Paris, 39, Vrk. 140/b- 144/a*'da bulunan, hem Türkçesi ve hem de Fransızca tercümesi yayınlanmış olan bu kanunnâme, Samsun ve Sinob iskelelerine gelen-giden malların- fıkıh kitaplarındaki *Bâb'ül-Âşir* hükümlerine göre, gümrük kâidelerini tanzim etmektedir(2).

SAMSUN VE SİNOB İSKELELERİ [GÜMRÜGİNİ] BEYAN EDER 20.1.1482

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki, işbu dârendegân-ı misâl-i şerîf *Tebrizlüoğlı Ermeni Ya'kub*'a ve *Kostandin* nâm zimmîye *Samsun* ve *Sinob iskeleleri gümrüği* mukâta'aya verülüb ellerine berât-i hümâyûn verüldi;

1. Gerekdür ki, *Venedik*'den ve *Rum*'dan gayrı vilâyetlerün kâfirlerinden gemi gelüb metâ'ın çıkaracak olursa, gerek ibrişim ve gerek gayrı kumaşlardan ve metâlardan, gerek satsun gerek satmasun, yüz akçede dört akçe gümrük alına. Veyahud gemiden gemiye koyacak olursa, gerü yüz akçede dört akçe *gümrük* alına. Amma müslimân veyahud *harâcgüzâr* olacak olursa, yüz akçede müslimândan bir akçe ve harâcgüzârdan iki akçe alına.

2. Ve kurudan *Firenk bâzirgânı* kumaş getürecek olursa ki, sata yüz akçede dört akçe alına gümrük deyü. Amma satmayub gerü kuruya alub giderse gümrük alınmaya, eğer denize alub giderse âdet üzre yüz akçede dört akçe gümrük alına.

3. Veyahud kurudan kumaş getüren *ra'iyyet* veyahud *harâcgüzâr* olursa, gerek satsun gerek satmasun, *gümrük* alınmaya ve kuruya dahi alub giderse gümrük alınmaya. Amma denize alub giderse yüz akçede müslimândan bir akçe ve harâcgüzârdan iki akçe alına.

4. Ve deniz yüzünden gelen *Menavişe sücisi*nden gayrı ne kadar süci gelürse, içmek içün olsun satmak içün olsun, çıkardukdan sonra her medrede bir akçe gümrük alına. Amma Benefşe sücisinden evvelden olub-gelmiş âdet üzre her *fuçıd*an altmış yedi akçe gümrük alına.

---

(1) Şemseddin Sâmi, III/1762-1763

(2) Beldiceanu, **Actes,** 152-153; **Anhegger/İnalcık**, Kanun No: 58

5. Ve her metâ' ki, getürüb gemiye koymak dileyeler, âmil icâzet verdüği gemiye koyalar ve her gemi ki, yelken edüb gide, âmil destûrunsuz gitmeye, eğer gide, anda olan *yasak-kulu* âdet üzre hakkından gele.

6. Ve müslimânlar kâfirler ile ittifak edüb kumaşların gümrükden kaçurub kâfirün metâ'ın benümdür deyü telbîs ederlermiş, anların gibinün dahi anda olan yasak-kulı gereği gibi hakkından gele, ve *gemi re'isleri* olan kimesne kimesnenün metâ'ın gizlemeyeler, eğer vâki' olursa, kulum dutub emrüm mûcibince gereği gibi hakkından gele. İhtiyat üzre olalar ki, *gümrük*den ve *pençyek*den nesne ketm etmeyeler. Bu bâbda yasağum ziyâdedür, sonra peşimanluk fâide etmez, ana göre amel edüb hiç vechile gümrükden ve pençyekden nesne ketm etmeyeler.

7. Amma mezkûr âmile *İstanbul kanunı* üzre verülmişdür; eğer ol diyârda ziyâde alınu-geldise gerü ol vech üzre alına. Ve ol husûsda bunlardan evvel âmil olan her neye mutasarrıf oldısa, bunlar dahi ol üslûb üzre mutasarrıf olalar.

8. Ve mezkûr iskelelerde olan *emîn*ler nesne gizlemeyeler, şöyle ki vâki ola, kulum gereğince hakkından gele.

9. Bu bâbda hiç ahad kâinen men kâne mâni' olub medhal kılmayalar deyü *tahrîren fî âhiri'l-Zilka'deti sene sitte ve semanîn ve semanemi'e.*

Samsun Ve Sinop İskeleleri Kanunnâmesi, Paris, Bib. Nat. No: 39, Vrk. 140/b-144/a

نه قدر سوجی گلوب ایسه گرك ایچلك ایچون
اولسون گرك صاتمق ایچون اولسون طغره
جهار دوقدن صكره هر مدره دن بر اقچه
گمرك النه اما بغداي سوجیسندن اولدن
اولیگلمش عادتی اوزره هر قفیزدن
ایکیشر یدیشر اقچه گمرك النه و بو سوجیسندن
داخی اولوب گلمش عادت اوزره النه تحریراً
فی رجب المرجب سنه ست وثمانین وثمانمائه
صامسون وسینوب اسکله لری بابی ازاله
یوز اقچه دن اقچه گمرك النه و باخود
کیدن کیمسه قوماجی اولورسه کبیر و یوز اقچه
دن اقچه گمرك النه اما مسلمان و باخود
خراجگذار اولجق اولورسه یوز اقچه ده
مسلماندن بر اقچه وخراجگذاردن ایکی اقچه
النه و قورودن فرنك بازرگانی قماش گتورجك ٢
اولورسه که صاته یوز اقچه ده دن اقچه
النه گمرك دیو اما صاتمایوب کیرو قوریه
اولوب کیدرسه گمرك النمیه اگر دکبر مالوب

نشانی همایون بازلر که اشبو دارنده کاغذ
مثال شریف تبریزلو اوغلی ارمنی یعقوبه و
قوستندین نام ذمیه صامسون و سینوب
اسکله لری کمرکی مقاطعه‌سیله ویرلوب
١ الزمنه برات همایون ویرلدی گرکدر که
وندیکدن وروسدن و غیری ولایتلرك
کافرلرندن کمی گلوب متاعن چقاراجق
اولورسه گرك ابریشم و گرك غیری قماشلردن
و سائرلردن گرك صامسون گرك صامسون
کیدرسه عادت اوزره یوز اقچه ده
٣ دن اقچه گمرك النه و باخود قورودن قماش
گتورن رعیت و باخود خراجگذار اولورسه
گرك صامسون گرك صامسون گمرك
النمیه و قوریه داخی اولوب کیدرسه گمرك
النمیه اما دکبر اولوب کیدرسه یوز اقچه ده
مسلماندن بر اقچه وخراجگذاردن ایکی اقچه
النه و دکبر یوزندن گلن سنا و شنه سوجیسندن
غیری نقدر سوجی گلورسه ایچلك ایچون اولسون

Samsun Ve Sinop İskeleleri Kanunnâmesi, Paris, Bib. Nat. No: 39, Vrk. 140/b-144/a

صاتمامق ایچون اولنون جهار دفتردن سکره
مهندرده بر اقچه گمرك النه اما بنفشه
سوجیندن الندن اولمکلن عادت اوزره
هر قنجیندن النمش بدعا اقچه گمرك النه
وهر متاعکه کتوروب کمیه قویاق دلیلر ٥
عامل اجازتی وبیدوکی کمیه هوبه لر وهر
کمی که ملکر ایدوب گیده عامل دستور نسوز
کمیه اکر کیده اندن اولان یساق قولی عادت
اوزره حقندن کله وسلمانلر کافرلر ایله ٦

اکه کوره عمل ایدوب ببیع وجه هلکه گمرکدن
ویع بکدن نسنه کتم ایتمیه لر اما مذکور ٧
عامله اسنا بول قانونی اوزره وبرلنده
اکر اول دیاردن زیاده النوکلدیه کرو
اول وجه اوزره النه واول خصوصده
بونلردن اول عامل اولان هرنیه متصرف
اولدیسه بونلردخی اول اسلوب اوزره
متصرف اولالر ومذکور اسکله لردن ٨
اولان ایلرنسنه کزلمیه لر متولیلرکه قوانع

اتفاق ایدوب قاتلرین گمرکدن قاچوروب
کافرلوك متاعین بمعنده یونلمیس ایدیه لر شو
النوك کپوك دخی اندن اولان یساق قولی
کورکجی بکجی حقندن کلا وکمی رئیسلری اولا
کسنه کسنه نك متاعن کزلمیه لر اکر واقع
اولورسه قولوم دوتب امرم موجبنجه کرکو
بکجی حقندن کله احتیاط اوزره اولالرکه
گمرکدن ویع بکدن نسنه کتم ایتمیه لر بو بابده
یساغم زیاده دکرم مکرم بیتالق فائده ایتمز

اولدقولوم کرکجی حقندن کله بو بابده
بیع احد کاینا من کان مانع اولوب مدخل
قلمیه لر دیو تحریرا فی اخر العشر ده سنه
ست وثمانین وثمانمائه بلکشبازار قاضیسنه هو
افتخار القضاة والحکام مولانا بلکث
بازاری قاضیسی دام فضله یونیع رفیع
همایون واصل اولیجاق معلوم اوله که
مذکور قاضیلقده قباقالاذ نام قریه دن
مصطفی اوغلی خلیل وکوجه ادلو کویدن

BEŞİNCİ BÖLÜM

RUMELİ EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE RUMELİ EYÂLETİ VE SANCAKLARI

Osmanlı Devleti'nin, 1363'de teşekkül ettikden sonra, protokolde birinci sırayı alan en büyük eyâleti olan *Rumeli Eyâleti,* idarî açıdan II. Bâyezid devrinde daha çok oturmuştur. Sınırları fazla değişmemiş olsa da, sancakların aded ve statülerinde bazı yenilikler görülmektedir. Balkanlarda yapılan fetihler sonucu, Rumeli Eyaleti'nin sınırları Tuna ötesindeki *Kili* ve *Akkirman*'a ve hatta Kırım'daki *Kefe Sancağı*'na kadar uzanmıştır. Şimdi yapılan araştırmalar ve eldeki belgeleri esas alarak, Rumeli Eyâleti'nin idarî yapısını şöyle özetleyeceğiz:

1- Merkeze bağlı *İstanbul, Galata, İstanbul Hâsları* ve *Marmara Hasları* başta olmak üzere merkezi kazalar.

2- Ağriboz Sancağı

3- Alacahisar Sancağı

4- Akkirman Sancağı

5- Avlonya Sancağı

6- Bosna Sancağı

7- Çirmen Sancağı

8- Edirne Sancağı

9- Gelibolu Sancağı

10- Hersek Sancağı

11- İskenderiye (Arnavud-İli) Sancağı

12- İşkodra Sancağı

13- İzvornik Sancağı

14- Karadağ Sancağı

15- Kefe Sancağı

16- Kili Sancağı

17- Köstendil Sancağı

18- Manastır Sancağı

19- Midilli (Rodos ve Cezâyir) Sancağı

20- Mora Sancağı

21- Niğbolu Sancağı

22- Ohri Sancağı

23- Prizren Sancağı

24- Selânik Sancağı

25- Semendire Sancağı

26- Serez Sancağı

27- Sofya Sancağı

28- Vidin Sancağı

29- Vulçıtrın Sancağı(1)

II. Bâyezid devrinde hemen hemen çoğu sancaklara ait hususî kanunnâmeler mevcuttur. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

§.2- İSTANBUL VE RUMELİ EYÂLET MERKEZİNE AİT KANUNNÂMELER

Fâtih Devri Kanunnâmeleri kısmında da belirttiğimiz gibi, *İstanbul,* her ne kadar saltanat merkezi olsa da, kazaî açıdan Rumeli Eyâleti'ne bağlıdır. *İstanbul, Galata, İstanbul Hâsları* ve *Marmara Hâsları* kazaları Rumeli Eyâleti'nin merkez kazalarıdırlar(2). Biz, bu başlık altında, sırasıyla önce İstanbul kazâsına ait kanunnâmeleri, sonra İstanbul Hâsları Kazâsına ait kanunnâmeleri, daha sonra Galata kazâsına ait kanunnâmeleri ve en sonunda da Rumeli Eyâleti'nin tamamım ilgilendiren bütün kanunnâmeleri neşredeceğiz.

I- İSTANBUL İHTİSÂB KANUNNÂMESİ (82)

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları:

II. Bâyezid devri, en önemli ihtisâb kanunlarının hazırlandığı devredir. Eski İslâm hukukçularının hazırladığı *El-Hisbe* adlı eserler, bu dönemde ehliyetli kalemler tarafından kanun haline getirilmiştir. Bu önemli kanunlardan biri de *İstanbul İhtisâb Kanunu*dur. Bu kanunun ne zaman hazırlandığı kesin olarak belli değildir. Ancak her açıdan kendilerine benzediği Bursa ve Edirne kanunlarının hazırlandığı devrede yani 907/1501 tarihinde hazırlandığı kanaatindeyiz. Diğer iki kanunnâmeyi hazırlayan açıkça belli olduğu halde, bunu hazırlayan da sadece *"sonradan Paşalar ve kâdîaskerler ma'rifetiyle ilhâk olunan kanunnâme budur ki zikrolunur. Padişah -Nasarahüllâh- emriyle yazıldı"* ifadesiyle anlatılmıştır. Bu ifade Topkapı R. 1935'deki nüshada ortada yer alırken(3). Âtıf

(1) Rumeli, İnalcık, İA, IX/771-772

(2) Krş. OK, I/390 vd.

(3) Topkapı, R. 1935, vrk. 99/a.

Efendi'deki nüshada başda yer almaktadır. Bu daha doğru olsa gerekdir[1].

İstanbul İhtisâb Kanunu'nun elimizde beş nüshası mevcuttur: *I.si Topkapı R.1935 Vrk. 96/b vd.* daki nüshadır. Ömer Lütfü Barkan bu nüshayı neşretmiştir[2]. *II.si Topkapı R.1936'*daki nüshadır ve I'nin aynısıdır. *III.sü* ise *Âtıf EF. 1734 Vrk. 244/a* vd.daki önemli bir nüshadır. *IV.sü, Paris, 35, Vrk. 60/b 70/b'*deki nüshadır. *V.si M.O. 2730, Vrk. 71/b-83/b'*deki nüshadır. Beş nüsha arasında da ciddî bir farklılık mevzu' bahis değildir.

Araştırmacılar tarafından 17-26 Haziran 1502 tarihinde hazırlandığı belirtilen bu kanunnâme, Barkan tarafından latin harfleriyle neşredildiği gibi, Beldiceanu tarafından da Fransızca'ya tercüme olunmuştur[3].

Kanunnâmenin şer'î tahlili, tıpkı Bursa ihtisâb kanunnâmesi gibidir. Bu sebeple, burada kısa keserek oraya havale ediyoruz[4].

2- İstanbul İhtisâb Kanunnâmesinin Metni

KANUNNÂME-İ İHTİSÂB-İ İSTANBUL EL-MAHRÛSE

1. *Zemherîrin evvelinden Rebî'in* âhirine değin ki, altı ay olur, iki yüz elli *dirhem koyun eti* bir akçeye ola. Sayfın iki evvel ayları üç yüz; sayfın âhiriyle güzün evvel ayı üç yüz elli dirhem; güzün iki âhir ayları üç yüz dirhem koyun eti bir akçeye satıla. Ammâ her zamanda koyun etinden *keçi eti* elli dirhem ziyâde satıla. Koyun etin ayru, keçi etin ayru satalar, birbirine katub satmayalar. Katarlar ise, *muhtesib* kadı ma'rifetiyle *ta'zîr* ede, *cerîme* alınmaya. Ve *kuzı eti* elli dirhem eksik satıla; *şişek* olduğı vakit koyun etiyle berâber satıla.

Ta'yin olunan *narh*dan eksik satılur ise, dirhemine bir akçe *cerîme* ve sâir terâzu ile satılan nesnelerden eksik satandan iki dirhemine bir akçe cerîme alına[5].

2. Mahrûse-i *İstanbul* maslahatı içün memâlik-i mahrûseden *celebkeş* yazılub üzerine ta'yin olunan koyunların emr olunan mevsimde İstanbul'a getüreler. Bunda geldikten sonra kadı ve muhtesib ma'rifetiyle celebkeş getürdüği koyunları sayılub üzerlerine kayd olunan koyunların tamam getürdükleri ma'lûm olduktan sonra, koyun getüren celebkeşlere kadı ve muhtesib ma'rifetleriyle *sellâh ve selh-hâne* ve şehirde kassâb dükkânın bulı-verüb celeb-keş getürdüği koyunı ol verdükleri dükkânda boğazlayub getüren celeb-keş bi-nefsihî kendü *narh-ı rûzî* üzre sata. Ammâ kadı ve muhtesib dâim anlarun gibi celeb-keşleri görüb gözedüb yoklayalar. Tâ ki kassâblar *muvâza'a* edüb hile etmeyeler. Ve koyunlarun tamam boğazaldukdan sonra kadı ve muhtesib celeb-keşlerin ellerine *"koyunların tamam getürüb satdılar"* deyü *hüccet* verüb yerlerine göndereler.

---

(1) Âtıf Ef. 1734, vrk. 244/a

(2) Barkan, *İhtisâb Kanunları,* Tarih Vesikaları, c.I, sy. 5, Şubat 1942, sh. 326 vd.

(3) Beldiceanu, Recherche, 186-206; Ayrıca bkz. R. Mantran, Réglements fiscaux ottomans la police des marchés de Stamboul au dé but du XVIe siécle, dans Cahiers de Tunisie, t. IV./14, Tunis, 195 d, p. 213-241

(4) II. Bâyezid-19, mukaddime kısmı önemli.

(5) Bu kısım, Fâtih devrindeki kanunnâmenin özeti mahiyetindedir: Krş. Fâtih-4, md. 1-4, OK, I/378-379; II. Bâyezid-19, md. 5-6

Ve şol *celeb-keşler ki, üzer*lerine kayd olunan koyunların ba'zın getürüb ve ba'z-ı âherin getürmeyeler, teklif olunub elbette üzerlerine kayd olunan koyunların buldurub tamam getürdüb emr olunan üzere satdurub ellerine hüccet vereler. *Kuzât ve hükkâm* bu bâbda gereği gibi mukayyed olub ihtimâm edüb celeb-keşlere koyunların mevsiminde buldurub celeb-keş içün *kul* varıcak celebkeşleri ve koyunların varan kula teslim edüb ve kendüler dahi birer yarar adamların koşub getürüb *İstanbul Kadısı*na ve *muhtesibine* teslim edüb anlardan hüccet alub gideler veyahud emr olunan üslûb üzere boğazlayub satalar. Bu emre muhâlefet eden kadılar müstahıkk-ı itâb ve ıkâb olalar.

Ve şehre *ihtiyâriyle koyun getüren* kimesnelerden celeb-keşler koyun almayalar. Kadı ve muhtesib men' edüb aldırmayalar. Alurlarsa, kadı ma'rifetiyle muhtesib *döğe, ammâ cerîme almaya. Kasbâne* ile yüzülmesi mukarrer ola. Ammâ şol vakit ki, *sellâh* koyunun ve gayrının derisin yarub ya delük ede, etdüği ziyâna göre cerîmesi alına(1).

3. *Üç nevi' buğdaydan bir müdd* buğday satun alındıkda *Tekfurdağı* buğdayından yedi kile ve *Ahyolı* buğdayından dahi yedi kile ve *Selanik* buğdayından dahi altı kile buğday alınub bu cümleyi *su değirmenine* iledüb *un* eylemelü oldukda, bir kile buğday *değirmen hakkı*na gitdi ve bir buçuk şinik dahi *çevrindi* çıkdı. Ba'dehû bâkî kalan on sekiz buçuk kile ve buçuk şinik buğday un olub getürülüb *kapan*da vezn olundukda on yedi buçuk kile ve buçuk şinik un çıkdı. Ba'dehû mezkûr un kile ile dahi ölçüldükde on sekiz kile ve bir şinik un çıkdı. Kile vezinden iki buçuk şinik ziyâde gösterdi. Velhâsıl zikrolan un, on sekiz kile ve buçuk şinik buğday un olub kapanda vezn olundukda bir kile noksân gösterdi ve ölçüldükde dahi bir buçuk şinik noksân gösterdi. Ma'a hâzâ meşhûr olan budur ki, ölçüde un buğdaydan ziyâde gelür deyü *ehl-i hibre*sinden istifsâr olundukda buğdayun acı olub eski olduğundandır deyü cevâb verdiler. Hattâ cümle uncularda dahi bu ma'nâ muttariddir deyü söylediler(2).

Ba'dehû vâki' olan *harc budur* ki, zikrolunur: Cümle bir müdd buğdayın bahâsı üç yüz yetmiş altı buçuk akçeye oldu. Ve değirmene iledüb getürmek içün gemiye yirmi akçe verildi ve çevürmesine iki akçe verildi. Ve gemiden değirmene çıkarınağa ve değirmenden gemiye iletmeye bir akçe verildi ve gemiden kapana çıkarmağa dahi bir akçe verildi. Ve *resm-i kapan* dahi dört akçe dutıldı. Cümle icrâât yirmi sekiz akçe oldu. Cem'an bahâsiyle harc dörtyüz dört buçuk akçe oldu. Ve zikrolan on yedi buçuk kile buçuk şinik un yirmi dörder üzere dörtyüz yirmi üç akçe eyler. Bu takdirce hemân on sekiz buçuk akçe *fâide* göründü.

4. Eyle olıcak *ekmek* gâyet eyü ve arı olmak gerekdir. Şimdi bazarda ol asıl

---

(1) — **Celebkeş:** Kesilecek hayvanlar ve özellikle de koyun sürüsü celbederek kasaplara satan tüccara denir.

— **Selhhâne:** Kasaplar için kesilen koyun ve benzeri hayvanların boğazlanıp yüzülmelerine tahsis edilen yere denir. Bu işi yapanlara da **sellâh** adı verilir (Kamus-ı Türkî).

— **Kasbâne:** Bkz. OK, I/379, dn.1

Krş. **Bursa İbtisâb,** md. 5-6

(2) — **Ahyolu:** Akhioli yahut achioli denen bu şehir, Rumeli'nin Karadeniz sahilinde ve Burgos Körfezi'ne girerken sağ tarafından kalan bir burunda yer almaktadır. Eski adı Anchialos'dur (**Kamûs'ül-A'lâm,** I/47).

— **Çevrindi:** Muhtelif hubûbatı çevirip karıştırmakla meydana gelen zahire karışımı (Kamus-ı Türkî, 519)

etmek yokdur. Ammâ buğdayın kilesi silme ölçüldi ve unun kilesi doruklu ölçüldü. Bu takdirce cemî' *doruk* vâki' olan un buğdaydan ziyâde vâki' olmuş olur. Lâkin unun kilesi doruklu ölçülmek müte'âref olduğı sebebden doruklu ölçüldi.

Bir *müdd* buğday un olub *ekmek* oldu. Cümle dörtyüz altmış sekiz buçuk akçelik ekmek hâsıl oldu. Ve bil-cümle zikrolunan bir müdd buğday un olıncaya değin bahâsiyle ve harciyle dörtyüz kırksekiz akçeye oldu. Ba'dehû ekmek olub satıldıkda kepek bahâsiyle dörtyüz yetmiş beş akçe hâsıl oldu. Zikrolunan bir müdden yirmi altı akçe *fâide* göründü. Lâkin *tavvâflık* on akçede buçuk olıcak iki buçuk akçe fâide kalur. Ve eğer on akçede bir akçe tavvâflık olacak olursa, yirmi bir akçe ziyân görünür. Ammâ işlenen ekmek gâyetde pâk ve pişmiş ve bîayb ekmek oldu. Ol asıl ekmek bazarda bulunmaz. Eyle olıcak *tavvâf*a verilmeğe ihtiyâç kalmaz, ziyân dahi olmaz. Ve bir buçuk şiniği *çevrindi* vezinde üç buçuk *vukiyye* geldi. Nihâyet beş vukiyye tahmîn olundu. Evvelden her kilede ikiyüz dirhem *tuzlık* olmak kanun-ı mukarrer olmağın gerü ber-karar-ı sâbık mukarrer kılındı; tebdîl ve tağyîr olunmaya(1).

5. *Un kapanında olan kapan taşlarını,* kadı ma'rifetiyle muhtesib dâim görüb gözede. Tâ ki, hile ve telbîs olub un alan ve satan kimesnelere zarar ve ziyân olmaya(2).

6. *Taşradan gelen galle ve bal ve yağ ve sâir me'kûlât* kısmında ne gelürse, muhtesib, kadı ma'rifetiyle kemâ-yenbeğî teftiş eyleye. Tâ ki, yalan yere şire deyüb ziyâde narh istemeyeler ve getürdüği yere göre *harcı* hesâb olunub tamam oldukdan sonra *onı on birden nihâyet on beşe varınca* muhtesib kadı ma'rifetiyle narh vere.

7. *Aşçılar ve başçılar ve büryancılar ve börekçiler,* fil-cümle ta'âm bişürüb satanlar, eyü ve pâk bişüreler ve kabların pâk suyla yuyalar ve pâk bez ile sileler ve bir kerre çanak ve tabak yudukları suyla tekrar bir çanak ve bir tabak dahi yumayalar. Ve kazanların kalaysız dutmayalar ve kepçelerini dahi kalaysız dutmayalar, vaktiyle kalayladalar. Muhâlefet edenleri muhtesib, kadı ma'rifetiyle döğe, cerîme almaya(3).

8. *Haffâflar,* kırmızı ve gülnârî ve erguvanî *çizme*nin, gâyet a'lâsı otuzdan otuz üçe varınca; evsatı yirmi sekizden otuza varınca; ednâsı yirmi altıdan yirmi sekiz varınca satalar. Ve *Bulgarî*sinin ve limonîsinin, gâyet a'lâsı yirmi yediye; evsatı yirmi altıya; ednâsı yirmi dörde ola. Bu iki renkden gayrısının yirmi altıya, yirmi beşe, yirmi dörde; evsatı yirmi üçe yirmi ikiyi ola. Ve *iç edüğün,* a'lâsı on yediye on altıya; evsatı on dörde on üçe; ednâsı on ikiye on üçe ola(4).

9. *Şirvânî paşmağın* ki, sahtiyân ola, gâyet a'lâsı yirmiye, evsatı on sekize; ed-

---

(1) Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 1

— **Fâide:** Kâr demektir.

— **Tavvâflık:** Ekmeği satmak üzere dolaştıran şahıslara verilen ücrete denir.

(2) Bunun şer'î hükümleri için bkz. Kavakçı, **Hisbe,** 84 vd.

(3) Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 49 vd.

(4) — **Haffâf:** Çizmeci ve ayakkabıcı demektir. Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 64

— **Erguvanî:** Erguvan çiçeği, renginde olan demektir. Erguvan çiçeği, güzel bir kızıl renkli çiçekdir (Kamus-ı Türkî, 90)

nâsı on beşe; *sağrî paşmak* ki, şirvânî ve acem ola, a'lâsı yirmi yediden yirmi sekize varınca; evsatı yirmi beşden yirmi altıya varınca; ednâsı yirmi üçden yirmi dörde varınca ola. Ve şol paşmak ki, şirvânî ve sağrî başmakdan ednâ ola, hâline göre satıla. Bâkîsi dahi ki, oğlan-uşak giymelü ola, bahâsiyle satıla, ziyâdeye satılmaya. Ziyâdeye satarsa, muhtesib te'dîb ede. Ve iç edük ve paşmak ki, *Deştî* ve Şirvânî olmaya, paşmağiyle yirmi akçeye ola(1).

10. *Babuççılar,* babucun kırmızı ve al ve gülnârî ve limonî gâyet a'lâsın yirmiye ve on dokuza ve on sekize satalar; evsatı on altıya on yediye; ednâsı on dörde on beşe; bâkî renklerin a'lâsı ki, su sığırı gönüyle ola, on beşe on altıya on yediye satalar. Yeniçeri babucundan gayrı babuçların gâyet a'lâsı ona ve dokuza; evsatı sekize ve yediye; ednâsı beşe ve altıya ola.

11. Fil-cümle *çizmecilerin ve paşmakçıların ve babuççıların* işledikleri eyü ola, kalb işlemeyeler. Beş akçelik veyahud dahi ziyâdelik *paşmak* ve *çizme* ve *babuç* ve gayri, akçe başına iki gün hesâbı vardır. Bunların gibileri görüb gözedeler. Her kangı çizme ve babuç ve paşmak ve gayrı, akçe başına iki gün hesâbı üzre tamam olmadın delinürse veya sökülürse, dikici suçludur. Kıymeti ne ise, ol mikdâr *cerîme* alalar. Eğer gön ve sahtiyân delinürse, debbâğ suçludur. Ve eğer sökülür ise, diken suçludur. Eğer bıçağ ile kesilürse, diken suçludur.

12. *Kara sığır gönünün,* a'lâsı altmışdan seksene varınca ola; evsatı kırkdan altmışa varınca; ednâsı yirmiden kırka varınca. *Yağlı gönün* bahâsı, her mertebede on akçe ziyâde ola. *Su sığırı gönünün* işlenmişi ki, gâyet a'lâ ola, yüz doksandan iki yüze varınca; evsatı yüz seksenden yüz doksana varınca; ednâsı yüz altmışdan yüz seksene varınca ola. *Keçi derisi,* işlenüb sahtiyân oldukdan sonra kırmızı ve gülnârî ve nârencînin nevbetle eyüleri yirmiye; evsatı on dokuza; ednâsı on sekize ola. İçinden eyüsün çıkarub satınalu olıcak, yirmişere ve yirmi ikişere satalar. *Amel-i erguvânî* ki, kırmızıdan dönmüş olmaya a'lâsı yirmi beşe; evsatı yirmi ikiye; ednâsı on sekize; gayrı renklerün sahtiyânı dahi nevbetle olıcak, a'lâsı on dokuza ve yirmiye; evsatı on yediye on sekize; ednâsı on beşe ve on altıya ola. *Meşin*in a'lâsı ki, nevbetden çıkduğı üzre ola, a'lâ ola, biri biri üzerine beşer buçuğa ve altıya ola; evsatı dörde ve dört buçuğa ola; ednâsı üçe üçer buçuğa ve dörde ola.

13. *Ham deriler, Boğdan ve Eflâk* koyunı ve yumuşak koyun derileri, ikişer buçuğa ola. *Zağoriye ve Sofya* koyunı derileri, ikişer akçeye ola. *Dobruca* koyunı derileri, birer buçuğa ola. Ve *keçi derisi,* hâmken a'lâsı altı akçeye ola; evsatı beşe; ednâsı dörde ola. *Kara sığır derisi,* hâmken a'lâsı otuzdan kırka varınca; evsatı yirmiden otuza varınca; ednâsı ondan yirmiye varınca ola. *Su sığırı derisi,* hâmken a'lâsı yüzden yüz yirmiye varınca; evsatı seksenden yüze varınca; ednâsı elliden seksene varınca ola(2).

(Burada 12. madde tekrar edilmektedir. Bu sebeble alınmamışdır. Sadece meşinden önce "Ammâ içlerinden gâyet a'lâsı ifrâz olunsa, yirmi yirmi bire satalar"

(1) Bursa İhtisâb, md. 64

(2) — **Zagoriye:** Bulgaristan'da bir yer adıdır.

— **Dobruca:** Rumeli'nin kuzeydoğusunda ve Karadeniz sahilinde yer alan bir yarım adadır (Kamus'ül-A'lâm, 3/2169 vd.)

ifâdesi fazladır.)

14. *Ve tâcir* olan kimesne sahtiyân ve meşin cinsinden *onun on buçuğa* satalar, ziyâdeye satmayalar.

15. *Ve inek gönünün,* a'lâsı otuz; evsatı yirmi beş; ednâsı yirmi iki akçeye ola. Ve *ham kayış gönünün,* a'lâsı otuz beş akçe; evsatı otuz iki; ednâsı otuz akçeye ola.

16. Ve *hâm deriyi,* her ne cins olursa olsun, *debbâğa* satalar. Debbağdan gayrı kimesneye satmayalar. Ve debbâğ dahi deriyi tamam dibâğat etdikten sonra her ne cins olursa olsun, şehirde olan işçilere satalar. Tâcire ve hârice satmayalar. Meğer ki, işçilerden arta, ol vakit tâcir satun ola. Ve tâcirler *debbâğ-hâne*ye varmaya ve peşin akçe vermeye. Ve debbâğlar göni, babuççılara ve gayra nevbetle verürüz demeyeler. Bir isteyene iki isteyene muhâlefet etmeyüb vereler.

(Burada 8, 9, 10 ve 11. maddeler son bir cümle eksiği ile tekrar edilmektedir. Harf dahi değişmediğinden tekrar etmiyoruz)[1].

17. *Ve sağrıcılar,* hâm *at derisi*nin evsat bahâsı on beşe olur imiş. İşlenüb *sağrı* oldukdan sonra gâyet eyüsi otuzdan kırka varınca; evsatı yirmiden otuza varınca; ednâsı ondan yirmiye varınca ola. *Ve katır derisi*nin hâmın yirmi beşden kırka varınca alurlar imiş. İşlenüb sağrı oldukdan sonra ki, renk-âmîz ola, gâyet a'lâ ola, altmışdan seksene varınca; evsatı elliden altmışa; ednâsı kırkdan elliye varınca ola. *Hımâr derisi* dahi katır derisi gibidir dediler.

18. *Sarrâclar, Osmânî ve Çağatayî ve şarkî eyer ki,* mükemmel ve la'l-renk ve mücellâ ola, tabl-bâzından gayrı a'lâsı altı yüze ve beş yüz elliye; evsatı dörtyüz elliye ve beş yüze; ednâsı dörtyüze ve üç yüz elliye ola. Ve *Ak Osmanlu eyeri* ki, mükemmel ve münakkaş ola, a'lâsı beşyüz akçeye ola. Ve sâyir renklü *şarkî eyer* ki, mükemmel ola, dörtyüz akçeye ola. Ve *şarkî güllü eyer* ki, mükemmel ola, iki yüz elli akçeye ola. Ve *şarkî gülsüz eyer,* iki yüz otuz akçe ola. Ve *al eteklü sahtiyân eyer,* tabl-bâzından gayrı a'lâsı yüz yirmi akçe; evsatı yüz on akçe; ednâsı yüz akçeye ola. Ve al ve kırmızıdan gayrı ki, altsız ola, iki kaş kenarı sağrı olub mükemmel ola, a'lâsı yüze yüz ona; evsatı doksana; ednâsı seksene ola. Ve *Akıncı eyeri* ki, mükemmel ola, doksan akçeye ola. Ve *çekme kara sağrı eyer* ki, mükemmel ola, tabl-bâzından gayrı *hılli* olmaya, a'lâsı iki yüz elli akçeye ola. Ve şol eyer ki, ziyâde altunlu ve fermûde sağraklu ve esbâbı gâyet eyü ve kendüsi bî-bedel ola, kavil etdüklerine göre ola, altmış akçeye ola[2].

19. *Ve oyan* ki, kırmızı ve kara sağrı kemüklü kenarı dikme ve bükme ola, a'lâsı doksan akçeye ola ve kenarı ki, dikme ola, seksen akçe ola. Ve kırmızı sağrı ki, kemiklü sâde ola, altmış akçeye ola. Ve *oyan ki,* şakağı müşebbek ve enseliği iki kat sağrı ola, a'lâsı yetmiş akçe, evsatı altmış akçe, ednâsı elli akçe ola. Ve şakaklu *Moğolî oyan,* a'lâsı elli akçe, evsatı kırk sekiz akçeye, ednâsı kırk iki akçe ola. Ve şakaksız oyan ki, sağrı ola, a'lâsı otuz sekiz, evsatı otuz beş, ednâsı otuz akçe ola.

---

(1) **Bursa İhtisâb,** md. 88

(2) **Bursa İhtisâb,** md. 67

— **Tabl-bâz:** Davul demektir. Davulda kullanılabilecek kalite ve renkde olma manasını ifade eder.

Ve *Bulgarî şakaklu oya*nın, a'lâsı kırk beş akçeye, evsatı kırk üç akçeye, ednâsı kırk; ve sâde *Osmanlu* oyanın, a'lâsı on akçeye, evsatı dokuz akçeye, ednâsı sekiz akçeye ola. *Eski Osmanlu oyanı* ki, iki kat enseliği ola, a'lâsı yirmi, evsatı on sekiz, ednâsı on yedi akçeye ola. Ve *tamak oya*nın, gâyet eyüsi, yirmi beş akçeye ola. Ve *gülefserlü sağrı oyan* ki, demür paftalu ola, gâyet eyüsi kırk beş akçeye, evsatı otuz, ednâsı yirmi beş akçeye ola.

20. *Ve yular* ki, iki kat ola ve zincirlü ola, a'lâsı on dörde, evsatı on ikiye, ednâsı on akçeye, ve sâde yuların, a'lâsı sekize ve yediye, evsatı beşe ve altıya, ednâsı dörde ola. Her kim ki bu *narha* muhâlefet ederse, *muhtesib* gereği gibi hakkından gele.

21. *Etmekçiler,* çaşni dutdukların narh üzere pâk işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Etmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına *let* uralar; eksük olursa *tahta külâh* uralar veyahud *cerîme* alalar. Ve her etmekçinin elinde iki aylık ekall bir aylık un buluna. Tâ ki, nâgâh bazara un gelmeyüb müslümanlara muzâyaka göstermeyeler. Eğer muhâlefet edecek olurlarsa, *siyâset* oluna. Ve *saluyî (şaluvi)* etmek gâyet bol olduğı vakit edeler[1].

22. *Ve galle bazarın* muhtesib her hafta göre gözede; inmek ve çıkmak galle geldüğine ve satulduğına göre ola ve kilesi gözedile.

23. *Ve aşçılar ve başçılar,* ta'âmları ve başları gâyet pâk edeler ve dezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağıyle nesne bişürmeyeler. Ve yahni ve büryan ve tava büryan muharrâ bişmiş ola, çiğ olmaya. Ve işkenbenin pâk olmuşı, sekizi bir akçeye ola ve şirdenün dolmuşı bir akçeye ola.

24. *Bakkallar ve attarlar ve bezzâzlar ve takyeciler, onun on bire* satalar, ziyâdeye satmayalar. Ziyâdeye satarlarsa, muhtesib dutub te'dîb ede. Ammâ bu bâbda ve gayride kadı ma'rifeti bile ola.

25. *Hıyâr ve kavun ve karpuz* ve emrûd ve alma ve kiras ve bakla ve üzüm ve mercimek ve sâir bunun emsâli ne varsa, vaktine göre kadı ma'rifetiyle narh verilüb satıla. Muhtesib eksüğin gözleye, eksüği bulunanın gereği gibi hakkından geline.

26. *Hayyâtlar ki,* fermûde sâde çuka kaftan sinceflü ola, a'lâsı yirmi, evsatı on sekiz, ednâsı onbeş akçeye ola. Ve *virev sinceflü* sof, yirmi beş akçeye ola. Ve *kemhâ ve kadife mîr-ahurî* yirmi beş akçeye ola. Ve mîr-ahurî sof kaftan otuz beş akçeye; ve çuka fiston kaftan otuz akçeye ola. Ve *fiston* ki, kemhâdan ola veyahud kadifeden ola, anun gibilere yirmi beş akçe alalar. Ve *zennâne derlik* on beş akçeye ola. Ve cübbe kaftan ki, gâyet a'lâ ve bî-nazîr ola, elli akçeye, evsatı kırk beş akçeye, ednâsı kırk akçeye ola. Ve *Mağribî sof kaftan* ki, nikendelü ola, yirmibeş akçeye ola. Sâir bez kaftanlar ki, nikendelü ola, yirmi akçeye ola. Ve bâkî oğlancıklar kaftanı ve sâyire ki, evsat ve ednâ dahi aşağrak ola, bahâsiyle dikile, ziyâdeye dikilmeye ve ziyâdeye dikenin muhtesib kadı huzuruna iledüb ziyâde alduğı zâhir oldukdan sonra bir kerre iki kerre *tahta külâh urub* teşhîr ede, tekrarlayicek *cürüm* alalar[2].

27. *Neccâr ve bennâ,* yaz gününde *ücret* on akçe ve *yemeklik* iki akçe ve kış

(1) — **Saluyî:** Manasını tam tesbit edemedik (bkz. Beldiceanu, Recherche..., 199, dn.2)

(2) Krş. Bursa İhtisâb, md. 59

gününde ücret sekiz akçe ve yemeklik iki akçe ola[3].

28. *Çukacıların* çukaları, bir boy iki etek ola ve yakaları buçuk arşundan *girih* eksük ola. Beli dahi âdet üzerine ola ve tirizleri eksük olmaya. Ve dahi kadife yakayı *müslümanlar* nice keserlerse *Yahudiler* dahi eyle keseler. Ehl-i hibre bahâne bulsa, muhtesib hakkından gele.

29. *Kuyumcular,* sâde işi dirhemine bir akçe; minekârî işde dirhemine iki akçe ve altun sâde ise *miskâline* üç akçe; müşebbek işde miskâline beş akçe ve gümüş düğmeler iriyi ve hurdayı gâyet eyü hâlis işleyeler, bakır koyub işlemeyeler. İşleyenin muhtesib gereği gibi haklarından gele[1].

30. *Mûy-tâblar,* kara *çul* ki, yakalu gâyet eyü, tûlı on iki karış ve arzı sekiz karış ola, otuz akçeye ola. Ve şol çul ki, tûlı on karış ve arzı altı karış ola, yirmi sekiz akçeye ola. Ve şol çul ki, yakasuz ola, tûlı dokuz karış ve arzı altı karış ola, yirmi akçeye satıla. Ve *torba* ki, gâyet a'lâ siyah ola, beş akçeye ola, evsatı dört akçeye, ednâsı üç akçeye ola[2].

31. *Na'l-bendler,* ba'zı na'l var imiş ki, yüz ayağı yetmiş akçeye alınur imiş, anun gibi na'l beş akçeye na'llana. Ve ba'zı na'l var imiş ki, altmış akçeye alınur imiş, anun gibi dörder buçuğa ola ve elli beşe alınan na'l dörde ola. Ve na'llandıkdan sonra mıh değirüb aksadırsa, tımarı na'l-bend üzerine ola. Ve katır na'lin dört akçeye ve eşek na'lin üç akçeye ve karaca sığır çiftin dört akçeye na'llayalar[3].

32. *Ve kemhânın ve vâlenin* ve kadife ve sof ve tafta ve bürüncük ve gayrının tûlında ve arzında eksük olmaya. Eksük olursa, işleyenin hakkından geleler. Bürüncüğün uzum beş arşun ola; noksân olursa muhtesib haklarından gelüb cürümleye.

33. *Ve boyacıları* dahi gözedeler, kalb boyamayalar; boyarlarsa gereği gibi hakkından geleler[4].

34. *Ve tahtanın ve ağacın* tûlın ve arzın gözedeler. Ve köylerde yasak edeler ki, *âdet-i kadîme* üzerine getürüb satalar. Ve illâ muhtesib dutub hakkından gele.

35. *Kazancılar* dahi eski bakırdan nesne işlemeyeler ve her ne işlerlerse hesâb edüb narh vereler, ziyâdeye satdurmayalar[5].

36. *Bıçakçılar ve kılıçcılar, Dımaşkî* deyü Frengî işlemeyeler ve Frengîyi dahi Dımaşkî deyü işlemeyeler. Her birini ayru ayru satalar ve suyun onat vereler. Filcümle bu zikredilen umûrda her kim muhâlefet ederse, muhtesib dutub hakların-

---

— **Fiston:** Fistan da denir. Arnavudçadır. Arnavudların giydiği ve belden dize kadar uzanan geniş ve çok kırmalı patiskadan yapılan beyaz elbise. Ayrıca Alafranga kıyâfette kadınların giydikleri muhtelif biçimde kırmalı ve süslü entari

— **Nikendelü:** Kuba dikişli demektir.

(3) — **Neccâr:** Marangoz.

— **Bennâ:** Yapı ustası (Krş. Bursa İhtisâb, md. 83).

(1) **Bursa İhtisâb,** md. 76

(2) **Bursa İhtisâb,** md. 66

(3) **Bursa İhtisâb,** md. 68

(4) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 109

(5) Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 77

dan gele.

37. *Ve çilingirlerin* işledikleri iş gâyet eyü ola, kalb olmaya ve fermûde a'lâ *kılıç kını* altmış akçeye ola(1).

38. *Ve kile ve arşun ve dirhem* gözlenile; eksüği bulunanın hakkından geleler(2).

39. *Hallâclar,* yüz elli dirhem panbuğı bir akçeye atarlar imiş, evvelki *Kanunnâme*de; şimdi asıl bahâsından panbuk bir akçe veyahud iki akçeye ola, ziyâdeye olmaya(3).

40. *Ve sirke ve yoğurda* su koymayalar. Su katılmış olub bulunursa, teşhir edeler veyahud tahta külâh uralar.

41. *Ve Gazzâzların* düğmesi gözlene, kalb olmaya.

42. *Ve iplikçilerin* ipliği *tire* ipliğine berâber ola. Ve *astar ki,* şehirde işlene, sekiz arşun ola, eksük olmaya. Olursa hakkından geleler.

43. *Halâyıkçılar,* satdıkları câriyelerin yüzüne aklık ve kızılca sürmeyeler. Filcümle tezyîn-i vech edüb satmayalar. Ve her ne libâsla satarlarsa, sonra çıkarub almayalar. Ve *gürzin* sakalın yoldurub veyahud tıraş edüb satmayalar. Ve her ne libâsla satarlarsa, sonra çıkarmayalar. Her kim muhâlefet ederse, muhtesib gereği gibi hakkından gele(4).

44. *Ve müşteri* elinde davar bulub alduğı kimesnenin günâhın setr etmek içün ben şöyle böyle aldım dedüğüne i'timâd etmeyüb dutub dartub eksük gelürse satandan dirhemine bir akçesin ala ve *temerrüd* edeni sekidüb hakkından gele.

45. *Ve kadı ma'rifetiyle me'kûlât ve meşrûbât ve melbûsât ve hubûbât* ki, ehl-i sûk arasında vardır, gözedilüb her hirfet teftiş oluna. Eğer terâzûda ve kilede ve arşunda eksük bulunursa, muhtesib haklarından gele.

46. *Hammâmcılar,* hâmmâmları gözedeler, yunmuş ola, ıssı ve sovuk su ile ârâste ve dellâkleri cest ve çâlâk ola. Usturası keskin ola. Şöyle ki, usturası altında kimesne zahmet çekmeye ve nâzır olan fotaları pâk duta; müslümana verdüği fotayı kâfire vermeye(5).

47. *Ve mumhâne* gözlene(6).

48. *Ve kalaycıların* kalayladıkları avadanlığı gâyet eyü kalaylayalar. Kalb kalaylayanın muhtesib hakkından gele.

49. *Ve değirmenciler,* bir müdd buğdayı beş akçeye öğüdeler, ziyâdeye öğütme-

(1) Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 82

(2) Krş. **Kavakçı, Hisbe,** 84

(3) Krş. **Bursa İhtisâb,** md. 79

(4) — **Halâyık:** Câriye ve hizmetçi manasını ifâde eder. Tabiat ve insan manasına gelen **"halîka"**'nın çoğuludur (Pakalın, I/707).

— **Gürz:** Kerzük diye de okunmuş ise de doğrusu gürzdür. Gürz, aslında ağır demir topuz demektir; ancak mecaz yoluyla erkek köleye de denir. Burada kasdedilen ma'na budur. (Bürhân-ı Kâtı', II/97)

(5) Krş. Kavakçı, **Hisbe,** 122

(6) Krş. **Bursa ihtisâb,** md. 89

yeler. Eğer artuğa öğüdürlerse, muhtesib kemâ-hüve hakkından gele.

50. Ve bir *vukiyye üzüm* bir akçeye olıcak iki vukiyye *şerbet* bir akçeye ola.

51. *Ve kapanın* ağzın ve beynisin muhtesib gözleye.

52. *Ve bezzâzistan ve bit bazarı* ve gayrı dellâllar *boyunluğu,* subaşı ma'rifetiyle ola. Yalan şiveyle söylerlerse haklarından geline.

53. *Ve bazarcılar,* davara karşı varmayalar. Varırlarsa, muhkem let edeler, cürüm alınmaya.

54. Ve sekiz gemide bir gemi *Galata'ya* verile ve İstanbul'da narh nice ise, Galata'da dahi eyle ola. Gemiler her ne satarsa, muhtesib ma'rifetiyle sata; mahfî satarsa muhkem let edeler, cürüm alınmaya.

55. *Ve kapana* araba ile bal yağ gelse, bazarcı çıkub arabasından indirmeye, üç gün dura, andan satıla. Her kim arabaya çıkar ise, let edüb cürüm alınmaya.

56. *Ve dellâllara* zâyi' etdükleri davarı ödedeler.

57. *Ve hammâl bârgiri* ziyâde ücret almaya; gâyet ırak yere iki akçe, evsat yere bir buçuk akçe, yakın yere bir akçe alına. Andan aşağa altı pul ve yarım akçe alına. Eğer ziyâde alınursa, hakkından geline.

58. Ve ayağı yaramaz bârgiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve *ağır yük urmayalar; zira dilsüz canavardır.* Her kangısında eksük bulunursa, sâhibine tamam etdüre. Eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Ve hammâllar ağır yük urmayalar, müte'âref üzerine ola(1).

59. *Ve arpayı* ve alefi ve daruyı ve ne kadar keylçe davarı varsa, satun alub satandan keylçede iki pul ala, ziyâde almaya. Bir müdde beş akçe ala.

60. *Ve ribâhorlar, onın on ikiden* ziyâdeye vermeyeler. Verecek olurlarsa, muhtesib gereği gibi haklarından gele(2).

61. *Ve meşhedler* üzerine davar yürütmeyeler ve avret sinin kazan göğse dek kaza ve er sinin kazan kuşağa değin kaza.

62. *Ve yalan tanıklık* verenin ve tezvîr hüccet verenin ve anunla amel eyleyenin ki, kadı katında sâbit ola, muhtesib kemâ-yenbeğî hakkından gele.

63. *Ve bedevre* ekserisi ve katıl ve mertek ve gayrı ekseriler, biecme'ihim gözedile(3).

64. *Ve cüzzâmları,* şehirden süreler; şehirde komayalar(4).

65. *Ve Ramazan ayında oruç dutmayanın* gereği gibi hakkından gelüb teşhir

---

(1) Hayvan haklarının 20. yüzyılın başında savunulmaya başlandığı düşünülürse, bu maddenin çok ileri bir hukuk anlayışının mahsulü olduğu daha iyi anlaşılır.

(2) — **Ribâhor:** Fâiz yiyen demektir. Bu hüküm muâmele-i şer'iye usulüyle % 20'den yukarı nakid paranın yıllık istirbaha verilmiyeceğini hükme bağlamaktadır. Ebüssuud bu nisbeti % 15'e düşürmüştür. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, Vakıf Müessesesi 160 vd.

(3) — **Ekser:** Demir çivi demektir.

(4) Konuyla alâkah hadise dayandığı açıktır.

edeler[1].

66. Ve dahi *hekîmlere ve attârlara ve cerrâhlara,* muhtesibin hükmi vardır; görse ve gözetse gerekdir[2].

67. *Ve namaz kılmayana,* namaz kıl diye. Namaz kılmayanı mahalle imâmından teftiş edüb hakkından gele[3].

68. Ve *tarakçılar,* tarağı nice gerekse yarıb satmayalar, mücellâ yarıb satalar. Baş tarağı yarıb satmayalar, kurudub satalar. Ve bu zikrolanlara muhâlefet edenin hakkından geleler.

69. Ve bundan gayrı *ne kadar san'at ehli varsa,* anlarun sermâyelerini ve harclarını hesâb edüb san'atına ve zahmetine göre narh ta'yin edeler. Şöyle ki, *onı on bire* ola. Ve şol san'at ki, gâyet emeklüdür, geç hâsıl olur, anlar *onı on ikişere* ola, andan ziyâdeye olmaya

70. *Ve her san'atı aydan aya kadı ile teftiş* ede ve dahi göre ve gözede. Her kangısı kim ta'yin olunan narhdan eksük sata, muhtesib hakkından gelüb teşhîr ede.

71. Ve *keçeciler,* bir vukiyye yünü bir akçeye vereler, artuğa satılmaya. *Eyrim keçesi,* sekizer buçuk akçeye ola, ziyâde satmayalar. Satacak olurlarsa, muhtesib gereği gibi haklarından gele. Ve bir keçe olur imiş, *matra keçe* derler imiş, destesi otuz akçeye olur imiş, anun gibileri dörder akçeye vereler. Ve bir keçe var imiş, *kalın keçe* derler imiş, destesi elli beş akçeye olur imiş, anun gibileri altı buçuğa vereler ve yediye dahi verürlerse kayırmaz.

72. Bundan gayrı cemî'i ehl-i hirfetin satmasına ve almasına muhtesib nâzır ola. Ve ta'yin olunan narhdan eksük satacak olur ise hakkından gele.

73. Fil-cümle bu zikrolunanlardan gayrı her ne kim Allâh ü Te'âlâ yaratmışdır, mecmû'ını muhtesib görüb gözetse gerekdir, hükmi vardır[4].

Söyle bileler, her kim muhâlefet ve inâd ederse, itâba ve ikâba müstahak olur.

(1) Bu bir ta'zir cezasıdır, (Kavakçı, Hisbe, 68

(2) Krş. Kavakçı, Hisbe, 112-116

(3) Krş. Kavakçı, Hisbe, 66

(4) Bu madde, insan hakları ve daha doğrusu canlı hakları hakkında yazılmış, tarihin altın yaldızlı bir satırıdır. İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, sanki hisbe ile alâkalı şer'î hükümlerin, kanun maddeleri haline getirilmiş şeklidir.

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

[illegible]

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

بو درگهده ذکر اولنور مجملا بر مد بغدایک بهاسی اوچیوز التمش
التی بچوق اقچه اولدی و دکرمنه الیوب کتورمک ایچون
کمی‌یه یکرمی اقچه دیدلر و چورمسنه ایکی اقچه دیدلر و کمیدن
دکرمنه چقارمغه و دکرمندن کمی‌یه ایلتمکه بر اقچه دیدلر و کمیدن
قپانه چقارمغه و دلالیغی بر اقچه دیدلر و رسم قپان و دلالیق درت بچق
طوتدی جمله اخراجات یکرمی سکز اقچه اولدی جمله بهاسی …
درتیوز درت بچوق اقچه اولدی و ذکر اولنان اون یدی
بچوق کیله … درتیوز یکرمی …
اقچه ایله بو تقدیرجه … اوقیه سکز بچوق اقچه‌یه قایر کورندی
٤ ایکی اوقیه اتمکی غایت ایو و آق … بازار
اول امرده اتمک بو قدر اما بغدایک کیله‌سی … اولجولدی
و اونک کیله‌سی دوزقلو اولجولدی بو تقدیرجه جمیع دوزک
• واقع اولور اون بغدایه نسبت واقع اولمش اولور لکن
اونک کیله‌سی دوزقلی اولجولک متفاوت اولدوغی سببیله
دوزقلی اولجولدی بر مد بغدای اولجولدی اولنور اتمک اولدی جمله
درتیوز التمش سکز بچوق اقچه اتمک حاصل اولدی …
ذکر اولنان بر مد بغدای اون اولنیادکی بهاسی …
درتیوز … اقچه اولدی بعده اتمک …
کیک بهاسیله درتیوز یتمش بش اقچه حاصل اولدی ذکر اولنان
بو تقدیر … قایر کوستردی لکن … اولور
اقچه … قایر …
اقچه …
اما … اتمک غایت … اولدی
اول امرده اتمک …
اصناف …
…
هرکاه … قانون مقرر اولماغین
یرو

٥ … قرار سابق مقرر قلندی تبدیل و تغییر اولنمیه اون
قپانی اللرن قپان … محتسب …
کوزتوب … حیله و تلبیس … الان …
٦ … ضرر و زیان … طشره‌دن کلن غله و بال و باغ
و … محتسب قاضی موقتیله …
…
…
… محتسب قاضی …
٧ …
…
…
…
…
… محتسب قاضی …
٨ صباغلر قرمزی دکانی …
…
…
…
…
…
…
…
٩ …
…
…
…
…

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

[illegible]

10 [illegible]

11 [illegible]

[illegible]

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

[illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 96/b-106/b

[illegible]

٦٠ [illegible]

٦١ [illegible]

٦٢ [illegible]

[illegible]

[illegible]

٦٣ [illegible]

٦٤ [illegible]

٦٥ [illegible]

٦٦ [illegible]

[illegible]

٦٧ [illegible]

٦٨ [illegible]

[illegible]

٦٩ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٧٠ [illegible]

[illegible]

٧١ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

٧٢ [illegible]

٧٣ [illegible]

II. İSTANBUL HÂSLARINA AİT KANUNNÂMELER

II. Bâyezid devri kanunnâmeleri arasında, *İstanbul Hâsları*nı ilgilendiren iki ayrı kanunnâme mevcuttur. Fâtih devri kanunnâmeleri arasında ise, İstanbul Hâsları ile alâkalı üç ayrı kanunnâme zikretmiştik. Hâslar Kanunnâmelerinin geniş hukukî tahlilini orada yaptığımızdan burada tekrar etmiyoruz[1]. Ancak bu kanunnâmelerin temelini de sözkonusu üç kanunnâme ve özellikle son kanunnâme teşkil ettiğini belirtmek istiyoruz. Burada zikredeceğimiz her iki kanunnâmeyi de hazırlayan veya hazırlanmasına katkıda bulunan ilim adamı *Sah-ı Semân Müderrisi Mevlânâ Seydi bin Hakem Molla*'dır. Hamid'li ve Ali Fenarî'nin talebelerinden olan bu zat, sırasıyla müderris, salın müderrisi ve İstanbul Kadısı olmuştur[2].

1- 904/1499 Tarihli İstanbul Hâsları Kanunnâmesi (33)

A) Nüshaları Ve Hukukî Tahlili

Fâtih devrinde temeli atılan Padişah'a ait hâsları tanzim eden kanunnâmelerin şüphesiz ki en mükemmeli ve asırlarca Osmanlı Devleti'nde uygulananı, II. Bâyezid devrinde 904 tarihinde kaleme alınan *Havâss-ı Kostantaniyye Kanunu*'dur ve elimizde iki nüshası mevcuttur:

Birincisi: Orijinal nüshadır. Bu nüsha, şu anda *Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet kitapları* arasında bulunan 0.77 numaralı bir tapu tahrir defterinin başında yer almakdadır. Aslında Osmanlı Arşivinde yer alan bu nüsha, M.Cevdet vasıtasıyla bu kütüphâneye intikal etmiştir. Bu kanunun nasıl ve kim tarafından hazırlandığını defteri tanıtan giriş kısmından öğrenelim. Bu Arapça ibârede aynen şöyle denmektedir:

"*İstanbul Hâsları*na ait olan bu defter, -Allah İstanbul'u belâdan korusun- bütün yeryüzü kendisine itaat etmiş olan büyük padişahımızın emri; devlet erkânının bilgisi altında yani sadrazam *İbrahim Paşa,* ikinci vezir *Ahmed Paşa* ve üçüncü vezir *Ya'kub Paşa*'nın tensipleri ve de Divan-ı Defter'in değerli ve âlim sâhipleri *Mevlânâ Hüsâmüddin* ile tahrir emîni *Osman Çelebi*'nin marifetleriyle kaleme alınmıştır. Kâtip ise *Hacı Hıdır oğlu Mehmed*'dir. Defterin tamamlanması 10-20 Şevval 904 tarihine rastlamaktadır"[3]. Ayrıca defterin ilk varakındaki şu kayıtlar, kanunnâmenin kaynaklarını ve fonksiyonlarını da ifade etmektedir:

"*İstanbul Hâsları*nın teftişi için *Semân Müderrisi Mevlânâ Seydi bin Hakem Molla* gönderilüb ve hâsların defterleri dahi Hacı bin Ahmed elinden irsâl olurdu. 26 Şa'ban 909. Defter 2 cild Cüz 2"[4]. Bir başka kayıt ise bu iki defteri açıklamaktadır: "Gönderilen iki mücelled defterin birisi merhum mağfûrünleh *Sultan Muhammed* -Tâbe serâhu- zamanında yazılan defter olub biri dahi Padişah-ül-İslâm vel-müslimin padişahımız -Azze nasruhû- Hazretleri zamanında yazılan defterdir. Mücezzâ olan defter dahi kezâlik. Tah-

(1) OK, I/458 vd.; Fâtih-27, 28, 29
(2) Sicill-i Osmanî, IV/120
(3) Atatürk Küt. M.C. 0.77, Vrk. 2
(4) At. Kütp. M.C. 0.77, Vrk. 1

riren 26 Şa'ban 909''[1]. Bir üçüncü kayıt ise kanunnâme hakkında bilgi vermektedir: ''İstanbul Hâsları müfettişi olan *Mevlânâ Seydî* danişmenlerinden *Mevlânâ Kasım*'a bir nişanlu kanunnâme ve bir nişansuz kanunnâme ve Kaçkunoğlu yazub arzettüği kazâyâ defterlerinden dört cüzdür ki yetmiş varakdır. Verilüb Mevlânây-ı mezbûr *Seydî*'ye verilüb gönderildi. 27 Şevval 909''[2]. Bu kayıtlardan da anlaşılacağı gibi, Osmanlı Arşivinde bulunan II. Bâyezid devri Hâslar Kanunu'nun *''Kanun-u Kadim''* diye bahsettiği kanun Fatih devrinde düzenlenen ikinci haslar kanunudur. Bu kanunun yer aldığı Fâtih devrine ait Tapu-Tahrir Defteri II. Bâyezid devrinde bile yıpranmış vaziyette olduğunu yine 909 tarihli bu kayıtlardan öğreniyoruz.

II. Bâyezid devri Hâslar Kanunu'nun esbâb-ı mûcibesi ise, kanunun başında şu şekilde açıklanmaktadır: ''Hâslar Defteri'nin kaleme alınış sebebi şudur: Padişahın tasarrufu altında bulunan İstanbul Hâslarına ait arazideki vatandaşlar yani ortakçı köle ve câriyeler ve çiftçilikle meşgul re'âyâ, zâlimlerin tecavüzüne ma'rûz kalmışlar ve düzenleri bozulmuştur. Bu sebeple adâletli Padişah -Allah yardımlarını aziz kılsın ve onu dilediğine kavuştursun- Hazretlerinin kulağına bu durum iletilince, ta'kip ettiği adâletli ve merhametli hayat anlayışı gereği zulmun önlenmesini emretmiş; ''Şüphesiz Allah adâlet ve iyilikle emreder'' meâlindeki âyetin kandili ile zulmün karanlıklı gecesini nurlandırmış ve zâlimlerin elinde kalan mazlûmları ihsân ve fazileti ile ihyâ etmiştir- adâletinin nişanları eflâkin alnında devamlı olarak yazılı kalsın ve zafer bayrakları zirvelerde dikili kalmaya devam etsin-. Hâslardaki re'âyâya yaptığı bu iyilik yer ve gök devam ettiği sürece sâbit kalması için defterin başında bütün yeni lüzumsuz bid'atları ortadan kaldıran ve yapmacık hileleri yok eden bir kanun konulması emredilmiştir. Bu emir gereğince, konuyla ilgili muhtelif hükümleri derleyen ve eski kanundan daha güzel kelime ve ifadelerden oluşan bir kanun tasarısı hazırlanarak huzura arzedilmiş. Tasdik edilen kanun metni defterin başında zikredilmiştir''[3].

İkincisi; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve birinci defterin bir sureti olan Tapu-Tahrir defterinin başındaki nüshadır. Bu sûret, 1122 tarihinde *Sultan II. Ahmed*'in zamanında çıkarılmıştır. Başında *III. Ahmed*'in tuğrası ve müftü *Abdullah Efendi*'nin de aslına uygun olduğunu tasdik eden imzası mevcuttur. Başında da ''İşbu sûret-i defter Defterhâne-i Âmire'de hıfz olunub iktiza ettikçe derkenar ve sûret verile deyû buyruldu 23 Muharrem 1122'' şeklinde bir kayıt mevcuttur. Defter arşivde 29 (533) no. ile kayıtlıdır [4]. Aslı bulunduğundan dolayı, biz bununla mukayese yapma lüzumunu duymadık. Sadece okumada yararlandık. Ayrıca *Ö.L. Barkan* hoca bu kanunu tamamen yayınlamıştır. Kendisinden önemli ölçüde istifâde ettik[5].

1-10 Şevval 904/1499 senesinde hazırlanan kanunnâme, 53 maddeden teşekkül etmektedir. Bu uzun hukukî düzenlemede, aslında esir edilerek köle haline getirilen, *hums esası*na göre, beytülmala kalan *ortakçı kullar -ki kanunnâmede imâ* ve *abîd-i enbâzân*denmektedir- ile hazine ile hâs arazileri işletmek üzere ortakçılık akdi yapnuş ortakçıların -ki

(1) At. Kütp. M.C. 0.77, Vrk. 1

(2) At. Kütp. M.C. 0.77, Vrk. 1

(3) Kanunun baş kısmı.

(4) BOA, **Tapu-Tahrir,** 29 (533), Vrk. 1 vd.

(5) Barkan, **Kanunnâmeler,** 89-104

kanunnâmede bunlara *re'âyây-ı ziraat-sâzân* denmektedir- hâs arazileri işletme esasları, İslâm hukukunun esasları çerçevesinde ortakçı kullara uygulanacak cezâ kâideleri ve ortakçılık hakkının intikali meseleleri tanzim olunmaktadır(1).

B- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ HAVÂSS-I KOSTANTINİYYE

Defter-i Hâshâ-i Hâkânî ve masdar-ı malhâ-i Sultânî kaleme geldüğüne bâis oldur ki: taht-ı zıll-i Hümâyûn-ı Şâhîde olan *Havâss-ı Kostantıniyye* -Sînet an'il-beliyye- mütevattınları *imâ ve abîd-i enbâzân ve re'âyây-ı zirâ'at-sâzân,* dest-i te'addî-i zalemeden masûn olmayub intizâm-ı umûrları diğer-gûn olduğı Pâdişah-ı ma'delet-penâh -E'azzellâhu ensârehû ve enâlehû bi-me'bteğâhu- Hazretinin sem'-i kerîmine yetişmekle, muktezây-ı sîret-i marzıyyesince âtıfet-i hüsrevânîden def'-i te'âddî emr edüb, (إن الله يأمر بالعدل والإحسان) âyet-i kerîmesi istinâresiyle ley-i zalmâ-i mazlûmîni envâr-ı ma'deleti kamrâ ve eyâdî-i te'addî ile maktûlîni ihsân ü fazîleti ihyâ etdi -Lâ zâlet âyâtü ma'deletihî fî cebhet'il-eflâki mektûbeten ve râyâtü nusratihî alâ zirvet'is-simâki madrûbeten-. Ve âsâr-ı adl-i kerîmi ve ihsân-ı cesîmı, sebât-ı arazîn ü semâvât-âyîn, devâm-ı sebâta karîn olmağiçün, ibtidây-ı Defter'de *Kanun-ı kâtı'ı ibdidâ'ı bida' ve kâmı'ı ıstınâ'ı huda'* kaydolunmak emr olunduğı ecilden, ber-mûceb-i emr-i kerîm, bir câmi-i umûr-ı eştât ki, *Kanun-ı Kadîm*'den ahsen-i kelimatdur, tesvîd olunub izz-i huzûruna ind'el-arz kabûl-i kerîmi mûcebince sebt olundu. (2). Bu minvâl üzere ki zikrolunur:

1. Mezkûr *hâslarda olan ortakçı kulların* ve hâricden gelüb *hâssa câriye* almağla ortak hizmetine dühûl edenlerin, kadîmden *tohumları,* birer *müdd* buğday ile buçuğar müdd arpa, buçuğar müdd alef imiş ki, zirâ'at edilüb hâsılından tohum-ı mezkûr ihrâc olunduktan sonra, mâ'adâsının nısfı hâs içün zabt olunub nısf-ı âherini ortakçı mutasarrıf imiş. Ammâ sonra ba'zı mevâzı'da arpa olmamağla arpa tohumu alefe mübeddel olub birer müdd alef ekilür olmağla, bu âdet arpa hâsıl olur mevâdda dahi sirâyet edüb arpa ekilmez olmuş. Şimdi emr olundı ki, arpa hâsıl olur kurâda ber-karar-ı evvel tohumun buçuk müddi arpa ola(3).

---

(1) Tafsilât için bkz. OK, I/458-459; Barkan, **Hüdâvendigâr Livâsı, Giriş, sh. 100-112**

(2) Hakkında delilsiz mesnedsiz çeşitli iddialar bulunan ortakçı kulların ve bunlara ait hâs kanunnâmelerinin daha iyi anlaşılması için bu mukaddimeyi özetle sadeleştirelim:

"Hâkâna mahsus hasların defteri ve Sultan mallarının ana kaynağı olan bu eserin kaleme alınış sebebi şudur: Padişahın tasarrufunda bulunan İstanbul hâsları -Allah belâdan korusun- sâkinleri olan ortakçı kul ve câriyelerle çiftçi re'âyâ, zâlimlerin zulmüne ve tecâvüzlerine ma'rûzdurlar. Onlara ait meselelerin intizâmsızlığı Padişahın kulağına erişince, merhametiyle tecâvüzleri defederek "Şüphesiz Allah adâlet ve ihsân ile emr eder" âyetinin hidâyet nuruyla, mazlûmların karanlık gecelerini adâlet nuruyla aydınlattı ve tecâvüz elleriyle maktûl olanları ihsân ve fazileti ile ihyâ etti. Adâlet ve ihsânı yer ve gök durdukça devam etmek içün, Defter'in başına bid'atlar ortaya koymayı kökünden kesen ve hileler uydurması ortadan kaldıran bir kanun kaydedilmesi emredildi. Fermana uygun olarak, ortakçı kul ve çiftçilerle alâkalı muhtelif mes'eleleri bir araya getiren -üslupça eski kanundan daha güzel olan yeni bir kanunnâmenin müsveddesi hazırlandı ve Padişah'a arz edilerek kabulden sonra buraya kaydedildi."

O halde bu kanunnâme, sadece kul ve câriye statüsündeki ortakçı kulların değil, hâsları işletmek üzere ortakçılığı kabul eden re'âyâdan çiftçilerin de ortaklık hükümlerini de tanzim etmektedir. Kanun-ı Kadîm'den kasıt, Fâtih devrinde hazırlanan üçüncü Kanunnâme-i Havâss-ı İstanbul'dur (Krş. OK, I/469 vd.)

(3) Fâtih-29, md.1

2. Ve *ortak ekilen tohum* ki, mukarrer bir müdd buğday ile bir müdd alef veya buçuk müdd arpa, buçuk müdd alefdir, *bunlardan gayrı ortakçı olanlar,* hilâf-ı cins-i tohum, mezkûr hubûbâtdan her ne zirâ'at ederlerse, kendülerin olub hâs içün hemân *öşürleri* alına. Kanuna muhâlif *sâlârlıkları* bile alınurmuş, min ba'd alınmaya[1].

3. Ammâ *ortakçıya müteveccih olan nısıf hissenin* kırk *kile*de bir kile *sâlârlığı* alınmak, *hâs kanununda* mukayyedken şimdiye değin ma'mûl değülmiş. Kanun-ı mezbûr mukarrer buyruldu; min ba'd mûceb-i mezkûr üzre amel edile.

4. Ve ba'zı *ortakçılar* varmış ki, yerleri müsâ'ade etmemekle *tohumu* iki müdden *eksik verilmiş,* ol husus dahi muhakkak olduğu üzre mukarrerdir. Meğer ki, sonradan müsâ'ade edecekce yer verile ki, ol vakit tohumları iki müdde yetişdürüle. Ve zikr olan tohum cinsinden *ortakçılar ziyâde tohum* zirâ'at eder olsalar, *Kanunnâmede* mukayyed olduğu mûcebce, ekdükleri tohum *beğlikden* verilüb anun dahi hâsılı beğliğe ulaşıla.

Ortak tohumu cinsinin ba'zı ortak adına ekilüb ba'zına *öşrine* ekilmeye. Ammâ ortak hizmetin tekmîl etdikden sonra gayrı cinsden her ne dilerse *öşrüne ekübkimesne* mâni' olmaya. Meğer ki, gayrı cins tohumu ekmekde ifrât edüb anunla mezâri'in çürüdüb ortağa ekilecek tohum ekilmeğe kâbiliyeti kalmaya. Ol vakit men' oluna ki, yerinin salâhiyyetini gayrı tohum ekmekle fesâda vermeye.

5. Ve ba'zı *ortakçı iki çift edinüb* bir çiftim ortakdır, birinin hâsılından öşür verürün deyü ortağa ekilen tohum cinsin harmanında iki bölük gösterüb ol sebeble *ortak hâsılı* bel' olurmuş. Bunun gibi amel dahi hilâf-ı kanundur. Ber mûceb-i tafsîl-i sâbık ortak tohum cinsinden ne mikdar ziyâde tohum ekmeğe iktidârı olur ortakçı olursa, tohumunu beğlikden alub hâsılını beğliğe üleşmek mukarrer kanundur. Min ba'd mûceb-i mezkûr üzre amel oluna.

6. Ve *ortakçılar,* eke-geldikleri tohumlarından özr-i kavîsiz *eksik ekseler* veya gayrı amele mübâşeret etmekle *zirâ'atden ferâğat etseler* veya yerlerinin yararına öşri verilür tohum ekük yaramazına ortak tohumun ekmekle hâsıla zarar etseler, Kanunnâmede kayd olduğı mûcebce hizmetinde mukassır olmayan ortakçı, hâsılı mikdârı hâsıl alına.

7. Ve gereği gibi yasak ve tehdîd oluna ki, *nadas vaktinde* ve *biçin* vaktinde, gayrı amele mübâşeret etmeyüb, ekalli her ortakçıya birer müddlük üçlenmiş nadas etdirilüb buğday ekildikten sonra *anızına* ortak arpasıyla alef ekile, gayrı cins ekilmeye. Meğer ki, arpa içün müstakil nadas edeler ki, alefden ziyâde kalan yerine her ne dilerse eke.

8. Ve *harman vaktinde* olı-gelen kanun üzre, ihtiyâr, *âmilin* olub tohum ihrâcından sonra beğliğe müteveccih olan hâsılı *demed* ala, dilerse döğülüb çeç oldukdan sonra ala. Ammâ demed alıncak köylü köyünde bir harmana cem' edüb *döğmek hizmeti* anda olan ortakçıların uhdesindedir. Ber-vech-i ta'cîl tahsîl edeler. Ve çeçden

(1) Fâtih-29, md. 2; Daha önceki kanunda bulunan hükümler, hemen hemen aynen iktibâs edildiğinden, her maddeyi mukâyese ihtiyâcını duymuyoruz.

alınmalu olursa, gereği gibi yasak ve tehdîd oluna ki, emînden, âmilden veya adamlarından kimesne hâzır olmadın çeçe dökülmeye. Hâzır olan çeç ölçülmek müyesser olmayub geceye kalınalu olıcak, *köyün kethüdâsı* çeçi *tamgalaya* ki, beğliğe müteveccih olan hisse bel'den masûn ola. Ammâ eğer demed almakdır eğer çeç ölçmekdir, *mutasarrıflar,* ortakçıların harmanların te'hîr etmeyüb ber-vech-i ta'cîl tahsîl etdüreler ki, tehîr sebebiyle hâsıla zarar olmalu olsa bâ'isine tazmîn olunur, ana göre amel oluna.

9. Ve ortakçı olanlar ki, *bargîrcilik* edüb *fundacılığa* veya gayrı kisbe mübâşeret etmekle hizmetinde müsâhele ettüği içün, bargiri elinden alınub *beğlik etmek* (1) eğerçi ki kanundur, min ba'd anun gibilere yasak edüb yük bargiri aldurulmaya. Alursa dahi satdurub bahasıyla ortakçı hizmetine müte'allık esbâbının kusuru tekmîl etdürile. Ammâ kemâ yenbeğî hizmetinin uhdesinden gelen ortakçı, kisb-i âherden dahi men' olunmaya. Beherhâl zirâ'at hizmetine mahsûslardır, ol hizmeti tekmîl etmeyince gayrı emre mübâşeret etdürülmeye.

10. Ve *ortakçılar beğlik çiftle kiracılık* ederlermiş ve ortağa ekilecek yarar yerleri ekmeyüb kendüler içün hâsıl eküb beğlik çiftle şehre taşıyub satmak âdetin etmişler. Ol sebeble çiftler helâk olub yarar ekin yerlerin tazyî' ederlermiş. Bu hususda min ba'd kanuna muhâlif amel etdirilmeyüb ekine yarar yerler ekin için hıfzolunub hâsılı yerlerinin fazlasına eküb, beğlik çifti kendülerin mâlâbüddünden gayrı yere kullanmayub, her zamanda ortak hizmetine müte'allık umûra kullanalar. Hilâf-ı kanun beğlik çiftleri kullanılub ve samanların yemlerin hâcetce komayub satub tîmâr etmekde taksîr edenlerin, *emînleri* gereği gibi haklarından gele.

11. Ve ortakçıya *ortak hizmeti teklîf olundukda, çifti ve tohumu* ve sâir âlât-ı harsi beğlikden verilüb, sonra eğer öküzi eğer gayrı esbâbı *zâyi' olsa,* kendüye aldırub beğlikden nesne verilmemek kanunmuş. Min ba'd dahi kanun-ı mezkûr mukarrerdir. Ammâ ba'zısı *müflis* olub öküzden ve tohumdan zâyi' olanı almağa iktidârı olmamağla hizmetin ta'tîl edüb hem kendüye hem beğliğe zarar olurmuş. Hattâ ol zarûretten ba'zı mevâdda iki ortakçı bir çiftle zirâ'at edüb tohumlarının ba'zı ekilmezmiş. Min ba'd anun gibi iktidârı olmayanlara esbâbın tekmîl içün beğlikden *karz* tarikiyle avn edüb amelinde ihtimâm teklîf oluna ki, hâsıla karışub hissesinden gerü *deyni* edâ olunub beğlik hâsıla zarar olmaya. Ammâ iktidârı olanlara, kanun mûcebince te'hîr etmeyüb kendülere müteveccih olan hisseden âlât-ı hirâsetleri tekmîl etdürüle(2).

12. Ve *beğlik otluk biçini* âvânında, kulların ba'zından *ağırlık* alınmakla hizmete götürülmeyüb ba'zına biçdirmekle az müddetde tamamı olacak hizmet hayli müddet tamam olmayub ol sebeble ekinlerinin biçilmesi te'hîr olub, zarar-ı azîm olurmuş. Min ba'd kat'â kimesneden bir habbe alınmayub ve aparlanmayub cemî'i hizmetlerinde müsteviyyet'ül-akdâm olalar. Ve hizmetleri tağyîr olunduğu vakitde hâzır olmayanın ki, özr-i kavîsi zâhir olmaya, gereği gibi te'dîb olunub

(1) — **Beğlik etmek:** Devlet adına mîrîye zabtetmek demektir.

(2) — **Müflis:** İflâs eden.

— **Karz:** Ödünçü akdi.

— **Deyn:** Borç.

hizmetlerin itmâm etdirmede ihtimâm gösterile ki, gallelerinin biçinlerine hizmetleri mâni' olub hâssa mala zarar olmaya.

13. Ve *ortakçıların ekserinde zirâ'ate vefa eder çiftlik* yoğimiş. Halbuki, ba'zı ortakçı yerleri bir sûretle hâric eline düşüb öşrine zirâ'at edilür olmuş ve ba'zı ortakçı dahi emînlerine *ağırlık* verüb ortakçılıkdan çıkdıkdan sonra, ellerindeki ortağa tasarruf etdikleri mezâri'i öşrine zirâ'at ederlermiş. Emrolundu ki, min ba'd *hâric elinde olan* ortakçı yerleri alınub gerü ortakçıdan yeri eksük olanlara tevzî' oluna.

Ve şol yerler ki bilfiil ortakçılıkdan çıkmış kullar elindedir, kendüler dahi ortak hizmetine kâbillerdir, anlara gerü çift verilüb ber-karar-ı evvel ortakçı hizmeti teklîf oluna.

Ammâ zirâ'ate kâdir olmamağla ortakçılığa kâbil olmayanlar, eğer gayrı kisbe mübâşir ise ki, ortak yerlerin âhere zirâ'at etdürüb *hâssa öşrin* vermekle hâsılın kendüler mutasarrıf olalar, anun gibilerin dahi yerleri elinden alınub ortakçıdan yere ihtiyâcı olanlara verile ve kendülerin iktidârlarına ve kisblerine göre hâller hâlınca üzerlerine birer mikdâr *mukâta'a* vaz' oluna. Meğer şunlar ki, hem zirâ'ate ve hem *bağbanlık*dan ve gayriden bir nevi' kisbe iktidârları olmayub *meûnetleri* âhere zirâ'at etdürmekle olur ola, anun gibilere *hârende*lerine göre birer mikdâr ellerindeki mezâri'den yer ta'yîn edüb bâkîsi ortakçıya teslim oluna[1].

14. *Ve ekser ortakçıların mezâri'i cüz'î olmağla* hâsılları olmazmış. Şimdi emrolundu ki; min ba'd kangı köydeki zirâ'ete kâbil hâlî kalmış veya henüz bozağılığı sökülmemiş yerler ola, anun ortakçılarına teklîf edüb ol yerlerden birbirine mu'âvenetle sökdürüb çiftlikleri itmâm edile.

15. Ve şol köyde ki, *ortakçının çiftliğine* tekmîl müyesser olmayub ol sebeble *tamam tohum ekilmeye* veya ekilürse dâyim köhne yere ekilmekle hâsılı görünmeyüb hemân çiftle emek zâyi' olur ola, anun gibi mahallerin *öşürci yerin*den mahlûl olan veya ta'tîl etmekle kanun mûcebince ellerinden alınmak icâb eden yerleri veya ortakçısı fevt olub *hâlî* kalan yerlerini veya bir özürle ortakçılıkdan ihrâcı icâb edenlerin ki, özürleri Dergâh-ı mu'allâda ma'lûm olub emr-i âlî mûcebince ihrâc olunalar, anların gibilerin yerlerini çiftliklerinde noksâm olan ortakçılara tevzî' edüb yerleri tekmîl edile.

Bil-fi'il mevcud olan ortakçının yeri vefâ etmezken ortakçılık bedeli *mukâta'a* veren kullardan mukâta'ası ref' olub ortak hizmeti teklîf olunmaya. Meğer ki, verdüği mukâta'adan teklîf olunan ortak hizmeti enfa' ola, ol vakit teklîf oluna.

16. *Ve ortakçıdan mahlûl olan yere* ki, ihtiyâcı olur ortakçı olmaya, *baştinasıyla* çifti ve tohumu oğlundan veya akrabâsından hizmete yarar kimesne bulunursa ana verile. Ve illâ sâyir kullardan veya hâricden *hâssa câriye* alub ortak hizmetine iltizâm edenden kim bulunursa ana verile.

17. Ve *fevt olan ortakçının* ki, çiftden ve gayrıdan ortakçılığı esbabıdır, eğer küllîsi eğer ba'zısı, zâyi' olmuş bulunsa, *muhallefâtından* alınub verilecek ortakçı bulunursa, esbâb-ı mezkûre tekmîl edilüb teslîm oluna. Ve illâ cemî'isi nakd edilüb beğlik

(1) — **Meûnet:** Masraflar, giderler.

içün zabt olunub âmilin kıstına ilhâk olunmaya[1].

18. *Ve mezkûr hâslara emîn ve âmil olanlar,* her zamanda çiftin ve tohumun yoklamasında ve zâyi' olanını tazmîn etmekde taksîr ve tehâvün etmeyeler. Ederlerse ki, sonra tazmîn olunacak mahal bulunmaya, anlara tazmîn olunur deyü Kanunda mukayyeddir. Emr-i mezkûr ber-mûceb-i mesfûr mukarrerdir. Ana göre husûs-ı emirde ihtimâm göstereler.

19. Ve şimdiye değin *hâssa kullar ve câriyeler ve evlâdı defter olub,* her yıl *mürde*leri ve *zinde*leri ve sâir keyfiyet-i ahvâlleri yoklanmayub ol sebeble umûrlarında hayli ihtilâl zâhir olduğu ecilden, emr olundu ki, min ba'd cemî'isi defterle mahfûz ve mazbût olub her zamandan şimdi mufassal kayd olub *Hizâne-i Âmire*'ye teslîm olan deftere tatbîk olunmağla cemî'inin ahvâli muntazam ola. Her husûsiyatda dakika fevt olmayub cüz'îden ve küllîden ne vâki' olursa müfredâtla mufassal defter edile.

20. Ve *avreti fevt olan hâssa kullar ve hizmete yaramış mücerred kullar, hâssa câriyelerden tezevvüc taleb etdikde,* ekseri rızâ vermeyüb hârice varmak havasında olurlarmış. Ol zarûretle ba'zısı *ehl-i zimmetden harâir* tezevvüc edüb evlâdı ahrâra mübeddel olurmuş ve ba'zısı avreti olmamağla hizmetinde kâsır olub ol sebeble umûr-ı hâssa ihtilâle müteveccih olmuş. Şimdi emr olundu ki, min ba'd hâssa kullardan gayrı hârice câriye verilmeye. Meğer ki, anların hâcetinden fazla olub hâricden yarar kefîllerle ortak hizmetine iltizâm eder kimesne tâlib buluna ki, hâline göre *ağırlığı* alınub ortak hizmeti teklîf oluna, ol vakit verilmek câiz ola. Ammâ bu takdirce dahi atebe-i ülyâya arz olunub emr olmayınca verilmeye ve alınan ağırlık beğliğe zabt olunub *âmil kıstından* addolunmaya[2].

21. *Ve kullarla cevârî arasında min ba'd cebr-i şer'î cârî olub,* tezvîce kâbil olan câriyeleri ki, evlenmek mühimmi olan kullara ihtiyârlarıyla varmaya veya fevt olan erinden *baştinasına* hizmet eder oğulları kalmaya veya eytâm-ı sığârı olub tavattun etdüği yurdundan gayrı yere nakletdirilmekle eytâma ve kendüye zarar müteveccih olmaya, fil-cümle bunların emsâli bir özr-i kavî ile ki ma'zûr olmaya, *cebrle tâlib olan kula verile.* Elbette beherhâl evlenmek taleb eden kullara, kendülerinin hâllerine münâsib duldan ve bâkireden câriye bulı-verilüb verile ki, avreti olmamak zarûretinden *hurre tezevvücüne* irtikâb edüb *evlâdı ahrâra mübeddel olmak* zararı ve evlü olmamağla hizmetlerinde taksîrleri görünmeye.

22. Ve *ere kâbil olmayub,* eğer eytâm-ı sığârladır eğer kendü ferddir, elinde ortakçı yerinden ba'zı yer olub âhere zirâ'at etdirmekle beğliğe öşrin verüb bâkîsin kendü *meûnetine* sarfeder *ba'zı cevârî* varmış ki, gayrı kisble *sedd-i ramak*ları müyesser değülmiş, anun gibilerin hususunda emr olundu ki, kadr-i kifâyetce kendülerde olan yerlerden ibkâ olunub zâyidi bulunursa ortakçıya verilüb ortağa ekile.

23. Ve kullardan *resm-i arûs,* bâkire içün otuzar akçe ve *bîve* içün onbeşer ak-

---

(1) Ortakçı kullar köle olduğundan bunların mirasçısı, **asabe-i sebebiye** kâidesince devlettir. Terekenin hazinece zabtı bundan ileri gelmektedir.

(2) Bu ve bundan sonraki maddeler (26. maddeye kadar), kölelerarası evlilik kâidelerini, fıkıh kitaplarındaki şer'î hükümlere uygun olarak tanzim etmektedir.

— **Ağırlık:** Hem mehir ve hem de başlık manasma muhtemeldir. Burada başlık manası ağır basmaktadır.

çe ve kuldan gayrıdan bâkire içün altmışar akçe, bîve içün otuzar akçe alınmak ma'mûl kanunmuş. Gerü ol mûceb üzre mukarrer olub mikdâr-ı mezkûrdan ziyâde nesne alınmaya.

24. Ve hilâf-ı me'mûr *ağırlık* tama'ıyla ortakçı hizmeti teklîf olunmadan *hârice hayli câriye verilüb,* ba'zına *bedel-i hizmet-i câriye* vaz' olub ba'zına olunmamış, emr olundu ki, vaz' olmayanlara dahi vaz' olunub *ortakçı kanunu* mûcebince yiğirmişer akçeleri dahi alınurmuş. Ber-karar-ı evvel gerü alına.

25. Ve şimdiye değin *ortakçıya verilen yerler içün ağırlık alınmak* ihdâs olunmuş. Min ba'd nesne alınmaya. Hemân hâric elinden *mahlûl* olub ortakçı hâcetinden fazla olmağla hârice verilür yer olsa, râğibine göre anun gibi yerlerden *resm-i tapu* alınub beğliğe zabt oluna.

26. Ve hâssa kullardan hilâf-ı kanun *cürm ve hedâyâ ve at yemi* alınub ve beğliğe müte'allık her ne hizmet düşerse aparlamak içün ve çift vermek ve mürde ihrâc etmek içün ve câriye verilür olsa *resm-i arûslarından* gayrı *ağırlık* deyü akçeleri alınurmuş. Şimdi emr olundu ki, min ba'd kat'â husûsiyyât-ı mezkûrede bir habbeleri alınmaya. *Cinâyeti* zâhir olan kulların ve câriyelerin keyfiyet-i ahvâli Dergâh-ı mu'allâya arz olunub emr olunduğu mûcebce *siyâset edile.* Ammâ kullardan gayrinin Kanun-ı Kadîm mûcebince kadı ma'rifetiyle siyâsete müstahak olam siyâset edilüb cürmi alınacakdan cürm alınub beğlik içün zabt oluna.

27. Ve kulların *bâliğ olmuş oğullarına,* ibtidây-ı bülûğda sâir ortakçı kulları gibi yılda yiğirmişer akçe *mukâta'a* vaz' olunub, mukâta'a-i mezkûreye örflerinde *harâc* ıtlâk olunurmuş. Ammâ bir mikdâr müddet geçdikten sonra ki, ortakçı hizmetine kâbiliyeti tamam zuhûr bula, mahlûl *baştina* ile çift ve tohum bulunursa verilüb ortakçı edilürmüş. Ve illâ ortakçılıkdan bedel hâline göre yüzden, yüz yiğirmiden, yüz elliden, ba'zına iki yüzden mukâta'a vaz' olmak kanun-ı ma'mûlmuş. Şimdi gerü emr-i mezkûr mukarrerdir. Vâki' oldukça ki, ortaklık hizmetine dühûl müyesser olmaya, her birinin hâline göre mukâta'a vaz' olunub sonra mahlûl olan çiftle ortakçı edile.

28. Ve *fevt olan kulların muhallefâtı hususu ki,* Kanunnâmede mukayyed bulunmadı ve *mutasarrıfların dahi mukannen amelleri olmayub* illet-i tama'la mevâdd-ı mütenâsibede a'mâl-i mütezâddeleri zâhir olduğu ecilden, şimdiyaden vâki' olan a'mâlin ahsen ve anlara müterettib a'mâlden mâ-yenbeğî ki, sâir hâslarda ma'mûl kanundur, atebe-i ülyâya arz olunub tekarrür buyrulduğu mûcebince kanuna sebt olundu. Bu vech üzere ki:

a) Müteveffâ olan ortakçı kulların ki, *evlâdı ve avreti kalmaya,* cemî'-i muhallefâtı beğlik içün zabt olunub, *hâslar kadısı* ayru *emîn* olan dahi ayru defter edüb *resm* deyü veya *hakk-ı ketebe* deyü nesne almayalar.

b) Ammâ *hizmete yarar oğlu kalsa,* hizmeti ana verilüb esbâbına mutasarrıf ola. Evlâd-ı sığârı dahi kalsa, ataları zamanı gibi hizmette olan karındaşlariyle zindegânî edeler. Ve analarına ere varmak teklîf olunmayub sığârının terbiyetinde ve hizmetinde olan oğlunun müzâheretinde ola.

c) Ve mezkûr müteveffânın *evlâd-ı sığârı dahi olsa,* esbâbına dahl edilmeyüb anlarunçün dahi alâ mâ-kân ibkâ oluna. Ammâ ataları intikal etdikde, cemî' esbâbı müfredâtiyle defter olub köyün yarar mu'temedlerine ısmarlana ki, dâim nâzır

olub zabt bâbında zahîr olalar ki, nesneleri telef olmaya. Kadr-i hâcetce masâriflerine sarf olunub sonra erkeği hizmetine yaradıkda bâkî kalan esbâb hizmetinin meûnetine ve dişisi tezvîce kâbil oldukda mühimmâtına sarf oluna. Ve evlâddan hemân bir kalursa dahi bu kanun mer'î ola. Ammâ ittifak düşüb cemî'isi intikal etseler, esbâbları defterle yoklanub esbâb-ı kadîmeden ve hâdiseden her ne zâhir olursa, beğlik içün zabt oluna.

d) Ve *intikal eden kulların evlâdı kalmayub hemân avreti kalsa,* ere varmağa kâbilse ere verilüb müteveffânın muhallefâtı beğliğe zabt oluna. Ve illâ kadr-i hâcetce *süknâdan* ve gayrıdan bir mikdâr nesne ta'yîn olunub bâkîsi alına. Ammâ her ne verilürse deftere sebt edile ki, sonra beğliğe müteveccih olmalu olursa yoklanmak müyesser ola.

e) Ve ba'zı fevt olan kulların *evlâd-ı sığârı kalub avreti bir kula dahi varsa* veya varacak kul bulunma(ma)ğla ortak hizmetin ihtiyâr eder hârice emir'le verilür olsa, ber-karar-ı sâbık esbâb-ı mezkûre mukarrer ellerinde ola. Ammâ defter olmakda ve zabtda taksîr olunmaya ki, sonra kanun mûcebince beğliğe müteveccih olmalu olursa, ol defterle esbâbdan ne kaldı ne gitdi ma'lûm olub mûcebi ile amel oluna.

f) Ve ba'zı müteveffânın ki, *hemân avreti kalub ol dahi kullardan bir mücerrede veya bir müflise varır olsa* ki, ortak hizmeti meûnetlerine iktidârları olmaya, anlarun gibilerden dahi müteveffânın muhallefâtı alınmaya. Meğer ki, meûnetlerine vefâ edecek mikdârdan ziyâde esbâb ola. Ol vakit fazlası beğlik içün zabt oluna. Ammâ esbâbı müretteb olub hizmet meûnetine ihtiyâcı olmayan kula varsa, muhallefât-ı mezkûre bi-temâmihâ alına(1).

29. Ve *harice câriye verildükde kanun-ı kadîm buymuş ki,* ortakçılık esbâbın mezkûr hâric kendü yanından tehyi'e edüb ortakçı olurmuş. Sonra *subaşı* olan ol hususu *ağırlık almaya* tebdîl edüb çiftle tohum beğlikden verilür olub ağırlık dahi beğliğe zabt olunmazmış. Şimdi emr olundu ki, ya kanun-ı kadîm mer'î ola veya beğliğiçün ağırlığı alınub mahlûl çift ve tohum bulunursa verilüb bulunmazsa ol alınan ağırlığıyla tehyi'e-i esbâb edilüb tezevvüc ettüği câriyenin fevt olan zevci muhallefâtından *süknâsından* gayrı nesnesine mutasarrıf olamaya. Meğer ki, evlâd-ı sığârı ile cem' ola ki, anların infâkı içün mutasarrıf ola.

30. Ve husûsiyyât-ı mezkûreden gayrı *müteveffâ kulun evli oğlu* ki, ortakçı olub ve muhallefâta ol mutasarrıf ola, ayrılub esbâbı ve meûneti müretteb ve müstakil olmuş ola, anun gibiler atalarının muhallefâtına ber-mûceb-i ma'mûl dahl etmeye. Ammâ atasıyle olub henüz esbâbı olmayana, ber-karar-ı sâbık ta'arruz edilmeyüb ve meûnetinde kusuru olanın dahi muhallefât-ı mezkûreden esbâbı tekmîl edilüb mâ'adâsı beğliğe andan zabt oluna.

Ve *evli kızına ve sâir akarabasına* şimdiye dek ma'mûl olduğu mûcebce nesne verilmeye. Ammâ cemî'isinde muhallefâtın defter olması lâ-büddür. Ol bâbda ihtimâm üzre olub ber-mûceb-i me'mûr dakika fevt olunmaya.

---

(1) Bu maddede, köle statüsünde bulunan ve temellük hakkı bulunmayan ortakçı kulların muhallefâtının, devlete veya yakınlarına nasıl intikal edeceği tanzim edilmektedir (Krş. Fâtih-29, md. 7).

31. Ve *hâsda olan bağlar hususunda* dahi şimdiyeden kanun-ı ma'mûl budur ki, hâssa kullardan ve kefere-i re'âyâdan sekiz *medre* şirede bir medre şire ki, öşürle sâlârlığı olur, ol alınurmuş. Ve sâir müslümanlardan dahi şire edenin ber-mûceb-i sâbık şiresi alınub, ba'zı mevâdda ki, üzümün satar ola, andan dahi sekizde bir akçe alınurmuş. Ve ba'zı mevâdda *dönüm mukâta'ası* verilürmüş. Bin ikiyüz çubuğa ki *bir dönüm ıtlâk edilüb* mukâta'aları mukannen olmamağla, ba'zı mahallin dönümüne on ikişer, ba'zının sekizer, ba'zının dörder akçe alınurmuş. Ammâ Kanunnâmede ıtlâk üzre bağın şiresinden *öşür ve sâlârlık* alınmak mukayyeddir. Bu husus şimdiyeden ıtlâk üzre ma'mûl olmayub şimdi dahi emr olundu ki, ber-karar-ı ma'mûl mûcebince mukâta'ası ber-vech-i ta'yîn sebt olundu[1].

32. Ve *ba'zı ortakçıların elinde kadîm bağlar varmış.* Kanunnâmede anların şiresinde üç *medre*de bir medre şire alınmak me'mûrdur. Bu husus dahi ba'zı mevâdda ma'mûl olub ba'zında olmazmış. Ve beğliğe müteveccih olan şire içün mevsiminde iki ay *monopolye dutulmak* mukarrer-i ma'mûldür. Ammâ yasak eslemeyüb ehl-i karye üzerine kendü şirelerin satarlarmış. Emr olundu ki, min ba'd *monopolye* zamanında köylünün şiresi mühürlenüb satdırılmaya. Mührün bozub satanın, emînleri gereği gibi haklarından gele. Ve anların şiresi satılmağla beğlik şire monopolye müddetinde satılmayub kalursa, ol müddetde şire satanlara ne mikdâr şire satdılarsa ol mikdâr beğlik şireden verüb *narhı* mûcebince bahâsı alına. Ammâ köylü köyüne mahsûsdur; mu'teber, köy hâsılıdır; gayrı köyün bile halt edüb hilâf-ı emr te'addî olunmaya[2].

33. Ve hâslarda hâsıl olan *şire içün vefâ edecek mikdârı zarf bulmak ve hıfz içün ev bulmak,* kadîmden ahâli-i hâs üzerine imiş. Ve hem şimdiyeden mûceb-i mezkûr üzre ma'mûl olub kanunda dahi mukayyeddir. Min ba'd gerü vech-i meşrûh üzre amel edile[3].

34. Ve kadîmden hâslar içinde dikilmiş *zeytûn ve koz ve gayrı yemiş ağaçları varmış* ki, Kanunnâme mûcebince hâsıllarının nısfı beğliğe zabt olunurmuş, ber-karar-ı sâbık gerü ol vechile amel oluna.

34. Ve hâslarda vâki' olan *çayırlardan, ıstabl-ı âmire* içün ve erkân-ı izâm ve *ehl-i dîvânçün* ta'yîn olandan mâ'adâsı, eğerçi ki Kanunnâmede bi-temâmihî beğliğe zabt olunmak me'mûrdur, ammâ müteferrik olub himâyet meûneti ziyâde olmağla emr olundu ki, mu'teddün bih olmayan çayırlar, ba'zı mevâdda şimdiyeden ma'mûl olduğu mûcebce şimdiden sonra alel-umûm erbâbının elinde olub hamy ve hıfz edüb hâsılının nısfın kendü alub nısf-ı âheri beğlikiçün zabt oluna. Ammâ ba'zı çayırlar ki, kûre açılmağla çayır olub ve ba'zısının himâyeti cehde muhtâc olub meûneti ziyâde ola, anun gibilerde beğliğe müteveccih olan hisse meûnetlerine göre eksik alına. Ve mu'teddün bih olan çayırlar ki, hakk-ı sâbiti olmuş erbâbı olmaya, beğlikçün hamy edilüb cemî'isi beğliğe zabt oluna[4].

---

(1) Fâtih-29, md. 16

(2) Fâtih-29, md. 17

(3) Fâtih-29, md. 18

(4) Fâtih-29, md. 19

— **Kûre:** Sel suyunun yırtıp yer yer çukurlarında su artıkları kalan zemine denir. Ayrıca demirci ocağı ve ma'denine de bu ad verilir (Burhân-ı Kâtı', II/58)

35. Ve köyler *örülerinde* ve tarlalar aralarında *ba'zı cüz'î otluk* hâsıl olmağla, anların dahi nısfı alınurmuş. Anun gibiler Kanunda mukayyed ma'fuvdur. Min ba'd nesne alınmaya.

36. Ve arâzi-i hâsda alel-ıtlâk *İstanbul* ve *Galata* dâiresinde olsun ve gayrı yerde olsun, *sipâhîlerden ve ağçe koyunludan ve âzâdlu kâfirlerden* ve gayriden, her kim zirâ'at ederse, *Boğazkesen ve Kule dizdârlarından* gayrı kim olursa, âdet üzre öşürleri ve sâlârlıkları alına deyü Kanunda mukayyeddir. Ammâ şimdiyeden ba'zı mevâdda kanun-ı mezkûr ri'âyet olunub ba'zı mevâdda hilâfınca amel edilürmiş. Şimdi emr olundu ki, min ba'd ıtlâkı üzre amel edilüb kimesne apulanmaya.

37. Ve hâslarda *ortakçı ve sâir tavâif ve sipâhîlerden ve ağçe koyunludan ve gayrından her kim zirâ'at ederse,* hâsıllarından beğliğe müteveccih olan galleyi, *Büyükçekmece'*den berü *İstanbul* cevânibinde olanlar İstanbul'a iledüb *Büyükçekmece'*den yukaru vâki' olanlar iledü-geldükleri üzre *Kalikıratiye'*ye iledeler deyü Kanunda mukayyeddir. Ammâ Ağçe Koyunlu ile Sipâhî tâifesi şimdiyaden iledügelmeyüb a'şârın harmanlarında teslim ede-geldikleri sâbit olub, indel arz olı-gelmiş üzre amel emr olundu. Ve bundan gayrı ba'zı kurâ dahi varmış ki, hâsıllarını yalıda *İnekosya* nâm karyeye iledürlermiş. Anlara dahi gerü anda iletmek mukarrer buyuruldu. Ammâ ol mahalde galle zabtiçün anbar yoğise, sâyir ekinciler beğlik hâsıl zabtına anbar etmek mukarrer kanun olduğu üzre, anlara dahi anbar binâsı teklîf olundu(1).

38. Ve *yörük tâifesi,* kimesnenin ekinine zarar etmemek üzre evvelden yüriyegeldikleri yerde yürüyüb zarar eder olsalar, tehdîd ve tazmînle müteva'ız olmayıcak yürümekden men' olunmak ve *kireç yakanların* her furunundan âdet üzre yiğirmişer akçe *ücret-i zemîn* almak ve *kiramidcilerün* dahi her furunu içün yılda üçeryüz akçe *mukâta'aları* alınmak ve *hâs içinde kasabın koyunların*dan yıl geçdikden sonra âdet üzre resmi alınmak ve kasabdan gayrinin dahi sipâhî ve *ehl-i mansıb* olan koyunlarının mâ'adâsından ki, yıl geçe, koyunları resmi alınmak Kanunnâmede mukayyed ve ma'mûldür. Min ba'd gerü mûceb-i mezkûr üzre amel oluna.

39. Ve *hâricden gelüb hâslarda mütemekkin olub* gayrı yerde üzerlerine *harâc ve ispençe* vaz' olmayub zaman-ı tavattunlarına *havelân-ı havl* olan keferenin harâclariyle ispençeleri, hâssa alınmak Kanunda me'mûr olduğu mûcebce ma'mûldür. Min ba'd dahi mûceb-i mezkûr üzre amel edile(2).

40. Ve bunlardan gayri *yave* kâfirler ki, hâs içinde rençberliğe gelüb harâcın edâsı zamanında hâsda buluna ve ol tahvîlin asıl yerinde edâsına *temessüki* olmaya, anun gibilerden şimdiyaden otuzar akçe *harâç* alınmak mukarrer ve ma'mûl kanundur. Min ba'd gerü mûceb-i mezkûr üzre amel edile.

41. Ve *hâssa müteallık hâlî yerleri,* zirâ'atçün ve bağ dikmekçün tâlib olanlara, şimdiyaden *âmil olanlar* öşrüne ve sâlârlığına *emîn* ma'rifetiyle verirler imiş. Ber-karar-ı evvel iltizâm eder kimesne bulunursa, gerü mûceb-i mezkûr üzre veri-

---

(1) Fâtih-29, md. 3, 10

— **Kalikratiye:** Kalikırat (Callicrate), Eski Yunan'da Atina'nın en meşhur mimarlarından biridir. Kalikratiye ise, bu isme isnâd edilen bir mahallin adıdır (Kamûs'ül-A'lâm, V/356)

— **İnekosya:** Yunanistan'da bir köy adı.

(2) Fâtih-29, md. 20

lüb men' olunmaya deyü Kanunda mukayyed ve ma'mûldür. Gerü eyle ola(1).

42. Ve hâslar içinde *mezâri'den ba'zı ebniyeye ilhâkla ba'zı müstakil mutasarrıf olanlar,* âmil ma'rifetsiz mezra'a satub kadılar *hüccet* dahi verir imiş. Anun gibi vâki' olan, âmilin ma'rifetiyle olmak kanun idüğüne *hükm-i hümâyûn* görülüb arz olundukda emr olundu ki, min ba'd mûceb-i mezkûr üzre amel edilüb âmil ma'rifetsiz mezraa satılub kadı hüccet vermeye.

43. Ve hâssa çayırlar kurbunda *ba'zı ortakçı yerlerin korucular ta'tîl edüb* çayır otu dahi hâsıl olmayub abes yere tazyî' edilürmüş. Emr olundu ki, çayırların ma'mûl-mübeyyen sınurlarından hâric-i mezâri'e korucular dahl etmeyüb ortakçılar zirâ'at edeler. Eğer min ba'd dahl ederlerse, emîn olanlar Dergâh-ı mu'allâya arz edüb müntehâ hakkından geline.

44. Ve hâssa *su sığırları* kışlasında tahmînen elli altmış araba *otluk* hâsıl olur dört kıt'a çayır varmış ki, *atlu sekbanlarının* gayrı çayırları varken hilâf-ı me'mûr anı dahi mutasarrıflarmış. Ve iki kıt'a *sazlık* dahi varmış ki, su sığırı damların meremmet edüb bâkî kalanından tahmînen dörtyüz mikdârı akçe hâsıl olub mu'temed olanlar hilâf-ı me'mûr mutasarrıflar imiş. Şimdi emr olundu ki, zikrolan su sığırlarıçün şimdiyedek otluk biçilmekle kış zararından masûn değiller imiş. Ol çayırlar su sığırlara mahsûs olub vaktiyle biçilüb ahurlar kurbünde hıfz olunub şiddet-i şitâda su sığırına yedürüle. Ve zikrolan sazın meremmetden mâ'adâsı zabt olub satılub hâssa hâsıla ilhâk edile.

45. -Ve hâslar içinde satılan celeb koyun ve kuzu ve keçi ve sığır ve hınzır *bâcları* ve şimdiyaden hâsden hâric mevâzı'dan mezkûr hâs içün zabt olınu-gelmiş meşhûr ve müte'âref mevâzı'da satılan eşyây-ı mezkûre *bâcları* ki, mukarrer hâsdır, hâssa tasarruf olunur. Ammâ etrâfdan hiyel ile bâca hayli taksîr zâhir olmağla *hizâne-i âmirede* olan suver-i ahkâmda bulunan hüküm sûretinde, mezkûr hâslar içinde kadîmden satılan koyunun *ayak bâcı,* davar her ne yerde sayılursa sayılsun, bâyi' akçesin hâslar içinde verüb bâcın dahi hâslar içinde alalar, kimesne mâni' olub nizâ' etmeye deyü mukayyed bulunduğu sebebden atebe-i ulyâya arz olunub ber-mûceb-i maznûn-i münîf mukarrer buyuruldu.

46. Ve Kanunnâmede hâslar içinde satılan *koyun bâcına İstanbul Subaşısı dahl etmeyüb,* âmil ma'rifetiyle emîn olanlar zabt ede deyü mukayyeddir. Min ba'd emr-i mezkûr dahi mukarrerdir; mûceb-i münîfiyle amel edile (2).

47. Ve *İstanbul'la Galata'nın* dâireleri ki hâsdır; arâzi-i mezkûrede *Gerüzevenk Köyü ve* haremleri yerinde *hâdis olan bağlar*la *kadîmden olan bağları*ndan gayrı ki, anlar bil-fi'l hâssa tasarruf olunur, şimdiyaden her kim bağ dikerse âmil olana dönüm başına onar akçe *kazık resmi* verüb üç yıla değin bağın hâsılı yetişince gayrı nesne alınmayub hâsıl yetişdikden sonra *mukâta'asını ve gümrüğini, bağlar emîni* zabt edüb hâslar âmili dahl etmezmiş. Ammâ zikrolan dâire bağlarından bozulub yerleri ya zirâ'at edilüb veya bostan edilse, öşürleri gerü hâssa intikal edermiş. Kadîmden kanun buymuş. Şimdi dahi mûceb-i mezbûr üzre ma'mûl bulundu.

---

(1) Fâtih-29, md. 4

(2) Fâtih-29, md. 21

48. Ve *Galata* dâiresi kurbünde olan kurâ ki, *Maçokato ve Yenice Hâs ve Beşiktaş ve Ayofuka ve Ligoriya ve Asomato ve İstanye* nâmlardır, anların yerlerinden ba'zı yere *İstanbul'lu*dan ve Galata'ludan ve gayriden bağlar edinüb, dönümüne onikişer akçe mukâta'ayı hâslar âmiline verü-gelmişler. Şimdiyaden mûceb-i mezkûr üzre ma'mûlmüş; gerü ber-karar-ı sâbık vech-i mezkûr üzre amel edile.

49. Ve iki *Çekmeceler'den olan balıkçılar,* kullardan olmayub *âzâdelerden ve ehl-i zimmetden olmak* kanunken riâyet edilmeyüb balıkçılardan ba'zısı hâssa câriye tezevvüc etmekle mütevellid olan evlâdından ve ba'zı hâssa kuldan bilfi'il onbir nefer kul balıkçı bulunub Der-i Devlete arz olundukda bil-fi'il balık hizmetinde olan kullar balık emrine zarar olmamağiçün hizmetlerinde mukarrer olalar. Ammâ min ba'd kanun mûcebince kuldan balıkçı vaz' olunmaya deyü emr olundu.

50. Ve hâslar içinde hâricden gelüb zirâ'at eden kimesnelerden olı-gelmiş âdet üzre *çift resmi* yiğirmi ikişer akçe alına deyü kanunda mukayyed bulunduğu ve şimdiyaden resm-i mezkûr ba'zı re'âyây-ı müslimînden alınub ba'zından alınmaduğı ve anlardan gayri *Ağce Koyunludan ve sipâhîlerden ve yeniçerilerden* kat'â alınugelmedüği arz olunub, âmın ve hâs alel-umûm cemî'ine resm-i mezkûr mukarrer kayd olunsun deyü emr olunub, ber-mûceb-i me'mûr alel-umûm deftere sebt olundu.

Ammâ *kefere-i re'âyâ, ispençe* vermekle çift resmi vermemek olı-gelmiş. Kanun olub ve şimdiyaden ol mûceb üzre çift resmi verü-gelmedikleri dahi arz olunub şimdiyaden amel olunduğu üzre mukarrer buyuruldu.

51. Ve *bennâk resmi* husụsu ki, ba'zı mevâddan alınub ba'zından alınmazmış, arzolunub, şehir hükmünde olanın ehlinden ki, *Üsküdar ve Yenihisâr* gibi ola, alınmayub mâ'dâsında kanun ri'âyet olunmak emr olundu. Ammâ *yürgün* olanlar kurâda dahi olsalar, anlardan resm-i bennâk alınmak kanun değildir; alınmaya.

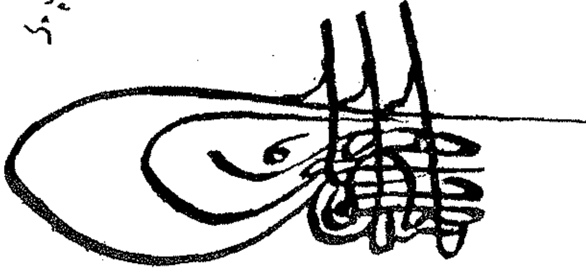
52. Ve mezkûr *hâssa-i hümâyûnun umûruna mübâşir olan emîn ve kâtib ve âmil,* her ne husus vâki' olursa her biri müstakil mübâşir olmayub bir mu'ayyen vakitde emîn olanın evinde cem' olub ittifakla görüb, kâdiyle görülecek hususda kadıya mürâcaat edüb, kendüler ile olacak hususda üçünün dahi ma'rifeti bile olub birbirinden mahfî ve pûşîde iş kalmaya ki sonra lehde ve aleyhde cemî'isi müştereklerdir, ben bu hususdan bî-haberin demek özri makbûl değildir deyü emr-i âlî olmuşdur. Min ba'd mûceb-i mezkûrla amel edile. Kanun-ı mezkûr ki, ber-vech-i tafsîl mestûrdur.

53. *Hâshâ-i mezkûrenin ihtilâline bâ'is,* indimâl ve intihâline sebeb, izdiyâd-ı maldır. Eğerçi ki âvân-ı ketb-i mahsûlde ekelesinin ihtimâm-ı ketmi ile mâzinin hâsılına kemâl-i zuhûr müyesser olmadı. Ammâ ber-mûceb-i hükm-i cihân-mütâ' sa'y-i belîğle *imâ ve abîdin* kibârı ve mekâdîr-i sinnleri ile cemî' sığârı ve kullardan ahrâra mübeddel olub ahrârdan kullar ünvâmna dühûl edenlerin keyfiyyet-i ahvâli ma'lûm ve zâhir olduğu mûcebce mufassal müfredâtla defter edilüb ve şimdiyaden hâsılı derc olunmayub bel' olan mevâdd-ı mektûmeyi ve Kanun-ı Kadîme muhâlif vâki' olan umûr-ı menfûreyi emr-i âlî mûcebince tashîh edüb ba'zı tağyîr olan hususun mahallinde tasrîh edilmekle umûru muntazam oldu ki, min ba'd bu emr-i hatîr, intizâın-ı mesâlihden habîr emînin tasarrufuna düşerse, İnşâallâhul-E'azz ednâ müddetde ahâli-i hâs müreffeh'ül-hâl olub hâsıl ciheti dahi ma'mûr ve merfû'ül-habâl ola.

Tahrîren Fî Evâyili Şehr-i Şevvâl'il-Mükerrem Sene Erba' ve Tis'a-mie (904 H.)

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

دفتر خواص القسطنطنية حرسها الله عن البلية
أنشئ بإعانة الله الملك الكبير وأرسو فيها بين الأمور خطير
بأمر ملك البرايا مطاع ومنقاد أيّد الله وأبقاه
إلى يوم التناد وبمعرفة الأركان العظام يسّرهم الله
في دار السلام صدر الوزراء الحسيب بالفضيلة الفخيمة
إبراهيم باشا النسيب بالدوحة الكريمة وفخر الوزراء
والكبراء الكرام أحمد باشا المخصوص بعون الملك العلام
وذخر الوزراء المجاهد في سبيل الله يعقوب باشا
البالغ في الجهاد ما ابتغاه وبمعرفة صاحب دفاتر
الديوان حرسهما عن الخطر وضار وقدوة العلماء
وخلف الفخام مولانا حسام الدين الشهير في أمور
السلطنة بالاهتمام وتمت عطر الأمانة في مشام
الأنام عثمان چلبي الشهير بهارت الأقلام
أنشأه محمد بن الحاج خضر الفقير وعلى يدنا
وقع الإتمام والتحرير في أواسط شهر
شوال المعظم من شهور سنة
أربع وتسعمائة

II.Bâyezid'in Turski Spomenici'de yer alan (sh.62) bir Tuğrâsı (Orijinalin başında tuğra yer almamaktadır.)

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

قانوننامۀ خواص قسطنطنیه

دفتر خاصهاء خاقانی و مصدرها سلطانی قلمه
کلدکده باعث اولدی که تحت ظلال همایون شاهیده اولان
خواص قسطنطنیه صینت عن البلیه متوطنلری
اما و عبید ابنا زمان و رعایای برایا عشا زمان
دست تعدی ظالمندن مصون اولیوب انتظام امورلری
دیگرگون اولدوغی پادشاه معدلت پناه اعز الله انصاره
و انا له بما ابتغاه حضرتلرینک سمع کریملرینه یتشدکده
مقتضای سیرت مرضیه نتیجه عاطفت خسروانه‌دن
دفع تعدی‌یه امر ایدوب ان الله یأمر بالعدل والاحسان
آیت کریمه سی استناره لیله ظلماء ظلم و مبنی انوار تجلی
قمر و ایادی تعدی ایله مقتول اولان احسان فضیلتی
احیا ایتدی لا زالت آیات معدلته فی جبهة الافلاک
مکتوبه و رایات نصرته علی ذروة السماک مضروبه
و اثار عدل کریمی و احسان حسینی ثبات ارضین سموات
آیین دوام ثبات قرین اولماغیچون ابتدای دفترده
قانون قاطع ابتداع بدع و قامع اصطناع خدع
قید اولنق امر اولندوغی اجلدن موجب امر کریم
بو جامع امور اشتات که قانون قدیمی احسن کلمات ایله
تسوید اولنوب عرض حضورلرینه عند العرض قبول کریملرینه مقرون
ثبت اولندی بو منوال اوزره که ذکر اولنور ●
مذکور خاصلرده اولان اورتاقچی قوللر و خارجدن کلوب
خاصه جاری یرلری الماغله اورتاقچی زمره سنه دخول ایدنلر
قدیمدن تخم بر زمین بغدای ایله تخم [illegible]

علف المش کنه زراعت ایدوب حاصلندن تخم مذکور اخراج
اولندقدن صکره ما عدا حاصلاتک نصفی خاصیچون ضبط اولنور
نصف آخری اورتاقچی تصرف ایتمش اما اسکی بعض مواضعده [illegible]
اولماغله ارینه تخم علفه مبدل اولوب بر من علف اکیلور
اولماغله بو عادت اربه حاصل اولور مواددهٔ داخل [illegible]
ایدوب [illegible] اکمز اولمش [illegible] اولندی که ارینه حاصل
اولور قرار ده بر قرار اول تخم ایچون ترک ایده اوله ●
٢ و اورتاقچیلرک تخم کیله مقرر بر مد بغدای ایله بر مد علف ویاخود
مدار [illegible] مد علف بونلردن غیری اورتاقچی اولانلر خلاف
جنس تخم مذکور حبوبات زمین هر نه زراعت ایدرلرسه کندولرک
اولوب خاصیچون نسنه عشرلری آلنه قانونه مخالف [illegible]
٣ بلا آلنور مش من بعد آلنمیه ● اما اورتاقچیلر متوجه اولان
نصف حصه نیک قرق کیله دن [illegible] آلنور خاص قانونی
مقید کتب [illegible] ذکر معمول دکولمش قانون منهوب مقرر [illegible]
٤ من بعد موجب مذکور اوزره عمل ایدله ● و بعض اورتاقچیلر
وارمش که یرلری مساعی اتمامه کلانچی ایکی [illegible]
اول خصوصده حق اولدوغی زمین مقرر در مکر که [illegible]
مساعی ایده [illegible] وقت تجاری ایکی [illegible]
و ذکر اولنان تخم جنسندن اورتاقچیلر تخم زراعت
اولسه قانوننامه ده مقید اولدوغی [illegible] اکدکلری تخم
بکلکن [illegible] حاصلی بکلکه اوشله اورتاق
تخم جنسندن اورتاق دنه اکلوب بعض عشرینه اکلیه
اما اورتاق [illegible] تکمیل [illegible] صکره غیری جنسدن هر نه در ایسه
عشرینی کیمسنه مانع اولمیا مکر که غیری جنس تخمی اکدکده
افراط ایدوب [illegible] اورتاقه اکیلاجک

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

تخم اکلدکده تابتی قالمیه اول وقت منع اولنه که بیر نیک
5 صلاحیتنی غیری تخم اکلکله فساده ویرمیه • وبعض
اورتاقچی ایکی جفت ییدی نوبت تخم اورتاقدن بر نیک
حاصلندن عشر ویرورز دیو اوزرینه آغا اکیلان تخم جنسنز
خرمندن ایکی یولدکو نیته وبولی سببیله اورتاق
حاصلی بلیع اوله مشن یونک کبی عمل داخی خلاف قانوندر تخم
تفصیل تابتی اورتاق تخم جنسندن نقلدر یای تخم اکمکه
اقتدارلری اولمیه اورتاقچی اولوب تخمی بکلکلردن اولوب
حاصلنی بکلکله اولمشدر مقرر قانوندر بعد موجب مذکور
6 ازرع عمل اولنه • واورتاقچیلر اکدکلری تخملرک
عذر قوی بیز اکسلک اکسلر ویاغیری عمله مباشرت ایتمکله
زراعتدن فراغت ایتسلر ویا بیرلرینی یاراره عشری ویره لوبز
تخم اکوب یرلرینه اورتاق تخم اکدکله حاصلدن اتسلر
قانونلرده قید اولدوغی موجبجه خدمتده قصور اولمیان
7 اورتاقچی حاصلی مقداری حاصل آلنه • وکرکی کبی ییشاق
وتعهد اولنمکده نداس وقتنده ویجیر وقتنده غیری
عمله مباشرت ایتمیوب قادر اورتاقچیه بیر ویلوب وطلبش
نداسل تدارکده اکلادکده شکر اکیرینه اورتاق کریته
علف اکیله غیری جنس اکلمیه دکر کاربیلچی مستقل
نداسل ایدرلرکه علفلقه یای قلوب بیرینه هرنه دیلرسه
8 اکه • وخرمن وقتنده اولیکلار قانوندر ازرعه اختیار
عاملات اولوب تخم اخراجنده شکر بکلکده توجه اولا زخل صلح
دارمسرجه اولبی دیلر بیده وکلدخی اولیده قدر شکر آله
اماحدالیجی کویلو کوییدن برخرمنده جمع ایدیب دوکلات
خدمتی اندن اولا اورتاقچیلر عهده سنده در تعجیل

تحصیل ایدرلر ویجیرلری آلنملو ولوبسه کرکی کبی ییشاقلو تعهد ایده
اولنه که امیندن عاملدن یا آدملرندن کمسنه حاضر اولمیه
یجیه دوکلیه حاضر اولا زحمت اولمیلدک سترا اولمیوب کیجیه
قالملو ولجاق کویلک کتخداسی جمی غالیه که بکلکده توجه اولا
حصه بلغندن معصوم اوله اما آکریوده آلمقدن اکرچه اولمکدر
متضرر اولور تاجیل خرمنلری تاخیرلنیور وخدمت تعجیل تحصیل
ایدرلرکه تاخیر سببیله حاصلدن ضرر اولملو ولیسه تا علیه
9 تعجیز اولنه اکا کوره عمل اولنه • واورتاقچی اولنلرکه
باکیره حیلات ایدوب فولاد حیله ویاغیری کسب مباشرت
اتماکله خدمتدن مساهله ایدوکیجی باکیره ایلدن آلنوب
بکلت ایدلت اکرچه کی قانوندر بعدا ایکی بیلدیم ییشاق ایرکه
بولت باکیره آلدوغی امیدا لوب دخی طاعتده باباسیله
اورتاقچی خدمتنه متعلق اسبابنک قصوری تکمیل ایده وربه
اماکا یلیغی خدمتلک عهده سندکلری اورتاقچی کسب آخر خرمن
دخی منع اولنمیه بر حال زراعت خدمتنه مخصوص اولوب
10 خدمتی تعجیل ایتمیه غیری امره مباشرت ایدر ایسه • واورتاقچیلر
بکلت جفتلکه بیلات ادرلرمش واورتاق اکلیکات یارلر بیری
اکیلوب کیدورلر ایجی حاصل اکوب بکلت جفتلکه شهر طاعت واب
طاقتی علامتی ایتسلر اولسببله جفتلر هلاک اولوب
یرلرکری یرلری تضییع ادرلرمش یوخصوص دخی بعد قانونه
مخالف عمل ایدرلمیوب اکینه یارلر یرلر اکرایجی حفظ
اولنوب حاصلی یرلرندن فضله سنه اکوب بکلت جفتکنده ولار
مالایتندن غیری سیرو قوللنیوب هر زمان اورتاقچیه متعلق
امور قوللنلر خلاف قانون بکلت جفتلری قوللنوب بهانلرک
یلن خاص خیر قومیوب صاقچی تعلل ایتمکله تقصیر ادنلرک امینلری

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

١١ گرکدر که حاصللرندن کله ● و اول ارتاقجیلر ارتاق خدمتی تکلیف
اولندقدن جفت و تخم و سایر آلات حرثی بکلکدن ویریلوب کرو اکر
اوکوزی اکر غیری اسبابی ضایع اولمشه کندو یدندن آلدوروب
بکلکدن نسنه ویرلمه‌مک قانوندر شمدن بعد داخی قانون مذکور
مقرردر اما بعضیسی مفلس اولوب اوکوزدن و تخمدن ضایع اولانی
آلمغه اقتدارلری اولمامغله متعطل اولوب بکلکه هم کندو و بینه
ضرر اولمغین حتی واضح و تعبیر بعض موادده یکی ارتاقجی
برخیلی زراعت ایدوب تحصیلنده بعضی اکلمز شمدن بعد انلر کبی
اقتدارلری اولمیانلره اسبابن تکمیل ایچون بکلکدن قرض
طریقیله عون ایدوب علمنده اهتمام تکلیف اولنه که حاصل قاشوب
حصه‌سندن کرو دینی ادا اولنوب بکلک حاصلنه ضرر اولمیه
اما اقتدارلری اولانلره قانون موجبنجه تأخیر ایتدیرلمیوب کندولره متوجه
اولان حصه‌لری اداسنه تکمیل ایتدرله ● و بکلک ١٢
اولکه یجوق و انلر قوالرنده بعضندن آغرلق آلماغله خدمتنه
کتورلمیوب بعضنه بجلیوب کلدکلرندن تمام اولمجق خدمت
خیلی وقت تمام اولمیوب و لسبیله اکینلرلرک بجلمسی تأخیر اولنوب
ضرر عظیم اولورمش شمدن بعد قطعا کسنه‌دن رخصت آلمیوب
و آیرلمیوب جمیعسی خدمتلرنه مستوفی الاقدام اولالر و خدمتلری
تمییز اولنلر غیری وقتده حاضر اولمیانلرک کیرعنده قویینی حاضر اولنمیه
گرکدر که باید بیعنلوب خدمتلرن اتمام ایتدروب اهتمام کوستره لر که
غله‌لرنک بجیلرنه خدمتلری مانع اولوب خاصه‌یه ضرر
اولمیه ● و اول ارتاقجیلرک اکثرینه زراعته قادر چفتلک ١٣
یوغیش حال بو که بعض ارتاقجی یرلرینده بعض یرلر خارج النه
دوشوب عشرینه زراعت ایدرلر اولمش و بعض ارتاقجی حتی
اسیلرینه آغرلق ویروب ارتاقجیلقده خصیص قدر صکره اللرینه کی

ارتاقجیه تصرف ایتدکلری مزارعی عشرینه زراعت ایدرلرمش
امر اولنمیدی که شمدن بعد خارج الله اولان ارتاقجی یرلری آلنوب
کیرو ارتاقجیلره ویرله اکر اسوت اولانلره توزیع اولنه و شول
یرلرکه بالفعل ارتاقجیلرده حتی قوللرندن درکنده ویرله
داخی ارتاق خدمتنه قابللره انلره کیرو جفت ویریلوب قرار
اولان ارتاقجی خدمتی تکلیف اولنه اما زراعته قادر اولمامغله
ارتاقجیلغه قابل اولمیانلر اکر غیری کسبه مباشر ایسه که ارتاق
یرلرن آخره زراعت ایتدروب خاصه‌یه عشر ویرپ اکر حاصلین کندولر
متصرف اولالر انلرک کبیلرک داخی یرلری اللرندن آلنوب ارتاقجیلک
یرلره احتیاجی اولانلره ویرله و کندولرک اقتدارلرینه و کسبلرینه
کوره حاللرنجه انلرک یرلرینه بر مقدار مقاطعه وضع اولنه
مکر شولرکه هم زراعته و هم باغبانلقده و غیری بر نوع کسبه
اقتدارلری اولمیه شونلرکه آخره زراعت ایتدرمکله اولورلر
انلرک کبیلره خرجلرینه کوره بر مقدار اللرینده کی مزارعدن
بر تعیین ایدوب باقیسی ارتاقجیه تسلیم اولنه ● و اکثر ١٤
ارتاقجیلرک مزارعی جزوی اولماغله حاصللری اولمازمش شول
امر اولندی که شمدن بعد تنقیح کوریلوب کندو زراعته قابل طالی قالمش
و یا هنوز بوزاغیلنمش کلماش یرلری اولا انلرک ارتاقجیلرینه تکلیف
ایدوب اولیرلرده بر یرینه معاونت ایدوب کندو جفتلکلری
اتمام ایدله ● و شول که بعلکه ارتاقجیلرک جفتلکنه تکمیل ١٥
میسر اولمیوب و لسبیله تمام تخم اکمامیوب یا اکلوب سنه دایم
کسنه‌یه اکمامکله حاصلی کمه نسنه یمز خصوصا ملک ضایع اولور
او ده انلرک کبی محللرک عشرجیه یرلرندن طلوع اولان و یا تعطیل
اتمامکله قانون موجبنجه اللرندن آلنق ایجاب ایدن یرلری
و یا ارتاقجی فوت اولوب خالی قالان یرلری و یا بر عذر ایله

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

اورتاقجیلقدن اخراج ایجاب ایدنلرك كه عذرلری ذكر اوله

معلومدر معلوم اوله بو امور عالی حضرتك اخراج اولنانلرك یرینه كیمسه

یرلرینه جفتلكلرندن نقصانی اولمیه اورتاقجیلر توزیع

ایدوب یرلرینی تكمیل ایدیله الحاصل موجود اولان اورتاقجیلر

یری وفاتلری اورتاقجیلق یرلرینه مقاطعه یه ویریلور قوللردن

مقاطعه سی رفع اولنوب اورتاق خدمتی تكلیف اولنمیه كركدر

ویردوكی مقاطعه جز تكلیف اولنمازلر اورتاق خدمتی انوع اولان

١٦ اول وقت تكلیف اولنه ● و اورتاقجیدن محلول اولانلر یرینه

احتیاج اولنور اورتاقجی اولمیه باشتنا اسیله جفتی و تخمی اولمیانلر

ویا اقرباسندن خدمتی ایدر كیمسه بولنورسه اكا ویریله ولاتتنا

قوللردن ویا خارجدن خاصه جاریه آلنوب اورتاق خدمتی التزام

١٧ ایدندن كیمسه بولنورسه اكا ویریله ● و فوت اولان اورتاقجیلرك

جفتلری غیریلرینه اورتاقجیلق اسبابیله اكر كلیسی اكر بعضی

ضایع اولمش بولنورسه مختلفاتندن آلنوب یرینه اولان اورتاقجی تكمیل

اسبابی مذكوره تكمیل ایدیلوب تسلیم اولنه ولا جمیعسی نقد آلنوب

بكلاتیچون ضبط اولنوب عاملات قسطنطنیه الحاق اولنمیه ●

١٨ و مذكور خاصلر ایزوعاملر اولانلر هر زماندن جفتلر و تخمی

یوقلماسندن ضایع اولانی تضمین ایلكلری تقصیرلرینه اورتاق تسلیمی

ایدرلرسه كه مسكوت تضمین اوندن بیجا بولنمیه انلره تضمین

اولنه حتی قانوندر مقیدیدر امر مذكور موجب مسفور مقرردر

١٩ اكا كوره خصوصا حرده اهتمام كوستره لر ● و بونلر یرینه كه خاصه

قوللر و جاریه لر اولادی دفتر اولنوب یللرده یرلری و زمانلری

و سایر كیفیت احوالری یوقلنوب ولی سبیله امور ایلیه خیلی

اختلال ظاهر اولدوغی جهتدن اولندی كه هر نوع جمیعسی دفترله

محفوظ و مضبوط اولنوب هر زماندن شهدی مفصل قید اولنوب

خزانه عامره یه تسلیم اولنان دفترلره تطبیق اولنه اغلبیت بونلرك

احوالی منتظم اولا مرخص و حیثیاتی دقیقه فوت اولمیوب حفظ اوله

و كلیدن بیوتی واقع اولورسه مفرداتیله مفصل دفتر ایدیله ●

٢٠ و بعض فوت اولان خاصه قوللر و خدمتکارلرك مشترك قوللرك

جاریه لرندن تزویج طلب ایدكده اكثری خارجدن خارجه

وار ر تقوی اولسندن اولنور اولش اولنمیوب بعضی ایالت خیلی اختلال

حرایر تزویج ایدلر و انلردن اخراجی مبتلا اولنمش بعضی

عورتی اولماغله خدمتدن قاصر اولدیلر اول سبیله امور خاصه

اختلال متوجه اولمش شمدی امر اولندی كه مزبوره خاصه قوللرك

غیری خارجه جاریه یه ویرلمیه مگر كه اندلر حاجتندن فضله اوله

خارجدن ویرلر كه قوللرك انلره اورتاق خدمتی التزام ایدر كیمسه

طالب بولنه كه حال انلره كوره اغراجی آلنوب اورتاق خدمتی

تكلیف اولمنه اول وقت ویرلمك جایزدر اولا اما بو تقدیرجه

دخی عتبه علیایه عرض اولنوب امر اولنمایجه ویرلمیه و كلنلر

اغراجی بیكا كه ضبط اولنوب عامل طرفندن عائد اولمیه ●

٢١ و قوللرك اولادی اراسندن مزبوره جاری شرعی جاریه اولوب

تزویجه قابل اولانلر یازیلورلر كه اولنمایت متهی اولانلرك قوللری

اختیار ایدوب وار ایسه ویا فوت اولانلرك نظر اختتا ایسه

خدمته اولنیغلری قالمیه ویا ایتام صغاری اولوب توطن

ایتدوكی یوردندن غیری یره نقل ایدلرنمه اكلهایتامك كوزیجی

ضرر متوجه اولمیه اوزره فی الجمله بونلرك امثالی بر علته

قوی ایله كه مصالح اولنمیه جیرلنه طالب اولانلر قوللره ویریله الیق

بو حال ولنمایت طلب ایلینی قوللره كه ولدیلراحوالی الدنرمتانب

طوسلیدن ویا كوره دن جاریه بولنمیوب ویرلمیه كه عورتی

اولمغله ضرورتلندن حرم تزویجه انلره كار ایدیلوب اولادی جاری

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

مبتلا اولمغله ضرری واولولرلماغله خدمتلرنده تقصیرلری كیمینه
٢٢ وارمغه قابل اولمیوب اكر ایتام صغار ایسه اكر كندو وزردیلرلندن
اوتراقجی یرلرندن بعضی یرلر اولوب آخره زراعت ایدرماكله بكلكیه
عشر ویرمیوب تیسیر كندو مغونیتینه صرف ایدر بعضی جواری و آتلر مشترك
غیری كسبلر سعیلر مقاری معتبر كورلمشدر انلك كسبلرندن خصوصیله
امر اولنمشدر كه قدر كفایه تجیه كندو ولرده اولانلر یرلرده زراعت بقا اولنه
٢٣ زراعتی بولنمیه ورتاقجیلر اولوب اوتراقلغنه كلمه • وقوللردن
رسم عروسی باكره ایچون التمش آقچه وبیوه ایچون اوتوز آقچه
وقوللردن غیریلر باكره ایچون التمش آقچه بیوه ایچون اوتوز آقچه
آلنمق معمول قانون اولمشدر كیرو اول موجبنجه مقرر اوله مقدار
٢٤ مذكوردن زیاده نسنه آلنمیه • وخلاف قانون آغالق طمعیله
اوتراقجیلردن شی تكلیف اولنماز خاصه خیلی جاریه ویرلمیوب ضمنه
بدل خدمت جاریه ضبط اولنوب بعضا اولنمامشدر امر اولندی كه
وضع اولیمالرینه داخل وضع اولنوب اوتراقجی قانونی موجبنجه بكر عشر
٢٥ آقچه لری دخی آلنمشدر قرار اوزره ویره آلنه • وشمدیه دكین
اوتراقجیلر هرایلر یرلرایچون خلاف قانون آغالق آلنمق اصلا
اولنمشدر بعد نسنه آلنمیه ماعدا خارج ایدنلر مطلوب اولوب
اوتراقجی حاجتندن فضله اولماغله جاریه ویرلمیه یرلر اولسه
راغبنه كوره انلق كبی یرلرندن رسم طلب اولنوب بكلكه ضبط
٢٦ اولنه • وخاصه قوللرده خلاف قانون جرم وجنایت واتمی
آلنوب بكلكه متعلق سربند خدمت دوشرسه آیو یلمق ایچون
وجفت ویرلمك ودوره اخراج اتماكچون وجاریه دیرلوب اولسه
رسم عروسلرندن غیری آغالق دیو آقچه لری آلنور شمدی
امر اولندی كه بعد قطعا خصوصیاتدن مذكوره مرتجبدلری
آلنمیه جنایتی ظاهر اولانلر قوللرك وجاریه لرك كیفیت احوالی

درگاه معلامه عرض اولنوب امر اولنه وغیری موجبه سیاست ایدیله
اما قوللردن غریلك قانون قدیم موجبنجه قاضی حكمیله سیاسته مستحق
اولانی سیاست ایدلوب جرمی لنا جقدن جرم آلنوب بكلكه ایچون
٢٧ ضبط اولنه • وقوللرك بالغ اولمش اوغللرینه ابتدا بلوغندن سنه
اوتراقجی قوللر كبی یلده یكرمیشر آقچه مقاطعه وضع اولنوب مقاطعه
مذكوره یی عزل ایدن خراج الملاقی اولنمشدر اما بعض ارباب تحكم ایدنلر
كه اوتراقجی نه قابلیتی تمام ظاهر اولا محصول اولا شتاء علیه جفت ونخم
بولنوب ویرلمیوب تقاجی ایدنلمشدر والا اوتراقجیلقدن بولماهالنده كندوم
یوزدن یوزدن یكرمی سنی یوزالیه نه بعضا ایكی یوزدن مقاطعه وضع
اولنمق قانون معمول شده كیرو امر مذكور مقرردر واقع اولان تجیه كه
اوتراقلیقدن متنه دخل متیسر اولمیه هر بریك حالنه كوره مقاطعه
٢٨ وضع اولنه مكر محصول اولانلر ختلیه اوتراقجی ایدنله • وفوت
اولان قوللرك مخلفاتی خصوصی كه قانون نامه مقید بولنمدی
ومتصرفلرك دخی مقننی علاوی اوزره عالت طمعیله مواد شتی بنه
اعمال متضاد تلری ظاهر اولدی وغیری اجلدن شمدی باقی ومقترن اولان
اعمالك احسن ولایق مترتب اعمالك زمانیه كه سائر خاصلرده معمول
قانونه عتبه علیایه عرض اولنوب مقرر بویرلدی غیری موجبنجه قانونه
ثبت اولندی بوموجب اوزره كه متوفی اولانك اوتراقجی قوللرك كه
اولادی وعورتی قالمیه جمیع مخلفاتی بكلكیچون ضبط اولنوب حاصله
قاضیلق یرومیز اولاد اخی یرو دفتر ایدوب عمرچین ویاحق
كتبه چیون نسنه المیه اما خدمتلرلیرلر اوغلی قالسه خدمتنی كا
فیرلیب اسبابنه معتوق ولا اولادی صغاری دخی قالسه تالدری
ناننی كبی خدمت اولانك قرنداشلرله یلینده كاتی ایدیلر وانالرینه
ارادوارمق تكلیف اولنمیوب صغارینك تربیتنده وخدمتنده لو اولاك
اوغلنك ظاهرتنی اولادی مذكوره متوفی نك اولادی صغاری دخی

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

اولسه امنا بنده خلل ایرلمیوب الده یکوندر دخی علی کان
ابقا اولنه اما تاتارلری انتقال ایتدکده جمیع اسبابی مفرد آتیله
دفتر اولنوب کویکیلر معتمدلرینه اصرلینه که دایم ناظر اولوب
ضبط اینه ظهیر اولالر کرچه نسللری تلف اولمیه قدر حاجة مصارفلرینه
صرف اولنوب کرم ارکلی خدمتیر ایدندن باقی قالان اسباب
خدمتلت [illegible] قابل اولدقده مهما امکن
اولنه و اولادن [illegible] بو قانون مرعی اوله اما
اتفاق [illegible] جمیعی انتقال ایتسه اسبابلری دفتر اولنوب
اسباب قدیمه [illegible] ظاهر اولوب بکلکیجیلر ضبط
اولنه و استعمال ایدن [illegible] اولادی قالمیوب [illegible]
[illegible] مخلفاتی بکلکه ضبط
اولنه و الا قدر حاجة [illegible]
اولنوب باقی [illegible] دفتر ثبت ایدیلر که [illegible] بکلکه
[illegible] اولادی و بعض [illegible]
اولاد صغاری [illegible] ویا [illegible]
[illegible] اختیار [illegible] قرنه سابق
اسباب مذکوره مقرر اللرنده اوله اما دفتر اولمدن ضبطلرنده تقصیر
اولنمیه که حکم قانون موجبنجه بکلکه [illegible] دفترله
اسبابن [illegible] کندی [illegible] اولنه و بعضی متوفی نکر
[illegible] قالوب [illegible] بر مجرده ویا [illegible]
[illegible] اولمسه که [illegible] اقتدارلری اولمیه
[illegible] دخی متوفی نک مخلفاتی آلنمیه مکر که [illegible]
[illegible] مقدار [illegible] اسبابی [illegible] نفقه
بکلکیجیلر ضبط اولنه لکن اسبابی [illegible]
احتیاجی اولمیان [illegible] مخلفات مذکوره تمامها [illegible]

29 وخارجه جاریه ویرلدکن قانون قدیم بو ایش که [illegible]
اسباب مذکوره خارج [illegible] ایدوب [illegible]
[illegible]
[illegible] بکلکه ضبط اولنه
[illegible] قانون قدیم مرعی اوله [illegible]
[illegible]
[illegible] اسباب [illegible]
[illegible] مخلفاتندن [illegible] غیری [illegible] متصرف
اولمیه [illegible] اولاد صغاری [illegible]
30 متصرف اولوب [illegible] مذکوره [illegible] متوفی [illegible]
[illegible] مخلفاتی [illegible] متصرف [illegible]
اسبابی [illegible] مرتب [illegible] کبیر [illegible]
مخلفاتنه [illegible] اما [illegible]
اسبابی [illegible] تعرض [illegible]
اولادن [illegible] مخلفات مذکوره [illegible] تکمیل [illegible]
بکلکه [illegible] ضبط اولنه [illegible]
معمول اوله [illegible] اما جمیعسن مخلفاتی
دفتر اولنماسی [illegible] استمام [illegible] موجب [illegible]
31 دقیقه فوت اولنمیه وخاصه [illegible] خصوصنده دخی
[illegible] قانون معمول بودر که خاصه [illegible]
[illegible] شیره [illegible]
[illegible] موجب [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] اطلاق [illegible] بعض [illegible]

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

دنومنه اوزم کیشر بعضنك سکیزر بعضنك دردر اقچه النور
اما قانون نامه ده الاطلاق اوزره باغلرك شیره سندن عشر و سالاریه
آلنور مقید در بو خصوص شمدیه دك الاطلاق اوزره معمول اولمیاجق
شمدی داخی امر اولندی که برقرار معمول بوله [illegible] آلنوب
زیاده و نقصان اولمیه اول اجلدن دفترده هر محلك معمول موجبجه
٣٢ مقاطعه سی بر وجه تعیین و ثبت اولندی و بعض [illegible]
[illegible] قدیم [illegible] قانون نامه ده انلرك شیره سندن
[illegible] شیره آلنور مسطور در بو خصوص دخی بعض
موادده معمول اولنمیوب بعض [illegible] بجلکه متوجه اولان [illegible]
[illegible] ایکی [illegible]
[illegible] قریه [illegible] شیره [illegible] مراد اولندی که
[illegible] شیره سی [illegible]
[illegible] کبی [illegible]
شیره سی [illegible] شیره [illegible]
[illegible] شیره [illegible] شیره [illegible]
اول مقدار [illegible] شیره [illegible] بهاسی آلنه
اما [illegible] معتبر [illegible] حاصلیدر غیری [illegible]
٣٣ [illegible] خلاف [illegible] اولنمیه • و حاصلری [illegible]
[illegible] شیره [illegible] مقداری ظرف [illegible]
[illegible] قدیم [illegible] حاصل [illegible] شمدیه دك
موجب مذکور اوزره معمول اولوب قانون نامه دخی مقید در [illegible]
٣٤ [illegible] مشروح اوزره عمل ایدیله • و [illegible] حاصلری [illegible]
[illegible] و غیری [illegible] قانون نامه
[illegible] حاصللرینك نصفی بجلکه ضبط اولنور [illegible]
٣٥ [illegible] عمل اولنه • و حاصلری [illegible]

[illegible] عامره ایچون و ارکان عظام و اهل [illegible]
تعیین اولنان ما عدا [illegible] قانون نامه ده تمامی بجلکه
ضبط اولنور مسطور در اما متفرق اولوب [illegible]
امر اولندی که معتبر اولمیان [illegible] بعض موادده شمدیه دك
معمول اولان [illegible] شمدن [illegible]
اولوب [illegible] حاصللرینك نصفی [illegible] نصفی [illegible]
بجلکه ضبط اولنه اما بعض [illegible]
[illegible] بعضنك [illegible] محتاج اولوب [illegible]
انلر کبیلرده بجلکه متوجه [illegible]
[illegible] معتبر اولان [illegible]
بجلکه [illegible] جمیعی بجلکه ضبط اولنه • و [illegible]
[illegible] بعض [illegible]
[illegible] انلرك دخی نصفی [illegible] قانون نامه ده مقید
[illegible] ٣٦ • و [illegible] حاصلی علی الاطلاق
استانبول و غلطه [illegible]
سپاهیلردن [illegible] و غیریلردن
[illegible] غیری
[illegible] عشرلری و [illegible] آلنه دیو قانون نامه ده
مقید در اما شمدیه دك بعض موادده قانون نامه [illegible]
بعض موادده خلاف [illegible] عمل ایدیلورمش شمدی امر اولندی که [illegible]
٣٧ الاطلاق اوزره عمل ایدیلوب [illegible] و حاصللرده [illegible]
و سایر طوایف و سپاهیلردن و [illegible] و غیریلردن هر کیم
[illegible] حاصللرینك بجلکه متوجه اولان غله [illegible]
[illegible] استانبول [illegible] اولانلر استانبول [illegible]
[illegible] واقع اولانلر [illegible] اوزره

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

قالی قرا تیپیا ایلان لردیو قانون مقید در اما انجه قبول اولوا اوله
سپاهی طایفه سی ثمن یکنی الیلر و کیلایوب لر عشارینی
خرمنلرنده تسلیم این کلان کلری ثابت اوله عند العرض
اولمیکلن انزره عمل امر اولنلدی وبوندن غیری بعض قرا
دخی واردر که (حاصلاتی) یالیرا اینه قوسیه نام قریه الدکر من
انلر دخی کروانیدا اتمک مقرر بو بریلری ما اول محلدن غله
صنیلمیه انبار یوغنه سایر اکنجیلر کلات حاصل ضبطنه
انبار اتمک مقرر قانون اولدی دخی انزره انلر دخی انبار
۳۸ بنای تکلیف اولندی و بو برات طایفه سی کسنه نک اکینه
ضرر اتمک انزره اولدن یوریو یکلن کلری یرده یوریدیوب
ضرر ایدر اولسلر بتدیر و تضمینه [illegible] اولمایجق
یوریکلر منع اولنمق و کرچه [illegible] هر [illegible] مزرعات
انزره بکرمیشر اقچه اجرت زمین آلنق و [illegible]
دخی [illegible] اوچر یوز اقچه [illegible] آلنق
وخاص اچنده قصابت قیونلرندن [illegible]
علمت انزره رسمی آلنق وقصابلر غیرلرندن دخی سپاهی
[illegible] قیونلرکما [illegible] اقچه [illegible]
رسمی آلنق قانوننامه ده مقید و معمول [illegible]
۳۹ موجب منکر انزره عمل اولنه • وخاص [illegible] کلوب
حاصلرده منکر اولوب [illegible] یرده [illegible] خراج
واسپنجه منع اولمیوب [illegible]
حاصل اولادن [illegible] خراجلر [illegible] اسپنجه لری خاصه
آلنق قانوننامه [illegible] موجب معمول [illegible]
۴۰ دخی موجب منکر انزره عمل ایدلنه • و [illegible]
غیری [illegible] کافرلر که خاص ایچنده [illegible] کلوب

خراجات ادا [illegible] اولنندن خاص بولنه [illegible] والتحصیلات •
اصل یرندن [illegible] تمکی اولمیه انک کبیلردن
ثمن یکنی اتوز اقچه خراج آلنمق مقرر و معمول
قانوننامه مزبور کبی موجب منکر انزره عمل ایدله •
۴۱ وخاصه متعلق خالی یرلری زراعت ایچون و باغ دکمکیچون
طالب اولانلره ثمن یرجن عامل اولانلر عشریته [illegible]
امین معرفتیله ویریلرامش برقرار [illegible] الزام
ایدر کسنه بولنمسه کره موجب منکر انزره
ویرلوب منع اولنمیه دیو قانوننامه مقید و معمول [illegible]
۴۲ کیرو ایله اولا • وخاصلر ایچنده مزارعلرک
بعض ابدنیه یه الحاق و بعض مستقل متصرف
اولانلر عامل معرفتسز مزرعه صاتوب قاضیلر
حجت دخی ویرلرامش انک کبی واقع اولانلر عاملات
معرفتیله اولمق قانون ایدی لکن حکم [illegible]
عرض اولنه قدر امر اولندی که مزبور موجب منکر
انزره عمل ایدلوب عامل معرفتسز مزرعه صاتانه قاضی
۴۳ حجت ویرمیه • وخاصه چایرلر قریه لرک بعض [illegible]
یرلرین قرو جیلر تعطیل ایدوب چایرلرتی دخی
حاصل اولمایوب عبث یره تضییع ایدلورمش
امر اولندی که چایرلرک معمول [illegible]
خارج مزارعه قرو جیلر دخل اتمیوب [illegible]
زراعت ایدلر اکر مزبور [illegible] امین
اولانلر درکاه معلایه عرض ایدوب منتها
۴۴ حقلرن کلنه • وخاصه [illegible] قشلاقسنده تخمینا
الی التمش عربه اوتلوق حاصل اولور [illegible]

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

قطعه‌سی جایز یوله یرمش که اتلو سکبانلرندن غیری جایز ایدی
واولرکنز خلاف فعل صادر اولورسه آنی داخی متصرف اولورمش و اکر قطعه
سازلق دخی وار ایمش که صوصوزی طالملرندن مرتب اولوب
باقی قالانندن تخمینا درت بیک مقداری اقچه حاصل اولوب
متعین اولانلر خلاف فعل صادر متصرف اولورمش شمدی امر
اولندی که ذکر اولنان صوصوزلر ایچون شمدیه دک
اوتلوق بچلمکله قیش ضررندن مصون دکلر ایمش
اول جایزلر صوصوزلر محصور اولوب و قیشلین بچیلوب
آخورلرینه حفظ اولنوب شدت زمستانی صوغوقده
یلعدرله و ذکر اولنان سازلق مرتبلرنک عدای ضبط
اولوب صالموب خاصه حاصلی الحاق ایدیله ●
٤٥ وخاصلر ایچون صاتلان حلب قیوزی و قوزی و کچی و صغر
و خنزیر باجلری و شمدیلک خاصلردن خارج مواضعدن
مذکوره خاصلر ایچون ضبط اولنوکلش مشهور و متعارف
مواضعده صاتلان اشیاء مذکوره باجلری که مقرردر
خاصلره خاصه تصرف اولنور اما اطراف فلان حیله ایله
باجه خللی تقصیر ظاهر اولماغله خزانه عامره ده
اولان صورت احکاملره بو لتانه حکم صورتندن مذکوره
خاصلر ایچون قدیمی صاتلان قیونک ایاق باجی
طوارهرینه بیرده صابلور صابلسون باج اقچه‌سی
خاصلر ایچون ویرلوب باجیز ذلخی خاصلر ایچون
آزولره کسنه مانع اولمیه نزاع التمیه دیو مقید
بولندی و غی سبیلندن عتبه علیایه عرض اولنوب
٤٦ بر موجب مضمون منیف عقربه ربیون ایدی ● و قانونامه
خاصلر ایچون صاتلان قیوز باجی … استانبول

سی باشیجی خلل اتمایوب عامل معرفتیله ایله امیز .
اولانلر ضبط ایدن حین مقیددر و بعض امر ملکه دخی
٤٧ حق ترحم موجب شیلیر عمل ایدیله ● و استانبول
غلطه نک دایرلری که خاصلر اراضی مذکوره ده
کیرو زونک کویلی و جرملری یرینه حادث اولان
باغلرلر قدیمی اولان باغلردن غیری که انلر بالفعل خاصه
تصرف اولنور شمدیلک مرکز باغ دیکرسنه عامل اولانه
دونم باشنه اونر اقچه قاز قدیمی ویره لوح بیله دکین
باغات حاصلی تخمینا غیری نسبت الخمیه حاصل رقمنه ایکی کرکو
مقاطعه‌سی و کمرکی باغلر امینی ضبط ایده بخاصلر عاملی دخی
اتمازمش اما ذکر اولان دایره باغلردن بوزلوب یرلری
یالی ارباعة ایله لوب و یا بستانلر ایدلسه عشرلری کیرو خاصه انتقال
اتدرمش قدیمی قانون بویلمش شمدی دخی بر جبه‌نه …
٤٨ بولندی ● و غلطه دایره‌سی قریب اولان قراکه باجو قاتو ویکیچه خاص
و بشیکطاش و ایوبه فوقه و لیغوربه و اتوماتو و استانیه
نام ارده اناماریک یرلرندن بعض یره استانبول و غلطه‌که
و غیرملین باغلرایله نوب دونم‌سنه اونر کیمسه اقچه مقاطعه
خاصلر عاملنه ویرو کلمشلر … کرایه …
٤٩ کرو برقرار سابق و جه مذکور اوزره عمل ایدیله ● و لیکچه …
اولان بالتحجیل قوللرینه … ایدر ازاده اولوب اهل
نشلرلی قانون کرر رعایت ایدلیوب بالتحجیل درت
بعضی خاصه جاریه تزویج اتمکله متولد اولان
اولاد دن … و بعض خاصه قوللرندن الفعل اولوب بر نفر
قول اسبابلقجی بولنوب … دولته عرض اولندقلری بالفعل
بالتحفظ … اولان قوللرین بالقاعده ضرر اولو … غموض

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

خدمتلرینی مقرر اولادر اتمام بعده قانون موجبنجه
قوللرینه ایلچی و منع اولنمیه دیو امر اولندی • و خاصلر
ایچنده خارجدن کلوب زراعت ایدن کمسنه‌لردن
اولیکلمش عادتلرندن جفت رسمی یکرمی آلتیشر آقچه النلدیغی
قانونده مقید بولنندوغی و شمدی ایکیشر رسم منکوره
بعض رعایای مسلمیندن آلنوب بعضلرندن النمدوغی
و انلردن غیری آغجه قبول اولمدن و سپاهیلردن
ویکیچریلردن قطعا آلنمامقله وکیل عرض اولنوب
علی العموم جمیعسندن منکور رسم مقرر قید
اولنمق دیو امر اولنوب بر موجب امر عالی العموم دفتره
ثبت اولندی اما کفره رعایا اسپنجه ویرکله جفت رسمی
ویرملدن اولیکلمش قانون اولوب شمدیلکده اول موجب اوزره
جفت رسمی ویرو کلدکلری دخی عرض اولنوب شمدیلکده عمل اولندی دخی
٥١ اندن مقرر بویرلدی و بنالرندن رسم خصوصنده که بعض مواددن
النوب بعضلرندن النماز ایمش عرض اولنوب شهر حکمنده اولان
اماکنلرده کر اوسکودر و یکیحصار کبی اولورلر ایسه
قانون رعایت اولنمق امر اولندی اما کویلرده
قراده دخی اولسه انلردن رسم بنا النمق قانوندر
٥٢ دکلدر انتهی • و منکور خاصه همایونک امورینه
مباشر اولان امین و کاتب و عاملین خصوص
واقع اولدقده هر بری مستقل مباشر اولمیوب
بر معین وقتده امین اولانک اونک جمع اولوب
اتفاقله کوروب فاصله کوراجل خصوص قاضیه
مراجعت ایدوب کندولر ایله لولاجق خصوص اوچنک
دخی معرفتی بیله اولوب بر بری نسخنی پوشیده ایش

قلمیه کتابه‌کی آدم و ع لیدم جمیعی شرح کلوب بن
بو خصوص لن یخبرنه دیوان عذری مقبول دکلدر
دیوان عالی اولمشدر بعده موجبنجه کوره عمل ایدله
٥٣ قانون منکوره که بر وجه تفصیل مسطور در خاصهای
منکوره نک اختلال لننه باعث اولنان مال و انتقالنه
سبب ازدیاد مالدر اکرچه کنه اولنمز کتب
محصولی اکثرینک استقامتی ایله ما مضی نک
حاصلنه کامل نظام میسر اولمدی اما بر موجب حکم جهانمطاع
سعی بلیغله امراء و عبیدلک کبار و قادر
جمیع صغاری و قوللردن احرار مبدل اولوب
احرار دیمز قوللر عنواننه دخول ایدنلرک کیفیت احوالی
معلوم و ظاهر اولدوغی موجبه مفصل فرد اتله
دفتر اولنوب و شمدیلکده حاصلی صحیح اولمیوب
بلیغ اولنمز حوالت مکتوب و قانون قدیمه مخالف واقع
اولان امور منفوره امر عالی موجبنجه تصحیح ایدلوب
بعض تغییر اولنان خصوصلر محلنده تصریح ایدلکله
امور منتظم اولدی که من بعد
بو امر خطیر انتظام مصالح خیره
امینک تصرفنه دوشرسه
ان شاء الله الاعز دلیل متین لمعالی
خاص مرفه الحال اولوب حاصل
جهتی دخی معمور و مرفوع
الحال اولور انشاء الله
فی اوایل شهر شوال
المکرم سنه اربع
و تسعمائه

İstanbul Hasları Kanunnâmesi, Atatürk Küt. M.C., O. 77, Vrk. 1 vd.

904 tarihli Hâslar Kanunnâmesi BOA Tapu-Tahrir, No:29(533) de bulunan ve Sultan III. Ahmed'in Tuğrası ile tasdik edilmiş olan **Sûreti**

2- İstanbul Hâsları Kanunnâmesi (34)

A) Nüshaları Ve Hukukî Tahlili

II. Bâyezid devrine ve özellikle geliri II. Bâyezid tarafından inşâ olunan imârete tahsis olunan hâslara ait bir kanunnâme de *Paris, 85, vrk. 286/a- 288/a*'da bulunan hukukî düzenlemedir. Tek nüshası bulunan kanunnâme, tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır. Kanunnâmeyi hazırlayan, yine *Semâniye müderrisi Mevlânâ Seydî*'dir. Hazırlanış tarihi belli değildir. Ancak bir önceki kanunnâme ile birlikte hazırlandığı muhakkaktır. Kanunnâmedeki *"âzâd kâfirler"* ifadesinden, hâssa çiftliklerde çalıştırılan ortakçıların çoğunluğunun, Sultan tarafından azad olunan esir gayr-i müslimler olduğu anlaşılmaktadır(1). Hukûki tahlili, daha öncekilerden farksızdır ve Kanunnâme 29 maddeden meydana gelmektedir(2).

B) Hâslar Kanunnâmesi'nin Metni

Nişân-ı şerîf-i âlî-şân-ı Sultanî ve fermân-ı münîf-i vâcib'ül-iz'ân-ı Hâkânî nüffize bi'l-avn'ir Rabbânî ve'l-menn'is-Sübhanî hükmü oldur ki,

1. *İstanbul Kadıları* ki, *İstanbul*'da olan *imâret-i âmire* vakf edübdürürüm, zikr olan hâslardan merhûm mağfûr babam -tâbe serâh- zamanında câri olan kanun-ı kadîme muhâlif muhdes bid'atler olub anların sebebi ile re'âyâya fakr u fâkat sâbit olub mükedder'ül-hâl oldukları içün mezîd-i merhamet edüb bid'at-ı muhdeseyi teftiş ve arz etmek içün Efdal'ül-fudalâ'il-ızâm a'del'ül-ulemâ'il-kirâm *Semâniye Müderrisi Mevlânâ Seydi* -dâmet fedâiluhû- ya emr edüb hükm-i hümâyûn göndermişdim. Mevlânây-ı mezbûr dahi emr-i şerifim üzere teftiş edüb kapuma gönderdi ki, tayîn defterinde olan kanun-ı kadîmi ve ol sebeble re'âyâya ve zu'afâya olan mehâyifi arz etdüğin himâyeten lir-re'âyâ bid'at-ı muhdeseyi ref' edüb babam zamanında câri olan kanun-ı kadîmi alâ kıdemihî mukarrer edüb buyurdum ki;

2. Min ba'd kanun-ı kadîmle amel olunub muhdes kanunla amel olunmaya. Eyle olsa Mevlânây-ı mezbûrun arz etdüği defteri mûcebince mukarrer olan kanun-ı kadîm bunlardır ki, zikr olunur:

3. *Kanun-ı Kadîm*de *âzâd kâfirlerin ispençleri* vakti Mart ve *harâc*ları vakti Ağustos imiş. Buyurdum ki, kanun-ı kadîme ri'âyet olunub zikr olan kâfirlerin ispençeleri ber karar-ı kanun-ı kadîm Mart'ta alına, harâc vaktine te'hir olunmaya.

4. *Ve ortakçılar ortak hizmeti* tekmîl eyledükden sonra, kendülerin çiftleriyle bile öşrüne galle ekmekden men' olunmayalar. Ammâ şöyle ki, asıl *beğlik tohum*unu tamam ekmeyüb veyahud bir âhar yere eküb öşrüne ekdüği tohumın eyü yere ekerlerse, öşrüne ekdükleri tohumun mahsûlını dahi *tansîf* edeler; tamam ekinden her ne alınursa, andan dahi ol mikdârı alına. Öşrüne ekdükleri muharrer *biti*leriyle musaddak dutula, hilâf-ı kanun-ı kadîm şuhûd taleb olunmaya.

5. Ve *ortakçılık hizmet*inden kalan yerlerin ve zaîflerin beğlik tohumları ve çiftleri

---

(1) Md. 3

(2) Krş. II. Bâyezid-33, md. 1 vd.

ellerinden alınub âhara verildikden sonra ol asıl yerlerin ve zaîflerin ve fevt olan ortakçıların dul avretleri kendü nefislerine kifâf mikdârı ekdükleri *terke*lerinden ve ekdürdüklerinden *öşür* alına, ziyâde nesne alınmaya; amma ekdüklerini mütevvelli ma'rifetleriyle ekeler.

6. Ve bir *ortakçının çifte kâbil oğlu erişüb* verilecek *mahlûl çift* bulunmayıcak kendünün hâline göre, âdet-i kadîme üzere yüzden iki yüze varınca *bedel-i hizmet* vaz' oluna. Ol asıl ortakçı oğlu buğday ve alef ekse, hâsılından öşür alına, ziyâde nesne alınmaya. Ammâ ortakçının olmak şübhesi yeminle veya köy ehli yeminleriyle oğlanın idüği kanun-ı kadîm üzere müsellem dutula, şâhid taleb olunmaya. Amma sonradan ortakçının mahlûl çiftliği düşdükde ol asıl ortakçılar oğullarına verilüb üzerlerine bedel-i hizmet ref' olunub sâir ortakçıların (gibi) olalar.

7. Ve *hâric*den dahi bir kimesne eğer müslüman ve eğer kâfir gelüb bir köyde ekin ekse, âdet-i kadîme üzere *öşür* ve *sâlâriyye* alına. Ammâ ortakçının olmaduğuna yemin etdürüb öşür ve sâlâriyye alına, şübhe ola, ortakçının olmaduğuna yemin etdürüb ziyade nesne alınmaya.

8. Ve harman getürüldükden sonra *emânet tarikiyle* ve *karz tarikiy*le alınan terke ve değirmen hâsılından hâsıl olan terke harmandan *serika* olundu deyû şer'an sübût ve örfen töhmet yoğiken hilafı kanun-ı kadîm *câbî*ler ve gayrılar kimesneyi incitmeyeler.

9. Ve bir ortakçının *hizmet-i zer'*de taksiri olsa veya beğliğe âid hissede bel' ve telbîs zâhir olsa, anun gibilerin töhmeti kanun-ı kadîm üzere kadı ma'rifetiyle olan *mütevelli* veyahud câbîler kendü kolaylarına sâbût bulmadan kadı ma'rifetinsüz te'dîb etmeyeler.

10. Ve *müsliman bağların*dan kanun-ı kadîm *üzüm bahası* ve *şire bahası* alınmaya. Ve müslimlerin harâb olub hâsıl vermez bağların mütevelliye teslim edeler; teslim etdüklerinden sonra *dönüm*lerinin resmi alına.

11. Ve *kettân*dan kanun-ı kadîm üzere öşür alına, sâlâriyye alınmaya. Ve *çayırlar*dan öşür alına ve *kelembe öşrin*e sene ikişer akçe alına ve *örüd*en nesne alınmaya.

12. Ve hâslardan mâ tekaddemden *çift akçesi* alınmaduğı içün buyurdum ki, min ba'd dahi kanun-ı kadîm ile amel olunub çift akçesi alınmaya.

13. Ve *bed yer* veyahud çiftlik hâlî kalub tapulanmalu oldukda, kanun, *artuk verene* vermekdir. Buyurdum ki, kanun-ı kadîm üzere amel olunub hâlî kalan yerler ve öncelikle ziyade tapuyla olanlara verile. Ammâ evvel alan kimesne tasarruf edüb zirâ'at ettükden sonra kimesne ziyâde ederse, mu'teber olmayub evvel alan kimesnenin elinde mukarrer ola.

14. Ve cebirle *tohumsuz çift* ve *çiftsiz tohum* kimesneye verilmeye. Meğer ki, kendünün rızâsı ola.

15. Ve bir kimesne bir âhare veyahud kendünün akrabasına veyahud kızına tapulu çiftlikden bir mikdâr yeri *âriyete* verse, ol asıl yerler asıl sâhibinin elinden alınub gayrı kimesneye tapuyla verilmeye. Madam ki, hâlî kalmaya, tasarrufunda ola.

16. Ve *bir kimesne fevt olub babasından kalmış yerlerini oğluna tapuyla ver-*

mek kanun değildir. Buyurdum ki, babasının yeri içün oğlundan hilâf-ı kanun (tapu) alınmaya ve elinden hilâf-ı kanun alınub âhare verilmeye.

17. Ve hâricden gelüb *câriye tezvîc eden kimesne,* kendülerin rızalarıyla *ağırlık* verenlerden kendülerin rızalarıyla verdikleri ağırlık alına; amâ hadden tecâvüz olunmaya.

18. Ve *Akçakoyunlu tâifesi*nin ve gayrın koyunları ile kuzuları bile sayıla; âdet-i kadîme üzere amel olunub koyunlarının resimleri alına.

19. Ve *celebkeş*den *sağmalu koyun* alub gerü satmalu olsa, kanun-ı kadîm üzere *bâc*ları alına.

20. Ve hâslarda olan kullardan *bennâk resmi* alınmaya. Ammâ sâir re'âyâların âdet ve kanun üzere *resm-i bennâk* alına.

21. Ve hâslarda olan *korucular harman vakti*nde her kişiden bir *şinik* arpa veya bir şinik alef alalar, ziyâde almayalar. Ammâ halkın *terke*lerin gereği gibi gözleyüb kimesnenin terkesine zarar ve ziyan etdürmeyeler; hizmetlerinde ihmal ve tekâsül edecek olurlarsa mütevelli muhkem haklarından gele.

22. Ve *battâl olan değirmenler*in sâhibleri mâdem ki, mütevelliye teslim etmeyüb ferâgat etmeyeler, resimlerin vereler.

23. Ve ortakçı olanlar kendülerin nısıf hâsılından *sâlâriyye* alınmak câiz değildir, alınmaya.

24. Ve *bedel-i hizmet-i câriye* vaz' olunanlardan ba'zıları gaybet ettükde veyahud fevt oldukda bedel-i hizmet-i câriye avretinden alınmaya. Meğer ki, erlerinin esbâbı buluna, ol vakit erlerinin esbâbından alına, avretten ve avretin malından nesne alınmaya.

25. Ve *beğlik çayırlar*da otluk biçen kâfirlere yevmî dört akçe ve *döğencî*lere üçer akçe hesâbı üzere ücretleri verile. Ammâ mütevelli *câbî*lere ve *kâtib*lere kâfirleri çıkaramaz, üzerlerine nâzır olub hizmetlerin etdüre ve eslemeyenleri muhkem següdüb haklarından geleler ve câbîler muttasıl üzerlerine durub sabahdan akşama değin işledeler ve işleyen *ırgad*ları rûz be rûz defter edeler, *tırpancı*ların ve döğencilerin günlerin abes yere geçürmeyeler.

26. Ve *Su Sığırı Korusın İstanbul Hâsları*yle imâret-i âmireme vakf etdim. Ve *Berendeler Korusı* merhûm mağfûrun leh babam -tâbe serâh- evkâfından *Terkos* sınurında olduğu, *Yond Korusu*n ref' edüb vakıf içün tasarruf olunmak emr ettim. Gerekdir ki, min ba'd zikr olan korularda müslümanlar ve kâfirler odun ve... kesüb intifâ' edeler; korucular ve gayrılar mâni' olmayalar.

27. Ve mütevelli olanlar sâir vakfı ne vechile gözedirlerse, zikr olan *koru*yı dahi ol vech üzere görüb gözedüb zirâ'ate kâbil olan yerlerin zirâ'at etdüreler ve köyler olmağa kâbil olan yerleri köyler etdürüb *hukûk-ı şer'iyye*den ve *rüsûm-ı sâire*den vâki' olan hâsılların vakıf içün zabt edeler, dakika fevt etmeyeler.

28. Ve hâslardan ve *Çekmece*lerden *ıstabl-ı âmirem* içün ve *hâssa develer*ün masâlihi içün saman alındıkda her haralına dörder akçe hesâbı üzere akçeleri verile, eksik verilmeye.

29. Ve mukâta'a verür keferenin *gâib* olanlarının mukâta'ası cebrle akrabasından alınmaya; ammâ kendülerün esbâbları varsa, esbâblarından alına; hilâf-ı şer' ve kanun akrabalarına te'addî olunmaya.

İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 286/a-288/a

١ الاذعان خاقانه نقیب بالعون الربانی و امام المعانی حکم اولدرکه استانبول
قاضیسی که استانبولده اولان عمارت عامره وقفی ایچون پدرم ذکر اولنان ماموره
مرحوم مغفور بابام طاب ثراه زماننده جاری اولان قانون قدیمه مخالف محدث
بعض نسنه اولوب آنلرک سببی ایله رعایایه فقر و فاقه غالب اولوب تکالیف
اولدقلری ایچون مزبوره مرحمت ایدوب بدعت محدثه تفتیش و عرض اتمک ایچون
افضل الفضلا [illegible] مدرسین مولانا [illegible]
فضایله امر ادوب حکم همایونم گوندردم مولانای مزبور دخی امر شریفم ازره
تفتیش ایدوب تعیین گوندردیکی عرض و دفترده اولان قانون قدیما اولن
سبیله رعایایه و ضعفایه اولان مخالف عرض اتدیکی جابجا رعایا بو محدث
محدثه دفع ادوب بابام زماننده جاری اولان قانون قدیم [illegible]
٢ مقرر ادوب بیوردم که من بعد قانون قدیمله عمل اولنوب محدث قانون عمل
اولنمیه ایله اولسه مولانای مزبورک عرض اتدوکی دفتری موجبنجه مقرر اولنان
٣ قانون قدیم بونلردر که ذکر اولنور قانون قدیمه کافرلرک اسپنجه لری
وقتی مارت و خراجلری وقتی اغستوس ایکن بیورلدم که قانون قدیم رعایت
اولنوب ذکر اولنان کافرلرک اسپنجه لری برقرار قانون قدیم رعایا مارتده الله
٤ خراج وقتنه تأخیر اولنمیه و اورتاقچیلر ورتاق خدمت [illegible]

İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 286/a-288/a

کندو لوکه چفتلر بیله عشرینه غلّه اکمکدن منع اولنمیه لر اما شویله که اهل بچلک تخمی تمام
اکمیوب و یاخود برآز یره اکوب عشرینه اکدوکی تخمین ایویره اکرلر ایسه عشرینه اکلدوکی
تمکن حصولنی دخی تضعیف ایدرلر تمام اکمکدن هر بیه التور ایسه اندن دخی اول مقدار الدیه
عشرینه تخم اکدکلری تحقیق بیلر بله مقدار اولدیغنه خلاف قانون قدیم شهود طلب اولنمیه
٥ شوی و تا الجیلق خدمتندن فلان بیرکه و ضعیفلرکه بچلک تحاری و جفتاری الاینه التدی فرعه
ویرلدکده صکره اول اصل یرلرکه و ضعیفلرکه و فوت اولدقده اورتاقجیلرکه طول
عورتلری کندو نفسلرینه کفاف مقدار اری اکدکلری ترکه لرندن و اکدردکلری دخی
٦ عشر النه زیاده سنه النمیه اما اکدکلرنده توقف معرفتیله اکه لر و براورتاقجیلک
منه قابل وعلی اهرشب و بریلچک محلول چفتلر بولنمایجق کندو تکالیفنه کوره
عادت قدیمه اوزره یوزدن اکمونه و ارنجه بدل خدمت دفع اولنه اول
اهل اورتاقجی امور تحفظ ورعیت کسه حاصلندن عشرالنه زیاده سنه ویرلمیه
اما اورتاقجیلک اوتوری شبهه سی بینلرنده و یا کوی اهلی بینلرنده ونلانك
ایدوکی قانون قدیم ازره مستمر اوتله شاهد طلب اولنمیه اما صکره
داخل اورتاقجیلک محلول چفتلکی و شدکده اول اصلی اورتاقجیلر اوغلانی نه
ویرلمسون ازرلوند بدل خدمت دفع اولنوب سایر اورتاقجیلرکه اولاد
٧ لر و فاردن دخی برکسنه اکر مسلمان و اکر کافر کلوب برکوییه اکنی اکسه عادت
قدیمه اوزره عشر و سالاریه النه اما اورتاقجیلک اونلردن یمز اتدوروب
عشر و سالاریه النه شبهه اوله اورتاقجیلک اولمدوغنه یمین ایدوروب
٨ زیاده سنه النمیه و خرمن کتورلدکدن صکره امانت طریقیله و قرض
طریقیله النان ترکه و دکرمن حاصلندن حاصل اولان ترکه لر منده ورفه
اولندی دیو شرعا ثبوت و عرفا تهمت بولمکن خلاف قانون قدیم حبا بیلو

İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 286/a-288/a

٩ ومنجو بلککسنه دخی تیمارلو ویا اوزلرینک خدمتندن تقصیر اولسه ویا بیلککی علیه
حصه‌ده بلوغ وتلبیس ظاهر اولسه اوتوز کیسه‌رکه تاریخی قانون قدیم اوزره قاضی معرفتیله
اولنه متولی ویا نائبی جابیلر کندو قوللارینه ثابت اولدیغی قاضی معرفتیله تادیب

١٠ ائمه‌لر ومسلمان بناسیندن قانون قدیم اوزره قلم بهاسی وشیره بهاسی المیه و
سلالکه فوائد اولوب حاصل ویرنلر بازارینی متولیه تسلیم ایدرلر تسلیم ایتدکلرنده

١١ صکره دونلو بیکر رسمی الینه وکتابندن قانون قدیم اوزره عشر
الینه سالاریه المیه وچابرلرندن عشر الینه وکلیه محره سنه اکثر اقچه الینه

١٢ واورهقنندن الیه وعامه‌لردن مانندمدن چفت اقچه‌سی المیه ودخی
ایچون بیوره‌دوم که من بعد داخی قانون قدیم ایله عمل اولنوب چفت

١٣ اقچه‌سی المیه وبر بیرینه ویا غیره چفتلک خالی قالوب طپولنملو
اولدقده قانون اوتوز ویرنور دیمکلدر بیوردوم که قانون قدیم
اوزره عمل اولنوب خالی قلان یرلر وچفتلکلر زیاده طپو ایله
اولنانه ویریله اما اول الان کیمسنه تصرف ایدوب زراعت ایتدکدن
صکره کیمسنه زیاده ایدرسه معتبر اولمیوب اول الان کیمسنه‌لر الینده

١٤ معتبر اولا وچبرله تخم ترچفت وچفتنی تخم کیمسنه ویرلمیه مکرکه کندونک

١٥ رضاسی اولا وبر کیمسنه بر آخره ویا آخره کندونک اقرباسنه ویا غیره
تعیین طپولو چفتلکده بر مقدار یری عاریته ویرسه اول اصل یرلر
اصل صاحبنک الندن النوب غیر کیمسنه طپو ایله ویرلمیه مادامکه

١٦ خالی قالمیه تصرفنده اولا وبر کیمسنه فوت اولوب باباسندن قالمش یر
لرنی اوغلنه طپو ایله ویرملک قانون دکلدر   بیوردوم که
باباسنک یرایچون اوغلندن خلاف قانون   ... نه

İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 286/a-288/a

١٧ النمیه والتدن خلاف قانون النوب اخرج و رئیه وخارجدن کلوب جاریه تزویج
ایدن کسنه کندولوک رضالریله اخبرلق ویرلردن کندولوک رضالریله
١٨ ویروکلوری اخراجیق الینه اما حددن تجاوز اولنمیه و انجه قیولو طا
ینه سینک وغیرک قیونلری صایلملو اولدقی قانون قدیم اوزره عمل
اولنوب قیونلری ایله قورتیلوری بجله صایلی عادة قدیم اوزره عمل
١٩ اولنوب قیونلری یکی رسملری النه وجلبکشدن صاتلو قیون
٢٠ الوب کیرو صاتلو اولسه قانون قدیم اوزره باجلری النه وخاصلرده
اولان قوللردن بنالک رسم النمیه اما سایر رعایلرین عادت قانون
٢١ اوزره رسم بناک النه وخاصلرده اولقلرن قوربجیلرخوش و
قتنده هر کیشیدن برشیلک اریه ویابرشنبلک علف الالر زیاده النمیه
تواما خلقک ترکه لوین کرکی کبی کورلیوب کسنه نک ترکه سنه ضرر زیاده
اتدرمیه لر خذ متلرجه اهمال ایتمامیل ایده جکلر اولورسه متولی محکم
٢٢ حقلرندن کله وبطال اولان دکرمنلرک صاحبلری مادامکی متولیه تسلیم
٢٣ ایمیوب فراغت ایتمیه لر رسملرین ویره لر واوتاقجی اولانلر کندولرک
نصف حاصلندن سالاریه النماق جایزدر دکلدر الینه و بدل خدمت
جاریه وضع اولنالردن بعضلری غیبت اندوکده ویاخود فوت
اولدقده بدل خدمت جاریه عوضندن النمیه تکرکه اولونک
اسبابی بولنه اول وقت اربولک اسبابندن النه عورتدن
٢٥ وعورتک مالندن شننه النمیه وبکلک جابیه لرده اوتلق بچنکاری
یوم درت   اقچه ودکن نخلجی اوچر اقچه حسابی اوزره اجرتلری
ویریله   اما متولی جابیلری وکاتبلری کافرلری چقارمیه ماه

ازاوبه

İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, Paris, Bib.Nat. No: 85, Vrk. 286/a-288/a

اوزرلرینه ناظر اولوب اخذ ایتدکلرین اتدره وسالمینلری محکم ایدوب حقلرنده
کلهلر وجابجا متصل اذرلرینه دوروب مباعدن اقتسامه دکین اشلهلر
واشلیان ارغادلری دوزیروب دفتر ایدهلر تا بانجیلرک ودکر
٢٦ نجیلرک کونللرن عبث یره چوریمیهلر و بکلک صو مجری قوروس استانبولک
حاصللریله عمارة عامره وقف اتدم وبوندلر قوروسی مرحوم مغفورله
بابام طاب ثراه اوقافندن ترقوس سورنده اولدوغی یونده قوروس
دفع ایدوب وقفه ایچون تصرف اولنماق امر اندم کرکدرکی من بعد ذکر
اولان قوریلرده سلاندرو کافرلر اودون وقونه کسوب انتفاع ایده
٢٧ لر قوروجیلر غیریلر مانع اولمیهلر ومتولی اولانلر سایر وقفنه
وجهله کوندرلرسه ذکر اولان قوروده آتی اول وجه اوزره کوروب
کوزدوب دیرآلمه تا بجلرن اولنان بیولرین ترتیبات اتدیهلر
وکویلی اولمغه قابل اولان یرلری کویلی ایتدوروب حقوق
شرعیه دن ورسوم سایره دن واقع اولان حاصلاتی وقفه
٢٨ ایچون ضبط ایدهلر دقیقه فوت اتمیهلر وحاصللردن وجکچهلردن
اصطبل عامرم ایچون وخاصه دوهلرک مصالحی ایچون صمان
الندقده هر خرارنه دردر اقچه حسابی اوزره اقچهلری
٢٩ ویریله المدن ویرلمیه ومقاطعه ویرورکفره نک غایب اولا
نلر بنکی مقاطعهسی جبرله اقرباسندن النمیه اما کندولرک
اسبابلری وارسه اسبابلرندن النه خلاف شرع قانون
اقربالرینه تعدی اولنمیه

III- İSTANBUL VE EDİRNE ALTIN YASAKNÂMESİ (35)

1- Hukukî Tablili Ve Nüsbaları

Bu *Yasaknâme,* Fâtih Kanunnâmeleri arasında yer alan benzeri bir yasaknâmenin tamamlayıcısı mahiyetindedir[1]. Flori, *altın, sultanî* veya *Frengi Flori* de denen altın paradır. Ülül-emrin *sikke darbı* konusundaki teşrî yetkisine dayanılarak hazırlanmıştır.

Kanunnâmenin Fransızca tercümesi de neşredilmiştir[2].

İstanbul Ve Edirne Altın Yasaknâmesi dediğimiz bu hukukî düzenlemenin elimizde altı nüshası vardır. *Birincisi, İ.Ü. Ty. 2753'*de ve 69/b ilâ 71/a evrakları arasındaki nüshadır. (I) numara ile gösterilmiştir. *İkincisi, Kanunnâme-i Sultanî'deki (Paris 39)* İnalcık-Anhegger ikilisinin neşrettiği nüshadır. (II) numara ile gösterilmiştir[2]. *Üçüncüsü, Topkapı R. 1935'in Vrk. 126/b- 127/b* arasında yer alan nüshadır. (III) numara ile gösterilmiştir. *Dördüncüsü, Topkapı R. 1936 Vrk. 127/a- 128/a'*daki nüshadır. Bu, bir öncekinin fotokopisi gibidir. Mukayesede gözönüne alınmamıştır. *V.si, Paris, 35, vrk. 127/a - 128/a'*daki nüshadır. *VI.sı, Paris, 85, vrk. 235/a- 236/b'*deki nüshadır. Biz, Topkapı, R. 1935'deki nüshayı esas alacağız.

Bu kanunnâmenin, Fatih devrinde düzenlenen yasaknâmenin eksiklerini gidermek için yazıldığı metinden anlaşılmaktadır. Ayrıca nüshalarda ismi, *"Yasaknâme-i Altun Ber-Mûceb-i Kanun"* şeklindedir ki, kanundan gâye Fatih devrinde hazırlanandır. Altın râyiçleri gözönüne alınırsa, aralarında fazla bir zaman farkı yoktur.

2- Yasaknâmenin Metni

YASAKNÂME-İ ALTUN BER-MÛCEB-İ KANUN

Bundan evvel *İstanbul ve Edirne ve Siroz'*da olan *filori darbhânelerini yasaknâmelerin*de kayd olunur idi ki:

"Altuncılar ve *kuyumcılar* ve *sarrâflar,* her şehirde ne mikdâr altun alurlar ve satarlarsa, *darbhâneye* getürüb gayrı yerde satmayalar. Eğer *firengi filori* ayârı arı altun olursa, yüz *miskâl* altundan yüz yiğirmi dokuz *filori* kesdürüb yüzyiğirmi beş filorisin ıssına verüb dört filorisini darbhâneye resm alalar. Narh bunun üzre ola. Ammâ getürdükleri altun kem ayâr olub yaramazsa *hallâseye* koyub bişüreler, tâ ki, filoriye yarar ola ve altunı darbhâneciye vereler.

Fil-cümle *İstanbul'un ve Edirne'nün ve Siroz'un* ve gayrı yerlerün altuncıları, mezkûr *âmilden* gayrı kimesneye altun satmayalar. Bu dahi altunı bana satun deyüb eksüğe istemeyüb *narh* üzre ala. *Yasakçı olan kimesne,* körükleri ve suları mü-

(1) Fâtih-21, sh. 441 vd.; özellikle md. 1-3

(2) Beldiceanu, Actes, 154-156

(3) İnalcık-Anhegger, sh. 82-85 (Vrk. 147/b-152/b)

hürleye, tâ ki, anun destûrı âmilin icâzeti olmadan kimesne suya altunı urmaya.

Ve dahi kuyumcı ve sarrâf ve altuncı âmilden uğurlayın altun satacak olursa, hakkından geline''(1) denilür idi.

1. *Ummâl* olan kimesneler, bu ma'nâyı temessük edinüb cemî' altunı biz alurız deyü altun işlerine ve cihâz esbâbına ve sâyir mühimmât-ı avâma ve hâvâssa mâni' olub muzâyaka verürler imiş. Ma'a-hâzâ kadîm'ül-eyyâmdan bu vakte gelince masâlih-i nâs görilü-gelüb bunun gibi ihtilâf dahi olmamışdır. İmdi bu tehdîdâtdan murâd olan oldur ki, *âdet-i kadîme* muktezâsınca, vazî' ve şerîf mühimmâtların göre.

2. Ammâ *satılan altun* ihfâ ile satılmayub âmilin dahi ilmi ola. Kendüye çıkacak bahâya gayrı kimesne tâlib olmaya. Âmil tâlib olacak olursa, âmil dahi alub *filori* kesdürüb emr-i münîf üzre amel oluna. Ve *filori kesdürmek* maksûdı olan kimesneler, âdet üzre altunlarını filori kestürüb *rüsûmların edâ edeler, kimesne mâni' olmaya.*

3. Ammâ *altunı dahi hâric memlekete alub gitmek* câiz değildir. Değer bahâsiyle âmile vereler veya filori kesdüreler. Emrime muhâlefet edenlerin gereği gibi hakkından geline.

4. Ve *altun filori ayârı değil ise,* altunun her miskâline *cürm* içün kırk akçe verüb ayruk altuncıluk ve sarrâfluk eylemeyeler. Meğer ki, âmil destûr vere denilmişdür. Bu dahi şol altundur ki, kem ayâr altun tamam altun bahâsına satıla veya kesdürdiği filori kem ayâr buluna. Ve filori ayârında noksan bulınıcak, yasak mücerred altuncıya olmaya, filori keseni dahi Dergâh-ı mu'allâma arz eyeleyeler, gereği gibi *siyâset olunub* hakkından geline.

5. Ve *darbhâneden gayri yerde her kim filori kesüb* veya kesdürecek olursa yasak üzerine olan kimesneleri bulub dutub Kapuma getüreler ki, gereği gibi hakdan geline. Ve kimesne tamam ayâr olan filori ki, benim ve ecdâdımın ism-i şerîflerine ola, yermeyüb firâvân yürüye(2).

6. Ve şehirlerün *dellâlları,* âmilden ve adamlarından uğurlayın altun satmayalar. Evvel âmile haber edüb, andan sonra *bey'i men yezîd* edüb satalar. Âmil elbetde bana satun deyü eksüğe istemeye, narh üzre ala. Meselâ hâs altunun *miskâli* elli yedişer akçeye ve *sultânî ve firengî filori* kırk yedişer akçeye ve *eşrefî ve engürüsî* kırk beşer akçeye alınub satıla, ziyâdeye satılmaya. Eğer ziyâde ile alınub satulduğı sübût bula, dutub nısıf bahâsın satandan ve nısıf bahâsın alandan alub cem'î'isini *beğlik edeler* denilmişdir(3).

Bu hususlardan murâd oldur ki, altun alınalu olıcak âmil elli yedişerden eksüğe artuğa almamakdır. Şöyle ki, hâcet olan kimesneler dahi ziyâdeye alsa ve âmil olan dahi ziyâdeye alsa, men' yokdur. Gerekse altun alan kimesne filori kesdüre, gerek masârifine süre, gerekse hıfz eyleye. Bu bâbda mâni' ve müzâhim olmaya.

(1) Bu kısım için bkz: Fâtih-21, md. 1-3
(2) Fâtih-21, md. 4
(3) Bu kısım için bkz. Fâtih-21, md. 5

7. Ve *filori bahâsı ta'yin olunduğu,* ol vakitlerde li-hikmetin ve maslahatin vâki' olmuşdur. Ve hem Âsitâne-i sa'âdetümde beyân olunan filori bahâsı, ta'yin olunan bahâdan ziyâde alınmaz. İhtiyârı ile ziyâdeye tâlib olanlara ba'del-yevm kimesne mâni' olmaya; beyn'en-nâs her neye alınub satılursa alalar ve satalar.

8. Fil-cümle *Memâlik-i Mahrûsemde çağırdalar.* Halka tenbîh olunduktan sonra, emrime muhâlif emirde bulunan kimesnelerin gereğince hakkından geline. Ve her kangı dellâl ki, âmilden uğurlayın altun satacak olursa ki, zâhir ola, dellâllıkdan çıkarub ayruk *dellâllık* etdürmeyeler. Meğer ki âmil icâzet vere.

9. Ba'del yevm vech-i mestûr üzre amel olunub her yerün sancakbeği ve kadısı ve subaşısı ve yerlerine duran adamları, hükm-i hümâyûn mûcebince cânibeyni ri'âyet eyleyeler, emrümden ve hükmümden tecâvüz eylemeyeler.

Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timad ve i'tikad kılalar[1].

---

(1) Krş. OK, 1/442.

İstanbul Ve Edirne Altın Yasaknâmesi, Topkapı, R. No: 1935, Vrk. 126/b-127/b

[illegible]

İstanbul Ve Edirne Altın Yasaknâmesi, Topkapı, R. No: 1935, Vrk. 126/b-127/b

V. GALATA KAPUDAN KANUNNÂMESİ (36)

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

II. Bâyezid devrinde, Venediklilerle başbaşa gelen ve hatta adedi onlardan fazla olan Osmanlı donanmasının inşa tarzında da bir takım yenilikler kendisini göstermeye başlamıştır. Gerçekden başta Venedikliler ve onların müttefikleriyle yapılan deniz savaşları sonucunda, Osmanlı donanmasının noksanları görülmüş ve II. Bâyezid devrinde *Venedik gemileri* esas alınarak *çekdiri, kalyon, köke (güğe), barça, ağribar, kadırga, kalite, mavna* ve *top gemisi* adlarıyla çeşitli gemilerin inşası yoluna gidilmiştir. *Osmanlı Bahriyesi*'nin idaresi ise, *Kemal Reis* ve *Burak Reislere* teslim edilmiştir (1). *Köke (güğe),* hem çekdiri yani kürekle hareket eder ve hem kalyon yani yelkenli olarak kullanılırdı. *Barça,* hem nakliye ve hem harp gemilerinden olup altları düzdü ve kalyon çeşidindendi. *Ağribar,* XV. yüzyıl sonlarında kullanılan büyük gemilerdendi; büyüklü küçüklü 29 topu vardı. *Kadırga,* kürekle hareket eden 55-56 zira (her zirâ, 75, 8 cm) uzunluğunda kürekli gemilerdi. *Kalite,* aynı neviden ve kadırgadan küçüktü(2).

İşte bu yeni gemi inşalarının temel rükünleri olan *Galata kapudan, emin* ve *kethüdâ*larıyla alâkalı bulunan bu kanunnâmenin tek nüshası, *Paris, 85, Vrk. 253/b-254/b*'de yer almaktadır ve sadece Fransızca tercümesi neşrolunmuştur(3). Askeri hukuku ilgilendiren bu kanunnâme, ülül-emrin teşriî salâhiyetine dayanmaktadır.

2- Kanunnâmenin Metni

Hükm-i nişân-i hümâyûn yazıla ki,

Bundan evvel *Galata Kapudanı* ve *emîn* ve *kethüdâsı* ile *resm* bâbında vakf ile ki, nizâ'îleri olduğu sebebden buyurdum ki;

1. Min ba'd bir kimesne *barça* ve *mavna* ve anların emsâli *gemi reisliği* verilse, *kapudan* olanlar dört yüz akçe ala. *Kadırga* ve anun emsâli gemiler reisliği verilse, üç yüz akçe ala. *Kalite* ve anun emsâli gemiler reisliği verilse, iki yüz elli akçe ala. *Kayık* ve anın emsâli gemiler verilse, iki yüz akçe ala. Bunlardan ednâ gemiler içün zikrolunan mütefâvit üslûbca hâllü hâllerine göre akçe.. Bu zikrolunandan ziyâde kendü tevâbi'i bir akçe ve bir habbe almayalar(4).

2. Ve *emîn* olanlar *bâc*dan ve gayrıdan bunların emsâllerinden altmış akçe ala. *Kalite*lerden ve anun emsâlinden kırk akçe ala. *Kayık*dan otuz akçe ala. Bunlardan aşağa gemilerden bunlara kıyas olunub hâllü hâllerine göre akçe alına. Zikrolunan

---

(1) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II/202 vd.

(2) Uzunçarşılı, II/202

(3) Beldiceanu, *Recherche,* sh. 179-182

(4) — **Barça:** Yelkenle yürüyen kalyon cinsinden savaş gemisi; **Korvet'ten büyük kalyondan küçükdü. Hem nakliye, hem mubârebe hizmetinde kullanılırdı. Altı düzdü; iki veya üç direkli olurdu (Sertoğlu, 34).**

— **Mavna:** Osmanlı donanmasının **çekdiri** cinsinden olan gemilerden birisinin adı. Genellikle **Pergende** ile **Gırab** arasında idiler. 26 çift kürekle hareket edip iki katlı olurlardı. Kadırgada daha yüksek ve geniştir. Boyları 60 zirâ'dır (Sertoğlu, 212)

lardan ziyâde bir akçe ve bir habbe hilâf-ı emr kendüler ve tevâbi'leri almayalar[1].

3. Ve kethüdâya *barça* ve *mavna*dan ve anun emsâlinden on akçe veyahud on akçelik bir *mum* vereler. *Kadırga* ile *kalite*den sekizer akçe vereler. Mâ bâkîden hâllü hâllerine göre buna kıyas akçe vereler.

4. Ve bir kimesneye *odabaşlığı* verilse veyahud *azebe* yazılsa, *kapudan* olanlara mukarrer otuz akçe vereler. Kapudan ve adamları otuz akçeden ziyâde bir akçe ve bir habbe almayalar. Ve emîne mukarrer on akçe vereler ve kethüdâya beş akçe vereler. Bunlardan ziyâde bir akçe ve bir habbe almayalar.

5. Ve yeni yazılan *âlâtçı*dan kethüdâ beşer akçe ala, beşer akçeden ziyâde almaya ve asıl azebden kethüdâ nesne almaya.

6. Ve min bâ'd bu dahi kanun-ı mukarrer olub amel oluna ki, gemiler huddâmından *reis* olsun, azeb olsun, *âlâtçı* olsun, dâimâ nasihat edeler. Şöyle ki, nasihat tutmayub bir şenâ'atleri zâhir ola, muhkem let edüb te'dîb edeler. Bununla müntehî olmayub ve eslemeyüb bir dahi şenâ'at edecek olursa, azl edüb reddedeler. Andan sonra ol kimesneyi gemiye koymayalar.

7. Ve gereğince sakınub hazerde olub bir akçe ve bir habbesin *pay-ı tarîk-gâh* almayalar. Ve hile ve telbîs karışdırmayalar.

8. *Hizmetkâr* dutınalu ohcak reisden olunub ve azebden ve âlâtçıdan olunub hidmete kâbil olmayub bir emîn kimesneleri ve oğlan aslın dutmayalar. Her cihetle hidmete yarayub kâbil olub hidmeti kemâ hüve hakkuhû edâ edenleri dutalar. Bu hususda da gereğince ihtiyât ve hazer üzere olalar.

9. Ve *hidmet eyyâmı*nda ve gayrı vakitlerde kimesnenin *ağırlığı*na tama' edüb veya kendülere intisâbı olanlara meyl edüb veyahud cihet-i uhrâ ile ipleyüb (?) hidmetten afv etmeyeler. Her kişi hâllü hâline göre hidmetlere hidmetlerinde hâzır ve müheyyâ olub dâimâ kâim olub hidmetlerin edüb kusur komayalar.

10. Bu emirlerim mukarrerdir. Şöyle kim, mezbûr bu emirlerimden birisin ki, dutulmayub muhâlefet oluna, muhâlefet her kimden ki, olursa, azl ile komayub envâ'ı belâlara ve kazâlara uğradurın.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd ve i'tikâd edeler.

Tahrîren fî ışrîne Zilka'de sene 902

an

(1) — **Kalite:** Osmanlı donanmasında bulun çekdiri nev'inden bir gemidir. **Galita, Kalyota** ve **Galyot** da denir. Firkateden büyük, Pergendeden küçüktür. 19-24 oturaklı yani 38-48 küreklidir. (Sertoğlu, 168-169).

Galata Kapudan Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 253/b-254/b

حکم نشان همایون یازلکه بوندن اول غلطه قاپودانی و امینی و کتخداسی
ایله رسم بابنده وقف ایله نزاعلری اولدوغی سببدن بیوردم که من بعد بر
پارچه و معونه و انلرک امثالی کمی رئیسکی ویرلسه قپودان اولانلر ورسه بوز اقچه
اله کدرغه و انوک امثالی کمیلر رئیسکی ویرلسه اوچ یوز اقچه اله قلیته و انوک
امثالی کمیلر رئیسکی ویرلسه ایکی یوز اللی اقچه اله قیق و انوک امثالی کمیلر ویرلسه
ایکی یوز اقچه اله بونلردن اوتی کمیلر ایچون ذکر اولنان سفاین اوسلوبجه حاللو
حاللرینه کوره اقچه بو ذکر اولنانلردن زیاده کمسنه و توابعی بر اقچه و بر حبه المیه لر
و امین اولانلر باجدن و غیری بدن بونلرک امثاللردن التمش اقچه اله قالیته لردن
و انوک امثاللردن اوتوز اقچه اله قیقلردن اوتوز اقچه اله بونلردن اشاغه کمیلردن
بونلره قیاس اولنوب حاللو حاللرینه کوره اقچه اله ذکر اولنانلردن زیاده بر اقچه
و بر حبه خلاف امر کمسنه و توابعی المیالر و کتخدایه پارچه و معونه دن و انوک
امثاللردن اون اقچه و یا خود اون اقچه لق بر موم ویره لر کدرغه اله قلیته دن سکز
اقچه ویره لر ما باقیدن حاللو حاللرینه کوره بوکا قیاس اقچه ویره لر و بر کمسنه اوده
باشلغی ویرلسه و یا خود غربه یازسه قاپودان اولانلره معتاد اوتوز اقچه
ویره لر قپودندن و [illegible] اوتوز اقچه دن زیاده بر اقچه و بر حبه المیالر و [illegible]
معتاد اون اقچه ویره لر و کتخدایه بش اقچه ویره لر و کتخدایه بش اقچه ویره لر بونلردن
زیاده بر اقچه و بر حبه المیالر و بکی و یازلون الاجیدن کتخدا بش اقچه اله بش اقچه دن
زیاده المیه و [illegible] عزبدن کتخدا [illegible] المیه و من بعد بو وجه اوزره قانون مقرر اولوب
عمل اولنه که کمسنه خلاف [illegible] عزب اوسون [illegible] و سونن دایما

Galata Kapudan Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 253/b-254/b

نصیحت ایدوب شویلکه نصیحت مؤثر اولمیوب بر شناعتلری ظاهر اوله محکم حبس ایدوب
تأدیب ایدهلر بونلرله متنبه اولمیوب و اصلاح بولمیوب شناعت ایده بکلر اولورسه
عزل ایدوب یرلرینه بیلورلر نفسکره و شکسته کیمه قومیه لر و کرکیج سفینه حاضر ایدرلر
براقجه و بر حبه سن بای مربوطه تماملر و صلح و تلبیس قریشنه میلر و کیلرم
خدمتکار و تملو و بجاق رشادن اولوب و عوض بدن و لا بجیدن اولوب خدمته
قابل اولیوب برابر کسلری و دغدغه اصلنه و تمیارلر جمیعتله خدمته
یرمیوب قابل اولیوب خدمتی کماهو حقه ادا ایده نلری طوتهلر بو خصوصده کرکیج
احتیاط و حذر اوزره اولالر و خدمت اثناسنده و غیری و قتلرده کمسنه نک آغرلغنه
طمع اتمیوب و یاکندولری انتسابی اولانلره میل اتمیوب و یاخود وجه آخر ایله
ایلیوب خدمتدن عفو اتمیهلر هر کیش حالو حالنه کوره خدمتنه خدمتلرنده حاضر
و مهیا اولوب دایما قایم اولوب خدمتلرین اداده قصور قومیالر بو امرلرم
مقرردر شویله کم مزبور بو امرلرمدن بریسنه کم و تعلیل اولیوب مخالف اولنه
مخالفت هرکیمدن که اولورسه عزل ایله قومیوب انواع بلالره و قضالره و غرامه
شویله بلالر علامت شریفه اعتماد و اعتقاد قیلالر تحریرا فی العشر ...

V- RUMELİ EYÂLET KANUNNÂMELERİ

Belli bir sancağı veya kazâsını değil, bütün Rumeli Eyâletini ilgilendiren elimizde dört kanunnâme vardır. Bunları sırasıyla görelim:

1- Rumeli Harâcîleri Kanunnâmesi (37)

A) Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Fâtih devrinde, *Manastır sancağı*na bağlı *Premeti* ve *Grebena*'ya haraç cem'i için gönderilen *haraççı*ya verilen kanunnâmenin, genişletilmiş ve kısmen ta'dil edilmiş şeklidir. Fâtih devrindeki kanun 880/1475 tarihinde tanzim olunmuşken, bu, 30 Cemâziyelevvel 904/1499'da hazırlanmıştır[1]. *Haracî, harâc-ı re's* de denen ve merkezî hazine tarafından tahsil olunan *cizye* vergisini toplayan tahsildâr demektir. Hukukî tahlili, Fâtih devrindekine aynen benzemektedir. Bu kanunnâmenin orijinal ismi *"Berât-ı Cizye-i Gebrân Ber Mûceb-i Kanun-i Mukarrer"* şeklindedir. İsminden de anlaşılabileceği gibi, bu hukukî düzenleme daha önceki kanuna dayanmaktadır. Gerçekden bundaki ifadeler bile, çok az farklılıklarla 880 tarihli kanuna benzemektedir[2].

II. Bâyezid devrinde hazırlandığı tahmin edilen bu kanunun elimizde beş nüshası bulunmaktadır:

I.si, Topkapı R. 1935 vrk. 148/b- 149/b'deki temel nüshadır.

II.si Topkapı R. 1936'daki benzeri nüshadır.

III.sü ise İÜ. TY. 2753, vrk 88/a -89/b'deki nüshadır.

IV.sü, Paris, 85, vrk. 222/b- 225/a'daki nüshadır.

V.si, Paris, 35'de bulunan nüshadır.

Bu beş nüsha arasında, farklı olan tek nüsha, Paris, 85'deki nüshadır. Bundaki iki önemli farklılık şunlardır: *Birincisi,* başlangıç kısmıdır; şöyle ki: *"Nişân-ı hümâyûn yazılub harâca irsâl olunacak kimesnelerin ve vilâyetlerin ve tarih yazılmak için bir satır mikdârı hâli yer konulub denile ki; haraçların cem'i etmeğe gönderdim..."*[3]. Bu ifâde, kanunnâmenin umumî olduğunun delilidir.

İkincisi, sondaki tarihdir ki, bu kanunnâmenin tanzim tarihini, sadece bu nüsha, ihtivâ etmektedir. Şöyle ki; *"Tahriren fî silh-i Cemâziyelevvel sene 904"*[4]. Ayrıca, ba'zı ifade farklılıklarının bulunduğunu da kaydetmemiz lâzımdır.

B) Kanunnâmenin Metni

BERÂT-I CİZYE-İ GEBRÂN BER-MÛCEB-İ KANUN-I MUKARRER

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki;.... emîn kulum.... kâtib ta'yîn edüb sene.... yılın-

(1) Krş. Fâtih-38, sh. 509 vd.

(2) Krş. İnalcık-Anhegger, sh. 76-78

(3) Paris, 85, Vrk. 222/b

(4) Paris, 85, Vrk. 225/a

da.... vilâyetin *harâcların cem' etmeğe* gönderdüm. İmdi emr-i hümâyûnum budur ki:

1. Varub kemâl-i emânet ve hüsn-i istikâmet üzere ol vilâyet kâfirlerinin hâracların cem' edüb getürüb kapuma teslim edeler[1].

2. *Ve siz ki ol vilâyetlerin kadılarısız,* harâc cem' eden *haraççılar,* harâcı sizünle bile cem' edüb sizin ma'rifetiniz olmayınca bir akçe ve bir habbe almayalar. Siz dahi kâfirlerin isimlerin ve *cizye*lerin defter edüb tamam olıcak mühürleyüb kapuma gönderesiz.

3. Ve *siz ki kadılarsız,* harâc vakti geldikde kandasına gitmeyüb harâcı tamam cem' edesiz. Şöyle ki, hüküm dahi var ise harâcı takdim edesiz. Ve kadılar ve harâççılar, kâfirlerden *tezkire ve hüccet* bahânesine bir akçe ve bir habbe almayalar. Kapumdan gönderilen ünvân-ı hümâyûnla mu'anven defter mûcebince harâc cem' oluna.

4. *Harâcgüzârın borcı,* hemân defterde yazılan harâcı edâ edüb ve *resm* hâneden hâneye üçer akçedir ki, ikisi *cihet-i harâççı*dır ve biri *Hizâne-i Âmirem* içündür. Bundan gayrı *harâçgüzâr*dan bir akçe ve bir habbe alınmaya. Söyle ki, alınduğı zâhir olursa itâba ve ikâba uğrarlar, bilmiş olalar[2].

5. *Ve hârâc husûsunda bir şübhe* olacak olursa, deftere nazar edüb defter ile amel edeler ve esâmî-i kefere tashîh olunub harâcı *siyâkat* ile kayd olunub *rakam-ı Hindî* ile kayd olunmaya[3].

6. Ve her şehirde ve kasabâtda ve kurâda ki, harâc verir harâcgüzâr olalar, eğer *has* ise hâs kayd edüb ve dahi *emîn tahvîlin*de olursa emînin dahi ma'rifetiyle olub ismi ve ma'rifeti deftere bile kayd oluna. Eğer *mülk veya vakıf* ise, sâhib-i mülk veya sâhib-i vakıf veya adamı bile hâzır olalar. Ve müslüman sâkin olur karye ise, *imamları* ve *kethüdâ*ları ma'rifetleri bile kayd oluna. Ve eğer kâfir sâkin olur karye ise, *papasları* ve *porotoyorosları* bile kayd oluna[4].

7. Her kâfirin harâcın kendü elinden alalar. Eğer kendü hâzır bulunmayub maslahata gitmiş olursa, anun gibilerin harâcın cemâ'at içinde mâ'lûm edinüb âdemîsi elinden alub kimin elinden alınursa deftere kayd oluna.

8. Ve *ol vilâyetin kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve tımar erleri,* her biri tımarında olan kâfirleri harâc cem' eden kimesneler katına getürüb harâcların tahsîl etdüreler. İhmâl ederlerse yazılub arz oluna.

9. Ve ba'zı tımar erenlerinin ellerindeki sûret-i defterden *hâric hâne*ler var imiş

(1) Fâtih-38, md. 1

(2) — **Cihet-i Haraççı:** Haraççının maaşı demektir.

(3) — **Siyâkat:** Eskiden bilhassa maliye kalemlerinde kullanılan özel bir yazı çeşididir. Noktasız yazıldığı ve birçok kelimeler kısaltılarak birer işaret haline getirildiği için, ancak mütehassısları tarafından okunabilir (Sertoğlu, 316-317).

— **Rakam-ı Hindi:** İslâm aleminde iki çeşit rakam kullanılmaktadır: **Birincisi,** erkâm-ı hindiyedir ki, (١, ٢, ٣, ٤...) tarzındaki rakamlara denir. **İkincisi,** erkâm-ı gurabiyedir ki, az değişik şeklinden latin rakamları meydana gelmiştir: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 gibi... Burada rakam-ı hindiden kasdolunan erkâm-ı divaniyedir. Yani erkâm-ı Hindiyenin Arapça isimlerinden kısaltılarak belli işaretlerle ifade edilmiş şeiklidir (Pakalın, I/543-544).

(4) Krş. OK, I/372, d.n.l

ki, tımar eri harâcların vermeğe iltizâm ederler imiş, anun gibi iltizâm eder kimesneler var ise, harâcların alub ellerine mektûb verile, tımarlarına zamîme ola. Meğer ki, ol karyenin hâsılı binden ziyâde ola, ol vakit yazub arz etmeyince olmaya.

10. Ve harâc cem' eden kimesnelere *sene... filân ayından* bu kadar *va'de* verildi. Târih-i mezbûre değin gelüb akçelerin teslim edüb *muhâsebelerin* vereler. Ve cem' olunan harâc akçesi ikiyüz bin mikdârı oldukda te'hîr etmeyüb, sen ki, sancak beğisin ve siz ki, kadılarsız ve siz ki, *harâççılar*sız, yarar adamınız ile ol vilâyetde olan kal'alardan kifâyet kadri *hisâr erenlerini* dahi koşub ta'cîl kapuma gönderesiz.

11. Ve harâc cem' eden kimesneler, *boyun harâcın* ayru zabt edeler, sâyir akçeye halt etmeyüb hesâbın ayru göstereler.

12. Ve şol *girihtelerün* ki, girihteliği muhakkak olub girihteliğine kimesne sebeb olmaya, *baştinası* dahi kalmış ola, anun gibilerin harâcın köylüsünden ve sipâhisinden almayalar.

Ve şol kâfirler ki, *gaybet edüb* nâ-bedîd olalar, baştinaları dahi kalmaya, kadı olan kimesneler harâççılar ittifâkıyle teftiş edeler; ol kâfirlerin gaybet etmesine tımar eri sebeb olmuşsa, tımar erlerine bulduralar. Ve eğer bulmazsa harâcın tımar erinden alalar ve ol tımar erlerin yazub bildüreler ki, tımarları alınmağa sebeb ola. Ve eğer köylüsü sebeb olmuş ise, köylüsüne bulduralar. Eğer bulunmazsa harâcın köylüden alalar(1).

13. Ve kangı tımarın ki, *harâcgüzârı kaçmış* ola, baştinası varsa bozub dağıtmayalar ve pâre pâre edüb bağın ve bağçesin satmayalar. Eğer satduk harâcına verdük derlerse, mesmû' olmayub harâcına iltizâm eden kimesnelere verile, harâcların anlardan alalar. Mültezim olur kimesne bulunmazsa, *hâlî* kalduğuna kadıdan *arz* alub getüreler ve hâlî kalduğun ol karyenin ahâlisi yazulduğı mahallin âhirinde yazalar ki, sonra telbîs ile *baştina* zâyi' olub harâca noksan gelmeye.

14. *Ve bir kâfir mürd olsa,* harâcın baştinasın dutandan alalar; baştinası olmayub terekesi kalmış olursa, terekesinden alub *nev-yafte yılında* kadı ma'rifetiyle defterden ihrâc edeler. Ve mürd olan kâfirlerin baştinasın sa'y edüb mu'attal komayalar. Eğer avreti kalub eri baştinasına iltizâm etmeyüb ere dahi varmayacak olursa, elbette hâricden yarar adamlar bulub baştinasın anun üzerine kayd edeler.

15. Ve emrim budur ki, siz ki *kadılarsız*, her birinüz kadılığına müte'allık olan vilâyetlerin hâracın tamam cem' etdükden sonra, kendü müsveddelerinüzle beyaz defterlerinizle *mukâbele ve tashih* edüb ba'dehû *harâççılar defterlerin*in âhirinde târihiyle isminizi kayd edesiz ve hem harâççılar yazalar ve harâççıların dahi sizin defterinizün âhirinde târihi isimlerin yazub ve siz dahi isminizi yazasız. Şöyle ki, emrolunan üzre nişanınız olmaya, kabul olunmaz, bilmiş olasız(2).

16. Ve harâç akçesi cem' olundukda içinde yaramaz *kalb akçe* bulunub şübhe oldukda, anun gibi şübhe olan akçeleri tablatdurasız, sahih akçe alasız. Ammâ bu bahâne ile kimesneden akçe alınmakdan hazer edersiz.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

---

(1) **Girihde:** Kaçkun ve firarî demektir. Farsça'dır.

(2) Krş. OK, I/510, md. 8-9

Rumeli Harâcîleri Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 148/b-149/b

Rumeli Harâcîleri Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 148/b-149/b

[illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

١٦ [illegible]

2- Rumeli Koyun Âdeti Yasaknâmesi (38)

A) Ḥukukî Tahlili ve Nüshaları

Bu kanunnâme, fıkıh kitaplarında *"zekât-ı sevâim"* başlığı altında incelenen *koyun âdeti* yani *resm-i ağnâmı* ve tahsil şekillerini tanzim etmektedir. Fâtih devri kanunnâmeleri arasında, benzeri hükümleri ihtivâ eden bir kanunnâmeyi zikretmiştik(1).

Fâtih devrinde özellikle *Arnavutluk* ve *Makedonya* bölgesindeki koyun âdeti yasaknâmelerini görmüştük. II. Bâyezid devrinde bu kanunnâme kısmen tağyîr edilerek yeniden kaleme alınmıştır. İsmi *"Kanun-ı Yasak-ı Âdet-i Ağnâm"* diye geçmektedir. *"Merhûm ve mağfûrünleh babam -Tâbe serâh- zamanında cem'i âdet-i ağnâm hâs olmazdan evvel koyun âdeti vere-gelmemiş olalar"* diyerek eski kanuna işaret eden ve zamanını belirten bu hukukî düzenlemenin elimizde dört nüshası vardır:

I.si, Topkapı R.1935 Vrk. 132;

II.si, Topkapı R.1936'daki benzeri nüshadır.

III.sü, Paris 35'de bulunmaktadır. Ve *IV.sü de, İÜ. Ty: 2753 Vrk. 76/b- 77/b*'deki nüshalardır. I.yi esas alarak ilk defa bunu neşredeceğiz.

B) Yasaknâmenin Metni

KANUN-I YASAK-I ÂDET-İ AĞNÂM

Nişân-ı hümâyûn hükmi budur ki: Şimdiki hâlde filân vilâyetin sene.. yılı *âdet-i ağnâmı ve ağıl resmi* ki *Abril*'de vâki' olur, mukâta'aya dutan âmiller, Dergâh-ı mu'allâmdan *Yasaknâme* taleb eyledükleri ecilden kulum *sipâhî oğlanı Muhammed* eline işbu hükm-i hümâyûnı verdim ve buyurdum ki:

1. Varub ol vilâyetlerde sene-i mezbûre Abril'inde yüriyüb evvelden olı-gelmiş kanun ve kâide üzre koyunı ve kuzıyı sayub âdet üzre resimlerin alub Dergâh-ı mu'allâma getüreler ve üçyüz koyunı bir *süri* dutub her süriden beş akçe *ağıl resmin* alalar(2).

2. *Ve kassâb ve celeb-keş* elinde bulunan koyunı dahi âdet üzre sayub resimlerin alalar. Ve eğer biz koyunı satun alduğımız yerde resmin verdük derlerse, *hüccet* taleb eyleyeler. Eğer hüccetleri varsa, mesmû' dutalar. Ve illâ hüccetleri yoğise, âdet üzre resimlerin alalar.

3. Ve emr-i hümâyûnum budur ki, ol vilâyetin re'âyâsı koyunların getürüb saydırub âdet üzre resimlerin vereler. Resim vermekden koyunların kaçurub gizlemeyeler. Eğer kaçuracak olurlarsa ki, kulum bula, dutub koyunların sayub her koyun başına birer akçelerin alub kadı ma'rifetiyle hakkından gele.

4. Ve ba'zı kimesneler resim vermekden koyunların kaçurub iledüb *evkâf ve emlâk ve erbâb-ı tımar koyunları* arasına katub gizlerler imiş, anun gibi eder ki-

(1) Fâtih-8, sh. 397 vd.

(2) OK, I/397, md.1

mesne bulunursa, kulum dutub koyununu iledüb tavâif-i mezbûrenin koyunı arasına katanın ve alub kabul edüb gizleyenin ikisinin bile koyunların sayub her koyun başına bir akçelerin aldıktan sonra, kadı ma'rifetiyle kendülerin haklarından gele.

5. *Ve şol müsellem ve yörük eşküncileri* ki, *merhûm ve mağfûrünleh babam* -Tâbe serâh- zamanında *cem'î-i âdet-i ağnâm hâs olmazdan evvel* koyun âdetin verügelmemiş olalar, anun gibilerin eşdükleri yıl alınmayub eşmedükleri yıl alına. Ammâ şol müsellem ve yörük eşküncileri ki, mâ-tekaddemden verü-gelmiş olalar, gerek eşsün gerek eşmesün, âdet üzre resimleri alına.

6. Ve ol yerin sancağı beği ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve tımar erleri ve il ve köy kethüdâları, her yeri taht-ı hükûmetlerinde olan kefereyi ve sâir re'âyâyı getürüb koyunların saydurub âdet üzre resimlerin alıvermekde gereği gibi mu'în ve zâhir olalar, ihmâl ve müsâhele eylemeyeler. Ve illâ müstahakk-ı itâb olurlar.

Söyle bileler.

Rumeli Koyun Âdeti Yasaknâmesi, Topkapı, R, 1935, Vrk. 132/a-b

قانون یاساق عادت اغنام

[illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

3- Rumeli Yağcılar, Küreciler ve Yaycılar Kauuuuâmesi (39)

Yağcı, yağ-kapanlarında yağ satanlara denir. *Küreci,* madenci manasını ifâde eder. *Yaycı* ise, yay yapan ehl-i san'ata denir. Bu kanunnâme, mezkûr esnafdan toplanacak resimleri tanzim etmektedir[1].

II. Bâyezid devrinde hazırlandığını tahmin ettiğimiz, ancak Fâtih devrinde düzenlenmiş olması da muhtemel olan *Yağcılar, Küreciler ve Yaycılar Kanunu*nun elimizde dört nüshası bulunmaktadır:

*I.si, Topkapı R. 195, vrk. 136/a'*daki nüshadır.

*II.si, Topkapı R. 1936'*daki nüshadır ve I.nin aynısıdır.

*III.sü de, İÜ. Ty. 2753, vrk. 77/b-78/a'*daki nüshadır.

*IV.sü, Paris, 85, vrk. 249 a-b'*deki nüshalar ve bunda kulum ifadesi yer almaktadır.

İlk defa yayınladığımız bu kanunnâme uzun süre yürürlükte kalmıştır.

SÛRET-İ BERÂT Kİ YAĞCILARIN VE KÜRECİLERİN RÜSÛMIN CEM' EDENLERE VERİLÜR BUDUR

Nişân-ı hümâyûn hükmi budur ki; şimdiki hâlde kulum filân *Rumeli'inde vâki' olan yağcıların ve kürecilerin ve yaycıların* sene yılı *rüsûm*ın cem' etmeğe gönderdüm ve buyurdum ki:

1. Varub kemâl-i emânet ve hüsn-i istikâmet üzre elindeki ünvân-ı hümâyûnumla mu'anven olan defter mûcibince ol yerlerin kadıları ma'rifetleriyle bî kusûr cem' ve zabt eyleyüb defter eyleyüb getürüb Dergâh-ı mu'allâma teslim eyleye. Ve *defterde mestûr olan rüsûmları*ndan ziyâde kimesneden bir akçe ve bir habbe alub hiç ehade zulm ve te'âddî olmaya.

2. Ve siz ki, *Rumeli kadıları*sız, kadılıklu kadıluğunızda vâki' olan tavâyif-i mezkûrenin rüsûmların mezkûr kulum ile cem' ve zabt eyleyüb gereği gibi ihtimâm edüb ihmâl ve müsâhele eylemeyesiz. Ve illâ müstahakk-ı itâb olursuz.

3. Ve zikrolan vilâyetlerün sancağı beğleri ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamlar ve il ve köy kethüdâları ve nâyibleri, mezkûr kuluma malım cem' olunması bâbında gereği gibi mu'în ve zahîr olub *yağcıları* ve *kürecileri* ve *yaycıları* getürüb rüsûmların bitürmekde ihtimâm-ı tâm göstereler.

Söyle bileler.

(1) Pakalın, III/600, 608

Rumeli Yağcılar, Küreciler Ve Yaycılar Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 136/a

بو براتدر که یاغجیلرك و کوره جیلرك رسومین تعیین
ایدوب ویریلوردر

نشان همایون حکمی بودر که [illegible] قلدم [illegible]
ایلدی و اتفاق اولندی یاغجیلرك و کوره جیلرك و یایجیلرك
١ یللق رسومین جمع اتمککوندردیکم [illegible]
[illegible]
[illegible] قاضیلری [illegible]
جمع و ضبط ایلیوب [illegible]
[illegible] رسوملرین [illegible]
٢ [illegible]
[illegible] قاضیلری [illegible]
طوایف مذکوره نك رسوملری مذکور [illegible] جمع و ضبط
ایلیوب کرکی کبی اهتمام [illegible]
٣ [illegible] ذکر اولندی [illegible]
قاضیلری دخی باشلری [illegible]
[illegible] مذکور [illegible]
باشنه کرکی کبی [illegible] یاغجیلری و کوره جیلری و
یایجیلری کوزدوب رسوملرین [illegible] اهتمام تمام کوستره لر

[illegible]

4- Rumeli Derbend Kanunnâmesi (40)

A) Hukukî Tahlili Ve Nüshaları

Farsça bir kelime olan *derbend,* dağ geçidi, boğaz, böyle bir yerde bulunan karakol manasını ifade eder. Derbend muhâfızlarına da *derbendçi* denilir. Tüccârın geçtiği derbendlerde, kapılarda ve geçitlerde özellikle de Rumeli'nde bu geçilmesi zor yerleri koruyanların aldığı resme de *derbend resmi* yahut *derbend âdeti* denir. Tanzımat'a kadar bu kanunun esasları yürürlükte kalmıştır[1].

Rumeli'deki başta *İvrançe derbendleri* olmak üzere derbendlerle ilgili olan bu kanunun, ne zaman hazırlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak II. Bâyezid devrinde tanzim edildiği tahmin edilmektedir. İvrançe, bir başka nüshada Yorançe şeklindedir. Bu bölge, İvranya yahut asıl şekliyle Vranja da denilen Morava nehrinin 1,5 km batısında ve Üsküb'ün 70 km. kuzeydoğusunda yer alan kasaba olsa gerektir. Ayamavna adası olması da muhtemeldir. 1479'da fethedilen ada, Kefalonya'nın tersine yıllarca Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Asıl tahriri II. Bâyezid devrinde yapılmıştır[2].

Derbend kanununun elimizde dört nüshası bulunmaktadır:

*I.si, Topkapı R. 1935 vrk. 141/a- 141/b'*deki temel müshadır.

*II.si Topkapı R. 1936'*daki I.nin aynısı olan nüshadır.

*III.sü ise İÜ. Ty. 2753, vrk. 82/a- 82/b'*deki nüshadır.

*IV. Paris, 35'*deki nüshadır.

İlk defa yayınladığımız bu kanunun netni şöyledir:

B) Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ DERBEND-İ İVRANÇE VE SÂİR DERBENDHÂ

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki: El-hâletü hâzihî *İvrança* nâm derbend kâfirleri kapuma adam gönderüb derbend muhâfazasın ederiz, avârızdan ve âdet-i ağnâm rüsûmından emîn değilüz; *resm-i ganem vermeğe ve avârıza* ve derbend beklemeğe tâkatimiz yokdur deyü şikâyet eylediler. İmdi bunların hâlleri defterde görüldükde *karye-i mezbûre* kırk altı hâne kayd olunmuş bulundukları ecilden buyurdum ki:

1. *Derbend âdeti* üzre kayd olunan kırk altı hâne keferenin ellerinde koyunları olanların her biri üç yüz koyuna değin *resm-i ganemden ve resm-i ağıl*dan mu'âf ve müsellem olalar. Âmiller ve havâleler ve gayriler, bunların üçer yüz koyunlarından resm-i ganem ve resm-i ağıl taleb etmeyeler. Üçeryüz koyunlarından gayrı derbend kâfirlerinden birinin ziyâde koyunu bulunursa, ol ziyâdesinden alalar.

(1) Pakalın, I/425; Krş. Orhonlu, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilâtı, İstanbul 1990, sh. 16 vd.

(2) Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II/42-43 Kamûs'ül-A'lâm, II/1175-1176

2. Ammâ derbend kâfirleri sûret edüb hâricden kimesnenin koyunların koyunları içine gizlemeyeler. Şöyle ki, gizleyecek olursa, gizledikleri koyunlarından ve kendülerün koyunlarından gizledikleriyün âdet ve kanun üzre koyunlarının hakları alındıkdan sonra, anlarun gibiler mufassal defter olunub i'lâm oluna ki, emrim üzere müntehâ haklarından geline.

3. Ve eğer zikrolunan kırk altı hâneden gayrı bunların içine hâricden kimesne karışacak olursa, ol asıl kimesneler ki, hâricden olalar, anlarun âdet üzre cemî' koyunlarından *resm-i ganem ve resm-i ağıl* bî-kusûr alına.

4. Ve zikrolan kâfirler, mâdâm ki, derbend muhâfazasında kusûr koınayalar, ber-karar-ı sâbık *avârızdan ve tekâlîf-i divâniye*den mu'âf ve müsellem olalar. Defter mûcebince *tımar eri*ne mezkûr derbend kâfirleri, evden eve onar akçe ve birer kile buğday ve birer kile arpa vereler. Ziyâde nesne vermeyeler.

Söyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

Rumeli Derbend Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 141/a-141/b

§.2. ALACAHİSÂR SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Diğer adı *Kruşevaç* olan *Alacahisâr,* Sırbistan'da Belgrad'ın 150 km güneyinde ve Niş kazasının 54 km kuzeybatısında yer alan bir sancak merkezidir. 1389 yılına kadar Sırp Kralları'nın taht şehridir. Daha sonra çok tahribâta ma'rûz kalmış ve sonunda mühim bir Rumeli sancağı haline gelmiştir(1). Alacahisâr'ın sancak haline getirilmesi, Fâtih devrinde gerçekleşmiştir. Ancak II. Bâyezid devrinde, hususan aşağı ve yukarı Sırbistan bölgesinde sancak ve kaza üniteleri arasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. *Veliyyüddin Efendi No: 1969'*daki kazâ listesine göre -ki bu liste II. Bâyezid devrinden 4-5 sene sonra hazırlanmıştır- Alacahisâr Sancağı'nın kazaları arasında *Alacahisâr* merkez, *Ürgüb, Niş, Biroş* (?) ve *Zaplane* kazâları bulunmaktadır. *Zaplane, Zaplanina* ve *Planina* isimli maden merkezlerinin bulunduğu yerdir. Daha önce de Fâtih kanunnâmeleri arasında bu madenlerle ilgili ba'zı hukukî düzenlemeler zikredilmiştir. Fâtih devrinde *Laz-Eli Sancağı'*na tâbi olan Kopaonik Dağları'ndaki bu ma'den merkezleri, daha sonra bir kısmı yani Zaplanina ve Planina Alacahisâr Sancağına, diğer bir kısmı ise Vulçıtrın yahut Semendire sancaklarına bağlanmıştır. BOA.deki tapu kayıtları da bunu desteklemektedir(2).

II- 893/1488 TARİHLİ ZAPLANİNA VE PLANA MA'DEN KANUNNÂMESİ **(41)**

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

Fâtih devrinde *Laz-Eli* diye bilinen ve Sırbistan'ın güney bölgelerini teşkil eden Zaplanina ve *Plana* ma'denleriyle alâkalı ilk hukukî düzenleme Fâtih devrinde hazırlanmıştı(3). Bu kanunnâme ise, Fâtih devrinde hazırlananın genişletilmiş ve ta'dil olunmuş şeklidir.

Meşrûiyet dayanağını, ülül-emrin mîrî arazideki ma'denlerin tasarruf tarzını, âmme maslahatına uygun olarak tanzim edebilme yetkisi teşkil eden bu kanunnâmenin, tek nüshası vardır ve *Paris, 85. vrk. 259/a- 261/a'*da bulunmaktadır. Fransızca ve Sırpça-Hırvatça tercümeleri neşrolunan kanunnâmenin, Türçe'de neşrini, tesbitlerimize göre biz ilk defa yapmış olacağız. Bazı kelimelerin okunmasında zorlandığımızı, özellikle itirâf etmeliyiz(4).

---

(1) Şemseddin Sâmi, **Kamus'ül-A'lam,** V/3618

(2) BOA, TTD, No: 161, Vrk.l; İskender Rıza, 171 vd.; OK, I/497 vd.; Veliyyüddin, 1969, Vrk. 83/a vd.

(3) OK, I/501 vd.; Fâtih-36

(4) Beldiceanu, **Actes,** 204-209; İskender Rıza, 227-230

2- Kanunnâmenin Metni

KANUN-I MA'DEN-İ PLANA VE ZAPLANINA

22 Mart 1488 (893.h.)

FASL

1. *Kuyu sâhibleri kuyuculara yevmî dörder akçe ulûfe* verüb hâsıl olan *cevheri* kendüler alurmış. Ba'zı yerde ücret vermeyüb kuyuculara nısfına ya rub'ına ya sümüne ya südüsüne ya sülüsüne verürler imiş. Cevhere vâsıl olıcak tarafeyden hisselü hissesin alub harcına iledüb işleyüb iplik gümüş ücret ve *iplik gümüş* ve kurşundan *öşür* verürler imiş.

FASL

2. Her *kuyu* 60-68 *hisse* olub iki hissesi *demürcilik hissesi* imiş. Kuyu sâhibleri kuyuculara ücret verir iken *demürci* olan kimesne ücret vermeyüb hemân kuyucuların çapaların ve *külünk*lerin ve *çekiç*lerin meremmet eder imiş. Ol iki hisseyi cevhere vâsıl olıcak demürci alub tasarruf eder imiş.

FASL

3. Her *kuyu* ki, cevhere vâsıl ola, üzerine bir *hutman* nasb ederler imiş, ol altmış sekiz hissenin ikisini dahi hutman alur imiş. Kuyular *meremmet* olıcak hutman kendü yanından meremmet eder imiş. Cevher zâhir olmazdan evvel hutman olmaz imiş. Meremmete muhtâc olıcak kuyu sâhibleri kendüler meremmet ederler imiş[1].

FASL

4 gümüş kesilüb öşür alınmalu olıcak *ma'denin emîni* ve *âmili* veyahud emîni veyahud *kâlhâne emîni* mezkûrları bir yere gelüb halka salâ edüb gümüşlerin getürüb kat' edüb öşrün ma'den emîni ve âmili mühür ile bir emîn yerde emânete konulur imiş. Şimdi *darbhâne âmili* dahi bile mühür ederler imiş. Kâl etmelü olıcak bu mezkûrların huzurlarında kâl olunub emîn ve âmil adamları ve kâlhâne emîni hüccetiyle darbhâneye irsâl olunur imiş.

FASL

5. *Kâlhâne* bir kimesneye üç yıla mukâta'aya verîlür imiş. Ol kişi kâl ettüği gümüşün her bir *ledre*sine ikişer akçe alur imiş yahud birer akçe ile *teşt*in *(rişte)* alur imiş. Kâlhâne harcı kömür ve kül ve çölmek ve bakır ve kürekçi harcı ve gayrı *kâlhaneci* yanından olur imiş. Kâlhâne emîni olan kimesne dahi darbhâne kadîmden yevmî beşer akçe ulûfe yer imiş. Tahminen bir yıldan berû dörder akçe alûfe etmişler. Zira bir pâre geçmez imiş ki, kâlhâne emîni ve *yasak kulı* üçer dörder beşer dirhem gümüş almayalar[2].

---

(1) — **Hutman:** Ma'den işçilerinin nâzırı ve kontrolörü demektir (Beldiceanu, Actes, II/109 vd.

(2) — **Ledre:** Yaklaşık 368 yahut 384 gr. ağırlığında bir ağırlık ölçüsüdür (OK, I/352, dn. 1).

— **Rişte:** İplik demektir ve Farsça bir kelimedir.

— **Kâlhâne:** Ma'denlerin rafine edildiği yere denir. Rafineri işçileriyle uğraşanlara da kâlcı yahut kâlhâneci adı verilir.

FASL

6. Ma'den sarrâfları rençberlerün gümüşlerin hâzır olursa yüz dirhemin iki yüz doksan beşer akçesi bir ay ya bir buçuk ay evvelden harcın verüb olursa yüz dirhemin iki yüz seksen akçeye yahud seksen beşer akçeye alurlar imiş; darbhâneye iledüb on beşer yirmişer akçe fâide ederler imiş.

FASL

7. Kadîmden *Plana* ve *Zaplanina* ma'denlerinde iki *emîn* olur imiş; bir beğlikden biri âmil cânibinden olub yevmî beşer akçe ulûfeleri var imiş.

8. *Zaplana*'da kuyular üzerinde iki *çarh*lar üzerinde bir *şafar*; Plana kuyuları üzerinde bir çarhları üzerinde bir iki *şafar; Zirnice ma'deni* üzerinde bir *şafar* ola imiş ki, cem'an altı *şafar* olub ulûfesiz hidmet edüb *duşallik*lerine kanâ'at ederler imiş. El'ân kadı ve emîn olan *Bedreddin* zikrolan şafarları red edüb ol şafarlarun makamlarına dokuz nefer kimesne nasb edüb isimlerin terk edüb emînler deyû tesmiye edüb yevmî üçer dörder akçe ulûfe etmiş. Alef-husus ki, kadı Dergâh-ı Mu'allâya arz edüb bu babda hükm-i şerif vârid olan mazmûn-ı şerifinde olı-gelen kanun üzere amel oluna deyû emr olunmuş. İmtisâl etmeyüb yevmî 27 akçe *harc-ı abes* etmiş. Âmil olan kimesne kadı nasb ettüği şafarlarun ulûfeleri beğlikden olursa hoş ve illâ benim ulûfe ile şafar hâcetim değil der, ulûfesiz hidmet eder kimesneler dahi vardır(1).

FASL

9. *Zaplanina* ve *Plana*'nın kendü nefislerinde hidmetde alâvâtdan öşür alınur imiş. Kettândan ve soğandan ve sarımsakdan ve kovandan ve değirmenden ve gerdekden ve bostandan ve odundan ve otlukdan ve canavardan ve gayrıdan nesne almazlar imiş. Kurâda demed ile yedide sekizdebir alurlar imiş ve *rüsûm-ı örfiyye* dahi alınur imiş.

FASL: RÜSÛM-I ÖRFİYYE

10. *Resm-i gerdek* müslümandan bâkire ise altmış akçe, avret ise otuz akçe; kâfirden müslümanın nısfı; *resm-i âsiyâb* yıla tamam yürürse otuz akçe, nısıf yürürse on beş akçe; *resm-i kovan* öşürden ekall olursa birer akçe, öşre tamam olursa öşür alınur imiş; *resm-i bostan* iki akçe; *resm-i canavar* beslenene birer akçe, yabanda yürüyene ikişer akçe; odundan ve otlukdan nesne vermezler imiş.

11. *Adam çalub katl ederse* üç yüz akçe, *mecrûh* olursa alâ kadr-i cerâhatihî; baş yaran diş çıkaran otuzar akçe; birbiriyle döğüşüb yolaşandan on beşer akçe; kâfirden ve müslümandan bir alınur imiş.

12. Gayrı yerden *harâcgüzâr* gelüb ma'dende sâkin olsa, her hâneden altışar akçe alınur imiş.

---

(1) — **Şafar:** Kuyulardaki işletme esaslarını tesbit ve işletme tarzlarını kontrol eden âmire denir (Beldiceanu, Actes, II/111 vd.)

— **Duşallik:** Akkoyunlular zamanından beri var olan bir örfî resimdir. Ulûfesiz şafarların yıllık ma'denden aldıkları paya denir (Beldiceanu, Actes, II/286).

— **Harc-ı Abes:** Lüzumsuz ve emirsiz yapılan masraflara denir.

FASL

13. *Monopolye* kadîmden yılda iki ay imiş ki, âmil olan her kangı ayı ihtiyar eder ise. Kurâda monopolye dutmazlar imiş. Şire dahi olmaz imiş. Kurâda dahi hemân üç pâre imiş, ziyâde değil imiş.

FASL

14. *Knez* olan kimesneler on beş gün monopolye dutub akçesin kendülere tasarruf ederler imiş. Tahminen *Zaplanina*'da bin akçe ve Plana'da 400 akçe hâsıl olur imiş.

15. Bazara gelen *şire*nin fuçısından bir *kilinder*; yükle getüren kimesneden ne kadar yüki varsa hemân bir *kilinder* şire alur imiş[1].

16. *Bujik*lerinde kurâda her hâneden birer tavuk birer yem, kızıl yumurtada her karyeden bir kuzı alurlar imiş.

17. Kassâblar zebh ettükleri sığırın dilin alur. Narh verecek yerlere narh verüb birer akçesin alur imiş, muhtesib olmaz imiş; kadîmden kat'â muhtesib olmamış.

FASL

18. *Kuyumcu*lardan ve *kılıççı*lardan ve *derzi*lerden ve *kassâb*lardan fi'l-cümle ehl-i hırefden nesne alınmaz imiş. Bu ma'denlerde bir *âdet-i hasbe* var imiş. Hükm-i şerifde emr olunmaduğı ecilden keyfiyeti irtikâb olunmadı. Ammâ Kıratova ve Novaberde ma'denlerinde âdet ne ise, bu ma'denlerde dahi ol âdetdir, muğâyeret yokdur.

BAC-Î SİYAH

19. Un yükünden: 2; Buğday yükünden: 1; Arpa yükünden: 1; Meyve yükünden: 1; Na'l yükünden: öşr; Ak tuz yükünden 6; Kara tuz yükünden: 4; Yılan balığı yükünden: 12; Morna balığı: 6; tuzsuz olursa: 4; Kömür ocağından: 8; Su kendiri: 4; Zeyt yağından: 12; Ketan yükünden: 12; Bez yükünden: 12; Saçaklu kepenin her pâresinden: 2; At çulundan: 1; Çukanın her donluğundan: 12; Zenâne kürkden birine: 2; Merdânesinden: 1; Dikilmiş gönlekden: 1; Ham gönden: 1; kumaş yükünden: 2; *Sergi hakkı*; nîm; kefereden; 1; Bargir satılsa tarafeynden: 4; Sığır satılsa: 2; Koyunun kuzının ikisine: 1; Şire yüküne: 2; Asel yüküne: 2; Panbuk yüküne: 2; Peynir yükünden: 4; Demür yükünden: 2; İki saban demürine: 1; Sabun yükünden: 2; Pirinç yükünden: 2; Havyar yükünden: 12; Soğan yükünden: 2; Sarımsak yükünden: 2; Mercimek yükünden: 2; kilim yükünden: 2; Çölmek yükünden: 2; Dört dilki derisine: 1; İki kurt derisine: 1; Bir ayı derisine: 1; Bir karın yağdan: 1; Canavarın derisine: 1; Mürde olursa: 2; Mürdenin ikisine: 1; Çıra ve odun yüklerinden: 2 pâre; Kurşun yükünden: 2; Kuyular içün gelen tahtadan urgandan ve çırağ yağından ve *ekseri*den ve gönden nesne alınmaz imiş. İçerudan taşra gider yükü: 2; çukanın donluğuna: 2.

(1) — **Kilinder:** Eski bir şarap ölçüsü. Aslı Goekçe'dir (kylindros). Kapasitesi 2.1225 litre (Beldiceanu, Actes, 42, 293).

Zaplanina Ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 259/a-261/a

[illegible]

١ [illegible]
آورمغی بعض یرده اجرت ویرمیوب قنوجیلره نصفنه یا ربعنه یا ثمنه یا سدسنه یا ثلثنه
ویرلر ایمش جوهر و اصل اوجاق طرفندن حصه لو حصه سن الوب [illegible]
[illegible] کومشی اجرة وایکی کومشی و قورشوندن عشر ویریرلر ایمش

٢ [illegible]
صاحبلری قیوجیلره اجرة ویریر ایکن دموره جی اولان نسنه اجرة ویرمیوب [illegible]
[illegible] و چکیجلرین مرمت ایدرلر ایمش اول ایکی حصه جوهر و اصل اوجاق
دموره جی الوب تصرف ایدرلر ایمش

٣ [illegible]

Zaplanina Ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 259/a-261/a

اکثرا اهالی موسیمان الور ایمش قیولر مرمت اولنجاق موسیمان کندو یانندن مرمت
ایدر ایمش جدید ظاهر اولمازدن اول موسیمان اولماز ایمش مرمته محتاج اولنجاق
٤ قیو صاحبلری کندولر مرمت ایدرلر ایمش فصل
کومش برینی کشف ایتمالو اولنجاق معدنك
معدنك امینی و عاملی و یاخود امینی و یاخود قالخانه امینی بو مذکورلری بربره
کلوب خلفه صلا ایدوب کومشلری کتوروب قلعه‌ده اوج عشرین معدن امینی و عاملی
مهر ایله بر امین یرده امانت قونلور ایمش شمدی ضربخانه عاملی واضی بله مهر
ایدرلر ایمش قال ایتملو اولنجاق بو مذکورلرک حضورلرنده قال اولنوب امین و عامل
آدملری و قالخانه امینی جمله‌سی ضربخانه‌یه ارسال اولنور ایمش
٥ فصل قالخانه بر کسنه اوج بیك معامله ویرنیدی ایمش اولکیمی قال ایتدکی کومشلر
سردلری ... اکثر اقچه الور ایمش یاخود بر اقچه ایله تشتن الور ایمش قالخانه
خرجی کومور و کول و چومك و باقر و کورجی خرجی و غیری قالخانه‌جی یانندن اولور ایمش
قالخانه امینی اولان کمسنه داخی ضربخانه قدیمدن یومی بش اقچه علوفه بر ایمش
تخمیناً بر یلدن بر یومی دورت اقچه علوفه ... بر بان ... ایمش
که قالخانه امینی و باقی ... کومش للمبالغ .
٦ فصل معدن ... کومشلری ... یوز درهمی اکیوز طقسان
بش اقچه‌یه ... آی اقچه ... یوز درهمی اکیوز
سکسان اقچه‌یه یاخود سکسان بش اقچه‌یه آلورلر ایمش ضربخانه‌سی الدوب اون بش
٧ یکرمی اقچه فایده ایدرلر ایمش فصل قدیمدن ابلان و زابلان معدنلرنده اکی امین
اولور ایمش بری بکلکدن بری عامل جانبندن اولوب یومی سنر اقچه علوفه لری وار ایمش
٨ زابلان قیولر اوردنده اکی جرخلر اوزرنده بر شغار ابلان قیولری اوزرنده بو جرخلری
اوزرنده بر آکسی شغار ... اوزرنده بر شغار ... جمیعا الرشغارا اولوب علوفه

Zaplanina Ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 259/a-261/a

خدمت ایده‌دوکلرینه قناعت ایدرلر ایمش الان قاضی و امین اولان بدر الدین

ذکر اولنان شغارلری رقابه ایدوب اول شغارلرک معمارینه طقوز نفر کیمسنه نصب ایدوب هر برینه

تعیین ایدوب تسمیه ایدوب یومی اوچر درد اقچه علوفه ایمش علی الخصوص

که قاضی درگاه معلایه عرض ایدوب بو بابده حکم شریف وارد اولوب مضمون

شریفنده اولیکلان قانون اوزره عمل اولنه دیو امر اولنمش امتثال اولنوب یومی برکم

بیش اقچه خرج عبث ایمش عال اولان کمسنه قاضی نصب ایدوکی شغارلرک علوفه‌لری

بیلکرت اولورسه خوش والا بنم علوفه ایله شغارها چیتم دکل دیر علوفه خدمت

9 ایدنه کسنه لروامی و زور [illegible] ز اسلاه و ابلانه نیز سنرو غیرنه خدمت علوفه ترن

عشر آلنور ایمش ترانه و عوغانه و سرمه قرت و قوانن و دکرمنه و کرکمه

و بستانلرن و اوه‌لرن و اوتلوقلرن و جانورلرن و غیریدن نسنه الموزلر ایمش

قرالده متزاید [illegible] بر الوطرا [illegible] رسم عرفیه [illegible] آلنور ایمش

عادة [illegible] قدیمه [illegible] اکی بوز [illegible] اقچه ایمش [illegible] درگاه معلایه عرض ایدوب بر حکم

[illegible] ذکر [illegible] معدنلرک [illegible] سنجاغنه متعلق [illegible]

مذکور سنجاق [illegible] اکی [illegible] بر اقچه [illegible]

10 رسوم عرفیه رسم کرده‌ک مسلمانلرن باکره ایسه التمش اقچه عورت ایسه اوتوز اقچه کافرلر

مسلمانک نصف رسم [illegible] تمام یورر ایسه اوتوز اقچه نصف یورر ایسه اون بش اقچه رسم

قوان عشردن اقل اولورسه بر اقچه عشر تمام ویرر ایسه عشر آلنور ایمش رسم بستان

اکی اقچه رسم جانور [illegible] بر اقچه [illegible] یورینه اکشر اقچه اوه‌لردن و اوتلوقلردن

11 نسنه ورمزلر ایمش آدم چالوب قتل اولورسه اوچ یوز اقچه مجروح اولورسه علی قدر

جراحته باشی یاران و باش [illegible] اوتوز اقچه بر [illegible] و کشیدن [illegible]

12 بش اقچه کافردن و مسلمانلردن بر آلنور ایمش عشری یوردن خراج کزار کلی معدنده ساکن اوله

Zaplanina Ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 259/a-261/a

هر خانه‌دن التشر اقچه النورامش

[illegible]

III. 904/1499 TARİHLİ ZAPLANİNA VE PLÂNA MA'DEN YASAKNÂMESİ

1- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili

Fâtih devrinde konu ile ilgili olarak hazırlanan yasaknâme, II. Bâyezid devrinde çok az rötüşlerle yeniden tanzim olunmuştur(1). Paris, 85 vrk. 225/b- 226/b'de bulunan nüshadan yasaknâmenin 1-10 Rebiülevvel 904/1498'de tanzim edildiğini anlıyoruz. Birinci kanunnâme gibi, maden kanunu olmakdan ziyâde, sadece bu ma'denlerdeki gümüş yasağını ilgilendirmektedir. Fransızca ve Sırpça-Hırvatça tercümeleri yayınlanan yasaknâmenin, Türkçe ilk neşrini yaptığımız kanaatindeyiz.

Yasaknâmenin elimizde beş nüshası vardır:

I.si Topkapı R. 1935, vrk. 116/b- 117/a'daki temel aldığımız nüshadır.

II.si, Topkapı R. 1936'daki benzeri nüshadır.

III.sü, İÜ. Ty. 2753 vrk. 57/a- 58/a'daki nüshadır.

IV.sü, Paris, 35, 112/b- 114/a'daki nüshadır. Bu dört nüsha birbirinin aynıdır.

V.si ise, Paris, 85, vrk. 225/b- 226/b'deki farklı ve tarih ihtivâ eden nüshadır(2).

2- Yasaknâmenin Metni

Nişân-ı hümâyûn yazıla:

Şimdiki hâlde dârende-i misâl-i hümâyûn kulum.... *Zaplanina ve Plana* ve anlara tâbi' ma'denlere *gümiş yasağın* etmeğe gönderüb eline bu hükm-i hümâyûnı verdim ve buyurdum ki:

1. Varub ol ma'denlerün mahsûlâtlarını ve kuyularını ve *çarhlarını* görüb gözede, çarhları ve kuyuları işlede. Emr-i hümâyûnum mûcebince amel etmeyüb âvâre yüriyen kuyucıları işlede ve eslemeyenleri sekidüb kuzât ma'rifetleriyle haklarından gele. Ve ma'denlerin ve yamakların *papasları ve kuyucıları ve knezleri ve urbararları,* ulusı ve kicisi, mezkûr kulumu onat vechile esleyüb işlerinde ve maslahatlarında olalar. Âvâre olub haftada iki gün *izbor* eylemeyeler(3).

2. Ve kulumdan ve âmillerden ve adamlarından gayri kimesne, ma'denlere ve yamaklarına karışmaya. Herkim karışaçak olursa, mezkûr kulum sekidüb kadılar ma'rifetleriyle haklarından gele, kimesne mâni' olmaya. Ve dâima çarhlarun üzerine varub onat vechile görüb gözede. Ve *ilercan* varub ma'dene münâsib kimesneleri ki, *harâcgüzâr* olmaya ve kimesneye ra'iyyet yazılınamış olalar, getürüb ma'denleri şenlede(4).

3. Ve mezkûr ma'denlerde ne kadar *gümüş hâsıl olursa,* mu'ayyen *kâlhâne*de kâl olub kâlhâneden gayrı yerde kâl olınaya. Ve kâlhâne kulum mühriyle dura. Ammâ kulum kâlhâne açmak içün ve kimesnenin gümişin kâl etdirmek içün kimesneden

(1) Fâtih-36, sh. 501 vd.

(2) Fransızca neşri için bkz. Beldiceanu, Actes, II/254-257

(3) Terimler için bkz. OK, I/501, dn. 3

(4) — İlercan; Bkz. OK, I/482, dn. 3

bir akçe almaya. Ve taleb etdükleri vakit ihmâl etmeyüb varub kâlhâneyi açub halkın gümişin kâl etdüre, te'hîr etmeye.

4. Ve *kâlhâne*de ne kadar gümiş hâsıl olursa, *darbhânem sarrâfları alub* gayri sarrâflar ve bâzirgânlara aldırmaya. Ve *darbhâne*ye ne kadar gümiş giderse kulum mühriyle gide. Ve darbhâneye gönderilen gümişleri *darbhâne emînin*den ve *sâhib-i ayâr*ından sorub ma'lûm edine. Şöyle ki, tamam teslim etmemiş ola, ol asıl kimesnelerin haklarından gele.

5. Ve ma'dende hâsıl olan gümüşden, *beğlerbeğinden ve sancakbeğlerinden ve adamlarından ve kadılardan ve subaşılardan* ve gayriden kâinen men kân bir dirhem gümiş verilmeye. Meğer ki, Dergâh-ı mu'allâmdan *hükm-i cedîd* varsa, ol vakit mazmûniyle amel oluna. Şöyle ki, darbhâneden gayri ve kâlhâneden gayri yere gümüş gidecek olursa ol aleyh kuluma olur. Ve her kişinin gümişin ve darbhâneye gönderilen gümişi kâlhâne kâtibleri defter edeler.

6. Her kim *uğurlayın gümiş alub* giderse ki, kulum bula, dutub kadı huzuruna getürüb şer'le sâbit ve zâhir olursa, gümişi elinden alub darbhâneye iledüb dirhemine ikişer akçe hesâbı üzre hesâbın verdükden sonra kadı ma'rifetiyle kendünün gereği gibi hakkından gele, kimesne mâni' olmaya. Ve kadı ma'rifeti olınayınca, kimesneye kulum yasak etmek câiz değildir.

7. Ve mezkûr kulum her kimde *gümiş sezerse,* araya. Bulduğundan sonra yaturmayub *alub* darbhâneye göndere.

8. Ve bir kimesnenin elinde *kalb akçe* bulunsa, kulum dutub kadı ve subaşı katına ilede. Anlar dahi şer' ile teftiş eyleyeler. Bi-haseb'iş-şer' *kallâb*lığı zâhir olur ise, anlara hükm edeler. Kulum *salb edüb* rızkının nısfın benim içün ve nısfın âmil içün zabt eyleyeler.

9. Ve yâd ve bâğî vilâyetlerden *Dubrovnik*'e giden bâzirgânlarun yüklerin araya ki, ma'den gümişin alub gitmeyeler. Alub gidecek olurlarsa, kulum bula, dutub gümişlerin ellerinden alub darbhâneye göndere. Âdet üzre dirhemine ikişer akçe hesâbı üzre akçesin verdükden sonra, kadı ma'rifetiyle kendünün gereği gibi hakkından gele.

10. Ve mezkûr kulum, bundan öndin ma'den yasağına varan kullarum her ne yerde yasak ede-gelmişlerse, bu dahi *yasakçı* olub yasak eyleye. Bu bâbda ol vilâyetlerin kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları, mezkûr kuluma gereği gibi mu'în olub ihmâl ve müsâhele eylemeyeler. Ammâ *kulumun ulûfesi,* on akçeden ziyâde olmaya. Eğer ziyâde verilürse, emmin muhâsebesinde makbûl olunmaz. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe mütâla'a kılanlar muhakkak bilüb i'timâd kılalar.

Tahrîren fî Cemâziyel-evvel 904 (1499).

Zaplanina Ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 116/b-117/b

§.3- AKKİRMAN (CETATEA-ALBA) SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Akkirman, Rusça Akşehir manasına *Bièlegorodec* denilir ve eski ismi *Alba Julia* veya *Cetatea*'dır. Büyük bir ticaret merkezidir. Sahillerinde çok bahk avlanır[1].

Akkerman (Akkirman), Karadeniz sahilinde *Besarabya* bölgesinde *Dinyester Nehri*'nin meydana getirdiği küçük bir körfezin kenarında kurulmuş bulunan müstahkem bir kaledir. 889/1484 yılının Ağustos ayında, Kırım Hân'ı *Mengli Giray*'ın da yardımları ile II. Bâyezid'in orduları tarafından fethedilmiş ve yıllarca Rumeli Eyâletine bağlı bir sancak olarak Osmanlı Devleti'nin idaresi altında kalmıştır. [2]. Fethedildikten kısa bir müddet sonra hemen tahriri yapılan Akkirman Sancağı'na ait elimizde iki kanunnâme mevcuttur.

II- 889/1484 TARİHLİ AKKİRMAN KANUNNÂMESİ [43]

1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları

"Kanun-ı Gümrük ve Bâc ve Rüsûm-ı Akkirman" ünvanını taşıyan bu kanunnâme, isminden de anlaşıldığı gibi, Akkerman Sancağı'nın gümrük kâidelerini, bâc vergilerini ve diğer rüsûmu" tanzim etmektedir. Şer'î dayanağı, umumî kanunnâmedeki benzeri hükümlerden farksızdır. Paris, 85, vrk. 238/b- 239/b'deki nüshadan Silh-i Receb 889/1484 tarihinde tanzim olunduğunu anlıyoruz ki, bu, fetihden hemen sonra hazırlanmış demektir.

Elimizde 7 nüshası bulunan kanunnâmenin, sadece Fransızca tercümesi neşredilmiştir[3]. Nüshaları şunlardır:

I. ve II. nüshalar, *Paris, 85, vrk. 238/b- 239/b ve vrk. 261/b- 262/b*'de bulunmaktadır.

III. nüsha, *Topkapı, R. 1935 vrk. 123/a- 124/a*'daki temel nüshadır.

IV. Nüsha, *Topkapı, R. 1936, vrk. 133/a- 134/a*'daki nüshadır.

V. Nüsha, *Paris, 35, vrk. 112/b- 113/b*'deki nüshadır.

VI. Nüsha, *Paris, 40, vrk. 191/a-b*'deki nüshadır.

VII. Nüsha ise, *İÜ. Ty. vrk. 65/a- 66/a*'daki nüshadır.

Akkirman sancağı daha sonraları, *Silistre Sancağı*'nın kazâsı haline gelmiştir.

2) Kanunnâmenin Metni

KANUN-I GÜMRÜK VE BÂC VE RÜSÛM-I AKKİRMAN

Sancak beğine ve kadısına ve dizdârına yazılurl:

1. *Akkirman*'da avlanan balıkdan *öşür* alınur.

---

(1) Şemseddin Sâmi, I/269

(2) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II/182 vd.

(3) Beldiceanu, *Recherche,* 173 vd.

2. *Bağlarından* her ne hâsıl olursa şiresinden her fuçıdan on iki Osmânî akçe alınur imiş.

3. *Kumaş*da kal'a halkı taşradan getürse ya içerüden taşraya iletse, yüzde iki akçe *gümrük* verür. Hâricden kimesne olsa kumaş getürüb satan dahi yüzde beş buçuk akçe verür, alan dahi yüzde beş buçuk akçe verür. Ve şol bâzirgânlar ki, *Rus* olsun gayri olsun, aşağadan gelüb denize gitse, metâ'ın çıkarmasa ve denizden gerü Rus'a gitse metâ'ı çıkarsa, üç yüz akçeden on akçe gümrük verir.

4. *Ve gallât cinsi,* gemiye koyulsa her kepçede iki Osmânî akçe verir. Altı *kepçe İstanbul müddiyle* bir müdd olur.

5. Ve hâricden gelüb satılsa ve kal'adan *koyun* satılsa, satan iki koyuna bir akçe verir ve alan dört koyuna bir akçe verir. *Ve karaca sığır* satılsa, hâricden olsa satan dahi alan dahi ikişer buçuk akçe verir ve alan satan yerlü olsa, sığır başına birer akçe verirler. Ve *bârgir* satılsa, şehirden olsun hâricden olsun, satan dahi altı akçe ve alan dahi altı akçe verir.

6. *Ve Rus'dan gelen bez* satılsa, yüz arşunda beş akçe satan gümrükden gayrı *bâc* verir. Alan dahi yüz arşunda iki buçuk akçe bâc verir. Ve *yond* olsa, üç akçe alan verir ve üç akçe satan verir.

7. Bu zikrolan rüsûmdan gayri dahi bunda zikrolunmamış nesne varsa, âdet-i kadîme üzre alınub cem' oluna ve olmayan cemî'i rüsûmı *emîn olan beğlik* içün zabt eyleye. Aralıkda nesne fevt eylemeye.

8. Ve bundan gayrı balıkdan ve gayrıdan *dizdârlar* kadîmden nesne alugelmişlerse ve *kitâbet ve kapucılık* içün alınu-gelmiş rüsûm varsa, beğlik edüb beğlik içün zabt edeler.

9. *Ve dükkânlar* dahi ne denlü varsa beğlikdir. Kiraya uranlara verüb akçesin beğlik içün zabt eyleyeler. Ve şehir içinde olan *hammâm* dahi beğlikdir. Mukâta'aya verüb akçesin beğlik içün zabt eyleyesiz.

10. *Ve sürgün olan kâfirler*in evleri dahi *beğlik*dir. Adam bulundukça kiraya verüb akçesin beğlik içün zabt eyleyesin ve ne denlü dükkân varsa defter edüb kapıma bildüresin. Ve kadı ve dizdâr ma'rifetleriyle *hisâr erlerine ve azeblere* sürgün evlerinden hâllü hâline göre tevzî' edüb yerleşdüreler.

11. *Ve sen ki mezkûr kal'anın kadısısın,* kul olan hisâr erleri arasında *şer'a* müt'allık kaziyye olıcak, sen hükm edesin. Bâkî kaziyyelerin *dizdâr* olan hükm eyleye, gayrı kimesne hükm eylemeye.

Ve *azebin ve reisin* şer'î kaziyyelerini, sen ki kadısın, gerü sen göresin, bâkî emirleri her ne olursa *kapudan* hükmünde ola ve aralarına kimesne girmeye.

Ve andan gayrı hisâr erenlerinin ve azeblerin ve şehir kâfirlerinin *dîvânî emirleri* ki, sancak beğine müte'allık ola, örfî kaziyyelerin *sancak beği* olan göre; *dizdâr* ve *kapudan* sancak beği görecek maslahat arasına girmeyeler. Hususan şehir kâfirlerinin anun gibi maslahatları ki, sancak beğine müte'allıkdır, mutlaka sancak beği göre, bir dürlü dahi olmaya.

Söyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

Akkirman Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 123/a-124/a

قانوننامۀ کمرک و باج و رسوم آقکرمان

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

٦ [illegible]

٧ [illegible]

٨ [illegible]

٩ [illegible]

١٠ [illegible]

[illegible]

١١ [illegible]

[illegible]

III- AKKİRMAN RÜSÛM KANUNNÂMESİ (44)

1 Mart 1502'de tanzim edildiği tahmin olunan ve *Paris, 85, Vrk. 262/b*'de tek nüshası bulunan bu hukukî düzenleme, Akkirman'a gelen-giden ticâret mallarından alınan resimleri tanzîm etmektedir. Fransızca tercümesi neşredilen dört maddelik bu kanunu, Türkçe'ye ilk defa kazandırmaktayız[1].

AKKİRMAN RÜSÛM KANUNNÂMESİ

FASL

MÂ TEKADDEMDEN SANCAK BEĞLERİ ALU-GELDİKLERİ RÜSÛMI BEYÂN EDER Kİ, ZİKR OLUNUR

1. Kadîmden *Deşt*'e gelen *esir*den her neferde 60 akçe alınmak kanundur ve sancak beğleri alu-gelmişlerdir. Sene seb' ve tis'a-mi'e yılında vâki' olan Mart evvelinden hâs olub kanun-ı mezbûr üzere mukâta'aya satıldı[2].

2. Ve *cürm ü cinâyet* ve *resm-i arûs* ve *ispençe* ve *resm-i otlak* ve *Turlı*'dan sal ile gelen tomrukun öşrin sancak beğleri tasarruf edüb zikr olan Mart evvelinden hâs olub mukâta'aya satılmışdır[3].

3. *Kefe*'de olan resm ki, her esirden 105 akçe *Kefe damgası* ve 13,5 akçe *köprü damgası*dır. Sene seb' ve tis'ami'e yılında vâki' olan Mart evvelinde *Akkirman*'a ve *Kili*'ye gelen esirden dahi kanun-ı mezbûr üzere alına deyu emr olub mukâta'aya satılmışdır.

4. Ve derya yüzüne giden esirden mâ tekaddemden 24 akçe alunurdı. Ve her esir taşra gitse, her nefere sekizer akçe alınub mühür verme kanun idi. Bu dahi zikr olan Mart evvelinden hâs olub mukâta'aya verildi.

---

(1) Beldiceanu, **Recherche,** 182-184

(2) Bu maddede 907/1502 tarihine işaret olunmaktadır. **Deşt,** ova, sahra ve çöl demektir. Ancak burada Deşt-i Kıpçak diye ifade edilen Rusya'nın güneydoğusunda yer alan bir bölgedir (Kamus'ül-A'lâm, V/3599).

(3) — **Turlı:** Dinyester Irmağıdır.

Akkirman Rüsûm Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 262/b

خصوصا شهر كافر بينك انوك بي مصلحتلري كه سنجاق بكنه متعلقدر مطلقا
سنجاق بكي توكه بردر دخي ونبه تحريرا في وسلخ ر... مرص ...
ما تقدمدن سنجاق بكلري ايلچيلر ... ذكر اولنور
قديمدن دشته كلان اسيردن هر نفردن التمش اقچه الورلر قانوندر وسنجاق
بكلري آلي كلشدر رسنه سبع وتسعمايه يلنده وقع اولان مادت اولندن
خاص اولنوب قانون مزبور اوزره مقاطعه يه صاتلدي
وجرم جنايت ورسم عروس وپنجك ورسم اوتلاق وصوباشيلق صاباليك طرفنك
غزن سنجاق بكلري تصرف ايدوب ذكر اولنان مادت اولندن خاص اولنوب مقاطعه يه ستلدر
كشنه اولان رسم كه هر اسيردن يوزيكرمي اقچه كه صوباشي آلوردي ويجق يوزر
اقچه كيبي صوباشي ورسنه سبع وتسعمايه يلنده واقع اولان مادت اولنده
آق كرمانه وكلية كلان اسيردن دخي قانون مزبور اوزره آلنه ديو امر اولنوب
مقاطعه يه صاتلدي
و... يوزنده كتيرن اسيردن ما تقدمدن يكرمي درت اقچه آلنوردي وهر
اسير طاشره كتسه هر نفردن سكزر اقچه آلنوب مرور ويرمك قانون ايدي بو دخي
ذكر اولنان مادت اولندن خاص اولنوب مقاطعه ويرلدي
قانون نامه كفه
تمغاي اسير كه قرادن كلوب شهر كفه يه اسير طايفه سي تاتاردن وچركسدن
هر اسير ايچون الاندن وصاتاندن يوزبشر اقچه كمرك آلنورمش وبوندن
غيري توتاديو بيعي ولالق ويوبكي سكز اقچه وربع التمش بيه صاتسه
الاندن يوزبشر اقچه وصتاندن ... بكرمي بدي ويروب ... توتادن ايكي طرفدن
آلنورمش وشمدي كماكان الاندن بيه صاتسه صتاندن ... يوزبش

§.4- BOSNA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Rumeli Eyâleti'nin mühim bir sancağı olan *Bosna*'ya bağlı *Srebrinic Ma'den Yasaknâmesi*'ni Fâtih devri kanunnâmeleri arasında zikretmiştik[1]. Burada Srebrinic ma'denleri ile alâkalı ma'den kanunlarını zikretmeyeceğiz. Zira II. Bâyezid'den 4-5 sene sonraki bir kaza tasnif defterinde, Serebrinic, İzvornik Sancağı'nın kazâsı olarak gösterilmektedir. Bosna Livâsının kazaları arasında ise, *Saray, Vişgrad, Yenipazar, Brud* ve *Mertova* (?) bulunmaktadır[2]. Bu sebeple, bu devirde, Bosna sancağıyla alâkalı bazı müteferrik hükümlerle yetineceğiz.

II- BOSNA MA'DEN KANUNLARI (45)

1- Nüshaları Ve Tahlili

Fethedileliden beri önceleri önemli bir sancak ve Kanunî'den sonra ise bir eyâlet haline getirilen Bosna da, gümüş ma'denleri ile meşhurdur. Bosna'daki gümüş ma'denleri daha ziyâde Sırbistan sınırına yakın bölgelerdir. Bunlara ait ba'zı hukukî düzenlemeleri BOA. 24 (138) nolu TTD'de görüyoruz. 894 tarihli olan bu defterde *Kral Vilâyeti* de denen Bosna merkezindeki bazı köylere (sh. 6), yine Bosna'ya bağlı olan Hontic(adlı ma'dene (sh. 10) ve bazı köylere ait bazı hukukî düzenlemeler mevcuttur. Bunları sırasıyla görelim. Ancak özellikle Bac husunundaki hukukî hükümlerin eski kral kanunlarından etkilendiğine dikkat çekelim. Bu etkilenme, İslâm hukukuna aykırı olmayacak şekilde tahakkuk etmiştir.

2- Kanunların Metinleri

I. (BOA.24(138), sh.6; Kral Vilâyeti):

Bu zikrolan köy ki gümüş ma'denidir. İl feth olandan berü *kanun* bu mûcebcedir ki zikrolunur:

1. Toprakların kazıyub kuyu ağzına çıkardukları vakit *rûde* nâm topraklarının *öşür*leri alınur. Ve kendülere bâkî kalan toprakların yakub hâlis gümüş oldukdan sonra gerü ol gümüşin öşri alınur[3].

2. Ve *ameldâr* alduğı toprağı ki, furunı kaynatmağiçün koyıcak cemî' harc ameldâr üzerinedir. Re'âyânın ana nesne verüb kaynatmak da hâlis gümüş eylemekde mu'âvenetleri yokdur.

---

(1) Fâtih-31, sh. 480 vd.

(2) Veliyyüddin, 1969, Vrk. 82/b vd.

(3) — **Rûde:** Aslında bu kelime, halatın dolap üzerine sarılıp teşkil ettiği yumak manasınadır ve Macarcadır. Buradaki manasını tam tesbit edemedik.

3. Ve *ma'denci* olanlar, *harâc ve ispenç* vermezler. Evden eve birer *filori* verürler. Ve hubûbât cinsinden her ne varsa, âdet üzre öşürlerin verürler. *Kovan ve bostan ve hınzır resmin* verürler. Ve değirmenlerinden ve koyunlarından resim vermezler. Ve cemî' avârız ve tekâlîf-i divâniyeden mu'âf ve müsellemdirler. Ellerinde bu vechile hükm-i hümâyûn vardır. Gerü ol mûcebce deftere sebt olundu.

II. (BOA.24/10; Hontic Ma'den Kanunu):

Bu zikrolan *Hontic* adlu ma'denin ve yamakları ve *Dijavih ve Dosine* adlu köylerin *kanunları* bu mûcebcedir ki zikr olunur:

1. Eski defterde *harâç*ların ve *ispenç*lerin vereler deyü kayd olunmuş. Sonra harâçdan ve ispençden inicinüb Dergâh-i mu'allâya hallerin arz edicek Dergâh-ı mu'allâdan hükm-i hümâyûn verilüb şöyle emr olunmuş ki:

Evden eve birer *filori* vereler ve hubûbât cinsünün ve *rûde* nâm topraklarınun *öşrin* vereler. Ve hâs olan gümişden hâlis oldukdan sonra öşürlerin vereler. Ve cemî' avârız-ı divânîden mu'âf ve müsellem olalar deyü.

2. *Ammâ ma'denci olmayan kimesneler,* âdet üzre harâçların ve ispençlerin ve öşürlerin ve *sâlârlık*ların vereler deyü hüküm verilmiş. Gerü ol üzre kayd olundu.

3. *Ve altun ma'deninin, kanun-ı Kral* yaru sülüs-i sülüsân ve bir sülüsin âmil alurmuş. Gerü ol mûcebce kayd olundu.

4. Ve şehirde oturan *babuçcı ve derzi ve etmekçi* olan kimesnelerden her haftada birer akçe alınur imiş.

5. Ve mezkûr şehirlünün *bâcı, Kral* zamanından berü bal mumu ve peynir ve zeytûn yağı ve bunlara benzer nesneler yükünden dörder akçe alınur imiş. Ve bir çuka *pastavından* dörder akçe alınur imiş. Ve *suci* ve *tahıl* yükünden ikişer akçe alınur imiş. Ammâ yemek içün getüricek nesne alınmaz imiş. Ve gerü arpa yükünden dahi dörder akçe alınur imiş. Ve bir kaftanluk boyalu *ağriz (ağar)* satun alınsa ki, on iki akçedir, bir akçe alınur. Ve bir *kebe* alınsa, satun alandan bir akçe alınur. Ve ak ağrizden dokuzlukdan bir akçe alınur imiş. Ve çıra yükünden, satan kimesneden bir akçe alınur, alandan nesne yok. Ve bir sığır derisinden bir akçe alınur. Ve sığırdan, bir akçe alandan ve bir akçe satandan alınur. Ve taşradan koyun getürüb satandan iki koyuna bir akçe alınur. Ve *kassâbdan* boğazladuğı koyundan dört koyuna bir akçe alınur. Ve *canavardan* dahi bir akçe alandan ve bir akçe satandan alınur. Ve *canavar* bastırmasın satun alub şehirden gayrı yere iletmelü olıcak bir akçe alınur, gerekse şehirlü olsun ve gerekse taşradan olsun. Ve on yumurtadan bir yumurta alınur. Ve on çölmekden bir çölmek alınur. Ve üç tilkü derisinden bir akçe alınur. Ve üç saban demüründen bir akçe alınur, alan kimesne verür. Ve *pulluğ* demürlerinden bir akçe alınur. Ve altı çabadan bir akçe alınur. Ve *tabbâklar yaprağından bir* yükden satandan bir akçe alınur. Ve su üzerinde odun getüren kimesnelerden on akçeden bir akçe alınur. Ve tahtadan on tahtadan bir tahta alınur.

6. Ve *gerdek değüri* kız oğlandan otuz akçe alınur. Ve dul avretden on beş akçe alınur.

7. Bundan evvel *ehl-i ma'den* evden eve bir *filori* vere. Ehl-i ma'den olmayanlar harâc ve ispenç ve öşür ve sâlârlık verüb *etmekçi* ve *babuçcı* ve *kürekçi* olanlar, haftada birer akçe verüb *kovan resmin* ve *hınzır resmin* ve *değirmen resmin* verme-

yeler deyü deftere kayd olunmuş idi. Şimdiki hâlde *filori ref' olunub* sâyir re'âyâ gibi harâç ve ispenç ve sâyir rüsûmı gerü kalan re'âyâ gibi edâ edüb zikrolan babuccıdan ve kürekçiden ve etmekçilerden birer akçe alınmayub hemân re'âyâ gibi harâç ve ispenç ve öşür ve sâlârlık ve sâyir rüsûmı edâ edeler. Ol üzre deftere sebt olundu.

III. (BOA.24/96; Bosna'nın İki Köyü):

1. Bu zikrolan köylerin olı-gelen kanunu budur ki zikrolunur:

Kömür olub serince satacak arka yükünden birer akçe *bâc* alınur. Ve at yükünden iki çuvala bir akçe alınur. Gerü ol mûcebce deftere sebt olundu.

2. Bu zikrolan köyler yol üzerinde olub gelen ve giden her kim olursa gelüb kendü köylerinden mezkûrlardan *ulak* alub ve kendüleri kulağuzluğa sürüb envâ-ı te'âddî etdükleri sebebden *Bosna*'nın evvelki sancağı beği *Bâlî Beğ* mektûb verdükden sonra *Mevlâna Vildan Efendi* mukarrer kılub fil-cümle *sere-hôrd*an ve *avârız* ve *tekâlîf-i divânî*den mu'âf ve müsellem olalar deyü mektûb vermişler. Hem vâkı'â teftiş olundu ki, mezbûrîn karye ahâlisi avârıza katılıcak hem Pâdişah Hazretlerinin ma'denine zarar ve tımar mahsûlüne hayli noksân görünür. Eyle olsa *Mevlânâ Vildan* mûcebince mukarrer kılınub deftere sebt olundu.

Bosna Ma'den Kanunları, BOA, TDD, No: 24 (138). Sh. 6. 10

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

[illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

7 [illegible]

III- BOSNA EFLÂKLERİ KANUNLARI (46)

1- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili

Eflâkler bir çeşit askerî sınıfdır. Bunlarla alâkalı hususî kanunnâmeler tanzim olunmuştur. Teferruâtlı bilgi için, bu ciltteki *Hersek* ve *Semendire* Eflâk kanunlarına bakılabilir(1).

II. Bâyezid devrindeki Tapu Tahrir defterlerinin ikisinde, Bosna çevresinde bulunan çeşitli Eflâk guruplarının kanunnâmeleri mevcuttur. Biz bunları aynen nakletmek istiyoruz.

Bu defterlerden birincisi, *Bosna sancağının* ihtiva ettiği kalelerin *müstahfaz tımarları* ile bu liva dâhilindeki tımarların miktarlarını bildiren icmâl defteridir. BOA'deki bu defter 18 (188) noludur. Bu defterin 20. sayfasında *Pavli Vilâyeti Eflâklar Kanunu,* 164. sayfasında ise *Yekşinik nâhiyesi Eflâkleri Kanunu* vardır. Defterin tarihi 890/1485'dır.

İkinci defter ise, BOA'deki 24 (138) nolu ve 894 tarihli defterdir. Bu defter, Bosna sancağının has, zeâmet, tımar, köy ve nüfusunu veren ayrıca içinde dokuz kale muhafızlarını tanıtıcı bilgiler bulunan mufassal bir defterdir. Defterin başında aynen şöyle denmektedir: *"Bosna Sancağı'nın mufassal defteridir ki önceden eksik yazıldığı için yeniden yazılmıştır. Dizdarlar ve hisar erenleri ile ilgili bilgiler de verilmiştir. 1-10 Ramazan 894/1489."*

İkinci defterde ayrıca Bosna çevresindeki gümüş ma'deni kanunları da yer almaktadır. Bunu ayrıca zikrettik. Şimdi Eflâk kanunlarını zikredelim.

2- Kanunların Metinleri

BOSNA EFLÂKLERİ KANUNLARI (PAVLİ-KRAL-BRUD EFLÂKLERİ)

Bosna çevresindeki Eflâklerin kanunnâmeleri perâkende olduğu için bunları yerlerine göre maddeler hâlinde biraraya topladık:

1. *(890 tarihli Pavli Eflâkleri Kanunu):* Cemâ'at-i Eflâkân-i Vilâyet-i Pavli; Hâssa-i Mîr-livâ. Kanunları budur ki:

Her evden yılda birer *filori* ve bir kuzılu koyun yahud bahâsı on iki akçe ve bir koç yahud bahâsı on beş akçe verürler. Ve elli evden iki koç yahud bahâsı altmış akçe ve elli eve bir *çerge* yahud bahâsı yüz akçe verürler. Bu zikrolanları her yılda *hıdır-ilyas* günü demekle ma'rûf olan günde verürler.

Ve bundan gayri sefer olduğu vakit her on evden bir *eşkünci* çıkar. Silahiyle sefere bile eşer. Ve bu hizmet edâ olundukdan sonra, sâyir avârızâtdan mu'âf ve müsellemdirler.

Ammâ *mücerred* olanları nesne vermezler. Evlendiklerinden sonra zikrolan mûcebce anlar dahi resmin verirler. *(BOA, 18 (188), sh.20).*

2. *(890 tarihli Yekşinik Eflâkleri Kanunu):* Cemâ'at-i Eflâkân-i Nâhiyet-i Yekşinik. *Eflâkiye âdetin* verürler. Kadîm sipâhîlerdür. Evden eve birer filori verür. Erkek koyun ve bir kuzılu koyun ve her elli eve bir *çerge* ve her altmış eve bir koç

(1) Ayrıca bkz. Fâtih-34, 494-495

veyahud zikrolanlarun bahâların verürler. Ve on beş eve bir *eşkünci* verürler. *(BOA, 18, sh. 164).*

3. *(894 tarihli Brud Eflâkleri Kanunu):* Nâhiye-i Brud Hâshâ-i Pâdişah -Hullide mülkühû- an *Cemâ'at-i Eflâkân. Yetişen kal'ası*nın yörüsünde bir nice evler gelüb Kral Elinde müteferrık olub her bir köyde mütemekkin olub ***Eflâkiye âdetin*** vermeğe mültezim olub Pâdişaha hâs olalar. Tütünden tütüne mezkûr kefere kadîmden *Mevlâna Vildan Defterinde* yetmiş beş akçe yazmış. Şimdiki hâlde dahi gerü ol üzre mukarrer kılınub deftere sebt olundu. *(BOA, 24 (138), sh. 13).*

4. *(894 tarihli Kral Eflâkleri Kanunu):* An Cemâ'at-i Eflâkân-ı Vilâyet-i Kral; Hâssa-i Mîr-Livâ-i Bosna. Kanunları budur ki:

Her bir evden yılda bir *filori* ve bir kuzılu koyun veyahud bahâsı on iki akçe ve bir koç veyahud bahâsı on beş akçe verürler. Ve elli evden iki koç veyahud bahâsı altmış akçe ve elli eve bir *çerge* yahud bahâsı yüz akçe verürler. Bu zikrolan her bir yılda *Hıdır-İlyas* güni demekle ma'rûf olan günde verirler.

Ve bunlardan gayri sefer olduğu vakit her on evden bir *eşkünci* çıkar. Silâhiyle sefere bile eşer. Ve bu hizmet tamam oldukdan sonra sâyir avârızâtdan mu'âf ve müsellemdürler.

Ammâ *mücerred* olanları nesne vermez. Evlendikden sonra bu zikrolan mûcebce resimlerin verürler. Sâbıkan *Mevlânâ Vildan* ol üzre kaydetmişler. Ammâ kanun budur ki tütün itibariyle ola. Ol üzre deftere sebt olundu.

(BOA, 24/102)

Bosna Eflâkleri Kanunları, BOA, TTD, No: 18 (188), sh. 20, 164; 24 (138), sh. 20, 164; 24 (138), sh. 13, 102

٣٠ [illegible]

٤ [illegible]

١ [illegible]

٢ [illegible]

§.5- CİNGÂNE SANCAĞI KANUNNÂMESİ (47)

I. HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Cingânelerle ilgili ilk hukukî düzenleme Fâtih zamanında yapılmış ve *"Rumeli Etrâkinün Koyun Âdeti" Kanunnâmesinin içinde neşrolunmuştur. Burada zikredeceğimiz kanun ise ilk müstakil kanun hüviyetini taşımaktadır*[1].

Osmanlı Devleti'nin cingâne veya *çingâne* dediği ve Avrupa'nın her tarafı ile Batı Asya'da dağınık bir şekilde yaşayan bir millete *çingene* denmektedir. Bunların belli bir yurtları, şehirleri ve köyleri yoktur. Bazı yerleşim merkezlerinde ayrı mahalle teşkil ederler. Bir kısmı göçebe hayâtı yaşarlar. Menşe'leri hakkında rivâyet muhtelifdir. Bir görüşe göre, Hindistan'da yerleşik halde iken *Timurleng*'e mağlub olmuşlar ve dünyanın her tarafına dağılmışlardır. Kendilerine *Sindî* denmesi bundandır. Ayrıca cingeneler Mısır yoluyla Avrupa'ya geçtiklerinden bunlar Mısır'lı zannedilmiş ve genellikle Mısır'lı olmakla iftihar etmişlerdir. Bu sebeple Osmanlılar bunlara, *kıbtî* ve *kıbtiyan* da demektedir. Rumeli, Rusya ve Almanya tarafına dağılan çingeneler Hazar Denizi üzerinden geldikleri için, Danimarka, İsveç ve Norveç'de bunlara *Tatar* adı verilmiştir. Belli bir dinleri ve dilleri yoktur. Bir kısmı müslüman ve bir kısmı hıristiyan olsa da, kendilerine hâs garip i'tikadları muhafaza etmişlerdir[2]. Her bulundukları yerde ikinci sınıf vatandaş sayılan bu insanlar için, Osmanlı Devleti de hususî düzenlemeler yapmıştır. Bunlardan ilki II. Bâyezid dönemine aittir. Şu anda bunu zikredeceğiz. 903/1497 tarihli bu kanunun elimizde üç nüshası mevcuttur: *I.si Topkapı R. 1935, vrk. 128/b-129/b*'deki nüshadır. *II.si İÜ.Ty. No: 2753, vrk. 72/b- 73/b*'deki nüshadır. *III.sü ise Topkapı R. 1936*'daki nüshadır ve I.nin aynisi olduğundan mukayesede bunu nazara almadık.

Şunu da önemle belirtelim ki, cingenelerle ilgili ilk dönemlerde düzenlenen bu mevzûât, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar uygulanmıştır. Tanzimattan sonra çıkarılan *Kıbtîler Nizamnâmesi*'nin temelini de bu kanunlar teşkil etmektedir[3]. Askerlikten mu'âf olan ve bütün cingeneleri idare etmek üzere kendi adlarına *cingâne livâsı* adıyla itibarî bir sancak da teşkil edilen cingeneler, ba'zan Osmanlı'ya destek ba'zan da köstek olmuşlardır[4].

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUN-I CİZYE-İ CİNGÂNEHÂ

Nişân-ı hümâyûn hükmi odur ki; Şimdiki hâlde dârende-i fermân-ı hümâyûn

(1) Fâtih-8, sh. 397-398

(2) Şemseddin Sâmi, **Kamus'ül-A'lâm,** 3/1880-1881

(3) Celalzâde, Koca Nişancı, *Derecet'ül-Memâlik,* SK. Hkm. No: 778, Vrk. 12-18

(4) 1286 tarihli *Kıbtiyân Vergisinin Sûret-i Tahsili Hakkında Nizamnâme,* Düs. I. Ter. c.II, sh. 34-38

İftihâr'ül-emâsil vel-ekârim filân subaşının kemâl-i emânetine ve hüsn-i istikametine i'timâd edüb *İstanbul ve Edirne*'ye tâbi' olan *Vize ve Gelibolu* sancaklarında ve *Yanbolu ve livâ-i Niğbolu ve Kostantin ilçesi ve Livâ-i Sofya ve Niş ve Livâ-i Alacahisâr ve Semendire ve Bosna* sancaklarında vâki' olan *cingene kâfirleri*nin *selâs ve tis'a-mie yılında* vâki' olan *harâcların* cem' etmeğe gönderdüm ve buyurdum ki:

1. Varub kemâl-i emânet ve hüsn-i istikamet üzre sa'y edüb elinde ünvân-ı hümâyûnumla mu'anven olan defter mûcebince her yerin kadısı ma'rifetiyle cem' edüb getürüb Dergâh-ı mu'allâma teslim eyleye. Ol yerlerün sancağı beğleri ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve tımar erleri ve il ve köy kethüdâları, mezkûr *harâccı*ya gereği gibi mu'în ve zahîr olalar. Her biri taht-ı hükûmetinde bulunan *cingene*leri harâcların alıvermekde ve kendülerin ihzâr etmekde ihtimâm-ı tâm göstereler, ihmâl ve müsâhele eylemeyeler. Ve illâ müstahakk-ı ikâb olurlar. Şöyle bileler, filcümle mezkûr harâccı kemâl-i emânet üzre harâcların bî-kusûr cem' edüb ve mufassal defter edüb kapuma getüre.

2. Ve mezbûr *harâccı* ile zikrolan vilâyetlerin *cingene*lerinin mücelled defteri evvelinde nişân-ı hümâyûn ve âhirinde mezkûr yılın tarihi yazılub gönderildi, buyurdum ki, ol vilâyetlerin *vülâtı ve hükkâmı mezbûr harâccıya nâzır* olub elinde olan defter mûcebiyle âmil olalar ve bir kâfirin isminde ve harâcında şübhe vâki' olsa, deftere nazar edüb defter ile amel eyleyeler, deftere muhâlif iş etdürmeyeler.

3. *Ve kangı katuna*'nın ki, cingeneleri kaçub gitmiş ola, katuna başlarına bulduralar ve cemâ'at başlarına ve kethüdâlarına teklîf edüb buldurub harâcların alalar. Eğer bulunmaz ise, defter mûcebince harâcların anlardan alalar. Ammâ tekrar almakdan hazer edeler[1].

4. Ve emrim budur ki, *Cingâne Sancağı Beği,* yarar ve emîn adamını harâccıya bile koşub cingeneleri bulı-vermekde gereği gibi mu'în ve zahîr ola.

5. Ve harâccı *harâc* alınalu olıcak her *harâc-güzâr*a harâcının mikdârın i'lâm eyleye. Defterde ne yazılmış ise ol mikdâr alub ziyâde bir akçe almayalar.

6. Ve mezbûr vilâyetlerde *mürde* kayd olunan cingenelerden ne kadar zinde bulunursa, harâcların deftere kayd eyleyeler. Ve *gezende ve gâibâne cingene*lerden ne kadar harâcsuz cingene bulunub veyahud *nev-yafte* yazulduğı vakit kaçub gizlenmiş harâca yarar cingeneler bulunursa, kuzât ma'rifetiyle deftere kayd edüb harâcların alub ayru zabt eyleyeler ve esâmîlerin dahi ayru defter edüb hesâbın ayru göstereler.

7. Ve dahi asıl malımı tamam cem' etdükden sonra hâneden hâneye *resm-i kitâbet* ikişer akçe alub kendü mutassarrıf olub bâkîsin benüm için zabt eyleye. Ve harâccılardan alınan rüsûmı mezkûr harâccıdan afv eyledim, taleb olunmaya.

8. Ve ol yerlerün sancağı beğleri ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve tımar erleri ve il ve köy kethüdâları ve cemâ'at başları ve katuna başları, harâccıya gereği gibi mu'în ve zahîr olub ihmâl ve müsâhele eylemeyeler. Malum bâbında sa'y ü ikdâm eyleyeler.

(1) — **Katuna:** Bkz. OK, I/530

9. Ve siz ki, zikrolunan vilâyetlerin kadılarısız, bundan evvel *isney ve tis'a-miete* yılında harâc cem'ine varan kulum *Süleyman ve Mahmûd* her kangınızın taht-ı kazânızda bulunurlarsa, ellerinde nişân-ı hümâyûnumla olan defterlerin sûretin istihrâc edüb ve nişânlayub şimdi harâc cem'ine varan kuluma teslim edesiz ki, varub harâc cem' edüb bulunan *nev-yaftelerine harâc-ı şer'î vaz' edüb ve mürdelerin âdet-i kadîme üzre defterden ihrâc eyleye.*

Şöyle bilesiz, bir dürlü dahi etmeyüb alâmet- i şerife i'timâd kılasız.

Cingâne Sancağı Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 128/b-129/b

[illegible]

١ [illegible]

٢ [illegible]

٣ [illegible]

٤ [illegible]

٥ [illegible]

[illegible]

٦ [illegible]

٧ [illegible]

٨ [illegible]

[illegible]

٩ [illegible]

§.6- EDİRNE SANCAĞI KANUNNÂMESİ

I- EDİRNE İHTİSÂB KANUNNÂMESİ (48)

Rumeli Eyâletinin *Paşa sancağı* olan *Edirne* ile ilgili, II. Bâyezid devrinde çok önemli bir hukukî düzenleme mevcuttur.

Osmanlı ihtisâb kanunları arasında önemli bir yeri olan Edirne İhtisâb Kanunu da II. Bâyezid devrinde bir ara Edirne kadılığı görevini yürütmüş bulunan büyük hukukçu *Yaraluca Muhyiddin* tarafından kaleme alınmıştır. Gençliğinde meydana gelen bir müdârebe eseriyle bu nâmı olan Muhyiddin, önce müderris, sonra kadı (Edirne), sonra II. Bayezid'in hocası, daha sonra tekrar Edirne kadısı olmuştur(1). Her açıdan Hisbe kitaplarındaki şer'î hükümlere uygun olan bu kanunnâmenin tanzim tarihi *Evâsıt-ı Zilhicce 907* yani *Haziran 1502* yılıdır ve açıkça belirtilmektedir. Bu kanunnâmenin de elimizde dört nüshası mevcuttur:

I.si Topkapı, R. 1935 vrk. 61/b- 75/b'deki temel nüshadır.

II.si ise çok az ba'zı değişiklikler bulunan *Veliyyüddin Efendi No: 1970*'deki Münşeât mecmuasında yeralan nüshadır.

III.sü, Paris, 35, vrk. 93/b- 102/a'daki nüshadır.

IV.sü, Paris 85, vrk. 323/b- 329/b'deki nüshadır. **Ömer Lütfi Barkan** hocamız bu kanunu da yayınlamıştır. Biz metni tekrar kontrol ederek ve diğer kanunlarımızla mukayese yaparak kitabımıza alacağız. Böylesine girift bir kanunun neşrinde bizim de ba'zı hatalarımızın olacağı muhakkaktır(2). Ayrıca bu kanunnâmenin Fransızca tercümesi de neşrolunmuştur(3).

Şer'î tahlili, İstanbul ihtisab kanunnâmesi gibidir. Bu sebeble farklı maddeler dışındakileri, sadece Bursa ihtisâb kanunnâmesine atıf yapmakla yetineceğiz ve burada ayrıca tafsilâta girişmeyeceğiz.

II- 907/1502 TARİHLİ EDİRNE İHTİSAB KANUNNÂMESİ'NİN METNİ

SÛRET-İ KANUNNÂME-İ İHTİSÂB-I EDİRNE Bİ-MA'RİFET-İ MEVLÂNÂ MUHYİDDİN KÂDÎ-İ EDİRNE EL-MA'RÛF BI YARALUCA MUHYİDDİN FÎ EVÂSIT-I ZİLHİCCE SENE 907(4)

1. *Kassâblar* eti altı ay üç yüz elli dirhem bir akçeye satarlar. Altı ay üç yüz dirhem bir akçeye satarlar. *Kuzu eti* dâimâ koyun etinden elli dirhem eksük satıla. Şol vakte değin ki şişek ola. Ol vakit koyun etiyle beraber satıla. Şimdiye değin *Edirne'de* 'âdet bunın üzerine imiş (5) .

---

(1) **Sicill-i Osmanî,** IV/340; **Şakâik Tercümesi,** I/213

(2) Barkan; **Tarih Vesikaları,** c.II, sy.9, İlkteşrin 1942, sh. 168-177

(3) Beldiceanu, Recherche, sh. 248-265

(4) İki def'a Edirne kadılığı yapmış ve Padişaha hocalık etmiş bir âlim tarafından hazırlanan bu kanun metninin şer'î hükümlere aykırı olmayacağı ortadadır.

(5) **Bursa İhtisâb,** md. 5

2. Ve *kuzu derisinin* a'lâsının yüzi yüz akçeye, evsatının doksan akçeye, ednâsının seksen akçeye.

Koyun derisinin a'lâsı ki, *Boğdan* koyunı derisidir, yüzi üç yüze, *Eflâk* koyunı derisinin yüzi iki yüz yetmişe, *Dobrıca* koyunı derisinin a'lâsının yüzi yüz altmışa yüz elliye, evsatının yüz otuza, ednâsı yüze seksene.

Ve ammâ *meşinin* a'lâsı nevbetden çıkduğı gibi biri biri üstine satılur ise yedişere, evsatı altışara, ednâsı beşere.

*Karasığır derisi*nin kim, ham ola, a'lâsı otuz beşe kırka, evsatı yiğirmi beşe otuza, ednâsı ona on bire, işlenmiş olıcak a'lâsı yetmişe, evsatı altmışa elliye, ednâsı kırka otuza.

Bu narh mecmu' *başmakcı*ların ve *babuccı*ların ve *debbağ*ların ittifakıyle ta'yin olundı.

Su sığırı derisi kim, ham ola, a'lâsı yüze doksana seksene, evsatı yetmişe altmışa, ednâsı elliye elli beşe. İşlenmişinin a'lâsı yüz kırka yüz elliye yüz altmışa dahi satulurmış. Evsatı yüz otuza yüz otuz beşe, ednâsı yüz onbeşe yüz yiğirmiye yüz yiğirmi beşe.

Kuru göni alub yağlayub satanın dahi ona göre harcı hisâb oluna. *Kassâblar* deriyi *kasbâne* ile yüzeler. Eflâk bıçağiyle yüzmeyeler; eğer yüzüb deriyi yırtacak olurlar ise *muhtesib* hakkından gele.

Ve dahi ham deriyi *debbâğa* satalar, gayrı kimesneye satmayanlar. Debbâğlar *dibâğat* etdikden sonra şehirden taşra satmayanlar, şehirlüye satalar. Ve sahtiyanı *başmakcılara* satalar, anlardan artar ise tâcire satalar. Tâ ki şehir halkına müzâyaka olmaya.

Keçi derisinin kim, ham ola, a'lâsı sekize, evsatı yediye altı buçuğa, ednâsı beşe beş buçuğa. İşlenmiş kırmızısının nevbetiyle çıkduğı gibi biri biri üstine satılacak olur ise on sekize satıla. İçinden iyüsin çıkarub satınalu olıcak yiğirmi beşere yiğirmi ikişere satılalar. *Erguvanî* dahi olsa hisâb üzere dürdireler.

Bâki renklerin dahi nevbetiyle satılacak olursa on beşe on altışara on altışar buçuğa. Anların içinden gâyet eyüsin alınalu olurlar ise on sekize yiğirmiye satalar(1).

3. *Babucın* kırmızısının a'lâsı on sekize onbeşe on üçe, zamanına göre. Bâki renklerin gâyeta'lâsı su sığırı göniyle olub tokalı olur ise on ikişere. Ammâ kara sığır göniyle olacak olursa a'lâsı ona, evsatı dokuza sekize, ednâsı yediye altıya. Çiçek inüb çıkdıkca ana göre hisâb oluna.

Haffaflar kırmızı çizmenin a'lâsı otuza, evsatı yiğirmi sekize, ednâsı yiğirmi altıya. Bâki renklerin a'lâsı yiğirmi dörde, evsatı yiğirmi ikiye, ednâsı yiğirmiye.

İç edüğin a'lâsı on beşe, evsatı on üçe, ednâsı on ikiye.

Şirvanî başmak a'lâsı yirmi, evsatı onsekiz, ednâsı onbeş *sağrı başmak* a'lâsı

(1) Bursa İhtisâb, md. 64, 88

yiğirmi iki, evsatı yiğirmi bir, ednâsı yiğirmi. 'Acem başmağı a'lası yiğirmi dört evsatı yiğirmi iki.

Sağrıcılar bir deriyi on beşe alsalar beş dahi harcları olurmış, işlenüb sağrı oldıkdan sonra yiğirmiye yiğirmi beşe satarlar imiş. Bu at derisi olıcakdır; ammâ katır derisi olsa yiğirmi beşe otuza ba'zı vakıt otuz beşe alınurmış. Harcından sonra elliye elli beşe satarlar imiş. Mükarrer kılındı.

4. *Sarrâçlar Osmanî eyer* kim, mükemmel l'al-renk ola, sîne bendiyle gâyet a'lâsı altı yüze beş yüz elliye, evsatı dört yüz elliye beş yüze, ednâsı dört yüze üç yüz elliye. *Ağ eyer* kim, 'Osmanî ola, beş yüz akçeye. *Şarkî eyer* kim, la'l-renk ola, gâyetde eyüsi altıyüze, evsatı beş yüze, ednâsı dört yüze. Vesâir renklerin a'lâsı ki, sahtiyan ola, yüz ona yüze, evsatı seksene. Al sahtiyan kim, renklü ola, *tabılbâz*ından ayru a'lâsı yüz yiğirmi, evsatı yüz ona, ednâsı yüze, *Akıncı eyeri mükemmel doksan ve seksen ve yetmişe. Oyan* kim, kırmızı sağrı ola ve kara sağrı ola, kenârı dikme ve bükme ola, a'lâsı seksen akçe, evsatı yetmiş, ednâsı altmış. Ve *kırmızı sağrı ki, kemiklü* ola ve sâde ola, elli beş akçeye ve oyan ki, *müşebbek şakaklu* ola ve iki kat enseliklü ola, a'lâsı altmış, evsatı elli beş ve elli, ednâsı kırk beş ve kırk akçe. *Şakaklu mogalî oyanın* a'lâsı kırk beş, evsatı kırk, ednâsı otuz beş. Ve oyan kim şakaksız ola, otuz akçeye. Ve oyan kim, *bulgarî* şakaklu ola, a'lâsı kırk akçeye, evsatı otuz beş ednâsı otuz akçeye. Ve *sâde oyan* ki, 'Osmanî ola, onar akçeye sekizer akçeye yedişer akçeye. Ve *eski 'Osmanî oyan* ki iki kat ola, iki esneliklü ola, a'lâsı yiğirmi, evsatı on sekiz, ednâsı on altı akçeye ola.

Yular ki, iki kat ola zincirle, a'lâsı on dört, evsatı on iki, ednâsı on akçeye ola. Sâde yuların a'lâsı sekiz akçeye ve yedi akçeye, evsatı altı ve beş akçeye, ednâsı dört akçeye.

Bu serrâc esbâbının narhları kendülerin ittifakiyle kabul etdikleri narhdır(1).

5. *Etmekciler* bir kile un on bir akçeye iken *çaşni tutuldı.* Fakir hâzır oldım. Cemî' kethudâlar hâzır oldular. Cemî'imizin katında cemî' harc görüldükden sonra, bir kileden on beş akçelik etmek çıkdı. On bir akçesi un bahâsı, üç akçesi harcına, bir akçe kendüye kaldı. Bir müdde yiğirmi akçe oldı. Yedi yıldır ki, ol hisâb üzere etmeğün narhını kaldırurız, indirürüz, nizâ' olunmaz, mukarrêr kılındı(2).

6. *Başcılar* bunda 'âdet bunın üzerinedir ki, kaçan eti dört yüz dirhem bir akçeye satalar, başcılar dört başı paçasiyle bir akçeye alurlar. Bişmiş başın birin beş pula verirler. Ve et üç yüz elli dirhem olıcak yedi başı paçasiyle iki akçeye alurlar, birini beş pula verirler imiş. Ve et üç yüz olıcak üç başı paçasiyle bir akçeye alurlar imiş, bir başı altı pula satarlar imiş. Ve et iki yüz elli olıcak beş başı paçasiyle iki akçeye alurlar imiş, bir bişmiş başı yedi pula satarlar imiş. Ve gâh olur imiş ki, iki başı paçasiyle bir akçeye alurlar imiş, ol vakit birin bir akçeye satarlar imiş. Yine anın üzerine mukarrer kılındı. Kuzı başının altısı bir akçeye olsa, bişmişinin ikisin bir akçeye verirler imiş. Ve dördin bir akçeye alsalar birini altı pula verirler imiş.

Bu kanun merhum *Sultan Muhammed* -tâbe serâhu- zamanından beru mukar-

---

(1) **Bursa İhtisab,** md. 67

(2) **Bursa İhtisâb,** md. 1

rer kanunmış, yine mukarer kılındı.

Ve kaçan ki, koyun başının ikisi bir akçeye ola. Sığır başının biri iki akçeye olurmış. Ve koyun başının üçi bir akçeye olsa, sığır başının biri üç akçeye olur imiş. Evvelden kanun budur dedikleri sebebden yine mukarrer kılındı(1).

7. *Aşcılar* bişürdükleri aşı pâk bişüreler ve çanakların pâk su ile yuyalar ve tezgâhlarında kâfir olmaya. Ve iç yağiyle nesne bişürmeyeler. Ve bir akçelik eti her ne narh üzerine alurlar ise beş pare olur. Bir akçelik aş alanın aşına bir pâre koyalar. İki pulluk dahi etmek vereler. Bir akçelikden artuk alsalar ya eksük alsalar, bu hisâb üzerine vereler. Cemî' *Edirne*'nin aşcıları ittifakiyle teftiş olundı (2).

8. *Bakkallar, balın* kantarı yüz elliye olsa, bir vukıyye balı dörder akçeye satalar, artması eksilmesi ol hisâb üzerine ola.

Sâde yağ'ın kantarı ikiyüz otuza olsa, altı yüz dirhem ki, ana bir *önke* dirler, kendüler sekize alurmış dokuza satalar(3).

Peynirin kantarı yetmişe olsa, iki yüz dirhem bir akçeye satalar, artması eksilmesi ana göre ola.

Kara üzümin kantarı otuza olıcak bir vukıyyeyi bir akçeye satalar. Artması eksilmesi dahi bu hisâb üzere ola.

Bâdem'in kantarı bil-fi'l iki yüz ona olduğı sebebden vukıyyesin altıya satalar denildi. Artması eksilmesi ana göre ola.

İncirin kantarı altmışa bulunduğı sebebden iki yüz elli dirhem bir akçeye satalar denildi. Artması eksilmesi ana göre ola.

Râzekî kızıl üzümin kantarı altmış sekize bulunduğı sebebden iki yüz otuz dirhem bir akçeye satalar denildi. Bu asıl kılındı. Artması eksilmesi dahi ana kıyas oluna.

Şidye üzümin kantarı elliye olıcak üç yüz dirhem bir akçeye satalar.

Köfterin kantar harciyle doksan üçe bulunduğı sebebden yüz altmış dirhem bir akçeye satalar denildi.

Firengî fındığun kantarı harciyle doksan üçe bulunduğı sebebden yüz altmış dirhem bir akçeye satalar denildi. Artması eksilmesi dahi buna kıyas oluna.

*Kaplanî kayısı*nın kantarı iki yüze bulunduğı sebebden vukıyyesin beşe satalar denildi. *Garbî kayısı* dahi ol vechiledir.

Zerdalü harciyle doksana bulunduğı sebebden yüz altmış dirhem bir akçeye satalar denildi.

Erük kim, Kara Arslanî ola Tamaskine erüğinden, kantarı on artuğa satılurmış. Meselâ yüze Kara Arslanî ola, Tamaskine doksana olur imiş. Kara Arslanînin vukıyyesin üçe, Tamaskinenin iki buçuğa satalar denildi.

Irakî sabunın kantarı iki yüze olıcak vukıyyesin beşe satalar. Bu hisab üzere

(1) Bursa İhtisâb, md. 50

(2) Bursa İhtisâb, md. 52

(3) — **Önke:** Aslı Portekizce onças olduğı söylenir. Burada 600 dirhem olarak gösterilen bir ağırlık ölçüsüdür. Bir kısım araştırmacılar, Rum önke'sinin 1,925 kg olduğunu söylerler (Beldiceanu, Recherche, 254, dn. 2).

arta eksile.

Bekmezin kantarı altmışa bulundı. İki yüz elli dirhem bir akçeye satalar denildi.

Nişastanın kantarı yüz yiğirmiye bulındı, vukıyyesin üç buçuğa satalar denildi.

Zeytun yağının kantarı iki yüz kırka bulındı, vukiyyesi altıya satıla denildi.

Şirecek kantarı iki yüz yiğirmiye bulındı. Vukıyyesi beş buçuğa satıla denildi.

Bezirin kantarı harciyle yüz kırk sekize bulundı. Vukıyyesi dörde satıla denildi.

Emrud kurusı elli sekize bulındı, iki yüz elli dirhem bir akçeye satıla denildi.

Trabuzon fınduğı kantarı yetmiş dörde bulındı. İki yüz dirhem bir akçeye satıla denildi.

Nârdanın kantarı iki yüze alınsa, vukıyyesi beş akçeye satıla denildi.

Sumak-ı meshûkun kantarı yüz elliye alınsa, vukıyyesin dört akçeye satalar. *Dâne sumak* kantarı yüz ona olsa, vukıyyesi iki akçeye satıla. *Sirkenin* sekiz yüz dirhemi bir akçeye alınsa, ʻâdet olmış ki yine sekiz yüz satıla. Mukarrer kılındı.

Koz içinin kantarı yüz ona olsa, vukıyyesi üç akçeye satıla.

Pestil kantarı yüz ona alınsa, vukıyyesi üçe satıla[1].

9. *Helvacılar* ve *şerbetciler* kanunı bunların arasında buymış ki, muhtesib her nevi‘ helvanın harcın göre ve hâsılın göre, onın on bir üzerine narh vere.

Ve *kara üzüm* vukıyyesin şerbetçiler bir akçeye alsalar, altı yüz dirhem *şerbet* bir akçeye vireler[2].

10. *Hayyatlar* astârlu *çuka kaftan* ki, *mintaka* dikile, yiğirmi akçe verile, zîr ve bâlâ dikseler yiğirmi beşe vereler.

Ve yarar *sof sinciflü çuka kaftan* otuza dikile. Ve fiston kemhâ ve kadife yirmi beşe dikile. Mirahûrîler, kemhâ olsun kadife olusun otuza dikile. Murabba‘ olur ise otuz beşe dikile. *Fiston çuka* otuza dikile Ve *zennâne derlik ki, şeritlu* ola, iki akçeye dikile. Sâde olsa on beşe dikile. Ve *cübbe kaftan* ki, gayet a‘lâ ola, elli akçeye dikile. Evsat kırk beşe dikile, ednâsı kırka dikile. *Zenâne kadife ve kemhâ kaftan* ki, toğnuk veya top yaka ola, otuz beş akçeye dikile. Ve *dolama kemhâ* olsun, boğasi olsun gâyetde a‘lâsı otuz akçe, evsatı yiğirmi beş akçe, ednâsı yirmi akçeye dikile. Ve *doğri kaftan* ki, gâyetde a‘lâ ola, iki barmak nikendesi ola, otuz akçeye dikile. Evsat yiğirmi beş, ednâ yiğirmi akçeye dikile[3].

11. *Çukacılar* satduğı kaftan çukanın eteği iki boyunca ola. Ve yakalar buçuk arşundan *girih* eksük ola. Ve beli dahi ʻâdet üzerine beş rubu‘ ola. Direzleri eksük olmaya. Ve bir geyim ki, ana *şeytanî* derler imiş, ʻâdet üzerine ola, öni ardı tamam ola. Ve kadife yakayı müslümanlar nice keseler ise yahudiler dahi öyle eyleyeler. *Ehl-i hibre* bahâne bulmayalar. Eğer bulurlarsa muhtesib hakkından gele. Ve *baza-*

---

(1) **Bursa İhtisâb,** md. 37-46

(2) **Bursa İhtisâb,** md. 34-36

(3) **Bursa İhtisâb,** md. 59

rî kaftanı düğmesiyle satalar(1).

12. *Hallâçlar* yüz dirhem panbuğı bir akçeye atalar. Balıâsına nazar olunmaya. Panbuğın kantarı üç yüz sekize alınsa, vukıyyesi kendülere yedişer akçeye olur, sekize satalar. Eğer atılmış satarlarsa dört akçe *fâide*sine satalar, om on bir olur(2).

13. *Boyacılar* iki en destimâli bir akçeye boyayalar. Çivid ile boyarlarsa bir kaftanlığı yediye sekize boyayalar. Eğer kara boya olacak olur ise, ol dahi ol narh üzerine ola. Zirâ kara boyanın harcı var imiş. Eyü boyayalar, *ehl-i hibre* kalpdır der ise, muhtesib hakkından gele.

14. *Kebeciler* aldıkları kebenin arşunın nice alurlar ise yine arşunla satdıkları vakit onın iki pul ıssı ile verürüz dedükleri sebebden mukarrer kılındı. Ve diküb satarlar ise eyü dikeler, bir dikilmeğe dahi ihtiyaç kalmaya. Anı dahi muhtesib gözleye(3).

15. *Neccârlar* ve *bennâlara* bir günin ücreti on akçe ola, iki akçe dahi yemeklik ola. Kış gününde ücret sekiz akçe ola, iki akçe dahi yemeklik ola. Bir neccâr bir işe başlayup koyup gitmeye, eğer 'özr-i şer'î olmadın koyub gidecek olur ise, bir gayri neccâr ya bennâ ol işi küllî tamam ede. Eğer da'vet olunub ol giden hatırın gözleyüb gelmiyecek olursa cebrî getüreler(4)..

16. *Alef-furûşân* kadîmden âdet buymuş ki, bir kile arpa kendülere niceye olur ise, buçuk artuğa satalar, mukarrer kılındı.

17. *Attârlar* fülfülin kantarı dokuz yüz elliye alınsa vukıyyesi kendülere yiğirmi bir buçuğa olur imiş. Yiğirmi dörde satalar. Ammâ kızıl boya ve şeb ve kara boya ve *kemmun* ve şeker ve bunların emsâli şol nesneler ki, dâimâ ana ihtiyac olunur ola, onın on bir üzerine satalar. *Dımışkî kâğıdın* huzmesi yüz ona alınsa, *destesi* altıya satıla(5).

18. *Keçeciler* bir vukıyye yüni bir akçeye vereler. Eğerim keçesin sekize satalar. Ve at içerüği keçeyi beşe satalar. Ve *teğeltü*yi ikişer buçuğa satalar.

19. *Muytâblar* kara çul ki, yakalu ola, gâyetde eyü ola, tûli on iki karış ola, otuz iki akçeye satalar. Ve şol çul ki, tûli on karış ola ve 'arzı yedi karış ola, yiğirmi sekiz akçeye satalar. Ve şol çul ki yakasız ola, dokuz karış ola, 'arzı altı karış ola, yiğirmi akçeye satalar. Ve *torba* kim, gâyetde a'lâ ola, siyah ola, beş akçeye satalar. Evsat dört akçeye, ednâsı üç akçeye(6).

20. *Na'lbendler* şol na'l ki, yüz ayağın yetmiş akçeye alurlar geyimin beşe nallayalar. Ve şol na'lın ki, yüz ayağın altmış akçeye alurlar geyimin dört akçeye na'llayalar. Eğer na'lladıkları vakıt mıh değürseler tımar ol *na'lbend* üzerine olur(7).

(1) **Bursa İbtisâb,** md. 59
(2) **Bursa İbtisâb,** md. 79
(3) — **Kebe:** Çoğunlukla çobanların giydiği kalın keçeye denir (Pakalın, II/236).
(4) **Bursa İbtisâb,** md. 83
(5) **Bursa İhtisâb,** md. 80
(6) **Bursa İbtisâb,** md. 66
(7) **Bursa İbtisâb,** md. 68

21. *Palandûzân,* düzdükleri palanın içini onat vechile dolduralar, boş yer komıyalar. Ve eskimiş çürümüş 'abadan eyleyemeyeler. Bunın gibi semerleri yiğirmi beşe satalar. Eyücesin otuza satalar.

22. *Bâzirgânlar, bezzâzlar, takyeciler, vâleciler, taftacılar* kumaşlarını taşradan getürseler, onın on bir üzerine satalar. Eğer oturdukları yerde alurlar ise, onu iki pul ıssısına ya buçuk ıssısına satalar.

23. Ve *mu'âmeleye* akçe verdikleri vakıt *onın on ikiden* ziyâdeye vermeyeler(1).

24. *Kazzazlar* yedi kenarlu düğmeyi bir akçeye vereler. Dokuz kenarlı düğmenin takımının bir buçuğa, eyücesin iki akçeye vereler. On bir kenarlu olur ise iki buçuğa satalar, eyücesin üçe satalar(2).

25. *Kuyumcılar* sâde gümüş işleseler dirhemine bir akçe ala. *Minekârî* işleseler dirhemine ikişer akçe alalar ve sâde altun işleseler *miskâl*ine üç akçe alalar ve *müşebbek* işleseler miskâline beş akçe alalar. *Mengûş* kim, kalem kârı ola, miskâline sekizer akçe alurlar. *Altun üsküf* işleseler, sadesinin miskâline üçer akçe alalar. Münakkaş işleseler altışar akçe alalar, eğer gâyetde eyü olursa. Ednâ olur ise beş akçe alalar. *Bilezük* sâde miskâlin üç akçeye, münakkaş olsa beş akçeye, cevherî olsa sekiz akçe, *ısdıfan* dahi bilezük resmin gözler. Ve gümüş düğmeleri gayet hâlis işleyeler, bakır katacak olurlarsa muhtesib hakkından gele. *Altun ditreyik* miskâlin beşer akçeye; bir miskâlden gerekse on beş, gerekse yiğirmi keseler. Eğer *gönlek düğmesi* hâlis gümüşden ola, on dirhem gümüşden yüz dane düğme olur imiş, gümüşi üçer akçe altışar pula. On iki akçe dahi altun bir akçelik kömür ve *jive* cümle harc elli akçe iki düğmeyi bir akçeye verürler imiş. Yüz düğmede kendülere sekizer akçe fâide göründi. Kendülerin rızâsiyle mukarrer kılındı. Muhtesib gözleye, kalp işlerse haklarından gele. Ve gümüş yüzük kim, sâde ola, bir dirhemin bir akçeye, eğer kalem kârı olursa beş akçeye. Bu dahi kuyumcıların ittifakiyle yazıldı(3).

26. *Hammamcılar* futaların gâyetde temiz tutalar. Ve hammamı dahi yuyalar pâk edeler. Dellâklar usturaların eyü edeler. Ve kâfire verdükleri futayı müslümana vermeyeler.

27. *Tuzcular* tuzun kilesin nice alurlarsa, bir akçe fâidesine satalar. Pâre tuz kim, ana *Eflâk tuzı* dirler, yazın dört yüz dirhem bir akçeye satalar, kışın üç yüz elli dirhem ya üç yüz bir akçeye satalar; zirâ kış eriken olur(4).

28. *Ağaççılar* şeref ağacının tûli 'âdetde otuz karış olur imiş, onara dokuzara sekizere yedişere alınur imiş. Vaktine göre birer akçe artuğa satalar. *Katıl* yiğirmi beş karış olur imiş, beşere alınsa beş buçuğa altıya satalar. Altıya alınsa yine öyle satalar. Dörde dahi alınsa vaktine göre ol hisâb üzere satalar. *Bedora tahtası*nın yüzin onara alsalar, onın onbir üzerine satalar. *Bıçkı tahtası* kim, tûli on iki karış ola, bir tahtası nice alınur ise iki pulu buçuk fâidesine satalar. *Balta tahtası* ki, on altı on beş on dört karış ola, ikişer pul buçuğar faidesine satalar. Ammâ muhtesib tû-

---

(1) **İstanbul İhtisâb** K., md. 60
(2) **İstanbul İhtisâb,** md. 41
(3) **Bursa İhtisâb,** md. 76
(4) **Bursa İhtisâb,** md. 90

lin ve 'arzın gözleye, getürene yasak ede, eksük kesmeyeler.

29. *Kazancılar* eski bakırdan nesne işlemeyeler, yeni bakırdan işleyeler. Çeküc-le işlendiği takdirce bir kantarda harclarından zâid kendülere ikiyüz akçe *fâide* ka-lurmış. Bu kadirce bir vukıyye *tepsi* ki, çekücle işlenmiş ola, on sekize vereler. Bâki ayadanlık dahi bu kıyas üzere ola. Artuk eksük işledüği dahi buna kıyas oluna. *Kebkebîler* kebkebün kalaylı olsun irisi olsun avağı olsun, bin dâne kebkebi yediye verürüz derler. Ammâ ısmarlasalar fermûde işlense ol vakit binün ona verürüz derler. Zirâ demir harcolunur dediler. Cemi'si bu emirde ittifak etdikleri sebebden mukar-rer kılındı. Kaçan tâcire binin yediye verseler tâcir yedi buçuğa vere(1).

30. *Okçılar,* kaçan çam ağacından ok yonsalar yeleni dahi kaz yüninden olsa, kendü ihtiyârlariyle beş ok bir akçeye verirler imiş, mukarrer kılındı. Belki okının ki, yeleni kartal yüni ola, birer akçeye vereler. Tavşancıl yüni olursa iki akçeye vere-ler. İki *hâkî ok* yonacak olurlar ise ikişin bir akçeye vereler. Eğer sekizer olacak olur ise üç akçe harcı var imiş, dörde satalar(2).

31. *Yaycılar* çağa yayı kadîm'ül-eyyâmdan on beşere yiğirmişere alınurmış. Ba'zı kimesneler bu on beşe alınmış yaya cilâ vurub efşan edermiş, Edirne yayiyle bera-ber yüze yüz yiğirmiye satarlar imiş. *Hudâvendiğar -halled-allâhu saltanatehû-kıbelinden bir def'a men' olınub yasak olunmış imiş, hâli üzere koyalar, tagyîr it-meyeler. Yine ol hükm-i padişahî mukarrer kılındı. Muhalefet edenin muhtesib hak-kından gele, kırk akçeden ziyâdesin yine satandan alıvere.*

32. *Ekserciler* bin bodore ekserisin ona alsalar, on buçuğa vereler. Kendüler niceye alurlar ise buçuk artuğa satalar. Tahta ekserisin ki, gâyetde eyüsi ola, binin otuz beşe alurlar imiş gâh otuz altıya alurlar imiş, kırka satalar. Otuza otuz ikiye aldukların otuz beşe otuz dörde satalar. Yiğirmi sekize yiğirmi beşe aldıklarını yi-ğirmi sekize otuza satalar. *Ağac ekserisi*n ki, kantarın yüz yiğirmiye alalar vukıy-yesin üç buçuğa satalar, eğer kantarın yüze alsalar vukıyyesin üçere satalar. *Çubuk demür*in kantarı altmışa alınsa iki yüz elli dirhem bir akçeye satalar. *Firengî çelik* kantarı üç yüz elliye alınsa vukıyyesin ona vereler. Kantarın bahâsı artub eksilür ise ana göre hisâb oluna. *Saban demür*in niceye alurlar ise onın on bir üzerine satalar.

33. *Çilingirler* 'Osmanî başmağa ve çizmeye müte'aref na'lçay bir akçeye vere-ler. *Harezmî çizme*nin bir buçuğa ola, eyüsi iki akçeye ola. Ve oğlancıklar başmağı-na ve çizmesine buçuğa vereler. Gâyetde eyüsi olur ise bir akçeye ola(3).

34. *Mumcılar ve sabuncılar* yağın kantarı yüz ona alınsa yüz dirhem mumı bir akçeye satalar, yüze alsalar yüz on dirhem vereler. Ve sabunı yüz kırk dirhem bir akçeye vereler, yüz otuz dirhem bir akçeye ola. Kantarın bahâsı artub eksilürse ana kıyas oluna. Mumun fitili yağlı ola. Kurı panbuk üzerine mum dökmeyeler ve yağına su katmayalar ve sabunı katı bişüreler, çiğ komayalar. Eğer kalb işlerler ise muhtesib hakkından gele(4).

---

(1) Bursa İhtisâb, md. 77

(2) Son cümledeki sekizer kelimesi sezgen şeklinde de okunmuştur. Bu durumda bir ok çeşidi olur (Beldiceanu, Recherche, 262).

(3) Bursa İhtisâb, md. 82

(4) Bursa İhtisâb, md. 89

35. *Ketancılar* ketanın kantarın yüze alsalar vukıyyesin iki buçuğa vereler. Eğer yüzin ona alsalar veya yedi yüz on beşe alsalar üçere vereler. Eğer yiğirmiye yiğirmi beşe alsalar üçer buçuğa vereler. Eğer kantarın otuza otuzbeşe alsalar vukıyyesin dörde vereler.

36. *Kılıççılar, bıçakcılar Dimaşkî* deyü *Firengî* işlemiyeler. Ve her birini ayru satalar, Ve suyın onat vereler. *Dimaşkî etlik bıçakların* destesin yüze alsalar, onın on bir üzerine satalar. Eğer *sağrı kın* düzdürüb satarlar ise, a'lâsın on beşe, evsatın on dörde, ednâsın gâh buçuk ıssına gâh sermâyesine verürler imiş. Kendü rızâlariyle mukarrer kılındı.

37. *Kalemtıraşlar'ın* kaçan destesin otuza ya kırka ya elliye alsalar aldıkları gibi satarlar ise kim, eyüsin çıkarmayalar ve *kın* düzdürmeyeler, destesin iki akçe fâidesine verürler imiş, mukarrer kılındı. Eğer *kın* düzdürüb satacak olurlar ise, sermâyesinden zâid iki akçeye ya üç akçeye fâidesine satalar, a'lâ ve evsat ve ednâ i'tibar oluna. Eğer *Firengî* işleyecek olurlarsa anun dahi a'lâsın, evsatın ednâsın gözleyeler. Her destede üç akçe fâidesine satalar.

38. *Harratlar* bir sâde çıkrık düzlese, beş akce harc olub iki günde düzerler imiş. Ednâsın on iki akçeye, evsatın on üç on dört akçeye, a'lâsın onbeşe onaltıya onyediye onsekize satalar; *ehl-i hibre* değer dediklerine göre sâde *beşik* düzseler yedi akçe harcı var imiş, sekize dokuza ona satalar; beşiğine göre. Münakkaş düzseler otuza kırka elliye satalar; ehl-i hibre hükmiyle sâde *örek* düzseler bir akçeye satalar. Münakkaş düzler ednâsı beş akçeye, evsatın yedi, a'lâsın ona satalar. İğin onın on ikisinin bir akçeye verürler imiş, mukarrer kılındı(2).

39. Her nesne ki, *taşradan şehre satılmağa gelür,* şöyle gerekdir ki; ol nesneyi şehir halkından bir kimesne karşılayub alınağa koymayalar. Bazarda her nesne kendünin mevzi'i mu'ayyenesine gele. Meselâ yemiş aslında her ne olur ise, *yemiş bazarına* gele. Anda cemî' müslimanlar göreler, her kişi mikdarınca bir hisse ala. Cemî'isin bir kişi almaya. Ve dahi içlerinde bir 'âdet var imiş ki, ana helke (heleke = perte) derler imiş, andan bu halka hayli zarar görünür imiş, muhtesib anı gözleye, etdirmeye. Eğer ederlerse hakkından gele. Ve balık ve havyar dahi bazara gele anda alışalar. Ve ketan dahi *ketan bazarına* gele anda alışalar, cemî'isin bir kişi almaya, ittifakla her kişi kudreti yetdikce bir hisse ala. Eğer gayrı alıcı bulunmıyacak olursa ol vakit cemî'sin bir kişi alsa câizdir. Ammâ getüreni 'avk(3) edüb bu gün dursun irte alavuz dimeyeler. Ba'zı kimesne olurmış ki, bazara gelmezmiş, halk tamamen alur imiş, andan sonra gelüb bu alanlardan hisse taleb eder imiş. Eğer ol kişi 'amdle gelmezse ihtiyâr bu alanların elinde ola, dilerlerse kendü hisse çıkarıvereler, dilerlerse vermeyeler. Eğer bir 'özri olub gelmediyse geldüği vakit ana dahi kendü hisselerinden bir hissecik vereler. Yahud her tâifenin kethüdâsı anun içün bir hisse alıkoya, gelüb alursa febihâ; almaz ise bir mahalline vere. Ve na'l ve mıh ve deri dahi anların gibidir.

Tahriren fî evâsıti Zilhicce sene 907 (Zilhicce 907 ortaları = Haziran 1502 sonları).

---

(1) — **Harrât:** Çıkrıkçı demektir (Kamus-ı Türkî).

(2) — **Avk Etmek:** Engel olmak, mümâna'at etmek.

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

[illegible]

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

١٣ [illegible]

١٤ [illegible]

١٥ [illegible]

[illegible]

١٦ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

١٩ [illegible]

٢٠ [illegible]

٢١ [illegible]

٢٢ [illegible]

٢٣ [illegible]

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

[illegible]

٣٢ [illegible]

٣٣ [illegible]

٣٤ [illegible]

٣٥ [illegible]

٣٦ [illegible]

٣٧ [illegible]

٣٨ [illegible]

٣٩ [illegible]

Edirne İhtisâb Kanunnâmesi Topkapı R. No: 1935, Vrk. 61/b-75/b

قادر شولوب آلمغه قومایالر بازاره هر قنده کندو ویرلن موضع
معینه سنه کله شویله [illegible] هر نه اولورلرسه جمیعنی بازاره
کله اندن صکره مسلمانلر کونه لو هر کیشی مقدارنجه برحصه آله
جمیعنی برکیشی آلمیه دوه جیلرک بر عادت وارایمش که
اکا هلکه دیرلرایمش امدی بو قلعه [illegible] ضرر کورلور ایمش
محتسبلر کوزلیه [illegible] منع ایده لر کلا و باقی [illegible]
دلقی بازاری کبی آتی آتلر و کتان دلقی کتان بازارینه کله
آتی آتلر جمیعنی برکیشی آلمیه اتمکجیلر هر کیشی قدرتی یتیشجه
برحصه آله اگر غیری آلیجی بولنمازسه اول وقت جمیعنی
برکیشی آلسه [illegible]
[illegible] بعضی کنه اولورایمش که بازاره کلمش
[illegible]
اگر اول کیشی [illegible]
کندو حقلرین [illegible]
اگر بر [illegible]
برحصه [illegible]
برحصه [illegible]
[illegible] دولتلو [illegible]

٩٠٧

§.7- FİLİBE ÇELTÜK YASAKNÂMESİ (49)

I- HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Şarkî Rumeli'nin merkezi olan *Filibe*, ismini, bu şehri yeniden imar eden *Makedonya* hükümdarı *Philip*'den almaktadır. Meriç nehrinin iki kenarında, gâyet münbit bir ovanın ortasında bulunmaktadır. Merkez kazâ *Filibe*, *Tatarbazarı* ve *Somako* (?) önemli kazâlarıdır(1).

Fâtih devri kanunnâmeleri arasında birisi Rumeli Eyâletindeki *çeltük* yani pirinç bitkisi ve diğeri de Anadolu çeltükleri olmak üzere iki yasaknâme neşretmiş ve meşrûiyet dayanaklarının ülül-emrin âmme maslahatına dayalı tanzimî tasarrufları olduğunu belirtmiştik(2).

Filibe çevresindeki çeltüklerle ilgili yasaknâmenin II. Bâyezid devrinde tanzim edildiği kanaatindeyiz. Fatih devrinde hazırlanana göre daha tafsilâtlı olan bu yasaknâmenin elimizde dört nüshası mevcuttur:

I.si Topkapı R. 1935, vrk. 107/b- 108/a'daki temel nüshadır.

II.si yine Topkapı R. 1936'daki nüshadır.

III.sü ise İÜ.Ty. 2753, vrk. 48/b- 49/b'deki nüshadır

IV.sü de, Paris, 35'deki nüshadır.

Tesbitlerimize göre ilk defa neşrettiğimiz bu kanunnâmenin okunmasında dört nüshayı da nazara almış bulunuyoruz.

II. ÇELTÜK YASAKNÂMESİNİN METNİ

YASAKNÂME-İ ENHÂR-I ÇELTÜK

Bâ'is-i fermân-ı âlî -Enfezehullâhu'l-Melik'ül-Müte'âlî- odur ki; *Filibe enhârına* ve ana tâbi' olan enhâra *Yasaknâme* taleb etdikleri sebebden buyurdum ki:

1. Ol vilâyete varan *yasak kulları*, kadılar ma'rifetiyle mâ-tekaddemden olıgelmiş kanun ve kâide üzre zikrolan enhârda yüriyüb hilâf-ı emr iş edenlerün haklarından gelüb tehdîd edeler. Ammâ *tehdîd her kişinin cürmine göre gerekdir* ki, ba'zısını döğüb ve tazmîn ettirmek ve ba'zının *sakalın kesmek* ve ba'zının *burnun delüb bazarda gezdürmek*dir.

Fil-cümle kuzât ve ümenâ ma'rifetleriyle her kişinin günâhına göre bir vechile tehdîd ve te'dîb ola ki, bir daha anun gibi hilâf-ı emr iş etmeyeler. Ve *galîz cerîmesi*

(1) Şemseddin Sâmi, V/3420-3421

(2) Fâtih-13, sh. 408-409; Fâtih-61, sh. 588-589

dan gelinüb *siyâset* oluna[1].

2. *Ve* çeltüği vaktiyle kulum ekdirüb ve suvardub tamam olıcak biçdirüb ve yığdırub *denk*lerde döğdürüb ağarda ve suyunu dahi görüb gözedüb bî-vech kimesneye dahl etdirmeyüb çeltüğe zarar ve noksan etmeyeler.

3. Ve bir kimesne *çeltük uğurlayacak* olursa, kadı ma'rifetiyle tazmîn etdürdükden sonra *muhkem let edüb burnını delüb bazarlarda gezdürüb teşhîr eyleye.* Ve bir kimesne kasd ile çeltük içine davar koyacak olursa, zararın tazmîn etdürüb hakkından geleler.

4. Ve şimdiyadeğin bazar dutılu-gelen bazarlara pirinç iletdürüb *gurre-i Receb'*den altı ay tamam olunca bazar dutılub benüm pirincümden gayrı, şehirlerde ve köylerde ve düğünlerde ve sâir cem'iyyetlerde ve sohbetlerde hiç ehad kâinen men kân pirinç almayalar ve satmayalar.

Ve gurre-i Receb'den *pirinçilerin ve çeltükçilerin ve madrabazların* pirinçlerin ve anbarların kuzât ve ümenâ ma'rifetleriyle mühürleyüb emîn adamları bile mühürleye. Altı ay tamam olmayınca açmayalar.

5. Ve bazarlar dutulmağa karîb olıcak pirinççiler ve çeltükçiler *hile edüb* pirinçlerin *narh-ı rûzî*den eksüğe verüb malıma andan fevk'al-hadd zarar ve noksân gelür imiş. İmdi ol bâbda emrim budur ki, anun gibi edenleri kulum gözleyüb kadı ma'rifetiyle tehdîd edüb yerine koya, bu husûsda kimesne mâni' olmaya. Ve bir kimesne uğurlayın ol eyyâmda pirinç satsa, ol pirinci beğlik eyleyüb alanın hakkından geleler.

6. Ve zikrolan *enhâr*ın ahâlisi mezbûr kuluını yasakçı bilüb yasağa müte'allık umûrda ve kazâyâda kulumun sözünden tecâvüz etmeyeler. Ammâ emr-i hümâyûnum budur ki, kulum, emîn ve kadı ma'rifetinsüz kimesneye te'addî ve zulm etmeye ve akçelerin almaya. Ve illâ gerekdir ki, siz ki, kadılarsız, ale't-tafsîl yazub Dergâh-ı mu'allâma arz edesiz ki, zâlimi yerine koyub kendünün hakkından gelem.

7. *Ve kulumun ulûfesi,* yevmî on akçe ola, on akçeden ziyâde olmaya. Emîn olanlar ziyâde verecek olurlarsa, *inde'l-muhâsebe* kabul olunmayub anlardan alınur. Söyle bileler.

8. Ve ol yerün kadıları ve subaşıları ve tımar erenleri ve gayrı, kuluma gereği gibi mu'âvenet ve muzâheret gösterüb malım bâbında sa'y edeler. Ve bu hükm-i hümâyûnum sûretin siz ki, kadılarsız, sicillâtınıza kayd edesiz ki, vakt-i hâcetde mürâca'at oluna.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

(1) **Sakal kesme** ve **burun delme** ta'zir cezalarıdır. **Siyâset olunmak** yani uygulanmak üzere merkeze gönderilmesi istenen "**galîz cerimeler**" ise, had ve cinâyet cezalarıdır.

Filibe Çeltük Yasaknâmesi, Topkapı, R., No: 1935, Vrk. 107/b-108/a.

§.8- HERSEK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Bosna'nın güneybatı köşesinden ibârettir. Mühim kazâları arasında *Foça, Nove, Pripolye* ve *Mostar* bulunmaktadır[1]. Fâtih devri kanunnâmeleri arasında, BOA'den naklen ilk eflâk kanunnâmesini zikretmiştik[2]. Şimdi de Hersek Eflâklerini yazan eminlere verilen ve eflâklerle alâkalı kanun hükümlerini hatırlatan bir hukukî düzenlemeyi neşredeceğiz.

II. HERSEK EFLÂKLERİ KANUNNÂMESİ (50)

1- Nüshaları Ve Tahlili

Sosyal ve askerî bir sınıf olan *eflâk*lerin verdiği maktû cizyeye *filori,* elli hâne eflâke *katon,* nahiye kethüdâlarına *knez,* köy kethüdâlarına *primikür* denilir. Bu kanunnâmenin benzeri, *Semendire Eflâkleri* için de yazılmıştır[3].

II. Bâyezid devrinde, babası Fatih tarafından vaz' olunan kanunnâmeler aynen korunmuş ve yürürlükte kalmıştır. Ancak uygulamadaki aksaklıkları gidermek üzere II. Bâyezid eski kanunnâmeyi geniş bir emirnâme ile te'yit eylemiştir. Bu emirnâme önemli bir kanunnâme hükmündedir. Osmanlı Arşivi'nde bulunmayan bu hukukî düzenlemenin elimizde beş nüshası mevcuttur. *Birincisi, İÜ.Ty. 2753 no'da ve vrk. 74/b ile vrk. 76/b* arasında yer almaktadır. Üzerinde tarih olmasına rağmen, defter emini Mevlânâ Kâsım Çelebi ve Kâtip de *Bahşi* olması, kanunnâmenin II. Beyâzid devrinde hazırlandığını göstermektedir. Zira *Kâsım Çelebi,* II. Beyazid tahta geçer geçmez 887'de onun nişancısı olmuş ve 890'da vezir rütbesini elde etmiştir. Hersek Eflâkleri ile ilgili bu önemli Kanunnâme'nin beş nüshası olması hasebiyle, okuma yanlış ve eksikleri hoş görülmelidir. İlk defa tarafımızdan yayınlanmaktadır[4].

İkinci nüsha ise, *Topkapı R. 1935 vrk. 129/b- 131/b* arasındadır. Bu nüshanın ve *üçüncü nüsha* olan *R. 1936'*daki nüshanın orijnalini verdiğimiz nüshadan ma'na farkını gerektirecek bir farklılıkları yoktur. *IV. nüsha* da, *Paris, 35'*de bulunmaktadır. V. nüsha ise, *Paris, 85, vrk, 240/b- 242/b'*de yer almaktadır.

2- Hersek Eflâklerini Yazan Defter Emînlerine Verilen Kanunnâmenin Metni

Nevyâfte Yılında Hersek Eflâklerin Yazan Ümenâya Verilür Kanun Üzre Nişân-ı Hümâyûn hükmi oldu ki:

(1) Şemseddin Sâmi, VI/4734-35; Veliyyüddin, 1969, Kazâ Cetveli.

(2) Fâtih-34, sh. 494-496

(3) OK, I/494 vd.

(4) **Sicill-i Osmanî,** c.4, sh. 45-46

Şimdiki hâlde *Hersek Vilayeti*'nde *âdet-i eflâkiye* üzre işlenilen yerlerin *eflâklerin ve knezlerin ve pirimikürlerin ve rataylarm ve tegliçelerin* fil-cümle atîkinin ve cedîdinin tevâbi'i ile umûmen cemî'isin yazub mufassal defter edüb resimlerin almak içün *Avlonya*'nın kâdî-i sâbıkı *Mevlânâ Kâsım Çelebi*'yi emîn ta'yin edüb ve kulum *Bahşi*'yi Mevlânây-ı mezbûra her cihetden emânet ve istikâmet üzre mu'âvenet eylemek içün kâtib ta'yin edüb Hizâne-i Âmirede olan *Vilâyet Defteri*yle geçen yıl cem' olunan *Rüsûm Defteri* Mevlânây-ı mezbûra teslîm olunub buyurdum ki[1]:

1. Varub, kemâl-i emânet ve hüsn-i istikâmet üzre, ol defterler mûcebince şimdiye değin ol vilâyetler yazılub cem' olı-gelen Kanun üzre, zikrolunan Eflâkleri tevâbi'i ile yazub mufassal defter edüb *filorilerin* bî-kusûr ve lâ-küsûr cem' edüb bâkî komayub kendülere teslim olunan defter gibi bunları dahi defter edüb, defterlerin ve akçelerin getürüb Dergâh-ı mu'allâma teslim edeler.

Bu hususda ol vilâyetin sancağı beği ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve tımar erleri ve knezleri ve piremikürleri, gereği gibi Mevlânây-ı mezkûre ve kuluma her ne vechile mu'âvenet taleb ederlerse te'hîr ve müsâhele etmeyüb mu'în ve zahîr olub mâlım bâbında emirlerinden tecâvüz etmeyeler ve tecâvüz etdirmeyeler[2].

2. Ve Mevlânây-ı mezkûre dahi emrim budur ki; *mürde olmuş Eflâkleri* gereği gibi teftîş edüb kadılara ma'rifetiyle mürdelikleri sâbit ve zâhir olub nev'an iştibâh kalmayanları, şimdiyedeğin ihrâc olı-gelen kanun üzre rüsûmları alub Defterden ihrâc edüb, yerlerine evlâdından ve ensâbından kimesne bulunmaz ise *knez*lerinin ve *pirimikür*lerin *ratay*larından malımı birleşdirüb zâyi' etmeyeler. Ammâ ki ihtiyât oluna, mürde yüzünden ihrâc olunmaya[3].

3. Ve *hâric-i vilâyet yağılıklardan gelen haymâneleri* mufassal yazub, müddet-i ma'hûdeleri tamam olmuşunun filorisin zabt edüb Hazineye teslim edeler. Ve müddeti tamam olmayalanları dahi onat vechile teftîş edüb seneleri ile deftere mu'ayyen kaydedeler ki, müddetleri tamam olanın *filorisin* sonra varan emînler tamam alub Hizâne-i Âmireme teslîm eyleyeler.

Ve Memâlik-i Mahrûsemden gelenleri dahi tevâbi'leri ile esâmîlerin deftere sebt

---

(1) Kanunî devrinde yayınlanacak olan 1527 tarihli **Eflâk Kanunu**na da temel teşkil eden bu hukukî düzenleme, geniş ve ayrıntılı bir Eflâkler Kanunudur (Bkz. Barkan, Kanunlar, 324-325). Ba'zı ta'birlerin izahı şöyledir:

— **Âdet-i Eflâkiye:** Gayr-i müslimlerden teşekkül eden bir sosyal sınıf olan Eflâkler, seferde geri hizmetlerini edâ ederken hazarda da kale ve köprü ta'miri gibi destek hizmetler görürlerdi. Buna karşılık cizyelerini ve haraçlarını maktû' olarak verirlerdi ve buna **filori** veya **âdet-i Eflâkiye** denirdi (OK, I/494). Bunlar, filori denilen âdet-i Eflâkiye dışında örfî yahut şer'î bir vergi ile mükellef değillerdi (Sertoğlu, 95; Barkan, **Kanunlar,** 324-325).

— **Knez:** Eflâklerin nâhiye kethüdâlarına denir.

— **Primikür:** Eflâklerin köy kethüdâlarına denir. Her ikisi de babadan oğula intikal eder.

— **Ratay:** Primikürlerin emrinde çalışan filori tahsil memurları veya diğer çalışanlara denir (Krş. md. 9, 12)

— **Tegliçe:** Manasını tesbit edemediğimiz bu kelime, ratayların altında ve yine Primikürlerin emrinde çalışan bir gurubun adı olabilir.

(2) — **Flori:** Eflâkiye âdeti demektir.

(3) — **Mürde olmak:** Ölmek.

edeler. *Rüsûm-ı Eflâkiyelerin* hemân zabt edeler. Ammâ yazılan *nevyafte harâc-güzâr* olmayub hâric-i haymânelerden ola(1).

4. Ve ba'zı *harâc-güzârlar var imiş ki, harâcdan kaçub Eflâklere dâhil olub* harâcların vermezlerimiş. Buyurdum ki; anlarun dahi esâmîlerin defter edüb rüsûm-ı Eflâkiye vaz' edüb alalar. Ve her kadılıkda ne mikdâr *mürde* ihrâc olunursa, ismi ile köyü ile mufassal kadılardan defter alalar.

5. Ve buyurdum ki; *knez*leri ve *pirimikür*leri her kangısı olursa olsun tasarrufunda olan *filoricilerini* yazdurduğundan sonra yazılmayub *saklanmış kimesne* zâhir ve sâbit olıcak, ol hiyânet eğer *knezden ise,* ol knezin cemî' *ratay*ların deftere sebt edüb benüm içün alalar ve knezliği tımarını *mevkufa* kayd edüb atebe-i ulyâma arz edeler ki, emr-i hümâyûn nenün üzerine olur ise yasağın yerine koyalar. Eğer *cinâyet eden pirimikür ise,* ol pirimiküri filoriye kayd edüb rataylarının rüsûmın benüm içün zabt edüb esâmîlerin defterlerine sebt edeler. Ve ol haymâneyi bulıveren kâfirleri pirimikür kayd edüb münâsib *ratay* vereler.

6. Ve dahi şöyle istimâ' olundu ki, *sancakbeğlerine ve subaşılarına ve tımar erlerine* hâsıl kayd olunan *hâlî yerlerine ve hâsıllarına hâric ez-defter hâymâneler* dâhil olub âdet-i Eflâkiye verirlermiş. Ve defterlerinde kendülere mukayyed değil iken filorilerin sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erleri alurlar imiş. Ve ba'zı Eflâkler kendü nâhiyelerinden gidüb gayri nâhiyede âher knez yanına varırmış, mâbeyninde nizâ' olurmuş. İmdi buyurdum ki; sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erleri, hâsıllarına *Eflâkiye âdeti* üzre dâhil olanları onat vechile teftiş edüb göresiz. Ellerinde olan *nişanlu defter* sûretinde esâmîsi mestûr olmayub âher sipâhîlere dahi ra'iyyet kayd olunmamış kimesneler ise, anlarun dahi rüsûmların benüm içün zabt edüb ve esâmîlerin defterlerine sebt edeler. Sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erenleri arasında girmeyeler ki, sonra ikâba müstahak olmayalar. Ve bir nâhiyeden bir nâhiyeye varan Eflâkleri bulunduklu bulunduğu yerde yazub defterde Eflâkiyesin alalar.

7. Ve nişân-ı hümâyûnumla mu'anven olan defterde esâmîsi mestûr olan Eflâklerden ve bir nâhiyeden bir nahiyeye göçüb mütemekkin olan kâfirler vardur, ol yerün beğleri yerinde kalandan alırun deyü nizâ' ederler imiş. İmdi buyurdum ki; onat vechile anu teftiş (ve) tefahhus edüb esâmîsi mestûr olan yerlerün filorilerin bî-kusûr zabt edeler.

8. Ve *Nova Tuzlasında* olan mezâri'ini mütevattın olan Eflâkler rüsûmuna ba'zı kimesneler bize müte'allık mezâri'lerde olurlar deyü nizâ' edüb filorilerin alub maktu'larına katarlar imiş. Buyurdum ki; zikrolunan kimesnelerün dahi üzerlerine varub harâca kaydolunmaduk ne mikdâr kimesne bulunursa, defterlerine yazub *âdet-i Eflâkiye*sin alalar. Yazılmaduk kimesne kalmaya.

9. Ve şöyle istimâ' olunur ki, bundan esbak *filori* cem'ine varan *ümenâ hilâf-ı emr her pirimiküre ziyâde rataylar verüb* her birinin ratayı mâ-tekaddemden olı-

---

(1) — **Haymâne:** Osmanlı Devletinde belli bir arazide devamlı ikâmet etmeyen, ancak çadır kurarak bir yerden bir yere göç eden sosyal sınıfa denir. Bunların rüsûmı nizâmı normal ra'iyyetden farklıdır (Krş. Barkan, **Kanunlar,** 51, 232, 280, 289).

— **Resûm-ı Eflâkiye:** Âdet-i Eflâkiye ile beraber eflâklerin mükellef olduğu tüm vergi ve hizmetlere denir.

— **Nev-yafte Haraç-güzâr:** Bir yere yeni yerleşmiş olan harâç vergisine tâbi' gayr-ı müslimlere denir.

gelenden ziyâde olmuş. Şimdiki hâlde Hizâne-i Âmiremde olan Vilâyet Defterinin atîkine ve cedîdine nazar olunub görüldü ki, a'lâsı sekiz olub andan ziyâde *ratay* kayd olunmamışdı. Buyurdum ki; min ba'd âdemîsine göre Sancakbeği ma'rifetiyle ratay ta'yin olunub a'lâsı on, ednâsı bir ratay alandan ziyâde ratay kayd olunmaya.

10. Ve *pirimikür fevt olsa,* anlarun gibilerin *ratayları*nın nısfın benüm içün zabt edüb esâmîlerin deftere kayd edüb nısf-ı âhırın anlara ta'yin ederler.

11. Ve biregûnun *pirimikürlüğün iki kişi müşterek* tasarruf ederlermiş, anlarun gibilere dahi buyurdum ki, kangısı malıma enfa' olub kifâyet gösterirse anu pirimikür kayd edüb ratayları ana, âhırın filoriye kayd edüb rüsûmun alalar.

12. Ve buyurdum ki, *katunaları on filoriden aşağa olanları,* pirimikür kayd etmeyüb birbirine zammedüb felâ-ekall on filoriye pirimikür kayd edüb *haymâneden* hâline münâsib *ratay* ta'yin oluna(1).

13. Ve dahi *âdet-i Eflâkiye kadîmden sonra seksen üç akçe* vermek olub, şimdi cem' olan defterlerde altmış üçere ve altışara ve kırk beşere ve kırka kimesneler yazılmuş bulunub, sebebi, yazulduğı yılda tamam kayd olunmağa mütehammil değildir deyü eksük alınurmuş. Şimdi buyurdum ki, anları tamam kayd edüb rüsûmların tamam alalar.

14. Ve ba'zı sancaklarda ba'zı mezra'alar var imiş ki, *il yazıcıları, harâb ve hâlî olduğu sebebden* kimesneye ber-vech-i maktû' bir mikdâr akçe ta'yin edüb ve kimine *öşür* tahmîl edüb gitmişler imiş. İmdi ol mezra'alarda *Eflâkler* oturub maktû' vermek istemeyüb sipâhîler taleb edüb Eflâkler vermeyüb her zaman nizâ'dan hâlî olmayub, ba'zı perâkende olmuş. İmdi buyurdum ki, her kangı sancakda ise onat vechile öşürden hâsılın ve maktû'un teftiş edüb tarafeynden sipâhîlere ve Eflâklere zarar ve ziyân olmayub perâkende dahi olmamak içün, bir kıst-ı evsat ta'yin olunub maktû' kayd edüb, Eflâkler ve sipâhîler ellerinde *tezkire* verilüb atebe-i ülyâya arz edeler.

15. Ve zikrolan *Eflâkler* içinde ba'zı kimesneler var imiş ki, sancakbeğlerinden *mu'âf-nameleri* olub nesne vermezler imiş. Anlarun gibileri teftîş edeler. Yoldaşlık ile mu'âf olmuş kimesneler ise mukarrer ede. Ve illâ *filori*ye kayd edüb resimlerin zabt edeler.

16. Ve Mevlânây-ı mûmâileyh, mezkûr kulum dahi vech-i mezkûr üzre zikrolunan Eflâkleri ber-vech-i istikâmet yazub *Kanun-ı Kadîm* üzre *il yazıcıları* alduğı *ikişer akçe resmin alub* vech-i ma'îşetlerine sarf edeler.

17. Bu babda ol yerün sancağıbeğleri ve kadıları ve subaşıları ve tımar erleri ve yerlerine duran adamları ve knezleri ve pirimikürleri, gereği gibi mu'âvenet edüb filori cem'inde ve gâib olanı bulı-vermesinde ve *nev-yafte*lerin yazdırmasında mücid ve mukdim olub hizmetlerinden münfekk olmayalar. Ve illâ mansıbları alınmağla komayub azîm belâlara uğradırın.

18. Zikrolan sancakda mütemekkin Eflâklerin *baştineleri* perâkende olub halkın elinde kalmışlar imiş. Ol ecilden aralarında hayli nizâ' olub malıma zarar olurmuş. Ol asıl baştinelerin dahi nizâ'ların görüb muvâfık-ı *şer' ve kanun fasl edesiz.*

Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

(1) — **Katuna:** Elli hâne eflâkin teşkil ettiği guruba denir.

Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 129/b-131/b

Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 129/b-131/b

Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 129/b-131/b

[illegible]

باب عادت اغنام

[illegible]

١٥ [illegible]

١٧ [illegible]

١٨ [illegible]

نوبت

[illegible]

§.9- İSKENDERİYE SANCAĞI (İŞKODRA) KANUNNÂMELERİ (51)

İskenderiye, aslında Arnavutluk İskenderiyesi olarak bilinir, asıl adı *İşkodra*'dır. Rumeli Eyâleti'nin önemli livalarından olan bu şehir *Hersek, Prizren, Manastır* ve *Yanya* ile çevrilidir. 24 Ocak 1479 yılında, Osmanlıların eline geçen İskenderiye'nin tapu tahriri elbetteki Fatih devrinde de yapılmıştır. Ancak elimizde sadece II. Bâyezid devri defterleri mevcuttur[1]. Bu defterlerden I.si *BOA. TTD. 17 (55) nolu ve 890* tarihli defterdir. Bunda *Klemente* nahiyesi ile ilgili bir kanun bulunmaktadır (s. 204). *II. defter ise 26 M. nolu* defterdir ve bu defterde İskenderiye'nin çeşitli nâhiyeleri ile ilgili ba'zı kanun hükümleri yer almaktadır (sh. 1,7,12,18). Bunları özetle belirteceğiz. II. Defter 902/1497 tarihlidir. Özellikle birinci maddeden anladığımıza göre bu bölgeye ait kanunnâme mufassal defterin başında yer almaktadır. Ancak II. Bâyezid devrine ait henüz geniş bir İskenderiye kanununa rastlamadık. İskenderiye Livâsının kazaları arasında *İpek, Predgoziçe* (?), *Karadağ* ve *Dukakin* bulunmaktadır.

902/1497- İSKENDERİYE (İŞKODRA) LİVÂSINA AİT KANUN HÜKÜMLERİ

1. Bu abdeyn-i zâ'îfeyn *Umur bin Doğan* El-Emîn ve *Yusuf bin Ahmed* El-Kâtib emr-i hümâyûn mûcebince Vilâyet-i *Çirmen* elini yazdukda nevâhî-i *Hod ve Koça ve Biberleri* bile yazmak emrolunub emr-i Sultânî ile varub nevâhî-i mezkûrları yazınalu olıcak berât-ı hümâyûn mûcebince *Firûz Beğ* ma'rifetiyle yazılub mufassal defterde cemî'i şerhi ve kanunları zikr olunmuşdur. Ve *harâcları ve ispençleri* ve cemî'i hâsılları maktû' emr olunmuşdur. Ma'lûm olunmağiçün beyân olundu. Ve *Hod* nâhiyesi ki, altı pare karyedir, *İskenderiye kal'ası*nda ve *Pedügan* ve *Müdun* kal'alalarına giden yolun üzerinde *derbend* ki, *Aşağa Tuna* demekle ma'ruf olan karyelerden *Yukaru Tuna* demekle ma'rûf olan karyelere varınca değin olan derbendi tamamca bekleyüb her karyede nöbetçi dutub gözedeler ki, *kimesnenin malına ve canına zarar olunmaya.* Ve mezbûr kâfirler dahi zikrolan mûceb üzre rüsûmların verüb cemî-i avârız-ı divânîden mu'âf ve müsellem olalar deyü emr olunmuşdur. Ve berât-ı hümâyûnda zikrolan nâhiyelerden gayrı tanınmış vilâyet varsa yazıla deyü emr olunduğı sebebden *Kilemente* nâhiyesi dahi gelüb itâat etdüği cihetden *Fîrûz Beğ* ma'rifetiyle mufassal yazıldı. Hâsılı ber-vech-i maktû' verecekleri hâsılları kayd olunduğı yerde beyân olunmuşdur.

(Tahrîren fî gurre-i Receb'il-Mürecceb sene isneyn ve tis'a-miete BOA.TTD. 26M/1)

2. Ve mezkûr *Klemente* nâhiyesi ki, beş pare karyedir. Karyelerin kâfirleri yılda ber-vech-i maktû' bin akçe harâç ve ber-vech-i maktû' bin akçe ispenç sancak

---

(1) Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi,** II/123-124; Şemseddin Sâmi, **Kamus'ül-A'lâm,** II/978

beğine verüb ve gayrı öşür ve rüsûm vermeyüb cemî' avârız-ı dîvânîden mu'âf ve müsellem olub *İskenderiye* kal'asından Petreşban elinden Altun elinden aşağa yola ve *Müdun* kal'asından Koça dağından eşüb *Plave*'e çıkan yolları bekleyüb *derbend-çiler* olmak emrolundu. *(Tahrîren fî gurre-i Receb sene 902; BOA.TTD. 26M/7)*

3. (İpek Nâhiyesi): Mezkûrun müslümanlarun bağlarından *Kanun-ı Pâdişâhî* üzre *dönümüne* dörder akçe resm alına; öşür alınmaya deyü ellerinde hükm-i pâdişâhî olub Defter-i Atîkde böyle mukayyed bulunmağın ber-mûceb-i hükm ber-karar-ı sâbık mukarrer kayd olundular *(BOA.TTD.26M/12)*

İskenderiye (İşkodra) Kanunları, BOA, TTD, No: 26 M, sh.1, 7, 12

[illegible]

§.10- İZVORNİK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I. GENEL DURUM

Kuzey Sırbistan yani Fatih devrindeki *Laz-Eli Sancağı'*nın önemli bir idarî ünitesi olan *İzvornik Sancağı,* kuzeyde *Sava* nehriyle Avusturya'dan, doğuda *Derina* nehriyle Sırbistan'dan ve batıda *Bosna* nehriyle *Banyaluka sancağı*ndan ayrılmış bulunmaktadır. II. Bâyezid devrinde en önemli iki kaza merkezi, *İzvornik* ve *Srebrinice* kazalarıdır(1).

II- SREBRENİÇ MA'DEN KANUNNÂMESİ (52)

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları:

*Derine nehri*nin Bosna tarafında kalan *Srebrinice,* II. Bâyezid devrindeki idarî düzenlemelerde *İzvornik Sancağı'*nın kazası olmuştur. Bosna bölgesinin önemli ma'den merkezlerinden olan Srebrinice'ye ait ilk ma'den kanunları Fatih zamanında hazırlanmıştır(2). II. Bâyezid zamanında ve 1488 yılında tanzim olunan *Srebrinice Ma'den Kanunnâmesi* ise, sadece ma'den hükümleri ile iktifâ etmemiş; belki hem Srebrinice'ye ait bâc vergilerini ve hem de komşu ma'den pazarlarına ait benzeri esasları da düzenlemiştir: *Çerniç, Sas, Kopriçe, Girnik* ve *Oluk ma'denleri* gibi...

Tek nüshası *Paris, 85, vrk. 289/a- 290/a'*da bulunan kanunnâmenin meşrûiyet dayanağı, ma'den konularında ülülemre tanınan yetki ve bâc vergisi husundaki salâhiyetdir. Fransızca tercümesi de yayınlanan Kanunnâmenin, ilk Türkçe neşrini biz yapmış oluyoruz. Ba'zı okuma hatalarımızın olacağını tahmin ediyoruz(3).

2- Kanunnâmenin Metni

SURET-İ KANUNNÂME-İ RESM DER NEFS-İ MA'DEN SERABNİÇ

1. *Ma'den*den *cevher* çıkub *çarha* varub *gümüş iplik* olunca, cemî' harc *kuyu sâhibleri*nindir. Gümüş iplik olduktan sonra gümüş arayıcı mühriyle emîn ve kadı huzuruna gelür. Vezn olunub dokuz hisse kuyu sâhiblerinündür ve onuncu hisse öşr-i şahîdir.

2. Ve *beğliğe* hâsıl olan gümüşden *kâl* oldukda on *dirhem*den bir dirhem *kesr* vâki' olur ve kalhâneye *harç* bir akçedir, *ledre* başına; ol dahi *rişt*den hâsıl olur. Ve gümüş *darbhâne*ye varub gelince ledre başına kira üç akçedir ve *kâlhâne*de yılda hâsıl 4.000 akçedir. Kanun-ı ma'den budur ki, zikr olunur(4):

3. Ve mezkûr ma'denin kendü nefsinde hâsıl olan ki, kanunundan gayrı ma'denin bazarına taşradan gelen ve içerudan taşra giden metâ'dan ve gayrından fil-cümle

---

(1) Şemseddin Sâmi, II/852-853

(2) Fâtih-35, sh. 497-499

(3) Beldiceanu, **Actes,** 213 vd.

(4) — **Ledre:** OK, I/352, dn. 1

bâc ve bâki rüsûm harç budur ki, zikr olunur;

Satılmak içün bazara gelen hubûbâtdan her yüzde iki akçe ve iki koyuna bir akçe ve dört kuzuya bir akçe; kuzu kırklayub koyuna katıldıktan sonra koyun gibi ikisine bir akçe ve bir sığırdan iki akçe ve bir sığır derisinden iki akçe ve bir yük koyun derisinden girenden ve çıkandan altı akçe ve bir hınzırdan iki akçe ve bir yük tuzdan altı akçe ve bir yük baldan ve yağdan altışar akçe ve bir yük zeyt yağından 12 akçe ve bir yük bezden 6 akçe ve bir yük *çuka* gelse 22 akçe ve bazarda satılan çukadan arşununa bir akçe ve bir donluk çuka ki, yerlü kimesneye satılsa *donluk*dan iki akçe ve bir *kepenek*den iki akçe ve bir dikilmiş çuka satılsa iki akçe ve bir çift... satılsa bir akçe; bir yük kettân bezinden 24 akçe; yükden eksik olsa satılıcak 10 akçede bir akçe; *hegbe* ile gelicek 6 akçe ve kettân yükünden 6 akçe; bir yük pirinçden 6 akçe ve bir donluk *boyalu kepe* ki ana *sokna* derler iki akçe ve *ak sokna* yükünden 22 akçe ve kassâblar *kenârede* (?) koyun boğazlasalar, ol vakit dört koyuna bir akçe ve bir sığır boğazlasa bir akçe; ol boğazlanan sığırın dili *knez*indir. Ve bir *karın* yağ ki, 15 akçelikdir, bir akçe ve 25 akçelik olsa iki akçe ve bir yük balıkdan 6 akçe ve ma'dûd balık ve yumurta ve soğan ve şalgam fil-cümle bunlarun emsâli nesnelerden *öşür* alınur. Ve dört tavşana bir akçe ve bazar yerinde *sergi* salana çiftde bir akçe ve etmek eyleyüb bazarda satanlardan haftada bir akçe ve dört koyun derisinden bir akçe ve bir yük sığır ve koyun derisinden 6 akçe ve tahtadan öşür ve bir çift öküz ağaç getürse yarım akçe ve şehirden çıkanlardan dahi geldüğünden ne ise bi aynihî alınur. Ve bal mumu yükünden 6 akçe ve kurşun yükünden iki akçe.

4. Ve *nefs-i Srebriniç*'de ekin ekübve *bağ* dikenlerden *öşür* alınur. Ve evlerine yemek içün alıkoduklarından gayrı *şire* ve *tahıl* sattıkları vakit yükde iki akçe *bâc* alınur. Ve temürden iki yükde bir akçe ve şire yükünden iki akçe.

5. Kanun-ı kadim budur ki, zikr olundu. Ve... *Voyvoda* dahi bu vilâyeti yazdıkda bu üzere kanun vaz' eyledüği sebebden âsitâne-i devletinden dahi *kanunnâme* îrâd olmuşdur; anunla amel olunur.

BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ ÇERNİÇE(1)

6. *Cevher ma'den*den çıkub *çarha* varub *gümüş iplik* olunca cemî' harc kuyu sâhiblerinindir. Gümüş iplik oldukdan sonra gümüş arayıcı mührüyle emîn ve kadı huzuruna gelür. Vezn olunub dokuz hisse kuyu sâhiblerinündür ve onuncu hisse *öşr-i şahî*dir.

7. Ve beğliğe hâsıl olan gümüşden *kâl* oldukda on dirhemden bir dirhem *kesr* vâkî' olur ve *kâlhâne harcın* bir akçe, *ledre* başına; ol dahi *rişt*den hâsıl olur. Ve *darbhâne*ye varub gelince ledre başına kira üç akçedir. Mezkûr hâsıl-ı ma'denin kanunı bi aynihî *Srebrinice âdet*incedir.

DER BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ SAS

8. *Kovaçoğlu âdet*ince kuyudan çıkan cevherden 15 kıbıl kuyu sâhiblerinindir;

(1) — **Çerniçe:** Sas ve Srebriniçe bölgesinde bir ma'den merkezidir.

16 kıbıl *resm-i şahî*dir. Ve cevher ma'denden *çarha* varub gümüş iplik olunca cemî' harc *kuyu sâhibleri*nindir. Gümüş iplik olduktan sonra gümüş arayıcı mührüyle emîn ve kadı huzuruna gelür. Vezn olunub tâ ki, dokuz hisse kuyu sâhiblerinündür, onuncu hisse *öşr-i şahî*dir(1).

9. Ve beğliğe hâsıl olan gümüşden *kâl* oldukda on dirhemden bir dirhem *kesr* vâki olur ve *kâlhâne*de *harc ledre*de bir akçedir; ol dahi *rişt*den hâsıl olur. Ve gümüş *darbhâne*ye varub gelince kirası ledre başına üç akçedir(2).

10. Ve mezkûr ma'denin kendü nefsinde hâsıl olan ki, kanunundan gayrı bazarına taşradan gelen ve içeruda taşra giden metâ'dan ve gayrından fîl-cümlesinden *bâc* alınursa, *Srebriniçe*'de zikr olan kanun-ı kadîm mûcebince bâc alınur.

DER BEYÂN-I KOPNİÇE(3)

11. Cevherden *onda* 1; gümüşden onda 1; *gallât*dan onda 1; bir yük buğdaydan *bâc*: 2; bir yük şireden bâc: 2; bir yük baldan bâc **4**; bir yüz tuzdan bâc **4**; bir yük zeyt yağından bâc: **4**; bir yük balıkdan bâc: **4**; bir yük havyardan bâc 35; bir yük sabundan bâc: **4**; bir öküzden bâc: 2; iki koyundan: 1; Bakırdan on *ledred*e bâc: 1; *gerdek resmi* kızda: 30; avretden: 15; bir yük çıradan bâc: 2; bir bargirden: **4**; bir canavardan bâc: **4**.

DER BEYÂN-I GİRNİK(4)

12. Cevherden *onda* 1; gümüşden onda: 1; bakırdan onda: 1; altundan onda: 1; cıvadan onda: 1; laciverdden onda: 1; gallâtdan onda: 1; *resm-i kovan* onda: 1; bir yük çukadan bâc: 4; bir yük sabundan bâc: 2; bir yük baldan bâc: **4**; bir yük zeytin yağından bâc 2; bir bargirden bâc: 4; bir öküzden bâc: 2; bir koyundan bâc: 1; bir yük çıradan bâc: 2; bir yük tuzdan bâc: **4**; bir yük peynirden bâc: 2; bir yük balıkdan bâc: 2; bir yük çıradan bâc: 1; *resm-i âsiyâb:* 35; *resm-i gerdek* kızdan: 35; avretten: 15; resm-i bostan: 2; bir yük kömürden bâc: 1

DER BEYÂN-I OLUK (?)

13. Cevherden onda: 1; kurşundan onda: 1; gallâtdan onda: 1; Kovandan onda: 1; bir yük çukadan şehir kâfiri getürse ve yabandan gelse: 2; bir yük sabundan bâc: 2; bir yük baldan bâc: 2; bir yük zeytin yağından: 2; bir bargirden bâc: 4; bir öküzden: 2; iki kovandan bâc: 1; bir yük şireden bâc: 2; bir yük tuzdan bâc: 4; bir yük peynirden bâc: 2; bir yük balıkdan: 2; *resm-i âsiyâb:* 35; *resm-i gerdek* kızdan: 35; avretten: 15; *resm-i bostan:* 2; bir *canavar*dan: 1; kettândan onda: 1; *koyun hakkı* âmilin imiş.

(1) — **Kovaçoğlu:** Bosna'da Osmanlı Devleti'nden önce hâkim olan bir bey adıdır. Hatta bu bölgeye Vilâyet-i Kovaç da denmiştir. (Beldiceanu, Actes, II/212, dn. 4).

(2) — **Rişt:** Bu kelime "**teşden**" diye de okunmuştur (Beldiceannu, **Actes**, II/214).

(3) — **Kopniçe:** Sas ve Srebriniçe bölgesinde bir ma'den merkezidir.

(4) — **Girnik:** Bir ma'den merkezidir.

Srebreniç Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 289/a-290/a

صورت قانوننامهٔ رسم و نقش معدن سربرنیچه

١ معدندن چوقمر چیقوب چرخه واروب بش ایلک اولنجه جمیع خرج قیو صاحبلرینکدر کمش
ایلک اولدقدنصکره کمشی انبارجی مهرلیه امین و قاضی حضورینه کلور وزن اولنوب طقوزده حصه

٢ قیو صاحبلرینکدر و اونجی حصه عشر شاهیدر و بجمله حاصل اولان کمشدن قال اولدقده اون
درهمدن بر درهم کسر مقطوع اولور و قالخانیه خرجی بر اقچه در درهمی باشنه و لوازمی نقره خالص
اولور و کمشمز بخانیه واروب کلنجه لردن باشنه کرا وجهی اقچه در و قال قاندن یلده حاصل
درت بیک اقچه در قانون معدن بودرکه ذکر اولنور

٣ و مذکور معدنک کندو نفسنده حاصل اولان که قانوننامه عشری معدنک بازارینه طشره دن کلان
بایع ... طشره یه کیدن متاعدن و غیریدن علی الجمله باج و بازار رسوم و خرج بودرکه ذکر اولنور
چاتالماق ایچون بازاره کلان حبوبات هر یوکدن ایکی اقچه و ایکی قیونه بر اقچه و درت قونی بر
اقچه قوزی و قیون قیونه قانلر قدر صکره قیون کبی ایکی سنه بر اقچه و بر صغردن ایکی اقچه و بر
صغر دیسندن ایکی اقچه و بر یوک قیون در سنده کریندن و چقاردن التی اقچه و بر حنزیره ایکی اقچه
و بر یوک طوزدن التی اقچه و بر یوک بالدن و یاغدن التشر اقچه و بر یوک زیت یاغندن اون ایکی اقچه
و بر یوک بزدن التی اقچه و دمور اصلندن چیوق دمور بزدن ... ... دمورلی
کلسه یوکدن التی اقچه و بر یوک چوقه کلسه یکرمی ایکی اقچه و بازاره صاتلان چوقه دن ارشون ...
بر اقچه و بوطو نلق چوقه که بر کیسه صاتلسه ... کلا اقچه و بر کیه نکدن ایکی اقچه و بر ... چوقه
صاتلسه ایکی اقچه و بر چوقه ... صاتلسه بر اقچه بر یوک کتان بزندن یکرمی درت اقچه یوکدن اکسیک اولسه
صاتلیجاق اون اقچه بر اقچه ... ایله کلیمدن التی اقچه و کتان یوکندن التی اقچه بر یوک بر بخدن التی اقچه
و بورنلق بوبالو کیبی که اکا صوقمه درلر ایکی اقچه و اق صوقمه یوکندن یکرمی ایکی اقچه و قصابلر قناره
قیون بوغازلسه لر اولوقت درت قیونه بر اقچه و بر صغر بوغازلسه بر اقچه اول بوغازلنان صغرک
دریسی کلسه ... و بر ... باغلکه اون بش اقچه لقدن بر اقچه و یکرمی بش اقچه لیق اولسه ایکی اقچه

Srebreniç Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 289/a-290/a

وبر يوك بالقوندن التى اقچه ومعروده بالق ويرده وضعنى وثلثم فى الجمله بونلرك امثالى نسنه لردن
عشر النوره ودخى طوشانه بر اقچه وبازاره يرنده سركى صلانه هفته ده بر اقچه واتمك ايليوب بازاره
صاتانلردن هفته ده بر اقچه ومعوده قيوه دربيسندن بر اقچه ودبغ [illegible] التى اقچه
ولحمده عشر وبرچفت اوكوز اتفاق كوتوره بازه بر اقچه وشهردن بغانلردن داخى كلدوكنده
٤ ناسه حسبنه النوره وبال موم يوكندن التى اقچه وفرشوز يوكندن [illegible] اقچه ودون سابر يغ اكين اكوب
باغ دكنلردن عشر النوره واولرنه يمك ايچمك ايچون اليقودوقلرندن غيرى شى وتحيل صاتدقلرى
٥ وقت يوكندن اكى اقچه باج النوره وتوزدن اكى يوكندن بر اقچه وشيشه يوكندن [illegible] اقچه نوزه قديم بودر كه
ذكر اولندى ومواجب ولوده داخى بو ولايت يازلدقده بولدنه قانون وضع ايلدوكى سبب [illegible]
دولتسنده داخى قانون نامه ايراد اولنمشدر انوكله عمل اولنور

قانون معدن [illegible]

٦ چوهر معدندن چيقوب چرخه وارمدن كيشى ايلك اولنجه جميع خرج قيو صاحبلرنكدر كيشى
ايلك اولدقدن صكره كيشى ارابجى مهرلو امين وقاضى حضورنده كلور وزن اولنوب طقوز حصه
٧ قيو صاحبلرنكدر اونجى حصه عشر شاهيدر ودخى بوكلك حاصل اولان [illegible] قال اولدقده
اوزدن بمعدن بر رسم كره واقع اولور وقال خانه خرجى بر اقچه لدن باشنه ولدخى [illegible]
حاصل اولور وخرجانى واردوكلجه لدن باشنه كرى اوچ اقچه دن [illegible] حاصل معدنك

قانون بعينه [illegible] عادتنجه [illegible]
قانون معدن [illegible]

٨ قراچه اوغلى عادتنجه قيودن چيقان چوهر [illegible] قيل قيو صاحبلرنكدر اوندن اليقى
قيل رسم شاهيدر چوهر معدندن چرخه وارمدن كيشى ايلك اولنجه جميع خرج قيو صاحبلرنكدر
كيشى ايلك اولدقدن صكره كيشى ارابجى مهرلو امين وقاضى حضورنده كلور وزن اولنوب [illegible]
٩ طقوز حصه قيو صاحبلرنكدر اونجى حصه عشر شاهيدر وبوكلك حاصل اولان [illegible] قال اولدقده
اوندن دخى بر رسم كره واقع اولور وقال خانه خرجى لدن بر اقچه در [illegible] حاصل اولور

Srebreniç Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 289/a-290/a

وكيش ضربخانه سنه واروب كلنجه كسرى لازم بلشينه اوچ اقچه

١٠ وبونلردن كيمسنه معدنك كندو نفسنه حاصل اولان كه قانونلردن غيرى بازاره طشره دن كلان ايچون [illegible]

مناعدن وغيرلرى [illegible] باج النور [illegible] قانون قديم موجبنجه باج النور

١١ [illegible]

١٢ [illegible]

١٣ [illegible]

[illegible]

صورت [illegible]

افتخار الامراء والاكابر حاوى فنون المفاخر وسمون المآثر [illegible] دام عزه

وافتخار القضاة والحكام مولانا [illegible] قاضيسى دام فضله توقيع رفيع واصل

اولجق معلوم اولا كه [illegible] حكم

شريف [illegible]

§.11- KEFÂLONYA KANUNNÂMESİ (53)

I. HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI

25-30 sene Osmanlı idâresinde kalan *Kefalonya Adası'*na ait kanunnâme, hem Fatih ve hem de II. Bâyezid'e ait umumî kanunnâmenin küçük bir nümunesi hükmündedir ve klasik bir Osmanlı *sancak kanunnâmesi* görünümündedir(1). Gerçekten 1 ilâ 16. maddeleri arasında re'âyâdan alınan şer'î ve örfî vergileri tanzim eden kanunnâme, 17 ilâ 33. maddeleri arasında da cezâî hükümleri düzenlemektedir. Tamamı 55 maddeden ibâret olan kanunnâmenin tanzim tarihi belli değildir. İfade ve üslûb tarzı, Fatih Kanunnâmesine daha yakındır.

Kefalonya (Céphalonie), Yunanistan'ın yedi büyük adasından biridir. *Patras Körfezi* girişinin ve *Mora Yarımadası'*nın kuzey-batı köşesinin karşısında yer alır. Bizans İmparatorluğu tarafından Venedikliler'e verilen bu ada, 1479 senesinde *Gedik Ahmet Paşa* tarafından fethedilmiştir. 1499'a kadar Osmanlıların elinde kalan bu ada, 1502 (908) tarihli muâhede ile Venediklilere verilmiştir. Fatih devrinin sonlarına doğru fethedilen ve bu arada II. Bâyezid devrinin çoğu zamanlarında Osmanlıların elinde kalan bu ada halkı, hukukî hayatlarını tanzim etmek üzere II. Bâyezid'den *kanunnâme* talep eylemişlerdir. Tarihi kesin belli olmamakla beraber, II. Bâyezid devrinde hazırlandığında şüphe bulunmayan *Kefalonya kanunnâmesi*nin elimizde iki nüshası mevcuttur. *Topkapı R. 1935, vrk. 132/b-136/a'*daki ve *Paris 85, vrk, 245/b-251/a'*da bulunan bu kanun aynı zamanda II. Bâyezid devri hukukuna da ışık tutabilecek mahiyettedir. Özellikle ceza hukukuna ait ta'zir cezası ile ilgili hükümler ihtiva etmesi, hukuk tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. *Venedik Cumhuriyeti* aralıksız 35 sene Osmanlılar'la iyi geçinmiş ve Kefalonya tâ *Barbaros Hayreddin Paşa* tarafından Osmanlı ülkesine katılmış bulunmuş olduğundan, kanunnâmenin II. Bâyezid devri mahsulü olduğuna kesin gözüyle bakılabilir. İlk defa yayınladığımız bu kanunnâmede bazı okuma yanlışları olursa, müsamaha ile karşılanmasını istirham ediyoruz(2).

II- KEFALONYA KANUNNÂMESİNİN METNİ

CEZÎRE-İ KEFALONYA KEFERESİNE VERİLEN KANUNDUR

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki:

Kefalonya Cezîresi halkı *Dergâh-ı mu'allâma adam gönderüb ummâlden ve gayriden envâ-ı şikâyet arz edüb Kanunnâme* taleb ettüdleri ecilden bu hükm-i hümâyûnı verdüm ve buyurdum ki:

1. *Her müzevvec kâfir, süvarına* yılda yirmi beş akçe vereler ve süvari dul avre-

(1) Krş. Fâtih-2, II. Bâyezid-1

(2) Şemseddin Sami, **Kamus'ul-A'lâm,** 5/3869; Uzunçarşılı, II/42-43, 135, 218-224, 376, 458

ti güc ile evinde kullanmaya ve iplik eğirtmeye, meğer ücretle işlede[1].

2. *Ve tahıl öşri,* eğer demedden alınursa, yüz *demed*den on demed *onda* ve üç demed *sâlârlık* alına. Eğer onda *çeçden* alınursa, yüz kilede on *kile* onda ve iki buçuk kile sâlârlık alına. *Panbuk*dan yüz ledrede on *ledre* onda, üç ledre sâlârlık alına. *Ketân*den yüz demedden on demed onda ve üç demed sâlârlık alına. İllâ ketânı yumuşadı vereler. *Gönil*den ve *zağferân*dan onda ve sâlârlık yok[2].

3. Ve süvarına hâsıl yazılmış her kanda *beğlik bağ* varsa, ra'iyyetleri yılda üç gün işleyeler; *beğlik bağ* olmayan yerde işlemeyeler.

4. Ve kâfirden zikrolunan mûcebce hakların aldıktan sonra *atlarını ve kanlularını* güc ile ulâğa dutmayalar ve kendülere güc ile iş işletmeyeler.

5. *Ve re'âyâ halkı, tımar eri re'âyâsı* olsun, *hisâr eri re'âyâsı* olsun ve *vakıf* ve *mülk* olsun, *re'âyâsı öşürlerin* akreb-i bazara iledeler. Hisâr eri re'âyâsı öşürlerin hisâra iletmek men' olunmuşdur. Ol bid'at iâde olunmaya.

6. Ve *bağ* olub *şire* hâsıl olan yerlerde, eğer şehirde ve eğer köyde, subaşı ve süvari iki ay *monopolye* dutub *suci*sin narhdan ziyâdeye güc ile kâfir üzerine dökmeye. Ve subaşı ya süvari monopolye dutmak isteyicek kâfirin fuçıların mühürleye, bunların şiresi satılmayınca kimesne *hamr* satmaya. Ve bu iki, monopolye içün yılın kangı ayın ihtiyâr ederse, kâfirden alınan *onda*yı ol aylarda sata. Eğer subaşının veya süvarinin bu iki aydan hamri artsa, güc ile kâfir üzerine bırakmaya. Meğer ki, kâfir ile *il narh*ına râzı olalar.

7. Ve kâfir *şiresin korta*sına koyub sıkmak isteyicek, def'ül-vakt bırakmayalar, sıkmağa destûr vereler ve destûr içün nesne almayalar; koyalar, şiresin sıka, tâ kim zâyi' olmaya. Ve kâfir *cibresin* sıkıcak üzerine duran adam ol cebreyi araya, basılmaduk var ise basdıra. Eğer cebrelerde üzüm kalmadiyse, su koyub sıka, andan kabına koya. Ol şireden onda ve sâlârlık alınmaz.

8. *Ve şireden* yüz medreden on *medre* onda, üç *medre* sâlârlık alına. Ve kâfir fuçusın açub satıcak, *Edirne medresiyle* elli medrede bir medre alına. Ve taşradan satılmak içün gelen *suci*den, her fuçı başına on beş akçe alına[4].

9. *Ve kovanda,* eğer defterde akçe yazıldiyse kaç kovanda bir akçe yazıldiyse ol alına. *Eğer akçe yazılmadiyse öşür, eyülü yadlulu* on kovanda bir kovan bir kovan alına [5].

10. *Ve donuz* ki, yabanda yüriye yahud sığır ile güdile, ikisinden bir akçe alına. Ve evde boğazlamağiçün alınandan birine bir akçe alına [6].

11. *Ve değirmen resmi,* bir düzine bir yıl tamam yüriyenden *Edirne müddi*yle bir *müdd* tahıl alına; yaru arpa ve yaru buğday ola. Kalanı dahi bu kıyas üzerine

(1) OK, I/355, md. 52
(2) OK, I/352, md. 35
(3) OK, II/58, dn. 2
(4) OK, I/355, md. 53
(5) OK, I/355, md. 54, 42
(6) OK, I/355, md. 55

dir, alel-münâsafe [1].

12. Eğer *şehirlü* ve eğer *köylü* ki, *yemiş ağacı* ola, anda erik ve kiras ve enâr gibi neye satılursa satıcak *onda*sın alalar. Ağaç başına bahâya dutmak isterlerse, yâd yerlerden emîn kişiler getüreler, ağaç başında bahâya dutalar, neye dutılursa ondasın alalar. Yemişde sâlârlık olmaz.

13. Eğer *subaşı* veya *süvari* yerinde ra'iyyete yetecek mikdârı yeri olmasa, dahi ra'iyyet gayrı yerde ekse, onda alınmaya; ancak yer ıssı *öşrüni* ala. Ammâ süvarinin yerinde yetecek kadar yarar yerler olsa, dahi ra'iyyet varub gayrı yerde ekse, bunda ekmese, iki öşür alına; biri yer ıssına ve biri ra'iyyet sâhibine verile.

14. Ve ra'iyyet halkı sâhib-i tımara öşrü sığacak kadar *anbar* yapıvereler; ev ve ahur yapıvermek ref' olunmuşdur, ra'iyyete ol nesne teklîf olunmaya.

15. *Ve tımarda ra'iyyet olmayub* hâricden zirâ'at edenler, öşürlerin sâhib-i tımarın köyde olan anbarına iledeler.

16. *Ve gerdek değüri, a'lâsı ki, gâyet bây* olub bin akçeye dahi ziyâdeye güci yeterse otuz akçe; evsat'ül-hâl olursa yirmi akçe; fakîr'ül-hâl olursa on akçe alına[2].

17. Eğer bir kâfir *zinâ* kılsa şer' ile sâbit olsa, zinâ kılan evlü olursa ve bây olsa ki, altı yüze güci yetse, yüz akçe; andan aşağa hâllü olursa elli akçe; gâyet fakir olursa otuz veya yirmi akçe alına.

Ve eğer zinâ eden ergen ise, bây olub bin akçeye dahi ziyâdeye güci yeterse *cürm* elli akçe alına; fakir olursa yirmi veya on beş akçe alına.

Eğer *avret zinâ kılsa,* şer' ile sâbit olsa, ganî ise ganî er *kınlığın vere; orta hallü yahud fakir olsa, erenler gibi ola, evlü kınlığın* vere.

18. Eğer avretin hâli olsa eri kabul etse, *köftehor kınlığı* elli akçe vere; orta hâllü olursa otuz akçe vere; fakir olursa yirmi veya onbeş akçe cürüm alına. Eğer zinâ eden fakir olsa, anun cürmi ergen gibi ola.

19. *Eğer zinâ kasdına biregûnün evine girse,* evlü ise evla cürmin vere; ergen ise ergen cürmin vere; yukaru tafsîl üzre.

20. *Eğer kul ve karavaş zinâ* kılsa, hür ve hürre cürminin nısfın vere, bayağılayın. Eğer biregûnün avretin öpse veya dilese yahud yapışsa, kadı *ta'zîr* ede; iki ağaç başına bir akçe cürüm alına.

21. Eğer avret veya kız *bana zinâ kıldın dese,* er inkâr eylese, bunların sözüne i'tibâr olunmaya. Ere *and vereler;* avrete kadı ta'zîr ede, iki ağaç başına bir akçe cürüm alına. Aksinde dahi kezâlik.

22. Eğer bir kimesne *zinâyı bilse demese* nesne yok; *uğurluğı* bilse demese cürmi beş akçe alına[3].

23. *Eğer birbirinin saçın ya sakalın yolsa,* sâbit olsa, *cürm* yirmi akçe, fakir

(1) OK, I/355, md. 42
(2) OK, I/356, md. 57
(3) Zina ilgili maddeler için bkz: OK, I/347-348, md. 1-11

olsa on beş akçe alına. Eğer *baş yarılub* kan çıksa, cürm on beş akçe alına; eğer kemük çıksa *otacılu* olsa, bây olub bin akçeye güci yetse cürm elli akçe alına, evsat'ül-hâl olursa otuz akçe alına, fakir olursa yirmi ya onbeş akçe alına.

24. *Eğer adam öldürse kısas etmeseler kan edici* bây olub bin akçeye dahi ziyâdeye güci yeterse, ikiyüz akçe; evsat'ül-hâl olursa yüz akçe; fakir olursa elli veya otuz akçe alına.

25. Ve eğer bir kişiyi *okla ya bıçağ ile ursa,* başlu olub döşeğe düşerse, ol uran bây olub bin akçeye veya dahi ziyâdeye güci yeterse cürm yüz akçe alına; evsat'ül-hâlden elli akçe; fakir olursa otuz akçe alına veya yirmi beş akçe alına[1].

26. *Eğer kaz ya ördek uğurlasa,* kadı *ta'zîr* edüb dört ağaca bir akçe cürm alına. Eğer *sığır* uğurlasa, ganî olsa, *elin kesmeseler* bin akçeye ya dahi ziyâdeye güci yeterse, cürm elli akçe alına; evsat'ül-hâl olursa otuz akçe; fakir olursa yirmi veya on beş akçe alına. Eğer *at* uğurlasa, *elini keseler;* kesmezlerse yüz akçe cürm alına. Eğer *yancuk ya destâr* uğurlasa, *elini kesmelü olmasa,* kadı ta'zîr ede, iki ağaca bir akçe cürm alına. Eğer biregûnün *tahılın* uğurlasa, ganî olursa yirmi akçe; evsat'ül-hâl olursa on akçe; fakir'ül-hâl olursa beş akçe alına.

27. *Oğul atasından ve ata oğlundan* ya karındaş karındaşından ya er avretinden veya avret erinden nesne *uğurlasa,* kadı ta'zîr eyleye; iki ağaç başına bir akçe alına[2].

28. *Eğer biregûnün gözin veya dişin çıkarsa,* kasd ile, *kısas etmeseler,* ganî olsa cürm yüz akçe, evsat'ül-hâl olursa elli akçe, fakir olursa otuz ya yirmi akçe alına.

29. *Sağîr oğlancıklar savaş etse,* cürm yok.

30. *Süvari güc ile ra'iyyet yerinden kovsa,* gerü yerine gelicek tapu almaya. Ra'iyyet rızâsıyla kendü gitse, yerin bir yıl ıssuz kosa, ihtiyâr süvarinin elinde ola.

31. Eğer yabanda sığır veya *yond* veya koyun bulunsa, kığırtmasalar, bây olursa cürm on beş akçe; evsat'ül-hâl olursa on akçe; fakir olur ise beş akçe alına. Eğer *kığırtsa* ıssı bulunmasa, kadıya vereler; emr-i şer' ne ise eyle ola.

32. Eğer yoldan geçerken *zulümle yoğurt veya etmek alsa,* kadı ta'zîr ede; iki ağaca bir akçe alına.

33. Ve süvarinin ra'iyyetinden hâsıl olan *kınlık,* eğer defterde süvari ile subaşı arasında münâsafe üzre yazıldı ise, nısfın subaşılar ve nısfın süvari ala.

34. *Ve gerdek resmi,* eğer bâkire ise, kız içün olursa ra'iyyet sâhibinindir, ana hükm oluna ve eğer bir kerre ere varub seyyibât kısmından olub sonra gayrı ere varmalu olsa, kangı toprakdan çıkarsa gerdek resmin ol toprak ıssı ala. Ve süvarinin kızı çıksa, *gerdek değürin* subaşı ala[3].

35. Bir ra'iyyet ki, yer duta, elindeki yeri zirâ'ate kâbil iken ve mâni' yoğ iken *mu'attal koyub* gayrı süvarinin yerine ekse, bir öşür sâhib-i arza verdikden sonra

(1) 23-25. maddeler için bkz. OK, 1/348-349, md. 12-14

(2) OK, 1/349-350, md. 16-17

(3) 28-34. maddeler için bkz. OK, 1/350, md. 18-27, 57

bir öşür dahi sâhib-i ra'iyyete verür. Ve eğer süvarinin yeri olmasa, ra'iyyet gayrı yere ekse, hemâ ekdüği yer ıssına âdet üzre *öşrin* vere, ziyâde te'addî etmeyeler.

36. *Ve derziden ve cüllâhdan* ve gayrı san'at ehlinden ki, kâfir ola, yirmi beş akçe *ispenç* aldıkdan sonra bunlardan san'at ehlidür deyü nesnelerin almayalar ve üzerlerine zulümle iş ve güç bırakmayalar. Meğer ki, *il narhı*na râzı olalar, ol vakit işleyeler(1).

37. *Ve bâc bâbında,* müslüman veya kâfir taşradan gelüb kebe ve kepenek ve yün ve bal ve yağ ve bunlara benzer her ne kim getürürlerse, satsalar, kırk akçeden bir akçe bâc alına. Ve turvanda yemiş yüküne birer akçe alına ve bol olıcak iki ve üç yüküne bir akçe. Ve *çıra* yüküne bir *sorti* veyahud bir pâre çıra alına. Ve eşek yüki *odu*nın resmi kal'aya girse, *kapucı resmi* bir ağac odun alına(2).

38. Ve şehre ve köye gelen giden *beğ kullarından ve sekbânlardan ve doğancılar*dan ve *at oğlanlarından* yolda ve yomuşda yüriyüb giden kullardan ve *elçiden,* her kangısının elinde hükm-i hümâyûnı olub anun içinde yemekden ve yiyecekden ve yemden ve ulakdan ve kılavuzdan ve gayrından her ne kayd olunmuş ise, anı vereler, ziyâde nesne vermeyeler. Eğer nesne emr olunmadiyse, hemân *onda* vereler. Her ne hâcet olur ise, kendü yanlarından alalar, kimesneye zahmet vermeyeler, ederlerse Dergâh-ı mu'allâma i'lâm eyleyeler, haklarından geline.

39. Eğer bir kimesnenin atı veya öküzi veya yondı *ekilmiş galleye girse,* davar başına beş ağac vurub beş akçesin alalar. İnek girse, dört ağaç ve dört çomak; buzağu girse bir akçe ve bir çomak; koyun girse iki koyuna bir akçe alub bir çomak uralar. Canavar girse canavar başına iki akçe alınub iki çomak urula. Evvel *hüccet* edeler; hüccet etdüklerinden sonra eslemeyüb davarlarına tımar etmezlerse ki, ekilmiş galleye ziyân etmiş olalar, bu resme cürümlenüb *çomak* uralar ve tehdîd edüb olan ziyânı *tazmîn* edeler.

Ve eğer köy arasında veya köyler yanında galle olsa ki davar uğrağı ola, anun gibiye *avlağu* edeler(3).

40. Hiç ehad bu kanunlardan tecâvüz etmeye; ederse Dergâh-ı mu'allâma i'lâm edeler.

41. Ve bir gemi yükünden yüz otuz akçe alına ve bir araba soğandan dört akçe ve bir araba balıkdan sekiz akçe ve bir araba pirinçden sekiz akçe ve bir sığırdan iki akçe alına; bir akçe satandan ve bir akçe alandan. Ve bârgir satılsa dört akçe alına; iki akçe satandan ve iki akçe alandan. Ve bir *esir* satılsa iki başdan dört akçe alına.

Ve kapanda satılan nesneden bir kantardan iki akçe alına; iki başdan.

*42. Eflâkden ve Frenk'den ve Dubrovnik'*den ve gayrı yerden her ne gelse, yüzde iki akçe alına. Ve bir araba ketanden sekiz akçe ve bir araba tahtadan bir tahta alına. Ve taşradan koyun gelse bağazlansa, dört koyuna bir akçe alına. Ve şehir yöre-

(1) OK, I/356, md. 59
(2) OK, I/356, md. 60
(3) OK, I/357, md. 67

sinde ekilen galleden ve otdan onda alına, âdet üzre.

Ve şehre gelen bir fuçı *suci*den on beş akçe alına.

43. *Mülk* satılsa ya'ni bağ veya değirmen veya bağçe veya ev veya dükkân, ***bâc*** yok ve köylerde her ne kim satılsa, ***bâc*** yok.

44. *Ve baştina*ya mutasarrıf olan *bîve*den yirmi beş akçe *ispana* alına. Ve şol-bî ve ki, baştinaya mutassarrıf değildir, altı akçe alına.

45. ***Ve kovandan*** şol ki, mutavassıt'ul-hâldir kovanı on adede yetişür ola, üç kovana iki akçe alına.

46. *Ve koyun*dan ve keçiden üçüne bir akçe alına ve üç yüz koyundan ***resm-i ağıl*** beş akçe alına.

*Ve pırnâkut*dan ve zeyt yağından öşür alına; sâlârlık yokdur. Zeyt yağın çıkar-dub vere. Ve pırnakutu kurudub vereler. Ve ***baştina*** dutan her yılda iki akçe ***resm-i bostan*** vere [1]

47. *Haraccılar,* katlanmak içün ve adam habs etmek içün ve gayrı bahâne ve illet edüb kimesneden akçe almayalar ve ***poklun*** ve hedâyâ alınavalar ve mürdelerin defterden ihrâc etmek içün kimesneden akçe almayalar [2]

48. Ve harman vaktinde re'âyâdan tavuk ve boğaça ve yemlik alınmaya. Ve baştinası olmayan kimesnelerden ***resm-i bostan*** alınmaya.

49. Ve öşür ve sâlârlık ve ispenç alındıkdan sonra ***hâric-i defter*** kimesnelerden **engüjiye** deyü altışar akçe alınmaya.

50. Ve bir kimesne kendü ma'îşeti içün galle satun alub zikrolan cezîre boğazından geçürmek içün ***gümrük*** alınmaya.

51. *Ve salma yüriyen davarların* sâhiblerinden salma yürimek mukâbelesinde her çift başına buçuk müdd buğday alınmaya ve ***resm-i çift*** deyü buçuk müdd buğday alınmaya. Onat vechile âdet üzre halkın davarları korunub terkeye zarar ve ziyân olunmaya. Hilâf-ı kanun zarar edenlerin onat vechile haklarından geline.

52. Ve halkın hamrlerin mühürlemek mukâbelesinde kimesneden bir akçe ve bir habbe alınmaya. Ve şireleri olandan ve olmayandan beş akçe alınmaya ve ***monopolye*** dutıla ve halk hamrleri satılacak eyyâmda satıla. Hilâf-ı kanun halka te'âddî ve hayf olunmaya.

53. Ve re'âyânın gallelerin yerinde satun aldıkdan sonra ***hisâr erenleri*** cebr edüb galle sâhiblerinin davarlarına yükletdürüb hisâra iletdirmeyeler, akreb bazarlara iledeler.

54. *Ve âdet-i ağnâm* cem' edenler, kanun üzre âdet-i ağnâmı ve ***ağıl resmin*** alalar. Kurtluk ve kuzuluk ve na'l-bahâ ve kitâbet bahâne edüb ve bunlardan gayrı âher hile edüb ve koyun ve kuzı ve gayrı nesne almayalar.

55. Ve buyurdum ki, ba'de'l-yevm, zikrolan Cezîre'de bu *Kanunnâme* cârî olub

---

(1) — **Pırnakut:** Mâ'nası tesbit olunamıştır. Pırmakon da okunabilir.

(2) — **Poklun:** Pıraklon da okunabilecek bu kelime de anlaşılamamıştır.

mûcebi ile amel oluna. Bu kanundan tecâvüz olunmaya. Ol yerün sancağı beğleri ve kadıları ve subaşıları ve emînleri, bu kanunu icrâ edeler. Kâyinen men kân kimesne dahl ve ta'arruz kılmaya. Şöyle bileler.

Kefalonya Kanunnâmesi, Topkapı,

R. 1935, Vrk. 132/b-135/a

Kefalonya Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 132/b-135/a

Kefalonya Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 132/b-135/a

٣٠ [illegible]

٣١ [illegible]

٣٢ [illegible]

٣٣ [illegible]

٣٤ [illegible]

٣٥ [illegible]

٣٦ [illegible]

٣٧ [illegible]

٣٨ [illegible]

[illegible]

٣٩ [illegible]

٤٠ [illegible]

٤١ [illegible]

٤٢ [illegible]

٤٣ [illegible]

Kefalonya Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 132/b-135/a

٤٤ مالمسه باج یوق و یاپشته بر متعرض اولان سبیه و دره گیمیسی ق
یلو اسیغوا لدو شول سویه یا یاپشنایه متعرض کلدرلتی اولالر

٤٥ وقوانین شوکه متوسط الالر قوالی اون شوالر یتمش اولقد

٤٦ ادیچه قوالر اکی یلده وقیونده دکیرلرده بیره اقچه السه
واوچیونه قیونده رسم اغیل سنتی اقچه الله و بوباقوتریا دنیت
یاغنده عشر الله سالاریلق یعنی زوجه یاغنی چقاردوب
دیه دیرباقوده و تیره پ دیرلر و یاپشنا دوقانی یلیه

٤٧ اکی اقچه رسم بوستان الله خرلچیلر قاتلاغوناجیه ولقدیم
جبرلکی اجورا دعیری بیان دعلی العبر کمنه دن اقچه
آلیالر و یقلوا وعده یا آلیالر و موهیلریه دنیتون لوزانیم

٤٨ اکی اچیره کمنه دن اقچه الیالر وعرض وقتی رعایادن
نادق وبوغام دملکت المیه دیاپشنایه اولمیان کمنه لودن

٤٩ رسم بستان المیه وعشریاله دیلق واسیم المدقنکه طابع

٥٠ دفن کمنه لحوق الکن دیر السبواقچه المیه و برکشه کند وسنی تار عیر
علاماتین البنفی ذکر اولنان جرمیه بوقانونه وکیله مکرالوبه

٥١ کرکی المیه و ضالمه بو دیان طوادلرکی صاحیلرندن مالم بوریک
متابع سنه هر جنت یاپشنه کوج مدبغدادی المیه و رسم فیشته
بحیرق مدبغدادی المیه ادکات حوبلم علامات لرنده قلعه کی طوارلری
قورقوس ترکیه فرردنبا تاداولعیم قلعه قاقون مرز

٥٢ لفرک ادکات جوبلع قالرمدن کلنه وقلعه نک فرلرینی مهرلرک
متابع سنه کمنه دن برااقچه دوجیه المیه وشیلرینی اولدو نرم
وادلیاعدن بیشر اقچه المیه وقیا ولیاس علامات لرنده منابلر
دوننا وقلعه فرلری سابقیاس الیاس مانع قلنوقانونت

٥٣ قلعه بتمدی رصیعه المیه و رعایا یکیش قلعه لری زینرما قبت
الرق قفکی صفار ازیجر العمر عمال مامالیکیش فوادلرنه

٥٤ و کنده دیرب حصاره الته رمیه لر اقرباسیدر زکوله المیه لر دعاک
اغنام محرلولی قانون لرینه عادات اغنامی واغنیلری سیمه اقول
قورقلق وقوزولق وضربنا دکنایت بیان العبدبع قلعه عنبرک

٥٥ لکن صیاللعبرله شو نیوباهوقورینی وغیری نیه الیالر بوینکم

سبیله ذکر اولنان جرمیه دخی بوقانون نام جاریلی دلدب
بو مصالح عهده لری بوقانون دن تجاوز اولنمیه اول بیروک
سیاقلری دوقیاری بوباشلی بولیالری بوقانون
اولیاب لرکایاتی کانکسه دخی وقت مقررقلعه سواهلر
تم

§.12- KEFE SANCAĞI KANUNNÂMESİ (54)

1475 yılında sancak olarak doğrudan Rumeli Eyâleti'ne bağlanan *Kefe*, *Kırım* yarımadasının mühim ticaret ve idâre merkezlerindendir. 1580 tarihinde müstakil eyâlet haline geldi. II. Bâyezid'in oğullarından *Şehzâde Mehmed* ve sonra da bunun yeğeni olan *Şehzâde Süleyman* (Kanunî), *Kefe sancağı* beyliğinde buhunmuşlardır. *Azak*, *Seğdak*, *Mengüb* ve *Kerç* önemli kazâları arasındadır[1]. Fâtih devrinden 1770 tarihine kadar, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde kalmıştır.

Mühim bir ticâret merkezi ve liman olan *Kefe* ile ilgili ilk hukukî düzenleme, 1 Mart 1502'de tanzim edildiği araştırmacılar tarafından ifâde edilen iki maddelik bu kanunnâmedir[2]. Ve *Paris, 85, vrk. 262/b- 63/a*'dadır.

KANUNNÂME-İ KEFE

1. *Tamgay-ı esir* ki, kurâdan şehr-i *Kefe*'ye esir gelse *Tatar*dan ve *Çerkez*den her esir içün alandan ve satandan 105'er *akçe-i Kefevî* alınurmış. Ve bundan gayrı *tuta* yani *dellâllık* deyu binde sekiz akçe ve rubu' alınmış. Yine satsa alan 105 akçe ve satan hemân 27 verüb ve *tuta* dahi iki tarafdan alınurmış.

2. Ve şimdiki hâlde alan yine satsa satan 27 vermez ve alan 105 vermez. Hemân gerü resm deyu 27 akçe verür.

قانوننامهء کفه

١ تمغای اسیر که قورادن شهر کفه یه اسیر کلسه تاتاردن وچرکسدن
هر اسیر ایچون آلاندن وصاتاندن یوز بشر آقچهء کفوی آلنورمش وبوندن
غیری توتا یعنی دلاللق دیو بیکده سکز آقچه وربع آلنمش ینه صاتسه
آلان یوز بش وصاتان همان یکرمی یدی ویروب وتوتا دخی ایکی طرفدن
٢ آلنورمش وشمدیکی حالده آلان ینه صاتسه صاتان یکرمی یدی ویرمز وآلان یوز بش

(1) Öztuna, **Osmanlı Devleti Tarihi,** 294 vd., Şemseddin Sâmî, V/3870

(2) Krş. Beldiceanu, *Recherche,* 184-185

§.13- KİLİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

*Tuna nehri*nin sol sâhilinde bulunan ve Boğdan'ın Karadeniz'e kapısı olan *Kili Kale-si*nin orijinal adı *Kilia*'dır. Fâtih zamanında sefer yapıldığı halde alınamayan bu zengin ve güçlü Kale, 889/1484 tarihinde II. Bâyezid'in orduları tarafından fetholundu. Arkasından Komşu vilâyet olan *Akkirman* alındı. Osmanlılar'ın âdeti üzerine hemen tahriri yapıldı. Bu tarihi bilgilere bakılırsa, biraz sonra zikredeceğimiz Kili kanunlarının tarihi 889/1484 civarıdır(1). Kilia kalesi bir sancak durumundadır.

Kili Kalesiyle ilgili II. Bâyezid devrinde üç kanunnâme tanzim edilmiştir.

II- KİLİ KAL'ASI BÂC VE GÜMRÜK KANUNNÂMESİ (55)

İsminden de anlaşılacağı gibi, Kili Kalesine giren- çıkan mallardan alınacak olan bâc ve gümrük kâidelerini tanzim eden bu kanunnâme, ilk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır. Daha önce Fransızca tercümesi neşrolunmuştur(2). Elimizde beş nüshası mevcuttur.

*I.si, Topkapı R. 1935, Vrk. 127/b-128/b'*deki temel nüshadır.

II.si, yine *Topkapı R. 1936, 140/a-141/b'*deki nüshadır.

*III.sü, İ.Ü.Ty. 2753, Vrk. 71/a-72/b'*deki nüshadır.

*IV.sü, Paris, 35, Vrk. 129/a-130/b'*deki nüshadır ve bu dördü de aynı olup tarih ihtiva etmemektedirler.

V.si, Paris, 85, Vrk. 236/b-237/b'deki farklı nüshadır ve Silh-i Receb 889/1484'de tanzim olunduğu kaydedilmektedir.

KANUN-I BÂC VE GÜMRÜK-İ KAL'A-İ KİLİ

Kili Sancağı Beğine ve Kadısına ve Dizdârına Hüküm Yazılur:

1. *Kumaş gümrüği,* alandan yüzde üç ve satandan üç akçe alınur imiş. Ammâ alan kimesne *şehirlü* olsa, nesne alınmaz imiş. Meğer ki, alan kimesne *hâric*den ola. Ol vakit alandan dahi üç akçe *gümrük* alınur imiş.

2. *Ve balık* satılsa, satan kimesne *öşrin* vermişdür, nesne vermez. Satun alan her *fuçı*dan üç akçe gümrük verür imiş ve dört fuçıda dahi bir akçe *resm-i kitâbet* verir.

3. *Ve hamr ki, Tuna* yüzünden gemi ile gelse satılsa, satandan her fuçıda *Os-*

(1) Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II/181-183; Şemseddin Sâmi, V/3945

(2) Beldiceanu, *Recherche,* 163-167

mânî yirmi akçe *gümrük* alınur. Satun alan *şehir halkı*ndan ise, nesne vermez. Şöyle ki, alan *hâric*den ise ol dahi yedi akçe gümrük verür. Ve bundan gayri her fuçıda iki akçe *kapucı* ve iki akçe dahi *yazıcılık resmi* alınur imiş.

Ve şol *hamr* ki, deryâ tarafından *Trabzon vilâyeti*nden gelse, satan kimesne her fuçıdan sekiz *Osmânî akçe* verür; alan kimesne hâricden ise ol dahi Osmânî sekiz akçe verür. Eğer alan *yerlü* ise, nesne vermez imiş. Kapucıya dahi her fuçıdan bir akçe ve yazıcıya her fuçıdan bir akçe verür.

Ve *hamr-i benefşe* ki, deryâ yüzünden gelüb satılsa, her fuçıdan satan on altı akçe gümrük verür ve alan dahi hâricden ise, on altı akçe gümrük verür. Eğer şehir halkından satun alurlarsa, nesne vermezler imiş. Bundan gayri her fuçıdan iki akçe *kitâbet* ve iki akçe *kapucılık* verürler imiş.

Şol *hamr* ki, *Silivri*'den (Mesevri'den) deniz tarafından gelse, satan her fuçıdan on altı akçe verür; alan yerlü ise nesne vermez, hâricden ise ol dahi on altı akçe gümrük verür imiş. Bunda dahi her fuçıdan iki akçe kapucılık ve iki akçe dahi *resm-i kitâbet* verilür.

Ve şol *hamr* ki, korudan gelse, her fuçıdan satan sekiz akçe verür; alan hâricden ise ol dahi sekiz akçe gümrük verür, eğer alan yerlü ise nesne vermez. Ve her fuçıdan bir akçe kapucılık ve bir akçe kitâbet verilür.

4. *Ve bir bârgir* satılsa, satan altı akçe *bâc* verür, alan hâricden ise ol dahi altı akçe bâc verür. Eğer yerlü olursa nesne vermez.

5. *Ve yond* satılsa, satan kimesne üç akçe bâc verür, alan yerlü ise nesne vermez, eğer hâricden ise ol dahi üç akçe verür.

6. *Ve karaca sığır* satılsa, satan üç akçe bâc verür, alan yerlü ise nesne vermez. Eğer hâricden ise ol dahi üç akçe *bâc* verür.

7. *Ve koyun* satılsa, satan kimesne iki koyuna bir akçe *bâc* verür.

8. *Ve hınzır* satılsa, satan bir akçe verür, alan *yerlü* ise nesne vermez, yerlü değilse ol dahi bir akçe verür.

9. *Ve hubûbât* satılsa, kilesi ki, *İstanbul* kilesiyle berâberdir, dört kilede satan bir akeç bâc verür, alan yerlü ise nesne vermez, eğer hâricden ise ol dahi dört kilede bir akçe bâc verür.

Ve *un* satılsa, satan yüz akçede üç akçe bâc verür, alan yerlü ise nesne vermez, misâfir ise ol dahi yüz akçede üç akçe bâc verür.

10. *Ve turşı balık, Silivri (Mesevri) fuçısı*yle satılub şehirden taşra gitse, satan *öşür* vermişdür, nesne vermez; alan her fuçıda on altı akçe verür.

Ve *havyar* ki, balıkdan çıkar, *öşür* ahnur. Ve *balık yağı*ndan dahi öşür alınur. Ve *balık karnı*ndan öşür alınur. Ve *ıhlâmur* kabuğundan dahi öşür alınur. Ve *Bu-*

(1) — **Hamr-i Benefşe:** Benefşe şarabı demektir. Ma'nası için bkz: OK, I/382, dn. 1

— **Trabzon Vilâyeti:** Fâtih Sultan Mehmed zamanında ve 1461 yılında Osmanlı Devleti'ne ilhâk edilen bu önemli sancak için bkz: Gökbilgin, M. Tayyib, XVI. yüzyıl başlarında Trabzon Livâsı Ve Doğu Karadeniz Bölgesi, Belleten, XXVI/102, Ankara 1962, sh. 293-337

dun tahtasından dahi satan yüzde üç akçe verür; alan yerlü ise nesne vermez, misâfir ise ol dahi yüzde üç akçe verür.

12. Ve şehrün kendü bağlarından hâsıl olan *şireden*, her fuçıdan on ikişer akçe *beğliğe* alınur imiş. Ve *kovandan* dahi öşür alınur imiş.

13. *Ve gerdek resmi, kız oğlan* ise on iki akçe *dizdâr* alur imiş; *avret* olsa altı akçe dizdâr alur imiş.

14. *Ve bu zikrolunan rüsûmun* cümlesi *Osmânî akçe* alınur.

15. Gerekdir ki, bu zikrolunan kanun gerü ber-karar-ı sâbık icrâ oluna. Bir dürlü dahi olmaya. Anun gibi fevt olub bu aralık yazılmamış nesne olursa, âdet-i kadîme üzre gerü icrâ oluna. *Kitâbet resmi ile kapucılık resmi* ki, zikr olundu, kitâbet tamam beğlik içün zabt oluna; kapucılık resmi gerü kapucının ola. Şöyle bileler(1).

(1) Paris, 85, Vrk. 237/b'de kanunnâmenintanzim tarihi şöyle ifade olunmaktadır: "Tahrîren Fî Silh-i Receb'il-mürecceb sene 881."

Kili Bac ve Gümrük Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 122/a-123/a

Topkapı, R. 1935, vrk. 127/b-128/b; 122/a-123/a)

III- KİLİ BALIK YASAKNÂMESİ (56)

Tuna nehri kenarında yer alan *Kili Sancağı,* mühim bir balık avlama yeridir. İşte bu *Yasâknâme Kili'*deki balık avını tanzim eden mühim bir hukukî düzenlemedir. Türkçe olarak ilk defa neşrettiğimiz bu Yasaknâmenin Fransızca tercümesi, daha önce neşrolunmuştur(1).

Paris, 85'deki nüshasından 889/1484 yılında tanzim olunduğu, açıkça anlaşılan bu Yasaknâme'nin elimizde 6 nüshası vardır.

*I.si, Topkapı R. 1935, Vrk. 122/a-122/b'*deki nüshadır.

*II.si, Topkapı R. 1936, Vrk. 131/a-132/a'*daki benzeri nüshadır.

*III.sü, İÜ. Ty. 2753, Vrk. 64/a-65/a'*daki nüshadır.

*VI.sü, Paris, 35, Vrk. 120/b-121/a'*daki nüshadır. Bu dördü, birbirine tıpatıp benzemektedir.

*V.si, Paris, 40, Vrk. 190/b-191/a'*dakidir.

*IV.si, Paris, 85, Vrk. 237/b-238/a'*daki tarih ihtivâ eden nüshadır.

YASAKNÂME-İ BALIKLAĞOY-I KİLİ EL-MAHRÛSE

Kili Sancağı Beğine ve Kadısına ve Dizdârına Yazılur:

1. *Kili* altında *Tuna'*dan ayrılan *boğazlar* altı ırmak olub anda balık avlarlar. Bunlardır ki zikrolunur: *Boğaz-ı Yvan, Anderia, Kali Yorgi,* Hırtova avlarlar. *Ve Boğaz-ı Tabyacik, Dimitri* ve *Hirş* ve kayını *Anderias Engerus* avlarlar imiş; mezkûr *Dimitri* kendü *Boğdan'*a gitmiş, oğlu ile avreti bundadır. *Boğaz-ı Nitek,* mezkûr *Dimitri* ile mezkûr kayını *Anderias Engerus* tasarruf ederler imiş. *Boğaz-ı Tatar* bu ki, *Kozman,* Alik ve Tuni avlarlar imiş. *Boğaz-ı Gülceşne,* Gorku Engerus ve Vartoli Eflâk avlarlar imiş. *Boğaz-ı Bardun* ki, Tuduran, *Astayko, Pup,* ve *Tutaş Engerus* avlarlar imiş. *Boğaz-ı Duşka, Blas* avlar imiş(2).

2. Bu zikr olunan *boğaz sâhibleri* balık avlanacak vakit olıcak, balıkçıları cem' eyleyüb av hâsıl olacak vakitlerde avlayub her ne hâsıl olursa *öşrün* beğliğe verüb bir öşürden gayri gerü bu zikrolunan kâfirler her yıl beğliğe yüz fuçı *balık* edâ ederler

---

(1) Beldiceanu, **Recherche,** 167-170

(2) Bu maddenin Paris, 85, Vrk. 273/b'deki şekli şöyledir:

"1. Kili altında Tuna'dan ayrılan boğazlar ki, altı ırmak olup balık avladılar. Bunlardır ki, zikrolunur: **Boğaz-ı Yuan, Andrye, Kali Yorgi, Hırtu** avlarlar.

Ve **Boğaz-ı Tapyack, Dimitri** ve **Hirş** kayım **Anderyas-ı Engerûs** avlarlar imiş. Mezkûr Dimitri, kendü Boğdan'a gitmiş, oğlu ile avret bundadır.

Boğaz-ı Nitek, mezkûr **Dimitri** ile mezkûr kayım **Anderyas-ı Engerûs** tasarruf ederler imiş.

Boğaz-ı Tatar, Vasile, Tyman, Buny, Lasv ve **Tomaş-ı Engerûs** avlar imiş.

Boğaz-ı Trbus ki, Kozman, Alik ve **Tuni Istefan** avlar imiş.

Boğaz-ı Gülçeşme, mezkû **Gorku Engurûs** ve **Vartoli Eflâk** avlarlar imiş.

Boğaz-ı Yardon ki, Tudor, Astayko, Pup avlarlar imiş.

Boğaz-ı Ruska, Blaş Engerûs avlar imiş."

imiş. Andan sonra mezkûr boğaz sâhibleri her def'a balık avlandıkda kendüler içün birer balık alurlar imiş. Gerekdir ki, ol dahi *beğlik* olub beğlik içün zabt oluna.

3. Her def'a balık avlandıkça beğliğe *öşür* ve sâir *rüsûm* çıkdıkdan sonra, *balıkçılar hissesi* kalub aralarında hisse olıcak her balıkçıya ne mikdâr hisse düşer ise, kal'amn iki *dizdârı* her biri dahi birer balıkçı hissesini alurlar imiş, ammâ adamları bile olamaz imiş, ol dahi beğlik olub beğlik içün zabt oluna.

4. Ve mezkûr boğazların sâhibleri kâfirler, yılda beğliğe yüz fuçı balığı edâ eyledikleŗinden sonra, kal'aının iki dizdârına dahi heŗ birine dörder *fuçı*dan sekiz fuçı *balık* verirler imiş. Şol vechile ki, ol hînde balık *rençbere* ne bahâya satılursa ol dizdârlara verilen sekiz fuçı balığın nısf-ı bahâsını *dizdâr*dan alalar, nısf-ı âherine dizdârlar mutasarrıf olurlar imiş. Gerü ol âdet-i kadîme üzre dizdârlar hissesi alınub beğlikden nısf-ı bahâsi verilüb *beğlik* içün zabt oluna.

5. *Ve her baharda mecmû' balıkçılar ve şehir halkı,* beğliğe bir *araba balık* ve güzde iki araba balık verirler imiş. Her araba dörder *fuçı* olur imiş. Gerü ol vech üzre o üç araba balık alınub beğlik içün zabt oluna.

6. Ve bu zikrolunan *boğazlar*dan gayrı yerlerde avlanan *balıkçılar*dan, avladıkları balıklardan *öşür* alınur, ayruk nesne alınmaz imiş. Ber-karar-ı sâbık gerü öşürleri alınub beğlik içün zabt oluna.

Böyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar(1).

---

(1) Paris, 85, Vrk. 238/a'da kanunnâmenin tarihi sonda şöyle belirlenmektedir: "Tahriren Fî Silh-i Receb sene 889"

Kili Balık Yasaknâmesi, Topkapı R. 1935, Vrk. 122/a-122/b

IV- KİLİ DÜKKÂNLARI KANUNNÂMESİ (57)

*Kili'*deki esnâfın ve sosyal askerî sınıfların ahvâlini tanzim eden bu kanunnâme de, 889/1484 yılında tedvin olunmuştur. Fransızca tercümesi daha önce neşrolunan Kanunnâmenin, ilk Türkçe neşri bu kitabda yapılmaktadır(1).

İdarî teşkilâtla alâkalı mühim hükümler ihtivâ eden Kannunnâmenin elimizde dört nüshası bulunmaktadır:

*I.si, Topkapı, R. 1935, Vrk. 122/b-123/a'*daki temel nüshadır.

*II.si, Topkapı, R. 1936, Vrk. 132/a-133/a'*daki benzeri nüshadır.

*III.sü, Paris, 85, Vrk. 238/a-b'*deki tarih ihtivâ eden nüshadır.

*IV.sü, Paris, 35, Vrk. 121/b-122/a-b'*deki nüshadır.

KANUN-I DEKÂKÎN DER DÂHİL-İ KİLİ

Kili kadısına ve dizdârına hüküm ki:

1. *Kili kal'ası içinde olan dükkânları,* ne denlü varsa *beğlik eyledim.* Sen ki, *emînsin,* gerekdir ki, mevcud dükkânlar ne mikdârdır yazub bildüresin ve *kirâya* verüb akçesin cem' eyleyüb zabt eyleyesin.

2. *Ve ihtisâbın* dahi beğlik eyledüm. Sen ki, emînsin, ol yerde olı-gelen âdet üzre *ihtisâb hâsılın* beğlik içün zabt eyleyüb defterine sebt eyleyesin.

3. *Ve hammâmı* dahi beğliktir. Anun dahi hâsılın beğlik içün zabt eyleyesin.

4. *Ve dizdâr* olan *meremmet* edüb biraz müddet hâsıl olanın zabt eylemiş, *harcı* ne oldiyse ma'lûm edinesin ve hâsılından dahi zabt eylediyse bilüb zabt etdüği hâsıldan ziyâde harcına hâcet olur ise veresin.

5. *Ve hisâr içinde olan evler*den, *hisâr erlerin*e ve gayrilere hâcet oldukça, hâllü hâline göre tevzî' edüb yerleşdüresin. İkigöz ma'rifeti ile üleşdiresin.

6. Ve sen ki, emînsin, *iskelede ve gümrükde* ve *balık öşrin* cem' eylemekde kendü adamın koyub zabt etdüresin, aralıkda nesne fevt olmaya.

7. Ve mezkûr kal'ada olan *keşişler,* gitmeğe icâzet dilerler imiş, anlara *icâzet* veresin. Diledikleri yere gideler, kimesne mâni' olmaya.

8. Ve *hisâr erenler*inden ve *azebler*den, anun gibi *şehir kâfirler*inden *avret veya kız isteyüb evlenmek* diledikleri kâfirlerin rızâsı olub aralarında cebr ve te'addî olmayıcak, *şer'le* evlendiresiz.

9. Ve bundan evvel şehir kâfirlerinin bârgirlerin güden *hargeleci* ki, hargele bârgirlerin alûb *Boğdan'*a kaçub ba'zı bârgirler ile gerü gelmiş, anun gibi gerü geldüği bârgirlerden şer'le sâhibi ma'lûm olanlara veresiz. Ve ol bârgirlerin ki, sâhibi mâ'lûm olınaya, beğlik edesiz.

10. Ve *balıkçılar* ki, balık avlayub getürüb satalar, dizdâr ve kapudan ol balık-

---

(1) Beldiceanu, **Recherche**, 170-172

çılardan hiç nesne taleb edüb almayalar.

11. *Ve kul olan hisâr erleri, aralarında şer'e müte'allık kaziyye* olıcak, sen ki kadısın, şer' ile sen hükm edesin. Bâkî kaziyyelerinde dizdâr hükm ede, gayri kimesne hükm eylemeye.

Ve *azebün* ve *reislerin* dahi *şer'î kaziyyelerinde* sen ki kadısın görüb gözedesin; bâkî emirleri her ne olursa kapudan hükmünde ola, aralarına kimesne girmeye.

Ve bundan gayri hisâr erenlerinin ve azeblerün ve şehir kâfirlerinün *dîvânî emirlerini* ki, sancak beğine müte'allık ola, *örfen kaziyyelerini* sancak beği olan göre. Ve dizdâr ve kapudan, sancak beği görecek maslahat arasına girmeyeler. Husûsan şehir kâfirlerinün anun gibi maslahatları ki, sancak beğine müte'allıkdır, mutlaka sancak beği göre.

12. *Ve beğlik mala* müte'allık olan husûslarda her ne vâki' olursa, *emîn* olan göre gözede. Mal husûsu emînündir, mal arasına emînden gayrı kimesne girmeye.

Söyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar[1].

---

(1) Paris, 85, Vrk. 239/b'de kanunnâmenin tarihi şöyle ifâde edilmektedir:
"Fî Silh-i Receb sene 889"

Kili Dükkânları Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 122/b-123/a

§.14- KÖSTENDİL SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Sofya Sancağı'nın 70 km güneybatısında yer alan *Köstendil Sancağı,* Rumeli Eyaleti'nin mühim merkezleri arasındadır. Fâtih devri kanunnâmeleri arasında *Üsküb Sancağı* kanunnâmeleri başlığı altında üç ayrı *Kratova ma'den kanunnâmesi*ni neşretmiş bulunuyoruz[1]. II. Bayezid devrinde yapılan yeni idarî düzenleme ile Kratova ma'denleri, yeni kurulan Köstendil Sancağı beyine verilmiştir. Bu arada Köstendil Sancağı'nın mühim idarî üniteleri arasında, *Eşteb (?), Ilıca, Usturumça* ve *Ayvaranya (?)* kazâları bulunmaktadır[2].

II- KIRATOVA MA'DEN KANUNNÂMESİ (58)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Fâtih devrindeki üç ayrı kanunnâmeden farklı olarak hazırlanan bu hukukî düzenleme, sadece ma'den hükümlerini özetlemekle yetinmemekte (md. 1-17), belki Kıratova'daki hâc ve benzeri örfî vergileri de tanzim eylemektedir. 28 maddeden oluşan Kannunâmenin hukukî kimliğini başındaki şu kayıtlardan anlıyoruz: "Kıratova Ma'den Kanununu açıklayan defterin yeniden kaleme alınmış şeklidir. Kanunnâme, bütün cihânın itâat ettiği Padişah fermanıyla, Köstendil Sancağı *Sancakbeği Kemal* ve merkezden görevlendirilen sipahiler ma'rifetiyle hazırlanmıştır."

Tek nüshası, *Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a*'da bulunan Kanunnâmenin Fransızca tercümesi yayınlanmış ise de, Türkçe neşri ilk defa tarafımızdan yapılmaktadır. Tek nüsha olması hasebiyle bazı okuma hatalarımız bulunabilir[3].

2- Kanunnâmenin Metni

TECDİD-İ DEFTER BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ KIRATOVA BER MÛCEB-İ HÜKM-İ CİHÂN-MUTÂ' Bİ MA'RİFET-İ (MÎR-İ) LİVÂ-İ KÖSTENDİL KEMAL VE EBNÂ-İ SİPAHİYÂN-I DERGÂH-I ADÂLET

Tahrîren fil-yevm'is-sânî min Safer sene 893/1488

KANUN-I PAUN

1. Ya'ni *cevher kuyusı* kazmak; Meselâ varırlar, bir yatağ yerde bir kuyu vururlar. Şöyleki, ol kuyunun taşı gâyet muhkem ise, anun gibi kuyunun kulacına bi

(1) Fâtih-46, 47, 48, sh. 541 vd.

(2) Veliyyüddin, 1969, Kazâ listesi; Şemseddin Sâmi, V/3921; **BOA, TTD,** No: 167; İskender Rıza, 181-183

(3) Beldiceanu, **Actes,** 191-197; İskender Rıza, 243-246

ikiyüz akçe verürler. Bu akçeyi *kuyu sâhibleri* verür, beğlikden bir akçe verilmez(1)

2. Böyle olıcak vakit elli altmış *kulak* işlenüb cevher bulunmaz; bunca akçe kim, *harc* olur, abes gider. Gâh olur cevhere erer, ol cevher harcına vefâ etmez; anun gibi cevheri işlemezler, ol hizmet abes olur. Gâlı olur kim, eyü cevher bulunur, anun gibi cevherin zahmetine göre, kuyu sâhibi *ırgad*a ameline ikişer yüz akçe verürler. Andan aşağı olan cevherin *hıml*ine yüz ellişer akçe verürler. Dahi andan aşağa kim, cevherler vardır, anun gibi cevherlerin hımline sekiz akçe *ücret* verürler(2).

3. Ve andan sonra, gâh olur ma'dene su galebe eder, ol *kuyu sâhibleri*ne ol suyı kaldırınağa teklîf olunur, ol su ne mikdâr akçe ile kalkarsa, kuyu sâhibleri kendü yanlarından *harc* eder. Gâh olur harcı ziyâdece olub *hâsıl* harca vefâ eylemeyüb kendü yanlarından verürler.

4. Ve bir kuyudan cevher çıkdıkdan sonra *blakaniçe*'ye götürürler. Ve *blakaniç*, cevher yunulan yere derler. Ve cevher yunduğundan sonra getürürler, bir mahfûz mazbût yerde korlar(3).

5. Ve ol cevherden düşen toprağı tekrar yunub andan hâsıl olan cevheri *çağlina* derler. Ve tekrar ol *çağlina*dan toprağı yurlar; ondan dahi hâsıl olan cevhere *pireçağlina* derler(4).

6. Ve hem şol taş kim, cevher alınub taşını yabana bırakurlar, ol üzerinde kim, yerde cevher çöke kalur, anları nâ-bâliğ oğlancıklar cem' edüb taşların çekiçle urub içlerinden ne cevher hâsıl olursa, bir mazbût yerde cem' ederler, ana *klubrak* derler. Bu zikr olunan cevherden onda bir *beğlik* alınur.

7. *Vatrok (vatron)* derler ya'ni cevher alub çarhma iledür, işler, gümiş eder. Anlara satılub *narh-ı cârî* üzere, andan sonra bu cevher nice akçe harc ederler; nice yük kömür ve bir nice yük odun. Ve andan sonra bu cevhere bu kömür ve odunı ve cevheri bir yere harman içi gibi yığarlar. Yığduğundan sonra bir tarafdan dutuşıvereler, yanar, ana *roşt* derler. Ve bu roşt üç dört mak'ad yanar, roştuna göre(5).

8. Ve yanduğından sonra cemî' esbâbın görürler ve kurşun satun alurlar. Ve kömür ve bâkî esbâbın her ne kim, gerekdir, hâzır eyleyüb andan gelüb furuna koyub çekerler. Ve furundan çıktuğundan sonra külden ocağ ederler, ana *çistila* derler. Gümiş anda kurşundan ifrâz olur her gû. Ve gümiş ifrâz olunca, hayli kurşun yanar. Gâlı olur ki, rençber fâide eder ve gâlı olur ki, hâsıl harcına vefâ etmez. Ammâ bu zikr olan harc cemî'an rençberindir(6).

---

(1) **Paun:** Bir ma'dende cevher yağ iken cevher ümidiyle ma'den işlemek yani cevher kuyusı kazmak. Bkz. OK, I/162

(2) — **Kulaç:** 1.137 m boyunda bir uzunluk ölçüsüdür. 2,5 zirâ' yani mimar arşınma da bir kulaç denirdi.

— **Haml:** Yük demektir.

(3) — **Blakaniç:** Kanunnâmeden de anlaşılacağı gibi, cevherin yunduğu ve çalkalanıp taşı toprağı tefrîk edildiği yer ve âlete denir (OK, I/161). Blakaniçe de denir.

(4) — **Çağlina** ve **preçağlina** için krş. OK, I/161-162

(5) — **Vatrok:** Cevher ma'deninin tasarrufları ellerinde bulunan ehl-i ma'dene denir (OK, I/160). Ma'den sahipleri diyebiliriz.

— **Roşt:** Ma'den cevherlerinin tasfiyesi için yapılan ameliye. Ayrıntılı bilgi için bkz. OK, I/162, Beldiceanu, Actes, II/303.

(6) — Çistila için bkz. 163. Beldiceanu, Actes, II/285

9. Ve bu *harclar* üzerinde *ma'den âmili* ve *darbhâne âmili* taraflarından adamları konulmuşdur; zabt ederler, zabt ettükleri gümiş iplikdir. Padişah emîni ve ma'den âmili mezkûr ipliği tartub onda bir *beğlik* alurlar.

10. *Ve beğlik alduklarından sonra Padişah kulı* darbhâne âmili âdemîsi *kâlhânede* *kâl* etdürürler; kâl oldukdan sonra *sarrâf*lara satarlar. Sarrâf dahi Padişahımız kulı mühriyle ve *darbhâne âmili âdemîsi* hüccetle *darbhâne*ye gönderirler.

11. Ve andan sonra bir kuyunun cevheri bulunmaz, eski sâhibleri âciz olub vaz-gelürler. Şöyle ki, gayrı tâlib gelürse ana verürler; anlar dahi bir nice zaman işledüb *cevher* bulunursa görürler, harcına cevâb etmezse, anlar dahi vaz-gelürler. Andan sonra bir gayrı yeni yerde varırlar, kuyu işledirler.

12. Ve ba'zı *kuyu* vardır ki, ziyâde suyı ve buharı vardır. Ol suyı gâliye olan ma'den suyın kuyu ağzından çekmeğe mümkin olmaduğı sebebden, bir alçak lağım ururlar, ana *iştolna* derler. Anı kazdırur, ma'dene gelince ki, mezkûr kuyuların buharın ve suyın ala. Şöyle ki, her ma'denün suyın ve buharın aldıkdan sonra ol ma'denün hâsılından dokuzdan bir dirhem sâhibleri hak alur, *beğlik öşür* alındu-ğundan sonra. Ve bu dokuz adama sâhibleri her gün işletmektedir. Ba'zı kuyular delüb suyın ve buharın alub *dokuzlama*ların alalar(1).

13. Ve *osmiçe* derler, *demürciler* ücretle dutub kuyular kazdıkları demürleri düzerler. O yer *osmiçe sâhibleri* demürcilerin cemî' esbâbın yanlarından alınursa, diler mikdâr-ı demür hâcet olursa, kendüler yanlarından işledüb cevhere yetişince kuyu sâhiblerinden bir akçe almaz. Ammâ cevher bulunduğundan sonra *beğlik öşür* alınub ba'dehû onbeşerde bir *osmiçe* alınur. Meselâ *bevvâbî* zikrolandan sonra bir öşürdür ve dokuzlamadır ve osmiçedir.

14. Bunlardan bâkî kalan cevherden otuzda bir beğlik *şafarlık* alınur. Bu dahi başka bir ameldir.

15. Ve ondan sonra her *kuyunun haremi* sekizer *kulaç*dır. Gâh olur ki, birbiriyle nizâ' ede; ol eder benimdir, bu eder benimdir; ikisi birbiriyle nizâ' ettükden sonra bir tâife vardır, anlara *urbarar*lar derler; anlar kuyu amelini bilüb kuyuya girüb her bir kuyunun haremini bilüb sâhiblü sâhibine hissesin ta'yîn edüb öl-çerler(3).

16. Gâh olur ki, yer yüzünde nizâ' olur, gâh olur ki, *kuyu dibi*nde nizâ' olur. Yeryüzünde nizâ' olıcak altmış dört akçe mezkûr *urbarar* ücret alur. Kuyu dibinde ölçiçek, iki yüz kırk akçe ücret alurlar. Ammâ her kişi bu ilmi başaramayub bunlar başarduğı sebebden ve kimisi mu'temed olmaduğı sebebden, i'timâd olunan şahıs-lardır bulunub seksen akçe ücret verilüb bâkî yüz altmış akçesi *beğlik* içün zabt olunur; bu dahi başka bir kalemdir.

---

(1) — **İştolna:** Ma'dende biriken suyun çekilmesi için açılan lağıma denir. Madde de izah edilmektedir.
— **Dokuzlama** için bkz. OK, I/160

(2) — **Osmiçe:** Dokuzlama işleminde bir hisse alınır; yerine kalan sekiz hisseye osmiçe denir (OK, I/158).

(3) — **Urbarar:** Kuyu mühendisi (OK, I/482, 501).

— **Şafar:** Kuyulardaki işletme tarzlarını kontrol eden eleman.

KANUN-I KÂLHÂNE

17. Ve zikrolunan *gümüş* ki, *iplikdir, kâlhâne*ye gelür, kâl olunur. Yüz yirmi dirhemde bir akçe *kâlcı* ücret alur. Ve bu yüz yirmi dirhemde ki, bir akçe alınur, ol bir akçe ile mezkûr *kâlhâneci* harcın kendü yanında görür. Ammâ bu zikrolunan gümiş kâl etdüren kişi, kâl ettürdükçe gümişin *riştin* verür, akçe vermez. Ve beğlik öşür gümişi dahi kâl olduğı vakit anda dahi akçe vermezler ve riştin verürler. Tâ ilâ yevminâ hâzâ kanun böyledir; bunu dahi kâlcısı âmildir, beğlikden.

KANUN-I BÂC-I FAHM VE RESM-İ BOSTAN VE RESM-İ GERDEK

18. Dağda yakılan her **kömür ocağı**ndan ücret sekizer *beğlik* alınur. Ve *bostan*dan ikişer akçe resm alınur. Ve ba'zı istedükleri bostandan *öşr-i hâsıl* alur. Ve kimisi ağaçlarından yemişine göre; ağaç olur bir akçe alur, ağaç olur ki, ağaçdan bir akçe alur, vakit olur dört beş ağaçdan bir akçe alınur.

19. Ve *Kıratova*'nın hâs köylerinden *gerdek resmi* kızdan otuz akçe alınur; duldan onbeş akçe alınur.

20. Ve *sel değirmenleri* vardır, anlardan dahi yılda on beş akçe alınur.

21. Ve köylerden alınan *bâc* öşür bâcıyla bile bir kalemdir. Ve köylerde dahi nesne satılsa, bâc alurlar.

KANUN-I ÖŞR-İ GEVVÂRE VE RESM-İ HINZIR

22. On *kovan*dan bir kovan öşür alınur ve gâh kovan başına birer akçe alınur.

23. Ve evde beslenen *hınzır*dan bir akçe alınur ve yabanda beslenen canavardan ikisinden bir akçe alınur.

Ve bu ikisi dahi bir kalemdir.

KANUN-I ŞİRE VE HAMR VE MONOPOLYE

24. Üzüm vakti olduğundan sonra bağlar sâhiblerine *monopolye* âmil olan kimesne düstûr verür ki, üzüm devşirüb ve kendüsi koyalar. Tamam üzüm cem' olduğı gibi, düstûr alınur, sıkarlar, *şire* ederler. Bir yere sekizde beğlik bir *medre* alınur.

25. Cemî' şireyi tamam edicek getürüb fuçılara koyalar; yılda kangı ay dilerse iki ay *monopolye* dutarlar, kimesne ana mâni' olmaz. Andan sonra *şire narhın* ne vechile korsan kosun, mâni' değildir.

26. Ve müslümanlardan olan bağdan *şire öşri* alınmaz; *dönüm hakkı* verilür. Dönümde dörder akçe alurlar; Padişah hükmi mûcebince.

27. Ve *tereke*leri yetişdüği vakitde anun öşrin sekizde bir alınur. Ve ol tereke gubârın (?) ra'iyyet bazara getüre, narh-ı cârî üzere satılub akçesin Padişah içün zabt edeler. Bu dahi başka bir kalemdir.

KANIN-I BÂC-I SİYÂH VE İHTİSÂB

28. — Bir pâre çukadan bâc 2

— Ve eğer sekiz arşun çuka bez olursa bâc	2
— Ve bir pâre çukadan bâc	6
— Bir yük kettândan bâc	30
— Bir yük kettândan bâc 8; ihtisâb	2
— Bir yük odundan bâc	1
— Yüz dirhem ipekden bâc	1
— Bir yük havyar balıkdan bâc	8
— Bir yük şarin balıkdan bâc 4; ihtisâb	1
— Ohri balıkdan bâc 6; ihtisâb	1
— Taze balıkdan bâc 6; ihtisâb	1
— Deniz balık yükünden bâc 6; ihtisâb	1
— Bir yük zeyt yağından bâc 12; ihtisâb	1
— Bir yük şireden bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük üzümden bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük incirden 2; İhtisâb	1
— Kestane yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Çay balığı yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Koz yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Meyve yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Şarab yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Penbe yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Balmumu yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Sabun yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Demür yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Bal yükünden bâc 6; ihtisâb	1
— Yalnız bir kovandan bâc	1
— Kurşun yükünden bâc	2
— Bir tulum şıradan bâc 2; ihtisâb	1
— Soğan ve sarımsak yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Tuz yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük tekneden bâc	1
— Bir yük kebeden bâc	1
— Bir yük keçeden bâc	1
— İki pâre kebeden bâc	1

— Visâde (?) bâc	1
— Dikilmiş kebeden bâc	1
— Bir kebeden bâc	2
— Bir yük undan bâc	1
— Satılan bârgirden bâc	4
— Satılan sığırdan bâc	2
— İki koyundan bâc	1
— Kara canavar eti yükünden bâc 2; ihtisâb	1
— İki kuzıdan bâc	1
— Bir kara canavardan bâc	1
— İki keçiden bâc	1
— Bir yük ...deriden bâc 2; ihtisâb	1
— Bir sığır gönünden bâc	1
— Ve bir yük sığır yükünden bâc	1
— On dört deriden bâc	1
— Bir yük ağaç sanduğundan bâc 2; ihtisâb	1
— Ve bir yük tekneden bâc; ihtisâb	1
— Bir yük tavukdan bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük yumurtadan bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük kavundan bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük karpuzdan bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük hıyârdan bâc 2; ihtisâb	1
— Bir yük kelembeden bâc 2; ihtisâb	1
— Bir baş bezden bâc	4
— Dört kalpakdan bâc	1
— Bir yük tahtadan bir tahta	
— Bir yük büyük tahtadan bâc	1

Bir yük çıradan bir pâre çıra; Bir yük odundan bir ağaç odun; Bir yük bakırdan bâc 1; Bir çoban kim şehirde ola, sekiz para ala, bâc 1; Çarşuda olan avrete....; On beş arşun bezden bâc 1; Ispanak yükünden bâc 2; Kunduz derisinin her birinden bâc 1; Bir yük kalaydan bâc 4; Bir kalaylı kuşakdan bâc 1; İki pâre yağdan bâc 1; Bir yük şişeden bâc 2; İki sandıkdan bâc 1; Bir pabucı gereke yükle gerek arkasında getüre deriden bâc 1; Hâricden bir kimesne şarab getürse bâc 15; Bir yük tekerlek peynirden bâc 2; ihtisâb 1; Ve şehirde düğün içün şarab getürse, nesne vermez; eğer ol şarabdan bir akçalık satarsa vere; bâc 2; Ve avret kürkünden bâc 2; — Ve er kürkünden bâc 1;

Karatova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

بعون الله تجدید دفتر بیان قانون معدن قراطوه بموجب حکم همایون سلطان بایزید
لوای کوستندیل و کچاکی و اسامی سپاهیان درگاه معلی بیان تحریرا فی الیوم ... سنه ۸۹۳

١ قانون
بیان بجهت جوهر قیوسی قازمق

مثلا وارلر بوستانده یرده بر قیو ویررلر شویله که اول قیونک طاشی غایت محکم
ایسه انوک کبی قیونک قولاجنه بیکر آلتیشر اقچه ویررلر بو اقچه یه فیما
٢ حبای ویرورلر بیلکدن بر اقچه ویرلر بویله اولیجق وقت الّلتمشی قلاچ
اشلنور جوهر بولنمز بونجه اقچه کم خرج اولور عبث کیدر کاه اولور جوهر
هم ایر راول جوهر خرجنه وفا اتمز انوک کبی جوهری اشلرلر اول خدمت
عبث اولور کاه اولور کم ایو جوهر بولنور انوک کبی جوهرکه زحمتنه کوره
قیو صاحبلری عادت ملنه آلتیشر یوز اقچه ویررلر انده اشغی اولان جوهرکه
حملنه یوز الی شر اقچه ویررلر دائی اندن اشغه کم جوهرلر وار در انوک
٣ کبی جوهرلرک حملنه سکز اقچه اجرت ویرورلر و اندن صکره کاه اولور
معدنه صو غلبه ایدر اول قیو صاحبلرینه اول صولری قالدرمغه تکلیف
اولنور اول صو مقدار اقچه ایله قالقار قیو صاحبلری کندو بابلرندن
خرج ایدر کاه اولور خرج زیاده اولوب حاصل خرجه وفا ایلیمبکنه د
٤ بابلرندن ویرورلر وبر قیودن جوهر چقدقدن صکره بلا قاعده کتورلر
وبلا قانون هر یوندلان بیره درلر و جوهر بوندغندن صکره کتورلر بر محفوظ
٥ مظبوط یرده قورلار و اول جوهردن دوشن طپراغی تکرار یوبوب اندن
حاصل اولان جوهری جاغلنه دلر و تکرار اول جاغلندن طپراغ یورلار
٦ اندن داخی حاصل اولان جوهری بیره جاغلنه درلر و هم شول کالنکم جوهر
النوب طاشی بیانه برافورلر اول از رنک کم یره جوهر چوک قالور
انلری نابالغ اوغلان بجقله جمع ایدوب طاشرین چکیله اوروب ایچلرینده
نه جوهر حاصل اولور ایسه بر مضبوط یرده جمع ایدرلر کاه قلوبرکه دولر

Kratova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

٧ بوذكر اولنان جوهردن اوتوز بر كلك النور و الورلر دريعني جوهر اولوب
صرفنه ايلدورانلر كيش ادرانلر صاتوب نوغ جاري اولمز اندن صكره بوجوهر
نيجه اقجه صرفه ادرلر نيجه يوك كمور وبر نيجه يوك ازلشندا اندن صكره بوجوهري
بوكمور و الاتي و جوهري بر يره قومق ايجون كبي يغارلار يغدقندن صكره بر
طرفندن دوتوشدورلار ينار اكا روشن درلر و بو روشت اوج درد هفته
٨ ينار دوشنونه كوره ويا اون دوغنده صكره جمع اسبابن كوروررلر وقورشونه متعلق
اولورلار وكومور و باقي اسبابن هرنه كم كوكدر حاضر ايليوب اندن كلوب
فورونه قيوب جكولر و فوروننه جقدوغندن صكره كولدن اوجاغي ايدرلر
اكا جستله دولكريش انكه قورشونه دن افراز اولور هر كوكيش افراز اولنيجه
حيلي قورشون بنار ركاه الوركه رنجبر فايين ادر وكاه الوركه حاصل خزينه وفا
٩ ايتمز اما بوذكر اولنان خرج جميعن رنجبر وكدر و بوخرجلر اوزرنده
معدن عاملي و صغر بجانه عاملي طرفلرندن ادملري قونلمشدر ضبط ايدرلر ضبط
اتدوكلري كيش ايلك ودر پادشاه امين و معدن عاملي مزكور ايكي طارتوب
١٠ اوتوز بر كلك الورلار و بر كلك الدوقلرندن صكره پادشاه تولي صرنجانه
عامل آدميسي قالخي يدن قالب اتدررلر قال اولدقدن صكره مرافقه ضتارلار
صرآن دخي پادشاهمز تولي مهريله صرنجانه عامل آدمسي جمله صرانجانيه
١١ كوندررلر و اندن صكره بر قيونك جوهري بولنمز اسكي حاصباري وياجر
اولوب واركلورلر شويكيج نيره طالب كلورسي اكا ويررلر انلرده آني برنيجه
زمان اشلدوب جوهر بولنورسه كوررلر خرجنه جولت [illegible] انمزسه
١٢ انلر دخي واركلولر اندن صكره بو غيري يكي يرده واررلر قيو اشلدرلر بعض
قيو واردركه زياده صوي ونجاري واردر اول صوي غالبه اولمز معدن

Kratova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

صوین قیو اغزندن چیقمغه ممکن اولمدوغی سببدن بر الچاق یردن لغم اوررلر انلرکه
اشتولنه دیرلر آنی قازدیر معدنه کلنجه که مذکور قیولروک تجارسنی و صوین
الاشو یکله که هر معدنوک صوین و نه چارین الد قودنمکر اول معدنوک حاصلندن
طقوزدن بر لغم صاحبلری حقی الورلر بکلاده عشر الندوکندن مکره و بو طقوز
ادمه صاحبلری هرکون اشلتمکده در بعض قیولردلوب صوین
١٣ و تجارین الوب طقوز لارمه لارین الالر و اسمی چه درلر و دمورجیلر
اوچ رتله دوتوب قیولار تاردقلری دمورلری دوزرلر او براسمی چا صاحب
لری دمورجیلره ویرک جمیع اسبابین یا بالرندن النورسه دارمقدار دمور حاصل
اولورسه کندولر یانلرندن اشلدوب جوهره یتشنجه قیو صاحبلرندن
براقچه الزلر اما جوهره بولندوغندن مکره بکلاده عشر النوب بعده اون
بشده براسمی چه النور مثلا بوباجی ذکر اولاندن مکره برعشر در طقوز
١٤ لامه در و اسمی چه در بونلردن باقی قلان جوهردن اتوزده بر بکلاده شغار
١٥ لق النور بو داخی باشقه بر علادر و اندن مکره هر قیونک حرمی سکز قلاچدر
کاه اولور که بربربله نزاع ادر اول ایدر بنمدر بو ایدر بنمدر ناکی
بربریله نزاع اتدکدن مکره بر طایفه وار ایدر انلر اوربارارلر دیرلر
انلر قیو علمنی بلوب قیویه کیروب هر بر قیونک حرمنی بلوب صاحبلرا
١٦ صاحبنه حصه سین تعیین ایدوب اولچرلر کاه اولور که بر یوزنده
نزاع اولور کاه اولور که قیو دبنده نزاع اولور بر یوزنده نزاع اولنجاق
التمش ورق اقچه مذکور اوربارار اجرت اولور قیو دبنده اولچمک
اکیوز قرق اقچه اجرت الورلر آما هر کشی بو علمی بلشار دیمایدوب بونلر
باشاردوغی سببدن و دکسی معتمد اولمادوغی سببدن ایتما اولنان شخصلردر

Kratova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

بولنوب بکسن اقچه اجرت ویره بلوب باقی یوز النمش اقچه سی بکلك ایچون
ضبط اولنور بو داخی باشقه بر عملدر

١٧ قانون قالجانه

وذکر اولنان کمسنه که ایلکدر قالجانیه کلورسه قال اولنور یوز بیکرمی درهمدر
بر اقچه قالجی اجرت الور وبو یوز بیکرمی درهمدن که بر اقچه النور اول بر اقچه
ایله مذکور قالجانجی خرجین کندو یانندن کورر اما بو ذکر اولنان کمسنه
قال اتدوردوکی تالانی اندردوکی کبی کوکه دوشتیکن ویرور اقچه ویرمز وبکلك
عشرکشی دخی قال اولدوغی وقت اتلادوغی اقچه ویرمزلر ودوشتیکن ویرورلر اما
ایکی یوز اما هذا قانون بویله در بونکه داخی قالجسی عامل در بکلکدن

قانون باج و رسم بوستان و رسم کرهکه

١٨ طائفه بقالان هرکوره اوچامنون اجرت سکز اقچه بکلك النور وبوستانلردن اکثرا ایکی رسم
النور وبعض اسندوکاری بوستانلردن عشر حاصل الور وکسب اجلاردن بیشر
کوره اقچه اولور بر اقچه الور اقچه الورکه ایکی اقچه دن بر اقچه الور وقت الور درت
١٩ بش اقچه دن بر اقچه النور وقره طوغری کتورن کوپلیندن کوپلی عی قبودن ایکی اقچه النور
٢٠ دولندن اون بش اقچه النور وسل دکرمنلری واردر انلردن داخی یلده اون بش اقچه
٢١ النور وکوپلرده اولان باج لمزباجیله بیله بر قلدر وکوپلرده داخی بسته
صاتلسه باج الورلر قانون

شهر کوره وحکم قبر

٢٢ اون قواندان بر قولن عشر النور وکاه قولن باشنه بور اقچه النور واوده
٢٣ بسلنان خنزیردن بر اقچه النور ویاباندن بسلنان حانوردن ایکی سندن
بر اقچه النور وبو اکسی دخی بر قلمدر قانون شهره وقر منو بولیه
٢٤ اوزدم وقت اولدوغندن صکره باقلر صاحبلری بنه منو بولیه عامل اولان کمسنه

دستور

Kratova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

دستور ووررکه اردم دبو شوب وکندوسی قوبالر تمام اوزم جمع اولدوغی کبی

٢٥ دستور اولنور رسقارلو شین ایدرلر بربرینه سکزده بکلک بر مدت النور جمع شرابه
تمام جمع ایدیجک کتوروب فوچولره قویارلر یلده قنغی ای دلرسه اکی ای صنوبولیه
دوتارلارکه اکا مانع المزلر اندن صکره شیره توجیهن توجهده قورسه قوسبین مانع

٢٦ دکولدر روم مسلمانلردن اوللاون باغدن شیره عشر النمزلر دم حقی ویرولور دوکنه

٢٧ دردراقچه الورلر پادشاه حکمی موجبنجه وشه کلو بیتشدوکی وقتده انوکه خمرین
سکزده بر النور واوکه ترکه عیارین رجبنه بارآخ کتورمه نرخ جاری اوزره
صاتلوب اقچه سین پادشاه ایچون ضبط ادهلر بودآقی باشنه برقلمدر

قانون
باج بازار واحتساب

٢٨ بر بارہ جوقدن ٢ — والو ... ارشون جوقه سی اولورسه ٢ — وبر باره جوقدن ٦ — بر یوکه کتاندن ٣

بر یوک کتاندن ٨ [illegible] — بر یوکه اودندن ١ — یوز درهم ایکدن ١ — بر یوک نوره ناتسدن ٨ — بر یوک شاپین ناتقدن ٤ [illegible]

اوری بالقدن ٦ [illegible] — نانه لقه ٦ [illegible] — دکر بالغی یوکندن ٦ [illegible] — بر یوک زیت یاغندن ١٢ [illegible]

بر یوک شتوص ٢ [illegible] — بر یوک اوزومدن ٢ [illegible] — بر یوک الجمدن ٢ [illegible] — کسته نه یوکندن ٢ [illegible]

جای بالغی یوکندن ٢ [illegible] — قوز یوکده ٢ [illegible] — دمیر یوکندن ٢ [illegible] — شولی یوکندن ٢ [illegible]

پنبه یوکندن ٢ [illegible] — بالموی یوکندن ٢ [illegible] — صابون یوکندن ٢ [illegible] — دمور یوکندن ٢ [illegible]

بال یوکندن ٦ [illegible] — بالکوبرقو یوکندن ١ — قوشنع یوکندن ٢ — برنج یوکندن ٢ [illegible] — بر ظلم شرادن ٢ [illegible]

Kratova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 282/b-286/a

§.15- MANASTIR SANCAĞI KANUNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

I. Murad zamanında Osmanlı ülkesine ilhâk olunan *Manastır,* Rumeli Eyâleti'nin sancak merkezi olan büyük bir şehridir. *Edirne* ve *Sofya* ile birlikte *Paşa Sancağı* fonksiyonunu da ifa etmiştir. Bazı *Rumeli Beylerbeyileri,* Sofya yerine burada oturmuşlardır. Mühim kazâlar arasında *Florina, Kesriye, Yenice-i Vardar, Pirlepe* ve benzeri mühim merkezler bulunmaktadır[1].

II- ZIRNİÇE MA'DEN KANUNÂMESİ (59)

Zırniçe, Manastır'ın *Pirlepe* kazâsına bağlı bir ma 'den merkezidir. 1488'de tanzim olunduğu tahmin olunan Kanunnâmesinde, bu köydeki ma'denlerle alâkah hükümler mevcuttur. *Paris, 85, Vrk. 299/b-300/a*'da bulunan tek nüshasının sadece Fransızcası neşrolunmuştur[2].

ZIRNİÇE MA'DEN KANNÂMESİ

Dergâh-ı felek-rif'ate -lâ zâle refî'an- arz oldur ki:

1. *İlyas* nâm kul ile atebe-i âlem-penâhdan hükm-i cihârı-mutâ' vârid olub mazmûnunda emr olunmuş kim, *Prilepe* tevâbi'inden olan *Zırniçe Ma'deni*nin kanunı ve harcını ve rüsûmunı ve bâcını fil-cümle ma'dene müte'allık ahvâli mufassalan yazub Dergâh-ı Mu'allâya bildiresiz deyu.

2. Eyle olsa bu fakire bundan esbak bir hükm-i şerif dahi vârid olub mezkûr ma'deni *battâl* komuşlar, varasın, kefereye tehdîdât edüb işletdüresin deyu emr olunmuşdu. Hükm-i Sultanîye imtisâl edüb fakir ol ma'den olduğı mevzie varub hâline muttali' olubdurur.

3. İmdi el-hâletü hâzihî bu hükm-i şerife imtisâl edüb husus-ı ma'dene varub vech-i me'mûr üzere teftiş olundukda, bu fakire şöylece ma'lûm ve zâhir oldu kim, ehl-i mezbûr ma'den *Ruşcan* demekle ma'rûf bir karyenin civarında bir gâyet sarp vilâyete vâki' olmuşdur. Karye-i mezbûre kâfirleri işlerler, her kuyunun .... beğliği âmile verüb bâkîsin kendüler *mâlikâne* tasarruf ederler, bir akçe beğlikden harc olmaz, hemân *kuyular sâhibleri* kendüler amel ederler ya ırgada ücret verürler. Kadîm'ül-eyyâmdan bu kanun üzere olub ilâ yevmınâ hâzâ dahi bunun üzerine mukarrerdir.

---

(1) Şemseddin Sâmi, VI/4437-4440

(2) Beldiceanu, Actes, 209-210

4. Ve ma'denden gayrı dahi karye-i mezbûrenin 6000'den ziyâde *harâcı* vardır. *ispenç* dahi ana kıyâs olunur dedi.

5. Binden ziyâdece *resm-i ağnâmı* vardır; bâkî *bâd-ı hevâsı* ve *gallâtı* ve *şiresi* mahsûlâtından iki üç bin olur, olmaz.

6. Bunlardan gayrı *bâc* ve sâir *rüsûm* nesne yokdur. Zira ki, karye-i mezbûre bazargâh ve civarda bazar değildir. Belki bir gâyet sarp dağın vasatında vâki' olmuşdur kim, hârice kimesne hezâr dürlü belayla varmak müyesserdir. Fe keyfe kim, bazargâh olub halk mücemma' olcaka yer ola.

7. Keyfiyet-i hâl vech-i me'mûr üzere mufassal âsitâne-i sa'âdete (arz) olundu. Bâkî ferman ülül-emrindir.

Zırniçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris; 85, Vrk. 299/b-300/a

١ درگاه فلك رفعته لا زال رفيعا عرض اولنوركه ايلچى نام قوللرى سبب عالم پناهلرندن بر حكم
جهان مطاع صادر اولوب مضمون منيفنده امر اولنمشكه بر ليه توابعندن اولان زرنيچه معدنى نك
قانوننى وجهى ورسوم ميرى نه وجهله ايسه معدن مذكوره متعلق احوالى مفصلا يازوب
٢ درگاه معلايه بلدره سن ديو اولمغين بو فقير بو بابده [illegible] بر حكم شريف داخى
وارد اولوب مذكور معدنده بطال قومشلر [illegible] عرض ايده سن ديو [illegible]
ديو امر اولنمشدى حكم سلطانيه امتثالا ايدوب فقير اول معدنه واروب [illegible]
٣ [illegible] حالنه مطلع اولنمدى زيراده لحاله هنده بو حكم شريفه امتثال ايدوب خصوص
معدنه واروب وجه مامور اوزره تفتيش اولندقده بو فقيره شويله معلوم
وظاهر اولديكه اهالى مذبور معدنده [illegible] ديمكله معروف بر قريه نك جوارنده بر قاچ
صوب [illegible] واقع اولوب مذكور قريه [illegible] آدم بيلمكله
ويروب باقيسين كندولر [illegible] تصرف ايدرلر بر نيجه يلدن خرج اولمز ايمش
صاحبلرى [illegible] بر غاده وجه [illegible] الاياملرده
٤ بو قانون اوزره [illegible] اولوب [illegible] يوك زرنيچ [illegible]
[illegible] قريه مذبوره [illegible] بيكدن زياده خرج و [illegible] داخى [illegible]
٥ [illegible] بيكدن زياده حاصل رسم اغنام و [illegible]
٦ [illegible] محصولندن [illegible] باج و [illegible] باج و ساير رسوم [illegible]
بو قدرى بركه قريه مزبور بازارگاه [illegible] برغانيه صوب داخى
[illegible] واقع اولمشدر كه خارجه [illegible] رهن [illegible]
٧ بازارگاه اولوب خلق مجمع وجوق ير اولدوغى كيفيتى [illegible] مامور اوزره مفصلا
آستانه سعادته [illegible] فرمان [illegible] امرگندر

§.16- MİDİLLİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Midilli, sonradan *Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti*'nin mühim sancaklarından biri haline geldiği halde, II. Bayezid devrinde *Rumeli Eyâleti*ne bağlı bir sancak merkezidir. Muhtelif tarihlerde İslâm orduları tarafından fetholunan Midilli, 866/1461 tarihinde Fâtih Sultan Mehmed tarafından Osmanlı ülkesine katılmıştır. *Veliyyüddin Efendi, 1969* nolu yazmadaki sancak listesinde müstakil bir Rumeli Eyâleti sancağı olarak gösterildiği halde, kazâ merkezleri listesinde *Mora sancağı*nın kazâları arasında zikrolunmuştur. Biz, *Limni adası*nın kanun hükümlerini de bu sancak altında neşredeceğiz[1].

II- MİDİLLİ SANCAĞI KANNUNNÂMESİ (60)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Tek nüshası, *Paris 85. Vrk. 290/a-291/b*'de bulunan ve 14 Şa'ban 893/1488'de tedvîn olunan Kanunnâme, ilk defa, tesbitlerimize göre, tarafımızdan neşrolunmaktadır. Kanunnâmenin mahiyeti ve nasıl hazırlandığı ise, ilk maddesinde şöyle açıklanmaktadır:

''Daha evvel *Edremid, Midilli* ve *Ayazmend* kadılarına hüküm gönderilerek, *Midilli Adası* gümrüği, bâcı ve diğer hususlarda, diğer Osmanlı ülkelerindekine aykırı şekilde bid'atler ihdas olunduğu ve böylece yoksullara zulmedildiği öğrenildi. Teftiş edüb bu hususlarda *Darül-İslâm* olan Midilli'de uyulması icabeden esaslar, şöyle tesbit olundu''[2].

2- Kanunnâmenin Metni

SURET-İ KANUNNÂME-i HÂKÂNİ -HALLDELLAHU SALTANATEHÛ-

İftihâr'ül-ümerâ'i ve'l-ekâbir, hâvî fünûn'il-mefâhir ve seyhûn'el-me'âsir *Midillü Sancağı Beği* -dâme ızzuhû- ve iftihâr'ül-kudâti ve'l-hükkâm Mevlânâ *Midillü Kadısı* -dâme hisâlühû- tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola kim;

1. Bundan akdem *Edremid* ve *Midillü* ve *Ayazmend* kadılarına hükm-i şerif irsâl olub *Cezîre-i Midillü gümrük* ve *bâc* bâbında ve gayrı hususlarda sâir Memâlik-i Mahrûseme muhâlif bid'atler ihdâs olunub bundan yohsullara hayf olur deyû arz olundu. Teftiş edüb kapuma sûret-i defter gönderüb şöyle arz olunmuşdur ki;

2. Kurâda satılan metâ'dan *Midillü* feth olub *Dâr'ül-İslâm* olalıdan beru peynir ve yağ ve gayrı her ne satılsa, denize gitmeyince alandan ve satandan alınmaz imiş. Ammâ denize her yüz akçede kâfirden üç akçe ve müslümandan iki akçe alı-

(1) Şemseddin Sâmi, VI/4242-4243; Veliyyüddin Efendi, No: 1969, Sancak ve kaza listeleri

(2) Md. 1

nur imiş. Merhûm *Sultan Muhammed* -tâbe serâh- fevt olduktan sonra kurâda satılan metâ'dan gümrük alınak *Bavşto* ihdâs eylemiş. İmdi kurâda satılan metâ'dan gümrük almak sâire Memâlik-i Mahrûselerimde âdet değildir. Gerekdir ki, anda kurâda satılan metâ'dan gümrük aldırmayasız; meğer ki, denize gide, ol vakit denize gidenden âdet üzere *gümrük* vereler. Ammâ âdet ve kanun-ı kadîmden ziyade bir akçe ve bir habbe aldırmayasız[1].

3. Ve sâbıkan *Tekfur* zamanında *Ayazmend iskelesi*nde *gümrük* alınmak yoğimiş. *Midillü* feth oldukdan sonra gümrük vaz' olunmuş. *Ayazmend*'den *Midillü*'ye her ne metâ' gitse, hemân gümrük Ayazmend iskelesinde alınur imiş ve Midillü'ye gelicek nesne alınmaz imiş ve Midillü'den giden metâ'dan dahi Ayazmend'de bir gümrük dahi alınmaz imiş. Sonra merhûm Sultan Muhammed -tâbe serâh-'in evâhir-i eyyâmlarında Ayazmend iskelesinden Midillü'ye gelen metâ'dan ve Midillü iskelesinden Ayazmend'e gelen metâ'dan gümrük alınmak hâdis olmuş. İmdi bu gümrük kaziyyesi mukarrerdir. Bu bâbda dahi merhûm Sultan Muhammed vefâtına gelince nice olı-geldiyse gerü ol vech üzere amel eyleyesiz.

4. Ve *incir*in *kantar*ı 25 akçeye olur imiş; sâbıkda iki kantarına bir akçe gümrük alınur imiş. *Bavşto* her bir kantarına bir akçe gümrük alınmak ihdâs etmiş. Gerekdir ki, zaman-ı sâbıkda incirin kantarından gümrük her ne alınu geldiyse gerü ol vech üzere alına, sonra hâdis olan akçeden bir akçe ve bir habbe alınmaya.

5. Ve ba'zı kâfirlerün kiminin elli koyunu ve kiminin altmış koyunu ve kiminin kırk koyunu olur imiş, bir birine katarlar imiş, bir *sürü* olur imiş. Her kâfirin koyunundan iki koyuna bir akçe resm alıdıkdan sonra *ağıl hakkı* deyu her birinden yirmi ikişer akçe alınur imiş. Şimdi *Bavşto* iki kuzıdan bir akçe ihdâs eylemiş. Eyle olsa sâir Memâlik-i Mahrûsemde koyunı kuzısıyle bile sayub her üç yüz koyunı bir sürü dutub koyundan ve kuzıdan ikisine bir akçe resm alındıkdan sonra her sürüden ki, 300 koyundan Rumeli Kanunu üzere 300 koyunda beş akçe *ağıl resmi* alına.

6. Her kişinin koyunı azdan ve çokdan ayru sayılmalu olursa, her 300 koyundan bir ağıldan alunduğı üzere hesâb edüb her ne müteveccüh olursa ol alına, ziyâde bir akçe alınmak kat'â câiz değildir.

7. Ve hem *koyun ve kuzı mevsimi*nde sayalar; mevsiminden *öğürdi* saymayalar. Ve kuzıların resminden gizleyüb *öğürdi* satarlarsa, her kişi ne mikdâr kuzı satarlar ise, ma'lûm ettükden sonra sattuğı kuzıdan ikisine bir akçe resm alına.

8. Ve *cezîre-i Midillü dâr'ül-İslâm* olaldan beru kurâda at ve eşek ve sığır satılsa, hiç *bâc* alınmaz imiş. Ammâ *âmil Bavşto* bazarlarda her cins davardan bâc her ne alınursa kurâda sayılub davardan bâc ihdâs edüb imiş. İmdi kurâda satılan davardan bâc alınmak hilâf-ı kanundur; bâc bazarda satılan davardan alınur. Ve katırdan ve eşekden alandan ve satandan ikişer akçeden her davar başına dörder akçe alınur; ziyade bir habbe alınmaz. Siz dahi ana göre amel edüb kurâdan bâc alınmak ve kanundan ziyâde bir akçe ve bir habbe alınmak câiz değildir. Şöyle bilesiz.

9. Ve palamudun *müddi* kırkar akçeye olurmuş; *hakk-ı keyl* ve *gümrük* 8 akçe

(1) — **Bavşto:** Bu adaya hâkim olan eski bir idarecinin adı olsa gerektir. Tam tesbit edemedik. 8. maddede âmil olduğu belirtilmektedir.

ve susamın müddi 108 akçeye olur imiş; hakk-ı keyl ve gümrük 16 akçe alınur imiş. Ammâ sâbıkda palamuddan dörder akçe ve susamdan 8 akçe alınur imiş. Bu ziyade ihdâs olanı beş altı yıldan beru *Bavşto* ihdâs etmiş. Bunu dahi göresiz, zaman-ı sâbıkda ne vechile olı-geldiyse ve her neden alınu-geldiyse geru ol vech üzere amel eyleyesiz. Evvelden alınu-gelenden ziyâde bida'ı hâdiseden bir akçe ve bir habbe aldırmayasız.

10. Ve *koyun erenleri* adada birbirine koyun satınağa destûr içün beş akçe alınurmış. Sultan Muhammed zamanında alınmaz imiş. *Bavşto* ihdâs etmiş. Koyun satınağa destûr içün kimesneden bir akçe alınmak kat'â câiz değildir; bir akçe ve bir habbe aldırmayasız.

11. Ve *Midillü azeblerin*in ba'zısının *ulûfe*leri kat' olundukda kal'ada tekâ'ud edüb bundan evvel Ayazmend'e havâiclerin gitürmeğe *gittükde geçüt* hakkı birer akçe vermezler imiş. Yakın zamanda alınu-gelmiş. İmdi geçüt hakkı âdettir, alınur, mâni' olmayasız, alalar, ana göre amel edesiz.

12. Fil-cümle kanun-ı kadîmden ve emr-i şerifime muhâlif iş etmek kat'â câiz değildir. Ol yerin halkına i'lâm ve tenbih eyleyesiz ki, mütenebbih olub emr-i şerifim üzere amel edüb ziyade bir akçe ve bir habbe vermeyeler. Ve ahyânen teftiş edüb göresiz; kanun-ı kadîmden ve emr-i hümâyûndan ziyâde alınur mı anın gibi emr-i şerifime muhâlif eder kimesneler olursa hakkından gelüb yazub arz edesiz ki, azîm belâlara uğradırım.

Şöyle bilesiz, alâmet-i şerife üzere i'timâd edesiz.

Tahriren fi'r-râbi' aşer Şa'ban el-mu'azzam min şuhûr-i sene selâsin ve tis'îne ve semâne-mi'ete.

Bi Makam-ı Kostantınıyye

Midilli Sancağı Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 290/a-291/b

Ka

اصورت — قانوننامهٔ مدللو ام سلطنت

افتخار الامراء والاكابر حاوی فنون المفاخر و محسن المآثر مدللو سنجاغی بکی
دام عزه و افتخار القضاة والحكام مولانا مدللو قاضیسی دام فضله توقیع رفیع همایون واصل
١ اولیجاق معلوم اوله که بوندن اقدم ادرمید و مدللو و ایازمند قاضیلرینه حکم
شریف ارسال اولنوب جزیرهٔ مدللوده گمرک و باج بابنده و غیری خصوصلرده سایر ممالک
محروسهم مخالف بدعتلر احداث اولنوب بوندن یوخسوللره حیف اولورده دیو عرض
اولندی تفتیش ایدوب قابو مه صورت دفتر گوندروب شویله عرض اولنمشدر که
٢ قراده صاتلان متاعدن مدللو فتح اولوب دار الاسلام اولدقدن برو سبیل
و بینبه و بلغ و غیرهدن نه صاتلسه دکن کتانجه الاندن و صاتندن النمز ایمش اما کتن
هر یوز اقچهده کافردن اوج اقچه و مسلماندن ایکی اقچه النوره ایمش مرحوم سلطان محمد طاب
ثراه فوت اولدقدن صکره قراده صاتلان متاعدن گمرک المق باوشتوا احداث ایلمش
املک قراده صاتلان متاعدن گمرک المق سایر ممالک محروسه ممده لومدی حادث
دکلدر کرکدر که انده قراده صاتلان متاعدن گمرک الدرمیه سز گمرکه دکین کیدن اول
وقته دکین کیدندن عادت اوزره گمرک ویرهلر اما عادت و قانون قدیمدن
٣ زیاده بر اقچه و بر حبه الدرمیه سز و سابقا مکفور زماننده ایازمند اسکلهسندن گمرک النمق
یوخش مدللو فتح اولندقدن صکره گمرک وضع اولنمش ایازمندن مدللویه هر نه متاع
کلسه هر ان گمرک ایازمند اسکلهسندن النوره ایمش و مدللویه گلیجک نسنه النمز ایمش و
مدللودن کیدن متاعدن دخی ایازمنده بر گمرک دخی النمز ایمش صکره مرحوم سلطان
محمد طاب ثراهنک اواخر ایاملرنده ایازمند اسکلهسندن مدللویه کلان متاعدن
و مدللو اسکلهسندن ایازمنده کلان متاعدن گمرک النمق حادث اولمش املک بو گمرک
نصیبی مقرردر بو بابده دخی مرحوم سلطان محمد وفاتنه کلنجه نیچه اولوکلدیسه کوروب
٤ اول وجه اوزره عمل ایلیه سز و انجیرك قنطاری یکرمی بش اقچهیه اولوب مقدما سابقده
ایکی قنطارندن بر اقچه گمرک النوره ایمش بادستور هر قنطارندن بر اقچه گمرک الفق احداث
ایتمش کرکدر که زمان سابقده انجیر قنطاریندن گمرک هر نه النو کلدیسه کرا اول وقت

Midilli Sancağı Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 290/a-291/b

اوزره النه صكره حادث اولان اقچه دن بر اقچه و بر حبه النمیه و بعض كافرلرك كمینك ٥
التی قیونی و كیمینك المش قیونی و كیمینك قرق قیونی اولورمش بو بیننه قنالر امیش بر سرو
اولور ایمش هر كافر قیونلردن اكی قیون بر اقچه رسم النه قدن صكره اغیل حقی دیو ٦
هر برندن بكرمر اكیشر اقچه النور ایمش شمدی باد ستوا كی قوزیدن بر اقچه احداث
ایمش ایله اولسه سایر ممالك محروسه ده قیونی قوزی سیله بیله صاییلوب هر اوچ
یوز قیونه بر سرو طوتوب قیونلردن وقوزیدن اكسنه بر اقچه رسم الندقدن صكره
هر سرودن كه اوچ یوز قیوندن عبارتدر الی قانون اوزره اوچ یوز قیونه بش اقچه
اغیل رسم النه هر كشی نك قیونی آزدن وچوقدن ایرو صاییلوب اولوب سروه اوچ
یوز قیوندن بر اقچه الندوكی ازره حاب ادب هر بنه متوجه اولور سه اول النه
زیاده بر اقچه النمق قطعا جایز دكلدر و هم قیون وقوزی موسمنده صیلاموسندن
اوكوردی صاییلو وقوزلرین رسمنده كزلیدب اوكردی صاتولر سه هر كشی غفلا رسو قوزی ٧
صاتولرب معلوم اتدكدن صكره صاتدوغی قوزیدن اكیشر بر اقچه رسم النه وجزیه ٨
مداومت اولادان الاسلام اهالیدن برقراده آت واشك وصوصاملسه باج النمز ایش اما
حاصل باد ستوبانلرده هر جنس دوارد ن باج هر بنه النور ... قراده صایلوب دوارد ن
باج احداث ایدوب المیش امدی ولایت قراده صاتیلان طواردن باج النمق خلاف قانوندر
باج بازارده صاتلان طواردن النورآندن وقاتردن ولشكردن الاندن وصاتالدن
اكیشر اقچه دن هر طوار باشنه دورر اقچه النورزیاده بر حبه النماز سیزدخی اكا كوره
عمل ایدوب قرادن باج النمق وقانوندن زیاده بر اقچه و بر حبه النمق جایز دكلدر
شویله بله سن و بلا موده كه مدی قرق اقچه اولورمش حق كیل و كركسكز اقچه وصو حاصل ٩
مدی یوز سكز اقچه اولورمش حق كیل قمركه اون التی اقچه النورمش اما
سابقده بلا موده دن و مدی ... اقچه وصو صامده سكز اقچه النورمش بو زیاده احداث
اولان بش التی یلدن برو بادستوا احداث ایتمش بو ندانج كوره سز زمان
سابقده نوجهله اولجلدیسه و هر ندن النوكلدیسه عمل اولدوجه اوزره عمل ایلیسن

Midilli Sancağı Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 290/a-291/b

١٠ اولدن النوکلاندن زیاده بدعت حادثه دن بر اقچه وبرحبه الدرمیه سز وقیون ازلوك
لواده بربرینه قیون صاتغنه دستور ایچون بش اقچه النورمش سلطان محمد زماننده
النمازایمش یاوشتی احداث ایتمش قیون صاتغنه دستور ایچون کسنه دن
١١ بر اقچه النمق قطعا جایز دکلدر بر اقچه وبرحبه الدرمیاسز ومدللو قرابلرینك بعض
سنك ملوفلری قلج اولنرقده ولحد قلعه ده تقاعد ایدروب بونلرن اول ایلر زماننده
حواجلری کتورملکه کتدکده کمرك ایچون حق بر اقچه ویرمزلرایمش نقیه زماننده النوکلمش
١٢ امدی کمرك حقی عادتدر النورمانع اولیه سز الا اول کاکوره عمل ایدیاسز فی الجمله قانون
قدیمدن وامر شریفمه مخالف ایش ایتمك قطعا جایز دکلدر اول کلك خلقنه اعلام
وتنبیه ایلیه سزکه متنبه اولوب امر شریفم اوزره عمل ایدروب زیاده بر اقچه و
وبرحبه ویرمیالر واحیانا تفتیش ایدروب کوره سز قانون قدیمدن وامر همایونمدن
زیاده النورلر ایسه انلرکبی امر شریفمه مخالف ایدن کمسنه لری اول اولورسه حبسدن کسدك .
یازوب عرض ایده سزکه عظیم بلدلره اوغرادم شویله بیله سز علامت شریف
اوزره اعتماد ایدیه سز تحریرا فی الرابع عشر شعبان المعظم من شهور سنه تسعین
وثمانمائه

بمقام

III. LİMNİ (LİMNOS) ADASI KANUNNÂMESİ (61)

1- Tablili ve Nüsbaları

Limni adası, 1456 yılının Mayıs ayında Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Osmanlılarla Venedikliler arasında meydana gelen muhârebelerde çok tahrip edilmiş ve iki asırdan beri *tîn-i mahtûm* diye bilinen ma'deni de kaybolmuştur. Fâtih Sultan Mehmed 1478'de burayı tam teslim alınca, hem adanın imarı ve hem de meşhur ma'denin tekrar çıkarılması hususunda ta'limat vermiş ve 883/1478 yılında da *Limni Kanunu* hazırlanmıştır. Bu kanunu, II. Bâyezid devrinde yazılan bir tahrir defterinin başında görüyoruz. Bu defterin girişinde *Limni adasının mufassalı* olduğu ve defter emini Bâli Efendi tarafından 10-20 Rebiülevvel 895 yılında yazımı tamamlandığı belirtilmektedir. Biz bazı müteferrik hükümleri de ilâve edeceğimizden, kanunu 895 tarihli diye II. Bâyezid devrine soktuk. Ancak kanunun altındaki gerçek tarihi de koyduk. İlk defa yayınlandığını da burada hatırlatalım. Defter, *BOA. TTD. 25 (661)* noludur(1).

2- Kanunnâmenin Metni

KANUN-I CEZÎRE-İ MEZKÛRE

1. *Cezîre-i Limnos* müceddeden yazılub hâsıl bağlanur iken işbu tarîk ihtiyâr ve bu üslûb i'tibâr olundu ki, tafsîl ve beyân kılınur:

2. Şunlar ki *bâsbânlardur,* yılda on beşer akçe *harâc* ve onar akçe *ispenç* ve şunlar ki *aseslerdir,* on ikişer harâc ve onar ispenç ve şunlar ki *müsellemlerdir,* on beşer harâc ve on ikişer ispenç ve şunlar ki *keştibânlardır,* on ikişer harâc ve onar ispenç vaz' olundu(2).

3. *Ve* bu mecmû'un ma'adâları dahi üç nevi' kılunub a'lâlarına otuzar harâc ve yirmi beşer ispenç ve mutavassıt'ul-hâl olanlarına yirmi beşer harâc ve yirmişer ispenç ve ednâ hâl olanlarına yirmişer harâc ve on beşer ispenç ve *mücerred* olanlara beşer harâc ve beşer ispenç yazılub bağlarından dönümden dönüme dörder akçe *resm-i dönüm* ve şirelerinden öşür ve bâkî hubûbât'dan ve besâtînden ve yemişlerden dahi *kanun-ı şer'i nebevî* üzre *öşür* kayd olundu.

4. *Ve âdet-i ağnâm* hususunda ol cezîrenin havası mu'tedil olub ziyâde sovuk olmaduğı cihetden koçlarını kuzılarından ayırmazlar imiş. Ol sebebden kuzıları bir mevsime mahsûs olmayub koyunla bile sayılmakda re'âyâya bir nevi' harec lâzım gelmeğin kuzusın ruûs-ı ağnâmdan birer akçe verilmeğe râzı ve râğıb oldukları sebebden kuzıları bile sayılmayub hemân koyunları sayılub her koyun başına bir akçe verilmek üzre yazıldı.

5. Cezîre-i mezkûrenin keferesi asılda *ispenç* içün üçer akçe verür imiş. Şimdiki hâlde şöyle emr olundu ki, ispenç ve harâca kâbil olan kâfirlerden onar akçe ispenç alına ve zeytûndan ve bâdemden öşür alalar deyü.

Tahrîren fî 15 Receb sene 883

---

(1) BOA, TTD. 25 (661), sh. 1-13; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, II/34-35

(2) **Basban,** gece bekçisi; ases, bekçi ve **keştîban,** gemici ve kaptan demektir.

Limni Adası Kanunnâmesi, BOA, TTD, No: 25 (661), sh. 1-13

مفصل جزیرهٔ لیمنوس که با مانند
اضعف عباد الله القدیر بالی الفقیر
سنه تحریر یافت فی اواسط شهر ربیع
الاول من شهور سنه خمس وتسعین وتسعمائه

جزیرهٔ لیمنوس مجدداً یازیلوب قاصر قلنور اگرچه شویله
طریق اختیار و بر اسلوب اعتبار اولنمشدر که تفصیل و بیان
٢ قلنور شونلرکه باغ ایلیه‌لر بلمه اوده بشر اقچه خراج
واوز اقچه اسپنجه و شونلرکه عسکرلردر اوده اکیشر
خراج واوز اسپنجه و شونلرکه صالارلردر اوده بشر
خراج واوده [illegible] اسپنجه وشونلرکه کشیبانلردر اوده اکیشر
٣ خراج واوز اسپنجه وضع اولنمش و بومجموعک
ماعدالری واقع اولان نوع قلنوب اعلالرینه اونر
خراج ویگرمی بشر اسپنجه و متوسط الحاللر اولانلرینه
یگرمی بشر خراج و یگرمیشر اسپنجه و ادنا حال
اولانلرینه یگرمیشر خراج واوده بشر اسپنجه و محجور
اولانلرینه بشر خراج و بشر اسپنجه یازلوب باغلمدندر
دونمز دونمده وردر اقچه رسم دلازم وشیلرینه
عشر و باقی صحیفه‌ده و پساتینده و بستانلرده
واقع قانون شرع بموجب اوزره عشر قید اولنمشدر
٤ وعادت اغنام مخصوصه اولان جزیرهٔ مذکوره سواسی
معتدل اولوب زیاده صوق اولمدوغی جهتدن قوچلری
قویونلرنده آیرمزلر امتی اول سببدن قوزولری
برموسمه مخصوص اولمیوب قیونلر بیله صایلمغه رعایایه
نوع ضرر لازم گلمکین قوزو بیز رؤوس اغنامدن
براقچه ویرلکه راضی و راغب اولدقلری سببدن
قوزولری بیله صایلمیوب همان قیونلری صایلوب هرقیونه باشنه
براقچه ویرلکه اوزره یازلدی

§.17- MORA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I. GENEL DURUM

Mora, II. Bâyezid devrinde Rumeli Eyâleti'ne bağlı bir sancaktır. *Gördör, Ballıbar*da, *Manya, Mizistre, İnebahtı, Ayamavra, Karlıili (Preveze), Kalavrata, Helomiç, Arkadya, Moton, Koron ve* Novarin önemli kazâ merkezleri arasında yer alır. Mora'nın fethi Yıldırım Bâyezid devrinde başlamış, Fâtih'in Mora Sefer-i hümâyûnları ile tamamına yakını fethedilmiş, ancak Venedik deniz üsleri II. Bâyezid, hatta bazıları da Kanunî devrinde alınabilmiştir[1]. II. Bâyezid devrinde hazırlandığı kesin olan, ancak tanzim tarihleri belli olmayan iki ayrı kanunnâmesi mevcuttur. Şimdi onları görelim.

II- MORA TUZLASI KANUNNÂMESİ 62

1- Tahlili ve Nüshaları

*Mora Sancağı'*nda padişahın hâssı haline getirilen önemli *tuzlalar* bulunmaktadır. II.Bâyezid devrinde hazırlandığı kesin gibi görünen bu tuzlalar ve tuzlalarda yaşayan re'âyâ ile alâkalı bir kanunnâme elimizde bulunmaktadır. Kanunnâme, *"Suret-i Kanun-i Memleha-i Mora ve Resm-i Ağnâm ve Dalyan ve Gayrihâ"* ünvânından da anlaşılacağı gibi, Mora Sancağı'nda bulunan *tuzla*lar, *resm-i ğanem, dalyan* ve benzeri hükümleri, umumî kanunnâme esasları çerçevesinde tanzim etmektedir.

Elimizde beş nüshası bulunan bu kanunnâme, tesbitlerimize göre ilk defa tarafımızdan neşredilmekte olup nüshaları şunlardır:

I.si, Topkapı, R. 1935, vrk. 138/b- 139/b'de bulunan esas nüshadır.

II.si, Topkapı, R. 1936'da bulunan benzeri nüshadır.

III.sü, İÜ. Ty. 2753, vrk. 79/a- 80/b'de bulunan nüshadır.

IV.sü, Paris, 35'deki nüshadır.

V.si ise, *Paris, 85, vrk. 252/b- 253/b*'deki kısmen farklı nüshadır.

2- Kanunnâmenin Metni

Sûret-i Kanun-i Memleha-i Mora Ve Resm-i Ağnâm Ve Dalyan ve Gayrihâ

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki, *Mora Sancağı'nda* olan Tuzlaların kadîmden kanunu buymuş ki:

1. *Mora* vilâyetinde koyunı olan yüz koyundan bir koyunı alınub bir *müzur* tuz harc ederlerimiş. Ol müzurun dahi bahâsı on akçe olur imiş. Ve dört kadılıkda *yağı*dan tuz

(1) Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi, II/303-305 Şemseddin Sami, VI/4467

yedükleri ecilden hâneden hâneye beşer akçe verürler. Ve bir kimesne *yağı tuzın* getürüb satsa, tuzı beğlik olduktan sonra kendüye dahi yasak olunur imiş. Bu üslûb üzre *kadı* ve *emîn* ve *kul* ve *âmil* çıkub koyun kışladuğı yerlere varub yürürler imiş ve buldukları koyundan tahmîn ile yüz koyundan bir koyun alurlar imiş, hesâbınca tuz verürler imiş. Ve müslümanlardan alınmaz imiş.

2. *Ve âdet-i ağnâm* dahi ol vilâyetin koyunı ba'zı yerlerde iki kerre kuzulayub ol ecilden iki koyuna bir akçe alınmak emr olunub, üçyüz koyun dahi bir *sürü* dutulub beş akçe *ağıl resmi* alınur imiş. Ve hizmet edüb âdet-i ağnâm cem' eden *ulûfeciler*e me'kûlât içün re'âyâdan ba'zı sürülerden birer kuzu alınub ve dörder akçe bahâ verilür imiş. Buyurdum ki, ol hizmetkâr içün alınan kuzu ki, dörder akçe bahâ verilür imiş, alınmayub mâ-bâkî olı-gelen kanun üzre iki koyuna bir akçe *âdet-i ağnâm* alına. Ve üçyüz koyun bir süri dutulub beşer akçe *ağıl resmi* deyü hükm-i şerifin tarihinde âdet-i ağnâm cem' eylemiş. Ol yerde olan *subaşılar* ve *tımar erleri* uhdesinde olsa, yerlerinde olan adamları muâvenet eyleyüb cem' eyleyeler.

3. Ve otlak dahi bundan evvel olı-gelmiş kanun üzre teftiş eylemek *Gerdos kadısı*na emr olunub anı dahi teftiş eyleyüb i'lâm etmiş ki, hâs olmayub sancak beğleri tasarrufunda iken sancak beğleri adamları kış günlerinde koyun kışladuğı yerlere varub gezüb yüriyüb dağlarda ve derelerde arayub koyunı bulurlar imiş. Saymak mümkün olmayub tahmin ile yüz koyundan bir koyun alurlar imiş. Ol koyun üzre sonradan hâs olub kadı ve emîn cem' eyledüklerinde dahi bu vechile cem' eylemişler. Buldukları sürilerde yüz koyun veyahud on akçe alurlar imiş. Bu kanun üzre mukarrer olub amel oluna.

4. *Her yıl ağıl resmi* cem' olıcak bu kanundan tecâvüz olunmaya. Bu kanun üzre elli koyundan altı akçe ve yiğirmi beş koyundan üç akçe ve on iki koyundan bir buçuk akçe alınur imiş. Ve koyunı olmayub keçisi olandan sekiz akçe veyahud yedi akçe veyahud altı akçe veya bir keçi alurlar imiş, keçisine göre. Ammâ vâki' olurmuş ki, üç nefer koyunları birikdirüb ittifâk ile bir *çobana* verirler imiş. *Otlak resmin* cem' edenler, ol sürinin üzerine varub üç koyun alurlar. Ve üç koyun bir kişinin olmak vâki' olur; zira sâhibleri anda hâzır bulunmaz ki, her kişi kendü koyunından vere. Ol hâzır bulunmayub koyun veren varub sonra ol yoldaşlarına haklanurlar imiş. Anın gibi mahallerde gerü olı-gelmiş üzre amel olunub ziyâde tecâvüz olunmaya.

5. *Ve ol sancağın dalyanlarından* dâimâ *balık* çıkmaz. Hemân şol vakit ki, yağmur yağub gök gürleye, eğer deniz ziyâde taşub dalyanı basarsa, bir kaç yük balık çıkarub satarlar. Ve ba'zı dalyanlardan dahi *yılan balığı* çıkaranı dahi gâh gâh avcılar gelüb avlarlar, nısfını âmil *beğlik* içün alub ve nısfını avlıyanlar alurlar imiş. Ve tatlu sudan dahi gâh gâh avlarlar imiş, bir mikdâr nesne hâsıl olurmuş, gerü ol vech üzere amel olunub mukarrer olı-gelmiş kanun üzre kalalar.

6. Ve *beytülmâl ve hâyin sonu ve mâl-i gâib ve çeltük* dahi, evvelden olı-gelmiş mukarrer kanunları üzre, sancak beğleri ve kadıları ma'rifetiyle şer' ile ve mukarrer kanun ile zabt olunur imiş. Gerü ol vech üzere zabt olunub bir dürlü dahi olmaya, şöyle bileler.

7. Ve bu zikrolunan dört kadılık ki, yağılıkdan tuz yerler, bunlardır: *Kazâ-i Kalamata, Kazâ-i Argos (Arhoz), Kazâ-i Arkadia, Kazâ-i Merside (Monemvasia?).*

Mora Tuzlası Kanunnâmesi, İÜ. Ty. 2753, Vrk. 79/a-80/b

II- MORA İBRİŞİM KANUNU (63)

1- Tablili Ve Nüsbaları

Mora sancağına ait kanunnâmelerden biri de *"Kanunnâme-i Mizân-ı Mora"* adı verilen ve Mora'daki ipek satışı ile ilgili önemli hukukî hükümleri ihtiva eden bir hukukî düzenlemedir. II. Bâyezid devrinde hazırlandığı tahmin edilmektedir ve elimizde şimdilik dört nüshası mevcuttur. Kanunnâmenin okuyuşunda bazı hatâlarımız bulunabilir. Fâtih devrinde ise, Bursa ve İstanbul ibrişim yasağı ile ilgili iki yasaknâme hazırlandığım biliyoruz.

Fâtih devrindeki kanunnâmeler arasında neşrettiğimiz İstanbul ve Bursa İbrişim Yasaknâmeleri'nin hükümlerini[1] andıran bu kanunnâmenin nüshaları şunlardır:

I. nüsha, Topkapı, R. 1935, vrk. 138/a-b'de bulunmaktadır.

II. nüsha, Topkapı, R. 1936'dadır.

III. nüsha, İÜ. Ty. 2753, vrk. 78/a- 79/a'da bulunmaktadır.

IV. nüsha ise, *Paris, 85, vrk. 251/b- 252/b*'de yer almaktadır.

Tesbitlerimize göre, bu kanunnâmeyi de ilk defa yayınlıyoruz.

2- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ MİZÂN-I MORA

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki, *Mora Vilâyetinde ipek mîzânı* sâbıkan emr olunmuşdur ki:

1. *Balyabadra* satsa, satılan *ibrişimin* her *ledre* başına bir buçuk akçe satandan ve bir buçuk akçe alandan *resm alına. Vezne* olıcak her vezne otuz ledre olur ki, *her ledresi* yüz yiğirmi beşer dirhemdir. Her vezneden satana bir akçe *taş akçesi* ve iki akçe *resm-i kitâbet* alınurmış. Şimdiki hâlde dahi emr eyledüm ki, ber-karar-ı evvel zikrolunan kanun üzre amel oluna[2].

2. Eğerçi ibrişim *Balyabâdra*'dan gayrı yerde satılmaya deyü yasak olınuş. Ammâ ol ibrişim işleyenler ekseri fakir olub işledükleri mizâna getürmeğe kâdir olmadukları ecilden *harâc ve ispençe* vaktinde bâzirgânlardan ibrişime akçe alub borçların edâ eyleyüb ibrişimi *mengene*ye urıcak ol bâzirgânlar mengeneden çıkmadın varırlar, ibrişimin alurlar.

3. Ve hem ibrişim alan bâzirgânlar iki başdan *mizân resmin* kendü vermeğe mültezim olurlar imiş ve kimesneler ki, yerlü bâzirgânlara ibrişim satsa satandan akçe almayub ol bâzirgân üzre kayd eyleyüb sonradan varırlar, ol satandan ve satun alandan alınacağı ve iki başdan mizân resmin ol bâzirgânlar cem' ederler imiş. *İbrişim* vaktinde *kadı* ve *emîn* ve *kul* yüriyüb, ol *ibrişim köylerin* gezüb anın gibi satılan ibrişimlerin rüsûmın ma'lûme edinüb yerlü yerinden cem' ederler imiş, eğer

---

(1) Fâtih-24, sh. 450 vd.; Fâtih-64, sh. 595 vd.

(2) — **Balyabadra:** Ballubadra da denir. Türklerin Peliopatras'a verdikleri addır. Mora'da eski Patlas kasabasının ismidir (Sertoğlu, 33).

mizâna getürmek yasağı olunsa, vilâyet kâdir olmayub zarar göründüğünden bu tertîb üzre her yıl amel edeler imiş. Ve bu def'a dahi ol tertîb üzre amel olunmak mukarrer buyuruldu, ihtiyât eyleyeler. Ol ibrişim işleyenleri yerlü yerinden satdukları ibrişimden nesne gizlemeyeler. Gizlerlerse gereği gibi yasak olunub tehdîd oluna.

4. Ve şol kimesneler ki, ibrişimin *yağıya* satsa, iki başdan *resm-i mizân* kendüler edâ ederler imiş. Gerü eyle olub nesne fevt olunmaya. Fil-cümle oh-gelmiş âdet üzre malını zabt oluna. *Mukaddem kanun üzre* sancağının vâlileri muîn ve zahîr olalar(1).

5. Ve *Sultân Muhammed* -Tâbe serâhu- fevtinden berü *Mora iskelelerinden* gelen metâ'dan müslüman ve harâcgüzâr olsa, yüz akçede satandan iki akçe *gümrük* alınurmış. Emr eyledüm ki, alandan iki akçe ve satandan dört akçe alına.

6. Anun gibi iskeleden gayrı yerde kumaş satanın metâ'ı *beğlik* olur deyü emr olunmuş imiş. Ol yerler uç olub ba'zılar metâ'ların evlerinde satub satandan alınacak *gümrük* alıkoyub sonradan emînlerim ve kadılar varıcak kendünün dahi alanın dahi gümrüğin alurlar imiş. Eğer âdet şimdiye dek öyle oh-geldiyse, gerü eyle edeler. Ammâ nesne gizleyenün gereği gibi hakkından gelüb metâ'ın beğlik edeler.

7. Ve karadan ve deryâdan metâ' getüren *müslümanlardan nesne alınmazmış.* Buyurdum ki, metâ'larından yüz bir akçe gümrük alına.

8. *Ve Balyabâdra*'da hâsıl olan *İstefye üzümin* satun alanlar, gümrük verir. Ammâ satanlar vermezler imiş. Oh-gelmiş âdet değilmiş. Mâbâkî her ne satılursa satandan ve alandan gümrük alurlar imiş. Ve tahıldan dahi gümrük alınurmış(2).

9. *Ve iskelelerden* geçüb öte yakaya varan gelen kimesnelerden *iskele bâcı* deyüb at başından iki akçe ve adam başından iki *pul* ve dört koyundan bir akçe ve dahi buna benzer her ne cinsden olursa iskele bâcı deyüb alınur. Emr eyledüm ki, gerü ol oh-gelmiş kanun üzre amel olunub bu zikrolunan kanundan tecâvüz olunmaya.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd ve i'tikâd kılalar.

---

(1) Mukaddem Kanundan kasıt, Fâtih devrindeki düzenlemelerdir. Bkz. Fâtih-24, sh. 450 vd.; Fâtih-64, sh. 595 vd.

(2) — **İstefye üzümi:** İstefan üzümi diye de okunabilir. İstefan, Macar krallarından dördünün adıdır. Bu ada nisbet olabilir (Kamus'ül-A'lâm, II/892).

Mora İbrişim Kanunnâmesi, İÜ, Ty., 2753, Vrk. 78/a-79/a

§.18- PRİZREN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (64)

I- TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Üsküb'ün 55 km kuzeybatısında bulunan bu sancak merkezi, *Arnavutluk* dahilindeki şehirlerden sayılır. I. Murad tarafından fetholunmuş ve Fâtih zamanında ise tam bir Osmanlı sancağı haline getirilmiştir. Gümüş ma'denleriyle meşhur olan *Şar dağının* kuzeybatı eteğinde yer alır. Mühim kazâ merkezleri arasında merkez *Prizren, Hâslar, Buhur* (?) ve *Prevnik* kazâları bulunmaktadır[1].

Prizren sancağında bulunan ma'denlerle ilgili ilk hukukî düzenleme, *Sofya Sancağı* subaşısı *Mustafa bin İsmail* ve Sofya'nın kazâlarından *Şehirköy* kadısı *Mevlânâ Bâli bin Hacı Hayreddin* tarafından hazırlanmıştır. Tek nüshası, *Paris, 85, vrk 300/a- 301/b*'de bulunan kanunnâme, tesbitlerimize göre, ilk defa tarafımızdan neşredilmektedir. Kanunnâmenin tanzim tarihi belli değildir. Ancak Bâli'den kasıt *Kara Bâli Efendi* ise, bu zat 920/1514'de vefat ettiğinden, II. Bâyezid devri ricâlinden olması hasebiyle, kanunnâmenin tedvin tarihi de bu devredir[2]. Ba'zı araştırmacılar, tedvin tarihini öteki belgelere kıyaslayarak 1488 olarak vermektedirler[3].

II- PRİZREN KANUNNEMESİNİN METNİ

Dergâh-ı Mu'allâya ve cenâb-ı a'lâya -lâ zâlet âliyeten a'lallahu Te'âla ilâ yevm'il -karar- arz-ı bende-i fakir oldur ki;

1. Dergâh-ı Mu'allâdan hükm-i vâcib'ül- iz'ân ve'l-ittibâ' vârid olub *Prizren*-in ma'deni olduğı yerin sancağı beği ve kadısı, tevkî'-i refî' vâsıl olıcak ma'lûm ola ki; mezkûr ma'denin kadîmden bu zamana gelince kanunı nice olı-gelmişdir, ma'denden hâsıl olandan *öşr-i cevher* mi veyahud *gümüş ipliği* veyahud *fino gümüşi* alınur, nicedir ve ma'denin kendüde hâsıl olanın kanundan ma'denin bazarına taşra gelen ve içerüden taşra giden esbâbdan ve metâ'dan ve *me'kûlât* ve *meşrûbât* ve *melbûsât* cinsinden *bac* ve bâki rüsûm ve harc nice alınursa bu zamana gelince vâki' olandan alet-tafsîl tahkik üzere yazub atebe-i ulyâya i'lâm edesin deyu emr olunmuş[4].

2. Hükm-i cihân-mutâ' nâzil oldukda kadısı Vidin sancağında *Banya* ve *Svirlcig* kadılıklarında teftiş bulub Sofya subaşısı ile bu fakir duacılarınuz emre imtisâl edüb mezkûr ma'dene varub müslümanlarından ve kâfirlerinden kadîmlerin cem' edüb ma'deni gördük.

3. Kanunı teftiş edüb cevab verüb dediler kim, kadîmden bunda kanun budur

(1) Veliyyüddin Efendi, 1969, Kaza Listesi; Şemseddin Sâmi, II/1495-1496

(2) **Sicill-i Osmanî**, II/3

(3) Beldiceanu, **Actes**, II/218-221

(4) — **Fino:** Fine diye de okunur. Rafine edilmiş gümüş demektir.

ki; *beğliğe hâsıl cevher*lerden ve *fine gümüş*den alınmaz, *gümüş iplik*den öşür alınur. Ve gümüş fine edicek 100 dirhem gümüşde *kâlhâne resmi* deyu bir akçe âmil beğliğe alur.

4. Ve *kuyu sâhibleri* olanlar dahi müşterekleriyle kendüler kuyuların işledüb cevherlerinden bâsıl olandan kanun mûcebince *öşr-i gümüş ipliğin* verürler. Ziyâde ne harc ve rüsûm vardır, hemân öşür verürler.

5. Ve ma'denden zirâ'at olunan *gallât*dan *öşür* alınur ve *baştinası* olandan iki kile buğday arpa *harman resmi* alınur ve ikişer akçe *bostan resmi* alınur. *Otluk resmi* içün *hâssa çayır* vardır, anı âmili biçivereler.

6. *Ma'den kâfirler*inin *âdet-i ağnâm* ve *harâc* ve *ispençden* gayrı *cürm ü cinâyet* ve *yave* ve *mevkûfâtı* ve *gerdek değüri* ve vârisi olan *beytülmalı* ve *ihtisâb*... âmilindir, zabt eder.

7. Ve içerüden taşra giden *esbâb*dan çıkar *bâc* alınmaz ve taşradan *me'kûlât* cinsinden un gele, yükünden 2 akçe bâc alınur. Ve yemiş gelse yükde 2 akçe bâc ve bir akçe *ihtisâb* içün alınur. Ve balık gelse tuzlu balık yükünden 4 akçe bâc ve taze balık yükünden 2 akçe bâc ve ayda bir ihtisâb içün alınur. Ve tuzlu gelse Arabdan 8 akçe bâc ve bir akçe ihtisâb içün alınur. Ve yükle gelen tuzdan yükden 2 akçe bâc ve bir akçe ihtisâb içün alınur.

8. Ve koyun gelse eğer boğazlanur ve eğer diri satılur, ikisine bir akçe *bâc* ve ayda bir akçe *ihtisâb* içün alınur. Ve diri sığır gelse bunda boğazlansa 2 akçe bâc ve bir akçe ihtisâb içün alınur. Ve taşradan boğazlanmış gelse bir akçe bâc ve bir akçe ihtisâb içün alınur. Ve bargir satılsa 2 akçe alandan 2 akçe satandan bâc alınur. Eğer dikişlisi (?) 4 akçe alandan ve 4 akçe verenden bâc alınur.

9. Ve *meşrûbât* cinsinden *hamr* gelse, *fuçıdan* 15 akçe *bâc* ve 2 akçe *ihtisâb* içün alınur. Yükinen (?) getürse satsa, ihtisâb içün nesne yokdur. Ve *ma'den kâfirleri* taşradan hamr meyhane halkı içün ala, fuçısından 7 akçe bâc ve yükden bir akçe bâc alınur. Ve ma'den kâfirleri.... her nevbetden 4 akçe bâc alınur.

10. Ve *melbûsât* cinsinden bir *donluk çuka* satılsa bir akçe alandan ve bir akçe satandan bâc alınur. Ve bir kürk satılsa bir akçe bâc alınur. Ve kettan yükünden 2 akçe bâc alınur.

11. Ve ma'dene karîb olan *kömürcü*lerin her birinden 4 akçe *ocak resmi* deyu 8 akçe bâc alınur. Mezkûr kömürcülerin *mevkûfâtı*na ve *beytülmalı*na ve *bâd-ı hevâsı*na âmil olan mutasarrıfdır.

12. Ve yılda iki ay dahi *monopolye* dutulur.

13. Ma'den-i mezkûrda ve ma'den kâfirleri *kovan*lardan onda birin öşür verürler. Ve nâkıs ... bir akçe alınur. Ve *hınzırın* yabanda yürüyeninden ikisine bir akçe ve köyde besleneninden birer akçe alınur. Ve bazarda satılan kuzıdan dördünden bir akçe bâc alınur.

14. Eyle olsa *Sofya subaşısı* ve bu fakir huzurunda zâhir olan kanun budur ki, mâ vaka'a ketb olunub ol âsitâne-i devlete i'lâm olundu. Bâkî ferman dergâh-ı mu'allâmındır.

Mustafa bin İsmail Sofya Subaşısı

Mevlânâ Bali bin el-Hâc Hayreddin el-kâdî bi Şehirköy

Prizren Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 300/a-301/b.

درکاه معلی‌نیه وجناب علایه ملاذ الرعایا والبرایا اعلی الله تعالی الی یوم القرار

١ عرض بندۀ فقیر اولدر که درکاه معلادن حکم واجب الاذعان و لازم الاتباع وارد اولوب

پریزرین معدنی اولدوغی پریزرین سنجاغی بکی و قاضیسی توقیع رفیع واصل اولیجاق

معلوم اولا که مذکور معدنک قدیمدن بو زمانه کلنجه قانون نیجه اولوکلمش در معدندن

حاصل اولاندن عشر جوهری ویاخود کومشی ایلکی ویاخود فلوری ایلکی نیجه در

و معدنک کندوده حاصل اولانک قانوندن معدنک بازارینه طشره دن کلن و اوجردن

طشره کیدن اسبابدن و متاعدن و ماکولات و مشروبات و ملبوسات جنسندن

باج و باقی رسوم و خرج نیجه الینور ایدی بو زمانه کلنجه واقع اولاندن علی التفصیل

٢ تحقیق اوزره یازوب عتبۀ علیایه اعلام ایده سن دیو امر اولنمش حکم بیان سلطانی

نازل اولدقده قاضیسی و دخی سنجاغنده بانا و اسوبرلک قاضلقلو نشده

تفتیش بولوب صوفیه صوباشیسی ایله بو فقیر دعاجیلرکه امر امتثال ایدوب

مذکور معدنه واروب مسلمانلرندن و کافرلرندن قدیملرن جمع ایدوب معدنک

٣ درکوردکی قانونی تفتیش ایدوب جواب ویروب دیدیلرکم قدیمدن بونده قانون بودر

بیلکی حاصل جومله دن وفق کومشدن التمشی ایلکدن عشر الینور و کومش قیمتنه

٤ ایدیجک یوز درهم کومشده فلانانده رسم بو برقیمنا ملا بکلکی نوری قیبو جابلرک

اولانلرد حومتر کارلیه کندولری قیتولرین اشتدوب جوهرندن حاصل اولاندن

قانون موجبجه عشر کومش ایلکی ویرورلر زیاده نه خرج و نه رسوم وارمدر

٥ همان عشر ویرورلر و معدندن زراعت اولنان غلاتدن عشر الینور و بکلفسی

اولندن اکرکاله بغدای اریه حرمان رسمی النور و ایکی شر اقچه بوستان رسمی

٦ النور و تلق رسمی اقچه خاص جابر وار در ابن عامله بیک و برورلر معدنک

کافرلرینک علیت اغنام و خواجه و اسپنجه دن عبری جرم جبایت و بیوق دونوز

و کرودک ذکی و وارسسی اولانک بیت المال و احتساب و اخراج عاملکده ضبط

٧ ایدر و اجرده طشره کیدن اسبابدن چقار باج النور و طشره دن ماکولات جنسندن

Prizren Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 300/a-301/b.

اين كلە يوكندن ايكى اقچە باج النور وبش كلە يوكندن كى اقچە باج وبر اقچە احتساب

اوچون النور والتى كلە طوزلو التى يوكندن درت اقچە باج ونار التى

يوكندن اكى اقچە باج وايدە بر احتساب اوچون النور وطوزلو كلە عربدن سكز

اقچە باج بر اقچە احتساب اوچون النور وبو كلە كلان طوزدن يوكندن كى اقچە باج وبر

٨ اقچە احتساب اوچون النور وقيون كلسە اكر بوغازلنورسە اكر درى صاتلورسە

بر اقچە باج وايدە بر اقچە احتساب اوچون النور ودرى صغر كلسە بونده بوغزلنسە

ايكى اقچە باج وبر اقچە احتساب اوچون النور وطشرەدن بوغزلنمش كلسە بر اقچە باج وبر

اقچە احتساب اوچون النور وبارگير صاتلسە ايكى اقچە النندن ايكى اقچە صاتندن باج النور

٩ كوردكلى درت اقچە صاتندن ودرت اقچە ويرندن باج النور ومشروبات

جنسندن خمر كلسە فوچيدن اون بش اقچە باج وايكى اقچە احتساب اوچون النور

يوكندن كتورسە صاتنسە احتساب اوچون [illegible] يوقدر ومعدن كافرلرى طشرەدن

خمر صتجانە خانى اوچون بر فوچيدن يدى اقچە باج ويوكدن بر اقچە باج النور ومعدن

١٠ كافرلرى وتوبە ومدرسە قاپانلرندن دوكاندن درت اقچە باج النور وملبوسات

جنسندن بر طونلق چوقە صاتلسە بر اقچە النندن وبر اقچە صاتندن باج النور وبر

١١ كورك صاتلسە بر اقچە باج النور وكتان يوكندن ايكى اقچە باج النور ومعدنە قريب

اولان كومرجيلر كە هر بريندن درت اقچە اوجاق رسمى دوقسز اقچە باج النور مذكور

١٢ كومرجيلر موقوفاتنە وبيلمالرينە وپادشاه عاملى اولان متصرفدر وبيلەكى

١٣ ايدە [illegible] دوكولور معدن مذكورە ومعدنك كافرلرى قوانلردن اوندەبرينى

عشر ويرورلر وناقص ايسە بر اقچە النور وخنزيرك يا بازە پور برندن اكى سنە

بر اقچە وكوريوب صاتلسە بر اقچە النور وبازاردە صاتلان قوريدن دردندن

١٤ بر اقچە باج النور الملە اولسە صوفيە صوباشىسى وبو فقير حضورندە تمام اولان

قانون بودر كە ماوقع كتب اولنوب اول اسناد يدە ويرلنمشدر اعلام اولندى باقى

زمان دركاه معلا مكدر

مصطفى بن اسماعيل [illegible]

مولانا بالى بن [illegible] الدين القاضى

§.19- SELÂNİK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

Selânik, önce *Yıldırım Bâyezid* sonra II. Murad tarafından fetholunmuş liman şehri ve deryâ sancak beyliği merkezidir. En mühim kazâları arasında *Kavala, Drama, Vardar Yenicesi, Karaferye, Alasonya* ve benzeri merkezler bulunmaktadır. II. Bâyezid devri kanunnâmeleri arasında sadece, *Kavala kazâsını* ilgilendiren bir ma'den kanunnâmesi mevcuttur[1].

II- KAVALA KANUNNÂMESİ (65)

I. Murad tarafından Osmanlı ülkesine katılan **Kavala, Adalar Denizi**'nin kuzey sâhillerinde *Taşöz Adası*'nın karşısındaki bir köyün içinde kazâ merkezi ve limandır[2]. *Drama kadısı Mustafa* tarafından kaleme alınan ve tanzim tarihi yine 1488 olarak tahmin edilen kanunnâmesinde, Kavala ma'denlerinin işletme esasları, bâc vergileri, *harâc-ı mukâseme* demek olan öşürler ve ba'zı örfî vergiler tedvîn olunmuştur.

Tek nüshası, *Paris, 85, Vrk. 298/b- 299/a*'da bulunan kanunnâmenin Fransızca tercümesi yapılmış ise de, Türkçe neşri ilk defa tarafımızdan yapılmaktadır[3].

II- KAVALA KANUNNÂMESİNİN METNİ

Gıbbe vaz'il-hudûd alâ mevâzı'is-sücûd arz-ı kemterîn-i bendegân oldur ki:

1. *Muhammed* nâm kul birle bu fakire *Kavala emîni Bradina* hükm-i cihân-mutâ' inzâl edüb anda olan ma'denlerün mâ tekaddemden ilâ yevminâ hâzâ kanunu nice olıgelmiştir? bi tamamıyle i'lam edesiz deyû emr-i âlî derc olunmuş. İmtisâlen leh taht-ı kazânızda olan ma'denlerün kavâ'idini hâvî olduğı üslûb üzere her san'at alâ hidetin zabt edüb varaka-i ibtihâle tastîr(?) olundu ki, zikr olunur:

2. *Cevherde öşür* alınur ve *iplik gümüş*den dahi öşür alınur. Kuyu bu vilâyetde kimsenin mülkü değildir; kadîm'ül-eyyâmdan işleni-gelmiş kuyuları bulıcak her kişi varur, kuyu ilmini bilenlerden tahsil eder, yük hesâb edüb *ta'şîr* ederler.

3. Bâc-ı siyah, *üfül* ve *arpa* gelse, at yükünden bir akçe ve eşek yükünün ikisinden bir akçe ve araba ile olsa iki akçe alurlar. Balık yükle gelse, at yükünden iki akçe; tuz yükünden 4 akçe; *lakerde* dı'fından 8 akçe; *hamrın* at yükünden 2 ak-

(1) Şemseddin Sami, IV/2591 vd.; Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi,* II/274-275

(2) Şemseddin Sâmi, V/3704-3705

(3) Beldiceanu, *Actes* II, 215-217. Krş. Fâtih-39, sh. 514 vd.

çe kapucıla gelen *Benefşe şarab* kısmından 15 akçe alınur[1].

4. İki koyuna boğazlandukda bir akçe ve bir sığırda 2 akçe alınur. Ve bazarda bargir satılsa bir kâide 4 akçe ve eşek ve sığır satılsa 2 akçe ve hınzırın ger evinde ikisine bir akçe ve ger ser beslenende birine bir akçe ve *kantarla vezn* olanlarda üç kantarda bir akçe alınur. Ve kömürde 15 at yükünden bir yük alınur.

5. Ve *hubûbât-ı mezra'*a ki, ihzârla hâsıl olur, *öşür* ve *sâlârlık* alınur ve elle yolunmağa muhtâc olanlarda mesela burçak ve zağferan ve nohud ve mercimek bunlara şebîh olursa mücerred öşür alınur. Ve ibrişim yükünden öşür alınur[2].

6. *Hâssa eşcâr* ve ceviz ve kettân *beğliğe zabt* olunub *mülk bağçe*lerde olanlardan sâir yemiş ağaçları gibi alınur.

7. Ve *Karye-i Ogrid* bağlarında dönümüne 10 akçe ve *Karye-i Nikşani* bağlarının on yükde bir yük ve *Karye-i Dalada* bağlarından on *medre* şirede bir medre alınur.

8. İşbu memlekette olan ma'denin zâbıtası bu bîçarelere ve emîn *Biradina* ma'lûm olunancadır. Bâki ferman ser ber murâd-bahş-ı hâke müfevvazdır ki, dermend-i cihan-penahî karnhâ tamamî dâim ve kâim bâd.

El-Abd'ül-Hakîr Mustafa el-mevlâ bi Drama(?)

El-emr kemâ zükira ve ene el-fakir el-hakîr el-emîn

(I) — **Üfül:** Buğday demektir.

— **Lakerde:** Altıparmak balığının tuzlanımışına denir.

— **Benefşe şarabı:** Menavişe sücisi.

(1) — İhzâr: Bu kelime, ihsâr veya ihtisâr diye de okunabilir.

Kavala Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 298/b-299

§.20- SEMENDİRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL DURUM

II. Bâyezid devrinde *Laz-Eli* denen *Kuzey Sırbistan*'ın kuzeydeki kazâ merkezleri de *Semendire*'ye bağlanmıştır. Böylece Semendire hem *Brançova, Öziçe, Rudnik* ve *Valva* gibi kazâ merkezlerini çatısında toplamış ve hem de *Rudnik* ve *Sas* gibi ma'den merkezleri buraya bağlanmıştır. Fâtih devri kanunnâmeleri arasında, *Semendire Eflâkleri* ile alâkalı temel sayılabilecek bir kanunnâme zikretmiştik. Şimdi de hem *Sas Ma'denleri*'yle alâkalı bir kanunnâmeyi ve hem de yine Semendire Eflâkleriyle alâkalı bir hukukî düzenlemeyi neşredeceğiz[1].

II- SAS MA'DEN KANUNNÂMESİ (66)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Osmanlı Devleti, mîrî arazideki ma'denlerin statüsünü, âmme maslahatını esas almak şartıyla ülül-emre bıraktığından, bu kanunnâmede, Sırbistan'ın mühim ma'den merkezlerinden olan Sas ma'deninin işletme esasları, daha önceki örf-âdet kaideleri ve hatta *Laz Kanunları (Sırp Kralı)* esas alınarak tesbit olunmuştur. Bütün ma'den kanunlarına esas teşkil eden bu kanunnâmenin hükümlerini, Girişde verdiğimiz bilgiler ışığında incelemek yararlı olacaktır[2].

Ba'zan *Semendire* sancağına, ba'zan ise *İzvornik*'e bağlı olarak faaliyet gösteren ve Sırbistan'ın en önemli ma'den merkezlerinden olan *Sas ma'deni* ile ilgili en ayrıntılı Kanun, II. Bâyezid devrinde hazırlanmıştır. Bu kanunnâme, daha sonrakilerde kısmen veya tamamen etkili olmuşdur. Osmanlıca metnini ilk defa yayınlayacağımız bu kanunnâmenin elimizde dört nüshası bulunmaktadır: *I.si Topkapı R. 1935'de ve Vrk. 75/b- 80/b* arasındaki temel nüshadır. *II.si, İÜ. Ty. vrk. 93/a- 98/a*'daki önemli nüshadır. *III.sü, Topkapı R.1936*'daki ve I.nin aynısı olan nüshadır. Biz birinci ve ikinci nüshaları esas alacağız ve de *İskender Rıza*'nın *Bibl Nationale de Paris, Manus, turcs, anc, 35, sh. 106/a 112/b*'den naklen Sırpça-Hırvatça olarak yayınladığı nüshadan da yararlanacağız[3]. Kanunnâmede tarih yoktur. II. Bâyezid devrinde düzenlendiği kuvvetle muhtemel olan bu hukukî düzenlemenin çok sayıda ma'den ıstılâhını ihtiva etmesi sebebiyle, yapılacak hataların affını istirhâm ediyoruz. (I) nolu nüshada *"Kanunnâme-i Şâsî ki ma'âdinde icrâ olunur"* diye başlık atılmışken, II nolu nüshada *"Kanunnâme-i Şâhî ki Ma'âdinde icrâ olunur"* ifadesi yer almaktadır; ikisi de ma'nâ itibariyle doğrudur. Zira bu kanunnâme, ma'den kanunlarının temelini teşkil etmektedir[4].

---

(1) Bkz. ve Krş. Fâtih-42, sh. 527 vd., Ayrıca bkz. OK, I/497

(2) OK, I, sh. 157 vd.

(3) İskender Rıza, 248-256; Fransızca neşri için bkz. Beldiceanu, Actes, II, 257-268.

(4) Topkapı, R. 1935, vrk. 75/b; İÜ.Ty. 2753, Vrk. 92/b

2- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ SASÎ Kİ, MA'ÂDİNDE İCRÂ OLUNUR

ÂDET-İ TENEF

1. *Tenef deyü* kuyuların ziyâde umkundan müte'affin hava olur ki, adamı helâk eyler, anı def' edüb havaya menfez kılmak içün her kangı kuyudan mümkün ise delüb yel alur, kimesne red eyleyemez. Ammâ yel içün olan delükden *ölçü çekmek ve farna eylemek* yokdur. Istılâhlarında *farna,* bir âher kuyuya delüb cevher almakdır ki, henüz kimün sınurı idüği ma'lûm olmamış ola(1).

2. *Âdet-i şurf* budur ki, kuyu ziyâde derin olub *horna* ile yani kuyu üzerinde olan *el dolabı*yle toprağın taşra çıkarurlar. Anun gibi kuyu altı hafta battâl kalsa, her kim *ihyâ ederse* anun olur ve kime dilerse pay verir. Ammâ eski sâhiblerinden bir kimesne, ihyâ ederken yetişüb gelse, paylarun alur, zâyi' olmaz.

3. *Âdet-i çah* ki, ölçülü kuyudur. Bir yıl ve altı hafta battâl kalsa, her kim dilerse ihyâ eyleye. Ammâ üç bazâr dûşenbe günü nidâ eyleye. Eğer eski sâhiblerinden evvelki ve ikinci nidâda dûşenbe günü nidâ olunurken yetişürse, *jamkuşun* ya'ni kuyu harcın *hempalık* üzerine ya'ni kuyunun ağzında olan yapu ağacı üzerine kosa, paylarunın yarusı dutar. Ancak, eğer eski sâhiblerinden olduğı şehirde bulunursa ki, bir günlük yolda ola, varub haber edeler. Eğer gelmeyüb akçeyi *hempalık* üzerine komazsa, payları elinden çıkmış olur; da'vâ eylese, mesmû' olmaya.

ÂDET-İ ÖLÇÜ

4. Yeryüzünde kuyular ihdâs olunurken her kuyunun etrâfında sekiz *kulaç* sınurı olur. Birbirinden sekiz kulaç yerinden hâricde ihdâs olunur. Zira ki, sekiz kulaç içinde ihdâs eylemek kanunda yokdur.

ÂDET-İ ÖLÇÜY-İ URBARAR

5. *Urbarar,* ıstılâhlarında kuyu ölçüsin bilür mühendislerdir. Eğer bir kuyu biregû ovasında cevher bulsa, ol cevherden ölçü çekmek yokdur, ammâ cevheri yer, ol ovasında cevher bulunan kuyuyı delince alur. Bir kuyu cevheri kendü ovasında olsa, evvel *urbararlar ve hutmanlar* ki, *hutman* deyü kuyunun reisidir ki, kuyu sâhibleri tarafından nasb olunur, anlar varub kuyuyı göreler. Eğer ol bulunan cevheri ölçüye kâbil ise, çekeler.

Ve eğer bir kuyu *paun* eylese ya'ni işlemeğe başlasa, henüz cevhere vâsıl olma

(1) Bu kanunnâme, İslâm hukukunun ülül-emre tamdığı yasama yetkilerinden birini çok güzel temsil etmektedir. Zira ülül-emrin mîriye ait ma'denler konusunda sınırlı yasama yetkisi vardır. Bu yetkisini, bu kanunnâmede, tâlî hukuk kaynaklarından olan örf-âdet kâidelerine mürâca'at ederek kullanmıştır. Mevcut şer'î hükümlere aykırı olmamak şartıyla, eski örf-âdetler ve daha önceki devrelere ait hukuk kâideleri, ülül-emrin yasama yetkisine esas teşkil edebilmektedir. Konunun ayrıntılı izahı için, I. cilddeki mukaddimeye mürâca'at edilmesi icabeder.

Bu kanunnâme, eski Sırp ma'den kanunlarından önemli ölçüde iktibâslarda bulunduğunda, o kanunlardan intikal eden önemli ıstılâhları da izah etmektedir. Bu sebeple ıstılâhları ayrıca dipnotlarda izaha gerek görmüyoruz (Krş. OK, I/158-164).

mış olsa, ölçü çekmese, *iştolna*nın ya'ni ma'denin suyun alacak lağımımn *letloh*'ı yani def'-i buhâr içün yeryüzünden lağıma delinen kuyusı olur, bir kuyu cevher bulmadın *girek* urmak yokdur. *Girek* deyü bir kuyunun kendü sınurı içinde urılan kuyuya derler. Meğer ki ölçülü kuyunun *osmiçası* ya'ni kuyunun etrâfında olan sekiz kulaç sınurı arasında bir pâre yer kalsa ki, ol kuyuların *osmiça*sından hâric ola, anun gibi yerde kuyu urmak câizdir. Anun gibi kuyuya *husar* ya'ni *haramî* derler.

ÂDET-İ ÇAH-İ KÖHNE

6. Eğer iki köhne kuyu battâl kalsa, çok zamandan berü ki, ne vakit battâl olduğı bilinmese, anun gibi kuyular ihyâ olunsa ve aralarında kadîmi kangısıdır bilinmese, evvel cevher bulan ölçü çeksün, kadîmi ol olur. Ve eğer köhne kuyularda iki *şaybne* ya'ni iki kuyunun ağzı birbirinin yanında olsa, bir şaybne yel içün ve bir şaybne ölçülü olsa, ammâ kimesne bilmese kangısı ölçülüdür, her kim ihyâ eder ise evvel *külünk* uran evvel olur. Ammâ *urbarar* ma'rifetiyle ola.

7. *Âdet-i çah-i köhne ki, ölçülüdür.* Bir kuyu yeryüzünde ölçülü olsa, bir kaç kişi tekrar ölçü çekmek yokdur. Ve kangı kuyu evvelden ölçülüdür, ölçüsü bozulmaz. Eğer bir kuyu bir âher kuyuyla nizâ' eylese ki, evvel kangısı ölçü çekmişdir, ana şâhid gerekdir. Evvel yeryüzünde kangı tarafa çekmiş ise, gerü ol tarafa ölçü çeke.

ÂDET-İ LAZ VE PROBOY

8. Istılâhlarında *laz* deyü bir kuyuya derler ki, cemî' ma'denin kuyularına andan girilür. Ve *proboy* deyü bir kuyu âher kuyuya delmeğe derler. Eğer iki kuyu arasında laz ve proboy deliği olsa ve ol iki kuyunun *osmiçası* sınurı olduğı yerde ol delükden *farna* eylemeye ya'ni cebr ile bî-kanun cevherin yemeye.

Eğer biregû ovasında ki, bunların *osmiçası*ndan hâric yer ola, her kangısı *farna* edebilürse, ne yoliyle beceri-bilürse eder. Ammâ cevhere taş (tuş) gelen yer eğer birbirine yol yoğise, delişince delişdükden sonra her birisi bulunduğu yerde duralar. Tâ *urbarar ve hutmanlar* üzerine varub görünce, andan sonra âdet ma'lûmdur.

Ve dahi bir kuyu âher kuyuyle delişüb birbirine karşu bulışıcak, duralar ki, *urbarar*la ve *hutman*lar ki urbarara tâbi'dir, varınca görünce âmil mühriyle *hüccet* koyalar, bir yerine ziyân eylemeye, tâ ölçü kuyu dibine girmeyince.

Ve dahi bir kuyu kendü *şaybne*siyle ya'ni kendü kuyusı ağziyle işleyü dururırken obrulub (oyrulub) bozulmuş olsa, kendü *osmiçasından* yol bulunmaz ki, varub cevherde işleye ve içerü gire, kendü ovasından cevher yeye, sâyir yerde olan kuyular girüb ol bozulan kuyunun cevherin yerler. Tâ ol bozulan kuyunun kendü *osmiçası*ndan yol bulub gelince sâyir kuyular her birisi ne mikdâr yerse câizdir.

Ve dahi bir kuyu bir âher kuyunun ovasına girse, bulduğı cevheri yer, tâ ol kuyuyı delişince. Delişdikden sonra *urbararlar* ve yarar adamla varub göreler. Eğer urbararlar *marşanın* ya'ni urbararlar hendese mûcibince aşağada ölçü çeküb nişan koduğı yeri bulub bilürlerse, her biri kendü ovasında duta, birbirinin sınurına te'addî eylemeye. Eğer *marşanı* ma'lûm değilse, anlar ölçü bırağub *Jol*in ya'ni kuyunun dibin ölçü ile çıkara, ölçüsüz çıkarmaya.

ÂDET-İ REHİN

9. Ölçüli kuyu ki, cevher çeke yahud çekmeye, rehin komak câyiz değildir. Hemen *varak* olan ya'ni ol kuyunun sâhibini kığızalar; âmil ve urbararlar katında kili işletmekden safâm yokdur diye ve *paun* etmekden ya'ni kuyuyu işletmekden vazgele. Ammâ ol vakte değin olan *jamkuşı* harcın vere. Ve urbararlar onun kaziyyesin deftere yaza. Ve kuyu ki *şurf* ola, rehin konula. Âdet üzre sâhibine hüccet koyalar. Yekşenbe gününden çaharşenbe güni ahşama değin yıldız görününce urbarara varub bir gümiş nesne koya; *jamkuş* içün kıymeti ola. Eğer jamkuşunda şübhe ederse, kuyu üzerinde olan kâtib ile ve *hutmaniyle* pemşenbe güni öyleye değin hesâblaşub jamkuşunı vermese, *pay*lar elinden gider.

ÂDET-İ ŞÂHİD

10. Eğer bir yerde yeni veya eski kuyu ihyâ etseler, her kim anda hâzır bulunur ise, şâhid duta. Eğer eyü ve eğer yadlu, eğer müslüman eğer kâfir olursa, her biri şahâdetde makbûldür.

ÂDET-İ LEMŞAD

11.Eğer *varak y*oldaşına bir kuyuyı *lemşada* verse ya'ni bir nice kuyucı kuyu sâhiblerinden bir kuyuyı bir müddet va'de ile alub işleyüb cümle harc kuyucılar üzerine olub hâsıl olan cevherden kuyu sâhiblerine *hums* ve *südüs* veyahud bir mikdâr hisse vermek kavl eyleseler, va'de tamam oluncıya değin *lemşad* bozulmaz. Gerek cevheri çok olsun, gerek hiç olmasun, bozulmak yokdur. Ammâ payların *lemşada* vericek *urbarar defter*ine kayd etdüre. Tâ ki, muhkem ola. Ve eğer bir *varak* yoldaşına paylarun harcsuz va'de ile verse, bir mikdâr nesneye, ammâ harc istemeye, hemân Allâh ne verirse. Eğer ıssı eğer ziyân, ol va'deye dek, payların yitürmeye. Aralarında urbarar defteri ve kâğıd âmil mühriyle ve şâhidle gerekdir muhkem ola, birbirine inkâr eylemeye.

ÂDET-İ BATTÂLÎN

12. *Battâl olmuş kuyular* ki, ihyâ ola, ölçülü kuyu veya *şurf,* bir kaç varaklar *paun* eder imiş, bir zaman battâl komuşlar, anun gibi kuyuyı eski varıklar ihyâ eyleseler ve payları kısmet etseler, her biri pay üzerine harc verse, ne mikdâr pay üzerine harc verürse payı ol kadar olur. Eğer çok cevher bulunsa, ba'zı varaklar etseler ihyâ etmedin benüm paylarum ziyâde idi dese, makbûl olmaya. Hemân *hutmana ve uçenik'*e soralar. *Uçenik,* kuyucıdır ki, kuyu sâhibleriyle bir nice kulaç kavl eylemişlerdir. Gayri şâhid istemeyeler. Tekrar ihyâ olundukda, ne mikdâr pay üzerine *jumkuş* verdiyse, payı hemân ol olur.

13. *Âdet-i tedennîde olan kuyuyı terakkî etdürmek;* Eğer bir *varak* istese ki, bir kuyu terakkî bula, şol vechile ki, ya harcın eksük ede veya bir tarafa sürüb cevher isteye. Ammâ kuyuda bir payı vardır. Hemân gerü kalan paylar sâhibi ki, altmış üç paydır, muhâlefet etmek yokdur. Ve tanrı ne verürse bile göreler. Eğer ıssı eğer *ziyân;* eğer gerü kalan yoldaşlar muhâlefet edeler, işlemeyeler, şâhid duta. Evvel bir pay sâhibi her kimi dilerse bile alub işleye ve Tanrı ne verürse ol bile işledüği

kişilerle bile göreler, ol muhâlefet edenlere nesne vermeyeler.

ÂDET-İ HİSS-İ LEMŞAD

14. *Lemşad* olduğı kuyularda bir *varak* lemşad dutmak gayrı varaklar izinsüz câiz değildir. Eğer gizlüce dutsa ki, gayrı varaklar duyalar ki *lenhovar* ile *lemşad* dutar imiş, mecmû' varaklar harcın vereler, bile göreler.

ÂDET-İ LAZ

15. *Laz,* ana derler ki, cemî' kuyuların girecek yeri ola. Eğer bir kuyu âher bir kuyu ovasında laz istese, eğer ihtiyâriyle verürse hoş. Ve eğer vermezse, cebr yokdur. Ammâ ihtiyâriyle verürse, kanun budur ki, ol lazdan ziyân ve *farna* ve ölçü çekmek olmaya.

16. *Âdet;* bir kuyu kendü ovasından çıkub bir hâric yerde işlese, gerü ol yeri battâl kosa ve bir müddet *mahlûl* olsa, eğer kalîl ve eğer kesîr ve bir gayrı kuyu gelse dese ki, evvelden ben işlerdim, ol sonra gelen kuyuyı çıkarımaz. Zîra âdetde yokdur. Hâric ovada *marşanin* ya'ni urbarar ölçü çeküb nişan komak yokdur. Hemân âdet üzre *zafarna* yeni *proboy* ile veya yeni *haşpula* ile ya'ni doğru aşağa sürmekle cebrî çıkarmak olmaz.

ÂDET-İ ŞAYBNE

17. Bir kuyu ki, kendü *şaybne*siyle her işini işleyemez, ister ise ki, gayrı kuyunun *şaybnesi*nden ya'ni delüğünden işleye, fâide göstere, ol kuyunun sâhibleri rızâsı olmadan işletemez. Cebr dahi yokdur. Hemân âdet üzerine yel alabilür.

18. *Âdet-i kuyu ki lemşad yazılur,* her kim kabul ederse, kuyu üzerinde bulduğı dolabı ve *kramı* ya'ni dam ve sâir binâsını va'de tamam olub gitmelü oldukda, bozub alınmaz. Üzerinde bulunan binâ, ol kuyunun olur.

19. *Âdet; Varaklar* bir kuyuyı işletmelü olsalar, kendü aralarında payların dahi ta'yin edüb *perpere* verseler ya'ni *tezkere* verseler, sonra aralarından birin çıkarmak isteseler, çıkaramazlar, âdet değidir. Meğer harcın vermeye.

20. *Âdet-i çah ki,* cevheri ola, bir *varak* âher varakın *jamkuşu*nı bir kaç hafta taleb eylemese, çok jamkuş üzerine deyn olsa gelse, ol varak bu borçlu olan varakdan hep jamkuşını bir yerden taleb eylese, ol borçlu olan varak etse, var paylarumı rehin ko, dese hemân bir *jamkuş* içün rehin koya. Sonraki *jamkuş* içün bâkî kalan jamkuşını hesâb edeler. Bâkî kalan *yoldaş*ları edâ eyledüği hesâb üzre jamkuş vere.

Eğer öyke ile etse ki, paylarumdan vazgeldim. Şerîklerinden bir varak kabûl edüb arzın eder ise, câiz değildir. Zira gadabla etmişdir, payları zâyi' olmaz. Meğer şerî'at ya urbarar yanında ihtiyâriyle vere veya kimesneye bağışlaya. Dahi urbarar defterine yazdura, ol vakit câiz olur. Ammâ jamkuşın vere bağışladuğı eyyâmın.

21. *Âdet-i çah ki, marşanin* ma'lûm olduğı yerde *parante* kosa. *Parante (pramnt)*deyü berk taş olduğı yerde konulan ateşe derler. Veya arıtılsa ol sâyirde olan *çah*lar anı çıkaramazlar. Meğer ki, marşanin ma'lûm ola ya ölçü çekeler çıkaralar.

22. *Âdet-i çah ki,* iki kuyu nizâ' ede, *urbararlar* ve yarar adamlar varub göre-

ler. Ol iki kuyuya girüb mesâhat edüb yeryüzüne çıkdıklarında ol nizâ' edenleri getürüb sözlerin dinleyeler. İlimleri erüşdüği gibi kanun üzre da'vâların kat' eyleyeler. *Marşanin*lerde ve ölçülerde, eğer da'vâcılar sulh etmek dileseler, kendü kendüler arasında sulh edeler. Ve cümle varaklara haber edeler ki, gelüb her biri kendü paylarından sulh eyleyeler. Sulh etmemek isteyenlere cebr yokdur. Urbararla *sulh* girmeye. Zira kendüler arasında olan sulh dürüstdür. Ve urbararlar defterine yazduralar ki, sonra nizâ' olub şâhid bulunmasa *urbarar defteri* şâhid olur.

23. *Âdet;* Bir kuyu âher kuyuyı *işlağla farna* eylese, ol kuyu ki, farna ede, eğer ölçü taleb eylese, ol *işlağ*la ölçü çekmek câiz değildir. Meğer gayrı *işlağ*la veya gayrı *proboy*la ki yeni ola, ol *proboy*dan ölçü çeke. Ölçü cevheri ve hâsılı kime hükmederse, *ölçü resmin* urbarara ol verür.

24. *Âdet-i çah ki,* bir kuyu âher kuyunun *şaybne*siyle *bruh (pruh)* ya'ni döküntü ve taş kesindüsi veya cevher çekse, *şihte*den on dört perpere ol kuyuya vere. Ve *jak* ya'ni toprak çekecekdir ve ip ve ağaç ve işçivere ve ol şaybne ıssı şaybnesin yapa, yolların yapa.

25. *Âdet-i çah ki, lenhovara* verilür. Harcın *lenhovar*lar verürler. Varaklar hemân ol kavl etdükleri cevherden çıkanı alurlar. Ol kavl üzerine varaklar kendüler kâğıd vereler ve şâhid yazalar ki, inkâr etmeğe mecâl olmaya. Eğer mübâlağa cevher bulunursa, varaklar inkâr eylemeye. Ve cevher hiç bulunmazsa, lenhovarlar inkâr etmeye, tâ va'de tamam olmayınca. Zira lenhovar varak hükmündedir. Va'deye dek eğer lenhovarlar isteseler ki, varaklardan birini veya bir âher kimesneyi kendülere *yoldaş* edineler ki, yardım ede, anlarunla *paun* eden kimesne mâni' olmaya. Eğer lenhovar kuyuya illet eylese gayrı kuyuya fâide etseler, ol asıl lenhovarlara siyâset oluna. Kuyuya sarkudalar, iplerin keseler, kuyuya düşeler.

26. Âdet-i iştolna ki, dokuzlama almışdır. Ya'ni lağım ki ma'denin suyun alub ma'denin tis'un almış ola, kimesne ihyâ edüb alımaz, âdet değüldür. Tâ *mulohı* ya'ni yolları toprağla dolub belürsüz olub üzerinden korının bârgiri geçmeyince. Ve bir kanunda dahi ihyâ edemezlermiş, madem ki *dokuzlama* alduğın bilür adam buluna.

27. *Âdet-i iştolna ki, dokuzlama* almamış ola, *funtariçe* derler. Tekne ile toprağın taşra çıkarurlar. Anun gibi *iştolnayı* ihyâ ederler, ölçülü kuyu âdeti üzre.

28. *Âdet-i iştolna ki, sürül*üb ma'dene gelür. Eğer bir ölçülü kuyunun *osmiça*sında gelse, cevher yese, gerekdir ki, bir iskemli üstünde otura. İskemlinin tahtası üç parmak kalın ola ve ayakları uzunluğı yumruğın yumub bir bilek uzunluğı kadar ola. Ve *külüngün destesi,* iskemli ayağı kadar ola. İskemli üzerine oturub cevher kese. Dört tarafına tâ ol kuyunun *osmiçe*sinden geçince geçdükden sonra hâricde her ne yerde cevher kesebilürse kesüb alur. Eğer bir ölçülü kuyu *iştolna* üzerine müstakîm delse ve deldükten sonra ölçü bırağa kendü sekiz kulacından ayru süre. ***İştolna âdeti*** üzre cevher yeye. Ammâ kuyu delince mezkûr *iştolna* ne yerse anundur.

29. *Âdet-i iştolna;* Eğer bir kuyu *iştolna* delmeden cevher bulımazsa, iştolna *iştonorta* kuyunun altından geçmiş ola. Mezkûr kuyu iştolna iştonorta üzerine delse, anun gibi kuyu iştolnanın olur. Hemân *iştolna* ol kuyunun ağacı harcın verür.

30. *Âdet-i iştolna ki;* birbirinden derin gelür. Ol derin gelen iştolna yukaruki iştolna'nın suyun alub ma'dene fâidesi olursa, *dokuzlama* alur. Her kangı kuyuya

nef'i olursa, yeryüzünden *joline* ya'ni dibine dek ne hâsıl olursa dokuzda birin alur. Andan sonra iştolna *iştonorta'*ya ayru sürüb her kanda ki, yukarudaki iştolna iştonorta'ya yetişebilürse hemân taşra çıkarur.

31. *Âdet-i iştolna;* Eğer bir kuyu *iştolna*dan yel alınalu olsa, red eylemez alur.

32. *Âdet-i iştolna ki,* derin gelür, ma'den sığadır, sudan işlenmez. Mezkûr ma'den halkı *iştolna sâhibi*n da'vet eder ki, gel iştolna *iştonorti*n yükseğe kaldır, suyumuz al. Eğer kaldırub *iştonorti*ni korsa, sonra gerü aşağasın dahi alur. Zira kendü ihtiyâriyle komadı, ma'dene nef' kasd edüb kodu. Eğer mezkûr iştolnayı ma'den halkı da'vet etmeyüb kendü ihtiyâriyle iştonortayı yukaru kaldırub aşağa da gayrı kurmaya, gerü dönüb sürmek câiz değildir.

33. *Âdet;* Eğer bir *iştolna* arkurıdan gelse, mezkûr iştolnanın aşağıdaki iştonortaların arasından geçe, iki *iştonorta* bile bırakdururlar. Eğer ol bir oğlan iştolna sâhibinin iştolna hâceti olursa, varub yeni yerden dahi derin iştolna ursun. Ammâ indirmek ve kaldırmak câyiz değildir. Hemân hâli üzre durmak gerekdir.

34. *Âdet-i iştolna;* ölçüli kuyuyı *letloh* içün alımaz. Ya'ni *yellik* edinmek içün alımaz. Âdet ve kanun değüldür.

Sas Ma'den Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 75/b-80/b

فائده

نامهء سایی که معادنده اجرا ایدن

١ عادت تنف تنف دیو قیولرک زیاله عقدینده
متعفن هوا اولور که آدمی سلامتی ایله ادنی دفع ایدوب
هوایه منفذ قلماییجق مرتفعی قیودن ممکن ایسه دکوب
یل آلور کمنکلو ایلیورز اما یل کیون اولان دلوکدن
اولجق چکک دفازنه ایلک یوقدر اصطلاحلرینه فازنه
بر آلغز قیویه دلوب جوهر آلمقدر که منوز کیمکی سنوری اولور

٢ معلوم اولماسی اولا عادت شرف بودر که قیو
زیاله دلیکلو اولوب خورناله یعنی قیرازینه اولورسه
ال دولابیله طپراغنی طشره چقاردرلر انوک کبی قیو الیق
منفعت بطال قالسه هرکیم احیا ادرلر انوکدر اولور دکیمدلرکه
باری دیور اما اسکی صاحبلرینه برکیمسنه احیا ادرکن بیشوب

٣ کلسه بایلری آلور رضایله ادر عادت جباه که اولجلو
قیودر بر یل والی منفعت بطال قالسه هرکیم دیلرسه احیا
ایلیه اما ادیچ بازار دوشنبه کونی ندا ایلیه اگر اسکی صاحبلرینه
اونکی واکبی ندلله دوشنبه کونی ندا اولنورکی سنوز رسمه
تراپمقوشتی یعنی قیوخمن خم بالیق ازدر یعنی قیونک
اغزینه اولن بانواغاجی ازدر قومشا بایلرینک دوسی حوکر
ایکنج اگر اسکی صاحبلرینه اولد دخی شهرده بولنورلرسه که
برکونک یولده اوللو واریچراییه لر اگر کلیوب الجی یکی بالیق
اوزر تونالرینه بایلری الدن چقمش اولور دعوی ایلیه

٤ مسموع اولنمیه عادت دلجو بر بوزینه قیولر الدلش
اولنور که هر قیونک اطرافنه سکز قولاچ سنوری اولور
بر بوزینه سکز قولاچ بیرینه خارجنه احداث اولنور

زیرا که سکز قولاچ اچینده احداث ایلک قانونی یوقدر

٥ عادت اولجوی اوزبارز اوزباراز اصطلاحلرینه
قیو اولجیسن بلیور مهندسلردر اگر برقیو بر کوه اولسنه
جوهر بولسه اول جوهره اولجی چکک یوقدر اما جوهری
پنز اول اولسنه جوهر بولنانده قیویه دلنجه آلور برقیو
جوهری کنده اولسنه بولسه اولا اوزبارز دفرتملو
که خورنانه دیو قیونک ربیعی ورکه قیوصاحبلری طرفندن
نصیب دلنور انی داربه قیویی کونه لر اگر اول بولنان
جوهری اولجویه قابل ایسه چکلر واگر برقیو باوزانلیه
یعنی اتلکه باشلسه که هنوز جوهره واصل اولمامش اولسه
اولجی چکمه اشتوللنه نک یعنی معدنک صوینی آلوجاقلرنک
ثلوجی یعنی دنیع بجار ایدوب یر یوزینه چقرلنانی دیو
اولور برقیو جوهر بولمالیه کرک اکثر ادوم یوقدر کرک
دیو برقیونک کندو سنوری ایچنده اولدیلار قیویه دلر که
اولجلو قیونک اوخمپای یعنی قیونک اطرافنده اولان بلکه دوله
سنوری آرلسنه برایه برقالسه که اول قیولرک ادمیحیه سنده
خارج اوله انوک کبی یره قویوب اوریانه ما یوزر آنوک

٦ کبی قیویه خوسار یعنی مراپی درلر عادت جباه که کهنه
اگر اکی کهنه قیو بطال قالسه چوق زماندن بروکه نه وقته
بطال اولد دخی بلنمسه انوک کبی قیولر احیا اولنسه وارثلری دیمی
قنقیسی ده بلنمسه اول جوهر بولاوده اولجو چکسون قدیمی اوله
اولور واگر کهنه قیولرده اکی شانیپایلری قیونک آغزی
بر بریکی تانینه اولسه بر شانیپاییل ایچون ده بر شانیپا
اولجلو اولسه اما کمنه بلمسه قنقیسی اولجلودر هرکیم احیا
ادرسه اول کمنکدر اوراده اولا اولور اما اوزبارز معرفتیله

Sas Ma'den Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 75/b-80/b

٧ اوله عادت جاریه کیمنک که اولجیلوری بر قیو یری بوزنه
اولجیلر اولسه بر قاچ کشیلر کندولر اولجوجقلر یوقدر و
تفنگی قویوب اوتدن اولجولوردر اولجیسی بوزلماز اگر
بر قیو بر آخر قیو ایله نزاع ایلسه که اول تفنگی اولجومیدر
اکا شاهد گوکر اول یر یوزنه نظر قلمشلر کیرو اوله
٨ طرفه اولجوجق عادت لاغوم یریوتی اصلاحاتنه
لاغم دیو بر قیوی درلر که جمیع معدنک قیولرنه اندن گیریلور
دیریوتی دیو بر قیو آخر قیویه دلمکه درلر اگر ایکی قیو
آرهسنده لاغم دیریوتی دلکی اوله ده اول ایکی قیونک
اوجیجاغی سوریا اولدوغی یره اولدوکن قارنا ایلیه
یعنی جبرایله یدی قانون جوهرلینمه اما برکو اوقرسه بولارک
اوجیجاسندن خارج یر اولاه هر تفنگی قارنا ایده طولیلر
نیو لیلیا تجربی بلورلر ایدی لکن جوزیه طوش گلدن یره
اگر بریونه یول یوغسه دلشنمه دلشدکلرینه هر بریسی
بولندوغی یره طورلرتا اورتا یارلری وقوع تا اولرا اوزرینه
وارب گورکه اندن صکره عادت معلومدر وقتا که بر قیو
آخر قیو ایله دلشوب بربرینه نشو بولوشنه طورلر که
اورتا یارلر دفعاتلوکه اورتایارله تابع در وارنجه
گورنجه عالمه اولیا جهت قوایله بربرینه نایه ایلمیه تا
اولجو قیو دنه کیرمینه وقتا که بر قیو کندو شتانیتیله
یعنی کندو قیوسی اغزیله اشلیوطوروکن بر بیعه شعبه سی
اوبردولوب بوزلمش اولسه کندو اوجیجا به نه یول بولمزکه
وارب جوهرده طلبنه دایر دگلدر کندو اوجاسندن جوهر
یتیه سایر بیعه اولان قیولر گوجلر اول بوزدلدن قیونک
جوهرین یر لرتا اول بوزدلن قیونک کندو اوجیجاسندت

یول بولب گلنجه سایر قیولرده بربیبی نه مقدار ییرسه جایزدر
وقتی که بر قیو بر آخر قیونک اوجاسنه گیرسه بولدوغی
جوهری یرتا اول قیویی دلشیجه دلشدکلریکلی اوستهدار لر
ویارلرلغه وارب کوره لر اگر اورتا یارلر اولرسه تارتاتی
یعنی اورتایارلر هندسه موجبنه اشغا ده اولجویجوب
نشان قودوغی یری بولوب بیلورلرسه هر بری کندو
کندو اولسنه دونه بر بریکلک یسوز نه تعدی ایلیه اگر
تارتاتی معلوم دکلسه آنلر اولجی بر اغوب نذولن یعنی
٩ قیونک دبن اولجو یا جقانه انجوسز حقادرمه عادتدر
اولجولو قیولر جوهرجکه یاصوقجکه رهن قومانی جایز دگلدر
همان واردق اولدرج یعنی اول قیونک صاحبی قصبه الر عامل
واورتایارلر قیتنده کلا اشلمکدن منام بوقدر دیه وپاودن
الکدره یعنی قیویی اشلمکدن واز کلا اما اول وقتده کس
اوبن تزامنوشی فرمن دیه واورتایارلر انوک قصبه نه
دفتر یانه وقیرکه شرف اوله رهن قونله عادت
اندن صاحبه حجت قوبار یکشنبه کونندن چهارشنبه کونی
اخشامی یلدزگورنجه اورتایاره واروب برکمشن
نه قوبار زامنوشی ایله یعنی اوله اگر زامنوشندن شمیه
ایدرلر قیواز رن اولان کا تباین وضمانیه تسلیمه
کوناوله ایلدوکی حق بلشنب زامنوشی دیرمشه تا ییری
١٠ الذن گیرو عادت شاهد اگرایکی بیعه دیر ایکی
قیرا هنا اتسلر هر کیم اتن حاضر بولنوررلر شاهد طوتا
اگر ایکی واگر یاذلو اگر مسلمان اگر کافر اولورسه هر بری
١١ شهادتنه مقبولدر عادتدر لغلک اگر وارق بولدلنه
بر قیویی لغاده دیرمشه یعنی بر نیچه قیوجی قونوب صابرنا

Sas Ma'den Ḳanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 75/b-80/b

[illegible]

Sas Ma'den Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 75/b-80/b

قیو کملنایی یاپیلور هر کیم قبول ایدرلر قیو اوزرینه بوردقی
دولابن و قراپی یعنی طایی و سایر بناسنی دعوی قلا
اولمیه کیملر اولورسه بوزوب آلمیه زاد ذره بوبنات
١٩ نبادا قیونک اولور عادت و ارقلر بر مترجم
اشلمه‌لو و اسلوکنده وارالرنج یاپیلورین دلقی تعیین لازم
بینینه و یسارینی قرقی ویرسالر مکی ارالرینی یرنده
چقاردی استانر چقاردیلرلر عادت کلدیکر قوفنی دییه
٢٠ عادت جاری که جوهری اولدی بروارق اکثر وار فک
زامقوشنی بر نانه منده طلب ایلمیه جوق زامقوشلری
دکن اولدی کلرا اولی وارق بو بورملو اولدی و اوزرنده
معین زامقوشنی برییدن طلب ایلمیه اولدی بو روملو اولدقت
الموا
وارق ایتسه و اد یاپیلوردی رهن قو دیر ممان بوزامقوشی
رهن قویا ماکه بنی زامقوشلری بیرنمایه ملالی زامقوشنی
صاحب اولیانز قلعه بوله انلری لوا ایلیدوکه صاحب
اذنه زامقوش ویرمیه اکسر اوتمام ایلمیه که
یاپیلورسه و ازکلرم شکلرندج بر وارق قبول لازم
عوضین ایدرلر جایزدکلدر نیلرعصل المجزی یاپیلری
ضایع اولمز مکر شریعت یا اوریارار یانشلهقارپایود
و یاکیمه‌نیه باغلیه دلقی اوریاراردر فرت یا اوریه اولدقت
جایزدکلدر اما زامقوشلری یا عدوه دنی ایتمک
٢١ عادت جاری که ارتانبرج سالم اولدیغی یچه
بر اقچه قوسه بر اقچه دیو بکطاشی اولدوغی یچه
قولدون اکشنه درلر و یا انی نقشه اول نایو اولمغا
جاپیلر آنی چقاردیلر مگر کمارشانیج اهلی اولر سا
٢٢ اولجو مکه لرچقاردلر عادت جاری که اکی قیو

نزاع ایدرلر اوزیاداولر و یا اراوقه ارکولرن کوبه لو
اول اکی قیو بکر ویب مشاهده ایدب یربوزنه چقدقلرینه
اول نزاع اهلی کیو توریب بوزلرینه دکلیار و علاری اویدرکه
کی قانون اوزره دعوالرین قطع ایلیالر ما دمکه نیوه لرچقه
ولمجولره اگر دعوایلر صلح ایتکی دلسالر کندو کندولر
ارلسنده صلح ایدرلر و جاری وارقلی قبراییدلرکه کلوب جر
بری کندو یاپیلرنده صلح ایلیالر صلح اتمک استالرن جبر بوقدر
اوریار اولر صلح کیره زیرا کندولرارلسنده اولدقی صلح و سیدرر
اوریارلر دفترینه یا نقودیالرکه مکه نزاع اولدوغی شاهد لیمه
٢٣ اوریارلر دفتری شاهداولور عادت بر قیو
لمز قیوبی اشلاغلق قادرنا ایلیه اول قیوکم ادنا ایدر اگر
اولچو لطب ایلیه اول اشلاغلی اولچیمک جایز دکلدر
مگر غیری اشلاغنا و یا فیری بوردونیله که یکی ادله اولسه
بنوربنه اولچیمک اولچو جوهری ده حاملی کیمه حکم ایدرسه
٢٤ اولجو رسمی اوریارا ده اولدر برده عادت
جاری که بر توپو اکی قیونک شابینه سیار پرتیج بیتی دوکند
و اثنی کندوی دیا حجری جلکه شیخنه دخ اون درم
بریه اولدی دیدیمه و زاق یعنی طوبرای جلکجک دوزد
و ایتدی اعلاج داشی ویرمه و اول شابینه انی شابنا سر
٢٥ یابا و بولرینه بابا عادت جاری که تعزیرانه
دیرلور خوص طنواد دیولر وارقلر ساع اوله
توکل اندکاری جوهردن چقان لورار اول توکل اوزرنه
وارقلرکیر دلرکاعذ ویرلر و شاهدلرلرکه انکارلمکه
مجال اولمیه اگرمبالعه جوهر بولنولمه وارقلرانکارلمیا
وجه یرجیم بولنمزلیه لزواد راکاز لقه میه تاوعلی عالم

بربا

Sas Ma'den Kannnnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 75/b-80/b

زیرا ثقبلر وآرتق حکمنده دروغ دیرلر اگر
ثقبلری استعمال ایدرکه واردقلرنده بر شیء یا بولنمز کمسنه لی
کسنولری بولدقلری ایدنلرکه بایعم ایچون انلر گلوب دوندنلر
کمسنه مانع اولمیه اگر ثقبلر قیوبه علت اولیه غیری
قیویا قایس اسلر اول ثقبلر اولس سیاستله ده قیویا
۲۶ قادر فندیلر الوب کنارلر قیویا دونانلر عادت
اشتوله که طتوزلر آلمشدر یعنی لغمکه معدنک صو ییه
آلوب جوهرک تحتی آلمز اولمه کمسنه لغیا لعودلر آلماز
عادت دکلدر تا کوچی یعنی بو ثقبی طبراغله طولوب بلوریسوز
اولور ایدوز دیو حرص فوز نیک بار کوری کچا یچمه دبر قانونه
دلقی احیا ایدن مز لوادین ملام کم طتوزنلر الدوغی بلور
۲۷ لغم بولنه عادت اشتولنه که طتوزلره آلمش
اوله فوزنا دیجه درلرکه ایله طبراغی طشره چقاردرلر انوک
۲۸ کبی اشتولنری احیا ایدرلر اوچولو قیو عادته لرزمه عادت
اشتولنه که سورولر معدنه گلورلر اگر واوچولو قیونک
ادسیجی اسنه گلسه جوهر بیه گورکرکه بو اسکیلی لبتتس لونه
اسکیلیک بختهسی اوچ پارمق قالنک اوله و آیاقلری اوزنلغی
یوم وغی بوس بربلکاوز بوعی قدر اوله وکوشتکوک
دستهسی اسکیلی ایاغی قدر اوله اسکیلی اوزرنه اوتورنمی جوهر
کسه دیرت طرفنه تا اول قیونک ادسیجه سنزین گچیجه گدگر
صکره قادصه هر نه بیه جوهر کسه ملورلر کوبرلاحد
اگر بر اوچولو قیو بر اشتولنه اولیه متصنیم دلسه
دهلیز کرچ اوچولو بر انده کسه ویکرنو لایسنه آی وسوند
اشتولنه عادتی لرزه جوهربیه لقا قیو دلیجه مذکور اشتولنه
۲۹ نه میللیر اولور عادت اشتولنه اگر بر قیو بر اشتولنه
دلدیوب

دلدیوب جوهر بولنمزلر اشتولنه انتولنده قیونک
المدنه گچیش اوله مذکور قیو اشتولنه اشتونوزدیکی اوزره
دلسه انوک کبی قیو اشتولنه نک اولو رسمانی اشتولنه اوله
۳۰ قیونک اغاچی فرصه دیرلر عادت اشتولنه که بر بوده
دربکه ملورادل دریکی گلوب اشتولنه بوقاروقی اشتولنه نک
صوینی الوب معدنه قاینه سیلاح اولورلر طتوزلر الوب راصد
قتقی قیو نفعی اولورلر بر یوزنده باندا اوله یعنی دیبده دک
نه حاصل اولورسه طتوزده بر بچ الور اندن صکره اشتولنه
انتوزیبی آیر وسوررهر قنغیسی که بوقاروقی انتوک اشتوزنی
۳۱ بلشنی بولورلر معانی طشره چقاررلر عادت اشتولنه
اگر بر قیو اشتولنه ده بیالو لاتولو اسر قو الیمازلرکور
۳۲ عادت اشتولنه که دریکلو معدنی مغادر صورته
الملمز مذکور معدنی خلقی اشتولنه صاحبی دعوت ایدرکه
کل اشتولنه انتوروزنی یوکس قالدر صو میزان اگر قالدیر
اشفا اشتوزنی قورلر صکره کیره واشغاسی دلکی اوزر
کدولغتا دیو فوزی معدنه نفع قصد ایدوب قیو اگر
مذکور اشتولنه معدن خلقی دعوت ایدوب کیدولغتا دیو
اشتوزنی بوقاروقی ادرب اشغاله غرق دیبه کیرو دونب
۳۳ بونکی صاحبنه گلدر عادت اگر بر اشتولنه آرقوزیبی
گلسه مذکور اشتولنه نک اشغالی عینی بوقاروقی اشتونوزی
ادلرسه دیچیه اکی اشتوزنی بیاع بر ادره راگر اول برعلو
اشتولنه صاحبی لک اشتولنه حاجتی اولورلرسه واربکی بیله
دلقی دریکی اشتولنه ادروز اما اندن یکی قیو ده ریق حابه
۳۴ دکلدر سمانی حالی لرز طوربای گرکز عادت
اشتولنه اوچولو قیو دلمه قانوع ایچون آلمازینی بیلیک
ایدنمک ایچون آلماز عادت وقانون دکلدر تم

III- SEMENDİRE EFLÂKLERİ KANUNNÂMESİ (67)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Fâtih devrinde temeli atılan *Eflâklar kanunu,* II. Bâyezid devrinde hem genişletilmiş ve hem de ta'dil yoluna gidilmiştir(1). Kanunnâmenin mukaddimesinden anlaşılacağı üzere, bu hukukî düzenleme, sadece *Semendire'*deki Eflâkleri değil, ayrıca *Alacahisâr* ve *İzvornik* sancaklarındaki eflâkleri de kapsamaktadır. Bütün bu zikredilen yerlerdeki Eflâkleri tesbit, teftiş ve tahkik ederek kanunnâmesini tedvîn vazifesi ise, *Pîrî Mehmed Paşa* diye bilinen zata verilmiştir. Bu zât, Hz. Ebubekir sülâlesinden ve *Cemâlüddin Aksarayî* torunlarındandır. Tahsilini tamamladıktan sonra, sırasıyla *Sofya, Silivri* ve *Galata* kadılığı, sonra Fâtih imâreti mütevellisi, II. Bâyezid'in son yıllarında *baş defterdâr,* I. Selim zamanında *vezir,* İstanbul kâimmakamı ve 923/1517'de sadrazam olmuştur. 939/1532'de vefât eden bu zat, Galata kadısı iken yani II. Bâyezid'in saltanat yıllarının ortalarına doğru bu kanunnâmenin tasarısını hazırlamıştır. Tanzim tarihi kesin belli değildir(2). Bu kanunnâme, yine II. Bâyezid devri kanunnâmeleri arasında yer alan *Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi'*nin hemen hemen aynısıdır(3).

Kanunnâmenin elimizde beş nüshası vardır. *I. nüsha, Topkapı, R. 1935, Vrk. 131/b-132/a'*dadır. *II. nüsha, Topkapı R. 1936'*dadır. *III. nüsha, İÜ. Ty. 2753 Vrk. 73/b- 77/a'*dadır. *IV. nüsha, Paris, 35'*dedir. Bu dört nüsha da eksiktir ve sadece mukaddime zikredilmiş olup geriye kalan kısmı, *Hersek Eflâk Kanunnâmesi'*ne havale olunmuştur. *V. nüsha, Paris, 85. vrk, 242/b- 245/a'*da yer almakta ve kanunnâmenin tamamı burada bulunmaktadır. Tesbitlerimize göre bu kanunnâmeyi de ilk defa neşretmiş oluyoruz.

2- Kanunnâmenin Metni

NEVYÂFTE YILINDA SEMENDİRE VE ANA TÂBİ' YERLERİN EFLÂKLERİN YAZAN ÜMENÂYA VERİLEN BERÂT, KANUN-I KADÎM ÜZRE

Nişân-ı Hümâyûn Hükmü Oldur ki:

Şimdiki hâlde *Semendire* sancağında *Çerniçe ve Guluvin ve Jagure ve Eski Pazar ve Surnice ve Jornuk ve Jelzenik ve Lumiçe ve Lepeniçe ve Peseniçe ve Ospenç ve Dilayçe ve Gordin ve Rudnik* nâhiyelerinde ve *İzvornik* sancağında *İsperçe* nâhiyesinde ve bil-cümle zikrolunan sancaklarda *âdet-i Eflâkiye* üzre işlenilen yerlerin *Eflâkler*in ve *knez*lerin ve *piremikür*lerin ve *ratay*ların ve *teglice*lerin fil-cümle atîkinin ve cedîdinin tevâbi'leri ile umûmen yazub mufassal defter edüb rüsûmların almak emr olub *Galata'*nın kâdî-i sâbıkı *Mevlâna Cemâlüddin-zâde Pîrî Çelebi'*yi emîn ta'yîn edüb ve kulum *Muhammed'*i Mevlânây-ı mezbûra her cihetden emânet ve istikâmet üzre mu'âvenet eylemek içün kâtib ta'yin edüb Hizâne-i Âmirede olan *Vilâyet Defteri*yle geçen yıl cem' olunan *Rüsûm Defteri* Mevlânây-ı mezbûra teslîm olunub buyurdum ki:

---

(1) Krş. Fâtih-42, sh. 527 vd., Ayrıca bkz. sh. 497

(2) Sicill-i Osmanî, II/43

(3) Krş. *Hersek Sancağı Kanunnâmeleri* (Rumeli Eyâleti Kanunnâmeleri arasında)

1. Varub, kemâl-i emânet ve hüsn-i istikâmet üzre, ol defterler mûcebince şimdiye değin ol vilâyetler yazılub cem' olı-gelen *Kanun* üzre, zikrolunan *Eflâkleri* tevâbi'i ile yazub mufassal defter edüb *filorilerin* bî-kusûr cem' edüb bâkî komayub kendülere teslim olunan defterler gibi bunları dahi defter edüb, defterlerin ve akçelerin getürüb Dergâh-ı mu'allâma teslim edeler.

Bu hususda ol *vilâyetlerin sancağı beğleri* ve *kadıları* ve *subaşıları* ve *tımar erenleri* ve *yerlerine duran adamları* ve *knezleri* ve *piremikürleri,* gereği gibi Mevlânây-ı mezkûre ve kuluma her ne vechile mu'âvenet taleb ederlerse te'hîr ve müsâhele etmeyüb mu'în ve zahîr olub ihtimam üzere mâlım bâbından emirlerinden tecâvüz etmeyeler.

2. Ve Mevlânây-ı mezkûre dahi emrim budur ki; *mürde olmuş Eflâkleri* gereği gibi teftîş edüb kadıları ma'rifetiyle mürdelikleri sâbit ve zâhir olub nev'an iştibâh kalmayanları, şimdiyedeğin ihrâc olı-gelen kanun üzre rüsûmların alub Defterden ihrâc edüb, yerlerine evlâdından ve ensâbından kimesne bulunmaz ise *knez*lerinin ve *piremikür*lerin *ratay*larından malımı birleşdirüb zâyi' etmeyeler. Ammâ ki ihtiyât oluna, mürde yüzünden ihrâc olunmaya.

3. Ve *hâric-i vilâyet bağlıklardan gelen haymâneleri* mufassal yazub, müddet-i ma'hûdeleri tamam olmuşunun *filoris*in zabt edüb Hazineye teslim edeler. Ve müddeti tamam olmayanları dahi onat vechile teftîş edüb seneleri ile deftere mu'ayyen kaydedeler ki, müddetleri tamam olanın *filorisin* sonra varan emînler tamam alub Hizâne-i Âmireme teslîm eyleyeler.

Ve Memâlik-i Malırûsemden gelenleri dahi tevâbi'leri ile esâmîlerin deftere sebt edeler. *Rüsûm-ı Eflâkiyelerin* hemân zabt edeler. Ammâ yazılan *nev-yafte harâcgüzâr* olmayub hâric-i haymânelerden ola.

4. Ve ba'zı *harâc-güzârlar var imiş ki, harâcdan kaçub Eflâklere dâhil olub* harâcların vermezlerimiş. Buyurdum ki; anlarun dahi esâmîlerin defter edüb rüsûm-ı Eflâkiye vaz' edüb alalar. Ve her kadılıkda ne mikdâr *mürde* ihrâc olunursa, ismi ile köyü ile mufassal kadılardan defter alalar.

5. Ve buyurdum ki; *knez*leri ve *piremikür*leri her kangısı olursa olsun tasarrufunda olan *filoricilerini* yazdurduğundan sonra yazılmayub *saklanmış kimesne* zâhir ve sâbit olıcak, ol hiyânet eğer *knezden ise,* ol knezin cemî' *ratay*ların deftere sebt edüb benüm içün alalar ve knezliği tımarını *mevkûfa* kayd edüb atebe-i ulyâma arz edeler ki, emr-i hümâyûn nenün üzerine olurise yasağın yerine koyalar. Eğer *cinâyet eden piremikür ise,* ol piremiküri filoriye kayd edüb rataylarının rüsûmın benüm içün zabt edüb esâmîlerin defterlerine sebt edeler. Ve ol haymâneyi bulıveren kâfirleri piremikür kayd edüb münâsib *ratay* vereler.

6. Ve dahi şöyle istimâ' olundu ki, *sancakbeğlerine ve subaşılarına ve tımar erlerine* hâsıl kayd olunan *hâlî yerlerine ve hâsıllarına hâric ez-defter hâymâneler* dâhil olub *âdet-i Eflâkiye* verirlerimiş. Ve defterlerinde kendülere mukayyed değil iken *filori*lerin sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erleri alurlarimiş. Ve ba'zı Eflâkler kendü nâhiyelerinden gidüb gayri nâhiyede âher knez yanına varırmış, mâbeyninde nizâ' olurmuş. İmdi buyurdum ki; sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erleri, hâsıllarına *Eflâkiye âdeti* üzre dâhil olanları *onat* vechile teftiş edüb göresiz. Ellerinde olan *nişanlu defter* sûretinde esâmîsi mestûr olmayub âher sipâhîlere da-

hi ra'iyyet kayd olunmamış kimesneler ise, anlarun dahi rüsûmların benüm içün zabt edüb ve esâmîlerin defterlerine sebt edeler. Sancakbeğleri ve subaşıları ve tımar erenleri arasında girmeyeler ki, sonra ikâba müstahak olmayalar. Ve bir nâhiyeden bir nâhiyeye varan Eflâkleri bulunduklu bulunduğu yerde yazub defterde *Eflâkiye*sin alalar.

7. Ve nişân-ı hümâyûnumla mu'anven olan defterde esâmîsi mestûr olan Eflâklerden ve bir nâhiyeden bir nâhiyeye göçüb mütemekkin olan kâfirler vardur, ol yerün beğleri yerinde kalandan alırun deyü nizâ' ederler imiş. İmdi buyurdum ki; onat vechile anu teftiş (ve) tefahhus edüb esâmîsi mestûr olan yerlerün *filori*lerin bî-kusûr zabt edeler.

8. Ve *Nova Tuzlasında* olan mezâri'ini mütevattın olan Eflâkler rüsûmuna ba'zı kimesneler bize müte'allık mezâri'lerde olurlar deyü nizâ' edüb *filori*lerin alub maktu'larına katarlarimiş. Buyurdum ki; zikrolunan kimesnelerün dahi üzerlerine varub harâca kaydolunmaduk ne mikdâr kimesne bulunursa, defterlerine yazub *âdet-i Eflâkiye*sin alalar. Yazılmaduk kimesne kalmaya.

9. Ve şöyle istimâ' olunur ki, bundan esbak *filori* cem'ine varan *ümenâ hilâf-ı emr her piremiküre ziyâde rataylar verüb* her birinin ratayı mâ-tekaddemden olıgelenden ziyâde olmuş. Şimdiki hâlde Hizâne-i Âmiremde olan *Vilâyet Defteri*nin atîkine ve cedîdine nazar olunub görüldü ki, a'lâsı sekiz olub andan ziyâde ratay kayd olunmamışdı. Buyurdum ki; min ba'd âdemîsine göre Sancakbeği ma'rifetiyle ratay ta'yin olunub a'lâsı on, ednâsı bir ratay alandan ziyâde ratay kayd olunmaya.

10. Ve *piremikür fevt olsa,* anlarun gibilerin *ratay*larının nısfın benüm içün zabt edüb esâmîlerin deftere kayd edüb nısf-ı âhirin anlara ta'yin ederler.

11. Ve bireğûnun *piremikürlüğün iki kişi müşterek* tasarruf ederlermiş, anlarun gibilere dahi buyurdum ki, kangısı malıma enfa' olub kifâyet gösterirse anu *piremikür* kayd edüb *ratay*ları ana, âhirin *filori*ye kayd edüb rüsûmun alalar.

12. Ve buyurdum ki, *katunaların on filoriden aşağa olanları,* piremikür kayd etmeyüb birbirine zammedüb felâ-ekall on filoriye piremikür kayd edüb *haymâneden* hâline münâsib *ratay* ta'yin oluna.

13. Ve dahi *âdet-i Eflâkiye kadîmden sonra seksen üç akçe* vermek olub, şimdi cem' olan defterlerde altmış üçere ve altışara ve kırk beşere ve kırka kimesneler yazılmış bulunub, sebebi, yazulduğı yılda tamam kayd olunmağa mütehammil değildir deyü eksük alınurmuş. Şimdi buyurdum ki, anları tamam kayd edüb rüsûmların tamam alalar.

14. Ve ba'zı sancaklarda ba'zı mezra'alar var imiş ki, *il yazıcıları, harâb ve hâlî olduğu sebebden* kimesneye ber-vech-i maktû' bir mikdâr akçe ta'yin edüb ve kimine *öşür* tahmîl edüb gitimişlerimiş. İmdi ol mezra'alarda Eflâkler oturub maktû' vermek istemeyüb sipâhîler taleb edüb *Eflâkler* vermeyüb her zaman nizâ'dan hâlî olmayub, ba'zı perâkende olmuş. İmdi buyurdum ki, her kangi sancakda ise onat vechile öşürden hâsılın ve maktû'un teftiş edüb tarafeynden sipâhîlere ve Eflâklere zarar ve ziyân olmayub perâkende dahi olmamak içün, bir kıst-ı evsat ta'yin olunub maktû' kayd edüb, Eflâkler ve sipâhîler ellerinde *tezkire* verilüb atebe-i ülyâya arz edeler.

15. Ve zikrolan Eflâkler içinde ba'zı kimesneler var imiş ki, sancakbeğlerinden *mu'âf-nameleri olub nesne vermezler imiş. Anlarun gibileri teftîş edeler. Yoldaşlık ile mu'âf olmuş kimesneler ise mukarrer ede. Ve illâ filori*ye kayd edüb resimlerin zabt edeler.

16. Ve Mevlânây-ı mûmâileyh, mezkûr kulum dahi vech-i mezkûr üzre zikrolunan Eflâkleri ber-vech-i istikâmet yazub *Kanun-ı Kadîm* üzre *il yazıcıları* alduğı *ikişer akçe resmin alub* vech-i maîşetlerine sarf edeler (1)

17. Bu babda ol yerün *sancağıbeğleri* ve *kadıları* ve *subaşıları* ve *tımar erleri* ve *yerlerine duran adamları* ve *knezleri* ve *piremikürleri,* gereği gibi mu'âvenet edüb filori cem'inde ve gâib olanı bulı-vermesinde ve *nevyafte*lerin yazdırmasında mücidd ve mukdim olub hizmetlerinden münfekk olmayalar. Ve illâ mansıbları alınmağla komayub azîm belâlara uğradırın.

Şöyle bileler deyû el'ân yazılub.

---

(1) Kanun-ı Kadîm'den kasıt, Fâtih devrindeki kanun hükümleridir: Krş. Fâtih-42, OK, 1/527 vd., ayrıca sh. 497

Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 242/b-245/a

نوبت فتح یلنن سمندره ولایتنه تابع بولنان افلاقلرک یازیلان امنایه ویریلن [illegible] سرتحریر

نشان همایون یازیله که شمدیکی حالده سمندره ولایتی حصار وار و دیبوه سنجاقلرنده

اولان افلاقلرک وشمدی سمندره سنجاغنده جرنیچ وغلوبین وزاغوره واسکی ژبار

وسورنیچ وژدونه وزلرینک ولوبیچ ولیپه نیچه بیچ واوسنیچ ورلوچه وغورونه

ورودنیک ناحیه لرنده وازورنیچه سنجاغنده اسبرچه ناحیه سنده بالجمله ذکر اولنان سنجاقلرده

عادة افلاقیه اوزره ضبط اولنان بیلرک افلاقلرن وکنزلرن و پرمکورلرن ورتایلرن

دبکلیچلرن فی الجمله عتیقنک وجدیدنک توابعاتی ایله عموماً یازوب مفصل

دفتر ایدوب رسوملرن [illegible] امر اولوب غلطه نک قاضی سابق مولانا جمال الدین زاده

پیری چلبی امین تعیین اولنوب وقولم محمدی مولانای مذکوره هر جهتدن امانت

تام واستقامت تمام اوزره معاونت ایلمک ایچون کاتب تعیین اولنوب خزانه عامره

اولان ولایت دفتری ایله کچن یل جمع اولنان رسوم دفترلری مولانای مذکوره

١ تسلیم اولنوب بیوردمکه وارد قده کمال امانت وحسن استقامت اوزره اول دفترلر

موجبنجه شمدیه دکین ولایتلر یازیلوب جمع اولنان قانون قدیم اوزره ذکر

اولنان افلاقلری توابعاتی ایله یازوب مفصل دفتر ایدوب فلوریلرن بخصوص جمع

ایدوب باقی قویوب کندوسنه تسلیم اولنان دفترلرکی بولردخی دفترلو ایدوب

اقچه لرن ودفترلرن درگاه معلامه تسلیم ایده لر بو خصوصده اول ولایتلرک

سنجاغی بکلری وقاضیلری وصوباشیلری وتیمارلولری و یرلرینه واران آدملری

وکنزلری وپرمکورلری کرککی مولانای مذکوره وقولمه هر نه وجهله معاونت

طلب ایدرلرسه تأخیر ومساهله اتمیوب معین وظهیر اولوب اهتمام اوزره مالم

٢ بابنده امرلرندن تجاوز اتمیه لر ومولانای مذکوره دخی امرم بو درکه مرده اولمش

اولمش افلاقلری کرککی تفتیش ایدوب فاضل [illegible] بیله مرده کمری ثابت [illegible]

اولوب نوع اشتباه قالمیانلر شمدیه دکن اخراج اولنوکلری قانون اوزره رسوملرن

آلوب دفتردن اخراج ایدوب یرلرینه اولادلرن واناسبندن یرلشدروب دفتر

Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 242/b-245/b

قید ایده لر فی الجمله اولادندن و انسابندن کمسنه بولنمز ایسه کنزلر بیلك و پرمکورلرینک
رتابلرینک مالنی یرلشدروب ضایع اتمیه لر اماکه احتیاط اولنه که مرده د بوزنده
٣ اخراج اولنمیه و خارج ولایت یا غیرلقدن کلان جماعتلری دخی مفصل یازوب مدت معلومه‌سی
تمام اولنجق فلوریسن ضبط ایدوب خزانه‌یه تسلیم ایده‌لر و مدتی تمام اولمیانلرک
تمام اولنجق فلوریسن صکره وران امینلر الوب خزانهٔ عامره‌یه تسلیم ایده‌لر
و ممالک محروسه‌دن کلنلری دخی توابعلری ایله اسامیلری دفتره ثبت اولنوب رسوم
افلاقیه‌لرن جهات الوب ضبط ایده‌لر اما ایلدن یلدن نو یافته‌لر خراجکوزار اولمیوب
٤ خراجن جماعتندن اولان بعض جماعتلر وارمش که خراجدن قاچوب افلاقلره داخل
اولوب خراجلرن ویرمزلر ایمش بیوردم که انلرک کبیلرک دخی اسامیلرن دفتره ثبت
ایدوب رسوم افلاقیه وضع ایدوب الالر و هر قاضیلق تعداد ایدرلر اخراج اولنور
٥ اسمی ایله و کویی ایله مفصل قاضیلر دفتر الالر و بیوردم که کنزلرن و پرمکورلرن
هر قنقسی کم کسه اولسون تصرف ایدر فلوری جیلرنی یازوب و غندن صکره
یازلمیوب صقلنمش کمسنه ظاهر و ثابت اولیجاق اول عامل نه اگر کنزدن ایسه اول
کنزک جمیع رتابلرنی دفتره ثبت ایدوب رسومنی بنم ایچون الالر و کنزلکن و تیمارن
موقوف قید ایدوب عتبهٔ علیایه عرض ایده‌لرکه امر همایونم نه کلور اوزرینه اولنور
یساغن یرینه قوییه‌لر اگر خیانت ایدن پرمکور ایسه اول پرمکور فلوریه قید
ایلیوب رتابلرینک رسومن بنم ایچون ضبط ایلیوب اسامیلرن دفترلرینه
ثبت ایده‌لر و اول جماعته بولیوبدن کافری پرمکور قید ایدوب مناسب رتابی ویره‌لر
و دخی شویله استماع اولنورکه سنجاق بکلرینه و صوباشیلرینه و تیمارلرینه حاصل
قید اولنان حالی یرلرم و خاصلرینه خارج از دفتر جماعتلر واصل اولور عادة افلاقی
ویررلر ایمش دفترلرینه کندولره مقید دکول ایکن فلوریلرن سنجاغ بکلری و صوباشیلر
و تیمارلرینی الورایمش و بعض افلاقلر کندو ناحیه‌لرندن کیدوب غیر ناحیه‌ده آخر
کنزیانه وارمش مابینده نزاع اولورمش امر ایدوب بیوردم که سنجاغ بکلری و صوباشیلر

Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 242/b-245/a

ویتمارلرنڭ حاصلنه افلاقیه عادت اوزره اهل اولانلری اوکات وجهله تفتیش
ایدوب کوره سن الترینه اولان نشانلو دفترلری صورتلرین اسامیسی مسطور
اولیوب آخر سپاهیلر دخی رعیت قید اولنمامش کیمسنه لر وار ایسه انلرک دخی
رسوملرین بنه الچون ضبط ایدوب اسامیلرن دفترلرینه ثبت ایدلر و سنجاق
بگلری و سوباشیلر و تیمارلرنڭ ارالرسنه کرمیه لرکه مکر تتابعه مستحق اولهلر
و بر ناحیه دن بر ناحیه واران افلاقلری بولنده قلو بولندوغی یره یازوب عادت
۷ افلاقیه سن الالر و نشان مها بو نمله معنون اولیق دفترده اسامیسی مسطور
اولان افلاقلردن بعضی زوورنیق سنجاغنده و بعضی برانیچوقده متمکن اول [margin: نلرک]
رسومنه اولیورک بگلری یرنده قالدندن الوک دیو نزاع ایدر ایمش بیورلدیکه
انیدخی اوکات وجهله تفحص ایدوب اسامیسی مسطور اولانلرک دخی فلوریلرن
۸ الوب ضبط ایدلر [illegible] ایرخدت سزاد ت متوطن اولان افلاقلرک رسومنه
بعض کمسنه لر بنه متعلق منم علوفه اولورلر دیو نزاع ایدر فلوریلرن الوب
معلوم علیه دفترلرمش بیورلدیکه ذکر اولان کمسنه لرک دخی اذن یرینه وارب
اوکات وجهله تفتیش ادوب خراجه قید ومعدومة تمترکسنه بولنیره دفتر [margin: یرنه]
۹ یازوب عادة افلاقیه سن الاسن یانلمدق کمسنه قالمیه و شویله شمدیه دکین
بونزن لیت فلوریکه جمعنه واران امنا خلاف امر هر بوکی یرمکوده زیاده رتابلر
ویروب هر بوبنده رتای ماتقدمدن اولیکلاندن زیاده اولمش شمدیکی حالده خزینه
عامره اولان ولایت دفترلرینده عتیقنه وجدیدنه نظر اولنوب کورلدیکم
اعلاسی سکز اولوب اندن زیاده رتای قید اولنمامش امدی بیورلدیکه من بعد آدمسنه
کوره سنجاق بکی موافقی ایله رتای تعیین اولنوب اعلاسی ودناسی بر رتای
۱۰ اولا اندن زیاده رتای قید اولنمیه و بر یرمکور فوت اولسه یرینه اوغلی ویا آخر
یرمکور اولسه هنوز دفتره قید اولنمامش وسه انلرک کبیرک رتابلرین تصفیه

Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 242/b-245/b

بونوم ایچون ضبط ایدوب اسامیلرن دفتره قید ایدرلر نصف آخرن آنلره رتایی

١١ تعیین ایدەلر و بر کویڭ بو مذکور لکن اکی کشی مشترک تصرف ایدرلرمش انلرک کبیلره

دخی بیوردم که قنغیسی مالله انفع اولوب کفایت کوسترنسه آنی بو مذکور تعیین ایدەلر

١٢ رتابلری اکا ویروب آخرن فلوریه قید ایدەلر رسوملرن الالر و بیوردم قانون اوزره

ون فلوریدن اسغه اولانلری بو مذکور قید ثموب بر بونه ضم ایدەلر فلوری اقل

ون فلوریه بر بو مذکور قید ایدەلر حمانه دن حالنه مناسب رتایی تعیین اولنوب

١٣ و دخی عادة افلاقیه قدیمدن ساکساد و جرآقچه و زمل اولوبرشمزی اولان ونیزرنده

لمتخلا جروو النی تزه و وقرق بش و قرق تمنه یازلمش بولنوب بیان اولندغی

یوزن تمامه قید اولنمغه متحمل دکلدرلر دیو آشکار اولنورمش تمیزی بیوردم که انلری

١٤ تمامه قید ایدەلر و رسوملرن تمام الالر و بعض سنجاقلرده بعض مزرعه لر وار ایمش

که ایلیباجی لردن خراب و خالی اولدوغی سببدن تمنه بر وجه مقطوع بر مقدار

آقچه تعیین ایدرلر و تمنه عشر الحنی دکلدرمش تمیزی و اول مزرعه لرده

افلاقلر اولدورشیر مقطوع ویرمزلر سبب سپاهیلر عشر طلب ایدرلر فلاقلر دخی بر

هر زمانده نزاعدن خالی اولمیوب بعض افلاقلر بوزکنده اولمش امدی بیوردم که

هر قنغی سنجاقده ایسه او کات و جمله عشردن حاصل و مقطوعین تفتیش ایدوب

طرفیندن سپاهیلره و افلاقلره ضرر و زیان اولمیوب یرکلو دخی اولمق کبی

بر حد وسط تعیین اولنوب مقطوع قید ایدەلر افلاقلر و سپاهیلر الرینه تذکره

١٥ ویرولر و عتبه علیایمه عرض ایدوب و ذکر اولنان افلاقلر اچنده بعض کمسنه لر وار ایمش که

سنجاق بکلریدن معاف نامه لری اولوب تسنه و رسم ویرمزلرمش او نلرک کبیلر دخی

تفتیش ایدوب یولداشلق ایله معاف اولمش کمسنه ایسه مقرر ایدەلر والا فلوریه

١٦ قید ایدوب رسوملرین الالر و مولاناسی مذکور و قولم دخی وجه مذکور اوزرینه

Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 242/b-245/a

ذکر اولنان افلاقلری بر وجه استقامه یازوب قانون قدیم ایل یازیجیلری الدوغی
١٧ اکثر اقچه خانه رسمی الوب وهم جنسلرنه صرف ایدرلر بو بابده اول یرک سنجاغی
بکلری وقاضیلری وسوباشیلری وتیمار دارلری ویرلرینه طوران آدملری وکنزلری
ویرمکورلری کرکی کبی معاونت اوپر فلوری جمعنه وغایب اولانلر بولدیرسنه
ونوبافته لری یازدیرمسنه جد ومقدم اولوب خدمتلرنه مقید اولیه لر والا
منصبلرن الماغیله قومیوب عظیم بلالره اوغراوزین سنویله بلالر دیو

افلاق یازیلوب وریلن عادت اغنامک یساق نامه سی

نشان همایون بارکه سمندر کیمال موره ولایتکیلر عادت اغنامی واغیلار رسمی که
ابریلده واقع اولور مقاطعه اولنان عاملارکاه معلم یساق نامه طلب ایلدوکی
اجلدن قولم سپاهی اوغلانی محمد الله اشبو حکم همایونی وردم وبیوردم که ایوارقر
اون ولایتلرده سنه مزبوره ابریلده بویوب اولدن اوکلمش قانون وقاعده
اوزره قیونی وقوزیی صایوب عادة اوزره رسملرن الوب درکاه معلامه کتوره
ووجیوز قیونی بر سورکه اولوب هر سوریدن نیم اقچه عیار رسمی الالر وفضلابت
وچاتلکی الینی بولنان قیونی دخی عادت اوزره صایوب رسملرن الالر اکر بعض قیونی
صاقلیوب الدوغی بیلیه رسمین ویرمکدن ویرمسه حجت ایلیلر اکر حجتلری وار ایسه مسموع
اولمیوب الا حجتلری یوغ ایسه عادة اوزره رسملرن الالر مرعایونم بوندیه ادرلرنه اکر
رعایاسی قیونلرن کتوروب صایدررسه عادة اوزره رسملرن ویره که رسم ویرمکدن
قیونلرن قچوروب کزلیه لر اکر قچوراجق اولورسه که قولم بولاو اولوب قیونلرن صایوب
هر قیون باشنه بوبر اقچه لرن الدقلرندنصکره قاضی معرفتیله قولم کرکی کبی حقندن کلم
وبعض کسنه لر رسم ویرمکدن قیونلرن قاچوروب بلدقلر اوقاف واملاک وارباب
تیمار قیونلری اراسنه قاتوب کیزلرلر بومثللو اولنوک کبی بیدرکسنه بولنورایسه قولم اولوب

§.21- SEREZ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- SEREZ ASESBAŞILIĞI KANUNNÂMESİ (68)

Fâtih devri kanunnâmeleri arasında, *Serez Sancağı* ile alâkah üç hukukî düzenleme zikretmiştik[1]. Ba'zan müstakil sancak ve ba'zan da *Manastır*'a bağlı bir kazâ olarak görülen Serez Sancağı ile alâkalı, II. Bâyezid devrinde de iki ayrı Kanunnâme neşredeceğiz. Bunlardan birincisi, *Serez Asesbaşılığı Kanunnâmesi*dir.

Ases, Osmanlı Devletinde, emniyet ve âsâyişin muhâfazası için kol gezen gece bekçilerine denir. Fâtih Sultan Mehmed zamanında ihdâs olunmuştur. Bunların reisine *asesbaşı* denmekteydi[2]. Tek nüshası, *Paris, turc anc. 42, Vrk. 7/a-7/b*'de bulunan ve Muharrem 918/1512 tarihinde tanzim olunan Kanunnâmenin sadece Fransızca'sı neşrolunmuştur[3].

SÛRET-İ KANUNNÂME-İ SER-ASES

Sebeb-i tahrîr-i hurûf oldur ki, *Serez*'de *asesbaşı* hususunda câri olan kanun budur ki, tahrîr olunur:

1. Meselâ, çarşuda olub kilidlenen dükkânlarun sâhibinden ayda *asesbaşı* birer akçe alur.

2. Ve *boyacı dükkânı*ndan ayda iki akçe ve *sabuncu dükkânı*nda ayda bir akçe ve bir akçelik sabun vereler. Ve *çorbacı*ların ve *aşçı*ların ve sâir bunlara benzer var ise, her *ocak*da vereler.

3. Ve yabandan *hamr* getürüb kendüler de hâricden alub her zamanda şehirlerde mukîm olub satanlar, haftada ikişer akçe vereler. Yerlüsi fuçıda ikişer akçe vereler. Ve hâricden hamr getürenlerün ki şehirde mukîm olmayalar ve *meyhâne* dahi dutmayalar, anun gibiler yükde bir akçe vereler. Ve yabandan gelen sirkede iki yükde bir akçe vereler.

4. Ve geceyle bî vakit dutulan kimesnelerden alınan *kınlığın* nısfı *nâibin* ve nısfı asesbaşının.

5. Ve bazar yerine gelen me'kûlât kısmından ve gayrıdan arpayla buğdaydan ve gayrıdan birer ikişer üç *çaşni* deyu *asesbaşına* vereler.

6. Müslüman düğününde 10 akçe ve kâfir düğününde 6 akçe *asesbaşı* almak kanundur. Gece ile çarşu sokağında ihtiyaç lâzım olan yerde ve mahalle sokağında dahi varır: dutulan adamın nısıf kınlığı nâibin ve nısıf kınlığı asesbaşının olmak kanundur.

7. Ve kim bu kanundan tecâvüz ederse, ikâba müstahak olur.

Tahrîren fî şehr-i Muharrem sene 918

Bi Makam-ı Edirne

---

(1) Fâtih-43, 44, 45, sh. 532 vd.

(2) Pakalın, I/93-94

(3) Beldiceanu, Recherche, 266-268

Serez Asesbaşılığı Kanunnâmesi, Paris 42, Vrk. 7/a-b

II- SİNGEL VE BRİN KANUNNÂMELERİ (69)

Singel, Serez sancağına bağlı bir ma'den merkezidir. *Brin* ise, Prin dağları olsa gerekdir deniliyor[1].Her iki ma'den merkezindeki ma'den hükümleri, bâc vergileri, *harâc-ı mukâseme* karşılığı olan öşürler ve ba'zı örfî vergileri tanzim eden kanunnâme, Umumî Kanunnâme hükümlerinin bu bölgelere tatbik edilmiş şeklidir.

Tek nüshası, *Paris, 85, Vrk. 301/b-302/b'*de bulunan Kanunnâmenin sadece Fransızca tercümesi neşrolunmuştur. Tesbitlerimize göre ilk Türkçe neşrini biz yapmış olacağız[2].

SINGEL VE BRİN MA'DENLERİ KANUNNÂMESİ

Gıbbe na't-i atebet'is-seniyye -lâ zâlet seniyyeten- arz dahi fakir budur ki;

1. Mûsıl-ı varaka-senâ *Hacı Sinan* nâm bende-i şahî hükm-i cühan-mutâ' ibrâz eyledi. Mantûk-ı şerifinde *Sıngelt* ve *Brin ma'deni* kadîm'ül-eyyâmdan ilâ yevminâ hâzâ oh-gelen kanunların ma'den emîni ve kâtib birâder ile teftiş edüb südde-i vâcib'ül-iz'ân bi kader'il-vus'i ve'l-imkân teftiş ve tefahhus olundu.

2. *İplik gümüş*den *öşür* alınub ve cevherden dahi öşür alınur ve bâkî kalanı *kuyu sâhibleri* zabt ederler.

3. Ve *kömür bâcı* her bir nevbette ikişer (?) çekildikçe 2 akçe alınur. Bir yük buğday ve arpa ve darı ve çavdar ve alef ve kestane ve koz gelse, bir akçe bâc alınur. Ve bir yük mercimek ve nohud ve böğrülce ve bakla ve tuz ve kettân ve *hamr* ve taze balık gelse, 2 akçe bâc alınur. Ve 4 yük tahtadan ve çıradan bir akçe bâc alınur. Ve bir tulum bal ve yağ ve peynir gelse, bir akçe bâc alınur.

4. *Kassâb* koyun boğazlasa 2 koyuna bir akçe ve kuzı boğazlasa 4 kuzıya bir akçe bâc alınur. Ve taşradan koyun getürüb ayakdan satsa, 2 koyuna bir akçe bâc alınur. Ve sığır boğazlayub satsa, 2 akçe bâc alınur.

5. Ve taşradan bir kimesne *bazara* gelüb bir yerden *kantar*la nesne alub gitse, yükde bir akçe çıkar *bâc*ın verürler. Ve anbardan bir kimesne tahıl satsa, satan yükde bir akçe bâc verür; alub giden çıkar bâcın vermez. Taşradan bir kimesne gelüb ve hamr ala, yükde bir akçe çıkar bâcın verür. Ve at ve katır satılsa, 2 akçe alandan ve 2 akçe satandan bâc alınur. Ve eşek satılsa bir akçe alandan ve bir akçe satandan bâc alınur. Ve *kara sığır* satılsa bir akçe satandan ve bir akçe bâc alınur ki... ve canavar ki, ayakda satılsa ve köyde beslenüb boğazlansa birer akçe bâc alınur ve yabanda güdeninden 2 kelleye bir akçe alınur.

6. Bir donluk çukadan satılsa 2 akçe bâc alınur. Bir donluk pamuk ve kettân bezi satılsa bir akçe alınur. Ve bir kepenek satılsa bir akçe alınur. Ve bir *saçaklı kepe* satılsa 2 akçe alınur. Ve bir *çul kepesi* satılsa bir akçe ve 4 arşun *Eflâk kepesi* satılsa bir akçe alınur. Bir yük hasır satılsa bir akçe alınur.

7. Ve bir yük çanak çömlek satılsa bir akçe alınur. Bir yük yapağı satılsa bir akçe alınur. İki yük kilim ve iki yük kavun ve karpuz satılsa bir akçe alınur. Ve bir

(1) Beldiceanu, *Actes,* II, 221, dn. 21

(2) Beldiceanu, *Actes,* II, 221-223

yük soğan ve sarımsak satılsa bir akçe alınur. Ve iç yağı satılsa, satan bir akçe. Kantar ya... ve alub taşra giden bir akçe bâcın verürler. Bir yük sabun satılsa 2 akçe bâc alınur. Ve derya canavarlarından midye ve şvare gibi her ne gelürse ki, satıla, yükde 2 akçe bâc alınur.

8. Ve taşradan gelen *bazarcı* ki, bazara gelüb hâlî yerde dükkânı açsa, buçuk akçe *sergi hakk*ın verürler.

9. Ve *hubûbât* kısmından ki, hâsıl ola, 100 demedde on *demed öşür* verür ve üç demed *sâlârlık* alınur. El ile yolunanlardan öşür alınub sâlârlık alınmaz. Ve yüz medre şireden on medre öşür ve üç medre sâlârlık alınur. Ve ibrişim besleyenden (az) ve eğer çok yedişer akçe alınur. Meyveden öşür alınur.

10. *Resm-i âsiyâb,* her *değirmen*den ki, yıl yürür ola, 30 akçe alınur.

11. Ve *resm-i arûs*un ki, müslümandan ki, kız ola, a'lâsı 60, ednâ 30 alınur ve kefereden a'lâsı 30, ednâsı 15 akçe alınur. Ve dul avret ola, müslümandan a'lâsı 30 ve ednâ 15 akçe alınur ve kefereden mutlak 15 akçe alınur.

12. Ve *bal kovanın*dan öşür alınur.

13. Ve âkıl bâliğ kefereden 25 akçe *ispenç* alınur; müslümanlardan kat'â nesne alınmaz.

14. Ve yabandan gelüb orada (oturan) ra'iyyet yılda 6 akçe *yurd resmi* verür.

15. Ve ma'denlerde zikr olunanlardan gayrı nesne alınub satılmaz. Vâki' olan budur ki, mezkûr emînle bile tefahhus alınub âsitâne-i cihân-penâha arz oldu. Bâkî emr ülül-emrindir.

Singel Ve Brin Kannnnâmesi, Paris, 85, Vrk. 301/b-302/b

١ عقب تعقیب عتبۀ آستانه لازالت سبب عرض داعی فقیر بودر که موصل ورقه ثنا حاجی شان
نام بنده پادشاهی حکم جهان مطاع ابراز ایلدی مضمون شریفنده سنکل و برین معدنی
قدیم الایامدن الی یومنا هذا اولکلری قوانینک معدل نسخه سی وکاتب برادر لیه
تفتیش ایدوب سده سعادته عرض ایده سین دیو امر اولنمش امتثالا للامر واجب الاذعان
٢ بقدر الوسع والامکان تفتیش و تفحص اولندی بیلنکر معدن عشر النوب وجهوره دن
٣ داخی عشر النور و باقی قلاقی قیو صاحبلری ضبط ایدرلر و کمور باجی هر بر بولیه کیتمز
چکلدکجه ایکی اقچه النور بر یولد نقدا ایو اربه و داری وجودار وعلف و کتان و قوز کلسه
بر اقچه باج النور و بر یوک مرجمک و نخود و بکرجه و باقله و طوز و کتان و خمر و تاره بالیق
کلسه ایکی اقچه باج النور و درت یوله عنبردن و حرادن بر اقچه باج النور و بر طولوم
٤ بال و یاغ و پنیر کلسه بر اقچه باج النور قصاب قیونه بوغزلسه ایکی قیونه بر اقچه و قوزیه
بوغزلسه درت قوزیه بر اقچه باج النور و طشره دن قیون کتوروب بیاقده صاتسه
٥ ایکی قیونه بر اقچه باج النور و صغر بوغازلیوب صاتسه ایکی اقچه باج النور و طشره دن بر کمسنه
بازاره کلوب بر یوددن قطارلنسه الوب کتسه یوکده بر اقچه چقار باجن و یرورلر
وانبارده بر کمسنه نخیل صاتسه صتان یوکده بر اقچه باج و یرورلر الوب کیدن چقار باجن
و یرمز طشره دن بر کمسنه کلوب و طشره دن بر کمسنه کلوب بیرلود نخم الد یوکده بر اقچه
چقار باجن و یرورلر و قاتر صاتلسه ایکی اقچه الندن ایکی اقچه صاتندن باج النور و اشک
بر اقچه الاندن و بر اقچه صاتاندن باج النور و قوزی صغر صاتلسه بر اقچه صاتاندن و بر
اقچه باج النور کره وجبو ایاقده صاتلسه و کوپده بوغزلنسه بر اقچه
٦ باج النور و بازده کوده لنده ایکی کلسه بر اقچه النور بر طولونلق چوقه دن صاتلسه ایکی اقچه باج النور
بر طونلق یامرقی و کتان بزی صاتلسه بر اقچه النور ایکی عبا صاتلسه بر اقچه النور و بر کیبنک

Singel Ve Brin Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 301/b-302/b

صاتلسه بر اقچه النور و بر صاچاقلى كبه صاتلسه ايكى اقچه النور و بر چوال كبه سى صاتلسه بر اقچه
ودورت رشين انلاق كبه سى صاتلسه بر اقچه النور بر يوك حاصر صاتلسه بر اقچه النور
٧ و بر يوك چناق چوملك صاتلسه بر اقچه النور بر يوك بالق صاتلسه بر اقچه النور ايكى يوك
كليم و ايكى يوك قاون و قاربوز صاتلسه بر اقچه النور و بر يوك صوغان و صرمساق صاتلسه
بر اقچه النور بر ياغ صاتلسه صاتان بر اقچه قنطار باجى و الوب طشره كيدن بر اقچه الينور
و بيع ورر بر يوك صابون صاتلسه ايكى اقچه باج النور و دريا چاوزلرندن مدبه
٨ و متوازرك بيع حربن كلورسه صاتلسه يوكده ايكى اقچه باج النور و طشره دن كلانلر بازار
٩ بازاره كلوب حاتى بردن دكاننده اچه بوجوق اقچه مدمحقين و بروب حبوبات
شنبه دن كه حصاد اولان يوز مده اون مد عشر و بر مد واوج دمد سالاريه
النورده ليلى بولونانلردن عشر النوب سالارنه النمز و بوز مدده شيرده اون
مدده عشر واوج مده سالارليق النور و ابريشم بالندن و اكر چوق بديشر اقچه النور
١٠ مبين دن عشر النور رسم اسياب مركوزده نكه بلى يوداولا ابو تور اقچه النور ورسم عركه
١١ مسلمانده كرقراله اعلاسى التمش ادنى اوتوز النور وكفره دن اعلاسى اوتوز ادنى سى اون بش
اقچه النور و دول عورت اولمز مسلمانلرن اعلاسى اوتوز و ادنى اون بش اقچه النور
١٢ وكفره دن مطهر اون بش اقچه النور و بال قواندن عشر النور و هم بالبنغ عشر دن بكرمى
١٣ بش اقچه اسپنج النور مسلمانلردن قطعا نسنه النماز و يايلا نيعن كلوب اوران رعيت
١٤ بلدن الكى اقچه يورد رسمى و بيروتر و صعدنلرده ذكر او لنامدن غيرى نسنه النوب
صاتلمز واقع اولان بودر كه مذكورلر ايله تخصص النوب ياسانه نامه يازلدى عرض

اولندى باقى امر الله مركدر

در اوايل العاشر من
الرجاله المحرم بونه سنه

§.22- SİLİSTRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Silistre, Tuna'nın güney kıyısında bulunan bir sancak merkezidir. Başlangıçda *Rumeli Eyâleti*nin mühim sancaklarındandır ve daha sonra ise *Kırklareli*'den Kırım'a kadar Karadeniz'in bütün batı sâhilleri ile Tuna'nın güney sahillerinden oluşan *Özü Eyâleti*'nin Paşa Livâsıdır. II. Bayezid devrinde Rumeli Eyâletindedir. *Pravdi, Varna, Aydos, Rus Kasrı, Karinovası, Yanbolu, Hacıoğlu Pazarı, Mangalya, Köstence* ve *Babadağı* önemli kazâ merkezleri arasında yer alır[1]. Silistre sancağı ile alâkalı iki hukukî düzenlemeyi ilk defa burada neşredeceğiz.

II- SİLİSTRE BÂC VE GÜMRÜK KANUNNÂMESİ (70)

Üç maddelik olan bu Kanunnâme Silistre Sancağına bağlı *Varna, Balçık, Kaliyarka, Konsiçe* ve *Mangalya* kazâlarındaki ba'zı *gümrük* ve *bâc* vergilerini tanzim etmektedir. Tek nüshası, *Paris, 85, Vrk. 261/a*'da bulunan Kanunnâme'nin sadece Fransızca tercümesi yayınlanmış bulunmaktadır[2]. Gümrük ve bâc vergilerinin tamamen şer'î hükümlere uygun tarzda tesbit edildiğini görüyoruz.

KANUNNÂME-İ VARNA VE BALÇIK VE KALİAKRA VE KONSİÇE VE MANGALİA Kİ TERAKKÎÇÜN ZABT OLUNAN DER LİVA-İ SİLİSTRE

1. Denizden çıkan kumaşdan *zimmî*den dörde yüz akçe ve müslümandan yüzde iki alınur.

2. Ve meyveden *yemlik* yüzde bir akçe alına. Ve arpa ve buğdayın *müdd*üne sekizer akçe alınur. Ve çavdar ve darının müddüne altı akçe alınur.

3. Denizden çıkan balıkdan *gümrük* yüzde 4 akçe alınur. Ve *kantar resmi* denizden çıkmaya, gümrük verenden yarımşar akçe ve alandan bir akçe alınur. Taşradan gelenden satandan bir akçe ve alandan dahi bir akçe alınur.

(1) Veliyyüddin Ef. 1969, Vrk. 82/a; Şemseddin Sami, IV/2599

(2) Beldiceanu, **Recherche,** 284-285

Silistre Bâc Ve Gümrük Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 261/a

قانوننامۀ اسکلۀ وارنه و بالچق و کلغره و کوستنجه و اسماعیل که برقیه صطاوله

1 در ورلوایر سلاسل وکردوبا چقان قوملرینه دمتی دن دوردی یوز اقچه و ستانیزه

2 بویذه ایکی آلتون و منسوج دن بحلك یوزنه براقچه النه وارتبه بوندنکر مدنه سکز اقچه آلنور

3 وچوبدار و وارنیك مدنه التی اقچه آلنور وکردون چقان بالقدن کمرکی یوزده درت اقچه

آلنور و قنطار رسمی وکردون چقیا کمرکی و بوینزن یارمشر اقچه و انقدن براقچه آلنور

طلاریدن کلانیزن صتانیزن براقچه والانیزن شی براقچه آلنور

III- VARNA KANUNNÂMESİ (71)

Karadenizin batı sahilinde bulunan bir koyun içindedir. *Silistre*'nin kaza merkezi olup buraya 115 km. uzaklıktadir. II. Murad zamanında Osmanlı Devletine ilhâk olunan *Varna,* sonradan sancak merkezi haline gelmiştir(1).

Bir ticâret merkezi olan *Varna*'ya gelip giden malların *gümrük* ve *bâc* vergilerini tanzim eden bu kanunnâmenin tanzim tarihi belli değildir. Ancak II. Bâyezid devrinde hazırlanmıştır. Tek nüshası *Paris, 85, Vrk. 261/a-b*'de yer alan Kanunnâme'nin sadece Fransızca tercümesi yayınlanmıştır(2). Daha sonraki kanunnâmelere esas teşkil etmektedir.

KANUNNÂME-İ NEFS-İ VARNA

1. Şehre araba ile *terke* gelse bir arabadan 8 akçe alına.

2. Ve limana gelen gemiden a'lâsından 15, evsatından 5 ve 6 ve nihâyet... alına.

3. Yabandan gelen *fuçı*dan 15 akçe *resm-i fuçı* alına. Ve taşradan şehre gelüb fuçıyla *hamr* alub gitseler, her fuçıdan 15 akçe alına. Ammâ yerlü olub taşra gider olsa nesne alınmaz.

4. At yükünden 2 akçe alınur. Tuna gölünden denizde *sayd* olan balıkdan *öşür* alına. At satılsa 2 alandan 2 satandan alına ve sığır satılsa 2 akçe alına.

5. *Kanarede* boğazlanan koyundan 4 koyuna bir akçe alına ve taşradan gelüb boğazlanan koyundan 2 koyuna bir akçe alına.

6. Arabayla ağaç veya tahta gelse bir akçe alına. At yükiyle *terke* gelse ölçülse iki kileden bir akçe alına. *Çölmekçiler* furunı yansa her ondan iki akçe alına. Ve sığır boğazlanur ise her sığır 2 akçe alına. Ve boğazlanmış koyun satılsa iki koyundan bir akçe alına.

7. Ve şehre arabayla yük gelüb satılsa sekizer akçe alına. Ve hınzır satılsa her hınzırdan bir akçe alına. Ve şehre *hegbe* ile ayâr ve yağ ve gayrı her ne ise getürüb satılsa, her 40 akçede bir akçe alına.

8. Ve şehirde gön satılsa su sığırı gönünden her göne bir akçe alına. Ve kara sığır gönünden iki gönden bir akçe alına.

9. Ve gemiye fuçı ile *hamr* girse, her fuçıdan sekizer akçe alına. Ve *bağ bozmağa* gelüb arabalardan ikişer akça alına.

10. Eğer *sandal* ile balık gelse ve çölmek gelse iki akçe alına. Ve *gemi* ile sonra 4 veya 5 nihâyet 6 akçe alına. Ve şehirden araba ile yük gitse sekizer akçe alına. Atla gitse iki akçe alına ve gayrı her ne olursa bu minvâl üzeredir.

---

(1) Şemseddin Sâmi, IV/4657

(2) Beldiceanu, **Recherche,** 285-287

Varna Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 261/a-b

قانوننامهٔ عسس ورنه

١ شهره عربه ایله ترکه کلسه بر عربه‌دن سکز اقچه النه ونیما نه کلان گمیدن اشر کمرک

٢ ون بش اوسطه‌دن بشر ونتی ونهایة النه یاباندن کلانه قوجیدن اون بش اقچه

رسم قوجی النه وطاشره‌دن شهره کلن قوجیله خمر عربه‌سنه نه هر قوجیدن اون

٤ بش اقچه النه زمان برلو اولور طاشره کیدر اولسه سنه تیمار آت یوکندن ایکی اقچه

النور و نه کولندن دکزده صید اولان بالقدن عشر النه آت صاتلسه ایکی ز ندن

٥ ایکی صاتندن النه وصغیر صاتلسه ایکی اقچه النه قناره‌دن بوغازلنان قیوندن

درت قیونه بر اقچه النه وطاشره‌دن کلن بوغازلنان قیوندن ایکی قیونه بر اقچه النه

٦ عربه‌یله اغاج و یا تخته کلسه بر اقچه النه آت یوکیله ترکه کلسه او بحلسه ایکی کیسه‌دن

بر اقچه النه چوملکچیلر فرونی یاسه هر اوندن ایکی اقچه النه وصغیر بوغازلنور ایسه

٧ هر صغیر ایکی اقچه النه وبوغازلنمش قیون صاتلسه ایکی قیوندن بر اقچه النه وشهره

عربه‌یله یوک کلوب صاتلسه سکز اقچه النه وخمر بیعی صاتلسه هر خنزیردن بر

اقچه النه وشهره هکه ایله عیار و یاغ وغیری هر نه ایسه کتوروب صاتلسه هر قرق

٨ اقچه‌ده بر اقچه النه وشهره کرن صاتلسه صوصوزی کونندن هر کونه بر اقچه النه

٩ وقره صغیر کونندن ایکی کونندن بر اقچه النه وکمی یه قوجی ایله خمر کیرسه هر قوجیدن

١٠ سکز اقچه النه و یاغ بوزمغه کلن عربه‌لردن کشی اقچه النه اکر صندل ایله بالق

کلسه و چوملک کلسه ایکی اقچه النه وکمی ایله صکره درت و یا بش یعنی التی اقچه النه

وشهردن عربه ایله یوک کتسه سکز اقچه النه آتله کتسه ایکی اقچه النه وغیری هر نه

اولور ایسه بو منوال اوزره در

§.23- TIRHALA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Tırhala, 796/1394 tarihinde Yıldırım Bâyezid tarafından Osmanlı ülkesine *Gazi Turhan Beğ'*in himmetiyle ilhâk olunan *Tselya bölgesi*nde önemli bir şehirdir. Tselya bölgesi, Yunanistan'ın Ege sahillerinin önemli bir kısmını teşkil eder. Bu bölgenin en önemli yerleşim merkezleri *Çatalca (Fersala), Yenişehir (Larise), Tırhala (Trica). Avloson (Alasonya)* ve *Late (Zeytun)'*dur. II. Bâyezid devrinde ve 912 tarihinde tutulan 36 (972) nolu tapu-tahrir defterine göre, *Tırhala* bir sancaktır; *Çatalca* ile *Yenişehir* kazadır. *Alasonya* nâhiyedir(1). Tırhala sancağı ise, Rumeli Eyâletine bağlıdır. Bu defterde daha sonraki hukukî düzenlemelere temel teşkil edecek üç önemli Kanun vardır: *Tırhala Kanunnâmesi, Yenişehir Kanunnâmesi* ve *Çatalca Kanunnâmesi.* Biz üçünü de nakledeceğiz. Kanunî devrinde ise fazlalıkları nakledeceğiz. Bu önemli defterin başında şu ifadeler yer almaktadır: *"Tırhala livâsının mahsulleri ve re'âyâsının mufassal defteridir. İslâm ve müslümanların pâdişahı, yeryüzündeki bütün din sâhiblerinin mâliki Sultan Bâyezid bin Sultan Muhammed'in emriyle yazılmıştır. Emin, Hüseyin oğlu Ali ve kâtip de Yusuf oğlu Mustafa'dır. 10-15 Rebiülevvel 912"*(2).

II- TIRHALA KANUNNÂMESİ (72)

*Tırhala Sancağı*nın merkezini ilgilendiren bu kanunnâme, *"Kanun-ı Nefs-i Tırhala Ma'a Vilâyet-i Tırhala"* ünvanını taşımaktadır. Bu kanunnâme, klâsik sancak kanunnâmesi mâhiyetindedir ve Umumî Kanunnâmenin küçük bir nümûnesidir. Gerçekten 1 ila 4. maddeler arasında *harâc-ı muvazzaf* demek olan *ispenç* ve *çift resmi,* daha sonra *harâc-ı mukâseme* demek olan *öşür, zekât-ı sevâim* olan *âdet-i ağnâm* (5-12) ba'zı *örfî vergiler* (md. 12-14) ve *bâclar* (md. 15-19) ile *gümrük vergileri* tanzim olunmaktadır. Bütün bunların şer'î tahlili I. cildin mukaddime kısmında yapılmıştır(3).

*BOA.TTD. No: 36, sh. 1-2'*de yer alan bu Kanunnâme, daha sonraki hukukî düzenlemelerin de esasını teşkil etmiştir. *Barkan,* bu nüshayı değil, 927 tarihli nüshayı esas almıştır. Bu nüsha ise 912/1506 tarihlidir.(4)

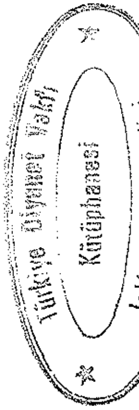
KANUN-I LİVÂ-İ TIRHALA
KANUN-I NEFS-İ TIRHALA MA'A VİLÂYET-İ TIRHALA

1. *Kefere*den her *ferd* ki, *hadd-i bülûğiyyet*e yetişe, yirmi beşer akçe *ispenç* alı-

(1) BOA, TTD, 36 (972), sh. 1 vd., 726; Krş. Şemseddin Sâmi, *Kamus'ül-A'lâm,* 3/1652 vd.
(2) BOA, TTD, 36/7
(3) Krş. OK, I/153 vd.
(4) Barkan, *Kanunlar,* 289-290

nur; *nâ-bâliğ*den *ispenç* alınmaz(1).

2. Keferenin *müzevvec* hânelerinden *resm-i otluk* beşer akçe alınur. *Mücerredlerinden ve bîvelerinden* otluk resmi alınmaz. Ammâ *bîve*lerinden altışar akçe ispenç alınur(2).

3. Ve nefs-i *Tırhala'*da mütemekkin olan *müslümanların* çifti olanından *öşr-i gallât* on kileden bir kile öşür alınur; *sâlârlık* alınmaz ve *çift resmi alınmaz*. Ve bağlarından her dönümden dörder akçe alınur, ziyâde alınmaz.

4. Ve karyelerde mütemekkin olan müslümanlar ki, ra'iyyet kayd olmuş ola, *öşr-i gallât* on kilede bir kile öşür ve bir *şinik sâlârlık* verürler ki, kilenin rub'ıdır. Ve çifti olanından *resm-i çift* yirmi ikişer akçe ve nısıf çifti olandan on bir akçe ve çifti olmayan *bennâkden* on bir akçe ve *mücerredler*den altışar akçe resm alınur. Ve nefs-i *Tırhala'*nın müsta'mel *kilesi, İstanbul kilesi ile iki kiledir*(3).

5. Ve re'âyâdan *Arnavud ve Rum ve Eflâk ki, öşr-i gallâtı* Defter-i Sultânî'de maktû' kayd olmamış ola, cins-i hubûbâtdan, penbeden ve ketânden ve kimnondan ve anısondan ve zağfirandan *sâlârlık*leriyle on beşde iki alınur.

6. Ve *öşr-i bâğât,* kefereden on beş *medre* şirede iki medre alınur. Ve şireleri fuçılarına girdikden sonra *resm-i karış* ikişer akçe alınur.

7. Ve *öşr-i kovan* müslümanlardan ve kefereden on kovanda bir kovan alınur yahud kovandan kovana birer akçe alınur.

8. *Ve âdet-i ağnâm,* üç koyundan bir akçe alınur. Keçiden dahi buncılayındır.

9. Ve *resm-i hınzır,* yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur. Ve keferenin evlerinde besledüklerinden ve boğazladukları hınzırdan, her hınzırdan birer akçe resm alınur.

10. Ve *şire öşrü* olan karyelerün öşürleri satılmak içün iki ay *monopolye* dutılmak erbâb-ı tımara kanundur. İki ay monopolye dutılub *narh-ı rûzî*den *medresi* ikişer akçe ziyâdeye satılur. Zikrolan iki ay içinde re'âyâ şiresi satılmak memnû'dur.

11. *Ve şiresi olmayan karyeler,* gayrı karyelerden şire satun alub kendü karyelerine getürseler yahud şiresi olan karyeler, şiresi olmayan karyelere yükle şire iledüb satsalar, her yükden ikişer akçe *bâc* alınur. Ve araba ile fuçılarla hâricden gelüb bazarda satılan *sirke* ve şire fuçılarından her fuçıdan on beşer akçe bâc alınur. Ve *bostan dönümü*nden her dönümden dörder akçe alınur ve *kasîlden* nesne alınmaz.

12. *Ve resm-i âsiyâb,* tamam yıl yüriyenden yılda otuz akçe ve altı ay yüriyenden on beş akçe ve kebe değirmenlerinden yılda on beş akçe resm alınur.

---

(1) — **İspenç** için bkz. OK, 1/175-176

— **Hadd-i bülûğiyyet:** Hanefi fukahasının tesbitleri ve mecelle'nin tedvinine göre, kızlarda 9-15 ve erkeklerde 12-15 yaşlar olarak ifade edilen ergenlik yaşıdır.

(2) — **Bive:** Dul ve evlenmiş-boşanmış kimselere denir.

(3) Bu madde ba'zı önemli ölçü birimleri ta'rif olunmuştur:

— **Şinik:** Kilenin 1/4'üdür.

— **Tırhala Kilesi:** 1 Tırhala kilesi=2 İstanbul Kilesi.

13. *Ve resm-i otlak ve kışlak,* hâricden yahud gayrı karyelerden gelüb karye sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, her koyun sürüsünden yılda bir kere yirmi beşer akçe resm alınur. Ammâ ehl-i karyenin kendü koyunları veya keçileri sürüsü yine kendü karyeleri sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, anlardan *resm-i otlak* alınmaz ve *resm-i kışlak* alınmaz.

14. Ve *resm-i arûs,* bekâr kız oğlandan otuz akçe alınur ve dul avretden on beş akçe alınur.

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM

15. Bazara gelüb satılan buğday yükünden *bâc* bir akçe alınur. Ve arpa ve burçak ve çavdar ve daru ve mercimek yükünden üç yükde bir akçe bâc alınur. Çekürdeklü panbuk yükünden ve çekürdeksüz panbuk yükünden bâc ikişer akçe alınur. Her yükden ve bir araba soğandan iki akçe ve kavun-karpuz arabasından iki akçe alınur. Ve kuru üzüm ve incir arabasından sekiz akçe ve tuz yükünden üç yükde dört akçe bâc alınur. Ve ketan yükünden her yükde bir akçe ve bir *sorti* bâc alınur ve *üç sorti bir akçedür*[1].

16. Bal ve yağ yükünden; temür ve at mıhı ve na'l yükünden iki akçe bâc alınur. Ve peynir ve enâr ve turunc ve kiraz ve zerdâlü ve erük yüklerinden her yükünden ikişer akçe bâc alınur. Kabak ve hıyâr ve yaş incir yükünden bir *sorti bâc* alınur. Ve soğan yükünden bir akçe ve lahana yükünden iki sorti bâc alınur. Ve kestane yükünden bir akçe ve koz yükünden iki akçe ve palamut yükünden ve yaş balık yükünden iki akçe bâc alınur. Ve kuru balık araba ile gelse, her arabadan sekizer akçe bâc alınur. Çıra yükünden üç yükde bir akçe alınur. Araba ile gelen tahta ve mertek arabasından bir akçe alınur. Ve yükle gelen tahta ve mertek yükünden bir sorti alınur. Tiregi ve tekne yükünden bir akçe alınur. Otluk ve çalu ve saz arabasından üç arabadan bir akçe alınur. Odun arabasından bâc alınmaz. Sahtiyân yükünden iki akçe, su sığırı gönünden her gönden satandan birer akçe bâc alınur. Ve koyun satandan üç koyundan bir akçe ve keçiden dahi buncılayındır. Ve kassâb boğazladuğı koyundan dört koyundan bir akçe bâc alınur.

17. Ve bazarda bal ve yağ satun alub gayrı yere ileden *rençberlerden* her yükden ikişer akçe *bâc* alınur. Ve kepenek yükünden ve kebe yükünden ikişer akçe alınur. Ve kebe satılsa her kebeden birer sorti bâc alınur ve saçaklu kebe satılsa, her kebeden birer akçe bâc alınur. Ve hıyâr arabasından bâc iki akçe ve kiriş ağaçları arabasından bir akçe alınur. Ve çarıkçı boğazladuğı koyundan üç koyundan bir akçe alınur. Ve babuc yükünden iki akçe alınur. Satun alub gayri yere iletseler ve gayri yerden getürseler, hem-çünan yükde ikişer akçe bâc alınur. Ve taşradan gelen babucdan dokuz çift babuçdan bir akçe bâc alınur; üç çiftden bir *sorti* alınur. Ve koyun kuzı çevürmelerinden üç koyundan ve üç kuzıdan birer akçe alınur.

18. Ve *demed* ile satılan ketanden yirmi demed ketanden bir *demed bâc* alınur. Ve çuka yükünden ve iç yağı yükünden ikişer akçe bâc alınur. Ve herni ve bakraç ve kalay ve çelük satılsa, her yükden ikişer akçe bâc alınur. Ve pirinç yükünden renc-

---

(1) — **Sorti:** Umumi Osmanlı Kanunnâmesinde de geçen bu kelime, sadece bu kanunda tarif edilmiştir. Buna göre, **sorti** bir para birimidir ve 1 sorti=1/3 akçedir.

berlerden yükde iki akçe bâc alınur. Ve dibâğat olunmamış koyun ve keçi derilerinden her yükden ikişer akçe ve kına yükünden iki akçe alınur. Ve kavun karpuz bostanları dönümde her dönümden ikişer akçe alınur. Ammâ sebzevât ve hadrevât bostanlarından *öşür* alınur. Ve satılan kitan bezlerinden satan kimesneden yüz akçede iki buçuk akçe alınur.

19. Ve satılan *esirlerden* erkeklerinden ve dişilerinden satan kimesneden iki akçe ve satun alan kimesneden iki akçe bâc alınur, dört akçe olur. At ve bârgir satılsa, alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe alınur ki, dört akçe olur. Öküz ve inek satılsa, satan kimesneden iki akçe ve satun alan kimesneden iki akçe bâc alınur, ol dahi dört akçe olur. Satun alan kimesne satun alduğı gibi boğazlasa satsa bâc alınmaz. Ve hâricden şehirden gayrı karyelerden bir kimesne varub öküz ve inek satun alub şehre götürse boğazlasa, bâc hemân iki akçe alınur; eğer boğazlamasa bâc alınmaz.

Temmet bi avn'illâhi Te'âlâ

Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebîülevvel min şuhûr-i senete isney-aşere ve tis'a-miete el-hicriyye en-nebeviyye (912 H.)

Tırhala Kanunnâmesi, BOA, TTD, 36, sh. 1-2

Tırhala Kanunu Orijinali
(BOA.TTD.36/1-2)

Defterin Mukaddimesi (36/7)

III- YENİŞEHİR KANUNNÂMESİ (73)

Yenişehir (Larissa), Tırhala sancağında kazâ merkezidir. Sancak beyleri bazan Tırhala yerine burada oturur. 10-20 Rebiülevvel 912/1506 tarihinde tanzim olunan ve mahiyet itibariyle Tırhala Kanunnâmesinden farkı bulunmayan bu kanunnâme, *BOA, TTD, No: 36, sh. 3-4*'de yer almaktadır. İlk defa tarafımızdan neşrolunmaktadır.

KANUN-I NEFS-İ YENİŞEHİR MA'A VİLÂYET-İ YENİŞEHİR DER LİVÂ-İ TIRHALA

1. *Kefere*den her *ferd* ki, *hadd-i bülûğiyyete* yetişe, yirmi beşer akçe *ispenç* alınur; nâ-bâliğden ispenç alınmaz.

2. *Ve keferenin müzevvecinden resm-i otluk* beşer akçe alınur. *Mücerredlerinden ve bîvelerinden* otluk resmi alınmaz. Ve bîveden altışar akçe ispenç alınur.

3. Ve nefs-i *Yenişehir*'de mütemekkin olan *müslümanların* çifti olanından *öşr-i gallât* on kileden bir kile öşür alınur; *sâlârlık* alınmaz *çift resmi alınmaz.* Ve *bağ*larından her *dönüm*den beşer akçe alınur.

4. Ve karyelerde mütemekkin olan müslümanlar ki, ra'iyyet kayd olınuş ola ve çifti ola *öşr-i gallât* on kilede bir kile öşür alınur ve bir *şinik sâlârlık* alınur ki kilenin rub'ıdır. Ve tamam çifti olanından *resm-i çift* yirmi ikişer akçe ve nısıf çifti olanından on birer akçe ve çifti olmayub *müzevvec bennâklerden* on birer akçe ve *mücerredlerinden* altışar akçe resm alınur. Ve *Yenişehir'ün bir kilesi, Tırhala'*nın kilesiyle iki kile ve *İstanbul kilesi*yle dört kiledir.

5. Ve re'âyây-ı kefereden *Arnavud ve Rum ve Eflâk ki, öşr-i gallât*ı Defter-i Sultanî'de maktû' kayd olmamış ola, cins-i *hubûbât*dan ve penbeden ve ketanden ve kimnondan ve anısondan ve zağfirandan *sâlârlık*lariyle on beşde iki öşür alınur.

6. Ve *öşr-i bâğât,* kefereden on beş *medre* şirede iki medre şire alınur. Ve şireleri fuçılarına girdükden sonra *resm-i karış* her karışdan ikişer akçe alınur. Ve öşr-i gallâtı Defter-i Sultânî'de maktû' kayd olunan re'âyânın dahi hubûbâtdan gayrisinden on beşde iki öşür alınur.

7. *Ve öşr-i kovan,* müslümanlardan ve kefereden on kovandan bir kovan alınur yahud her kovandan birer akçe alınur.

8. *Ve âdet-i ağnâm,* müslümanlardan ve kefereden üç koyundan bir akçe alınur. Ve keçiden dahi buncılayındır.

9. *Ve resm-i hınzır,* yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur ve evlerinde beslediklerinden ve boğazladuklarından her hınzırda birer akçe alınur.

10. *Ve şire öşrü olan karyelerin* şireleri satılmak içün iki ay *monopolye* dutulması erbâb-ı tımara kanundur. İki ay monopolye dutulub *narh-ı rûzî*den şirenin *medresi* ikişer akçe ziyâdeye satılur. Zikrolan iki ay içinde re'âyâ şiresi satılmak memnû'dur.

11. *Ve şiresi olmayan karyeler,* gayrı karyelerden şire satun alub kendü karyelerine getürseler, yahud şiresi olan karyeler şiresi olmayan karyelere yükle şire iledüb satsalar, her yükden bir akçe *bâc* alınur. Ve araba ile fuçılarla bazara gelüb satılan sirke ve şire fuçılarından her fuçıdan on beşer akçe alınur. Ve kavun karpuz bostanlar dönümünden her dönümden dörder akçe alınur. Ammâ sebzevât ve had-

revât bostanlarından öşür alınur ve kasîlden nesne alınmaz.

12. *Ve resm-i âsiyâb,* tamam yıl yüriyenden yılda otuzar akçe ve altı ay yüriyenden on beş akçe ve kebe değirmenlerinden yılda on beşer akçe resm alınur.

13. *Ve resm-i kışlak ve otlak,* hâricden yahud gayri karyelerden gelüb bir karye sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, her koyun ve keçi sürüsünden yılda bir kerre yirmi beşer akçe resm alınur. Ammâ ehl-i karyenün kendü koyunları sürüsü ve keçileri sürüsü yine kendü karyeleri sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, anlardan resm-i otlak ve kışlak alınmaz.

14. *Ve resm-i arûs,* kız oğlandan otuzar akçe ve dul avretden on beşer akçe alınur.

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM

15. Bazara gelüb *Yenişehir kile*siyle satılan buğdaydan ki, bir yük ola, *bâc* bir akçe alınur. Ve arpa ve çavdar ve burçak ve alef ve mercimek satılsa, Yenişehir kilesiyle üç kilede iki akçe bâc alınur. Ve çekirdeklü panbuk yükünden iki akçe alınur. Ve çekirdeksüz arınmış panbuk satılsa, otuz akçe ve bir akçe alınur. Bir araba soğandan dört akçe alınur. Kavun ve karpuz ve yaş üzüm arabasından iki akçe ve kuru üzüm ve incir arabasından sekiz akçe alınur. Tuz arabasından beş akçe ve tuz yükünden üç yükde dört akçe alınur. Ve ketan arabasından sekiz akçe, yükle satılsa her yükde dört *sorti* bâc alınur ve *üç sorti bir akçe*dir. Ve nohud yükünden bir akçe alınur.

16. Ve bal ve yağ arabalarından sekizer akçe alınur, yükle satılsa ikişer akçe alınur. Temür ve at mıhı ve na'l yükünden ikişer akçe alınur. Ve peynir ve enâr ve turunc ve kiraz ve zerdâlü ve erük yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur. Kabak ve hıyâr ve yaş incir ve soğan yükünden üç yükde iki akçe bâc alınur. Kestane ve koz yükünden iki akçe alınur. Palamut ve yaş balık yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur. Kuru balık arabasından sekiz akçe; panbuk ipliği yükünden iki akçe; heğbe ile ve arka yükiyle gelenden bâc alınmaz. Çıra yükünden üç yükde iki akçe alınur. Tahta ve mertek yükünden bir sorti bâc alınur. Tahta ve mertek arabasından bir akçe alınur. Tiregi yükünden iki akçe alınur. Tekne yükünden bir akçe alınur. Otluk ve çalu ve saz arabasından üç arabada bir akçe alınur. Ve odun arabasından üç arabada bir akçe alınur. Sahtiyan yükünden iki akçe; su sığırı gönüni satandan, bir akçe alınur. Ve koyun satandan üç koyundan bir akçe alınur; keçiden dahi buncılayındır. Ve kassâb boğazladuğı koyundan bir akçe bâc alınur.

17. Ve bazara gelüb satılan ketan bezlerinden yüz akçede iki buçuk akçe bâc alınur. Ve aba yükünden iki akçe alınur. Ve satılan *esirlerden* erkeklerinden ve dişilerinden satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe bâc alınur, dört akçe olur. Şehirden hâric karyelerden satun alub getürseler, bâc alınmaz. At ve bârgir satılsa, satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe, dört akçe bâc alınur. Eğer şehirden hâric karyelerden satun alub getürseler, bâc alınmaz. Öküz ve inek satılsa, satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe bâc alınur, dört akçe olur. Eğer satun alan dahi boğazlasa, boğazlayandan yine iki akçe bâc alınur. Ve şehirden hâric karyelerden sığır satun alub getürüb boğazlasa, bâc hemân iki akçe alınur; eğer boğazlamasa bâc alınmaz.

Temmet bi avn'illâhi Te'âlâ Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebiülevvel min şuhûr-i senete isney-aşere ve tis'a-miete el-hicerit'in-nebeviyye

Yenişehir Kanunnâmesi, BOA, TTD, 36, sh. 3-4

Yenişehir Kanunu Orijinali
(BOA.TTD.36/3-4)

IV- ÇATALCA KANUNNÂMESİ (74)

Çatalca, yine Tırhala Sancağı'nın kazâ merkezidir. 512/1506 tarihli Kanunâmesi, *BOA, TTD, No: 36, sh. 5-6*'da yer almaktadır. Mâhiyeti itibariyle daha öncekilerden farksızdır. Bu sebeple meseleyi uzatmıyoruz. Sadece vergi hukukunu ilgilendiren hükümler vardır.

KANUN-I NEFS-İ ÇATALCA MA'A VİLÂYET-İ ÇATALCA DER LİVÂ-İ TIRHALA

1. *Kefereden* her *ferd* ki, *hadd-i bülûğiyyete* yetişe, yirmi beşer akçe *ispenç* alınur; nâ-bâliğden alınmaz.

2. Ve *keferenin müzevveclerin*den *otluk resmi* beşer akçe alınur. *Mücerredlerin* ve *bîve*lerinden otluk resmi alınmaz ve bîvelerden altışar akçe ispenç alınur.

3. *Ve nefs-i Çatalca'*da mütemekkin olan *müslümanlardan* çifti olanından *öşr-i gallât* on kilede bir *kile* alınur; sâlârlık alınmaz ve çift resmi alınmaz. Ve *Çatalca kilesi,* Tırhala'nın iki kilesinden sümün ziyâdedir. Ve nefs-i Çatalca'da mütemekkin olan müslümanlarun *bağ*larından her *dönüm*de dörder akçe alınur.

4. Ve müslümanlar karyelerinde mütemekkin olan müslim re'âyâ, *öşr-i gallât,* on kilede bir kile *öşür* verürler ve bir *şinik* dahi *sâlârlık* verürler ki kilenin rub'ıdır. Ve çifti tamam olanından *resm-i çift* yirmi ikişer akçe ve nısıf çifti olanından on birer akçe ve çifti olmayan *müzevvec bennâk*lerden on birer akçe ve *mücerred*lerinden altışar akçe resm alınur. Ve *Çatalca'nın müsta'mel kilesi, İstanbul kilesi*yle dört buçuk kiledir.

5. Ve re'âyâdan *Arnavud ve Rum ve Eflâk* kâfirleri ki, *öşr-i gallâtı* Defter-i Sultânî'de maktû' kayd olmamış ola, cins-i *hubûbât*dan ve penbeden ve ketanden ve kimnondan ve anısondan sâlârlıklariyle on beşde iki öşür alınur.

6. *Ve öşr-i bâğât,* kefereden on beş medre şireden iki *medre* şire öşür alınur. Ve şireleri fuçılarına konuldukdan sonra *resm-i karış* ikişer akçe alınur.

7. *Ve resm-i kovan,* müslümanlardan ve kefereden on kovandan bir kovan alınur yahud her kovandan birer akçe alınur.

8. *Ve âdet-i ağnâm,* müslümanlardan ve kefereden üç koyundan bir akçe alınur ve keçiden dahi buncılayındır.

9. *Ve resm-i hınzır,* yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur. Ve keferenin evlerinde besledüklerinden ve boğazladuklarından her hınzırdan birer akçe alınur.

10. *Ve şiresi olan karyelerün* öşürleri satılmak içün iki ay *monopolye* dutulması erbâb-ı tımara kanundur. İki ay menopolye dutılub narh-ı rûzîden medresi ikişer akçe ziyâdeye satılur. Zikrolan iki ay içinde re'âya şiresi satılmak memnû'dur.

11. *Ve şiresi olmayan karyeler,* gayrı karyelerden kendü karyelerine şire satun alub getürseler yahud şiresi olan karyeler şiresi olmayan karyelere yükle şire iledüb satsalar, her yükden ikişer akçe bâc alınur. Ve kasîlden *öşür* ve *dönüm hakkı* alınmaz. Ve *bostan dönümü*nden her dönümde dörder akçe alınur.

12. *Ve resm-i âsiyâb,* tamam yıl yüriyenden otuzar akçe ve altı ay yüriyenden on beşer akçe ve kebe değirmenlerinden on beşer akçe resm alınur.

13. *Ve resm-i otlak ve kışlak,* hâricden yahud gayri karyelerden gelüb bir karye sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, her koyun sürüsünden yılda bir kerre *resm-i otlak* veya keçileri sürüsi yine kendü karyeleri sınurında kışlasa ve otlayub yaylasa, anlardan resm-i otlak ve kışlak alınmaz.

14. *Ve resm-i arûs,* kız oğlandan otuzar akçe ve dul avretden on beşer akçe alınur.

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM

15. Bazara gelüb satılan buğday ve mercimek ve bakla ve nohud yükünden *bâc* bir akçe alınur. Arpa ve burçak ve daru ve alef yükünden üç yükde iki akçe alınur. Çekirdeklü panbuk yükünden iki akçe ve çekirdeksüz arınmış panbuk yükünden dâhi bâc iki akçe alınur. Bir araba soğandan dört akçe ve at yükünden bir akçe alınur. Yaş üzüm yükünden bir akçe, kavun ve karpuz yüklerinden her yükden bir sorti alınur ki, üç sorti bir akçe olur. Ve *âveng* üzümi yükünden iki akçe alınur. Ve kuru üzüm ve incir arabasından her arabadan sekizer akçe ve tuz arabasından sekiz akçe alınur. Ve yükle gelen tuzun her yükden birer akçe alınur. Ketan arabasından; bal ve yağ arabasından sekiz akçe; bal ve yağ yüklerinden her yükden ikişer akçe bâc alınur. Ve sade yağ *öngiye* ile satılsa, üç öngiye yağdan bir akçe alınur(1).

16. Ve peynir ve enâr ve turunc yükünden iki akçe; kiraz ve zerdâlü ve erük yükünden bir akçe; kabak ve hıyâr ve yaş incir yüklerinden üç yükde iki akçe alınur. Kestane yükünden bir akçe ve koz yükünden iki akçe ve palamut yükünden bir akçe; yaş balık yükünden iki akçe ve kuru balık yükünden iki akçe ve kuru balık arabasından sekiz akçe; temür ve at mıhı ve na'l yükünden iki akçe alınur. Ve araba ile bazara gelen sirke ve şire fuçılarından her fuçıdan on beşer akçe alınur. Panbuk ipliği yükünden alınmaz. Arka ile ve heğbe ile gelen iplikden ve gayrından bâc alınmaz. Çıra yükünden üç yükde bir akçe alınur. Tahta ve mertek yükünden bir akçe; araba ile gelen mertek ve ağaç arabasından iki akçe; *tireği* ve tekne yükünden bir akçe alınur. Otluk ve saz arabasından üç arabada bir akçe alınur. Sahtiyan yükünden iki akçe; su sığırı ve kıraç sığır gönlerinden her gönden birer akçe bâc alınur.

17. Ve satılan koyundan üç koyundan bir akçe alınur; keçiden dahi buncılayındır. Ve kassâb boğazladuğı koyundan bir akçe alınur. Ve bazarda bir halı kırk akçeye satılsa, bir akçe bâc alınur; kırk akçeden eksüğe satılsa yine bir akçe alınur ve kırk akçeden ziyâdeye satılsa ne mikdâr gerekse olsun her neye satılursa iki akçe bâc alınur. Ve seccâde satılsa bir akçe bâc alınur. Ve her kepenekden birer akçe bâc alınur. Aba yükünden bâc alınmaz. Astar yükünden bâc alınmaz. Ve satılan esirlerden erkeklerinden ve dişilerinden her esirden satun alan kimesneden dört akçe ve satan kimesneden dört akçe alınur, sekiz akçe olur. At ve bârgir satılsa alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe, dört akçe olur. Ve şehirden hâric karyelerde satılsa ve satun alınsa, bâc alınmaz. Sığırdan öküz ve inek satılsa, alandan iki akçe ve satandan iki akçe alınur, dört akçe olur. Eğer satun alan kimesne dahi boğazlasa, boğazlayandan yine iki akçe alınur. Eğer hâricden varub getürse boğazlasa, yine iki akçe bâc alınur. Eğer boğazlamasa bâc alınmaz.

Temmet bi avn'illâhi Te'âlâ Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebîülevvel

Min şuhûr-i senete isney-aşeer ve tis'a-miete el-hicriyye en-nebeviyye

---

(1) — **Öngiye:** Buna **önki** de denir. İzahı için bkz. OK, I/561, dn.2

Çatalca Kanunnâmesi, BOA, TTD, 36, sh. 5-6

Çatalca Kanununun Orijinali
(BOA. TTD, 36/5-6)

§.24- ÜSKÜB SANCAĞI KANUNNÂMESİ (75)

I- TAHLİLİ VE NÜSHALARI

Her ne kadar *Üsküb*, bir ara ve özellikle de II. Bâyezid devrinde kazâ merkezi haline getirilmişse de, sonradan yine sancak statüsüne yükseldiğinden ve elimizde kesin bilgi bulunmadığından, burada müstakil sancak olarak aldık. Fâtih devri Kanunnâmeleri arasında *Üsküb Sancağı* başlığı altında Kratova ma'denlerine ait ba'zı ma'den kanunnâmelerini zikretmiştik(1). II. Bâyezid devrinde, Kratova ma'denleriyle ilgili hukukî düzenlemeleri, kanunnâmedeki sarâhata dayanarak *Köstendil Sancağı Kanunnâmeleri* arasında zikrettik.

Kanunnâme başlığından da anlaşılacağı gibi, *Üsküb*'deki *bâc*, *kantar*, *dalyan* ve benzeri konuları tanzim etmektedir. Bunlar ise, ülül- emre havale edilen hususlardır.

Eski adı, *İskopya* olan bu yerleşim merkezinin adını Osmanlılar Üsküb'e çevirmişlerdir. 792/1389 yılında Yıldırım Bâyezid devrinde *Timurtaş Paşa* tarafından fetholunmuş ve paşa buranın beyliğine getirilmiştir. Padişahın emriyle Anadolu'dan gelen müslümanların buraya iskân edilmesiyle, Rumeli'nde en evvel Osmanlı ve müslüman, şehir rengini alan Üsküb kazâsıdır. Üsküble ilgili ilk önemli hukukî düzenleme tahminen II. Bâyezid devrinde yapılmıştır. Önceleri bazan paşa ve ba'zan da *Manastır Sancağı*'nın bir kazâsı veya nâhiyesi olan Üsküb, II. Selim devrinde sancak haline gelmiştir (2).

Üsküb'ün ilk mühim kanunnâmesi henüz Türkçe yayınlanmamıştır. Bu kanunnâmenin şu anda elimizde dört tane nüshası mevcuttur.

Isi, Topkapı R.1935, vrk. 145/b- 147/b'deki temel nüshadır.

IIsi, yine Topkapı R.1936, vrk. 153/b- 155/b'deki benzeri bir nüshadır.

IIIsü, İÜ. Ty. 2753, vrk. 82/b- 85/b'deki nüshadır.

VIsü, Paris, 35, vrk. 152/a- 155/a'daki nüshadır.

Dört nüsha ile mukayeseli olarak bu kanunu tesbitlerimize göre ilk defa Türkçe yayınlıyoruz. Üsküb'ün bu dönemde bir zeâmet halinde olduğu kanunnâmenin isminden anlaşılmaktadır. Kanunnâmenin Fransızca tercümesi ise, daha önce neşr olunmuştur(3).

II- KANUNNÂMENİN METNİ

KANUNNÂME-İ ZE'ÂMET-İ ÜSKÜB VE BÂC VE KANTAR VE DALYAN VE BALVAN VE GAYRİHÎ

1. Şehre ne kadar *kapan davarı* gelse, *beğlik kantar* ile vezn olunub bir kanta-

(1) Krş. Fâtih-46, 47, sh. 541 vd.

(2) BOA, TTD, No: 4; 16M.; 73; 217; 224, 232; 354 (nâhiye ve kaza); 924 (Liva); **Kamûs'ül-A'lâm**, II/932 vd.

(3) Beldiceanu, *Recherche*, 275-283

ra bir akçe satandan ve bir akçe alandan *resm* alınmak ve artuğı eksüği bunun üzerine hesâb olunmak ve kantar davarı beğlik kantardan gayrı yerde tartılmamak ve kimesnede beğlik kantarından gayrı kantar olmamak *kanun-ı kadîm*dir ve yasakdır.

2. *Ve yağ* yüküne şehre girdükde bir yükde dört akçe ve *bal* yüküne üç akçe ve satılub kantara çekilicek alandan her kantara birer akçe almak kanundur.

3. Ve şehre ne kadar *kepenek ve kalı ve aba ve kepe* fil-cümle bunların emsâli yün cinsi gelüb satılsa, kırk akçede bir akçe alınmak âdet-i kadîmedir. Ve eksüği artuğı bunun üzerine hesâb olunur. Meğer şol kalı yüki ki, bâzirgânlar *Bursa*'dan alub *şiddet* çeküb getürseler, anlarun yükünden iki akçe alınmak ve ne kadar *pamuk* yükü gelse, yük başına müslümandan altı akçe ve kâfirden sekiz akçe alnu-geldiği i'tirâf-ı nâs ile ve şuhûd-ı udûl şahâdetleriyle kanun-ı kadîm idüği sâbit ve zâhir oldu.

4. Ve *hâric*den ne kadar ham *yün* gelse hamla satılsa, ikisine bir akçe alınmak ve *debbâğ* taşradan *ham gön* getürüb satsa, ikisine bir akçe alınmak ve kendü işlemedüğinin yükünden iki akçe ve arabasına sekiz akçe alınmak kanun-ı kadîmdir. Ve *pamuk ipliğ*inden kırkda bir akçe alınmak kanundur.

5. Ve şehir sınurında *vakıfdan* ve *mülkden* fil-cümle her ne tâyifeden zirâ'at etseler, zirâ'atlerinden fil-cümle *hubûbât-ı arzîden* ve *bukûlden öşür* alınmak lâzımdır ve kanun-ı kadîmdir. Meğer şol *vakıf*dan ve *mülk*den ki, *temlîk-i selâtîn* ile *temlîk* olmuş ola.

6. Ve sâhib-i vakıfdan ve mülkden ve tımar erenlerinden ve gayriden olsun, şehirde ve şehir sınurında cem' edüb anbar etdikleri galleden satsalar, bir *müdde* on akçe *bâc*ın vermek ve deve yükiyle gelen *terken*in bir *müd*de on akçe bâc almak ve *pirinç âmilleri* getürdükleri pirinçden ve âmillerden satun alub getürenlerün yükünde iki akçe bâc alınmak.

7. Ve şehirde ve şehir sınurında ne kadar vakıf ve mülk *değirmen* var ise, *subaşılığa* hâsıl kayd olunmuşdur; bir yıl tamam yüriyenden *Edirne müddi*yle buçuk müdd arpa ve buçuk müdd buğday ve altı ay yüriyenden anun nısfı alınmak kanundur. Ammâ yıl tamam yüriyenden otuzar akçe alınu-gelmişdir. Ve *değirmen öşrün* satduklarında müdde on akçe bâcları alınmak.

8. Ve şehir sınurında ve şehir içinde olan *hâlî yerleri* tasarruf etmek *subaşı* icâzetine mevkûf olmak ve eğer icâzetsiz ederlerse makbûl olmamak ve zirâ'ate kâbil yeri olub üç yılda bir kerre zirâ'at etmeğe sâlih olub üç yıl bilâ-mâni' zirâ'at etmeyenin dördüncü yıl alub zirâ'at etmeğe mültezim olur kimesnelere vermek ve şehir sınurında olan *kiremid furunun*dan her furuna yılda otuz akçe alınmak ve *hâssa çayırın* tapusı tecvîz olunmayub *sâhib-i tımar* tasarruf etmek kanun-ı kadîmdir. Ammâ ra'iyyetin çayırı *Anadolu Kanunu*na uydurulursa ki, *bütün çift* yazılan kimesne iki dönüm ve *nîm çift* yazılana bir *dönüm çayır* verilüb mâ'adâsı sâhib-i tımara verile.

9. *Ve hargele* subaşılığa müte'allık olub evvelden hargele yüriyü geldiği yerlerde yüriyüb örü yerlerini men' edenlere ve dahl edenlere yasak olmak ve *korıcılık* dahi subaşılığa müte'allık olub korucı mu'temed kimesne olmak.

10. *Ve ekinde* ve bağda ve bağçede ve çayırda davar dutulsa, beş ağaç urılub beş akçesi alınmak.

11. Ve şehre *Vardar* suyıyla gelen *balvan ağacı* anda olan *cisr* kurbüne gelüb iskele urub öşri alındıktan sonra satılmak ve iskeleye gelmeden kenardan alan yasak olunmak(1).

12. Ve ra'iyyet olan kimesneler, zirâ'ate kâbil yerlerin bilâ mâni' koyub varub hâricde zirâ'at edecek olursa, te'kîd ve tehdîd olub ba'd'et-tehdîd gerü eslemeyüb varub hâricde zirâ'at etseler, *iki öşür* hükm olunub biri *sâhib-i arza* ve biri *sâhib-i ra'iyyet*e verilmek âdettir.

13. Ve hem ol vilâyetde âdet şöyle imiş ki, yerleri olmayub gayrı yerde zirâ'at eden ra'iyyetin *müdde* üç kile *sâlârlığı* alınur imiş. Ve *bağı öşri* sınurda olan ra'iyyetden dahi yüz *medre*de üç medre sâlârlık alınur imiş. Hâliyâ anlara münâsib görülmeyüb şöyle münâsib görüldü ki, zikrolunan sâlârlık alınmaya. Ammâ ra'iyyetden keferenin ve hâricden gelüb müteka'id olmuş keferenin gayrı tımarda bağları olub şirelerin şehre getürüb satılıcak, yük başına ikişer akçe *bâc*ları alına ve sâlârlık alınmaya. Ve hâricden gelen keferenin ellerinde *baştina* bulunub tamam *ispenç* alınmak ve hâricden harâca kâbil kefereden ispenç alınmak *kanun-ı kadîm*dir.

14. *Ve bîve avretlerden* kudretleri yetişicek altışar akçe *ispenç* almak kanundur. Ammâ kudreti olmayandan alınmaya. Ve hâricden gelen keferenin *baştinası* olmayandan on iki akçe *dönüm resmin* vermek kanun-ı kadîmdir.

15. *Ve şehrin mumhânesi* olub *subaşılığ*a müte'allık olduğu sebebden, ne kadar *helvacı*lar ve *balcı*lar ve gayrı mum eyler kimesnelerin mumı olursa, mumhâneye verüb yüz dirhemine iki akçe verilüb ve dökülüb mum oldukdan sonra yüz dirhemi dört akçeye satılmak ve mumhâneden gayrı yerden mum alınmamak ve şehirden yabana mum gitmemek ve hâricden şehre mum gelüb mumhânede zarûret olıcak *narh-ı rûzî*-i mezbûr üzre alınmak ve şehrin *başmakçıları ve çizmecileri* ve bilcümle mum işleyen ve mum alan kimesneler, gayrı yerden mum almamak ve mum işleyen kimesneler hârice mum satmamak içün teftîş olunub vâki' olmuş olursa tehdîd olunmak.

16. *Ve monapolye* eyyâmında beğlik meyhâneden gayrı yerde *hamr* açılmamak ve içilmemek ve şehre hâricden hamr gelmemek ve sipahî tâifesinden ve şehirlüden evlerinde hamr olmamak ve hem sezilen yerleri arayub bulıcak muhkem yasak olmak ve mâdem ki, bir kimesne kendü hâlinde olub kimesneye zararı ve şenâ'ati olmaya, *asesbaşı* ve *nâib* sarhoşdur deyü dutmamak ve incitmemek(2).

17. Ve **cisr**ün öte yakasında şehir halkının bağları ve bahçeleri ve tarlaları olub **suvarı** geldükleri ve şehir sınurında *Vardar* üzerinde olan *dalyanlar* subaşılığa hâsıl yazılmışdır. İcâzetsiz dalyan kurub öşrin saklamayalar.

18. Ve *bâc gizleyenlere yasak olunmak* ve bâc kaçurub *terke*lerin bazara getürmeyüb uğurlayın anbardan *terke* satanlara ve bâcdan kaçurub uğurlayın şehre yük

---

(1) — **Vardar:** Rumeli'nin en büyük ırmaklarındandır. Şar dağlarından doğar ve Üsküb'e yakın yerden geçer (Kamûs'ül-A'lâm, VI/4655-4656).

Baluan: Vardar nehri kenarında bir köy adıdır.

(2) Bu madde, gayr-i müslimlerin sâkin olduğu yerlerin ahkâmını tanzim etmektedir ve Osmanlı Devleti'nin azınlıkların dahi din ve vicdan hürriyetine en münâsib tarzda riâyet ettiğinin müşahhas misâli olmaktadır.

koyanlara ve yük çıkaranlara ve kantardan uğurlayın kantar davarın satanlara ve rubu' kantardan ziyâdesin vukiyye ile satanlara ve uğurlayın satun alanlara ve destûrsuz bağçe ve bağ ve bostan bozanlara ve harman dökenlere ve resmin vermeden *hamr* satanlara ve *Frenk kâfirleri* gön ve sahtiyân ve silah âlâtın ve at satun alub gitmemek içün yasak olmak ve gece ile gezmeği yasak olmak ve *mahallede kefilsüz adam olmamak* ve *müttehem ve mütteheme* teftîş olunub bulınıcak şehirden sürülmek ve yasak olmak âdet-i kadîmdir.

19. *Ve bir esir* satılsa, iki akçe satandan ve iki akçe alandan *bâc* alınmak kanundur. Ve bir bârgir satılsa, gerü iki akçe satandan ve iki akçe alandan bâc alınmak ve sığır satılsa iki akçe satandan ve bir akçe alandan ve koyun satılsa iki koyuna bir akçe ve bir yük şir-i revgan yağından sekiz akçe ve bir yük zeytûn yağından sekiz akçe ve bir yük undan iki akçe ve bir yük buğdaydan ve bir yük darudan ve bir yük arpadan ve bir yük soğandan ve bir yük sahtiyândan ve bir yük peynirden ve bir yük tuzdan ikişer akçe ve na'l ve mıh yükünden iki akçe ve dane zeytûn yükünden iki akçe ve pirinç yükünden iki akçe ve *Selanik kumaşı* yükünden iki akçe ve *Bursa kumaşı* yükünden iki akçe alınmak kanundur.

20. Ve eşek ve katır ve deve satılsa, iki akçe alandan ve iki akçe satandan alınmak âdetdir. Ve *Frenk kâfirleri* hâric-i vilâyetden *çuka* getürseler, yüküne yirmi beş akçe ve vilâyet kâfirleri getürseler, yüküne iki akçe kanundur.

21. *Mercimek ve nohud filcümle hubûbât* yükünden ikişer akçe ve balık yükünden ikişer akçe ve işlenmiş kayış yükünden ve kâğıd ve ibrişim yükünden ve bez ve urğan yükünden ve çizme ve pabuç ve meşin yükünden ikişer akçe ve koz ve kestane ve *pırnar* ve yaprak yükünden ikişer akçe ve nârenc ve enâr yükünden ve yükle gelen *çert* âletinden ve sabun yükünden ve yükle gelen tekne ve ağaç çanak ve filcümle ağaç âlâtı yükünden ikişer akçe ve kılıç ve *Eflâk bıçağı* ve bozdoğan ve sâir işlenmiş demür âlâtından yüküne ikişer akçe alınmak âdetdir(1).

22. Ve bir *araba* kuru otlukdan buçuk akçe ve bir araba yaş ot gelse iki demed ve bir yük yaş otdan bir demed ot alınmak âdetdir.

Ve bir yük tahta *bâcı* buçuk akçe ve tahta araba ile gelse bir akçe ve mertek yükünden iki pul ve ağaç yükünden buçuk ve eğer ağaç araba ile gelse iki akçe ve araba ile gelen odundan bir ağaç ve yükle gelenden bir ağaç ve köprüden gelen arabadan iki ağaç ve yükden iki ağaç ve kelem yükünden iki pul ve araba ile gelse bir akçe ve yükle çıra gelse üç pâre çıra ve fuçı çenberi yükine bir çenber ve sekiz hasıra bir akçe ve heğbe ile gelen terkenin kilesine buçuk ve şehirde yük bağlatub taşra gitse yük başına iki akçe, fil-cümle şehre gelüb satılandan olı-gelen âdet üzre *bâc alınmak kanundur.*

---

(1) — **Pırnar:** Meşe ağacı nevilerinden çalı.

— **Çert:** Çerçi eşyası, çerçiye gerek olan şey (Tarama, II/869-870)

Üsküb Kanunnâmesi, Topkapı, 1935, Vrk. 145/b-147/b

§.25- VİDİN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Vidin, Sofya'nın 160 km kuzeyinde, Tuna'nın güney sâhilinde ve Romanya'daki *Kalafat*'ın karşısında yer alan bir sancak merkezidir. 1389 da *Evranos Gazi* tarafından Osmanlı Devleti'ne ilhâk olunmuştur. Merkez, *Bate* ve *İsferlik* (?) önemli kazâ merkezleri arasında yer alır[1]. II. Bâyezid devrinde *Vidin Sancağı* ile alâkalı iki kanunnâme tedvîn olunmuştur. Şimdi bunları görelim:

II- VİDİN SANCAĞI KANUNNÂMESİ (76)

1488'de *Sofya Sancağı*'na bağlı *Berkofça kazâsı* kadısı *Muhammed* tarafından tanzim olunan 8 maddelik bu kanunnâme, *Vidin sancağı*ndaki ma'den hükümleri, şer'î ve örfî ba'zı vergileri tanzim etmektedir. Umumî kanunnâmede tahlili yapıldığından burada tekrar etmiyoruz.

Tek nüshası, *Paris, 85, vrk. 299/a-b*'de bulunan kanunnâmenin, şimdiye kadar sadece Fransızca tercümesi yayınlanmıştır[2].

Arz-ı fakir-i bende budur ki;

1. *Vidin Sancağı beği* hizmetlerine dâir bendegerlerinin ma'den teftiş edesiz, asıldan bu deme gelince kanun nicedir ve beğliğe hâsıl ne vech üzeredir ve taşradan içerüye, içerüden taşraya gelen ve giden nedir yazub defter edüb arz edesiz deyû emr olunmuş. Ber mûceb-i emr-i âlî mezkûr ma'dene varub hükm-i hümâyûn mûcebince teftiş olunub *kuyu sâhiblerin* ve *urbarar*lar ve ne kadar ma'den ehli var ise ihzâr olunub kadîmden kanun ve kâîde sorulub:

2. Meğer kuyulardan *cevher* çıkduğından sonra *çarha* getürüb *iplik* ederler imiş. İplik olduğundan sonra *ameldâr* öşrin alur imiş ve andan sonra gümüşi *kâl* ederler imiş. *Kâlhâne yazıcısı* olan kimesne her kimin gümişi var ise, esâmîsini yazub defter ederler imiş. Her kişi gümüşini *Novoberde*'ye darbhâne'ye ilede.

3. Ve andan sonra âmil olan kimesne ma'denden gelmiş olan keferenin her yılda 25'er akçe *ispenç*lerin alurlar imiş.

4. Ve andan sonra her yılda *ganem resmi* deyu her kimin koyunı var ise, üç koyuna bir akçe alurlar imiş ve *gerdek değürin* alurlar imiş.

5. Ve bir kimesnenin bağı ola, şiresinden öşrin alur imiş ve bir kimesne tahıl eke öşrin...

---

(1) **Veliyyüddin Efendi, 1969, Vrk. 82/b; Şemseddin Sâmi, VI/4681-4682**

(2) **Beldiceanu, Actes, II, 217-218**

6. Ve bir kimesne *mücrim* olsa, *cürmin* alur imiş. Kanun-ı Padişahî mûcebince.

7. Ve sancakbeği subaşısı benâmda (?) bizümdür deyu her hafta dehşeinbe ve yekşembe güni bâcım alur imiş; bakî anlarun bâcını *ameldâr* alur imiş.

8. Ve *Vidin Sancak beği* subaşısı ol iki köyün hâsılın *ameldâra* bir yıla 600 akçeye satmış, 800 akçe hâsıl olınuş. Ve her gün kanun kâide teftiş olunub sene ihdâ ve tis'îne ve semâne-mi'e yılında 31966 akçe hâsıl oldu, ve sene isneyn ve tis'îne ve semâne-mi'e yılında 28756 akçe hâsıl oldu ki, hesâb defter olunub hükm-i hümâyûnla gelen *Yusuf* nâm kula teslim olunub âsitâne-i murad-bahşe i'lâm olundu. Bâki emr der-i devletin re'y-i şeriflerine müfevvazdır.

Abdüküm el-hakir Muhammed el-fakir el-kâdî bi Berkofçe.

Vidin Sancağı Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 299/a-b

١ عرض فقیر بنده بودر که ودین سنجاغی بکی خدمتلرینه دوربنده کزلرینک معدن تفتیش
ایچون صالندم بو دمده کلنجه قانون نسخه‌سی دروب بکی حاصل نه وجه اوزره در و طشره دن
ایچرو نه ایچرودن طشره یه کلن و کیدنلر ندر یازوب دفتر ایدوب عرض ایدیسن دیو امر
اولنمش بر موجب امر عالی مذکور معونه واروب حکم همایون موجبنجه تفتیش الوب قبو
صاحبلرینی و او وبارلرونه قدر معدنی هله وار رسه حصار النوب قدیمدن قانون
٢ وقاعده صورلوب مکر قبلوردن جوم چیقدوغی دن عسکر ... کتوروب ابالک ایدرلر ایمش
ایلک اولدوغنده عسکره عملده عشرین الورلر ایمش واندن صکره کومبه فرق ایدرلر ایمش
قالهانده یا زنجیره‌سی ولان نکسنه مرکب کیمی وار رسه ماهیینی یازوب دفتر ایدرلر ایمش
٣ هر کشی کومسنی توابیدن نه ضربخانیه ایله و اندن صکره عامل اولان کسنه معدنده کلنب
٤ اولان کفره نکه هر بلده یکرمی بش اقچه اسپنجلرین الورلر ایمش واندن صکره هر بلده غنم
٥ رسم دیو هر کیمک قیونی وار رسه اوچ قیونه بر اقچه الورلر ایمش وکرد له ذکر اینه الورلر ایمش وبر کمسنه‌نک
٦ باغی اولسه شیره‌سندن عشرین الورلر ایمش وبر کمسنه دخل اکه عشرین وبر کمسنه جرم اولسه جرمینی
٧ الورلر ایمش قانون پادشاهی موجبنجه وسنجاق بکی صوباشیسی بازاره ... مدر دیو هر
معدنده شنبه کون و یکشنبه کونه بجینی ویرلر ایمش باقی ... باجینی ... الورلر ایمش
٨ میره سنجاق بکی صوباشیسی اول ایکی کومش حاصلی عملده بر یلده اللی یوز اقچه یه
صاتمش سکز یوز اقچه حاصل اولمش و هر کور قانون قاعده تفتیش النوب سنه حدی
وتسعین وثمانمائه یلنده اوتوز بیک دوقوز یوز اللمش اللی اقچه حاصل
اولدی وسنه اثنی وتسعین وثمانمائه یلنده یکرمی سکز بیک ... یوز اللی الو
یوز اقچه حاصل ... ولدیکله حساب و ... دفتر اولنوب حکم همایون ایله کلن یوسف نام
قوله تسلیم اولنوب استانه مراد ... اعلام ... باقی امر ... دولتک ... قدر

عندکم الحقیر محمد الفقیر

الکاتب ...

III- VİDİN VE SEMENDİRE İSKELELERİ YASAKNÂMESİ (77)

Tek nüshası, *Paris, 39, vrk 150/b- 151/b*'de bulunan Yasaknâme'nin, hem Türkçe ve hem de Fransızca neşri yapılmıştır. 2 maddelik bir hukukî düzenlemedir[1].

YASAKNÂME-İ İSKELEHA-İ VİDİN VE SEMENDİRE 6.7.1482

Zikr olan yerlerün sancağı beğlerine hüküm yazılur ki, mezkûr iskelelerün 'âmili Mahmud Dergâh-i mu'allâma gelüb *yasaknâme* taleb eyledükleri sebebden buyurdum ki,

1. İş bu hükm-i hümâyûnum mûcebince yasağa müstahık kimesneler olur ise sizün ma'rifetinüz ile ol *iskeleler*ün üzerinde *yasakçı* olan kulum gereğince emrüm mûcebince hakkından gele.

2. Bu bâbda sizün yerlerinüze duran adımlarınuzdan ihmâl ve müsâhele vâki' olmaya, mâdam ki sizün ma'rifetinüz olmaya, bu bâbda kimesneye yasak eylemeye, edecek olursa Âsitâne-i sa'âdetüme 'arz edüb gereği gibi hakkından gelem deyü.

Tahrîren fî Cemâzi'l-evvel sene 887.

(1) Beldiceanu, **Actes,** I, 157; Anheqqer/İnalcık, *Kanunnâme-i Sultanî,* No: 61

Vidin Ve Semendire İskeleleri Yasaknâmesi, Paris, 39, Vrk. 150/b-151/b

یساقنامهٔ اسکلهاء ودین وسمندره

ذکر اولان بیرلرک سنجاغی بکلرینه حکم
یازیلور کی مذکور اسکله‌لرک عاملی محمود
درگاه معلامه کلوب یساقنامه طلب
ایلدکلری سببدن بیوردم که اشبو حکم
همایونم موجبنجه یساقه متعلق کسنه‌لر
اولورایسه سیزلر معرفتکزیله اول اسکله
لرک اوزرنده یساقجی اولان قولوم کرکجه
امرم موجبنجه حقندن کله
یرلرکوزه طوران ادبلر

ومعامله واقع اولمیه مادامکه سیزلرک
معرفتکزله اولمیه بو بابده کسیه یساق
ایلمیه ایبجلک اولورسه استانه سعادتمه
عرض ایدوب کرکی کبی حقندن
کلم دیبو عمر برا ۱۹ فی
جمادی الاول
سنه ۹۰۲

§. 26- VULÇITRIN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ

I- GENEL OLARAK

Fâtih devrindeki *Vılk-Eli* yani *Güney Sırbistan* bölgesi yerine, *Vulçıtrın Sancağı* kurulmuştur. II. Bâyezid devrinde ve 892/1487 tarihinde yapılan bir tahrîre göre, Vulçıtrın Sancağı'nın beş kazâsı vardır ve bunlar *Lab, Priştine, Morava, Toponica* ve *Novoberde* kazâ merkezleridir(1). Fâtih devrinde Vılk-Eli denen Vulçıtrın Sancağı başlığı altında beş kanunnâme neşr olunmuştur ve bunlardan dördü Novoberde *ma'den kanunlarıyla* alâkalıdır, biri de *Tuzlalarla* ilgilidir(2). II. Bâyezid devrinde de altı tane kanunnâme zikrolunacaktır.

II- 893/1488 TARİHLİ NOVOBERDE MA'DEN KANUNNÂMESİ (78)

1- Tahlili Ve Nüshaları

19 maddelik bu uzun kanunnâmenin tek nüshası vardır ve *Paris, 85, vrk. 266/a-269/a*'da yer almaktadır. Fransızca ve Sırpça-Hırvatça tercümeleri yayınlanan kanunnâme, Fâtih devrindeki benzeri dört kanunnâmenin hükümlerini özetlediği gibi, Sırbistan bölgesindeki ma'dencilerden alınan örf-âdet kâidelerini de, çok geniş bir şekilde, mîrî arazi üzerindeki ma'denler konusunda ülül-emre tanınan yetkiler çerçevesinde, tanzim ve tedvîn yoluna gitmiştir(3). Bu ve bunu ta'kip eden ma'den kanunlarının daha iyi anlaşılması için I.cildin mukaddime kısmındaki ilgili bahsin tekrar tekrar okunması icabeder(4).

Kanunnâme'nin padişahın emri ve hükmiyle, *Vulçıtrın Sancağı* beyi *Kemal* ve Sipahiler ma'rifetiyle, 20-30 Safer 893/1488 tarihinde hazırlandığını, başta ve sondaki kayıtlardan anlıyoruz(5). Kanunnâmede ayrıca bâc vergileri de tanzim olunmaktadır (md. 17-18).

2- Kanunnâmenin Metni

SÛRET-İ DEFTER-İ KANUN-I NOVABERİ

BER MÛCEB-İ HÜKM-İ HÜMÂYÛN Bİ MA'RİFET-İ MÎR-LİVÂ-İ VULÇITRIN VE KEMAL AN EBNÂ-İ SİPAHİYÂN

FASL

1. *Paun* yani yeryüzünden kuyuya ibtidâ edüb işlemeğe derler. *Novaberi*'nin

---

(1) BOA, TTD, No: 22, sh. 1; Novobrdo şeklinde okumak doğrusudur. Ancak metne ri'âyet ederek ba'zan farklı okunmuştur.

(2) Fâtih-49, 50, 51, 52, 53, sh. 553 vd.

(3) Fâtih-49, 50, 51, 52, sh. 553 vd.

(4) OK, I/157 vd.

(5) Bkz. Beldiceaun, **Actes**, II, 232-239

ma'deni atîk ma'dendir. Tahminen 80 ve 90 ve 100 ve dahi ziyâde *kulaçda* eğer cevher damarına rast gelürse, cevhere yetişür. Mesela yüzünden puan edicek 15 ve 20 kulaca varınca her kulacı 500 ve 1000 akçeye ve dahi ziyâdeye kazılur vakit olur ki, *seng-i hâribe* vâki' olur, kulacı 1500 ve 2000 ve 2500 akçeye kazılur, bu kuyu tahminen 10 yıl veya 12 yıl veya 15 yıl *paun* yani işlenür. Eğer Allâh Te'âla inâyet edüb yetişüb hoş ve illâ bunca dahi zahmet külliyen zâyi' ve abes olur.

FASLI
KANUN-I MA'DEN-İ BALA

2. Bir kuyu *cevhere* yetişe, ol kuyudan cevher çekile, 120 *verkçe*'ye bir *şihse* derler. Her verkçe beş *eleruluk* cevher olur. Cevher gâyet eyü olıcak takrîben on ledre satılur. Ve cevher ednâ olıcak bir veya iki *ledre*ye satılur. Ve her ledrenin kıymeti 276 akçe kadîmden kanun-ı mukarrerdir. Ve her ledre 12 *önki* olur. Her önkinin kıymeti 23 akçe kanun-ı mukarrer. Ledre ve her *önki* altı miskâldir(2).

3. Merhûm *Sultan Muhammed* -Nevverallâhu kabrehû- zamanında hâsıl olan cevherden rubu' alınub beğlik içün zabt olunurmuş. Ve *beğlik* cânibinden suyu çekilen kuyulardan hâllü hâline ve suyuna göre *âdet-i âb* her önkiden ikişer ve üçer ve beşer akçe alınurmuş. Tâ merhûm Sultan -Ne'vverallâhu kabrehû- Dâr-ı Na'îme intikâl edicek bu kanun câri olmuş. Ba'dehû Padişahımız -Azze nasruhû- devletle taht-ı şerîfe kadem bastıkdan sonra hâsıl olan cevherden kim, her ledrenin kıymeti yukaruda beyân olmuşdur, *âdet-i âb* içün südüs alınmak ve cevherden hâsıl olan ham gümüşden sümün almak mal-i padişahîye enfa' göründüğü ecilden bu kanun vaz' olunmuş ilâ yevminâ hâzâ.

FASL
AHVÂL-İ SÂHİB-İ ÇAHÂN

4. Meselâ bu *çah* tahminen bir *şıhse* cevher çekse kim, 120 *verkçe*den yukaruda beyân olduğu gibi a'lâ ve evsat ve ednâ bazar eylese, her *ledre*nin kıymetinden kim, 276 akçedir, beğlik içün *âdet-i âb* südüs 48 akçe alınur.

5. Ba'dehû *cevher kazan ırgadlara* her etekden kim, kıymet 23 akçedir, ba'zına sekizer akçe ve ba'zına onar akçe verürler.

6. Mâ bâkî ne kalursa mezbûr çahın harcına sarf olunur. Ve dahi budur ki, zikr olunur:

Cevheri bu hâl getürüb kuyu ağzına yukaru çekmek ırgadlara, *mağ* vefâ ettükçe; ve *külünk* ve *çapa* ve kuyu içinde kuyu yapmak içün ağaçlar ve tahtalar ve

(1) — **Seng-i Hârib:** Harap edici taş demektir.

(2) Bu maddede önemli ağırlık ölçüleri açıklanmaktadır.

— **Verkçe:** 1 verkçe = 1/120 şihse = 17,10 kg.

— **Şihse:** Şihte de denir. 1 şihse = 20 hıml = 2052, 48 kg.'dır. Aslı Shicht'dir.

— **Önki:** 12 önki = 1 Ledre olduğuna göre, 1 önki = 30.73 gr.'dır.

— **Ledre:** Lodra da denir. Vezne lodrası 120 dirhem = 384,9 gr'dır. 1 lodra = 12 önkidir.

— **Eleruluk:** 1 Eleruluk = 1/5 verkçe = 3,42 kg.'dır.

yekseri ve *ulak*lar ve *paun*luk içün ve nerdüban ve kuyuları yerine delüb yel vermek içün ve işçiler üzerine duran *hutman* ulûfe her hafta 40 akçe ve kuyu içinde *şafar* olanlara ulûfe ve kuyuya *yazıcı* olan her hafta 40 akçe veyahud dahi eksik ulûfe ve kuyuya ve mezkûr çaha cevher ve hâk çekmek içün ırgadlara kenevirden ve ıhlamurdan ve deriler jak eyleyüb cevher çekmek içün ve yukaru ve kuyu ağzında duran ırgadlara *ulûfe* ve içeru ve su içinde su çeken ırgadlara ulûfe ve kuyu suların taşıyan ırgatlar ve taşra çıkan cevherin ve malın nâzırı olana ulûfe ve yeryüzünde olan *şafar*lara ve cevher çeken atlara ve *dolab harcı* ve içeru kuyu içinde cevher üzerinde yakmak içün kömür ve ağaç içün ve mezkûr kömüri ve ağacı yakan ve söyündüren kâfirlere ulûfe ve cevher-i arazi içün kuyunun dere tarafına üçere barışub her kovada 1000 akçeye ve dahi eksüğe veyahud dahi ziyâdeye ve bunun emsâli nice harcları vardır.

7. Şol *çah*da ki, tahminen 15 ve 20 *ledre* bazar edicek hâsıl harcına vefâ edüb fil-cümle kendilerine nef' âid olub hidmetlerine veya gayrı yerlere *paun* harc ederler ve illâ beş altı ledre bazar eden kuyu dahi ziyadece olıcak hâsıl harcına vefâ etmez, kendü yanlarından harc edüb kuyuyı işlerler.

FASL

MASARİF-İ CEVHER

8. Ma'denden her ne mikdâr cevherlere *vatruk*lara ki, cevher iledenlerdir, mecmû'ısın anlara satıldıktan sonra ma'denden kaldırub *botok*'a iletürler, yani cevher yuyacak yere iledürler. Ma'denden kaldırub *botok*'a varınca ve anda yuyub pâk eden ırgadlara ve sâir harcına her *hıml*ine 15 akçe dahi vardır. Ba'dehû tamam cevherleri yuyub pâk edüb *çarha* kaldırınalu olıcak her hımline birer akçe *bâc-ı hiç* deyû beğlik içün alınub zabt olunur. Ve *botok*dan harca varınca *ücret-i bargir* beş akçe her hımline harcı vardur. Ve çarha vardıktan sonra cevher yakmasına ve kömüre ve oduna ve ırgadlarına ve üstâdkârlarına ve furun yapana ve kurşun olduktan sonra *çistila* etmeğe yani gümüşi kurşundan ayıran üstâdlârına ve sâir harclarına her hımline 20 akçe harcı vardır. Cem'an her hımlin dahi gümüşi alınca 40 akçe olur, ber vech-i tahmin.

FASL

9. Tahminen 40 *hıml* yunmuş pâk olmuş cevherden kim, a'lâ olıcak takriben 20 *ledre* ham gümüş ve evsat olıcak 12 ledre ve ednâ olıcak beş altı ledre ham gümüş vâki' olurmuş. Vaktâ ki, *çarh*da gümüşi kurşundan ayırtmalu olıcak *Dâr'üd Darb* âmilleri cânibinden bir adam ve ma'den âmili cânibinden bir adam üzerine durub kurşundan ayırtılmakdan sonra bu yasak ma'rifetiyle mühürlenüb sâhib olan kimesne ile bazar gün olıcak mecmû' cem' olunub *Kadı Efendi* ma'rifetiyle ve *Novaberi emîn* ve *kâtib* ma'rifetiyle ve *Dâr'-d-Darb* âmili âdemîsi ve *yasak kulı* ile hazırûn olub beğliğe âid olan sümün nukra her ne vâki' olursa, ma'den âmili ve *Dâr'üd-Darb âmili* ve bizim mührümüzle mühürlenüb hisârda konulur. *Kâl* olacak mahalde mezbûrûn ma'rifetleriyle *kâlhâne*ye gelüb kâl olunub *ücret-i kâlhâne* her 115 dirhemde bir akçe verildikden sonra Dâr'üd-Darba teslim olunub her dirheme üçer akçe alınur. Ve kâlhânede sümünden vâki' olan *rişte* her ledreye beş akçeye

satılub beğlik içün zabt olunur[1].

FASL

10. Belaviçe ve *Rim* ve *Buliçe* ve *Mirkame* nâm ma'âdin merhûm *Sultan Muhammed* zamanında cevherden öşür alınur imiş. Ba'dehû rubu' alınmış. Tâ merhûm Sultan Muhammed Dâr-ı Na'îme intikal olunca bu kanun câri olmak; ba'dehû Padişahımız -Azze nasruhû- zamanında *sümün nukra* alınmak enfa' göründüğü ecilden bu kanun câri olunur, ilâ yevminâ hâzâ.

FASL

BOTOK

11. Cevherler yunub pâk olduğu yerlerden yağmur seliyle derelerden ve çahlardan (?) cem' olunan cevherden beş *kıbıl*da bir *kıbıl* beğlik içün zabt olunur. Mezkûr botok üç yıla 45.000 akçeye mukâta'aya verilür; bu mukâta'a dahi ma'âdîn mukâta'asıyle biledür.

FASL

KÂLHÂNE

12. Mezkûr *kâlhâne* mukâta'aya verilür. Yılda 50.000 akçeye veya 55.000 akçeye veyahud dahi ziyâdeye satılur. Bunun mukâta'ası ma'den mukâta'asıyle bile satılur.

13. Her gümüşden kim, *kâl* olur, eğer beğlikden eğer hâricden, her 115 dirhemde bir akçe *ecr-i kâlhâne*, kömür dahi ve *bakır harcı* ve sâire dahi *kâlhâneci* yanındadır.

14. Her gümüş ki, kâl olunur, *Dâr'üd-Darb âmili* cânibinden *kâlhane* kâtibi ma'rifetiyle kâl olub Dâr'üd-Darb'a teslim olunur. Kıymeti üçer akçe üzere akçesin alurlar.

FASL

15. Monopolye ma'âdin mukâta'asıyle bile satılur. *Nefs-i Novaberi*'nin şiresi olmaz, hâricden meyhâneciler *hamr* getürürler. Monopolye eyyamında iki ay monopolye dutulmak kanun-ı kadîmdir. Her meyhâneciyle her vech-i maktû' sâhib-i hamr ile her ne vechile kim, ziyâde olursa, hâllü hâline göre fuçıdan fuçıya hamrına göre 600 akçeye ve 800 akçe ve 400 ve 300 akçeye bunun üzerine mukâta'a olunursa, hâsıl olan akçe beğlik içün zabt olunur.

FASL

RÜSLÛM-I GUŞLUSİNE (?)

16. Mezkûr *guşlusine* oldur kim, hâricden veyahud şehre yahud şehir meyhânecilerinden bir fuçı şire getürse, her fuçıya yüz altmışar akçe ve her yükden on akçe alınur. Amma fuçı doldurmak içün bir yük getürmese, fuçı dahi boş olduğı zâhir olsa, ol yükden nesne alınmamağa şehir kavminin ellerinde hüccetleri vardır.

FASL

BÂC-I SİYAH

17. Bir .... çukadan, bâc: 12; bir sade anteri, bâc: 6; Kirbâs an hıml, bâc: 35,

---

(1) — **Nukra:** Külçe halinde gümüşe denir.

ihtisâb: 1; Kettân an hıml, bâc: 8, ihtisâb: 1; erik an hıml, bâc: 2; Şa'îr an hıml, bâc: 1; an mâhî-i morina an hıml, bâc: 8, ihtisâb: 1; an mâhî-i sazan an hıml, bâc: 1, ihtisâb: 1; an mâhî-i ... an hıml, bâc: 6, ihtisâb: 1; an mâhî-i taze, bâc: 2; an mâhî-i yılan an hıml, bâc: 4, ihtisâb: 1; an mâhî-i derya an hıml, bâc: 4, ihtisâb: 1; an mâhî-i ... kumru an hıml, bâc: 12, ihtisâb: 1; an mâhî-i pâre an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; an havyar an hıml, bâc: 12, ihtisâb: 1; an rûgan-ı zeytûn, bâc: 12, ihtisâb: 1; kestane an hıml, bâc: 2, ihtisâb: üzüm an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; incir an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; el sepetile balık gelse bâc: 1; fevâkih an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; kuru yemişden an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; tuz hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; şarabdan bâc: 3; atîk an hıml bâc: 1; bal mumu an hıml, bâc: 4, ihtisâb: 1; sabun bâc: 3, ihtisâb: 1; ..... an hıml: 2; temür.... an hıml, bâc: 2, ihtisâb 1; bal an hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; kovan bal bâc: 1; kurşun an hıml, bâc: 1; peynir an hıml, bâc: 2; ihtisâb an tulumdan: 1; pirinç hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; sarımsak hıml, bâc: 2, ihtisâb: 1; kumaşdan an hıml, bâc: 2; an .... bâc: 1; an kepenek, bâc: 1; post zenane, bâc: 2; post merdâne bâc: 1; çuvaldan bâc: 1; .... üç ağaçdan bâc: 1; dikilmiş kebeden bâc: 1; iki çuvaldan bâc: 2; .... nîm akçe; ... bâc: 1; keçiden bâc: 1; an eşek bâc: 4; an abd bâc: 4. Temmet.

BÂC-I SİYAH

18. An öküz bâc: 2, iki koyundan bâc: 1; hınzır bâc: 1; an küçak esb bâc: 2; çıradan an hıml bâc: 2; bir yük un an hâric, bâc: 2, ihtisâb: 1; postan-ı ... bâc: 2, ihtisâb: 1; post-ı gâv bâc: 1; kuru derinin hâsılından on re's bâc: 1, ihtisâb: 1; ... an hıml bâc: 2, ihtisâb: 1; .... an hıml bâc: 3; hıyar an hıml bâc: 2; kilim bâc: 1; tahta an hıml: 1; tahta an her re's: nîm akçe; odundan bir ağaç; kömürden pâre kömür; on arşun bezden bâc: 1; şehrin dâiresinde olan koyundan her sene bâc: 1; bir pâre... bâc 1; büyük ... olsa ihtisâb: 1; ... an bâc: 2, ihtisâb: 1; her ledre ipekden bâc: 1; dikilmiş çukadan bâc: 2; kunduz derisinden bâc: 1; bir yük kalay bâc: 4; .... kömürden bâc: 1; iki pâre ... yağından bâc: 1; bir yük şişden bâc: 2; iki sanduk bâc: 1; kâfir ..... bâc: 2; hâricden gelen sahtiyân bâc: 1; şarabdab ez hâric: 23, ez şehir: 15; bir yük peynir tekerek bâc: 2, ihtisâb: 1; bir yük ... bâc: 1; bir ... bâc: 2; .. Şehir kâfirlerinden kendü mülkünden yemlik getürürse bazara, günden gayrı bâc vermez, bazar getürürse verür. Mercimek an hıml bâc: 1; şehirde işlenen hınzırdan (?): 1; an bostan bâc: 2; resm-i arûs an seyyibe: 30; an ... resm: 15; bir yük otluk: rubu'; bir yük çıra, bâc: 1, ihtisâb: 4; bir yük ağaç satandan, bâc: 1; bir yük çölmekden: nîm; her hafta etmek satan ..... ihtisâb: 2; balık satan kimesnelerden her cum'a ihtisâb: 1; hâricden gelen tâcirden ihtisâb: 1 ve her nesne kim narh verile ihtisâb: 1.

FASL

19. *Ma'den-i Zir* derler bir ma'den varmış, hâsılı harcına vefâ etmeyüb su galebe ettüği ecilden bir hayli yıl vardır ki, ferâğat etmişler ve beğliğe âid olan buymuş ki, cevherden rubu' ve *âdet-i âb* hums alınurmış; el'ân battâldır. *Tahrîren fî evâhir-i Safer sene 893.*

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

قانون نوابردی بر موجب حکم همایون تحریر اولنور نوابرده و قاضی‌سی
نوابردی و کمالده امارسا مساه و ...

١ بلغوس یعنی بر یوز زرن قبویه ابتدا ایدوب اشلکده ورزنوابرده بیکرسعدنی عتیق معدنده
تخمینا سکسان وطقسان ویوز وشمدی زیاده قولاجه آکر جوهر ضربنده راست کلورسه
جوهر بشتورشیلو یوزنن باعوس ایدیجک اون بش و یکرمی قولاجه وارنجه هر
قولاجی بش یوز وبیک اقچه ودخی زیاده قازلور وقتا اولورکه سنکر خادبه واقع
اولور قولاجی بیک بش یوز وایکی بیک وایکی بیک بشیوز اقچه قازلور بو قیو تخمینا
اون ییل ویا اون ایکی ییل ویا اون بش ییلده باعوس یعنی بشلنور اکر الله تعالی عنایت
ایدوب بشتورجوهرش والا بو نجه دخی زحمت کلیا ضایع وحیف اولور

فصل

٢ قانون معدن بالا بر قیو جوهرم بتشه اول قیودن جوهر جقله یوز یکرمی ورکجیه
ورشخمه ورلرهر ورکجیه بشر الور ولنز جوهر الور جوهر غایتده ایو اولنجاق تقریبا اون

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

اون لدره یه صاتلور و هر جوهر اوسط اولیجاق تخمینا بش لدره یه صاتلور و جوهر

ادنا اولیجاق بر و یا ایکی لدره یه صاتلور و هر لدره نك قیمتی ایکی یوز یتمش

التی اقچه قدیمدن قانون مقرردر و هر لدره ادن ایکی انکه اولور هر انکه نك قیمتی

٣ یکرمی اوچ اقچه قانون مقرردر لدره و هر انکه التی مثقال الا مرحوم سلطان محمد نور الله

قبره زماننده حاصل اولان جوهردن ربع الخمس بکلك ایچون ضبط اولنورمش و بکلك

جانبندن صوی چکلایی قبول ایدن حاللو هاللو و صوی ناکوره عادت آب هر انکه دن اکثر

واوچر ولبشر اقچه آلنورمش تا مرحوم سلطان نور الله قبره و ارضیه انتقال ایدنجك بو

قانون جاری اولمش بعده پادشاهمز غزنور دولتله تخت شریفه قدم باصدقدنصکره

حاصل اولان جوهردن کم هر لدره نك قیمتی یوقاروده بیان اولنمش عادت آب ایچون

سدس المق و جوهردن حاصل اولان حاکم کومشدن ثمن المق مال پادشاهیه انفع

کوردکلری اجلدن بو قانون وضع اولنمش الی یومنا هذا

فصل

٤ مثلا بو چاه تخمینا ارمحه جوهر چکسه کم یوز یکرمی درهم چکدی یوقاروده بیان اولدوغی کبی

اعلا و اوسط و ادنا بازار ایلسه هر لدره نك قیمتندن کم ایکی یوز یتمش التی اقچه در

٥ بکلك ایچون عادت آب سدس قرق سکز اقچه آلنور بعده جوهر قزان ارغادلره هر

٦ انکه دن کم قیمت یکرمی اوچ اقچه در بعضنه سکز اقچه و بعضنه اون اقچه و دیرلر ما باقی نه

قالورسه مزبور چاهك خرجنه صرف اولنور و دخی بو ورقده ذکر اولنور جوهر بو

حالکتوردر قیو آغزنه یوقارو چکلر ارغادلره ماغ و فانالتدکجه و کونلکو چیاوقیو

اچنده قوتی یا پمق ایچون اغاجلر و تخته لر و کچه لر و بکری واو لقلر و بار نکلر ایچون

و بزد بانوقیولرچی برنه دیو بیل و یرمك ایچون و انجیل اوزدنه طورلز صوساه

علوفه هر هفته قرق اقچه و قیو اچنده شافار اولانلره علوفه و قیوبه یازیجی اولان

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

هر هفته قرق آقچه و یاخود داخی اکسک علوفه و قیویه و مذکور چاهه جوهر و خاک
چکمک ایچون ارغادلر کتوردکده خلامورده و دیار زاق ایلیوب جوهر چکمک ایچون
و بوقارو قیوا غزرزه دوزن ارغادلره علوفه و اجره و صوا چنده صو چکن ارغادلره
علوفه و قیوصولرن طاشیجی ارغادلره و طاشره چقان جوهرک و حاکرنا ناظری اولانه
علوفه و یریوزنده اولان شغارلره و جوهر چکن اتلره و دولاب جرجی و اجرت قیو
اچنده جوهر اوزرنده یاتماق ایچون کورو اغاج ایچون و مذکور کوری و اغاجی یقان
وسویوندرن کافرلره علوفه و جوهر اورمق ایچون قیونک درون طرفنه اوچره بار شوب
هر قولی بیکر اقچه و داخی نسوه و یاخود داخی زیاده یه و بونک امثالی سیم خرجلری
٧ و زدر سغور چاهده نه تخمینا اون بش و یکرم لدره بازار اقچه حاصل اولور جنه وفا ویر
فی الجمله کندولرینه نفع عاید دگل خدمتلرینه و یا غیری یرلره باغوب خرج ایدرلر
والا بش الی لدره بازار ایدن قیو داخی زیاده جه اویجاق حاصل اولور جنه وفا اتمازر
کندو یانلرندن خرج ایدوب قیوی ینه سقلارلر

فصل
مصارف جوهر

٨ معدندن هر نه مقدار جوهر یره و نزقل نه جوهر ایدنلر مجموعکن آنلره صاتلدقده نصکره
معدندن قالدروب بلوغه ... جوهر یو یاجکر یره الدوب معدندن قالدروب
بتوغه وارنجه و آنده یویوب پاک اولدقده ارغادلره و سایر خرجینه هر حملنه اون بش
آقچه داخی و زدر بعده تمام جوهری یویوب پاک ایدوب جرجه قالدرلو اویجاق
هر حملنه بر آقچه باج ... دیو بکلک ایچون الندن ضبط اولنور و بتوقدن جرجه وارنجه
اجرت بارگیر نش اقچه هر حملنه خرجی و زدر و جرخه وارنه قدر نصکره جوهر یاقمه سنه
و کمورها و دینه و زغالرینه و دستاکارلرینه و فرقنی یا بانه و قورشون اولدقدن صکره
جسته ایدکلری کبی کومشی قورشوندن ایرنلر یابانه او ستاد کارینه و سایر خرجلرینه هر حملنه
بکرم اقچه خرجی وارد جمعا هر حملکده کومش الیجه قرق اقچه اولور بر وجه تخمین

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

فصل

٩ تخمیناً فرق درهم بومش بكا اولمش جوهردن کم اعلا اولیجاق تقریباً یکرمی درهم
خام کومش و اوسط اولیجاق اون ایکی درهم و دونا اولیجاق بش الی درهم خام کومش
واقع اولورمش وقتی که جرحده کومش قورشوندن ایرلملو اولیجاق دارالضرب
عامللری جانبندن بر آدم و معدن عاملی جانبندن بر آدم اوزرینه دورب قورشوندن
ایرلدقدن صکره بو سیاق معرفتیله مهرلنوب صاحب اولدن کسنه ایله بازارکوره اولیجاق
مجموع جمع اولنوب قاضی افندی معرفتیله ولنوابوری امین و کاتب معرفتیله و دارالضرب
عاملی آدمسی و بیاق قوتی بیله خامی دولنوب بکلکه عاید اولان ثمن نقود هر نه واقع
اولورسه معدن عاملی و دارالضرب عاملی و بیرنم مهرمزله مهرلنوب حصارده قونلور
قال اولاجق محلده مزبور معرفتیله قالخانه یه کلوب قال اولنوب اجرة قالخانه هر یوز
اون بش درهمده بر اقچه و یرلدکده صکره دارالضربه تسلیم اولنوب هر درهمی اوچر اقچه
آلنور و قالخانه ده ثمندن واقع اولان دشتی هر درهمی بش اقچه یه صاتلوب بکلك ایچون
ضبط اولنور

فصل

١٠ بلاوتنچ و ریم و بونیه و میرقیه نام معادنده مرحوم سلطان محمددن مقدم جوهردن
عشر النور ایمش بعده ربع النمش تا مرحوم سلطان محمد دار نعیمه انتقال اولنجه بو قانون
جاری اولمق بعده پادشاهمز عز نصره زمانلرنده ثمن دخی النمق انفع کورلدکی
اجلدن بو قانون جاری النور الی یومنا هذا

فصل سوق

١١ جوهرلر یونوب پاك اولدوغی یرلردن یا عمود سلیلرلردن و ماکالردن جمع اولنان
جوهردن بش قبلدن بر قبل بکلك ایچون ضبط اولنور مذکور بتوق اوچ بیله فرق
بش بیك اقچه یه مقاطعه و بریلور بو مقاطعه دخی معادن مقاطعه سیله بیله در

فصل قالخانه

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

۱۲ مذکور قالخانه مقاطعیه ورلور بیله اللی بیك اقچیه ویا اللی بش بیك اقچیه ویا
خود داخی زیاده‌یه صاتلور بونلر مقاطعه‌سی معدن مقاطعه‌سیله بیله صاتلور

۱۳ هر گومشدن کیم قال اولنور اگر بکلکدن اگر خارجدن هر یوز اون بش درهمده بیر

۱٤ اقچه اجری قالخانه کوردجی و ترازوجی و سایر قالخانه‌جی یانندن هر گومشك
قال اولنوردن دار الضرب عاملی جانبندن قالخانه کاتبی موقفیله قال اولوب دار الضربه
تسلیم اولنور قیمتی وجه اقچه اوزره اقچه‌سن الورلر فصل

۱٥ منابوینه موادین مقاطعه‌سیله بیله صاتلور نفس نوابرینك شیره‌سی اولماز خارجدن
میخانه‌جیلر خمر گتورر نوبونده ایتامده‌کی منو یونیه طوتولمق قانون قدیمدر
هر میخانه‌جیلردن مقطوع صاحب خمر بیله هر سه وجهدن کیم لو بار ... حاللو
حالنه کوره قوجه‌دن قوجه‌یه خمرینه کوره اللی یوز اقچه‌یه و سکز یوز اقچه و درت
یوز و اوچ یوز اقچه‌یه سوکر و زنره مقاطعه و سورنده حاصلی زیادت اقچه بلکه
اکیده ضبط اولنور فصل

۱٦ رسوم عوسونه مذکور شونه اولدر کیم خارجدن ویا خود شهره یا خود شهر
میخانه‌جیلردن برقوجی شیره گتورسه هر قوجیه یوز التمش اقچه و هر یوکدن
اون اقچه آلنور اما قوجه‌یه مونلر مأنی الجون بر یوک گتورسه قوجیه‌دی بوش
اولدوغی ظاهر اولسه اول یوکدن نسنه المامغه شهر قومنك اترنده جمتلرده واردر

۱۷ فصل باج سیده

[illegible]

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

١٨

Novobrde Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 266/a-269/a

III- 899/1494 TARİHLİ NOVOBRDO MA'DEN KANUNNÂMESİ (79)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Tek nüshası, *Paris 85, vrk. 269/a- 273/b*'de bulunan ve hem Fransızca hem de Sırpça-Hırvatça tercümeleri yayınlanan bu mühim ma'den kanunnâmesi, bir öncekinin genişletilmiş şeklidir(1). Sadece ma'den hükümlerine tahsis olunmuş olması, dikkat çekicidir. 50 maddelik bu uzun ma'den kanunnâmesinde dikkatimizi çeken, Osmanlı Devleti ülül-emrinin, şer'i şerifin mîrî arazideki ma'den konusunda kendilerine tanıdığı yasama yetkisini, asırlardır bu ma'denleri işleten *urbarar*lara devretmeleri yani mütehassıs ma'dencilere vermeleri ve Hz. Ömer'in İran'da yaptığı gibi, şer'i şerife muhâlif olmayan eski kanunları olduğu gibi ibkâ etmeleridir(2). Bu durumu, kanunnâmenin 12. maddesinden beraber dinleyelim:

"Eskiden *Sultan Yıldırım Bâyezid Hân,* Novobrdo kalesini ve buraya bağlı yerleri fethetmiş ve *Knez Lazar*'ı katleylemiştir. Sonra da Lazar'ın oğlu Despot İstefan, Sultan Bâyezid'e itaat eylemiş ve O da *Novobrdo ma'denleri*ni geri onlara vermiştir. Novaberi'ye gelen İstefan, ma'den sâhiblerinden ma'denlerin işletme kâidelerini sormuş, bunların yazılı hale getirilmesini emretmiş ve 24 kişiden kurulu *ma'denciler hey'etin*in hazırladığı metni tasdik ederek yürürlüğe koymuştur"(3). Bu kanun esasları, Osmanlı ülül-emri tarafından da şer'i şerife muhâlif olmadığı için muhâfaza olunmuştur. Rumeli'deki bir çok kanunların, eski Avrupa kanunlarından alındığı iddiasının aslı budur. Ve görüldüğü gibi, mesele iddia edildiği tarzda değildir.

2- Kanunnâmenin Metni

KADİYYE-İ MA'DEN-İ NOVOBERİ (NOVO BRDO)
(19 Receb 899/26 Nisan 1494)

Kadiyye-i *Nikola Katrasik, Abdi Fakih* (?), *Peja Dazik, Don Cosconik, Pava Peja, Tosa* veled-i *Vuka Gulama, Pava* veled-i *Marina* ve *Pava urbarar* an *ma'den-i Novaberi Abdi Hocı Trepçe, Nikola Dancovik:*

1. *Urbarar*lar ittifakıyla *ölçü çekmeğe* mahal olan kuyu oldur ki, bir kimesne cevher bulsa ve ol cevher urbararlara getüre, bir kaç mu'temedler bu cevherdir deyû şahâdet etseler, ol kuyuya ölçü çekerler. Amma mu'temedler varalar, ol kuyuyu göreler ve içinden cevher çıkaralar ve cevher ve taşlara cevher kala.

2. Ve iki kuyu bir yerden cevher bulsa, her kangısı evvel ol *urbarar*a cevher getürürse, ölçü evvel çekile. Ve dahi *farna* oldur ki, *işlag*la ve her kuyu demüriyle işleye, muhkem üzerine duta. Her kim evvel geçerse, ol yer anun ola. Amma arada cenk ve kılıç ve bıçak ve dütün olmaya.

3. Ve dahi bir kuyu *şurf* ola, sâhibi harcın verür ise, *üçenik* olan bazar içün payların *rehin* koya ve âdet üzere ol kuyu sâhibi tenbih ede. Çarşamba güni gümüş

(1) Bkz. Beldiceanu, **Actes**, II, 243-254

(2) Bkz. OK, I/157 vd.; Bu kısmın okunması zaruridir. Aksi takdirde yabancı kanunlar aynen alınmış ve şerî'at terkedilmiş denir.

(3) Md. 12

rehin getürüb urbarara koya. Ve gelesi bazar güni gelüb akçesin vere, payları zâyi' olmaya. Ammâ çarşamba güni rehni getürmezse bazar güni akçe getürmek câiz değildir, payları zâyi' olur.

4. Ve dahi *iştolna* ki, *dokuzlama* olmuş ola, bir zamanda anun gibi iştolna *izboy* olmaz, câiz değildir; gerek *mulom*u üzerinden bârgir geçsün gerek geçmesün. Ammâ gerekdir ki, eski hâcetlerine tenebbüh edeler; eğer işlemekden safâsı varsa hoş ve illâ yoğsa bir gayrı kimesneye vereler(1).

5. Ve dahi bir kimesne bir *iştolna* buyurulmasa, cevher içün dahi bulsa, bulduğu cevher anun ola. Ba'dehû üzerine kuyular veresiz, ol kuyular cevhere inse. Ve ol iştolnanın cevherin ala, ol iştolna *dokuzlama* ala. Ol kuyular sen bu iştolnayı cevher içün buyurdun, dokuzlama içün buyurmadın desen, anda (?) veresiz elbette dokuzlamadır.

6. Ve dahi bir ma'dende su gâlib olsa ve biz ol ma'dende su çekmeğe kâbil olsa, ol kuyuyı su çekmek içün ma'den ehli alalar ve ..... Ammâ ol kuyu sâhiblerine yerine anun emsâli bir kuyu vereler veyahud değer bahâsın vereler veyahud sâir kuyulardan hisse vereler veyahud sulh edeler.

7. Ve dahi *varak*lar bir kuyu *zapis*'e verseler ve ol *zapisnik*ler mezkûr varakların birine hisse verseler, gerekdir ki, cemî' varaklar ittifakıyla ola. Varaklar ma'rifetinsüz bir varak hisse dutmaya(2).

8. Bir kimesne *ölçi* taleb etse ve cevherin ayru koyub tenbih etse, ölçüle, cevher ol ölçü çekdiren kuyuya hükm oluna. Ölçü taleb ettüği günden cevheri ala.

9. Ve dahi bir kimesne *proboy* etse, ol vakit ölçü taleb etsün etmesün sonra ne vakit dilerse ölçü çeke, kimesne mâni' olmaya.

10. Mukâta'ât-ı ma'den-i *Markoviç* der dest-i Kün ben Künsa an seb' nakdiye ve bâc ve bâc-ı siyah ve monopolye ve niyâbet ve ihtisâb fî 19 Receb sene 899 fî selâsi sinîne meblağ: 1.300.000 ; ziyâde ki, (?) *Batko* veled-i *Novice* an mahalle-i İsveto, ziyâde meblağ: 100.000. Kefîl bin-nefs *Voya* veled-i *Yure* an karye-i *Virnofic* tâbi'-i *Priştine.*

11. Asitâne-i Sa'âdetine arz-ı bende-i nakl oldur ki, Nefs-i *Novaberi*'den *İsvete* nâm mahallesinden *Betko Vuçka* nâm zimmî, *Priştine kadılığı*nda hâdis olan *Markofca ma'den*inden hâsıl olan seb' nakdiye ve *bâc-ı milhiyye* ve *bâc-ı siyah* ve *kâlhâne* ve *monopolye senesine ma'a vâsıl ve ..... Recebinün 15. gününden üç yıl tamam olunca mukâta'asını on üç kerre yüz bin akçeye kabul edüb ve nefsine dahi Priştine Kadılığı*'ndan *Virnofiç* nâm karyeden *Vuyo Bob* ve *Novaberi Kadılığı*'ndan *Lesh* nâm karyeden *Boya* veled-i *Yanpş* nâm kimesneler kefîl olub âsitâne-i sa'âdete arz olundu.

KANUNNÂME-İ SÂBIK

12. Sâbıkan *Sultan Bâyezid bin Sultan Murad Hân* ki, *Novaberi Kal'a*sını ve

---

(1) — **Mulo: Muloh yahut mulok da denir. Aslı Mundlorh'dur. Stefan Lazar'a ait ma'den arıtma galerisidir (Beldiceanu, Actes, II/2961**

(2) — **Zapis: Sırpça bir terim. Varak ile lenhovar arasında yapılan sözleşmeye denmektedir. Zapisnik** de aynı kökten geliyor. Varak ve lenhovar kelimeleri ise, daha önce açıklanmıştı (Beldiceanu, Actes, II/307).

tevâbi'ini feth edüb ve *Knez Lazar'ı* katlettikde bil-âhare mazkûr *Lazar'*ın oğlu *Despot İstefan,* merhûm mağfûr Sultan Bâyezid'e itâ'at edüb ol dahi Novaberi ve tevâbi'nin gerû despot İstefan'a vermiş. Ol dahi Novaberi'ye geldikde Novaberi'de olan ma'den sâhibleri nenün gibi âdet üzere oldularsa ben dahi ol kanunı bulıverdüklerinde mezkûr despot İstefan dahi emr eylemiş ki, Novaberi ma'deninden ve sâir ma'denlerden kanun bilür 24 nefer kimesneler gelsünler; evvelden gelen kanunı yazub getürsünler. Ben dahi nişan edeyin deyû buyruklar. Emr üzere Kanunnâme yazub getüren kimesneler bunlardır ki, zikrolunur:

Voyn Malko ve *Vuk* veled-i *Pipine* ve *İliya* veled-i *Taşfar* ve *Matko Hutman* ve *Dminko Hutman* ve *Bradaç Malkol* ve *Lovrenç Rudnik* ve *Martin Esmruk* ve *Radosav Bosnanin* ve *Nikola Nikoç* ve *Hreçfe Trebç* ve *Rajko Zagrac* ve *Boğdan Jug* ve *Pavel Emanç* ve *Niko Zakloviç* ve *Pika Baçka* ve *Nikola Oputa* ve *Ojmani Salina* ve *Malna Plana* ve *Tripun Rudnik* ve *Dragoili Rudnik* ve *Radosav Plekalos* ve *Turko* ve *Radosav Mlapen.*

KANUNNÂME-İ SÂBIK

13. Bir kuyu bir kuyuya *yel vermeğe* mâni' olmaya. Ol yel alduğu yerden kazu etmeye ve ölçü dahi çekmeye.

14. Ve dahi bir kuyu ki, *şurf* olsa, içinden toprağı *tekne* ile taşıra; bıraksa üç gün battâl olsa her kim *izboy* ederse anun ola.

15. Ve şol kuyu ki, *horn*la toprağın çıkara, yeni kuyu altı hafta battâl olsa, her ki, *izboy* ederse anun ola ve her kime dilerse pay vere. Ve eski sâhiblerinden kangısın izboyda hem kim hâzır olursa, anun payı zâyi' olmaya(1).

16. Ve dahi şol kuyu ki, ölçülmüş ve cevher ola, ol yeni kuyu bir yıl ve altı hafta battâl olsa, her kim ihyâ ederse anun ola. Ve eski sâhiblerinden hîn-i *izboy*da her kim hâzır olursa anun payı zâyi' olmaya. Ve eğer eski sâhiblerinden kimse hâzır olmazsa, üç haftaya değin nidâ olur, akreb-i bazarda. Eğer üç haftada gelüb harcın *hempalta* üzerinde korsa, paylarının nısfı kendüye verile ve eğer üç haftaya değin gelmeyecek olursa payları zâyi' ola(2).

17. Ve dahi bir kuyu **sekizlemesi**nde durulmaya.

18. Ve dahi bir kuyu yere kendü ovasında **cevher** bulsa, ol kuyu ol cevher ile ölü çekilmek dürüst değildir. Bir gayrı kuyu **proboy** edince çekilen cevher anun ola.

19. Ve dahi bir kuyu kendü ovasında cevher bulsa, için yaralar ve yarar kimesneler verile. Eğer ölçüsü kâbil ise ölçü çekile, gayrı kuyular gibi.

20. Ve dahi *iştolna* kaçan ölçülmüş kuyunun ovasına gelse ve anda dahi cevher olsa, bir iskele üzerinde oturub cevher kese ve ol iskemlenün kalınluğı üç parmak ola ve ayaklarının uzunluğı birer zirâ' ola. Ve cevher kesdüği *külüng*ün dahi hesâbı bir zirâ'a ola. Ve ol iskemle üzerinde oturub önünden ve ardından ve sağından ve solundan yetüşdüği mikdâr cevher kese. Ol sekizlemeden çıkınca bu üslûb üzerine

(1) — **Horn:** Ağır yükler kaldırmaya yarayan âlet (Beldiceanu, Actes, II/289).

(2) — **Hempalta:** Hempalık demektir. Daha önce izah edilmiştir.

kesdüği cevher iştolnanın ola ve ba'dehû *iştonorta*........

21. Ve dahi bir kuyu ki, *iştolna*dan yukaru cevher bulmasa ve iştolna bulsa, ol kuyunun ağacı harcın iştolna sâhibleri vereler ve ol kuyuları iştolnaya alalar. Zira ol kuyuya dipsüz kuyu derler.

22. Ve dahi bir kuyu kendü ovasında *girek* vermez, tâ cevher bulub ölçü çekmeyince. Meğer iki kuyu arasında bir hâlî yer ola, anda *girek*den, amma ölçü çekmeye.

23. Ve dahi iki eski kuyu battâl olsa ve hayli zaman battâl dursa, tekrar *izboy* etseler, aralarında nizâ' vâki' olsa, kangısı evvel ölçüldüğini kimse bilmese, her kangısı evvel cevher bulub bazar ederse, *istaric* ol[1].

24. Dahi bir yerde iki kuyu vurulsa bir biri yanında, biri *yellik* içün olsa, her kangısı evvel *kilan* ile vurdu ise *istarice* ol ola; ammâ *urbarara* kuyuyı evvel vurdu deyivere[2].

25. Ve dahi bir kuyu ölçülü olmak hisse iki kerre ölçmek câiz değildir. Ve dahi ölçüsin *paun* kılmaz. Bir kerre ölçdükten sonra eğer bir kuyu ile kadîmlik husus içün nizâ' ede, şâhid doğruda evvelden her ne tarafa ölçü çekdiyse yine ol tarafa gele.

ÂDET-İ FARNA

26. İki kuyunun âdet üzere *laz*'ı olsa ve *proboy*ları olsa ve dahi biri birinin *osmiçe*sin bile *osmiçe*leri aslâ beraber *farna etmek* câiz değildir. Ve ovalarından hâric yüce birbirin yer ile farna ederse câizdir. Eğer birbirine yolu yoğ ise *proboy* olduk yerde duralar. Tâ *urbarar* urub görünce; urbararlar göricek âdeten ma'lûmdur.

27. Ve dahi bir kuyu bir kuyu ile delişmelü olsa, buluşdukları yerde duralar; tâ *urbarar*lar ve *hutman*lar varub görünce ola, gördüklerinden sonra biri birine zarar etmek câiz değildir; tâ ölçü varınca.

28. Ve dahi kuyu kendü *şaybnesi*nden gitse ve ol kuyu öbürlese ve kendü *osmiçesi* ile kendü arasına varmağa kâdir olmasa, cevânibinde olan bir kuyu bir kuyunun ovasına girüb cevher yese, tâ ol bir kuyu anı bulunca, ovasından her ne yerse anındır. Bulduktan sonra eyü yarar adamlar varub göreler; eğer *marşanin* bulurlarsa, anlarun aralarında her biri kendü ovasına döne, gide. Eğer marşanin malûm olmazsa ölçü çeke, ölçüsüz ol yerden çıkarmak câiz değildir, bir kanundur.

29. Ve dahi ölçülmüş olsa, cevher çeksün çekmesün, zâyi' olma içün rehin komak câiz değildir. Ammâ *varak* olanı âmil varır, yarar katına getürüb tenbih etmek gerek. Eğer *paun* etmekden safâsı yok ise, ol vakte değin olan harcın verüb vazgele ve *urbarar* dahi deftere yaza.

30. Ve dahi bir kuyu ki, *şurf* ola, sâhibi harcın vermese bazar güni rehin koyalar ve âdet üzerine tenbih edeler. Eğer çarşamba güni akşama değin *cankuş (camboş)* değer rehin getürüb *urbarar*a koya ve ertesi bilmem şenbe güni yine *kuyu kâtibi*le ve *hutman*la hesâbın görüb harcın vere. Eğer budur kim üslûb üzere etmezse pay-

(1) — **İstaric:** Slavca bir kelimedir ve eski bir vergi adıdır. Stefan Lazar ma'den kanunlarında geçer.

(2) — **Kilan:** Külünk demektir.

ları zâyi' olur[1].

31. Ve dahi bir kimesne bir kuyu *izboy* etse, gerek yeni gerek eski her kim anda kadı bulunursa şahâdeti makbûl ola.

32. Ve dahi *lemşa*da verse va'd ile bozmak câiz değildir; gerek cevher ziyâde olsun ve gerek. Ammâ kuyuyı *lemşada* verdüği vaktin *urbarar defterin*e yaza. Eğer ana *paun etmek* içün verecek olursa ki, hiç bir vechile ücret vermeye, hemân Allâ ne verürse, gerekdir ki, aralarında hüccet ve şâhid ola ki, sonra inkâr etmeğe mecâl olmaya.

33. Ve dahi bir kuyu ki, ölçülü olsun ve *şurf* olsun ki, evvelden bir nice *varak*lar *paun* etmiş olsalar sonra battâl kalsa, dönüb yine ol varaklar paun etseler veyahud gayrı kimesneler dahi hisse verüb yoldaş olub evvel *camkuşını* her kim kaç pay üzerine verirse, *hutman* sonra dahi evvel kadar pay ola, eğerçi evvelden çok pay dahi var idiyse. Eğer sonradan *izboy-paun* edüb cevher çok bulunursa, benüm evvelden payum çok idi deyüb nizâ' etmek câiz değildir. Hemân sonraki *izboy*da *hutman*dan soralar; kaç pay üzerine *camkuş* verdiyse, yine ol kadar paya mutasarrıf ola, buna gayrı şâhid dinlenmeye.

34. Ve dahi kuyu sâhiblerinden birisi ki, bir paya mutassarrıf ola ve ol kuyunun ilerü gelmesine yavaş işlese, bâkî yoldaşları anı bozmak câiz değildir; eğerçi payları çoğa dahi Allah ne verürse cemî' bile göre, o cemî' *camkuş* vereler. Ve ger *yoldaş*ları kâbil olmazsa, gerekdir ki, şâhid duta ve harcın vere ve kime dilerse pay vere; her ne hâsıl olursa kimünle işleye, anunla mutassarrıf ola.

35. Ve dahi bir *varak* cemî' *yoldaş*ları ma'rifetinsiz yoldaş duta ve eğer sonra varaklardan uğurlayın *lemşad* duttuğı bulunsa, bâkî yoldaşları harcın verüb hâsılın bile ala.

36. Ve dahi bir kuyu bir kuyudan *laz* istese, anun ovasında eğer safâsı varsa bir sulh üzere yol vere, eğer hod safâsı yoğise cebr yokdur. Eğer yol verecek olursa, ovasından hâric yerde işlese, sonra battâl kosa, gerek çok zaman ve gerek az zaman, bir gayrı kuyu gelüb ol yeri ayartlayub işlese, ol evvelki kuyu sâhibleri anı çıkarmak câiz değildir. Meğer ki, bir kimesne yeni *proboy* ile veyahud yeni taş ile *farna* ede; yoksa her bir cebrle sarmak câiz değildir. Meğer ol dahi battâl koya.

37. Ve dahi bir kuyu ki, kendü mesâlihini kendü *şaybnesi*nden kâdir olmasa, anun içün cebr olmaya. Meğer ki, kanun ile olan yel içün ve gayrı içün veyahud anunla sulh ede veyahud ücret vere veyahud hisse vere. Ve illâ cebr etmek yokdur.

38. Ve dahi bir kuyu bir kuyuyı müşterek olan işlağdan ve *haşpula*dan ve *yellik*den farna etmeye[2].

39. Ve dahi bir kuyunun sâhibleri ölseler veyahud battâl kosalar, bir gayrı kimesne ayartlayub ol kuyuyı işlesünler. Ve kendü ovasında çıkub bir gayrı kuyu ile nizâ etseler, *marşanin* içün ki, evvelki sâhibleri kanda komuşdur anunla evvelki mar-

(1) — **Camkuş:** Bir ma'denin işletilme masraflarını üstelenen veya tesbit eden şahısdır. (Beldiceanu, Actes, II/306-307)

(2) — **Haşpula:** Eski bir hak veya resm.

şanin olmak câiz değildir.

40. Ve dahi her kim nereye *farna* ettiyse anundur. Zira yabana alub *marşanin* olmaz câiz değildir.

41. Ve dahi bir kuyuyu *zapis* etseler, *lemşad* ol *zapisnici* kuyuda ne bulursa ve dahi kendü getürürse ve ne yaparsa zapis tamam oldukdan sonra kim alub gitmek câiz değildir.

42. Ve dahi bir nice *varak*lar bir kuyuyı dutub işletseler ve aralarında hisse etseler, kendü irâdetleriyle ve kendü hisselerine akçe verseler, aralarından birini bir intikâm içün çıkarmak câiz değildir. Ve illâ meğer ki, ivazın vermeye.

43. Ve dahi bir kuyunun cevheri olsa, kuyu üzerinde olan varak bir nice hafta harcın almasa, ergese, dahi varub bir ağızdan (?) *camkuş*un istese, yoldaşlarından biri ana iltimasa varır rehin kosa, hemân âher hafta olan camkuşun rehin koya, ol haftalar içün bile rehin komak câiz değildir. Ve geçen haftanın camkuşı içün hesâb göreler, pay yoldaşlarına alıvere. Ve eğer vaz gelse, ol dahi ana ivaz verse câiz değildir. Zira öbeğiyle (?) varak payların yavi (?) kılma kanunda yokdur. Hüküm *kadı* huzurunda ve *urbarar* yanında kendü ihtiyârıyle vaz gelse veyahud kimseye bağışlasa ve ol vakte değin camkuşun vere ve *urbarar defter*ine yaza. Andan sonra payların istemek câiz değildir.

44. Ve dahi bir kuyu kuyuların arasına girse ki, *marşanin*leri bilindüği yerde bir *prant* veyahud iki prant kosa, her hiç bir kuyu anı çıkarmaya. Ve illâ meğer ölçüle veyahud marşaninle ki ölçüle konulmuşdur(1).

45. Ve dahi iki kuyunun arasında nizâ' olsa, gerekdir ki, *urbarar*lar ve yarar adamlar varub göreler, yine taşra çıkıcak da'vacı olanları önlerine getüreler, haberlerin alub kanun üzerine ve *ölçü* ve *marşanin* üzerine hisselerin fasl ede. Ve eğer aralarında *sulh* etmekden safâları var ise, kendü aralarında sulh edeler ve birbirine tenbih edeler. Cemî' *varak*lardan hâzır olub sulhda bile olalar. Zira cemî' varaklardan biri sulha kâbil olmazsa cebr olmaz. Zira kendüler ihtiyâriyle sulh etdükleri muhkemdir. Amma *urbarar* sulh etmeyü hemân defterine sebt eyleye ve şâhidler duta hâricden.

46. Âdet-i *iştolna izboy* olunmak câiz değildir. Tâ furının bargir *mulok* üzerinden yükile geçmeyince. Andan sonra kim izboy ederse anundur.

47. Ve dahi bir kuyu bir kuyuyı bir *işlagla farna* etse, ol farna olan kuyu ol işlagla ölçü çekmek câiz değildir. Yeni işlag ve yeni *proboy* edüb ölçü andan çeke ve hem ölçü cevheri kime verürse urbarar hakkın ol vere.

48. Âdet; bir kuyu cevherin bir gayrı kuyudan çekse, her *şihted*en cevher olsun ve *bruh* olsun, on dört *perpere* ücret vere.

49. Ve *harc-ı çarh* dahi her ne gerekse cevher sâhibinden ola. Ve eğer *vodar* içün olursa, on dört perpere vere ve hem .... vargan vere(2).

50. Ve dahi kuyu sâhibleri kuyusuz bir nice *lenhovar*a beşde bir ve dörtde bir

(1) — **Prant:** Prens Stefan Lazar'ın ma'den hukukuna ait terimlerden. Ma'den kütlesi.

(2) **Vodar:** Ma'denden pay sahibi olan demektir.

zapise verseler ve cemî' harc dahi *lenhovara*lardan olsa, hemân *varak*lar fark (?) etdükleri cevheri alsalar, âdet budur ki, ol varaklar mezkûr lenhovarlara hüccet vereler, şâhidler yanında ki, dutalar (?) kuyu sâhibleri koyub girebileler, gerek cevher bulunub gerek bulmasun, hemân va'de tamam olunca cevher arasun. Sâir varaklar gibi. Zira anlara va'de tamam olunca varaklardır. Ve hem varaklardan birini kendülere *yoldaş* edinürlerse vaya gayrı kimesneye *pay* verürlerse ki, anlar yardım vereler, câizdir. Hiçbir kimesne mâni' olmaya. Ve eğer *zapis* eden kuyucular ol kuyuyı zâyi' etseler veyahud bir hile ile elden çıkarsalar, *şaybne*lerin aşağa ipin keseler.

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

زیرا ورلر بو معدن وارمشی حاصلی خزینه وفا ایتمیوب صو غلبه ایتدوکی ایچون

وجبا بیل واردر که فارغ تمثل وبلکه عاید اولان نومیشرکه جوهردن

دبع وعادت آب ... الان تعالی تحریرا فی اوایل صفر سنه ۸۹۳

معدن نوابرد

عمرك ... ونیقوله دابچویك

اوبدارلر اتفاق ایدوب چلکه ... اولان قوی اولدرکه برکسنه جوهر بولسه واول ١

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

جوهر اودبر ارلره کتوره تا بر قاچ معتمدلر بو جوهردر دیو شهادة ایتسلر اول
قبویه اوچ چکرلر اما معتمدلر ورلر اول قیونی کوره لر و اندن جوهر چیقانلر
وجوهر وطاشنی جوهر قله و اکی قیو بر بردن جوهر بولسه هر قنقیسی اول اوربرار ایسه ٢
جوهر کتوردیسه اوچ اول کچلر و دخی فارنه اولورکه اشلغله و هر قیو موریله
اشلیه محکم اوزرنه دونه هرکم اوّل اوکه بکرسه اول یرانوک اولیه اما اراده
جنک و قلچ و بچاق و ه و نقد اولمیه و دخی بر قیو شروف اوله صاحبی خرجن ٣
ویرایسه اوحسکر اولان بازار ایچون بابالرنه رهن قویه و عادت اوزره اول
قیو صاحبی تنبیه ایده چهارشنبه کون کومش رهن کتوروب اورباره قویه
وکله سی بازار کون کلوب اقچه سن ویره بابالری ضایع اولمیه اما چهارشنبه کتر
رهنی کتورمزسه بازار کون اقچه کتورمکر جایزدکلدر بابالری ضایع اولور و دخی ٤
اشتولنه که طقوزمله المش اوله بوزمانده انوک کبی اشتولنه ازبویی اومماز
جایزدکلدر کرکن مولوملر اوزرندن بارکیر کچسون کرک کچسون اما کرکدر که ایسک
حاجتلرینه تنبیه ایده لر اکر شکلدن صفالی وارسه خوش والا بوئنسه بر غیریی
کمسنه ویره لر و دخی بر کمسنه بو اشتولنه سورلمه جوهر ایچون داخی جوهر بولسه ٥
بولدوغی جوهر انوک اوله بعده اوزرنه قیلر ورسکر اوله قیولر جوهره ایتسه
ور اشتولنیه نوکر جوهر اله اول اشتولنه طقوزمله انه اوله قیولر سن
بو اشتولنه یه جوهر ایچون سورکر طقوزمله ایچون سورمرکه سکر حانه ویرسر
البته طقوزمله ویره و دخی بر معدنده صو غالب اولسه و بزاده معدنده صو ٦
چکمکه قابل اولسه اول قیویی صو چکلر ایچون معدن اهلی الالر و داللندیلر اما
اول قیو صاحبلرینه بر نه انوک امثالی بر قیو ویره لر و یاخود عکس نهاسینی
ویره لر و یاخود سایر قیولردن حصه ویره لر و یاخود صلح ایده لر و داخی وارقال ٧

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

برقیوز ایسه ورسالده واولدزانیس سکلر مذکور و رقلرده برنه حصه ویریسلر گرکدر

٨ جمیع ورقلر اتفاقیله اوله و رقلر معرفتسز بر ورق حصه سنی بر کمسنه ویرمگی طلب

ایتسه و جمهورین ایرو قومه یه بر تنبیه ایتسه اولحیله جوهر اوزا ویرمگی چکیمردن

٩ قیوبه حکم اولنه ویرمگی طلب ایلدوککی کوندن جوهری الاویرمگی بر کمسنه بو بوکی

ایتسه اول وقت اویرمگی طلب ایتدوره ایمسون حکره نه وقت دیلرسه ویرمگی حکم ایتمسنه

١٠ مانع اولمیه ——— مقاطعه ———

معدن ماد قوج و [illegible] بر [illegible] سیم [illegible]

ونیابت و [illegible]

[illegible]

١١ استانه سعادت نه عرض بنده نقل اوسه که نفس نوابرید سوبحقتمه

بتفو [illegible] نام [illegible] بر [illegible] قاضلغنده حادث اولدن نار قوج معدنندن حاصل

اولان سیم نقدیه و باج محیه و باقی سیاه و قالخانه و منابونیه سن [illegible]

و مسل و کاکه [illegible] اون [illegible] کوندن [illegible] تمامه اوتنجم مقاطعه سی

اون اوچ کره یوز بیک اقچه یه قبول ایدوب و نفس نوابرید قاضلغنده [illegible] بو نج

نام قریه دن [illegible] و نوابری قاضلغندن [illegible] نام قریه دن [illegible]

١٢ نام کمسنه کفیل اولوب استانه سعادته عرض ولندی قانون نامه [illegible]

سابقا سلطان بایزید بن سلطان مراد خان که نوابری قلعه سنی و توابعنی فتح

ایدوب و کنز لازاری قیراتدکده بالاخره مذکور لازار اوغلی وسوف سنانی

مرحوم مغفور سلطان بایزیده طاعت ایدوب اولدن نوابری و توابعنی کرو ویر

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

استفانه ویرمش اولدقجی نوابوبیم کلدکده نوابردنه اولان معدن صاحبلری
نتوکه کبی عادت اوزره اوله دورسن بن داخی اول قانون اوزره بیوردکلرنده مذکور
وستوونا استفان دخی امر ایلدیکه نوابرده معدنلرک [illegible] ایو معدنلرده قانون
بلورم دیکرم درست نوزمنده لوکلرده اولدن کلان قانون یازوب کتوره سز دیو بن
داخی فرمان اتدم بو بیوردقلری امر اوزره قانون نامه یازوب کتورن کمسنه
بونلردر که ذکر اولنور وپس ومانعف ووقوطد والموولد مکعف عو محد تاشعار
وومنقو وزلفو ووروریج شمارعی ورزلهاو وسعوله موحاه ماکوس بدمکر سمروکد مرعاب سعوچ
خرجفه ورانعو وحرشی وباول وسعو ذافلوچ وسعه برچ راعرلع بنوحه ماچ باجعم
ومعوله واونقه وبالة ورسعیا ووزغوبه ورلساه اوحوسه ساسه بلاه بدمکر بدمکر بسلوحوس
وترقه وولساو قانون نامه سابق
۱۳ برقیو برقیوه سزور مکه مانع اولمیه اول بیل الدوغی یردن قازر ایمیه و ویجی
۱۴ داخی حکمیه و داخی برقیوکه شرف اولسه چندن صوبری تکنه [illegible]
۱۵ اوج کون بطال اولسه هرکه از بوی ایدرسه انوک اولور و شهر شهرکه مور سنله
طبراغن چقاره بکی قیو الت هفته بطال اولسه هرکه از بوی ایدرسه انوک
اوله و هر کیجه ولرسه پای ویره و اسکی صاحبلرندن قنغیسی از بویدم کم دیم
۱۶ اولورسه انوک پای ضایع اولمیه و داخی شول قیوکه اولجومش و جوهر اولا ارک
بکی قیو بوینجه ولت هفته بطال اولسه هرکم احیا ایدرسه انوک اولا و اسکی
صاحبلرندن حین از بویده هرکم حاضر اولورسه انوک پای ضایع اولمیه و اکر اسکی
صاحبلرندن کمسه حاضر اولمزسه اوج هفته دکن نزا اولورا اقرب پازارده اکر اول
اوج هفته ده کلوب خرجین [illegible] یالنده اوزرنه قورسه پایلرینک نصفن کندویه ویره
۱۷ واکر اوج هفته دکن کلمیاجک اولورسه پایلری ضایع اوله و داخی برقیو کرایه سن

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

۱۸ دوركليه و دخی بر قیو بره کوا و اسنده جوهر بولنسه اول قیوی اول جوهر بیله اوجو
جکلک درست دکلدر بو غیری قیو بر بوی اوجه جکلدن جوهر اول جوهر تونك
۱۹ اولا و دخی بر قیو کندو اوسنده جوهر بولنسه امر بولدرو بازارکسنه تویرلر
۲۰ اکر اوجیی قابل ایسه اوجی جکله غیری قیوبکی ودامی شونلنه قجانلاو جو ملك
قیونك اوسنه کلم و اننه دخی جوهر اولسه بو سکلی اوزرنه اوتوفر جوهر کسه
واول اسکلیوك قالك بو غنی اوج بو ماق اوله و ایا قز بیلا اوزون اولو غی بور
نداع اوله و جوهر کسدکی کلونکی دامی حسابی بر زراعه اوله واول اسکله
اوزرنه اوتوفر و تمذن وارد نرب و صاغذن و صولدن بیتدوکی مقدار
جوهر کسه ولکن ندن جقجه بو او سلوب اوزره کسدوکه جوهر شونلنه تونك
۲۱ اوله و بعده شونه دت اولوبه سوره ای صوعو بولن ودامی بر قیوکه اشولدن
یولادو جوهر بو ضم [illegible] اول قیونك اغاجی [illegible] شونلنه صاحبلری
۲۲ وبر لو واول قیولر شونلنه اللو زیر او قیوبه دیسون قیودر برو دخی بر قیو
کندو اوسنده تو کدو رمز تا جوهر بولور و اوجی جکیمیجه مکر کی قیو اوسنده بر خللی
۲۳ بیر اوله انی کورکدن اما اوجی جکیه و دخی اکه سکی قیو بطال ونسه و خیلی زمانه
بطال طورسه تکرار دیری شولردن لوزم وقع اولسه فقی اقرار
اوجوندکی کسه بلسه هر فنقی اقل جوهر بولور بازار اوره اسالتجه اول
۲۴ دخی بر یرده اکی قیو ورنسه بری بری یاننده بری بیلکی کیور مسه هر قنقی اول
۲۵ کلاننا ایلا ورده ایسه سنار یمی اولنا اوله اما دیرلر که قیوی اقلا ورمی وبو [illegible]
دخی بر قیو اوجیلو اولماق حصه اکر کره اوچمك جایز دکلدر ودخی او جوسن یاوی قلدار
بو کره اوجیدکنده کر بر قیو بیله قدیم ملق خصوصیچون نزاع ایدن شاهد و غروه
۲۶ اولدن هر نطرفه اوجیه جکدیسه بینه اوطرف نیک عادت قادنه اکی قیونك عادت

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85. Vrk. 269/a-273/b

اوزره لازي اولسه ويا بوياري اولسه وداخي بوري بورنك اوممه سن
بله اوصمجلري اصلا بر ابو قاردنه اتمك جايز دكلدر واو الوزن خارج بوجه
بر بوري بر ايچ خاردنه ايرسه جايزدر اكر بر بورنه يولي بوغسه بر بوكب
اولدق يره طوزلرتا اوديزد اودقر كوردكلم اوربارلر كوركجك عادة معلومه
٢٧ وداخي بر قيو بر قيو ايله دلشملو اولسه بولشدقلري يره طودلرتا ادبوالروده تمانلر
وارقر كوردكلم اولا كوردكلرندنصكره بري برى نضررا تمك جايزدكلدر بالاوبلي
٢٨ وارنجه وداخي قيوكندونشاني بطلندن كتسه واول قيو اوبرلسه وكندو اوصمجي ايلي
كندو ايسه وار رمغه قادر اولسه جوانبله اولان بو قيو بر قيونك اوسنه كيرر
جوهريسه تا اول بر قيو آني بوليجق اوسندن هر نيرسه الكرر بولدقدنصكره ايويارار
آدملر وار قر كوره لركركر مادنشانيني بلورلرسه انلروكه ادلرندن هر بري كندو اوسنه
دوبه كيرته اكر مادن شانين معلوم اوميرسه اوبج جبه اوبجوشر اول يردن جقارمق جايز
٢٩ دكلدر بر قانوندر وداخي اوجلش اولسه جوهر جيقسون جيقسون ضايع اولماق
ايجون رهن قومماق جايز دكلدر اما وارده اولاني غاما و وربر رقاتنه كتوروب تنبيه
اتمك كرك اكر باوني اتمكدن صوماسي بوغسه اول وقتده وكيل اولان رهني ويروب وارزكه
٣٠ واودبلارداخي دفتر يازه وداخي بر قيوكه شروف اولسه صاحب خرجني ويرمسه
بازاركوني رهني قيوبار وعادة اوزره تنبيه ايدلر آنرمي بازارشنبه كوني اغشام دكين
ماعونش دكرهني كتوروب اود بلارده قويه وارلشتر بلهم شنبه كوني سه قيوكانتبله
وقوتمانلرها بي كوروب خرجني ويرن اكر بوددكم اوسلوبلر اوزره اتمزسه بازاركي
٣١ ضايع اولور وداخي بر كسنه بر قيوازبوي اليته كركسكي كوكراسكم اكركم آنده قاضي
٣٢ بولنمزسه شهادتي مقبول اوله وداخي لشتاتة وردسه وعددبيله يوزماق جايز دكلدر
كرك جوهر ز يانه اولسون كرك اما قيوي لشتانة ورمكلي وقتني اوديرلرمغرسينه بازه

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

آلوانه باون اتمك ايچون ويره بوجك ويورسه كه هيچ بر وجهله اجرة ويرميه
جان الله نه ويررسه كوندرسه آدلونه حجت وشاهد اوله كه صكره انكار اتمكه مجال
اولميه ودخى بر قيزاك ويچلو وسون وسزف اولسون كه اولدن بر نيجه ٣٣
ورا قيز باون تمش وسر صكره بصارقنسه دونبسنه اون ورا قال باون
نسلر ويا تونوه غير كسنه نوراى حصه ويو بر يولدن خى دوب اول جالمغوشكى
هركم قاج باي وزرينه ويررسه عوثمانى صكره دخى اوقدر باي اوله اگرچى
اولدن چوق باي وزرينه ويرسه كر صكره دن آز باي باون اده جوهر چوق
بولنورسه نبوم اولدن باي ويوم جوق ايدى ديو نزاع اتمك جايز دكلدر همان
صكره عى از بولنه ثوته سزدن صوه عرقاج باي وزرينه جمقوش ويورسه بيته والقدر
بابه متعرض اوله بونه غيرى شاهد كتمه ودخى قيو صاحبلرندن بورى كه ٣٤
بو بابه متعرض ونه وون قيوسنده اروكلمسه تونش اشلمه باقى يولداشلرى
نى بوزمه قاج يوز كلمز توجى بايرلر جوقنه دخى الله نه ويررسه جميع بيله
كوره دجميع ما تموش ويره ورو توبولد شركى قبل اميتورسه كوندرسه شامد
توته وخرجن سمذ ويره ومه دير سه بى يدره هرنه حاصل ويورسه كوكلمه
اشليه بونكله متعرض اوله ودخى بر وزرق جميع يولداشلرى معرفتسز بورش ٣٥
دونه واگر صكره ورقازدن اوغرنه يرلشات تونده عى بوتونسه باقى يولداشلرى
خرجن ويروب حاصلن بيله الله ودخى بر قيو بر قيودن لازم لسه تونراك سنده ٣٦
بجمله اگر صوسر ورسه بر صلح اوزره بوزويره آرحه صفاسى يوغسه جبر تونقدر
اگر يولدو بير جكرادورسه اوسنرنى خارج صيرده اشلمه صكره بطال قورسه كوركه
جوق زمان كوركرازمدن بر غيرى قيو كلوراول يرى ايو تليوب اشلمه اول
اولكى قيو صاحبلرى انى جقدمق جايز دكلدر مكركه بوكسنه يكى بر يوى ايلمه

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

ویاخود یکی تشبث ایله قارنه ادن یوقسه هر بر جبرله صارماوه جایز دکلدر
٣٧ مکر اول داخی بطال قویه و داخی بر قیوکه کندو مصالحی کندو شابانه سندن
قادر اولمیه انوک ایچون جبرا ولمیا مکر که تاغیر ایله اولان بیل ایچون غیره بیچون
ویاخود انوک صلح اده ویاخود اجرت ویره ویاخود حصه ویره والا اجبار اتمک
٣٨ یوقدر و داخی بو قیو بر قیوی مشترک اولا اشلاغرن و حاصلاردن و بکلکدن
٣٩ قارنه اتمیه و داخی بر قیونک صاحبلری اولسه و یاخود بطال قوسه بر غیری
کسنه ایو تلیوب اول قیوی بشلسونلر و کندو اسنه جقوب بر غیری قیو ایله
نزاع اتسه مادام شانی ایچون که اوکله صاحبلری قارنه قومشدر انکولهم اولکی
٤٠ حارشانی اولماق جایز دکلدر و داخی هر کم نزیه قارنه اتدیسه انوک دکر زنبیرا
٤١ یبان الوب حارشانی اولمق جایز دکلدر و دخی بر قیوی ذابی اتسه لمنا اول
زابی فلکر قیوده نه بلورسه و دخی کندو کتورسه و نه بیادسه زابی قمام اونده نعمکر
٤٢ کم الوب کیتمک جایز دکلدر و داخی بو بجه وارقال بر قیوی و وتقبر شلنسلر و ملزارلردن
حصه اتسلر کندولره ترلیه و کندو حصه لرینه ایچه ورسلر ارالرندن بری بیر
٤٣ انتقام ایچون جبار مق جایز دکلدر والا مکر که عزم و برمیه و داخی بر قیونک
جوهری اولسه قیوا و زرینه اولان وارو بر بچه هفته خرجین المامسه ارکسه داخی
وار قبر برا عزین جامقوش بسته بولداشلرندن بیری اکا انتماس وار رهن
قوسه همان آخر هفته اولان جامقوش رهن قویه اول هفته لر ایچون بیله رهن
قوماق جایز دکلدر و ایچون هفته نک جامقوش ایچون حساب کورلر بابای یولداشلرینه
الحوره واکر واز کلمه اولدا بقی اکا عوض ویرسه جایز دکلدر زیرا او بکیله وارق
پایلرن یاوی قلماق قانونه یوقدر حکم قاضی حضرنده واور برادر یانیده کندو
اختیار یله واز کلمه و یاخود کمسه باعث لنسه واول وقته دکین جامقوشن ویره

Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 269/a-273/b

٤٤ واور بونلرده دفترنده بیانی اولندیغی كبی باپیلرت استمك جایز دكلدر ودخی بر قیو قپوتون
اولسنه كوسه كه مارشانلری بلدوكی یرده بر بویانلرز ویاخود كه بویانلرز قوسه
هر هیچ بر قیوی چقارمیه والا منكر اولجیله ویاخود مارشانلركه اوجیله قوینه
٤٥ ودخی اكی قیونك ارسنده نزاع اولسه كركدركه اوده بیلدلرو یاردم ملره یاشب
كورهلر بینه حاضر جقیی اق دعواجی املاكلری اكركه بینه كتوره لر خبرلرین
الوب قانونا اوزرنه ودخی ومارشانلرك اوزرنه حصه لرین فصل اده واكر ارا لرنده
صلح ایتمكدن صفالری وزینه كندو ارلرنده صلح ایده لر و بر بربرینه تنبیه ایده لر
جمیع ورقلردن حاضر وغایب صلحی بله اولالر زیرا جمیع ورقلردن بری
صلحی قابل اولمزسه جبر اولماز زیرا كندولر فتنیادر جمع صلح اتدكلری محكمدر
اما اوربرار صلح اتمیه همان دفترینه ثبت ایلیه و شاهدلر ثوتة خارجدن
٤٦ عادت استنوسنه ارسوی دیماق جایز دكلدر نافوریله بادكیر مولوه وزرندن
٤٧ بوسیله جمیعی اولندیغی كبی زیرا بوی دیرسه اولورلر ودخی بر قوی بر شپزی
بو شغلده ورنه ایش فارنه اوزرنده قیولر اشلاغلر ودخی جكمك
جایز دكلدر بكی اشلاغ وكی بر بوی ودخی ایدن جكه وهم ودخی
٤٨ جوهری مه ویرسه اول ویره عادت بر قیو جوهری برغیركی
قیودن چكه هر شهیدن جوهر اوسوزه بره سوز ونادر بربیع
٤٩ اجرة ویره وخرج جرخ هرنه كركسه جوهر صاحبندن اوله واكر ودر
٥٠ ایكی اولورسه انفرسه بربیه ویره وهم دروازغان ویره ودخی قیو صاحبلری
قیوسنی بر نیجه لنهوانه بشدن بره وورده بره زیسه ویرسلرو جمیع خرج شی
لنهوره لردن اونسه همان ورقلر فقرا اتدكلری جوهری السلر عادة بودر كه اول
ورقلار مذكورلر لنهوانلرم محنت ویره شاهدلر كه قوتلرینه قیو صاحبلری قبر
بلالر جوهر همان وعده تمام اولنجه جوهرلر اكثر
سایر ورقلر زیرا الله وغیره تمام اولنجه وارقلردر ودخی ورقلردن بری
كندولر بولداتی ویاخود بایی كه انلر باردیم
ویریلر جانبنه هرهیچ بر كسنه مانع اولمیه واكر قیو جیرز اولقیوی ضایع
اتسلر ویاخود ایله الدن چقارسلر اشنا

IV- *YARKOFÇA MA'DEN KANUNNÂMESİ* (81)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Novobrdo ma'denlerinin bir eki olan ve *Priştine kadılığı*na bağlı bulunan *Yarkofça* ma'denlerine ait bu kanunnâme daha öncekilerin bu bölgeye intibak ettirilmiş şeklidir. Fransızca ve Sırpça-Hırvatça'sı yayınlanmıştır[1].

Kanunnâmenin dört nüshası vardır:

I.si, Topkapı, R. 1935, vrk. 137'deki temel nüshadır.

II.si, yine Topkapı, R. 1936'daki benzeri nüshadır.

III.sü, Paris, 35, vrk. 142/b- 144/a'daki nüshadır.

IV.sü, Paris, 85, vrk. 251/a-b'deki nüshadır.

2- Kanunnâmenin Metni

KANUNNÂME-İ MA'DEN-İ YARKOFÇA DER NOVOBRDO

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki:

Priştine kadılığında zâhir olan *Yarkofça* ma'denine benüm emr-i hümâyûnumla teftîşe varan *Malkara* kadısı *Mevlânâ Şemsüddin* teftîşi mûcebince ma'den-i mezkûr için bu *Kanunnâmeyi* vaz' edüb buyurdum ki:

1. Cemî' *plakaniçeler, Üzurkufçe* nâm yerde ola, gayri yerde olmaya. Ve cevheri sâir ma'âdin gibi ma'dende olsun hisselü hissesin alub gitmeyeler. Belki *palakaniçe*de yuyalar. Ammâ üzerlerine yarar *şafarlar* koyub onat vechile hıfz edeler. Ve *cerrâr* adına cevherden cevher verürlermiş. Sâil adına aradan cevher çıkarmayalar. Hemân her kişi hissesin ala. Ba'dehû kendü malından kimesneye ne verürse vere. Bir türlü dahi olmaya.

2. Ve ma'dene karîb *Sirvince* nâm yerde bazâr durdukdan sonra bu'dunda atlar durduğu evden ve kuyu evinden gayri ev olmaya. Ve *kâlhâne* bazâr durduğu yerde ola. Varub *Novâberi*'de kâl olmaya.

3. Ve *battâl kuyuları* tâliblere vermelü oldukda, *izboy* olmalu olsa, kadı ve *emîn* evvelden ol kuyunun cevânibinde olan kuyuların sâhiblerin getürüb teftîş edeler. Eğer battâl olduğı anlarun şahâdetleriyle sâbit olursa, ellerine *tezkere* vereler ve şâhidleri defterine sebt eyleyeler. Andan sonra kadı olandan *hüccet* alalar. Ve bir kimesne ki paylarını satmak istese veyahud hibe etse, gerekdir ki, evvel kadı ve emîn defterine yazub ba'dehû kadı olandan hüccet alalar.

4. Ve ma'dende *cevher ölçülen kıbıl* dahi silme ola ki, ikisi bir yük ola, ziyâde ve noksân olmaya ve tamgalu ola. Ve satu-bazar dahi silme ile ola.

5. Ve *şafar* olan kimesneler, kendü cihetlerinden gayri nesneye mutasarrıf olmayalar ve ecirleri içün cevher almayalar. Kuyucılardan akçe alalar. Ve kimesnenin cevherin veyahud cevheri durduğı yerün kazındısun almayalar. Ve illâ bunun gibi

(1) Krş. Fâtih-49, 50, 51, 52, sh. 553 vd.; Bkz. Beldiceanu, Actes, II, 268-270; İskender Rıza, 215-216

te'addî ederlerse kadı ve emîn olanlar muhkem haklarından geleler.

6. Ve ma'dende cevheri olmayan kuyulara, her on kuyuya bir emîn *şafar* ta'yin edeler. Haftada otuzar akçe cihetle ol *şafar* olan kimesne ol kuyuyu gece ve gündüzde yoklaya. Battâl kodurmaya. Eğer battâl olursa, gelüb emîn olana bildüre. Emîn dahi ol kuyunun sâhiblerine teklîf eyleye, işleyeler. Eğer işlemezlerse, *ihyâ eden* kimesnelere yukaruda mestûr olan üslûb üzre vereler.

7. Ve dahi eğer *şafardır* ve eğer *lehvardır* ve eğer cevher taşıyan atlardır ve ırgadlardır, rızâsınsız emîn ve kâtib ve âmil olanlar, şafar ve lehvar ve hammâllar komayalar. Ve ırgadlar kimi dilerse, emîn ve kadı yarar kimesneler koyalar, işledeler.

8. Ve *çarhlarda yürüyen şafarlar*, gâyetde mu'temed ve yarar kimesneler ola; azli ve nasbı âmil elinde olmaya.

9. Asıl *gümüş hıfz olınacak yer* ve gümüş zâyi' olacak mahal *çarhlardır.* Ana göre amel olunub gâyetde ihtimâmla hıfz olub hârice kat'â gümüş çıkartmayalar.

10. Ve ma'den-i mezbûre vakt-i zarûretde hizmet içün mezbûr müfettiş defteri mûcebince yiğirmi bir pâre köy ma'dene *hâs ta'yin olunub Priştine Kadılığı'*na ilhâk olundu. Ammâ ma'den âmiline bile satılmadı. Ol köyler bunlardır ki zikrolunur:

(Bu isimler tam okunamadığından orijinaline mürâcaat edilmesi ricâ olunur.)

Yarkofça Ma'den Kanunnâmesi, Topkapı, R. 1935, Vrk. 137

V- TREPÇE MA'DEN KANUNNÂMESİ (81)

1- Tahlili Ve Nüshaları

Trepçe, Vulçıtrın sancağında bir ma'den merkezidir. Trepçe ma'denlerine ait bu kanunnâme, daha öncekilere benzer tarzda ma'den hükümlerini kapsadığı gibi, bu yerleşim merkezinde câri olan bâc ve gümrük esaslarını da tanzim etmektedir. Kanunnâme'nin nasıl hazırlandığını ise, başındaki şu kayıtlardan anlıyoruz:

"Bütün cihânın itaat ettiği padişah emriyle, *Vulçıtrın Sancağı* beği *Kemâl* sipahilerin ma'rifetiyle, 25... 839/1488 tarihinde, *Trepçe Ma'deni kanunlarını* açıklamak üzere yazılan defterin sûretidir."

Kanunnâmenin biri, *Paris, 85, vrk. 263/a- 266/a*'da ve diğeri de aynı mecmuanın, vrk. 254/b- 261/a'da yer alan iki ayrı nüshası vardır. İkinci nüshada rakamlar, *siyâkat* ile yazılmıştır. Kanunnâmenin sadece Fransızca ve Sırpça Hırvatça tercümeleri neşrolunmuştur(1).

2- Kanunnâmenin Metni

SÛRET-İ DEFTER-İ BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ TREPÇE

Ber mûceb-i Hükm-i Cihân-mutâ' bi Ma'rifet-i Mîr-livâ-i Vulçıtrın ve Kemal an ebnâ-i Sipahiyân-ı Dergâh-ı Devlet-penâh Tahriren fî Yevm'il-Hâmisi ve'l-işrîn Fî Şuhûr-i sene 893

FASL

1. *Paun* ya'ni cevher kuyusın kazmak *Trepçe ma'deni*nin cevânib-i erba'asında müteferrik ma'denler vardır, sudan battâl kalmışlardır. Ammâ iki cânibde iki ma'den var, yeni açılmış; birisine *Pikine (Picin)* ve birisine İziyaç *(Zijaç)* derler. İkisi dahi gâyet sulu ma'denlerdir. İkisinde dahi kanun budur ki, her kuyuda hâsıl olan cevherden dokuzda birisin alurlar, cem' edüb satarlar. Su çeken atlara ve urganlara ve *muşavarlara* ve deriye ve yağa sarf ederler. Eğer ol *dokuzlama* vefâ etmezse, bâkî cevherden *ırgada hakkın verdükden sonra* şol ki, kuyu sâhibine âid olacakdır, andan satub harc ederler. Ol dahi vefâ etmezse, her *kuyu sâhibi* hissesince kendü kisesinden verüb *varak*lar ittifakıyla ol iki ma'dende olan suyı çıkarırlar. Su harcından ziyâde gelen cevheri üleşürler. Ve Pikine ma'deninde yedi yerde su çekilür.

FASL: KEYFİYET-İ PAUN

2. *Ma'den-i Pikine*'de bir kişi *paun* eyleye, elli veyahud altmış *kulaç* sürmek gerek ki, cevhere vâsıl ola. Vakit olur ki, katı yere tuş olur, üç dört iki mil sürerler, andan cevhere vâsıl olurlar. Ve vakit olur ki, bir kulaç yeri 100 akçeye veya 150 akçeye kazarlar. Ve vakit olur ki, bur kulaç yeri 500 akçeye veya 600 akçeye veya 800 akçeye işlerler. *Seng-i hârıba* (?) tuş olur, tamam cevherin üzerine rast gelürse cevhere yetişür, damara rast gelmezse bu kadar harc abes olur, vaz gelürler. Âher kimesneler gelüb *prezboy* edüb ol kuyunun içinde sağına ve soluna *lağım* sürmekle

(1) Beldiceanu, *Actes,* II, 224-232

mürûr-ı eyyâmla vakit olur ki, cevhere yetişürler.

3. Ammâ cevhere vâsıl olıcak *kanun-ı Pikine* budur ki, *dokuzlama* çıkarıldıktan sonra bâkî cevheri sülüsin ol cevheri kazan *ırgad*lara verürler ve sülüsânın *kuyu sâhibleri* alurlar, ol suya *harc* ederler. Nesne kalursa üleşürler. Ve kış olub su galebe edicek ekser *Pikin*de harc hasılına gâlib olur ve kuraklıkda fâideleri olur. Bir *kıbıl* cevheri 75 akçeye satarlar. Ammâ bu ma'dende çarh ve noksân beğliğe değildir, *varak*adır. Gâyet kurşun yakar ma'deni vardır ve *İziyaç* cevherinden gümüşi ziyâdedir.

FASL

4. Ammâ *İziyaç ma'denin*de iki yerde su dökülür yani çekilür, altmış ile ve elli ırgad ile ve urganlar ve deriler ve yakmak içün vefâ etdüği yağ harc ederler. *Paunı* ve *dokuzlama*sı *Pikine ma'deni* gibidir. Ammâ cevheri kurşunlucadır, gümüşi azdır. Kıymeti birbiri üzerine kıbılı 25 akçeye satılur. Ammâ bu iki ma'denin cevheri birbirine halt olunub imtizâc bulub işlenür deyû ma'dende cevhere yetişicek *ırgad* nısfın alub *varak*lar dahi nısfın alub suya harc ederler, bâki nesne kalursa üleşürler.

FASL

5. Ammâ *sâhibân-ı çah* ve *ırgadlar* bu zikrolan ma'âdinden mahsûl cevherleri çarh sâhibleri *vatruk*lara satarlar. *Pikine ma'denin*den kıbılın 75 akçeye ve *İziyaç'*dan 25 akçeye alub harc edüb işlerler. Mesela 60 kıbıl cevheri kim, sülüs *Pikine'*den ve sülüsân *İziyaç'*dan olduğu halde hâricden dahi on *istarta* yani bir *istarta* 400 ledredir, bu mikdâr kurşun ziyâde gelür. Vakit olur ki, artuk gelür, vakit olur ki, eksik gelür. Ammâ birbiri üzerine iki istarta ziyâde gelür; sülüs *Pikine'*den ve sülüsân İziyaç'dan olduğı takdirce. Ammâ beraber konulsa, ol hâricden konulan on istarta kurşundan üç istartasın veyahud dört istatrasın yakar, ziyâde nesne gelmez. Ammâ fazla gelen kurşundan şimdiki halde emr olunduğı üzere gümüş gibi sümün alınur. *Varak*lar cevheri tamam *gümüş iplik* ederler, getürürler; 60 kıbılı 25 akçe *hiç* yani *bâc-ı hıml* verüb gümüşünden dahi sümün verürler[1].

FASL

6. Ammâ bu vilâyet evvel-i fetihde bu ma'dende gümüşden *öşür* ve *bâc-ı hiç* vaz' olunub bir nice yıl bu kanun câri olmuş. Âhir *Âmiloğlu* nâm âmil bu ma'dene mübâşir olıcak *Novaberde* ma'deninde cevherden rubu' alınur; *Trepçe'*de dahi cevherden rubu' alınsun deyû ma'denin bir mikdâr mukâta'asın ziyâde edüb cevherden rubu' alınmasına hükm olunmuş. Beş yıl kadarı bu kanun icrâ olunmuş. Âhir *Suled* nâm *âmil* şerîkleriyle bile bu ma'dene âmil olıcak *Novaberi ma'denin*de rubu' alınsa câizdir; zira emînleri makbûlümdür, az kuyudan çok cevher çıkar. Ammâ *Trepçe ma'denin*in kuyuları perâkendedir ve cevheri az çıkar, olanca cevherin dahi *ırgad* gizler, kâbil-i zabt değildir, beğliğe ziyandır deyû Divan-ı âsitânesine arz edüb harcın ve hâsılın hesâb edüb sümün etdürmiş. Tâ merhûm *Sultan Muhammed Hân* - Tâbe serâh- vefât edince *Trepçe kâfirleri* Dergâh-ı Mu'allâya varub ru-

(1) — **İstarta:** 1 istarta = 400le redir ve eski bir ağırlık ölçüsüdür.

(2) — **Bâc-ı biç:** Maddede bâc-ı hıml yani her gümüş yükünden alınan bâc olarak ta'rif edilmektedir.

bu' alınmasına hüküm getürmişler. Ol vakit âmil olan kimesne eğer rubu' alınmakdan beğliğe ziyan gelürse edâ edermisiz dedikde, ma'den halkı kadıya ve ehlüne elinüzde Padişahın iki hükmi var, her kangısı enfa' görünürse mutî'iz deyicek ol zamanda kadı ve emîn olanlar teftiş edüb rub'-ı cevherden sümün nukrayı enfa' görüb her karar-ı sâbık mukarrer kılmışlar ilâ yevminâ hâzâ.

FASL

7. El'ân fakir bende dahi teftiş edüb rub'-ı cevherden sümün nukrayı bu hesâbla enfa' bulduk ki zikr olunur:

Ve ma'denden cevher durduğı yere giren 60 kıbılı 1 akçe, meblağ: 60

Pikine ma'deni cevherinden 60 kıbıl 25 akçe, meblağ: 1500

İziyaç ma'deni cevherinden 40 kıbıl 25 akçe, meblağ: 1000.

Ve cevher durduğı yerden *roşthâneye* gire meblağ: 30

Ol cevheri döküb taşı gideren ırgada meblağ: 20

Ve ol cevheri suda yuyan iki istarfa dört günde birisine üç ve birisine de dört, meblağ: 28

Ve iki ırgada anlara mu'âvenet içün 2 akçe 4 yevm, meblağ: 16

Ve cevheri ol yakmak içün kömüre, 8 hiç, 22 akçe, meblağ: 176

Ve odun on beş yük, 2 akçe, meblağ: 30

Ve *roşt* döşeyen üstada ve ırgada, meblağ: 30

Ve *roşthâneden* yanmış cevheri getürüb *çarha* alınma ki, kira, meblağ: 30

Ve ol cevheri kurşunla eriden üstada *ismuiçar* derler, ücret, meblağ: 30

Ve yoldaşları otkapariler ücret nısf alur, meblağ: 75

Ve bir kişi dahi

Ve bir kişi dahi anlarun üzerine durur, otkapar alduğının nısfın alur, adına *şafar* derler, ücret, meblağ: 37

Ve *işlağna* derler eski zamandan kalmış cevherdir, yedi yük andan dahi katarlar, *pruh* onat yürüsün deyû her yüki üçer akçeye, meblağ: 21

İtmam-ı *çarh* furununda on beş pâre kurşun ya dahi artuk veya eksik olur, ol kadar kurşunı eritmeğe bir büyük havuz resminde ocak yaparlar ki, küllü veya balçıklı kül üç yük, beş akçe, meblağ: 15

Ve ol ocak üstünde ol kurşunı komağa içün ma'den ıstılâhınca *ispunç* derler, kıymet: 6

Ve kurşunı eridüb gümüşden tefrik etmek içün *tirepolac* derler dört pâre çıra, 20 akçe, meblağ: 80

Ol gümüşi tefrik etmek içün üstada, meblağ: 40

Ve ol *çıstıla* bekleyen emînin ve âmilin âdemîlerine ikişer akçe.

60 kıbıl cevhere *hiç*, meblağ: 25[1]

FASL

8. Bu kadar cevherden 2.000 dirhem *iplik gümüş* ekser vâki' olur. Ammâ vakit olur ki, yaramaz yerden cevher vâki' olur ki, binden artuk ziyan olur. Ammâ eyü yerde cevher tuş olsa 2.000 dirhem *iplik gümüş*den 250 dirhem sümün alınur. Bâki gümüşlerin *kâlhâne*ye iletürler, kâl ederler. Ekser vâki' olur ki, gümüşleri 1460 dirhem *fine* kalur; meblağ: 4380

9. Ve *sarrâf*dan akçe alur; her *ledre*yi 20 akçe eksüğe verürler. Sarrâf dahi *kâlhâne kâtibi* hüccetiyle *darbhâne*ye iletüb dirhemin üçer akçeye verürler; ziyâdesin *beğlik* ederler.

10. Ve *çarh resmi* dahi o işlenen cevherin *permed*inden (?) yani *hırdavatın*dan vereler, yüz akçelik mikdârı dahi kendülere kalur.

11. Ve *sarrâf*a ziyâde *medyûn* olmayan *vatruk*lar bir iki yüz akçe nef' görürler. Ve ziyâde medyûn olan meğer tâli'inde eyü cevher tuş gele, dahi fâide göre.

12. Ve ol sümün alınan 250 dirhem *iplik gümüş* ki, kâl ola, 210 dirhem *fine* kalur, meblağ: 630; hiç: 25; meblağ: 655. Ammâ cevherden rubu' alınsa *Pikine*'den 5 kıbıl, meblağ: 375; *İziyaç*'dan 10 kıbıl, meblağ: 250. Ve bundan gayrı çarhın remdenden dahi sümün alınur. Ol takdirce rub'ı cevherden sümün nakra enfa'dır: yekûn: 625.

FASL

13. Fakir bende bu kadılığa gelmezden akdem *İziyaç* cevheri ma'deninden *Belasice* ma'denine ba'zı cevher gider imiş. Ol cevher bahânesiyle uğurluk cevher gidüb kâbil-i zabt olmaduğı sebebden men' olunmuş idi. Sonra *Belasice* tarafından tekrar Devlet-i Asitânesine arz olunubdur. Memlû ahkâm-ı şerif getürüb yine iletdiler idi. Ol cânibe cevher verilür olsa, bir kişi 100 *kıbıl* cevheri alub gitmelü olsa, 25 kıbıl cevheri otuz beşer akçeye verürler. Zira rubu'dur: bâki 75 kıbıl cevheri sâhibi *narh-ı carî* üzere satarlar. Anda *Belasice*'ya iletürler ki, meşk (?) ederler inâd vermezler. Biz *Trepçe*'de beğliğe edâ edübdürürüz deyû telbîs ederler. Ma'a hâzâ *Belasice*'de harc be gâyet azalub *Trepçe ma'denin*de gümüş etmeğin harcı anun ed'âfıdı. Ammâ *Trepçe* ma'deninde işlenen İziyaç cevherinden işlenen gümüşden fazla gelen kurşundan mümkün oldukça öşür aluruz. *İziyaç*'dan *Belasice*'ye verilen cevherden hâsıl olan kurşundan sümün alınur mı alınmaz mı ma'lûmumuz değildir.

FASl: KANUN-I KÂLHÂNE

14. Ma'denin kâlhânesi maktû' işlerindendir. Mukâta'ası 22.000 akçe eder. Amâ meğer kömür ve bakır dahi *kâlhâneci*nindir. Fine olan gümüşün 115 dirheminden bir akçe alur ve hem üç gümüş küli kâlhânecinindir. Her bazar güni emîn gelüb

(1) Bu maddede çok mühim ma'den ıstılâhları açıklanmaktadır ki, başka yerlerde bulmak nerdeyse mümkün değildir.

bir yerde oturur ve darbhâne kıbelinden emîn olan kâtib ve gümüş arayıcısıyla gelüb otururlar. Her kişinin gümüşin kim, iplikdir, sümünin alur.

15. *Kâlhane kâtibi* ve fakir biz ve ma'den emîni ve âmili yazub tamam olduktan sonra kâlhâne kâtibi kâlhâneye varub her gümüş defterini yoklayub kâl edüb gümüş arayıcı mühürleyüb kâlhâne kâtibi hıml verüb her vatruğun *sarrâf* alub darbhâneye gider.

FASL: KANUN-I MONOPOLYE

16. Her yılda iki ay monopolye alur. 23 veya 24 veya 25 akçe değür şiresin vaktin bir yük şireden iki akçe alınur. *Olazak* derler kâfirler *Nikol daz* dedikleri güne varınca iki ay alur. Bedelin dahi alur, asıl bu dahi kara bâcdandır. Ol *Nikol daz* güni geçdikden sonra *hamr* hükmünde olur, tahvili tamam alur. İki hamrın yüki akçedir. Bir fuçıyle gelse bâcdâr 15 akçe alur. Eğer evvel... *Trepçe*'de harâc verür değil ise, yedi akçesin muhtesib alur.

FASL: KANUN-I KARA BÂC

17. Taşradan un gelür bir yükden iki akçe alınur. Ve bir yük arpadan ve bir yük alefden ve bunlarun gibilerden bir *hım*line bir akçe alınur. Ve taşradan yükle balık gelse, hımline altı akçe alınur; ve tuz ve moruna balığı gelse, 8 akçe alınur. Ve havyardan 12 akçe alınur. Ve bâzirgan gelse, yükünden iki akçe alınur. Ammâ kürk ve büyük kebe getürseler, her birinden birer akçe alınur, satulduğı halde. Ve Dubrovnik'den çuka gelse her donluğundan birer akçe alınur ve iki koyuna bir akçe alınur. Ve bir domyaya (?) iki akçe alınur. *Dernek güni* veya *bazar güni* her ne satarsa alışama değin bâcın verür; sattuğunı gerü alur giderse nesne vermez. Kömür yükünden nesne alınmaz. *Trepçe*'nin dağ ve meşe ırağ olduğı sebebden çıra yükünün ikisine bir akçe alınur. Tuz yükünden iki akçe alınur. Kettânın bir yükünden 12 akçe alınur. Ve zeytun yağının hımline 12 akçe alınur. Ve bir gönlekden bir akçe alınur.

FASL: KANUN-I İHTİSAB

18. Yabandan *hamr* gelse, bunda *harâc* vermez. Kimse getürse bir yüküne iki akçe alur. Ve bir fuçı gelse yedi akçe alınur. Balık gelse iki akçe alınur. Ve moruna balığı gelse üç akçe alınur. Ve bâcdan gayrı me'kûlât yükünden birer akçe alınur.

FASL: KURÂY-I HÂSSÂY-I TREPÇE

19. Hâssa köyleri azdır. Ve *Ulanç* köylerinde *çarh*lar vardır. Çarhdan resm alınmaz. Her kâfir *ispençe*sin verür ve sâir *rüsûm-ı örfiyye* ve *öşr-i hubûbât* verür.

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

[illegible]
[illegible]

[illegible] ١
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ٢
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ٣
[illegible]

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

صاحبلرینه اولدرلر اول صویه خرج ایدرلر سنه قالورسه ونشور ایدروقش اولوب

صو غلبه ایدیکی کثیر یکلو خرج حاصله غالب اولور وقرقلوه فایده ویرمزدو

بر قیل جوهری یتمش بش اقچه صاتارلر اما بو معدنده خرج خصوصنه حکم ایدرلر

وتزقه ایدر غلبت قورشون نیقانجوهرکی واردر و بز باج جوهرندن گومش ایدر

٤ مال ایدر باج معدنده اکی یرده صو یعنی چکلور یتمش اید والی رضا وایر واوره ایدر

ودریلر ویا قناق بجبر وفا اولدقی باغ خرج ایدر باد ونی ومقوزیله سی یکنه

معدنی کیدر ما جوهری قورشون نوجه هر گومش ززر قیمتی هر جرکی اوزرینه قبل

بکرم بش اقچه صاتلور ما بو اکی معدنک جوهری بهر بنه ضبط اولنمز اما ج بو تعبیر

شلنور بو معدنده جوهر بشنجکر رغا دنصفی اولور ورقاز وفی تخمین اولور صو ج

خرج ایدرلر باقی سنه قوزسه اوسترلر شعر

٥ ما صاحبلرینه جاه و برشان دیوزکو اولان معادندن محصول جوهری جرخ

صاحبلری واخرنهاری صاتارلر بیکنه معدنلردن قبلی یتمش بش اقچه وزیاجدن

بکرم بش اقچه اولور خرج ایدرلر متلا یتمش قبل جوهر کم ثلث بیکنه دن

و ثلثا نبوذیجدن اولدوغی حالده خارجدن دخی اقر ستانی یعنی بر ستاتی زیر

یوزدن ووزیو متدر قورشون زیاده کلور ووقت اولور اوتوق کلور ووقت

ونوکیه کلور مابوری بو وزرنه اکی استانی زیاده کلور ثلث بیکنه دن

وثلثان زیاجدن اولدوغی تقدیرجه اما بز برقونلنه طارجدن قوندن

یمن اوستانی قورشوندن اوچ ستانی سن ویاخود درت ستانی سن یقار

زیاده سنه کلمازا اما فضیلکه قورشوندن سمز کیاله ما اولمدوغی اوزره گومش

تحی عمن آلنور وزرقال جوهری تمام گومش ایلکر ایدر تورلرا یتمش قبل بکرم بش

٦ اقچه یعنی باج عمل ویرور کسننده دخی تمن ... فصل

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

اما بو ولایت اول فتحده بو معدنده کومشدن عشر و باج مبیع وضع اولنوب
برنجه یل بو قانون جاری اولمشدی آخر عمال اوغلی نام عامل بو معدنده مباشر اولیجاق
بو ابریزه معدننده جوهردن ربع آلنور ترجیح دامی جوهردن ربع آلنسون دیو
معدننک برمقدارینی مقاطعه سین زیاده اوقر جوهردن ربع آلنملسنه حکم اولنمش
بش یللی قدری بو قانون اجرا اولنمش آخر سولر نام عامل نزبکلربیله بو معدنه
عامل اولیجاق بو ابری معدننده ربع آلنمه جایزدر زیرا اسیلری مقرر [illegible]
قبولنمز چوق جوهر چقار اما نزیه معدننک قیوری برآکنده در وجوهری
از چقار [illegible] ربع جوهردن دخی [illegible]
آستانه سعادته عرض اولنور هر حین و حاصلی حساب اولنور ثمن انده [illegible] تمام عوام
سلطان محمد خان طاب ثراه وفات اولنجه [illegible] کافرلری ورکاه معلا یه وروب
ربع آلنماسنه حکم کتورمشلر اول وقت عامل اولان کسنه کور ربع آلنمه قدر [illegible]
کلورسه اول [illegible] معدن خلقی قاضیه و [illegible] کتوره پادشاهدن ایکی
حکم وار [illegible] انفع کوز نورسه [illegible] اول زمانک قاضی و امینی [illegible]
تفتیش اولنور ربع جوهردن ثمن نقره انفع کورر [illegible]
الی یومنا هذا

7 ~~قصه الان فقیر [illegible] تفتیش اولنور ربع جوهردن ثمن نقره [illegible]~~
انفع بولندقده ذکر اولنور

و معدنده جوهردن [illegible]
[illegible] ١٢
مبلغ ٦٠

زباج
معدن جوهرندن
[illegible] ٢٥٠
مبلغ ١٠٠٠

[illegible]
معدن جوهرندن
[illegible] ٢٥٠
مبلغ ١٥٠٠

و اول جوهری معدن بویانی
ایکی [illegible]
[illegible]
مبلغ ٢٨

اول جوهری [illegible] بعض
[illegible]
مبلغ ٢٠

و جوهردن [illegible]
[illegible]
مبلغ ٣٠

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

٨ فصل

لونو ودجوهرون آکی تکن درهم ایلیک کومش آلترزواقع اولورا ما وقت اولورکه

بو امر هلا بردن جوهر واقع اولور چوق زیان اولور وقت اولورکه بکلرن ارتوق زیان اولور

اما الیوم بردن جوهر طوشی اولسه آکی بیکرمی درهم ایلیک کومشدن ۱۲ آکی یوز اللی درهم ثمن النور

باقی کومشلری قالخانیه التوردلر قالی اولر آلتون واقع اولورکه کومشلری بیکرمی بیک یوز

التمش درهم قنه قالور مبلغ ۴۳۸۰

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

۹ وصرافدن اقچه الورلر ایدی بکرمی اقچه اکسوکه ویریرلر صراف دخی کلنه قانون اوزره
کاتبی حجتیله ضربخانه‌یه التون بیع ایدرلر ایدی اوچ اقچه ویریرلر زیاده‌سین بکلک اوزره
۱۰ وچرخ خرجی دخی اول اشلنن جوهرک یره دکن بیچن خرج واندن ویرلر یوز
۱۱ اقچه‌لق مقداری جلی کندولره قالور وصرافه زیاده مدیون اولمیان واتر بولور بر اکی
یوز اقچه نفع کوریرلر وزیاده مدیون اولان مکر طالعنده ایو جوهر طوتمزلر دخی قالور
۱۲ کوره و اول ثمن آلنان اکی یوز اللی درهم ایلک کومشکه قالور اول که یوز اون درهم
فضه قالور مبلغ مبلغ مبلغ اما جوهرون ربع السنه بکوندن قبلی
مبلغ ورباحدر مبلغ وبو بیزن غیری چرخ کل ربعلرندن دخی ثمن
الورلر اولا تقدیرجه ربع جوهرون ثمن نوعه انحصار
۱۳ وصحیح تغییر بنده بو قانونلغه کلمزدن اقدم زیاج جوهری معدنلردن بر قسم معدن
بحسن جوهر کسیدر بشنی ویا جوهر بهانه‌سیله بو خرج جوهر کیدرلر قابلی ضبط
اولمدوغی سببدن منع اولنمش ایدی مکر بلا سبب طرفلردن تکرار دولت آستانه‌سنه
عرض اولنوب وردملو احکام شریف کتورشلر بنه التدبیرلر ایدکم اول جانبه جوهر دیرلر
ویرلر اولسه برکشی یوز قبل جوهری الوب کتملو اولمسه یکرمی بش قبل جوهری اونوز
بش اقچه ویریرلر یوزیلر بعد ربا قی بیتمش بش قبل جوهری صاحبی نرخ جاری
اوزره صاتلرلر انده بلا سبب بیع التورلرکه شول اورلر غیر ویرمزلر بیز ترکیب بکلکه ادا
اوویدررز وبو تلبیس ایدرلرمیه هذا بلا سبب ترح خابت ازلر برنرخ معدنده کومش
انملکار حاجی انوک اصعافدر اما نرخ معدنده اشلنان زیاج جوهرلردن اشلنان
کومشدن فضله کلان قورشوندن ممکن بولدقچه عشر الورز زیاجدن بلا سبب جاریه
ویرلنر جوهردن حاصل اولان قورشوندن ثمن آلنورمی الندازمی معلوم مزه کلدر
۱۴ فصل قانون قالخانه معدنلر قلخانه‌سی مقطوع ابلرلردن ورمقاطعه‌سی یکرمی ایکی بیك

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

اقچه ایدر اما کیسور و باقر دخی قالخانه چکلر رفنه اولان کومشک یوزدن بشی

درهمدن بر اقچه اولور و هم اوچ کومشی کولچه قالخانه چکلر هر بازارکون امین کلوب

بر یره اوتورر و صنعتخانه قبلندن امین اولان کاتب و کومشی اریجی سیا

کلوب اوتورلر هر کشینک کومشی کم ایلکدر ورفتی الورلر قالخانه کاتبی و فقیر

١٥ بین و معدن امینی و عامل یازرلر تمام اولدقدن صکره قالخانه کاتب قالخانه

وارور هر کومشی دفترینی یوقلیوب قالا و بر کومشی اریجی مهرلیوب قالخانه کاتب

حمل و یروب هر قاتی نک صراف الورلر صنعتخانه یه کیدر

فصل

١٦ ~~منابولیه هر بیلده اکی یی منابولیه الورلر بکرم اوچ و یا یکرم درت و یا یکرم بش~~

اقچه و کورشیر بی وقتی بر یوک شیره دن اکی اقچه النور اولا دن درلرکا فورتیقو ل

دلنر دکلی کونه واردیجه اکی آیی الورلر علاوه جی الورلر اصل بوواجی قرم باجی دور

اولا نجون دلر کونی کچدکدنصکره جکملره اوتورر خوتی الورلر اکی ثمن یوک

اقچه ورر فوجیله کلسه باجلر افرینی اقچه الورلر اول بالیه یججاله خراج ویرر

دکل ایسه هیدی اقچه سی محتسب الور

١٧ ~~قانون قرم باجی طاشره دن افرنج کلور بریوکدن اکی اقچه النور و بر یوک~~

ارپه دن و بر یوک علفدن و بوناولر کیردن بر حملدن بر اقچه النور و کالر دن

یوکله بالق کلسه حملنه اتی اقچه النور و طوز و موره نه بالغی کلسه کرا اقچه النور

و حاویارمن اون اکی اقچه النور و بازرکان کلسه یوکندن اکی اقچه النور اما کورک

و یوک کبه کتوررلر هر بریندن بر اقچه النور صاتلدوغی حالده و بر ونیکدن جوقه

کلسه هر طوبندن بیر اقچه النور و اکی قیونه بر اقچه النور و بر دوه یه اکی اقچه النور

دنکر کون ویا بازارکون هر نه صتارسه اخشامه دکن باجن وررسه صاترو غنی کیرو

الورکیدرسه تسنه ویرمز کور یوکندن تسنه التماز تجاردن طاغ ... اولدوغی

Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 263/a-266/a

سبزدن چرا یوکندن ایکی سنه بر اقچه آلنور طوز یوکندن ایکی اقچه آلنور کتانک یوکندن
اون ایکی اقچه آلنور وزیتون یاغنک حملنه اون ایکی اقچه آلنور و برکو کلکدن بر اقچه آلنور

فصل

١٨ قانون احتساب یا نذن خمر کلسه بویندن خراج ویرمز کمسه کتورسه بر یوکندن ایکی
اقچه آلنور و بر فوچی کلسه بردی اقچه آلنور بالق کلسه یوکندن ایکی اقچه آلنور و مورونه
بالغی کلسه اوچ اقچه آلنور و باجدن غیری ماکولات یوکندن بر اقچه آلنور

فصل

١٩ قرای خاصهای ترپچه خاص کویری آزدر واولانغ کویلرینه چرچلوار هر قندن
رسم النماز هر کلاوز اسپنجه سن ویررو سایر رسوم عرفیه و عشر حبوبات و بیرر

VI- YANOVA MA'DEN KANUNNÂMESİ (82)

1- Nüshaları ve Tahlili

*Novobrdo ma'denleri*nin mühim bir parçası olan *Yanova,* yine *Vulçıtrın sancağı* dâhilindedir. Mukaddimeden anlaşıldığına göre, padişahın emriyle, *Vulçıtrın Sancağı* beği *Kemal* ve sipahiler ma'rifetiyle 25... 893/1488 tarihinde hazırlanmıştır. Kanunnâme, benzerleri gibi, ma'den hükümlerini ve bâc vergilerini tanzim etmektedir.

Tek nüshası *Paris, 85, vrk. 273/b- 275/b*'de bulunan Kanunnâmenin Fransızca ve Sırpça-Hırvatça tercümeleri de neşrolunmuştur[1].

2- Kanunnâmenin Metni

SÛRET-İ DEFTER-İ BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ YANOVA BER MÛCEB-İ HÜKM-İ CİHÂNMUTÂ' MA'RİFET-İ MÎR-LİVÂ-İ VULÇITRIN VE KEMAL AN EBNÂ-İ SİPAHİYÂN TAHRÎREN Fİ 25 SENE 983

FASL

1. *Paun* yani cevher kuyusun kazmakda *Yanova Ma'deni*'nin devâir-i erba'asında paun edecek vakit olur ki, katı yere duş(?) olur, bir yıl sürer ve vakit olur ki, yumuşak yere duş olur, altı ay veya üç ay sürerler, andan cevhere vâsıl olur. Vakit olur ki, bir *kulaç* yeri dörtyüz veya beşyüz veya altıyüz akçeye işlerler. *Seng-i hârıbe* tuş olur, tamam cevherin damarı üzerine rast gelürse, cevhere yetişür. Eğer damara rast gelmezse, bu kadar *harc* abes olur, vaz gelürler.

2. *Yanova ma'deni* gayrı ma'denler gibi değildir kim, bir nice zaman cevherleri vefâ ede. Kuyu sâhibleri işçilikleri dahi kendüler ederler.

3. *Çah* oldur ki, bir yılda iki üç def'a *prezboy* olur. Zira kim, on veya on beş çahın biri veya ikisi cevhere rast gelür, bâkî kalanları abes olub battâl kalur.

FASL

4. Sâhibân-ı çah bu zikrolan ma'âdinden hâsıl olan cevherlerin çarh sâhibleri olan *vatruk*lara satarlar. Cevherin yükin yüz akçe ve ba'zı yükin elli akçeye ve ba'zı yükin yirmi akçeye satarlar. Zira kim, ...Ma'dende ne mikdâr bazar olursa ekser yük kırk akçeden yedi ma'den demürcisine ücret verürler anı. Cevhere yetişmezler ise nesne eyleyüb hidmet ederler.

FASL-I VATRUKAN

5. Zikrolan cevherleri *vatruk*lar alub *botok*a getürürler. Cevheri yuduklarından sonra yükledüb çarha getürüb her *hıml*ine bir buçuk akçe *bâc* verürler. Çarh harcı su ile işlenen cevherin hımline yirmi akçe harç olur; ammâ suyla olmaduk yerde kim el ile işlenür, hımline yirmi iki veya yirmi üç akçe harç olur. İplik olduk-

(1) Beldiceanu, Actes, II/239-242

dan sonra ma'den emîni ve âmili ve darbhâne âmili tarafından olan kâtib ile bir yerde cem' olub mezkûr iplikden yedi dirhemden bir dirhemin beğliğe alınub bâkî kalanın kâlhâneye alınub kâl edicek her *ledre*de bir akçesin kâlhâne dutan âmil alur. Andan sonra *darbhâne*ye teslim ederler. Dört dirheminde bir dirlemin dahi darbhâne âmili alur.

FASL-I BÂC-I SİYAH

6. Bir yük buğday: 2 Arpa: 1 Alef: 1 Taze balıkdan: 3 Bir yük yağdan: 13 Bir yük tuz: 3 Yerlünün fuçısından: 15 Gayrı yerden gelen fuçıdan: 23 Yerlü şarap yükünden: 2 Gayrıyerden gelen şarap yükünden: 3 Ketan yükünden: 9 Lepenice balıkdan: 7 Labaride balığından: 7 Havyardan: 3 Bir yük bezden: 27 Yaş yemişden: 3 Mercimek yükünden: 3 Sabundan: 4 Bir yük baldan: 3 Bir yük mumdan: 2 Çıradan: 1 Deriden: 1 İki çuvaldan: 1 At bacından: 4 Sığır: 2 İki koyundan: 1 Peynir yükünden: 3 Kepeden: 1 Soğandan: 3 Çırağ yağından: 2 Bir gönlekden: 1 Bir araba tahta: 2 Bir keçeden: 1 İskenderiye balığından: 13 Halıdan: 1 Bir... çukadan: 12 Kaftandan: 1 Demür yükünden: 3 Yürmi ruğaçdan: 1 Temmet.

7. Meselâ her ma'denden ki, darbhâneye gümüş gönderilür, kadısı ve emîni ve gümüş sâhibleri ma'rifetiyle bile ba'd'el-kâl vezn olunub *hüccet-i kadı* ile gönderilür. Sarrâflar dahi getürüb darbhâneye teslim ederler. *Sâhib-i ayâr* dahi ol gelen gümüşleri kadı ve emîn ma'rifetiyle vezn edüb alur.

8. Ammâ gâh olur ki, gelen gümüşlerin ba'zı darbhânede *vezn* olundukda eksik gelür ve gâh artuk gelür ve gâhî kim, kâl olub sâhib-i ayâr beğenmeyüb tekrar kâl ettürüb alur. Mesela bir kimesnenin gümüş hüccet ve hesâbı 2540 dirhem idi. Vezn olundukda 2520 dirhem çıkdı. 20 sade gümüş geldi. Sâhib-i ayâr veznde sahih add olunub ma'âdinde onat vezn olunmamış deyû noksân-ı ma'âdin veznesine isnâd olunur. Ve gâh olur ki, 2540 dirhem idi, vezn olundukda 2550 dirhem geldi. On dirhem fazla çıkdı.

9. Ve gâh olur ki, bir nice külçe gümüş kâl olmuşdur deyû sâhib-i ayâr beğenmeyüb tekrar kâle çıkarub getüren sarrâflara verüb kâl etdürüb bir nice yüz dirhem *kesr-i kâl* dahi olur.

10. Bilcümle gümüşler alınub sarrâflara akçesin verildikden sonra ol hüccetler ki, ma'âdinden gelmişdir, darbhâne emîni alıkoyub darbhânede vezn olunduğı üzere eğer eksir ve ger fazla ve eğer kâldır, her ne vâki' olmuş ise, darbhâne kadısı hüccet verüb ol sarrâflar ile ma'âdin kadılarına ve emînlerine gönderürler. Anlar dahi ol hüccetleri zabt eder. Tarafeynin hüccetleri vech-i meşrûh üzere mahfûzlardır.

11. Bundan sonra ol alınan gümüşleri *sâhib-i ayâr* olan kimesne kadı ve emîn ve sâir mübâşiriyle ma'rifetleriyle vezn edüb kefçeye verüb sızdırub *tasu=tesu* ve *seng* eder. Andan sonra her nevbet ki, 13.000 dirhem gümüşdür, dartub *ustagere* verürü. Ustager dahi alub ikindiden sonra döşeyüb sabaha değin 12.000 dirhemden tamam akçe edüb bâkî kalan bin dirhemin 120 dirhem üstâdiyedir deyû usatâgerden aşağa verilüb ve 880 dirhemi hurda olub gümüşle aynıyla ustâger hurdaya getürüb sâhib-i ayâra teslim eder. Ammâ hakikaten bir nevbet gümüş, heman 12.000 dirhem gümüş olur. Bin dirhemi ustageriyle hurdadır.

12. Feth-i Hâkânîden berû ki, darbhâne vaz' olunmuş, kadîmî üstadlar bu vechile

vaz' eylemişler ki, bir nevbet gümüş işlenüb akçe oluncaya değin ol nevbetin işi gelmez, kimi gelürse ve kimi hurdalamış olacaklarından nihâyet 880 dirhem gümüş hurda gelse deyû vaz' eylemişlerdir.

13. Ve gâh olur ki, mezkûr 880 dirhem hurdanın 100 dirhemi dahi *meskûk* gelür. Ta'yîn-i gümüş-i hâlis olub mülâyim olduğu cihetden hurda gelmeyüb işlenüb meskûk olur. Bu takdirce nevbetde 880 dirhemden bedel dört beş yüz dirhem hurda gelmiş olursa, bu üsluba işlenen gümüşlerde yaramazlık olmamış olur. Sâbıklarda ekseriyâ bu minvâl üzere imiş. Amma bir nice zamandır, gümüşi kendü tabiatından çıkarub mülâyemetin huşûnete tebdîl eyledikleri sebebden meskûk külliyen ref' olmuşdur.

14. Ve asıl 880 dirhem hurdayı dahi edenler arturı geldüği cihetden ad'âf-ı mudâ'afa etmişler. Mesela asıl hurdadan ziyâde 800 ve 1000 ve 1200 ve dahi ziyâde zâyid hurda getürür olınuşlardır ki, makbûl değildür. Ammâ fî zamaninâ carî ancak bâ vücud ki, dahi ziyâde hurda gelmek câiz olaydı. Mukaddemâ vaz' edenler içün vaz' etmeyelerdi. 880 dirhem hurda vaz' etmişler. Çava diğer tursıdır (?).Ol zamanlarda 880 dirhem gelmek ahyânen vâki' olurmuş; ekseriyâ meskûk vâki' olub 880'den bedel üç dört yüz ve beş yüz dirhem gelürmiş, Zâyid hurdaya icâzet, mahzâ sâhib-i ayâr olanlara bakır katınağa izn-i mahfîdir. Darbhânesinin zabtı murâd olıcak aslâ rızâ vermemek gerekdir.

Yanova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 273/b-275/b

كيرو بلالر كرك جوهر بولنوب كرك بولنسون همان وعده تمام اولنجه جوهر اراينر
سايرورقلر كبي زيرا انلره وعده تمام اولنجه وارقلردر وهم وارقلردن بري
كندولر بولدقلري اوجاقلري بوزرلرسه ويا غوغايي كسيه باي ويردلرسه كه انلر ياردمجي
ويرلر جايزدر هيچ برسنه مانع اولنميه واكر زابطلر اون قيوجيلر اول قيويي ضايع
ايتسلر وياخود برحيله ايله الدن چقارسلر شاپارمه استغنا ايدرسه

صورت دفتر سپاه قانون معدن يانوه بر موجب حكم همايون مقاطع مرحوم ميرلوا
وعرض وكلاء اسباء سپاهيان عزز ...

فصل

١ ياون يعني جوهر فحص قازمن يانوه معدننك قواعد ربع سنه ياوه
ايدنجك وقت اولوركه قتي بين صوش اولور بر بيل سورر وقت اولوركه
يومشاق بين صوش اولور التي آي ويا اوچ آي سورر زيرا جوهره واصل
اولور وقت اولوركه بر قولاچ بيري درت يوز ويا بش يوز ويا التي يوز
اقچه ايشلرسه كندن يه صوش اولور تمام جوهر بيلك مهري وزرنه راست كلورسه
جوهره يتشور اكر طرم راست كلمزسه بو قدر خرج عبث اولور واز كلورلرسه
٢ يانوه معدني غيري معدنلر كبي وكلا كم بر نيچه زمان جوهر يري وقايده قيوو
٣ صاحبلري انجكاري دايمي كندولر اورلر چاه اولدركه بر بلده اكي اوچ دفعه
بورربوي اولوردزيراكم اون ويا اون بش جلهكل يري ويا كيسي جوهره راست كلمز
باشي قلانلرك عبث اولور بطال قالور

٤ قيو صاحبلري چاه بو ذكر اولنان معادنده ماشرا اولان جوهرلر يكرمي نيم صاحبلر اولور
واو ترو قالان صنارلر جوهر بكر يوكين يوز اقچه وبعض يوكين التي اقچه وبعض يكين
يكرمي اقچه صنارلر زيراكم اهالي يا مالي ايد معدنده نقدلر بازارا طورسه اكثر يوز قرق

Yanova Ma'den Kannnnâmesi, Paris, 85, Vrk. 273/b-275/b

اقچه‌دن بیکی معدن دموری جنسنه اجرت ویررلر آکی جوهر بیشمزلر ایسه
سنه ایلوب خدمت ایدرلر

صح

٥ واتروقان ذکر اولنان جوهری واترقلر الغبر بتوغنه کتورلر جوهری بولدقلرندن
صکره بوکلدفلری جرخه کتوروب جمله بر یجق اقچه باج ویررلر جرخ جمیعی صوایله
اشلنان جوهریك جملسنه یکرم اقچه خرج اولور اما صویله اولمادوق یرده کم ایله
اشلنور جملسنه یکرمی ایکی و یا یکرمی اوچ اقچه خرج اولور ایلیك اوندن
صکره معدن امینی و عاملی و ضربخانه عاملی طرفندن اولان کاتب ایله بر یره
جمع اولوب مذکور ایلکدن یدی درهمدن بر درهمی بچکنه النوب باقی قلانین قالفاتیه
التون وار ایدوب اچکه هر درهمدن بر اقچه قالخانه توتات عامل اولور اندن صکره ضربخانه
تسلیم اولنور درت درهمی شه بر درهمی داخی ضربخانه عاملی الور

صح

٦ باج ستاد

بر بویوك بغدی اربه علف تازه بالقدن بر بویوك ...
بر بویوك ...ور یرلونك بوجی سزن غیری یردن کلان قوصدن
یرلو ستراب بوکندن غیری یردن کلان ستراب بوکندن کتان بوکندن
بیجه بالقدن تبار بالقدن حویاردن بر بویوك ... بش بیشدن
مرجمك ...دن صابوندن بر بویوك بالقدن بر بویوك موم ...

Yanova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 273/b-275/b

وریدن اکی چوالدن آت باجندن صغیر آکی قیوندن

بیتر بوکندن کیدن صوغاندن چراغ یاغندن برکوکلکدن

برحرتحه برتجدن اسکندریه باغندن حالدن برو بلاد چوقره

قفتاندن دمور بوکندن بکرم روغاچدن

٧ مثلا هر معدندن که ضربخانه‌یه گومش گوندریلور قاضی و امینی و گومش
صاحبلری معرفتیله بله بعد القال وزن اولنوب حجت قاضی ایله گوندریلور
صرافلر دخی گتوروب ضربخانه‌یه تسلیم ایدرلر صاحب عیار دخی اول کلان
٨ گومشلری قاضی و امین معرفتیله وزن ایدوب الور اما کاه
اولورکه کلان گومشلرک بعضی ضربخانه‌ده وزن اولندقده اکسک کلور
وکاه ارتوق کلور وکاه هر کم قال اولوب صاحب عیار بکنمیوب تکرار
قال ایتدروب الور مثلا بیک‌نکر گومش حجت وصا ١٠٥٢ درهم ایریک
وزن اولندقده ٢٥٣٠ درهم چقدی بکرم سالم گومش کلدی صاحب
عیار وزننده صحیح عد اولنوب معاونه اوکات وزن اولنمامش
دیو نقصانه معاونه وزننده اسناد اولنور وکاه اولورکه ١٠٥٢
درهم ایریک وزن اولندقده ٥٥٠ درهم کلدی اون درهم فضله
٩ چقدی وکاه اولورکه بر نیچه کلیم گومشکم قال اولمشدر دیو صاحب
عیار بکنمیوب تکرار قاله چقاروب گوراه صرافلر ویروب قال ایتدروب بر نیچه

Yanova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 273/b-275/b

١٠ یوز درهم کسر قالور واقی اولور بالجمله کومشدن النوب صرافلره اقچه سن
ویرلو کرنصکره اول حجتلرکه معادندن کلمشدر ضربخانه امینی الیلو بیر
ضربخانه وزن اولنردوغی اوزره اکر اکسر و کر فضله واکر کسر قالورسه
هرنه واقع اولمش ایسه ضربخانه قاضیسی حجت ویره و بر اول
صرافلر ایله معادن قاضیلری وامینلرینه کوندررلر اندن اول
حجتلری ضبط ایدوب طرفینک حجتلری وجه مذکور اوزره محفوظلردر
بونرنصکره اول التاه کومشلری صاحب عیاره اولان کمسنه
قاضی وامین وسایر مباشرلر ایله معرفتلریله وزن ایدوب
کیفیه ویروب سیزاوب تاسو وسنیک ادرلرندنصکره هر نوبتکه
اون اوچ بیک درهم کومشدر وارنقه استاکه ویررلر استاکر واقی
الوب آلتدودن صکره سیور صباح دکن اون آلتی بیک درهمدن
تمام اقچه اولوب یا فی قلاده بیک درهمک یوز یکرمی درهم
استایه ویررلر دیو استاکردن اشغه وارلوب وسکز یوز سکسان درهمی
مره اولوب کومشله عینیله استاکرهه یتوروب صاحب عیاره
تسلیم ایدر اما حقیقتا هر نوبت کومشی هماره اون آلتی بیک درهم
١١ کومشی اولور بیک درهمی استاکر باخردهر فتح خاقانیدن برو که
ضربخانه وضع اولنمشی قدیمی استادلر بو وجهله وضع ایلمشلر که
بر نوبت کومشی اشلنور اقچه اولنجیا دکن اول نوبتک اشی کلمز کیمی
کلوب وکیمی حزده لمشی اوجاقلرندن ثنایت سکز یوز سکسان درهم
١٢ کومشی حزده کلمه دیو وضع ایلمشلردر وکاه اولور که مذکور ۸۸۰ درهم
درهم حزده تنله دررع یوز درهم واقی سکوکه کلور تعیین کومشی غلامی

Yanova Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 273/b-275/b

اولوب ملايم اولدوغى اولدوغى جهتدن خرجه كلميوب
بشلوب سكوك اولور بو تقديرجه يوزبده ٨٨٠ درهمدن بدله
درت بش يوز درهم خرجه كلمش اولورسه بو اوسلوبه شلنان
كومشلره بر امزلق اولمامش اولور سابقلرده اكثريا بو منواله
ازيلمش اما بو بيچه زماندن كومش كندو طبيعتندن چقاروب
ملايمتن فتور ... نه تبديل ايليه كلريبدن سكوك كلميا
١٣ دفع اولمشدر و صلا سكز يوز سكسان درهم خرجه
واقع اوسا اوتوزي كلدوكى جهتدن صاف مضاعف اشكال
مثلا اصلا خرجدن زياده سكز يوز ويكرمى التيوز ويدى
زياده زايد خرجه كتورر اولسلردر كه مقبول دكلدر اما خ
زمانلرده حادث ايكى شى وجودكه دخى زياده خرجه كلكر حاين
اولايدى مقدما وضع اولنان بيچه وضع اتمشلردى ٨٨٠
درهم خرجه وضع اتمشلر چاوه دبكر طوريسى در اولان ماشاله
٨٨٠ درهم كلدى احيانا واقع اولورمش اكثريا سكوكه واقع اولير
٨٨٠ دن بدله اوج درت يوز والتيوز درهم طورمش زايد
خرج ويه اجازه محصلا صاحب عيار اولان ماشاله بازقا تمغه
اوزن مخفر صرحانه ... ضبط مراد اولنمق اسلا رضا ويرمه مكركركرر

VII- BELASİCA MA'DEN KANUNNÂMESİ (83)

1- Tahlili Ve Nüshaları

20 maddeden oluşan bu kanunnâme, *Vulçıtrın* ve *Alacahisâr* sancaklarında bulunan çeşitli ma'den merkezlerinin ma'den hükümlerini, bâc vergilerini ve ba'zı örfî ve şer'î rüsûmını tanzim eylemektedir. Mukaddimesindeki kayıtlardan, 8 Rebiül-âhir 893/22 Mart 1488 tarihinde *Belasica Kadısı* tarafından kaleme alındığını öğrendiğimiz kanunnâme, benzerlerini andırmaktadır.

Tek nüshası, *Paris, 85, vrk. 256/b-259/a*'da bulunan kanunâmenin sadece Fransızca ve Sırpça-Hırvatça tercümeleri yayınlanmıştır(1).

2- Kanunnâmenin Metni

DEFTER-İ KANUNNÂME-İ MA'DEN-İ BELASİCA

Bi Ma'rifet-i Mevlânâ Kâdî-i Belasica fî 8 Rebî'ül-âhir sene 893

Tafsîl-i defter oldur ki, Dergâh-ı Mu'allâdan Belasica ve Zaplanina ma'denleri oldukları yerlerün sancağı beğleri ile tevakkufda (?) hükm-i cihân vârid olub mazmûnî şerîfinde zik olan ma'denlerin evvelden ilâ yevminâ hâzâ kanuıu nice oh-gelmiş, cevherden beğliğe hâsıl nice alınur imiş, öşür cevherde mi alınur yahud cevher gümüş oldukdan sonra mı alınur, üplük iken mi alınur veya nice alınur, kuyuda payları olan kuyu sâhibleri ne alurlar, ma'denlerün taşradan gelen ve içerüden taşra giden metâ'dan ve mu'kûlât kısmından ve meşrûbât ve melbûsât cinsinden fil-cümle bâc ve harca nice alınursa mufassal defter eder, Dergâh-ı Mu'âllâma arz edesiz deyû emr olunmuş. İmtisâlen lil-emr'il-âlî Fahr'ül-Ümerâ'il-kirâm ve ahrâ küberâ'il-fihâm *Vulçıtrın* ve *Alacahisâr Sancağı Beğleri* ile zikrolan ma'denlere varılub bi kader'il-Vus' ve't-Tâkateftîş olıcak vâki' olan kazâyâyı beyân eder:

KANUN-I MA'DEN-İ BELASİCA VE BELAİRDE VE KOBURNİK

FASIL

1. *Kuyu sâhibleri* kuyucılara ba'zı yerde yevmî birer, ba'zı yerde ekser, ba'zı yerde üçer akçe ücret verüb hâsıl olan cevheri kendüler alurlar imiş ki, kuyu sâhibleri bütün (?) vermeyüb kuyuyı kuyuculara nısfına ya rub'ına ya humsuna verürler imiş. Cevhere vâsıl olıcak kavl ettikleri üzere her biri hisselü hissesin alub çarha iledüb işleyüb iplik gümüş edüb beğliğe iplik gümüşden öşür verürler imiş. Ammâ kurşundan nesne vermezler imiş. Kadr-i hâsdan dahi fazla gelmez imiş; gelse dahi şey'i kalîl imiş. Feth-i evvelde beğlik rub'ı cevherden alınur imişü tahmînen beş yıl mikdârı.

FASL

2. Belâyırde kuyuları 66 hisse imiş. İki hissesi demürcilik hissesi imiş. Kuyu sâhibleri kuyuculara ücret verürken demürci olan kimesne ücret vermeyüb kuyu-

(1) Beldiceanu, Actes, II, 197-204

cuların tamamen çabaların ve külnüklerin meremmet ederler imiş. Cevhere vâsıl olıcak ba'zı çarh evvel iki hisseyi alub tasarruf eder imiş. Ammâ Belasica'da ol iki hissenin birini demürci olan kimesne birini dahi şehrin babasları alurlar imiş.

FASL

3. Her kuyu ki, cevhere vâsıl ola, üzerine bir hutman nasb edildi. Haftada onar akçe alûfe ta'yîn ederler imiş. Kuyu meremmete muhtâc olıcak kuyu sâhibleri harcın verüb hutman meremmet eder imiş. Cevhere vasıl olmadın hutmanı ta'yîn etmek âdet değil imiş. Kuyunun ma'deninde kat'â hutman olmaz imiş, gerek cevher ola, gerek olmaya.

FASL

4. Öşür kat' olunub öşür alınmalu olıcak ma'den emîni ve âmili ve kâlhâne emîni eğer varub yasak kulumla bir yere cem' olub halka salâ edeler; halk dahi gümüşlerin getürüb kat' edüb öşrin alurlar. Bu mezkûrların her birin defter ederler. Tamam kat' olıcak beğlik gümüş emîn ve âmil mühürleriyle bir emîn yerde emânet kılınurmış, âdet-i kadîme buymuş. El-Hâletü hâzihî darbhâne âmili dahi bir mühür urur imiş. Kâl etmelü olıcak bu mezkûrların huzurlarında kâl olunub imdi emîn ve âmil adamları ile ve kâlhâne emîni hücceti ile darbhâneye irsâl olunur imiş. Rençberlerün gümüşleri dahi kâl olunur. Andan ma'den sarrâfları alurlar. Sarrâflar dahi nakd ile alınalu olursa yüz dirhemin ikişer yüz doksanar seksener beşer akçeye, eğer bir ay bir buçuk evvelden verürlerse yüz dirhemin ikişer yüz seksener ya seksen beşer akçeye alurlar imiş. Darbhâneye iledüb on beşer yirmişer akçe dahi anlarun eline girer imiş.

FASL

5. Kâlhâne dahi bir kimesne üç yıla mukâta'aya verilür imiş. Ol dahi kâl etdüği gümüşün her bir ledresine ki, on beşer dirhemdir, birer akçe ücret alur imiş yahud akçe almayub teştin (rişte) alur imiş. Ammâ kâlhâne harcı bakırdan ve külden ve kömürden ve kürekçi harcından ve çölmekden ve gayrıdan her ne olursa, kâlhâneci yanından imiş.

FASL

6. Kadîmden ma'den üzerinde iki em'in olur imiş; birisi beğlikden, birisi âmil kıbelinden. İkisi dahi yevmî beşer akçe alûfe yerler imiş. Beğlikden emîn olan fakir alûfesi hepsi kanâat ederdi, amma bir kâfir ile beraber olduğuna tamam rızâları yokdur. Bâki emr Dergâh-ı Mu'allâmdır.

7. Her kasabada iki şafar olur imiş; bir kuyular biri çarhlar üzerinde olurlar imiş. Kuyular üzerinde olan şafar, cevher vâfir olıcak ücret almayub düşlüğüne kanâ'at eder imiş, cevher olmayıcak yevmî iki akçe ücret verürler imiş. Çarhlar üzerinde olan şafara yevmî iki akçe ücret verürler imiş.

FASL

8. Kasabaların nefislerinde alâvâtdan harmanda öşür alınub kettândan ve so-

ğandan ve sarımsakdan ve meyveden ve kovandan nesne alınmaz imiş burada. Alâvâtdan demedde yedide sekizde ve şireden yedide sekizde bir alınur. Kettândan ve kovandan ve soğandan ve sarımsakdan ve meyveden öşür alınurmış.

FASL

9. Belasice'nin ve Belagu'nun ve Koburnik'in nefislerinde rüsûm-ı örfiyye vermeyüb örfiyye mu'âmelesinde çarhlarda işlenen gümüş ki, her pâresinden ikişer akçe verürler imiş. Ammâ kurâda hem rüsûm-ı örfiyye hem her pâreden ikişer akçe verürler imiş. Kadîmden rüsûm-ı örfiyye kasabalarda dahi verürler imiş, ummâlle kavl etmiler ki, rüsûm-ı örfiyye vermeyüb her pâreden ikişer akçe vereler. Fil-vâki' rüsûm-ı örfiyyeden ise gümüşün her pâresinden ikişer akçe alınmak enfadır, lâkin kurâda tekrar olmuş.

FASL

10. Rüsûm-ı örfiyye dahi resm-i gerdek müslümandan bâkire olursa altmış akçe, avret olursa otuz akçe; kâfirden müslümanın nısfı; resm-i değirmen yıla tamam yürürse otuz akçe, altı ay yürürse on beş akçe; resm-i bostan iki akçe; kovandan öşür on olursa birer akçe, tamam on olursa öşür alınur. Resm-i canavar beslenene birer akçe, yabanda yürüyene ikisine bir akçe; odun otluk resmi alınmazmış. Resm-i dütün her hâneden altışar akçe; Belayirde ve Koburnik köylerinde tahminen yirmi yıldan berû her harmanda ikişer akçe alınur imiş; Belsica köylerinde yokdur.

11. Katl-i nefs eden kimesneden üç yüz akçe, mecrûh edenden alâ kadr-i cerâhatihî; baş yaran diş çıkaran kimesneden otuzar akçe; birbiriyle yolaşandan on beşer akçe; müslümanla kâfir bu hususlarda beraber imiş.

FASL

12. Adet-i ağnâm, kadîmden iki koyuna bir akçe imiş, tahminen beş yıldan berû koyuna bir akçe alınur imiş. Sultan Muhammed -Tâbe serâh- sonradan iki koyuna bir akçe almış deyû Dergâh-ı Mu'allâma arz edüb Novaberi Kadılarından birine hüküm götürüb üç koyuna bir akçe ettürmişler.

FASL

13. Menapolye kasabalarda yılda iki ay imiş ki, her kangı ay ihtiyâr ederlerse. Kurâda menapolye dutmayub her neferden üçer akçe alınurmış, ana kara monopolye derler.

FASL

14. *Belayir*de ve *Koburnik knez*leri kasabalarında on beşer gün monopolye edüb akçesin kendüler alub tasarruf ederler imiş, tahminen üçer yüz akçe olur imiş. Kassâblar boğazladukları sığırın dilini alurlar imiş. Şehirde beğliğe *monopolye* dutulıcal knezler beğlik monopolyeden içmeyüb kendü şirelerin içerler imiş.

15. Bazara gelen şirenin her fuçıdan bir kilinder alurlar imiş. Yükle gelen kimesneden kaç yüki bulsa (?), hemân bir kilinder alurlar imiş. Mezkûr knez karye-

de bujikde her hâneden birer tavuk.... birer etmek ve her kasabada her karyeden birer kuzı alurlar imiş.

16. Bir kimesneye terakki vermelü olıcak mezkûr küffârlar narh verüb birer akçe... *Belasice knezi* monopolye dutmaz imiş; ammâ monopolyeden gayrısını alur imiş; kadîmden muhtesib olı-gelmemiş.

FASL

17. Ma'den kassâbları *bujik*lerinden sonra elli bir gün eti narhsız satarlar imiş, kıtlık olduğu eyyâmda kuyuculardan evvel me'kûlât kısmından nesne almazlar imiş.

FASL

18. *Mumcu*lardan ve bekçilerden ve derzilerden ve kürekçilerden fil-cümle ahali-i dükkândan nesne alınmaz; hemân *harâc* ve *ispençe* verürler.

19. Bundan gayrı bu ma'denlerde bir kanun dahi vardır ki, ona *âdet-i hasbe* derler. Hükm-i şerifde kayd olunmaduğı ecilden yazılub arz olunmadı. Ammâ *Kratova* ve *Novabrde* ma'denlerde âdet ne ise, bu ma'denlerde dahi ol âdettir, muhâlefet yokdur.

BÂC-I SİYAH

20: Un yükünden: 2; Buğday yükünden: 1; Yem yükünden: 1; Meyve yükünden: 1; Na'l yükünden: öşr; Ak tuz yükünden: 6; Kara tuz yükünden: 7; Yılan balığı yükünden: 12; Sazan balığı tuzlu olursa: 6; tuzsuz olursa: 4; Mozya balığı yükünden: 8: Zeyt-i rûgan: 12; Kömür ocağında: 8; Su kendiri: 4; Çukanın her pâresinden: 12; Saçaklu kepenin her birinden: 8; At çulundan: 1; Zenâne kürkden: 2; Merdânesinden: 1; Bez yükünden: 12; Dikilmiş gönlekden: 1; Ham gönden: 1; kumaş yükünden: 2; Sergi hakkı: 4; Kefere: 1; Bargir satandan 2, müşteriden: 2; Koyunun ve kuzunun ikişer: 1; Şire yükünden: 2; Asel yükünden: 2; Panbuk yükünden: 2; Peynir yükünden Belasenice ve Belayirde: 6; kayd-ı diğer: 6; Demür yükünden: 2; Demür her anın.. birinden: 1; İki saban demürinin birine: 1; Sabun yükünden: 2; Pirinç yükünden: 2; Havyar yükünden: 12; Mercimek yükünden 2: Soğan sarımsak yükünden: 1; kilim ve çölmek yükünden: 1; Mürde yılan (?): 2; Mürde inek ikisine (?): 1; Dört dilki derisinden: 1; iki kurt derisinden: 1; Bir ayı derisinden: 1; Bir karın yağdan: 1; Canavardan: 1; Çıra ve odun yükünden: 1 pâre; tohumdan ve... ve kabul maslahatı içün gelen urgandan ve çırağ yağından ve gönden ve demürden nesne alınmaz. Kurşun yükünden: 2; Mum yükünden 4; İçerudan taşra giden kurşun yüküne: 2; çukanın donluğuna: 2.

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

واقع اولور جمیع زیانی اولور وقت اولور اگر کرن دخی زیانه واقع اولور ایو یورون

جوهر دوشن اولورلر ایکی بیک درهم کومشدن ثلث آلتون درهم ویررلر کندولر کمشخانه

الترقال ایدرلر اگر واقع اولورسه کم کومشدن بیک درهم [illegible] درهم واقع اولور

صراف اقچه الورلر [illegible] اقچه اکسک صراف ویررلر [illegible] قلخانه

محصول صرلحاسه [illegible] جمع [illegible] اخلاس جوهردن ویررلر یوز اقچه [illegible]

کندولر الور صراف زیان [illegible] ایکی یوز اقچه نفع کورر [illegible]

[illegible] ایو جوهر جوهر دوشن [illegible] ایکی یوز [illegible] ایکی یوز اون

[illegible]

تقدیر جه ثمن النقود

[illegible] قانون نامه

[illegible]

قانون نامه معدن [illegible]

مولانا قاضی [illegible]

[illegible] معدن [illegible] اولوب [illegible]

[illegible] حکم جهان [illegible] مضمون شریفنده ذکر اولنان معدنلک اولدرلی [illegible]

هذا قانون [illegible] جوهردن [illegible] حاصل [illegible] النور [illegible] جوهردن [illegible]

[illegible] جوهر کومش [illegible] آلتون [illegible] آلتون [illegible]

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

اولان قپچه ماجرای نه آلورلر معدنلردن بازارنه طاشره‌دن کلان والجرودن
طاشره کیدن متاعدن ومأکولات قسمندن ومشروبات وملبوسات جنسندن فی الجمله
باج وخرج نیجه آلنورسه تفصیل ودفتر ایدوب درکاه معلایه عرض ایده‌سز دیو
امر اولنمغین امتثالاً للامر العالی مجری امراء الکرام وجری کبراء العظام وبحجته والاه
حصاری سنجاغی بکی ایله ذکر اولان معدنلره واریلوب بعد الوسع والطاقه تفحص
اولنان واقع اولان قضایای بیان ایدر

قانون
معدن بلاسچه وملاکروه وصوزنک

فصل

بو معادنلرک قیومالرینه بعض یرده بومی وبعض یرده آستر بعض یرلرده اوجراقچه اجرت
ویروب حاصل اولان جوهری کندولر الورلر ایمش وقت اولور ایمش که قیو صاحبلری
دون ویرمیوب قیونه قیوجیلره نصفنه یا ربعنه یا خمسنه ویررلر ایمش جوهر واصل
اولیجاق قولی اندکلری اوزره هر بری حصه‌لو حصه‌سن الوب جرخنه الدوب اشلیوب اکمک
کومش ایدوب بجکلی ایکن کومشدن عشر ویررلر ایمش اما قورشوندن نسنه ویرمزلر ایمش
قیو صاحبنه دخی قسمی کلمز ایمش که هر شیء قلیل ایمش هم اولدی بجکل دیو جوهر
الورلر ایمش تخمینا بش ییل مقداری

ملاسچه‌ده قیولرک ایمش التی حصه ایمش ایکی حصه‌سی دموزجیلک حصه‌سی ایمش قیو
صاحبلری قیومالی اجرت ویررکن دموزجی اولان کمسنه اجرت ویرمیوب قیو صاحبلرک
محاسبه‌لرین دکولو سکارین مرمت ایدر ایمش جوهر واصل اولیجاق بینده خرج اولان
اکی حصه الوب تفریق ایدرلر ایمش ملاسچه‌ده اولکی حصه‌نک برنی دموزجی اولان کمسنه
برنی دخی شرکا بالاسلری الورلر ایمش

مذکور جوهر واصل اولدقده اوزرینه برموقت نصب ایدوب تفحصدن اوتری علوفه
تعیین اولنمش قیو مرمتی محاسبه اولیجاق قیو صاحبلری خرجین ویروب سلطان مرمت

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

ايدرايمش جوهر واصل اولماديغي مومانى تعيين ايتمك عادة دكل ايمش فونك

معدننك قطعاتي مان اولمازايمش كرك جوهر اوله كرك اولميا

فصل

عيش قطع اولنوب عشر آلنملو اولنجاق معدن امينى وعاملى وقالجيانه امينى اكر واز
يساق ملوسه بو بيره جمع اولوب حلوه صلا ايلرحلق وداخى كومشلرين كتوروب داخى
كومشلرين كتوروب قطعه اوب عشرين الورلر بومذكورلرك هر بيرن دفترادرلر تمام
قطع اولنجاق بكلركومش امين وعامل مهرلري ايله بر امين يره امانت قلونرمش
عادة قديمه بو ايمش الحالة هذه ضربخانه عاملى داخى بر مهر اوردرايمش قال ايتملو
اولنجاق بومذكورلرك حضورلرنده قال اولنوب امينك امين وعامل اومهرلى ايله وقالجيانى
امين تحقيق ايله ضربخانه ارسال اولنورايمش دخى بونلرك كومشلرى داخى قال اولنملو
اولنجاق بومذكورلرك حضورلرنده قال اولنورادن معدن صرافلري الورلر صراف
دخى نقد ايله الملو اولورسه يوز درهمين اكثر يوز طقسان سكز بيك اقچه
اكر ابرايي بيجق اولدن ويرلرسه يوز درهمين اكثر يوز سكز بيلكان بيك اقچه
الورلرايمش ضربخانه الدوب اون بش بيكرمش اقچه داخى الدوكلنه كيدرايمش

فصل

قالجيانه دخى بو ... مقاطعه ويرليدرايمش اول دخى قال ايتدكى كومشك هر بر
... اون ... بر اقچه اجرة الورلرايمش ... اقچه ... الورايمش
اما قالجيانه معهرجي باقروق وكولده وكومرمن وكورجين ... وجو ... وغيريني
هر نه اولورسه قالجيانه جي ياندن ايمش

فصل

قديمدن معدن اوزرنده ايكي اميني اولورايمش برسي بكلكدن برسي عامل قبلندن
اكسه ... بش اقچه علوفه ويرلرايمش بكلكدن امين اولان ... علوفه سي ... قناعت
ادرديني اما ... برابر اولدوغنه تمام ... بو قدر مانع امر ... معلوم ...
هر قصبه ده ايكي شخار اولورايمش ... اوزرنده اولورلرايمش قيولر اوزرنده

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

اولان شغال جوهر داره اولیجق اجرة الماپوب ودشلکنه قناعت ایدرلر ایمش جوهر
اولمایجق یومی ایکی اقچه اجرة ویریلور ایمش چرقلر اوزرنده اولان شغال یومی ایکی اقچه
اجرة ویریرلر ایمش

فصل نصب اولنان تفسرلرده علوفه‌لرندن حرمنده عشر المنوب کتانده وصوغاندن وسرمساقدن
ومیوه‌دن وقواندن سکسی تمادا ایمش مرلکی علوفه‌لرداوه مره‌لده‌ده شکره وشیره‌دن
بدینه سکره‌ده برالورکتاندن وقواندن وصوغاندن وسرمساقدن ومیوه‌دن عشر النورمش

فصل بلاسیجه کویلرینه وقبودکر تفسرلرده رسوم عرفیة ویریبوب رسوم عرفیه معلکلرمش
جرخلرن اشلین کتکی هر باره‌دن اکشر اقچه ویریرلرایمش اماقراده‌یم رسوم عرفیه
هم هر باره‌دن اکشر اقچه ویریرلرایمش قدیمدن رسوم عرفیه قبعلی قبعلک اقی
ویریرلرایمش عثمانلده قونه اتمثلکه رسوم عرفیة ویریبوب هر باره‌دن اکشر اقچه
ویررلرفی توافق رسوم عرفیة ویت نیصه کتسن ترباره سنه اکثر اقچه المناق انقع
ویرکی قرارده تکر راولمش

فصل رسوم عرفیه عقی رسم کرون میمی نون باشی ونورسه اتمش اقچه عورتندن ونورسه
اوتوز اقچه کاوزدنه سلانلک نصف رسمه مکرمن مع عمام نورسه اوتوز اقچه الورلرکی
بودرسه اوتبش اقچه رسم بستان ایکی اقچه قوبندن عشر اونه اولورسه بربر اقچه تمام اوه
اولورسه عشر آلنور رسم جانور بسلنه بربر اقچه بیاننده یورو بینه ایکی سنه بر اقچه اوده‌دن
اوتلوق رسمی الناز مش رسم توتن هر خانه‌دن اکشر اقچه بلادرده وقبودکر کویلرنده
تخمیناً اکرم یلدن برو هر حرمنده اکشر اقچه النوراییمش بلاسیجه کویلرنده بوقدر قتل
نفس اودن کمسنه‌دن اوچ یوز اقچه مجروح اوه‌دن علی قدر جراحته باشی یاران وقش
چقاران کمسنه‌دن اوتوز اقچه بربرتیله یولشانلردن اوتوز بشر اقچه سلمانلده کاوز بوسر
خصوصلرده بوایرایمش

فصل معادنه اعشام قدیمدن الی قبونه برا اقچه ایمش کمینا بشر

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

بیلدن برواوج قیون برآقچه الورلر ایمش سلطان محمد طاب ثراه صکره دن ایکی قیونه
[illegible]
اوج قیونه برآقچه الورمشلر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
اما منابولیادن عبری الورلر ایمش قدیمدن محتسب اوجاقلغی

[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

Belasica Ma'den Kanunnâmesi, Paris, 85, Vrk. 256/b-259/a

قره طوز یوکندن بلانیاغی یوکندن سلاذان بالغی طوز لو اطولرک طوز سرز اوموزک

موز بابالغی یوکندن زیت روغان کتان یوکندن کمود اوجاغندن صویکندن

چوقه نکره بلیه سندن سجاقلو کبه نکره برندن آت جولندن زنانه کوردکدن مردانه [illegible]

بز یوکندن دکلسن کوکلکدن حام کوندن قوماش یوکندن [illegible] کفره بار کرمانه

شیرددن نبونکرو قوزنیک اکثر شبره یوکندن عسل یوکندن بنبق یوکندن بینر یوکندن [illegible]

وبلا کره دن قبدریکی دموری یوکندن دمورجی نکرندن اکی صبان دموری [illegible]

هنا صابون یوکندن برنج یوکندن فویاد یوکندن مرجمک یوکندن صوغان صرمساق یوکندن

کلمه وحوملک یوکندن مرثه سیدر [illegible] درت دکلی ورسنده اکی قرت ورسند

برابو ورسندن برقربی یاغندن جانورون جره واووددن یوکندن تخم ون وکلودن

وقبول مصلحتی ایچون کلان اورغاندن وچراغ یاغندن وکوندن ودموردن نسخه [illegible]

قورشون یوکندن جوهر یوکندن ایجرودن [illegible] قورشون یوکندن جوقه نکر [illegible]

صح

وایو

معدن املاسه واپذنه

فصل

قیو صاحبلری قیوجیلره یومی دردر اقچه علوفه ویررلر حاصل اولان جوهری کندولر آلورمش بعض یرده اجرت ویرمیوب قیوجیلره نصفنه یا ربعنه یا ثمنه یا سدسنه یا ثلثنه ویررلرمش جوهر واصل اولدیغی طرفیندن حصه‌لو حصه‌سن الوب خرجنه الدوقلری اکلکنومش اجرة وانلر کومش و قورشوندن عشر ویررلرایمش

فصل

هر قیو التمش التمش سکز حصه اولوب اول حصه‌سی دمورجیلک حصه‌سی ایمش قیو صاحبلری قیوجیلره اجرة ویررایکن دمورجی اولان کمسنه اجرة ویرمیوب همان قیوجیلرک چپالرین و کونکلرین و چکیچلرن مرمت ایدرایمش اول اکی حصه جوهره واصل اولدقده دمورجی الوب تصرف ایدرایمش

فصل

هر قیونک جوهره واصل [illegible] نصب ایدرلرایمش [illegible] التمش سکز حصه [illegible]

VIII- TUNA TUZLASI YASAKNÂMESİ (84)

Daha önce Fâtih devrinde çıkarılan *Vılk-Eli Tuz Yasaknâmesi,* II. Bâyezid devrinde Tuna Tuzlası Yasaknâmesi adıyla yenilenmiştir. Bu yasaknâme daha öncekine işaret etmekte ise de, daha tafsilâtlı düzenlendiği görülmektedir. Bunun elimizde şimdilik nüshası mevcuttur. O da *Topkapı R. 1935, vrk. 136/b- 137/a'*daki nüshadır. Kanunnâmeyi aynen zikredelim. Vılk-eli yasaknâmesinde sayılan şehirlerin, Tuna çevresinde yer aldığı bir gerçektir. Bu kanunnâmeyi ilk defa yayınlıyoruz(1).

YASAKNÂME-İ MEMLAHA-İ TUNA BER-MÛCEB-İ KANUN

Nişân-ı hümâyûn yazıla ki:

Hâliyâ *Tuna memlehaların* dutan âmil Dergâh-ı mu'allâma gelüb *Yasaknâme* taleb eyledüği sebebden dârende-i fermân-ı hümâyûn kulum... eline işbu hükm-i hümâyûnı verdim ve buyurdum ki:

1. Varub şimdiyadeğin olı-gelen kanun ve kâide üzre *Dobruca Gölü'nde* yaban tuzı ve ol tuza müte'allık olan kürekleri göre ve gözede ki, kimesne davarı ve koyunı küreğe koyub otarmaya ve suyın içürmeye. Her kim yasağıma muhâlefet edüb mezkûr küreğe davar koyub otaracak olursa veya suyın içürecek olursa ki, kulum bula, dutub kadı meclisine getüre. Kadı dahi ber-mûceb-i şer'i şerîf teftiş eyleye. Eğer emrime muhâlif iş etdükleri şer'le zâhir olursa, kadı ma'rifetiyle yasağım mûcebince kulum haklarından gele. Ammâ kadı ma'rifeti olmadın kimesneye kulum yasak etmek câiz değildir.

2. Eğer kulum kendü kolayından yasak edecek olursa, ol yerin kadısı hakikatiyle yazub Dergâh-ı mu'allâma arz eyleye. Eğer kadılar arz etmeyecek olurlarsa, azîm belâlara uğrarlar. Buna göre amel edeler.

3. Fil-cümle *Dobruca'*da olan acı tuzı göre gözede. Ol tuzdan ol yerin çobanlarına ve etrâkine tuz aldırmaya. Emrime muhâlefet edenleri, kulım yasağım mûcebince kuzâk ma'rifetiyle haklarından gele. Kimesne yasağım arasına girmeye.

4. Bil-cümle mezkûr tuzlalara müte'allık olan yerlerin re'âyâsı müslümanları ve kâfirleri, kadîm'üz-zamandan ilâ yevminâ hâzâ, her kangı tuzdan yeyü geldilerse, gerü ol tuzdan yeyeler. *Dobruce'*den tuzlanmayalar. Her kim hilâf-ı kanun iş etdüği zâhir olursa, kulum emr-i hümâyûnum mûcebince kuzât ma'rifetiyle haklarından gele.

5. Ol yerlerün sancağı beğleri ve kadıları ve subaşıları ve yerlerine duran adamları ve il ve köy kethüdâları, kuluma yasağım bâbından gereği gibi mü'în ve zahîr olalar. Malım bâbından onat vechile sa'y edüb ihmâl ve müsâhele etmeyeler. Ve illâ mahall-i itâb ve ikâb vâki' olurlar.

6. Ammâ il-vilâyet kulumun elinde olan bu hükm-i hümâyûnumun tarihine nazar edüb bir yıldan ziyâde eğlemeyüb kulumı kapuma göndereler. Ve kulumun *ulûfesi* on akçeden ziyâde olmaya. Ziyâde olur ise, mahsûb olmaya.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

(1) Krş. Fâtih-53, sh. 564-565

یاساقنامۀ محکمۀ طرنوه بر موجب [illegible]

نشان همایون بودر که حالیا طرنوه [illegible] عالم [illegible]
[illegible] یاساقنامه طلب ایدوب [illegible] همایون
١ [illegible]
[illegible]
[illegible] طرنوه [illegible]
[illegible] یاساق [illegible]
[illegible]
[illegible] قاضی [illegible]
[illegible] قاضی
[illegible] یاساق [illegible] قاضی [illegible]
٢ [illegible] یاساق
[illegible] قاضی [illegible]
[illegible]
٣ [illegible]
[illegible] طرنوه [illegible]
[illegible] یاساق [illegible]
٤ [illegible] یاساق [illegible]
[illegible]
[illegible] طرنوه [illegible]
[illegible] یاساق [illegible]
[illegible]
٥ [illegible] قاضیلری [illegible]
[illegible] .

[illegible]
[illegible]
٦ [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

UMUMÎ İNDEKS

(Kitabın son cildi, yer, şahıs isimleri, kavram fihristi ve lügatçeye ayrıldığından bu cildde sadece Umumî İndeks ile yetinildi.)

- A -

Akıncı, 129
A'lâ süri, 62
A'lâ tay, 241
A'şâr, 37, 39,56
A'yân-ı şehir, 193, 198, 200, 206
A'yân-ı şehr, 196
Abbasi Devleti, 7
Abdi Fakih, 545
Abdi Hocı Trepçe, 545
Abdullah Efendi, 306
Abdullah, 16, 17
Abdurrahman Çelebi, 10
Abdülkadir Özcan, 5, 19, 24
Abri, 52
Abril ayı, 182, 257
Abril, 55, 352
Aba, 522
Abd-i âbık, 49, 75, 184, 258
Abîd, 306, 317
Achioli, 288
Acemi oğlan toplama kanunu, 123
Acem başmağı, 389
Acem pidesi, 192
Acem, 290
Acı tuz, 594
Acûze, 128, 132
Ad'af-ı re'âyâ, 54
Adalar Denizi, 476
Adâletnâme, 255
Adana, 27
Adam bıçaklayan, 44, 170
Adam çalub katl etmek, 362
Adam öldüren kimesne, 43
Adam öldüren, 170
Adam öldürmek, 22, 41, 425
Adet-i âb, 534, 537
Adet-i ağnâm, 427, 510, 515, 518, 586
Adet-i eflâkiye, 407
Adet-i Eflâkiye, 407, 408, 409
Adet-i Farna, 548
Adet-i hasbe, 587
Adet-i iştolna, 550
Adet-i kovan, 511
Afşar, 175
Afyon Karahisâr, 139
Ağçe koyunlu, 315
Ağçe Koyun, 317
Ağda, 200
Ağrık,46
Ağribar, 343
Ağriboz Sancağı, 285
Ağriz, 377
Ağ eyer, 389
Ağa, 71
Ağaççılar şeref ağacı, 393
Ağaç, 40, 293, 424
Ağar, 377
Ağıl hakkı, 459
Ağıl resmi, 182, 257, 352, 427, 467
Ağırca Süri, 62
Ağırdos, 255
Ağırlıkdan ziyâde gelen oğlan, 130
Ağırlık, 46, 130, 309, 311, 312, 313, 332, 344
Ağır yük urma, 295
Ağnâm resmi, 45
Ağustos, 330
Ahmed I, 21
Ahmed Paşa, 248, 305
Ahmed, 20
Ahmet Efendi, 11
Ahmet Mumcu, 5
Ahyolı buğdayı, 288
Ahyolu, 288
Ahi Çelebi, 10
Ahvâl-i Piyâdegân, 63
Abvâl-i Sâhib-i Çahân, 534
Akçekoyunlu tâifesi, 332
Akçeşehir, 180
Akçe alub ferâğat etmek, 192

Akçe alub sükût etmek, 199
Akçe Koyunlu, 55
Akçe, 40, 42, 193, 195, 196
Akçe-i Kefevî, 432
Akhioli, 288
Akkerman, 371
Akkirman (Cetatea-alba) Sancağı Kanunnâmeleri, 371
Akkirman Kalesi, 27
Akkirman Kanunnâmesi, 373
Akkirman Rüsûm Kanunnâmesi, 374, 375
Akkirman Sancağı, 285, 371
Akkirman, 285, 371, 374, 433
Akmişe-i mütenevvi'a, 191, 201
Aksaray Sancağı, 267
Akşehir emrudı, 199
Akşehir, 195
Akyazı, 179
Ak arakiyye, 209
Ak Osmanlu eyeri, 291
Ak sokna, 417
Akaraba, 313
Akıncı eyeri, 389
Akıncı, 129
Akın, 51, 129
Alâaddin Ali, 241
Alâaddin Fenârî, 244
Alâiyye, 139
Alba Julia, 371
Alçak süri, 62
Allah'ın Kitabı, 5
Alnında dağ eylemek, 43
Alternatifli ceza tertibi, 23
Altı ay yürüyen değirmen, 157
Altın, 338
Altunı, 339
Altuncılar, 338
Altuncı, 339
Altunlı takyeye tafta astar, 209
Altun ditreyik, 393
Altun eli, 414
Altun filori ayârı, 339
Altun ma'deni, 377
Altun üsküf, 393
Alacahisar Sancağı, 285
Alacahisâr Sancağı Kanunnâmeleri, 360
Alacahisâr, 360, 384, 491, 584
Alasonya, 476, 510
Alaşehir, 153
Alanya, 139
Alaybeğ, 63
Alay beğliği, 159
Alef-furûşân, 392
Alemdâr, 70
Alım da'vâ eylemek, 120
Ali Fenarî, 305
Ali Himmet Berki, 4, 6
Ali, 268
Alik, 437
Alus, 57
Amaskine erük, 199
Amasra, 172
Amasya Sancağı, 277
Amasya sancağı, 277
Amasya, 172, 277
Amel-i erguvânî, 290
Ameldâr, 376, 528, 529
Amiloğlu, 565
Amil Bavşto, 459
Amil, 565, 566, 577
Amûd-ı nesebî, 21
Anbar, 424
Anderias Engerus, 437
Anderia, 437
Ankara Sancağı Kanunnâmeleri, 149
Ankara, 139, 149, 278
Antalya, 54, 139
Anadolu Beğlerbeğisi, 46
Anadolu Eyâleti Beytülmal Kanunu, 118
Anadolu Eyâleti Kanunları, 255
Anadolu Eyâleti Kanunnâmeleri, 140
Anadolu Eyâleti Pul Yasaknâmesi, 143
Anadolu Eyâleti sancakları, 139
Anadolu Eyâleti, 28, 45, 139, 172, 252
Anadolu Eyâletindeki Harameyn Evkâfı ile Alâkalı Nizamnâme, 140
Anadolu Kanunu, 522
Anadolu Kazaskeri, 9
Anadolu Kazaskerliği, 267
Anadolu Vilâyeti Kadıları, 145
Anadolu Vilâyeti, 55, 143
Anadolu, 112
Anarşi, 8
Anchialos, 288
Andronikos, 19
And vermek, 424
Anız, 308
Argos, 467
Arhoz, 467
Arkadia, 467
Arkadya, 466
Arnavud Vilayeti, 28
Arnavud, 511, 515, 518
Arnavud-İli, 285
Arnavutluk İskenderiyesi, 413
Arnavutluk, 352, 472
Arpa, 476
Arşun, 175, 205, 294
Artuk verene vermek, 331
Araba, 524
Arakiye, 209
Arazinin mahlûliyeti, 37
Arâzi-i öşriyye, 257
Arâzi-i saky, 66

Arâziy-i öşriye, 182
Arapça, 3
Arz, 349
Asker-i mansûr, 62, 63
Askerînin evlâdı, 60
Askerînin zevcâtı, 61
Askerî hukuk, 37
Askerî, 60, 61
Asma cezası, 170
Asma koyun büryanı, 201
Asmak, 43, 170
Astar, 175, 176, 294
Astayko, 437
Asabe-i hakikiye, 118
Asabe-i Sebebiye, 311
Asabe-i Sebebiyye, 118
Asel-i musaffâ, 199
Asesbaşı, 75, 500, 523
Ases, 75, 464, 500
Ashâb-ı cihet, 141
Ashâb-ı evkâf, 269
Ashâb-ı ferâiz, 118
Ashâb-ı tımar, 46
Asomato, 317
Aşcılar, 200, 390
Aşçılar, 289, 292, 500
Aşlama kestâne, 196
Aş kabağı, 197
Aşağa hâllü, 40
Aşağa Tuna, 413
Aşılama, 47
Atlas-ı şehrî, 204
Atlu sancağı beği, 65, 184
Atlu Sancağı Beği, 65
Atlu sekban, 316
Attarlar, 210, 292
At çekenler, 72
At çekmeyenler, 72
At derisi, 291
At oğlanları, 426
At uğurlamak, 22, 42
At yemi, 312
At yükü, 241
At, 423
Atası çiftliği, 65
Atası yerin kıza vermek, 155
Atatürk Kütüphanesi, 305
Attârlar, 296, 382
Avlağu etmek, 426
Avlağu, 42
Avloson, 510
Avlonya Sancağı, 285
Avlonya, 407
Avreti fevt olan hâssa kullar, 311
Avretle dutulan, 169
Avret çeken, 169
Avret sini, 295
Avret tasarruf etdüği yer, 183
Avret tasarruf ettiği yer, 257
Avret veya kız bana zinâ kıldın demek, 424
Avret veya kız isteyüb evlenmek, 440
Avret ve kız çeken oğlan kimesneler, 169
Avret ve kız çekmek, 43
Avret yeri, 66
Avret zinâ kılmak, 424
Avret, 41, 59, 258, 312, 313, 435
Avadanlık, 209
Avârız vergileri, 147
Avârız vergisi, 145, 250
Avârız, 49, 72, 145, 250, 357, 358, 377, 378
Avârız-ı Dîvânî, 414
Avârız-ı divaniye, 45, 250
Avârız-ı diyânî, 147
Aveng üzümi, 519
Avk Etmek, 395
Aydıncık, 179, 180
Aydın İli emrud, 199
Aydın İli zerdalüsı, 199
Aydın İli, 159
Aydın ili üzümi, 195
Aydın Livası Kanunâmesi, 179
Aydın Sancağı Kanunnâmeleri, 29, 153
Aydın Sancağı Kanunnâmesi, 153, 154, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168
Aydın Sancağı, 153
Aydın Taneri, 5
Aydın, 139, 196, 256
Aydın-Eli Siyâsetnâmesi, 169, 171
Aydın-Eli, 139
Aydın-İli Sancağıbeği Hüsnü, 169
Aydos, 506
Ayrık, 48
Ayvaranya, 443
Ayamavna adası, 357
Ayamavra, 466
Ayasuluğ, 153
Ayak bâcı, 316
Ayak bastı parası, 194
Ayar, 209, 211
Ayasloğ, 159
Ayaş, 149
Ayazmend iskelesi, 459
Ayazmend, 458, 459
Ayofuka, 317
Ayrâziy-i sakiyye, 181
Azman meşini, 211
Azak, 432
Azebler, 372, 440
Azeb ağaları, 71
Azeb İçün Ta'yin Olunan Kanun, 70
Azeb içün ta'yin olunan kanun, 40
Azeb reisleri, 71
Azeb sınıfı, 38
Azeb ulûfesi, 71

Azeb verilen akçe, 71
Azeb yazılmak, 70
Azeb, 70, 71, 147, 344, 441
Âdet-i ağnam, 73
Âdet-i ağnâm, 352, 353, 464
Âdet, 483
Âdet-i ağnâm, 55, 467, 473
Âdet-i Battâlîn, 482
Âdet-i Çalı-i Köhne, 481
Âdet-i çavuşiyye, 114
Âdet-i çalı, 480, 483, 484
Âdet-i Eflâkiye, 491, 492, 493
Âdet-i emîriye, 114
Âdet-i hasbe, 363
Âdet-i Hisse-i Lemşad, 483
Âdet-i iştolna, 484, 485
Âdet-i Kadîme, 293
Âdet-i kadîme, 339
Âdet-i kuyu, 483
Âdet-i Laz ve Proboy, 481
Âdet-i Laz, 483
Âdet-i Lemşad, 482
Âdet-i Ölçüy-i Urbarar, 480
Âdet-i Rehin, 482
Âdet-i resm-i nişan, 114
Âdet-i Şâhid, 482
Âdet-i Şaybne, 483
Âdet-i şurf, 480
Âdet-i tedennîde olan kuyu, 482
Âdet-i Tenef, 480
Âhar sancakdan gelüb, 1, 158
Âkıl bâliğ kefere, 503
Âlât-ı harb, 135
Âlât-ı hars, 309
Âlât-ı hirâset, 309
Âlâtçı, 344
Âlet-i câriha, 13, 16
Âlet-i harb, 259
Âmil kıstı, 311
Âmil, 47, 67, 236, 238, 246, 252, 253, 272, 279, 308, 311, 315, 317, 339, 467
Âriyet, 331
Âsiler, 8
Âsitâne-i Sa'âde, 120
Âsiyâb, 39, 53, 85
Âyîn-i Kavâ'id-i C'ih^ ‥ ânî, 39
Âzâd kâfirler, 330
Âzâdeler, 317
Âzâdlu kâfir, 315
Âzâdlu, 61

- B -

Babadağı, 17, 506
Babuccı, 388
Babuc, 388
Babuççılar, 290
Babuççı, 291, 377
Babuç, 290
Badem, 199
Badican, 198
Bağı öşri, 523
Bakır harcı, 536
Bakır narhı, 53
Balıkesir, 139
Balı, 289
Balıkcılar, 200
Balıkçılar hissesi, 438
Balıkçılar, 317, 438, 440
Balık kamı, 434
Balık öşri, 440
Balık yağı, 434
Balık, 52, 433, 437, 438
Baluan, 523
Bate, 528
Bazarcılar, 194, 196, 198, 295
Bazarcı, 194, 503
Bazar emîni, 238
Bazar güni, 568
Bazar yeri, 196
Bazar, 502
Bazarî kaftan, 391
Bâb'ül-Âşir, 278
Bac akçesi, 200
Bâc gizleyenler, 523
Bâc vergileri, 37
Bâc, 32, 39, 50, 153, 200, 316, 343, 372, 377, 378, 417, 418, 426, 427, 434, 446, 458, 459, 472, 473, 485, 502, 506, 508, 510, 511, 512, 515, 519, 521, 546, 576
Bâc-ı büzürg, 50
Bâc-ı Fahm, 446
Bâc-ı hıml, 565
Bâc-ı hiç, 535, 565
Bâc-ı milhiyye, 546
Bâc-ı siyah, 476
Bâc-ı Siyah, 536, 537
Bâc-ı siyah, 546
Bâc-ı Siyah, 577, 587
Bâc-ı Siyâh, 446
Bâcât-ı Me'kûlat ve Melbûsât, 512
Bâcât-ı Me'kûlât ve Melbûsât, 516, 519
Bâcdâr, 160
Bâd-ı hevâ vergileri, 153
Bâd-ı hevâ, 37, 39, 473, 485
Bâd-ı Hevâ, 59
Bâd-ı hevâ, 63, 64
Bâd-i havâ, 159
Bâd-i hevâ, 178
Bâdem, 390
Bağbanlık, 310
Bağçe, 157, 183, 185, 258, 522
Bağdad Müftüsü Yahya, 11
Bağlarda vâki' olan sebzevât, 157

Bağlar emîni, 316
Bağ bozma, 508
Bağ dönümi, 57
Bağ dönümü, 57, 258
Bağ, 157, 183, 185, 258, 331, 372, 417, 423, 477, 511, 515, 518, 522
Bâğî, 13
Bağy suçunun cezaları, 8
Bağy suçu, 12, 13
Bağy, 7, 8, 11, 19
Bahşi, 407
Bakkallar, 198, 292, 390
Bâkire, 311
Balcı, 523
Balçık, 506
Ballıbarda, 466
Balta tahtası, 393
Balvan ağacı, 523
Balyabadra, 469
Balyabâdra, 470
Bal, 50, 390
Bâlâ, 149
Bâlî Beğ, 378
Bâliğ, 131, 182
Banyaluka sancağı, 416
Banya, 472
Barbaros Hayreddin Paşa, 422
Barça, 343, 344
Barla, 175
Bargîrcilik, 309
Bârgir, 372, 434
Basma teğelti, 209
Bâsbân, 464
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 8, 306
Başcılar, 201
Başçılar, 289, 292, 389
Başçı, 244
Başdefterdâr, 30
Başlu, 41
Başmakcı, 388
Başmakçı, 523
Başmak, 206, 207, 394
Baştina, 56, 58, 310, 311, 312, 349, 427, 473, 523
Baştine, 409
Baş defterdâr, 491
Baş müsellem, 62
Baş yaran diş çıkaran kimesne, 586
Baş yarılub kan çıkmak, 425
Baş yarılub sökük çıkmak, 259
Baş, 201
Başhâne Yasaknâmesi, 244, 245
Başhâne, 114, 244
Batman, 199, 212
Battal ayak narhı, 207
Bâtıl yollarla insanların mallarını zabtetmeye gayret eden, 14
Battâl kalmak, 481
Battâl olmuş kuyular, 482
Battâl olan değirmenler, 332
Battâl, 455, 480, 576
Bavşto, 459, 460
Bayburd Sancağı, 277
Bayburd, 72
Bay, 40
Bâyezid II devrinde Merkezde ve Taşrada Devlet Teşkilâtı, 28
Bâyezid II Devrinde Osmanlı Devleti'nin Coğrafî Sınırları, 27
Bâyezid II'in Umumî Osmanlı Kanunnâmesi Kitâbı-ı Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, 33
Bâyezid II'in Umumî Osmanlı Kanunnâmesi, 39
Bâyezid II, 20
Bâyezid bin Muhammed, 268
Bazârdûzlar, 205
Bâzirgârlar, 393
Beçin, 255
Bedel akçesi, 173
Bedel gönderme, 173
Bedel-i hizmet, 331
Bedel-i hizmet-i câriye, 312, 332
Bedel-i siyâset, 184, 259
Bedevre ekserisi, 295
Bedora tahtası, 393
Beğendik akçesi, 64
Behisni, 277
Belagu, 586
Belasica Kadısı, 584
Belasica Ma'den Kanunnâmesi, 584, 588, 589, 590, 591, 592, 593
Belasica, 584, 585
Belasice knezi, 587
Belasice ma'deni, 567
Belasice, 567, 586
Belaviçe, 536
Belayir, 586
Belediye kanunu, 179
Beledî narh, 206
Beledî, 206
Benefşe sücisi, 278
Benefşe şarabı, 434
Benefşe şarabı, 477
Berendeler Korusı, 332
Besarabya, 371
Beşiktaş, 317
Beşik, 395
Bezir, 391
Bezirhâne, 62, 270
Beççe, 128, 131
Bedreddin, 362
Bed yer, 331
Bedâyi'ül-Vakâyi, 6
Bedkânî elma, 195
Beğbazarı, 179, 180

Beğlerbeğiler, 34, 48
Beğlerbeği, 28, 47, 369
Beğler beğiler, 46
Beğliğe âid hisse, 331
Beğliğe alınmak, 112
Beğliğe hâsıl olan gümüş, 416
Beğliğe hâsıl, 473
Beğliğe zabt, 112, 477
Beğlik Akçe, 194
Beğlik arazi, 112
Beğlik bağ, 423
Beğlik Çayırlar, 332
Beğlik çeltük, 150
Beğlik etmek, 309
Beğlik eylemek, 440
Beğlik hissesi, 112
Beğlik hisse, 161
Beğlik içün odun kesilmek ve alınmak, 76
Beğlik kantar, 521
Beğlik malı, 441
Beğlik otluk, 309
Beğlik öşür, 445
Beğlik tohum, 330
Beğlik, 48, 67, 112, 240, 241, 308, 315, 339, 372, 435, 438, 444, 445, 446, 467, 470, 534, 567, 585
Beğ kulları, 426
Beğ Sancağı Kadıları, 140
Beğ, 143
Beğ-bazarı kadısı, 149
Beğ-bazarı Kanunnâmesi, 151, 152
Beğ-Bazar Kadısına Hükm-i Hümayun, 149
Beğ-Bazârı Kanunnâmesi, 149
Beğbâzarı, 149
Behre-mend, 135
Bekmez, 199, 391
Beldiceanu, 24
Belâyır, 584
Benlü bensüz, 147
Benlü ve bensüz, 145
Bennâlar, 210, 392
Bennâ zirâ'ı, 209
Bennâ, 210, 292, 293
Bennâk resmi, 48, 55, 154, 156, 157, 180, 256, 269, 317, 332
Bennâk, 39, 53, 67, 72, 154, 156, 157, 180, 181, 256, 258, 269, 511
Bergama, 179
Berkofça kazâsı, 528
Berkofçe, 529
Berât, 112, 114
Berât-ı Cizye-i Gebrân Ber Mûceb-i Kanun-ı Mukarrer, 347
Bestil, 199
Besâtîn, 196
Betko Vuçka, 546
Bevvâbî, 445
Beylerbeylik, 113
Beylerce üzümi, 199
Beyşehri Sancağı, 267
Beytülmala kalan ra'iyyet terekeleri, 36
Beytülmala kalan terekeler, 37
Beytülmal, 188, 246, 473
Beytül-Mal Kanunnâmesi, 118, 121, 122
Beytül-mal-i Hâssa Kanunnâmesi, 118
Beytül-mal-i Hâssa, 118
Beytülmâl, 467
Bey emrudı, 195
Bey' ve şirâ, 175
Bey'-i men yezîd, 49, 184, 258, 339
Bey, 231
Beyt'ül-malcı, 53
Beyt'ül-mal emînleri, 120
Beyt'ül-mal, 39
Beyt'ül-Mal, 45, 50
Beyt'ül-ınal, 53
Bez, 50
Bezzâzistan, 295
Bezzâzistân, 74
Bezzâzlar, 292, 393
Bıçağ, 259
Bıçakçılar, 293, 395
Bıçkı tahtası, 209, 393
Bîmâre, 128, 132
Bîve avret, 523
Bîve, 311, 427, 515, 518
Biberleri, 413
Biçin vakti, 308
Biçin, 208, 309, 310
Bida'-ı medfû'a, 241
Bida'-ı merfû'a, 40
Bida'-ı Merfû'a, 73
Bidore tahtası, 209
Bielegorodec, 371
Biga, 139
Bilezük, 393
Biradina, 477
Biragû, 40
Biregû ovası, 481
Biroş, 360
Biti, 330
Bizans Ceza Kanunu, 22
Bizans kanunlarını restore etme, 23
Bizans, 7, 18
Bi gayr-ı hak cerh ve katl, 16
Bid'atler, 38
Bid'at, 236
Bid'ât, 74
Bid'at, 74
Bid'at-ı hâdise, 241
Bid'at-ı Muhdese, 330
Bièlegorodec, 371
Bilâd-ı İslâmiye, 16
Birbirine yapışub yakasını yırtmak, 41

Birbirinin saçın ya sakalın yolmak, 424
Birbiriyle döğüşüb yolaşan, 362
Birgi enarı, 195
Birgi, 195
Bir başı d vânî, 270
Bir başı mâlikâne, 270
Bir kaç kez hırsuzlığı zâhir olmuş kimesne, 43
Bir kimesnenin atı veya öküzi veya yondı ekilmiş galleye girmek, 426
Bir kimesnenin elinde veya evinde uğurlık nesne bulunmak, 43
Bir kimesnenin gece ve gündüzde evine girmek, 169
Bir kişiyi okla ya bıçağ ile urmak, 425
Birâgunun gözin veya dişin çıkarmak, 41
Birâgunun tahılın uğurlasa, 42
Birâgûnun evine girmek, 40
Birâgûnün gözin veya dişin çıkarmak, 425
Bit bazarı, 295
Blakaniçe, 444
Blakaniç, 444
Blas, 437
Bogasi, 175
Boğasi, 52, 64, 175, 176
Boğazkesen, 315
Boğazlar, 437, 438
Boğaz sâhibleri, 437
Boğaz-ı Bardun, 437
Boğaz-ı Duşka, 437
Boğaz-ı Gülceşne, 437
Boğaz-ı Gülçeşme, 437
Boğaz-ı Nitek, 437
Boğaz-ı Ruska, 437
Boğaz-ı Tatar, 437
Boğaz-ı Tabyacik, 437
Boğaz-ı Tapyack, 437
Boğaz-ı Trbus, 437
Boğaz-ı Yardon, 437
Boğaz-ı Yuan, 437
Boğaz-ı Yvan, 437
Bolu livâsı piyâdegânı, 172
Bolu Sancağı Kanunnâmeleri, 172
Bolu Sancağı, 56, 59, 172, 173
Bolu Yaya ve Müsellemleri Kanunu, 172, 174
Bolu, 54, 139, 172
Botok, 535, 536, 576
Boyacılar, 293, 392
Boyacı dükkânı, 500
Boyalu kepe, 417
Boya, 546
Boyunlamak, 71
Boyunluk, 295
Boyun harâcı, 349
Boyun, 75
Bozöyük, 255
Bodrum, 255
Boğdan Jug, 547
Boğdan koyunu derisi, 388
Boğdan Prensi, 27
Boğdan, 27, 290, 437, 440
Borlu, 57
Borçlunun temerrüdü, 189
Bosnalı Koca Müverrih Hüseyin Efendi, 6
Bosna eflâkleri kanunları, 380
Bosna Eflâkleri Kanunları, 382
Bosna Ma'den Kanunları, 379
Bosna sancağı kanunnâmeleri, 376
Bosna Sancağı, 285
Bosna sancağı, 380
Bosna, 28, 376, 378, 384, 406, 416
Bostan dönümü, 511, 518
Bostan Efendi, 10
Bostan resmi, 58, 473
Bostan, 160, 316, 377, 446, 513
Bostan-zâde Yahya Efendi, 19
Boş fuçı, 51
Bozdoğan emrud, 195
Boz kalmak, 182
Boz koma, 66
Boz komak, 155
Boz Komak, 66
Boz torba, 207
Bölük halk içinde adam ölmek, 43
Börekciler, 201
Börekçiler, 289
Böğrülce, 160
Bradaç Malkol, 547
Brançova, 479
Brançuva, 73
Brin ma'deni, 502
Brin, 502
Brud eflâkleri kanunu, 381
Brud, 376
Bruh, 484, 550
Bugasi, 53
Buğasi, 205
Buğurcı 'arablar, 159
Buğur hizmeti, 159
Buharî, 5
Buhur, 472
Bujik, 58, 73, 363, 587
Buliçe, 536
Burak Reis, 343
Buruma, 45
Burun delme, 404
Buğday ve arpa akçesi, 64
Buğday, 192, 288
Buğât, 8
Bukûl, 522
Bulgaristan, 290
Bulgar Moravası, 52
Bulgarî şakaklu oyan, 292
Bulgarî şakaklu, 389
Bulgarî, 289

Bulgur değirmenleri, 62
Burdur, 175
Burgos Körfezi, 288
Burnını delüb bazarlarda gezdürüb teşhir eylemek, 404
Burnı kesilmek, 169
Burnun delüb bazarda gezdürmek, 403
Bursa Esir Bazarı Yakaknâmesi, 235
Bursa İbrişim Terâzûsu, 240
Bursa İhtisâb (Belediye ve Standardlar) Kanunnâ-mesi, 188
Bursa İhtisâb Kanunnâmesi, 188, 190, 191, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229
Bursa ihtisâb kanunu, 190
Bursa Kadılığı, 267
Bursa Kadısı, 235, 238, 240, 252
Bursa Kazâsı, 246
Bursa kumaşı, 524
Bursa Mîzâm Yasaknâmesi, 240, 243
Bursa mîzânı, 272
Bursa muhtesibi, 252
Bursa müddi, 55, 56, 192
Bursa müddiy, 207
Bursa Pul Darbhanesi Yasaknâmesi, 238
Bursa Şer'îye Sicilleri, 240
Bursa Şer'iye Sicilleri, 238
Bursa Şer'iyye Sicilleri, 143
Bursa Şer'iyye sicilleri, 145
Bursa Şer'iyye Sicilleri, 244, 246, 248
Bursa Şer'iye Sicilleri, 140, 147, 175, 232, 235, 250, 252, 272
Bursa, 113, 139, 145, 179, 180, 191, 193, 200, 235, 238, 286, 522
Bürüncek, 204
Bürüncük, 204, 293
Bütün çiftlü, 178
Bütün çift resmi, 269
Bütün çift, 47, 156, 522
Büyükçekmece, 315
Büyük perhiz, 52
Büyük yortu, 52
Büryancılar, 289
Büryan, 292

- C -

Caba bennâk ekinlu, 54
Caba bennâk, 54, 180, 181, 256
Caba resmi, 269
Caba, 72, 269
Canavar resmi, 244
Canavar, 377
Canı-göyni elma, 195
Canik (Samsun) Sancağı, 277
Canik Hânedânı, 278
Canik, 278
Catetea, 371
Câbî, 141, 331, 332
Câbî-i vakf, 68
Câbi, 140
Callicrate, 315
Camboş, 548
Camkuş, 549, 550
Canbaz, 60, 61
Cankuş, 548
Câriyeler, 294, 311
Câriyenin kaçkunu, 49
Câriye tezvîc eden kimesne, 332
Câriye, 49, 132, 184, 235, 258, 312
Caşni tutulmak, 389
Câvers, 56
Cebelü oğlan teftişi, 47
Cebelü, 45, 46, 47
Celebkeş, 55, 287, 332
Celeb koyun, 316
Celeb-keş, 288, 352
Cemiyetin nizamını bozarak fesad çıkaran, 14
Cerehor, 147
Cetatea Alba, 27
Cetatea, 371
Ceviz, 196
Cezada denklik ilkesi, 23
Cebrle tâlib olan kula verilmek, 311
Cebr-i şer'î, 311
Celâlzâde, 34
Celâl-zâde, 40
Cem Sultan, 74, 267, 268
Cem'iyyet, 232, 233
Cem, 272
Cemâlüddin Aksarayî, 491
Cemâ'at başları, 384
Cemâ'at-i Eflâkân, 381
Cemâ'at-i Eflâkân-ı Vilâyet-i Kral, 381
Cemâ'at-i eflâkân-i nâhiye-i Yekşinik, 380
Cemâ'at-i eflâkân-i vilâyet-i Pavli, 380
Cemî'-i narhıyyât, 191
Céphalonie, 422
Cerâim, 41
Cerre, 141
Cerâyim-i re'âyâ, 184, 259
Cerîme, 192, 287, 288, 290, 292
Cerrâhlar, 296
Cerrâr, 561
Cevheri kurşunla eriden üstad, 566
Cevher kazan ırgad, 534
Cevher kuyusı, 443
Cevher kuyusun kazmak, 564, 576
Cevher ölçülen kıbıl, 561
Cevher, 361, 416, 445, 476, 528, 534, 536, 546, 547, 561, 566
Cevârî, 311
Cezâyir, 286
Cezâyir-i Bahr-i Sefîd Eyâleti, 458

Cezâ Fermanı, 33
Cezîre-i Kefalonya Keferesine verilen Kanun, 422
Cezîre-i Limnos, 464
Chilia, 27
Ciğer yağı, 211, 212
Ciğerî, 211
Cihet, 141
Cihet-i harâççı, 348
Cihet-i tevliyet, 141
Cihet-i vezzân, 241
Cibre, 58, 423
Cibâyet, 141
Cihâzlı kız, 258
Cihâzlu kız, 59
Cihâd, 135
Cilây-ı vatan, 49, 242
Cingene kâfirleri, 384
Cingene, 384
Cinâyetler, 36
Cinâyet eden piremikür, 492
Cinâyet eden primikür, 408
Cinâyet, 312
Cinâyât Mukâbelesinde olan Cürm ü Siyâset, 40
Cinâyât, 39
Cingâne livâsı, 383
Cingâne Sancağı Beği, 384
Cingâne Sancağı Kanunnâmesi, 383, 386
Cingâne, 383
Cisr, 523
Cizye, 347
Cu'l, 184, 258
Cübbe kaftan, 391
Cüllâh tâifesi, 176
Cüllâh, 175, 176, 206, 426
Cürm ü cinayet, 22
Cürm ü cinâyet, 59, 72, 159, 270, 374, 473
Cürm ü siyâsât, 39
Cürm, 36, 40, 41, 184, 259, 292, 312, 339, 403, 424, 529
Cürm-i müslüman, 41
Cürm-ü cinâyet, 49
Cüz'. 61
Cüzzâm, 295

- Ç -

Çaba, 585
Çadır kiler, 46
Çadır, 45, 46
Çağatayî, 291
Çağa. 54. 57
Çakır bin Abdullah. 200
Çapa. 534
Çatalca Kanunâmesi, 510
Çatalca Kanunnâmesi, 518, 520
Çatalca kilesi, 518
Çatalca'nın müsta'mel kilesi, 518
Çatalca, 510, 518
Çavuşlar, 74
Çayır, 58, 331, 522
Çaç, 57
Çağlina, 444
Çah, 483, 534, 535, 576
Çandarlı Kara Halil Efendi, 128
Çankırı, 139
Çarhallu emrud, 194
Çar-yek, 205, 207
Çarhlarda yürüyen şafarlar, 562
Çarhlar, 368
Çarh resmi, 567
Çarh, 362, 416, 417, 418, 528, 535, 562, 566, 568, 585
Çaşni dutulmak, 201
Çaşni tutmak, 192
Çaşni Tutmak, 192
Çaşni, 292, 500
Çaşni-i Rüûs, 201
Çekeşde zeytunın, 196
Çekiç, 361
Çelebi Sultan kulları, 75
Çelebi Sultan, 75
Çeribaşılar, 34
Çeribaşılık, 159
Çeribaşı, 63
Çerisürücülük, 159
Çete, 129
Çeç, 57, 423
Çekdiri, 343
Çekmeceler, 317
Çekmece, 332
Çekme kara sağrı eyer, 291
Çeltükçi, 404
Çeltük arkları, 141
Çeltük uğurlamak, 404
Çeltük, 149, 150, 161, 403, 467
Çerde, 201, 202
Çerge, 73, 380, 381
Çerkez, 432
Çerme, 153
Çerniçe, 417, 491
Çerniç, 416
Çert âleti, 524
Çeşme, 74
Çevrindi, 288, 289
Çığırtmak, 42
Çıra, 50, 426
Çırak yağı, 211, 212
Çıkrıkçı, 395
Çıstıla, 566
Çile, 206
Çilingirler, 210, 294, 394
Çivid, 392

Çivit boya, 206
Çifte tafta, 204
Çifte yaramak, 65
Çifti olmayan kimesneler, 155
Çifti olan, 511
Çifti öküzi maslahatı, 155
Çiftin bozmak, 48
Çiftliklerin koyub kaçmak, 64
Çiftlik mikdârından ziyâde yer, 256
Çiftlik tapusu, 59
Çiftlik, 63, 66, 155, 156, 181, 256
Çiftsiz tohum, 331
Çift akçesi, 153, 179, 331
Çift bozan resmi, 69
Çift kayd olunmayanlar, 66
Çift öküzi maslahatı, 66
Çift resmi, 48, 154, 155, 317, 510, 511, 515
Çift ve çiftlik elinden giden kimesne, 256
Çift, 53, 155, 180, 309, 312
Çiğ et, 201
Çiğ tavuk, 200
Çingene, 383
Çingâne, 383
Çirmen Sancağı, 285
Çistila, 444, 535
Çizmeciler, 206, 290
Çizmeci, 523
Çizme, 206, 289, 290, 394
Çoban, 467
Çomak, 42, 426
Çorum Sancağı, 277
Çorbacı, 500
Çörek, 192
Çölmekçiler, 508
Çölmek, 210
Çubuk demür, 394
Çubuk, 149
Çukacılar, 205, 391
Çukacı, 293
Çuka kaftan, 391
Çuka kuşak kaftan, 205
Çuka, 50, 417, 524
Çukurova, 27
Çul içerüği, 209
Çul kepesi, 502
Çul, 67, 207, 293
Darül-İslâm, 458

- D -

Davar armağanı, 130
Davar, 294
Davud Paşa-i Sâni, 30
Da'vây-ı deyn, 120
Da'vây-ı vasiyyet, 70
Da'vây-ı verâset, 70
Dağlarda balcılar, 59
Dağlarda olan kestanelikler, 47
Dağ, 155
Dâhil ve sahn müderrisi, 29
Dâhil-i defter, 47
Dâhil-i memleket, 51, 130
Dalyanlar, 523
Dalyan, 52, 466, 467, 521
Dam, 67
Dâne sumak, 391
Dâr'üd Darb, 535
Dâr'üd-Darb âmili, 535
Dâr'ül-feth, 193
Dâr'ül-harb, 129
Dar'ül-Harb, 51
Dar'ül-harb, 69
Dâr'ül-İslâm, 459
Dâr'üs-Sa'âde, 76
Dâr'üs-Saâde Ağası, 76
Darb cezası, 23
Darb, 14
Darbhâne âmili âdemîsi, 445
Darbhâne âmili, 361, 445, 577
Darbhâne, 238, 338, 339, 362, 369, 416, 418, 445, 528, 567
Dede Efendi, 13, 14
Değirmenciler, 294
Değirmen hakkı, 56, 288
Değirmen öşrü, 522
Değirmen resmi, 377, 423
Değirmen, 49, 153, 157, 270, 522
Demed, 56, 157, 308, 362, 423, 503, 512
Demirciler, 445
Demürcilik hissesi, 361, 584
Demürci, 361, 585
Demür küreleri, 51
Denizli, 72, 175, 252
Derina, 416
Derine nehri, 416
Derin, 52
Develer, 332
Debbağlar, 211
Debbağ, 211, 388
Debbâğ, 290, 291, 388
Debbâğ-hâne, 291
Defterde çift yazılmış olmak, 156
Defterde hâssa kaydolunan yerler, 157
Defterde mestûr olan rüsûm, 355
Defter-i atîk, 269
Defter-i Atîk, 414
Defter-i atîk, 62
Defter-i Hâkânî, 235
Defter-i Hâshâ-i Hâkânî, 307
Defter-i Köhne, 270
Defter-i Sultânî, 69
Defterdâr, 112, 113
Defterdâr-ı tımar-ı Rumeli, 113
Defterdâr-ı tımar-ı Vilâyet-i Anadolu, 113

Defterdârân-ı Çelebiyân, 113
Defterhâne-i Âmire, 306
Def'-i fesâd, 14
Dellâliye, 240, 241
Dellâllar, 241, 295
Dellâllık, 339, 432
Dellâl, 235, 236, 240, 339
Denî, 39
Denk, 404
Derbendçiler, 414
Derbendçi, 357
Derbend âdeti, 357
Derbend beklemek, 69, 357
Derbend kâfirleri, 69, 357, 358
Derbend resmi, 357
Derbend, 357, 413
Dernek güni, 568
Deryabeyleri, 44
Derzi, 363, 377, 426
Despot İstefan, 545
Despot, 547
Deste pabucı, 207
Deste, 392
Destâr, 42, 425
Deşt, 374
Deştî, 290
Devlete isyan suçu, 8
Devlete isyan, 7
Devlet görevlisi, 188
Devlet siyâseti, 18
Devlet-i Aliyye, 16
Devşirme Kanunnâmesi, 123, 126, 127
Devşirme ve Yeniçeri Kanunu, 33
Devşirme, 123
Devâb, 49, 184, 258, 259
Deyn, 309
Dımaşkî, 293
Dımışkî kâğıdı, 392
Dîvânî emirler, 372
Dîvânî emir, 441
Dîvânî, 270
Dibacı, 202
Dijavih, 377
Dilayçe, 491
Dimaşkî etlik bıçaklar, 395
Dimaşkî, 395
Dimitri, 437
Divan'üs Saltanat, 7
Divan, 113
Divan-ı Hümayun, 7
Divan-ı Hümâyun, 112
Divan-ı Mezâlim, 7
Divan-ül-mezâlim, 188
Divanî, 57
Diyarbakır müddi, 192
Diyarbekir Eyâleti, 277
Diyet, 170
Diyet salmak, 170
Diyet, 8
Dibâğat, 388
Dilsüz canavar, 295
Dinden dönme, 7
Dinyester Irmağı, 374
Dinyester Nehri, 371
Dirhem, 195, 196, 200, 287, 294, 390, 416, 534
Diş çıkaran, 362
Diş çıkmak, 259
Divriği Sancağı, 277
Divâni, 59
Divân'ül-Yar (Bar), 54
Divân-ı Dengirgerû, 54
Divân-ı Emîr Yunus, 54
Divân-ı Kara Göl, 54
Divân-ı Âlî, 120
Divânî, 55, 68, 269
Dizdar, 380
Dizdârlar, 372
Dizdârlık, 159
Dizdâr, 74, 113, 173, 433, 435, 437, 438, 440
Dizdârân, 113
Dminko Hutman, 547
Doğancılar, 426
Doğancı, 45, 60, 170
Doğan, 44
Dokuzlama, 445, 484, 546, 564, 565
Dolama kemhâ, 391
Dolab harcı, 535
Dolab ücreti, 202
Domaniç, 179, 180
Donuz, 423
Doruk, 289
Dosin, 377
Doyumluk, 135
Dobruca Gölü, 594
Dobruca koyunı, 290
Dobruca koyunu derisi, 388
Dobruca, 290, 594
Doğri kaftan, 391
Donluk çuka, 473
Donluk, 417
Don Cosconik, 545
Döğenci, 332
Dölün dökmek, 158
Dönüm akçesi, 48, 57
Dönüm çayır, 522
Dönüm hakkı, 446, 518
Dönüm mukâta'ası, 314
Dönüm resmi, 48, 523
Dönüm, 57, 66, 154, 155, 156, 181, 256, 314, 331, 414, 511, 515, 518
Dövüşme, 36
Döğmek hizmeti, 308
Draca, 28
Dragoili Rudnik, 547

Drama Kadısı Mustafa, 476
Drama, 476, 477
Drin, 52
Dukakin, 413
Duşallik, 362
Du-Hezârî, 204
Du-hezârî, 204
Dubrovnik, 50, 369, 426
Duhter, 128, 132
Dul avret, 40, 377
Dürer Ve Gurer, 15, 23
Dütünden dütüne, 73
Dükkânlar, 372
Dükkân açan, 43, 170
Dükkân soyan, 14
Dündar Bey, 19
Düşlü düşüne, 47

- E -

Ebniye, 316
Ebnâ-i Sipahiyân-ı Dergâh-ı Adâlet, 443
Ebu Eyyûb'ül-Ensarî Evkâfı Hakkında Ferman, 148
Ebû Eyyûb'ül-Ensârî Evkâfı ile Alâkalı bir Ferman, 147
Ebu Ya'la El-Ferrâ, 188
Ebül-Feth Kanunu, 7
Ebüssuud, 9, 10
Ecr-i kâlhâne, 536
Edremid, 458
Edirne İhtisab kanunu, 190, 387
Edirne İhtisâb Kanunnâmesi, 387, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402
Edirne kadılığı, 191
Edirne kadısı, 387
Edirne medresi, 58, 423
Edirne müddi, 56, 423, 522
Edirne Sancağı Kanunnâmesi, 387
Edirne Sancağı, 285
Edirne yayı, 394
Edirne, 113, 250, 286, 338, 384, 387, 390, 455, 500
Ednâ süri, 62
Edük, 207
Eflâkiye âdeti, 380, 381, 408, 492
Eflâkiye, 493
Eflâklar kanunu, 491
Eflâkler, 38, 40, 409
Eflâk Ahvâli, 73
Eflâk bıçağı, 524
Eflâk kepesi, 502
Eflâk koyunı, 290
Eflâk koyunu derisi, 388
Eflâk tuzı, 393
Eflâk, 50, 69, 73, 406, 407, 426, 491, 492, 493, 511, 515, 518
Eğridir, 53, 175
Eğrigöz, 252
Ehl-i adl, 10
Ehl-i bazar, 238
Ehl-i bağy, 9, 10
Ehl-i dîvân, 314
Ehl-i fesad, 14
Ehl-i hıbre, 175
Ehl-i hıbr, 176
Ehl-i hiref, 191
Ehl-i hibre, 191, 192, 194, 196, 198, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 288, 293, 391, 392, 395
Ehl-i hirfet, 190, 191, 296
Ehl-i kesb olan mücerredler, 256
Ehl-i kisb olan mücerred, 180
Ehl-i Kurâ, 182
Ehl-i ma'den, 377
Ehl-i mansıb, 315
Ehl-i mîzân, 242
Ehl-i Örf, 18
Ehl-i örf, 44
Ehl-i şer', 44
Ehl-i Vezâif, 114
Ehl-i zimmet, 311, 317
Eimme, 68
Eimme-i Hanefiye, 17
Eimme-i müctehidîn, 60
Eimmei Hanefiye, 15
Ekmek, 288, 289
Ekseriler, 295
Ekseri ulema tecvîz etmişlerdir, 13
Ekseri ulemâ tecvîz etmişlerdir, 21
Ekseri, 363
Ekserciler, 394
Ekser, 295
Eksik ekmek, 308
Ekşi elma, 195
Ekine girmek, 42
Ekinci, 315
Ekinlu resmi, 54, 256
Ekinlu, 256
Ekinlü resmi, 181
Ekinlü, 180, 181
Ekin, 522
Elbiseye müte'allık kanûn, 205
Elbistan Sancağı, 277
Elçi, 67, 426
El dolabı, 480
El düşüren, 259
El-Ahkâm-üs-Sultâniyye, 188
El-Kavânîn'üş-Şer'iyyet'ül-Müte'âmile, 256
El-Ukûd'üd-Dürriyye, 14
Eleruluk, 534
Elini kesmelü olmak, 425
Elin kesmek, 22, 42, 44, 425
Emcek, 43

Emre, 252
Emrudlu, 252
Emrud kurusı, 391
Emrud, 195
Emânet tariki, 331
Emîn tahvîli, 348
Emîn, 123, 238, 241, 272, 279, 309, 311, 315, 317, 343, 362, 372, 413, 440, 441, 467, 469, 561, 566, 568
Emîr-i 'alemlik, 159
Emin, 343, 510
Emlâk, 145, 269, 352
Emlâk-i Vilâyet-i Kayseriyye, 270
Emr-i bil-ma'rûf, 232
Emr-i şer', 42, 44, 169, 170
Emr-i veliyyülemr, 15
Emr-i veliyyül-emr ile katl, 15
Emr-i veliyy'ül-emr ile katl, 17
Emr-i veliyy'ülmr ile katl, 18
Emrûd, 292
Emvâl-i re'âyâ, 270
Endülüs Müslümanları, 27
Engerus İli, 51
Engerus, 51, 437
Engüjiye, 427
Engüri kavun, 197
Engüruş, 51
Engürüsî, 339
Enar, 195
Enhâr, 404
Ergen, 40, 128, 424
Erguvan çiçeği, 289
Erguvanî, 289, 388
Ermene, 180
Ermeni Pazarı, 179
Erzurum, 277
Er kişi makberesi, 210
Er sini, 295
Erbâb-ı Kalem, 60
Erbâb-ı Seyf, 60
Erbâb-ı şe'âir, 141
Erbâb-ı tımar koyunları, 352
Erbâb-ı tımar, 46, 161
Ere kâbil olmak, 311
Ereğli, 51, 57
Erkâm-ı Hindiye, 348
Erkân-ı izâm, 314
Erük, 390
Eskişehir, 139
Eski İl, 72
Eski Osmanlu oyan, 292
Eski Osmanî oyan, 389
Eski Pazar, 491
Eski pul, 143
Eski zamandan kalmış cevher, 566
Esrar içmek, 8
Es-Sârim'ül-Meslûl , 13
Esbâb, 43, 44, 473
Esbâb-ı ceyş, 135
Esîr sâhibi, 130
Esirciler dellâlları kethüdâlığı, 235
Esirciler kethüdâsı, 235
Esirciler şeyhi, 235
Esirpazarı, 235
Esir bazarı kethüdâlığı, 235
Esir bazarı, 236
Esir Pazarı Yasaknâmesi, 235, 237
Esir satılmak, 50
Esir uğurlayan, 43, 169
Esir, 128, 130, 374, 432, 513, 516, 524
Esnâf kanunu, 179
Eşkinci, 45
Eşkünci, 62, 380, 381
Eşleme, 47
Eşmelü kimesne, 46
Eşmelü, 46
Eşme peyniri, 200
Eşrefî, 339
Eşteb, 443
Eşeğe bindürüb teşhir olumnak, 169
Eşedd-i ta'zir, 17
Eşrâfın taziri, 23
Eşrâf'ül-eşrâf olanların tazirleri, 23
Etmekciler, 389
Etmekçiler, 191, 292
Etmekçi, 377
Etmek, 192
Et narhı, 193
Evli kız, 313
Evlü kınlığı, 424
Evlü müslime avret, 40
Evlü, 40
Evranos Gazi, 528
Evsat'ul-Hâl, 41
Evsat'ül-hâl, 42
Ev yapıvermek, 67
Evinde alıkonmak, 124
Evkâf, 123, 145, 352
Evkâf-ı selâtîn, 145, 147
Evlâdı ahrâra mübeddel olmak, 311
Evlâd, 312, 313
Evlâd-ı sığâr, 312, 313
Evsât-ı nâsın taziri, 23
Eyrim keçesi, 296
Eyâlet kanunnâmeleri, 27
Eyâlet-i Rûmiyye-i Suğra, 277
Eyer, 291
Eytâm, 311
Eyülü yadlulu, 423
Eyülü yatlulu, 58
Eyyûb-ı Ensârî Vakıfları Hakkında Ferman, 246
Eyyûb-ı Ensârî Vakıfları, 247
Eyyûb-ı Ensârî, 246
Ez'af-ı re'âyâ, 180, 256

- F -

Fakirül-hâl, 40
Fakihler, 23
Fakir oğlu Ubeyd, 268
Fâide, 201, 288, 289, 393, 394
Fâides, 392
Fakr u fâka, 66, 256
Fakr ü fâka ârız olmak, 181
Fama etmek, 548
Fama eylemek, 480
Fama, 480, 481, 483, 545, 549, 550
Fârisân, 70
Fâtih Devri Kanunnâmeleri, 286
Fâtih devri Kanunnâmeleri, 29
Fâtih Kanunnâmeleri, 4
Fâtih Kanunnâmesine yapılan İtirazlar, 4
Fâtih Kanunnâmesi, 6, 7
Fâtih Sultan Mehmed, 13, 20, 277
Fâtih'in Teşkilât Kanunnâmesi, 28
Fâtih, 29
Fenarî-zâde Ahmed Çelebi (Paşa), 29
Fesada sa'yedenleri men', 13
Fesad çıkaran, 14
Feseka, 232
Ferman, 27
Fersala, 510
Ferâce, 209
Ferd, 510, 515, 518
Fermûde kaftan dikicileri, 207
Fermân, 330
Fertûte, 128, 131, 132
Fesâd 170
Fesâd bis-sa'y, 8
Fesâdât, 232
Fetret Devri, 20
Fevâkih, 157, 194
Fevâkih-i arziyye, 196
Fevt olmak, 155, 331
Fevt olan kulların muhalefâtı, 312
Fevt olan ortakçı, 310
Feylesof-zâde Ahmed Çelebi, 30
Fıkıh kitapları, 19
Fısk u fücûr, 232, 233
Filibe Çeltük Yasaknâmesi, 403, 405
Filibe enhârı, 403
Filibe, 403
Filorici, 408, 492
Filori bahâsı, 339
Filori darbhâneleri, 338
Filori kesdürmek, 339
Filori, 51, 52, 53, 73, 339, 377, 378, 380, 381, 406, 407, 492, 493, 494
Fine gümüş, 473
Fine, 472, 567
Fino gümüşi, 472
Fino, 472
Firengî fındığı, 390
Firengî filori, 339
Firengî flori altun, 203
Firengî sağrı pabucı, 207
Firengî, 395
Firenk bâzirgânı, 278
Firkate, 344
Firûz Beğ, 413
Fistan, 293
Fiston çuka, 391
Fiston, 292, 293
Fitne ve fesâdın def'i, 10
Florina, 455
Flori, 338, 407
Foça sabunhânesi, 153
Foça, 153, 406
Fotalar, 294
Fransızca, 24
Frengi Flori, 338
Frengî çelik, 394
Frengî, 293
Frenk kâfirleri, 524
Frenk, 50, 426
Fuçı, 50, 278, 363, 372, 427, 433, 434, 438, 473, 508, 568
Futa, 206, 393
Fundacılık, 309
Funtariçe, 484
Fücûr, 233
Füsûk, 233

- G -

Galata dâiresi, 317
Galata Kapudanı, 343
Galata Kapudan Kanunnâmesi, 343, 345, 346
Galata kazâsı, 286
Galata, 285, 286, 295, 315, 316, 491
Galita, 344
Ganem resmi, 528
Ganimet, 128
Ganivize kadılığı, 76
Ganiyye, 40
Gazi Turhan Beğ, 510
Gazi, 145
Gabn-i fâhiş, 197
Gâib, 47, 64, 332
Gâibâne cingene, 384
Galle bazarının ahvâli, 210
Galle bazarı, 210, 292
Galle, 56, 173, 269, 289, 310
Galyot, 344
Galîz cerime, 404
Galîz cerîme, 403
Gallât, 141, 372, 418, 473,485

Ganî er kınlığı, 40
Ganî, 41
Garbî kayısı, 199, 390
Gasb, 36, 39, 42
Gav-rek, 182
Gav-res, 182
Gâvers, 56
Gaybet etmek, 349
Gâyet fakir, 40
Gayr-ı müşâ', 48
Gayr-i müslim re'âyâ, 37
Gayr-i müslim, 190
Gazâ Fermanı, 135
Gazzâzlar, 294
Gece bekçileri, 500
Geçim, 46
Geçüt hakkı, 460
Gedik Ahmed Paşa, 422
Gediz Şabhânesi Yasaknâmesi, 252
Gediz Şabhânesi, 252
Gediz Şâbhânesi Yasaknâmesi, 254
Gediz, 252
Gedüz şabı, 253
Gedüz, 253
Gelibolu Ali Mustafa Efendi, 7
Gelibolu Kadılığı, 267
Gelibolu Sancağı, 285
Gelibolu, 193, 384
Gemiler huddâmı, 344
Gemi Reisliği, 343
Gemi re'isleri, 279
Gemi yükü, 50, 426
Gemi, 508
Gerede, 54, 172
Gerüzevenk Köyü, 316
Gezende, 384
Gerdek değüri , 473
Gerdek değüri, 59, 60, 68, 377, 424, 425, 528
Gerdek resmi, 159, 160, 418, 425, 446
Gerdos kadısı, 467
Gerger Sancağı, 277
Germec, 180
Germiyân sancağı, 252
Geyve, 179
Gırab, 343
Gıybet-i munkat'a, 64
Girek urmak, 481
Girek, 481, 548
Girihde, 204, 349
Girihte, 349
Girih, 293, 391
Girnik, 416, 418
Gizlenmek, 124
Gordin, 491
Gorku Engerus, 437
Göçürüb yerine götürmek, 64
Göçürme, 158
Gönen, 175, 179, 180
Gönülciler, 206
Gönülci, 206
Gönül, 56, 423
Götürü tutmak, 194
Götürü yük, 160
Göyük, 180
Gözihisâr, 153
Gök bakla, 197
Gök başlu emrud, 194
Gölbazarı, 180
Gölhisâr, 175
Göl, 179
Gönder, 73
Gönlelik, 45, 46
Gönleklik, 52
Gönlek düğmesi, 393
Gön, 50
Gördör, 466
Göynük, 179
Göz çıkaran, 259
Grebena, 347
Guluvin, 491
Gulâmçe, 128, 131
Gulâm, 45, 128, 131
Guşlusine, 536
Guzât getürdüği esir, 51
Güğe, 343
Gülefserlü sağrı oyan, 292
Güliç, 149
Gülistanî kemhâ, 203
Gülistânî, 206
Gümiş iplik, 445
Gümiş yasağı, 368
Gümüşi tefrik etmek, 566
Gümüş hıfz olunacak yer, 562
Gümüş ipliği, 472
Gümüş iplik, 416, 417, 473, 565
Gümüş ma'denleri, 376
Gümüş ve Eski Akçe Yasaknâmesi, 143
Gümüş Yasaknâmesi, 143
Gümüş, 209, 368, 446
Güney Sırbistan, 533
Güzelhisâr, 196
Güzel Hisarın nârenci, 196
Gül, 180
Gülâbî elma, 195
Gülnârî, 289, 290
Gümrük vergileri, 510
Gümrük vergisi, 37, 50
Gümrük, 160, 278, 279, 316, 372, 427, 433, 434, 440, 459, 460, 470, 506, 508
Gürz, 294
Güz, 287

- H -

Hacıoğlu Pazarı, 506
Hacı Hıdır oğlu Mehmed, 305
Hacı Muhammed, 15
Hacı Sinan, 502
Hacı Ya'kub, 149
Hademe-i vakıf, 141
Hafif piyade asker, 38
Haleb Kadılığı, 154
Haleb Kadısı, 154
Haleb Kazâsı, 1 1
Halil İnalcık, 24
Halil, 19
Hamallar, 209
Hamamcı, 206
Hamid Bey, 175
Hamid Eli Sancağı Kadıları, 175
Hamid eli Vilâyeti, 175
Hamid İli, 205
Hamid Sancağı Serbest Tımar hükümleri, 178
Hamid Sancağı Tımar Kanunları, 178
Hamid Sancağı, 175, 178
Hamid sipahileri, 75
Hamid, 139, 305
Hamid-âbâd, 175
Hamid-eli Cüllâh Yasaknâmesi, 177
Hamid-Eli Cüllâh Yasaknâmesi, 175
Hamid-Eli Sancağı Kanunnâmeleri, 175
Hamid-eli, 175
Hanefi fıkıhçıları, 13
Hanegî helva, 198
Hapis cezası, 23
Hapis, 14
Haraccılar, 427
Harac, 183
Harac-ı muvazzaf, 153
Haracî arazi, 37
Haracî, 347
Haraççı, 347, 348
Haramîlik, 36
Haramî, 481
Harar, 207, 208
Haremeyn Evkâfı Nizamnamesi, 142
Haremeyn Evkâfı, 140
Harezmî çizme, 394
Harice câriye verilmek, 313
Harun Reşid, 149
Hasan bin Hüseyin, 200
Hasan bin Karagöz, 180
Hasislerin ve âdi insanların ta'ziri, 23
Hatayı ilam, 23
Hatevât-ı müte'ârefe, 66
Hatun, 74
Havelân-ı havl, 315
Havuç, 198
Hazar, 46
Hazine çadır, 46
Hazine, 45
Hazine-i Âmire Defterdârları, 120
Hazine-i Âmire, 120
Habs-i medîd, 232
Haçlılar, 28
Hadrevât, 513
Had cezası, 19
Had suçu, 19
Had, 7, 22, 232
Hadâyık, 258
Hadâyik, 183
Hadd-i bülûğiyyet, 510, 511, 515, 518
Hadd-i kat'-ı tarîk, 36
Hadd-i kazf, 7, 36
Hadd-i sirkat, 7, 36
Hadd-i Şirb, 36
Hadd-i şer'î, 231
Hadd-i şirb, 7, 231
Hadd-i vasat, 208
Hadd-i zina, 7, 36
Hâdis olmak, 49
Hâdis olan bağlar, 316
Haffaflar, 388
Haftalık, 74
Haffâlar, 289
Hakkı-ı Keyl, 459
Hakân'a mahsus defter, 179
Hâkî ok, 394
Hâkim-ül-vakt, 192
Hakk-ı kararı, 155
Hakk-ı karar, 158
Hakk-ı Ketebe, 312
Hakk-ı Keyl, 460
Hakk-ı mîrlivâ, 54
Hakk-ı sancakbeği, 53
Hakk-ı sipahi, 54
Hakk-ı sipah, 53, 54
Hakk-ı şirb, 74
Hakk-ı za'îm, 54
Halâyıkçılar, 294
Halâyık, 294
Halîka, 294
Hâlî yerler, 522
Hâlî yer, 408, 492
Hâlî, 310, 349, 493
Hallâse, 338
Hallâclar, 294, 392
Hallâç, 209
Hamcılar, 202
Hammamcılar, 393
Hammam, 114, 393
Ham deri, 290
Hâm deri, 291
Ham gön, 522
Ham kayış gönü, 291
Hamîr, 201
Hâmid Efendi bin Muhammed, 1 1
Hâmid Efendi, 10

Hammâliyye, 240, 241
Hammâmcılar, 294
Hammâl bârgiri, 295
Hammâm, 74, 372, 440
Hamr içmek, 42
Hamr, 75, 231, 423, 427, 433, 434, 446, 473, 476, 500, 502, 508, 523, 524, 536, 568
Hamr-i benefşe, 434
Hâne ayartlanma, 250
Hâne, 250
Harâir, 311
Hargeleci, 440
Hargele, 522
Harman akçesi, 269
Harman arpası, 269
Harman hakkı, 57
Harman ölçmek, 67
Harman resmi, 473
Harman vakti, 67, 308, 332
Harman yeri maslahatı, 257
Harman yeri, 66, 155
Harman, 181, 308
Harpud, 15
Harratlar, 395
Harâccı, 384
Harâcdan kaçub Eflâklere dâhil olmak, 492
Harâcgüzârı kaçmak, 349
Harâcgüzârın borcı, 348
Harâcgüzâr, 278, 362, 368
Harâcların cem' etmek, 348
Harâççılar defterleri, 349
Harâççı, 349
Harâçgüzâr, 160, 348
Harâmilik, 43, 129, 170
Harâmi, 184
Harâb, 409, 493
Harâc cem' eden kimesne, 349
Harâc, 258, 269, 312, 315
Hârâc, 348
Harâc, 57, 348, 377, 384, 413, 464, 469, 473, 485, 568, 587
Harâc-güzâr, 384, 408, 492
Harâc-ı bâğât, 159
Harâc-ı muvazzaf, 37, 54, 55, 154, 179, 510
Harâc-ı mukâseme, 37, 153, 157, 179, 476, 502, 510
Harâc-ı Re's, 347
Harâc-ı Şer'î, 385
Harâç, 73, 75, 330
Harbî, 160
Harclık, 63, 64
Harc, 288, 289, 416, 440, 444, 445
Harc-ı abes, 362
Harc-ı bâbî, 203
Harc-ı çarh, 550
Harc-ı yevmî, 201
Harçlıkçı, 71
Harçlık, 62
Harç, 565, 576
Hârende, 310
Harîm, 183, 258
Hâriciyyât, 68
Hâricden ekenlerin rüsûmı, 270
Hâricden gelüb hâslarda mütemekkin olmak, 315
Hâricden kışlayanların dütün resmi, 59
Hâric elinde olan ortakçı, 310
Hâric ez-defter hâymâneler, 408, 492
Hâric ez-defter, 47
Hâric memlekete alub gitmek, 339
Hâric ra'iyyet, 37, 154, 156, 157, 181, 183, 256, 258
Hâric re'âyâ, 181
Hâric, 68, 312, 331, 433, 434, 522
Hâric-i defter, 47, 132, 427
Hâric-i memleket, 51, 130
Hâric-i vilâyet yağılıklarından gelen haymâneler, 492
Hâric-i vilâyet, 407
Harrât, 395
Hâs içinde kasabın koyunları, 315
Hâs kanunu, 308
Hâs köy, 446
Has yaya, 64
Hâs, 123, 307, 311, 330
Has, 348
Hâs, 562
Hâsda olan bağlar, 314
Hâsıl harcı, 444
Hâsıl, 444
Hâslarda vâki' olan çayırlar, 314
Hâslar Defteri, 306
Hâslar kadısı, 312
Hâslar Kanunu, 306
Hâslar, 472
Hâss-ı padişahî, 161
Hâssalık tarîki, 157
Hâssa câriyeler, 311
Hâssa câriye, 310, 317
Hâssa çayır, 473
Hâssa eşcâr, 477
Hâssa hâsı, 316
Hâssa köyleri, 568
Hâssa kullar, 311
Hâssa kul, 317
Hâssa mal, 310
Hâssa müteallık hâlî yerler, 315
Hâssa oâriye, 307
Hâssa öşr, 310
Hâssa, 317, 332
Hâssa-i hümâyûn, 158, 159
Hâssa-i Hümâyûn, 317
Haşpula, 483, 549
Hâtun kişi, 155

Havyar, 434
Hav, 201, 202
Havâss-ı Kostantınıyye Kanunu, 305
Havâsş-ı Kostantınıyye, 307
Havâtîn makberesi, 210
Hayvan hakları, 189
Hayyatlar, 391
Hâyin sonu, 467
Haymâneci, 38
Hayınâne tâifesi, 61, 72
Haymâne, 71, 246, 407, 408, 409, 493
Hayyâtlar, 205, 292
Hayyât, 205
Hazret-i EbîEyyûb-i Ensarî, 147
Hazret-i Emir vakıfları, 145
Hazret-i Eyyûb'un evkâfı, 246
Hazret-i Eyyûb-ı Ensârî, 246
Heleke, 395
Helomiç, 466
Heman, 149
Hezarfen Hüseyin Efendi, 6
Hedâyâ, 312
Heft renk, 211
Hegbe, 417, 508
Hekîmler, 296
Helke, 395
Helvacılar, 198, 391
Helvacı, 523
Hempalık, 480, 547
Hempalta, 547
Hersek Eflâklerini Yazan Defter Emînlerine Verilen Kanunnâme, 406
Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi, 406
Hersek Eflâkleri Kanunnâmesi, 491
Hersek Eflâkleri Kanunnmesi, 410, 411, 412
Hersek Eflâkleri, 406
Hersek Sancağı Kanunnâmeleri, 406
Hersek Sancağı, 285
Hersek Vilâyeti, 407
Hersek, 380, 413
Hersek-zâde Ahmed Paşa, 27
Heşt Bihişt, 6
Hıdır Beğ İli, 54, 57
Hıdır-İlyas güni, 73, 381
Hıdır-ilyas günü, 380
Hıyar, 196, 197
Hızır Beyzâde Mehmed Paşa, 27
Hıl, 291
Hımâr derisi, 291
Hıml, 444, 534, 535, 568, 576
Hmta, 56
Hınzırlar, 69
Hınzır resmi, 377
Hınzır, 50, 434, 446, 473
Hırdavat, 567
Hırfet, 205
Hırsızların Tevkîfi ile Alâkalı Ferman, 248
Hırsızlık, 7, 36
Hırsızluğla müttehem olmuş kişiler, 75
Hırsuzlar siyâseti, 170
Hırsuz tâifesi, 44
Hırsuz, 44, 169, 184, 248, 259
Hırtova, 437
Hıyâr bostanları, 196
Hıyâr, 292
Hileli iflas, 189
Hile, 289, 404
Hisar erenleri, 380
Hiç, 565, 567
Hidmete yarar oğullar, 63
Hidmet eyyâmı, 344
Hidmet, 63
Hirş, 437
Hisbe görevi, 188
Hisbe Müessesesinin Şer'î Hükümleri, 188
Hisbe vazifesi, 188
Hisbe, 188, 286
Hisse bel'i, 309
Hisse, 361, 546, 584
Hisâra öşür getürmek, 53
Hisâr erleri, 372, 440
Hisâr erenleri, 53, 114, 349, 427, 440
Hisâr eri re'âyâsı, 423
Hisâr eri tımarı, 256
Hisâr eri, 181
Hisâr içinde olan evler, 440
Hisâr yapma, 147
Hisâr, 440
Hitâbet, 114
Hizmete yaramış mücerred kullar, 311
Hizmete yarar oğlan, 312
Hizmet-i Zer', 331
Hizmetkâr, 344
Hizâne-i Amire defterleri, 253
Hizâne-i âmire, 316
Hizâne-i Âmire Defteri, 161
Hizâne-i Âmire defterleri, 242
Hizâne-i Âmire, 5, 76, 130, 235, 311, 348
Hocaoğlu nâm emrud, 194
Hoca Sa'deddin Efendi, 19
Honaz, 252
Hod nâhiyesi, 413
Hod, 413
Hodâî ağaçlar, 69
Hodâî yemişler, 69
Hontic Ma'den Kanunu, 377
Hontic, 376, 377
Horna, 480
Horn, 547
Hreçfe Trebç, 547
Hukukullâh, 189, 190
Hukuk-ı âdemiyyîn, 189
Hukuk-ı ibad, 189, 190
Husar, 481

Hubûbât, 51, 56, 182, 257, 294, 417, 434, 503, 515, 518, 524
Hubûbât-ı arzî, 522
Hubûbât-ı mezra'a, 477
Huddâm ağırlığı ve duvalığı, 241
Huddâm-ı mîzân, 241
Huddâm-ı Saray-ı Hümâyûn, 16
Hukûk, 34
Hukûk-ı Şer'iyye, 332
Hums, 482
Hurda, 577
Hurde deyn ve vesâyâ, 120
Hurre tezevvücü, 311
Hurûc alel-imam'il-hak, 11
Hurûc, 10
Hutman, 361, 480, 481, 482, 535, 548, 549
Hükümet, 248
Hüküm, 112
Hüseyin oğlu Ali, 510
Hüccet, 61, 287, 316, 348, 352, 426, 481, 561
Hüccet-i kadı, 577
Hüdâvendigâr (Bursa) Sancağı Kanunnâmeleri, 179
Hüdâvendigâr kulları ve câriyeleri, 60
Hüdâvendigâr Livası Kanunnâmesi, 180
Hüdâvendigâr Livası, 180
Hüdâvendigâr Livâsı, 29, 179
Hüdâvendigâr Sancağıbeği Muhammed, 232
Hüdâvendigâr Sancağı Kadıları, 248
Hüdâvendigâr Sancağı Kanunnâmesi, 179, 186, 187
Hüdâvendigâr, 139, 256
Hükkâm, 288, 384
Hükm-i cedîd, 369
Hükm-i hümâyûn, 316
Hükm-i şer'-i şerîfe ri'âyet, 233
Hükm-i şer'î, 9
Hürre, 40
Hürrem Sultan, 21
Hür, 40, 424

- I -

Ihlâmur kabuğu, 434
Ilıca, 443
Irgada hakkın vermek, 564
Irgad, 332, 444, 455, 535, 565, 566
Irakî sabun, 390
Isdıfan, 393
Isparta, 175
Istabl-ı âmire, 314
Istılabl-ı âmire, 332

- İ -

İbrahim Paşa, 305
İbrahim, 19, 252
İbrişim köyleri, 469
İbrişim terâzusu, 240
İbrişim vakti, 469
İbrişim, 202, 278, 469, 470
İbâret-i yava, 159
İbn'ül-Uhuvve, 190
İbn-i Hatîb, 268
İbn-i Kemal, 19, 267, 270
İbn-i Mimar, 10
İbn-i Teymiyye, 13
İbn-i Âbidin, 14
İbn-ül-Kerîm, 9
İcâre-i arz, 55
İcâzet, 46, 440
İclâ, 17
İcmâ'-ı ashâb, 10
İcmâ-ı sahâbe-i kirâm, 9
İçki içme suçu, 231
İçki içme, 36
İçki içmek, 7
İçki yasağı, 230
İçki Yasaknâmesi, 230, 232, 234
İçmek kesmek, 169
İçmek, 43
İçmiği kesilmek, 169
İçmik, 169
İç edük, 206, 207, 289, 388
İç-il Sancağı, 267
İdris-i Bitlisî, 6
İdam cezası, 8
İdam edilmesinde âmme maslahatı bulunanlar, 14
İdam, 8, 9, 14, 15
İffete iftira suçu, 36
İffete iftira, 7
İfrâd biz-zikr, 145
İhtar, 190
İhtisaba mute'allık ahkâm-ı şerîfe, 194
İhtisâb Kanunları, 191, 287
İhtisâb, 113, 114, 440, 446, 473, 546
İhtisâb-ı Edirne ve İstanbul ve Bursa, 113
İhyâ etmek, 480
İhyâ, 562
İhzâr, 477
İki başlı mutasarrıf olmak, 270
İki öşür, 269, 523
İkizce, 179
İlliği çıkmak, 130
İllik, 51, 130
İlyas Beğ, 54
İlyas, 455
İl beği çıkub gelmek, 130
İl beği, 130
İl kethüdâları, 143
İl narhı, 423, 426

İl yazıcıları, 409, 493, 494
İl yazıcısı, 47
İl, 51
İl-yazıcı, 268
İlây-ı kelimetullâh, 18
İlercan, 368
İliya veled-i Tasfar, 547
İll, 51
İlm-i inşâ, 30
İlyâs, 236
İmcik, 43
İmâmet, 114
İmâret evkâfı, 172
İmâret-i âmire, 330, 332
İmâ ve abîd-i enbâzân, 307
İmâ, 306, 317
İmamlık, 141
İmam, 8, 15, 348
İncir, 390, 459
İncir-i ter, 196
İngilizce, 3, 24
İnsanlarm canlarına kıyan, 14
İnsanlar arasında şer ve fitne uyandıran, 14
İntikal eden kullar, 313
İntikal hakkı, 182
İntikal, 37, 156
İnebahtı Kalesi, 28
İnebahtı, 466
İnebolu İskelesine Pençik Kanunnâmesi, 131
İnebolu İskelesi, 131
İnegöl, 179, 180
İnekosya, 315
İnesi emrud, 194
İnek gönü, 291
İnfâk, 313
İplikçiler, 294
İplik bazarı, 206
İplik gümüş, 361, 476, 502, 567, 584
İplik, 50, 446, 528
İpek kapanı, 240
İpek mîzânı, 469
İpek Nâhiyesi, 414
İrtidâd, 7
İran, 18
İsferlik, 528
İskele bâcı, 470
İskele resmi, 193
İskele Resmi, 194
İskele, 279, 440, 470, 531
İskenderiye (İşkodra) Kanunları, 415
İskenderiye kal'ası, 413, 414
İskenderiye Livâsı, 413
İskenderiye Sancağı (İşkodra) Kanunnâmeleri, 413
İskenderiye, 285, 413
İskender Rıza, 24
İskopya, 521
İsmuiçar, 566
İspana, 427
İspençe, 315, 317, 374, 469, 568, 587
İspenç, 73, 330, 377, 413, 426, 464, 473, 485, 510, 511, 515, 518, 523, 528
İsperçe nâhiyesi, 491
İspunç, 566
İstarice, 548
İstaric, 548
İstanbul Hasları Kanunnâmesi, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330
İstanbul Hâsları Kanunnâmesi, 305, 333, 334, 335, 336, 337
İstanbul Hâsları, 285, 286, 305, 332
İstanbul İhtisâb Kanunu, 286
İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, 286, 287, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304
İstanbul İskelesi, 176
İstanbul Kadıları, 330
İstanbul Kadısı Mevlâna Seydi, 131
İstanbul Kadısı, 10, 288, 305
İstanbul kanunı, 279
İstanbul kilesi, 192
İstanbul kilesi, 434, 511, 515, 518
İstanbul müddi, 56, 372
İstanbul Pençiği, 131
İstanbul Subaşısı, 316
İstanbul ve Edirne Altın Yasaknâmesi, 338, 341, 342
İstanbul ve Rumeli Eyâlet Merkezine Ait Kanun-nâmeler, 286
İstanbul veznesi, 76
İstanbul, 55, 68, 113, 124, 193, 248, 285, 286, 287, 295, 315, 316, 330, 338, 384
İstanye, 317
İstarta, 565
İstefan, 547
İstefye üzümi, 470
İsvete, 546
İsveto, 546
İsa Çelebi, 20
İsa Paşa, 30
İsbât-ı verâset, 120
İslâmbol, 193, 200, 209
İslâm Devleti, 230
İslâm hukuku, 5, 188
İslâm vergi hukuku, 37
İşkenbe yağı, 211
İşkenbe, 292
İşkencede ikrar, 44
İşkencede ölen, 170
İşkence ile ikrar, 170
İşkence, 43
İşkodra Sancağı, 285
İşkodra, 413
İşlagla fama, 550

İşlağla farıa eylemek, 484
İşlağna, 566
İşlağ, 484, 545
İşret, 230
İştirâkle tasarruf, 183
İştonorta, 484, 485, 548
İştonorti, 485
İştolna, 445, 481, 484, 485, 546, 547, 548
İtirazlara Cevaplar, 1
İtmâın-ı hidmet, 46
İvrança, 357
İvrançe derbendleri, 357
İvrançe, 357
İzbor, 368
İzboy, 546, 548, 549, 550, 561
İzboy-paun, 549
İzmir iskelesi, 160
İzmir kapanı, 160
İzmir, 153, 159
İznik'in ak balığı, 200
İznikmîd kadılığı, 76
İzvornik Sancağı Kanunnâmeleri, 416
İzvornik Sancağı, 285, 376, 416
İzvornik, 416, 479, 491
İziyaç, 564
İziyaç cevheri, 565, 567
İziyaç ma'deni, 565, 566
İziyaç, 565, 567
Îş ü işret, 230
Îş, 230

- J -

Jagure, 491
Jamkuş, 480, 482, 483
Jelzenik, 491
Jol, 481, 485
Jornuk, 491
Jurnalcilik yapan, 14

- K -

Kabaağaç, 135
Kabakalar, 149
Kaçurmak, 124
Kadılar ma'rifeti, 70
Kadı defteri, 53
Kadı Efendi, 535
Kadı ma'rifeti, 69, 289, 294
Kadı nâibleri, 61
Kadı, 40, 41, 42, 44, 124, 125, 143, 242, 253, 289, 348, 369, 384, 437, 467, 469, 492, 550
Kadm, 44
Kadırga, 343, 344
Kadife mîr-ahurî, 292
Kadife, 201, 293
Kadiyye-i Ma'den-i Novaberi, 545
Kalafat, 528
Kalamata, 467
Kalavrata, 466
Kalaycılar, 294
Kalay, 50
Kale dizdârları, 315
Kale muhâfızı, 70
Kalemtıraşlar, 395
Kalem erbâbı, 60
Kalı, 522
Kalın keçe, 296
Kalikıratiye, 315
Kalikırat, 315
Kalite, 343, 344
Kaliyarka, 506
Kali Yorgi, 437
Kamu da'vası, 23
Kanun, 492
Kanun-ı Bâc ve Gümrük-i Kal'a-i Kili, 433
Kanun-ı cizye-i cingânehâ, 383
Kanun-ı Dekâkîn Der Dâhil-i Kili, 440
Kanun-ı Gümrük ve Bâc ve Rüsûm-ı Akkirman, 371
Kanun-ı İhtisab, 568
Kanun-ı Kadim, 306
Kanun-ı Kapan-ı Semendire, 52
Kanun-ı Kara Bâc, 568
Kanun-ı kadîm, 131, 191, 194
Kanun-ı Kadîm, 307, 330, 409, 494
Kanun-ı kadîm, 522, 523
Kanun-ı kadîm-i müte'âref, 241
Kanun-ı Kâlhâne, 567
Kanun-ı Kral, 377
Kanun-ı Livâ-i Kayseriyye, 269
Kanun-ı Livâ-i Tırhala, 510
Kanun-ı Ma'den-i Bala, 534
Kanun-ı Ma'den-i Belasica ve Belairde ve Koburnik, 584
Kanun-ı Ma'den-i Çerniçe, 417
Kanun-ı Ma'den-i Kratova, 443
Kanun-ı Ma'den-i Plana ve Zaplanina, 361
Kanun-ı Ma'den-i Sas, 417
Kanun-ı Ma'den-i Trepçe, 564
Kanun-ı Monopolye, 568
Kanun-ı Nefs-i Çatalca Ma'a Vilâyet-i Çatalca Der Livâ-i Tırhala, 518
Kanun-ı Nefs-i Tırhala, 510
Kanun-ı Nefs-i Yenişehir Ma'a Vilâyet-i Yenişehir Der Livâ-i Tırhala, 515
Kanun-ı Osmanî, 27, 34
Kanun-ı Padişahî, 529
Kanun-ı Paun, 443
Kanun-ı Pâdişâhî, 414
Kanun-ı Pikin, 565
Kanun-ı Sultanî, 155
Kanun-ı Sultânî, 53

Kanun-ı Şehinşahî, 6
Kanun-ı şer'-i nebevî, 464
Kanun-ı Vilâyet-i Aydın, 154
Kanun-ı Vilâyet-i Rudnik, 52
Kanun-ı Vilâyet-i Semendire, 51
Kanun-ı Yasak-ı Âdet-i Ağnâm, 352
Kanun-ı Âb-ı Morava ve Derin ve Abri, 52
Kanun-i Memleha-i Mora ve Resm-i Ağnâm ve Dalyan ve Gayrihâ, 466
Kanunâme, 131
Kanunî Sultan Süleyman, 21
Kanunnâmenin Sıhhat Derecesi, 4
Kanunnâme, 112, 114, 132, 191, 194, 268, 270, 286, 294, 308, 316, 427, 561
Kanunnâme-i Beytülmal-i Hâssa, 33
Kanunnâme-i Derbend-i İvrançe ve Sâir Derbendhâ, 357
Kanunnâme-i Havâss-ı Kostantıniyye, 307
Kanunnâme-i İhtisâb-ı Bursa, 191
Kanunnâme-i İhtisâb-ı Edirne, 387
Kanunnâme-i İhtisâb-i İstanbul, 287
Kanunnâme-i Kefe, 432
Kanunnâme-i Livâ-i Menteşe, 256
Kanunnâme-i Ma'den-i Belasica, 584
Kanunnâme-i Ma'den-i Yarkofça Der Novobrdo, 561
Kanunnâme-i Mizân-ı Mora, 469
Kanunnâme-i Nefs-i Vama, 508
Kanunnâme-i Pençik, 129
Kanunnâme-i Sâbık, 546, 547
Kanunnâme-i Sâsî, 479, 480
Kanunnâme-i Ser-Ases, 500
Kanunnâme-i Sultanî, 268, 338
Kanunnâme-i Şâhî, 479
Kanunnâme-i Vama ve Balçık ve Kaliakra ve Konsiçe ve Mangalia, 506
Kanunnâme-i Ze'âmet-i Üsküb Ve Bâc Ve Kantar ve Dalyan ve Balvan ve Gayrihî, 521
Kapana gelen me'kûlât, 160
Kapanda çekilen davar, 160
Kapanda satılan nesne, 426
Kapan davarı, 521
Kapan resmi, 160
Kapan taşları, 289
Kapan, 50, 52, 159, 198, 288, 295
Kapucılık resmi, 434
Kapucılık, 372, 434
Kapucı resmi, 426
Kapucı, 50, 434
Kapudan, 343, 344, 372, 440
Kapu hakkı, 50
Kaput bezi, 175
Karaburun zeytuni, 196
Karaca kavun, 197
Karaca koyunlu, 72, 158
Karaca sığır, 372, 434
Karadağ, 413
Karadeniz, 278
Karaferye, 476
Karagöz Mehmed Paşa, 27
Karagöz, 141, 180
Karağaç, 175
Karahanlılar, 231
Karahisar, 180
Karahisâr, 54, 252, 253
Karahisâr-ı Şarkî Sancağı, 277
Karakol, 357
Karamanoğulları, 272
Karamanlı İdrîs, 131
Karamanlı Rüstem, 128
Karaman Beylerbeyi, 267
Karaman Beyliği, 267
Karaman defteri, 62
Karaman Eyâleti Kanunnâmeleri, 265
Karaman Eyâleti Kanunnâmesi, 267
Karaman Eyâleti, 28, 38, 267, 268, 272
Karaman Eyâlet Kanunnâmesi, 270
Karaman kadıları, 61
Karaman Kanunu, 269
Karaman Kanunnâmesi, 268
Karaman Mufassal Defteri, 270
Karaman oğlu, 74
Karaman peyniri, 200
Karaman Valiliği, 267
Karaman Vilâyeti, 75
Karaman zerdalüsı, 199
Karaman, 75, 112, 205, 269
Karasığır derisi, 388
Karasığır firingisi, 207
Karasığır göni, 207
Karasığır ineği gönü, 211
Karasığır öküzi gönü, 211
Karasi Eli, 139
Karasi, 139
Karavaş, 40
Kara Arslanî erüği, 199
Kara Arslanî, 390
Kara Bâli Efendi, 472
Kara boya, 392
Kara buğra futa, 206
Kara darı, 56
Kara Deniz, 51
Kara Hisâr-ı Sâhib, 139
Kara morî emrud, 195
Kara resmi, 159
Kara sağrı, 291, 389
Kara sığır derisi, 290
Kara sığır gönü, 290
Kara sığır, 502
Kara üzüm, 199, 390, 391
Kara, 54, 72, 154, 257
Karın, 417
Karinovası, 506
Katar, 206

Katıl, 295, 393
Katır derisi, 291
Katır odunı, 209
Katona, 73
Katon, 406
Katuna başları, 384
Katuna, 384, 409, 493
Kavala emîni Bradina, 476
Kavala Kanunnâmesi, 476, 478
Kavala kazâsı, 476
Kavala, 476
Kavun, 196, 292
Kavun-ı devlek, 197
Kaya kavunı, 197
Kayısı-i Emîr, 1, 199
Kayık, 343
Kazancılar, 209, 293, 394
Kazasker kassâmı, 60
Kazasker kassâmları, 61
Kazasker, 60, 112
Kazıyye-i muhkeme, 3
Kabâyih, 232
Kâbansaraycı, 170
Kâbın koymak, 170
Kaçkun köle, 49
Kaçkun, 65, 246
Kadîmden olan bağlar, 316
Kâdî-i vilâyet, 18
Kâdîasker, 112, 286
Kadîm bağlar, 314
Kadîm, 150
Kadîmî koz ağaçları, 47
Kâdiasker, 120
Kaftan, 205
Kâfirin bağı, 57
Kâfir mürd olmak, 349
Kâfir suvarı, 55
Kâfir şiresi, 58
Kâfir, 41, 55, 161, 278, 279
Kâfirî koz ağaçları, 47
Kâhâneci, 446
Kâhta, 277
Kalyota, 344
Kalyon, 343
Kâl etdürmek, 445
Kâl olmak, 416
Kal'anın kadısı, 372
Kâl, 361, 368, 528, 536, 577
Kalb akçe, 349, 369
Kalb, 202
Kâlcı, 446
Kâlhaneci, 361
Kâlhane kâtibi, 568
Kâlhâneci, 536, 567
Kâlhâne emîni, 361, 585
Kâlhâne harcı, 417
Kâlhâne kâtibi, 567
Kâlhâne resmi, 473
Kâlhâne yazıcısı, 528
Kâlhâne, 361, 368, 369, 416, 418, 445, 446, 535, 536, 546, 561, 567, 577, 585
Kallâb, 238, 369
Kanlu, 184, 259, 423
Kantar resmi, 506
Kantar, 426, 459, 477, 502, 521
Kan cürmi, 22
Kan edici, 425
Kanâre, 193, 194, 417, 508
Kanât, 244
Kângırı, 139
Kanûn-ı kadîm, 197
Kanûn-i kadîm, 196
Kaplan derileri, 258
Kaplan, 183
Kaplanî kayısı, 390
Kardeş Katli Meselesinin Şer'î Dayanağı, 7
Kardeş Katli Meselesi, 4
Kardeş katli, 5, 21
Karlıili, 566
Karma bademî helva, 198
Karma haklar, 190
Karpuz, 196, 197, 292
Karyağdı, 206
Karye-i Dalada, 477
Karye-i Nikşani, 477
Karye-i Ogrid, 477
Kârban, 170
Kârbân, 43
Kârban-saraycı, 43
Kârban-saray halkı, 43
Kârban-saray, 44
Karz tariki, 331
Karz, 309
Kastamonu hisârı, 173
Kastamonu Sancağı Beği, 173
Kastamonu, 139
Kasâme, 43
Kasbâne, 288, 388
Kâsım Çelebi, 406
Kâsım Paşa İbn-i Cezeri, 29
Kâsım, 235, 236
Kasîl, 208, 511
Kassâblar, 193
Kassâmcı, 114
Kassâb, 55, 352, 363, 377, 387, 388, 502
Kat'-ı tarik, 7
Kat'-ı uzuv, 65
Kat'-ı uzv, 44
Kâtib, 71, 192, 194, 317, 332, 413, 535, 568
Kâtip Pîrî bin İbrahim, 172
Kâtip, 305, 510
Katl, 13, 14, 15, 36
Katl-i nefs, 39, 184, 259
Katl-i Nefs, 41

Katl-i nefs, 586
Kavânin-i Örfiyye-i Osmanî, 39, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111
Kavâ'id-i rüsûm-ı örfiyye-i müte'ârife, 180
Kavânîn-i kadîm, 212
Kavânîn-i şer'iyye-i müte'âmile, 180
Kâvers, 56
Kavvâf, 253
Kayseriye Kanunnâmesi, 267, 268, 270
Kayseriye Livası, 268
Kayseriye Livâsı Kanunnâmesi, 267, 269
Kayseriye sancağı, 268
Kayseriye'nin smırnâmesi, 268
Kayseri Livâsı, 268
Kayseri Mufassalı, 268
Kayseri sancağı Kanunnâmeleri, 268
Kayseri Sancağı Kanunnâmesi, 271
Kayseri Sancağı, 267
Kazzazlar, 393
Kaz ördek uğurlamak, 42
Kaz ya ördek uğurlamak, 425
Kazâ, 60
Kazâ-i Vilâyet-i Rumeli ve Anadolu Edirne ve İstanbul ve Bursa, 114
Kazây-ı Bursa, 250
Kazâyây-ı örfiyye, 185, 259
Kebeciler, 392
Kebe, 50, 377
Keçeciler, 296, 392
Keçiborlu ze'âmeti, 178
Keçiborlu, 175
Keçi derisi, 290, 388
Keçi eti, 193, 287
Keçim, 46
Kefalonya Adası, 422
Kefalonya Cezîresi, 422
Kefalonya Kanunnâmesi, 428, 429, 430, 431
Kefalonya, 422
Keferenin müzevveci, 515
Keferenin müzevveçleri, 518
Kefereye mahsûs ahvâl, 40
Kefereye Mahsûs Ahvâl, 69
Kefere küfri, 52
Kefere, 269, 503, 510, 515, 518
Kefere-i re'âyâ, 124, 317
Kefe damgası, 374
Kefe Sancağı Kanunnâmesi, 432
Kefe Sancağı, 285
Kefe sancağı, 432
Kefe, 374, 432
Kelembe öşri, 331
Kelem, 198
Kemah Sancağı, 277
Kemal Reis, 27, 343
Kemal, 443, 533, 576
Kemer, 255
Keıniklü, 389
Kemük çıkmak, 41
Kenar, 202
Kenizek, 159, 184
Keniz, 49, 258
Kepenek, 50, 417, 522
Kepe, 522
Kesim, 57, 74, 157, 183, 197, 258
Keşişler, 440
Ketancılar, 395
Ketan bazarı, 395
Kebkeb, 206, 207
Kebkebîler, 394
Kebsud, 180
Ked, 205
Kefîl bil-mal, 246
Kefîl bin-nefs, 546
Kelkit havzası, 253
Kelleci, 244
Kelle-paça, 244
Kemmun, 392
Kemâl, 564
Kemhâcı, 202
Kemhâ kaftan, 391
Kemhâ, 201, 202, 292, 293
Kemhâ-yı dolabî, 203
Kendir, 157
Kepçe, 372
Kerdeme, 211
Kerde, 211
Kerpiççiler, 210
Kerzük, 294
Kerç, 432
Kesriye, 455
Kestanelikler, 48
Kestel, 153
Kesr, 416, 418
Kesr-i kâl, 577
Keştibân, 464
Keş, 200
Keşf-i avret, 206
Kethüdâlık, 114, 235
Kethüdâ, 61, 113, 192, 194, 235, 236, 242, 253, 343, 344, 348
Kethüdây-ı Vilâyet-i Anadolu, 113
Kethüdây-ı Vilâyet-i Rumeli, 113
Ketân, 423
Kettân, 50, 56, 331
Keyfiyet-i Paun, 564
Kıbıl, 417, 536, 565, 566, 567
Kığırtınak, 425
Kılıççılar, 293
Kılıççılar, 395
Kılıççı, 363
Kılıç çekmek, 9, 10
Kılıç erbâbı, 60

Kılıç kını, 294
Kılıç yeri tapulanmaz, 48
Kılıç, 259
Kıraç koyunlu, 178
Kırat, 209
Kırım Hân'ı Mengli Giray, 371
Kırım, 432, 506
Kısas cezası, 43
Kisas, 8, 23, 36, 170
Kızılbaş meselesi, 28
Kızılca Müsellem, 45
Kızılcık, 196
Kızıl boya, 202, 204, 392
Kızıl üzüm, 199
Kıbrıs, 57
Kıbtiyan, 383
Kıbtîler Nizanmâmesi, 383
Kıbtî, 383
Kınlık, 424, 425, 500
Kın, 395
Kırınızı sağrı, 291, 389
Kırınızı sahtiyan, 206
Kırşehir Sancağı, 277
Kırklareli, 506
Kısta, 141
Kısâs, 41
Kıvâmüddin Kâsım Efendi, 252
Kıyye, 193
Kız çeken, 170
Kız çeküb gücile kâbın koyub avret eden, 170
Kilan, 548
Kile resmi, 67
Kile, 56, 182, 196, 288, 294, 308, 423, 511
Kili Balık Yasaknâmesi, 437, 439
Kili Bac ve Gümrük Kanunnâmesi, 436
Kili Dükkânları Kanunnâmesi, 440, 442
Kili kadısı, 440
Kili Kalesi, 433
Kili Kal'ası Bâc Ve Gümrük Kanunnâmesi, 433
Kili kal'ası, 1, 440
Kili Sancağı Beği, 433, 437
Kili Sancağı Kanunnâmeleri, 433
Kili Sancağı, 285, 437
Kili, 27, 285, 437
Kimesnenin malına ve canına zarar olunmamak, 413
Kira, 566
Kiras, 194
Kiremidci, 315
Kireç yakanlar, 315
Killia, 433
Kirdeciler, 192
Kirde, 192
Kirınasti, 180
Kirâ, 440
Kitâbet resmi, 435
Kitâbet, 372, 434
Kitâb'ül-kâdî ile'l-kâdî, 120
Kitâb-ı Kavânîn-i Örfiyye-i Osmanî, 39
Klasik eyâlet kanunnâmeleri, 29
Klemente nahiyesi, 413
Klubrak, 444
Knez Lazar, 545, 547
Knez, 73, 363, 406, 407, 408, 417, 491, 492
Knez, 368
Koburnik knezleri, 586
Koburnik, 586
Koca-İli, 139
Koça dağı, 414
Koça, 413
Komorniçe, 73
Kopanik Dağları, 360
Korita, 58
Koron, 466
Korucılık, 522
Korucular, 332
Korucu, 316
Koru, 68
Koruk, 198
Kovaçoğlu âdeti, 417
Kovaçoğlu, 418
Kovan hakkı, 59
Kovan öşri sâhib-i ra'iyyet, 59
Kovan resmi, 153, 158, 377
Kovan, 58, 158, 183, 185, 258, 270, 377, 423, 427, 435, 446, 473, 586
Koyun âdeti, 63, 270, 352
Koyun başı, 390
Koyun bâcı, 316
Koyun derisi, 388
Koyun erenleri, 460
Koyun eri, 210
Koyun eti, 201, 387
Koyun hakkı, 418
Koyun resmi, 48, 62, 270
Koyun sürüsü, 519
Koyun ve kuzı mevsimi, 459
Koyun yoğurdı, 210
Koyun, 185, 193, 287, 372, 427, 434
Koç, 73
Kollarına bıçak sancub gezdürınek, 44
Komşuluk hukuku, 190
Konrapa, 51, 54, 172
Konrad Dilger, 5
Konsiçe, 506
Konya bağları, 74
Konya Hâsları ortakçıları, 272
Konya Hâsları Yasaknâmesi, 272
Konya hâsları, 272
Konya Koyunoğlu Kütüphanesi, 34
Konya müddi, 192
Konya Sancağı Kanunnâmeleri, 272
Konya Sancağı, 267
Konya, 53, 75, 272

Konc, 206, 207
Kopniçe, 418
Kopriçe, 416
Korta, 423
Korvet, 343
Kostandin, 278
Kostantıniyye, 141, 143, 236, 238, 242, 246
Kostantin, 384
Kozman, 437
Koz ağaçlar, 47
Koz içi, 391
Koz, 200, 313
Köke, 343
Köle ve câriyelerden alınan müjdeler, 49
Köle, 235
Kömürcü, 473
Kömür bâcı, 502
Kömür ocağı, 446
Kömür, 378
Körük, 338
Köyün kethüdâsı, 309
Köftehor kınlığı, 40, 424
Köfte kebabı, 201
Köfter, 199, 390
Köhne defter, 269
Köhne Defter, 47
Köhne defter, 57
Köhne kuyu, 481
Köprü damgası, 374
Köstence, 506
Köstendil Sancağı Kanunnâmeleri, 443, 521
Köstendil Sancağı, 285, 443
Köylü, 424
Köy kethüdâları, 124, 125, 353, 384
Köy ve mahalle içinde adam ölmek, 170
Kratova ma'den kanunnâmesi, 443
Kratova Ma'den Kanunnâmesi, 443, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455
Kratova, 446, 587
Kral Eflâkleri Kanunu, 381
Kral Vilâyeti, 376
Kral, 377
Kram, 483
Kremid furunu, 522
Kruşevaç, 360
Kulağın kesmek, 65
Kulaç, 443, 444, 445, 480, 564, 576
Kulumun ulûfesi, 369
Kumaş gümrüği, 433
Kumaş yükü, 50
Kumaş, 278, 372, 506
Kurı armud, 160
Kuru gön, 388
Kuru incir, 199
Kuru, 51
Kutadgu Bilig, 231
Kuyucı, 368
Kuyucu, 361
Kuyular sâhibleri, 455
Kuyunun dibi, 481
Kuyunun haremi, 445
Kuyunun reisi, 480
Kuyu demüri, 545
Kuyu dibi, 445
Kuyu kâtibi, 548
Kuyu sahibleri, 417
Kuyu sâhibi, 564
Kuyu sâhibleri, 418, 444, 473, 480, 502, 528, 565, 584
Kuyu sâhipleri, 361
Kuyu, 361, 445, 480, 545, 547
Kuyumcılar, 209, 338, 393
Kuyumcı, 339
Kuyumcular, 293
Kuyumcu, 363
Kuzey Sırbistan, 416, 479
Kuzılu koyun, 380, 381
Kuzı eti, 287
Kuzu derisi, 388
Kuzu eti, 387
Kudât-ı memleket, 120
Kudât-ı Vilâyet, 120
Kudât-i Memâlik, 135
Kullarm bâliğ olmuş oğulları, 312
Kullar, 311
Kulluk (Salgun) Ferman, 250
Kulluk, 65, 250
Kul olan hisâr erleri, 441
Kul ve karavaş zinâ kılmak, 424
Kul, 40, 49, 159, 184, 253, 258, 259, 288, 426, 455, 467, 469
Kurşun, 50, 361
Kurâda ev yeri tapusu, 48
Kurâ, 57
Kurây-ı Hashây-ı Trepçe, 568
Kûre, 314
Kuyruklu koyun meşini, 211
Kuzât-ı i'lâmı, 61
Kuzât ma'rifeti, 65
Kuzât, 288
Kuzât-ı vilâyet, 53
Külek, 27
Külüngün desteği, 484
Külüng, 547
Külünk, 361, 534, 548
Küreciler, 355
Küreci, 61, 355
Kürekçi harcı, 585
Kürekçi, 147, 377
Kütahya müddi, 192
Kütahya Sancağı Kanunnâmeleri, 252
Kütahya Sancağı, 139, 252
Kütahya, 252
Kütüb-i fetvâ, 10

Kütüb-i mu'tebere, 10
Külçe, 577
Külliyât-ı, 23
Kün ben Künsa, 546
Künh'ül-Ahbâr, 7
Kürkçüler, 205
Kylindros, 363

- L -

Lağım, 484, 564
Lakerde, 476, 477
Lala, 113
Lalahây-ı Çelebiyân, 113
Larise, 510
Larissa, 515
Late, 510
Latin harfleri, 24
Lazar, 545, 547
Lâ-mekân, 258
Lab, 533
Laz Kanunları, 479
Laz, 481, 483, 548, 549
Laz-Eli Sancağı, 360, 416
Laz-Eli, 360, 479
Lehistan, 28
Lepeniçe, 491
Levantiro, 44
Levend, 44, 124
Leblebü, 200
Ledre, 241, 361, 416, 417, 418, 423, 469, 534, 535, 567, 577
Lehvar, 561
Lehv, 232
Lemşad yazılmak, 483
Lemşad, 482, 483, 549, 550
Lenhovar, 483, 484, 546, 550, 551
Lesh, 546
Letloh, 481, 485
Let urmak, 292
Let, 43
ligoriya, 317
Limon, 196
Limonî, 290
Livata suçu, 13
Livata, 13
Limni (Limnos) Adası Kanunnâmesi, 464
Limni adasının mufassalı, 464
Limni Adası Kanunnâmesi, 465
Limni adası, 458, 464
Limni Kanunu, 464
Livâ-ı Ankara, 59
Livâ-ı Hüdâvendigâr, 54
Livâ-ı Köstendil, 443
Livâ-ı Vidin, 58
Livâ-i Aydın iskeleleri, 161
Livâ-i Aydın'ın vukıyyesi, 157
Livâ-i Aydın, 155, 156, 158
Livâ-i Bolu, 54, 57
Livâ-i Hamid, 53, 59, 63
Livâ-i Hüdâvendigâr, 54, 59
Livâ-i Kayseriye, 270
Livâ-i Menteşe, 54
Lodra, 534
Lokna, 56
Lor peyniri, 200
Lovrenç Rudnik, 547
Lök, 201, 202
Lumiçe, 491
Lütfü Barkan, 24

- M -

Macaristan, 28
Maçokato, 317
Mahallede kefilsüz adam olmamak, 524
Mahall-i tohmet, 184
Makedonya, 352, 403
Malatya Sancağı, 277
Manastır Sancağı, 285
Manastır sancağı, 347
Manastır Sancağı, 521
Manastir, 413, 455, 500
Manisa, 139
Manuel, 20
Maraş Sancağı, 277
Marul, 196
Ma'âdin mukâta'ası, 536
Ma'âsî, 232
Ma'denin emîni, 361
Ma'denciler hey'eti, 545
Ma'denci olmayan kimesneler, 377
Ma'denci, 377
Ma'den âmili, 445
Ma'den emîni, 568, 577, 585
Ma'den kâfirleri, 473
Ma'den sarrâfları, 362, 585
Ma'den, 416, 528, 535
Ma'den-i Novaberi, 545
Ma'den-i Pikine, 564
Ma'den-i Yanova, 576
Ma'den-i Zir, 537
Ma'lûl, 130
Ma'mûret'ül-Aziz, 278
Ma'reke, 46
Ma'yûbe, 128, 132
Ma'zûr, 130
Madrabaz, 404
Mağribî sof kaftan, 292
Mağ, 534
Mahmud Paşa Medresesi, 30
Mâh-ı Abril, 158
Mahlûl çift, 331
Mahlûl, 49, 66, 155, 312, 483

Mahlûlât, 68
Mahmûd, 385
Mahrûse-i Bursa, 176
Makbere kazıcılar, 210
Mak'ad, 444
Makbûl'ü-şehâdet, 120
Malkara kadısı, 561
Malna Plana, 547
Mal-ı gâib, 246
Mal-ı mefkûd, 53
Mal-ı Padişahî, 238
Mâl-i gâib, 467
Mal-i mevkûf, 246
Mâlikâne, 57, 270, 455
Mâlikâne-divanî nizâmı, 268
Mâlikâne-divanî, 269
Mangalya, 506
Mansıb, 61, 248
Manya, 466
Markoviç, 546
Markofca ma'deni, 546
Marmara Hâsları, 286
Marmar Hasları, 285
Marşanin, 481, 483, 484, 548, 549, 550
Martin Esmruk, 547
Marîz, 130
Mâriye, 128, 132
Mart ayı, 181
Mart, 67, 330
Masharacı köyü, 246
Maslahat-ı âmme, 13
Masârif-i Cevher, 535
Matbah, 46
Matbalı-ı Âmire, 76
Matko Hutman, 547
Matlab-ı Sipahi, 47
Matra keçe, 296
Mavna, 343, 344
Mecelle, 24
Medine-i Şerife, 140
Medine-i Şerîfe, 141
Mehmed III, 21
Meme emen, 128
Menavişe sücisi, 477
Menavişe, 278
Meremmet, 316, 361, 440, 585
Merendî emrud, 195
Mesevri, 434
Meşin, 206, 290, 291, 388
Meton, 204
Me'âlim'ül-Kurbe Fî Ahkam'il-Hisbe, 190
Me'kûlât, 52, 289, 294, 472, 473, 500
Mebî'ât, 191
Mecma'ül-Enhür, 8
Mecmû-ı haymâne, 72
Mecrûh, 259, 362, 586
Medre, 58, 314, 423, 446, 477, 511, 515, 518, 523
Medrobolid, 196
Medyûn, 567
Mehmed Arif Bey, 6
Mehmed Başa, 159
Mehmed Çelebi, 20
Mehmed Ârif, 34
Mekke, 140, 141
Mekri, 255
Melâhî, 232
Melbûsât, 191, 294, 472, 473
Memlüklü Devleti, 27
Memâlik-i Mahrûse, 69, 123, 339
Mengene, 469
Mengen, 54, 57, 172
Mengüb, 432
Menteşeoğulları, 255
Menteşe Beyliği, 255
Menteşe Lilvâsı Kanunnâmesi, 255
Menteşe Sancağı Kanunnâmeleri, 255
Menteşe Sancağı Kanunnâmesi, 260, 261, 262, 263
Menteşe Sancağı, 255
Menteşe, 139, 252
Men-i Müskirât Kanunu, 231
Menâsıb, 60, 61
Mengûş, 393
Menşûr, 27
Mercimek, 524
Merkeb torbası, 207
Merkezî ve Umumî Kanunnâmeler, 32
Merside, 467
Mertek, 295
Mertova, 376
Mer'â, 66, 68
Mescid vakfı, 68
Meskûk, 577
Meşhed, 295
Meşrubât, 231
Meşârık'ul-Envâr, 15
Meşdûde, 202
Meşdûd, 201, 202, 204, 206
Meşîhat, 60, 114
Meşrûbât, 294, 472, 473
Metâ', 279
Meûnet, 310, 311
Mevkufçu, 46, 47, 59
Mevkuf, 46, 408
Mevkûf, 492
Mevkûfât, 473
Mevlâna Alâaddin, 244
Mevlâna Bâki Efendi, 11
Mevlâna Cemâlüddin-zâde Pîrî Çelebi, 491
Mevlâna Vildan Defteri, 381
Mevlâna Vildan Efendi, 378
Mevlânâ Bali bin el-Hâc Hayreddin, 473
Mevlânâ Bâli bin Hacı Hayreddin, 472

Mevlânâ Celâleddin, 74, 113
Mevlânâ Hüsâmüddin, 305
Mevlânâ Kasım, 306
Mevlânâ Kâdî-i Belasica, 584
Mevlânâ Kâsım Çelebi, 406, 407
Mevlânâ Kıvâmuddîn, 252
Mevlânâ Kıvâmüddin, 252
Mevlânâ Muhammed bin Yenlik, 267
Mevlânâ Muhyiddin, 188, 191, 387
Mevlânâ Muslıhuddin, 238, 240
Mevlânâ Mustafa, 10
Mevlânâ Seydi bin Hakem Molla, 305
Mevlânâ Seydi, 131
Mevlânâ Seydî, 306, 330
Mevlânâ Şemsüddin, 561
Mevlânâ Vildan Kanunnâmesi, 267
Mevlânâ Vildan, 267, 268, 272, 381
Mevlânâ Vildân, 270
Mevlânâ Yegân-zâde, 241
Mevzûnât, 52
Meyhâneci, 536
Meyhâne, 500
Mezkebciler, 204
Mezkeb, 204
Mezâlim divanı, 189
Mezâlim divan reisi, 189
Mezâlim, 189
Mezâri', 310
Mezâri, 316
Mısır Kâdısı, 11
Mısır, 383
Mızrak gönderi, 73
Mîlâd-ı İsâ, 73
Mîr-âblık, 74
Mîr-i mîrân, 113, 114
Mîr-i mîrân-ı Anadolu, 112
Mîr-i mîrân-ı Rumeli, 112
Mîr-i mîrân-ı Vilâyet-i Rum, 113
Mîr-i mirân, 28
Mîr-i piyâdegân, 45
Mîr-i yörügân, 45, 72
Mîr-livâ, 114
Mîr-Livâ-i Vulçıtrın, 533
Mîr-livâ-i Vulçıtrın, 564
Mîr-livây-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli, 113
Mîrâblık resmi, 74
Mîrî arazi, 37
Mîrlivâ, 54
Mîrlivây-ı Piyâdegân, 113
Mîrlivây-ı piyâdegân, 113
Mîrlivây-ı voynuk, 113
Mîzan, 240
Mîzân, 241, 272
Midilli Adası gümrüği, 458
Midilli Sancağı Kanunnâmeleri, 458
Midilli Sancağı Kanunnâmesi, 458, 461, 462, 463
Midilli, 28, 286, 458
Midillü azebleri, 460
Midillü iskelesi, 459
Midillü Kadısi, 458
Midillü nârenci, 196
Midillü peyniri, 200
Midillü Sancağı Beği, 458
Midillü, 459
Mihaliçhisarı, 180
Mihaliç Kanunu, 118
Mihaliç Kazâsı, 196
Mihaliç, 179, 180
Milas, 255
Minekârî iş, 293
Minekârî, 393
Miziste, 466
Milâd-ı İsa, 58
Mıntaka, 205, 391
Mirkame, 536
Mirlivây-ı Voynuk, 113
Miskal, 209
Miskâl, 209, 293, 338, 339, 393, 534
Miskî elma, 195
Mizân resmi, 469
Mizân-ı harir, 240
Modon, 204
Moğolî oyan, 291
Monemvasia, 467
Monopolye dutulmak, 314, 518
Monopolye, 57, 314, 363, 423, 427, 446, 473, 511, 515, 523, 536, 546, 568, 586, 587
Morava, 52, 357, 533
Mora İbrişim Kanunu, 469
Mora İbrişim Kanunnâmesi, 471
Mora Sancağı Kanunnâmeleri, 466
Mora Sancağı, 286
Mora sancağı, 458
Mora Sancağı, 466
Mora Tuzlası Kanunnâmesi, 466, 468
Mora vilâyeti, 466
Mora Vilâyeti, 469
Mora yarımadası, 422
Mora, 204, 466
Moruna balığı, 568
Moton, 466
Moldavya, 27
Molla Hüsrev, 23
Mostar, 406
Muallim Cevdet kitapları, 305
Mudanya, 179
Mudurnı, 54
Mudurnu, 172
Mufarrak vâle, 203
Mufassal defter, 380
Muhallefât, 310, 313
Muhammed Abdülvehhâb, 9
Muhammed Hân, 147

Muhammed Kulları, 180
Muhammed Şah Fenari, 161
Muhammed Şah Fenarî, 154
Muhammed, 352, 476, 491, 528, 529
Muhammedî, 149
Mukaddemlik, 64
Mukaddime, 4
Muloh, 484, 546
Mulok, 546, 550
Mulom, 546
Murad III, 21
Murad Hüdavendigâr, 149
Murad Hüdâvendigâr, 145
Musa Çelebi, 20
Muşavar, 564
Mutasarrıf, 309, 312
Mutatavvı', 188
Mutavassıt'ul-hâl, 41
Mutaf, 207
Mutallaka, 160
Mutavvassıt'ul-hâl, 60
Mu'accele, 182
Mu'âf-name, 409
Mu'âf-nâme, 494
Mu'âmele, 393
Mu'annid, 184
Mu'attal koymak, 425
Mu'tasım, 149
Muâccele, 48
Muğla, 139, 255
Muğâlebe, 8
Muhkem let etmek, 404
Muhkem let, 295
Muhtesibin Şartları, 188
Muhtesibin terâzu götüren ademîleri, 194
Muhtesib kethüdâsı, 210
Muhtesib oğlanları, 192, 193, 211
Muhtesib Âdemîsi, 198
Muhtesib, 74, 188, 189, 190, 253, 288, 289, 290, 292, 295, 296, 388, 391
Muhyiddin, 387
Muhâsebe, 141, 349
Muhâbâ, 250
Mukâbele, 349
Mukâta'a, 56, 252, 310, 312, 315, 316, 372
Mumcılar, 211, 212, 394
Mumcu, 587
Mum, 212, 344, 394
Mumhâne, 294
Munâsafa tariki, 159
Mundlorh, 546
Murtaza-âbâd, 149
Mustafa bin İsmail, 472, 473
Mustafa bin Ramazan, 34, 35, 77
Mustafa Çelebi, 10, 20
Mustafa oğlu Halil, 149
Mustafa, 477
Muşmula, 196
Muştuluk, 75
Mutlak başmak, 206
Muvâza'a, 287
Muy-tâblar, 392
Mûy-tâb, 207, 293
Mûy-tâblar, 207
Mücerredler, 180
Mücerred siyâseti, 39
Mücerred siyâset cezaları, 36
Mücerred siyâset, 42
Mücerred Siyâset, 42
Mücerred, 55, 154, 156, 256, 269, 313, 380, 381, 464, 511, 515, 518
Müderris, 114, 305
Müdun kal'ası, 414
Müdun, 413
Müfettiş, 18
Mühür, 253
Münakkaş, 395
Müsellemin bâd-ı hevâsı, 63
Müsellemlerin ve yamakların gerdeği değüri ve kınlığı, 63
Müsellemlik, 172, 173
Müsellem beğleri, 65
Müsellem eşküncileri, 63
Müsellem eşküncüleri, 63
Müsellem sancağı beği, 159
Müsellem Su Yolu, 173
Müsellem ve yaya kanunu, 172
Müsellem, 37, 39, 44, 45, 49, 50, 60, 61, 62, 63, 65, 124, 149, 157, 159, 170, 172, 173, 183, 184, 259, 353, 464
Müsellemân-ı Bolu, 172
Müşebbek şakaklu, 389
Müşebbek, 393
Mütavassıt'ul-hâl, 181
Müteferrık olan re'âyâ, 68
Müteferrık, 181, 256
Mütemerrid, 184
Müteveffâ kulun evli oğlu, 313
Müteveffâ olan ortakçı kullar, 312
Mütevelli, 140, 141, 147, 246, 331
Müzehheb Kadife teli, 203
Müzevvec bennâk, 515, 518
Müzevvec hâne, 511
Müzevvec kâfir, 422
Müzevvec, 55
Müzur, 211, 466
Mübâşir, 16
Mübâh'ul-asl, 69
Mücrim, 18, 75, 184, 259, 529
Mücrim-i müttehem, 18, 184
Müddet-i örfiyye, 49, 184, 258, 259
Müd, 56, 157
Müdd, 55, 182, 192, 288, 289, 307, 308, 423, 459, 506 522, 523

Müdd-i Hicazî, 56
Müdd-i Irakî, 56
Müflis, 64, 309, 313
Müftî-i izâm, 10
Müjde, 49
Mülteka, 9
Mültehî, 130
Mülâzemet, 60, 61, 62, 63
Mülk bağçe, 477
Mülk, 44, 50, 55, 57, 155, 170, 269, 270, 348, 423, 427, 522
Mülk-i Feleküddin, 54, 57
Mülk-i mevrûs, 182
Mülkî makamlar, 44
Münşeât mecmuası, 387
Mürde olmak, 407
Mürde olmuş Eflâkler, 407, 492
Mürde, 47, 75, 311, 384, 385, 408, 492
Müslüman bağları, 331
Müslüman, 161, 293, 470, 503, 511, 515, 518
Müslümân, 279
Müstabfaz tımarları, 380
Müsteşrik, 5
Müstevlî, 9
Müştereklik tarîki, 156
Müştereklü, 46
Müşterek tımar, 46
Müşteri, 294
Müşâ', 48
Müttehem, 14, 44, 248, 259, 524
Müzâyedeli satım akdi, 49

- N -

Nadas vakti, 308
Nakid, 141
Namaz kılmayan, 296
Nasuh oğlu Haydar, 268
Na'l, 293
Na'l-bendler, 293
Na'lbandlar, 208
Na'lband, 208
Na'lbendler, 392
Na'lbend, 392
Nâ-bâliğ, 511, 515, 518
Nâhiye-i Brud Ḥâshâ-i Pâdişah, 381
Nâhiye-i Bursa, 250
Nâhiye-i Ereğli, 54
Nâhiye-i Kıbrıs, 54
Nâhiye-i Ulus, 54
Nâhiye-i Yedi Divân, 54
Nâib, 75, 124, 500, 523
Nakdiye, 546
Nakl-i Şahâdet, 120
Nakl-i şehâdet, 120
Nallu, 180
Narhıyyât, 191
Narlı, 287
Nârencî, 290
Narh, 191, 195, 196, 208, 292, 296, 314, 338, 363
Narh-ı cârî, 141, 444
Narh-ı carî, 567
Narh-ı kâdîm, 191
Narh-ı kadîm, 192, 198, 201, 207, 210, 211
Narh-ı rûzî, 287, 404, 511, 515, 523
Nass-ı Kur'ân-ı Azîm, 9
Nâzır, 140
Nefer, 63, 132, 173
Nemek, 201
Neccârlar, 392
Neccâr, 292, 293
Nefs-i Bursa, 250
Nefs-i Novaberi, 536
Neftî, 211
Nefy ve iclâ, 16
Nefy, 14, 17
Nehb, 43
Nehy Anil-Münker, 189
Nehy-i anil-münker, 232
Nesl-i re'âyâ, 55, 256
Nevbetle eşme, 46
Nev-vafte, 494
Nev-yafte harâcgüzâr, 492
Nev-yafte harâc-güzâr, 408
Nev-yafte, 75, 349, 384, 385, 409
Nevyâfte Yılında Semendire ve Ana Tâbi' Yerlerin Eflâklerin Yazan Ümenâya Verilen Berât, 491
Nezâret, 60, 140
Nîm çiftlü, 54, 178
Nîm çift, 47, 53, 154, 155, 180, 256, 269
Nikendelü, 293
Nikola Dancovik, 545
Nikola Katrasik, 545
Nikola Nikoç, 547
Nikola Oputa, 547
Niko Zakloviç, 547
Nikol daz, 568
Nişancı Paşa, 30, 35
Nişancı Rüsûm Kanunu, 33
Nişancı Rüsûm Kanunâmesi, 112
Nişancı Rüsûm Kanunnâmesi, 28, 115, 116
Nişancı, 29, 112
Nişanlu defter, 408, 492
Nişasta, 198, 200, 391
Nizam-ı âlem, 8, 9, 13, 14
Niğbolu Sancağı, 286
Niğbolu, 384
Niğde Sancağı, 267
Niş, 360, 384
Nişân, 330
Nişân-ı Hümâyûn, 123
Nişân-ı hümâyûn, 347

Nişân-ı Hümâyûn, 357
Niyâbet, 546
Nizâm-ı âlem, 4, 17
Nizâm-ı memleket, 14
Novaberi emîni, 535
Novaberi Kadıları, 586
Novaberi Kadılığı, 546
Novaberi ma'deni, 565
Novaberi, 533, 546
Novaborde, 565
Novarin, 466
Nova Tuzlası, 408, 493
Novabrde, 587
Novabrdo ma'denleri, 545
Noveberi Kal'ası, 546
Nove, 406
Novoberde, 528
Novo Brdo, 545
Novobrde, 533
Novobrdo kalesi, 545
Novobrdo ma'denleri, 576
Novobrdo Ma'den Kanunnâmesi, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560
Novobrdo. Ma'den Kanunnâmesi, 533
Novâberi, 561
Nuruosmaniye Kütübhânesi, 154
Nukra, 536
Nüzûl, 147

- O -

Ocak resmi, 473
Ocak, 45, 62, 63, 500
Odabaşı, 70
Odabaşlık, 344
Odunlar, 69
Odun harcı, 157
Odun İçün Vaz' Olunan Kanun, 76
Odun İskeleleri, 76
Oğlan, 47, 124
Ohri Sancağı, 286
Ojmani Salina, 547
Okçılar, 394
Okka, 193
Okla ve bıçağile vurmak, 41
Olazak, 568
Oluk, 416
Onda, 56, 58, 418, 423, 424, 426
On İki Divan, 57
On İki Divân, 54
On yıl mutavattın olmak, 257
On yıl tavattun etmek, 69
Onat, 492
Onı on bire, 296
Onı on bir, 289
Onı on ikişere, 296
Onın on ikiden satmak, 295, 393
Onu onbir üzerine narh, 198
Onun on bire satmak, 292
Onun on buçuğa satmak, 291
Orhan Bey, 19
Orta hâllü, 40
Ortakçıdan mahlûl olan yer, 310
Ortakçılar beğlik çiftie kiracılık etmek, 309
Ortakçılar, 330
Ortakçılık bedeli, 310
Ortakçılık hizmeti, 330
Ortakçımn Çifte Kâbil oğlu, 331
Ortakçının çiftliği, 310
Ortakçıya müteveccih olan nısıf hisse, 308
Ortakçıya verilen yerler, 312
Ortakçı hizmeti, 312
Ortakçı iki çift edinmek, 308
Ortakçı kanunu, 312
Ortakçı kullar, 118, 306, 307
Ortakçı, 67, 308, 309, 310, 311, 315
Ortak ekilen tohum, 308
Ortak hâsılı bel', 308
Ortak hizmeti teklîf olunmak, 309
Ortak hizmeti, 307, 313, 330
Ortak tohumu, 308
Oruç tutmayan, 295
Osmanlıca, 24
Osmanlı atlı askerleri, 172
Osmanlı ceza usul hukuku, 248
Osmanlı Devleti, 27, 230
Osmanlı Donanması, 44
Osmanlı düşmanlığı, 230
Osmanlı Eyâletleri, 28
Osmanlı Kanunları, 38
Osmanlı Kanunnâneleri ve Hukukî Tahlilleri, 3
Osmanlı Şeyhülislâmları, 14
Osmanlı Teşkilat Kanunnâmeleri, 5
Osmanlı Umumî Kanunu, 33
Osmanlu oyan, 292
Osman Bey, 19
Osman Çelebi, 305
Osmanî eyer, 389
Osmiça, 481, 484
Osmiçe sâhibleri, 445
Osmiçe, 445, 484, 548
Ospenç, 491
Osmânîakçe, 372, 434, 435
Osmânî, 291, 433
Otkapari, 566
Otlak resmi, 59, 62, 158, 178, 467
Otlak, 467
Otlar, 69
Otluk resmi, 58, 473, 515, 518
Otluk, 315
Ot, 157
Otacılu olmak, 41
Otacılu, 425
Ova, 548, 549

Oyan, 208, 291, 389

- Ö -

Öğürdi, 459
Ökçe, 206
Öksüz tapusı, 182
Öksüz tapusu, 257
Ölçi, 546
Ölçüli kuyu, 485
Ölçülü kuyu, 482, 484
Ölçülü, 481
Ölçü çekme, 481, 545
Ölçü çekmek, 480
Ölçü resmi, 484
Ölçü, 547, 550
Ölçü-tartıdaki hile ve noksanlık davaları, 189
Ömer bin Mehmed, 200
Ömer Lütfi Barkan, 191
Ömer Lütfü Barkan, 180, 387
Öngiye, 519
Önke, 390
Önki, 519, 534
Örfen kaziyye, 441
Örfen, 184
Örek, 395
Örfle bir kimesnenin hırsuzlığı zâhir olmak, 44
Örf, 169
Örf-i ma'rûf, 184
Örfî rüsûm, 255
Örfî tekâlif, 37
Örfî vergiler, 179, 510
Örfî vergi, 37
Örü, 66, 315
Öşr, 330, 377, 424, 433, 437
Öşr-i asel, 59, 183, 258
Öşr-i Bağ ve Çayır, 57
Öşr-i bâğât, 511, 515, 518
Öşr-i cevher, 472
Öşr-i galle, 72
Öşr-i gallât, 246, 511, 515, 518
Öşr-i Gevvâre, 446
Öşr-i gümüş ipliği, 473
Öşr-i hâsıl, 57, 183, 258, 446
Öşr-i hubûbât, 568
Öşr-i kettân, 57
Öşr-i kovan, 511, 515
Öşr-i Kovan, 58
Öşr-i kovan, 59
Öşr-i mâhî, 61
Öşürci yeri, 310
Öşür tahmîl etmek, 409, 493
Öşür, 47, 52, 56, 57, 61, 73, 153, 179, 182, 185, 257, 269, 270, 308, 314, 331, 361, 371, 376, 414, 417, 423, 434, 438, 464, 473, 477, 502, 503, 508, 510, 511, 513, 515, 518, 522, 536, 565, 585
Öziçe, 479
Özr-i kavî, 308
Özr-i şer'î, 392
Özü Eyâleti, 506

- P -

Paçacı, 244
Padişahın keyfi adam öldürmesi, 13
Padişah, 445
Palandûzân, 393
Pamuk ipliği, 522
Pamuk yükü, 522
Papaslar, 368
Papas, 348
Para cezaları, 22, 36
Para cezası, 36
Parante, 483
Paşa Livâsı, 139
Paşa Sancağı, 267
Paşa sancağı, 387
Paşa Sancağı, 455
Paşa, 286
Paun etmek, 482, 548, 549
Paun, 443, 444, 480, 482, 484, 533, 534, 535, 548, 549, 564, 565, 576
Pava urbarar, 545
Pava veled-i Marina, 545
Pavel Emanç, 547
Paya, 545
Pâbend, 207, 208
Pâlûdeciler, 198
Pâlûde, 198
Panbuk, 56, 423
Parmak, 547
Pâre tuz, 393
Pasta, 199, 377
Pastav, 52
Paşmakçılar, 290
Paşmak, 207, 290
Patlas kasabası, 469
Patras körfezi, 422
Pavli Vilâyeti Eflâklar Kanunu, 380
Paybend, 208
Pay çıkarmak, 53
Pay, 482, 546, 547, 551
Pay-ı tarîk-gâh, 344
Pedügan, 413
Peja Dazik, 545
Peja, 545
Peliopatras, 469
Peseniçe, 491
Peşur, 203
Pezevenklik eden, 43
Pezevenklik, 40, 169
Pekmez, 157
Penbe, 50, 157

Pençikçi, 128, 129, 130
Pençik (Pençyek) Kanunnâmesi, 128
Pençik Emini Muhyiddin, 131
Pençik Kanunnâmesi, 33, 128, 129, 131, 133, 134
Pençik oğlanı, 128, 130
Pençik resmi, 128
Pençik, 128
Penç-yek, 128, 129, 135, 279
Pergende, 343, 344
Permedi, 567
Perpere, 483, 550
Perte, 395
Perâkende Ve Hurde Düyûn, 120
Perâkende ve hurde düyûn, 120
Pestil, 391
Petreşban, 414
Peynir, 390
Philip, 403
Pımâkut, 427
Pîr olmak, 66
Pîr resmi, 64
Pîr, 128, 131, 181, 256
Pîr-i fânî, 64
Pîrî Mehmed Paşa, 491
Picin, 564
Pide, 192
Pika Baçka, 547
Pikine ma'deni, 564, 565, 566
Pikine, 564, 567
Pikin, 565
Pireçağlina, 444
Piremikürlüğü iki kişi müşterek tasarruf etmek, 493
Piremikür fevt olmak, 493
Piremikür, 491, 493
Pirinççiler, 211
Pirinç âmilleri, 522
Pirinç bitkisi, 403
Pirinç, 404
Pirlepe kazâsı, 455
Pirlepe, 455
Pişver, 203
Piyâde tâifesi, 173
Piyâde, 39
Plakaniçe, 561
Plana, 360, 362, 368
Planina, 360
Plave, 414
Polonya, 28
Porotoyoros, 348
Poklun, 427
Pot, 202
Pramnt, 483
Prant, 550
Pravdi, 506
Premeti, 347
Premikür, 73, 492
Preveze, 466
Predgoziçe, 413
Prevnik, 472
Prezboy, 564, 576
Primikürlüğü iki kişi müşterek tasarruf etmek, 409
Primikür fevt olmak, 409
Primikür, 406, 407, 408
Pripolye, 406
Prin dağları, 502
Priştine kadılığı, 546, 561
Priştine Kadılığı, 562
Priştine, 533, 546
Prizren Kanunnamesi, 472
Prizren Kanunnâmesi, 474, 475
Prizren Sancağı Kanunnâmesi, 472
Prizren Sancağı, 286
Prizren sancağı, 472
Prizren'in ma'deni, 472
Prizren, 413, 472
Proboy, 481, 483, 484, 546, 547, 548, 549, 550
Propaganda, 8
Pruh, 484, 566
Pulluğ, 377
Pul Darbhânesi Yasaknâmesi, 238, 239
Pul darbhânesi, 238
Pul kesen üstâd, 238
Pul Sikkesi, 143
Pul Yasaknâmesi, 144
Pul, 143, 238, 470
Pup, 437

- R -

Radosav Basnanin, 547
Radosav Mlapen, 547
Radosav Plekalos, 547
Rakam-ı Hindî, 348
Ramazan ayı, 295
Rataylar, 493
Ratay, 407, 408, 409, 491, 492
Ra'iyyete müte'allık olan resm-i ğanem, 159
Ra'iyyete müte'allik yer, 157
Ra'iyyetin âzâdlu kulı, 47
Ra'iyyetin çifti öküzi maslahatı, 257
Ra'iyyetin ra'iyyetliğine müte'allık kazâyâ, 39
Ra'iyyetin Ra'iyyetliğine Müte'allk Kazâyâ, 65
Ra'iyyetlerin hak ve görevleri, 37
Ra'iyyetlik hakkı, 37
Ra'iyyetlik yerler, 49
Ra'iyyet fevt olmak, 65, 67, 257
Ra'iyyet fevt olsa, 48
Ra'iyyet oğlanları, 58
Ra'iyyet oğulları, 47
Ra'iyyet resmi, 173
Ra'iyyet sipahi öşrini anbara iletmek, 67

Ra'iyyet, 37, 67, 114, 181, 256, 278, 503
Rajko Zagrac, 547
Râzekî kızıl üzüm, 390
Rehin, 545
Reisülküttâb, 6
Reis, 70, 344, 372
Re'âyâ çiftlikleri, 47
Re'âyâ ra'iyyetlik yerlerin birbirine satmaklık ve almaklık, 158
Re'âyâ, 34, 60, 154, 330
Re'âyânın sipahiye ödemekle mükellef olduğu resimler, 36
Re'âyây-ı zirâ'at-sâzân, 307
Re'âyâya Muhtasş Ahvâl, 65
Rebî', 287
Redd'ül-Muhtâr, 14
Refî', 39
Rencber, 157
Rençber, 161, 235, 241, 362, 438, 444, 512, 585
Resm, 50, 112, 257, 312, 343, 348, 374, 469, 522
Resm,i âsiyâb, 362
Resm-ı tîn, 161
Resm-i 'arûsâne, 159
Resm-i âgnâm, 153
Resm-i Ağ, 61
Resm-i ağıl, 72, 159, 357, 358, 427
Resm-i ağnâm, 37, 39, 158, 270, 352, 485
Resm-i Ağnâm, 53, 55
Resm-i ağnâm, 72
Resm-i arûsiyye, 59
Resm-i arûsâne, 59, 183, 258
Resm-i arûs, 49, 59, 72, 270, 311, 312, 374, 512, 516, 519
Resm-i arûsî, 73
Resm-i âsiyab, 37
Resm-i âsiyâb, 55, 256, 418, 503, 511, 516, 518
Resm-i bezirhâne, 270
Resm-i Bezirhâne, 62
Resm-i bennâk, 332
Resm-i berât, 112
Resm-i Berât, 113
Resm-i berât, 114
Resm-i bevvâbî, 50
Resm-i Boyunduruk, 182
Resm-i boyundurıık, 72, 257
Resm-i bostan, 362, 418, 427
Resm-i Bostan, 446
Resm-i bostan, 58, 586
Resm-i caba, 269
Resm-i canavar, 362, 586
Resm-i çift, 37, 53, 54, 62, 65, 67, 68, 72, 154, 155, 156, 180, 181, 256, 258, 427, 511, 515, 518
Resm-i değirmen, 586
Resm-i deşt-bânî, 42
Resm-i dönüm, 464
Resm-i duhân, 158
Resm-i fuçı, 508
Resm-i ganem, 55, 357, 358
Resm-i ganiyye, 60
Resm-i gerdek, 159, 183, 258, 362, 418
Resm-i Gerdek, 446
Resm-i gerdek, 73, 586
Resm-i gümrük, 160
Resm-i ğanem, 59, 72, 158, 178, 179, 181, 257, 466
Resm-i harman, 57
Resm-i Hınzır, 446
Resm-i hınzır, 511, 515, 518
Resm-i kapan, 288
Resm-i Kapu, 50
Resm-i kara, 72, 156, 181, 182, 257
Resm-i karış, 511, 518
Resm-i kısmet, 258
Resm-i Kısmet, 60
Resm-i kısmet, 70
Resm-i kısmet-i mevâris, 60
Resm-i kısmet-i mevârîs, 183
Resm-i kışlak ve otlak, 516
Resm-i kışlak, 158, 183, 258, 270, 512
Resm-i Kışlak, 62
Resm-i kitbet, 384
Resm-i kitâbet, 112
Resm-i Kitâbet, 113
Resm-i kitâbet, 114, 433, 434, 469
Resm-i kovan, 362, 418, 518
Resm-i ma'rûf-ı mütesâdef, 241
Resm-i mekâtîb, 183, 258
Resm-i Mekâtîb, 60
Resm-i mîzân, 241
Resm-i mizan, 240
Resm-i mizân, 470
Resm-i nikâh, 60, 159, 160, 183, 258
Resm-i otlak ve kışlak, 512, 519
Resm-i Otlak, 158
Resm-i otlak, 183, 258, 270, 374, 512, 516, 519
Resm-i Otlak, 61
Resm-i otlak, 62
Resm-i otluk, 58, 511, 515
Resm-i saman ve odun, 181, 256
Resm-i şahî, 418
Resm-i tapu, 48, 258, 312
Resm-i tezkire, 114
Resm-i tımar, 67
Resm-i vezzân, 240
Resm-i zemin, 65, 158, 256
Resm-i zemîn, 181
Resm-i Âsiyâb, 55
Revgan-ı sâde, 199
Rıtl, 56
Ribâhor, 295
Rim, 536
Rişte, 361, 535, 585

Rişt, 416, 417, 418, 446
Rodos, 286
Roşt, 444, 566
Roşthâne, 566
Rubu', 157, 205
Rumeli Beğlerbeğisi, 46
Rumeli Beylerbeyileri, 455
Rumeli Derbend Kanunnâmesi, 357, 359
Rumeli Etrâkinün Koyun Adeti, 383
Rumeli Eyâleti Kanunnâmeleri, 283
Rumeli Eyâleti, 28, 45, 279, 286, 376, 506
Rumeli Eyâletindeki çiftlikler, 56
Rumeli Eyâlet Kanunnâmeleri, 347
Rumeli Harâcîleri Kanunnâmesi, 347, 350, 351
Rumeli kadıları, 355
Rumeli Kazaskeri, 10
Rumeli Kazaskerliği, 267
Rumeli Koyun Âdeti Yasaknâmesi, 352, 354
Rumeli Yağcılar, Küreciler ve Yaycılar Kanunnâmesi, 355
Rumeli Yağcılar, Küreciler ve Yaycılar kanunnâmesi, 356
Rumeli, 56, 112
Rudnik ve Srepriniçe ma'denleri, 53
Rudnik, 53, 479, 491
Rûde, 376, 377
Rum âdeti, 269
Rûm Eyâleti Kanunnâmeleri, 275
Rûm Eyâleti, 277, 278
Rum Eyâleti, 28
Rûm Vilâyeti, 253
Rum, 112, 278, 511, 515, 518
Ruscan, 455
Rus Kasrı, 506
Rus'dan gelen bez, 372
Rusûm-ı örfiyye, 586
Rüsum, 34
Rübâhorlar, 295
Rüsûm Defteri, 407, 491
Rüsûm, 112, 185, 235, 339, 414, 438, 485
Rüsûm-ı askerî, 61
Rüsûm-ı âsiyâb, 181
Rüsûm-ı çift, 37, 39, 53, 54
Rüsûm-ı Eflâkiye, 408, 492
Rüsûm-ı Guşlusine, 536
Rüsûm-ı kısmet ve kazâ, 37
Rüsûm-ı kısmet, 60, 61
Rüsûm-ı örfiyye, 362, 568
Rüsûm-ı ra'iyyet, 60
Rüsûm-ı re'âyâ, 270
Rüsûm-ı sâire, 332
Rüsûm-ı serbestiye, 49

- S -

Saban demürî, 394
Sabiyye, 61
Sabuncılar, 212, 394
Sabuncu dükkânı, 500
Sabun narhı, 212
Sabun, 211, 394
Sabunî enırud, 195
Saçaklı kepe, 502
Saçın sakalın yolmak, 41
Sadaka olunmak, 235
Sahib-i mülk, 155
Sahib-i Tımar Ahvâli, 45
Sakalık, 64
Sakalın kesmek, 65, 170, 403
Sakallı, 128
Sakallu, 131
Sakal kesme, 404
Salma yüriyen davar, 427
Saluyî, 292
Samur, 205
Saravay, 202
Sarachâne, 46
Saray, 376
Saray-i Âmire, 76
Saruhan, 139
Saru Bâyezid, 252
Savaş hukuku, 128
Savat, 51
Sazan balığı, 200
Sâ'î bil-fesâd, 15, 17, 43, 44
Sabbağ, 202
Sabî, 61
Sâde oyan, 389
Sâde vâle, 203
Sâde yağ, 390
Sâde yular, 292
Sağınalu koyun, 332
Sağrıcılar, 389
Sağrıcı, 291
Sağrı başmak, 388
Sağrı kın, 395
Sağrı şakaklu, 208
Sağrı, 206, 207, 291
Sağîr çiftlük, 65
Sağîr oğlancıklar savaş etmek, 425
Sağîr oğlancıklar, 41
Sağîr yaramak, 155
Sağrî oyan, 208
Sağrî Paşmak, 290
Sağrî şirvanî başmak, 206
Sahtiyan, 207
Sahtiyân, 207, 211, 289, 290, 291
Sahîb-i tımar, 39
Sâhib-ı tımar, 258
Sâhib-i arz, 523
Sâhib-i ayâr, 369, 577
Sâhib-i mülk, 348
Sâhib-i ra'iyyet, 259, 523
Sâhib-i tımar, 47, 522

Sâhib-i tımâr, 155
Sâhib-i vakıf, 348, 522
Sâhib-i vakf, 155
Sâhibân-ı Çah, 576
Sâhibân-ı çah, 565
Sâhir, 43
Sahn müderrisi, 305
Sahn-ı Semân Müderrisi, 305
Saklanmış kimesne, 408, 492
Sâkî, 230
Salgın, 250
Salgun defteri, 250
Salgun Fermanı, 250
Salgun Fermânı, 251
Saltanat, 4
Saltanat-ı aliyye, 16
Sâl-be-sâl, 272
Sâlâriye, 153, 157
Sâlâriyye, 331, 332
Sâlârlık, 48, 56, 57, 58, 182, 257, 308, 314, 377, 423, 477, 503, 511, 515, 518, 523
Salb etmek, 65, 369
Salb, 43
Sâlyâne, 141, 272
Samsun (Canik) Sancağı Kanunnâmeleri, 278
Samsun ve Sinob İskeleleri Kanunnâmesi, 278
Samsun ve Sinob iskeleleri gümrüğü, 278
Samsun ve Sinop İskeleleri Kanunnâmesi, 280, 281
Samsun, 278
Sancakbeği Kemal, 443
Sancakbeği, 18, 51, 53
Sancakbeğleri, 369, 408, 492
Sancak beğiler, 34
Sancak Beği, 248
Sancak beği, 259
Sancak beğleri, 46
Sancak çalıcısı, 65
Sancak gönderi, 73
Sancak kanunnâmesi, 422
Sancak yazmağa varan, 114
Sancak, 372
Sancakdâr, 65
Sandalcı, 202
Sandal, 508
Sansar, 52, 205
San'at ehli, 296
Sâra Hatun, 18
Sarâc-hâne, 46
Sarrâflar, 338, 577, 585
Sarrâf, 339, 469, 567, 568
Sart, 153
Sas ma'deni, 479
Sas Ma'denleri, 479
Sas Ma'den Kanunnâmesi, 479, 486, 487, 488, 489, 490
Sas, 416, 417
Savcı Bey, 19
Sayd, 59, 508
Sâyebân, 45, 46
Sayf, 287
Sefere eşmek, 173
Sefere varan Sipahiler, 46
Sefere varmayan yayanın yasağı, 65
Sefere ve kulluğa geç gelmek, 65
Seferihisar, 180
Sefer hizmeti kanunu, 172
Sefer, 46, 60, 63
Sefer-i mübârek hizmeti, 173
Sefer-i sultanîye eşen sipahi, 60
Sekizleme, 547
Selanik buğdayı, 288
Selanik kumaşı, 524
Semendire eflâleri, 73
Semendire Eflâkleri kanunnâmesi, 491
Semendire Eflâkleri Kanunnâmesi, 495, 496, 497, 498, 499
Semendire Eflâkleri, 406, 479
Semendire İskelesi, 51
Semendire Sancağı Kanunnâmeleri, 479
Semendire Sancağı, 286
Semendire sancağı, 52, 491
Semendire Vilâyeti, 69
Semendire, 51, 52, 76, 360, 380, 384, 479, 491
Sere-hor, 378
Serez Asesbaşılığı Kanunnâmesi, 501
Serez Asesbaşlığı Kanunnâmesi, 500
Serez Sancağı Kanunnâmeleri, 500
Serez Sancağı, 286, 500
Serez sancağı, 502
Serez, 500
Serika, 39, 42, 43, 331
Seyishâne çuvalı, 207
Sebze-furûş, 198
Sebzevât, 513
Sedd-i ramak, 311
Seğdak, 432
Sekbânlar, 426
Sekbân, 147
Selçuklu Devleti, 272
Selçuk, 153
Sel değirmenleri, 56, 446
Selânik Sancağı Kanunnâmeleri, 476
Selânik Sancağı, 286
Selânik, 476
Selâtîn 'imâretleri, 193
Selâtîn Vakıfları Hakkında Ferman, 146
Selâtîn vakıfları, 145
Selâtîn Vakıflarıyla Alâkalı Ferman, 145
Selh-hâne, 287
Sellâh, 287, 288
Semâniye müderrisi, 330
Semân Müderrisi, 305
Seng, 577

Seng-i hârıb, 564
Seng-i hârib, 534, 576
Serbest olmayan sipâhî tımarı, 178
Serbest olmayan tımarlar, 50, 59
Serbest olmayan tımar, 259, 269, 270
Serbest olan tımarlar, 158, 159
Serbest olan ve olmayan tımarlar, 178
Serbest tımarlar, 49
Serbest tımar, 184, 258, 259
Serbest, 246
Serbet olmayan tımarlar, 184
Serçin resmi, 244
Serçin, 244
Sergi hakkı, 503
Sergi, 417
Serkiz Karakoç, 23
Ser-asesân, 114
Serrâclar, 208, 291, 389
Seydi Ahmed Efendi, 131
Seydi, 306
Seyyibe, 258
Seyyidler, 23
Seyyid Âsım, 17
Seyf-i İslâm, 18
Shicht, 534
Sığır başı, 390
Sığır yoğurdı, 210
Sığır, 50, 425
Sımrnâme, 268
Sıngel ve Brin Ma'denleri Kanunnâmesi, 502
Sıngelt, 502
Sırbistan, 360
Sırpça-Hırvatça, 24
Sırp Kralı, 479
Sırp Moravası, 52
Sicilîât, 233
Sicillâta nazar, 194, 197
Sicillât, 61, 141, 236, 253
Silahdar Mustafa, 250
Silistre Bâc ve Gümrük Kanunnâmesi, 506, 507
Silistre Sancağı Kanunnâmeleri, 506
Silistre, 506, 508
Silivri (Mesevri) fuçısı, 434
Silivri, 434, 491
Simav, 252
Sinan Çelebi, 30
Sinan Efendi, 10
Sinop, 278
Sipahiden yer dutub zirâ'at etmek, 72
Sipahilere hâssa kayd olunan çayırlar, 69
Sipahiler, 34, 62
Sipahinin hak ve görevleri, 36
Sipahinin hâssa çiftliği, 48
Sipahinin kendine tahsis olunan tımar arazisi üzerindeki hak ve yetkileri, 37
Sipahiye re'âyâdan âid olan rüsûm, 39
Sipahiye Re'âyâdan Âid Olan Rüsûm, 45
Sipahi gallesin anbarına iletmek, 257
Sipahi kulı, 61
Sipahi tâifesi, 44, 170
Sipahi tımarı, 47
Sipahi yerinde zirâ'at, 64
Sipahi, 39, 45, 47, 53, 55, 256
Sipahî gallâtı, 182
Sirem, 52
Siroz, 338
Sivas Sancağı, 277
Sivas Vilâyeti, 253
Sivas, 278
Siverek müddi, 192
Siyaset-i Şer'iye, 5, 7
Siyasetnâme, 169
Siyah torba, 207
Si'r, 197, 200
Si'r-i pâlûde, 198
Sikke darbı, 143
Sikke, 143
Sikât-ı müslimîn, 193
Sinceflü, 292
Singel ve Brin Kanunnâmeleri, 502
Singel ve Brin Kanunnâmesi, 504, 505
Singel, 502
Sindî, 383
Sipâhî oğlanı, 352
Sipâhî, 315, 317
Sirke, 294, 391
Sirmiye, 53
Sirvince, 561
Sivrihisâr, 179
Siyâkat, 348, 564
Siyâseten Katl Sonucu Kardeşlerin Katli Meselesi, 13
Siyâseten katl, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 43, 170
Siyâseten Katl, 44
Siyâset cezaları, 36
Siyâset edilmek, 259, 312
Siyâset etmek, 65
Siyâset eylemek, 18, 184
Siyâset olunmak, 339, 404
Siyâset, 44, 45, 65, 143, 169
Siyâset-i Piyâdegân, 65
Siyâsetnâme, 13, 14
Soğan, 192
Sokaklı çadır, 45
Sokaklu çadır hazine, 46
Sokaklu çadır, 46
Somako, 403
Sofya koyum, 290
Sofya Sancağı, 286, 443, 528
Sofya subaşısı, 473
Sofya temüri, 160
Sofya, 200, 384, 455, 491
Sof sinciflü çuka kaftan, 391

Sof, 293
Sokna, 417
Sorti, 50, 426, 512, 516
Soyguncular, 14
Sögüd, 179
Söğüt, 180
Sövüşme, 36
Srebrinice âdeti, 417
Srebrinice, 416
Srebriniçe, 418
Srebrinic Ma'den Yasaknâmesi, 376
Srebriniç Ma'den Kanunnâmesi, 416, 419, 420, 421
Standardlar kanunu, 179
Stefan Çel Mare, 27
Stefan Lazar, 548, 550
Subaşıları, 408
Subaşılar, 34, 46
Subaşılık, 159
Subaşı, 18, 57, 60, 124, 125, 143, 161, 178, 246, 259, 269, 295, 313, 348, 369, 384, 424, 467, 492, 522, 523, 529
Suci, 377, 423, 427
Sule, 54
Suled, 565
Sunıak-ı meshûk, 391
Sure-i Hucurât, 10
Suret-i Hükm-i Padişahî, 140
Suret-i Hükm-i Sultanî, 235
Suret-i Kanunnâme-i Resm Der Nefs-i Ma'den Serabniç, 416
Susam yasağı, 153
Suvarinin kızı, 60
Suvari, 57, 67, 69
Suvar, 42, 55, 523
Su değirmeni, 288
Su sığırı derisi, 290, 388
Su sığırı gönü, 290
Su Sığırı Korusı, 332
Su sığırı, 207
Su sığırları kışlası, 316
Su yolu, 173
Su yüzü, 51
Suhra, 147
Sultanönü, 139
Sultan Bâyezid bin Muhammed bin Murad Hân, 180
Sultan Bâyezid bin Sultan Muhammed Hân, 154, 172
Sultan Bâyezid bin Sultan Muhammed, 510
Sultan Bâyezid bin Sultan Murad Hân, 546
Sultan Bâyezid, 9, 547
Sultan Cem, 20
Sultan Hisâr, 153
Sultan Korkut, 20
Sultan Mehmed, 190, 204
Sultan Muhammed Hân oğlu Sultan Bayezîd Hân, 161
Sultan Muhammed Hân, 120, 565
Sultan Muhammed, 305, 389, 459, 534, 536, 586
Sultan Mustafa, 267, 272
Sultan Süleyman, 180
Sultan Yıldırım Bâyezid Hân, 545
Sultan, 8, 15
Sultanî emrud, 195
Sultanî kırmızı, 204
Sultanî, 338
Sulh etmek, 550
Sulh, 484
Sultân-ı âdil, 9
Sultânî, 339
Surnice, 491
Sûret-i Hükm-i Padişah, 135
Sûret-i istiftâ, 11
Sûret-i Kanunnâme-i Pençik, 131
Sûret-i Siyâsetnâme-i Sultanî, 169
Suvâd, 51
Süci, 50, 57
Südüs, 482
Süleyman Paşa, 76
Süleyman, 385
Süpürgelik, 75
Süri, 62, 352, 459, 467
Süvari güç ile ra'iyyet yerinden kovmak, 425
Süvari ra'iyyetden kabl'el-vakt rüsûm almak, 48
Süvar, 422, 424
Süknâ, 313
Sürgün kızı, 68
Sürgün olan kâfirler, 372
Sürgün tâifesi, 68
Sütçi, 210
Svirlcig, 472
Syrmie, 53

- Ş -

Şafarlık, 445
Şafar, 362, 445, 535, 561, 562, 566
Şakaklu mogalî oyan, 389
Şaluvi, 292
Şarap, 230, 231
Şa'îr, 56
Şab fabrikası, 252
Şab ocağı, 252
Şab, 252, 253
Şabhâne, 252, 253
Şahnelik, 269
Şahne, 269
Şahsa karşı işlenen cinâyet suçları, 8
Şâhid, 331, 482
Şahsî haklar, 189
Şam, 154
Şar dağı, 472

Şarkî eyer, 291, 389
Şarkî güllü eyer, 291
Şarkî gülsüz eyer, 291
Şarkî Rumeli, 403
Şaybne, 481, 483, 484, 548, 549, 551
Şebin Karahisâr, 253
Şehirköy, 472, 473
Şehirlü, 181, 182, 194, 257, 377, 424, 433
Şehir halkı, 155, 434, 438
Şehir kâfirleri, 440
Şehir kethüdâsı, 252, 253
Şehir, 257
Şekerî emrud, 195
Şeritlu, 391
Şe'âir-i İslam, 232
Şeb, 392
Şeftalû, 195
Şehre ihtiyâriyle koyun getüren kimesne, 288
Şehrin mumhânesi, 523
Şehzade Mustafa, 21
Şehrî Medrobolid, 195
Şehzâde Bâyezid, 21
Şehzâde Mahmud, 21
Şehzâde Mehmed, 432
Şehzâde Mustafa, 8, 21
Şehzâde Süleyman, 432
Şehzâde, 49, 67, 113
Şenâyi', 184
Şenâyi, 232
Şenâ'ât, 232
Şerbetciler, 391
Şerbet narhı, 198
Şerbet, 391
Şer'-i şerife ri'âyet, 255
Şer'an sâbit, 18
Şer'an, 184
Şer'den ve kanundan hâric, 192
Şer'e müte'allık kaziyye, 441
Şer'î cezalar, 169
Şer'î esaslar, 188
Şer'î kaziyye, 441
Şer'î vergiler, 37
Şer'î-örfî cezalar, 179
Şer'iye mahkemeleri, 188
Şer'iye sicilleri, 231
Şer'le teftiş, 120
Şerî, 169
Şerîf, 39
Şerîr, 14
Şeyhülislâm Şemseddin Fenarî, 30
Şeyhül İslam Mehmed Arif, 14
Şeytanî, 391
Şeyhli, 252
Şîr-hor beççe, 131
Şîr-revgan yağı, 199
Şîr-revgan, 157, 160
Şinik, 332, 511, 515
Şirecek kantarı, 391
Şiresi olmayan karyeler, 511, 515, 518
Şiresi olan karyeler, 518
Şire bahası, 331
Şire içün vefâ edecek mikdârı zarf bulmak, 314
Şire narhı, 446
Şire Öşri, 446
Şire öşrü, 515
Şire, 58, 157, 314, 363, 417, 423, 446, 485, 518, 528
Şişek, 62, 387
Şiddet, 522
Şidye üzümi, 199, 390
Şihse, 534
Şihte, 484, 534, 550
Şikâyet mektubları, 114
Şirvanî başmak, 388
Şirvanî sahtiyan başmak, 206
Şirb, 231
Şirb-i hamr, 39, 232
Şirb-i Ḥamr, 42
Şirvânî paşmak, 289
Şirvânî, 290
Şiş kebab, 201
Şurf, 482, 545, 547, 548

- T -

Tabıl-bâz, 389
Tahıl öşri, 56, 423
Tahıl, 377, 417
Tahır pazarı, 211
Tamak oyan, 292
Tamam çiftlik, 180, 256
Tamam çiftlü, 54
Tamam çift resmi, 66
Tamam çift, 53, 154
Tamam tohum ekilmek, 310
Tamaskine erüği, 390
Tapuya verilmek, 63
Tapu Defteri, 178
Tapu hakkı, 182
Tapu, 48, 182
Tarakçılar, 296
Taraklu Yenicesi, 179
Taraklu-Burnı, 172
Tarih ilmi, 18
Tasarruf-ı sipahi, 39
Tasarruf-ı Sipahi, 47
Tasu, 577
Taşeli, 180
Taşöz Adası, 476
Tatarbazarı, 403
Tatar yamaklar, 61
Tatar, 60, 383, 432
Tava büryanı, 201, 292
Tavas, 255

Tavattun, 181
Tavukcılar, 200
Tavuk Pazarı, 235
Taze kablu fınduk, 196
Tazir bil-mal, 23
Tazir cezaları, 7
Tazir cezası, 23
Tazir suç ve cezaları, 8
Ta'âm bişürüb satanlar, 289
Ta'şîr, 476
Ta'tîl, 316
Ta'zîr, 259, 287
Ta'zir bil-mal, 36
Ta'zir cezaları, 36, 169
Ta'zir Yoluyla Katl, 13
Ta'zir, 13, 17, 23, 40, 41, 42, 170, 184, 232, 424, 425
Tâb-dehî yek-renk kemhâ, 203
Tabbâklar yaprağı, 377
Tabl-bâz, 291
Tâc Bey, 30
Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi, 30, 40
Tâci-zâde Ca'fer Çelebi, 35
Tâcir, 291
Taftacılar, 393
Tafta, 201, 203, 204, 293
Tağrîb, 14, 17
Tahrir emîni, 305
Tahta külâhı urmak, 292
Tahta külâh, 292
Tahta, 293
Tahvil, 252
Tahlîs-i öşür, 57, 183, 258
Takyeciler, 209, 292, 393
Tamga, 561
Tamgay-ı esir, 432
Tansîf, 330
Tarsus, 27
Tashih, 349
Taşradan şehre satılmağa gelen eşya, 395
Taşra, 289
Taş akçesi, 240, 241, 469
Tatlîk, 183
Tavâif, 315
Tavşancıl yüni, 394
Tavşanlı, 252
Tavvâflık, 289
Tavvâf, 289
Tazmîn ettirmek, 403
Tazmîn, 426
Teğelti, 209, 392
Teğel, 205
Teke Eli, 139
Teke İli, 62
Teke Sancağı, 139
Tekerlek peynir, 73
Teleme peyniri, 200
Telef-i nefs, 43
Temerrüd, 49, 233, 294
Temessük, 315
Tenef, 480
Terakkî etdürmek, 482
Tereke defteri, 70
Tereke, 70, 446
Tereke-i meyyit, 53
Tesu, 577
Tezevvüc, 311, 317
Te'addî, 39, 250
Te'âddî, 42
Te'dîb, 14, 232, 259
Te'dib, 184, 190
Te'ehhül, 55, 256
Tebrizlüoğlı Emreni Ya'kub, 278
Tedârüb, 39, 41
Tedrîs, 60
Teftiş, 140, 253, 296
Tefâvüt-i fâhiş, 67
Teftîş, 18
Teglice, 407, 491
Tegliçe, 407
Tehdîd, 403
Tekfurdağı buğdayı, 288
Tekfur, 459
Tekne, 547
Tekrar nikâh, 160
Tekrar öşür, 66, 155, 181, 256
Tekâ'üd etmiş sipahiler, 49
Tekâ'üd, 60
Tekâlîf-i divâniye, 358, 377
Tekâlîf-i divânî, 378
Tekâlîf-i örfiyye, 147
Tekmîl-i nâkıs, 68
Telbîs, 289
Telhîs'ül Beyân Fî Kavanin-i Al-i Osman, 6
Temlîk, 522
Temlîk-i selâtîn, 522
Tengetur, 46
Tenâvül-i müskirât, 232
Tenktür, 45
Tenk post kolanı, 207
Tennûr kebabı, 201
Tercüme-i Siyâsetname, 14
Terke, 42, 331, 332, 508, 522, 523
Terkos, 332
Tesbih, 61
Teslim akçesi, 71
Teşden, 418
Teşhir, 295
Teş, 585
Teşâtüm, 39, 41
Teşhîr, 232
Teşt, 361
Tevbe, 10
Tevki'î Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi, 7

Tevkiî hâşiyesi, 179
Tevliyet, 60, 114, 141
Tevkîfle Alâkalı Ferman, 249
Tezkere, 483, 561
Tezkire, 114, 348, 409, 493
Tezvîr hüccet, 295
Tımarda hâsıl kayd olunan değirmen, 49
Tımar çavuşları, 159
Tımar çeşitleri, 179
Tımar erleri, 67, 348, 353, 384, 408, 567
Tımar erenleri, 492, 522
Tımar eri reî'âvâsı, 423
Tımar eri, 67, 358
Tımar nizamı, 37
Tımar Sâhibinin Ahvâli, 154
Tımar, 45, 57
Tımar-ı mahlûl, 114
Tımar-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli, 113
Tırhala Kanunnâmesi, 510, 514
Tırhala Kilesi, 511
Tırhala kilesi, 511, 515
Tırhala livâsı, 510
Tırhala Sancağı Kanunnâmeleri, 510
Tırhala Sancağı, 510, 518
Tırhala, 510, 511
Tırpancı, 332
Tîn-i mahtûm, 464
Ticarî muâmelelerdeki hile ve aldatma davaları, 189
Tilan, 202
Tilan-Kenar, 202
Timar sahibinin görevleri, 37
Timurleng, 383
Timurtaş Paşa, 521
Tireği, 519
Tirepolac, 566
Tire Kadısı Zeynüddin, 179
Tire Kadısı, 154, 161
Tire, 153, 154, 294
Tohumsuz çift, 331
Tohum, 307, 308, 309, 312, 330
Tokat Sancağı, 277
Tokat, 277
Tonuzlu Karaağacı, 72
Tonuzlu, 72
Toponica, 533
Tosa veled-i Vuka Gulama, 545
Topkapı Sarayı Arşivi, 15
Top gemisi, 343
Torba, 293, 392
Toycalar armağam, 130
Toyca, 128, 130
Toyhisar, 180
Trabuzon fındığı, 391
Trabzon Eyâleti, 278
Trabzon Sancağı, 277
Trabzon vilâyeti, 434
Trabzon, 18
Trepçe kâfirleri, 565
Trepçe Ma'deni kanunları, 564
Trepçe ma'deni, 564, 565, 567
Trepçe ma'denleri, 564
Trepçe Ma'den Kanunnâmesi, 564, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575
Trepçe, 564, 565, 567, 568
Trica, 510
Tripun Rudnik, 547
Tselya bölgesi, 510
Tuduran, 437
Tuna memlehaları, 594
Tuna nehri, 433, 437
Tuna Tuzlası Yasaknâmesi, 594
Tuna'da avlanan balık, 51
Tuna, 51, 285, 433, 437
Tuni, 437
Tuta, 432
Tutarga, 54
Tutaş, 437
Tuğra, 161
Turgud, 72
Turko, 547
Turlı, 374
Turna balığı, 200
Turra tahtası, 209
Turşı balık, 434
Turvende yemiş, 50
Turvende, 50
Tuşlu tuşuna, 47
Tuş, 481
Tûtiyâ, 197
Tuzcular, 393
Tuzlalar, 533
Tuzla, 179, 180, 466
Tuzlık, 289
Tuz, 212
Tüccâr tâifesi, 241
Tüccâr, 241, 242
Türk ceza kanunu, 8, 13
Türkî emrud, 195

- U -

Uç Beği, 129
Uç beğleri, 129
Uçenik, 482
Uğrılar siyâseti, 169
Uğrılık, 170
Uğrı, 184
Uğru, 259
Uğurlayın gümiş almak, 369
Uğurlık, 43
Uğurluğı bilip dememek, 424
Uğurluğı bilüp dememek, 41
Uğurluk davar, 170

Uğurluk eden, 170
Ukûbet, 39
Ulağı, 42
Ulakıyye, 147
Ulağ, 69
Ulak resmi, 147
Ulak, 147, 272, 378, 535
Ulanç, 568
Ulubadüzümi, 196
Uluborlu, 175
Ulûfeci Hamza, 232
Ulûfeci, 467
Ulûfeli, 114
Ulûfe, 114, 361, 404, 460, 594
Ulu ayak narhı, 207
Ulubâd, 196
Ulûfât, 114
Ulul-emr, 7
Ulus, 57
Unınâl, 62, 67, 339, 422
Umumî Kanun-ı Osmanî, 29
Umumî Kanunnâme, 267
Umumî Osmanlı Kanunu, 33
Umumî Osmanlı Kanunnâmesi, 153, 179, 255, 269
Umur bin Doğan, 413
Un eylemek, 288
Un kapanı, 289
Un, 434
Urbarar defteri, 482, 484, 549, 550
Urbarar, 368, 445, 480, 481, 483, 528, 545, 548, 550
Urunkuş emrudı, 195
Ustura, 294
Usturumca, 443
Uşak, 252
Utagere, 577
Uvak devek, 44
Uyan, 208
Uzun Hasan, 18

- Ü -

Ücret, 292, 444, 455, 566
Ücret-i bargir, 535
Ücret-i hidmetkâr, 198
Ücret-i kâlhâne, 535
Ücret-i sercin, 201
Ücret-i zemîn, 315
Üç yıl boz kalmak, 257
Üç yıl boz komak, 66, 155
Üçenik, 545
Üfül, 476, 477
Ümenâ, 408, 493
Ümm'ül-veled, 132
Ümm-ül-veled, 128
Ürgüb, 360
Üsküdar, 317
Üsküb Kanunnâmesi, 525, 526, 527
Üsküb Sancağı Kanunnâmesi, 521
Üsküb Sancağı, 443, 521
Üsküb, 472, 521
Üstâd bennâ, 210
Üstâd ücreti, 210
Üzurkufçe, 561
Üzüm bahası, 331
Üzüm helvası, 198
Üzüm, 157, 295

- V -

Vakıf malları, 140
Vakıf mütevellileri, 140
Vakıf yerler, 68
Vakıf, 44, 57, 59, 155, 170, 269, 348, 423, 522
Varak, 482, 483, 484, 546, 548, 549, 550, 551, 564, 565
Vasi-i Şer', 120
Vasiyyet, 70
Vasiyy-i mansûb, 120
Vaşak postı, 205
Vaşak ve kaplan derileri, 69
Vaşak, 183, 258
Vazife-hârân, 1 14
Vazife-hârân-ı Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli, 114
Va'de, 349
Vâcibât, 232
Vakf, 55, 270, 330, 332
Valva, 479
Vâleciler, 393
Vâle, 203, 204, 293
Vâle-i musannef, 204
Vâle-i Musaımef, 204
Vâli-i vilâyet, 16
Vardar suyı, 523
Vardar, 476, 523
Vama Kanunnâmesi, 508, 509
Vama, 506, 508
Vartoli Eflâk, 437
Vâris, 53
Vasî, 53
Vatrok, 444
Vatron, 444
Vatruk, 535, 565, 567, 576
Vazî', 39
Veliyyullah, 230
Veliyyüddin Efendi, 387, 458
Venedik Cumhuriyeti, 422
Venedik gemileri, 343
Venedik metâ'ı, 161
Venedik, 28, 278, 343
Vezir, 112
Vecîhüddin, 15

Velâyet-i âmme, 140
Velîme, 232, 233
Verâset, 70
Verkçe, 534
Vezâif, 61, 141
Vezne, 76, 469
Vezâret, 112
Vezn olmak, 52
Vezn, 240, 288, 477, 521, 577
Vezzân âdeti, 240, 241
Vezzân, 120, 240, 241
Vılk-Eli Tuz Yasaknâmesi, 594
Vılk-Eli, 533
Vidin Sancağı beği, 528
Vidin Sancağı Kanunnâmeleri, 528
Vidin Sancağı Kanunnâmesi, 528, 530
Vidin Sancağı, 55, 286, 528
Vidin Sancak beği, 529
Vidin Ve Semendire İskeleleri Yasaknâmesi, 531, 532
Vidin, 73, 528
Viranşehir, 54, 57, 172
Virev sinceflü sof, 292
Viyana Kütüphanesi, 6
Viyana Kütüphâne-i Kralîsi, 4
Vize, 384
Vilâyetlerin kadıları, 348
Vilâyet Defteri, 407, 491, 493
Vilâyet kadıları, 53, 61, 155
Vilâyet, 233
Vilâyet-i Çirmen, 413
Vilâyet-i Karaman kanunu, 270
Vilâyet-i Karaman, 49, 54, 55, 57, 59, 61, 67, 72, 269
Vilâyet-i Kayseri, 62
Vilâyet-i Kova, 418
Vilâyet-i Menteşe, 57
Vilâyet-i Rum, 57
Vilâyet-i Semendire, 56, 58, 66
Vimofic, 546
Vişgrad, 376
Voya, 546
Voynok, 73
Voynuk hidmeti, 73
Voynuk, 60, 69, 124
Voyvoda, 417
Voyn Malko, 547
Vranja, 357
Vukıyve, 390
Vukıyye, 157, 192, 193, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 210, 289, 295, 394
Vuyo Bob, 546
Vuk veled-i Pipine, 547
Vulçıtrın Sancağı Kanunnâmesi, 533
Vulçıtrın Sancağı, 286, 533
Vulçıtrın sancağı, 564, 576
Vulçıtrın, 360, 584
Vülât, 384

- Y -

Yaban-âbad, 149
Yağılık, 51, 130, 407
Yağı tuzı, 467
Yağı, 51, 130, 466, 470
Yahudi, 293
Yalan tanıklık, 295
Yalı enârı, 195
Yalı milisi, 195
Yalı zeytunın, 196
Yalın yüzlü oğlan, 71
Yalova kadılığı, 76
Yamak, 45, 63
Yanova Ma'deni, 576
Yanova Ma'den Kanunnâmesi, 576, 579, 580, 581, 582, 583
Yanova, 576
Yapı ustası, 210
Yaraluca Muhyiddin, 190, 387
Yasakçı, 338, 369, 531
Yasak kulı, 361, 535
Yasak kulları, 403
Yasak-kulı, 279
Yasaknâme, 112, 114, 143, 338, 352, 403, 531
Yasaknâme-i Altun Ber-Mûceb-i Kanun, 338
Yasaknâme-i Balıklagoy-ı Kili, 437
Yasaknâme-i Enhâr-ı Çeltük, 403
Yasaknâme-i İskeleha-i Vidin Ve Semendire, 531
Yasaknâme-i Memlaha-i Tuna, 594
Yavacı, 75
Yava, 49, 159, 258
Yavas, 246
Yave, 49, 315, 473
Yavuz Sultan Selim, 8, 20, 190
Yayabaşı, 64
Yayabaşları, 123
Yayabeğleri, 45
Yayalık, 63, 172, 173
Yayanın bedeli, 64
Yayanın yasağı, 65
Yaya akçesi, 64
Yaya sancağıbeği, 64
Yaya sancağı beği, 65
Yaya sancak beği, 159
Yaya tâifesi, 64
Yaya, 37, 44, 45, 50, 60, 61, 62, 63, 64, 114, 157, 159, 170, 172, 173, 183, 184, 259
Yayın balığı, 200
Yazıcılık resmi, 434
Yazıcı, 535
Ya'kub Paşa, 305
Ya'kub, 20
Yağcılar, 355

Yağcı, 61, 355
Yağlı gön, 290
Yağlu kirde, 192
Yağ yükü, 522
Yağ, 50, 289
Yahni, 201, 292
Yalvaç, 175
Yanbolu, 384, 506
Yancuk, 42, 425
Yanya, 413
Yan kesen, 44
Yanpş, 546
Yargı Organları, 188
Yarhisar, 179, 180
Yarkofça ma'denleri, 561
Yarkofça Ma'den Kanunnâmesi, 561, 563
Yasâknâme, 437
Yaş zerdalü, 194
Yaş erük, 194
Yaycılar, 355, 394
Yaycı, 355
Yayça, 28
Yaylım ciheti, 59
Yedi Divan, 57
Yeğil, 129
Yemeklik, 292
Yemiş ağacı, 424
Yemiş ağaçları, 314
Yenice Hâs, 317
Yenice Taraklu, 180
Yenice, 476
Yenice-i Vardar, 455
Yeniçerilik, 123, 124
Yeniçeri Ağası, 124
Yeniçeri babucı, 290
Yeniçeri içün oğlan almak, 123
Yeniçeri Ocağı, 172
Yeniçeri oğlanı, 124
Yeniçeri Oğlanın Cem' Eylemek, 123
Yeniçeri pabucı, 207
Yeniçeri, 317
Yenihisâr, 317
Yenipazar, 376
Yenişehir kilesi, 515
Yenişehir Kanunnâmesi, 510, 515, 517
Yenişehir kilesi, 516
Yenişehir, 179, 180, 510, 515
Yeni defter, 47
Yeni giyenler, 44
Yeni sikke, 238
Yeni şehir, 153
Yeri tapusu, 59
Yetişen kal'ası, 381
Yetimler, 155
Yetim, 182
Yekseri, 295
Yekşinik nâhiyesi eflâkleri kanunu, 380
Yek-çeşm, 128
Yek-dest, 128, 131
Yektâ tafta, 204
Yektâ Tafta, 204
Yellik edinmek, 485
Yellik, 548, 549
Yel verme, 547
Yemlik, 56, 157, 269, 506
Yem, 75
Yen, 205
Yerlü arılar, 59
Yerlü Kayalar, 59
Yerlü, 181, 257, 434
Yeryüzünde fesad için koşuşturan, 14
Yer basmaz emrud, 195
Yer dutub zirâ'at etmek, 182
Yer satılmak, 63
Yer tapusu, 59
Yılan balığı, 467
Yıldırım Bâyezid, 145, 255, 476
Yıldırım Bâzezid, 20
Yıl yürüyen değirmen, 157
Yiğit ve Yeğil, 129
Yiğit, 129
Yiğit-yiğli, 129
Yoğurd, 294
Yoğurtçı dükkânı, 210
Yoğurtçı, 210
Yohsulun çiftliği, 47
Yoksul, 236
Yoldaş, 483, 484, 549, 551, 566
Yol kesenler, 14
Yol kesme cezası, 36
Yol kesmek, 7
Yonca, 208
Yond Konusu, 332
Yond, 372, 425, 434
Yörüğe ve haymâneye müte'allık husûsiyyât, 40
Yörüğin kışlası, 158
Yörügân-ı Hüdâvendigâr, 184
Yörükler, 50
Yörük eşküncileri, 353
Yörük taifesi, 159
Yörük tâifesinin resmi, 257
Yörük tâifesinin rüsûmı, 72
Yörük tâifesinin rüsûm, 182
Yörük tâifesi, 257, 315
Yörük, 38, 44, 45, 60, 71, 72, 158, 170, 172, 178, 181, 182, 257, 270
Yukarı Tuna, 413
Yular, 73, 208, 292, 389
Yumurta, 200
Yure, 546
Yusuf bin Abdullah, 172
Yusuf bin Ahmed, 413
Yusuf oğlu Mustafa, 510
Yusuf, 529

Yurd resmi, 503
Yüksek mahkemeler, 189
Yüksek mahkeme, 188
Yük bâcı, 160
Yük, 568
Yün, 50, 522
Yürgün, 317

- Z -

Zafarna, 483
Zağanos Mehmed Paşa, 30
Zağanos Paşazâde Ahmed Çelebi, 30
Zağoriye, 290
Zapise, 551
Zapisniç, 550
Zapisnik, 546
Zapis, 546, 551
Zapiş, 550
Zâ'ferân, 210
Za'ferân, 56
Za'îm, 54
Zağferân, 198, 423
Zahîre, 196
Zaplane, 360
Zaplanina ve Plana Ma'den Kanunnâmesi, 360, 364, 365, 366, 367, 370
Zaplanina ve Plana Ma'den Yasaknâmesi, 368
Zaplanina, 360, 362, 363, 368, 584
Zar tahtası, 209
Zeker, 43
Zerümurî emrud, 195
Ze'âmet, 113, 114
Ze'âmet-i Vilâyet-i Anadolu ve Rumeli, 113
Zekât-ı sevâim, 37, 55, 179, 352, 510
Zemherî, 287
Zennâne derlik, 292, 391
Zennâne kadife, 391
Zerdalü, 390
Zerdâve, 52, 205
Zerdûzî futa, 206
Zeynelâbidin, 161
Zeynelâbîdin bin Muhammed Şah el-Fenarî, 154
Zeynüddin Muhammed, 154
Zeytun yağı, 391
Zeytun, 510
Zeyt, 157
Zeytûn, 314
Zırniçe Ma'deni, 455
Zırniçe Ma'den Kanunnâmesi, 455, 457
Zırniçe, 455
Zijaç, 564
Zina, 7, 36
Zimmîlik andlaşması, 128
Zimmî, 278, 506, 546
Zinâya müte'allık cürm, 39
Zinâyı bilip dememek, 424
Zinâyı bilüb kadıya dememek, 41
Zinâ kasdına birâgûnun evine girmek, 424
Zinâ kasdı, 40
Zinâ, 40, 424
Zirnice ma'deni, 362
Zirâ', 209, 547
Zirâ'atden ferâğat etmek, 308
Zirâ'at hizmeti, 309
Zirâ'at, 316
Zirâ'ate vefa eder çiftlik, 310
Ziyâdeye verme, 295
Ziyân, 482
Zulümle yoğurt veya etmek almak, 425
Zulüm, 250
Zu'afâ, 330
Zulmile yoğurt ya etmek alsa, 42
Zükbe, 204
Zümre-i buğat, 11
Zürrâ', 257

İÇİNDEKİLER

II. CİLDİ TAKDİM EDERKEN V
KISALTMALAR XI

OSMANLI KANUNNÂMELERİ
VE
BAZI İTİRAZLARA CEVAPLAR

I— KONUNUN TAKDİMİ 3
II— KARDEŞ KATLİ MESELESİ VE FÂTİH KANUNNÂMESİNE YAPILAN İTİRAZLAR 4
1- Kanunnâmenin Sıhhat Derecesi Nedir? 4
2- Kardeş Katli Meselesinin Şer'î Dayanağı Var mıdır? 7
A) Bağy Suçunun Tatbiki Sonucu Kardeşlerin Katledilme Meselesi 8
B) Siyâsetten Katl Sonucu Kardeşlerin Katli Meselesi 13
C) Devlet Siyaseti Açısından Meselenin Hulasası 18
3- Tatbikât, Nazariyata Uygun Yürümüş müdür? 19
III— KANUNNÂMELERE YAPILAN DİĞER İTİRAZLAR VE CEVAPLARI 22

II. KİTAP
II. BÂYEZİD DEVRİ KANUNNÂMELERİ
(886-918 / 1481-1512)

GİRİŞ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN COĞRAFÎ SINIRLARI 26
§.2- II. BÂYEZİD DEVRİNDE MERKEZDE VE TAŞRADA DEVLET TEŞKİLÂTI 28
§.3- II. BÂYEZİD DEVRİ KANUNNÂMELERİ VE SİSTEMİMİZ ... 28

BİRİNCİ BÖLÜM
MERKEZÎ VE UMUMÎ KANUNNÂMELER

§.1- KONUNUN TAKDİMİ VE NEŞREDİLECEK KANUNNÂMELER 32

§.2- II. BÂYEZİD'İN UMUMÎ OSMANLI KANUNNÂMESİ (KİTÂB-I KAVÂNİN-İ ÖRFİYYE-İ OSMANÎ) 32

I— TARİHLEMESİ, NÜSHALARI VE HAZIRLANIŞI 34

II— MUHTEVASI VE HUKUKÎ TAHLİLİ 35

II— II. BÂYEZİD'İN UMUMÎ OSMANLI KANUNNAMESİ (KİTÂB-I KAVÂNÎN-İ ÖRFİYYE-İ OSMANÎ) 39

B Â B - I E V V E L

DÖRT FASIL ÜZERİNE TERTİB OLUP CİNÂYÂT MUKÂBELESİNDE OLAN CÜRM Ü SİYÂSETİ ZİKREDER VE BEYÂN KILUR

FASL-I EVVEL: ZİNÂYA MÜTE'ALLİK OLAN CÜRMİ BEYÂN EYLER

FASL-I SÂNİ: (TEDÂRÜBE) VE TEŞÂTÜME VE KATL-İ NEFSE MÜTE'ALLIK CÜRMİ BEYÂN EYLER

FASL-I SÂLİS: ŞİRB-İ HAMR VE SERİKA VE GASB VE TE'ADDÎYE MÜTE'ALLIK CÜRMİ BEYÂN EYLER

FASL-I RÂBİ': MÜCERRED SİYÂSETİ BEYÂN EYLER

B Â B - I S A N Î

YEDİ FASIL ÜZERİNE TERTİB OLUB SİPAHİ VE BEYT'ÜL-MAL VE SİPAHİYE RE'ÂYÂDAN AİD OLAN RÜSÛM BEYÂNINDADIR

FASL-I EVVEL: SAHİB-İ TIMAR AHVÂLİN BİLDÜBÜR

FASL-I SÂNİ: TIMARINDA SİPAHİ TASARRUFUNDA OLAN HUSÛSUN VE BU HUSÛSLARDA TASARRUF-I SİPAHİ NE ÜSLÛBDIR ANI BEYÂN EDER

FASL-I SÂLİS: BÂCI VE BEYT'ÜL-MALI BEYÂN EYLER

KANUN-I KAPAN-I SEMENDİRE 52

KANUN-I ÂB-I MORAVA VE DERİN VE ABRİ 52

KANUN-I VİLÂYET-İ RUDNİK 52

FASL-I RÂBİ': RÜSÛM-I ÇİFTE VE BENNÂKE VE RESM-İ AĞNÂM VE ÂSİYÂBI BEYÂN EYLER

RESM-İ AĞNÂM 55

RESM-İ ÂSİYÂB 55

FASL-I HÂMİS: A'ŞÂRI BEYÂN EYLER

ÖŞR-İ BAĞ VE ÇAYIR 57

ÖŞR-İ KOVAN 58

FASL-I SÂDİS: BÂD-İ HEVÂYI BEYÂN EYLER

DER BEYÂN-I SEFER 60

RESM-İ AĞ 61

RESM-İ OTLAK 61

RESM-İ KIŞLAK 62

RESM-İ BEZİRHÂNE 62

FASL-I SÂBİ

MÜSELLEME VE YAYAYA MÜTE'ALLIK AHVÂLİ BEYÂN EYLER
AHVÂL-İ PİYÂDEGÂN 63
B Â B - I S Â L İ S
KEZÂLİK YEDİ FASIL ÜZERİNE TERTÎB OLUB RE'ÂYÂ MUHTASS AHVÂL BEYÂNINDADIR; VAZ' OLUNDU
FASL-I EVVEL: RA'İYYETİN RA'İYYETLİĞİNE MÜTE'ALLIK KAZÂYÂYI BEYÂN EYLER
FASL-I SÂNÎ: KEFEREYE MAHSÛS AHVÂLİ BEYÂN EYLER
FASL-I SÂLİS: AZEB İÇÜN TA'YİN OLUNAN KANUNU BEYÂN EYLER
FASL-I SÂLİS: YÖRÜĞE VE HAYMÂNEYE MÜTE'ALLIK HUSÛSİYYÂTI BEYÂN EYLER
FASL-I HÂMİS: EFLÂK AHVÂLİN BEYÂN EYLER
FASL-I SÂDİS: BİDA'I MERFÛ'AYI BEYÂN EYLER
FASL-I SÂBİ': ODUN İÇÜN VAZ' OLUNAN KANUNU BEYÂN EYLER

§.3- 1481 TARİHLİ NİŞANCI RÜSÛM KANUNNÂMESİ 112
I— NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ 112
II— NİŞANCI RÜSÛM KANUNNÂMESİ 112

§.4- BEYTÜL-MAL KANUNNÂMESİ 118
I— NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ 118
II— KANUNNÂMENİN METNİ 119

§.5- DEVŞİRME KANUNNÂMESİ 123
I— HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI 123
II— KANUNNÂMENİN METNİ 123

§.6- PENÇİK (PENÇYEK) KANUNNÂMESİ 128
I— HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI 128
II— KANUNNÂMENİN METNİ 128

§.7- 889/1484 TARİHLİ BİR GAZÂ FERMANI 135

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİ ANADOLU EYÂLETİ VE SANCAKLARI . 138

§.2- ANADOLU EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ 140
I— ANADOLU EYÂLETİNDEKİ HAREMEYN EVKÂFI İLE ALÂKALI NİZAMNÂME 140
1- Hukuki Tahlili Ve Nüshaları 140
2- Anadolu Eyâletindeki Haremeyn Evkâfı İle Alakalı Nizamnâme Metni 140
II— ANADOLU EYÂLETİ PUL YASAKNÂMESİ 143

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M
KARAMAN EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE KARAMAN EYÂLETİ
267 VE SANCAKLARI ....
§.2- KAYSERİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 268
I— NÜSHALARI VE HUKUKÎ TAHLİLİ 268
II— 906/1500 TARİHLİ KAYSERİYE LİVÂSI KANUNNÂMESİNİN METNİ 269
§.3- KONYA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 292
I— GENEL OLARAK 292
II— KONYA HÂSLARI YASAKNÂMESİ 292

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M
RÛM EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE RÛM EYÂLETİ VE SANCAKLARI .. 277
§.2- SAMSUN (CANİK) SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 278
I— GENEL DURUM 278
II— SAMSUN VE SİNOB İSKELELERİ KANUNNÂMESİ 278

B E Ş İ N C İ B Ö L Ü M
RUMELİ EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ

§.1- II. BÂYEZİD DEVRİNDE RUMELİ EYÂLETİ VE SANCAKLARI 285
§.2- İSTANBUL VE RUMELİ EYÂLETİ MERKEZİNE AİT KANUNNÂMELER 286
I— İSTANBUL İHTİSÂB KANUNNÂMESİ 286
1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 286
2- İstanbul İhtisâb Kanunnâmesinin Metni 287
II— İSTANBUL HÂSLARINA AİT KANUNNÂMELER 305
1- 904/1499 Tarihli İstanbul Hâsları Kanunnâmesi 305
A- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili 305
B- Kanunnâmenin Metni 307
2- İstanbul Hâsları Kanunnâmesi 330
A- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili 330
B- Hâslar Kanunnâmesi'nin Metni 330
III— İSTANBUL VE EDİRNE ALTIN YASAKÂNESİ 338

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 338
2- Yasaknâmenin Metni 338

V— GALATA KAPUDAN KANUNNÂMESİ 343
1- Hukukî Tahlili ve Nüshaları 343
2- Kanunnâmenin Metni 343

V— RUMELİ EYÂLETİ KANUNNÂMELERİ 347
1- Rumeli Harâcîleri Kanunnâmesi 347
A- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 347
B- Kanunnâmenin Metni 347
2- Rumeli Koyun Âdeti Yasaknâmesi 352
A- Hukukî Tahlili ve Nüshaları 352
B- Yasaknâmenin Metni 352
3- Rumeli Yağcılar, Küreciler ve Yaycılar Kanunnâmesi 355
4- Rumeli Derbend Kanunnâmesi 357
A- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 357
B- Kanunnâmenin Metni 357

§.2- ALACAHİSÂR SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 360
I— GENEL DURUM 360
II— 893/1488 TARİHLİ ZAPLANİNA VE PLANA MA'DEN KANUNNÂMESİ 360
1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 360
2- Kanunnâmenin Metni 361

KANUN-I MA'DEN-İ PLANA VE ZAPLANİNA

FASL 361
FASL 361
FASL 361
FASL 361
FASL 361
FASL 362
FASL 362
FASL 362
FASL: RÜSÜM-I ÖRFİYYE 362
FASL 363
FASL 363
FASL 363
BAC-I SİYAH 363

III— 904/1499 TARİHLİ ZAPLANİNA VE PLÂNA MA'DEN YASAKNÂMESİ 368

1- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili 368
2- Yasaknâmenin Metni 368

§.3- AKKİRMAN (CETATEA-ALBA) SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 371

I— GENEL OLARAK 371
II— 889/484 TARİHLİ AKKİRMAN KANUNNÂMESİ 371

1- Hakukî Tahlili Ve Nüshaları 371
2- Kanunnâme Metni 371

III— AKKİRMAN RÜSÛM KANUNNÂMESİ 374

§.4- BOSNA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 376

I— GENEL DURUM 376
II— BOSNA MA'DEN KANUNLARI 376

1- Nüshaları Ve Tahlili 376
2- Kanunların Metinleri 376

III— BOSNA EFLÂKLERİ KANUNLARI 380

1- Nüshaları Ve Hukukî Tahlili 380
2- Kanunların Metinleri 380

§.5- CİNGÂNE SANCAĞI KANUNNÂMESİ 383

I— HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI 383
II— KANUNNÂMENİN METNİ 383

§.6- EDİRNE SANCAĞI KANUNNÂMESİ 387

I— EDİRNE İHTİSÂB KANUNNÂMESİ 387
II— 907/1502 TARİHLİ EDİRNE İHTİSAB KANUNNÂMESİ'NİN METNİ 387

§.7- FİLİBE ÇELTÜK YASAKNÂMESİ 403

I— HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI 403
II— ÇELTÜK YASAKNÂMESİNİN METNİ 403

§.8- HERSEK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 406

I— GENEL DURUM 406
II— HERSEK EFLÂKLERİ KANUNNÂMESİ 406

1- Nüshaları Ve Tahlili 406
2- Hersek Eflâkleri Yazan Defter Emînlerine Verilen Kanunnâmenin Metni 406

§.9- İSKENDERİYE SANCAĞI (İŞKODRA) KANUNNÂMELERİ 413

§.10- İZVORNİK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 416

I— GENEL DURUM 416
II— SREBRENİÇ MA'DEN KANUNNÂMESİ 416

1- Hukukî Tahlili Ve Nüshaları 416
2- Kanunnâmenin Metni 416

SURET-İ KANUNNÂME-İ RESM DER NES-İ MA'DANE SERABNİÇ 416
BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ ÇERNİÇE 417
DER BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ SAS 417
DER BEYÂN-I KOPNİÇE 418
DER BEYÂN-I GİRNİK 418
DER BEYÂN-I OLUK 418

§.11- KEFÂLONYA KANUNNÂMESİ 422
I— HUKUKÎ TAHLİLİ VE NÜSHALARI 422
II— KEFALONYA KANUNÂMESİNİN METNİ 422

§.12- KEFE SANCAĞI KANUNNÂMESİ 432

§.13- KİLİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 433
I— GENEL DURUM 433
II— KİLİ KAL'ASI BÂC VE GÜMRÜK KANUNNÂMESİ 433
III— KİLİ BALIK YASAKNÂMESİ 437
IV— KİLİ DÜKKÂNLARI KANUNNÂMESİ 440

§.14- KÖSTENDİL SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 443
I— GENEL OLARAK 443
II— KRATOVA MA'DEN KANUNNÂMESİ 443

1- Tahlili Ve Nüshaları 443
2- Kanunnâmenin Metni 443

TECDİD-İ DEFTER BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ KIRATOVA BER MÛCEB-İ
HÜKM-İ CİHÂN-MUTÂ' Bİ MA'RİFET-İ (MÎR-İ) LİVÂ-İ KÖSTENDİL KEMAL VE EBNÂ-İ SİPAHİYÂN-I DERGÂH-I ADÂLET

KANUN-I PAUN 443
KANUN-I KÂLHÂNE 446
KANUN-I BÂC-I FAHM VE RESM-İ BOSTAN VE RESM-İ GERDEK 446
KANUN-I ÖŞR-İ GEVVÂRE VE RESM-İ HINZIR 446
KANUN-I ŞİRE VE HAMR VE MONOPOLYE 446
KANUN-I BÂC-I SİYÂH VE İHTİSÂB 446

§.15- MANASTIR SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 455
I— GENEL DURUM 455
II— ZIRNİÇE MA'DEN KANUNNÂMESİ 455

§.16- MİDİLLİ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 458
I— GENEL OLARAK 458
II— MİDİLLİ SANCAĞI KANUNNÂMESİ 458

1- Tahlili Ve Nüshaları 458
2- Kanunnâmenin Metni 458

III— LİMNİ (LİMNOS) ADASI KANUNNÂMESİ 464
1- Tahlili Ve Nüshaları 464
2- Kanunnâmenin Metni 464
§.17- MORA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 466
I— GENEL DURUM 466
II— MORA TUZLASI KANUNNÂMESİ 466
1- Tahlili ve Nüshaları 466
2- Kanunnâmenin Metni 466
II— MORA İBRİŞİM KANUNU 469
1- Tahlili Ve Nüshaları 469
2- Kanunnâmenin Metni 469
§.18- PRİZREN SANCAĞI KANUNNÂMESİ 472
I— TAHLİLİ VE NÜSHALARI 472
II— PRİZREN KANUNNÂMESİNİN METNİ 472
§.19- SELÂNİK SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 476
I— GENEL DURUM 476
II— KAVALA KANUNNÂMESİ 476
III— KAVALA KANUNNÂMESİNİN METNİ 476
§.20- SEMENDİRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 479
I— GENEL DURUM 479
II— SAS MA'DEN KANUNNÂMELERİ 479
1- Tahlili Ve Nüshaları 479
2- Kanunnâmenin Metni 480
KANUNNÂME-İ SASÎ Kİ, MA'ÂDİNDE İCRÂ OLUNUR 480
ÂDET-İ TENEF 480
ÂDET-İ ÖLÇÜ 480
ÂDET-İ ÖLÇÜY-İ URBARAR 480
ÂDET-İ ÇAH-İ KÖHNE 481
ÂDET-İ LAZ VE PROBOY 481
ÂDET-İ REHİN 482
ÂDET-İ ŞÂHİD 482
ÂDET-İ LEMŞAD 482
ÂDET-İ BATTÂLÎN 482
ÂDET-İ HİSSE-İ LEMŞAD 483
ÂDET-İ LAZ 483
ÂDET-İ ŞAYBNE 483
III— SEMENDİRE EFLÂKLERİ KANUNNÂMESİ 491
1- Tahlili Ve Nüshaları 491

2- Kanunnâmenin Metni 491

§.21- SEREZ SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 500

I— SEREZ ASESBAŞILIĞI KANUNNÂMESİ 500

II— SİNGEL VE BRİN KANUNNÂMELERİ 502

§.22- SİLİSTRE SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 506

I— GENEL OLARAK 506

II— SİLİSTRE BÂC VE GÜMRÜK KANUNNÂMESİ 506

508 III— VARNA KANUNNÂMESİ ....

§.23- TIRHALA SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 510

I— GENEL OLARAK 510

II— TIRHALA KANUNNÂMESİ 510

KANUN-I LİVÂ-İ TIRHALA KANUN-I NEFS-İ TIRHALA MA'A VİLÂYETİ TIRHALA 510

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM 512

III— YENİŞEHİR KANUNNÂMESİ 515

KANUN-I NEFS-İ YENİŞEHİR MA'A VİLÂYET-İ YENİŞEHİR DER LİVÂ-İ TIRHALA 515

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM 516

IV— ÇATALCA KANUNNÂMESİ 518

KANUN-I NEFS-İ ÇATALCA MA'A VİLÂYET-İ ÇATALCA DER LİVÂ-İ TIRHALA 518

BÂB-I BÂCÂT-I ME'KÛLÂT VE MELBÛSÂT VE GAYRİHİM 519

§.24- ÜSKÜB SANCAĞI KANUNNÂMESİ 521

I— TAHLİLİ VE NÜSHALARI 521

II— KANUNNÂMENİN METNİ 521

§.25- VİDİN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 528

I— GENEL OLARAK 528

II— VİDİN SANCAĞI KANUNNÂMESİ 528

III— VİDİN VE SEMENDİRE İSKELELERİ YASAKNÂMESİ 531

§.26- VULÇITRIN SANCAĞI KANUNNÂMELERİ 533

I— GENEL OLARAK 533

II— 893/1488 TARİHLİ NOVOBERDE MA'DEN KANUNNÂMESİ 533

1- Tahlili Ve Nüshaları 533

2- Kanunnâmenin Metni 533

SÛRET-İ DEFTER-İ KANUN-I NOVABERİ BER MÛCEB-İ HÜKM-İ HÜMÂYÛN Bİ MA'RİFET-İ MÎR-LİÂ-İ VULÇITRIN VE KEMAL 'AN EBNÂ-İ SİPAHİYÂN

FASL 533

FASL KANUN-I MA'DEN-İ BALA 534

FASL AHVÂL-İ SÂHİB-İ ÇAHÂN 534
FASL MASARİF-İ CEVHER 535
FASL 535
FASL 536
FASL BOTOK 536
FASL KÂLHÂNE 536
FASL 536
FASL RÜSÛM-I GUŞLUSİNE 536
FASL BÂC-I SİYAH 536
BÂC-I SİYAH 537
FASL 537
III— 899/1494 TARİHLİ NOVOBRDO MA'DEN KANUNNÂMESİ .. 545
1- Tahlili Ve Nüshaları 545
2- Kanunnâmenin Metni 545
KADİYYE-İ MA'DEN-İ NOVOBERİ (NOVO BRDO)
KANUNNÂME-İ SÂBIK 546
KANUNNÂME-İ SÂBIK 547
ÂDET-İ FARNA 548
IV— YARKOFÇA MA'DEN KANUNNÂMESİ 561
1- Tahlili Ve Nüshaları 561
2- Kanunnâmenin Metni 561
V— TREPÇE MA'DEN KANUNNÂMESİ 564
1- Tahlili Ve Nüshaları 564
2- Kanunnâmenin Metni 564
SÛRET-İ DEFTER-İ BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ TREPÇE 564
FASL 564
FASL: KEYFİYET-İ PAUN 564
FASL 565
FASL 565
FASL 565
FASL 566
FASL 567
FASL 567
FASL: KANUN-I KÂLHÂNE 567
FASL: KANUN-I MONOPOLYE 568
FASL: KANUN-I KARA BÂC 568
FASL: KANUN-I İHTİSAB 568
FASL: KURÂY-I HASHÂY-I TREPÇE 568
VI— YANOVA MA'DEN KANUNNÂMESİ 576

1- Nüshaları ve Tahlili 576
2- Kanunnâmenin Metni 576

SÛRET-İ DEFTER-İ BEYÂN-I KANUN-I MA'DEN-İ YANOVA BER MÛCEB-İ HÜKM İ CİHÂNMUTÂ' MA'RİFET-İ MÎR-LİVÂ-İ VULÇITRIN VE KEMAL AN EBNÂ-İ SİPAHİYÂN TAHRÎREN FÎ 25 SENE 983 576
FASL 576
FASL 576
FASL-I VATRUKAN 576
FASL-I BÂC-I SİYAH 577

VII— BELASİCA MA'DEN KANUNNÂMESİ 584

1- Tahlili Ve Nüshaları 584
2- Kanunnâmenin Metni 584

DEFTER-İ KANUNNÂME-İ MA'DEN-İ BELASİCA 584
KANUN-I MA'DEN-İ BELASİCA VE BELAİRDE VE KOBURNİK FASL ... 584
FASL 584
FASL 585
FASL 585
FASL 585
FASL 585
FASL 585
FASL 586
FASL 586
FASL 586
FASL 586
FASL 586
FASL 587
FASL 587
BÂC-I SİYAH 587

VIII— TUNA TUZLASI YASAKNÂMESİ 594
UMUMÎ İNDEKS 596
İÇİNDEKİLER 643